Digitized by Google

Digitized by Google

21- 16

Digitized by Google

21 N.

Digitized by Google

Digitized by Google

BENEDICTI
AVERANII
OPERA.

Digitized by Google

BENEDICTI
AVERANII
DISSERTATIONES
HABITÆ IN PISANA ACADEMIA

IN QUIBUS

Latinæ Eloquentiæ principes explicantur, & illuſtrantur

T. LIVIUS, VIRGILIUS, ET CICERO

Opus Poſtumum

Græcâ, Latinaque omnis generis eruditione doctrinaque, & ornamentis eloquentiæ refertiſſimum.

TOMUS SECUNDUS.

FLORENTIÆ MDCCXVII.
Typis Regiæ Celsitudinis

Sumptibus Cajetani Tartinii, & Sanctis Franchii.
SUPERIORIBUS APPROBANTIBUS.

Digitized by Google

BENEDICTI AVERANII IN TITUM LIVIUM DISSERTATIONES TRIGINTA ET UNA.

DISSERTATIO I.

Oſtenditur Romanam Rempublicam magnitudine ſuâ laboraſſe.

Rebus adverſis confirmatur virtus, proſperâ autem fortunâ concidit; idque non ſolùm in Rebuſpublicis, ſed etiam in ſingulis hominibus accidit. Dionyſii imperium Adamante vinciri dicebatur. Tiberius, quum continentiæ, fortitudinis, parſimoniæ exemplum extitiſſet, vi ſummæ fortunæ in omne flagitium erupit. Conſtantius Gallo e medio ſublato æternum ſe eſſe jactavit. Scytharum feminæ finitimorum uxoribus corpora ſubulis compungebant. Plato Cyrenenſes dixit nullam ſervaturos legem, quum nimis eſſent felices. Auguſtus, & Hadrianus multarum imperium nationum recuſarunt, immo dimiſerunt; nec id invidiâ, quemadmodum Tacitus criminatur Auguſtum.

SI quod unquam fuit, Auditores humaniſſimi, documentum, quo tandem Mortales admonerentur ſatis nihil eſſe perpetuum, ſtabile, firmum in rebus humanis, id eſt hujuſmodi, ut cum eo, quod Romanorum ſumma felicitas conjuncta virtuti dedit, comparari nullo modo poſſit. In qua enim conſtituendâ, amplificandâque Republicâ inaudita quædam civium virtus cum excellenti fortunâ certaverat, eam paulatim degenerantem, deſciſcentemque a moribus, inſtitutiſque Majorum, tanta rerum mutatio repente excepit; ut fortuna, quæ in eâ ſolâ fundandâ oblita inconſtantiæ ſuæ videbatur, in evertendâ vires, & levitatem ſuam maximè declararit. Quod ipſum quamquã ſatis per ſe admonere nos poſſet fragilitatis humanæ, tamen multò magis movere nunc animos prudentium debet; quod hæc tanti Imperii tam firma, & bene fundata moles, non viribus externis convulſa, ſed ſuis labefactata concidit. Quis enim Scytharum equitatus, vel Indorum opulentia, vel Parthorum artes, vel Perſarum ſagittæ, vel Barbarorum immanitas Rempublicam evertiſſet; quam non Pyrrhi [a] ſolertia, non Carthaginienſium potentia, & [b] Hannibal hoſtis, non celebrata famâ [c] Macedonum virtus, non Antiochi [d], Mithridatis [e], Tigranis [f] magnitudo ſuperavit? neque [g] verò Illyrii, Daciæque Reges, neque omnis finibus ſuis excita barbaries, & Gallorum, Germanorumque ferociſſimæ nationes, neque ſupra quingenta [h] Teutonum, Ambronum, Cimbrorumque millia in excidium Romæ armatorum labefactare, aut carpere vires floren-

[a] Luc. Flor. libr. 1. c. 18. [b] Corn. Nep. in Hannib. & Plin. de Vir. Illuſtr. cap. 42. [c] L. Flor. libr. 2. cap. 7. 12. & 14. [d] Idem libr. 2. c. 8. & Tit. Liv. l. 35. 36. & 37. [e] Plin. de Vir. Ill. c. 76. & Plut. in Vitâ Pompeji. [f] Tit. Liv. l. 97. 100. & 103. [g] L. Flor. l. 2. cap. 5. & 13. [h] Idem l. 3. c. 3.

florentis Imperii potuerunt. Suis, inquam,
ſuis, ut eſt a [a] Lyrico Poëtâ præclariſſimè
dictum, Roma viribus ruit, illam ſua ma-
gnitudo perdidit; & ſecundæ res afflixe-
runt, quam erexerant adverſæ. Quàm ergo
fragiles, inſtabileſque ſunt res Mortalium;
quas licet nulla vis externa cõvellat, ſua non
ſinit natura cõſiſtere, quas & tenuitas premit,
& magnitudo fatigat, & adverſæ res obruunt,
& felicitas ipſa labefactat? aut quid firmum,
inconcuſſumque ſperari poteſt futurum,
quum illud Imperium, quod multo magis,
quàm Dionyſii [b] regnum, adamante vinciri
putabatur, ſecundæ res, quibus augeri, cun-
ctarique debebat, everterint? Quod ne
2 cui mirum videatur, putetque potiùs Bar-
barorum armis oppreſſam Rempublicam,
& Imperii Romani magnitudinem conci-
diſſe; operæ pretium eſt audire [c] Livium,
cujus antiquitates Romanas enarraturi pul-
cherrimum totius operis proœmium hodier-
no die aggredimur explicandum; qui Au-
guſti temporibus affirmat nutare jam du-
dum rem Romanam non aliâ causâ, quàm
ſuâ magnitudine laborantem; verba graviſ-
ſimi ſcriptoris hæc ſunt in eo, quod præ
manibus habemus, proœmio. *Res eſt præ-
terea immenſi operis, ut quæ ſupra ſeptingen-
teſimum annum repetatur; & quæ ab exiguis
profecta initiis eò creverit, ut jam magnitudi-
ne laboret ſuâ.* Sed non unus hoc quantum-
vis magnæ rei gravis auctor Livius teſtatur,
ſed omnes uno ore Scriptores idem confir-
mant; nam [d] Propertius ita canit:

..... *atque utinam Patriæ ſim vanus haru-*
ſpex!
Frangitur ipſa ſuis Roma ſuperba bonis

& [e] Lucanus

Nec ſe Roma ferens .....

& rurſus

Namque ſuâ Imperium noſtrum ſub mole la-
borat;

quibus ferme ſimilia Salluſtius [f] habet, qui
ſecundam fortunam Romanis oneri, mi-
ſeriæque fuiſſe autumat. Et ne longior ſim
in Auctorum locis recenſendis, qui ad hanc
Livii ſententiam pertinent; nemo eſt, qui
de mutatione Romani Imperii verba fece-
rit, quin ſuam ipſi magnitudinem, reſque
proſperas pernicioſas fuiſſe fateatur. Sed
quoniam abſurdum poteſt videri ſæviente,
3 atque inimicâ fortunâ rem creviſſe Roma-
nam, placidâ verò, & amicâ concidiſſe
(quis enim pacem bello, copiam inopiâ,
adverſam fortunam proſperâ formidoloſio-
rem exiſtimet?) rem omnem a principio
quam pauciſſimis explicabo; ne quis igno-
ret, qua de causâ Livio [g] Romanum Impe-
rium magnitudine ſuâ laborare dicatur. Ac
mihi quidem rem diligentiùs perpendenti
neutiquam mirandum videtur proſperè flu-
entibus rebus Rempublicam Romanorum in
maximas calamitates incidiſſe; neque enim
id Romanis tantummodo accidit, ſed omni-
bus magnis imperiis; neque imperiis tãtùm,
Rebuſque publicis, verùm etiam ſingulis ho-
minibus. Quocirca ſapienter a [h] Tacito di-
ctum eſt: ſecundas res acrioribus animum
ſtimulis explorare; quod innumeris decla-
ratur exemplis eorum, qui magnam fortu-
nam moderatè ferre non potuerunt, & in
rebus aſperis glorioſi, in proſperis obſcuri, &
infelices fuerunt. Quid enim Alexandrum 4
Macedonem invictum bello Regem, & re-
rum geſtarum gloriâ florentiſſimum, niſi ni-
mia felicitas compulit patrii moris oblitum
humi jacentium adulationes quærere, & ſtir-
pem vaniſſimè ementiri? quid [i] inter pocu-
la, epulaſque ſævire cædibus amicorum, ob
eamque cauſam flagrare invidiâ, & popula-
rium ſuorum odio juſtiſſimo, atque acerbiſ-
ſimo, & veneno extinctum in ipſo ætatis flo-
re mortem [l] obire anteactâ vitâ indigniſſi-
mam? Quid Hannibalem, & ejus invictum
exercitum in [m] otium, luxumque Campano-
rum conjecit, niſi res proſperè geſtæ, &
Ticinus [n], & [o] Trebia, & [p] Thraſymenus,
& Cannarum [q] campi Romano ſanguine re-
dundantes? Quid Pauſaniam [r] fortiſſimum
Ducem indignum oſtendit fortunâ ſuâ, ni-
ſi fortunæ ipſa proſperitas, Mardoniuſque
ſuperatus, & conſtrata Perſarum cadaveri-
bus Græcia? Exemplum fuerat continen-
tiæ, fortitudinis, parſimoniæ [ſ] Tiberius; 5
& tamen vi ſummæ fortunæ eſt abſtractus
in omne flagitium; nec [t] ſibi temperavit,
quominus inauditis libidinum a ſe inven-
tarum vocabulis pollueret aures Romano-
rum, qui eaſdem novis gentium devictarum
nominibus celebraverat. Conſtantius [u] au-
tem Imperator quum Gallum ſibi inſidian-
tem à medio ſuſtuliſſet, eò dementiæ ve-
nit, ut ſe æternum eſſe jactaret. Et ne ſin-
gulis hominibus commemorandis immorer,
quum

[a] Horat. in Epod. Od. 16. [b] Diodor. Siculus libr. 16. Bibliothec. Hiſtor. [c] Tit. Liv. in Proœmio. [d] Propert. libr. 3. El. 13. [e] Lucan. l. 1. [f] Salluſtius in Catilin. [g] T. Liv. in Proœmio. [h] Corn. Tacit. libr. 1. Hiſtor. n. 15. [i] Arrian. de Exped. Alex. libr. 4. [l] Plutarch. in Vitâ Alex. [m] T. Livius libr. 21. Val. Max. libr. 9. cap. 1. & Plin. de Vir. Illuſtr. cap. 42. [n] T. Liv. ibid. Polyb. Hiſt. libr. 3. & Valer. Maxim. libr. 5. cap. 4. [o] T. Liv. libr. 21. Polyb. Hiſt. libr. 3. & Silius Ital. libr. 4. [p] Tit. Liv. libr. 22. Polybius ibid. Cicer. libr. 1. de Divinatione. Plin. de Viris Illuſtrib. cap. 42. Valer. Maxim. libr. 1. cap. 6. & Oroſius libr. 4. cap. 15. [q] Tit. Liv. ibid. Polyb. Hiſtor. libr. 3. Plin. libr. 15. cap. 18. Valer. Maxim. libr. 9. cap. 1. in Extern. n. 1. Lactant. l. 2. c. 17. & D. Auguſtin. de Civit. Dei libr. 3. cap. 19. [r] Corn. Nep. in Pauſan. [ſ] Suet. in Vitâ Tiberii. [t] Idem ibid. cap. 43. [u] Ammian. Marcellin.

quum de Rebuſpublicis habeatur oratio; nonne Græcia omnis humanitatis inventrix quamdiu bellis exercita eſt; & [a] modò Darii, modò [b] Xerxis exercitus, claſſesque pertimuit; & nunc Ægyptiorum, nunc Perſarum arma laceſſivit, & opibus, & rerum geſtarum gloriâ floruit, & optimè conſtitutis civitatibus abundavit? Quo tempore autem Athenienſium, & Lacedæmoniorum, ceterarumque urbium Græcarum laudes obſoleverunt, & Græci, qui multis fuerant libertatis auctores, graviſſimam ſervitutem pertulerunt? nihil certè opus eſt id diutiùs quærere, quum [c] Poëta Venuſinus dicat:

Quum primùm poſitis nugari Græcia bellis
Cepit, & in vitium fortuna labier æqua

Nimirum corruptæ Græcorum diſciplinæ non alia extitit cauſa, quàm otium, & cum fortunæ proſperitate conjuncta tranquillitas; tunc primùm [d] Græcia magis fortes athletas, quàm bonos imperatores admirata eſt; tum Olympiæ victores magis, quàm Barbarorum laudibus tulit; tum denique ſpectaculis dedita, & voluptatibus enervata priſtinam virtutis indolem, & animorum robur amiſit. Neque alio ſanè modo ſecun-
6 dâ ſuâ fortunâ uſæ ſunt barbaræ nationes, quibus univerſis res proſperè geſtæ maximas calamitates attulerunt; quid enim calamitoſius, quàm Scytharum [e] conjuncta ſummâ immanitate luxuria; & ſuperbia, qui quum ſatis felices bellorum eventus habuiſſent, in ſummam ſunt arrogantiam, luxumque prolapſi, adeoque gentium a ſe devictarum miſeriis, [f] & cladibus illuſerunt, ut omnium nares abſcinderent, & eorum feminæ finitimorum uxoribus corpora ſubulis compungerent? quid autem [g] infelicius mutatis moribus Mileſiorum, qui quum Scythas magnis prœliis deviciſſent, & nobiles ad Helleſpontum urbes condidiſſent, & loca circa Pontum Euxinum multis, atque præclaris coloniis deductis frequentaſſent, adeo a Majorum inſtitutis degenerarunt, ut verſiculus ille Græcus [h] proverbii loco uſurpetur

Πάλαι ποτ᾽ ἦσαν ἄλκιμοι Μιλήσιοι

hoc eſt

Olim fuere ſtrenui Mileſii,

qui propter depravatos mores in tantas civiles diſcordias inciderunt, ut ſeſe invicem crudeliſſimo, & inaudito mortis genere trucidarent? Pares propemodum exitus habuit [i] Sybaritarum, Tarentinorum, Crotoniatarum [l], Lydorumque [m] felicitas; quorum omnium Reſpublicæ ex optimis peſſimæ, ex fortunatis infelices maximè evaſerunt; dum rebus lætis indulgere, quàm temperare malunt. Et ne majorum exempla
nationum, imperiorumque deſiderentur; 7
quis unquam populus fuit Perſis [n] temperatione publici moris laudatior, antequam fortunæ benignitate ad ſummum rerum humanarum faſtigium efferrentur? quorum pueri, & adoleſcentes ſub ſeveriſſimis morum magiſtris publicè educabantur, juſtitiamque, & continentiam, & bellicas artes docebantur, qui ſitim flumine, famem pane, naſturtioque ſedabant; qui neque firmatâ jam ætate, neque ſenes molliore diſciplinâ continebantur; quibus [o] artibus quantam fuerint virtutem aſſequuti declarat ſubactarum gentium multitudo, & ſubjectus Oriens Imperio Perſarum. Sed illa virtus, quæ modicis rebus magna maximam reddiderat ejus gentis potentiam, ingenti fortunæ incremento diminuta paulatim concidit. Quocirca iidem Perſæ, qui ferociſſimarum gentium arma contempleerant, & virtutem infregerant, conſequutis temporibus fortunæ blandimentis deliniti eò ignaviæ proceſſerunt, ut ne clamorem quidem hoſtium, nedum tela ſuſtinerent. Cujus rei cum alia ſunt argumenta, tum illud multò maximum, quod quum decem millia Græcorum, quæ Cyro juniore duce militarent, interfecto Cyro, in medio Imperii [p] Perſarum verſarentur, & innumerabilibus Artaxerxis copiis undique cingerentur; quumque inſuper ejus fraude duces interfectos amiſiſſent, equitatu, & omni ope deſtituta; quum per infeſtos hoſtes eſſet evadendum, quum tot montes inacceſſi tranſcendendi, tot ingentia flumina ſuperanda, locorum tot anguſtiæ, ac tam arduæ penetrandæ, tantum terrarum ſpatium peragrandum, tot inhoſpitæ regiones, tam cultu aſperæ pervadendæ, clapſa de manibus Perſarum, qui ea ingenti exercitu inſequebantur, ſuorum non ita multis deſideratis, multorum menſium itinere per infeſta hoſtium tela confecto in Græciam pervenerunt. Eadem indulgentia fortunæ Aſſyrios [q], & Medos effeminavit; & e pulcherrimo faſtigio, in quo diu ſteterant, dejecit. Atque hinc exiſtere arbitror illum
orbem, quem ineſſe rebus humanis Hero- 8
dotus [r] affirmavit; tenues res, anguſtæque virtutem pariunt, virtus fortunæ magnitudinem, magnitudo fortunæ diſſolutionem morum, diſſolutio morum miſeriam, everſionemque publicæ felicitatis. Quæ reputanti mihi haudquaquam optandum videtur

[a] Herodot. libr. 7. [b] Herod. ibid. [c] Horat. Epiſtolar. libr. 2. Epiſt. 1. [d] Horat. ibid. [e] Herod. libr. 4. [f] Athen. libr. 12. cap. 5. [g] Athen. ibid. [h] Athen. libr. 12. cap. 5. [i] Athen. ibid. cap. 4. Herodot. libr. 5. cap. 44. Diodor. Sicul. libr. 12. & Ælian. Var Hiſt. libr. 3. cap. 42. [l] Strab. libr. 6. & Juſtinus libr. 20. [m] Athen. libr. 12. cap. 3. [n] Herod libr. 1. & Strabo libr. 15. circa finem. [o] Strabo ibid. [p] Xenoph. de Exped. Cyri libr. 2. [q] Juſtin. libr. 1. [r] Herod. Clio pag. 86.

bene conſtitutis civitatibus, ut nullis re-
bus adverſis fortunæ proſpera miſceantur;
ſiquidem illæ animos intendunt, & exer-
cent, hæc molliunt, atque diſſolvunt; &
quemadmodum in arte muſicâ ex fidibus
tum intentis, tum moderatè remiſſis exiſtit
ille concentus dulcis, & temperatus, quam
Ἁρμονίαν Græci vocant; ita in civitatibus ex
rebus modò triſtibus, modò lætis efficitur,
& conſervatur quaſi concentus quidam
Reipublicæ bene temperatæ; quum autem
nulla res adverſa incidit, omnis tempera-
tio publici moris, omnis diſciplina corrum-
patur, neceſſe eſt. Neque enim indulgen-
tiâ fortunæ inſoleſcentes animi ferunt le-
gum jugum; & publicam diſciplinam, qua-
ſi quaſdam nimiùm duras habenas, & fre-
na detrectant. Quapropter ſapienter [a] Pla-
9 to rogatus, ut Cyrenenſibus leges conde-
ret, abnuiſſe fertur, quum diceret: non
videri Cyrenenſes legam ullam ſervaturos,
quum nimis eſſent felices. Intelligebat ni-
mirum vir ingenio, doctrinaque præſtan-
ti populos omnibus affluentes, quæ prima
Mortales putant, a ſalubribus conſiliis ab-
horrere, & abundantiâ rerum ægram civi-
tatem legum remedio ad ſanitatem perve-
nire non poſſe; niſi ea, quibus eorum Reſ-
publica laborabat, detraherentur. Nam
ſicut in corporibus præſtantiſſimi medico-
rum tradiderunt habitudinem nimis ple-
nam, & quaſi exuberantem morbis obno-
xiam eſſe; ita in urbibus nimia affluentia
rerum periculoſa, & vitiis opportuna eſt.
Quapropter Arabes, & [b] Scythæ, qui ſunt
10 Nomades appellati, quum nullis oppidis u-
terentur, ſed ſemper errarent, ob eamque
cauſam omnibus ferè vitæ commodis care-
re cogerentur, nec divitiis affluerent, nec
ea, quæ ad effeminandos animos pertinent,
noſſent; ſemper iiſdem moribus uſi eſſe
dicuntur, nec unquam a Majoribus acce-
ptam libertatem amiſiſſe. Quorum inopiam
Romanorum opulentiæ Horatius [c] antepo-
nit his verbis:

Campeſtres meliùs Scythæ,
Quorum plauſtra vagas rite trahunt domos
Vivunt, & rigidi Getæ,
Immetata quibus jugera liberas
Fruges, & Cererem ferunt;
Nec cultura placet longior annuâ,
Defunctumque laboribus
Æquali recreat ſorte vicarius

Adeo quippe Romanorum mores magni-
tudo ſuæ fortunæ corruperat, ut nec li-
bertatem, nec ſervitutem ferre poſſent, &
ſibi ipſis moderari neſcirent, qui aliis om-
nibus imperabant. Atque hac de causâ
Livius affirmat imperium ſuâ magnitudine
laborare; nam magnitudo opes pepererat,
opes luxuriam, luxuria omnem vitiorũ cor-
ruptelam, quibus Imperium laborabat. Poſ-
ſumus etiam interpretari idcireo a Livio di- 11
ctum Imperium ſuâ magnitudina laborare,
quòd tanta rerum moles difficulter admini-
ſtrari poſſet, & regi. Quapropter [d] Auguſtum
conſtat permultas nationes, quæ ſe, ſua-
que dedituros legatos miſerant, repudiaſſe,
& noluiſſe volentibus imperare, ne imperii
moles in immenſum creſceret; & ejus li-
mites conſtituiſſe Euphratem, Danubium
Rhenum, quos ne Poſteri trãſcenderent, ad-
monitos voluit, quum moreretur. Itaque
de eo ſcribit [e] Tacitus: *addideratque conſi-
lium coërcendi intra terminos imperii, incer-
tum metu, an invidiâ.* Sed quod invidiâ fa-
ctum Tacitus criminatur, ego puto certâ
quadam ratione maximum Principem feciſ-
ſe; quum videam non ſolùm id conſilium
dediſſe Poſteris, verùm etiam ipſum uſur-
paſſe; & Hadrianum [f] Imperatorem id Au-
guſti conſilium comprobaſſe, qui tot na-
tiones a Trajano perdomitas, tam immen-
ſum terrarum ſpatium ſibi relinquendum
cenſuit, & imperium Euphrate, & Danu-
bio, ſicut Auguſto viſum fuerat, voluit ter-
minari,

DIS.

[a] Ælian. libr. 12. cap. 30. Plutarch. in Vitâ Luculli, & ad Principem Indoctum. [b] Strabo libr. 7. de Getis. [c] Horat. libr. 3. Od. 24. [d] Julian. in Menippæa de Cæſaribus. [e] Cornel. Tac. libr. 1. Annal. n. 11. [f] D August. de Civ. Dei l. 4. c. 2. Eutrop. libr. 8. Appian. in Præfat. & Feſtus Rufus, & Aurelius Victor.

DISSERTATIO II.

Magnificentia publica Romanorum in privatorum luxum degeneravit.

Romani primùm, quæ laudanda erant ubique, imitati ſunt; mox etiam omnium gentium vitia ſunt amplexati. Fabius Maximus Tarento capto, quum interrogaretur, quid fieri juberes de ſimulacris Deorum eximiâ arte factis, reſpondit: relinquamus Tarentinis Deos iratos. Mummius in tantâ paupertate deceſſit, ut filiæ dotem non reliqueris. Cloacas ædificaſſe Tarquinium Priſcum Plinius, & Dionyſius Halicarnaſſeus prodiderunt; Livius autem Tarquinium Superbum. Scauri villâ ab iratis ſervis incensâ vicies quinquies, vel quinquagies centena millia noſtrorum coronatorum conflagrarunt. Mamurra primus Romæ parietes domus marmoris cruſtâ operuit.

SCipionem Naſicam [a] ferunt, quum in Senatu Romano diſceptaretur, utrum eſſet excindenda Karthago, Catone magnopere diſſentiente, ſervandam cenſuiſſe; ne illâ æmulâ Imperii ſublatâ, metuque omni depoſito Romani nimiam felicitatem ferre non poſſent, & quos aſſidua bella, ancepſque fortuna continuerat mores, parta ubique tranquillitas, & Orbis terrarum ſecura poſſeſſio tandem diſſolveret. Intelligebat nimirum Senator ille graviſſimus id, quod pluribus exemplis ſuperiore diſſertatione eſt a nobis demonſtratum, nullam peſtem eſſe
1 majorem magnis Imperiis, Rebuſque publicis, quàm otium, & abundantes voluptates, & nullis adverſis interruptum tenorem proſperorum. Neque ea res falſum habuit hominem ſapientiſſimum; nam poſteaquam everſâ Karthagine, & Orbis terrarum Imperio conſtituto, Regibus inimicis gentibuſque ſubactis, nullæ jam barbaræ nationes timebantur, Aſia peragrata victoriis urbem victricem peregrinis deliciis compleverat, labi paulatim Veterum diſciplina, quæ tot ſæculis incorrupta manſerat, cœpit. Hinc luxus, & ſtudium voluptatis augeſcere, ſperni parcimonia, paupertas probro haberi, dedecori nequaquam eſſe mollis, & delicata vivendi ratio. Neque mehercule ſine causâ ceteræ gentes ubertate ſoli, opportunitate maris, amœnitate regionis, illecebris, quibus natale ſolum affluebat, aliiſque commodis invitatæ luxuriari cœperunt; Romanos autem non unius loci commoda ſolùm, deliciæque, ſed quidquid ubique naturâ, vel arte gignitur, efficiturque jucundum, ſuave, ſplendidum ad luxuriam, & nimias voluptates incitavit; quod eleganter expreſſit Lucanus, quum [b] dixit

...... totaque accerſitur Orbe,
Quo gens quæque perit......

Aliæ nimirum civitates ſuis quæque vitiis, ſuis deliciis perierunt, Romani duntaxat omnium fracti ſunt; & ſicut in urbe Romanâ, ut præclarus Auctor ſcribit Athenæus, non [c] una ſolùm gens, neque e ſingulis gentibus aliquot homines habitabant, ſed totæ propemodum nationes eò translatæ videbantur, ſic omnium gentium deliciæ, omnium vitia Romam confluebant, & uſurpabantur. Compendium Orbis [d] terrarum Roma habebatur, in eaque omnium urbium pulchritudines conſpici poterant; neque auream Alexandriam, neque pulchram Antiochiam, neque Nicomediam ſpecioſam, neque ſplendidiſſimas Athenas, neque alias præſtantiſſimas urbes, quum degeres Romæ, deſideraſſes. Sed ut quæ ubique laudanda, Romæ laudaſſes; ita quæ ubique reprehendenda, reprehendiſſes. Ab omnibus gẽtibus aliquid præclarum Romani didicerant; ab [e] Etruſcis diſciplinam ſacrorum, a Græcis litteras, facultatemque dicendi, ab [f] Athenienſibus, & Lacedæmoniis Leges, a [g] Liburnis uſum Liburnarum, ab Etruſcis [h] lictores, togamque, & ſellam [i] curulem ſumpſerant; ab [l] iiſdem ludios accerſiverant, Samnites imitati clypeos [m] argolicos in ſcuta mutaverant, circenſibus ludis Olympiæ curules [n] ludos fuerant æmulati; Pœnorum in bello doli Romanos duces acuerant; Gallorum, Germanorumque, & barbararum gentium ferocitas ferociores milites Romanos effecerat. Ad extremum, quum nihil ſupereſſet,
quod imitarentur, laudabile, aliarum gen- 3
tium vitia ſunt imitati; & præcipuè luxum, diſſolutoſque mores, & nimias voluptates; ideo [o] Tertullianus, & ſanctiſſimus vir Hieronymus [p] divini hiſtorici, & theologi [q] Joannis

[a] L. Flor. libr. 2. cap. 15. Plutarch. in Vitâ Catonis, Plin. libr. 15. cap. 18. & D. Auguſt. de Civ. Dei libr. 3. cap. 21. [b] Lucanus libr. 1. [c] Athen. libr. 1. cap. 17. [d] Idem ibid. [e] Cic. libr. 1. de Divinat. Valer. Max. libr. 1. cap. 1. ex Cic. de Legib. libr. 2. [f] Tit. Livius libr. 3. & Pomponius J. C. l. 2. ff. de origin. Juris, Dion. Halicarnaſſ. libr. 10. & 11. [g] Vegetius de Re militari libr. 4. cap. 28. &c. [h] T. Livius libr. 1. [i] Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 3. [l] Tertullian. de Spectaculis cap. 5. ſed Dion. Halicarn. libr. 2. a Lydis tradit. [m] T. Liv. libr. 8. & 9. Plutarch. in Vitâ Romuli, & Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 4. [n] Tit. Livius libr. 10. in fin. [o] Tertull. adversùs Judæos, & adversùs Marcionem libr. 3. [p] D. Hieronym. in Epiſt. 99. [q] D. Jo: in Apocalypſ. cap. 17.

annis auctoritatem ſequuti Romam vocant
Babylonem, quaſi in eâ Aſſyriorum vitia,
& libidines dominarentur. Sed initia Ro-
mani luxus laudabilia videbantur, victas bel-
lo gentes ſpoliabant, ut earum ornamentis
victricem urbem boneſtarent; & privatim
quidem parſimoniam adamabant, publicè
magnificentiam oſtentabant. Marcellus ca-
ptis [a] Syracuſis pleraque ejus urbis orna-
menta Romam contulit, ne victa urbs victri-
ce ſplendidior videretur; majore omnino
animo Fabius [b] Maximus, qui quum Ta-
rentum cepiſſet, & ei duodecim Deorum
ſimulacra eximiâ magnitudine, & arte fa-
cta oſtenderentur, & quid illis fieri jube-
ret, interrogaretur, dixiſſe fertur: relin-
quamus Tarentinis Deos iratus. Sed Mar-
cellus non reprehendendus, qui ſpolia Sy-
racuſarum non privatam prædam, ſed pu-
blica urbis ornamenta eſſe voluerit. Eodem
4 modo [c] Mummius exciſâ Corintho Romam
ſignis pulcherrimis, tabuliſque complevit;
& quamvis eſſet integerrimus, utpote qui,
quum tantas opes adminiſtraſſet, in tantâ
paupertate deceſſerit, ut [d] filiæ dotem non
reliquerit; tamen invitus offecit plurimum
vigenti adhuc publicæ diſciplinæ; nam eo
initio [e] Populus Romanus ſigna magnorum
artificum, tabulaſque pictas nimiùm cœpit
admirari. Quod multo ante apud [f] Livium
Porcius Cato queritur, qui ſic ait: *Jam ni-
mis multos audio Corinthi, & Athenarum orna-
menta laudantes, mirantesque, & antefixa fi-
ctilia Deorum Romanorum ridentes*. Nec Sci-
pio ille culpandus, qui ſubegit [g] Aſiam,
quum ex tantis divitiis nihil in privatum u-
ſum converterit; nihilominus devicta Aſia
Romanos docuit [h] opibus, & voluptatibus
nimiùm inhiare. Magnificentiam verò pu-
5 blicam ſemper populus Romanus compro-
bavit; quocirca [i] Tuberonem, propterea
quia in munere publico, quod in honorem
mortui Africani edebatur, ſtraviſſet pelliculis
hædinis lectulos punicanos, & expoſuiſſet
vaſa ſamia, quaſi ſordidum, & illiberalem ul-
tus eſt præturæ repulsâ. Idem populus Ro-
manus Catulum laudibus tulit, quòd [l] Ca-
pitolium magnificentiſſimum templum ma-
gnificentius inſtauraſſet Syllæ [m] civili bello
combuſtum. Quam magnificentiam ab ip-
ſis pæne incunabulis urbis apparet uſurpa-
tam; ſiquidem Capitolium Tarquinius Su-
perbus extruxit tantâ magnificentiâ, ut
ipſum [Cornelii [n] Taciti verbis utar] *im-
menſæ populi Romani opes ornarent potiùs,
quàm augerent*. Nam quid de cloacis Urbis 6
loquar, quas ſive Tarquinius Priſcus, ut Pli-
nius, [o] & Dionyſius [p] Halicarnaſſeus prodi-
dit, ſive Superbus, ut Livius [q] teſtatur, fecit,
tam admirabili opere fecit, ut Populo Roma-
no ſummum rerum faſtigium adepto, & urbe
egregiis ædificiis exſplendeſcente, inter ma-
ximè miranda opera haberentur? Itaque Dio-
nyſius [r] Halycarnaſſeus tria eſſe ea prodi-
dit, quæ Romanorum opes inprimis, po-
tentiamque declarent, cloacas, viarum ſtra-
ta, & aquæductus. Ex quo intelligi poteſt,
quæ tria opera maximè admirationi fuerunt,
integrâ adhuc Reipublicæ diſciplinâ Ro-
manos conſtruxiſſe; nam cloacæ ſub Re-
gibus ædificatæ; Appiam viam Capuam uſ-
que ſtravit [ſ] Appius, qui Appiam Aquam
quoque [t] in urbem duxit; multique alii
aquæductus conditi, viæque nondum corru-
ptâ civitate munitæ. Quid autem de Circo 7
maximo dicam, quem Tarquinius Priſcus
ædificavit, qui [u] centum quinquaginta mil-
lia ſpectatorum ſedentium caperet? quid de
templis Deorum, quæ ſupra quadringenta
in [x] Urbe conſpiciebantur, & nonnulla e-
ximiâ magnitudine, referta divitiis ingenti-
bus, donis aucta ſplendidiſſimis? Cujus ar-
gumentum rei vel illud ſuffecerit, quod Au-
guſtus [y] in unâ Capitolini Jovis cellâ ſexde-
cim millia pondo auri, & ſeſtertiûm quin-
genties in gemmis collocavit; vel quod in
templo Pacis omnia a Veſpeſiano Joſephus
congeſta [z] teſtatur, quæ videndi causâ ho-
mines in longinquas regiones peregrinari
ſolebant; vel quod [a] Capitolii tegulis inau-
randis conſumptum eſt ſeſtertiûm termil-
lies. Quid de apparatu ludorum, quo ſem-
per magnifico populus Romanus eſt delecta-
tus? qui ludi pro ætatis cujuſque copiâ ſplen-
didè celebrabantur; ſed auctu Imperii au-
ctis opibus nihil impenſarum, & ſplen-
doris relictum. Nam quomodo quis cum
Scauri [b] ſcenâ certaverit, quam tercentum 8
ſexaginta columnæ ſuſtinebant; cujus ima
pars e marmore, media e vitro, ſumma inau-
rata fuiſſe dicitur; inter columnas verò in-
terjecta tria millia ſignorum ex ære; reli-
quus apparatus attalicâ veſte, tabulis pictis
adeo abundavit, ut in Tuſculanam Scauri
villam

[a] T. Liv. libr. 25. [b] T. Liv. l. 27. [c] Plin. de Vir. Illuſtr. cap. 60 & Plin. Hiſtor. Nat. libr. 34. c. 7. [d] Idem Hiſt Natur. ibid. [e] Idem Plin libr. 35. cap. 4. Nat. Hiſt. & libr. 37. cap. 1. [f] Tit. Livius libr. 34. in princip. [g] Idem libr. 38 [h] Plin. libr. 37 cap. 1. [i] Senec. Epiſt. 95. & Cic. pro Muræna. [l] Plin. libr. 19. cap. 1. & Sueton. in Vit Cæſaris cap. 15. [m] Plin. libr. 13. cap. 13. [n] Cornel. Tacit libr. 3 Hiſtor. [o] Plin. libr. 36. cap. 15. [p] Dionyſ. Halic. libr. 3. [q] T. Liv. l. 1. [r] Dion. Halicarn. libr. 3. n. 13. [ſ] Tit. Liv. libr. 9. Cicer. pro Milone, Horat. Epiſtol libr 1. Epiſt. 6. Plin. de Viris Illuſtribus cap. 34. Pompon. l. 2. §. Poſt hunc Appius ff. de orig. jur. & Pompon. Lætus tit. 79. de Antiquit. Urbis. [t] Plin. de Vir. Illuſtrib. cap. 34. & Frontin. de Aquæductibus. [u] Dion. Halicarn. libr. 3. [x] Notit. Imperii. [y] Sueton. in Auguſto c. 30. [z] Joſeph. de Bello Judaico libr. 7. Excid. Plin. libr. 36. c. 15. [a] Plutarch. in Vit. Publicol. Plin. libr. 33. c. 3. & Auſon. de Cl. urbibus epigr. 12. [b] Plin. libr. 34. cap. 7. & libr. 36. cap. 6. & cap. 15.

villam reportatis; quæ ſuperfuerant quotidiani uſus deliciis, incensâ villâ ab iratis ſervis millies ſeſtertiûm, vel bis millies ſeſtertiûm cremaretur? quam ſummam ſi redigas ad æſtimationem noſtræ pecuniæ, efficiuntur vicies quinquies, vel quinquagies centena millia coronatorum. Quam tamen ſcenam [a] Curio ſuperare non opibus, & ſplendore, ſed artificio quodam mirabili conatus eſt excogitato theatro penſili, quod duobus cardinibus verteretur, in quo pependit victor ille terrarum populus. Quis argenteam [b] Caii Antonii ſcenam æquare contenderit? quis [c] arenæ apparatum Julii Cæſaris, qui ex argento fertur conſtitiſſe? Pompejus ille [d] Magnus ludos edidit, in quibus præter aliarum ferarum ingentem numerum quadringentæ decem Pantheræ conficerentur, octodecim [e] cum hominibus elephanti decertarent. Quo in genere multa
9 prætermitto, quæ longum fuerit enarrare, quæ partim laudanda, partim propter Imperii Romani magnitudinem ſunt excuſanda; nam decebat domino Orbis terrarum populo nihil niſi amplum, ac magnificum exhibere. Veruntamen hic publicorum ſplendor ædificiorum, hæc templorum tanta majeſtas, hic ludorũ ſplendidus apparatus fortaſſe præbuit ſemina luxui orituro, vel adoleſcenti alimenta; quam enim in publico magnificentiam homines admirabantur, paulatim in privatis etiam rebus adamare didicerunt; ergo omnes exutâ priſcâ parcimoniâ ædificare magnificè, inſtruere ſplendidè convivia, veſte, ſupellectili, ſervitiis pretioſis uti, in medio poſitas voluptates aſpernari, longiùs acceſitas, & magno emptas cœperunt aucupari; neque exiguis incrementis paulatim luxus increſcebat, ſed brevi tempore, quum ſemel erupiſſet, immenſum augebatur. Marco [f] Lepido, Quincto Catulo Conſulibus, ipſius Lepidi
10 domus omnium, quæ Romæ viſebantur, pulcherrima habebatur; intra annos triginta quinque eadem centeſimum in urbe locum non obtinebat: mirabantur Antiqui [g] Clodium centies quadragies octies emptâ domo habitaſſe; comparatione temporum poſteriorum ego Clodii ædes non magnopere ſplendidas fuiſſe exiſtimo; ſiquidem Olympiodorus hiſtoricus apud Photium [h] tradit Procerum domos Romæ non exiguis, ſed mediocribus urbibus pares fuiſſe, & omnia habuiſſe, quæ ſolerent urbes habere, circum videlicet, fora, tribunal, templa, fontes, balnea, quod hujuſmodi Græco verſiculo [i] declaratur

Εἷς δόμος ἄστυ πέλει, πόλις ἄστεα μυρία τεύχει

Addo etiam habitatorum numerum; ſiquidem [l] Athenæus refert nonnullos primores Urbis decem, vel etiam viginti millia ſervorum habuiſſe; quin etiam quædam in illis ædibus procerum conſpiciebantur, quæ ſpectare in quibuſdam urbibus non licet; nemora nimirum, & lacus, de quibus [m] Tibullus:

Et nemora in domibus ſacros imitantia lucos

& Rutilius [n] Gallicanus

Quid loquar incluſas intra laquearia ſilvas,
Vernula quæ vario carmine ludit avis?

Nec tanta ædium moles e vili materiâ conſurgebat; marmoribus peregrinis domus totæ fulgebant; hinc illi Tibulli [o] verſus 11

Non ut marmorei prodirem e limine tecti,
Inſigni clarâ, conſpicuuſque domo

& [p] hic

Aurataeque trabes, marmoreumque ſolum.

Primus Romæ [q] Mamurra parietes totius domus fertur operuiſſe marmoris cruſtâ; id exemplum ſequuti Romani proceres conclavia omnia marmoribus paſſim contexerunt non e propinquo petitis, ſed ab Indiâ uſque, & Æthiopiâ advectis, ut Plinius libro trigeſimo ſexto capite ſexto tradidit. Quanta verò marmorum varietas, & quàm pretioſa genera, & quàm longè petita ſolerent adhiberi [r] Statius indicat in Pollii Surrentino, cujus illi ſunt verſus:

.... hic graiis penitus deſecta metallis
Saxa, quæ eoæ reſpergit vena Syenes,
Synade quæ mæſtâ phrygiæ fodere ſecures
Per Cybeles lugentis agros, ubi marmore picto
Candida purpureo diſtinguitur area gyro:
Hic & Amyclæi cæſum de monte Lycurgi,
Quod viret, & molles imitatur rupibus herbas:
Hic Nomadum lucent flaventia ſaxa, Thaſoſque,
Et Chios, & gaudens fluctus ſpectare Caryſtos,
Omnia Chalcidicas turres obverſa ſalutant.

Nec ſolùm marmoribus pretioſiſſimis parietes contegebantur, ſed etiam ingentes e lapidibus peregrinis, & magno emptis columnæ cenationes, & atria ſuſtinebant; hinc [ſ] Horatius dixit: 12

Non

[a] Plin. libr. 36. cap. 15. [b] Idem libr. 33. capit. 3. [c] Idem eodem loco. [d] Idem Plin. libr. 8. capit. 17. [e] Dion Hiſtoric. libr. 39. [f] Plin libr. 36. c. 15. [g] Idem Plin. ibid. [h] Photius in Biblioth. num. 80. [i] Olympiodorus apud eundem Phot. ibid. [l] Athen. libr. 6. cap. 20. [m] Tibull. libr. 3. Eleg. 3. [n] Rutilius Gallican. in laudibus Romæ. [o] Tibull. libr. 3. Eleg. 3. [p] Idem Tibull. ibidem. [q] Plin. libr. 36. cap. 6. [r] Statius Sylvar. libr. 2. [ſ] Horat. libr. 2. Ode 18.

Non trabes Hymettiæ
Premunt columnas ultimâ reciſas
Africâ......

Quapropter Plinius [a] animadvertit in Calliſti liberti cenatione columnas fuiſſe triginta ex Onyche, & atrium Scauri [b] columnis fultum duodequadragenûm pedum e lucullæo marmore, & Seneca ſic [c] ait: *illos reperti in litore calculi leves, & aliquid habentes varietatis delectant; nos ingentium maculæ columnarum ſive ex Ægyptiis arenis, ſive ex Africæ ſolitudinibus advectæ porticum aliquam, vel capacem populi cenationem ferunt.* Jam lacunaria auro, & ebore nituiſſe non
13 poeticè, ſed hiſtoricâ fide Horatius [d] dixit, quum cecinit:

Non ebur, neque aureum
Meâ renidet in domo lacunar

Trabes nimirum inducebantur auro, cameræ ebore ſplendeſcebant; Propertius [e]

Nec camera auratas inter eburna trabes.

Nec auro levi liniebantur, ſed craſſo trabes, ut utar Statii [f] verbo, ſatiabantur

Robora Dalmatico lucent ſatiata metallo

& [g] Lucanus

...... craſſumque trabes abſconderat aurum.

& [h] Statius

Et nondum craſſo laquearia fulta metallo

Quod [i] Mamertinus aurum ſolidum vocat, qui ſic ait: *neque ei comparandæ ſunt picturatæ marmorum cruſtæ, & ſolido auro tecta laquearia, qui majorem anni partem in nudâ humo cubat;* quin etiam gemmas inſertas laquearibus præcipuè templorum teſtatur Arnobius [l]. Efficiebantur etiam lacunaria e lignis pretioſis, ut puta e cedro Libani montis, aut Atlantis, quæ Priſcis in pretio teſte Poëtâ qui dixit:

Non domus flavâ laqueata cedro

Jam bibliotechas ipſas auro, & ebore ſplen-
14 duiſſe Severinus [m] Boëthius indicat, qui ſic ait: *non bibliothecæ comptos auro, & ebore parietes.* Omnia autem conclavia minùs mirandum eſt divitiis nituiſſe, quum in balneis, ubi ſordes corporis deponuntur, tantum nitorem, ſplendoremque fuiſſe, tantum opum congeſtum comperiamus; nam & per argenteos [n] canales, fiſtulaſque aquam in argentea labra fuſam, & ſtratas argento mulierum balneas accepimus, & ſoliis argenteis lavantes inſediſſe. Jam [o] ſtatuas, & columnas pretioſas nihil ſuſtinentes ornamento fuiſſe privatis balneis; jam vitro conditam cameram Senecâ teſte cognoſcimus; qua verò materiâ conſtarent, declarat [p] Statius in Etruſci thermis, ubi ſic ait:

Non huc admiſſæ Thaſos, aut undoſa Caryſtos,
Mæret Onyx longè, queriturque excluſus Ophites.
Sola nites flavis Nomadum deciſa metallis
Purpura, ſola cavo phrygiæ quam Synados antro
Ipſe cruentavit maculis lucentibus Atys,
Quaſque Tyrus niveas ſecat, & Sidonia rupes,
Vix locus Eurotæ viridis; cum regula longo
Synada diſtinctu variat.....

Quæ magnificentia, & ſplendor ædium pri- 15
vatarum multum invidiæ detrahit Neroni, Cajoque principibus, de quorum ædibus illa Plinius [q] dixit: *bis vidimus urbem totam cingi domibus Principum Caii, & Neronis, & hujus quidem, ne quid deeſſet, aureâ;* de qua Cornelius [r] Tacitus ita loquitur: *ceterùm Nero uſus eſt Patriæ ruinis, extruxitque domum, in qua haud perinde gemmæ, & aurum miraculo eſſent, ſolita pridem, & luxu vulgata, quàm arva, & ſtagna, & in modum ſolitudinum hinc ſilvæ, inde aperta ſpatia, & proſpectus.* Ex quibus intelligi poteſt non ſolùm marmoribus, ſed etiam gemmis multorum domos nituiſſe, ut minùs mirum videri debeat, quod de aureâ domo Neronis [ſ] tradit Suetonius: *cuncta auro liſa, diſtincta gemmis, unionumque conchis* fuiſſe.

DIS-

[a] Plin. libr. 36. c. 7. [b] Idem libr. 36. cap. 2. [c] Senec Epiſt. 95. [d] Horat. libr. 2. Od. 18. [e] Prop. libr. 3. Eleg. 2. [f] Stat. Sylvar. libr. 1. in Epithal. Stellæ. [g] Lucan. libr. 10. Pharſal. [h] Stat. Thebaid. libr. 1. [i] Mamertin. ad Julianum. [l] Arnob. adversùs gentes. [m] Severin. Boëth. de Conſol. Philoſoph. libr. 1. Proſ. 5. [n] Plin. libr. 33. c. 12. [o] Senec. Epiſt. 86. [p] Stat. libr. 1. Sylv. [q] Plin. libr. 36. cap 15. [r] Cornel. Tacit. libr. 15. n. 42. [ſ] Suetonius in Vitâ Neronis cap. 31.

DISSERTATIO III.

De Romanorum luxu in conviviis.

Thermæ Antonianæ mille ſexcenta ſolia habuerunt, & duplicem eorum numerum Diocletianæ. Naumachiam Claudius edidit, in qua triremes, quadriremeſque commiſit; & undeviginti hominum millia pugnantia exhibuit. Trajani in reditu per centum viginti tres dies ludi ſunt celebrati tantâ copiâ, ut uno die decem millia ferarum conficerentur. Porcus Trojanus dicebatur, quòd plenus aliis animalibus menſis inferretur. Manium Curium fortiſſimum imperatorem Sannitium legati rapum torrentem invenerunt. Leges Orchia, Fannia, Didia, & Licinia convivarum numerum, & ſumptum conviviorum ſtatuebant. Serranus a ſerendo dictus. Piſces quibuſdam nomen dederunt, quod iis ipſi delectarentur. Craſſus orator murænam mortuam atratus luxit. Luculli in Apolline cenæ quinquaginta millibus drachmarum parabantur. Celer mullum centum ſeptuaginta quinque aureis emit. Caligula ducenta quinquaginta millia coronatorum unâ cenâ prodegit. Vitellius non minoris, quàm decem millibus coronatorum cenavit; & novies millies paucis menſibus profudit. Apicius, quum comperiſſet centies ſeſtertiûm ſibi ſupereſſe, inediâ vitam finivit. Etiam gladiatores in conviviis adhibebantur.

DE luxu, quo Veteres utebantur in condendis, exornandiſque ædibus dicere aggreſſus vix eorum, quæ dici poterant, ullam partem potui delibare. Quis enim tentet enumerare, quæ in hoc genere mirabilia a ſcriptoribus antiquis recenſentur? quis nemora, lacus, fontes, infinitum nihil ſuſtinentium numerum columnarum, magnorum artificum ſigna pæne ſpirantia, quæque fruſtra conatus eſſes numero comprehendere, tabulas pictas artificio mirabiles, multitudine innumerabiles, gemmas, pretioſam veſtem, auream ſupellectilem, ſubſtructiones inſanas, immenſa villarum ſpatia? Accepimus perfoſſos montes, altiſſimas rupes complanatas, recedere coactum, aut incluſum jactis molibus mare; plenam Italiam deliciis Romanorum alimenta victori terrarum populo ſuppeditare non potuiſſe. Jam illa quis unquam dignè ſatis admiretur, templa, porticus, theatra, fora, thermas, circos, amphi-

theatra? Accepimus Thermas [a] Antonianas mille ſexcenta ſolia habuiſſe; duplicem eorum numerum [b] Diocletianas, & univerſas admirabili ſtructurâ, & pretioſo marmore ſplenduiſſe. Jam magnificen-
tiam ludorum quis exequatur? Claudius 1
naumachiam [c] edidit, in qua non parva navigia, ſed triremes, quadriremeſque commiſit, & undeviginti hominum millia depugnantia exhibuit: in Trajani reditu per centum viginti tres dies ludi ſunt celebrati tantâ copiâ, ut uno interdum die decem millia ferarum conficerentur. Hinc immenſos ſumptus animadvertimus factos etiam a privatis in gerendis magiſtratibus; Symmachum [e] ferunt, quum eſſet ſenator mediocriter dives, in filii præturâ auri pondo duo millia impendiſſe: Maximum [f] verò in eodem filii magiſtratu quatuor millia, quum ludi ſeptem dies ederentur. Sed hæc, aliaque, quæ poſſent afferri, ne longiùs ab Auctore noſtro videar aberrare, ſciens prætermitto; ad illa venio, quibus indolem, virtutemque Romanam impenſiùs corru-
ptam eſſe conſtat. Nam conſtructa magni-
ficè cum publica, tum privata ædificia, 2
ſplendidum civium, Principumque cultum, ſpectaculorum opulentum apparatum meritò quidem poſſis accuſare, quum exceſſerint modum; quoniam occultè quidem, ſed non modicè bene compoſitæ Reipublicæ diſciplinam labefactant; ſed tamen, quia non apertè bonos mores corrumpunt, in tanto Imperio, ac tantis opibus civitatis tolerabilia quodammodo, ac prope neceſſaria poterant judicari. Non enim ſine cauſâ Aſinius Gallus, ut Cornelius [g] Tacitus refert, in Senatu diſſerebat, *auctu imperii adoleviſſe etiam privatas opes &c. neque in familiâ, & argento, quæque ad uſum parentur, nimium aliquid, aut modicum, niſi ex fortunâ poſſidentis*; ganeæ verò ſtudium, fracti, diſſolutique mores, e longinquis regionibus acceſſitæ voluptates, nonne haud dubiè Rempublicam funditus evertebant? Creverat populus Romanus periculis adeundis, laboribus perferendis; ubi in ſummo fortunæ faſtigio conſtitit, mutatis moribus, pro labore ignaviam, pro audaciâ metum induit: duritiam vitæ, ſeveritatemque morum Majores adamaverant; Poſteri delicias, fluxoſque luxu mores, & voluptatibus refertam vitam ſunt amplexati: illi alia ex aliis bella gerendo Imperium ex parvo maximum effecerant; hi verò voluptates undique conquirendo in immenſum exaggeratas Imperii opes profuderunt. Quid ergo mirum Rem-
publicam, quæ ſeveritate coaluerat, diſſo- 3
lutio-

[a] Olympiodorus apud Photium in Biblioth. n. 80. [b] Idem ibid. [c] Cornel. Tacit. Annal. libr. 12. & Dio Rom. Hiſtor. libr. 40. [d] Dio Caſſius in Trajano. [e] Olympiodor. apud Photium in Biblioth. n. 80. [f] Idem eod. loco. [g] Cornel. Tac. Annal. libr. 2.

lutione publicì moris fuiſſe diſſolutam?
Neque tamen ſimul, & eodem tempore vi-
tia Urbem inſuſerunt, ſed paulatim, & qua-
ſi per gradus aucta, modò repreſſa, deinde
ipſis irritata remediis invaleſcebant. Itaque
vetus Urbis malum fuit pretioſorum cu-
piditas ferculorum, ſtudiumque rerum cor-
pus, atque animum effeminantium, & libi-
do nonnullorum. Bello Punico ſecundo, qua
tempeſtate mores Romanorum viguiſſe ma-
ximè apud Auguſtinum teſtatur [a] Salluſtius,
Africanus ille Scipio [b] queritur virgines,
puerosque nobiles ſaltatorum ludum fre-
quentare; & in his viſum a ſe prætextatum
filium candidati, quum laſcivè ſaltitaret.
Quin, & lautiores epulas in uſu fuiſſe de-
4 clarat [c] Accipenſer ille Veterum menſis ex-
petitus, quem magno in pretio haberi ſo-
litum illis temporibus conſtat; ſiquidem fe-
runt allatum Africano Scipioni [d] Accipen-
ſerem, quum ad Lavernum eſſet unà cum
Pontio; invitaſſe verò unum, aut alterum
eorum, qui eum ſalutatum venerant; &
quum plures etiam invitaturus videretur,
Pontium in aurem dixiſſe Scipioni: Scipio,
vide, quid agas, nam piſcis iſte paucorum ho-
minum eſt. Sed & [e] Cincius in ſuaſione
legis Fanniæ queritur inferri menſis por-
cum trojanum, quem ſic accepimus nomi-
natum, quòd plenus eſſet aliis animalibus
intus incluſis, ut equus Trojanus armatis;
& [f] Titius in oratione, qua legem Fanniam
ſuaſit, inducit ſui temporis catillones in
comitio nihil agentes ſerium; ſed de vino
Græco, deque lupo piſce, qui inter duos
pontes captus fuiſſet, colloquentes. Ex
quibus perſpici poteſt eâ tempeſtate Roma-
nos imitatos non eſſe [g] Manium Curium
fortiſſimum imperatorem, quem Samni-
tium legati rapum in ſoco torrentem in-
venerunt. Neque ſolùm exquiſitis epulis,
verùm etiam aliis inſtrumentis luxuriæ con-
vivia celebrabant; nam memoriæ prodi-
tum poſt ſubactam [h] a Manlio Gallogræ-
ciam cepiſſe primùm æratos lectos, & pre-
tioſa ſtragula uſurpari, & inter epulas e-
leganti formâ pſaltrias inductas, quæ la-
ſcivis motibus prurientem libidinem inci-
tarent. Quas luxuriæ ſtirpes, & quaſi radi-
5 ces execare Veteres aggreſſi leges tulerunt,
quibus conviviorum ſumptus coërcebatur.
Nam Orchiam [i] legem tulit Cajus Orchius
tribunus plebis, qua convivarum nu-
merus finiebatur, quo plures ſi quis ex-
cepiſſet convivio, eâ lege tenebatur; &
Fanniam, [l] qua cautum eſt, ne quis plu-
res tribus vocaret ad cenam, præterquam
diebus nundinarum, aliiſque feſtis, quibus
quinque vocare permittebatur; centum au-
tem aſſes convivii ſumptum excedere lex
prohibebat; quæ lata eſt ingenti bonorum
omnium conſenſu, quod eâ niti quodam-
modo ſalus Reipublicæ videretur; quæ
propter cenarum ſumptus detrimentis in-
gentibus afficiebatur. Siquidem pueri in-
genui neque pudicitiæ, neque libertati ſuæ
parcebant, dum ſufficerent impenſis im-
modicis epularum; plerique autem e ple-
be Romanâ, quum ſe intemperantius vino
ingurgitaſſent, in comitium ventitabant,
& ebrii rem tractabant publicam. Legem
autem Fanniam lex [m] Didia conſequuta eſt,
quæ non ſolùm Romanis, ſed omnibus I-
talis eundem conviviorum modum præſcri-
bebat; in eoque ſeverior lege Fanniâ ha-
bebatur, quòd etiam in eos, qui ſumptuo-
ſiori convivio interfuiſſent, pœnam ſtatue-
bat. Sed hujus etiam ſeveritatem vicit [n] lex
Licinia, quæ plus aſſibus triginta Kalendis,
Nonis in dies ſingulos impendere prohibe-
bat. Quæ legum ſeveritas non potuit com- 6
primere creſcentem luxuriam, quæ ſpretis
prioribus, novis ſubinde legibus fruſtra
coërcita eſt; donec impedimentis, quibus
continebatur, ſuperatis violenti fluminis
ritu cuncta peſſumdaret. Nam his tempo-
ribus, quibus hæ ſaluberrimæ leges fere-
bantur, non defuerunt, quibus nomen
imponeret cupiditas epularum. Nam que-
madmodum [o] Serranum dictum accepi-
mus, quòd ſerentem honores invenerunt;
ſic & [p] Murænas, & Oratas ideo nuncupa-
runt, quòd eo genere piſcium delectaren-
tur. Qua in re eò proceſſit nonnullorum
cupiditas, ut [q] Craſſus orator Murænam in
piſcinâ mortuam tanquam filiam atratus lu-
xerit; & [r] Octavius claſſis præfectus infini-
tam vim ſcarorum ſparſerit inter Oſtiam,
& Campaniæ litus, & quinquennio proxi-
mo diligentiâ ſummâ caverit, ut ſiquis for-
tè ſcarum cepiſſet, confeſtim mari redde- 7
ret. Sed hæc parva præ his, quæ Urbem vi-
tia mox occuparunt; quod enim mare,
quas ſilvas, quas remotas regiones gula non
eſt perſcrutata? Operæpretium eſt [ſ] audire
Senecam de ſui ſæculi vitiis conquerentem:
non eſt, inquit, *neceſſe omne perſcrutari pro-
fundum; nec ſtrage animalium ventrem onera-
re, nec*

[a] Salluſtius Hiſt. libr. 1. apud D. Auguſt. de Civit. Dei libr. 2. cap. 18. [b] Macrob. Saturnal. libr. 3. cap. 14. [c] Plin. libr. 9. cap. 17. & Athen. libr. 7. cap. 12. [d] Cic. de Fato, & Macrob. Saturn. libr. 3. cap 16. [e] Macrob. Saturnal. libr. 3. cap. 13. [f] Idem Sat. l. 3. c. 16. [g] Valer. Maxim. libr. 4. cap. 3. & Athen. libr 10. cap. 4. [h] Tit. Liv. libr. 39. [i] Macrob Saturnal. libr. 3. cap. 17. [l] Macrob. ibid. A. Gell. libr. 2. cap. 24. Athen. libr. 6. & Tertullian. in Apologet. [m] Macr. Saturn. l. 3. cap. 17. [n] Idem Macrob. ibid. & A. Gell. libr. 2. cap. 24. [o] Plin. libr. 18. cap. 3 & Quintilian. libr. 1. cap. 8. [p] Varro de Re Ruſt. libr 3. cap 3. & Macrob. Saturn. libr. 3. cap. 15. [q] Idem Macrob. ibid. [r] Macr. Saturn. libr. 3. cap. 16. [ſ] Senec. de Conſolat. ad Helviam cap. 9.

re, nec conchylia ultimi maris ex ignoto litore eruere; Dii iſtos, Deæque perdant, quorum luxuria tam invidioſi imperii fines tranſcendit; ultra Phaſim capi volunt, quod ambitioſam popinam inſtruat: nec piget a Parthis, a quibus nondum pœnas repetiimus, aves petere: undique convehunt omnia nota faſtidienti gulæ: quod diſſolutus deliciis ſtomachus vix admittat, ab ultimo portatur Oceano: vomunt, ut edant, edunt, ut vomant; & epulas, quas toto Orbe conquirunt, nec concoquere dignantur. Similem gulæ reprehenſionem reperias apud [a] Claudianum, qui ſic ait:

.... Traduntque palato
Sidereas Junonis aves; & ſi qua loquendi
Gnara, coloratis viridis defertur ab Indis,
Quæſitos trans regna cibos, quorumque profundam
Ingluviem non Ægæus, non alta Propontis,
Non freta longinquis Mæotia piſcibus æquent.

8 Quæ non poeticè magis, quàm verè dicuntur; ſiquidem phœnicopterum a Nilo uſque advehebant, quòd ejus [b] lingua præcipui ſaporis eſſe putaretur, & tantula pars e tantâ avi ex tam longinquâ regione petebatur. Pſittacos ab India, non ut alerent avem peregrinam, & [c] gnaram ſermonis humani, ſed, ut conſumerent, accerſebant; tubera a Libyâ, de qua re [d] Juvenalis:

..... Tibi habe frumentum, Aledius inquit,
O Libye, disjunge boves, dum tubera mittas.

Conchas peloridas a ſiculo mari, ab eodem murænas flutas; ideo Juvenalis [e] ait:

Virroni muræna datur, quæ maxima venit
Gurgite de Siculo, nam dum ſe continet Auſter,
Dum ſedet, & ſiccat madidas in carcere pennas,
Contemnunt mediam temeraria lina Charybdim

A Carpathio, & Hiſpaniæ freto eaſdem murænas, grues a Thraciâ; unde [f] illud Statii:

Ah miſeri, quos noſſe juvat, quid Phaſidis ales
Diſtet ab Hibernâ Rhodopes grue.....

Scaros ab Eoo mari; ex quo [g] Horatius cecinit:

Magiſve rhombus, aut ſcari,
Si quos eois intonata fluctibus
Hiems ad hoc vertat mare

& Petronius [h] ait:

...... ultimis ab oris
Attractus ſcarus, atque arata ſyrtis

Metello [i] Pio volucrum, & ferarum exqui-
9 ſita genera a Mauritaniâ uſque, & ultimâ Africâ advehebantur; Luculli [l] in Apolline cenæ quinquaginta millibus drachmarum parabantur: Aſinius [m] Celer mullum octo millibus nummûm, hoc eſt ducentis aureis, quibus utimur nunc, emit: alius autem mullum ſex millibus emit, de quo Juvenalis [n]

...... mullum ſex millibus emit
Æquantem ſanè paribus ſeſtertia libris

Caligula [o] centies ſeſtertiûm, hoc eſt ducenta quinquaginta millia coronatorum unâ cenâ prodegit: Vitellium negant cenaſſe minoris, quàm [p] decem millibus coronatorum, cujus profunda ingluvies, & inexhauſtæ libidines novies [q] millies ſeſtertiûm pauciſſimis menſibus, quibus imperavit,
profuderunt. Nec Principibus propemo- 10
dum ceſſere privati, ſiquidem memoriæ proditum eſt Æſopi [r] patinam ſeſtertiis ſexcentis conſtitiſſe; Apicium [ſ] millies ſeſtertiûm nepotinis ſumptibus perdidiſſe, qui quum ſubductis rationibus reperiſſet, ſoluto ære alieno centies ſeſtertiûm ſibi ſuperfuturum, inediâ vitam finivit. Ex quibus intelligi poteſt, quibus moribus ageretur in eâ urbe, in qua inventus eſt, qui centres ſeſtertiûm tanquam ſummam paupertatem voluntariâ morte effugeret. Sed non minora corrrupti publici moris argumenta prudentibus præbuiſſent ea, quæ in conviviis audiebantur, viſebanturque, quàm ea, quæ apponebantur. Cato vetuſtiſſimus Auctor [t] in originibus memoriæ prodidit veteres illos Romanos verè Romanos in conviviis lyrâ canere fortium virorum facta conſueviſſe. Et ſanè nullum majus in hominibus integri moris indicium, quàm etiam ludentes, remittenteſque animum gaudere honeſtis avocamentis; ideo apud [u] Home-
rum Achilles otioſus, cantuque ſe oblectans 11
non deplorat amiſſos amores puellæ, quam diligebat, ſed virorum gloriam verſibus tollit; ſic enim de eo loquitur Poëta:

..... ἄειδε δ' ἄρα κλέα ἀνδρῶν.

Phæaces [x] autem homines voluptati dediti, & luxu diffluentes Demodoci carminibus gaudent, quibus Veneris, & Martis adulterium enarratur: eodem modo apud Virgilium [y] in regio Didonis convivio, ubi aderat Æneas vir omni virtute princeps, aderant Pœnorum Próceres laudatiſſimi, aderat Dido regali, & heroicâ indole [z] mulier,

..... citharâ crinitus Jopas
Perſonat auratâ.....

[a] Claudian. libr. 2. in Eutropium carm. 20. v. 333. [b] Plin. libr. 10. cap. 48. [c] Plin. libr. 10. cap. 42. & Solinus cap. 56. [d] Juvenal. Satyr. 5. v. 118. [e] Idem Juven. Sat. 5. v. 99. [f] Stat. Sylvar. libr. 4. in Hercol. Vindic. Epitrapez. [g] Horat. in Epod. Od. 2. [h] Petron. in Satyric. [i] Macrob. Saturn. libr. 3. cap. 13. [l] Plutarch. in Vitâ Lucull.

[m] Plin. l. 9. c. 17. [n] Juven. Sat. 4. v. 16. [o] Senec de Conſol. ad Helv. c. 9. [p] Suet. in Vit. Vitell. c. 13. [q] Tacit. Hiſt. l. 2. n. 94. [r] Plin. l. 10. c. 51. Hor. ſat. 3. l. 2. [ſ] Sen. de Conſ. ad Helv. c. 10. [t] Cic. Tuſcul. Diſp. libr. 1. in prioc. [u] Homer. Il. 1. v. 189. [x] Hom Od. 8. [y] Virgil. Æn. libr. 1. in fin. [z] Idem Æn. libr. 1.

nec aliquid leve, & nugatorium verſibus complectitur; ſed [a]

..... docuit quæ maximus Atlas.
Hic canit errantem Lunam, Soliſque labores,
Unde hominum genus, & pecudes, unde imber, & ignes,
Arcturum, pluviaſque Hyadas, geminoſque Triones.
Quid tantum Oceano properent ſe tingere Soles
Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obſtet

12 At Romani Majorum moris obliti quibus adelectarentur cantilenis, declarat vitiorum objurgator ſeveriſſimus [b] Perſius

Hic aliquis, cui circum humeros hyacinthina læna eſt,
Rancidulum quiddam balbâ de nare loquutus
Phyllidas, Hypſipylas, vatum & plorabile ſiquid,
Eliquat, & tenero ſupplantat verba palato;

& Quintilianus, qui ſic ait: *Omne convivium obſcenis cantibus ſtrepit, pudenda dicta ſpectantur*; & [c] Juvenalis, cujus hæc carmina ad convivia divitum referuntur;

.... ille fruatur
Vocibus obſcenis, omnique libidinis arte,
Qui Lacedæmonium pytiſmate lubricat orbem

& [d] hæc

Forſitan expectes, ut Gaditana canoro
Incipiat prurire choro, plauſuque probatæ
Ad serram tremulo deſcendant clune puellæ
Irritamentum Veneris languentis, & acres
Divitis urticæ .....

13 Plinius autem refert in epiſtolis Amico ſuo tædio fuiſſe quamvis lautiſſimam cenam, quòd ſcurræ, moriones, cynædi menſis inerrarent. Nec verò ſolùm laſcivis inter pocula ſpectaculis, verùm etiam cruentis oblectabantur; ſiquidem vino madidi gladiatorum inter ſe paria committebant; quem morem a Campanis Romani acceperunt, de quibus ita Silius [e] Italicus loquitur:

Quin etiam exhilarare viris convivia cæde
Mos olim, & miſcere epulis ſpectacula dira
Certantum ferro, ſæpe & ſuper ipſa cadentum
Pocula reſperſis non parco ſanguine menſis.

DISSERTATIO IV.

Reſpublica Romana omnibus virtutibus abundavit, dum tenues opes erant, his auctis omnibus vitiis ſcatere cœpit.

Plebs Romana, licet plurimas excitarit ſeditiones, tamen per annos pluſquam ſexcentos manibus temperavit. Mulieres, quum Reipublicæ auro opus eſſet, ornamenta ſua non ſemel in publicum contulerunt. Cæſar, quum largitionibus ſufficere non poſſet privatis opibus, ad arma civilia compulſus eſt; & eos libentiſſimè ſibi aggregabat, qui ære alieno obruti rebus novandis opportuni videbantur. Quum longinqua bella ſuſciperentur, prorogatio imperii neceſſaria erat, quæ maximè pernicioſa erat Reipublicæ.

CÆcam [f] eſſe fortunam, & cæcos efficere fortunatos prudentum eſt opinio; id de imprudentiâ dictum, quo morbo ſolent ſummis fortunæ muneribus affecti homines laborare, transferri poteſt ad alia vitia; non enim minus intemperantes, molles, legum contemptores, ignavos, prodigos, rapaces, quàm ſtultos efficit fortuna. Quod cum aliis, tum exemplo Romanæ Reipu- 1
blicæ declaratur; nam quamdiu tenues, aut non tam magnæ res Romanorum fuerunt, nulla civitas temperantior, legum reverentior, priſci moris tenacior fuit. Amor erga Patriam tantus civium Romanorum, ut reperti ſint duo [g] Decii, qui ſe pro ſalute legionum devoverent; Curtius [h], qui, ut Patriæ perniciem arceret, in profundam voraginem ſeſe moriturus immitteret; Scævola [i], qui, quò obſidione Patriam liberaret, ſuſciperet hoſtium Regem in medio ſuorum exercitu trucidandum; legiones univerſæ, quæ in eum locum progrederentur, unde ſe ſciebant non redituras. Tanta omnium continentia, ut quum [l] Pyrrhus Rex Epirotarum dona miſiſſet Principibus civitatis, præcipuèque matronis, nemo ſit inventus, qui Regis munera acciperet: juſtitiæ verò tanta reverentia, ut Salluſtio teſte jus apud Romanos [m] non tam legibus, quàm naturâ valeret. Jam verò quæ ſeveritas fuit Sena- 2
tus illius, qui [n] milites Cannenſis prœlii ſuper-

[a] Virg. Æneid. libr. 1. [b] A. Perſius Satyr. 1. v. 33. [c] Juven. Satyr. 11. v. 171. [d] Idem ibid. v. 162. [e] Silius Italic. libr. 11. Punicor. [f] Ovid. ad Liviam. [g] Tit. Liv. libr 8. & 10. Valer. Maximus libr. 5. cap. 6. & Plin. de Viris Illuſtr. cap. 26. & 27 [h] Valer. Maxim. ibid. [i] Tit Liv. libr 2. L. Flor. libr. 1. cap. 10. Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 5. Antiq. Rom. Plutarch. in Parall. Valer. Maxim. libr. 3. cap. 3. Martial. libr. 1. epigr. 78. Plin. de Vir. Illuſtrib. cap. 12. & D. Auguſtin. de Civitat. Dei libr. 4. cap. 20. [l] T. Liv. libr. 34. [m] Salluſtius in Catilin. in principio. [n] Tit. Livius libr. 23. & 24.

Google

ſuperſtites ignominiâ notatos extra Italiam amandavit; qui, quum Reſpublica [a] viris indigeret, & ſummam haberet facultatem exiguo pretio cives ab Hannibale captos redimendi, maluit ſervos liberare, & eorum operâ in bello uti, quàm civibus parum fortibus, certè parum felicibus. Quæ plebis modeſtia! quæ vel in ſeditionibus, quum tribunitiis procellis agitaretur, & a Patribus quotidie de Republicâ diſſentiret, clamore dumtaxat vano ſæviebat, ſemperque per annos pluſquam ſexcentos manibus temperavit: quæ mulierum ipſarum animi magnitudo! quæ [b] quũ auro opus eſſet Reipublicæ, ornamenta ſua non ſemel in publicum contulerunt, eoque ſe putarunt ornatiores, quo Reſpublica omnibus rebus eſſet inſtructior. Quid autem neceſſe eſt ſingula recenſere? vix ullam partem Romanæ civitatis reperies, quæ non preſtantiſſima haberetur; ideo Cicero, teſte Macrobio, quum excellentiſſimam Reipublicæ formam vellet deſcribere, deſcripſit Romanam, quaſi omnibus numeris abſolutam; & tamen eadem civitas longâ indulgentiâ fortunæ ſic eſt immutata, nihil ut moris antiqui retineret, quantoque majore frugalitate, continentiâ, diſciplinâ egerat, tanto ſolutiore luxo, licentiâ, libidine conſequutis temporibus fuit. Sed de luxu non-
3 nulla diximus ſuperioribus diſſertationibus, & tamen parvam partem attigimus vitiorum, quibus Romana Reſpublica laborabat; nam ille populus quondam militiâ horridus, & deliciarum neſcius in omnem nequitiam paulatim prolapſus eſt. Operæpretium eſt audire poëtas, & ſcriptores, qui ſummam Populi Romani laſciviam improbitatemque redarguunt. Nam [c] Petronius de populo Romano, antequam civile bellum exardeſceret, ſic loquitur.

..... *Omnibus ergo*
Scorta placent, fractique enervi corpore greſſus,
Et laxi crines, & tot nova nomina veſtis,
Quæque virum quærunt .....

& [d] Lucanus

...... *cultus geſtare decoros*
Vix nuribus rapuere mares .....

& Salluſtius [e] ita deſcribit corruptos mores Romanorum; *ſed libido ſtupri, ganeæ, ceterique cultus non minor inceſſerat; viri pati muliebria, mulieres pudicitiam in propatulo habere.* Adeo verò fœdè urbem omnis turpitudo corruperat, ut adulteria, & deteriora etiam vitia ſæculum vocarentur, quaſi ſæculi propria, non hominum. Quæ luxu-
4 riæ quaſi quædam tabes quum Rempublicam confeciſſet, eaque a magnis rebus geſtis, magnaque fortunâ ortum habuiſſet, quemadmodum demonſtravimus, meritò dixit noſter [f] Auctor Populi Romani res magnitudine ſuâ laborare. Neque enim ſolum luxuria, ſed etiam luxuriæ [g] comes avaritia gentium Reginam urbem ingentibus involvit malis; hinc judicia corrupta, hinc empta populi ſuffragia, & honores non virtuti, ſed divitiis delati, & [h] ut Petronius ait,

Venalis populus, venalis Curia Patrum:

hinc direpti, vexatique ſocii, & arma pacatis illata nationibus, &, ut [i] Salluſtii verbis utar, *imperium ex juſtiſſimo, atque optimo crudele, intolerandumque factum*: hinc denique homines luxu perditi, & largitionibus exhauſti res novas moliri, ac miſcere omnia cœperunt: hinc [l] Catilina, Lentulus, Cethegus, & illa conjuratorum manus, & ſi verum audire volumus, ipſe libertatis everſor [m] Cæſar; quem tradunt, quum ſufficere largitionibus propemodum immenſis, & expectationem populi, quam de ſuo adventu fecerat, privatis opibus explere non poſſet, ad arma civilia compulſum, ut potiùs cum toto Orbe terrarum, quàm ſolus periret. Neque unus id Cæſar voluit; fax il- 5
la belli civilis Curio nunne Rempublicam perturbari concupivit, quum exhauſto ſumptibus nulla alia ſalus, quàm in diſcordiâ Principum, quemadmodum Plinius [n] tradit, relinqueretur? Atque id genus hominum ſibi Cajus [o] Cæſar libentiſſimè aggregabat, qui ære alieno obruti rebus novandis opportuni videbantur; hi ſunt nimirum luxuriæ mores privatam rem primùm, deinde publicam peſſumdare. Quod ſi neque luxuria, neque avaritia Rempublicam Romanorum evertiſſet, certè illam per ſe Imperii magnitudo, & fortuna ſua perdidiſſet. Etenim quum propter Imperii longè, lateque porrectam amplitudinem longinqua bella, provinciæque ab Italiâ quàm longiſſimè remotæ ducibus Romanis decernerentur, & ſæpe ferociſſimæ nationes bello eſſent ſubigendæ; proroganda erant imperia ducibus, ne antequam bella conficerentur, e provinciâ decedere cogerentur, & hoſtes magis irritatos, quàm fractos, & perdomitos relinquere. Neque enim ſperari poterat futurum, ut uno anno, quod erat legitimum tempus conſularis poteſtatis, aut Carthago Romanis armis ſuccumberet, aut Hiſpaniæ, Galliæque ſubigerentur, aut Mithridatis, Tigranis innumeris ſubnixa nationibus potentia affligeretur, aut denique invictæ Latinis armis

Par-

[a] T. Liv. libr. 22. in fine. [b] Idem T. Liv. libr. 34. [c] Petronius in Satyrico. [d] Lucanus libr. primo. [e] Salluſt. in Catilinar. in principio. [f] Tit Livius in Prooemio. [g] Salluſt. ibid. [h] Petron. Arbiter in Satyric. [i] Salluſt. In Catilinar. [l] Idem ibid. [m] Sueton. & Plutarch. in Vitâ Cæſaris. [n] Plinius libr. 36. cap. 15. [o] Suet. in Vit. Cæſ. cap. 27.

Parthorum opes atterentur; ex diuturnitate autem imperii cupiditas oriebatur; ex magnitudine rerum geſtarum potentia publicæ libertati gravis, & æquabilitati, qua
6 unâ Reſpublica maximè continetur, haudquaquam opportuna. An verò [a] Magnus ille Pompejus exempli gratiâ, quum innumerabiles pæne victorias eſſet conſequutus, quum tres de tribus terrarum Orbis partibus præclariſſimos triumphos duxiſſet; inauditas ad eam diem Romanis nationes ſubegiſſet, Terras victoriis peragraſſet, maris pacaſſet, Reges potentiſſimos domuiſſet, & ſupplices, & abjectos ad pedes impoſito capiti diademate regnare juſſiſſet; poterat, inquam, talis, ac tantus imperator, qui alia ex aliis bella gerendo, amplificandoque Romano imperio conſenuerat, nihil inter ceteros eminere? eodemque, ac quilibet e mediâ plebe Quiritium, jure cenſeri? ille verò quamvis magnitudinem ſuam legibus ſubmitteret, major tamen legibus habebatur. Itaque [b] quum in Italiam Mithridatico bello victor cum exercitu reverteretur, & regnum conſtituturus videretur, militibus Romæ ſibi ad triumphum juſſis occurrere, quum primùm Italiam attigit, dimiſit exercitum; ſed Romam venienti ex omnibus oppidis tanta ſe multitudo obviam effudit, ut non opus ei militibus fuiſſet, ſi regnare voluiſſet. Quam animi moderationem utinam ad extremum tempus ætatis conſervare potuiſſet; & non aut ſecundis rebus elatus, aut inimicorum injuriis laceſſitus æqualitatem ferre detrectaſſet, & ſoceri cupiditati incautiùs obtemperaſſet! non ipſe ad extremum cum eâ, quam minuerat, libertate publicâ concidiſſet; adeo
7 ne boni quidem civis immodica magnitudo potuit eſſe non pernicioſa Reipublicæ. Quid [c] Cinnæ, quid [d] Marii, quid [e] Syllæ potentia crudeliſſimorum hominum, cupidorumque dominationis, quantas Imperio clades attulit? quorum poſtremus non ſolùm vi, & armis obfuit civitati, ſed etiam ambitione; nam quò ſibi milites conciliaret, & haberet paratos ad omne facinus, exercitum indulgenter habuit, diſciplinamque militarem [f] corrupit? quod exemplum multi ſequuti Rempublicam funditus everterunt. Eodem modo Cæſarum imperio conſtituto, nimia quorundam potētia rem Romanā prorſus attrivit, qua nonnulli freti imperium affectabant; quorum diſcordiis civilibus quum eſſent acciſæ opes, fluctuans Imperium invadebant, obruebantque Barbari. Quocirca verè dici poteſt Sarmatas, Alanos, Gepidas, Getas, Quados, Marcomannos, omnemque barbariem, quæ Italiæ ſpoliis gloriatur, cadaver Imperii, non ipſum Imperium laceraſſe; nam Romana magnitudo a nullo alio, quàm a ſeipsâ ſuperata eſt.

DISSERTATIO V.

De calamitatibus propter civiles Romanorum diſcordias.

Quintus Arbelius, quum ſe proſcriptum reperiſſet exclamavit: heu prædium in Albano meum me perſequitur, *& ſic vociferans interfectus fuit. Sylla uno die novem millia hominum interfici juſſit.*

ANtiquitates Romanas, hoc eſt ad ſummam Imperii gloriam eſſloreſcentis Reipublicæ res pace, belloque proſperè geſtas libentiùs, quàm ſeneſcentis novas clades exequuturum ſe Livius [g] profitetur duabus de cauſis; & quòd felix illa materia tractatione ſui ſcribentis animum pauliſper avertat a conſpectu malorū, quibus eo tempore afflictum Imperium pæne concidit, & everſum eſt; & quòd priſca illa tradenti nullam afferant curam, quæ, & ſi non flectere a vero animum, ſollicitum tamen efficere poſ- 8
ſit. Quæ duo in principio operis artificioſiſſimè ponuntur a Livio; excitant enim lectorem ad cupiditatem cognoſcendi ea, quæ propter vetuſtatem obſoleta videbantur, conciliantque magnæ hiſtoriæ parti fidem; quod erat in primis rem tantam exordienti faciendum. Neque enim magis propoſitâ rei magnitudine attentum reddit lectorem, quom [h] ait: *res eſt præterea, & immenſi operis, ut quæ ſupra ſeptingenteſimum annum repetatur, quæ ab exiguis profecta initiis eò creverit, ut jam magnitudine laboret ſuâ;* quàm quum pollicetur ſe ea ſcripturum, quibus animus relegendis a cogitatione malorum præſentium avertatur. Mirificè autem commendat opus ipſa materia, quam tractat Auctor; quum enim lectores ingentia bella, clarorum virorum exitus illuſtres, ac memorabiles, & res domi, foriſque egregiè geſtas, & exempla omnium virtutum legunt, non tam hiſtoriæ cognitione, quàm claritudine rerum delectantur; contra ſævus juſſa, mæſtæ res, civium proſcriptiones, & ut ait [i] Lucanus, jus datum ſceleri cum animi contractione, & mœſtitiâ quadam legun-

[a] Plutarch. in Vit. Pompeji, & Plin. libr. 7 cap. 26. [b] Plutarch. ibid. [c] L. Flor. libr. 3 cap. 21. Val. Max. libr. 2. cap. 3. & D August. libr. 2. cap. 27. & 28. de Civit. Dei. [d] Val. Maxim. ibid. & Plutarch. in Vitâ C. Marii. [e] Lucanus libr. 2. Pharſ. Plutarch. in Vitâ Syllæ, & D. Aug. de Civ. Dei l. 3. c. 28. [f] Plut. in Vit Syll. [g] T. Liv. in Proœmio. [h] Idem ibid. [i] Lucan. l. 1. in princ.

guntur. Vidit hæc prudentiſſimus rerum geſtarum ſcriptor Cornelius [a] Tacitus; quapropter libro quarto res hujuſmodi narraturus ſuos annales cum eorum ſcripturâ componi vetat, qui res veteris populi Romani compoſuere; benignior illa materies, & lætior plus nimirum legentibus affert delectationis. Quod ſi quæ res fuerunt hujuſmodi, ut ab earum cogitatione lector averti ſe gaudeat, illæ certè fuerunt, quæ extremis Reipublicæ temporibus acciderunt; quas repetere non fuerit ſupervacuum, ut intelligatur, a quorum cogitatione malorum animum Livius gaudeat avertere. Ergo ſe-
2 neſcente Republicâ, & gravioribus, quàm antea jam affectâ morbis, duæ civitatis peſtes [b] Marius, & [c] Sylla extiterunt, qui quàm adversùs hoſtes populi Romani fortes duces, & Patriæ ſalutares, tam adversùs cives acerbi hoſtes, & immanes tyranni fuerunt. Hi ſe invicem occeperunt graviſſimo odio inſectari, quòd Marius victorias, quas [d] Bocchus in Capitolio dedicarat, interque eas imaginem Bocchi Jugurtham Syllæ tradentis, obtrectatione gloriæ, quam Jugurtham recipiendo Sylla ſibi paraverat, dejicere voluiſſet. Verùm adoleſcenti Syllæ potentiæ ceſſit infracta Marii virtus; qui quum in exilium pulſus indignos tanto viro caſus pertuliſſet, Cinnæque, qui [e] ab Octavio ſuperatus Urbe exceſſerat, ſe adjunxiſſet, Romam reverſus eſt; ibi [f] interfecto Octavio, Catulo, Antonio, Publio Lentulo, Marco Bæbio, Anchario clariſſimis civibus trucidatis, quas aliorum ſtrages edidit! quàm immaniter debacchatus eſt! Non dignitas cujuſquam, non res geſtæ, non ætas, non honores profuerunt; polluta cædibus templa, hoſpitii jura paſſim violata, conſtratæ cadaveribus viæ, contemptum ſanctiſſimum jus amicitiæ, objecta feris, alitibuſque corpora civium inſepultorum, ſævitum in defunctos; nihil crudelitatis relictum videbatur, niſi Sylla immanitatem Marii novâ immanitate vindicaſſet. Is com-
3 poſitis in Aſiâ rebus, & ad pacis conditiones compulſo [g] Mithridate cum quadringentis cohortibus in Italiam venit; ibi quindecim adverſarum partium exercitus fundit, fugatque, Româ potitur; ubi optabilem fecit Marii ſævitiam; quod enim ſcelus, dum ulciſcitur ſcelera, non admiſit? innocentiſſimos [h] cives interfecit; qui proſcriptos occultaſſent, eos pœnâ capitis affecit; duo talenta præmium conſtituit interfectoribus, parricidia præmiis ingentibus eſt remuneratus, quibus multi incitati ſæviſſima ſcelera perpetrarunt; non Amicis Amici, non ſervi dominis, non fratres fratribus, non filii parentibus pepercerunt. Neque ob ſtudium ſolum partium, quod crimen ſævitiæ victoris prætendebatur, clariſſimi homines occidebantur; ſi cui magnificæ ædes, fertilis ager, familia ſpecioſa, uxor formoſior, ad ſupplicium rapiebatur. Ferunt Quinctum [i] Aurelium hominem a diſcordiis civilibus alieniſſimum, quum in forum veniſſet, magis ut aliorum ſortem miſeraretur, quàm quod Syllæ proſcriptionem ad ſe putaret pertinere, ſe quoque proſcriptum reperiſſe; & quum clamaret, heu prædium in Albano meum me perſequitur, eſſe trucidatum, quod magnæ hominum multitudini tradunt accidiſſe.
Quamquam ſi nemo occideretur, niſi qui 4
Marii partes foviſſet, & quem Sylla juſſiſſet, immenſa tamen illa cædes futura fuerat; ſiquidem uno [l] die Sylla ſex hominum millia juſſit interfici, quum ipſe ad ædem Bellonæ in propinquo Senatum haberet; & quum gemitu tantæ morientis multitudinis ſenatus eſſet exterritus, dixiſſe ferunt Syllam: nolite commoveri, nam pauci meo juſſu caſtigantur. Nec tot hominum ſupplicio ſatiatus deſtitit Romanum ſanguinem exorbere; quadraginta ſenatores, mille, & ſexcentos equites Romanos e medio ſuſtulit; reliquas cædes quis exequatur? Quæ Syllæ crudelitas ceterorum bellorum civilium levavit invi- 5
diam, quæ frequenter deinde exarſerunt; nam & [m] Lepidus, quum poſt mortem Syllæ ejus honoribus adverſaretur, cum Catulo conflixit, & in [n] Hiſpaniâ Sertorius ingens bellum concitavit, quod annos octo Romani vario marte geſſerunt; Sertorio a ſuis interempto, bellum a Perpennâ redintegratum. Mox Catilina [o] Urbem incendere, & ſenatum delere conflatâ ſæviſſimâ conjuratione molitus eſt; deinde [p] Cæſar, atque Pompejus diſſidere cœperunt; ſed Cæſaris mitis victoris, bellum funeſtum Reipublicæ, quo duo duces, quibus neque clariores alii, neque majores extiterant, committebantur; ex verò copiæ confligebant, quæ ſi mens melior fuiſſet Romanis, Parthorum, Indorumque Reges, & quidquid nondum parebat Imperio, domare potuiſſent.

[a] Corn. Tacit. libr. 4. Annal. n. 32. [b] Plutarch. in Vitâ C. Marii, & Plin. de Vir. Illuſtrib. cap. 67. [c] Idem Plutarch. in Vitâ Syllæ, & Valer. Maxim. libr. 2. cap. 3. [d] Plin. de Viris Illuſtrib. cap. 75. at Plutarch. in Vitâ Marii, & Syllæ aliam affert cauſam hujus odii, & aliam Plin. de Viris Illuſtr. cap. 67. & Luc. Flor. libr. 3. cap. 21. [e] L. Florus ibid. Lucan. libr. 2. & D. Auguſtin. libr. 3. c. 27. & 28. [f] Idem, qui ſupr. [g] Plutarch. in Vit. Syllæ. [h] Appian. Bell. Civil. libr. 1. [i] Plutarch. in Vitâ Syllæ. [l] Plutarch. ibid. Appian. l. 1. Oroſ. l. 5. c. 21. Eutrop. l. 5. c. 3. [m] L. Flor. l. 3. cap. 23. Appian. Bell. Civ. l. 1. Oroſ. libr. 5. cap. 22. [n] Plutarch. in Vit. Sertor. [o] Salluſt. in Catilin. [p] Plutarch. in Vit. Cæſaris, & Pompeji, & Suet. in Cæſare.

ſent. Nec morte Pompeji extinctum bellum; novæ rurſus clades, nova belli moles in Africâ exurrexit, quam [a] Cato, & Scipio [b], & junior Pompejus ciebat; quo in bello fortuna Cæſaris paulisper nutavit, nec tamen ipſum deſtituit. Africâ pacatâ Cæſar, de quibus non oportebat, Romæ [c] triumphavit; & acerbior pæne populo Romano Cæſaris triumphos fuit, quàm victoria. Nec longa [d] requies a ſcelere, armiſque civilibus interceſſit; bellum iterum inſtaurantem Pompejum juniorem in Hiſpaniâ Cæſar debellavit. Conſtituta Reſpu-
6 blica videbatur, qoum ecce aliæ clades; Cæſar a conjuratis [e] interemptus, ejus ultor Antonius hoſtis a ſenatu judicatus; bellom ingens conflatom, ſuperatus [f] Antonius, Octavii perfidiâ oppreſſa Reſpublica; tunc illæ generis humani peſtes [g] Lepidus, Antonius, Octavianus Orbis terrarum Imperium invaſerunt: tunc bello victi [h] Brutus, & Caſſius libertatis vindices conciderunt: tunc proſcriptione ſævitum: tunc civitatis Principes crudeliſſimè interfecti: tunc optimorum civium, & optimè de Republicâ meritorum bona acerbiſſimæ voci ſubjecta præconis: tunc omnia, quæ miſerrima Mortales putant, accidere; non enim unus, ut antes, ſed tres Syllæ Rempoblicam lacerabant; boni paſſim trucidati; & quod non minùs indignum eſt, præmiis ingentibus affecti impii, & conſcelerati cives: nihil veteris diſciplinæ, nihil antiqui moris relictum: oppleti cædibus campi, infecta maria, &, ut cum Poëtâ [i] loquar,

Quis gurges, aut quæ flumina lugubris
Ignara belli? quod mare Dauniæ
Non decoloravere cædes?
Quæ caret ora cruore noſtro?

7 Nam poſt duplex naufragium, poſt interceptos Urbis commeatus, Urbiſque famem, Pompejum juniorem [l] Cæſar ingenti prœlio navali inter Mylas, & Naulochum ſoperavit; & quum ſuos hoſtes tres illæ foriæ civitatis univerſos ſuſtuliſſent, inter ſe fatali rabie diffidere cœperunt. Sed Lepidi vincendi facilis ratio fuit; nam quamvis viginti ſubnixus legionibus, facilè ab Octavio exutus, & in ordinem coactus eſt; major moles adversùs duos Antonios fuperfuit. Nam Lucius [m] Antonius vix obſeſsâ Peruſiâ, & extremâ fame laborante, ad deditionem compulſus eſt; Marcus Antonius [n] autem qoum Ægyptum occupaſſet, & Orientis univerſi viribus niteretur, totius Occidentis opibus vix eſt debellatus. Quæ in tot civilibus bellis impia, nefanda, crudelia accideront, defleri non poſſunt; illud funeſtiſſimum vidit Orbis terrarum; Urbs urbium Regina a ſuis civibus capta, atque oppreſſa libertate ſpoliata eſt; & quæ Barbaris etiam omnis humanitatis magiſtra, & origo fuit, nihil humanum a ſuis civibus impetravit. Horum malorum memoriam Livius exhorreſcit, & refugit, 8
& in antiquis illis narrandis acquieſcit; nam ſcribentis animus perinde afficitur, ut rei, quam tractat, natura poſtulat; ita enim Cicero in decima quartâ philippicâ ſcripſit: *refugit animus, Patres conſcripti, eaque formidat dicere, quæ Lucius Antonius in Parmenſium Liberis, & conjugibus effecerit*; ita & Cornelius [o] Tacitus ait: *quæ duabus ætatibus geſta conjunxi, quò requieſceret animus a domeſticis malis*; perinde loquitur, ac ſi rebus iis intereſſet, quæ multis annis antequam Tacitus naſceretur, gerebantur.

DISSERTATIO · VI.

De loco, ubi Livius ſic ait: *omnis expers curæ, quæ ſcribentis animum etſi non flectere a vero, ſollicitum tamen efficere poſſit.*

Hiſtoriam ſui temporis conſcribere periculoſum maximè eſt. Hiſtorici ferè omnes neque odio, neque metu cujuſquam, aut gratiâ ſe a veritate aberraturos polliceri ſolent. Auguſtus Livium Pompejanum vocabat. Caligulæ amatoriam potionem Cæſonia uxor præbuit, qua in inſaniam incidit. Caligula Lunam aſſiduè ad concubitum invitabat; Senecam eſſe arenam ſine calce dicebat. Refellitur Johannes Annius, qui Livium tanquam mendacem carpit. Itinerarium Antonini Philoſophi confictum eſt a Johanne Annio.

CRemutium [p] Cordum ferunt hiſtoricum non ignobilem, quòd in hiſtoriâ Brutum laudaſſet, & Caſſium ultimum Romanorum appellaſſet, in ſenatu ab Inimicis accuſatum, quum ejus defenſionem truci vultu excepiſſet Tiberius, voluntariâ morte Prin-

---

[a] Plutarch. in Vitâ Catonis. [b] Suetonius in Vitâ Cæſaris cap. 35 & Plutarch. in ejuſdem Vitâ. [c] Suetonius, & Plutarch. ibid. [d] Idem Sueton. & Plutarch. ibid. [e] Sueton. in Vitâ Cæſaris cap. 82. [f] Plutarch. in Vit. Antonii. [g] Suetonius in Vitâ Auguſti cap. 26. [h] Sueton. ibidem cap. 13. [i] Horat. libr. 2. Carmin. Od. 1. [l] Luc. Flor. libr. 4. cap. 8. Suetonius in Vitâ Auguſti cap. 16. & Dio Caſſius libr. 49. [m] Suetonius in Vit. Auguſti cap. 14. & 15. [n] Plutarch in Vitâ Antonii. [o] Cornel Tacit. libr. 6. num. 38. [p] Idem Corn. Tac. libr. 4. Annal. num. 33. & 34.

Principis crudelitatem effugiſſe. Ejus libros
1 per Ædiles conquiſitos cremandos Patres cenſuerunt; neque tamen Tiberii potentiâ, aut ſenatus auctoritate deleti ſunt; ſed iniquo Principi ſuperſtites auctori ſuo, cui mortem pepererant, diuturnam in memoriâ Poſterorum vitam attulerunt; eos, Tiberio defuncto, Caligula [a] requiri, legitarique permiſit; & Martia Cremutii Cordi filia publicavit; ut Suetonius, & [b] Seneca memoriæ prodidit. Hoc etiam pœnæ genere jampridem affectus fuerat Labienus, cujus hiſtorias, propter libertatem viri, ejus Inimici comburendas curaverant, tam fruſtra, quàm Cremutii Cordi ſcripta Tiberius. Ea iniquitas multorum animos a ſcribendo deterruit; ideo Cornelius Tacitus [c] ait: *Tiberii, Cajique, & Claudii, ac Neronis res florentibus ipſis ob metum falſæ, poſtquam occiderant, recentibus odiis compoſitæ ſunt*, magnâ temporum illorum ignominiâ, quibus laudanda facere perquam rarum, peccata proferre liberè periculoſum fuit. Hoc metu quamquam Auguſti ſæculum
2 minùs laboravit; quo Principe, ſicuti Suetonius [d] teſtatur, nemini libertas fraudi fuit; nunquam tamen ſcriptoribus, qui ſui temporis memoriam mandare litteris, ac liberè Poſteris prodere inſtituerunt, ſi non pericula, odium certè, & offenſiones defuerunt. Idcirco [e] Salluſtius arduum eſſe dicit hiſtoriam ſcribere; quo in loco Salluſtius, ut [f] Gellio placet, accepit arduum pro incommodo; quod de omni hiſtoriâ a Salluſtio dictum de eâ veriùs affirmatur, quæ memoriam rerum ab Auctoris ætate non remotarum complectitur; rationem hujus rei reddit [g] Cornelius Tacitus his verbis: *tum quòd antiquis ſcriptoribus rarus obtrectator; neque refert cujuſquam Punicas, Romanaſque acies lætiùs extuleris; at multorum, qui Tiberio regente pœnam, vel infamiam ſubiere Poſteri manent*. Quod ſi [h] Tacitus, qui Trajano rerum potiente res Tiberii perſcribebat, nonullorum offenſiones verebatur, quantò magis eaſdem vereantur, neceſſe eſt, qui ſui temporis hiſtoriam exequuntur? Hic eſt ergo metus ille, vel cura, cujus expertem ſe Livius in priſcis illis tradendis futurum eſſe confirmat, de quo loco breviter hodierno die diſſeremus. Verba [i] Livii ſunt hæc: *ego contra hoc quoque laboris præmium petam, ut me a conſpectu malorum, quæ noſtra tot per annos vidit ætas, tantiſper certè, dum priſca illa totâ mente repeto, avertam, omnis expers curæ, quæ ſcribentis animum & ſi non flectere a vera, ſollicitum tamen efficere poſſit*. Quo in loco Livius facit idem, quod omnes pœne ſcriptores; etenim polli- 3
cetur, nihil odio cujuſquam, nihil gratiâ, nihil metu aliter, quàm veritas poſtulet, traditurum. Eodem modo Salluſtius, cujus immortalem, ut [l] Quintilianus ait velocitatem diverſis Livius virtutibus eſt conſequutus, ſe dicit eâ de causâ præcipuè ad ſcribendum animum appuliſſe, quòd cauſa, cur mentiretur, non eſſet: *ſtatui*, [m] inquit, *res geſtas populi Romani carptim, & ut quæque memoriâ digna videbantur, perſcribere; eo magis, quòd mihi a ſpe, metu, partibus Reipublicæ animus liber erat*; & Tacitus alter Salluſtius ait: *inde conſilium mihi pauca de Auguſto, & extrema tradere; mox Tiberii principatum, & cetera ſine irâ, & ſtudio, quorum cauſas procul habeo*; & in hiſtoriis affirmat nihil ſe gratiæ, nihil odio cujuſquam tributurum, ſed omnia ex hiſtoriæ fide traditurum: *mihi Galba, Otho, Vitellius nec beneficio, nec injuriâ cogniti; dignitatem noſtram a Veſpaſiano inchoatam, a Tito auctam, a Domitiano longiùs provectam non abnuerim; ſed incorruptam fidem profeſſis nec amore quiſquam, & ſine odio dicendus eſt*. Quibus ferme ſimilia habet Dionyſius [o] Halicarnaſſeus, qui nonnullos ait amore, vel odio plerumque mentitos; ſibi autem utraque te, & præcipuè adulatione mentem liberam eſſe. Hæ igitur animi affectiones, quas 4
modò laudati ſcriptores nominant, ſpes videlicet, metus, amor, odium afferunt animo curam, cujus expertem ſe Livius in priſcis illis tradendis fore profitetur; itaque quum hæc verba ponit: *omnis* [p] *expers curæ, quæ ſcribentis animum & ſi non flectere a vero, ſollicitum tamen efficere poſſit*; nihil ſibi veritate antiquius eſſe confirmat. Et ſanè Auctori noſtro in omnibus fidem, ac veritatem conſtitiſſe cum multa declarant, tum illud inprimis, quod quum is Auguſti amicitiâ [q] floreret, tantis tamen magnum Pompejum laudibus tulit, tamque liberè bellum civile perſcripſit, ut Auguſtus Pompejanum ipſum ſolitus ſit appellare. Idem Caſſium, & Brutum ſæpe laudavit, quum eorum uterque bellum acerrimum adversùs Auguſtum pro Patriæ libertate geſſiſſet. Quòd ſi neque metu, neque gratiâ maximi poſt homines natos Principis, cujus Orbis terrarum horrebat nutum, & vim, potentiamque Parthorum, Indorumque Reges, & ultimi Seres pertimeſcebant, Livius moveri potuit, quominus

[a] Suetonius in Vitâ Caligulæ cap. 16. [b] Seneca de Conſolatione ad Marciam. [c] Cornelius Tacitus libr. 1. Annal. n. 1. [d] Suetonius in Vitâ Auguſti. [e] Salluſtius in Catilinar. [f] A. Gell. libr. 4. c. 15. [g] Cornel. Tacit. libr. 4. Annal. n. 33. [h] Cornel. Tac. in Vitâ Agricolæ n. 44. [i] T. Liv. in Procemio. [l] Quintilian. libr. 10. cap. 1. Inſtit. Orat. [m] Salluſt. in Catilin. in Procem. [n] Cornel. Tacit. libr. 1. Annal. in princip. [o] Dion. Halic. Antiq. Roman. libr. 1. [p] T. Liv. in Proœmio. [q] Corn. Tacit. Annal. libr. 4. n. 34.

omnia, quæ etiam contra Cæſaris voluntatem ſentiebat, audacter, libereque proferret, qui credi poteſt odio quarumdam nationum nonnihil evertere delleviſſe? quod miror nonnullos credidiſſe, atque prodere auſos. Quapropter irrideamus Johannem
5 illum Annium nobilem nugatorem, qui in commentario, quem in Fabium Pictorem, ut ipſe appellat, edidit, Livium tanquam mendacem, verboſum, negligentemque carpit; idque [a] Caligulæ teſtimonio probat, qui Livium ſicut omnes bonos, improbabat; perinde ac ſi hominis, illius indicium, & non deterrimæ, & inquinatiſſimæ pecudis deberet judicari. Caligule teſtis citatur adverſus Livium, ejuſque ſententiâ princeps hiſtoricorum in ordinem cogitur; ille Caligula, qui nihil habuit humani præter formam, qui optavit, ut populus [b] Romanus unam haberet cervicem, ut poſſet uno ictu omnes e medio tollere; qui [c] ſororum ſtupris fœdus, quas contaminarat, aviæ [d] Antoniæ, fratris Tiberii, ſoceri Syllani, quos crudeliſſimè necaverat, furiis agitatus; qui tot innocentium, quos trucidaverat, pœnis cæcus, & amens non ſolùm bonis artibus vacare non poterat, ſed na mente quidem ſatis conſiſtere, audietur? quum eadem dementiâ, que dixit, & fecit omnia, ex illuſtrium ſcriptorum cœtu Livium tollat; quaſi verò neſciemus Caligulem non mediocri inſaniæ morbo laboraſſe, quod [e] Suetonius teſtetur his verbis: *mentis valetudinem & ipſe ſenſerat, ac ſubinde de ſeceſſu, deque purgando cerebro cogitavit; creditur potionatus a Ceſoniâ uxore amatorio quidem medicamento, ſed quod in furorem verterit:* & [f] Cornelius Tacitus ait: *etiam Caii Cæſaris turbata mens*
6 *vim dicendi non corrupit*. Sed idem & Caligulæ facta declarant; quid enim dementius, quàm quòd adverſus Oceanum duxit [g] exercitum Caligule? & quum in Oceani litore directâ acie, tormentis, machiniſque diſpoſitis diu ſtetiſſet, nemine gnaro quid eſſet cepturus, repente, ut conchas legerent, galeaſque, & ſinus replerent, militibus imperavit? quid quod Lunam [h] aſſiduè amplexus, & concubitum invitabat? quid [i] quod ſe cum Jove colloqui ſimulabat, Jovi minabatur, Jovem maledictis inceſſebat? videntur ne hæc ſanæ mentis argumenta? & hujus judicio Principis, quem monſtrum Suetonius jure nuncupat, credendum putabimus? Parum abfuit, quin ſcripta, ſtatuaſque [l] Titi Livii ex omnibus bibliothecis Caligule amoveret; quid? nonne meminimus quomodo [m] Jovis, quem tam ſuperſtitioſè metuebat, ut ad minima etiam tonitrua, & fulgura expaveſceret, ſimulacrum, aliorumque Deorum tractare fuerit aggreſſus; quibus [n] caput demere, &
ſuum imponere cogitavit? nonne ſcimus, 7
quantâ invidiâ, livore, malivolentiâ omnes claros viros fuerit inſectatus; quorum ſtatuas evertit, atque disjecit? ſi quod Livium Caligula improbavit, de Livio minus honorificè ſentiemus, quid [o] Homero, quid Virgilio faciemus; quorum alterius carmina abolere, alterius imagines e bibliothecis tollere in animo habuit? tollamus e numero diſertorum [p] Senecam, quem *commiſſiones meras edere, & arenam eſ-*
ſe ſine calce Caligule affirmabat. Sed enim 8
Caligulæ auctoritas ſanè levis habeatur; quid reſpondebimus Antonino Principi ſapientiſſimo, cujus itinerarium citat Annius eo loco, ubi ſic ait: *fano Juturne, cujus præclaris geſtis invidet Livius*. Ex quo putat effici Livium utpote invidum in hiſtoriâ ſcribendâ parum ſincerâ fide eſſe verſatum. Ego verò, ſi putarem id ab Antonino Philoſopho, vel alio quopiam vetuſto Auctore dictum, ſanè quàm commoverer; ſed quum hoc Itinerarium non ſit Antonini, ſed ipſius Annii, ut oſtendit pluribus in Italiâ ſuâ Cluverius, quid reſtat, niſi ut irrideamus hominis nugas ſub clarorum virorum nominibus nobis illudentis? Nam ſciendum eſt Annium vetuſtiſſimorum Auctorum nomine libros, quos ipſe confinxerat, inſigniviſſe, ac pro veris obtruſiſſe, ac fucum feciſſe hominibus parum doctis, certè non ſatis prudentibus, ut doctiſſimis viris placuiſſe video, & res ipſa clamat; nam ut de aliis interea ſileam, nihil hoc itinerario Antonini, quod evulgavit Annius, inſulſius, atque ineptius. Præterea ab eo longè diverſum eſt, quod Joſias Simlerus edidit, & commentariis illuſtravit, a quo abſunt illa verba, quæ Annii calumniam confirment. Quàm igitur accuſatio Livii levis eſt exiſtimanda, quum ex duobus teſtibus, qui adverſùs Livium citantur, alter ſit ab accuſato e fictus, alter inteſtabilis, ipſe verò accuſator mendaciſſimus?

DIS-

[a] Sueton. in Vitâ Caligulæ cap. 34. [b] Idem ibid. cap. 30. [c] Idem ibid. cap. 24. [d] Idem cap. 23. [e] Idem Sueton. ibid. cap 50. [f] Cornel. Tacitus Annal. libr. 13. cap. 3. [g] Sueton. in Caligul. cap. 46. [h] Idem ibid. cap. 22 [i] Idem eodem loco. [l] Idem cap. 34. [m] Idem ibid. cap. 51. [n] Idem Sueton. cap. 22. in Caligul. [o] Idem ibid. cap. 34. [p] Sueton. ibid. cap. 53.

DISSERTATIO VII.

Qua nonnullæ Henrici Glareani adversùs Livium calumniæ diluuntur.

Nationis cujuſque propria ſunt aliqua vitia. Cambyſem ſeptem annos regnaſſe tradit Herodotus; undeviginti autem Clemens Alexandrinus. Darius triginta ſeptem annos regnaſſe fertur; ſed Clemens Alexandrinus tradit ſex, & quadraginta. Decem millia Græcorum duodecies centena millia Perſarum devicerunt. Nationum mores ſæpe mutantur; quia & ipſæ regiones maximas interdum ſuſcipiunt mutationes. Hiſpaniam ab inopiâ dictam aliqui falsò putant. Romani nationibus omnibus humanitatis auctores extiterunt.

INſurgit alia calumniæ moles adverſùs Auctorem noſtrum, quam Henricus Glareanus vir alioquin non inerudituis conflavit, qui Livium putat ſtudio quibusdam nationibus obtrectandi parum ſincerè quædam prodidiſſe; qui Glareanus homo tranſalpinus invidiſſe mihi videtur Italorum gloriæ; ſiquidem Latinos Auctores ubique reprehendit, Græcos extollit; & in illis redarguendis magis eſt, quàm illuſtrandis occupatus. Is quoniam in hac re Livium culpandum exiſtimavit,
1 quoniamque eò devenimus, ut de Annio Livii obtrectatore diceremus, non abs re fuerit ejus dicta quam breviſſimè refellere. In epiſtolâ igitur dedicatoriâ adnotationum, quas in Livium ſcripſit, Auctorem ſuum damnat, quòd Gallis præcipuè obtrectaverit fortiſſimæ, nobiliſſimæque nationi, quum belluas eos appellarit, & ſtupidos, & corporibus diffluentes. Magnum ſanè crimen, & Hiſtorico principe indignum, ſi maledicendi ſtudio tam contumelioſè appellat florentiſſimam nationem; ſed tamen ſi, quibus in locis hæc de Gallis dixerit Livius, conſideremus, nihil odio nationis illius datum nobis apparebit. Nam belluas Gallos vocavit tribus, aut quatuor in locis omnino; in ſeptimo libro M. Popilius Lænas Conſul ſuas copias ad rem ſtrenuè gerendam cohortans: *non cum Latino*, inquit, *ſabinoque hoſte res eſt, quem victum armis ſocium ex hoſte facias; in belluas ſtrinximus ferrum*; & eodem libro Manlius adverſùs Gallum provocantem ſingulari certamine pugnaturus ait: *ſi tu permittis, imperator, volo ego illi belluæ oſtendere*; & M. Furius Camillus in oratione, qua Ardeates ad bellum gerendum adverſùs Gallos adhortatus [a] eſt: *ubi nox appetit*, inquit, *prope rivos aquarum, ſine munimento, ſine ſtationibus, ac cuſtodiis paſſim ferarum ritu dernuntur*; & paulò poſt: *niſi victos ſomno, veluti pecudes, trucidandos tradidero*; quibus in locis non ipſe Auctor loquitur, neque ſententiam expromit ſuam, ſed alienæ ſententiæ, perſonæque accommodat orationem. Quid ergo mirum, ſi Romanos duces, vel Manlium illum interfecto Gallo nobilem, vel oſtentandi odii gratiâ, vel quò militum animos accenderent, in eam nationem contumelioſè loquentes inducit? quum veriſimile ſit ipſos multo fœdiora probra in Gallos congeſſiſſe. Quod ſi Hiſtorico non conceditur, non
modò Livius accuſandus eſt, quòd Gallos, 2
ſed etiam quòd Romanos obtrectaverit; ſiquidem apud eundem lupos imperator hoſtium alludens, originemque reſpiciens, Romanos vocat; & excindendam gentem jactat; & Vibius Virrius Romanos feris beſtiis comparat libro ſexto belli Punici ſecundi. Jam verò avaritiæ, crudelitatis crimina innumeris in locis hoſtes Romanis exprobrantes facit; neque tamen quiſquam, cui cor ſapiat, dixerit odio Romanorum hæc Livium pronunciaſſe; quum vero propius eſſe videatur ſtuduiſſe nimium, quàm parum Romanis Livium; & appareat illa non ex Auctoris dici ſententiâ, ſed eorum, qui hoſtili animo de Romanis loquebantur; eodem modo Gallis non maledicit, quum hoſtes eorum contumelioſè de ipſis loquentes inducit. At enim libro decimo 3
Gallorum corpora intolerantiſſima æſtus, laboris fluere dicit; id enim Livio ſecundo loco Glareanus objicit; quod ipſum ſtudio Gallos vituperandi neutiquam dixiſſe, ſed veritate adductum intelliget, quicumque reputaverit hanc de Gallis opinionem fuiſſe vetuſtiſſimam, & omnium conſenſu confirmatam: Gallorum impetus acres, ac vehementes haudquaquam eſſe diuturnos, ſed interpoſito brevi ſpatio langueſcere. Quare Polybius hiſtoriarum libro ſecundo Romanos tribunos laudat, quòd quum animadvertiſſent Gallos citò defatigari, nec perinde proceſſu temporis: ac primo impetu, valere, milites viribus temperare juſſiſſent; & initio certaminis arcere magis hoſtes, quàm inferre pugnam, ut mox feſſos Gallos integri viribus adorirentur; quod conſilium [b] Livius tribuit Q. Fabio Rutiliano, qui Gallos eâ ratione dicitur fatigaſſe. Quod mirum nemini debet videri; ſcitum eſt enim, quod Lucius [c] Florus e-

a. Tit. Livius libr. 5. b Idem libr. 10. c Luc. Florus libr. 2. cap. 4.

legine inprimis Auctor ſcribit, Gallorum primos congreſſus plusquam virorum eſſe, poſtremos minùs, quàm feminarum; ſed & Cæſar, quem Glareanus tanquam eximium Gallorum laudatorem unicè laudat, eorum animum mollem, & minimè calamitatibus reſiſtentem eſſe dicit. Quæ profectò non malevolentiâ, neque obtrectandi ſtudio dicuntur a præſtantiſſimis Auctoribus; quid enim minùs convenit, quàm veritatem profeſſis odium, & obtrectatio? ſed ſicut
4 hominum, ita vitia quædam ſunt propria cujuſque nationis. Hiſpanos [a] Athenæus in victu ſordidè parcos, nimiùm in veſtitu ſplendidos eſſe tradit; eorumdem cerbereum ſupercilium, ſuperbiamque [b] ſugillat Scaliger: vino, epuliſque deditos Germanos Cornelius [c] Tacitus aſſeverat; inhoſpitales Britannos [d] Horatius, Siculos [e] dicaces Tullius: Punicam [f] fraudem Romani ſcriptores damnant: Græcam [g] fidem Comici carpunt: Thebanos [h] ingenio hebetes vetus [i] proverbium declarat, quod aſpexit [l] Pindarus, quum ſe Bœotiam ſuem effugiſſe gloriatur: Ægypti ſuperſtitionem Juvenalis [m] irridet: nequiſſimos fuiſſe Phryges, & Lydos, improbiſſimos Cares Tullius aſſeverat: Ætolorum [n] avaritiam, injuſtitiamque Polybius reprehendit: Cretenſium perpetuam [o] mentiendi libidinem notat Epimenides: Aſianos [p] molles, Arabes rapaces, & prædatores, ſtolidos eſſe Getas clariſſimi Auctores prodiderunt. Quid ſingu-
5 larum gentium vitia perſequar? præclarè Vanuſinus Poëta [q] dixit:

..... vitiis nemo ſine naſcitur; optimus ille eſt,
Qui minimis urgetur .....

Quum autem unicuique genti aliquod vitium natura tribuiſſe videatur; quæ tandem invidia eſt, ſi & Gallorum natio ſuis vitiis dicitur laboraſſe? Accedit eodem, ut plerumque diſciplina deſit, & inſtitutio, quod Gallis arbitror antiquitus accidiſſe; quum igitur ita naturâ comparatum ſit, ut ceteræ animantes nullo doctore, naturâ duce teneant ea, quæ ſunt ad ſuum munus exequendum neceſſaria; homo autem ſolus omnium nihil planè ſciat, niſi accedente cultu, & diſciplinâ, miramur eas nationes, quæ indoctæ, incultæque vixerunt, moribus abſonis, inſignique ſtultitiâ fuiſſe? Quid tu mihi, Glareane, ex præſenti Gallorum ſolertiâ, induſtriâque ſingulari Livium mentitum judicas, quòd eos impetu magis, quàm ratione bella gerere confirmavit? quaſi verò nunquam gentium mores, & inſtituta mutentur? & non pleræque nationes ex efferatiſſimis, & barbaris mitiſſimæ, ex fortibus molles, imbelleſque, ex rudibus, atque impolitis omni humanitate perpolitæ, eruditæque ſoleant interdum evadere? Perſæ Rege Cyro temperantiâ inſignes etiam bellicis laudibus præſtiterunt; 6
conſequutis temporibus effeminatiſſimi, & bellicæ virtutis expertes fuerunt; quòd eo mirabilius eſt, quod inter ſummam fortitudinem, & ignaviam Perſarum non ita multæ ætates interceſſerunt. Nam [s] Cyro, quum triginta annos imperaſſet, ſucceſſit [t] Cambyſes, qui ſeptem, ut [u] Herodoto placet, annos rem Perſarum adminiſtravit, quamvis Clemens [x] Alexandrinus annos undeviginti rerum potitum aſſeveret; poſt Cambyſem regnum tenuit [y] Magus, qui ſeptem menſes Aſiæ rexit Imperium, quo interfecto [z] Darius triginta ſex annos obtinuit principatum, vel, ut [a] Clementi Alexandrino viſum eſt, ſex, & quadraginta, qui moriens Xerxi [b] regnum reliquit. Hic anno quinto Imperii quum arma Græciæ intuliſſet, adeo imbelles Perſæ [c] fuerunt, ut a pauciſſimis Spartanis pecudum more trucidarentur; & quum ſolâ ſuâ multitudine Græcos obtrituri viderentur, a Græcis victi maria, & terras naufragiis, & ſtragibus impleverunt. Ex quo intelligi poteſt quinquaginta annis, vel ſummum ſeptuaginta Perſarum mores a Majorum virtutibus plurimum deſciviſſe; quàm autem brevi præcipites iverint, ex his, quæ dicemus, apparebit. Nam Xerxes [d] expletis annis viginti ſui regni deceſſit; poſt hunc per annos ſexaginta Perſarum Imperium adminiſtravit, Artabanus [e], Artaxerxes, Xerxes, Sogdianus, Darius Nothus; quo extincto [f] regnum ſuſcepit Artaxerxes; adverſùs hunc annum jam quartum imperantem Cyrus junior ſubnixus Græcorum auxiliis bellum geſſit; quo [g] tempore tanta Perſarum ignavia fuiſſe dicitur, ut hoſtium clamorem minimè ſuſtinerent; & a decem millibus Græcorum centum viginti Perſarum

[a] Athen. libr. 2. cap. 6. [b] Scaliger. Poëtic. libr. 3. cap. 16. [c] Cornel. Tac. de Moribus Germanor. [d] Horat. libr. 3. Od. 4. [e] Cicer. in Verrem act. 6. & libr. 2. de Oratore. [f] Tit. Liv. libr. 26. & 30. [g] Plaut. in Aſinariâ act. 1. ſc. 3. [h] Athen. libr. 10. cap. 11. & Cornel. Nep. in Vit. Alcibiad. in fine. [i] Plutarch. de Eſu carnium. [l] Pindar. Olymp. Od. 6. v. 152. [m] Juvenal. Satyr. 15. [n] Polybius Hiſtor. libr. 2. [o] Epimenid. de Oracul. apud D. Paulum in Epiſtol. ad Titum cap. 1. & D. Hieronym. in Commentat. in hanc Epiſtol. [p] Jul. Firmicus libr. 1. cap. 2. [q] Hor. Satyr. libr. 1. Sat. 3.

[r] Xenoph. Cyri Inſtit. libr. 1. in princ. [s] Clem. Alexandr. Strom. l. 1. annos 29. juxtà Herodot. libr. 1. cap. 214. [t] Herod. l. 2. in princ. [u] Idem libr. 3. cap 66. [x] Clem. Alexandr. Strom. libr. 1. [y] Herod. libr. 3. cap. 67. [z] Idem l. 7. cap. 4. [a] Clem. Alex. Stromat. libr. 1. [b] Herod. libr. 7. cap 5. [c] Herod. libr. 7. & 8. Corn. Nep. & Plutarch. in Vit. Themiſtocl. [d] Diodor. Sicul. libr. 11. pag. 278. [e] Cteſias de Rebus Perſicis apud Photium Biblioth. 72. [f] Xenoph. de Exp. Cyri libr. 1. in princ. [g] Xenoph. Ibid. & Plutarch. in Vit. Artaxerxis.

Google

rum ol, riades vincerentur. Quæ declarant ſæculi unius intervallo Perſas a ſummâ virtute, ſolertiaque ad ſummam deſidiam, animique mollitiem defluxiſſe. Jam Parthi ob-
7 ſcuriſſims natio, & nullâ virtute nobilis, eò gloriâ, rebuſque geſtis proceſſit, ut ſe Romanæ magnitudini propemodum adæquarit; Babylonii, Lydi, Etroſci veteres & luxuriæ ſunt, & fortitudinis exempluoi. Quid doctius antiquâ Græcia? quid indoctius novâ? quid magis abhorruit ab omni doctrinâ, & humanitate, quàm vetus Germania? quid doctius, aut humanius novâ dici poteſt? Aborigines, ut Salluſtius [a] ait, *genus hominum agreſte, ſine legibus, ſine imperio, liberum, atque ſolutum*, quum in una mœnia convenissent, urbemque Romam condidiſſent, omnes Mortales regnandi artibus, & juſtitiâ, temperantiaqoe ſuperarunt. Spartani [b] veteres ante cooditas a Lycurgo leges ſolutis luxu moribus utebantur, vitaque deliciis affluente, nec finitimis bello pares propter animi mollitiem eſſe poterant; legibus conſtitutis, temperantiâ voluptatum, & virtute bellicâ omnes ferè gen-
8 tes præſtiterunt. Neque nationum ſolùm ingenia, moreſque mutantur, ſed ipſæ regiones incredibiles interdum ſuſcipiunt mutationes. Germania, Tacito [c] teſte, quondam in univerſum aut ſilvis horrida, aut paludibus fœda, terris informis, aſpera cœlo, triſtis cultu, aſpectuque fuit; nunc & ſatis floret hominum cultu, & florentiſſimis oppidis nitet. Hiſpaniam veteres omnes feraciſſimam prodiderunt; Plinius omnibus, Italiâ exeeptâ, terris anteponit; Juſtinus libro quadrageſimo [e] quarto fertiliorem Galliâ dicit his verbis: *hæc inter Africam, & Galliam poſita Oceani freto, & Pyreneis montibus clauditur; ſicut minor utraque terrâ, ita utraque fertilior*. Quæ de Luſitaniæ, quæ Hiſpaniæ pars eſt, feracitate, & beatiſſimâ copiâ rerum, quibus antiqoitus abundabat, apud Athenæum [f] Polybius tradit, vix credi poſſe videantur; nunc autem Hiſpania, & ſi ceteris laudibus floret, hac fertilitatis non magnopere gloriatur; ex quo nonnulli magis præſentem regionis naturam, quàm vetuſtam felicitatem reſpicientes Hiſpaniam ἀπὸ τῆς σπανίας id eſt ab *inopiâ* falsò putant nominatam. Longum, & ſupervacaneum fuerit enumerare nationes, quæ mutationem aliquam ſuſceperunt; ipſi Galli immani corporum magnitudine dicuntur fuiſſe [g] Polybio, Cæſare [h], Livio [i], Ammiano [l] Marcellino auctoribus; nunc potiùs breviores Italis, quàm proceriores ſunt. Quòd ſi tantæ in
moribus, animis, corporibuſque, & re- 9
gionibus, gentium mutationes exiſtunt; quis exiſtimet ex præſenti Gallorum laude veterum ingenia, mores, inſtituta, naturam judicanda? Fuit illud olim tempus, Glareane, quum, ſiquid Polybio [m] Hiſtorico Græcorum omnium longè graviſſimo credimus, Galli nullis urbibus conditis humi ſuper ſtrato gramine ſomnum capiebant; & omnis expertes diſciplinæ nullas artes noverant præter bellicas, eaſque Barbarorum more, non mentis ſolertiâ, ſed inconſulto quodam impetu exercebant; paulatim deinde commercio cum Romanis conſtituto, & eorum Imperio ſubjecti, & ingenia excoluerunt, & artes didicerunt, & ex barbaris, & indoctis doctiſſimi, humaniſſimique evaſerunt. Hac ego de causâ exiſtimo magis a Cæſare [n] ſolertiam Gallorum laudari, quàm a Livio, quòd Livius [o] in his, quos præ manibus habemus, libris res ab antiquioribus Gallis geſtas perſcribit; Cæſar autem de Gallis loquitur, qui jam aſſueverant quodammodo Romanis moribus, & ab illis artes acceperant, & aliquâ ex parte ſaltem barbariem antiquam exuerant. Neque id Gallia minùs honorificum debet judicari, quum omnes ferè nationes Romanos auctores morum, doctrinæ, artium, prudentiæ, legum, humanitatis agnoſcant; non enim præclarè magis, quàm verè Plinius libro tertio capite quincto Italiam, atque adeo Romam ipſam laudat his verbis: *nec ignoro ingrati, ac ſegnis animi exiſtimari poſſe meritò, ſi breviter, atque in tranſcurſu ad hunc modum dicatur terra omnium terrarum alumna, eadem & parens, numine Deûm electa, quæ Cœlum ipſum clarius faceret, ſparſa congregaret imperia, rituſque molliret, & tot populorum diſcordes, feraſque linguas ſermonis commercio contraheret ad colloquia, & humanitatem homini daret, breviterque una cunctarum gentium in toto Orbe Patria fieret*.

DIS-

[a] Salluſt in Catilin. [b] Plutarch. in Vitâ Lycurgi. [c] Cornel. Tacit. de Morib. German. [d] Plin. libr. 3. cap. 1. [e] Juſtin. Hiſtor. libr. 44. in principio. [f] Polybius Hiſtor. libr. 34. apud Athen. libr. 8. in ipſo princip. [g] Polyb. Hiſtor. libr. 2. [h] Cæſ. de Bello Gallico. [i] Tit. Livius libr. 5. 7. & 38. [l] Ammian. Marcellin. libr. 15 [m] Polyb. Hiſtor. libr. 2. [n] Cæſar de Bello Gallico. [o] Tit. Livius ibidem, & alibi.

Google

DISSERTATIO VIII.

De Hiſtoriæ laudibus.

Græcos pueros appellat Plato, quòd paucorum ſeculorum hiſtoriam haberent. Reipublicæ adminiſtrandæ prudentia exemplis acquiritur, nec diſſentire Plato dici poteſt. Cicero Athenienſium, ceterorumque Græcorum jus civile præ duodecim tabulis contemnit.

ÆGyptius ille Sacerdos, qui multa memorans de rebus geſtis
Athenienſium in Timæo Platonis [a] inducitur, Græcos
omnes pueros non dubitat appellare, non quòd illis matura virtus, &
plurimarum cognitio rerum deeſſet; ſed
quòd omnem propemodum Antiquitatem
ignorarent, neque hiſtoriam tenerent, ni-
ſi paucorum oppidò ſeculorum. Exiſtima-
vit nimirum Ægyptius ille ſapiens, vel po-
tiùs Plato omnium ſapientiſſimus, homi-
nem quamvis ad ultimam ſenectutem per-
veniſſet, & ingenio præſtaret, & uſu rerum
maximarum, parum tamen a puero differre,
niſi hiſtoriæ beneficio omnis ævi memoriam
complexus eſſet. Nec mehercule immeri-
1 to, nam quemadmodum pueros, & adole-
ſcentes imprudentes putamus, quòd pro-
pter ætatem parum multa videre, & audi-
re potuerunt; quibus velut exemplis docti
utilia a damnoſis, a periculoſis tuta ſecer-
nant; ita quicunque hiſtoriam neſcit, quàm-
vis multum ætate jam proceſſerit, imperi-
tus rerum meritò habebitur; ſiquidem e-
jus cognitio, & ſcientia humanæ vitæ ter-
minis anguſtis ſanè concludatur, neceſſe
eſt. Quum enim præterita conferendo præ-
ſentibus de futuris conjecturam optimè ca-
piamus; præteritorum ignoratione quicun-
que fuerit ignarus hiſtoriæ, neque futura
poterit proſpicere, & providere, neque cum
laude regere, & adminiſtrare præſentia. Ju-
re igitur hiſtoriam Livius laudat, quum in
totius operis proœmio ſic ait: *hoc illud eſt
præcipuè in cognitione rerum ſalubre, ac fru-
giferum, omnis te exempli documenta in illu-
ſtri poſita monumento intueri; inde tibi, tuæ-
que Reipublicæ, quod imitere capias, inde fœ-
dum inceptu, fœdum exitu, quod vites.* Quæ
2 verba propterea quod nihil habent obſcu-
ritatis omiſiſſem libens, niſi ad inſtituti o-
peris tractationem putaſſem pertinere; quum
enim præſtantiſſimam hiſtoriam, & præ-
ſtantiſſimum hiſtoricorum explicandum ſu-
ſceperimus, operæpretium eſt exponere,
quinam ex hiſtoriæ cognitione fructus ca-
piatur, ne fruſtra a nobis omnis labor ſu-
ſceptus eſſe videatur. Simul & illud nos im-
pulit, ut de hiſtoriæ utilitate verba facere-
mus; quòd video eſſe nonnullos, qui tan-
tam ex cognitione rerum geſtarum utilita-
tem percipi negent; neque enim exemplis,
aut ullâ arte ad prudentiam perveniri poſ-
ſe putant; quòd quum tam varii caſus hu-
mani, incoſtanſque fortuna ſit, nihil certi
in hujuſmodi rebus præcipi poſſe videatur,
neque ullum exemplum, quod omnino ſit
alteri ſimile, reperiri; ac, ſi maximè poſſit,
tantam eſſe vim fortunæ, ut ab iiſdem ini-
tiis diverſi, ac ſæpe contrarii exitus con-
ſequantur. Quapropter meo quidem judi-
cio prudentiam funditus tollunt, & rem
omnem fortunæ, temeritatique commit-
tunt; & quemadmodum in ſtudio ſapien-
tiæ philoſophi [b] quidam extiterunt, qui u-
niverſam Mundi molem non divino con-
ſilio regi, ſed caſu voluerunt; ſic in hujuſ-
modi ſtudio ſunt, & fuerunt nonnulli, qui
res humanas non cujuſquam prudentiâ gu-
bernari; ſed pro fortunæ libidine ſus de-
que verti confirmant; ex quo verſiculus
ille a pleriſque laudatus [c] eſt

..... *Vitam regit fortuna, non ſapientia*

Ut minimè ſit mirum, ſi, quod [d] Plinius
ait, *ſola fortuna in totâ ratione Mortalium u-
tramque paginam facit*. Cujus opinionis Au- 3
ctores Platonem teſtem citant longè locu-
pletiſſimum; qui in Protagora pluribus ver-
bis oſtendit prudentiam adminiſtrandæ Rei-
publicæ tradi arte non poſſe. Quod ſi con-
ſentaneum ſit veritati, effici putant nihil
ad Reipublicæ gubernandæ facultatem con-
ferre hiſtoriæ cognitionem, exemplorum-
que copiam; nam ſi conferret, prudentia
tradi diſciplinâ poſſet, quemadmodum hi-
ſtoriæ cognitio traditur. Sed Plato pru-
denter, hi ſtultiſſimè diſputant; nam Pla-
to in Protagora haudquaquam negat adhi-
bito ſtudio, & mentis agitatione perfici pru-
dentiam, ſed arrogantiam ſophiſtarum con-
futat; qui quum eſſent omnium ignari, ſe
docturos eſſe profitebantur Reipublicæ ad-
miniſtrandæ rationem. Quo quidem in lo-
co ſapientiſſimè docet non ſatis eſſe ad pru-
dentiam, virtutemque civilem comparan-
dam præcepta doctorum, & ingenii magni-
tudinem, naturæque præſtantiam; ſed opus
eſſe Deûm benignitate, & quadam bene-
volentiâ Numinis; hi verò dum hiſtoriæ
utilitatem elevant, abjiciuntque dicendo,
virtutem unam omnium excellentiſſimam
prudentiam tollunt, & clariſſimum vitæ lu-
men

[a] Plato in Timæo paulo poſt princip. [b] Cicer de Nat Deorum libr. 1. Stobæus Eclog. Phyſic. libr. 1. cap. 10. & Lucret. libr. 6. [c] Menander apud Cicer. libr. 5. Tuſcul. & apud Stob. Eclog. Phyſ. libr. 1. cap. 10. de Fortun. [d] Plin. l. 2. cap. 7.

Digitized by Google

men extinctum volunt; nullam enim viam
bene vivendi, rationemque Reipublicæ lau-
dabiliter adminiſtrandæ nobis relinquunt,
qui exempla nihil vitæ conducere opi-
nantur; exemplis quippe ſublatis pruden-
tiæ interitus conſequatur, neceſſe eſt. Quo
4 enim pacto quid utile, quid damnoſum,
quid petendum, fugiendumve ſit, poſ-
ſimus condiſcere, niſi nobis oſtendatur e-
xemplis? rudes enim naſcimur, & bono-
rum, malorumque juxta ignari; ubi autem
adolevimus, & cœpimus animadvertere ex
aliis actionibus damnum, probrum, dede-
cus, ignominiam, ex aliis utilitatem, de-
cus, gloriam naſci; paulatim utilia, &
honeſta petere diſcimus, averſarique con-
traria; quibus omnino rebus prudentia om-
nia, & ars vitæ continetur. Hinc [a] apud
Horatium bonus ille pater filium ab om-
ni turpitudine abſterret exemplis,

..... inſuevit pater optimus hoc mi
Ut fugerem exemplis vitiorum quæque no-
tando.
Quum me hortaretur parcè, frugaliter, atque
Viverem uti contentus eo, quod mi ipſe pa-
raſſet.
Nonne vides, Albi ut male vivat filius, ut-
que
Barrus inops.....

cetera deinde perſequitur diligenter, &
ſingula notat exemplis; quod latiùs etiam
patet; omnes enim artes docemur exem-
plis; ſed ad civilem redeo. Num [b] Lycur-
5 gum putamus tam ſalubres Reipublicę Spar-
tanorum leges conditurum fuiſſe, niſi eâ
tempeſtate laudatiſſimas Cretenſium leges
inſpexiſſet? num [c] decemviros illos, qui ci-
vitatem Romanam egregiè legibus tempe-
rarunt, id præſtaturos, niſi universâ Græciâ
peragratâ præſtantiſſima quæque elegiſſent?
ex quo Romanæ leges adeo ceteris præſtite-
runt, ut Cicero Athenienſium jus civile, ce-
terorumque Græcorum præ duodecim tabu-
lis contemnat, & ridiculum vocet. Et ut ab
univerſæ Reipublicæ ad partium ejus tem-
perationem veniam; ſæpenumero a magnis
viris res domi, militiæque præclarè geſtas
exemplis ex hiſtoriâ petitis fuiſſe conten-
do. Teſtis eſt Luculli [d] mira ſolertia, &
ingenii magnitudo, qui quum ad bellum
Mithridaticum proficiſcens rei militaris im-
peritus, & rudis haberetur, tantum hiſto-
riæ cognitione profecit; ut duos potentiſ-
ſimos Reges Mithridatem, atque Tigranem
ingentibus prœliis victos profligarit, urbes
maximas ceperit, Aſiamque totam belli ter-
rore concuſſerit, ſubverſuruſque etiam vi-
deretur Imperium Parthorum, niſi milites
nactus eſſet contumaces. Teſtis [e] Cicero- 6
nia prudentia, qui quum Reſpublica occi-
ſo Cæſare ſtuctuaret, Athenienſium exem-
plo, qui [f] exactis triginta tyrannis legem
tulerant, quam ἀμνηστίαν appellarunt, ne
quis eorum rationem reddere cogeretur,
quæ tyrannis rerum potientibus feciſſet,
auctor ſenatui fuit, ut ſenatuſconſulto cave-
ret, ne quis eorum, quæ ſub Cæſare, &
in bello civili geſſiſſet, reus arceſſeretur,
Rempublicam, quantum in ipſo fuit, in-
ductâ malorum oblivione ſtabilivit. Teſtis
Alexandri [g] Cæſaris prudens conſuetudo,
qui Romanum Imperium, auctore Lampri-
dio, ſingulari prudentiæ laude adminiſtra-
vit; nec minùs in bello, devicto Artaxer-
xe Rege Perſarum, fuit hoſtibus terribilis,
quàm in pace, poſt illam Imperii peſtem He-
liogabalum Republicâ in priſtinum ſplen-
dorem reſtitutâ, ſuis civibus venerabilis, &
humano generi ſalutaris. Is igitur [h] Prin-
ceps tot res proſperè geſtas hiſtoriæ peri-
tis acceptas referebat, quos circa ſe habe-
bat plurimos; & ſi quid accidiſſet, quod
curam Principis flagitaret, conſulebat, quid
in tali re Principes, ducesque clariſſimi
conſilii cepiſſent, & eorum laudatis exem-
plis confilia ſua moderabatur.

DIS-

[a] Horat. Satyr. libr. 1. ſatyr. 4. [b] Plutarch. in Vitâ Lycurg. [c] T. Livius libr. 3. Pompon. l. 2. ff. de Origine juris. [d] Plutarch. in Lucull. Vit. Cicer. Acad. quæſt. libr. 2. ſeu 4. qui inſcribitur *Lucullus* in princ. & Plin. de Vir. Illuſtrib. cap. 74. [e] Cic. Philipp. 1. in princ. [f] Valer. Max. libr 4. cap. 1. Plutarch. in Polit. Flavius Vopiſcus in Vitâ Aureliani, & Corn. Nep. in Vitâ Thraſibuli, Juſtinus libr. 5. & Paul. Oroſ. l. 2. cap. 15. [g] Lamprid. in Vitâ Alexandri Cæſaris. [h] Idem ibidem.

DISSERTATIO IX.

De Hiſtoriæ utilitate.

Quamplures longiſſimè vixiſſe feruntur. Omnes, qui Hiſtoricorum præceptis non paruerunt in maximas inciderunt calamitates; nullos autem obtemperaſſe pœnituit. Spumam equi Nealces pictor caſu, quam arte non potuerat, expreſſit. Paniſci effigies caſu effracto lapide extitit. Philippus Macedonicam phalangem ab Homero ſumpſit. Cadmus primus Aſylum aperuit; & quum eâ ratione ingentem convenarum turbam collegiſſet, ſibi e terrâ editam ſtirpem eſt ementitus; & inde originem duxit fabula, ſatos e ſerpentis dentibus armatos viros Thebarum mœnia condidiſſe. Numa Ægeriam, Minos Jovem, Apollinem Lycurgus ſuarum legum auctores ſimularunt. Servius, quum Dianæ templum Romæ conſtituit, quod communiter a populis Latinis coleretur, expreſſit Latinis Romam caput eſſe; de quo toties armis certatum fuerat. Epaminondas, & Scipio Africanus commemoratione rerum a ſe geſtarum accuſatores eluſerunt. Romanum Imperium omnibus aliis præſtitit; nulla enim eſt gens, quam expedierit vincere, quæ a Romanis non fuerit victa. Quot Imperii fines eſſe voluerint Auguſtus, & alii Imperatores. Italia mille centum urbes olim continebat, nunc trecentas tantùm, eaſque exiguas. Ex Ægypto Romani annuo reditu viginti tria millia talentorum capiebant. Carthago, poſtquam multis cladibus diminuta fuerat, tamen, quum caperetur, octingenta hominum millia fertur habuiſſe.

SIcut eſt animi magni, & excellentis non ſolùm præſentis ævi famam conſequi velle; ſed etiam immortalitatem ſpectare, & futuri temporis memoriam quærere ſempiternam; ita magni viri eſt, & prudentis non eſſe contentum documentis, quæ præſens ætas tulit; ſed animum mittere in immenſa ſpatia præteriti temporis, & hiſtoriæ beneficio intereſſe conſiliis hominum, quos pace, belloque mirabiles antiqua ſæcula extulerunt, & ſententiam, mentemque ſuam eorum ſapientiâ moderari. Nam exiguum vitæ ſpatium nobis a naturâ datum eſt, & longiſſimum tempus ætatis anguſtum eſt ad omnia, quibus eſt nobis opus, experiundo condiſcenda; ſed fac eſſe longius. Pictoreum [a] quemdam hiſtoriæ prolatiæ ferunt,
ut ſacras omittamus, annis vixiſſe trecentis; 1
Sibyllam [b] Erythræam mille, Dandonem Illyrium [c] quingentos, ſexcentos [d] Regem quemdam Latinorum ætatis annos expleviſſe. Horum ſiquis ævum nobis Deus dederit, quid erit cum omnis ævi diuturnitate comparatum? Sed finge nobis, quemadmodum Tithono [e] poëtæ fabulantur, immortalitatem munere Deûm conceſſam; nom idcirco minùs hiſtoriâ indigebimus? non enim omnes obire regiones, omnibus rebus intereſſe poterimus; quapropter plura auditu, ex aliorumque narratione, quàm viſu, & experientiâ percipiemus. Idcirco hiſtoriæ cognitio inprimis eſt neceſſaria, quod oſtendimus heſterno die, & hodierno maximè oſtendemus admoniti Livii loco, ubi ſic ait: *hoc illud eſt præcipuè in cognitione rerum ſalubre, ac frugiferum, omnis te ævi documenta in illuſtri poſita monumento intueri; inde tibi, tuæque Reipublicæ, quod imitere, capias, inde fœdum inceptu, fœdum exitu, quod vites*. Et ſanè quantum vitæ proſit hiſtoria, 2
illud argumento eſt, quod qui Hiſtoricorum præceptis obſequi, & exempla ſalutaria ſequi recuſarunt, in maximas calamitates accepimus incidiſſe. Præceperat Tacitus [f] Imperatoribus, qui novum ſuſciperent principatum, donis milites conciliandos; idque Auguſtus exemplo docuerat, qui *militem donis, populum annonâ, cunctos dulcedine otii pellexit*; hiſtorici præcepto [g] Galba, & Pertinax [h] Imperatores multò ſeveriſſimi, non obtemperarunt, & donativum militi pertinaciſſimè denegarunt; ergo a Prætorianis militibus interfecti pœnas avaritiæ, vel ſeveritatis intempeſtivæ acerbiſſimas dederunt. Lacedæmonios prudentiſſimè [i] Lycurgos admonuit, ne ſic hoſtes inſequerentur, & cæderent, ut pugnare fortiter deſperatione ſalutis cogerentur; idque [l] & Themiſtocles obſervavit, qui vetuit pontem, quem in Helleſponto Xerxes fecerat, interſcindi, & ſpem fugæ Perſis intercipi, ne deſperatâ ſalute fortiores hoſtes evaderent: obſervavit [m] Ageſilaus, qui ſæpenumero circumventis hoſtibus exitum dandum cenſoit, aliique duces, quos nunquam conſilii tam ſalubris pœnituit. Quo ſi Manlius [n] imperator Romanus uſus
quondam fuiſſet, non oppoſitis ad omnes ca 3
ſtrorum portas militum globis exitum Tuſcis ademiſſet; quæ res illi exitio fuit, remque Romanam propemodum perdidit. Eodem

[a] Damaſtres apud Plin. libr. 7. cap. 48. [b] Phlegon in longævis, Ovid. Metamorph. libr. 14. v. 149. verſus ejusdem Sibyllæ apud Zoſimum libr. 2. [c] Val. Max libr. 8. cap. 13. & Plin libr. 7. c. 48. [d] Val Max. & Plin. ibid [e] Hom. in hymno Vener. [f] Corn. Tac. Ann. libr. 1. in princ. [g] Suet. in Vitâ Galbæ cap. 16 [h] Jul. Capit. in Vitâ Pertinac. [i] Plutarch. in Apophth Lac. [l] Plutarch. in Vit. Themiſt. [m] Idem in Vit. Ageſilai. [n] Tit. Livius libr. 2.

dem modo Xerxes malo ſuo ſatis oſtenderat [a] vitandas locorum anguſtias ducibus, qui magnitudini copiarum fiderent; erravit ergo [b] Darius, & errati pœnas graviſſimas dedit, qui multitudine ſuorum fretus in Tauri montis anguſtiis cum Alexandro Rege conflixit. Dies me deficiet exempla memorantem eorum, qui vel ex hiſtoriâ maximam utilitatem perceperunt, vel quòd exempla Veterum ſequi noluerunt, & rem ſuam, & publicam afflixerunt; & quid opus eſt hæc longiùs perſequi, quum hoc ipſum ratio perſuadeat? Duæ ſunt enim omnino res, quibus prudentia maximè continetur; præcepta, & exempla; præceptis abundat hiſtoria, quum, ut Cicero libro ſecundo de Oratore teſtatur, Hiſtorici boni ſit conſilia primùm, deinde acta, poſtea eventus explicare, & de conſiliis ſignificare, quid ſcriptor probet; exemplorum autem & ſi alia uſu, alia doctrinâ percipiuntur, latiſſimè tamen patent ea, quæ doctrinam deſiderant, quæ univerſa petuntur ab hiſtoriâ. Hinc Ariſtoteles Rhetoricorum
4 libro primo ait: χρήσιμοι πρὸς τὰς πολιτικὰς συμβουλὰς αἱ τῶν περὶ τὰς πράξεις γραφόντων ἱστορίαι; & [c] Cicero lucem veritatis, & vitæ magiſtram appellat hiſtoriam; & Polybius libro primo veriſſimam diſciplinam, exercitationemque ad res civiles hiſtoriam vocat. Incredibilis eſt enim apud Hiſtoricos exemplorum copia; quum enim, ut [d] ſapientiſſimus ille Regum ajebat, nihil accidat, quod planè novum dici poſſit; neceſſe eſt hominem hiſtoriæ peritum nullâ in re eſſe rudem, & peregrinum, & abundare conſiliis non eorum modò, qui ſunt, ſed etiam, qui aliquando fuerunt; quare quid prohibet illum, accedente uſu, & experientiâ rerum, eſſe quàm prudentiſſimum? Dicere verò fortunam in omnibus dominari, & inane prudentiæ nomen eſſe, & nihil ſtulto præſtare intelligentem, hominis eſt impudentia magis, quàm imprudentia. Neque enim, ſi bene conſulta malos aliquando exitus habuerunt, aut ſtulta conſilia caſus, aut Deus aliquis in melius vertit, idcirco nullam prudentiam eſſe dicemus. Niſi fortè putamus artem pingendi nullam, propterea quòd aliquando [e] Nealces meliùs caſu, quàm arte ſpumam ex equi ore exeuntem expreſſit; aut [f] Statuariam nullam, quia, ſicut Carneades apud Ciceronem teſtatur, in Chiorum lapicidinis, caſu quondam effracto lapide, Panifci effigies extitit. Artem caſus imitatur aliquando, non ſemper; quod
& ſi frequentius, quàm in ceteris, accidit 5
in arte civitatum regendarum, ea tamen funditus tollenda nequaquam eſt; quum innumeris, iiſdemque prudentiſſimis ſit inſtructa præceptis, & exemplis, & rerum experimentis confirmata. Nam quod exemplis nihil profici poſſe contendunt, quod nihil eodem modo accidat, &, ſi accidat quippiam eodem modo, non eoſdem eventus habeat, id totum repudiandum eſt; quum ſæpe numero multos exemplis profeciſſe videamus. Homerus [g] poëtarum maximus aciei firmiſſimæ, & ad impetus hoſtium ſuſtinendos maximè accommodatæ exemplum nobis propoſuerat; id primus dicitur imitatus Philippus [h] Alexandri Magni pater Macedonicam phalangem inſtituiſſe, quam quis neget Macedonum rebus, & ſalutis, & omnium victoriarum cauſam extitiſſe? Polybius prudens [i] in primis auctor valli ſtruendi rationem, qua Romani utebantur, Græcis proponit imitandam, & argumentis nihil dubii relinquentibus probat vallum Romanorum longè firmius eſſe, quàm Græcorum. Quæro, ſiquis Grajus imperator aliquando Polybii conſilio uſus vallum Romano more ſtruxiſſet, num exemplum ex hiſtoriâ petitum ei fuerit profuturum? dubitandum non eſt, quum illi firmitas ad exercituum
ſalutem, ſecuritatemque pertineat. Eodem 6
modo Romani multas aliarum gentium artes, & inſtituta imitati Rempublicam prudentiſſimè conſtituerunt. Et ne a primordiis urbis abeamus, Veteres obſcuram ad ſe conciendo plebem, quas fundabant, auxerant urbes; ejus rei Cadmus [l] inventor, qui quum Thebas conderet, primus Aſylum aperuit, & quum eâ ratione ingentem convenarum turbam collegiſſet, auxiſſetque civitatem, ſibi e terrâ editam ſtirpem eſt ementitus; ex quo fabula originem duxit ſatos e ſerpentis dentibus armatos viros Thebarum mœnia condidiſſe. Id inſtitutum [m] Romulus æmulatus Aſylum conſtituit, quo quum ingens multitudo confluxiſſet, urbi, quam condebat, non mediocre incrementum addidit. Theſeus [n] duodecim delevit oppida, ut eorum populus collectus in unius civitatis corpus coaleſceret; id conſilium Romulus, ceterique Romani Reges feliciter ſequuti ſunt, qui [o] Cruſtuminos, Antemnates, Cæninos, Albanos, alioſque populos in urbem receperunt. Nu-

[a] Herodot. libr. 7. Diodor. Sicul. libr. 11. Cornel. Nep. & Plutarch. in Vitâ Themiſt. [b] Plutarchus in Vit. Alexandri, & Arrianus de Expedit. Alex. libr. 2. [c] Cicero de Orator. [d] Salomon Eccleſ. cap. 1. [e] Plin libr 35 cap. 10 [f] Cic. de Divin. libr. 1. [g] Hom. Il β. & δ. [h] Diod. Sic. Biblioth. Hiſt. libr 16 [i] Polyb. Hiſtor. libr. 17. [l] Alex. ab Alex. Dier. Genial. libr. 3. cap. 20. [m] T. Liv. libr 1. Dion. Halic. libr 2 Plutarch. in Vitâ Romuli, & D. Auguſt. de Civit. Dei libr 1. cap. 34. [n] Plutarch. in Vitâ Theſei. [o] T. Liv. libr. 1.

ma [a], quò ſuis legibus auctoritatem quan-
7 dam conciliaret, ſe Deæ Ægeriæ conſilio
utentem eas condere ſimulavit; apparet ſa-
pientiſſimum Regem [b] Minois, aut [c] Ly-
curgi, quorum alter Jovem, alter Apolli-
nem ſuarum legum ſe habere profeſſus eſt
auctorem, aut alterius e vetuſtis legum la-
toribus exemplo profeciſſe. Profecit [d] &
Servius, quum exemplum ſequutus Aſiæ
civitatum, Dianæ templum Romæ conſti-
tuit, quod communiter a populis Latinis
coleretur; quo conſilio confeſſionem ex-
preſſit Latinis Romam caput eſſe rerum; de
quo toties armis certatum fuerat: profece-
runt alii Reges, quum aliarum gentium mo-
res, & inſtituta ſunt imitati; neque enim
ulla civitas libentiùs, quàm Romana, quæ
laudabilia apud Veteres, aut exteros vide-
bantur, amplexa eſt: profecerunt denique
omnes duces, & excellenti prudentiâ viri,
quum ex hiſtoriâ rei bene gerendæ exem-
pla petiverunt. Theſeus [e], ne ſuos milites
8 in pugnâ hoſtes apprehenderent, imperavit
ipſis, ut capitis partem, quæ fronti immi-
net, detonderent; id conſilium ex anti-
quâ memoriâ repetivit [f] Alexander, quum
eadem ratione motos Macedonibus, ut
barbam raderent, præcepit. Epaminondas,
quum [g] eſſet in judicium vocatus, com-
memoratione rerum a ſe geſtarum pericu-
lum capitis dicitur depuliſſe; eadem arte
Scipio [h] Africanus accuſatorum artes, &
criminationes eluſit. Dionyſius [i] quum
Carthaginienſes prœlio deviciſſet, multoſ-
que Pœnos cepiſſet, Græcoſque mercena-
rios; Græcos quidem ſine pretio liberos eſ-
ſe juſſit, & incolumes abire permiſit; Car-
thaginienſes autem non niſi magnâ acceptâ
mercede liberavit; quo conſilio ſpectantem
jam Græciam bellum pacavit, & a Pœnis
disjunxit; id imitatus [l] Hannibal captos
bello Romanos injurioſè tractavit, & aſpe-
rè, & hoſtiliter, & omni contumeliâ, ſæ-
vitiaque vexavit; Latinos autem, & Itali-
ci generis homines liberaliter, & indulgen-
ter habuit, & honorificè appellatos in Pa-
triam ſine mercede dimiſit. Thraſyllus [m]
claſſis præfectus, quum hoſtes ad prœlium
9 vellet evocare, & ipſis præbere ſpeciem
paucarum navium, earum dimidiæ parti
malos, & vela detraxit, & carentem arma-
mentis navem alteri navi rudentibus alli-
gavit, ut duo navigia unum viderentur;
quum autem hoſtes ipſum dimidio paucio-
res naves habere crediidiſſent, neque præ-
lium committere abnuiſſent, nullo nego-
tio ſunt profligati, eo Chabrias Athenien-
ſium imperator exemplo doctus, quum di-
midium ſuarum navium occultaſſet, eli-
cuit ad certamen claſſem Spartanorum, &
elicitam pari felicitate ſuperavit. Quum 10
diſcerpto Patrum manibus Romulo plebs
deſiderio Regis amiſſi incenſa contra Se-
natum conſpiraret; Julius [n] Proculus vir
apud populum gratioſus, & ſingularis au-
ctoritatis, ut eam tempeſtatem compone-
ret, quæ recentem, & nondum firmiter
conſtitutam, fundatamque Rempublicam
ſubmerſura videbatur, advocatâ populi con-
cione, ſibi Romulum in monte viſum eſſe
auguſtiore, quàm humanâ ſpecie affirma-
vit; ſibique præcepiſſe, ut nunciaret ci-
vibus in Deorum numerum ſe eſſe tranſla-
tum; rem colerent militarem, in fatis eſſe
Romam rerum maximam evadere; qua o-
ratione tumentes plebis animos Julius Pro-
culus compoſuit, & ad concordiam revo-
cavit novæ civitati neceſſariam. Eodem
conſilio Piſiſtrati Orchomenii filius, quum
ejus pater fuiſſet a Senatu trucidatus, & in
minutiſſimas partes diſſectus, ut populi ſe-
ditionem componeret, quæ aliâ arte coër-
ceri non poterat, prodivit in concionem,
& ſibi parentis oblatam eſſe formam am-
pliorem, pulchrioremque mortali, quæ di-
vino inceſſu, impetuque in Piſæum mon-
tem ferretur, aſſeveravit. Res juſtum vo-
lumen deſideraret, ſi exemplorum ſimili- 11
tudines colligere conaremur, ex quibus
intelligi poſſit cognitione rerum geſtarum
principes viros, duceſque prudentiſſimos
profeciſſe; tot enim ſunt, ut nemo caſu
in eas incidiſſe poſſit ſuſpicari; ſed nobis
ſatis fuerit pauca delibaſſe, ut ex paucis,
quid hoc argumento confici poſſit, oſten-
datur. Proſunt ergo rectoribus civitatum,
ducibuſque exempla ex Hiſtoricorum peti-
ta monumentis; quorum qui vim, utilita-
temque elevant, inconſtantiam Fortunæ,
varietatemque caſuum humanorum exagge-
rando, non animadvertunt etiam inter in-
certiſſima tamen arti, prudentiæque locum
eſſe. Quid enim incertius ventis, incon-
ſtantius mari, inconſultius tempeſtatibus, &
procellis? & tamen ars gubernatoris pro-
celloſo mari, ſævientibus ventis, turbidâ
tempeſtate dirigit navim, & turbinum vi-
ctrix, & tempeſtatum, & fluctuum, & procel-
larum ſalvam in portu collocat. Par eſt For-
tunæ, & maris inconſtantiis; neque in ci-
vita-

[a] Plutarch. in Vit. Numæ, T. Liv. libr. 1 Cic. libr. 1 de Legib. Valer. Max. libr. 1. cap 3. Lactant. Firm. Divin. Inſtit. libr. 1. c. 22. [b] Plato in Minoë ex Homer. Odyſſ. τ v. 179. Marſil. Ficin. in Argument. hujus Dialogi, & Strab. libr. 16. de Syriâ. [c] Valer. Max. libr. 1. cap. 3. & Plutarch. in Vit. Lycurgi. [d] T. Liv. libr. 1. & Plin. de Vir. Illuſtrib cap. 7. [e] Plutarch. in Vitâ Theſei in princip. [f] Idem ibid. [g] Corn. Nep. in Vit. Epaminondæ cap. 8. [h] Valer. Max. libr. 3. cap. 7. & Plin. de Vir Illuſtrib. cap. 49. [i] Diod. Sic. Bibl. libr. 14. [l] T. Liv. libr. 22. [m] Polyæn. Strateg. libr. 1. [n] Plutarch. in Vitâ Numæ in principio.

vitatibus deſunt turbines, & tempeſtates,
neque Syrtes, neque ſcopuli, quibus inter-
dum cum privatæ, tum publicæ res allidun-
tur; & ut Lyricus [a] ait,

...... futuri temporis exitum
Caliginosâ nocte premit Deus;

omnibus quidem, ſed civitatum maximè
rectoribus; & tamen in tantis vitæ tenebris,
tantaque rerum caligine ad hiſtoriæ lucem,
tanquam ad clariſſimos ſeptentriones, con-
verſa prudentia ita dirigere gubernacula
Reipublicæ poteſt, & eum tenere curſum,
ut omnibus evitatis periculis ad portum
communis otii, & publicæ felicitatis ena-
viget. O vitæ igitur hiſtoria lux, modera-
12 trixque prudentiæ! o temporum decus, o
virtutis incitamentum, o memoriæ vin-
dex! tu ſola clariſſimarum nationum, tu
virorum excellentium gloriam, tu lauda-
bilia populorum inſtituta, tu leges Anti-
quorum non ſinis interire: tu quæ loco-
rum intervallis disjuncta quàm longiſſimè,
tu quæ temporibus remota quàm maximè,
beneficio litterarum, noſtris mentibus ad-
moves, ut res longinquis & temporibus,
& locis geſtas tantum non oculis uſurpa-
re, & omnium intereſſe poſſimus ætatibus:
ſine te temporis omnis ignari, prætetito-
rum neſcii, præſentium rudes, futurorum
incauti, neque præſentia cum laude diſpo-
nere, neque ventura poſſumus providere.
Quæ laudes & ſi veriſſimè de omni hiſtoriâ
dicuntur, neſcio tamen quo pacto magis
conveniunt Livianæ, quæ ceteris longè
præſtat hiſtoriis; nam ejus populi res ge-
ſtas perſequitur, qui ſicut animi magnitu-
dine, ceteriſque virtutibus populos univer-
ſos, ita ſuperavit Imperio. Imperium quip-
pe Romanum, ut [b] Polybius, Dionyſius Ha-
licarnaſſeus [c], Appianus [d] Alexandrinus,
graviſſimi ſcriptores oſtendunt, & opibus,
& magnitudine, & rerum geſtarum gloriâ
Aſſyriorum [e], Medorum, Perſarum Mace-
donum Imperiis longè præſtitit; nulla ſi-
quidem gens fuit, quam expedierit vince-
re, quæ non Romanis armis vinceretur.
Nam [f] Auguſtus Euphrate flumine, Danu-
13 bio, Rheno, Oceano Atlantico, Arabico
freto, Africæ parte, quæ Solis exuſta calo-
ribus immodicis non hominum domici-
liis, ſed ferarum latibulis frequentatur, Im-
perium terminavit; & tamen hic, quum
latiſſimos Imperio fines circumdediſſet, in-
numerabiles populos liberos eſſe permiſit,
quos Romani duces bello ſuperarunt. Nam
immenſa illa terrarum ſpatia, quibus Mi-
thridates imperabat, quæ circa Pontum
Euxinum, Mæoticamque paludem quadra-
gies centenis millibus patuiſſe dicuntur,
quæ [g] a viginti duabus gentibus linguâ
diverſis colebantur, hoc ſpatio non com-
prehenduntur; neque comprahenditur ex
magnâ parte vaſtiſſimum Tigranis [h] Re-
gnum, quem haudquaquam minorem Mi-
thridate Regem fuiſſe accepimus; quas am-
pliſſimas, easdemque innumerabiles pæne
provincias quum [i] Lucullus, Pompejuſ-
que [l] ſubegiſſet, Auguſtus reliquit, ratus
tutiùs imperaturum, ſi anguſtiùs imperaſ-
ſet; Imperiumque longinquis amnibus, &
inhabitabili propter æſtum terrarum plagâ
circumpleſſiſſet. Sed non his finibus poſte- 14
riores Principes contenti fuerunt; Britan-
niam [m], Inſulaſque Britannicas, & [n] Orcha-
des Claudius, conſequutique Principes Im-
perio adjecerunt; Petronius [o] Auguſti tem-
poribus Æthiopiam uſque ad Inſulam
Meroën debellavit; Trajanus autem invi-
ctiſſimus Cæſar [p] Daciam, hoc eſt ingens
illud terrarum ſpatium, quod Tibiſco, Da-
nubioque, & Tyrâ fluminibus, & Carpa-
tho monte continetur, domuit, & Roma-
nam provinciam fecit; & ad Orientem pro-
fectus invictâ ad eam diem Parthorum gen-
tem profligavit, Imperiique Romani termi-
nos uſque ad Eoum Oceanum protulit;
ut utrinque & ab Oriente, & ab Occiden-
te Romanorum Imperium Oceano finira-
tur: Arabiam [q] Septimius Severus in pro-
vinciæ formam redegit. Sed nec aliæ gen-
tes, quæ gloriantur ſe Romanorum jugum
non pertuliſſe, Romanis armis invictas fuiſ-
ſe ſe ſe verè poſſunt gloriari. Gloriatur
Germania ſe non univerſam in Populi Ro- 15
mani conceſſiſſe ditionem; & tamen a Ger-
manico Cæſare, præter Germaniam, quæ
Auguſto imperante provincia fuerat Ro-
manorum, quæ ſitæ ſunt inter Rhenum,
Albimque nationes, hoc eſt magna pars
Germaniæ, ſunt debellatæ: quid [r] Probus
Princeps? nonne Germaniam univerſam
domuit cæſis quadringentis millibus Ger-
manorum? quid alii duces Romani? non-
ne frequentiſſimos de eâ gente triumphos
retulerunt? gloriantur Sarmatæ ſe Roma-
nis faſcibus non paruiſſe; & tamen Sarma-
tas Antoninus Philoſophus ingentibus præ-
liis contudit, &, niſi mors hominem re

[a] Horat. libr. 3. Od. 28. [b] Polyb. Hiſtor. libr. 1. [c] Dion. Halicarn. libr. 1. in Proœm. [d] Appian. Alexandr. in Præf. [e] Suid. in V. Ῥωμαίων ἀρχὴ. [f] Julian. in Menipp. de Cæſarib. V. Diſs. 1. n. 11. [g] Plin. libr. 7. cap. 24. & libr. 25. cap. 2. Valer. Max. libr. 8. cap. 7. A. Gell. libr. 17. cap. 17. & Solin. cap. 7. [h] Strabo libr. 11. in fine Juſtin libr. 40. & Memn. apud Photium in Bibl. n. 224.

[i] Plutarch. in Lucullo, & Plin. de Viris Illuſtrib. cap. 75. [l] Plutarch. in Vit. Pompeji, & Plin. de Vir. Ill. cap. 77. [m] Sueton. in Vitâ Claudii c. 17. [n] Euſeb. in Chronic. & Corn. Tac. in Vit. Agric. n. 10. [o] Dio Caſſius Hiſtor. libr. 54. [p] Dion in Vit. Trajan. Eutrop. l. 8. c. 2. & Euſeb. in Chron. [q] Æl. Spart. in Vitâ Sever. [r] Vop. in Vitâ Prob.

prope jam confectã intercepiſſet, regiones eorum provincias Romanas feciſſet: glorientur denique Scythæ nunquam libertatis expertes fuiſſe; ſed quàm magna Scythiæ pars, Mithridate devicto, ſuccubuit armis Romanis? quocirca verè dici poteſt magis his gentibus propter earum inopiam noluiſſe, quàm non potuiſſe imperare populum ceteris imperantem. Quid enim Scythiæ inhoſpitales regiones, quid 16 Sarmatarum damnatam frigoribus ſempiternis plagam, quid Germaniæ incultam vaſtitatem, quid æſtuantes Africæ ſolitudines magnopere concupiſceret? Quidquid aut ubertate ſoli, aut ingeniis incolarum, aut clementiâ Cœli, aut opibus laudatur, id pæne totum provincia Romanorum fuit; neque enim magis magnitudine, quàm felicitate regionum beatiſſimum Romanum Imperium prædicatur. Hiſpania, quæ nunc minùs incolis frequentatur, eo tempore tantâ hominum frequentiâ celebrabatur, ut Cicero, aliique ſcriptores tradiderint Hiſpanos multitudine gentibus univerſis præſtitiſſe: Gallia provinciarum ditiſſima habebatur: Italia mille centum urbibus olim conſpiciebatur, quæ nunc trecentis, iiſque exiguis ex magnâ parte colitur: Græcia, quæ nunc pæne deſolata eſt, dici vix poteſt, quantum & multitudine oppidorum, & nitore floruerit: Macedonia quàm eximiè & opibus, & populis abundaret, declarat Philippi, Perſeique Regum potentia, qui poſtremi Macedoniæ Regum ſunt a Romanis debellati; ne quid interea de Thraciâ dicam, quæ quantum & incolarum multitudine, & virtute valuerit, illud argumento eſt, quod a nemine, præterquam a Romanis, tota unquam potuit perdomari. Ingens illa peninſula, quæ 17 corrupto græco vocabulo Oriens nuncupatur, quæ nunc exceptâ maritimâ orâ pæne deſerta eſt, eâ tempeſtate maximis, opulentiſſimiſque urbibus frequentiſſima, immensùm opibus abundavit; tantaque populorum multitudine celebrata eſt, ut in eâ trium millium urbium dicantur extare veſtigia. Jam Syriæ, reliquarumque Aſiæ regionum Imperio Romano ſubjectarum quis divitias, oppidorum nitorem, magnitudinem, frequentiam perſequi dicendo poſſit? Ex Ægypto annuo reditu Romani viginti tria millia talentorum capiebant; Africa ipſa florentiſſimis urbibus haudquaquam caruit. Declarat id Karthaginis magnitudo, quæ ingentibus attrita bellis, & frequentiſſimis cladibus diminuta, obſidione preſſa diuturnâ, quum caperetur, octingenta hominum millia fertur habuiſſe. Hujus igitur Imperii, quod immenſum terrarum ſpatium, innumerabiles, opulentiſſimaſque nationes amplectebatur, majeſtatem vix poſſumus æſtimare; cujus initia, cauſas, incrementa, ſummum faſtigium quum hiſtoria Livii comprehendat, quis dubitat ceteris hiſtoriis anteponendam, ſicut Imperium Romanum ceteris Imperiis anteponitur?

DISSERTATIO X.

Quæ laudes Hiſtoriæ Livianæ complectitur.

Cyri majora facinora ab Herodoto, & Xenophonte, quàm a Cteſia prædicantur; ut dubitandum ſit, utrum tantus fuerit, quantus a Græcis dicitur. Cæſar Alexandro Magno eſt præferendus. Romanorum diſciplina diutiùs incorrupta manſit, quàm Lacedæmonum. Reſpublica Romana ex regiâ poteſtate, Optimatum dominatu, & potentiâ populi compoſita erat; quidquid Cornelius Tacitus affirmet Rempublicam ex his tribus conſtantem non poſſe exiſtere, aut eſſe diuturnam.

QUas diximus hiſtoriæ laudes habitis proximè ſermonibus, eas maximè omnium hiſtoriæ Livianæ convenire, nemo eſt, quin intelligat; ea enim ceteris longè præſtat hiſtoriis. Nam ſi, quod prudens ille pictor apud Ælianum præcipit, argumenta magna ſunt eligenda; quod argumentum majus rebus populi Romani geſtis? Enimverò ſi Græcorum, ceterarumque nationum 1 acta cum geſtis Romanorum conferamus, jacere quodammodo nobis videbuntur; nam quis unquam populus tam magna, tam varia, tamque multa, tantaque virtute bella confecit? cujus frequentiores triumphi memorantur? ubi tot obſidiones, expugnationeſque oppidorum, tantorum exercituum clades, tot pugnæ navales leguntur, tam admirabiles eventus præliorum, tantarum nationum motus, tot diſcordiæ civiles? ubi tantum Imperii partum? ubi prudentiora ducum conſilia, ubi præclariora facta, ubi reverentiorem juſti imperii populum, graviorem ſenatum, quàm in hiſtoriâ Romanâ cognoſcas? Perſarum quondam Reges latiſſimè imperarunt, & tamen, ſi Cyrum excipias, vix quidquam a Perſis geſtum reperias, quod magnopere prædicandum videatur. Cyrus ipſe, quum rudes bellorum Aſiæ populos eſſet aggreſſus, facili victoriâ magnam quidem Aſiæ partem ſubegit; ſed Europam non attigit, & Africam intactam reliquit; hujus autem Regis majora facinora ab [a] Herodoto, & [b] Xenophonte, quàm a Cte-

[a] Herodot. libr. 1. & 3. [b] Xenophon. de Expeditione Cyri.

a [a] Cteſiâ prædicantur; ut dubitare liceat, utrum tantus fuerit, quantum ingenia Græcorum videri voluerunt. Macedonum verò
2 res profectò Perſarum rebus obſcuritatem attulerunt; qui tamen nihil præter Philippum, Alexandrumque Reges, & pauciſſimos alios, præclarum habuerunt; quos quis putet cum Romanis ullo modo comparandos? unus mehercule Cæſar, ut ceteros interim duces Romanorum prætermittam, & multitudine, & varietate prœliorum, & urbium oppugnationibus, & prœliis navalibus, & prudentiâ Alexandrum longè ſuperavit. Non ille Græcos longâ deſidiâ [b] marcentes, non Perſas effeminatos [c], non [d] Aſianos molles, non Indos [e] imbelles; ſed [f] Gallos, ſed [g] Germanos ferociſſimas nationes, ſed Britannos indomitos, ſed Hiſpanos [h] laboris, inediæ, & omnium incommodorum patientiſſimos, ſagaciſſimos [i] Afros, Romanos ipſos omnium gentium victores debellavit. Neque ei res fuit cum Dario, qui ſemper exemplum fuit primus non fortiter dimicandi, ſed effusè fugiendi; ſed cum [l] Pompejis, cum Catonibus, cum Scipionibus fortiſſimis imperatoribus. Jam verò quæ
3 pacis decora, quas virtutes, quæ exempla, quæ documenta in hiſtoriâ Romanâ reperias? quis unquam populus amantior Patriæ, legum reverentior, veteris diſciplinæ, priſci moris tenacior fuit? Lacedæmoniorum diſciplina maximè omnium jure laudatur, iidemque putantur patrios mores diutiſſimè conſervaſſe; cujus rei gratiâ urbe advenas [m] arcebant, ne quid peregrini moris inveherent; qua tamen tanta religione vetera inſtituta retinendi vix uſque ad trecenteſimum ſexageſimum annum incorrupti manſerunt mores Lacedæmoniorum. Nam Lyſander floruit olympiade nonageſimâ, quippe qui Olympiade nonageſima quartâ Athenienſes ad [n] Ægoſpotamon ingenti prœlio navali profligarit; qui veluti fato nomen ſortitus diſſolvit virorum mores [o] antea minimè diſſolutos; trecentis ſexaginta annis poſt leges a Lycurgo conſtitutas, ſi credimus Ariſtoteli, qui Lycurgum [p] tradit cum Iphito Olympicos ludos conſtituiſſe; quamvis alii centum quinquaginta annis, alii centum Lycurgum faciant vetuſtiorem. Utcunque ea ſe res habet,
Romanorum diſciplina diutiùs incorrupta manſit, quam Spartanorum; ſiquidem [q] ante Syllam parum mutati fuerant mores Romanorum, qui floruit anno ab urbe condita ſexcenteſimo ſeptuageſimo; vel ſi velis eorum mutationem factam exciſâ Carthagine, ſupra ſexcentos annos incorruptos permanſiſſe comperias; ideo meritò noſter [r] Auctor ſic ait: *ceterùm aut me amor negotii ſuſcepti fallit, aut nulla unquam Reſpublica nec major, nec ſanctior, nec bonis exemplis ditior fuit; nec in quàm tam ſerò avaritia, luxuriaque immigraverint; nec ubi tantus, ac tam diu paupertati, ac parſimoniæ honos fuerit.* Sed ſicut juſtitiâ, animi magnitudine, ceteriſque virtutibus populus Romanus populos univerſos præſtitit; ita Romanæ Reipublicæ forma omnibus Rebuſpublicis antecelluit. Nam quum ſit a doctiſſimis viris proditum, tres præſtantiſſimas eſſe e ſimplicibus Reipublicæ formas; regiam poteſtatem, Optimatum dominationem, & populi potentiam; ſed [ſ] regiam poteſtatem quidem facilè in tyrannidem, Optimatum dominationem in paucorum dominatum, populi potentiam in multitudinis imperium degenerare, his omnibus autem diuturniorem, excellentioremque eſſe ex his tribus mixtam Reipublicæ formam; ex tribus his Rerumpublicarum generibus optimè compoſita eſt Reſpublica Romanorum. Nec facilè poſſes expedire, quodnam 5
genus in eâ præpolleret; nam ſi ad Conſulum poteſtatem reſpexiſſes, Regnum Romæ vigere dixiſſes; Conſulibus enim omnes [t] reliqui magiſtratus præter tribunos obtemperabant: Conſules legatis exterarum gentium ſenatum dabant: Conſules ad Patres referebant de rebus, quæ ad Rempublicam pertinere videbantur: in Conſulum manu totum Senatusconſulta conficiendi negotium: Conſules populi concionem convocabant: Conſules delectum habebant. In bello verò poteſtas Conſulum ſumma fuit; quippe & ſociis, quidquid libuiſſet, Conſules imperabant, & Tribunos militum conſtituebant. & pœnas delinquentibus infligebant, & præmiis fortes viros

a Cteſias de Rebus Perſicis apud Photium in Bibl. n. 72. b Cicer. in 3. in Verr. act. & Aſcon. Pædianus ad eum loc. c Ælian. Var. Hiſtor. libr. 10. c. 13. d Jul. Firmicus libr. 1. cap. 1. e Ælian Var. Hiſtor. libr. 10. cap. 13. f Cæſar de Bello Gallic. & Polybius libr. 2. g Corn. Tac. de Mor. Germ. h Juſtinus Hiſtor. libr. 44. i Jul. Firmic. libr 1. cap. 1. & Tit. Liv. libr. 23. l Plutarch. & Suetonius in Vitâ Cæſar. m Dionyſ. Halicarn. libr. 2. Cornel. Tac. Annal. libr. 11. Ælian. Var. Hiſtor. libr. 13. cap. 16. Philoſtr. in Vitâ Apoll. libr. 6. cap. 20. Nicolaus περὶ ἐθῶν apud Stob. ſerm. 42. & Theophilus de Jure Nat. Gent & Civil. n Cornel. Nep & Plutarch. in Vitâ Lyſandri, & Diodor. Sicul. Biblioth. Hiſtor. libr. 13. o Plutarch. & Corn. Nep. in Vitâ Lyſandri, & Ælianus libr. 14. cap. 29. p Ariſtotel apud Plutarch. in Vit. Lycurgi in princ. q Plutarch. in Vit. Syllæ, & Salluſt. in Catilin. r Tit Livius in Prooemio. ſ Polyb. libr. 6. t Cicero libr. 3. de Legibus, & Polybius Hiſtor. libr. 6.

ros afficiebant; quin & ipſis licebat impen-
dere publicam pecuniam, & hujus rei gra-
tiâ eos Quæſtor ſequebatur, qui non cun-
ctanter imperata faciebat. Quæ qui repu-
6 taſſet, regiâ poteſtate adminiſtrari Rempu-
blicam credididiſſet; contra verò ſi quis
perpendiſſet, quanta ſenatus eſſet auctori-
tas, Optimatum Imperium Romæ vigere
putaviſſet; ſiquidem in poteſtate ſenatus æ-
rarium [a] fuit; præterea ſenatus de publicis
criminibus, velut proditione, veneficio,
cædibus per dolum patratis, conjuratione
cognoſcebat; inſuper, ſi quæ civitatis, aut
privati hominis in Italiâ controverſia eſſet
dirimenda, vel objurganda delicta, vel auxi-
lio, præſidioque deſcendenda ſecuritas, earum
omnium rerum ad ſenatum cura pertinebat.
Idem legatos ad exteras gentes mittebat, qui
vel lites componerent, vel cohortarentur,
vel aliquid imperarent, vel bellum indicc-
rent; quin & Oratoribus nationum reſponſa
dabant Patres, & eorum poſtulata audiebant.
Quæ ſi quis animadvertiſſet, imperium pe-
nes Optimates eſſe Romæ, nullamque Rei-
publicæ partem relictam populi potentiæ
cenſuiſſet; & tamen non erat minor po-
puli vis, & majeſtas, quàm ſenatus, & Con-
ſulum. Nam a populo [b] honores manda-
7 bantur, & a populo pœnæ irrogabantur;
ſiquidem, qui majores geſſerant magiſtra-
tus, populo cognoſcente cauſam dicebant;
& per populum judicia capitis exercebantur,
& leges ejuſdem auctoritate ſciſcebantur,
& bella indicebantur, & pacis fœdera fe-
riebantur, & ſocietatis. Quibus rebus fie-
bat, ut Conſules eſſent in Patrum poteſta-
te; neque enim Conſules aliquid gerere
poterant adverſum ſenatus voluntatem;
quum niſi decernente ſenatu pecuniam,
vel obſonium, vel veſtem militum Conſu-
les non eſſent habituri; & eſſet [c] in ar-
bitrio ſenatus exacto anno conſulatus mit-
tere ſucceſſorem; vel ipſis imperium pro-
rogare, & re bene geſtâ decernere trium-
phum, vel negare; nec minùs eſſent ob-
noxii populo Conſules, quum ad populum
pertineret, quæ Conſules fœdera pepigiſ-
ſent, vel irrita facere, vel rata habere; &
quod maximum eſt, Conſules rerum a ſe
geſtarum rationem eſſent populo redditu-
ri. Fiebat etiam, ut ſenatum populus ve-
8 reretur; quum enim quotannis Cenſores
innumera opera publica facienda locarent,
ea plerumque e plebe homines redimebant,
vel ſpondebant pro redemptoribus, vel ſuas
facultates obligabant, vel cum ipſis coibant
ſocietatem; quare quum in Senatus eſſet
poteſtate vel proferre diem, vel aliquo ca-
ſu accidente levare redemptores, vel loca-
tionem reſcindere, multum vel damni, vel
utilitatis afferre populo poterant ſenatores;
quod etiam in vectigalibus eveniebat. Sed
& Conſulibus erat obnoxius populus, quum
ſub ipſis facere ſtipendia cogerentur, quo
tempore Conſules in populares habebant
vitæ, neciſque poteſtatem. Senatus verò po-
pulum obſervare compellebatur; neque
enim graviſſima delicta, quæ capitis pœnâ
plectebantur, punire ſenatus poterat, niſi
auctoritatem ſenatus populus comprobaſſet;
& ſiquis legem ferre vellet, qua auctorita-
tem Patrum, vel dignitatem minueret, e-
juſmodi rogationem accipere, vel repu-
diare arbitrium populi fuit. Quod autem
maximum eſt eorum, quæ diximus, ſi u-
nus modò Tribunus auctoritati ſenatus in-
tercederet, confici non poterat ſenatuscon-
ſultum, nec eſſe ratum. Quibus rebus quum 9
Conſulum, Patrum, plebis potentia librare-
tur, nulla pars Reipublicæ inſoleſcebat, &
mutuo metu membra civitatis inter ſe ne-
ctebantur, vinciebanturque, & ex tribus ge-
neribus mixtum, quaſi quibuſdam elemen-
tis, pulcherrimè erat Reipublicæ corpus
conſtitutum. Quare miror, quid in men-
tem venerit [d] Cornelio Tacito, quum af-
firmavit conſtantem ex imperio regio, &
populi poteſtate, & Optimatum potentiâ
Rempublicam a ſapienti.bus fingi, non poſ-
ſe exiſtere, aut ſi exiſtat, non eſſe poſſe diu-
turnam; nam Romana Reſpublica non ha-
ſce ſolùm formas amplexa eſt univerſas,
verùm etiam diutiſſimè conſervavit.

D I S-

[a] Polybius Hiſtor. libr. 6. & Cicero in Vatinium, & pro domo ſuâ. [b] Dionyſius Halicarnaſſ. libr. 2. 4. & 6. [c] Polybius Hiſtor. libr. 6. [d] Cornel. Tacit. Annal. libr. 4. n. 33.

DISSERTATIO XI.

De quibuſdam Livii locis, quæ proœmio continentur.

Quinam ante Livium res Romanas perſcripſerint, & qui condiderint primi hiſtorias. Cicero de hiſtoriâ ſcribendâ cogitavit. Verba ante condendam urbem *ſignificant proximum tempus, non remotum.*

S*Ed* [a] *fugit interea, fugit irreparabile tempus,*
Singula dum capti circumvectamur amore;

licet enim mihi iiſdem verſibus uti, quibus utitur ille præſtantiſſimus [b] Vates,

...... *cui virga dedit memorabile nomen Laurea*......

Nam dum ſingulas elegantiſſimi procemii partes pulchritudine operis capti fuſiùs explicare conamur, inconſultiùs, quàm rei magnitudo poſtulet, terimus tempus, & longo ſermone vos moramur, Auditores ornatiſſimi; quum neceſſe ſit alia non dico potiora, ſed inſtituto operi magis neceſſaria præverti; quibus exequendis ut otium, vireſque ſuppetant nobis, non omnia videntur copioſiſſimè pertractanda, ſed ſumma rerum faſtigia ſtringenda; quod deinceps, & hodierno die maximè faciemus; quo non unum, ſed plures hujus procemii locos illuſtrabimus. Dubitat igitur noſter [c] Au-
1 ctor, an utilitatis aliquid ſit lectoribus allaturus, ſi res populi Romani compoſuerit; cur autem dubitet, in cauſâ eſt multitudo ſcriptorum, qui rem eandem ſunt perſequuti. Nam [d] & Pontifices Maximi res ſingulis annis geſtas perſcribebant, quam ſcripturam annales nuncuparunt; quos Gellius libro quarto capite quincto maximos vocat; quos Pontifex Maximus domi proponebat, ibique populo ſiebat eorum copia; qui mos Numâ Pompilio imperante cœpit uſurpari; & [e] Ennius poëta Romanam hiſtoriam verſibus condidit; ſicut Nævius [f] bellum Punicum, & poſt [g] Fabium Pictorem, quem antiquiſſimum ſcriptorem Livius appellat, per annos pæne trecentos multi rerum Romanarum ſcriptores floruerunt; ut Cincius [h] Alimentus, qui bello Punico ſecundo ab Hannibale captus eſt; &, ut inter omnes conſtare video, res geſtas Populi Romani Græco ſermone compoſuit; & [i] Cato Cenſorius, qui triplici 2
laude eſt inſignitus; nam & ſenator optimus, & orator optimus, & optimus eſt habitus imperator; & Marcus [l] Fulvius Nobilior, qui faſtos condidit; & [m] Libo, qui ſcripſit annales; & Poſtumius [n] Albinus, qui græcè, latineque res geſtas populi Romani eſt perſequutus; & [o] Piſo, qui frugi eſt appellatus, annalium conditor; & Caſſius [p] Hemina auctor ejuſdem operis; & Quinctus [q] Fabius Maximus; & [r] Fannius hiſtoriæ ſcriptor, cui Salluſtius [ſ] hiſtorici laudem multò maximam tribuit veritatem; & Sempronius [t] Tuditanus, & Cœlius Antipater, quem [u] Cicero teſtatur majorem hiſtoriæ ſonum addidiſſe; & [x] Siſenna, & ipſi æqualis [y] Rutilius, & Claudius Quadrigarius, & Polybius, & Valerius [z] Antias, qui eodem tempore floruit; & omnium luculentiſſimus Auctor Salluſtius, Latinus Thucydides, ad cujus gloriam Livius haudquaquam inani conatu aſpiravit; aliique complures, quorum antiquitatem, & multitudinem reſpiciens Livius hiſtoriam rerum Romanarum cum veterem, tum vulgatam eſſe rem dicit. Multitudinis autem
ſcriptorum duas cauſas ponit, quarum altera ad utilitatem, altera ad jucunditatem pertinet; nam quum omnes pæne ſcriptores, non ſolum poetæ, ut ait [a] Horatius, aut prodeſſe velint, aut delectare, 3

Aut ſimul & jucunda, & idonea dicere vitæ,

hiſtoriæ quoque Romanæ conditores affirmat partim utilitatem, partim jucunditatem ſequutos ad ſcribendum animum appuliſſe; quum aut in rebus certius aliquid

ſe ſe

[a] Virgil. Georg. libr. 3. [b] Calvus apud Cal. Rhodigin. libr. 7. cap. 4. [c] T. Liv. in Procem. [d] Cic. de Oratore libr. 2. & libr. 1. de Legibus T. Livius libr. 1. & libr. 6. in principio, & Macrob. libr. 3. cap. 2. in fine. [e] Ennius in ſuo Epitaph. apud Cicer. Tuſcul. libr. 1. Idem Cic. de Nat. Deor. libr. 2. Propert. libr. 3. Eleg. 2. Nonnius in Poëſ. & A. Gell. libr. 17. cap. 21. [f] Macrob. Saturn. libr. 6. cap. 5. [g] Tit. Livius libr. 1. & Plutarch. in Vitâ Romuli. [h] Idem Liv. libr. 6 & Macrob. libr. 1. cap. 12. [i] Plutarch. in Vitâ Caton. Tit. Liv. libr. 33. & 34. & Plin. de Vir. Illuſtr. cap. 47. Dionyſ. Halicarnaſs. libr. 1. in Procem. Cicer. de Oratore libr. 2. & A. Gell. libr. 2. cap. 14. [l] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 12. [m] Cicero in Epiſt. ad Atticum libr. 13. Epiſt. 30. [n] Cic. in Bruto. A. Gell. libr. 11. cap. 8. Macrob. in Procem. Saturnal. & Plutarch. in Vit. Caton. [o] Cic. in Bruto, in Epiſt. ad Familiares libr. 9. Epiſt. 22. de Oratore libr. 2. [p] Plin. libr. 13. cap. 13. Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 16. [q] Dionyſ. Halicarn. libr. 1. in Procem. & Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 16. [r] Cic. in Bruto. de Legib. libr. 1. & de Orat. libr. 2. [ſ] Salluſt. Hiſt. libr. 1. apud Marium Victorin. in prim. Cic. de Inventione. [t] A. Gell. libr. 6. cap. 4 & libr. 13. cap. 14. Aſconius in Orat. pro Cornel. & Macrob. libr. 1. cap 13 & 16 Saturnal. [u] Cic. libr. 2. de Oratore. [x] Corn. Tacit. Hiſt. libr. 3. n. 51. [y] Plutarch. in Vit. C. Marii. [z] Idem Plutarch. in Vitâ Romuli, & in Vitâ Numæ, & Dionyſ. Halicarnaſs. libr. 1. in Procemio, & Plinius libr. 13. cap. 13. [a] Horat. in Arte Poëtic.

Digitized by Google

ſeſe allaturos, aut ſcribendi arte rudem ve-
tuſtatem ſuperaturos eſſe crederent. Nam
rerum veritas, & certa cognitio utilitatem
legentibus; dicendi genus elegans, & per-
politum affert voluptatem. Rudem autem
vetuſtatem appellat, non quia omnis vetu-
ſtas rudis, quom in pleriſqoe artibus, &
diſciplinis nihil antiquis Auctoribus fieri
perſectius poſſit, ſed quia illa maximè rudis,
qua primùm res inventæ ſunt, in lucem-
que prolatæ. Quapropter Vellejus [a] Pater-
4 oulus meritò aſſeverat nullom rerum inven-
torem præter Homerum, extitiſſe in ſuo
genere perfectum; ipſe etiam [b] Homerus,

...... *ſi credere dignum eſt*,

ſui operis inventor haudquaquam fuiſſe di-
citur; ſiquidem multa ſumpſit a [c] Phemo-
noë, quæ princeps heroicum carmen com-
menta eſt; & ante Homerum [d] Orpheus, &
Muſæus, &, ut Ælianus [e] tradit, Phrygius
Dares, Orœbantius, Meliſander floruerunt,
qui bellum Trojanum verſibus celebrarunt;
Hephæſtion autem [f] apud Photium tradit
Homerum carminis argumentum, & alia
nonnulla ab Helenâ poetriâ mutuatum,
quæ bellum Trojanum carminibus epicis
perſequuta eſt. Adeo etiam ille, qui ar-
tem ſuam primus & inveniſſe dicitur, &
perfeciſſe, aliorum inventis profeciſſe de-
prehenditur. Omnis igitur facultas rudis
5 a ſuis inventoribus, & impolita prolata eſt;
nam, ut ceteras omittamus, & ad hiſtoriam,
de qua loquitur Livius, veniamus, & apud
Græcos [g] Pherecydes, Hellanicus [h], Acu-
ſilaus [i], qui primi genus hoc illuſtrarunt,
non ſatis ornati fuiſſe perhibentur; & apud
Latinos adeo rerum ſcriptores dicendi lau-
de caruerunt, ut etiam Ciceronis ætate,
qua eloquentia perfecta eſt, hiſtoria, ipſo
Cicerone teſte, nullâ aliâ re commendaretur,
quàm veritate; de cujus ætatis hiſtoricis,
& de ſuperioribus idem Tullius ait ſecun-
do libro de Oratore: *neque tenent, quibus
rebus ornetur oratio; modò enim huc iſta ſunt
importata; & dum intelligatur, quid dicant,
unam dicendi laudem putant brevitatem*. Qua
de causâ Tullius excitatus dicitur ad hiſto-
riam ſcribendam; qui ſi quod cogitavit,
effeciſſet, profectò, quæ fuit hominis in di-
cendi genere divinitas, nihil fuiſſet, cur
Hiſtorici ſcribendi arte ſe rudem vetuſta-
tem ſuperaturos crederent; ſed ille Reipu-
blicæ curâ, & eorum, quæ compoſuit, mul-
titudine impeditus hoc ſcribendi genus
non attigit, & acta Romanorum

...... *aliis poſt ſe memoranda reliquit*.

Quod autem Tullius cogitavit, Livius præ-
ſtitit, qui utramque rem mirificè eſt con- 6
ſequutus; nam quamquam nihil fieri poteſt
brevitate Salluſtii, neque gravitate perfe-
ctius; Livius tamen admirabili candore,
beatiſſimâ dicendi copiâ ſuperavit omnes
ejuſdem operis auctores. Hujus lacteam u-
bertatem [l] beatus Hieronymus, præcipuam
fidem Cornelius [m] Tacitus, eloquentiam Se-
neca [n], & Vopiſcus [o] laudat; hunc Quin-
tilianus [p] Herodoto hiſtoriæ principi, pa-
rentique audacter opponit: hic denique
memoriæ rerum geſtarum principis terra-
rum populi præſtantiſſimè conſuluit, nam
quum Salluſtius carptim Romanam hiſto-
riam perſcripſiſſet, ipſe ad ſua tempora per-
petuam narrationem deduxit. Quapropter
veriſſimè prædicat, ſe rem ſupra ſeptingen-
teſimum annum repeticurum; nam uſque
ad conſulatum, mortemque [q] Druſi Cæſa-
ris hiſtoriam perſequutus eſt, quæ incidit
in [r] annum ſeptingenteſimum quadrageſi-
mum primum ab Urbe conditâ; ipſe autem
quinto poſt id tempus anno deceſſit. Pro-
poſito deinde qua de re ſit ſcripturus, & 7
ejus magnitudine ob oculos poſitâ ſic pau-
lo poſt [ſ] pergit: *quæ ante conditam, conden-
damve urbem poëticis magis decora fabulis,
quàm incorruptis rerum geſtarum monumentis
traduntur, ea nec affirmare, nec refellere in ani-
mo eſt*. Quibus in verbis illud animadver-
tendum eſt, non idem eſſe ante conditam,
& ante condendam; nam ante conditam
tempus omne ſignat, quod antequam Urbs
conderetur, fuit; ante condendam illud,
quod Urbis primordia exiguo intervallo an-
teceſſit. Ac de priore quidem ſignificatu ne-
mini poteſt eſſe dubium: poſteriorem autem
ita ſe habere intelligi poteſt ex illis [t] Vir-
gilii verbis in Georgicis:

...... *namque ante domandum*
Ingentes tollent animos. ...

Nun enim tauri, de quibus Virgilius loqui-
tur, ſimul atque naſcuntur, vel toto tem-
pore, quod inter natalem, domandique
tempus intercedit, ſed paulo ante, quàm
domentur, animos tollunt. Eodem modo, 8
quæ ante Urbem condendam acciderunt,
non ſunt ea, quæ longo tempore Urbis
primordia anteceſſerunt; ſed quæ prope
tempus ipſum, quo Urbs eſt condita, pro-
piora fabulis evenerunt; cujuſmodi ſunt
Martis [u] cum Iliâ virgine Veſtali concu-
bitus, Romuli a Lupâ nutriti miraculum;
&, ſi

[a] Vellejus Patercul. Hiſtor. libr. 1. cap. 5. [b] Virg. Georgic libr. 3. [c] Photius in Procli Chreſtomathia 239. & Clem. Alexandrin libr. 1. Stromat. [d] Clem. Alexandrin. libr. 6. Stromat. [e] Ælianus Var. Hiſt. libr. 11. cap. 2. [f] Photius in Biblioth. n. 190 ex Ptolem. Hephæſtionis Nov. Hiſt. l. 4. [g] Suid. in V. Φερεκύδης. [h] A. Gell. libr. 15. cap. 23. [i] Suid. in V. Ἀκουσίλαος. [l] D. Hieronymus in Epiſtol. ad Paulinum tom. 3. [m] Cornel. Tacit. libr. 4. Ann. n. 34. [n] Seneca libr. 1. cap. 16. de Irâ. [o] Flavius Vopiſcus. [p] Quintilian. libr. 10. cap. 1. [q] T. Liv. Epitom. l. 142. [r] Dio l. 55. in princ. [ſ] T. Liv. in Proœm. [t] Virg. Georg. l. 3. [u] T. Livius libr. 1. & Dionyſius Halicarn. libr. 1.

&c. ſi quæ memorantur hujuſmodi; quæ verò ante Urbem conditam accidiſſe dicuntur, ea ſunt Trojæ excidium, Herculis in Italiam adventus, error Æneæ, et ſi qua alia permixta fabulis poſſunt videri; quæ Livius neque refellit, neque affirmat; ne vel Urbis auguſtiſſimæ minuat majeſtatem, vel receptæ religioni detrahat fidem, & ſic boni civis deſit officio; vel affirmando falſa malus Hiſtoricus cenſeatur.

DISSERTATIO XII.

Quomodo Romanorum mores paulatim degeneraverint, & deinde præcipites ire cœperint.

Plato animum a Deo genitum aſſirmavit, corpus verò a Diis minoribus. Camillus quòd albis equis triumphaſſet, ſeque Romulo æquaſſet, in exilium ejectus eſt. Valerius Publicola, qui Patriam a regio dominatu liberaverat, ædificium in eminenti loco demoliri coactus eſt; alii etiam quamplures, licet maximis populum Romanum beneficiis affeciſſent, mulctati fuerunt, eo quod regnum affectaſſe viderentur.

HAnc admirabilem Mundi molem, humanumque genus, & ceteras animantes a Deo Principe, & architectatore, & parente condita, & procreata plerique philoſophorum prodiderunt. Nam & Plato [a] Mundi fabricatorem induxit Deum, ab eoque animos hominum genitos; corpora verò a Diis minoribus facta confirmavit; & Stoici [b] divinâ providentiâ Mundum conſtitutum aſſeverant, eademque regi, & gubernari; & ſemina quædam, & quaſi ſcintillas divinorum in terras decidiſſe, ex quibus humanum genus naſceretur. Sicut autem magnam hanc Deorum, hominumque civitatem a Deo conditam ſapientes eſſe voluerunt; ita minores urbes a minoribus Diis vulgus conſtitutas arbitrabatur; & ut omnium hominum cœtus a Deo maximo duxit originem; ita multorum hominum in unum locum congregatorum cœtus, quos civitates appellamus, a quibusdam numinibus ortum habuiſſe. Ideo

Livius dicit licere vetuſtati origines urbium conſecrare, & ad Deos referre auctores. Verba ſcriptoris florentiſſimi ſunt hæc [c]: *& ſi cui populo licere oportet conſecrare origines ſuas, & ad Deos referre auctores &c.* Et ſanè is eſt vetuſtiſſimus mos,
2 & maximè a gentibus uſurpatus, ut Dii urbium, & populorum prædicentur auctores; ſic [d] Germani Mannum, & Tuiſtonem terrâ editos Deos; ſic Ditem [e] Patrem Galli, quidam Indiæ [f] populi Liberum, Lacedæmonii Herculem, eundem Scythæ, Athenienſes [g] Minervam ſuæ gentis auctores ferebant. Nec ſolùm Deos urbium conditores prodiderunt, ſed ſuos conditores Deorum immortalium honoribus conſecrarunt; ut [h] Tenum Tenedii, Alabandenſes [i] Alabandum; quem adeo ſanctè coluerunt, ut nobiliſſimis Deorum anteponerent; ex quo jocus ille celebratur Stratonici [l] hominis cum primis acuti, & perfaceti; cui quum Alabandenſis quidam Herculem Deum eſſe pernegaret, Alabandum verò diceret: tibi inquit, Hercules, mihi Alabandus iratus ſit. Sed hæc utcumque notata, aut animadverſa fuerint, Livius
3 ait non ſe magnopere laboraturum; & hortatur, ut potiùs quibus artibus Imperium creverit, obſervemus, & quo pacto diſciplina corrupta ſit, his [m] verbis: *labente deinde paulatim diſciplinâ veluti deſidentes primò mores ſequatur animo; deinde ut magis, magiſque lapſi ſint; tum ire cœperint præcipites, donec ad hæc tempora, quibus nec vitia noſtra, nec remedia pati poſſumus, perventum eſt.* Quæ verba quò faciliùs intelligi poſſint, quærendum eſſe viſum eſt, quo tempore mores Romanorum cœperint deſidere, quove magis labi, aut quo demum præcipites ire. Ac mihi quidem Auctorum conſenſum, & rem ipſam intuenti videntur tum primùm mores eſſe mutati, quum Antiocho devicto Aſiâ Romani potiti ſunt. Nam poſteaquam Lucius [n] Scipio ex Aſiâ ad triumphum deceſſit, ei ſucceſſor datus Manlius exercitum luxurioſè, nimiumque liberaliter habuit, militaremque diſciplinam corrupit; corrupti verò militum mores iiſdem vitiis infecerunt civitatem. Siquidem, ut Livius ait libro
4 trigeſimo nono, *luxuriæ peregrinæ origo ab exercitu Aſiatico invecta in urbem eſt; primùm lectos æratos, veſtem ſtragulam pretioſam, plagulas, & alia textilia, & quæ tum magnificæ ſupellectiles habebantur, monopodia, & abacos Romam advexerunt.* Enumerat deinde alia inſtrumenta voluptatis, & luxuriæ apparatum,

[a] Senec. Epiſt. 65. [b] Seneca de Provident. & Cic. de Nat. Deor. libr. 3. [c] Tit. Livius in Proœmio. [d] Cornel. Tacit. de Moribus German. [e] Cæſ. de Bell. Gall. libr. 6 [f] Arrian. de Reb. Indic & Hygin. fab. 275. [g] Hygin. fab. 164. & Strabo l. 9.

[h] Cic. Verrin. 3. & de Nat Deor. libr. 3. Strabo libr. 13. Diodor. Sical. libr. 6. [i] Cic. libr. 3. de Nat. Deor. [l] Cic ibid. [m] T. Liv. in Proœmio. [n] T. Liv. libr. 39 & Plin. libr. 33. c. 11.

rum, additque tamen illa, quæ tum conſpiciebantur, vix futuræ luxuriæ ſemina poſſe appellari. Nonnihil etiam Syracuſis captis moribus Romanorum Marcellus offecit; qui ſigna, tabulaſque pictas, pretioſamque Siciliæ Regum ſupellectilem Romam tranſtulit. Quocirca de Marcelli victoriâ graviſſimè queritur apud Livium Cato libro [a] trigeſimo quarto; *infeſta mihi credite ſigna a Syracuſis illata ſunt huic urbi; jam nimis multos audio Corinthi, & Athenarum ornamenta laudantes, mirauteſque, & antefixa fictilia Deorum Romanorum ridentes*. Cete-
5 rùm Syracuſis captis nulla morum mutatio conſequuta eſt, Aſiâ verò devictâ, maxima; hinc [b] Plinius, *Aſia*, inquit, *primùm devicta luxuriam miſit in Italiam*; & libro vigeſimo quarto capite ſeptimo: *mirumque mihi videtur, quum ſtatuarum origo tam vetus in Italiâ ſit, lignea potiùs, aut fictilia Deorum ſimulacra in delubris dicata uſque ad devictam Aſiam, unde luxuria*. Sed & alii complures idem teſtantur, quorum ſententias referre ſuperſedeo; quum ex his, quæ diximus, intelligatur ſatis Aſiâ devictâ cœpiſſe luxuriari Romanos. Ex eo autem tempore mores magis, magiſque lapſi ſunt, quod hiſtoriam Romanam accuratè legentibus apparebit; nam quum antea magiſtratus Romani inſigni juſtitiâ provincias rexiſſent, tum primùm Prætores, quòd avarè, crudeliterque provincias adminiſtraſſent, damnati ſunt Lucius Furius Philus, Marcus Matienus: tunc ab Hortenſio Romano duce urbes ſine causâ direptæ, Abdera, & Coronea: tum diſciplina militaris corrupta; quod in obſidione Carthaginis deprehenſum eſt, in qua, Catone teſte, ſolus Scipio ſapere dictus eſt, cæteri ut umbræ volitare. Sed hæc erant exigua futurorum malorum ſemina;
6 nam everſâ Carthagine mores præcipites ire cœperunt; ut loco, quem explicandum ſuſcepimus, Livius loquitur; quod tertium tempus mihi videtur [c] Livius denotare, quum ait: *ire cœperint præcipites*; quod Livius, niſi fallor, a Salluſtio ſumpſit; citat locum Salluſtii Beatus [d] Auguſtinus libro ſecundo de Civitate Dei, ubi ſic Hiſtoricus loquitur: *at diſcordia, & avaritia, atque ambitio, & cetera ſecundis rebus oriri ſueta mala poſt Carthaginis excidium maximè aucta ſunt*; & alibi, ſicut idem refert, ſic ait: *exciſâ Karthagine mores non paulatim, ut ante, ſed torrentis more cœperunt præcipites ferri*. Quem locum imitatum reor Livium, nec aliud ſanè tempus reſpexiſſe; ſiquidem, ut Vellejus [e] Paterculus ait: *remoto Karthaginis metu, ſublataque Imperii æmulâ non gradu, ſed præcipiti curſu a virtute deſcitum eſt; ad vitia tranſcurſum, vetus diſciplina deſerta, nova inducta, in ſomnum a vigiliis, ab armis ad voluptates, a negotiis in otium converſa civitas*. Quæ mutatio morum tam præceps [f] Grac-
chanas ſeditiones excitavit, qua tempeſta- 7
te primùm diſcordiæ Romanæ civili ſanguine redundarunt, mox [g] Glauciæ, Saturninique [h] furores, & Druſus [i] populi concitator; & primus auſus inferre Patriæ bellum [l] Cinna, Mariuſque [m] crudelitatis exemplum, & Sylla victoriâ, quàm bello cruentior, exciterunt; qui perfectò nunquam tam fœdè Rempublicam laceraſſent, ſi moribus antiquis ageretur; non enim Priſci illi augendæ privatæ potentiæ, ſed publicæ ſtuduerunt. Scipio [n] Africanus, quum admiratione virtutis Rex ab Hiſpanis eſſet ſalutatus, regnum conſtantiſſimè recuſavit; quum occupatâ Punico bello Republicâ id conſequi facillimè poſſet, & conſervare. Sed etſi maximè voluiſſent Romani cives privatam potentiam, dominationemque moliri, id nunquam incorruptis moribus populus Rumanus permiſiſſet.
Declarat id [o] Manlius ille pulſis e Capito- 8
lio Gallis nobilis; qui meritis ingens, & ſervatâ Patriâ clariſſimus, quum inſuper Plebem Romanam beneficiis ingentibus obligaſſet, & [p] nexos ære alieno ſolveret, poſtquam viſus eſt regnum affectare, plebe ipsâ non repugnante, e capitolino ſaxo dejectus. quo in loco Patriam ab immaniſſimo hoſte defenderat, ſupplicium invenit: declarat Spurius [q] Melius, qui quum in ſummâ annonæ caritate plebem Romanam frumento privatis ſumptibus comparato deliniret, ubi regnum affectare compertum eſt, ſtatim reus accerſitus, ſtatim damnatus eſt, & ſupplicio affectus capitali: declarant alii, quos res novas ambitioſè molientes populus Romanus, licet ingentibus illectus beneficiis, e medio ſuſtulit. Neque enim ſolùm ſcelera, ſed mediocrem ſuperbiam, aut ſuperbiæ ſpeciem ſeveriſſimè vindicavit. Camillum [r], quo imperatore ſtabat ſa-
lus nixa civitatis, quòd albis equis trium- 9
phaſſet, ſeque Romulo æquaſſet Urbis conditori; cœpit ſuſpectare, & ad extremum in exilium pepulit, quod Patriæ, quàm exuli, multò luctuoſius fuit: Publicolam [ſ] Valerium, qui urbem regio dominatu liberarat, quòd

[a] Tit. Livius libr. 34. in princ. [b] Plin. libr. 33. cap. 11. [c] Tit. Liv. in Prooemio. [d] Div. Auguſt. de Civit. Dei cap. 18. [e] Vellejus Patercul. Hiſtor. [f] Luc. Flor libr. 3. cap. 15. [g] Plutarch. in Vitâ Marii. [h] Plin. de Vir. Illuſtrib. cap. 73. [i] Luc. Flor. libr. 3. cap. 17. [l] Appian. de Bell Civil. libr. 1. L. Flor. libr. 3. cap. 21. Plin. de Vir. Illuſtr. cap. 69. [m] Plutarch. in Vit. Marii. [n] T. Livius libr. 27. [o] Idem libr. 5. [p] Idem Livius libr. 6. [q] Idem libr. 4. [r] T. Livius libr. 5. Plin. de Viris Illuſtr. c. 23. & Plutarch. in Vita Camilli. [ſ] Plutarch. in Vit. Publicolæ, & Plinius de Viris Illuſtribus cap. 15.

quòd in eminenti loco ædificabat, tanquam
gravem libertati criminatus eſt liberatorem
ſuum; quibus ille criminibus coactus, eſt
ædificium demoliri, & in humiliore loco
domum extruendam locare.

DISSERTATIO XIII.

In qua agitur de Urbis origine ad illa Livii verba: *Primùm omnium ſatis conſtat &c.*

Ægyptii annorum quadragintaocto millium memoriam publicis monumentis habere perſcriptam affirmabant. Neapolim a Cumanis conditam Vellejus Paterculus aſſeverat; Diodorus, & Oppianus ab Hercule, a Phalereo Tzetzes. Romam alii Pelaſgos condidiſſe, & appellaſſe a robore affirmant; alii Trojanos, & a Româ muliere, quæ eorum naves incenderat, dixiſſe; ſunt & qui tradant filium Creuſæ filiæ Erecthei Regis Athenienſium Janiculum condidiſſe, unde originem habuit Roma; Xenagoras tamen auctor eſt ex Ulyſſe, & Circe Romum, Antiam, & Ardeam procreatos; a quibus tres urbes cognomines fuerint ædificatæ; ſed alii Romum Æneæ filium faciunt, alii Aſcanii, alii Itali, Æmathionis alii; Livius autem ſequitur eorum ſententiam, qui Romulum, ac Remum Romæ fuiſſe conditores tradant. Dionyſius Halicarnaſſeus tres Romas enumerat.

NEſcio quonam fato, vel potiùs
qua voluntate Numinis effectum
fuiſſe dicam, ut clariſſimæ gen-
tes, urbeſque nobiliſſimæ obſcu-
riſſimis initiis orirentur. Athe-
narum origo, quæ civitas Græciæ lu-
men fuit, in tantis inſcientiæ tenebris, at-
que obſcuritate verſatur, ut [a] humo edi-
tum Athenienſium populum Veteres affir-
marent; quum unde profectus fuiſſet, aut
1 quo caſu ea loca tenuiſſet, penitus ignora-
retur: Ægyptii, populus ingenii ſolertiâ,
& rerum ſcientiâ clariſſimus, adeo ſuas o-
rigines neſciverunt, ut faciliùs poſſet Æ-
gyptus ſui fluminis fontes, quàm ſuæ Gen-
tis primordia reperire; hinc illæ fabulæ
defluxerunt, quibus affirmabant Ægyptii
ſe [b] Mortalium eſſe vetuſtiſſimos, & anno-
rum [c] quadraginta octo millium memo-
riam publicis monumentis habere perſcri-
ptam, & conſignatam: nobiliſſimam bello
Germanorum nationem quis neſcit adeo
ſuas origines ignoraſſe, ut gentis auctorem
terrâ editum ferret [d] Tuiſtonem? eadem i-
gnoratio vetuſtatis fecit, ut quiſnam Nea-
polis urbis nobiliſſimæ, opulentiſſimæque
conditor fuerit, neſciremus, quum Velle-
jus [e] Paterculus a Cumanis conditam Nea-
polim, Diodorus, & Oppianus [f] ab Her-
cule, Tzetzes [g] a Phalero tyranno aſſeve-
ret, Sed quid opus eſt pluribus exemplis? 2
quid urbe Româ præclarius? quid obſcu-
rius ejus initiis? quæ neque quo tempore
condita fuerit, nec a quibus conſtat; de ea-
que tam multæ ſunt, diſcrepanteſque ſcri-
ptorum ſententiæ, ut ſtatui vix poſſit quæ-
nam earum propiùs accedat ad veritatem.
Ac mihi videtur fortuna, quæ cum virtu-
te ſemper ad augendam Romani Imperii ma-
jeſtatem conſpiravit, deditâ operâ tantæ ur-
bis principium occuluiſſe; ut quæri poſſet,
aliquando cœperit, an ſicut perpetuò man-
ſuram Veteres opinabantur, ita & ſemper
fuerit, & Mundo æqualis duraverit; tanta
quippe varietas opinionum affert cauſam
dubitandi, an ulla earum vera ſit exiſtiman-
da. Nam alii tradunt [h] Pelaſgos, quum
magnam terrarum partem peragraſſent, 3
multoſque Mortalium bello deviciſſent, ur-
bem condidiſſe; ac propter invictum robur
in armis; ac potentiam Romam, quæ vox
robur ſignificat, appellaſſe. Nec [i] deſunt
Auctores, qui memoriæ prodiderunt non-
nullos Trojanos domo profugos coactos
ventorum vi Tyrrhenis litoribus appuliſſe;
quum autem mulieres eorum moleſtè, gra-
viterque ferrent itineris laborem, palam-
que quererentur, tantum incommodorum,
tantumque viæ miſeris, defeſſiſque ſupe-
reſſe, unam earum, quæ Roma vocabatur,
ceteris perſuaſiſſe, ut naves incenderent;
quo facto quum viri neceſſitate coacti in
illis regionibus conſediſſent, & opinione
meliorem ſoli naturam, & accolarum in-
genia eſſent experti, amore locorum cap-
tos urbem conſtituiſſe; quam in ejus ho-
norem, quæ naves combuſſerat, Romam
nominarunt. Hanc opinionem Virgilius li-
bro quinto tangit alludens, ubi Junonis
juſſu Iris in Beroës mutata formam matres
Trojanas ad incendendas naves compellit.
Sed ab eâ longè diſſentiunt illi, qui Creu-
ſam ferunt Erecthei Regis Athenienſium 4
filiam formâ elegantiſſimâ Apollinis com-

preſſu

a Diſſ. 4. in Thuc. n. 7. b Herod. l. 2. in princ. Juſtin. l. 1. & Photius in Biblioth. n. 242. ex Iſidori Philoſophi Vitâ. c Pompon. Mela libr. 1. cap 9. d Cornel. Tacit. de Morib. German. in principio. e Vellejus Paterc. Hiſt. f Oppianus in Cyneget.

g Tzetzes ad Lycophronem. h Dionyſ. Halic. libr. 1. & Plutarch. in Vitâ Romuli in principio. i Damaſtes Sigenſis apud Dionyſ. Halic. libr. 1. cap. 9. & Plutarch. in Vit. Romuli.

preſſu gravidam filium peperiſſe, quem Delphos miſerit educandum; quum autem a patre ejus rei neſcio Xiphio cuidam eſſet in matrimonium collocata, nec ullos Liberos procrearet; & Xiphius eſſet profectus ad oraculum Delphicum conſulendum, quo pacto poſſet fieri pater, accepiſſe reſponſum, quo eum, qui ſibi obvius fuiſſet, adoptare jubebatur; Xiphium exiiſſe, & obvium habuiſſe puerum, quem Apollo genuerat, eumque filium inſtituiſſe; eum porrò, quum adoleviſſet, non contentum patrio Regno claſſe in Italiam veniſſe, & oppidum ædificaſſe, quod Janiculum nuncupavit; unde origo Urbis Romæ fuiſſe dicitur. Sed hi decus urbis conditæ a Ro-
5 mulo ad alios auctores transferunt; qui verò aut Rumulum, aut ejus fratrem tradunt Romæ conditorem fuiſſe, & ipſi in magnâ ſententiarum varietate verſantur. Nam Xenagoras [a] hiſtoricus, ut Dionyſius Halicarnaſſeus refert, auctor eſt ex Ulyſſe, & Circe Romum, Antiam, & Ardeam procreatos; a quibus tres urbes Antium, Ardea, & Roma nomen acceperint: alii Romum [b] Æneæ filium fecerunt, alii Aſcanii, alii Itali, alii Æmathionis, alii verò fabulam hujuſmodi tradiderunt; Tarchetium [c] Albanorum fuiſſe Regem ſummâ injuſtitiâ, & immanitate; hujus autem in domo portentum divinitus extitiſſe, viſam in foco ſpeciem membri virilis; editamque Oraculo Thetidis vocem, qua Dea præcipiebat, ut virgo cum illo oſtento miſceretur; hominem quippe virtute clariſſimum naſciturum; imperaſſe Tarchetium filiæ, ut ſe ab illo prodigio iniri pateretur; Virginem obſequium tanquam turpe detractaſſe, & ancillam miſiſſe, quæ divinitus oblatâ conditione frueretur; quod quum Tarchetius reſciviſſet, in animo habuiſſe & ancillam, & filiam ad capitale ſupplicium duci jubere; ſed a Veſtâ prohibitum in ſomnis, utramque alio pœnæ genere puniviſſe; quum autem ancilla ex illo coitu gravida geminos peperiſſet, Tarchetium Teratio cuidam infantes occidendos tradidiſſe; quod quum ille miſericordiâ motus facere non ſuſtinuiſſet, pueros humi poſuiſſe, quibus expoſitis adveniſſe lupam, & infantibus ubera præbuiſſe; varias præterea volucres alimenta certatim miniſtraſſe; hujus rei miraculum admiratum bubulcum pueros ſuſtuliſſe, ac diligenter educaſſe; eoſque adultos Tarchetium vitâ, regnoque
6 ſpoliaſſe. Quæ diverſitas opinionum fecit, ut a Dionyſio [d] Halicarnaſſeo tres urbes Romæ ſtatuerentur; quarum prima Trojanis temporibus fuerit antiquior; alia paulò poſt condita, quàm Troja caperetur; tertia quintadecimâ ætate poſt bellum Trojanum. Sed noſter Auctor, qui ad alia feſtinat, neque ſolas antiquitates Romæ ſuſcepit enarrandas, omittit alias opiniones; & eam ſequitur, quam Diocles [e] Peparethius, & Fabius [f] Pictor, aliorumque ſcriptorum conſenſus comprobavit; Æneam videlicet Ilio capto in Italiam veniſſe, ac Lavinium oppidum condidiſſe; Aſcanium deinde Æneæ filium Albam conſtituiſſe; e cujus ſtirpe Romulum, ac Remum procreatos Urbis conditores. Verumtamen quia non omnino certum videbatur, & exploratum, quod a pleriſque de origine Urbis affirmabatur; ideo ſententiam ſuam non penitus affirmavit, ſed uſus eſt verbis, quibus & non liquere planè oſtenderet, quisnam fuerit Urbis conditor, & eam opinionem, quam ceteris antepoſuit, veriſimiliorem videri; ſic enim præclariſſimam hiſtoriam [g] exorditur. *Jam primùm omnium ſatis conſtat Trojâ captâ in ceteros ſævitum eſſe Trojanos, duobus Ænea, Antenoreque & vetuſti jure hoſpitii, & quia pacis, reddendæque Helenæ ſemper auctores fuerant, omne jus belli Achivos abſtinuiſſe.* Non enim planè conſtare dixit, non ita ſe rem habere, non certum eſſe, & nullo modo dubium; ſed conſtare ſatis, hoc eſt, ſatis, ut in tantâ obſcuritate rerum, & antiquitate temporum, eſſe fidei hiſtoriæ, quam eſt narraturus. Cur autem & rectè loquutus ſit Livius, & non planè certam putaverit hiſtoriam, quæ de origine Urbis vulgò ferebatur, ex his, quæ diximus, colligi poteſt.

DIS-

[a] Xenagor. Hiſtoricus apud Dionyſ. Halic. libr. 1. cap. 9. [b] Dionyſ. Halicarn. ibid. [c] Plutarch. in Vitâ Romuli in princip. [d] Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 1. cap. 9. [e] Apud Plutarch. in Vitâ Romuli. [f] Apud eundem eodem loc. [g] T. Livius libr. 1. in principio.

DISSERTATIO XIV.

Eadem Livii verba pergit explicare.

Dio Chryſoſtomus refert hiſtoriâ Ægyptiorum tradi, quod Achilles ab Hectore fuerit interfectus. Ælianus prodidit Græcos, quum Trojam cepiſſent, permiſiſſe Trojanis, ut quiſque rem, quam vellet, ſecum auferret; quare Æneas Penates comportabat; proinde ipſi conceſſerunt, ut ſecum ferret aliam rem, quam ſibi cariſſimam duceret; ille autem patrem ſuſtulit; tum verò ipſi permiſſum, ut res ſuas omnes haberet. Æneas Trojâ captâ arcem occupavit; deinde in Ide montem ſe contulit; ibique quum ſe diutiùs defendiſſet, cum Græcis convenit, ut cum rebus ſuis diſcederet.

NOn poſſum mihi temperare, quin in hoc loco Græcorum in ſuis rebus tradendis negligentiam reprehendam; Aſſyriorum hiſtoriam a Nino uſque inchoarunt [a]; res a Semiramide geſtas nun ignoramus; quos illa populos, & quæ regna ſubegerit, & quibus nationibus imperarit, in Veterum monumentis poſita cognoſcimus ceterorum [b] Regum Orientis, quamquam plerique ſilentio vitam tranſegerunt, mores in tantâ antiquitate ſatis compertos habemus. Quum autem Græci nihil antiquitus præclarius geſſerint, quàm bellum Trojanum id a fabulis repetendum eſt, omniaque in eo ſunt incerta, tenebris involuta, mendaciis plena poëtarum; alterum
1 decus Græciæ veteris, quo Græci magis, quàm ſuis rebus bello proſperè geſtis poſſint gloriari, fuit Urbis ceteris gentibus imperaturæ primordium; quod Græcis acceptum referri debere plerique omnes prodiderunt; ſed quia ea tempora caruerunt ſcriptoribus rerum geſtarum, & ipſum in magnâ ignoratione, & opinionum diſcrepantiâ verſatur. Ac de ſententiarum quidem varietate, quæ ſuper origine Urbis proditæ ſunt, ſuperiore diſſertatione diximus; ideirco Livium non prorſus affirmaſſe vulgatam opinionem aſſeveravimus.
2 Nunc de varietate, ac diſſenſione famæ, quæ de bello Trojano didita eſt, verba faciemus; nam & exeidium Trojæ non prorſus affirmavit [c] Livius; neque enim planè conſtare dixit, ſed ſatis conſtare Trojâ captâ in ceteros ſævitum eſſe Trojanos, & ea quæ ſequuntur; quæ ſunt omnia perobſcura, & incomperta, quum Dio Chryſoſtomus [d] longâ oratione contendat; neque Trojam a Græcis captam, neque Græcos fuiſſe victores; qui tradit Ægyptiorum monumentis hiſtoriam contineri, qua traditum eſt Alexandrum non dolo raptam, ſed a Tyndareo patre ſibi in matrimonium collocatam Helenam habuiſſe; quum ceteros Helenæ procos opibus, & virtute ſuperaret; ſed invidiâ Græcorum, qui moleſtè ferebant adeo præclaras nuptias Peregrino contigiſſe, bellum conflatum; quod ita geſſerint Græci, ut ſemper a Trojanis vincerentur; ueque ab Achille Hectorem interfectum, ſed contra Achillem ab Hectore; neque Æneam, neque Antenorem, neque Helenum domo profugos Italiam, & Græciam occupaſſe, ſed acciſis opibus Græcorum miſſos ad deducendas colonias, imperiumque in Europâ fundandum; ideo tantum virium habuiſſe, ut Helenus quidem Græciâ potiretur; unde illud [e] Virgilii:

Priamiden Helenum Grajas regnare per urbes
Conjugis Æacidæ Pyrrhi, ſceptriſque potitum;

& Æneas inter ferociſſimos accolas in Italiâ validiſſimum regnum ſtabiliret. Sed
hæc opinio licet quandam veri præſeferat 3
ſimilitudinem, tamen abhorret, & diſcrepat a famâ, quæ Græcorum ingeniis aucta, & vulgata fabulis poëtarum ſemper obtinuit. Ceteri ſcriptores laborant afferre cauſas, cur Æneam, & Antenorem cum tantâ Trojanorum manu Græci victores emiſerint; & Livius [f] quidem ait id beneficium fuiſſe Græcorum, qui Æneæ, Antenorique pepercerint; quis pacis, reddendæque Helenæ ſemper auctores fuerant. Sed Ælianus [g] in Variâ Hiſtoriâ fabulam narrat hujuſmodi; Græcos quum Trojam cepiſſent, ſatis elementer uſos victoriâ; itaque permiſiſſe Trojanis, ut quiſque rem unam, quam cordi maximè haberet, auferret ſecum. Quapropter alii pretioſam veſtem, alii argentea, aut aurea vaſa, alii pecuniam ſuſtulerunt; ſolus Æneas relictis omnibus Deos Penates humaris comportabat. Quam viri pietatem etiã hoſtes aliquo præmio afficiendam rati, rurſus Æneæ conceſſerunt, ut ſecum ferret, quod unum e ſuis rebus cariſſimũ ſibi eſſe duceret; ille non aurum, non gemmas elegit, non parvulum filium, non uxorem ætate, formâque florentem, ſed confe-

ctum

[a] Herodotus libr. 1. & Juſtinus libr. 1. ex Trogo. [b] Herodot in ſuâ Hiſtor. [c] T. Liv. l. 1. in princ. [d] Dio in Trojanâ. [e] Virgilius Æneid. 3. [f] Tit. Livius libr. primo in principio. [g] Ælianus Var. Hiſtor. libr. 3. cap. 22.

Google

ctum ſenio patrem. Id verò mirabile viſum, & omnibus præmiis digniſſimum; quare permiſſum Æneæ, ut res ſuas omnes haberet, & cum quibus, maximè vellet, abiret. Hæc Æneæ pietas a ſcriptoribus celebrata
4 facit, ut minùs veriſimilis fabula videatur, quæ [a] tradit Æneam Patriæ fuiſſe proditorem, & cum eo Antenorem conſpiraſſe; id autem nonnulli volunt Græcis cauſam attuliſſe Æneam, & Antenorem incolumes dimittendi, quò Servius [b] aſpexiſſe Virgilium [c] putat, quum dixit:

Se quoque principibus permixtum agnovit Achivis;

ſed non animadvertit eo carmine non infidelitatem Æneæ, ſed audaciam, virtutemque declarari; non enim Achivorum proceribus Æneas permixtus erat, ut Patriam proderet, ſed ut defenderet, inter hoſtium te a verſabatur. Sic & Homerus, a quo carmen ſumpſit Virgilius, inter hoſtium primos pugnantes fortiſſimos viros facit. Neque in eo, ſolum fallitur Servius, ſed etiam in eo, quod Livium citat hujus opinionis auctorem; quum Livius hoc in loco non ſcribat Æneam Patriam prodidiſſe, ſed ejus ſaluti conſuluiſſe, quæ reddendâ Helenâ continebatur. Conon autem apud Pho-
5 tium [d] Trojæ proditæ culpam ab Ænea in Helenum transfert; nam ſcribit Helenum poſt Alexandri mortem cum Deiphobo de Helenæ matrimonio contendiſſe; Deiphobi verò potentiâ victum in Idam montem ſeceſſiſſe; ubi quum auctore Chalcante a Græcis captus eſſet, partim minis, partim pollicitationibus, partim irâ, quæ Trojanorum commota injuriâ ejus animum exulcerabat, inductum, hoſtibus aperuiſſe fatum eſſe, ut Troja caperetur, quum Palladio Græci potirentur. Id negotii Ulyſſi, & Diomedi datum, quum illi ſtrenuè confeciſſent; & raptum Palladium, & captivitatem Trojæ, & excidium eſſe conſequu-
6 tum. Sed alii non proditos in Idâ [e] monte, ſed ſervatos fuiſſe Trojanos arbitrantur; neque enim Helenum, ſed Æneam in Idam ſe contuliſſe, remque ita eſſe geſtam; Trojâ captâ Æneam cum iis, qui captæ urbi ſupererant, in arcem ſe recepiſſe, in qua & Regni opes, & patrii ſervabantur Dii; ſed quum arx a Græcis obſidione premeretur, ſeque jam tutari poſſe diffideret, clam exire ſenioribus juſſis, & invalidâ plebe ipſe cum globo ferociſſimorum juvenum, poſtea Neoptolemo muros arcis jam inſcendente, averſâ portâ evaſit, & in Idæ montis loca munita conceſſit; quò ſenes, & mulieres, & vulgus invalidum juſſerat convenire; ibi quum ad eum ingens Trojanorum multitudo, quæ hoſtium ſævitiam variis caſibus, & artibus evaſerat, confluxiſſet, & naturâ, & ingenio munita loca tenuiſſet, Græcos infeſtos egregiè Trojani repellebant, ſeque, reſque ſuas conſtantiſſimè tutabantur; ſed quum res diutiùs protraheretur, utrique autem cuperent finem imponere gravi bello, & diuturno, in eas conditiones convenerunt; ut Æneas, Trojanique diſcederent cum Liberis, & conjugibus, rebuſque ſuis, & publicis theſauris, & Diis patriis, & Palladio, Græci autem Troade potirentur; ita Trojanorum multitudinem inter hoſtes incolumem ex Aſiâ profectam, & Æneam tantum virium habuiſſe, ut non unam modò, ſed plures urbes condere, & in Italiâ conſtituere Regnum validiſſimum poſſet.

DIS-

[a] Menecrates Xanthius apud Dionyſ Halicarn. libr. 1. capit. 6. Dares Phryg. de Bello Trojan. & Dyct. Cretenſis libr. 4. & 5. [b] Servius ad librum primum Æneid. Virgil. v. *Antenor potuit mediis elapſus Achivis*. [c] Virgil Æneid. libr. 1. [d] Conon 28. narratione apud Photium in Biblioth. n. 186. [e] Dion. Halicarn. libr. 1. cap. 6.

DISSERTATIO XV.

In eundem Livii locum de Antenore Patavii conditore, & Æneæ erroribus.

Livius Cornelium Nepotem, & Sophoclem ſequutus tradit Venetos ab Henetis originem duxiſſe, quare veriſimile eſt Henetos *cum aſpiratione ſcribendos; id tamen Suidas negat; quin etiam Strabo putat Venetos eſse dictos non ab Henetis Paphlagoniæ populis ſed ab Enetis Galliæ. Patavium appellatum eſt ab avium volatu, vel a Pado, ut Servius prodit. Æneam non veniſſe in Italiam perhibent nonnulli; quorum aliqui volunt Æneæ Regiam Scepſim fuiſse, ibique poſt Trojam captam manſiſse, & imperaſse Trojanis; alii Aſcanium cum Hectoris filiis Scepſi regnaſſe prodiderunt; quin etiam Antandrum appellatam putant, quòd quum Aſcanius a Pelaſgis fuiſset captus, pretium ſui capitis urbem ipſis dederit; alii verò in Cruſæâ terrâ Æneam urbem condidiſse tradunt, quæ priùs Ænea, deinde Ænos fuerit appellata; finitimos autem populos ipſi Regnum detuliſse. Anchiſem in Phrygiâ mortuum nonnulli ferunt, Pauſanias in Laconicâ, Virgilius in Siciliâ; ſed Cato in Italiam perveniſse refert. Dionyſius Halicarnaſseus Trojanos cum Ænea in inſulam Cythera advectos templum Veneri ædificaſse tradit, at Herodotus Phœnices. Promontorium Athenæum dicebatur antiquitus, quod nunc portus Veneris. Trojani quum apium cibis ſubſtratum juxta Dionyſium Halicarnaſseum; juxta verò alios cruſtula panis comediſsent, oraculum impleviſſe cenſuerunt; quod ipſis reſponderat errores finituros, quum menſas conſumpſiſsent. Æneas nunquam Libyam attigit, nec Didonis hoſpes fuit, quæ trecentis annis poſt excidium Trojæ Carthaginem condidit; ceterùm Dido non amore capta, ſed pudicitiæ ſervandæ causâ ſibi mortem conſcivit. Turnus Mezentium ad ferendam ſibi opem vini mercede fertur illexiſse. Opes maximæ Etruſcorum, qui totam ferè Italiam occuparant.*

EGregius rerum Romanarum Conditor [a] pergit explicare, quo pacto Trojani pervenerint in Italiam, & quæ fortuna domo profugos, & in alienam terram delatos exceperit; & Antenorem quidem tradit cum Henetis, Trojaniſque intimum
maris Adriatici ſinum penetraſſe, & Euganeis pulſis eorum ſedes occupaſſe, totamque gentem ab Henetia, quos habebat ſecum Venetos appellaſſe; Æneam verò, quum ante in Macedoniâ aliquandiu conſediſſet, in Siciliam delatum claſſe Laurentem agrum tenuiſſe; & quum prædam
ex agris ageret, concurriſſe Aborigines 1
ad arcendam vim advenarum; ſed vel prœlio victos, vel nomine ipſo tanti viri deterritos pacem junxiſſe cum Trojanis; & Latinum Regem Latinorum Æneæ in matrimonium dediſſe Laviniam filiam; cujus honori datum, ut quod oppidum a Trojanis conderetur, Lavinii nomen acciperet; Aſcanium deinde ex Laviniâ natum; bellumque a Turno Rege Rutulorum, cui ante adventum Æneæ pacta Lavinia fuerat, Latinis, & Trojanis illatum; in eo certamine Regem Latinum cecidiſſe; Turnum acie victum ad Mezentium, & florentes Etruſcorum opes confugiſſe; mota Etruſcorum arma (de quorum potentiâ Livius [b] nonnulla tradit) profligatos Etruſcos, Æneam inter Mortales eſſe deſiiſſe. Hæc initio operis breviter narrantur a Livio, quæ nos compendii fecimus, & breviùs enarravimus, de quibus hodierno die, quàm pauciſſimis potero, diſſeram; & de Antenore, Æneæque fugâ varias Auctorum opiniones in medium afferam; & ſi quid illuſtrandum videbitur, illuſtrabo.
Atque illud animadvertendum Pylæmenis, cujus meminit Livius, apud Home- 2
rum [c] mentionem reperiri, qui Iliados libro ſecundo ſic ait:

Παφλαγόνων δ'. ἡγεῖτο Πυλαιμένεος λάσιον κῆρ
Ε'ξ Ε'νετῶν, ὅθεν ἡμιόνων γένος ἀγροτεράων,
Οἵ ῥα Κύτωρον ἔχον, ϗ Σήσαμον ἀμφενέμοντο,
Α'μφί τε Παρθένιον ποταμὸν κλυτὰ δώματ' ἔναιον
Κρῶμνάν τ', Αἰγιαλόντε, ϗ ὑψηλὰς Ε'ρυθίνας

Ex quibus verſibus conſtat Paphlagoniæ Henetos fuiſſe gentem; Strabo [d] ſcribit Amiſum Enetum olim appellatam, quod & [e] Zenodotus apud Euſtathium tradit; in Enetâ [f] verò regione gigni ferunt equas præſtantiſſimas, unde Ε'νετίδες ἵπποι ab Euripide celebrantur, ex eo quod Leon Lacedæmonius Olympiade octogeſima quinctâ quum Enetas equas ad currum adjunxiſſet, vicit Olympia. Sed & illud adnotandum, quum Livius tradit Venetos Italiæ populos ab Enetis duxiſſe originem, Auctorem ſequi Cornelium Nepotem, & Sophoclem [g]; quorum ſi vera ſententia eſt, veriſimile eſt hanc vocem cum aſpiratione ſcribendam, quod multis placuiſſe video; nam Latini ſolent aliquando in

V con-

[a] Tit. Liv. libr. 1. [b] Idem Liv. ibid. [c] Hom. Iliad. β v. 851. [d] Strabo libr. 12. de Ponto. [e] Zenodot. apud Strabonem ibid. [f] Strab. libr. 5. [g] Sophocl. apud Strab. libr. 13. de Troad.

V conſonum græcam aſpirationem convertere; ſic [a] Veliam Servius dictam putat a voce Ἕλη: ſic Veſper [b] ab Heſpero, eſt appellatus: ſic Ἑςία Græcorum Veſta facta eſt; Suidas tamen aſpirandam negat, quem multi ſequuti ſunt; quin etiam Strabo putat [c] Venetos eſſe dictos non ab Enetis Paphlagoniæ populis, ſed ab Enetis Galliæ.
3 De Antenore autem præter ea, quæ [d] Livius narrat, illa [e] traduntur, in Thraciam veniſſe primùm, deinde Adriatici maris litoribus appuliſſe, & urbem Patavium condidiſſe; ex quo Pomponius Mela Patavium Antenoris eſſe dicit; & Virgilius poſtquam illa de Antenore [f] cecinit:

Antenor potuit mediis elapſus Achivis
Illyricos penetrare ſinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem ſuperare Timavi

paulo [g] poſt adjecit

Hic tamen ille urbem Patavi, ſedeſque locavit,
Teucrorum & genti nomen dedit......

& [h] Martialis Patavium appellat Antenoreum larem:

O mihi curarum pretium non vile mearum,
Flacce, Antenorei ſpes, & alumne laris

Quin & ipſi Patavini Servio [i] teſte Antenoridæ vocabantur, urbs autem dicta fertur Patavium, vel ἀπὸ τῦ πέτεσθ ab avium volatu, propterea quod auſpicatò condita eſt, vel quòd avem telo petiit Antenor, ibique urbem conſtituit, vel ab ipſo Pado flumine, ſi credere libet [l] Servio. Sed de Antenore utpote minùs claræ, minuſque celebris auctore civitatis, minùs variant ſcriptorum opiniones; in tradendis autem Æneæ caſibus, atque erroribus Hiſtoricorum magna diſſenſio eſt. Siquidem non-
4 nulli [m] volunt Æneæ Scepſim fuiſſe Regiam, ibique Æneam poſt captam manſiſſe Trojam, ac Trojànis imperaſſe; quò pertinere putant verſus [n] Homeri

Νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει,
Καὶ παῖδες παίδων, τοί κεν μετόπισθε γένωνται

qui verſus ita convertuntur

Nunc verò Æneæ reget alta potentia Troas,
Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis

Quod alii de Aſcanio tradunt, qui Eurileon nonnullis [o] dicitur, quem Scepſi conſenuiſſe, & cum Hectoris [p] filiis regnaſſe memoriæ prodiderunt; quin etiam ab Aſcanio Antandrum dictam volunt, quòd quum a Pelaſgis captus eſſet Aſcanius, pretium ſui capitis urbem ipſis dederit, quæ quia ἀντὶ ἀνδρὸς, *pro viro* data fuerit Antandros eſt appellata. Quos audire ſi volumus, alios Lavinii, & Albæ, atque adeo ipſius Romæ quæramus, oportet, conditores Nec illi 5
quidem Æneam perducunt in Italiam, qui Oxynium [q], & Scamandrum fuiſſe tradunt Hectoris filios, quos in Lydiam, quum Troja a Græcis obſidione premeretur, furtim Priamus educàndos miſerit, ne cum ceteris interficerentur, aut caperentur; hos, quum adoleviſſent, in Phrygiam revertiſſe, & Æneam, qui in Idà monte Trojanis imperabat diſcedere coëgiſſe, paternumque regnum ſibi vindicaſſe; Æneam verò, quum Anchiſem patrem fugæ comitem aſſumpſiſſet, multoſque Trojànos, & Helleſpontum trajecta multitudine in eum ſinum, qui Thermos dicitur, perveniſſet, patrem amiſiſſe, & eo in loco ſepeliſſe, regnumque, quum ipſi ab indigenis deferretur, recuſaſſe; ſed quum in [r] Bruſiadem terram veniſſet, admonitum bovis mugitu, quæ ipſum ſequebatur (ita enim Venus præceperat) urbem condidiſſe, quæ priùs Ænea [ſ], deinde Aenos [t] fuerit appellata; finitimos autem populos (tanta vis fuit maternæ gratiæ) ipſi regnum detuliſſe. Sed 6
errores Æneæ longiùs provehunt, qui circa [u] Mantineam in Arcadià ſcribunt Capuam condidiſſe; & illi, qui [x] in Siciliâ Egeſtam, in Italiæ litore Cajetam, quam vel a [y] nutrice Cajetâ, vel [z] ἀπὸ τῦ καίειν *ab incendendo* ſic appellarit, & Miſenum [a] a Miſeno navis gubernatore, vel tibicine extruxiſſe; quæ multitudo opinionum ex eo emanavit, quod multis in locis Æneæ ſepulcra viſebantur. Qua de cauſâ accidit, ut etiam in Anchiſæ morte tradendâ adeo Auctores inter ſe diſcrepent, quum & in Phrygiâ nonnulli prodiderint fato conceſſiſſe; oſtendique ejus in Idâ monte ſepulturam, ubi paſtores, & bubulci quotannis Anchiſæ parentabant; & [b] Pauſanias referat in Laconicâ mortuum, & ſepulcro donatum in eo monte, qui Anchiſias vocabatur; & Virgilius [c] in Siciliâ fato functum
aſſe-

[a] Serv. ad libr. 6. Æneid. Virgil ad illud: *portuſque require Velinos*. [b] Terentian. Maurus cap. de Syllabis. [c] Strabo libr. 5. [d] T. Liv. libr. 1. in princip. [e] Sophocl. apud Strabon. libr. 13. [f] Virg. Æneid. 1. [g] Virgil. ibid. [h] Martial. libr. 1. Epigr. 77. [i] Servius in primum Æneid. Virg. ad illud: *& genti nomen dedit*. [l] Servius ibid. ad illud: *hic tamen ille urbem Patavi &c.* [m] Strabo libr. 13. [n] Homer. Iliad. υ v. 308. [o] Dionyſ. Halicarn. libr. 1. cap. 7. [p] Strabo libr. 13. [q] Conon narratione 46. apud Photium in Biblioth. 186. [r] Photius. [ſ] Dionyſ. Halic. libr. 1 cap. 6. [t] Pompon. Melâ libr. 2. cap. 2. & Pauſan. libr. Eliacor. 1 ſive libr. 5. in fine. [u] Dionyſius Halicarnaſs. libr. 1. cap. 6. & Strabo libr. 13. [x] Strabo ibid. [y] Virgil. Æneid. libr. 7. in princip. [z] Serv. ad Æneid. libr. 7. [a] Virgil. Æneid. libr. 6. & Solin. cap. 8. & Dion. Halicarn. libr. 1. cap. 6. [b] Pauſ. in Arcadic. ſive libr. 8. [c] Virgilius Æneid. libr. 3. in fine.

aſſeveret, & Cato [a] in Italiam perveniſſe. Multi nimirum populi monumenta viris tam illuſtribus excitarunt, vel ut clarorum hominum memoriam honorarent, vel ut eorum ſepulcro ſuas regiones honeſtarent. Quare opiniones variæ ſcri-
7 ptorum minùs in hac re elevant eorum fidem, quæ de adventu Æneæ in Italiam a claris ſunt Auctoribus memorata; qui multùm erraſſe, multas adiiſſe gentes, multa maris, terræque pericula Æneam volunt exhauſiſſe. Quos errores, quia & ad Virgilium, & ad hunc Livii locum illuſtrandum pertinent, operæ pretium fuerit hodierno die recenſere. Dionyſius [b] igitur Halicarnaſſeus, quem ego diligentiſſimum rerum vetuſtarum Auctorem arbitror, Æneam e Phrygiâ profectum in Thraciam ad Peninſulam Pallenen affirmat perveniſſe; & Veneri genitrici templum extruxiſſe, & oppidum a ſe conditum Æneam nuncupaſſe; quum autem e Pallene diſceſſiſſet, in inſulam Delum eſſe delatum, qua Anius ille propter vaticinandi peritiam a [c] Virgilio celebratus potiebatur; deinde Cythera inſulam juxta Peloponneſum, & Laconicam ſitam Trojani claſſe tenuerunt, ubi templum Veneris ædificarunt. Quamquam [d] Herodotus templum in hac inſulâ Veneri conditum a Phœnicibus fuiſſe teſtatur; quo Cythera ſunt Veneri conſecrata. Mox quum
8 non procul a Peloponeſo navigarent Æneæ ſocium quemdam Cinæthum defunctum in promontorio ſepeliverunt, quod ab eo Cinæthum nominatur. Sed & in Zacyntho, & in Leucade monumenta ſui adventus duo Veneris templa reliquerunt, & Ambraciam attigerunt, & Veneri templum, & Æneæ ſacellum condiderunt; & quum Buthroti portum Anchiſes tenuiſſet, Æneas profectus eſt ad oraculum Dodonæi Jovis conſulendum; quo peracto Trojani Epiri oram prætervecti ad eum locum, qui dictus eſt Anchiſæ portus, appulerunt; ibi quoque monumentum ſui Veneris templum extare voluerunt; hinc quum Jonium trajeciſſent, Salentinos, & promontorium, quod Athenæum dicebatur antiquitus, nunc Veneris portus dicitur, tenuerunt; deinde ſunt in Siciliam tempeſtate delati; ubi Egeſtam, & Elyma urbes condiderunt; tandem in Italiam pervenere, & a Palinuro [e] navis gubernatore ibi ſepulto, Palinurum portum, & a Leucaſiâ Æneæ conſobrinâ [f] Leucaſiam inſulam, &

a Miſeni ſepulturâ Miſenum portum vocaverunt. Nec Prochyta inſula, nec promon-
torium Epityches nominibus trojanis ca- 9
ruerunt; denique claſſe Laurentem agrum petierunt; ubi quum apium fortè ſubſtratum cibis, ut auctor eſt Dionyſius, vel ut alii [g] tradiderunt, panis cruſtula ſubjecta epulis comediſſent, oraculi ſortem ſe impleviſſe crediderunt, & urbis condendæ tempus adveniſſe; etenim [h] ab oraculo reſponſum acceperant errorem ſtabili, certaque ſede tunc eſſe finituros, quum fame coacti menſas conſumpſiſſent. Hic eſt ille famâ, poëtarumque carminibus celebratus error Æneæ; hos ille populos adjit; has regiones, hæc maria peragravit; neque enim Libyam unquam attigit; neque, ut Virgilius voluit, [i] Didonis hoſpes unquam fuit; quam [l] trecentis annis poſt bellum Trojanum conſtat in Africâ Carthaginem condidiſſe; ideo Auſonius inducit Didonem de Virgilio querentem in illo Epigrammate, cujus extremi verſus ita [m] ſe habent:

Invida, cur in me ſtimulaſti, Muſa, Maronem,
Fingeret ut noſtræ damna pudicitiæ?
Vos magis hiſtoricis, Lectores, credite de me,
Quam qui furta Deûm, concubituſque canunt.
Falſidici vates, temerant qui carmine verum,
Humaniſque Deos aſſimulant vitiis;

& incertus auctor in [n] Anthologiâ ſic Didonem querentem facit

Πιερίδες τί μοι ἁγνὸν ἐφωπλίσσασθε Μάρωνα;
Τοῖα καθ' ἡμετέρης ψεύσατο σωφροσύνης

hoc eſt

Muſa quid armaſti caſtam in mea damna Maronem
Talia mentitum de probitate meâ?

Et jure queritur, non enim amoris incen- 10
dio Dido concitata, ſed pudicitiæ retinens mortem ſibi conſcivit; quum enim ab Jarbâ, qui nuptias ejus flagitabat, Carthago obſideretur, maluit mori conſtantiſſimæ caſtitatis femina, quàm Sichæo mortuo promiſſam fidem violare, & ſecundas nuptias perpeti; itaque in viſcera adacto ferro vitam cum morte commutavit. Sed ut ad 11
Æneam revertamur; vix oppidum Lavinium [o] condiderat Æneas, quum Turnus Rex Rutulorum & juventâ ferox, & ereptâ conjuge irritatus bellum Trojanis, & Latinis intulit; ſed magnâ pugnâ victus

 Mezen-

[a] Cato apud Servium ad libr. 3. Æn. v. *hic me, Pater optime, feſſum deſeris*. [b] Dionyſ. Halicarn. libr. 1. cap. 6. [c] Virg. Æn. libr. 3. v. 80. [d] Herod. l. 1. cap. 105. [e] Virgil. libr. 5. Æneid. in fine, & libr. 6. [f] Solin. c. 8. [g] Virg. Æn. libr. 7. & Strabo libr. 13. [h] Virgil. Æneid. libr. 3. & Strab. ibidem.

[i] Virgil. libr. 1. Æneid. [l] Juſtin. libr. 18. Vellejus Paterculus Hiſtor. libr. 1. Euſeb. in Chronic. [m] Auſon. epigramm. 111. [n] Antholog. libr. 4. εἰς ἡρωΐδας epigr. ultim. [o] Dionyſius Halicarn. libr. 1. cap. 7.

Mezentium Regem Etruſcorum ed ferendam ſibi opem vini mercede traditur illexiſſe; de quorum potentiâ quoniam mentionem facit Livius, notandum eſt Etruſcos antiquitus latiſſimè imperaſſe; nam excepto Venetorum angulo Galliam omnem Ciſalpinam eb Apennino uſque ad Alpes habuerunt; & [a] Rhætia inalpinæ genti originem præbuerunt; & ut auctor eſt Plinius [b], trecenta Umbrorum oppida exciderunt; & Adriæ litus deductis coloniis frequentarunt; & [c] Capuam, antequam eâ Samnites potirentur, poſſederunt. Ex quibus intelligi poteſt, eur Livius dicat tantam opibus fuiſſe Etruriam, ut non terras modò, ſed & mare per totam Italiæ longitudinem ab Alpibus ad fretum Siculum famâ nominis ſui impleret.

DISSERTATIO XVI.

In illa Livii verba: *Ænea, Antenoreque & vetuſti jure hoſpitii &c.*

Legati Romanorum, qui Hannibalem petebant a Pruſia, juſtam ejus excuſationem cenſuerunt, ne ſe hoſpitii jus violare cogerent: Piſo, quum contra Neronem conjuraſset, nullo pacto induci potuit, ut in villâ ſuâ ipſum interficeret. Antenorem, quia Græcorum legatos a Trojanorum furore defenderat, incolumem Græci dimiſerunt, non quia Trojam ipſis prodiderit, ut quidam ſuſpicantur. Proxeni dicuntur hoſpites publici; & hinc fortè proxenetæ, qui latinè pararii dicuntur; & proxenetria, quæ nuptias conciliat; hinc etiam Virgilius Thraciam Trojæ hoſpitium appellat. Coloniæ populos, a quibus deductæ fuerant, vocabant patres; ideo Virgilius Albanos patres dixit.

HOſpitii jura inter privatos antiquitus fuiſſe multò ſenctiſſima pervulgatum eſt; ideo Pruſias Rex Bithyniæ, quum legati Romanorum, ut ſibi Hannibelem dederet, poſtularent, hoſpitium excuſavit;
1 ac ne ſe hoſpiti tantam inferre cogerent injuriam, deprecatus eſt, viſaque eſt legatia juſta Regis deprecatio; itaque libenter Pruſiæ permiſerunt, ut eo maleficio prorſus ebſtineret. Eadem de cauſâ Piſo, quum ad Neronem tollendum cum aliquot principibus civitatis conjuraſſet, poſſetque in villâ ſuâ hominem facilè trucidare, ubi Nero corporis cuſtodibus remotis, & depoſitâ fortunæ ſuæ mole ſolebat crebrò, jucundeque verſari, id facere conſtantiſſimè recuſavit; ne, ut ait [d] Cornelius Tacitus, *ſacra menſa, Diique hoſpitales cæde qualiſcumque Principis cruentarentur*; & [e] Ammianus Marcellinus eorum ſcelus execratur, qui Param Armeniæ Regem inter epulas nihil jus hoſpitii veriti obtruncarunt; & effirmat id facinus Barbaros Euxini Ponti accolas perhorreſcere. Sed hoſpitii, quod inter civitatem, eut nationem, & privatum hominem intercedit, quod publicum dicitur, quodque etiam inter hoſtes ſanctiſſimum habebatur, exemplum proponit noſter Auctor; eujus hæc verba hodierno die ſuſcepimus [f] illuſtranda: *Ænea, Antenoreque & vetuſti jure hoſpitii, & quia pacis, reddendæque Helenæ ſemper auctores fuerant, omne jus belli Achivos abſtinuiſſe.* [g] Antenorem igitur hoſpitio Grajorum excepiſſe Legatos conſtat ex Homero, qui tertio Iliadis libro miſſos ab Achivorum exercitu ad Helenam repetendam Ulyſſem, & Menelaum apud Antenorem eſſe diverſatos, & ejus hoſpitio publico uſos teſtatur his verbis: [h] 2

Τὴν δ' αὖτ' Ἀντήνωρ πεπνυμένος ἀντίον ηὔδα,
Ὦ γύναι ἦ μάλα τοῦτο ἔπος νημερτὲς ἔειπες,
Ἤδη γὰρ ϗ δεῦρό ποτ' ἤλυθε δῖος Ὀδυσσεὺς
Σεῦ ἕνεκ' ἀγγελίης σὺν ἀρηϊφίλῳ Μενελάῳ,
Τοὺς δ' ἐγὼ ἐξείνισσα, ϗ ἐν μεγάροισι φίλησα

Id eutem hoſpitium Antenori ſaluti fuit; nam, ut [i] Euſtathius tradit, quum Græci Trojam cepiſſent, Agamemnon, ne militum ad prædam, incendendamque urbem diſeurrentium licentiâ Antenoris quoque domus diriperetur, ejus januæ [l] pantheræ pellem juſſit appendi; edictoque vetuit, ne quis auderet ædes violare, ubi pantheræ pellem conſpexiſſet; ita ſervatam Antenoris domum, nec illatam a Græcis injuriam domino ferunt. Id autem tributum non ſolùm hoſpitii religioni, quæ 3
magna habebatur, ſed etiam Antenoris beneficio, quo Grajorum proceres, & multitudinem ſibi devinxerat; quum enim legati Achivorum Antenoris hoſpitio uterentur, Trojenorum multitudo inſtigante Alexandro,

[a] Plin. libr. 3. cap. 20. [b] Idem Pl. libr. 3. cap. 14. [c] Pompon. Mela libr. 2. cap. 4. [d] Cornel. Tacit. Annal. libr. 15 num. 52. [e] Ammian. Marcellin. Hiſtor. [f] Tit. Liv. libr. 1. in princip. [g] Pauſan. in Phocic. ſive libr. 10. [h] Hom. Iliad. γ. v. 203. [i] Euſtath. in hunc Homeri loc. [l] Pauſan. ibid. & Sophocles apud Strabonem libr. 13.

dro, & iis, qui cum eo ſentiebant, conſi-
ſum cepit legatos trucidandi; ſed Ante-
noris operâ, qui obviam ivit furori Troja-
norum, ſervati ſunt, incolumeſque dimiſſi
Græcorum oratores. Quapropter Antenor
non proditione, & malis artibus, ut qui-
dam ſuſpicantur, ſed fide erga legatos, &
gentium, & hoſpitii jure tuendo, ut ſerva-
retur ab hoſtibus, eſt conſequutus. Neque
Trojani queri poterant de neceſſitudine,
quæ inter Antenorem, & Græcos interce-
debat, cujus auctores ipſi fuerant; nam
hoſpitia legatis publico conſilio, & aucto-
ritate tribuebantur; idcirco [a] Herodotus
notat inter cetera munia, quibus Reges
Lacedæmoniorum fungebantur, id non in
poſtremis fuiſſe, quod legatis exterarum gen-
tium, vel aliis hoſpitibus, qui publico mu-
nere fungerentur, hoſpitia aſſignabant; qui
verò legatos, aut magiſtratum alicujus ci-
vitatis domo excepiſſet, hoſpes ejus civi-
tatis dicebatur; quare liquet, cur Livius di-
cat inter Antenorem, & Græcos fuiſſe jus
hoſpitii conſtitutum. Hi verò publici ho-
4 ſpites [b] *πρόξενοι* græco vocabulo vocaban-
tur; eorum munus legatos lautè, & libe-
raliter habere, in populi concionem, vel
ſenatum deducere. Atque haud ſcio, an
quia hi proxeni legatis populum concilia-
rent, ideo [c] omnes conciliatores *πρόξενοι* di-
cantur, & *προξενεῖν* ſit *conciliare*, unde proxe-
netæ, qui conciliant alicui mutuam pecuniã,
qui latinâ voce pararii appellantur [d] Senecâ
teſte, qui libro ſecundo de beneficiis ita
loquitur: *quidam nolunt nomina ſecum fieri, nec interponi pararios, nec ſignatores advocari;*
omninoque proxenetæ ſunt hi, qui ſe inter
eos interponunt, qui contrahunt; & proxe-
netica præmia, quæ proxenetis tribuuntur;
& proxenetria apud Interpretem Ariſtopha-
nis, quæ conciliat nuptias. Sed, ut ad publi-
5 cos hoſpites revertamur, interdum pro ma-
gnis in Rempublicam meritis hoſpitii honos
principibus viris a populo deferebatur.
Quapropter [e] Demoſthenes tradit Athe-
nienſes affectos ingentibus a Macedoniæ
Rege beneficiis hoſpitium eſſe Regi cum
Athenienſi civitate decreviſſe; erat quippe
magna neceſſitudo civitati cum eo, qui e-
jus proxenos haberetur. Ideo [f] Thucydides
inducit Alcibiadem apud Lacedæmonios
commemorantem *προξενίαν*, ideſt hoſpitium,
quod ſuis Majoribus erat cum Spartanâ Re-
publicâ conſtitutum, eoque nomine cri-
men diluentem alienæ ab illâ civitate vo-
luntatis. Hoc autem hoſpitium publicum
reſpicit Virgilius Æneidos libro tertio,
quum Thraciam appellat hoſpitium Trojæ;
ſic enim loqitur:

Terra procul vaſtis colitur Mavortia campis,
Thraces arant, acri quondam regnata Lycurgo,
Hoſpitium antiquum Trojæ, ſociique penates

& Plautus [g] Amphitruone, qui ſic ait:

...... *ita*
Peregrè adveniens hoſpitio publicitus accipiar

Nec verò mirari debemus privatæ neceſſi- 6
tudinis nomen ad civitates, Reſque publicas
eſſe tranſlatum; ſiquidem nulla fuit inter
privatos neceſſitudo, quæ non inter civita-
tes intercedere crederetur. Hedui Roma-
norum [h] fratres appellati ſunt; & colo-
niæ populos, a quibus fuerant deductæ,
Patrum loco venerabantur; hinc [i] illud
Virgilii:

Albanique patres......

Albanos Patres vocat Romanorum, quia
Roma fuit Albanorum colonia; & Marcel-
li [l] ſunt habiti Siciliæ patroni, omninoque
provinciæ eos patronos adoptabant, quo-
rum vi, & armis in poteſtatem populi Ro-
mani redactæ fuerant.

[a] Ita refert Cæl. Rhodig. libr. 11. cap. 10. [b] Suid. in V. *Πρόξενοι*, & Ælius Dionyſ. apud Cæl. Rhodigin. libr. 11. cap. 10. [c] V. Brod. in Comment. Ling. Græc. in V. *οἱ προξενοῦντες*. [d] Seneca de Benef. libr. 2. c. 22. [e] Demoſthen. in Philippic. [f] Thucyd. l. 6. [g] Plaut. Act. 1. ſc. 1. Amphitr. [h] Strabo libr. 4. de Galliâ. [i] Virgil. Æneid. libr. 1. in princip. [l] T. Liv. libr. 26.

DISSERTATIO XVII.

De Romuli origine.

Aborigines e truncis, & roboribus natos fama eſt propter vitæ duritiam; licet autem Græci Italorum luxum reprehendant, de eâ Italiæ parte, quæ Magna Græcia appellatur, id eſt accipiendum. Plerique philoſophi veteres exiſtimabant eſſe quaſdam ſempiternas mentes corporis omnino expertes, & ſummi Dei adminiſtras, quas pariter Deos nuncupabant, & pro diverſitate munerum diverſis nominibus diſtinguebant; nam eam, quæ Terram adminiſtrat, Rheam, ſeu Veſtam nominabant; quæ Mare, Neptunum, & ſic deinceps. His ſubjectos eſſe genios ferebant, & nomine eorum Numinum, quibus ſubjiciebantur, nuncupari; quorum triginta millia Terris oberrare tradit Heſiodus. Hos corpus habere quidem, ſed ſubtile, & nonniſi, quum ipſi volunt, aſpectabile opinabantur; adeout cum feminis miſcerentur; & eorum alios eſſe immortales, alios mortales, auditamque vocem ferebant nuncientem mortuum eſſe Pana. Ex his genitos ſemideos, & heroas, alioſque virtute præcellentes viros arbitrabantur, & præcipuè urbium, gentiumque auctores; hinc heroës ab amore Numinum dici Plato exiſtimat. Noſtri etiam Patres admiſerunt Dæmones, quos vocant Incubos, & Succubos; nonnulli etiam tradiderunt, mentes illas Summi Numinis adminiſtras, quæ ab Auctore ſuo defecerunt, gigantes procreaſſe, quod Sacris Litteris indicari voluerunt. Nec defuerunt, qui putarent Angelos habere quoddam corpus æthereum, quale etiam animæ tribuunt ſectatores Platonis; quin etiam Tertullianus ipſum Deum corpus eſſe exiſtimavit. Alii verò philoſophi abſurdum exiſtimarunt, ex homine, Deoque heroas genitos; eſſe tamen quandam Numinum benevolentiam erga homines virtute præſtantes dixerunt, eorumque curam gerere, quam patris nomine volunt ſignificatam; & hac ratione Romulus ex Marte procreatus dicebatur, & quamplures alii ab aliis Diis. Socratem Deus a fugiendis deterrebat; quod etiam contigiſſe ferunt Plotino, & ſuperiore ſæculo epico Poëtæ præcellentiſſimo.

QUum duabus [a] ex partibus conſtent homines alterâ immortali, ac pæne divinâ; alterâ mortali, nobiſque communi cum mutis animantibus non deſunt, neque defuerunt unquam Mortales, in quibus alterutrius partis natura, & vis ita prævaleret, ut vel Deo, vel teterrimæ belluæ ſimillimi viderentur; & quia facilior eſt in deteriora lapſus, plerique ita corporis naturam amplectuntur, ut nihil altum ſapiant; & quaſi mutæ pecudes nullam cœleſtis animi indolem præſeferant. Sed non ita ſibi omnia deterior pars noſtri vindicat, ut non exiſtant aliquando homines, qui in excolendo animo occupati corpus quodammodo relinquant, vel potiùs conſecrent, & divini propemodum videantur. Id animadverſum præbuit occaſionem credendi 1
præclariſſimos viros Deorum ſatu procreatos; ſic Galli [b] ſuæ gentis auctores a Dite Patre genitos exiſtimabant; ideo [c] natales dies, & menſium, & annorum initia ſic obſervabant, ut dies noctem ſubſequeretur: ſic [d] Ariſtomenis Meſſenii, ſic [e] Ariſtodamæ Sicyonii originem conſecrabant: ſic Alexandrum [f] Macedonem, ſic [g] Scipionem Africanum Jove, ſic [h] Auguſtum Apolline natum ex Antiquis nonnulli crediderunt. Et ne longiùs ab Auctore noſtro diſcedamus, ſic [i] Romulum Marte ſatum ferunt, quòd ipſe ingens factis, & animi altitudine, & robore corporis, & prudentiâ mirabilis divinum quid præſeferre videretur; neque enim aut humana origo, aut naſcendi conditio, qua furtim editus, & abjectus ad mortem fuerat, aut educationis ratio, qua inter pecora nutritus, inter paſtores adoleverat, tantæ indoli congruebant. Quapropter quum tantas virtutes aliunde haurire non potuiſſet, divinitus accepiſſe credebatur; & quia præ ceteris animi dotibus, in eo ſe fortitudo altius efferebat, a Marte genitum prodiderunt; & alioquin gens Ita- 2
lorum eâ tempeſtate belli ſtudiis apprime dedita quidquid egregium videbatur, id Marti, quem unicè colebat, acceptum libens referebat. Quod Italorum ſtudium bellicæ rei fuiſſe acerrimum Poëtæ teſtimonio credi convenit, qui [l] cecinit:

Durum a ſtirpe genus Natos ad flumina primùm
Deferimus, ſævoque gelu duramus, & undis;
Venatu invigilant pueri, ſilvaſque fatigant;
Flectere ludus equos, & ſpicula tendere cornu.

& paulo poſt [m] ait:

Canitiem galeâ premimus, ſemperque recentes
Convectare juvat prædas, & vivere rapto.

Neque

---

[a] Sall. in proœm. Catilin. [b] Jul. Cæſ de Bello Gall. libr. 6. [c] Idem ibid. [d] Pauſ. in Meſſen. ſive l. 4. [e] Idem eod. loc. [f] Idem Pauſ. ibid. & Plutarch. in Vitâ Alexandr. [g] T. Liv. libr. 6. Dec. 3. Aul. Gell. l. 7. cap. 1. & Valer. Max l. 1. c. 2. [h] Suet. in Vitâ Auguſti c. 94. [i] Plutarch. in Vit. Romuli, Tit. Liv. libr. 1. [l] Virgil. Æneid. 9. [m] Idem Virgil. ibid.

Neque alid cauſâ fama eſt Aborigines Italicam [a] gentem e truncis, & Roboribus natam, niſi propter duritiam vitæ, patientiamque laborum. Quamquam non me fu-
3 git a Græcis [b] Italorum delicias, opiparaſque menſas, & vitam luxu diffluentem reprehendi; ſed id de Italiæ parte, quæ Magna [c] Græcia vocabatur, eſſe capiendum non dubitaverim; quæ propter urbium opulentiam, & excellentem ſoli ubertatem, & beatiſſimam omnium rerum affluentiam, ad voluptates incolas incitabat. Nam in ceteris Italiæ partibus plerunque vita abhorrens a luxu, & bellicæ artes colebantur; confirmavit & hanc opinionem Romana virtus, quæ cæteras longè ſupergreſſa nationes auctorem ſibi Martem meritò vindicabat. Neque enim juſtiùs [d] Athenienſes Minervam propter urbis eximiam ſapientiam; neque [e] Scythæ Herculem propter vitæ genus vagum, laborioſum, exercitum, avidum belli, ſervitutis inimicum; neque Thraces eundem Martem ob feritatem ejus nationis, Perſæ [f] Perſeum Jovis filium ob regalem ejus gentis potentiam, & ſplendorem, quàm Romani Martem ſuum conditorem eſſe prædicabant. Quis enim populus juſtiore ti-
4 tulo auctorem ſuum bellorum Deum eſſe gloriatus eſt, quàm illa gens, quæ plures numeravit triumphos, quàm annos; pluribus eſt ornata victoriis, quàm ſimul omnes nationes; plures vincendo regiones cognovit, quàm quiſquam ante peregrinando; quam [g]

..... neque fervidis
Pars inclusa caloribus
Mundi, nec Boreæ finitimum latus,
Durataque ſolo nives

a feliciſſimo victoriarum curſu abegerunt; quæ Europam, Aſiam, Africam ſubigendo nihil eſſe invictum Romanæ potentiæ declaravit? Neque verò philoſophorum placita opinioni vulgi conſecrantis originem populi Romani, & miſcentis humana divinis magnopere repugnabant; nam quamquam ſummum illum naturæ principem, & omnium rerum architectatorem Deum tantæ majeſtatis eſſe [h] voluerunt, ut ſecretus ab omnibus licet omnibus infuſus nulli miſceatur, nedum [i] Liberos procreare, aut habere commercium cum feminis poſſit; tamen inter illam divinam, ſupremam, immortalemque naturam, & humanam eſſe nonnullas interjectas naturas. Nam ſecundùm Deum ſummâ virtu-
te, præſtantiaque præditas eſſe mentes illas 5
ab omni corporis contagione ſeparatas, ſempiternas adminiſtras Dei ſummi, quas Deos Antiqui nuncupabant, & pro diverſitate munerum diverſis nominibus [l] diſtinguebant; his verò ſubjectos eſſe genios immortales quidem, ut ſuperiores, corpore verò concretos, ut homines, licet id ſit admodum ſubtile, & niſi quum ipſi volunt, haudquaquam aſpectabile. Horum multa genera eſſe per omnes terras, totumque Cœlum ſparſa, diſparemque naturam cenſebant; adeo ut alii ad ſuperarum mentium præſtantiam accedere, alii verò non longè ab humanâ imbecillitate remoti crederentur. Quin & eorum non paucos eſſe mortales ferebant, auditamque Panos [m] morientis aliquando vocem; ſed etiam eos, qui morti non ſunt obnoxii, utpote conſtantes corpore, humanis affectionibus non carere. Quapropter [n] Apulejus, & [o] Pſellus cum mulieribus miſceri, venereâ voluptate perfundi, & Liberos pro-
creare tradiderunt. Sed & [p] noſtri Patres 6
Dæmones, quos vocant incubos, & ſuccubos, agnovere; longiùs progrediuntur nonnulli, & etiam mentes illas ſummi Numinis adminiſtras, quum ab Auctore ſuo aliquando defeciſſent, ad cupiditatem generandi [q] prolapſas Gigantes procreaſſe; idque ſacris litteris indicari Lactantius Firmianus [r], Philo, Joſephus hiſtoricus, aliique complures voluerunt. Quæ ſententia [ſ] ab eorum opinione manavit, qui eas mentes, quas Angelos Chriſtiani vocant, habere quoddam corpus æthereum, tenue, pellucidum, igneâ mobilitate præditum (cujuſmodi corpus animæ, quaſi vehiculum, ſectatores Platonis tribuunt) putaverunt; quam ſententiam Baſilius ille Magnus, & plerique Patres Græci ſequuti ſunt, & Tertullianus; ſed Tertullianus alio modo; nam & [t] mentes, & Deum ipſum corpors eſſe [u] Tertullianus exiſtimavit. Ve-
rumtamen plerique, ut dicebamus, cœle- 7
ſtes illos Deos corpore, materiaque care-
re, &

[a] Virgil Æneid. libr. 8. vid. Diſs. 4. in Thucydid. n. 10. [b] Plato in Epiſt. apud Athen libr. 12. cap. 6 [c] Plin. libr. 3. cap. 5. & 10. [d] Plato in Critia, & Lactantius Firmian. libr. 1. de Falsâ Relig cap. 15. [e] Herodot libr. 4. cap. 8. [f] Idem libr. 7. cap. 150. [g] Horat. libr. 3. Od. 24. [h] Aratus in Phænomen. & Virgil. Eclog. 3. Seneca de Benef. libr. 4. cap. 8. & idem Virgil. libr. 6. Æneid. & Seneca Epiſtol. 95. [i] Lactant. Firmian. libr. 1. de Falsâ Rel. cap. 16. [l] Plato in Timæo, & in Convivio, & Apulejus de Deo Socrat. [m] Lil. Greg. Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 17 in fin pagin. 437. verſ. 39. [n] Apulejus ibid. [o] Michaël Pſellus de Dæmonib. [p] Div. Auguſtin. de Civit. Dei libr. 15. cap. 23. [q] Div. Auguſtin. ibid. [r] Lactantius Firmian. de Orig. Error. libr. 2. cap. 15. [ſ] Origin. libr. 2. de Principiis cap. 2. [t] Tertull. de Habitu muliebr. cap. 2. [u] Idem Apolog. cap. 47. Lil. Greg. Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 15. pag. 421. verſ. 10.

re, & vitiis, quæ proficiſcuntur a corpo-
re, cenſuerunt; omnium autem horum ex-
pertes non eſſe genios, qui quaſi mino-
rum gentium Dii habebantur, quos me-
dioxumos Comicus [a] appellavit. Non ab-
ſurdum autem omnino putant poſſe miſceri
cum feminis hujus generis Numina, & fi-
lios gignere; qui naturâ ex homine, Deo-
que mixtâ ſemidei, & heroës vocabantur;
& heroica quidem tempora, quibus [b]

...... domos inviſere caſtas
Cælicolæ ſpretâ nondum pietate ſolebant,

multos hujus generis habuerunt; conſe-
quutæ verò ætates, quaſi ea conſuetudo
jam exoleviſſet, paucíſſimos; tamen & A-
ratum [c] ab Æſculapio genitum, & [d] Pla-
tonem Apollinis ſemine procreatum, &
Alexandrum [e] Jovis Hammonis editum
ſtirpe percrebuit; non ex illius Jovis, aut
Apollinis ſtirpe [f] nimirum

.... qui templa Cæli ſumma ſonitu concutit

vel [g]

.... qui terrarum flammis opera omnia lu-
ſtrat;

ſed ex alicujus genii, qui Jovem ſequeretur,
8 aut Apollinem. Nam mentes illas ſupremi
Numinis nuncias, & adminiſtras a rerum
Principe alias aliis muneribus eſſe præpo-
ſitas, quæ pro diverſis officiis diverſa no-
mina ſortitæ ſint; nam [h] quæ Terram ad-
miniſtret, Rheam, vel Veſtam nominari;
quæ mare, Neptunum; quæ [i] aërem, Ju-
nonem; quæ lucidiſſimum Ætherem, Mi-
nervam, & eodem modo deinceps; his au-
tem ſubditos eſſe genios, quam plurimos,
quum Heſiodus [l] tradiderit eorum millia tri-
ginta terris oberrare

Τρὶς γὰρ μυρίοι εἰσὶν ἐπὶ χθονὶ πουλυβοτείρῃ
Α'θάνατοι Ζηνὸς φύλακες θνητῶν Α'νθρώπων

Hos eorum nomine, quorum Numini, ac
poteſtati ſubjiciontur, appellari; atque hos
etiam [m] amore tangi, cum feminis congre-
di, & heroës procreare; quos dictos Plato
putat [n] ἀπὸ τῦ Ε'ρωτος, ab amore Numinum
erga homines. Aliis autem abſurdum vide-
9 tur mortalia cum immortalibus commiſce-
re, ac perinde facere eos, qui ex homi-
ne, Deoque heroas genitos eſſe commemo-
rant, ac fecerunt poëtæ, qui [o] Hippocen-
taurum, & [p] Chimæram, aliaſque monſtra
e diverſis conflata naturis confinxerunt;

eſſe tamen quandam benevolentiam Numi-
num erga homines juſtitiæ, virtutiſque cul-
tores, & ſceleris puros, & innocentes.
Quare veriſimile videri Deos bonorum homi-
num præcipuam curam gerere; ſic Ulyſſi
Minervam, Achilli Thetidem, Agamem-
noni Junonem ſemper affuiſſe conſultiſ-
ſimus rerum divinarum vates Homerus
tradidit; eodemque modo [q] Hippolytum
propter caſtitatem Dianæ fuiſſe gratum Tra-
gicorum ſcena declarat. Et ut a poëtis, & 10
fabulis abeamus, quis neſcit omnes, qui
de Socratis vitâ aliquid litteris mandave-
runt, affirmaſſe [r] Deum Socrati præſen-
tem ſemper fuiſſe, qui a fugiendis ipſum
deterreret? quod ſuperiore ſæculo Epico
Poëtæ præcellentiſſimo tradunt contigiſſe,
qui uſus dicitur ſummâ familiaritate cujuſ-
dam genii; & Plotinum Porphyrius in e-
jus vitâ hujuſmodi numen amicum, quod
ejus tutelam gerebat, habuiſſe teſtatur.
Quam paternam in homines virtute præ-
ſtantes benevolentiam Numinum patris no-
mine volunt ſignificatam; ut ejus Dei filii
dicerentur, cujus Numen ſemper experie-
bantur propitium. Qua ratione [ſ] Pompeji
Magni filius, dum mari plurimum poterat, 11
Neptuni filius dicebatur; eodemque modo
Æneas [t] Veneris filius eſt appellatus, quòd
incredibili vi polleret animos hominum ſibi
conciliandi, amoremque omnium allicien-
di; ſemperque Venerem habuerit amicam,
& obſequentem, & ad maximas res conſe-
quendas adjutricem. Cujus editus ſtirpe
Romulus Martem [u] Patrem nuncupavit,
quòd Martis hoc eſt virium beneficio om-
nia adeptus videretur; nam vi fratrem a
morte liberavit, & materno avo regnum re-
ſtituit vi, & vi Amulii ultus eſt injuriam; &
per vim Sabinas rapuit, & ſibi, ſuiſque ci-
vibus matrimonia acquiſivit, nullamque a-
liam Venerem novit, quàm armatam; &
vi finitimas urbes in ſuam redegit poteſta-
tem, & vi agrum Romanum paravit, & Im-
perium dilatavit; nihil denique perſuaden-
do, omnia bellando eſt conſequutus; &
incredibili eſt uſus Martis benevolentiâ,
quum nunquam in tot prœliis, & expedi-
tionibus oſſenderit.

D I S-

[a] Plaut. Ciſt. Act. 2. ſc. 1. Lil. Gregor. Gyr. de Deis Gent. Synt. 15. pag. 421. v. 8. [b] Catull. de Nupt. Pel. & Thetid. [c] Pauſ. in Cor. ſive l. 2. [d] Diog. Laërt. l. 3. in princ. in Vit. Platon. & D. Hieron. l. 1. contra Jovinianum. [e] Pauſ. in Meſſen. ſive libr. 4. [f] Terent. Eunuch. Act. 3. ſc. 5. [g] Virgil. Æneid. 4. [h] Lactant. Firmian. de Origin. Error. libr. 2. cap. 7. [i] Macrob. Saturn. libr. 3. cap. 4. [l] Heſiod. Op. & Dieb. v. 250. [m] Plato in Cratyl. [n] Plato ibid. [o] Hom. Odyſs. Φ. & Ovid. Metam. libr. 12. [p] Hygin. fab. 57. [q] Eurip. & Senec. in Hippolyt. [r] Apulejus de Deo Socrat. Plutarch. & Max. Tyrius de Gen. Socratis, Plato in Theage, & in Theæteto, Xenoph. in Apologiâ, Cicer. libr. 1. de Divinat. D. Cyprian. de Idolorum Vanitate, Clem. Alexandr. Stromat. libr. 1. Tertull. de Animâ, & Diogen. Laërt. libr. 2. in Vitâ Socratis. [ſ] Dion Caſs. Hiſtor. libr. 48. [t] Virgil. Æneid. Lactant. Firmian. de Falſ. Relig. libr. 1. cap. 17. [u] Tit. Livius libr. 1. & Plutarch. in Vitâ Romuli.

DISSERTATIO XVIII.

De Romulo a Lupâ nutrito.

Apollo Lycius, & λύκος a luce dictus eſt, quæ antiquitus λύκη dicebatur, non quòd ei ſacer eſſet lupus; Marti enim conſecratus erat; Argivi tamen lupum numiſmatis imprimebant. Multi a feris nutriti dicuntur; veriſimilius autem eſt, nominis ambiguitatem locum fabulis feciſſe, ut multis exemplis docemur. Animalia quædam inter ſe ſocietatem ineunt. Portenta indicarunt, quales futuri eſsent multi infantes. Meretrices a Latinis lupæ dicebantur, inde lupanar. Olympiadem cum milite, qui Draco dicebatur, corpus miſcuiſſe ferunt; hinc fabula manavit, eam cum Jove concubuiſſe.

QUi Deo natum Romulum memoriæ prodiderunt, non contenti ejus ortum opinione tantæ originis conſecraſſe nutritum etiam providentiâ Deûm tradiderunt; ut non genitus modò, ſed & altus, educatuſque divinitus videretur. Siquidem ferunt, quum Romulum, & Remum paulo ante natos ii, quibus [a] id negotii datum fuerat, in alluvie Tiberini fluminis expoſuiſſent, veniſſe lupam ſitientem e montibus, & inventis pueris mammas præbuiſſe; ita Romæ conditores ferino lacte diu nu-
1 tritos, donec eos Fauſtulus regii pecoris Magiſter ſuſtulerit, ac pro ſuis educarit. Hoc autem commentum a fabularum avidâ antiquitate non ſine causâ videtur excogitatum; nam conſentaneum erat a Marte genitos infantes omni humanâ ope deſtitutos, & in vaſtas ſolitudines deportatos ab eo potiſſimùm animali nutriri, quod Marti ſacrum habebatur; ut ejus Dei providentiâ ali crederentur, cujus e ſtirpe fuerant procreati. Lupos autem Martis eſſe famulos antiquitas autumavit; hujus rei Virgilius [b] teſtis locupletiſſimus, qui lupum Martium vocat hoc Hemiſtichio

Martius a ſtabulis rapuit lupus....

Alludit & [c] Plautus, apud quem ſervus acutiſſimè argutatur, qui quum videret duos heriles filios viventis patris bona dilapidare, & cum ſcortis nequiſſimè viventes conſumere, ait oportere hero ſuo inimicum eſſe Martem, cujus bona lupæ devorent, & abſorbeant; qui duo loci ex Plutarcho in vitâ Romuli explicantur, ubi tradit lupum eſſe Marti conſecratum. Quamquam 2
non me fugit ex vetuſto Sophoclis [d] Interprete quosdam affirmare lupos eſſe dedicatos Apollini; quam opinionem confirmavit [e] Lycopolitana Thebaidos civitas, quæ lupum ſimul, & Apollinem adorabat; quin & [f] Macrobius affirmat Solem λύκον, hoc eſt *lupum*, nominari. Sed hujus appellationis ratio eſt, quòd lux antiquitus Græco ſermone λύκη dicebatur, unde [g] Latinum lucis vocabulum deductum eſſe conſtat. Dictus eſt autem Apollo λύκος non quia lupus Apollini conſecratus fuerit; ſed quia lucis eſt Apollo pater, ex quo Lycius eſt etiam appellatus. Ambiguum autem vocis fecit, ut Lupus Apollini ſacer crederetur; ideo Argivi lupos Apollini ſacrificabant, quò Sophocles reſpexit, quum eundem Deum λυκόκτονον in Electrâ nuncupavit, quaſi dicas *luporum interfectorem*; idemque [h] populus numiſmatis lupi formam imprimebat; & Argis fuit forum Lycæum, quod ex eadem causâ nomen accepit, ut ex Electrâ Sophoclis intelligi poteſt. Sed ut ad Au-
ctorem noſtrum revertamur, non confutat 3
hanc hiſtoriam, ſive fabulam de Romulo a lupâ nutrito [i] Livius, ne receptæ religionis fidem argumentis elevet; quod conſilium etiam [l] Straboni, & [m] Juſtino, & Plinio [n] fuit, qui eam rem magnitudini fatorum, non ferarum naturæ acceptam ferri putat oportere. Et ſanè multi longè clariſſimi viri a feris, vel ab avibus, quum infantes eſſent in deſertis locis expoſiti, nutriti memorantur. Nam [o] Semiramidem feminam ſpoliis totius Orientis illuſtrem columbæ recens natam dicuntur aluiſſe; idcirco Syris antiquitus religio fuit columbas occidere, quod [p] Tibullus his verſibus teſtatur:

Quid referam, ut volitet crebras intacta per urbes
Alba Palæſtino ſancta columba Syro?

& Cyrum [q] ſuperiorem a cane, quum eſ-
ſet infans feris objectus, nutritum plerique 4
tradiderunt; Darii [r] quoque equam altricem fuiſſe Hephæſtion memoriæ prodidit; & [ſ] Hieronem Syracuſanum puerum ab omnibus deſtitutum apes mellis alimento ſuſtentarunt; quod [t] & de Jove traditum eſt a poëtis, Virgilio [u] teſte, qui dixit

Nunc age naturas apibus, quas Juppiter ipſe
Addidit, expediam pro qua mercede canoros
Cure-

---

[a] Tit. Liv. libr. 1. [b] Virgil. Æneid. 9. [c] Plaut. in Pœnul. Act. 3. ſc. 3. [d] Scholiaſt. ad Sophocl. Electram. [e] Macrobius Saturnal. libr. 1. cap. 17. [f] Macrob. ibid. [g] Idem ibid. [h] Scholiaſtes Sophocl. ad Electram. [i] Tit. Liv. libr. 1. [l] Strabo libr. 5. [m] Juſtin. libr. 43. [n] Plin. libr. 8. c. 17. [o] Diodor. Sicul. Biblioth. Hiſtor. libr. 3. cap. 2.

[p] Tibull. libr. 1. Eleg. 7. [q] Herod. libr. 1. cap. 110. Juſtin. l. 1. Lucian. de Sacrificiis, & Ælianus Var. Hiſt. l. 12. c. 42. [r] Ptolem. Hephæſt l. 3. apud Phot. in Biblioth. n. 190. [ſ] Juſtin. Hiſtor. libr. 23. [t] Serv. ad 3. Æneid. libr. V. *Creta Jovis Magni medio jacet inſula Ponto.* [u] Virgilius Georgic. 4.

Curetum ſonitus, crepitantiaque æra ſequutæ
Dictæo Cœli Regem pavere ſub antro
Habin autem [a] Regem Tarteſſiorum cer-
va ſervavit, quæ mammas infanti præ-
buit, quod & [b] Telepho memorant ac-
cidiſſe. Nutrix etiam [c] Ægiſthi fuit ca-
pra, Æoli [d], & Boëthi vacca, [e] Hippo-
thoi, & [f] Peliæ equa, urſa Paridis, Anti-
lochi verò canis, Harpalices vacca. Quæ
5 hiſtoriæ quoniam Porphyrio breviter at-
tinguntur libro tertio de abſtinentiâ ab eſu
animalium; & is locus non mediocrem
ab his hiſtoriis lucem mutuatur, eundem
in latinum ſermonem a nobis tranſlatum
ſubjecimus; ſic igitur Philoſophus loqui-
tur. *Quiſquis autem e Veteribus nutritus eſt
ab animalibus, non tam parentibus, quàm
altoribus gloriatur; & alius quidem nutricem
jactat lupam, alius cervam, alius capram, a-
lius apes, Semiramis verò columbas, Cyrus ca-
nem, Cycnum verò Thrax ille, qui nutritoris
nomen tulit.* His hiſtoriis adductus fortaſſe
Livius non eſt auſus veterem fabulam con-
futare; præſertim quum ratio probabilis poſ-
ſit afferri, cur homines interdum a feris
nutriantur; vel enim uberibus lacte diſten-
tis belluæ, quò ſe moleſto onere allevarent,
infantibus ubera admoverunt; & mutua u-
tilitas homines feris conciliavit eo modo,
quo feras inter ſe jungit ad vitæ ſocieta-
tem. Sic [g] pinnam pinnoteres ſemper co-
6 mitatur, quia nutritur a pinnâ, ipſe verò
pinnæ vicem præſtat oculorum; nam quum
pinna luminibus careat, pandit ſe ſe, ut pi-
ſciculos capiat; adnatant piſces, neſcio qua
ludendi dulcedine, implentque patentem
pinnam; obſervat id pinnoteres, & levi
morſu pinnam admonet; illa compreſſo ore
piſces eliſos necat, partemque ſocio tri-
buit: ſic trochilus avicula cum crocodilo
ſocietatem init, quia trochilus crocodilum
periculo mortis liberat, & ſervat incolu-
mem, excitando dormientem, ubi Ichneu-
monem videt in eum magno impetu ir-
ruentem; & a [h] crocodilo trochilus alitur,
dum in os crocodili involat, & reliquias
cibi dentibus inhærentes detrahit: ſic ſer-
penti cum vulpe convenire dicitur, quia
ſe ſe invicem ab aquilâ communi hoſte de-
fendunt. Qoare quum utilitas mutas ani-
7 mantes inter ſe conleciet, potuit & cum
hominibus copulare, ut ab ipſis homines
alerentur; vel Numinis providentiâ ma-
gnarum exordia rerum molientis eſt factum,
ut infantes in clariſſimos viros evaſuri,
quum exponerentur ab hominibus, mira-
biliter alerentur a belluis. Hæc mutis ani-
mantibus ſenſum dedit humanitatis, & pie-
tatem, quam homines exuerant, induit fe-
ris: hæc hominum ſævas cogitationes elu-
dit, & triſtibus initiis lætiſſimos tribuit e-
ventus: huic nihil arduum eſt, nihilque
magis uſitatum, quàm ſæva conſilia in au-
ctoris caput convertere; ſicut hoc Amulii
inhumanum, crudele, nefarium conſilium
convertit in ejus exitium; quem fratris
nepotes, quibus molitus fuerat necem, ob
hoc ipſum facinus & regno, & vitâ exue-
runt. Nec abſurdum fuerit affirmare divi-
num Numen hoc omen eſſe voluiſſe fu-
turæ Romuli magnitudinis; quum ſoleant
interdum in claris infantibus indicia quæ-
dam futuræ vitæ apparere. Sic [i] Cœleſtis
ignis capiti Servii jacentis in cunis circum- 8
fuſus indicium fuit eximiæ claritatis: ſic
luſcinia, quæ [l] in ore Steſichori infantis
cecinit, hominis in pangendo carmine ſua-
vitatem indicavit; & [m] formicæ, quæ in ore
Midæ frumentum congeſſerunt, hominis
avaritiam, & opes præmonſtrarunt; & in
Zoroaſtre [n], quum naſceretur, inſolitus,
miruſque riſus argumentum potuit eſſe fe-
licitatis, quam Zoroaſter erat ſapientiæ be-
neficio conſequuturus: & [o] in Numâ pue-
ro canities futuram viri prudentiam de-
claravit: eloquentiam [p] Platonis, & [q] Pin-
dari, quæ in eorum infantium ore apes fa-
vos confinxerunt, dicuntur oſtendiſſe: in
Mithridatis ortu quarta Cœli pars ardere viſa
rerum ab ipſo geſtarum ſplendorem ſignifi-
cavit: in [r] Cyro viſa ſibi in ſomnis Mandane
ejus mater ex utero vitem producere, quæ
totam Aſiam obumbraret, indicium fuit Im-
perii totius Aſiæ, quod Cyrus occupavit;
Solque viſus e manibus Cyri ter elabi trigin-
ta annos regni, quibus Cyrus rerum poti-
tus eſt, indicavit. His de cauſis arbitror Li- 9
vium vulgi opinionem non refutaſſe Ro-
mulum, fratremque a lupâ nutritos affir-
mantis, quæ multis Romanorum ritibus
comprobabatur; nam [ſ] ideo inter ſigna le-
gionum Romani lupos receperunt, quòd
Romæ conditor alumnus lupæ crederetur:
ideo ficum, juxta [t] quam Romulus, Remuſ-
que expoſiti fuerant, Ruminalem vocabant a
rumâ, quæ [u] antiquo ſermone mammam ſi-
gnifi-

[a] Juſtin. Hiſtor. libr. 44. [b] Ælian. Var. Hiſt libr. 12. cap. 42. & Lucian. de Sacrificiis. [c] Ælianus ibid. & Hygin. fab. 87. [d] Hyg. fab 252. [e] Hygin. ibid. [f] Ælian. Var. Hiſtor. libr. 12. cap. 42. & Apollod. libr. 1. [g] Plin. libr. 9. c. 42. [h] Plin. libr. 8. cap 25. [i] Cicer. libr 1. de Divinat. Val. Maxim. libr. 1. cap. 6. Plin. libr. 2. cap. 107. & libr. 36 cap. 27. & Plin. de Vir. Illuſtrib. cap. 7. [l] Plin. libr 10. cap. 29. [m] Valer. Maxim. libr. 1. cap. 6. [n] Plin. libr. 7. cap. 16. [o] Serv. ad illud Virg. Æneid libr. 6. *Nosco crines, incanaque menta.* [p] Ælian. Var. Hiſt. libr. 10. cap. 21. & Val. Max. libr. 1. cap. 6. [q] Ælian. libr. 12. cap. 45. Philoſtrat. in Iconibus libr. 2. Pauſan. in Bœot. [r] Herodot. libr. 1. Juſtin. libr. 1. & Valer. Max libr. 1. cap. 7. [ſ] Plin. libr. 10. cap. 4. [t] T. Liv. libr. 10. & Plin. de libr. 15. cap. 18. [u] Plin. ibid. & Varro de R. R. libr. 2. cap. 1.

gnificabat; a quo vocabulo [a] Rumina, vel Rumis Dea, quæ infantibus præerat, eſt appellata, [b] cui Romani lacte faciebant; & lactentes agni ſubrumi, quòd ſub rumam, ideſt mammam eſſent, Varrone [c] teſte, vocabantur. Nec tamen veritatis amiciſſimus Auctor prætermittit eſſe nonnullos, qui tradant Laurentiã vulgato corpore inter paſtores lupam appellatam (nam meretrices Latinis dicuntur lupæ, Satyrico teſte, qui ſic [d] ait

Iſe quibus grata eſt pictâ lupa barbara mitrâ;

unde lupanar originem duxit, qua voce ſignificatur locus, ubi meretrices vulgant corpus [e] Juvenalis:

Fœda lupanaris tulit ad pulvinar odorem;

& luperi cum [f] ſcortis rem habere; a rapacitate videlicet [g] ſcorta lupæ nomen acceperant) ab eâ [h] ſuſceptos, & altos eſſe Romulum, & Remum; ideo famam obtinuiſſe Romuli, Remique lupam fuiſſe nutricem. Eodem [i] modo Jovem Meliſſi fi-
10 liæ paverunt infantem; ſed quia *Apes μέλισσαι* græco ſermone dicuntur, ideo proditum Jovem ab apibus melle nutritum: ſic Cyro, ut auctor eſt [l] Herodotus, non canis præbuit mammas, ſed mulier, quæ *ſpaco* vocabatur, quæ vox *canem* Medo ſermone ſignificat; multis enim fabulis ambiguitas nominum locum fecit. Olympiadem Magni Alexandri matrem [m] Hephæſtion apud Photium tradit cum milite, qui Draco dicebatur, corpus miſcuiſſe; ex eo natum Alexandrum; unde fabula emanavit Olympiadem cum Jove concubuiſſe, qui ſpecie draconis deliteſcebat: *ὠὰ* [n] Græcia
11 vetus appellavit ſuperiores ædium contignationes, quæ poſtea *ὑπερῷα* ſunt appellatæ: quia eâ voce *ovα* quoque dicebantur, fama obtinuit Helenam ex ovo natam propterea quod in illâ ædium parte quotidie verſari ſoleret: anus [o] Moloſſorum linguâ *πελειάδες* nuncupabantur, ſicuti ſenes *πέλιοι*; quum oraculum Dodonæum anus duæ ex Ægypto profectæ tenuiſſent, & cœpiſſent reſponſa reddere, ex eo fama profluxit in oraculo Dodonæo columbas [p] futura prædicere. Solebant Veteres nomina fluminum hominibus imponere; cujus moris mentionem facit Silius libro primo, ubi de Rege Tago, quem injuſtè Haſdrubal interfecit, loquitur: idem indicat [q] Photius, qui tradit Herculem, niſi fallor, Ægyptium, Nilum appellatum. Ex hoc autem more multæ fabulæ originem habuerunt, quæ multos a fluviis procreatos, multa a fluviis geſta eſſe finxerunt; omninoque abundat his exemplis antiquitas; quapropter minimè mirum eſt, ſi vocis ambiguum fecit incertum, utrum ſit habenda Romuli nutrix mulier, an fera.

DISSERTATIO XIX.

In ea Livii verba: *Palatinum Romulus, Remus Aventinum ad inaugurandum templa capiunt &c.*

Templa a tuendo dicta ſunt; erant autem loca, quæ augures animo deſignabant. Primi Phoroneus, & Merops templa, & aras extruxerunt; antiquitus enim ſepulcra pro templis colebantur; poſtea verò heroibus foci, Manibus, & ſubterraneis Numinibus foſsæ, & megara, ideſt ædes, attributa ſunt; hinc explicatur Homerus. Mos ſepeliendi Mortuos in templis ab ultimâ origine repetitus eſt. Germani, & Perſæ nefas arbitrabantur parietibus Deos cohibere, quum Deus hunc Mundum ſibi pro templo ædificerit. Levam partem Plinius ex augurum diſciplinâ cenſet Orientem; Septemtrionem verò Livius, & Dionyſius Halicarnaſseus reſpectu orantium, qui Orientem ſpectabant; ſed Ægyptii, Homerus, & Ariſtoteles lævam partem eſse Occidentem putabant; ideo lyricus chorus, qui quum ſtrophas caneret, motum inerrantium ſtellarum ab Oriente in Occidentem repræſentabat, movebatur a dextrâ in ſiniſtram; quum autem antiſtrophas, a ſiniſtrâ in dexteram, quia errantium ſiderum motum ab Occidente in Orientem imitabatur; demum quum epodos caneret, conſiſtebat Terræ ſtabilitatem ſignificans; Auctor autem libri de Mundo lævam eſſe Meridiem probat; ex qua ſententiâ facilis eſt Lucani interpretatio; & ex his intelligitur, quæ ſint partes anticæ, & poſticæ. Fulgura, & tonitrua a lævâ parte auſpicatiſſima. Quæ nam eſſent Numina læva. Dionyſius Halicarnaſſeus tradit Romulo, quum regnum eſset ſuſcepturus, auſpicium fuiſse fulgur a lævâ: duodecim verò vultures Livius. Augures avium alias dicebant Oſcines; Alites alias, quæ dividebantur in Præpetes, & Inebras. De augurum dignitate, & numero.

PRincipia rerum agendarum a Deo optimo maximo eſſe ducenda, nihilque gerendum, quod non divinæ illi ſapientiæ probaretur, quum Antiqui viderent, antequam aliquid negotii ſuſciperent, explorandam ſibi du-

[a] D. Auguſt. de Civ. Dei libr. 6. cap. 8. & Plutarch. Probl. cap. 57. [b] Plutarch. ibid. & Varro de Re Ruſt. libr. 2. c. 11. [c] Varro de R. R. libr. 2. c. 1. & cap. 11. [d] Juven. Sat. 3. v. 66. [e] Juv. Sat. 6. v. 231. [f] Non. Marcellus. [g] Iſidor. l. 10. [h] T. Liv. libr. 1. [i] Lactant. Firm. libr. 1. de Fals. Rel. cap. 22. [l] Herod. libr. 1. cap. 110. [m] Hephæſt. libr. 3. apud Phot. Biblioth. 190. [n] Athen. l. 2. [o] Servius ad Eclog. 9. Virgil. paulo poſt princip. [p] Herod l. 2. Strabo l. 7 Dion. Halic. l. 1. & Ov. Metam. l. 13. [q] Hephæſtion l. 2. apud Photium Biblioth. n. 190. & Cic. libr. 3. de Nat. Deor.

bi ducebant Numinis voluntatem; & quo-
niam a Majoribus acceperant avium occen-
1 tu, vulatuque, & fulgurum, fulminumque
monitu, & extis victimarum Deorum im-
mortalium mentem præcipuè declarari, nul-
lam rem majoris momenti aggrediebantur,
quin priùs auſpicia captaſſent, & aves con-
ſuluiſſent. Hujus exemplum rei in Aucto-
re noſtro repetitur, qui Romulum, & Re-
mum tradit, quum inter ſe de Regno di-
ſceptarent, augurio litem diremiſſe, & Ro-
mulum auſpicatò Regnum ſuſcepiſſe; his
autem verbis clariſſimus Auctor exponit
hanc [a] hiſtoriam: *Palatinum Romulus, Re-
mus Aventinum ad inaugurandum templa ca-
piunt; priori Remo augurium veniſſe fertur ſex
vultures; jamque nunciato augurio quum duplex
numerus Romulo ſe oſtendiſſet, utrumque Re-
gem ſua multitudo conſalutaverat; tempore illi
præcepto, at hi numero avium Regnum trahe-
bant*. Quæ verba ut illuſtremus, nobis con-
venit explicare, quidnam ſit templum cape-
re, & quid templum antiquitus diceretur, &
quanta fides auguriis apud Antiquos fuerit,
& quomodo Romulus augurium perege-
rit. Templum a tuendo eſſe dictum [b] Var-
2 roni placet; qua de cauſâ Cœlum a poëtis
templum eſt appellatum; ſic vetus [c] Poëta
Cœlum vocat in hoc verſu:

Unus erit, quem tu tolles ad cærula Cœli
Templa....

Eodem modo, & Inferi Acherontia tem-
pla dicuntur a poëtis; cujus rei teſtis eſt
Poëta tragicus apud Ciceronem libro ſe-
cundo Tuſculanarum [d] quæſtionum:

Acheruſia templa alta Orci
Pallida, obnubila, obſita tenebris loca

& Lucretius, qui ſic [e] ait:

Et ſi præterea tamen eſſe Acheruſia templa
Ennius æternis exponit verſibus edens.

Quum autem a tuendo templum diceretur;
3 ideo [f] augures loca, quæ conſpectu finiviſ-
ſent, templa appellabant; ſumpto quippe
lituo (is autem fuit baculus a ſummo le-
viter inflexus) augur peragebat verbis, in-
tra quos fines mitti ſibi vellet augurium.
Conſtituebat autem pro terminis arbores,
ut ex verbis [g] Varronis intelligi poteſt;
quibus ille teſtatur augures uti ſolitos in
templis deſignandis; quæ, ut Scaliger e-
mendat, ſunt hujuſmodi *teſca dumecta ſim-
to quoad ego catlè linguâ nuncupavero; olla
veter arbor, quiſquis eſt, quam me ſentio tem-
plum, teſtumque eſto in ſiniſterum: olla veter
arbor, quiſquis eſt, quidquid eſt, quod me ſentio
dixiſſe, templum, teſtumque eſto in dexterum*.

Illud etiam obſervabatur, ut locus, unde
augur templum finiebat, eſſet hujuſmodi,
ut nulla res auguris proſpicientis aſpectum
poſſet impedire; quapropter loca edita e-
ligebantur; ideo Romulus Palatinum, Re-
mus Aventinum colles ad inaugurandum
templa ceperunt. Ex his ergo conſtat tem-
plum capere apud Livium non aliud eſſe,
quàm locum, ubi quis augurio agendo re-
giones determinet, atque deſignet, capere;
nec aliud eſſe templum, quàm ſpatium ani-
mo, viſuque definitum, & Numini alicui de-
dicatum. Quare non oportet commoveri,
ſiquando legimus templum dicatum, neque 4
ædem protinus Deo conditam; vetuſtiſ-
ſimis nimirum temporibus non ſuperbas
in honorem Deûm moles extruebant, ſed
agros conſecrabant. Quocirca templa ſunt
Græco [h] ſermone *τεμένη* appellata a verbo
τέμνειν, quod ſignificat *ſeco*; id autem perin-
de eſt, ac ſi dicas loca abſciſſa ab aliis, & ſe-
parata, quæ poëtæ Græci etiam *ἄλση* nuncu-
pant; nam licet *ἄλσος lucus* propriè dicatur,
tamen, Strabone teſte, poëtæ ſuo more eo
vocabulo abutuntur ad ſignificandum quod-
libet ſpatium Deo conſecratum. [i] Principes
Phoroneus, & [l] Merops dicuntur templa 5
Diis conſtituiſſe, & aras erexiſſe; ſed initio
etiam ſepulcra pro templis colebantur; im-
mo quædam templa nihil aliud, quàm ſepul-
cra fuerunt; ideo [m] Clemens Alexandrinus
putat Lariſſæ in Minervæ delubro ſepul-
crum Acriſii fuiſſe; & Athenis [n] in arce
parentatum Cecropi; Erichthonio verò in
templo Poliadis monumentum conſtitu-
tum; ſicut Immarado in templo Cereris
Eleuſiniæ; Hyperoche, & Laodice in in-
ſulâ Delo in Artemiſio ſepultæ perhiben-
tur; aliaque templa defunctorum cineri, &
cultibus patuerunt; ut mirari non poſſimus
tanquam novum morem, qui ſuperioribus
ſæculis vulgò increbuit, ſepeliendi mortuos
in templis; eſt enim ab ultimâ vetuſtate
repetitus. Nec minùs intelligi poteſt, cur
ſepulcra templi nomine a poëtis honeſten-
tur, ut notat Nonius [o] Marcellus, quo in
loco recitat illos Virgilii [p] verſus:

Præterea fuit in tectis de marmore templum
Conjugis antiqui, miro quod honore colebat.

Nam forſitan Priſcis non ſatis ex dignita-
te Deûm viſum eſt ſepta parietibus loca 6
Cœleſti Numini dedicare; ſed ea Manibus
conſecrabant, quaſi domos quaſdam mor-
tuorum; ſed quum antiquato vetuſto ritu
Diis templa cœpiſſent erigi, aræque religio-
sè conſtitui, tunc, Porphyrio teſte, heroi-
bus

[a] T. Liv. libr. 1. [b] Varr. de L. L. libr. 6. [c] Ennius Annal. libr. 1. apud Varr libr. 6. de L. L. [d] Varro libr. 9. de L. L. aliter hos verſus refert. [e] Lucret. libr. 1. [f] Cicer. de Divinat. libr. 1. T. Liv. libr. 1. Plutarch. in Vit. Romuli, & Serv. ad Ecl. 9. Virg. v. *Ante ſiniſtra cavâ &c.* & ad libr. 6. Æn. v. *Ipſa ſub ora viri &c.* [g] Varro de Ling. L. libr. 6. [h] Voſſ. Etymol. in v. Contemplari. [i] Hyg. fab. 237. [l] Clem. Alex. in Protr. [m] Clem. Al. ibid. [n] Idem ibid. [o] Non. Marcell. cap. 6. num. 9. [p] Virgil. Æneid. libr. 4.

bus foci, Manibus, & ſubterraneis numinibus foſſæ, & megara, ideſt ædes, ſunt attribura. Qui Porphyrii locus apertè nos docet, cur apud Homerum Inferos aditurus, maneſque placarurus foveam Ulyſſes fodiat. Neque tamen etiam conſequuris temporibus gentes deſuerunt, quibus indignum majeſtare Numinum videretur parietibus, & tecto divinum culrum continere; ſiquidem Germanos teſtatur [a] Cornelius Tacitus nefas exiſtimaſſe cohibere parietibus Deos; lucos, & nemora Cœleſtibus conſecraſſe, & Deorum nominibus appellaſſe; & in [b] monte Carmelo Syri Deum colebant, cujus nullum templum, nullumque ſimulacrum viſebatur; & Perſæ [c] Diis immortalibus templa condere ſcelus arbitrabantur. Idcirco [d] Xerxes quum in Græciam veniſſet, Magorum ſuaſu templa Græcorum dicitur inflammaſſe, quæ Græci inſtaurare noluerunt; ut ita ſemiuſta accenderent animos hominum in eam nationem, quæ vel templis Deorum non pepercisſet; quum tamen Perſæ non impietate, ſed patriâ religione ducti delubris ignes admoviſſent. Exiſtima-
7 bat nimirum a ſapientiæ ſtudiis non aliena natio non eſſe dignas Deo manibus hominum conſtructas moles; & ædificia anguſtis incluſa parietibus tantam non capere majeſtatem; quum ipſe Deus hunc [e] Mundum auguſtiſſimum, ornatiſſimum, pulcherrimum templum ſibi ædificarit; in eoque Solem ſimulacrum lucidiſſimum poſuerit ſuæ divinitatis; reliqua templa vetuſtate collabi, hominum vi, caſuque proſterni, inundationibus, & terræmotibus labefactari; hoc unius, & immortalis Dei unum, & immortale templum eſſe non ſignis manu factis refertum, ſed ipſius immensâ majeſtate [f] pleniſſimum;

..... Deum namque ire per omnes
Terraſque, tractuſque maris, Cœlumque profundum

& ſapientibus placuit, & poëtæ veriſſimè cecinerunt. In hac ſententiâ non Perſæ tantùm fuerunt; ſed & Zeno [g] Stoicæ ſectæ conditor in libro de Republicâ verat templum Deo condi, aut ſtatui ſimulacrum;
8 & augurum [h] diſciplina, quæ templum hoc in quatuor diviſit partes, lævas ad Orientem eſſe voluit, dexteras ad Occidentem, anticas ad Meridiem, poſticas ad Septemtrionem; idcirco tonitru a lævis auditum partibus, & fulmen ab iiſdem ruens auſpicatiſſimum habebatur; quo ſenſu Virgilius [i] dixit:

Intonuit lævum, & de Cœlo lapſa per umbras
Stella facem ducens multâ cum luce cucurrit

& [l] Ennius:

Quum tonuit lævum bene tempeſtate ſerenâ

Et Plinius [m] refert ab Oriente fulmen profectum, quum in Orientem conceſſerit maximæ felicitatis argumentum eſſe; quod genus dicitur [n] Syllæ fortunæ felicitatem ſummam portendiſſe. Atque haud ſcio, an quia partes Orientis, quæ lævæ habentur in auguriis, eſſent auſpicatæ, & ſummam rerum proſperitatem indicarent, ideo Virgilius læva Numina appellet ea, quæ rem fortunant, & ad exitus optatos, bonos, feliceſque perducunt, ubi [o] ſic ait:

.... ſi quem
Numina læva ſinunt, auditque vocatus Apollo

Quamquam [p] alii id dictum acceperunt de Numinibus, quorum maligna vis, atque natura eſt placanda, ne noceat, ne ſit impedimento, ne adverſetur; ſed, utut ea ſe res habet, in auguriis certè, quæ læva ſe oſtendebant, præſtantiſſima judicabantur, præcipueque fulgura, & fulmina. Hujuſmodi auſpicium & Romulum captaſſe, 9
quum regnum eſſet ſuſcepturus, & fulgur a lævâ emicuiſſe Dionyſius [q] Halicarnaſſeus refert; idemque [r] moris tradit ceteris fuiſſe Romanis, quum eſſent inituri magiſtratum; ſed [ſ] poſtea vetuſtate rem obſoleviſſe, & dumtaxat imaginem quandam moris antiqui remanſiſſe; nam Auroræ [t] exortu ſurgere candidatos, & quaſdam preces peragere ſub dio; adeſſe verò aliquem ex augurum collegio, qui fulgur a ſiniſtrâ, quamvis nullum apparuerit, nunciet. Hoc auſpicio uſum Romulum, quum eſſet regnum ſuſcepturus, Dionyſius [u] tradit; Livius [x] autem non fulgur, ſed duodecim vulturea memoriæ prodidit ſe Romulo oſtendiſſe, quod feliciſſimum credebatur augurium; nam [y] Herculem quoque gaviſum ferunt, ſi quando aliquam rem aggredienti vultur appartuiſſet. Hujus rei Plutarchus [z] reddit ratio-

[a] Corn. Tac. de Mor. Germ. [b] Corn. Tac. l. 2. n. 78. Hiſt. [c] Herod. libr. 1. c. 131. Strab. libr. 15. [d] Cic. libr. 2. de Leg. [e] Macr. in Somn. Scip. libr. 1. c. 14. [f] Virgil. Georg. libr. 4. [g] Diog. Laërt. libr. 7. ſegm. 33. in Vitâ Zenon. & Plutarch. de Stoicorum repugnantiis, Origen. contra Celſum libr. 1. Clem. Alex. Stromat. libr. 5. & Theodoritus ſerm. 3. [h] Varro libr. 6. de L. Lat. non multo poſt princip. Plin. libr. 2. cap. 54 & Dion. Halic. libr. 2. cap. 5. [i] Virgil. Æneid. libr. 2. [l] Ennius libr. 1. Annal. apud Cicer. libr. 2. de Divinatione. [m] Plin. libr. 2. cap. 54. [n] Plin. ibid. [o] Virgilius Georgic. libr. 4. in princ. [p] A. Gell. libr. 5. cap. 12. [q] Dionyſ. Halicarn. libr 2. cap. 1. [r] Cicer. libr. 2. de Divinat. [ſ] Cic. ibid. & libr. 2. de Leg. & Dionyſ. Halicarn. libr. 2. cap. 1. [t] Dion. Halicarnaſſ. ibid. [u] Dion. Halic. ibid. [x] Tit. Liv. libr. 1. [y] Plutarch. ex Herodot. Quæſt. Roman. [z] Plutarch. ibid.

tionem, quod vultur nihil eorum lædat,
10 quibus homines veſcuntur, fruunturque,
neque animal attingat, niſi mortuum; ideo-
que nulli animantium damnum, aut perni-
ciem afferre videatur; ad hæc perquam ra-
rò conſpiciatur, ut videri poſſit a Deo
miſſus; non ergo mirum, ſi ea avis Romu-
lo omnia præclara viſa eſt portendere.
Nam avium apud Veteres in divinatione
ingens auctoritas; earum duo genera O-
ſcines, & [a] Alites; Oſcines, quæ cantu
augurium faciebant, ab occinendo ſic ap-
pellatæ [b] Horatius:

Oſcinem corvum prece ſuſcitabo
Solis ab ortu

Alites autem, quæ volatu; quæ rurſus in
Præpetes, & Inebras dividuntur; Præpe-
tes, quæ auſpicantem præcedunt, omen-
que firmant; Inebræ [c], vel Inibtæ, quæ
adverſæ feruntur, & impedimento ſunt re-
bus; dicuntur etiam [d] Servio teſte Præpe-
tes, quæ ſuperiora petunt, quæ verò infe-
riora, Inferæ. Vultures igitur, quos vidit
Romulus, Alites fuerunt, & Præpetes, nam
volando augurium fecerunt; ideo Proper-
tius [e] cecinit:

Ire palatinas non bene vidit aves.

Quod erat inprimis adnotandum, ut ſciri
poſſet, quomodo peractum ſit augurium,
quod hoc loco narratur a [f] Livio. Ceterum,
11 quod diximus Orientis partes eſſe lævas
videtur adverſari Livio, apud quem eo lo-
co, ubi Numa captat augurium, augur par-
tes ad Meridiem eſſe dexteras jubet, lævas
ad Septemtriones. In eo autem non con-
ſentiunt Auctores; nam Plinius Etruſco-
rum [g] diſciplinam ſequutus in quatuor
partes dividit Mundum, quarum primam
a Septemtrione ad æquinoctialem exor-
tum pertinere tradit; ſecundam ab æqui-
noctiali ad meridiem; tertiam, a meri-
die ad æquinoctialem occaſum; quartam
ab eodem ad Septemtrionem; ſingulas au-
tem quatuor partium in quatuor partes
dividi rurſus, efficique ſexdecim partes;
quarum octo, quæ pertinent ad Ortum,
ſint lævæ, octo, quæ pertinent ad Occa-
ſum, ſint dexteræ. Sed Dionyſius [h] Hali-
carnaſſeus videtur cum Livio conſentire,
vel potiùs a ſe ipſo diſſentire; nam quum
ſtatuat Orientis partes eſſe lævas, eò ſermo-
ne delabitur, ut dicat, quia orantes Orien-
tem ſpectare debeant, partem videlicet
Mundi nobiliſſimam, unde initium motus;
& quia Orientem ſpectantibus a lævâ ſint
Septemtriones, Septemtriones Mundi par-
tem eſſe lævam; quoniamque Oriens Occi-
dente præſtantior, & Septemtrio Meridie
(nam Arcticus vertex ſemper attollitur,
deprimitur contrarius) ideo præſtantiſſimas
eſſe partes Orientis, quæ pertinent ad Se-
ptemtriones. Hanc rationem Livius ſequu-
tus boreales Mundi partes lævas eſſe dixit,
& omnium præſtantiſſimas; ſed Plinius cum
Dionyſio Halicarnaſſeo conciliari poteſt, ſi
dicamus Plinium Orientem Mundi lævam
appellaſſe partem, reſpectu ipſius Mundi,
& ex augurum diſciplinâ, quæ ita ſtatue-
bat; Dionyſium, & Livium lævas affirmaſ-
ſe partes boreales reſpectu orantium, qui ad
Orientem convertebantur. Sed ab hac o-
pinione diſſentiebant Ægyptii; qui Meri- 12
diem cœleſtibus Diis attributum arbitraban-
tur, ob eamque cauſam tempus meridia-
num Deo putabant conſecratum; & meri-
die templa non introibant, propterea quia
eo tempore templa ſoli Deo patere cenſe-
bant. Horum ſapientiâ Homerus eruditus
meridiem eſſe Mundi faciem confirmavit;
itaque partes Orientis dexteras eſſe cenſuit,
lævas Occidentis; id lyricus chorus occul-
tè ſignificabat, qui quum ſtrophas canebat,
a dexterâ in ſiniſtram movebatur; quum
autem antiſtrophes, a ſiniſtrâ in dexteram,
quum epodos verò, conſiſtebat; motus
quippe chori, qui primus erat a dexterâ ad
lævam, motum ſiderum inerrantium expri-
mebat ab Oriente in Occidentem; motus
a lævâ ad dexteram errantium ſiderum mo-
tum, ab Occaſu in Ortum; quies autem
chori epodos concinentis, Terræ ſtabilita-
tem in medio quieſcentis. Nec verò huju-
ſmodi ſententia populari conſenſu tantum 13
nitebatur, ſed philoſophorum etiam ratio-
nibus, quas Ariſtoteles affert libro ſecun-
do περὶ οὐρανοῦ; Mundum quippe eſſe ani-
mans omnes animantes intra ſe comple-
xum; animantes verò univerſas dexteras,
& ſiniſtras habere partes; & dexteras eſſe
quidem, unde incipit a loco in locum mo-
tus, ſiniſtras verò contrarias; ſiquando au-
tem Cœli motus incepiſſet, ab Ortu fuiſſe
profectò incepturum; ex quo conſequatur
Orientis partes eſſe dexteras, lævas Occi-
dentis. Sed Auctor ille, qui librum de Mun-
do conſcripſit, qui ſub Ariſtotelis nomine
circumfertur, eodem uſus argumento, quod
ſit Mundus animans, ait in eo partes anti-
cas, & poſticas concedi oportere; item
dexteras, & ſiniſtras; inferas, & ſuperas;
ſed in animanti poſtica eſſe, unde animans
movetur, antica, quò movetur; & in Mun-
do igi-

[a] Cicer. de Nat. Deor. libr. 2. & de Divinat. libr. 1. & Epiſt. 6. libr. 6. ad Cecinnam, & Plin. libr. 10. cap. 19. Aliter has diſtinxit Serv. ad libr. 1. Æn. Virgil. v. *Aſpice bis ſenos lætantes agmine cycnos*, & ad libr. 3. Æneid. v. *Et volucrum linguas &c.* [b] Horat. libr. 3. Od. 27. [c] Feſtus. [d] Servius ad Æn. libr. 3. v. *Et volucrum linguas &c.* A. Gell. l. 6. c. 6. [e] Prop. l. 4. El. 6. [f] T. Liv. l. 1. [g] Plin. libr. 2. cap. 54. [h] Dionyſ. Halicarn. libr. 2. cap. 1.

do igitur Orientem, unde motus exordium, poſticarum partium loco eſſe; Occidentem anticarum; ſiniſtræ Meridiem; dextræ Septemtrionem locum obtinere. Quo conſtituto liquet, quid ſibi [a] Lucanus voluerit, quum dixit:

Ignotum vobis, Arabes, veniſtis in orbem,
Umbras mirati nemorum non ire ſiniſtras.

Quum enim in eâ Arabiæ parte, quæ ultra Cancri circulum ſita eſt, tempore æſtatis umbræ jaciantur in meridiem, hoc eſt in partes lævas, jure mirabantur Arabes, quum in noſtrum veniſſent orbem, ubi umbræ jaciuntur in Septemtrionem, umbras nemorum non ire ſiniſtras, hoc eſt in meridiem non jaci. Atque hæ fuerunt a philoſo-
14 phis usurpatæ diviſiones; illa verò vulgò celebratior, quam augurum fuiſſe diximus, propter ſummam augurum apud Romanos auctoritatem. Siquidem tanta fuit hujus collegii dignitas, & amplitudo, ut viri ampliſſimis honoribus functi augurum diſciplinæ præeſſent, initio a Romulo ducto, qui [b] optimus augur fuiſſe perhibetur; nullaque res majoris momenti gereretur, ubi aves non addixiſſent; & primarios viros auguratus artem exercuiſſe vel ex eo poteſt intelligi, quòd [c] Cicero cum Pompejo, & Quincto Hortenſio geſſit auguratum; & Germanicus Cæſar auguratu præditus fuit, ut [d] Cornelius Tacitus memoriæ prodidit. Neque id ſacerdotium antiquitus niſi hominibus, qui [e] multum ætate jam proceſſerant, & ſummos magiſtratus geſſerant, mandabatur. Quapropter in Fabio Maximo tanquam ſummæ ſenectutis argumentum Livius [f] adnotat annos duos, & quadraginta augurem fuiſſe. Neque iis mandabatur id ſacerdotium, qui ære alieno oppreſſi non eſſent ſolvendo; conſtat id ex Cicerone, qui ſecundâ Philippicâ confirmat Antonium non potuiſſe petere auguratum, quia ſolvendo non eſſet. Neque augurum multitudine auguratus dignitas vulgabatur; nam [g] initio tres tantùm
15 augures fuiſſe accepimus, ut ſingulis tribubus ſinguli augures tribuerentur; poſtea verò, quamvis eſſet auctus numerus [h] tribuum, & triginta quinque tribus cenſerentur, novem duntaxat [i] augures creari placuit uſque ad [l] Syllæ tempora, qui quindecim creari voluit; qui numerus augurum ſemper poſtea manſit. Ii, quum candidati [m] magiſtratum inibant, ſtatuebant candidatos velato capite; lituus erat in manu, quo regiones eo modo, quo diximus, definiebant, & peractis precibus auguria obſervabant; atque hoc modo Romulus auſpicatò regnum ſuſcepit, de quo nos eſſe dicturos polliciti fueramus.

DISSERTATIO XX.

De Inſignibus, quibus Romulus regiam majeſtatem auguſtiorem fecit.

Rectiùs omnino ſenſiſſe Livium conjectare licet, qui Romulum, dum Regni Inſignia, faſceſque, & lictores aſſumpſit, prudentiſſimè egiſſe cenſet, quàm Plutarchum, qui ſuperbiâ elatum feciſſe exiſtimat. Vononem Parthi, quòd non faſtu, ſed obviâ in omnes comitate uteretur, regno privarunt. Tigranes administris Regibus utebatur, & quatuor ex eis ſervientium habitu ipſi jus dicenti aſtabant.

ROmulum [n] Plutarchus Auctor alioquin graviſſimus tradit ſecundis rebus elatum animi moderationem, qua initio regni fuerat uſus, extremo vitæ tempore ſervare non potuiſſe; & cum multa ſuperbiùs, inſolentiuſque feciſſe, tum habitu, cultuque corporis inſigniorem ſe ſe reddidiſſe, & duodecim lictores cum faſcibus, & ſecuribus apparere ſibi juſſiſſe; ob eamque cauſam a Patribus, qui ſuperbiam ipſius ferre non poſſent, interfectum. Ego verò, pace dixerim tanti viri, non exiſtimo ſuperbiæ Romuli tribuendum, quod ille Imperii majeſtatem ſummæ poteſtatis Inſignibus fecerit auguſtiorem; ſed potiùs prudentiam tanti Regis admiror, quòd quum ingentium virtutum, rerumque geſtarum gloriâ ſe ſe prudentibus venerabilem præſtitiſſet, etiam inanium ſpecie valere apud multitudinem imperitam voluerit. Nam ſi in commentitiâ illa Platonis Republicâ, quam ex ſapientibus, plenеque perfectis hominibus conſtare ſapientiſſimus ille philoſophorum finxit, tale quippiam Romulus deſignaſſet, reprehenſione dignus meritò duceretur. Quum enim Sapientes non rebus externis, & ambitioſo magnæ fortunæ appa-

---

[a] Lucan. libr. 3. Pharſal. [b] Cicer. de Divinat. Tit. Liv. libr. 1. & Plutarch. in Vitâ Romuli. [c] Cicer. in Bruto in princip. [d] Cornel. Tacit. Ann. libr. 2. n. 83. [e] Idem Hiſtor. libr. 1. n. 77. [f] Tit. Liv. libr. 30. aliter Plin. libr. 7. cap. 48. & Val. Max. libr. 8. cap. 14. [g] Tit. Livius libr. 10. [h] Cicer. Orat. 2. de Lege Agrariâ, in Verr. 3. T. Liv. libr. [i] Val. Maxim. libr. 2. cap. 4. & Plutarch. in Vitâ Tiberii Gracchi. [k] T. Liv. libr. 10. [l] Luc. Flor. in Epit. Tit. Liv. libr. 89. [m] Cic. libr. 2. de Leg. & libr. 2. de Divinat. & Dion. Halicarnaſſ. libr. 2. [n] Plutarch. in Vitâ Romuli.

apparatu, ſed internis animi bonis, & virtutum ſplendore, ac pulchritudine moveantur, nihil opus certè fuiſſet ad conciliandam Regi populi venerationem, oculos inanibus regiæ poteſtatis Inſignibus, & purpuræ fulgore perſtringere. Sed quum in eâ civitate regiam dignitatem nactus eſſet, quæ ex hominum genere conſtaret magnâ ex parte agreſti, & imperito, nemo vitio jure verterit præſtantiſſimo Regi, ſi populum, qui inania, & ſpecioſa plerumque miratur, hac etiam ratione in officio continere aggreſſus ſit; & legum majeſtatem, quas ipſe ſanxerat, majorem efficere, auguſtioremque, augendo ſuam, molitus ſit. Quamo-
2 brem, quid de hoc Romuli facto [a] judicarint,

Qui tunc vivebant homines atque ævum agitabant,

neſcio; illud certè me poſſe video ſine ullâ dubitatione defendere conſilium tanti Regis ex omni parte laudandum fuiſſe; quin etiam, ſi quis in tam obſcuris, & vetuſtate ſepultis rebus conjecturæ locus, neque eo tempore, quo res agebatur, nimis inſolens, aut ſuperbum Romuli factum viſum fuiſse crediderim. Nam ſi intolerandum oculis Romanorum ſpectaculum fuiſſet, videre Regem purpurâ indutum, ſtipatumque lictoribus, & lictores ipſus cum faſcibus turbam ſubmoventes; atque ea res Romulo exitii cauſam attuliſſet, nunquam profectò id conſilium, quod perniciosum Romulo fuiſſet, conſequuti Reges uſurpaſſent; præſertim ille, qui maximè omnium moderatus, & ab omni arrogantiâ alienus habitus eſt, Numa [b] Pompilius Romuli ſucceſſor non tam poteſtate Romanæ Rex civitatis, quàm virtute, & ſapientiâ princeps; neque ſi maximè Reges judicia Patrum, & populi contempſiſſent, eadem deinde Conſules contemnere potoiſſent, & [c] Brutus, & Lucretius, quibus auctoribus ſuperbiæ Regum obviam itum eſt; qui certè nunquam iiſdem, quibus illi regni, conſulatus eſſent uſi Inſignibus; ſi id ſuperbum, intolerandumque etiam in Regi-
3 bus videretur. Quamobrem rectiùs, ut opinor, Livius [d] de Romulo judicavit; qui non illum tradit ſuperbiâ elatum purpuream tunicam, & prætextam purpurâ togam induiſſe, & duodecim lictores præcedere ſibi voluiſſe; ſed ut legum, quas tulerat, majeſtatem augeret, dum ſe venerabilem ſummi imperii Inſignibus facit; verba ſcriptoris florentiſſimi ſunt hæc: *vocataque ad concilium multitudine, quæ coaleſcere in populi unius corpus nullâ re, præter quam legibus, poterat, jura dedit, quæ ita ſancta generi hominum agreſti fore ratus, ſi ſe ipſe venerabilem Inſignibus imperii feciſſet, cum cetero habitu ſe auguſtiorem, tum maximè lictoribus duodecim ſumptis fecit.* Quibus in verbis adnoto Romulum non ſuperbiâ, ſed conſilio, habitu, & aliis Inſignibus auxiſſe regiam majeſtatem; neque id facturum fortaſſe fuiſſe, ſi prudentiorem populum, aut moribus cultiorem nactus eſſet; qualis fuit Græcorum natio, quæ magnitudinem Regum virtute, non faſtu metiebatur, offendebaturque eorum inſolentiâ; ſed apud imperitos, & bonarum artium expertes id prudentiſſimè inſtituiſſe. Nam, ut idem notat, apud homines agreſtes, & rudes nihil interdum tam validom eſt, tamque potens, quàm externa ſpecies, & pompa rerum, quibus magis vulgus hominum commovetur, quàm admiratione virtutis. Quod a 4
Livio veriſſimè dictum intelligemus, ſi reputabimus apud Barbaros, qui imperiti bonarum artium fuerunt, honori ſemper fuiſſe immodicum luxum, ſuperbiamque, & arrogantiam, & inſanam aulæ magnificentiam Regibus popularium animos mirificè conciliaſſe. Quocirca [e] Cornelius Tacitus memoriæ prodidit Vononem Regem Parthorum, quod Romæ educatus Barbarorum vitia exuiſſet, & obviâ in omnes comitate uteretur, facilemque ſe ſe, moderatumque præberet, contemptui Parthis habitum, regnoque privatum fuiſſe. Barbari nimirum faſtum pro virtute habent, & in aliorum contemptu potentiam ponunt; & nihil excelſum, magnificumque arbitrantur, niſi quod æqualitatem, moderationemque excedit; ex quo licet animadvertere barbaros omnes Principes incredibili oſtentatione potentiæ ſemper uſos fuiſſe. Quocirca [f] Tigranem accepimus Armeniæ Regem tantâ elatum ſuperbiâ, ut adminiſtris Regibus uteretur; & quatuor circa ſe tanquam ſtipatores babuerit, qui jus dicenti manibus inter ſe conſertis aſtarent, qui ſervientium habitus abjectiſſimus habebatur; & ſine regiis Inſignibus equitantem pedites ſequerentur.
Reges autem Indorum [g] quum prodibant, 5
cultu Deorum affici ſolitos memoriæ proditum eſt; ſiquidem miniſtri complures cultu corporis maximè inſignes cum argenteis turibulis lecticam ſtipabant, qua Rex vehebatur; & iter omne, quacumque ille geſtabatur, ture, pretioſiſſimorumque ſuffitu odorum vaporabant; ipſe ingens viſu, vultuque, & toto corpore ſuperbiam maximè præferens, ornatu tanto, quantum Barbarorum

rorum

[a] Ennius apud Cicer. de Seneſt. [b] Plutarch in Numâ, & Tit. Liv. libr. 1. [c] T. Liv. ibid. & Plin. de Vir. Illuſtr. cap. 10. [d] Tit. Liv. libr. 1. [e] Corn. Tac. libr. 2 Ann. in princ. [f] Plutarch. in Vit. Luculli. [g] Cæl. Rhod. libr. 8. cap. 2.

rorum abſurdæ luxuriæ conjuncta ſuperbia excogitare maximum potuit, ſe viſendum populis venerantibus, & ad omne obſequium ſe ſubmittentibus præbebat.

DISSERTATIO XXI.

De conſilio Romuli, quo ſumptis Inſignibus Regni auxit regiam majeſtatem.

Romulus primus in Europâ regiam auxit majeſtatem. Ante Perdiccam Regum uxores panem conficiebant. Cella erat ſuper caput Regis Perſarum, in qua quinque millia aureorum talentorum recondebantur, & Cervical Regis dicebatur; ſub pedibus verò tria millia aſſervabantur, & Scabellum vocabatur; crater etiam aureus erat, ex quo ſolus Rex, ejuſque filius natu maximus bibebat. Crœſum Cambyſes, & Demaratum Darius interfici juſſerunt ob conſilium ſalutare quidem, ſed abhorrens ab eorum voluntate. Tachos Ægyptiorum Rex Ageſilaum claudum, & exiguâ ſtaturâ deriſit; quare ab eo regno ſpoliatus eſt, qui opem ei laturus advenerat. Ptolemæus Ceraumi cognomine gloriabatur. Sapor Lunæ, Soliſque fratrem ſe appellabat.

CONſilium Romuli, quo duodecim lictoribus, tunicaque purpureâ, prætextaque purpurâ togâ conſpectiorem fecit regiam majeſtatem, quod accuſante Plutarcho [a], Livio [b] approbante ſuſcepimus heſterno die defendendum, eo magis admiratione dignum exiſtimo, quòd Romulus videtur in Europâ primus, aut inprimis excogitaſſe rationem, qua regia dignitas auguſtior appareret. Nam He-
1 rodotus [c] tradit ante Perdiccam, qui multis annis poſt Romulum regnavit, Macedoniæ Reges vitam coluiſſe tam parum a vulgi vitâ, & conſuetudine abhorrentem, ut Regis uxor panem ipſa conficeret, & operis, quas vir conduxerat, cenam appararet. Ante Romulum verò adeo in regiâ fortunâ nihil ſplendidum fuit, aut magnificum, ut Reges cenam ſibi ipſi procurarent; qua de causâ Homerus inducit Achillem, & Patroclum hoſpitibus miniſtrantes, & ſtatuit ad cyathos Menelai filium Megapenthem; Nauſicaam verò Alcinoi Regis Phæacum filiam, ut veſtes lavaret, ex urbe cum ancillis exeuntem; Ulyſſem verò gloriantem facit ſe ſe & ligna ſecare, & ignem accendere, & ſciſſoris optimè fungi ſcire miniſterio; quod in Homero Julius Scaliger ſine causâ immodicè reprehendit; quum eâ tempeſtate nihil hujuſmodi Regibus eſſet indecorum; & hæc, prout eſt uſus, & conſuetudo, vel turpia, vel honeſta habeantur. Conſuetudo autem ferebat, ut Reges obirent ea munera, quæ nunc homine libero indigna videantur; qui a populis creati juſtitiæ fruendæ causâ leges quidem tuebantur, ſcelera ſuppliciis coërcebant, res bellicas adminiſtrabant; in ceteris nihil eminens habebant, nihil præclarum, nec privatam fortunam regale faſtigium excedebat.
Sed Romulus primus vidit, aut inprimis, 2
principatum etiam inanibus valere; neque poſſe legum, quas tulerat, auctoritatem ſanctam eſſe, niſi lator earum venerabilis haberetur; & ſibi quidem vel avo a fraternâ injuriâ vindicato, vel Urbe conditâ, & legibus temperatâ, vel finitimis omnibus profligatis, ſatis partum veræ gloriæ; unum deeſſe internis animi bonis, & ſolidis laudibus affluenti externum quemdam ſplendorem, ſpeciemque dignitatis aſſumere; eam porrò ſibi comparandam. Non enim Populum Romanum regebat talem, qualis poſtea fuit, qui, Tacito teſte, vim magni faciebat, inania tranſmittebat; ſed colluviem paſtorum, ſed e finitimis populis affluentem cujuſquemodi plebem. Nam quamquam Dionyſius [d] Halicarnaſſeus, Plutarchuſque [e] conetur oſtendere primos Romæ colonos fuiſſe Pelaſgos, & Arcades, & alios Græcos honeſtâ origine, nec ingeniis abſonis; tamen inficias ire non poſſumus ad Urbem condendam omnis generis plebem confluxiſſe; ea rudis bonarum artium, agreſtis, & barbara etiam inanium admiratione erat ad obſequium ſui Regis pertrahenda; nam rudes homines his præcipuè rebus commoventur; ideo barbaros Reges diximus ſemper uſos regali magnificentiâ, aulæque ſplendidiſſimo apparatu, & fortunæ ſuæ pompâ, cultuque mirifico, & ſuperbiâ, faſtuque erga populares; quæ apud eruditiores, cultioreſque nationes o-
dio ſemper laborarunt. Quo conſilio Cy- 3
rum ſuperiorem accepimus Aſiæ regnum conſequutum, quibus rebus poterat, Barbaros ad ſui cultum, venerationemque perpuliſſe; nam [f] quà Cyrus curru vehebatur, populus arcebatur, patenteſque viæ tranſeunti Regi præbebantur; ipſe verò progrediebatur cum rectâ tiarâ, indutus tunicâ purpureâ, albo diſtinctâ, quàm nemini licebat uſurpare; ipſius verò currum quum mode-

---

[a] Plutarch. in Vitâ Romuli. [b] Tit. Livius libr. 1. [c] Herodot. libr. 8. cap. 138. [d] Dion. Halicarn. libr. 1. [e] Plutarch. in Vitâ Romuli. [f] Xenoph. de Inſtit. Cyri libr. 8.

moderaretur auriga procerâ ſtaturâ, ipſe ita
collocatus erat, ut procerior videretur,
quem præcedebant duo millia haſtatorum;
exinde tauri ducebantur Jovi, aliiſque Cœ-
leſtibus immolandi; deinceps equi Solis,
curruſque Jovis cum jugo aureo, qui can-
didis equis trahebatur; hunc Solis currus,
equis albentibus aureo jugo ſequebatur;
poſt quem alius currus, quem purpurâ in-
tecti equi trahebant, quo ſacer ignis, quem
adorabant Perſæ, vehebatur; poſt ipſe Cy-
rus, pone trecenti ſceptrum ferentes. His
adjungebantur equi ducenti, qui nullum
alium, quàm Cyrum, ſeſſorem noverant,
aureis frenis, inſignes; præterea duo mil-
lia militum contis armatorum, quos con-
ſequebantur equitum quadraginta millia;
præterea Medorum, Armeniorum, Saca-
rum, Hyrcanorum, Caduſiorumque equi-
tatus; etqoe omnes hi veſtitu lucolento,
ſplendidoque corporis fulgebant ornatu.
Huic autem adeo magnificæ pompæ a Cyro
4 inſtitutæ & reliqua congruebant; nam & in
ſolio aureo Perſarum Reges jura dicebant,
circa quod columnæ quatuor aureæ pretio-
ſiſſimis diſtinctæ gemmis conſurgebant; ſu-
per torum Magni Regis aurea vitis gemmis
ornata luciditſimis ramos diffundebat, cujus
racemi e pretioſiſſimis lapillis conſtabant; ſu-
perque caput Magni Regis cella quædam, in
qua quinque millia aureorum talentorum
recondebantur, quæ cervical Regis voca-
batur; ſub pedibus verò tria millia talento-
rum aſſervabantur, & ſcabellom ejuſdem
dicebatur; non procul autem crater au-
reus erat conſtitutus, ex quo ſolus Rex,
ejuſqoe filius major natu bibebat. Sed &
veoeratio, quam Perſarum Regibus popu-
lares exhibebant, a tanto ſplendore non
5 diſcrepabat; nam Reges adire nemini lice-
bat, qui non eos priùs Deos immortales
adorantium ritu coluiſſet; a quibus in con-
ſilio dando vix erat permiſſum diſſentire;
nam [a] qui conſilium quantumvis prudens
afferret, & regno ſalutare, ſi tamen a ſen-
tentiâ Regis diffideret, ſuper aureum la-
terem ſtans dicere ſententiam jubebatur;
& quum ſententiam peregiſſet, auro qui-
dem donabatur ob conſiliom ſapiens, at-
que laudabile; ſed qui a Rege diſſenſerat,
verberibus plectebatur. Cræſum verò,
quòd auſus eſſet abire in ſententiam ei,
quam Cambyſes probabat, contrariam, non
verberibus affici, ſed morte Cambyſes affi-
ci imperavit; quod etiam Demarato Co-
rinthio accidit, quem Darius duci juſſit ad
ſuppliciom ob conſilium ſalutare quidem,
ſed abhorrens ab ejus voluntate; adeo fa-
ſtos illis Regibos ſuis commodis antiquior,
ut his conſulere, quum ipſi diſſentirent,
nefas haberetur. Jam verò quanto etiam
in expeditionibus, belloque luxuriæ appa-
ratu, & oſtentatione magnificentiæ uteren-
tur, quid attinet dicere? eſt in manibus
Quincti [b] Curtii perelegantis hiſtorici li-
ber, quo luculentiſſimè pompam deſcribit
Darii ducentis exercitum; quam adeo ma-
gnificam, & barbaricæ ſuperbiæ plenam
fuiſſe perhibet, ut ipſum ſpeciem trium-
phantis magis, quàm bellum gerentis affir-
met præbuiſſe. Eodem modo & ceteri bar- 6
bari Reges, quò ſuis popularibus auguſtio-
res viderentur, ſuas opes, & magnitudi-
ne ſumptuum, & faſto erga ſubjectos, & Au-
læ inſanâ magnificentiâ oſtentabant. Quod
eos ego non tam inſitâ animo ſuperbiâ feciſ-
ſe autumo, quàm quia animadverterent hac
ratione ſe le Barbaris gratiores, venerabilio-
reſque futuros. Eaque res illos haudqua-
quam falſos habuit; nam apud barbaras na-
tiones Regum nomen ſanctiſſimum habeba-
tur; quam venerationem Reges non aliâ
ratione crediderim conſequutos, quàm ela-
tione animi, & externis regiæ majeſtatis
ornamentis; & contemnendo, ne contem-
ni poſſent, effeciſſe; nam Barbarorum ani-
mi ignari, quæ ſit ſpecies veræ magnitudi-
nis, inſolitis amplitudinis regiæ fulgoribus
perſtringuntur, & obſtupeſcunt. Vidit hoc 7
Magnus ille Alexander omnium omnia me-
moriæ Regum magnitudine rerum geſta-
rum, & prudentiâ facilè princeps; quo-
circa laudatur a Polyæno, quòd poſteaquam
Dario interfecto Perſarum Imperium occu-
pavit, & in ſolio Darii ſedit jura Barbaris
dicturus, omni magnificentiæ apparatu po-
pulos in admirationem ſui traxit. Siquidem
tabernaculum habebat, qood aureæ colom-
næ quinquaginta ſuſtinebant; omnem ve-
rò locum columnis interjectum Cœlum
tegebat aoreum miro artificio diſtinctum,
ac variegatum; circa tribunal, quod ex
auro ſolido conſtabat, quingenti Perſæ,
quos melophoros nuncupant, conſiſtebant,
omnes purpureis induti veſtibus; præter hos
totidem numero milites diverſorum colo-
rum veſte præfolgebant; nam alii flammeis,
alii cæruleis, alii coccineis indumentis in-
ſignes viſebantur. Par numerus aſtabat Ma-
cedonum magnitudine corporis, & for-
mâ præſtantium; qoi ex eo, quod argen-
tea ſcuta geſtarent, ſunt [c] argyraſpides ap-
pellati. Jam utrumque Regis latus corporis
cuſtodibus cingebatur, qui corporis orna-
tu quàm præſtantiſſimo ſpectabiles Regibus
erant ſimiliores, quàm ſtipatoribus Regis.
Præterea circa tabernaculum elephantorum
agmen, & mille Macedones Macedonicis
induti ſtolis, & quingenti Sogdiani purpu-
reis indumentis conſpicui ſpectabantur;
qui-

[a] Ælian. Var. Hiſtor. libr. 12. cap. 62. [b] Q. Curt. libr. 3. cap. 3. [c] Juſtin. libr. 12.

quibus undique circumfundebantur decem Perſarum millia hominum, qui magnitudine corporis, & pulchritudine excellebant; quorum tantus erat ornatus, tanta ſpecies, ut nihil magnificentius, ſplendidiuſque ulla unquam ætas conſpexerit.
8 Atque hic, quum Macedonibus reſponſa
dabat, tali abſtinuiſſe dicitur cultu; quin etiam ipſum accepimus nullam rem magis, quàm tenuem, & parabilem, & a vulgatis non abhorrentem corporis cultum ſuis popularibus oſtentaſſe; neque mehercule injuriâ; prudentiſſima quippe Macedonum natio, quemadmodum ceteri Græci, a Barbarorum moribus diſſidebat, neque iiſdem, quibus illi, rebus lætabatur; & magnitudinem ſui Regis non in altitudine ſolii auro, gemmiſque fulgentis, aut in multitudine ſtipatorum, & ceterarum rerum magnifico apparatu; ſed in animo, quo Regum ille fortiſſimus univerſum propemodum Orbem terrarum vicerat, ſitam intelligebat. Quam naturam, ingeniumque Græcorum ſi Pauſanias [a] Lacedæmonius perſpexiſſet, in maximas calamitates, exitumque adeo triſtem, miſerabilemque non incidiſſet; ſed dum ille Perſis, quorum ſtudebat rebus, venditare ſe vult; dum animi moderationem ſimul cum fide exuit, & priſtinâ conſuetudine, inſtitutoque mutato Barbarorum ſuperbiam æmolatur, & ſuperbo utitur apparatu, comitatuque ampliore, & veſte, corporiſque cultu ſplendidiore, quàm Græcorum conſuetudo ferret, in odium ſuorum popularium incurrit; & proditionis accuſatus Patriæ quidem ſeras, ſed debitas pœnas dependit. Quanto [b] rectius
9 Ageſilaus ejuſdem Spartæ Rex, quum res
maximas geſſiſſet, & belli, paciſque artibus clariſſimus haberetur, non modò nihil de conſueto cultu Spartanorum, inſtitutoque mutavit, ſed etiam veſtito uſus eſt humili, atque obſoleto; adeo ut nihil a gregario milite differre videretur; quo factum eſt, ut quum a [c] Tacho Ægyptiorum Rege potentiſſimo legati veniſſent munera ipſi ferentes ampliſſima; & ille, ſicuti conſueverat, inter ſuos milites verſaretur, nullâ fortunæ ſuæ circumfuſus pompâ, veſtituque, corporiſque cultu nihil a vulgatis abhorrente, percunctantibus legatis ubi Ageſilaus eſſet, vix fidem fecerit ſe eum eſſe, cujus res geſtæ per totum terrarum Orbem famâ celebrarentur. Atque hîc intelligi facilè potuit, quid inter Græcos, hoc eſt prudentes homines, & inter Barbaros, & ſtultos ad judicandum intereſſet; nam idem ille Ageſilaus, qui Græciæ univerſæ fuerat admirationi, & qui prudentiſſimæ Spartanorum civitati in rebus gerendis Deus videbatur, a Barbaris ludibrio habitus dicitur. Itaque quum Tachos illum Rex Ægyptiorum vidiſſet nullis rebus inſignem, quibus Regum majeſtas ornari ſolet; ad hæc exiguâ ſtaturâ, claudum, & facie præterea haudquaquam liberali ridens Græcum proverbium fertur uſurpaſſe ὤδινεν ὄρος, Ζεὺς δ' ἐφοβεῖτο, τὸ δ' ἔτεκεν μῦν hoc eſt: *parturiit mons, Juppiter pertimuit, ille murem peperit*. Murem appellavit virum, quem ob hoc dictum magno cum malo generoſiſſimum leonem expertus eſt; nam hoc Barbari contemptu irritatus Ageſilaus ipſi bellum intulit, cui opem laturus advenerat, & expulſum regno coëgit Perſarum
auxilium implorare. Hanc ille Rex impru- 10
dens pœnam dedit intempeſtivæ dicacitatis; ſed ut eò, unde profecta eſt, revertatur oratio, ex hoc, quod attulimus, exemplo intelligi poteſt prudentes populos in ſuis Regibus non ſplendidum corporis ornatum, aut eximium aulæ ſplendorem deſiderare; & rudes, & imperitos animos talibus rebus commoveri; ſimplicem, ac parabilem corporis cultum, rationemque vitæ a ſtultis plerumque ſolere contemni; ob eamque cauſam Romulum injuriâ a Plutarcho [d] eſſe reprehenſum, quòd purpuream tunicam ſumpſerit, & prætextam purpurâ togam, & lictores ſibi cum faſcibus juſſerit præcedere, & feroeiſſimis juvenum ſtipatus incederet; imperabat enim Romulus non Romanis illis omnium populorum prudentiſſimis, ſed agreſti multitudini, & paſtoribus indomitis, & facinoroſis; quibus ut ſimul tutus, & venerabilis imperaret, & regiis Inſignibus ornanda, & ſtipatoribus armatis cuſtodienda majeſtas erat. Qua quidem in
re prudentiùs fortaſſe reprehendiſſet Plu- 11
tarchus Imperatores Romanos, quàm Romulum; qui quum populum regerent ſapientiâ, ac virtute principem, tamen Perſarum ſuperbiam ſunt imitati; nam illorum ſequuti morem diadema ſumpſerunt; quod Cæſari [e] non protinus rejeciſſe recenti adhuc memoriâ libertatis exitioſum fuerat; & ignem [f] ſibi præferri voluerunt, quaſi quoddam non imperii, ſed divinitatis Inſigne; quòd & feminas principes uſurpare ſunt paſſi; quaſi non ſatis eſſet, quod viri, & Imperatores per faſtum, & contumeliam populi Romani patientiâ abuterentur, niſi etiam eorum uxores, & [g] matres, ſororeſque rebus humanis illuderent; itaque Lucillæ Commodi ſorori, quamvis privato nuptæ, Herodianus ignem prælatum eſſe memoriæ prodidit. Quam ſuperbiam ſubobſcurè quodammodo carpit Cæ- 12
ſarum ſapientiſſimus Antoninus, ac magni-

[a] Cornel. Nep. in Pauſan. cap. 3. [b] Cornel. Nepos in Vitâ Ageſilai. [c] Idem cap. 8. [d] Plutarch. in Vitâ Romuli. [e] Suet. in Vit. Cæſ. [f] Herodian. libr. 1. & 2. & alibi. [g] Herodian. libr. 1.

ficè gloriatur ſe ſe ad Imperii majeſtatem tuendam neque ſtipatoribus, neque purpurâ, neque ſtatuis, neque lampadibus, aut ſimili luxu quidquam indigere; verba ſapientiſſimi Imperatoris ſunt hæc in libro, quem de ſuâ vitâ ipſe conſcripſit: δυνατόν ἐςι τὸν ἐν αὐλῇ βιοῦντα μήτε δορυφορήσεως χρῄζειν, μήτε ἐσθήτων σημειωτῶν, μήτε λαμπάδων, μήτε ἀγαλμάτων, μήτε τοιῶνδε τινῶν, καὶ τοῦ ὁμοίου κόμπου. Atque hic imperatoriæ pompæ contemptor ſe maximè omnium venerandum ſuis, & hoſtibus formidabilem præbuit; nam [a] & conſilio, auſpicioque ſuo Parthorum exercitus profligavit, & attrivit opes Orientis, & ductu Sarmatarum ferociam debellavit. Confer nunc eum tam moderato Principe [b] Neronis fsſtum, aut inſolentiam Caligulæ; quorum uterque Orbis terrarum opes profudit, dum ſpectaculis, comitatu, inſanis planè ſubſtructionibus, omni luxuriæ genere potentiam ſusm oſtentare conantur: confer ceterorum Ragum
13 ſuperbiam, Alexandri [c] Macedonis ementiendæ ſtirpis vanitatem; Antigoni [d] ſe Liberum Patrem dici jubentis, & divinos honores affectantis arrogantiam; [e] Demetrii ſtultitiam Atticis adulatoribus aures præbentis, & divinum ſibi cultum vindicantis; Ptolemæi Regis [f] faſtum ſuperbo Ceravni cognomine glorisntis; Saporis [g] Perſarum Regis vecordiam ſe Lunæ, Soliſque fratrem appellantis; jam intelliges hujus etiam ſibi debitos honores aſpernantis modeſtiam omnibus longè gratiorem, admirabilioremque, quàm ab aliis uſurpatam ſuæ magnitudinis oſtentationem fuiſſe. Etenim niſi præſtantiſſimo Imperatori aderat ſtipatorum multitudo ſubmoventium turbam, præſtò erat longè ſplendidior virtutum comitatus; quæ non illum modò hominum vulgo, ſed & Principum eximebant: ſi non ignis, ut ceteris Romanis Imperatoribus, prælucebat; at facem longè clariorem gloria, qua Orbem terrarum impleverat, præferebat: denique non purpurâ, non ceteris imperatoriis Inſignibus, ſed temperantiâ, ſed gravitate vitæ, ſed juſtitiâ, animi magnitudine, modeſtiâ, pietate, manſuetudine, omnibus antiſtabat. Verumtamen
14 illi propter eximias animi dotes, excellentemque virtutem ſolitâ Regibus pompâ uti non fuit neceſſe; ceteris non item, quibus planè concedendum eſt, ut quoniam fortunâ aliis hominibus præſtant, etiam corporis cultu, ceteriſque rebus, quibus augeri majeſtas, & magna fortuna ſignificari ſolet, omnibus antecellant. Quod apud omnes nationes uſu receptum videmus; neque mehercule injuriâ; non enim omnes ſspientes ſumus, ut nihil rebus hiſce, quæ magnificæ cenſentur, moveamur. Quocirca quum principibus viris ſua dignitas conſtare debeat; quid prohibet illos ad augendam Imperii majeſtatem eas res adhibere, quas vulgus hominum admiratur? Quod ſi apud populos prudentiores, & ab humanitate, & doctrinâ non alienos licet; qui rerum vim, atque naturam penitus introſpiciunt, & non externâ ſpecie tantopere commoventur; his larvis, hiſque tragœdiis multitudinis animos ad admirationem ſui, venarstionēque compellere; quanto magis Romulo licuit, qui multitudinem rudem, & agreſtem regebat; cujus ea natura eſt, quemadmodum initio diximus, ut Principum vim, & majeſtatem pompâ, & ſplendore comitatus, habituque, & Aulæ magnificentiâ metiatur?

DIS.

---

a Julius Capitolinus in Vitâ Antonin. Philoſoph. b Soetonius in Vitâ Caligulæ cap. 37. & Neron. cap. 29. c Plutarch. in Vitâ Alexandri. d Plin. libr. 16. cap. 4. & Herodian. libr. 1. e Clem. Alexandrin. in Protreptico. f Pauſanias in Atticis, ſive libr 1. g Ammian. Marcellinus libr. 17. & Cæl. Rhodigio, libr. 8. cap. 2.

DISSERTATIO XXII.

De Inſignibus Regum Romanorum, Conſulum, Cæſarum in eundem Livii locum.

Tunica palmata, & toga picta triumphantium veſtes erant. Romulum illis uſum non fuiſſe verius eſt, licet Propertius contrarium innuere videatur. Lictores a ligando appellatos Agellius, Pompejus Feſtus, & Nonius Marcellus tradunt; Tiro Tullius a lino, vel a licio; Plutarchus autem a voce græcâ λαὶς, vel λιτὸς... Titus Lartius primus Dictator creatus eſt. Secures Romæ Conſules non habebant, ſed tantùm in provinciis. Decipi videtur Valerius Maximus, qui viginti quatuor faſces duobus tribuis Conſulibus, quum Livius id apertè neget. Fabius Ambuſtus legem tulit, ut alter Conſul e plebe crearetur, ut filiam, quæ plebejo nupta erat, conſolaretur. Pompejus Poſidonio id honoris tribuit, ut, quum ad eum veniret, fores faſcibus pulsari vetuerit. Faſces, ſecures, ſella curulis, lictores, purpura, & conchylia pro honoribus, & magiſtratibus accipiuntur; ebur autem pro ſellâ curuli, quæ videtur eſſe eadem, ac ἀνάκλιτος θρόνος, quo Plutarchus Romulum uſum eſse tradit, nil refragante Dionyſio Halicarnaſseo, qui Tarquinio miſſam eſse ab Etruſcis ſellam curulem affirmat. Dictum Romanarum matronarum habetur; margaritas eſſe feminis pro lictoribus. *Ædiles curules Varrone teſte apud Gellium neque vocare, neque prehendere poterant; ideoque nec lictores, nec Viatores videntur habuiſse, licet aliter ſentiat Panvinius. Quodnam eſset munus Accenſi, Viatorum, & Celerum; & unde appellati fuerint. Tunica cur Palmata diceretur. Salmaſius tradit Conſules diebus dumtaxat feſtis, & in triumphis geſſiſse Scipionem eburneum; ſed adverſari videtur Dionyſio Halicarnaſseo. Conſul gerebat calceos auratos, Principes purpureos, Senatores verò ſericeos. An Diocletianus calceos gemmatos primus habuerit, ut Euſebius aſserit. Aurelianus primus diademo ſumpſit: quidquid tradat de Caligulâ Aurelius Victor.*

ROmulum tradit luculentiſſimus Romanæ [a] ſcriptor hiſtoriæ, quo ſummi Imperii majeſtatem augeret, cum cetero habitu ſe auguſtiorem feciſſe, tum comitatu; & comitatus quidem quis nam fuerit, exponit, duodecim ſcilicet Lictores, quos ille ſumpſit Etruſcos Reges imitatus; qui quoniam a duodecim populis communi conſenſu crearentur, a quibus ſingulis ſinguli Lictores præberentur, duodecim circa ſe miniſtros habuerunt cum faſcibus virgarum, & ſecuribus; reliquo verò habitu quo nam fuerit uſus, non tradit; ſed id facilè ex Dionyſio [b] Halicarnaſſeo, Plutarchoque [c] cognoſcitur. Nam Plutarchus refert purpuream tunicam, & prætextam 1 purpurâ togam illum induiſſe; Dionyſius Halicarnaſſeus [d] addit tribunal in loco fori maximè conſpicuo juſſiſſe poni; in quo ſedens jus populo Romano diceret juvenum fortiſſimorum globo ſtipatus. Propertius autem elegantiſſimus elegiarum ſcriptor Romulum non ſolùm purpurâ conſpicuum facit, ſed etiam togâ pictâ, quum ſic [e] ſit:

Te toga picta decet, non quem ſine matris honore
Nutrit inhumanæ dura papilla lupæ.

Quod ipſum non mediocre diſcrimen eſt, ſiquidem toga picta habitus eſt triumphantium; quocirca Lucanus Pompeji funus deſcribens refert Corneliam Magni conjugem inter cetera, quæ Pompeji pyrâ Priſcorum more combuſſit, & pictas togas concremaſſe, quas appellat velamina ter conſpecta Jovi; quia Pompejus [f] tres de tribus terrarum partibus præclariſſimos triumphos egerat; ideoque togam pictam ter oſtenderat Jovi Capitolino; carmina Poëtæ ſunt [g] hæc:

Collegit veſtes, miſerique inſignia Magni,
Armaque, & impreſſas auro, quas geſſerat olim,
Exuvias, pictaſque togas velamina ſummo
Ter conſpecta Jovi......

Sed Propertius poëticâ figurâ utitur, nam etiam triumphantes antiquitus purpureâ to- 2 gâ utebantur; toga picta, & tunica palmata poſtea a triumphantibus uſurpata eſt; quamquam & toga picta palmata dicitur, quod oſtendit his verbis [h] Martialis:

Palmatæque ducem ſed citò redde togæ

Et [i] Auſonius in actione gratiarum ad Gratianum, qui ſic ait: *palmatam, inquis, tibi miſi, in qua Divus Conſtantius parens noſter intextus*

H 2

[a] Tit. Livius libr. 1. [b] Dionyſ. Halicarn. libr. 2. [c] Plutarch. in Vit. Romuli. [d] Dionyſ. Halicarn. libr. 2. cap. 4. in fine. [e] Propert. Eleg. 4. libr. 4. [f] Plutarch. in Vitâ Pompeji, & Plin. libr. 7. cap. 26. [g] Lucan. libr. 9. [h] Martial. libr. 7. epigr. 1. ad Loricam Domitiani. [i] Auſonius in Gratiar. Actione num. 15.

textus eſt; me beatum, cujus Inſignibus talis
cura præſtatur: hæc plumè, hæc eſt piƈto, ut di-
citur, veſtis non magis auro ſuo, quàm tuis
verbis. Verumtamen ſive Romulus habitu
triumphali, quemadmodum Conſules ævo
recentiore, ſive, ut vetuſtiores, tunicâ pur-
pureâ, prætextaque purpurâ togâ duntaxat
uſus eſt; hæc, quæ hactenus enumeravi-
mus, ſunt ferè Inſignia, quibus ornari ſo-
lebat eorum majeſtas, qui ſummum apud
Romanos imperium obtinebant; de qui-
bus, quoniam loquitur Livius, & nobis
præbet occaſionem differendi, hodierno die,
& deinceps pauca dicemus; nec ſi quæ Ro-
mani Cæſares ornamenta vetuſtioribus ad-
diderunt, omittemus. Erit autem, niſi me
opinio fallit, non injucundum vobis, Au-
ditores ornatiſſimi, neque non dignum ſtu-
dio veſtro his de rebus audire, quibus cer-
tè nihil poteſt eſſe præclarius, aut illuſtrius.
Nam ſi, quod inter omnes conſtat, nihil
unquam majus, præſtantius, admirabilius Ro-
manorum Imperio fuit; profectò cum om-
nia, quæ ad ejus notitiam quoquo modo
pertinent, cognitione digniſſima debent ju-
dicari, tum hæc de Inſignibus Imperii Ro-
manorum ſuſcepta diſputatio, de ſplendi-
diſſimâ re ſuſcipi videatur, neceſſe eſt; quæ
maximam ſecundùm Deorum opes poteſta-
tem ſplendidiorem, auguſtioremque facie-
3 bant. Lictorum igitur, ut ab his, quæ [a] Li-
vius præcipuè recenſet, exordiar, multiplex
e… , & varia notatio, quam ἐτυμολογίαν Græ-
ci vocant. Nam [b] Agellius libro duodeci-
mo noctium Atticarum Valgium Ruſum
citat, qui Lictores a ligando, ſicut a legen-
do lectores, dictos arbitratur; cui [c] Feſtus
Pompejus in Voce *Lictores*, & Nonius Mar-
cellus de compendioſâ doctrinâ aſtipulatur;
ſed Tiro Tullius [d] Ciceronis libertus, eo-
dem teſte a lino, vel licio, quo præcincti
erant, qui magiſtatibus præminiſtrabant, ap-
pellatos putavit. Plutarchus autem in vitâ
Romuli Lictorum nomen a Græco ſermo-
ne deducit; quum enim λαὸς, vel λῄϊτος Græ-
cis populus dicatur, Lictores adjectione lit-
teræ unius dictos exiſtimat, quaſi populi
miniſtros. Hi, quacumque de causâ tali no-
mine nuncupati, Regibus, & Conſulibus
duodecim [e] miniſtrabant, Prætoribus [f] au-
tem ſex; Dictatoribus [g] viginti quatuor ap-
parebant, ut Alexander ab Alexandro Die-
rum genialium libro primo capite vigeſimo
ſeptimo notat; Quæſtores [h] autem, & mino-
res magiſtratus, & Tribuni plebis, niſi in
provinciis, nullum habuere Lictorem; Le-
gatis [i] autem duos Lictores aliquando tri-
butos ex Dionis hiſtoriâ conſtat. Præte-
rea Lictores decretos etiam a ſenatu his, qui 4
nullum magiſtratum gerebant, neque ullo
publico munere fungebantur, animadver-
timus; quem honorem habitum conſtat Ar-
meniæ Regi, qui quum Romam veniſſet,
ut Inſignia regni a Cæſare acciperet, iiſdem
ornamentis, & honoribus affectus eſt, qui-
bus Conſules; Virginibus [l] etiam Veſtali-
bus Lictor honoris ergo datus, ſicut &
Principibus feminis. Quocirca Agrippinæ
matri Neronis etiam duo Lictores decreti
ſunt, quemadmodum Tacitus [m] libro deci-
motertio teſtatur; ſed hoc Neroni tribu-
tum, qui quum beneficio matris principa-
tum eſſet adeptus, pietatem in eam initio
regni ambitioſè oſtentabat; nam aliis Prin-
cipibus feminis unus dumtaxat Lictor tri-
buebatur, quemadmodum Veſtalibus. Qua-
propter Tacitus [n] Tiberium reprehendit,
quòd Liviæ parenti ſuæ, cujus munere per-
venerat ad principatum, Lictorem decerni
non ſit paſſus: *ceterùm, inquit, anxius invi-*
diâ, & muliebre faſtigium in diminutionem ſui
accipiens, ne Lictorem quidem ei decerni paſſus
eſt. Flamini [o] quoque Diali Lictor unus eſt
attributus; hunc autem honorem [p] Flami- 5
ni permiſſum eſt uſurpare, quia quum mi-
nimè liceret ei ſacerdoti petere magiſtra-
tum, hoc perpetuo ſolatio placuit tantam
honorum jacturam compenſare; qua de cau-
sâ Diali Flamini conceſſum etiam uti ſellâ
curuli, qua tantùm Conſules, & majores
magiſtratus utebantur. Decemviris [q] quo-
que, qui legum ferendarum causâ creati
ſunt, duodecim L·ctores habere licuit, qui
ei, qui faſces habebat, apparebant; idque
Inſigne regium in orbem per omnes ibat;
ſed quum legitima eorum poteſtas in in-
tolerandam tyrannidem, dominationemque
vertiſſet, ſubitò omnes cum duodenis fa-
ſcibus prodiere, & centum viginti Lictori-
bus forum impleverunt; & quod terribilius
viſum eſt, omnes ſecures faſcibus illigatas
habebant; neque enim omnibus magiſtra-
tibus ſecures præferebantur. Quamobrem 6
quum Titus Lartius primus dictator crea-
tus eſt, terrori fuiſſe plebi dictatoris ſecu-
res, tanquam inuſitatum oculis populi ſpe-
ctaculum Livius [r] tradit his verbis: *creato*
dictatore primùm Romæ, poſtquam præferri ſe-
cures

[a] Tit. Liv. libr. 2. [b] A. Gell. libr. 12. cap. 3. [c] Feſtus Pompejus libr. 10. [d] Tiro apud Aul. Gell. libr. 12. cap. 3. [e] Dionyſ. Halicarnaſſ libr. 5. & 10. [f] L. 14. ff. de officio Proconſulis; at Cenſorin. de die natali cap. 24. duo lictores Prætoribus tribuit. [g] Appian. de Bello Civil. libr. 1. ubi de Syllâ loquitur Plutarch. in Vitâ Fabii, & Dio Caſſius libr. 54. in princip. [h] A. Gell. libr. 13. cap. 12. & 13. [i] Spartianus in Vitâ Septimii Severi. [l] Plutarch. in Vitâ Numæ, & Dio libr. 47. Hiſt. [m] Corn. Tacit. libr. 13. Annal. n. 2. [n] Idem Tacit. libr. 1. Annal. n. 14. [o] Plutarch. Probl. cap. 13. & Feſtus Pomp. libr. 5. [p] Rosin. libr. 3. Antiquit. Roman. cap. 5. [q] T. Liv. libr. 3. [r] Idem libr. 2.

cures viderent, magnus plebem metus inceſſit. Quo quidem in loco dubitari poteſt, cur tantum ſecures Dictatoris terrorem plebi attuliſſe dicat Hiſtoricus; an[a] verò non & Conſulibus ſecures præferebantur? certè, quum, ut idem teſtatur libro ſecundo, eadem Conſulum poteſtas, & Regum fuerit, iiſdemque Reges, & Conſules uterentur Inſignibus, Reges autem ſecures babuerint, fatendum videtur etiam Conſules habuiſſe; quod idem confirmat Iſidorus libro decimo octavo: *ſecures*, inquit, *ſigna ſunt, quæ ante Conſules ferebantur*. Sed omnem dubitationem tollit[b] Dionyſius Halicarnaſſeus, qui tradit initio quidem Conſules uſos eſſe ſecuribus, ſed Valerium Publicolam inſtituiſſe, ut faſcibus tantùm Conſules eſſent contenti; ſecuribus autem non Romæ, ſed in provinciâ uterentur. Faſces igitur duo-
7 decim virgarum, ut Plinius[c] refert, ex betullâ arbore, ſiquid hoc ad rem pertinet, Conſulibus præferebantur; neque tamen utrique ſimul, ſed[d] qui prior Conſul fuerat renunciatus, faſces quoque prior habebat; neque diutiùs, quàm uno menſe, quo exacto ad alterum Conſulem transferebantur; & ſic viciſſim pari temporis intervallo ad priorem Conſulem redibant, iterumque ad poſteriorem; ita fiebat, ut ſex menſibus faſces uterque Conſul haberet; ſed cui[e] faſces non præferebantur, eum præcedebat Accenſus, Lictores ſubſequebantur; quem morem a Veteribus uſurpatum, & longo tempore intermiſſum retulit Julius Cæſar, quum primùm Conſul eſt factus, ut Suetonio[f] credi convenit; cujus autem Conſulis Lictores faſces non habebant, ii pro faſcibus bacillos geſtabant, & ita Conſulem ſectabantur. Quocirca miror
8 quid in mentem venerit Valerio[g] Maximo, qui libro primo capite primo vigintiquatuor faſces duobus tribuit Conſulibus his verbis: *laudabile duodecim faſcium religioſum obſequium, laudabilior quatuor, & viginti in conſimili re obedientia*, ſcilicet duorum Conſulum, qui augurum monitu, juſſuque ſenatus magiſtratu ſe abdicaverunt. Nam diſertè Livius libro ſecundo negat utrumque Conſulem duodenos faſces habuiſſe; nec alibi reperias duobus Conſulibus viginti quatuor fuiſſe faſces. Laudabili autem inſtituto cautum eſt, ne uterque Conſul ſimul faſces haberet; ne quum Reges duodecim habuiſſent, ſi Conſules viginti quatuor uterentur, multiplicatus terror videretur; erant quippe terrori populo faſces, quia Regibus adminiſtrantibus Rempublicam, ac deinde Bruto, & Collatino Conſulibus ſecures ipſis illigabantur; ceteris autem Conſulibus, etſi demptæ faſcibus erant ſecures, virgas faſcibus illigatas expediri Conſules, cædique[h] delinquentes jubebant; & ad hunc uſum loris incincti Lictores ambulabant, ut vincirent eos, quos verberibus affici Conſules juſſiſſent; quemadmodum ex Plutarcho in Romuli vitâ colligi poteſt. Alius autem uſus erat faſcium, quòd[i] Lictores turbam ſubmove- 9
bant, ne magiſtratus populi turbâ conflictarentur; præterea quotieſcumque Conſules in aliquam domum ingredi vellent, fores faſcibus Lictores percutiebant; quò Statius epithalamio Stellæ reſpexit[l] his verbis:

...... dum fervent agmine poſtes,
Atriaque, & multâ pulſantur limina virgâ.

Quæ[m] res cauſa fuit, ut conſulatus cum plebe communicaretur; nam quum Fabius Ambuſtus duas filias haberet, & earum alteram patricio, alteram plebejo in matrimonium collocaſſet; fortè fortunâ accidit, ut quæ plebeio nupta erat, in ſororis ædibus verſaretur, quum ſuroris vir Servius Sulpicius Conſul domum ſe recepit; quum autem Lictor fores de more pulſaſſet, illa improviſo ſono conterrita ſurrexit, ſorore multum irridente; qua re illa commota cum patre queſta eſt, ſe impari nuptam non eoſdem bonores domi vidare, quos aſpiceret ſoror. Fabius quò filiæ mærorem non ſine causâ ſuſceptum conſolaretur, legem tulit, de qua toties inter Patres fuerat, plebemque certatum, ut alter utique Conſul e plebe crearetur. Hanc tamen conſuetu- 10
dinem pulſandi faſcibus fores non ſemper Conſules uſurpabant; ſed interdum honori dabant ejus, ad quem ventitabant, ut fores a Lictoribus tangi prohiberent; cujus exemplum rei Pompejus ille[n] Magnus cum ingenti ſuâ laude inſtituit; qui quum ad ædes Poſidonii inclyti ſapientiâ viri veniſſet, ut audiret diſputantem, pulſari vetuit a Lictoribus fores, faſceſque trium Orbis partium victores philoſophiæ ſubmiſit. Jam[o] verò partâ victoriâ laurum faſcibus addi ſolitam; ſicut[p] litteria, quas ad ſenatum mitterent imperatores, notius eſt, quàm ut de-

[a] Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 3. cap. 11. [b] Idem Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 5. Plutarch. in Vitâ Publicolæ, & Valer. Maxim libr. 4. cap. 1. [c] Plin. libr. 16. cap. 18. [d] Plutarch. in Publicolâ, A. Gell. libr. 2. cap. 15. & Valer. Maxim. libr. 4. cap. 1. [e] Sueton. in Vitâ Cæſaris cap. 20. [f] Sueton. ibid. [g] Valer. Max. libr. 1. cap. 1. de Tiberio Gracch. §. 4. [h] Tit. Liv. libr. 2. & libr. 25. [i] Idem libr. 8. [l] Statius Silvar. libr. 1. [m] Tit. Livius libr. 6. [n] Plin. libr. 7. cap. 30. & Solin. cap. 7. [o] Cicer. de Divinatione, & Epiſtol. ad Att. libr. 8. & Philipp. 2. Cæſ. libr. 3. Bell. Civil. Tacit. Annal. libr. 13. num. 9. Plutarchus in Lucullo, & Jul. Obſequens in libr. Prodigior. [p] T. Liv. libr. 5. Plin. libr. 15. cap. ultim. Jul. Capitolin. in Vitâ Maximini, Lampridius in Vitâ Alexandri, & Perſ. Sat. 6. v. 43.

ut debeat a nobis indicari: jam a faſcibus,
11 ſecuribus, Lictoribus multa loquendi ge-
nera eſſe deducta quivis non omnino alie-
nus a lectione Veterum poteſt obſervare;
hinc ſubmittere faſces pro cedere in Bruto
Cicero dixit: *quum tibi ætas noſtra jam ce-
deret, faſceſque ſubmitteret:* hinc faſces, ſe-
cures, purpura pro honoribus uſurpata, vel
magiſtratibus, ut a Juvenale, qui faſces ac-
cipit pro magiſtratu, ubi ſic [a] ait:

...... *namque & titulis, & faſcibus olim*
Major habebatur donandi gloria ......

& alio [b] in loco

...... *quid confert purpura majus?*

& alio in loco conchylia pro purpurâ, vi-
delicet conſulatu, uſurpavit his [c] verbis:

Horum ego non fugiam conchylia? ....

Hinc apud [d] Ciceronem dibaphum cogi-
tare, eſt conſulatus petitionem meditari;
hinc Horatius [e] ait:

Nec ſumit, aut ponit ſecures
Arbitrio popularis auræ.

Hinc denique factum eſt, ut Lictores acci-
perentur pro dignitate, & pro eo, quod
affert ornamentum; unde manavit illud
matronarum Romanarum elegans dictum,
quod Plinius [f] libro nono refert; marga-
ritas feminis eſſe pro Lictoribus; hinc alia
ſexcenta, quæ recenſere longum, & ſuper-
vacaneum foret. Non omittendum tamen,
12 quoniam de Lictoribus verba fecimus, tribu-
nis plebis, quibus habere Lictores non lice-
bat, viatores [g] apparuiſſe; qui dicti ſunt ex
eo, quod, quum antiquitus Romani proceres
in agris degerent [h] vitam, publici miniſtri
ad eos in concilium accerſendos mitteban-
tur; qui propterea quod frequentiùs eſſent
in viâ, quàm in Urbe, ſunt appellati viato-
res, ut docet [i] Feſtus Pompejus, & [l] Co-
lumella, qui in præfatione ſic ait: *illis e-
nim temporibus, ut ante jam diximus, proce-
res civitatis in agris morabantur; & quum
conſilium publicum deſiderabatur, a villis accer-
ſebantur in ſenatum, ex quo qui eos evocabant,
viatores nominati ſunt.* Sed id nomen po-
ſtea ad Tribunorum [m] plebis miniſtros tran-
ſlatum eſt; qui viatores eos, quos Tribuni
plebis [n] juſſiſſent, prehendebant; vocare
autem Tribunis plebis non licebat, & his
magiſtratibus, qui viatorem habebant;
qui verò Lictores, & prehendere poterant,
& vocare; qui neque viatorem, neque Li-
ctores, & vocationis, & prehenſionis jure
deſtituebantur. Quare quum Ædiles curu-
les, Varrone [o] teſte apud Gellium, utroque 13
jure carerent, neque Lictores, neque via-
torem videntur habuiſſe, licet aliter ſentiat
Panvinius. Veruntamen antiquitus Ædiles
curules viatore fortaſſe non ſunt uſi, ſed
poſtea & viatorem, & ſervos alios publi-
cos aſſumpſerunt, quum [p] Aulus Gellius,
de Ædilibus ita loquatur: *Nunc ſtipati ſer-
vis publicis non modò prehendi non poſſunt, ſed
etiam ultro ſubmovent populum;* nomen ta-
men viatoris interdum ad Lictores transfer-
tur, ut ex antiquis lapidibus Panvinius do-
cet. Illud etiam adnotandum Conſuli præ-
ſtò fuiſſe præconem, qui [q] ſilentium, quum
Conſul habere concionem vellet, indice-
bat; Livius tertiæ Decadis libro ſeptimo:
tum Scipio ſilentio per præconem facto. Atque
hi quidem ſtipatores, miniſtrique Conſu- 14
les, reliquoſque magiſtratus comitabantur;
Romulum autem etiam trecenti ferociſſimi
juvenes ex ſingulis curiis deni lecti præci-
puâ nobilitate ſtipabant; qui [r] ſunt Cele-
res appellati vel a celeritate imperata facien-
di, vel a Celere viro ſtrenuo, qui Remum
interfecit; qua de cauſâ creatus eſt a Ro-
mulo ſuorum corporis cuſtodum Tribu-
nus, ab eoque Celeres nominati ſunt; quo-
rum prætoriam cohortem Numa [ſ] ſuſtulit,
ſe benevolentiâ civium ſatis tutum arbitra-
tus. Sed jam a ſtipatoribus, & miniſtris
Conſulum ad cetera ornamenta, veſtem-
que veniamus; Reges, & Conſules igitur,
& reliqui majores magiſtratus curuli ſellâ 15
utebantur; quæ ſic eſt appellata, quia [t] in
curru collocaretur, quo Conſules, Cenſo-
res, Prætores, Ædileſque curules veheban-
tur, ut Feſtus docet; ea ebore ſecto con-
tecta; ideo Sidonius Apollinaris libro o-
ctavo epiſtolâ octavâ curules eboratas dixit;
poëtæ verò curulem ſellam ebur curule
paſſim vocant; ita Statius [u] Epithalamio Stel-
læ, & Violantillæ dixit:

Jamque parens Latius (cujus prænoſcere men-
tem
Fas mihi) purpureos habitus, juvenique curule
Indulgebis ebur ......

& [x] Horatius

...... *eripietque curule*
Cui volet importunus ebur ......

& Au-

[a] Juvenal. Sat. 5 [b] Idem Sat. 1. v. 106. [c] Idem Sat. 3. [d] Cicer. Epiſtolar. ad Famil. libr. 2. Epiſt. 16 [e] Horat. libr. 3. Od. 2. [f] Plin. libr. 9. c. 35. [g] Cic. de Senectute, Plin. libr. 18. cap. 3. [h] Columella libr. 1. in Præfat. [i] Feſt. Pomp. libr. ult. [l] Colum. ibid. [m] T. Liv. libr. 2. [n] L. magis puto § ne tamen ff. de reb. eor. Cicer. in Vatinium. [o] Varro libr. 21. rer. humanar. apud A. Gell. libr. 13. cap. 13. [p] Aul. Gellius ibid. [q] Plaut. in Pœnulo in Procem. & Appian. Alexandr. libr. 4. Bell. Civil. [r] Tit. Liv. libr. 1. & Dion. Halic. libr. 2. Plutarch in Vitâ Romuli, & Numæ, Feſt. Pomp. libr. 3. & Serv. ad illud Virgil. libr. 9. *Trecentum ſcutati omnes &c.* & ad libr. 11. v. *Necnon Meſſapus contra, celereſque Latini.* [ſ] Plutarch. in Vitâ Numæ. [t] A. Gell. libr. 3. cap. 18. [u] Statius Silvar. libr. 1. [x] Horat. Epiſtol. libr. 1. Epiſt. 6. ad Numicium.

& Auſonius:

Præceſſit noſtrum ſella curulis ebur

16 Hinc [a] Græci ſellam curulem ἐλεφαντίνον θρόνον, ἐλεφαντίνον δίφρον appellant, ea curvos habuit pedes, quapropter ἀγκυλόπους a [b] Plutarcho dieitor; nec ea levis fuit, ſed ſignis aſpera; quapropter [c] Ovidius dixit:

Signa quoque in ſellâ noſſem formata curuli,
Et totum Numidæ ſculptile dentis opus

Dubitari verò poteſt an ἀνάκλιτος θρόνος, quo Plutarchus in Romuli vitâ Romulum tradit uſum, ſit idem, ac ſella curulis; quum tamen Dionyſius [d] Halicarnaſſeos Tarquinio Regi miſſam ab Etruſcis curulem ſellam teſtetur; conſentaneum eſt Romuli ſellam a curuli fuiſſe diverſum; neque tamen id auſim affirmare; nam quum Romulus duodecim [e] Lictores ſumpſerit ab Etruſcis, non video, cur & ſellam curulem non ſumpſerit, quæ præcipuum Inſigne regni. Neque ex eo, quod a Tyrrhenis Tarquinio Regi miſſa curulis fuerit ſella, colligi poteſt Romulum ſellâ curuli non uſum. Nam [f] & faſces Etruſci miſere Tarquinio, & tamen conſtat Romulum faſces habuiſſe; neque enim illud ſimplex donum fuit, ſed argumentum ſubjecti animi; Etruſci quippe Tarquinium Inſignibus Regni donaverunt, ut ſe ei ſubjectos eſſe faterentur. Tunicâ [g] præterea purpureâ, &

17 prætextâ purpurâ togâ [h] Conſules uſi ſunt uſque ad Imperatorum tempora; qui quantum de potentiâ, ac majeſtate Conſulum detraxerant, tantum Inſignibus, & inani pompæ addiderunt; & quum materiam ipſis triumphandi eripuiſſent, triumphalem veſtem conceſſerunt; illis enim auctoribus Conſules togam pictam induerunt, quæ fuerat antea triumphantium. Veſtis hæc autem etiam palmata, ut initio ſermonis hujus diximus, vocabatur; ſed propriè tamen tunica triumphantium palmata, toga verò picta dicebatur; quod intelligi poteſt ex his Capitolini verbis in Gordianis. *Palmatam tunicam, & togam pictam primus Romanorum privatus ſuam propriam habuit; quum ante Imperatores etiam de Capitolio, vel Palatio acciperent*; & ex Vopiſci loco in Aureliani vitâ, ubi ſic hiſtoricus ait: *cape igitur tibi pro rebus geſtis tuis coronas murales quatuor, coronas vallares quinque, coronas navales duas, coronas civicas duas, haſtas puras decem, vexilla bicolora quatuor, tunicas ducales ruſſas quatuor, pallia proconſularia duo, togam prætextam, tunicam palmatam, togam pictam, ſubarmalem profundum, ſellam eboratam.* Hactenus Vopiſcus, cujus verba declarant togam propriè pictam, tunicam palmatam appellari. Utraque autem veſtis triumphantium fuit, dicta verò eſt palmata veſtis, pro- 18
pterea quod palmas, & victorias intextas haberet, ut Petavius in [i] Themiſtium notat, & Iſidorus [l] libro decimo nono teſtatur. Hæ verò palmæ non ex qualibet materiâ, ſed ex auro texebantur; quocirca Plinius [m] libro nono Naturalis Hiſtoriæ ſic de purpurâ loquitur: *omnem veſtem illuminat; in triumphali miſcetur auro*; & Auſonius Panegyricâ ad Gratianum oratione: *hæc planè, hæc eſt picta, ut dicitur, veſtis non magis auro ſuo, quàm tuis verbis*; & Silius Italicus triumphum deſcribens Scipionis Africani cecinit:

Ipſe aſtans curru, atque auro decoratus, & oſtro
Martia præbebat ſpectanda Quiritibus ora.

Quibus verbis nihil aliud ſignificat, quàm tunicam [n] palmatam, quæ ex auro conſtaret, & purpurâ; nam Dionyſius [o] Halicarnaſſeus tunicam palmatam vocat tunicam purpuream auro inſignitam, & togam pictam, purpureum amiculum varium. Tarquinius Priſcus tamen, ſicut Plinius libro 19
trigeſimo tertio capite tertio ſcribit, non palmatâ veſte, ſed tunicâ ex auro totâ indutus triumphavit. Quod minùs mirum eſt, propterea quia nondum inveteraverat mos in triumphis utendi veſte palmatâ; ſiquidem Macrobius [p] vera narrat, qui Tullum Hoſtilium tradit primum inſtituiſſe, ut togam pictam triumphantes geſtarent; veruntamen hoc eſt incertum, ſicut illud, quo tempore cœperint Conſules etiam in pace uſurpare veſtem triumphalem; nam antiquitus, ut diximus, tantummodo triumphantes eâ utebantur, aut ludos edentes, ut [q] notat Lipſius in Tacitum; & ſi quibus præterea conceſſum erat, ut ludos in triumphali veſte ſpectarent. Neque verò ſub vetuſtioribus illis Imperatoribus palmata veſtis ab aliis, quàm a triumphantibus uſurpari ſolebat; nam [r] Plinius togam pictam habitum tantummodo triumphantium agnoſcit, & triumphalem veſtem ſemper appellat; & Tertullianus Apologetico: *hic eſt*, inquit, *habitus victoriæ noſtræ, hæc palmata veſtis tali curru triumphamus*; & Statius [ſ] in Conſulatum Domitiani purpuræ dumtaxat, & prætextæ meminit. Veri- 20
ſimile tamen arbitror hunc morem circa

Gor-

[a] Dionyſius Halicarnaſſ. libr. 3. & Voſſius in Etymolog. in v. Curulis. [b] Plutarchus in Vitâ Romuli. [c] Ovid. libr. 4. de Ponto Eleg. 9. [d] Dionyſ. Halicarn. libr. 3. cap. 11 [e] Plutarch. in Vitâ Romuli, & T. Liv. libr. 1. [f] Dion Halicarn. libr. 3. cap. 11. [g] Plutarch. in Vitâ Pompeji, & T. Liv. libr. 34. [h] Auſon. in Panegyr. [i] Dion. Petavius ad Orat. 11. Themiſtii. [l] Iſidor. libr. 19. cap. 24. [m] Plin. libr. 9. cap. 36. [n] Plutarch. in Paulo Æmilio. [o] Dion. Halic. libr. 10. [p] Macr. Sat. libr. 1. cap. 6. [q] Lipſius ad libr. 1. Ann. Cornel. Tac. ex Dione, & Juvenal. Sat. 11. v. 193. [r] Plin. libr. 8. cap. 48. [ſ] Stat. Sylv.

Gordiani ſenioris tempora cœpiſſe celebra-
ri; qui primus, ut Julius [a] Capitolinus re-
fert, togam pictam tunicamque palmatam
privatus habuit; quum antea Imperatores
quoque de Capitolio acciperent; unde a
Juvenale Tunica Jovis appellatur his ver-
bis [b]:

Quod ſi vidiſſet Prætorem in curribus altis
Extantem, & medio ſublimem in pulvere
Circi
In tunicâ Jovis, & pictæ ſarrana ferentem
Ex humeris aulæa togæ ......

Gratiano certè imperante Conſules uſi ſunt
veſte palmatâ; Auſonius in Actione gra-
tiarum ad Gratianum: *in procinctu, & ma-*
ximè dimicaturus palmatæ veſtis meæ ornamen-
ta diſponis feliciter, & bono cum omine; nam
iſte habitus, ut in pace Conſulis eſt, ſic in vi-
ctoriâ triumphantis. Gerebat præterea Con-
21 ſul [c] Scipionem eburneum, licet, ut Sal-
maſius in Vopiſcum notat, non ſemper geſ-
ſiſſe videatur, ſed tantummodo diebus fe-
ſtis, & quum triumpharet; in Scipionis e-
jus extremâ psrte aquila viſebatur; ideo
Juvenalis [d] cecinit:

Da nunc & volucrem, ſceptro quæ ſurgit
eburno;

& [e] Dionyſius Halicarnaſſeus refert Etru-
ſcos, quum eos Tarquinius Priſcus perdo-
muiſſet; ut ſe ab eo victos declararent,
ipſumque ſuum Regem, moderatoremque
agnoſcerent, dono miſiſſe Tarquinio cum
cetera, quibus ornari poteſtas regia, ac de-
inde conſularis ſolebat, tum Scipionem
ex ebore cujus verticem aquila exorna-
bat. Qui Dionyſii locus adverſari Salma-
ſio videtur neganti Scipionem ſemper geſ-
ſiſſe Conſules; nam Dionyſius affirmat om-
nia, quæ miſerunt Etruſci Tarquinio, ſci-
licet ſellam curulem, faſces, coronam,
Scipionem eburnum, tunicsm palmatam,
& togam pictam ſemper Conſules uſur-
paſſe præter auream coronam, & togam,
tunicamque palmatam, quibus uſos tra-
dit in triumphis. Gerebat & Conſul cal-
22 ceos auratos ſicuti Principes purpureos, ſe-
natores ſericeos; de calceis auratis mentio
eſt apud Caſſiodorum libro ſexto Epiſtola-
rum: *validam manum victoriali Scipione no-*
bilita, lares proprios calceis auratis egredere.
Hæc autem Inſignia conſulatus Regibus a-
micis mittebantur a ſenatu pro eximio mu-
nere. Is mos a ſenatu bello Punico ſecun-
do eſt inſtitutus; qui Ptolemæum Ægypti
Regem conſulatus Inſignibus donavit; &
a Scipione [f] Africano uſurpatus, qui au-
ctore Livio Maſiniſſam in concione lau-
datum Regem appellavit, & aureâ coronâ [g]
aureâ paterâ, ſellâ curuli eburneâ, & Sci-
pione eburneo, togâ pictâ, tunicaque pal-
matâ donavit; ut ſcilicet mœrorem ſola-
retur, quem Maſiniſſa Sophonisbæ morte
ſuſceperat, cui venenum coactus miſerat.
Ex eo tempore frequentiſſimè cœperunt
ea munera Regibus mitti; quapropter ſæ-
piſſimè legimus apud Livium Ægypti, Cap-
padociæ, Bithyniæ Regibus prætextam, Sci-
pionem eburneum, ſellam curulem a ſena-
tu Romano miſſa; quem morem vetuſtate
jam deſitum uſurpari retulit [g] Tiberius, qui
Reges amicos hujuſmodi muneribus orna-
vit. Quem morem mittendi Regibus cu- 23
rulem ſellam, trabeamque libro undecimo
Æneidos tangit Virgilius, ubi Latinus Rex
Latinis, Rutuliſque magnâ pugnâ devictis,
affirmat ſe ſe cum Trojanis pacem eſſe fa-
cturum, conceſſurumque regionem, quæ
alat multitudinem Trojanorum, & Æneæ
dona miſſurum; quo loco ſic loquitur:

Præterea qui dicta ferant, & fœdera firment,
Centum Oratores primâ de gente Latinos
Ire placet; paciſque manu prætendere ramos,
Munera portantes, aurique, eboriſque talenta,
Et ſellam Regni, trabeamque Inſignia noſtri.

Ubi Poëta recenſet ea, quæ Regibus a po-
pulo Romano mitti ſolebant, prætermiſſo
tamen eburneo Scipione, quem alio loco
numerat; ubi Ilioneus offert dona Regi La-
tino, quo in loco ſic [h] ait:

Dat tibi præterea fortunæ parva prioris
Munera, relliquias Trojâ ex ardente receptas,
Hoc pater Anchiſes auro libabat ad aras;
Hoc Priami geſtamen erat, quum jura vocatis
More daret populis, ſceptrumque, ſacerque
tiaras,
Iliadumque labor veſtet ......

Nec verò ſine causâ eſt inſtitutum, ut Re-
ges conſulatus Inſignibus donarentur; 24
quum enim eadem conſulatus Inſignia, &
Regni forent, ut ex Dionyſio [i] Halicar-
naſſeo, & Livio [l] conſtat, eademque po-
teſtas Conſulum eſſet, & Regum Roma-
norum; quibus conſulatus Inſignia mit-
tebantur, digni regno a ſenatu judicari,
appellarique quodammodo Reges a ſenatu
videbantur; quod pro magnis in Rempu-
blicam meritis, ut alicubi Livius [m] ait, tri-
buebatur. Quam cauſam arbitror fuiſſe
Principibus Romanis utendi Lictoribus, & fa-
ſcibus laureatis, ut regia nimirum poteſtas,
majeſtaſque in illis tacitè ſine regio nomi-
ne declararetur. Purpurâ tamen, ut no-
tat in Tacitum [n] Lipſius, priores Cæſares
abſtinuere, ne habitu nihil a Regibus diſcre-
pa-

[a] Julius Capitolin. in Gordian. [b] Juven. Satyr. 10. [c] Caſſiodor. 6. Variar. in formulâ Conſul. [d] Juvenal. Satyr. 10. v. 43. [e] Dionyſ. Halicarn. libr. 3. cap. 11. [f] T. Liv. Decad. 3. libr. 10. [g] Cornel. Tacit. libr. 4. n. 26. [h] Virgil. Æn. 7. [i] Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 3. cap. 11. [l] Tit. Liv. libr. 1. [m] Tit. Livius libr. 31. paulo poſt init. [n] Juſtus Lipſius in Comment. ad libr. primum Annal. Cornel. Tacit.

parent, quòd Regum nomen inviſum, intolerandumque populo Romano videretur; ſequenti autem ævo, quum jam Roma aſſueverat jugo, & Regnum Regina illa gentium ferre didicerat, non ſolùm purpuram Imperatores, verùm [a] etiam diadema ſumpſerunt, ignemque ſibi [b] præferri Perſarum more, ſtatuaſque juſſerunt.
25 Quocirca conſtat gravi pœnâ a [c] Theodoſio ſancitum, ne quis præter Imperatores purpurâ uteretur; & Beatus Hieronymus teſtatur ante Diocletianum purpurâ ſolùm a privato veſtis habitu diſtingui Cæſares conſueviſſe; verba ſanctiſſimi, doctiſſimique viri ſunt hæc: *Primus Diocletianus adorari ſe, ut Deum, & gemmas veſtibus, calciamentiſque inſeri juſſit, quum ante eum omnes Imperatores in modum Judicum ſalutarentur, & chlamydem purpuream a privato habitu plus haberent*: idem teſtatur & Euſebius [d]. Διοκλητιανὸς προσκυνεῖσθαι ὑπὸ τῶν συγκλητικῶν, καὶ οὐ προσαγορεύεσθαι κατὰ τὸ πρότερον σχῆμα ἀπῄτησε, ἐκαλλώπισε δὲ καὶ τὸ ὑπόδημα χρυσῷ, καὶ μαργαρίταις, καὶ λίθοις τιμίοις, οἱ πρῴην γὰρ βασιλεῖς κατὰ τοὺς ὑπάτους τετίμηντο, καὶ τῆς βασιλείας παράσημον μόνον εἶχον πορφυροῦν περιβόλαιον, quem locum ita ſumus interpretati: *Diocletianus adorari ſe, non ſalutari a ſenatoribus eo modo, quo priores conſueverant, juſſit; calceos autem ornavit auro unionibuſque, & pretioſis lapillis; priores enim Cæſares iiſdem, quibus Conſules, honoribus ornabantur, & inſigne Regni dumtaxat purpuream chlamydem habebant*. Qui Euſebii locus non ita eſt ac-
26 cipiendus, quaſi nemo ante Diocletianum calceos gemmatos habuerit (nam Carinus Auguſtus gemmas calceis inſertas geſſerat, ut Vopiſcus in ejus vitâ teſtatur) ſed quaſi Diocletianus id exemplum primus inſtituerit, quod poſteriores Auguſti ſequuti ſunt. Ex his autem verbis, ſicut intelligi poteſt, Cæſares ante Diocletianum purpuram geſſiſſe, ita ignotum eſt, quis primus uſus fuerit; quemadmodum latet eruditos, quis ignem ſibi præferri princeps juſſerit; præferri tamen ſolitum conſtat ex Herodiano, apud quem ea leguntur in Pertinace: *deſcendit in Curiam, quum neque ignem ſibi præferri permiſiſſet, neque ullum aliud imperatorium inſigne tolli*; & ex [e] Antonini Philoſophi libris, qui ſic ait: *rerum natura patitur in Aulâ viventem neque ſtipatoribus indigere, neque inſigni veſte, neque lampadibus, & ſtatuis certis, ſimilique faſtu*. Diadema ve-
27 rò primus, Aurelio [f] Victore teſte, ſumpſiſſe dicitur Aurelianus Imperator; & tamen ex eodem auctore cognoſcimus Caligulam diadema geſſiſſe primum; ſed eo loco Victor profectò memoriâ lapſus eſt; quum revera Caligula, Suetonio [g] teſte, diadema ſumere cogitarit, ſed ab Amicis deterritus non ſumpſerit.

DISSERTATIO XXIII.

De tempore, quo Urbs condita eſt, deque ejus incrementis, & magnitudine.

Roma ædificata eſt Olympiadis ſextæ anno tertio, aut quarto, & decimooctavo, vel decimonono ætatis Romuli; quum Senacherib Aſſyriis, Candaules Lydis imperarent; & quidem menſe Aprili, quoniam Plutarchus diem Romæ natalem fuiſſe XII. ante Calendas Majas tradit; Tarrutius verò, quum arte Chaldeorum Urbis natalem indagare juberetur, V. Idus Apriles pronunciavit; verùm qui ſiderum poſitum prodiderunt, quem ipſe Natali Romæ attribuit, decipiuntur, quum ſcribant Venerem ſignorum ſex intervallo a Sole abfuiſſe, quum ipſa non longiùs quadraginta ſex gradibus abſcedat; alii tamen Autumno ædificatam tradunt. Cinctus Gabinus quid ſit, & unde originem duxerit; ex eo præliaturi dicuntur in procinctu eſſe; & Veteres cinctuti appellati ſunt. Urbes ab urbo curvaturâ aratri dictæ ſunt, & in quo differant ab oppidis. Ambitus Urbis quantus initio, & conſequutis temporibus fuerit. Quot cives Romæ ætate Romuli, necnon aliis ſæculis cenſerentur. Unde Pomœrium ſit appellatum. Quos quiſque colles Romæ adjecerit.

ABſurdum fuerit, Auditores, Romanas antiquitates illuſtrantem, & in Auctore ſummo hiſtoriæ latinæ prælegendo verſantem prætermittere, quo tempore Urbs ceteris urbibus imperatura condita fuerit, ac rem tantam ſilentio involutam pati; præſertim quum ea res plurimum lucis afferat Latinis Auctoribus; qui, ſicut Græci Olympiadum numero tempora notare ſolent, annis ab Urbe conditâ ſignificant tempus rerum geſtarum, ſeriemque diſtinguunt ætatum. Quod quum expoſuero, quo ritu urbes conderentur, explicabo; his autem de magnitudine Urbis, & quibus temporibus aucta ea fuerit, prolatumque pomœrium nonnulla ſcitu non inju-

[a] Victor. in Aurelian. [b] Herodian. in Vitâ Comm. & Pertin. [c] Libr. 11. Cod. Juſt. Tit. 8. l. 3. & l. 4. [d] Euſeb. in Chronic. [e] Antonin. in ſuamet Vitâ.

[f] Aurel. Victor. in Vitâ Aureliani. [g] Sueton. in Vitâ Caligulæ cap. 22.

injucunda ſubtexam. Olympiadis [a] igitur
1 ſextæ anno tertio, vel quarto Romulum fundamenta Urbis jeciſſe Auctores ferè conſentiunt; eo tempore decimum octavum, vel decimum nonum ætatis annum Romulus [b] expleverat; ſiquidem natus eſt anno primo Olympiadis ſecundæ; agebatur tunc annus poſt Olympicos ludos inſtitutos vigeſimus tertius, aut, ut [c] Dionyſio placet, vigeſimus quartus; ante reſtitutam verò ſalutem ſeptingēteſimus quinquageſimus quartus. Eâ tempeſtate Senacherib Aſſyriis, Iſidoro teſte, Candaules Lydis imperabat. Aprili menſe conditam plerique memoriæ [d] prodiderunt; Plutarchus addit diem Romæ natalem fuiſſe duodecimum ante Kalendas Majas, quo [e] die Palilia paſtorale feſtum celebrabatur; de quibus Tibullus ite [f] loquitur:

At madidus Baccho ſua feſta Palilia paſtor
Concinet; a ſtabulis tum procul eſſe lupi.
Ille levis ſtipulæ ſolennes potus acervos
Accendet, flammas tranſilietque ſacras

& [g] Propertius;

Annuaque accenſo celebrare Palilia fœno,
Qualia nunc curto luſtra novantur equo

In Palilibus autem ſolitus videtur equus
2 immolari caudâ priùs amputatâ, quæ caviaris hoſtis nuncupabatur; quod etiam in ſacro luſtrali fiebat, ſed [h] luſtrale ſacrum quinto quoque anno peragebatur, Palilia verò quotannis; ſed Propertius Palilia cum luſtrali ſacro comparat, & affirmat curtum equum [i] ſacrificari, quòd ejus pars omnis præter caudam Deo dicaretur. Alii tamen natalem Urbis in autumnum transferunt; quocirca Manilius [l] cecinit:

Heſperiam ſua libra tenet, qua condita Roma eſt.

Ut quemadmodum Auctores dubitant, natalis Orbis terrarum dies autumno, an veri debeatur; ita urbs illa, quæ compendium Orbis terrarum habebatur, autumno, an vere ſit conſtituta, dubitatur. Tarrutius [m], qui temporibus Varronis floruit, inſignis aſtrorum contemplator, quum arte Chaldæorum Urbis natalem indagare juberetur, quinto Idus Apriles horâ tertiâ Romam conditam pronunciavit. Sed qui ſiderum poſitum, quem Tarrutius attribuit Romæ natali, prodiderunt, in magno errore verſantur, quum ſcribant Venerem ſignorum ſex intervallo a Sole abfuiſſe; eſt enim certiſſimum Venerem e Sole non longiùs
quadraginta ſex partibus abſcedere. Utcun- 3
que ea ſe res habet, Romulum Urbis jeciſſe fundamenta eo, quo diximus tempore diligentiſſimi rerum vetuſtarum [n] ſcriptores Dionyſius Halicarnaſſeus, [o] Plutarchuſque conſentiunt; quadratam autem [p] ædificaſſe memoriæ proditum eſt; his autem ritibus uſus eſt in ædificandâ, quos in condendis urbibus Romani ſervaverunt; quum [q] Diis rem divinam feciſſet, idemque ut ceteri facerent, imperaſſet; flammas circa tentoria ſuccenſas expiationis causâ novæ urbis colonos tranſilire juſſit; unde mos manſit, ut in feſto Palilium paſtores flammam ſaltu tranſcenderent; quem morem quarto libro Faſtorum [r] Ovidius reſpicit, ubi ſic ait:

Certè ego tranſilii poſitas ter in ordine flammas,
Udaque roratas laurea miſit aquas.

Quibus rite perfectis, ipſe incinctus Ga- 4
bino cinctu urbis conditor aratro oppidi locum circumſcripſit (fit autem cinctus Gabinus, ut [ſ] Servius docet, ex togâ ſic in tergus rejectâ, ut ima ejus lacinia a tergo revocata hominem cingat) eo prœliantes utebantur; unde in procinctu eſſe dicuntur, qui ſunt prœliaturi; ideo [t] Livius de Decio ita loquitur: *ipſe incinctus cinctu Gabino, armatus in equum inſiluit, ac ſe in medios immiſit*. Et ſanè origo ejus a prœliis; quum enim [u] Gabii ſacris operarentur, nunciatum eſt Campanos in armis eſſe, ac civitatem ſacrificiis intentam jam jam oppreſſuros; quum res moram interponi non pateretur, Gabini, ut erant induti togis, hoſtibus adventantibus occurrerunt; & ne ſibi veſtis pugnantibus eſſet impedimento, eo cinctu ſunt uſi, qui Gabinus poſtea eſt appellatus; quum autem hoſtes magno prœlio deviciſſent, deinde inſtituerunt, ut ita cincti pugnarent; qui mos ad Romanos antiquitus tranſiit, quos auctor eſt Polybius [x] conſueviſſe cinctutos prœliari; qua de causâ Veteres cinctuti ſunt appellati, Horatio [y] teſte, qui dixit:

Fingere cinctutis non exaudita Cethegis.

Neque ſolùm dimicantibus in uſu Gabi-
nus cinctus, verùm etiam ſacra facientibus; 5
quapropter [z] Lucanus ait;

Turba

[a] Paul. Diacon. Hiſtor. Miſcell. libr. 2. ex Eutrop. libr. 1. v. Lipſ. ad Vellejum Paterculum. [b] Plutarch. in Vit. Romuli. [c] Dionyſ. Halicarn. libr. 1. cap. 9. & libr. 2. [d] Plutarch. in Vitâ Numæ p. 61. [e] Varro de R. R libr. 2. cap. 1. Plin. libr. 18. cap. 26. Cenſorin. de die Natali cap. 21. Euſeb. in Chronic. Propert. libr. 4. Eleg. 4. & Cic. libr. 2. de Divinatione. [f] Tibull. libr. 2. El. 5. [g] Propert. Eleg. 1. libr. 4. [h] Varro de L. L. libr. 5. & & Feſt. in V. *Luſtra*. [i] Feſtus libr. 5. & 13. & Joſeph. Scalig. ad hunc. locum Propert [l] Manilius libr. 4. Aſtron. [m] Cic. libr. 2. de Divin. [n] Dionyſ. Halicarn. libr. 1. cap. 9. [o] Plutarch. in Vitâ Numæ. [p] Solin. Polyhiſt. cap. 2. [q] Plutarch. in Problem. & in Vitâ Romuli. [r] Ovid. Faſt. libr. 4. [ſ] Serv. ad libr. 7. Æneid. Virg. & Iſidor. libr. 19. cap. 24. [t] Tit. Liv. libr. 8. [u] Serv. ad illud Virgil. Æneid. 7. v. *Ipſe Quirinali trabeâ, cinctuque gabino*. [x] Polybius libr. 6. [y] Horat. in Arte Poët. [z] Lucanus libr. 1.

Turba minor ritu ſequitur ſuccincta Gabino;
& Conſulibus, quum indicturi bellum Ja-
ni templum aperiebant. Quocirca [a] Vir-
gilius cecinit:

Sunt geminæ belli portæ, ſic nomine dicunt,
Relligione ſacræ, & ſævi formidine Martis.
Centum ærei claudunt vectes, æternaque ferri
Robora, nec cuſtos abſiſtit limine Janus.
Has, ubi certa ſedet Patribus ſententia pugnæ,
Ipſe quirinali trabeâ, cinctuque Gabino
Inſignis reſerat ſtridentia limina Conſul

Hoc igitur cinctu Romulus, ut eò, unde
6 ſumus digreſſi, revertamur, incinctus æreo
vomere in aratrum injecto, juncto [b] cum
vaccâ tauro, ſulcum deſignavit, quà muros
duci oportebat; cavebatur [c] autem ſummâ
diligentiâ, ne qua gleba extra caderet; ubi
autem portas urbis fieri placuiſſet, vome-
rem ex humo extraxit; nam quà ſulcus du-
ctus fuerat ſacer locus habebatur, neque
tranſcendi poterat; ideo muros urbium
ſanctos eſſe Juriſconſulti voluerunt; [d] ut
autem pateret in urbem aditus, eâ de cau-
sâ portis aratrum non imprimebatur. Hoc
ritu Urbis condendæ uſus eſt Romulus,
quem Romani ſemper coluerunt; hinc [e]
Varrone teſte oppida urbes dixere ab *urbo*,
vel *urvo* aratri curvaturâ, quæ etiam buris
appellatur auctore Virgilio, qui [f] ſic ait:

Continuò in ſilvis magnâ vi flexa domatur
In burim, & curvi formam accipit ulmus
aratri.

Urbis [g] autem nomine colonias omnes Ro-
7 manorum nominarunt, quia omnes, ut Ro-
ma, conditæ ſunt circumacto aratro; reli-
quas verò oppida placuit appellari, licet id
diſcrimen plerunque non obſervetur; ita-
que Plautus Amphitruone Teleboarum op-
pidum vocat, & urbem; nam ſic [h] ait:

...... Contra Teleboæ ex oppido
Legiones educunt ſuas nimis pulchris armis
præditas;

& paulo poſt de Telebois ita [i] loquitur:

Poſtridie in caſtra ex urbe ad nos veniunt
flentes Principes;

& Cornelius Nepos Alcibiade Athenas op-
pidum appellavit, urbes verò, quæ ſunt a
Græcis in Aſiâ oppida conſtituta. Hoc ma-
8 ximè modo, & hac tempeſtate maximæ in
terris urbis jacta ſunt fundamenta; quæ
initio [l] adeo futuræ magnitudini non re-
ſpondebat, ut in eâ mille tantùm foci re-
cenſerentur, tria millia peditum, trecen-
ti [m] equites habitarent; licet is numerus
brevi nimiùm adoleverit; ſiquidem ante-
quam Romulus excederet vitâ, quadragin-
ta ſex millia peditum, mille equites Romæ
cenſebantur, ut appareret maximam urbium
aliquando futuram, quæ tam brevi tantum
ſuſcepiſſet incrementi, & cum magnis jam
poſſet urbibus comparari. Sed Urbis ambi-
tus principio ita eſt a Romulo deſignatus;
a foro, ubi æreum tauri ſimulacrum cer-
nebatur, quia eo genere animalium uſus
eſt Romulus, ſulcus eſt ceptus duci, ut Ma-
gnam Herculis aram amplecteretur; inde
per ima montis Palatini ad Aram Conſi,
hinc ad curias veteres, & ſacellum Larium
Roma pertinebat. Quum autem non admo-
dum magnum ſpatium Roma complectere- 9
tur, nullum habuit ædificium ſplendidum,
nullam ædium altitudinem, quum ipſe Ro-
mulus paſtoralem caſam habitaret; de qua
Vitruvius libro ſecundo ſic loquitur: *Item*
in Capitolio commonefacere poteſt, & ſignificare
mores vetuſtatis Romuli caſa in arce ſacrorum
ſtramentis tecta. Alludit & Poëta, qui di-
xit [n]:

Tunc caſa Martigenam capiebat parva Qui-
rinum

& qui [o] cecinit:

Atque utinam Romæ nemo eſſet dives, & ipſe
Stramineâ poſſet dux habitare caſâ.

Sed non diu manſit hic Urbis modus; nam
aſcitis [p] in civitatem Sabinis, Romanum fo-
rum, & Capitolium Titus Tatius addidit;
quo tempore primùm prolatum eſt pomœ-
rium, de quo vocabulo, quoniam de Ur-
bis incrementis loquimur, quæ nunquam
augebatur, quin pomœrium [q] proferretur,
nonnulla ſunt diſſerenda. Pomœrium lo- 10
cus ædificiis vacuus prope urbis muros eſt
appellatus; qui certis [r] quibusdam ritibus,
& cæremoniis conſecrari ſolebat; ex eo
autem nomen [ſ] accepit, quod poſt murum
ſit, & quod murus poſt ipſum, qui antiquo
ſermone mœrus dicebatur, ut intelligi po-
teſt ex Virgilio, qui libro decimo [t] ſic ait:

Quin intra portas, atque ipſis prælia mi-
ſcet
Aggeribus mœrorum, & inundant ſanguine
foſſæ

Quare [u] videtur dictum pomœrium, quaſi
poſt mœrum, eodem modo, quo ex propo-
ſitione poſt, & voce meridies, dicitur po-
meridianus. Negant [x] autem augures id
ſpatium aratro proſcindi, aut habitari fas
eſſe; id tum demum arabatur, quum ur-

[a] Virgil. Æneid. 7. [b] Ovid. libr. 4. Faſtor. [c] Plutarch. in Vitâ Romuli. [d] M. Cato in fragment. [e] Varro de L. L. libr. 4. [f] Virgil. Georgic. libr. 1. [g] Varro libr. 4. L. L. [h] Plaut. Amphitr. Act. 1. ſc. 1. v. 62. [i] Idem ibid. v. 100. [l] Plutarch. in Vitâ Romuli. T. Liv. libr. 1. & Dionyſ. Halic. libr. 1. Antiq. Rom. & Onuphr. Panvin. in Urbe Româ. [m] Plut. de Vir. Illuſtr. in Vitâ Romuli.

[n] Ovid. Faſtor. libr. 1. [o] Propert. libr. 2. El. 16. [p] Tit. Livius libr. 1. [q] A. Gell. libr. 13. cap. 14. [r] Tit. Liv. libr. 1. & Dion. Halicarn. libr. 1. Antiq. Roman. [ſ] Varro libr. 4 de L. L & Plutarch. in Vitâ Romuli. [t] Virg. Æneid. 10. [u] Jul. Cæſ. Scaliger. de cauſis L. L. cap. 21. [x] Tit. Livius libr. 1.

bes evertebantur; quò reſpicit [a] Horatius his verbis:

Iræ Thyeſten exitio gravi
Stravere, & altis urbibus ultimæ
Stetere cauſæ, cur perirent
Funditus, imprimeretque muris
Hoſtile aratrum exercitus inſolens.

Nam ſicut urbes aratro condebantur, ex quo Virgilius [b] ait:

Interea Æneas urbem deſignat aratro;

ita & evertebantur aratro. Pomœrium verò muris eſſe conjunctum, & totum urbis ambitum circumplecti, vel Lucanus [c] his verbis oſtenderit:

Mox jubet, & totam pavidis a civibus urbem
Ambiri, & feſta purgantes mœnia luſtro
Longa per extremos pomœria cingere fines;

& Apulejus, qui ſic ait: *prorſus quaſi poſſent tanti facinoris evadere ſupplicium tacitâ profectione adhuc luce dubiâ pomœrium pervaſerint.*

11 Sed ut a pomœrio ad eos, qui pomœrium protulerunt, redeamus; Tullus [d] Cœlium, Ancus [e] Martius Aventinum, & Janiculum; Viminalem, Quirinalem, Exquilinumque collem [f] Servius Tullius adjecit; ita Roma ſeptem complexa colles victorem Orbis terrarum populum cepit. Longo deinde temporis intervallo Sylla auxit Urbis amplitudinem; quem imitati ſunt Cæſar, & Auguſtus, qui teſte [g] Dione magnitudinem Romæ longius porrexerunt; & [h] Claudius, quum Britanniam, inſulaſque Britannicas Imperio adjeciſſet, majore ambitu Urbem terminavit; nam iis demum licebat Urbis terminos proferre, qui Imperii terminos protuliſſent. Et ſanè augeri oportebat Ur-
12 bem ſub Claudio, quo imperante cenſa civium ſunt ſexagies novies centena millia; etiam a Nerone auctum Urbis modum Lipſius [i] putat. Flavius Vopiſcus memoriæ prodidit Aurelianum Urbis muros eò promoviſſe, ut quinquaginta millia paſſuum comprehenderent. Olympiodorus hiſtoricus [l] apud Photium refert Urbis muros uno & viginti milliaribus patuiſſe, quum capta eſt; quod ſi verum ſtatuatur, oportet, quum Conſtantinus Byzantium migravit, eoque opes Imperii tranſtulit, Romam eſſe valde diminutam; vel certè id non de ambitu, ſed de intervallo inter mœnia interjecto capiendum eſt. Utcunque ea ſe res habet, certè ſatis conſtat & Urbem, & ſuburbia quinquaginta, vel etiam ſexaginta millium ambitum eſſe complexa; *quo ſi quis*, inquit [m] Plinius, *altitudinem tectorum addat; dignam profectò æſtimationem concipiat, fateaturque nullius urbis magnitudinem in toto Orbe potuiſſe ei comparari.*

DISSERTATIO XXIV.

De Romuli Triumpho, Triumphiſque Romanorum.

Trophæa e quercu ſuſpendebantur; quia ea Jovi ſacra erant; conficiebantur autem plerumque ex ligno; ne inimicitiarum memoria eſſet perpetua; ea tamen tollere nefas habebatur, quia adorabantur; Macedones verò inhumanum putabant per trophæa hoſtibus inſultare. Unde trophæum dictum ſit. Falſum eſt id, quod Lucius Florus tradit Domitium Ænobarbum, & Fabium Maximum primos Romanorum trophæa conſtituiſſe. Romulum, quum triumphavit, curru in Urbem invectum auctor eſt Dionyſius Halicarnaſſeus, cui aſtipulatur Propertius, Plutarchus tamen putat pedibus inceſſiſſe. Ovatio unde dicta ſit, diſſentiunt inter ſe Plutarchus, Feſtus, & alii. An verum ſit, quod Valerius Maximus tradit, oportuiſſe triumphaturos aliquid adjeciſſe imperio.

OMnium, quæ ſpectata ſunt in terris, magnificentiſſimum ſpectaculum, quo Romana virtus maximè gloriata eſt, & inſignita, adeoque aucta, & pæne egreſſa modum humanarum virium, aggredior explicare; id eſt triumphus ille Veterum monumentis celebratus, magnorum ducum ſpecioſiſſimum decus, fortiſſimorum militum honeſtamentum, præmium virtutis, & incitamentum, victoriarum ſpecimen, luculentiſſimum bene geſtæ Reipublicæ teſtimonium; quo ſola Reſpublica Romanorum eſt uſa, quia ſola ſummum virtutis adepta faſtigium ſummam triumphi gloriam merita eſt, ac de omnium populorum virtute triumphavit. Hunc primus [n] inſtituit Romulus, qui Cæninenſibus victis, eorum- 1
que Rege obtruncato, quandam triumphi ſpeciem invenit, quam auxere Poſteri, & ad ſummam magnificentiam provexerunt. Nam quamvis [o] Bacchus dicatur Aſiâ peragratâ, Indiſque ſubactis princeps triumphaſſe, haud ſanè crediderim triumphum illum Indicum ſimilem fuiſſe Romanis; ſed tan-

a Horat libr. 1. Od 16 *b* Virgil. Æneid. 5. *c* Lucanus libr. 1. *d* Tit. Liv. libr. 1. & Plin. de Viris Illuſtr. cap 4. *e* Plin. ibid. cap. 5. *f* Idem Plin. cap. 7. de Vir. Illuſtrib. *g* Dio libr. 55. Hiſtor. *h* Sueton. in Vit. Claud. & A. Gell. libr 13. cap. 14. *i* Juſt. Lipſ. de Magnitudin. Roman. libr. 3. cap. 2. *l* Olympiod. apud Photium in Bibl. n. 80. *m* Plin. libr. 3. cap. 5. *n* Tit. Liv. libr. primo, & Plutarchus in Vitâ Romuli. *o* Suidas in Voce Θρίαμβος, Avienus de Baccho, & Arrian. de Expedit. Alex. libr. 6.

tantummodo Bacchi comites laſciviâ ſolitâ quædam carmina in Bacchum victorem ceciniſſe. Itaque appellatum [a] triumphum *θρίαμβον* Græco vocabulo a verbo *θροεῖν, καὶ ἰαμβίζειν* quod eſt *vociferari* & *jambos jacere*; vel, ſi fuit ſimilis, eodemque modo celebratus, quo Romani triumphi, certè a nemine poſt Bacchum eſt uſurpatus. Neque enim Cyrus devictâ Aſiâ, neque ante Cyrum Semiramis, aut Ninus eo pompæ genere ſuas victorias cohoneſtarunt. Græci autem, aliæque nationes nonnullæ devictis hoſtibus ſuæ gloriæ monumentum trophæa erigebant, quorum formam Virgilius [b] his verſibus deſcribit pereleganter:

Ingentem quercum deciſis undique ramis
Conſtituit tumulo, fulgentiaque induit arma,
Mezenti ducis exuvias, tibi, magne, tropæum,
Bellipotens, aptat rorantes ſanguine criſtas,
Telaque trunca viri, & biſſex thoraca petitum,
Perfoſſumque locis, clypeumque ex ære ſiniſtræ
Subligat, atque enſem collo ſuſpendit eburnum.

2 Quæ Virgilii verba declarant in trophæis expreſſam hominis imaginem; quapropter Minucius Felix in Octavio ſic loquitur: *tropæa veſtra victricia non tantùm ſimplicis crucis faciem, verùm & affixi hominis imitantur.* Nam quum (Tertulliano [c] teſte, qui ſic ait: *Victorias adoratis, quum in tropæis, cruces inteſtina ſunt tropæorum;*) ſtipiti in modum crucis deformato arma hominis imponerentur, & caput, & pectus, & brachia, & femora exprimebantur. Ex his autem Tertulliani verbis, ex quibus conſtat tropæa ſolita adorari, intelligi poteſt, cur tropæa dejicere, atque violare nefas haberetur; adeo ut neque illi ipſi, de quibus tropæa fuerant conſtituta, ea tollere auderent. Quapropter [d] quum Artemiſia Regina Cariæ dolo Rhodum occupaſſet, & in urbe captâ magnificè tropæum ſtatuiſſet, Rhodienſes, quum id evertere impium ducerent, neque tamen æquo animo videre poſſent in urbe mediâ excitatum publici dedecoris monumentum, ædificium magno ſumptu extruxerunt, quo illa tropæa tegerentur, quod *ἄβατον* nuncuparunt. Quam formam teſtan-
3 dæ victoriæ, qua ſunt uſæ multæ nationes, eſt aliquâ Romulus imitatus; nam, interfecto Cæninenſium Rege, ſpolia cæſi ducis quercu ſuſpendit in [e] Capitolio, ſicut noſter Auctor tradit his verbis: *ibique ea quum ad quercum paſtoribus ſacram depoſuiſſet, ſimul cum dono deſignavit templo Jovis fines.* In quibus verbis adnotandum eſt conſueviſſe Veteres quercubus hoſtium ſpolia ſuſpendere; eâ fortaſſe de causâ, quod arbor illa Principi Deorum ſacra haberetur; cui omnes victorias acceptas Veteres præcipuè referebant; quod ex citatis etiam Virgilii verſibus intelligi poteſt; in quibus etiam obſervatur, quomodo credibile ſit Romulum illam quercum ſacram paſtoribus adornaſſe. Sed & Lucanus exuvias, & Imperatorum dona quercubus appendi ſolita teſtatur [f] his verbis:

Qualis frugifero quercus ſublimis in agro
Exuvias veteres populi, ſacrataque geſtans
Dona ducum, nec jam validis radicibus hærens,
Pondere fixa ſuo eſt, nudoſque per aëra ramos
Effundens, trunco, non frondibus efficit umbram.

Nec verò ſæculi paupertati tribuere debe-
mus, quod Romulus non e marmore, nec 4
ex ære, ſed e ligno ſuæ victoriæ monumentum conſtare voluerit. Nam antiquitus e ligno trophæa conſtituebant, quod ut facerent, inducti ſunt humaniſſimâ quadam ratione; nolebant enim inimicitiarum, & odii monumenta extare ſempiterna, neque cuiquam quamvis acerrimo hoſti perpetuò calamitatem exprobrari. Teſtatur id Siculus [g] Diodorus, qui ſic ait: *τίνος γὰρ χάριν οἱ πρόγονοι πάντων τῶν Ἑλλήνων ἐν ταῖς κατὰ πόλεμον νίκαις κατέδειξαν οὐ διὰ λίθων, διὰ δὲ τυχόντων ξύλων ἱςάναι τὰ τροπαῖα; ἆρ' οὐχ ὅπως ὀλίγον χρόνον διαμένοντα, ταχέως ἀφανίζηται τὰ τῆς ἐχθρᾶς ὑπομνήματα:* hoc eſt: *cujus rei gratiâ omnium Græcorum Majores inſtituerunt, ut trophæa non e lapide, ſed e vulgaribus lignis ponerentur? nonne ut ad breve tempus permanentibus iis inimicitiarum monumenta
deleantur?* Macedones [h] verò inhumanum
putabant per trophæa, quantumvis fluxa, 5
& brevi peritura victis hoſtibus inſultare; quapropter neque Philippum, neque Alexandrum, neque alium Macedonem, quamvis Orbem terrarum victoriis compleverint, excitaſſe trophæum comperimus. Hac autem de causâ Macedones eo victoriæ honeſtamento ſemper abſtinuiſſe dicuntur; quum [i] Caranus, qui fuit unus ex antiquiſſimis Macedoniæ Regibus, Ciſſeo finitimo Rege devicto trophæum more Græcorum ſtatuiſſet, extemplo ex Olympo monte leo immani magnitudine dicitur deſcendiſſe, qui trophæum dejecit, afflixit, disjecit, diſſipavit; id habitum prodigii loco, & Macedonibus inceſſit religio trophæa ſtatuendi; ceteris Græcis non item, qui quamvis frequentiùs ex materiâ minùs

a Varro de Ling. Lat. libr. 5. & Iſidor. libr. 18. cap. 15. b Virgil. Æneid. 11. in princip. c Tertull. in Apologet. cap. 16. d Vitruvius libr. 2. cap. 8. e Tit. Livius libr. 1. f Lucan. libr. 1. g Diodor. Sicul. libr. 13. h Pauſanias libr. 9. ſive in Bœoticis circa finem. i Pauſan. ibidem.

nùs durabili trophæa plerumque conſti-
tuerent, tamen & ex marmore, & ex æ-
re monuments victoriæ conſecerunt; ideo
Pauſanias [a] ait: τοῦ τάφου δὲ ἔμπροσθεν τρό-
παιον λίθου πεποίηται κατ' ἀνδρὸς Ἀργείου Λα-
φάους: hoc eſt: *ante ſepulcrum trophæum e
lapide confectum eſt de Laphaë viro Argivo con-
ſtitutum*; & alio in loco: τρόπαιόν ἐστιν ἐκ λί-
θου πεποιημένον ἀπὸ Λακεδαιμονίων τε, καὶ Ἄγι-
δος: *trophæum ex lapide factum a Lacedæmo-
niis, & Agide*; & Eliacorum libro priore
tradit in Elide trophæum ex ære fuiſſe. Pu-
6 nebantur autem trophæa ſtatim victoriâ par-
tâ; ſoli [b] Thebani, antequam cum Spar-
tanis in Leuctris prœlium committerent,
ex oraculi monitu trophæum de Lacedæ-
moniis erexerunt; & id omen fuit certiſ-
ſimum Leuctricæ victoriæ. Trophæa verò
plerunque Jovi dicabantur; ideo tradit Eu-
ſtathius Jovem Tropæum appellatum; qua-
re minimè mirum eſt, ſi Livius Romu-
lum ſcribit trophæa de Cæninenſium Re-
ge Pheretrio Jovi conſecraſſe. Dio ta-
men hiſtoriarum libro quadrageſimo ſecun-
do memoriæ prodidit Cæſarem trophæa Mi-
thridatis de Triario conſtituta, utpote ſacra
bellicis Diis non dejeciſſe. Quo verò in lo-
co fuſi, fugatique fuerant hoſtes, trophæa
erigebantur, ſi credimus Euſtathio, & tro-
pæa ἀπὸ τῆς τροπῆς, *ab hoſtium* ſcilicet *fugâ*,
nominabantur, ut [d] Varro, Etymologicum
magnum, Euſtathiuſque teſtantur. Pom-
pejus [e] Magnus tamen Hiſpanico bello vi-
ctor in Pirenæis montibus trophæum exci-
tavit, & Mithridate debellato, in trium-
pho tulit de Orbe terrarum trophæum. Nec
7 in quâ victoriâ trophæi decus parabatur;
itaque ſæpe accidebat, ut quum duo exer-
citus infeſti concurriſſent, utrique trophæ-
um quaſi victores excitarent. Exemplum eſt
apud Thucydidem libro primo; quo in lo-
co Hiſtoricus tradit Corinthios cum Cor-
cyræis claſſe conflixiſſe, & majorem qui-
dem navium numerum cepiſſe Corinthios,
vel depreſſiſſe; præterea Corinthios potitos
ex magnâ parte naufragiis; verumtamen,
quia poſtero die Corcyræis laceſſentibus
Corinthii prœlium detrectarant, utroſque
trophæum ſtatuiſſe. Plerumque tamen, qui
hoſtibus in prœlio cæſos conceſſiſſent ad
ſepulturam, trophæi jus habere putabantur;
interdum verò qui plures cecidiſſent; ſic
apud [f] Thucydidem Bottiaci quum adver-
ſus Athenienſes dimicaſſent, & ex Athe-
nienſium copiis plures eſſent deſiderati, li-
cet Athenienſes amiſſos in eâ pugnâ cives,
non impetratâ ab hoſtibus ſepulturâ, hu-
maſſent, trophæum potuerunt. Sed ut ad
Romulum revertamur, quum omnia, quæ 8
ubique egregia videbantur, imitaretur, etiam
trophæa ſtatuendi morem ſumpſit a Græ-
cis. Quapropter Lucius [g] Florus haudqua-
quam eſt audiendus, qui putat Domitium
Ænobarbum, & Fabium Maximum Ro-
manorum primos trophæa ſtatuiſſe, qui ſa-
xeas turres, quibus locis dimicaverant, ex-
tructas trophæis exornarunt. Verumtamen
ea forma oſtentandæ victoriæ non ſatis ha-
bere viſa eſt dignitatis; itaque, etſi eam
cenſuit Romulus retinendam, auguſtius ta-
men decus, honoremque ſpecioſiorem vi-
ctoribus addendum exiſtimavit, quem vel
ipſe, vel Poſteri triumphum appellarunt.
Nam quòd [h] ſequentibus militibus victu-
riâ ovantibus, plaudente populo, & admi- 9
rante, hoſtis cæſi ſpolia ferens inceſſit
per Urbem cum acclamationibus, carmi-
nibuſque militum, & popularium, vide-
tur pompam triumphi primus oſtendiſſe;
quamvis ea potius ovatio, quàm triumphus
poſſet nominari; niſi fortè Dionyſii [i] Ha-
licarnaſſei libet auctoritatem ſequi, qui ip-
ſum in Urbem curru invectum eſſe tradit;
cui [l] Propertius aſtipulatur his verbis:

*Hinc Tatiens, Ramneſque viri, Luereſque
coloni,*
Quatuor hinc albos Romulus egit equos.

Quos audire ſi volumus nihil illi ad veri
ſpeciem triumphi defuit; ſed [m] Plutarchus
repugnat, & pedibus inceſſiſſe per Urbem
putat, eo ductus argumento, quod ſtatuæ
Romuli trophæum fereotes non in equo,
curruve, ſed pedeſtres omnes cernerentur;
Tarquiniumque affirmat, aut Publicolam
principem in curru triumphaſſe; multaque
addidiſſe, quibus ejus pompa ſpectaculi au-
geretur. De qua quoniam Livius ubique 10
loquitur, de eâ dicendum eſſe viſum eſt;
ac primùm explicabo, quibus hominibus,
quibuſque de cauſis in Urbem liceret in-
vehi triumphantibus; deinde nonnulla ſub-
texam, quibus triumphorum forma ob o-
culos ponetur, & enarrabitur. Et ut hinc
potiſſimùm exordium ſumam, videntur in
hoc Romani a Lacedæmoniis magnopere
diſcrepaſſe; nam Lacedæmoniorum fuit in-
ſtitutum magis honorare duces, qui ſine
cruore bellum confeciſſent, quàm eos, qui
magnos exercitus cecidiſſent; ſiquidem Ly-
curgi [n] lege cautum eſt, ut ſi quis hoſtes vi,
manuque profligaſſet, Gallum; ſiquis con-
ſilio præclarè Rempublicam geſſiſſet, & do-
lo

[a] Pauſ. in Corinth. ſive l. 2. [b] Idem in Meſſen. ſive libr. 4. [c] T. Liv. libr. 1. & Plutarch. in Vit. Romul. [d] Varr. Dimarg. apud Nonn. [e] Sall. apud Serv. in 11. libr. Æneid. Virg. Strabo libr. 3. & libr. 4. & Plin. libr. 3. cap. 3. & libr. 7. cap. 26. & libr. 37. cap. 2. [f] Thucydid. libr. 2. [g] Luc. Florus libr. 3. cap. 2. [h] Plutarch. in Vit. Romuli, & Tit. Livius libr. 1. [i] Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 2. [l] Propertius libr. 4. Eleg. 1. [m] Plutarch. in Vitâ Romuli. [n] Plutarch. in Vitâ Marcelli.

lo graſſatus eſſet, & victoriam conſequu-
tus, bovem immolaret. Contra [a] autem
Romani non conceſſerunt ducibus, ut tri-
umpharent, qui nullis hoſtium copiis cæ-
ſis rem tranſegerant, licet aliquem popu-
lum, aut urbem ſubegiſſent; ut exempli
gratiâ [b] Camillus, quum ſibi a magiſtro pro-
ditos nobiles pueros ultro Falerns reddidiſ-
ſet, & admiratione virtutis, & juſtitiæ,
& beneficio, non armis victum eum po-
pulum ad deditionem compuliſſet, non tri-
umphavit. Nec illi quoque triumpha-
11 bant, qui pauciores hoſtes ceciderant, aut
cum hoſte non juſto conflixerant, aut
humilis ille fuerat, & non ſatis dignus,
de quo triumpharetur; his permiſſum
dumtaxat, ut [c] ovantes Urbem ingrederen-
tur, quibus neque curru invehi licebat,
neque lauro coronari, ſed myrto. Qua-
propter [d] Craſſus fugitivorum bello con-
fecto, a ſenatu pro magno beneficio impe-
travit, ut ovans laureâ coronâ inſigniretur.
Nec [e] ſceptrum geſtabant, ut triumphan-
tes, nec togâ pictâ, ſed [f] purpureâ induc-
bantur; nec [g] tubicines comitabantur, ſed
tibicines; quod triumphi genus ovatio di-
cebatur, quæ Græcis [h] minor, vel pedeſtris
triumphus apppellatur. Quod nomen non-
nulli [i] putant e Græciâ profectum, ubi O-
lympiæ victoribus acclamari ſolebat: *ὀλυμ-
πιονίκα ὄα, ὀλυμπιονίκα ὄα*, ac dictam ovatio-
nem, quaſi uvationem. Feſto [l] verò pla-
cet ovare eſſe lætari, expreſſamque ovandi
verbo eam, quæ triumphantem comitaba-
tur, lætitiam militarem; ſed [m] Plutarchus
veriùs exiſtimat ab ove dictam, quam ovan-
tes immolabant, non taurum, quemadmo-
dum triumphantes. Triumphi verò glo-
12 riam concedebant iis, qui cum juſto hoſte
pugnaverant, qui magnas copias deleve-
rant, qui vi Rempublicam auxerant; quæ
ſi omnia concurrerent, triumphus a ſenatu
decernebatur. Senatus autem iis, qui a
bello ad triumphum revertiſſent, ad Ædem
Bellonæ [n] dabatur; ſed illud inprimis ca-
vebatur, ne cuiquam triumphus decerne-
retur, qui civem deviciſſet; ea res magnam
invidiam habebat. Quapropter [o] Septimii
Severi moderatio jure laudatur, qui quum
oppreſſo Nigro, etiam Parthos compreſſiſ-
ſet, & Adiabenos, Arabaſque ſubegiſſet,
triumphum, quem ducere poterat præcla-
riſſimum, recuſavit; ne triumphare de ci-
ve, non de hoſtibus videretur. Nam de
cive, quantumvis impio, impium ducebant
triumphare; quocirca Lucanus [p] de bel-
lo civili Cæſaris, & Pompeji cecinit:

Bello geri placuit nullos habitura triumphos.

Et ſanè Cæſar fuſo Magno Pompejo, vi-
ctorque bello Pharſalico triumphum non
duxit, ſed [q] de Pompeji Liberis duxit;
quem ego triumphum arbitror funeſtum
Reipublicæ, Populo Romano luctuoſum
fuiſſe; quo, clade tot cæſorum civium, tan-
quam aliquo inſigni bono, Patria exultare,
feſtoſque dies agere cogebatur; quo ejus viri
Liberi tanquam hoſtes tractabantur, qui de
tribus terrarum partibus ductis præclariſſi-
mis tribus triumphis, populum Romanum
victorem Orbis terrarum eſſe victoriâ teſta-
tus fuerat. Nec ſatis ipſi fuit de civibus
triumphare; etiam Q. Fabium Maximum,
& Quinctum Ciceronem, qui nullum aliud
bellum, quàm adversus civem geſſerant,
honore triumphi cohoneſtavit; ita tres du-
cti triumphi propter eam victoriam, ob
quam unus duci ſine nefario ſcelere non
potuiſſet. Ceterùm hæc flagitia amiſsâ li-
bertate Roma vidit; nam antea neque Syl-
la de Mario, neque de Catalinâ Antonius,
neque alii perniciosis Reipublicæ civibus
profligatis triumpharant. Sed & illud re-
quirebatur [r], ut qui fudiſſet hoſtes, & eo- 13
rum non pauciores quinque millibus ceci-
diſſet, cum imperio eſſet, nec alterius au-
ſpiciis militaret. Qua de cauſâ [f] Dio Cæſa-
rem irridendum putavit, quòd Pedio, Fa-
bioque ſuis legatis triumphum decerni cu-
raviſſet; erat quippe abſurdum eum, qui non
ſuis auſpiciis uteretur, triumphare. L. Mar-
tius eques [t] Romanus interfectis cum exerci-
tu in Hiſpaniâ Scipionibus militum conſen-
ſu dux creatus, duos punicos exercitus
victores fugaverat, Pœnorum ingentem
numerum trucidarat, remque Romanam
in Hiſpaniâ labantem ſuſtinuerat, & in pri-
ſtinum ſtatum reſtituerat; nihil actum de
ejus triumpho, quia eques Romanus au-
ctoritate non publicâ rem geſſerat; & quod
majus eſt, Scipio [u] ipſe quum in Hiſpaniâ
quatuor punicos exercitus deleſſet, Hiſpa-
nos rebellantes contudiſſet, provinciam-
que pacatam ſucceſſori reliquiſſet; quod
non Conſul, non Prætor adminiſtraſſet
Rempublicam, triumphum a ſenatu non
impetravit. Aliâ verò de [x] cauſâ Marcello
denegatus eſt honos triumphandi, quum 14
captis Syracuſis, rebuſque præclarè geſtis,
e Siciliâ deceſſiſſet; quod hoſtes adhuc ſu-
pereſſe dicerentur, & non omnino paca-
tam provinciam eſſe ejus obtrectatores obji-
cerent.

[a] Valer. Maxim. libr. 2. cap. 3. [b] Tit. Liv. libr. 5. [c] Plin. libr. 15. cap. 29. & A. Gell. libr. 5. cap. 6. [d] Plutarch. in Vit. Craſſi. [e] Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 5. cap. 6. [f] Sueton. in Vit. Neron. cap. 25. [g] Plutarch. in Vit. Marcelli. [h] Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 5. cap 6. [i] Xiphilin pag. 181. [l] Feſt. libr. 13. [m] Plutarch. in Vit. Marcelli. [n] T. Liv. libr. 26. & 28. & 33. & alibi ſæpe. [o] Æl. Spart. in Vit. Severi Imper. & Herodian. l. 3. [p] Lucanus libr. 1. [q] Sueton. in Vitâ Cæſaris cap. 37 & Plutarch. in Vitâ ejuſdem. [r] Valer. Maximus libr. 2. cap. 3. [f] Dio Hiſt. libr. 43. [t] Tit. Liv. libr. 25. [u] Val. Max. libr. 2. c. 3. & T. Liv. libr. 28. [x] Idem ibid. & Plutarch. in Vit. Marcelli.

cerent. Ex quo conjici poteſt, non niſi ei, qui bellum confeciſſet, triumphum Patres decreviſſe; qui tamen Marcellus, more [a] a multis uſurpato, in Albano monte triumphavit, ovans in urbem ingreſſus eſt. Offecit etiam Marcelli triumpho, quod jam bis antea triumpharat, & invidioſum admodum videbatur ter eundem triumphare; & quod Seniores Marcellum corrupiſſe Romanam diſciplinam arguebant; quum ornamenta Syracuſarum Romam transferendo populum magnorum artificum ſigna, tabulaſque pictas mirari docuiſſet; ſed invidia, qua Marcellus laborabat, minùs pertinet ad juſtas cauſas triumphi denegandi. Adjicit autem [b] Valerius Maximus oporte-
15 re triumphaturos aliquid Imperio adjeciſſe, & non amiſſa recuperaſſe, aut parta, quantumvis inſigni victoriâ, cuſtodiſſe; ideo Q. Fulvium [c] captâ Capuâ non triumphaſſe; ſed mihi ambigua videtur hæc conjectatio, quum & Camillum [d] Urbe recuperatâ, & Duilium [e] navalem victoriam conſequutum, & Livium [f] Salinatorem fuſis Pœnis, & [g] Marium Teutonum, & Cimbrorum exercitu deleto ingentis quidem victoriæ compotes, ſed non prolatis Imperii finibus triumphaſſe comperiamus. Quid ergo eſt? meminiſſe oportet in arbitrio ſenatus fuiſſe poſitum decernere victoribus triumphum, vel denegare; quum igitur vel imperator gratioſus, vel victoriæ genus eſſet hujuſmodi, ut ejus auctori non invidiam, ſed favorem, benevolentiamque, & admirationem conciliaret, non omnia ad vivum reſecabantur; nec ad ſummam illam veritatem legitimum triumphandi jus exigebatur; quum contra ſummo jure cum ducibus agebatur, ſi quidquam deeſſe videretur ad excellentiſſimam, ſupremamque laudem, juſta cauſa ſubeſſe denegandi triumphi putabatur. Atque his de cauſis, & his rebus geſtis homines apud Veteres triumphi gloriam aſſequebantur.

DISSERTATIO XXV.

De Romanorum Triumphis.

Valerius Maximus Marcellum captis Syracuſis non triumphaſſe tradit, quòd nullum magiſtratum gereret; aliam tamen affert cauſam Livius, & aliam Plutarchus. Supplicatio ad omnia Deorum pulvinaria triumpho prælude-bat; quot autem dierum decerneretur. Tiberio ob peregrinationem ſuburbanam Senatores quidam triumphum cenſuerunt; quem Tiberius increpitis auctoribus recuſavit. Caligula, quum ductu adversùs Oceanum exercitu nihil aliud militibus imperaſſet, quàm ut conchas legerent, triumphum adornabat. Nero muſico certamine victor triumphavit; & Domitianus pluribus cladibus a Decebalo acceptis. Principes cenſent, quidquid eſt excelſum, glorioſum, ad ſuum duntaxat faſtigium pertinere; ideo in liberis civitatibus major exiſtit copia excellentium virorum. Ornamentis triumphalibus primum Agrippam fuiſſe inſignitum Dio tradit; Suetonius verò Tiberium, alii Maſiniſſam. Galbineum colorem Salmaſius aureum interpretatur.

Superiore, quam proximè diximus, diſſertatione de triumphis tradidimus, quibus ex cauſis, & quibus hominibus liceret triumphare; & affirmavimus, eum honorem conceſſiſſe Romanos imperatoribus, qui præditi magiſtratu, & ductu ſuo, auſpiciiſque bellum præclarè geſſiſſent; qui non piratas, aut fugitivos, ſed nobilem aliquam nationem armis contudiſſent. Nam de pira-
tis neque [i] Pompejus ipſe, qui maximas 1
eorum claſſes deleverat, & ab Herculis columnis ad Paludem mæoticam, & Mare Eoum, trium menſium intervallo ſublatis penitus prædonibus, provincias omnes pacaverat, triumphum poſtulavit; quamvis ea victoria maximè omnium, quas Romani duces fuerant conſequuti, mirabilis, utiliſque Reipublicæ poſſet judicari. Inſuper diximus id honoris conceſſum iis, qui bello confecto e provinciâ deceſſiſſent, & non minus, quàm quinque millia hoſtium cecidiſſent. Sed quia hæc non omnia perpetuò ſunt obſervata, in quibus hæc non obſervaverint Romani, dicemus; tum reliqua, quæ de triumphi pompâ nos polliciti ſumus eſſe dicturos, exequemur. Nam quod

[a] Tit. Livius libr 42. Plutarch. in Vitâ Marcelli. [b] Valer. Maximus libr. 2. cap. 3. [c] Idem eodem loco. [d] Plutarch. in Vitâ Camilli. [e] Luc. Flor. libr. 2. cap. 2. [f] Tit. Livius libr. 28. & Luc. Flor. libr. 2. cap. 6. [g] Plutarch. in Vitâ Marii, & Luc. Flor. libr. 3. cap. 3. [h] T. Livius libr. 28. & libr. 31. [i] Plutarch. in Vitâ Pompeji, Luc. Flor. libr. 3. cap. 6 & Plin. de Vir. Illuſtrib. cap. 77. ſecus tradit Plin. libr. 7. cap. 26. & libr. 37. cap. 2.

quod dicebamus non licuiſſe ducibus Ro-
manis, niſi bello confecto, triumphare, id
non perpetuum fuiſſe animadvertimus; ſi-
quidem Claudius Neto [a] Conſul, Liviu-
ſque [b] Salinator cæſo Asdrubalis exercitu
in Urbem invecti ſunt triumphantes; con-
tuſis quidem ingenti prœlio hoſtibus, & Ur-
be maximo metu liberatâ, ſed non bello con-
fecto; quum major moles adverſus Hanni-
balem, ceteroſque duces Karthaginienſium
ſupereſſet; & [c] Lucullus, quamvis non
ſuâ, ſed militum culpâ bellum Mithridati-
cum non profligarit, tamen ex Aſiâ deceſ-
ſit, antequam duos acerrimos hoſtes popu-
li Romani Mithridatem, Tigranemque per-
domuiſſet; nihilo ſecius auctore Cicero-
ne præclariſſimum egit triumphum; ut du-
bitare liceat utrum Marcello, cujus attu-
2 limus exemplum in ſuperiore diſſertatione,
cauſa non triumphandi fuerit ea, quam affert
Livius [d], quòd bello non confectu pror-
ſus e provinciâ deceſſerit; an verior ha-
benda ſit ea, quam ponit [e] Plutarchus,
non triumphaſſe Marcellum, quia non vi
ceperat Syracuſas, ſed ipſis Syracuſanis de-
dentibus receperat; an illa, quam affert
Valerius [f] Maximus, qui tradit Marcellum
ob captas Syracuſas honore triumphi ca-
ruiſſe, quia rem geſſerat nullo præditus ma-
giſtratu; vel certè [g] Marcello obtrectato-
res obſtitere, qui omnibus magnis viris
nunquam defuerunt; nec Marcello deſti-
terunt obtrectare; quod vel ex eo conſtat,
quod Siculos impulerunt ejus Inimici, ut
virum clariſſimâ victoriâ florentem, & tum
maximè Conſulem in Senatu reum facerent;
quum nihil in eo poſſet reprehendi, niſi
quod Siciliâ Pœnos ejecerat, populumque
Romanum nobiliſſimæ victoriæ compotem
fecerat. Quare non auſim affirmare, quod
3 dixi, nemini triumphare licuiſſe, niſi ei,
qui bellum profligaſſet; illud certius eſt,
iis, qui ſine magiſtratu [h] Rempublicam, de-
victis hoſtibus, proſperè adminiſtraſſent,
honorem triumphi denegatum; quod in
Pompejo Plutarchus affirmat, negatque li-
cuiſſe ulli triumphare, qui non Prætor, aut
Conſul bellum geſſiſſet. Quod tamen non
ſemper eſt obſervatum; nam [i] Scipio fini-
to bello Punico de Carthaginienſibus trium-
phavit; quum Proconſul id bellum admi-
niſtraſſet, non Conſul, aut Prætor; & Quin-
ctus [l] Flaminius Proconſul de Philippo Re-
ge Macedoniæ ſpecioſiſſimum egit trium-
phum; ſed & [m] Servilius Proconſul, quòd
Cilicas, & Iſauros indomitas nationes per-
domuiſſet, triumphalem eſt lauream con-
ſequutus; &, ut antiquiora tempora repe-
tamus, Publius [n] Philo Campanis, & Palæ-
politanis devictis eodem honore affectus
fuit; quum neque Dictator, neque Con-
ſul, neque Prætor, ſed Proconſul Roma-
nis copiis imperaſſet, & hoſtes debellaſſet.
An igitur tot exemplis falſum oſtenditur, 4
quod graviſſimi Auctores prodidere? abſur-
dum profectò, abſurdum eſt locupletiſſimos
teſtes protuliſſe falſum arbitrari. Quapro-
pter ineunda ratio eſt, qua tot exempla, quæ
videntur eorum opinioni eſſe contraria, ni-
hil adverſari demonſtremus. Veriſimile eſt
ergo iis, qui ex conſulatu, vel præturâ Pro-
conſules, Proprætoreſve facti hoſtes devi-
ciſſent, bellumque confeciſſent, conceſſam
triumphandi facultatem; qui profectò non
eo jure, quod tunc habebant, quum bellum
profligarunt, ſed eo, quod habuerant ante
bellum profligatum, eum honorem ſunt aſ-
ſequuti; iis verò denegatam, qui nullo geſto
magiſtratu Proconſules eſſent creati, quòd
neque haberent, neque habuiſſent jus trium-
phandi. Qua [o] de cauſâ Scipio Hiſpanien-
ſi bello confecto, licet in eo mirificas res
geſſiſſet, & omnibus honoribus decoran-
das, non triumphavit; triumphavit [p] Afri-
cano, nam in Hiſpaniam miſſus eſt Pro-
conſul, quum antea privatus eſſet, in Afri-
cam Conſul; ſed quum in apparatu belli
annum ferè conſumpſiſſet, Proconſul in A-
fricam trajecit. Punicoſque exercitus, Re-
gemque Syphacem, atque ipſum Hanniba- 5
lem vicit, atque delevit. Eâ de cauſâ Pom-
pejum Sylla hortabatur, ut invidiæ plenam
triumphi lauream recuſaret; quum nullo
præditus magiſtratu in Italiâ Carbonem, a-
lioſque [q] duces, in Siciliâ Perpennam, in
Africâ Domitium, Carbonemque rurſus de-
viciſſet; cui Syllæ conſilio quum Pompejus
non obtemperaſſet, adhuc [r] eques Roma-
nus, quod ante eam diem fuerat inauditum,
triumphavit. Sed & quum miſſus eſſet in
Hiſpaniam Proconſul, res quidem geſſit me-
moriâ digniſſimas, ingentes fudit exerci-
tus, octingentas [ſ] urbes aut deditas recepit,
aut expugnavit, Hiſpaniam univerſam pa-
cavit; ſed quia nullum geſſerat magiſtratum,
triumphi decus non merebatur, & tamen
triumphavit. Quare & ſecundus Pompeji tri-
umphus non jure ductus videtur; tertius
quoque triumphus habuit aliquid novum,
& inuſitatum; nam quum triumphaturi ſe-

[a] Tit. Livius libr. 28. & Plin. de Viris Illuſtr. cap. 48. & 50. [b] Luc. Flor. libr. 2. cap. 6. & Tit. Liv. ibid. [c] Plutarch. in Vit. Luculli. [d] Tit. Livius libr. 26. [e] Plutarch. in Vitâ Marcelli. [f] Valer. Maxim. libr. 2. cap. 3. [g] Plin. de Vir. Illuſtribus cap. 45. [h] Valer. Maxim. libr. 2. cap. 3. [i] Tit. Liv. libr. 38. [l] Plutarch. in Vitâ Flamin. [m] Sextus Rufus. [n] Tit. Livius libr. 8. [o] Plin. de Viris Illuſtrib. cap. 49. [p] T. Liv. libr. 28. & 36. [q] T. Livius libr. 28. & Plutarchus in Vitâ Pompeji. [r] Valer. Maxim. libr. 8. cap. 16. [ſ] Plin. libr. 3. cap. 3. & libr. 7. cap. 26.

cum ducerent ad Urbem exercitum, Pom-
pejus Magnus ſimul atque Italiam attigit, di-
miſit exercitum. Quod ille quamvis fecerit,
ut eximeret animis civium metum, tamen
fuit inſolitum quemquam ſine militibus, ut
ait [a] Dio, triumphum ducere; quum ob
hanc cauſam niſi ei, qui e provinciâ deduxiſ-
ſet exercitum, triumphus negaretur. Sed
6 labente Republicâ multa fiebant contra mo-
res, & inſtituta Majorum, honoreſque im-
modici a ſenatu decernebantur; cujus e-
xemplum rei illud afferam, quod proximè
attingit triumphum; nam ſupplicatio [b] ad
omnia Deorum pulvinaria triumpho præ-
ludebat; in qua dici vix poteſt, quantùm
exceſſerint modum ab Antiquis ſervatum
ultima ſeneſcentis Reipublicæ tempora;
nam priſcis ducibus ob exciſas ingentes
urbes, cæſus hoſtium exercitus tridui ſup-
plicatio [c] decernebatur; fuit in [d] Camillo
novum, quod Veiis captis opulentiſſimâ
urbe, ut quatriduum ſupplicatio haberetur,
ſenatus decrevit; quum Claudius [e] Nero,
Liviuſque Salinator cæſo Aſdrubale cum
quinquaginta ſex millibus Pœnorum, in-
genti metu Rempublicam liberaſſent, tri-
duum ſupplicatio fuit. Nec [f] ſpatium ma-
jus datum Scipioni, quum hærentem Ita-
liæ viſceribus peſtem avertiſſet, & Han-
nibalem in Africam retraxiſſet, & ex Ita-
liæ poſſeſſione dejeciſſet, & fuſis, fugatiſque
Punicis exercitibus, Hannibale ſuperato,
Syphace capto, Romæ Carthaginem ſubje-
ciſſet. Cæſari [g] autem ob res in Galliâ pro-
7 ſperè geſtas quindecim dierum ſupplicatio-
nem; aditâ verò, oſtenſaque Romanis
Britanniâ viginti dierum eſſe voluerunt.
Idem verò quum Ægyptium bellum, alia-
que confeciſſet, quadraginta dies haberi
ſupplicationem Patres decreverunt; &
quum Pompeji Liberos, Catonemque, &
Scipionem, alioſque cives in Africâ Cæſar
profligaſſet, ſenatui placuit, quinquaginta
dies Diis immortalibus ſupplicari. Quo
tempore quiſnam Romanis fuerit habitus
animorum, non poſſum ſuſpicari; quum
tanquam ingens aliquod bonum conſequu-
ti, pro tot millibus civium præſtantiſſimo-
rum interfectis Diis gratias agere cogeren-
tur. Eodem modo in triumpho non ſerva-
verunt leges a Majoribus conſtitutas corru-
ptâ Republicâ, quæ amiſsâ libertate pror-
ſus obſoleverunt. Nam [h] Tiberio Princi-
8 pe non defuerunt in ſenatu, qui cenſerent
Imperatori triumphum ob peregrinatio-
nem ſuburbanam; quem licet Tiberius in-
crepitis auctoribus ejus ſententiæ recuſarit,
tamen hinc conjici poteſt, quò in eo ge-
nere progrederetur adulatio: Caligula [i],
quum in Oceani litore directâ acie, tor-
mentis, machiniſque diſpoſitis diu ſtetiſſet,
neque aliud militibus, quàm ut conchas
legerent, imperaſſet, quaſi Oceano domito
triumphalem pompam adornabat; & [l] Ne-
ro muſico certamine victor albis equis tri-
umphavit; nec Nero calvus [m] Domitianus
juſtiore de causâ, licet graviore, triumphans
invectus eſt in Urbem; qui quum a Deceba-
lo Rege Dacorum plurimas clades accepiſ-
ſet, quaſi Dacis devictis, eundem honorem
uſurpavit. Sed hæc fuerunt monſtra Rei-
publicæ, nos his prætermiſſis ad triumphi
pompam procedamus; ſed ante dicendum
de honore, qui everſâ Republicâ trium-
pho ſucceſſit, & his haberi ſolebat, qui
res triumpho dignas geſſiſſent, neque ta-
men triumphare, quia Cæſares non eſſent,
ſinerentur; is honos ducibus tribuebatur,
quum triumphalibus ornamentis honeſta-
bantur. Hujus initium rei ab Agrippâ ce-
pit, teſte [n] Dione, qui quum Boſphoranos 9
domuiſſet, Regemque Polemonem ipſis im-
poſuiſſet, litteras ad ſenatum de re bene
geſtâ non miſit, ac triumphum, quamvis de-
cretum ſibi, ducere ſuperſedit, ac tantum-
modo contentus fuit triumphalibus orna-
mentis. Quod ab Agrippa factum eſt ho-
norum ſatietate, quos Auguſtus in eum
congeſſerat; & fortaſſe perverſâ ambitione,
ut major honoribus videretur; ſed vertit
in damnum Poſterorum; nam eo exemplo
moniti Romani Principes deinde multis
triumphalia ornamenta tribuerunt, trium-
phi gloriam nemini conceſſere; ſed ſibi
tanquam eximiam, & altiorem privatâ for-
tunâ reſervarunt. Principes quippe æquum
cenſent, quidquid eſt excelſum, eminens,
glorioſum, ad ſuum dumtaxat faſtigium per-
tinere; nec ſinunt efferri quemquam altiùs,
dum ne quis æquetur ſibi, pertimeſcunt;
ideo in liberis civitatibus major exiſtit co-
pia excellentium virorum; quia licet ad
altiſſimâ quæque niti; nec premitur in-
doles civium invidiâ, & ſuſpicaci regnan-
tium poteſtate. Suetonius [o] tamen ſcribit 10
quoſdam exiſtimaſse Tiberium primum
triumphalia ornamenta eſse conſequutum;
quum enim Pannoniam rebellantem contu-
diſſet, ſenatus Tiberio triumphum decre-
vit; ſed Auguſtus moderandos juvenis ho-
nores arbitratus triumphum Tiberio dene-
gavit; ut autem triumphalibus ornamentis
inſigni-

[a] Dio Caſſius libr. 37. [b] Cic. Catilin. 3. & T. Liv. libr. 3. & libr. 5. & alibi. [c] Tit. Livius libr. 5. & 33. & 34. & 35. & alibi. [d] Tit. Livius libr. 5. [e] Idem libr. 28. [f] Idem libr. 30. [g] Jul. Cæſar. libr. 2. Bell. Gall. in fin. & Plutarch. in ejus Vitâ. [h] Cornel. Tacit. libr. 3. Annal. n. 47. [i] Diſſert. 6. in Liv. n. 6. [l] Sueton. in Vitâ Neron cap. 25. [m] Idem in Vitâ Domitiani cap. 6. [n] Dio Caſſius libr. 54. [o] Sueton. in Vitâ Tiberii cap. 9.

inſigniretur, conceſſit; Vir eruditus autem putat Maſiniſſam primum triumphalibus ornamentis eſſe decoratum, ejuſque moris inventorem Scipionem Africanum fuiſſe. Et ſanè [a] Scipio Africanus Maſiniſſam in concione Regem appellatum aureâ coronâ, aureâ paterâ, ſellâ curuli eburneâ, togâ pictâ, tunicaque palmatâ, & eburneo ſcipione donavit; inſuper addidit verbis honorem: *neque magnificentius quidquam triumpho apud Romanos, neque triumphantibus ampliorem eo ornatu eſſe*, eoque ſolum omnium externorum dignum eſſe habitum Regem Maſiniſſam. Quæ verba perpendenti videri poteſt Scipio voluiſſe Maſiniſſam triumphalibus ornamentis honeſtare; nec negare poſſumus dona Scipionis aliquid habuiſſe peculiare, maximeque conjunctum cum victoriâ; nec temerè alium reperias, cui ſit omnis ornatus, veſtiſque triumphantium tributa, niſi Maſiniſſam. Ægypti [b] Regi
11 Ptolemæo ſenatus miſit togam, tunicamque porpuream cum ſellâ eburneâ; Eumeni Regi Pergami dona quam ampliſſima data cum ſellâ curuli, & eburneo ſcipione; Ariarathi [c] Polybius miſſam a ſenatu refert eburneam ſellam cum eburneo ſcipione; Ptolemæum [d] Mauritaniæ Regem Tiberius, quum in Africâ Romanas copias adjuviſſet, togâ pictâ, ſellaque curuli donavit; neminem niſi Maſiniſſam & aureâ coronâ, & paterâ, & ſellâ curuli, & togâ pictâ, & tunicâ palmatâ, & eburneo ſcipione decoratum comperias. Neque tamen verè dici poſſe arbitror auctum fuiſſe triumphalibus ornamentis Maſiniſſam; nam quo pacto Scipio poterat aliquem inſignire triumphantium honeſtamentis, quum ipſe ea, niſi ſenatu concedente, uſurpare non poſſet? Ad eundem quippe & triumphum decernere, & triumphi ornamenta pertinebat; atqui [e] jus triumphi decernendi ad ſenatum pertinebat; ad eundem igitur & jus triumphi ornamenta tribuendi ſpectabat, non ad Scipionem. Quid quod non Maſi-
12 niſſa primus ea munera dicitur accepiſſe, ſed Porſena [f] Rex Etruſcorum, quum pace compoſitâ ab obſidione Urbis abſceſſiſſet, & multa beneficia in populum Romanum contuliſſet; quibus remunerandis ſenatus Porſenæ miſit eburneam ſellam, eburneum ſcipionem, auream coronam, veſtemque triumphalem? Accedit eodem, quod Inſignibus triumphi nonnulla continētur, quæ non ſunt Maſiniſſæ tributa; nam præter veſtem triumphalem, præter auream coronam, & ſceptrum, decernebantur ſupplicationes, decernebatur nomen Imperatoris, decernabatur ſtatua ijs, qui triumphi Inſignia eſſent conſequuti. Præterea pro victoriâ victimas immolabant; nam ſolos currus, & triumphi pompa deerat triumphalia adeptis ornamenta; ceteri omnes honores triumphantium tribuebantur. Putidum autem fuerit hæc omnia fuiſſe decora triumphantium allatis Auctorum 13
locis oſtendere; ſtatuas tamen iis, qui triumphum egerant, aut triumphalia meruerant, decretas, minùs pervulgatum; ideo non omittendum. Reſpicit autem ad ſtatuas triumphales inter ceteros [g] Juvenalis his verbis:

Ipſe dies pulchro diſtinguitur ordine rerum,
Sportula, deinde forum, juriſque peritus Apollo,
Atque triumphales, inter quas auſus habere
Neſcio quis titulos Ægyptius, atque Arabarches

& Cornelius [h] Tacitus, qui libro quarto ſic ait: *nam priores duces ſibi impetrando triumphalium Inſigni ſufficere res ſuas crediderant, hoſtes omittebant; jamque tres laureatæ in Urbe ſtatuæ, & adhuc raptabat Africam Tacfarinas*; ubi notandum eſt ſtatuas triumphales fuiſſe laureatas; & Plinius [i] libro triceſimo tertio, qui tradit lini ſolitas argento mixto ſulfure, & ære cyprio, quibus, ut ejus verbis utar, augebatur pretium fulgoris excæcati; & Plinius junior libro ſecundo epiſtolâ ſeptimâ, qui refert Veſtricio Spurinæ, auctore Principe, decretam a ſenatu ſtatuam triumphalem; qui Plinii locus declarat aliquando prætermiſſis aliis ornamentis decerni ſolitam ſtatuam dumtaxat triumphalem; neque enim quum Plinius ibi recenſeat honores Veſtricio Spurinæ a ſenatu conceſſos, de ceteris Inſignibus triumphalium ſiluiſſet, ſi Veſtricio ſenatus ea tribuiſſet. Illud etiam adnotandum triumphalem ſtatuam interdum benevolentiâ Principis his interdum conſtitutam, qui nunquam aciem, numquam caſtra viderant, neque tubæ ſonitum, niſi in ſpectaculis audiverant; triumphalis autem ſtatua vocabatur, quæ triumphantis habitum referebat. Verumtamen hi, qui triumphalibus ornamentis afficiebantur, pro tri- 14
umpho umbram triumphi dici poterant conſequuti; quod enim ſpecioſiſſimum erat in triumpho, eo carebant, quod in pompâ cernebatur, qua in Urbem victores invehebantur; de qua mihi video diſſerendum. Quum igitur duces cum inſigni victoriâ revertebantur, ad Ædem [l] Bellonæ

[a] Tit. Livius libr. 30. [b] Idem libr. 26. [c] Polybius Except. Legat. 121. [d] Cornel. Tacit. libr. 4. Annal. n. 26. [e] T. Liv. libr. 26. & 28. & 29. & Val. Maxim. libr. 2. cap. 3. [f] Dionyſ. Halic. libr. 5.

[g] Juven. Sat. 1. v. 127. [h] Corn. Tac. Annal. l. 4. n. 23. [i] Plin. libr. 33. cap. 9. [l] Tit. Livius libr. 26. & 28. & 29. & 33. & alibi.

ſenatus habebatur; ea verò Ædes extra
Urbem fuit; nam Veneris, Vulcani [a],
Martis [b], & bellicoſorum numinum tem-
pla extra urbem plerumque condebant, ut
Vitruvius [c] præcipit; ne juventus libidi-
ni aſſueſceret, neve incendiis eſſet obno-
xia, aut diſcordiâ civium laboraret, licet
id ſemper non ſit obſervatum; & [d] Martis,
Ultoris, & [e] Veneris, & [f] Vulcani templa,
Etruſcorum diſciplinâ repugnante, in Ur-
be conſpicerentur. Ideo autem extra Ur-
bem ſenatus dabatur triumphaturis, quia
antequam triumphus ageretur, ingredi
Urbem ducibus haudquaquam [g] licebat;
vel ne imperium ingreſſis [h] minueretur,
ſine quo fas non erat triumphare; vel ne
quum fuiſſent auſpicatò profecti, ſi in Ur-
bem ante triumphum revertiſſent, auſpi-
cia repetere cogerentur. Idcirco [i] Corne-
15 lius Tacitus refert Druſum, quum antequam
ovans Urbem iniret, ut Germanici funus
proſequeretur, Urbem eſſet ingreſſus, exiſ-
ſe rurſus, & auſpicia repetiviſſe, quò mox
ovans introiret. Imperator autem, de ho-
nore cujus agebatur, magnificam habebat o-
rationem, qua [l] de ſuis rebus geſtis diſſe-
rebat. In eâ quanta eſſet belli confecti
magnitudo, quàm magnus numerus urbium
captarum, aut deditarum, quanta multitu-
do cæſorum hoſtium, quot populi, & quàm
feroces, & quàm Reipublicæ pertimeſcen-
di in poteſtatem redacti; quàm fortes, quàm
callidi duces victi, quantum ex partâ victo-
riâ commodi, quantum felicitatis in uni-
verſam civitatem redundaſſet, exponebatur.
Qua oratione habitâ, ſi imperator viſus eſ-
ſet tanto honore non indignus, triumphus
decernebatur; & quum triumphali pom-
pæ dies deſtinatus illuxiſſet, in Urbem tri-
umphans invehebatur. Ingredienti [m] cun-
ctus ſenatus, cunctique magiſtratus ad por-
tam uſque Capenam obviam procede-
bant; qui quum obviam prodiiſſent, tri-
umphantis currum antecedebant. Quocir-
ca Dio [n] notat Cæſaris inſolentiam, qui
ſenatores, & Collegam contra morem Ma-
jorum currum inſequi permiſit. Ad [o] ſpe-
16 ctaculum ingens multitudo confluebant,
refertæ populo viæ, qui tamen a lictoribus
ſubmovebatur, ne eſſet impedimento tri-
umphi pompæ procedenti: fora, porticus,
loca omnia, e quibus modò aliqua pars tri-
umphi conſpici poterat, ſpectatoribus obſita
tenebantur: omnia plauſibus, feſtiſque vo-
cibus perſonabant: læta plebs, equites, no-
bilitas, Patres, ornatæ domus, quæ lauri
frondibus tegebantur; unde illud [p] Ovi-
dii:

Atque velentur fortaſſe palatia ſertis:

Plena victimis [q] templa, quæ tunc patebant
omnibus, & ad agendas Diis auctoribus
victoriæ gratias cives invitabant: unuſquiſ-
que [r] habitu conveniente publicæ fortu-
næ conſpiciebatur, omnes in candidâ veſte,
nemo atratus occurrebat: matronæ, virgi-
neſque omnibus munditiis cultæ ſpectan-
tium oculos detinebant: ante [ſ] ædes ex-
poſitæ epulæ, quibus proceres civitatis mi-
lites cum victoriâ redeuntes excipiebant:
deſuper autem [t] flores omnis generis jacta-
bantur, ut victores floribus ſpargerentur,
& per flores incederent: jam ipſa triumphi
pompa omnem magnificentiam excedebat:
præcedebant [u] captivi onuſti catenis, quas
e pretioſiore materiâ ſæpe conflatas fuiſſe
accepimus. Siquidem Zenobiam Reginam 17
Palmyrenorum Aurelianus [x] Imperator in
triumpho duxit onuſtam auri pondere,
gemmarumque tantâ copiâ, ut pæne obru-
eretur; quin etiam veſtes, quibus induti
incedebant captivi, ſplendidas, & pretio-
ſas ad triumphi pompam ornandam, ſpe-
cioſioremque reddendam fuiſſe Salmaſius
animadvertit; quod ex eo colligit, quod
Vopiſcus refert, Tetricum ab [y] Aureliano
ductum in triumpho in chlamyde coccineâ,
& tunicâ galbineâ, quo in loco galbineum
colorem aureum interpretatur; Plutarchus
tamen [z] Perſea pullo amiculo fuiſſe indu-
tum ſcribit, quo die eſt triumphatus. Ad
augendam etiam Victoris triumphantis ma-
jeſtatem ſtatua Herculis [a] præferebatur;
quaſi par eſſet Herculem, qui heroum for-
tiſſimus fuit, nobilitare triumphum, qui
maximum fortitudinis præmium habebatur.
Sed inprimis triumphi pompa fiebat ca-
ptivorum nobilitate ſpectabilis; quàm enim
ſpecioſum videre duces captos, videre
Principes magnarum [b] nationum,

Vinclaque captivâ Reges cervice ferentes,

currum Victoris præeuntes, qui ſæpe duce-
bantur in triumpho? Nam [c] Scipio Sypha- 18
cem

[a] T. Liv. libr. 22. & libr. 40. Strabo libr. 16. & Plutarch. Probl. c. 46. [b] Tit. Liv. libr. 7. [c] Vitruv. libr. 1. cap. 7. [d] Sueton. in Vit. Augusti cap. 29. Plin. libr. 34. cap. 13. [e] Plin. libr. 35. cap. 4. & Tit. Liv. libr. 23. [f] Dionyſ. Halicarn. libr. 2. p. 6. [g] Cœl. inter Epiſt. Famil. Cic. libr. 8. Epiſt. 6. & Plutarch. in Vit. Cæſar. Pompeji, & Caton. Ut. & Cic. ad Attic. libr. 7. Epiſt. 1. [h] Tit. Liv. libr. 26. [i] Corn. Tac. libr. 3. Annal. n. 19. [l] T. Liv. libr. 37. & alibi. [m] Joſeph. de Bell. Jud. libr. 7. cap. 16. 17. [n] Dio Caſſius libr. 51. [o] Joſephus de Bello Jud. libr. 7. cap. 16. & 17. & Plutarch. in Vitâ L. Pauli Æmylii. [p] Ovid. Triſt. libr. 4. Eleg. 2. [q] Tit. Livius libr. 34. [r] Joſeph. de Bello Judaic. libr. 7. cap. 16. [ſ] Athen. libr. 4. capit. 13. & Dio libr. 43. & 55. [t] Appianus in Libyco. [u] Plutarch. in Vitâ Pauli Æmylii. [x] Vopiſcus in Aureliano, & Trebellius Pollio in Zenob. [y] Flavius Vopiſcus ibidem. [z] Plutarch. in Vitâ Pauli Æmylii. [a] Plin. libr. 34. cap. 7. & Aſconius Pædian. in 3. in Verr. Act. [b] Ovid. Triſt. libr. 4. El. 2. [c] T. Liv. libr. 28. & Polyb. libr. 16.

cem Regem Numidarum, Paulus [a] Æmylius Perſeum Regem Macedonum, Anicius [b] Gentium Illyriorum, Pompejus [c] Ariſtobulum Judææ, & Colchorum Oltacem, Marius [d] Jugurtham, Cæſar [e] Arſinoën Ægypti Reginam, & [f] Aurelianus Palmyrenorum Reginam Zenobiam duxerunt in triumpho. Nam [g] Mithridates, ne a Pompejo, & [h] Cleopatra, ne ab Auguſto duceretur, mortem ſibi conſcivit; nec ullus ferè triumphus fuit, qui non aliquo captivo duce, vel principe viro inſigniretur. Id verò ſpectaculum cum præclarum documento rerum humanarum, tum jucundiſſimum exiſtebat; nam viros aſpicere nuper florentes opibus mox e ſummo faſtigio devolutos, humanæ miſeriæ Mortales admonebat; cogitare verò facta captivorum, ac narrare proximis, quantis illi copiis præfuiſſent, quàm ancipiti marte dimicaſſent, quantam belli molem concitiviſſent; obſervare vultus aliorum ſupplices, & demiſſos, & mæſtos, aliorum contumaces, terribiles, immemoreſque fortunæ, plenum id arbitror jucunditatis fuiſſe. Quid quum triumphus
19 aliquis præclarus agebatur, in quo captivi ex incognitis, variiſque gentibus ducerentur, quàm magna ea ſpecies, quàm jucunda ſpectantibus! cujus generis fuit Aureliani triumphus [i] de Zenobiâ, & Tetrico, in quo ſpectati ſunt Axumitæ, Blemyes, Arabes Eudæmones, Indi, Bactriani, Hiberi, Saraceni, Perſæ, Gotthi, Alani, Sarmatæ, Roxolani, Franci, Suevi, Vandali, Germani, Palmyreni captivi. Accedebant & feræ, quæ earum regionum eſſent propriæ, quas Victor ſubegiſſet; ut [l] in Aureliani triumpho, in quo ducti ſunt elephanti viginti, Libycæ, Palæſtinæque feræ, manſuetæ ducentæ, tigrides, camelopardales, alces.

DISSERTATIO XXVI.

Ubi deſcribitur triumphi pompa.

Conſtantius Imperator Romam dixit Deorum domicilium; mirumque eſſe urbis Cælo æmulæ cives mori. Uniones duo Cleopatræ pluſquam ſexcenties ſeſtertium æſtimati ſunt. Quantum prædæ in triumpho duxerint Æmylius devicto Perſe, Auguſtus Cleopatrâ; Lucullus, & Pompejus, Mithridate, & Tigrane debellatis.

MAgnificum illud, Auditores, elogium, quod, quum primùm Romam vidiſſet, Romæ tribuit Conſtantius [m] Imperator; tantam eſſe Urbis domitricis Orbis terrarum ſpeciem, & majeſtatem, ut non Mortalium domicilium, ſed Immortalium videretur, mirumque eſſe tam auguſtæ urbis, & Cælo quodammodo æmulæ cives mori; id præcipuè tribui poterat civitati Romanæ, quum profligatis hoſtibus, indomitis antea Regibus, gentibuſque ſubactis ejus duces triumphabant. Tunc enim egreſſa faſtigium rerum humanarum videbatur, quum terrarum dominis proculcatis, nullam eſſe gentem, quæ reſiſtere poſſet opibus Romanorum, triumpho teſtabatur; cujus magnificentiſſimæ pompæ ſimile quidquam nec præteritæ ætates habuerant, nec futuræ erant habituræ. Sed feſtæ Urbis faciem, præcedentes triumphantis currum captivos in ſuperiore diſſertatione deſcripſimus; nunc reliqua perſequemur haud minùs magna, atque præclara. Captivos autem devictis hoſtibus detracta ſpolia ſequebantur, quæ fabricatis ad id aptè ferculis [n] ferebantur, ſigna [o] militaria, tela, tormenta bellica, navium [p] roſtra, ſcutorum, armorumque acervi; quod ſpectaculum propter magnitudinem victoriarum cum primis arbitror ſpecioſum fuiſſe. Quantam enim ſpoliorũ vim prælatam credimus in Marii triumpho Teutonico, quum ille [q] ſupra quingenta Teutonum, Ambronum, Cimbrorumque millia aut cecidiſſet, aut captiva duceret? quantam in Gallico Cæſaris, quum [r] trecenta Germanorum millia funditus deleviſſet, Galliam univerſam undecim annos Gallorum ſtragibus complevit-

[a] Plutarch. in Vitâ Pauli Æmyl. Plin. de Viris Illuſtribus cap. 56. & Eutrop. libr. 4. cap. 1. [b] Tit. Livius libr. 45. & Eutropius ibid. [c] Plutarch. in Vitâ Pompeji. [d] Plin. de Viris Illuſtrib. cap. 67. & Plutarch. in Vitâ Marii. [e] Dio libr. 43. [f] Flavius Vopiſcus in Vitâ Aureliani. [g] Plin. de Viris Illuſtribus cap. 76. & A. Gell. libr. 17. cap. 16.

[h] Suetonius in Vitâ Auguſti cap. 17. [i] Flav. Vopiſcus in Vitâ Aureliani. [l] Idem eodem loco. [m] Ammian. Marcell. libr. 16. [n] Seneca in Hercule Oetæo, Sidonius carm. 22. & Prudentius in Symm. libr. 2. [o] Tit. Liv. libr. 26. & 39. [p] Plutarch. in Vitâ Luculli. [q] Idem Plutarch. in Vitâ Marii. [r] Idem in Vitâ Cæſar.

Digitized by Google

viſſet? quantam in reliquis triumphis? neque enim hos duos nominavi, quia hi duo ſolùm ſpoliis inſignes fuerint, ſed ut imaginem proponerem magnæ rei; fuit enim pæne a primordiis Urbis perpetuum, propriumque Romanæ virtuti ingentes copias fundere; neque multitudine hostium deterreri, & ſpoliis innumeris augure Romanas opes. Sed hoc horridum
2 armorum, telorumque ſpectaculum; licet [a] torques aurei, & aureæ armillæ, & auro fulgentia arma cæſis detracta hoſtibus inter ſpolia portarentur; præda verò, quæ ducebatur in triumpho, divitiæ, deliciæque magnorum Regum, opes ditiſſimarum nationum, urbium decora, ornamenta templorum, quàm admirabili ſpectaculo oculos reficiebat! quàm variâ voluptate viſus intuentium paſcebat! hîc magnorum artificum ſigna ſpirantia, tabulæ pictæ eximiâ pulchritudine, crateres ex auro, gemmiſque, gemmæ magnitudine, & ſplendore ſpectabiles, ingens auri facti, infectique pondus, argentum cælatum, & rude, numiſmatum vis innumerabilis, ebur, & quidquid pretioſum ea regio ferebat, quam Victor ſubegerat, viſebantur; cujus rei magnitudinem quò concipere poſſitis, nonnullorum triumphorum prædam recenſebo. Paulus [b] Æmylius Perſe Macedonum Rege devicto in triumpho tolit aurei numiſmatis talenta ducenta triginta, argentei verò talentorum duo millia ducenta quinquaginta; præterea calices argenteos, crateras, pocula, phialas magnitudine ingentes, artificio mirabiles, aurea pocola, quæ Seleucidas, Antiochidas, Therieleas ab auctoribus appellabant; phialam euream gemmis luculentiſſimis diſtinctam, & illuminatam decem talentorum pondere; quæ præda [c] ſeſtertiûm termillies eſt æſtimata. Sed quamquam Perſeus prædives, cum
3 opulentiſſimis Aſiæ Regibus, aut Ægypti nullo modo poterat comparari; quantum igitur opum latum in Auguſti triumpho devictâ [d] Cleopatrâ putamus; cujus uniones duos ploris, quàm [e] ſexcenties ſeſtertiûm fuiſſe taxatos accepimus? quantum in triumphis, quos de Regibus Orientis duxere duces Romani? Lucullus Mithridatico bello magis victoriam, quàm victoriæ fructum eſt conſequutus; operæ pretium eſt tamen quantum prædæ eo bello pepererit, animadvertere; tulit [f] ergo Lucullus ex auro Mithridatis coloſſum ſex pedum, aureum clypeum gemmatum, & fercula viginti quidem vaſorum argenteorum, triginta verò armorum ex auro ſolido, & poculorum, lectos aureos Mithridatis, quos muli ſex ferebant; pecuniam argenteam, quam centum ſexaginta muli portabant. Atque ea peconiæ ſumma longè majur fuiſſet, niſi innumerabilem pecuniæ vim Pompejo dediſſet; ut ad bellum Piraticum uteretur, innumerabilem quæſtoribus numeraſſet, & militibus largitus eſſet; nam ferunt unumquemque militem exercitus non minùs nongentis drachmis accepiſſe; & hæc Lucullus, qui magis Mithridatem afflixerat, & [g] Tigranem, quàm eorum opibus potitus fuerat. Quid Pompejus, qui utriuſque
victoriæ præmia eſt conſequutus? quid hîc 4
ego referam tranſlatam in eo triumpho imaginem [h] Pompeji e margaritis, alveum luſorium cum teſſeris e gemmis duabus, latum pedes tres, longum quatuor; lunam auream pondo triginta, lectos aureos tres, vaſa ex auro, & gemmis, abacorum novem; ſigna aurea tria, coronas e margaritis triginta tres, montem aureum cum cervis, & leonibus, & pomis omnigenis, & aureâ vite; quid hæc, inquam, narrando longiùs immorer, quum paucis poſſim rem expedire, ſi dixero viginti [i] millia argenti, & auri talenta tranſlata in Mithridatico Pompeji triumpho extra infinitam pecuniam, quam militibus Pompejus donaverat? Siquidem ferunt [l] nullum fuiſſe militem tam tenuem, tam obſcurum, tam extremæ ſortis, qui mille quingentas drachmas donum imperatoris non acceperit; reliquorum verò unumquemque pro magnitudine meritorum affectum fuiſſe præmiis; quod exemplum attuliſſe contenti erimus ad declarandam magnificentiam pompæ triumphorom, quæ in tranſuectione prædæ cernebatur; reliqua de triumphis alio die exequemur.

D I S-

[a] Pompon. Lætus Rom. Hiſter. Compend. cap. de Magnitud. Imper. Rom. [b] Plutarch. in Vit. Pauli Æmyl. [c] Tit. Liv. libr. 45. Plin. libr. 33. cap. 3. [d] Plutarchus in Vit. Antonii. [e] Plin. libr. 9. cap. 36. [f] Plutarch. in Vit. Luculli. [g] Plin. de Vir. Ill. cap. 74. [h] Plin libr. 37 cap. 2. [i] Plutarch. in Vit. Pompeji. [l] Idem ibid.

DISSERTATIO XXVII.

Quæ pergit triumphi pompam deſcribere.

Pompejus in Hiſpaniâ octingentis urbibus, in Ponto nongentis potitus eſt. Cæſar quadragies novies cum hoſtibus ſignis collatis proſperè dimicavit. Simulacra arcium, fluminum, montium, urbium, & provinciarum ſubactarum ex ebore, aut argento in triumphis ducebantur.

ÆMylii [a] triumphus, quem de Perſeo Macedoniæ Rege duxit, tres integros dies celebratus eſt, quum unus tantę pompæ non ſuffecerit; nam primo die vix capta ſigna, tabulæque pictæ, &
1 coloſſi tranſvehi omnes potuerunt; ſecundo Macedonica arma ſpectaculo digniora, pecuniæ vis ingens, & poculа aurea, atque argentea a magnis artificibus elaborata ſpectatorum oculos tenuerunt; tertio victimæ auratis cornibus inſignes, vittis ornatæ, ſertiſque, & vaſa ſacrificiis idonea, & aurea numiſmata, & aurea, & gemmata pocula, & ipſe Paulus Æmylius curru ſublimis aurato, auroque, & purpurâ ſpectabilis, & captivi Macedones, & eorum duces, & Perſeus ipſe, & ejus filii ſupplices, & vultu ad mæſtitiam, miſerationemque compoſito; qui inter tantam lætitiam ingenti luctu confuſi hoſtium quoque lacrymas eliciebant. Pompeji [b] verò triumphus Mithridaticus duos integros dies quum tenuiſſet, multa tædio longioris moræ tranſvehi non potuerunt, quæ cujuſvis luculentiſſimi triumphi pompæ erant ſuffectura. Quum autem triumphi pompa tanta eſſet, ut plures dies oculos ſpectantium fatigaret, mirum vobis videri non debet, Auditores, ſi minore ſpatio, quàm unius ſemihoræ, quod mihi datur ad dicendum, non potuit explicari. Quapropter quod accidebat in triumpho, ut quotieſcunque pompa triumphi unius diei ſpatio nequibat oſtendi, pluribus oſtenderetur, id in deſcribendo triumpho faciendum eſſe duxi; nec vos indignabimini, ſi plures dies idem argomentum occupabit; nam id rei magnitudini tribuetis. In ſuperioribus igitur diſſertationibus & quibus de cauſis, & quibus triumphare liceret, tum de captivis, qui ante currum Victoris agebantur, de ſpoliis, de prædâ verba fecimus; nunc reliqua perſequemur, Auditores, non minùs præclara, & cognitu jucunda, quàm quæ ſumus executi. Nam ſi magnificentiæ,
& ſplendoris plenum ſpectaculum fuit vi- 2
dere captivos duces, videre ſpolia hoſtium, videre prædam; non minus habuere [c] pompæ imagines captarum arcium, urbium expugnatarum, vel conditarum, deditarumque; fluminum, montium, nationum Imperio Romano parere coactarum, quas in triumpho victores duces tranſvehebant; eæ [d] ex ebore conſtabant, & ex argento, quapropter [e] Ovidius ait:

Protinus argento veros imitantia muros
Barbara cum victis oppida lata viris,
Fluminaque, & montes, & in altas profluа ſilvas,
Armaque cum telis in ſtrue juncta ſuis

Quocirca Dio libro quadrageſimo quarto memoriæ prodidit irriſos eſſe triumphos Fabii, Quinctique, quòd ſimulacra non eburnea, ſed lignea prætuliſſent. Sed id non fuit ſpecioſiſſimum; ſed magnitudo victoriæ, quæ ſimulacris illis exprimebatur; quam enim ſpeciem præſetolit Hiſpanienſis, vel Ponticus Pompeji triumphus, in quorum [f] altero octingentarum urbium vel captarum, vel in deditionem acceptarum; in altero arcium millenarum, urbium nongentarum, quibus Pompejus fuerat potitus, prælata dicuntur ſimulacra; nec minùs Victori decorum, quod triginta novem colonias deduxerat, quàm quod urbes mille ſubjecerat. Jam provinciarum quindecim tituli, quas Imperio adjecerat, in eo ſolo bello quantum admirationis credimus habuiſſe? Nec minùs exiſtimaverim ſpe- 3
cioſos fuiſſe quinque [g] Cæſaris triumphos; quadragies novies ille cum validiſſimis hoſtibus ſignis collatis proſperè dimicarat; Galliam univerſam, Hiſpaniam, Mauritaniam, Africam, Ægyptum, Pontum deviceral; prælia navalia multa proſpero eventu commiſerat, innumerabiles arces, & urbes expugnaverat; harum omnium rerum geſtarum, urbium, oppidorum, arcium, provinciarum ſimulacra in triumphis quinque tranſvexit. Quid Trajanus, qui bello Parthico tot populos dicitur ſubegiſſe, ut eorum numerus iniri non poſſet, quàm magnificam triumphi pompam ſucceſſori Hadriano [h] reliquit? Atque id ſpectaculum non tam re ipſâ, quàm contemplatione rerum a Victore geſtarum ſpectatorum animos inprimis arbitror commoviſſe; nam vide-

[a] Plutarch. in Vitâ Pauli Æmylii. [b] Idem in Vitâ Pompeji. [c] T. Livius libr. 37. in fine, & Appianus in Libyco. [d] Ovid. de Ponto libr. 3. Eleg. 4. libr. 4. Triſt. Eleg. 2. [e] Idem libr. 2. de Ponto Eleg. 1. [f] Plin. libr. 7. cap. 26. & Plutarch. in Vit. Pompeji. [g] Plutarch. in Vit. Cæſar & Sueton. in ejuſdem Vit. cap. 37. [h] Ælius Spartian. in Vit. Hadriani.

videre ſimulacra fluminum captivorum, montium, arcium exciſarum, captarumque regionum, quamvis artificio perfecta mirabili jucundum quidem cenſeo fuiſſe, ſed haudquaquam admiratione dignum magni Viri, contemplari verò in illuſtri triumpho victoriæ magnitudinem, ſobactos populos, urbes in deditionem acceptas, aut captas, & exciſas, aut conditas, perdomitas nationes, & legibus temperatas virtutis admiratione præclarum; præſertim quum ſubiret animum cogitatio, quomodo Victor tantam fuiſſet victoriam conſequutus: quantâ arte hoſtium conatus eluſiſſet, quantâ peritiâ rei militaris aciem inſtruxiſſet, urbes oppugnaſſet, vel obſediſſet: quantâ calliditate, & aſtu vel hoſtes circumveniſſet, vel eorum commeatus intercepiſſet, vel Socios ab ipſis abalienaſſet; & fortuita ſemper, ut ille ait, ad ſapientiam vertiſſet. In eodem
4 genere collocandum ſpectaculum donorum, quæ gentes victoribus obtulerant, quæ præferebantur in triumphis; quocirca in Pauli Æmylii Macedonico triumpho quadringentæ [a] coronæ aureæ magni ponderis prælatæ eſſe dicuntur; quas ille non tam virtute bellicâ, quàm manſuetudine, & benignitate erga victos hoſtes, & amicas urbes a jugo Macedonum liberatas, meruerat; tum victimæ, quæ ducebantur immolandæ [b] auratis cornibus ornatæ, vittis, atque tæniis, & ipſæ triumphum adornabant. Immolabantur autem in triumphis præcipuè tauri; ex quo [c] Virgilius cecinit;

..... & maxima Taurus
Victima, ſæpe tuo perfuſi flumine ſacro
Romanos ad templa Deûm duxere triumphos

5 tunc enim [d] veram hecatomben Romani duces immolabant. Sequebantur ſacrificuli, popæ [e], aliique ſacrorum miniſtri, qui coronati [f], & veſte quam ſplendidiſſimâ induti incedebant; præterea ſacrorum opulentiſſimus apparatus explicabatur, aureæ, & gemmatæ pateræ, aurea turibula, ſimpuvia, aliaque vaſa ſacrificiis idonea; ipſaque ferentes inſignes cultu corporis, veſtituque pueri. Sed omnium oculos in ſe convertebat ipſe Triumphator aurato curru [g] ſublimis, magnificus factis, viſuque ingens, & opinione virtutis, & admiratione rerum geſtarum ſuſpiciendus; de quo quoniam & in ipſo, & in ejus curru multa, quæ ſunt notatu digna ſpectabantur, ne longiùs, quàm oportet producatur oratio, alia diſſertatione dicemus.

DISSERTATIO XXVIII.

Currus, corona, & veſtis Triumphantium deſcribitur.

Arrogantiæ ſummæ argumentum reputatum eſt, quod Hieronymus Syracuſarum Rex alborum equorum quadrigis e Regiâ procederet. Exæneto Olympiæ victori trecentis alborum equorum bigis Agrigentini occurrerunt. Sunt, qui exiſtiment poſt Camillum omnes albis equis triumphaſſe; ſed veriùs id Plutarchus negat. Quatuor elephantis vehebatur Pompejus in triumpho Africano, licet Plinius neget. Alexander Severus triumphans elephantos curru junxit; ipſe autem, ne modum excederet, pedes inceſſit; M. Antonius leones jugo ſubjunxit. Heliogabalus modò canes, modò leones, modò tigres, modò cervos ad currum jungebat. Aurelianus cervis in Urbem triumphans eſt invectus. Ex antiquis nummis colligitur triumphantium currum turris faciem præferre. Servus Triumphantem admonebat, ut ſe eſſe hominem meminiſſet; quod etiam Philippus Macedoniæ Rex puero demandaverat. Unde appellata ſit toga picta. Pompejus in chlamyde Alexandri Magni triumphavit, Amuleta contra invidiam geſtabant Triumphantes. Damnati, quum ad mortem ducerentur, nolam geſtabant, quæ ſono obvios, ut decederent, admoneret, ne quis inſcius eorum contactu contaminaretur; ideo ex Triumphantium curru flagellum, & nola pendebat, ut intelligerent poſſe cædi, aut capitali ſupplicio affici. In mediâ triumphi pompâ quidam ornatus incedebat, agebatque ad riſum excitandum varios geſtus.

ROmuli triumphus, qui princeps apud Romanos pompam invenit triumphorum, occaſionem præbuit nobis de triumphis differendi, quibus nihil frequentiùs occurrit hiſtoriam Romanam legentibus; quapropter nos operæ pretium facturos eſſe maximè judicavimus, ſi quomodo Triumphi pompa explicaretur, exponere non gravaremur; ut quotieſcunque in Veterum libris invenimus ab aliquo duce triumphatum, omnia conſpicua magis, animoque ſubjecta contemplemur. Et ſermonibus quidem, quos proximè habuimus, quum multa de triumphis dixiſſemus, reliquis expoſitis, ad ipſum Triumphantis currum deſcribendum veneramus; in quo, quia plurima ſunt, Auditores, adnotanda, in

eo

[a] Plutarch. in Vit. Pauli Æmyl. [b] Idem eod. loco. [c] Virgil. Georg. libr. 2. [d] Plutarch. in Vit. Pauli Æmylii. [e] Idem ibid. [f] Appianus in Libyco. [g] Appian. ibid. & T. Liv. libr. 10.

eo deſcribendo hodierno die verſabimur. Hunc ut piurimum quatuor [a] equi uno
1 jugo juncti trahebant; hos albos junxiſſe Camillo crimini [b] datum eſt, quia Jovi, Solique candidi equi tribuebantur; itaque viſus eſt Dictator humanum exceſſiſſe faſtigium, & ſe tantis numinibus adæquaſſe. Et ſanè candidis equis vehi ſuperbum nimis antiquitus videbatur; quapropter in Hieronymo Syracuſarum Rege Livius libro vigeſimo quarto notat tanquam ſummæ arrogantiæ argumentum, quod alborum equorum quadrigis e Regiâ procederet; quod etiam Dionyſium Siciliæ tyrannum factitaſſe memoriæ proditum eſt. Nihilo tamen ſecius Olympiæ victoribus albis equis vecti obviam procedebant; itaque Exæneto Agrigentino [c] civi Olympiæ victori Diodorus Siculus memorat trecentis alborum equorum bigis Agrigentinos occurriſſe; ut minimè ſit mirum, ſi & Romani equorum candidorum uſum in triumphis non reſpuerunt. Certè conſtat id, quod eſt in Camil-
2 lo [d] reprehenſum conſequutis temporibus multos uſurpaſſe; Servius quippe in quartum Æneidos librum ſic [e] ait: *qui autem triumphat, albis equis utitur quatuor*; & de Meſſalæ triumpho cecinit [f] Tibullus:

At te victrices lauros, Meſſala, gerentem
Portabat niveis currus eburnus equis;

& [g] Ovidius ita loquitur:

Ergo eris illa dies, qua tu, pulcherrime rerum,
Quattuor in niveis aureus ibis equis.

Propertius [h] quoque videtur ad equos albos triumphantium reſpexiſſe, quum dixit:

Quattuor hinc albos Romulus egit equos.

Non enim conſtat Romulum albis equis triumphaſſe, quum ne triumphaſſe quidem, ſed [i] pedibus ovantem inceſſiſſe per Urbem multi probabili ſanè argumento ducti affirmarint. Quare non tam ad Romuli triumphum, qui fortaſſe nullus fuit, veriſimile eſt Propertium reſpexiſſe, quàm ad morem triumphantium, qui eâ tempeſtate equis albis vehebantur; quod & Ovidius libro ſexto Faſtorum fecit, cujus leguntur hi verſus:

Unde ſuburbano clarus Tiburte triumpho
Vectus, & in niveis, Poſthume victor, equis.

Quem morem ultimis Reipublicæ temporibus credibile eſt increbuiſſe; licet non deſint, qui Camilli exemplo & ceteros albentibus equis triumphaſſe crediderint, & poſt Camillum albis equis uſos omnes, qui triumpharent. Mihi haudquaquam veroſimile videtur, id auſum quemquam uſurpare, quod in tanto duce ſuperbiſſimum judicatum eſt, recenti memoriâ invidiæ, qua Camillus laboravit; quod [l] & Plutarcho auctore confirmatur, qui negat poſt Camillum quemquam ita triumphaſſe. Quare id longo poſt intervallo receptum eſſe cenſuerim, & ut dixi extremis fortaſſe Reipublicæ temporibus, quibus omnia a priſcâ moderatione ad faſtum ſunt, ſuperbiamque traducta. Tunc non contenti triumphantes equis in Urbem invehi excogitarunt ra- 3
tionem, qua triumphus auguſtior, certè inſolentior videretur; nam [m] Pompejus non equis, ſed quatuor elephantis ad currum junctis Africano bello victor dicitur triumphaſſe; licet id Plinius non eſſe certum putet, qui negat eâ tempeſtate portam triumphalem fuiſſe capacem quatuor elephantorum, qui juncti jugo incederent; Pompejum verò eſt imitatus ejus Cæſar inimicus, qui Gallico [n] triumpho aſcendit Capitolium quadraginta elephantis lychnuchos dextrâ, atque ſiniſtrâ geſtantibus. Quo in genere effulſit [o] Alexandri Severi moderatio; qui Parthico triumpho, ut victoriæ congruenter, qua innumeros elephantos ceperat, triumpharet, curru quidem quatuor junxit elephantos; ne autem excederet modum, ipſe pedes inceſſit. Sed & [p] Gordianus Auguſtus, quum Parthos devieiſſet, elephantis quatuor triumphans in Urbem invehi cogitabat; ſed invidit fortuna gloriæ adoleſcentis optimi, ac præſtantiſſimi Imperatoris, & triumphos cum funeribus commutavit. Inſolentiùs [q] Marcus Antonius,
qui leones jugo ſubjunxit; quo facto ſigni- 4
ficavit ſe de animis quantumvis ferocibus triumphare; & tamen ipſe victus eſt a feminâ, & quaſi ductus in triumpho; nam Cleopatra [r] ipſum jugum ſubire, & accipere frenum coëgit non minùs, quàm Antonius leones. Atque hoc in genere notatur a ſcriptoribus [ſ] Heliogabali inſolentia, qui modò quatuor ingentes canes, modò leones, modò tigres, modò cervos inſigni magnitudine junxit ad currum. Sed hic triumphus fuit libidinis, & petulantiæ; nos autem de triumpho martio loquebamor; in [t] quo Aurelianus Imperator Heliogabalum eſt quodammodo imitatus, qui triumphans cervis invectus eſt in Urbem; quos, quum Capitolium aſcendiſſet, Jovi im-

[a] Appian. in Libyco, Plutarch. in Vit. Valer. Publicol. & Ovid. libr. 1. de A. Amandi. [b] Tit. Livius libr. 5. Plin. de Vir. Illuſtrib cap. 23. & Plutarch. in Vit. Camilli. [c] Diod. Sicul. libr. 13. [d] Diod. Sicul. libr. 14. in fine. [e] Serv. in 4. libr. Æneid. Virgil. v. 543. [f] Tibull. libr. 1. El. 7. [g] Ovid. libr. 1. de A. Amandi. [h] Propert. libr. 4. El 1. [i] Tit. Liv. libr. 1. & Plutarch. in Vitâ Romuli. [l] Plutarch. in Vitâ Camilli. [m] Plin. libr. 8. cap. 2. [n] Suet. in Vitâ Cæſaris cap. 37. [o] Æl. Lamprid. in Vitâ Alexandri Severi. [p] Jul. Capitolin. in Vit. Gordian. [q] Plin libr. 8. cap. 16. [r] Plutarch. in Vitâ M. Antonii. [ſ] Æl. Lampridius in Vit. Heliogabal. [t] Flavius Vopiſcus in Vitâ Aureliani.

immolavit. Nam qui triumphum duxerat,
quum in Capitolium veniſſet, ſenatu præ-
eunte, ſacrificabat; immo tota civitas eo
die ſacris operabatur, nec ullum templum,
aut ullæ aræ victimis carebant. Quocirca
Virgilius octavo [a] libro cecinit:

At Cæſar triplici invectus Romana triumpho
Mœnia Diis Italis votum immortale ſacra-
bat.
Maxima tercentum totam delubra per Ur-
bem
Lætitiâ, ludiſque viæ, plauſuque fremebant.
Omnibus in templis matrum chorus, omni-
bus aris,
Ante aras terram cæſi ſtravere juvenci.
Ipſe ſedens niveo candentis limine Phœbi
Dona recognoſcit populorum, aptatque ſuper-
bis
Poſtibus.....

In quibus verſibus adnotandum eſt victo-
res poſtquam triumphaſſent, dona populo-
rum, nimirum [b] aurum coronarium in tem-
plis Diis immortalibus dicaviſſe. Sed ut ad
5 equos revertamur, quibus triumphantes ve-
hebantur, hos coronatos fuiſſe teſtatur O-
vidius [c] hoc verſu:

Ante coronatos ire videbit equos;

& libro ſecundo de Ponto, ubi ſic [d] ait:

Te quoque victorem Tarpejas ſcandere in ar-
ces
Læta coronatis Roma videbit equis.

Interdum etiam non quatuor equis, ſed uno
equo vecti victores triumphabant; extat hu-
jùs exemplum rei apud Livium libro octa-
vo belli Punici ſecundi; quo in loco nar-
rat Hiſtoricus Livium Salinatorem, & Clau-
dium Neronem, quòd Asdrubalem, & ejus
ingentem exercitum cecidiſſent, & Italiam
ingenti metu liberaſſent, alterum in cur-
ru, alterum in equo triumphaſſe; quud Li-
vius in ſuâ, Claudius in alienâ provinciâ rem
geſſiſſet; & Livius exercitum ad trium-
phum deduxiſſet, Claudius deducere non
potuiſſet. Atque hæc de animalibus, quibus
triumphantes vehebantur, ſatis fuerit deli-
baſſe; nunc ad currum veniamus. Currus
6 triumphantis [e] auratus fuit Propertio teſte,
qui [f] dixit:

Cujus inaurati celebrarunt limina currus;

interdum ex ebore conſtabat; cujus rei O-
vidium teſtem appellamus, qui triumphan-
tium currus eburnos eſſe teſtatur his ver-
bis [g]:

Invenietque animus, qua currus ſpectet ebur-
nos

Nee dubitandum, quin & ex aliâ pretio-
ſiore materiâ currus ille tantæ pompæ de-
ſtinatus interdum confici conſueverit;
quum conſtet Magnum [h] Pompejum in
curru gemmato triumphaſſe. Forma verò
curros ab aliorum curroum figorâ diſſide-
bat; nam triumphantium currus [i] turris
faciem præferebat; ideo Tertullianus vo-
cat [l] ſublimiſſimum; id autem licet a pri-
ſcis Auctoribus non tradatur, licet in an-
tiquis nummis obſervare. Nec unus inter-
dum currus triumphi pompam dicitur ex-
ornaſſe, ſed plures; quapropter in Aure-
liani [m] triumpho quatuor ducti currus; u-
nus Odenathi, qui argento conſpicuus, &
auro, gemmiſque diſtinctus effulgebat; a-
lius a Porſarum Rege dono datus Aurelia-
no, pari ſplendore, parique clarus opulen-
tiâ; tertius, quem Zenobia triumpho ſuo
paraverat; ultimus, qoo Aurelianus ipſe ve-
hebatur. In triumphantium verò curru non
ſolùm triumphantes, verùm etiam eorum Li- 7
beri ſpectabantur; ſiquidem [n] in triumpho
Lucii Veri, & Marci Antonini Auguſto-
rum Liberos Marci utriuſque ſexus vexit
idem currus, qui fratres triumphantes; &
de Germanici triumpho Cornelius [o] Taci-
tus ita loquitur: *augebat intuentium viſus exi-*
mia ipſius ſpecies, curruſque quinque Liberis
onuſtus. Sed id de Liberis minoribus eſſe
capiendum [p] Lipſius putat; nam grandiores
equis triumphalibus imponi ſolitos arbitra-
tur. Ipſe verò, qui triumphabat, minio
illinebatur; quomodo Camillum trium-
phaſſe [q] Plinius tradit; in quo Jovi trium-
phantem æquabant; nam Jovis [r] in Capi-
tolio ſimulacrum feſtis diebus miniu indu-
cebatur; quod etiam in unguenta cenæ
triumphalis addebatur. Coronâ verò trium- 8
phantem redimitum fuiſſe [s] Dionyſius Ha-
licarnaſſeus in triumpho refert; hanc g m-
mis ornatam pretioſiſſimis fuiſſe tradit [t] Ap-
pianus; Plinius [u] auream a tergo coronam a
ſervo ſuſtineri ſolitam narrat; nec mirum,
ſiquidem tanta fuit corona triumphantis,
quantaoi fuiſſe teſtatur Juvenalis his ver-
bis [x]:

..... magnæque coronæ
Tantum orbem, quanto cervix non ſufficit ulla

Ia autem ſervus, qui a tergo auream coro-
nam ſuſtinebat, identidem victorem admo-
ne-

[a] Virg. libr. 8. in fine. [b] Servius in libr. 8. Æneid. loco ſupra laudato. [c] Ovid. Triſt. libr. 4. El. 2. [d] Ovid. libr. 2. de Ponto Eleg. 1. [e] Philoſtratus in Vitâ Dionis, Horat. in Epod. Od. 9. Ovid. libr. 1. Amor. Eleg. 2. Tit. Liv. libr. 10. & Appianus in Libyco. [f] Propert. libr. 1. El. 16. [g] Ovidius libr. 4. Triſt. Eleg. 2. [h] Appianus libr. 1. Bellor. Civil. [i] Zonaras in Camillo. [l] Tertullianus in Apologetic. [m] Flav. Vopiſc. in Aurelian.

[n] Jul. Capitolin. in Vitâ M. Antonin. Philoſoph. [o] Cornel. Tacit. libr. 2. Annal. n. 41. [p] Juſt. Lipſius ad hunc Corn. Tac. locum Annal. libr. 2. ex Cicer. pro Muranâ, Plutarch. & Sueton. [q] Plin. libr. 33. cap. 7. [r] Idem ibid. [s] Dionyſ. Halic. libr. 5. n. 6. [t] Appianus in Libyco. [u] Plin. libr. 33. cap. 1. [x] Juvenal. Sat. 10. v. 40.

nebat, ut ſe eſſe hominem meminiſſet, ut Tertullianus [a] memoriæ prodidit. Et ſanè nullo unquam tempore magis indigent homines monitore, qui nimis elatos comprimat ſpiritus, quàm quum inſigni victoriâ potiti ad ſummum felicitatis faſtigium videntur perveniſſe; nec ulla ſalubrior victoribus cogitatio, quàm meminiſſe imbecillitatis humanæ; neque enim ſine causâ cultiſſimus elegiarum ſcriptor appellat Victoriam ſuperbam Divam, quum ſic [b] ait:

Tandem ad Trojanos Diva ſuperba venit;

nam ſolent Mortales rebus proſperè geſtis nimis inſoleſcere, & oblivisci ſuæ fragilitatis. Ideo Philippus [c] Alexandri pater devictâ Græciâ, quum jam neminem alium, quàm ſuas victorias, ſuamque fortunam pertimeſceret, negotium dederat puero, ut quotidie ſibi ter inſuſurraret hæc verba μέμνησο ἄνθρωπος ὤν. Sed a diverticulo
9 ad coronam triumphantium revertamur; auream coronam poſterioribus ſæculis cepiſſe tribui triumphantibus, Gellius [d] arbitratur, antiquitus ex lauru fuiſſe. Hinc Ovidius [e] Apollinem ſic alloquentem facit Daphnen recens in laurum transformatam:

Tu ducibus lætis aderis, quum læta triumphum
Vox canet, & longas viſent Capitolia pompas;

& victrices lauros appellat [f] Virgilius his verbis:

Inter victrices hederam tibi ſerpere lauros;

& Martialis accepit lauream pro triumpho, qui ſic [g] ait:

Quæ datur e Dacis Laurea, tota tua eſt;

& laurum pro victoriâ ſumit Horatius [h] his verbis:

Cui laurus æternos honores
Dalmatico peperit triumpho;

& [i] Cicero, quum ait, *laurea illa magnis periculis parta amittet longo intervalla viriditatem*. Nec tamen e qualibet lauro corona triumphantis, ſed e Delphicâ, quæ ſic appellata eſt, quia in [l] Parnaſſo monte ſpectatiſſima naſcebatur; cujus meminit Lucretius [m] his verbis:

Nec res ulla magis, quàm Phœbi Delphica laurus
Terribili ſonitu flammâ crepitante crematur,

Ex [n] hac triumphantium coronam textam fuiſſe Plinius teſtatur; quapropter in Ho- 10
ratii [o] verſibus hiſce pulcherrimis,

..... neque res bellica Deliis
Ornatum foliis ducem,
Quòd Regum tumidas contuderit minas,
Oſtendet Capitolio.

non vacat, quod laurum triumphantis appellat Deliam; Deliam enim accepit pro Delphicâ poëtico more; quia tam [p] Delos Apollini ſacra, quàm [q] Delphi; reſpexitque ad Delphicam laurum; qua triumphantes coronabantur. Plinius [r] Maſurium citat, qui tradidit etiam curru triumphantes myrto coronatos. Nec verò ſolùm lauream coronam geſtabant, ſed etiam alterâ manu [s] ſceptrum, alterâ [t] lauri ramum, inſigne victoriæ; ideo Plinius [u] tradit Auguſtum triumphantem manu tenuiſſe ramum ex lauro, quæ prodigiosè in villâ Cæſarum nata fuerat. Nam Liviæ, quæ [x] po-
ſtea eſt Auguſto in matrimonium colloca- 11
ta, aquila ex alto dejecit in gremium gallinam eximii candoris, quæ laureum ramum roſtro tenebat; hunc ex augurum monitu ſatum mirificè proveniſſe, & ſiluam produxiſſe, ex qua decerptum ramum Cæſar Auguſtus, quum triumpharet, geſtavit. Quin etiam [y] idem ſcriptor memoriæ prodidit, quotieſcunque Cæſares triumpharent, ramum, quem manu tenuerant, conſeviſſe, natalque ſilvas, quæ triumphantium nominibus appellarentur; quum verò, qui triumphum duxerat, in Capitolium aſcendiſſet, hanc [z] lauream in Capitolini Jovis gremio deponebat; ideo Latinus Pacatus in Panegyricâ ad Theodoſium oratione *depoſitis*, inquit, *in gremio capitolini Jovis laureis triumphales viri ruſticabantur*. Veſtem verò triumphantis initio fuiſ-
ſe togam purpuream Verrius Flaccus aſſe- 12
verat; deinde acu pictam conſtat [a] uſurpatam, quæ ob eam cauſam dicta eſt toga picta; Appianus [b] tradit ſtellis aureis fuiſſe diſtinctam, & illuminatam; nec dubito, quin & alio picturæ genere ſoleret inſigniri, & illuſtrari colorum varietate. Tunica [c] verò triumphantium purpurea, clavis quibuſdam aureis inſutis effulgebat, a quorum magnitudine nonnulli volunt dictam [d] eſſe palmatam; poſtea verò cœperunt tunicæ quo-

[a] Tertull. in Apologet [b] Tibull. libr. 2. Eleg. 5. [c] Ælian Var. Hiſt. libr. 8. cap. 15. Stobæus ſerm. 21. [d] A. Gell. libr. 5. cap. 6 [e] Ovid. Metamorphoſ. libr. 1. v. 560. [f] Virgil. Ecl. 8. [g] Martial. libr. 2. epigr. 2. [h] Horat. libr. 2. Od. 1. [i] Cic. de Prov. Conſul. [l] Plin. libr. 15. cap. 30. [m] Lucret. libr. 6. [n] Plin. libr. 15. cap. 30. & A. Gell. libr. 5. cap. 6. [o] Horat. libr. 4. Od 3. [p] T. Liv. libr. 35. Cicer. in 3. in Verrem act. & Servius in libr. 3. Æneid. Virgil. v. *Sacra mari colitur medio gratiſſima tellus*. [q] Tibull. libr. 2. Eleg. 3. [r] Plin. libr. 15. cap. 29. [s] Dionyſ. Halicarn. libr. 5. & Juvenal. Sat. 10. [t] Appianus in Libyco. [u] Plin. libr. 15. cap. ultim [x] Idem ibid. [y] Idem Plinius ibid. [z] Seneca de Conſolat. ad Albinam cap. 10. Plin. libr. 15. cap. 30. Plinius Jun. in Panegyric. & Pacatus in Panegyr. Theodoſii. [a] Feſt. Pompejus libr. 14. [b] Appian in Libyco, & Suet. in Vir. Neronis cap. 25 [c] Plin. libr. 8. cap. 48. & Flavius Vopiſc. in Vit. Taciti. [d] Feſt. Pompejus libr. 14.

que palmatæ pingi; & initio [a] quidem palmis quibusdam aureis illudebantur, unde palmatas appellari pleriſque placuit; procedente verò tempore alia quoque pingi cœperunt. Quapropter in tunicâ, quam Gratianus Imperator [b] miſit Auſonio, cujus fecimus mentionem, intextus erat Conſtantius. Hæc [c] autem veſtis Jovi fuit peculiaris; quippe ſimulacrum Jovis eâ induebant; ut non ſit mirum, quum triumphantes, & veſtis habitu, & colore, quo faciem illinebant, æquarentur Jovi, etiam equis albis [d] Camillum æquari voluiſſe. Hanc tamen veſtem quodammodo ſprevit Tarquinius [e] Priſcus, & aureâ tunicâ indutus triumphavit; quam veſtem, ſicut Agrippinæ, cujus meminit [f] Plinius, fuiſſe puto ex auro textili, ſine aliâ materiâ. Pom-
13 pejus quoque majorem amplitudinem affectavit, qui chlamyde [g] Alexandri Magni indutus triumphavit; ut in ejus veſte ſpectaretur, cujus rerum geſtarum magnitudinem fuerat [h] æmulatus. Amuleta quoque contra invidiam incluſa bullæ, & collo dependentia triumphantes geſtabant; ideo Plinius [i] cuſtodem Imperatorum triumphantium faſcinum invidiæ medicum fuiſſe teſtatur. Invidiam ſcilicet tum maximè Romani duces pertimeſcebant, quum ſummum victoriæ decus triumphum conſequuti in clariſſimâ gloriæ luce verſabantor; nec ſine causâ. Non enim abſcurdè Ariſtonymus [l] invidiam umbræ comparavit; nam ſicut umbra Solis ambulantes in Sole comitatur, ſic invidia comes eſt eorum, qui in dignitatis ampliſſimæ, & gloriæ ſplendore ſunt collocati. Nec inconcinnè quis invidiam fumo conſerat; nam ſicut ille ex igne ſplendidiſſimo rerum naſcitur, ſic invidia ex gloriâ, & amplitudine oritur, & adoleſcit; & fulminis inſtar altiſſi-
14 ma quæque percellit. Nec minùs, quàm aliorum invidiam, ſuam ipſi ſuperbiam, elationemque animi reformidabant, nam ut admonerentur incoſtantiæ rerum humanarum, ex [m] eodem curru, quo Victor tantâ cum gloriâ vehebatur, flagellum, & nola pendebat; ut intelligeret Victor ſe ad tantam calamitatem poſſe devolvi, ut flagellis cæderetur, aut capitali ſupplicio afficeretur. Solebant quippe damnati quum ad mortem ducebantur, geſtare nolam, quæ ſono obvios, ut decederent, admoneret, ne quis inſcius eorum contactu contaminaretur. Circa [n] currom verò lictores cum faſcibus laureatis, ſi Prætor eſſet, qui triumpharet, ſex; ſi Conſul, duodecim; ſi Dictator, aut Auguſtus, viginti quatoor, puniceis tunicis induti ſpectabantur. His autem circumſundebantur citharœdi, & [o] Satyri, qui aureâ coronâ redimiti, & præcincti; & concinnos quosdam motus dabant, & in numerom incedebant, choroſque lætiſſimos ducebant cum fidium concentu, & ſuaviſſimo vocis modulatu. In quo Romani fabulis inclytum Bacchi triumphum videntur [p] imitari voluiſſe, qui Satyrorum luſu, & ſaltatione ſolemni fuiſſe dicitur celebratus; vel certè in animo habuiſſe pompæ tam plenæ faſtu, &, ut ita dicam, tragicâ majeſtate refertæ jocoſum aliquid, & quaſi comicum admiſcere; ideo Satyrorum turbam triumphali pompæ addiderunt. Qood etiam ex eo poteſt intelligi, quod in medio [q] quidam incedebat indutus purpureâ veſte uſque ad talos demiſsâ, ornatus aureo torque, ornatus armillis aureis, qui ad riſum concitandum varios geſtus agebat, & ridiculè movebatur, quaſi hoſtibus inſultaret.

DIS-

[a] Iſidorus libr. 18 cap. 2. [b] Auſon. in Gratiarum Actione. [c] Servius ad Ecl. 10. Virgil. v. *Sanguineis ebuli baccis, minioque rubentem*, ex Juvenal. Satyr. 10 v. 38. [d] Vide Diſsert. 12. in Liv. n. 9. [e] Verrius Flaccus apud Plinium libr. 33. cap. 3. [f] Plin. libr. 33. cap. 3. [g] Appian. in Mithridatico in fine. [h] Plin. libr. 7. cap. 26. [i] Idem libr. 28. cap. 4. [l] Ariſtonymus in commonibus diatribis apud Stobæum ſerm. 38. [m] Zonaras in Camillo, & Jul. Cæſar. Bulenger. de Triompho cap. 30. [n] Jul. Cæſar Buleng. ibid. ex Dione libr. 54. Appiano libr. 1. Bell. Civil. & ex Plutarch. in Vic. Fabii. [o] Dionyſ. Halicarn. libr. 7. circa finem. [p] Macrob. libr. 1. cap. 19. [q] Alexander ab Alexandro Dier. Genial. libr. 6. cap. 6.

DISSERTATIO XXIX.

In qua pergit explicare, quomodo apud Romanos Triumphi ducerentur.

Qui tempeſtatem effugerant, caput radebant; ideo & qui a ſervitute, quaſi tempeſtate liberati fuerant, radebantur, & pileum accipiebant; quapropter Brutus, & Caſſius, quum interfecto Cæſare populum libertate donaſſent, nummos cudendos curarunt, in quibus pileus cum duobus pugionibus viſebatur. Triumphantes portâ Capenâ, quæ fortè antiquitus Camœna dicebatur a Camœnis, & Fontinalis ab earum fonte, Urbem ingrediebantur; ideo etiam triumphalis eſt appellata. Via Sacra unde nomen acceperit. Triumphans Conſules ad convivium invitabat, & ne venirent, rogabat. Convivium exhibebatur in Capitolio, licet Athenæus velit in Herculis templo. Triumphos tercentum viginti duxerant Romani uſque ad Veſpeſianum.

VIdimus in curru triumphantes duces; ſupereſt extrema pars triumphorum videnda, milites ovantes, exultanteſque victoriâ; nam [a] quum imperator e provinciâ victor decedebat, exercitum ad triumphum deducebat; ut milites & triumphi pompam honeſtarent, & qui participes rerum geſtarum fuerant, eſſent participes & decoris, teſteſque ſimul ab imperatore factorum. Hi & armis fulgentibus inſignes, 1 & lauro coronati, & æquati numero, & ordine miro diſtributi triumphantis currum læti ſequebantur; ferebat autem quiſque dona, quæ fortiter factis meruiſſet, aureas [b] armillas, aureos torques, haſtas puras, coronas [c] civicas, murales, navales, obſidionales; quamquam [d] in rarus bonos, & pauciſſimis conceſſus; corniculas argenteas, phaleraſque, ſpolia occiſis detracta hoſtibus, & reliqua decora militaria. Nec mutum incedebat agmen bellatorum, ſed modulato carmine laudes Deorum, Pæaneſque concinebantur; & extemporaneo verſu milites imperatorem ſuum vel ornabant laudibus, vel facetiis inceſſebant. Nam Dionyſius Halicarnaſſeus teſtatur milites victoris ducis ceciniſſe laudes; & [e] Camillum Livius tradit Patriæ conditorem, & alterum Romulum, quum triumpharet, militum haud falſis præconiis appellatum. Quod idcirco admonui, ne quis inter militares jocos probra Triumphantis dumtaxat audita arbitretur; quod & lætitiæ triumphi diſſonum fuiſſet, & abhorrens ab honore, quo Victor Diis immortalibus propemodum æquabatur; ſed quia militaris licentia in tanto publico gaudio cohiberi non poterat; & par [f] erat fortiſſimis bellatoribus in eo triumpho aliquid licere, cujus ipſi decus virtute ſuâ, & laboribus, periculiſque magnâ ex parte peperiſſent; ſi quid offenderant duces, militum vocibus vulgabatur. Quapropter [g] Cæſar, quum adoleſcens ad- 2 verſâ famâ proſtratæ Nicomedi Bithyniæ Regi pudicitiæ laboraſſet, vir quum triumphum duceret, pervulgatum illud carmen audivit:

Ecce Cæſar nunc triumphat, qui ſubegit Gallias;
Nicomedes non triumphat, qui ſubegit Cæſarem.

Et quia [h] Cæſar alienis uxoribus haudquaquam abſtinere ferebatur, & calvitio inſuper deformabatur, utrumque vitium eſt objectum triumphanti hoc notiſſimo ſeptenario:

Urbani ſervate uxores; mæchum calvum adducimus.

Eadem licentiâ nonnullis objecta præda eſt malignè militibus diſtributa, aliaque hujuſmodi, quæ impunè jactabantur; quia in liberâ civitate liberas eſſe voces præſertim militum oportebat; alioquin cantus ille bellatorum ad plauſum, laudemque victoris pertinebat. Declarat id Livii locus ex decimo libro, ubi ſic Hiſtoricus de triumpho Quincti Fabii de Gallis, Etruſcis, & Samnitibus loquitur: *celebrata inconditis carminibus militaribus non magis victoria Q. Fabii, quàm mors præclara P. Decii eſt, excitataque memoria parentis, æquata eventu publico, privatoque filii laudibus*: declarat id etiam vox, *Jo triumphe*, quæ geminabatur in triumphis, vox plauſus, & lætitiæ, cujus teſtis eſt Poëta, qui [i] dixit:

...... lauro devinctus, joque
Miles, jo magnâ voce, triumphe, canet.

& [l] Horatius, cujus illi ſunt verſus:

Non ſemel dicemus, io triumphe,
Civitas omnis, dabimuſque Divis
Tura benignis;

& Ovi-

[a] Tit. Liv. libr 45. in Oration. M. Servilii. [b] Alexand. ab Alexandr. libr. 6. cap. 6. [c] Plin. libr. 16. cap. 4 & libr. 22. cap. 3. A. Gell. libr. 5. cap. 6. & Claudian. in Conſul. Olybrii, & Probini. [d] Plinius libr 22. cap. 3. & Jul. Caſar Bulengerus de Triumpho cap. 15. [e] Tit. Liv. libr. 5. 7. in princ. & Plutarch. in Vitâ Camilli, & Appianus in Libyco. [f] Martial. libr. 1. epigr. 5. & libr. 7. epigr. 7. Dionyſ. Halicarn. libr. 7. circa finem. [g] Sueton. in Jul. Cæſar. cap. 49. [h] Idem Sueton. ibid. cap. 51. [i] Ovid. Eleg. 2. libr. 4. Triſt. [l] Horat. libr. 4. Od. 2.

& Ovidius, qui ſic [a] incepit elegiam quandam:

Dicite, io Pæan, & io bis dicite Pæan,
Decidit in caſſes præda petita meos,

& alii paſſim, quorum carmina quid colligam, quum in antiquis poëtis adeo frequenter occurrant, & id alii [b] fecerint? Quapropter opportuniùs ad reliqua progrediemur:
3 nam poſt milites etiam triumphantis currum ſequebantur illi, quos ab hoſtibus captos ſervitute liberaverat imperator; quapropter Q. Terentius [c] Culeo, quum apud Pœnos ſervitutem ſerviſſet, a Scipione liberatus triumphantis currum ſequutus eſt; & T. Quinctii [d] Flaminii triumphum honeſtarunt illi, qui beneficio Flaminii ſervitutem effugerant; qui quum Græciæ Macedonum jugum excuſſiſſet, Græcos hortatus eſt, ut in libertatem Romanos Græciæ liberatores vindicarent, qui totâ Græciâ paſſim ſerviebant; quo factum eſt, ut omnes captivi Romani a Græcia redimerentur; qui Flaminii currum triumphalem ſequuti ſunt; & Cnæum Cornelium Conſulem de Inſubribus, Cenomaniſque triumphantem Cremonenſes, Placentinique coloni, quos exemerat ſervitute, ſunt conſequuti, Livio teſte, qui [e] ſic ait: *ceterùm magis in ſe convertit oculos Cremonenſium, Placentinorumque colonorum turba pileatorum currum ſequentium.* Atque hi raſo capite pi-
4 leum gerebant, quòd hæc duo eſſent recuperatæ libertatis inſignia; ideo quum Brutus, & Caſſius interfecto Cæſare populum Romanum libertate donaſſent, nummos cudi curarunt, in quibus pileus cum duobus pugionibus viſebatur; & Macrobius [f] quo in loco ſervos benigniùs, & liberaliùs eſſe tractandos docet: *ne quis*, inquit, *ſervos ad pileum vocare me putet;* quod eſt perinde, ac ſi dicat, ſervos ad libertatem vocare; & apud Plautum [g] Servus ait;

Ut raſo capite calvos capiam pileum.

Radebant autem caput, qui in naufragii diſcrimine verſabantur; quem morem Petronius [h] Arbiter tangit his verbis: *notavit ſibi ad Lunam tonſorem intempeſtivo inhærentem miniſterio, execratusque omen, quod imitaretur naufragorum ultimum votum;* & qui tempeſtatem effugerant, capite raſo ſpectabantur; hinc Juvenalis [i] cecinit:

Tuti ſtagna ſinus; gaudent ibi vertice raſo
Garrula ſecuri narrare pericula nautæ

Ad quorum ſimilitudinem, & qui ſervitio exoluti, tanquam graviſſimam tempeſtatem perpeſſi, e rerum omnium naufragio emerſi libertatis portum attigerant, raſo capite ſe ſui juris factos eſſe teſtabantur; id intelligi & ex citato Plauti loco poteſt, & [l] ex Juvenale, qui ſic ait:

...... omnia ferre
Si potes, & debes, pulſandum vertice raſo
Præbebis quandoque caput, nec dura timebis
Flagra pati......

& ex Livio, qui libro tertio his utitur verbis: *præbuerunt ſpeciem triumpho capitibus raſis ſequuti, qui ſervitute exempti fuerant.* Atque ad hunc maximè modum triumphi agebantur; operæ pretium autem 5
fuerit, quoniam omnia, quæ ad triumphum pertinent, exequuti ſumus, etiam qua viâ triumphus duceretur, & quæ poſt triumphum fierent, exponere. Portâ [m] Capenâ triumphantes in Urbem invehebantur; idcirco ea triumphalis eſt appellata; quod Cicero in Piſonem declarat his verbis: *quaſi verò id aut ego ſcire debuerim, aut veſtrûm quiſquam audierit, aut ad rem pertineat, qua tu portâ introieris, modò ne triumphali, quæ porta Macedonicis ſemper Conſulibus ante te patuit:* ea & fontinalis [n] dicta eſt a fonte Camœnarum [o], a quibus antiquitus fortè Camœna vocabatur, quia extra hanc portam fuit Ædes Camœnarum, a quarum fonte Juvenalis madidam [p] Capenam vocat:

Subſtitit, inquit, *ad veteres arcus, madidamque Capenam.*

Hac portâ, qui triumphum ducebat, [q] ingreſſus viâ ſacrâ pergebat; quæ ex eo nomen accepit, quod [r] augures, & ſacerdotes eâ proficiſcerentur; vel quod in [s] hac fœdus inter Tatium Regem, & Romulum ſit ictum. Quum autem veniſſet in forum, captivos [t] duces dimittebat, qui in carce- 6
rem ducebantur; mox in circum veniebat, deinde [u] in Capitolium præeunte [x] ſenatu aſcendebat, & Jovi [y] candidos boves immolabat. Rebus verò divinis rite procuratis, in ejus templi porticibus [z] epulabatur, cunctumque ſenatum, omneſque magiſtratus

[a] Ovidius libr. 2. de Arte Amandi in princip. [b] Julius Cæſar Bulenger. cap. 4. de Triumpho, & Thom. Dempſter. in Paralip. ad cap. 29. libr. 10. Jo: Roſin. Antiq. Roman. [c] Valer. Maxim. libr. 5. cap. 2. [d] Tit. Liv. libr. 34. & Valer. Max. libr. 4 cap 8. [e] Tit. Livius libr. 33. [f] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap 11. [g] Plaut. Amphitr. Act. 1. Sc. 1. [h] Petronius in Satyric. [i] Juvenal. Sat. 12. v. 81. [l] Idem Satyr. 5. in fine. [m] Propertius libr. 4 El. 3. [n] Tit. Livius libr. 35. & libr. 41. [o] Interpres Juvenal. ad Sat. 3. v. 11. Martial. libr. 2. epigr. 6. & Victor. in primâ Reg. Urbis. [p] Juvenal. Satyr. 3. in princip. [q] Propert. libr. 2. El. 1. Horat. libr. 4. Od. 2. & Porphyr. ad hunc loc. & Ovid. Triſt. libr. 3. Eleg. 1. [r] Ovid. libr. 3. El. 1. Triſt. & Varro libr. 4. de Ling. L. [s] Dionyſius Halic. libr. 2. n. 5. in fine, & Feſtus Pomp. l. 17. [t] Joſeph. Bell. Jud. libr. 7. cap. 18. [u] Idem ibid. Sueton. in Vitâ Cæſar. cap. 37. [x] Lampridius in Vit. Alexandri. [y] Ovid. Triſt. Eleg. 2. libr. 4. & Claud. de Sexto Conſ. Hon. v. 506. [z] T. Livius libr. 3. Athen. libr. 4. cap. 15. & libr. 5. cap. 15. Suetonius in Vitâ Cæſaris cap. 38. & Plutarchus in ejuſdem Vitâ.

tus convivio excipiebat. Conſules [a] tamen ad triumphalem censm vocabantur; deinde quum invitati fuiſſent, ne venirent, rogabantur; ne ſcilicet convivio major triumphante poteſtas intereſſet, neve qui triumpharat, ipſo triumphi die non honoratiſſimum locum obtineret. Athenæus autem [b] tradit, qui triumphabant, in Herculis templo convivium exhibuiſſe, ejuſque convivii apparatum fuiſſe heroicum, & Herculi valde conveniētem; mulſum quippe convivis præberi conſueviſſe, præberi carnes fumo duratas, elixas, & aſſas partes victimarum. Sed fortaſſe non ipſo triumphi die, ſed alio in Herculis fano triumphantes epulabantur; nam [c] ipſo triumphi die in Capitolio epulas dediſſe conſtat; id autem [d] Herculis templum fuit in foro boario, ejuſque ſimulacrum, quum [e] triumphus ducebatur, ornari ſolebat veſtitu triumphali; qui Hercules Victor, ut [f] Macrobius docet, & inſcriptio templi teſtabatur, eſt, appellatus; ut minimè mirum ſit, ſi a victoribus coleretur; ideo [g] a Plinio triumphalis nuncupatur. Ipſum etiam po-
7 pulum acto triumpho triumphales excipiebant viri epulis quàm lautiſſimis; quod feciſſe Cæſarem accepimus, qui populo duobus, & [h] viginti millibus tricliniorum epulum dedit: in quo inter cetera [i] Falerni vini amphoræ centum, Chii centum cadi fuiſſe dicuntur, & ſex [l] millia murænarum. Nec minore liberalitate dona Diis immortalibus offerebantur; nam alius [m] decimam prædæ partem Deo conſecravit, alius templum [n] in pugnâ votum poſt triumphum magnificè extruendum curavit. Auguſtus unâ [o] donatione ſexdecim millia pondo auri in capitolini Jovis cellâ dedicavit; quum ex Ægypto devictis Cleopatrâ, atque Antonio victor revertiſſet. Nam quid de auro coronario, cujus jam mentionem fecimus, dicam, quod [p] omne Diis poſt triumphum dicabitur? Cæſar [q] in triumpho tulit coronas aureas bis mille octingentas viginti duas, quarum pleræque decem pondo fuiſſe perhibentur. Ex quo intelligi poteſt quantis muneribus Deorum numina afficerentur; nam ſi triumphus unus tantum auri templis Deorum intulit, quantum tercentum [r] viginti triumphos, quos uſque ad Veſpaſianum Principem Romani duxerunt, intuliſſe credendum eſt? Quare non ſine causâ [ſ] Perſius, ut doctiſ-
ſimo [t] Interpreti videtur, quò vim ingen- 8
tem auri Deo conſecratam exprimeret, aurum ovatum dixit, quod in triumphis ingens auri vis ſoleret dedicari:

Hinc, inquit, *illud ſubiit, auro ſacras quòd ovato*
Perducis facies......

Ad hæc autem dona, quæ triumphantes Divis offerebant, reſpexit Ovidius [u] his verſibus:

Donaque amicorum templis promiſſa Deorum
Reddere victores Cæſar uterque parant.

Sed omnium maximè Victoris liberalitatem milites experiebantur, cujus rei exem- 9
pla multa poſſunt afferri; ſed quid pluribus vos morer? unum ſatis fuerit attuliſſe. Julius Cæſar [x] quina millia drachmarum ſingulis militibus, hoc eſt quingentos Philippeos erogavit; in hac autem [y] largitione duplex pecuniæ ſumma centurioni dabatur, triplex equiti, ut ex Livio poteſt intelligi, qui libro trigeſimoquarto ſic ait: *bis duceni quinquageni æris in pedites diviſi, duplex centurioni, triplex equiti*; & libro trigeſimo ſeptimo: *militibus, qui currum ſequuti ſunt, trecentos vicenos quinos aſſes diviſit, duplex centurioni, triplex equiti*; & eodem libro: *militibus quini viceni denarii dati, duplex centurioni, triplex equiti*: interdum tamen tantundem equites, & centuriones acceperunt; idem libro triceſimo tertio: *in pedites dati octingenti æris, triplex equiti, centurionique*: interdum plus datum centurioni, quàm equiti; Livius eodem libro: *ſeptuagenos æris militibus diviſit, duplex equiti, triplex centurioni*. Ex quibus perſpici poteſt, quantum militibus Cæſaris erogatum ſit; quum peditibus quingenti philippei ſunt diviſi, duplex centurioni, triplex equiti; quid tribunis militum, quid his, qui aliquod palmare facinus fecerant, credimus diſtributum? quantum autem populo, quum
centenas drachmas viritim, & [z] oleum, & 10
frumentum conſtet in triumpho Cæſaris erogata? Sed Cæſar exceſſit modum; nam alii ſolebant non pecuniam populo, ſed munus apparatiſſimorum ludorum dare; quorum genera Flavius Vopiſcus in Aureliani vitâ complectitur his verbis: *ſequentibus diebus datæ ſunt populo voluptates ludorum*

[a] Val. Max. libr. 2. cap. 3. & Plutarch. Probl. Rom. cap. 80. [b] Athen. libr. 4. cap. 15. [c] Joſ. de Bell. Jud. libr. 7. cap. 17. Zonaras in Camillo, Appianus in Libyco, & Tit. Livius libr. 45. in Oration. M. Servilii. [d] Tit. Livius libr. 10. Solin. cap. 2. [e] Plin. libr. 34. cap 7. [f] Macrob. Saturnal. libr. 3. cap. 6. [g] Plinios libr. 34. cap. 7. [h] Plutarch. in Vit. Cæſaris, & Julius Cæſ. Bulenger. libro de Triompho cap. 33. [i] Plin. libr. 14. cap. 15. & Thomas Dempſt. in Paralip. ad cap. 29. libr. 10. Antiq. Romao. Jo: Roſini. [l] Plin. libr. 9 c. 55. [m] Tit. Livius libr. 5. Plutarch. in Vit. Camilli, & Valer. Maxim. libr. 5. cap. 6. de Dominis Servorum &c. [n] Tit. Livius libr. 40. [o] Sueton. in Vitâ Augoſti cap 30. [p] Cornel. Tacit. Annal. libr. 15. n. 45. [q] Appian. Bell. Civil. [r] Paol. Oroſ. libr. 7. cap. 6 [ſ] Perſius Satyr. 2. v. 55. [t] Iſaac Caſaubon ad hunc Perſii locum. [u] Ovidios Triſt. libr. 4. El. 2. [x] Sueton. in Vitâ Cæſar. cap. 38. [y] Tit. Livius libr. 45. [z] Suet. ibid.

rum ſcenicorum, ludorum circenſium, venatio-num, gladiatorum, naumachiæ; quo in loco de Aureliani triumpho loquitur. Nec ſolùm triumphantes edebant ludos, ſed in eorum honorem, qui ipſis gratificari volebant; extat epigramma [a] Martialis, quo ludos celebrat Stellæ, quos ille fecerat, ut Domitiani triumphum de Decebalo Rege Dacorum illuſtraret, cujus initium eſt:

Quos cuperet Phlegræa ſuos victoria ludos,
Indica quos cuperet pompa, Lyæe, tuos,
Fecit Hyperborei celebrator Stella triumphi;
O pudor, o pietas! & putat eſſe parum.

11 Sed ut multis, magniſque muneribus populum, cunctoſque homines triumphantes demerebantur, ſic & eximiis ipſi honoribus afficiebantur. Paulo [b] Æmylio poſt triomphum Macedonicum permiſſum eſt, ut deinde ſemper ludos in triumphali veſte ſpectaret: Duillio [c] poſt actum de Pœnis navalem triumphum, ut a cenâ redeunti prælucerent funalia, tibiæque præcinerent: Cæſari, ut liceret [d] ſemper e lauro coronam geſtare: Africano verò datum, ut imaginem habere liceret in cellâ Jovis, unde quotieſcunque funus eſſet Corneliæ genti celebrandum, promebatur: aliique honores aliis attributi, habitique ſunt triumphales viri honoratiſſimi. Sed hæc ducibus poſt triumphum contingebant; ipſo verò triumphi die, ubi, qui triumphabat, clariſſimum quemque convivio excepiſſet, veſperi tibiis, fiſtuliſque præcinentibus, deducente ſenatu domum revertebatur.

DISSERTATIO XXX.

De Anno, quem Numa ordinavit, ac de Annis nonnulla.

Perperam Ovidius tradit, ideo Romulum Annum decem menſium ſtatuiſſe, quia hoc temporis ſpatio feminæ partum geſtent, quia hi menſes ſunt lunares, atque adeo breviores iis, quibus nunc utimur; at menſes Romuli iiſdem longiores erant; adeout aliqui menſes triginta quinque dies, aliqui plures comprehenderent, & annus tercentum ſexaginta dies contineret. Nec deſunt, qui aſſerant, Romulum quoque duodecim menſes conſtituiſſe; eos autem, qui volunt decem tantùm menſes ſtatuiſſe, deceptos ex eo, quod ad decem tantùm menſes numero natati ſint. Plinius tradit quandam mulierem decimotertio menſe peperiſſe. Impar numerus cur a philoſophis pari præferatur. Græci excellentiam, & magnitudinem imparis appellatione ſignificant. Intercalares dies quomodo Græci, & quomodo Numa, ac Julius Cæſar addiderint. Cur Nonæ exiſtant die quinto, vel ſeptimo menſis; & Idus decimotertio, vel decimoquinto. Quibus Diis Annus, Menſes, Calendæ, & Idus dicarentur. Qui dies atri eſſent, & cur ita dicerentur, in quo Plutarchus a Livio, Ovidio, & Macrobio diſſentit. Feriis nemini vim inferre licebat; ideo virgines non nubebant, ſecus viduæ. Epilepſia, quæ dicitur morbus major, herculeus, & ſacer, cur etiam appelletur comitialis. Quæ Feſta continerent ſinguli menſes; & unde originem habuerint eorum nomina. Aprilem a ſpumâ, ex qua nata eſt Venus, Ovidius dictum putat; id negant Cincius, & Varro, & aſſerunt ab operiendo nuncupatum, quibus etiam aſſentitur Ovidius; verùm Scaliger ab apro contendit eſſe appellatum. Cur menſe Majo nubere non ſatis auſpicatum cenſeretur. Calendis Juniis exacti ſunt Reges. Matronæ ſervis epulas exhibebant, & famulorum miniſterio fungebantur Calendis Martiis; Saturnalibus verò Domini, ut memoria aurei ſæculi excitaretur. Quæ rationes Romulum moverint, ut Martium anni principium faceret; quæque moverint Numam, ut principium anni Januarium ſtatueret. Qualis fuerit Janus, & cur bifrons, & alicubi quadriceps fingeretur. Palmæ fructus, caricæ, & mella libabantur Calendis Januariis, ut omen eſſent anni, qui nihil amari haberet; ita pariter quamvis ab omni opere ceſſaretur, omnia tamen opera aliquatenus exercebantur, ne auſpicium eſſet anni penitus otioſi. Quot annorum genera eſſent non ſolùm apud diverſas nationes, ſed etiam apud ipſos Ægyptios. Annus Magnus quod temporis ſpatium continere a philoſophis dicatur. Phœnix quot annos vivat.

QUi Pythagoræ [e] inclyti ſapientiâ viri Numam Regem auditorem fuiſſe memoriæ prodiderunt, cum multa poſſunt afferre, quibus ejus viri ſtudium ſapientiæ declaratur; tum hoc, quod regnum adeptus nihil antiquius habuit, quàm ut annum ordinaret; quem in duodecim [f] menſes diſtribuit, quod erat philoſophi proprium, & Cœli, ſiderumque ſpectatoris. Id [g] aggreſſus & Romulus fuerat, ſed quia in ho-

[a] Martial. libr. 8. epigr. 78. [b] Plin. de Vir. Illuſtr. cap. 56. [c] Cicer. de Oratore ad Brutum, & Silius Ital. libr. 6. in fine. [d] Dio libr. 43. Hiſtor. Roman. [e] Plutarch. in Vit. Numæ. [f] Plutarch. ib. & in Problem. cap. 18. & Macrob. libr. 1. Saturnal. cap. 13. [g] Plutarch. in Vitâ Romuli, & Macrob. ibid. cap. 12. & Cenſor. de Die Natali cap. 22. & Ovidius libr. 3. Faſtor.

in homine rei militaris admodum ſtudioſo minor, quàm oporteret, aſtrorum cognitio fuit, annus Romuli neque Solis, neque Lunæ curriculu congruebat. Nam Romulus decem menſes tribuit Anno, quod illum feciſſe tradit Ovidius, quia id Anno temporis eſſe conſtituerit ſatis, quod eſt homini ſatis procreando, in lucemque [a] proferendo;

Quod ſatis eſt, inquit, *utero matris dum prodeat infans*,
Hoc anno ſtatuit temporis eſſe ſatis.

Sed Ovidii ratio cum Anno Romuli non congruit; nam ſanè partum decimo menſe perfici, in lucemque [b] prodire Veterum conſenſus aſſirmavit; ideo Ariſto [c] Spartanus, quum ejus uxor marem peperiſſet, & menſium numerum a die, quo duxerat uxorem, computaſſet, & nondum decem menſes elapſos eſſe comperiſſet, infantem ex ſe non eſſe genitum pronunciavit; plurimumque negotii uxor habuit, ut viro perſuaderet, etiam nono, ſeptimoque menſe feminas parere; & Plautus [d] Ciſtellariâ:

...... *tum illa, quam compreſſerat*,
Decimo poſt menſe exacto hic peperit filiam;

& [e] Menander:

Γύνη κύει δεκάμηνος,

& [f] Virgilius:

Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes;

& [g] Ovidius:

Jam novies erat orta ſoror pulcherrima Phœbi,
Denaque luciferos Luna vehebat equos.
Neſcia quæ faceret ſubitos mihi cauſa dolores,
Et rudis ad partus, & nova miles eram.

Ex quibus, aliiſque multis Auctorum lo-
2 cis conſtat menſe decimo plerumque partum eſſe maturum Veteres arbitratos; nec in eo Ovidium erraſſe, quòd decimo menſe ut plurimum tempus exiſtere pariendi ſit opinatus. Sciendum tamen, quum Veteres feminas menſe decimo parere ferè ſemper prodiderunt, de lunaribus menſibus eſſe loquutos; qui ſunt breviores, ne quis putet antiquitus mulieres ventrem tuliſſe diutiùs, quàm nunc ferant; quum nono ferè menſe pariunt; ſed decem menſes, quibus annum ſuum Romulus terminavit, non ſolùm lunaribus erant longiores, verùm etiam his, quibus utimur, qui Solis curſum, non Lunæ metiuntur. Siquidem Plutarchus in Romuli vitâ refert tercentum ſexaginta dies Romuli annum

fuiſſe complexum, & quosdam menſes triginta quinque dies, quosdam verò plures comprehendiſſe. Quare longius id eſt intervallum, quàm

Quod ſatis eſt, utero matris dum prodeat infans;

neque ulla mulier memoratur tamdiu ventrem tuliſſe, niſi ea, quam Plinius [h] tradit decimotertio menſe peperiſſe. Initium ve- 3
rò anni tunc a Martio menſe [i] ſumebatur; ideo Julius menſis, qui quinctus a Martio eſt, Quinctilis vocabatur, ſicut Auguſtus Sextilis, & ceteri, qui conſequuntur, eadem ratione. Sed Numa, quum intelligeret annum a Romulo ordinatum neque Solis, neque Lunæ curſui convenire, correxit errorem Romuli duobus additis menſibus; de qua emendatione anni ſic loquitur noſter [l] Auctor. *Atque omnium primùm ad curſum Lunæ in duodecim menſes deſcribit annum, quem, quia tricenos dies ſingulis menſibus Luna non explet, deſuntque dies ſolido anno, qui ſolſtitiali circumagitur orbe intercalares menſibus interponendo ita diſpenſavit, ut vigeſimo quarto quoque anno ad metam eandem Solis, unde orſi eſſent, plenis annorum omnium ſpatiis dies congruerent*. Atque illud in primis adnotan- 4
dum eſt Numam Græcos imitatum; nam Græci ad Lunæ curſum annum accommodarunt; eumque in duodecim menſes diſtributum duodecim continere Lunæ periodos voluerunt; itaque [m] annum placuit trecentis quinquaginta quatuor diebus terminari. Nam Lunæ curſum viginti novem diebus, horiſque duodecim abſolvi putaverunt; ſed quia Solis curriculum non trecentus quinquaginta quatuor, ſed [n] trecentos ſexaginta quinque dies, horaſque ſex complectitur, quod ſpatium ſuperat annum Græcorum undecim diebus, & quadrante, ut & Solis anno aliquâ ratione congrueret annus Græcorum, neve extra orbitam vagaretur, octavo quoque anno nonaginta dies intercalabant, quos in tres menſes tricenûm dierum tribuebant; quibus nimirum menſibus octo Solis curſus annos octo Græcorum excedebant; quo fiebat ut octavus quiſque annus quindecim menſes con-
tineret. Numa [o] quoque annum ſuum tre- 5
centis quinquaginta quatuor diebus finivit; quibus duodecim conficere ſpatia proprio motu Lunam eſt arbitratus; verumtamen ne prorſus Græcorum in ordinando anno rationem ſequeretur, eſt impeditus [p] quadam religione, quæ a Pythagoræ placitis

 non

[a] Ovid. Faſtor. libr. 1. v. 33. [b] Terent. in Adelph. Act. 3. ſc. 4. Arnob. libr. 1. & S. Hieronym. Epiſt. 47. [c] Pauſan. in Laconic. ſive libr. 3. [d] Plautus in Ciſtell. Act. 1. ſc. 3. v. 14. [e] Menander apud Aul. Gell. libr. 3. cap. 16. [f] Virgil. Eclog. 4. [g] Ovid. in Epiſt. Canacis Ep. 11. [h] Plin. Natur. Hiſtor. libr. 7. cap. 5. [i] Plutarch. in Vitâ Romuli, Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 12. Feſt. Pompejus libr. 11. & Ovid. Faſtor. libr. 3. [l] T. Livius libr. 1. [m] Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 13. [n] Macrob. ibid. [o] Plutarch. in Vitâ Numæ. [p] Macr. Saturn. libr. 1. cap. 13.

non abhorrebat; & eorum confirmato pinionem, qui Numam Pythagoræ auditorem fuiſſe cenſuerunt. Noluit [a] pari dierum numero annum conſtare, vel menſes præter unum, quem Februarium nuncupavit, quem viginti octo diebus abſolvi voluit; itaque addidit anno unum diem, ut fierent trecenti quinquaginta quinque dies; juſſitque Januarium, Aprilem, Junium, Sextilem, Septembrem, Novembrem, Decembrem undetricenos dies, Martium, Majum, Quinctilem, & Octobrem tricenos ſingulos, Februarium viginti octo dies obtinere. Ut autem cum Solis curſu Romanus annus aliquo pacto conveniret, octo annis quater intercalabatur, eâ ratione, ut alternis annis vicenos binos, alternis vicenos ternos interponerent; ſic annorum octo ſpatio nonaginta dies intercalabantur more Græcorum. Sed quia ſuperfluebat unus dies [b] anno Numæ, ne octavo quoque anno quidem Romani anni ſolaribus congruebant; itaque tertio quoque octennio ſexaginta ſex dies intercalares, non nonaginta placuit interponi; eo pacto viginti quatuor anni a Numâ inſtituti vigintiquatuor Solis annuos curſus æquaverunt. Ex his igitur, quæ diximus, conſtat, cur noſter Auctor [c] affirmet Numam ad Lunæ curſum annum deſcripſiſſe; & dies intercalares menſibus interponendo ita diſpenſaviſſe, ut vigeſimo quarto quoque anno ad metam eandem Solis, unde orſi eſſent, plenis annorum ſpatiis dies congruerent. Quibus explicatis, quæ ad Livii locum in-
6 telligendum pertinere videbantur, non abs
re fuerit, quoniam diximus Numam noluiſſe menſes, annumque pari dierum numero definire, qua ratione adductus id fecerit, enarrare. Quum omnem numerum aut parem, aut imparem eſſe ſit neceſſe, nonnullis philoſophis placuit [d] imparem longè anteponendum; quòd numerus impar ſi addatur ad parem, qui ex utroque conflatur, ſit impar; ut ſi tria ad ſex adjunxeris efficiuntur novem, qui numerus impar habetur; quocirca tanquam ubique victorem præcipuâ dignitate eſſe putaverunt. Illud etiam [e] movit homines, ut imparem numerum ducerent potiorem, quòd ſi ducatur in parem, gignit, & procreat parem, ſi in imparem, producit imparem; ut ſi tria ducas in novem, exiſtunt vigintiſeptem; ſi ducas in decem, triginta; quorum alter numerus eſt impar, alter autem par; par autem in utrumvis numerum ductus generat parem, ob eamque cauſam imparem tanquam fecundiorem excellere cenſuerunt. Præterea parem [f] numerum in duas æquales dividi partes, & habere quandam diſcordiæ ſimilitudinem; quum ea, quæ inter ſe pugnant, æqualia eſſe videantur; nam pugna inter inæquales non poteſt eſſe diuturna, ſtatim imbecilliore potiori ſuccumbente. Hac [g] de causâ Romani in ne-
ptiis imparem numerum pari præferebant; 7
in quibus quinque faces prælucere ſolitas novæ nuptæ memoriæ proditum eſt; nolebant quippe in nuptiis eſſe quidquam, quod imaginem diſcordiæ quoquo modo præſeferret; eodem numero utebantur in ſacris Deorum; unde illud Maronis in ore [h] omnium eſt:

..... numero Deus impare gaudet.

Quàm enim vir feminæ præſtat, tanto imparem numerum pari eſſe præſtantiorem exiſtimabant; ideo Pythagoras [i] alterum mari, alterum feminæ comparabat; quam opinionem Romani [l] ſequuti feminis quidem octavo ab ortu die, maribus nono nomen imponebant, & Græci excellentiam, & magnitudinem imparis appellatione ſignificant. Hinc Euripides ait: *περιττὸς ὢν ἀνὴρ* quum magnum virum velit ſignare; his verbis & Dionyſius Halicarnaſſeus Numam [m] fuiſſe dicit *περιττὸν τὴν γνώμην*, omninoque hoc vocabulo Euſtathius affirmat notari magnitudinem quandam virtutis; & Cælius Rhodiginus [n] animadvertit Ho-
merum imparia ſemper Superis, paria In- 8
feris tribuiſſe; quod communi quoque religione receptum antiquitus comperimus; ſiquidem [o] Servius docet Superis imparea, Inferis pares hoſtias immolari; & Solinus capite tertio Januarium menſem propter imparem numerum (nam initio viginti novem dies fertur habuiſſe) Cœleſtibus Diis eſſe tradit conſecratum, Inferis verò Februarium propter parem numerum dierum, quibus conſtat. Quum igitur [p] imparis numeri tanta eſſe dignitas videretur, quum Numa digereret annum in ſuas partes, & anno tribuit imparem numerum dierum, & menſibus; nam annum trecentos quinquaginta quinque dies, menſes omnes, præter Februarium, aut undetricenos, aut tricenos ſingulos voluit continere; & Januarium quidem, Aprilem, Junium, Sextilem, Septembrem, Novembrem, Decembrem undetricenis diebus; Martium verò, Majum, Quinctilem, & Octobrem tricenis ſingulis terminavit. Nec ſolùm menſes impa-

[a] Solin. Polyhiſtor. cap. 3 [b] Macrob. ibid. [c] Tit. Liv. libr. 1. [d] Plutarch. Quæſt. Rom. & Jo: Stob. Eclog. Phyſic. cap. 2. [e] Cæl. Rhodigin. libr 22. cap. 7. [f] Plutarch. Quæſt. Roman. in principio. [g] Idem Plutarch. ibid. [h] Virgilius Ecl. 8. v. 75. [i] Macrob. in Somn. Scipion. libr. 1. cap. 6. & libr. 2. cap. 2. [l] Plutarch. Quæſt. Roman. circa finem. [m] Dionyſ. Halicarnaſs. libr. 2. Antiq. Roman. [n] Cæl. Rhodigin. Lect. Antiq. libr. 22. cap. 7. [o] Servius ad Eclog. 8. Virg. v. 75. [p] Plutarchus in Vitâ Numæ, & Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 13.

9 imparem dierum numerum complecti cenſuit oportere; ſed etiam dies, quibus menſis diſtinguitur, & quaſi dividitur in ſuas partes, impari numero gaudere ſancivit; nam Nonæ exiſtunt quincto, vel ſeptimo die; Idus autem decimotertio, vel decimo quincto. Atque [a] hæc ratio eſt, cur nunc quoque Idus Martii, Maii, Julii, & Octobris in decimum quinctum menſis incidant diem, reliquorum in decimum tertium. Nam quum Idus dies illa habeatur, quæ bifariam dividit menſem, ex quo eſt etiam appellata, nam iduare [b] Etruſco ſermone dividere eſt, qui menſes tricenos ſingulos habebant dies videlicet Martius, Majus, Quinctilis, & October, hi decima quincta die in duas partes æquas proximè dividebantur; ideo tunc Idus agebantur; qui verò undetricenos obtinebant, nimirum Aprilis, Junius, Sextilis, September, November, December, Januarius, eorum Idus in decimam quartam diem eadem de causâ incidiſſent, niſi parem numerum quatuordecim declinare placuiſſet; ſed quia [c] parem numerum Numa eſt abominatus, nec tam celebri, feſtoque diei cenſuit convenire, non decimo quarto, ſed decimo tertio die Idus eſſe juſſit. Poterat ille quidem decimum quinctum diem Idibus dedicare, qui propiùs abeſt a medio, quàm decimus tertius; ſed quia tunc menſis vergit ad finem, & Luna decreſcit, maluit a medio longiùs aberrare, quàm creſcenti Lunæ ſeneſcentem antepunere; quod autem tunc eſt conſtitutum de menſium Idibus, nunc etiam obſervatum, quum menſes eundem dierum numerum non obtinent. Nonæ verò ſequutæ ſunt Idus; ideo quibus menſibus Idus agebantur decimoquincto die, Nonæ celebrabantur ſeptimu; quibus decimo tertio, Nonæ quincto exiſtebant. Kalendæ
10 autem Junoni [d] ſacræ habebantur; quia quum [e] Plutarcho teſte menſes Junonis tutelæ Romani ſacraviſſent, ſub cujus tutelâ menſis erat, ab ejus numine debebat inchoari. Junoni verò ſacri menſes putabantur, quia Juno [f] eadem Lunæ putabatur; quod vel ex eo perſpici poteſt, quod Juno Lucina dicitur; hinc illud [g] Cumici:

Juno Lucina fer opem......

& Luna eodem nomine appellatur; unde Tibullus [h] cecinit:

Efficiat vanos noctis Lucina timores

& [i] Horatius:

Rite maturos aperire partus
Lenis Ilithyia, tuere matres,
Sive tu Lucina probas vocari;

quo loco Dianam, ſcilicet Lunam precatur; Lunæ verò ſunt menſes, quia curſus Lunæ menſes metiebatur antiquitus. Idus 11
autem [l] Jovi ſunt conſecratæ, quia quum eo tempore Luna orbe pleno totam noctem illuminet, nullo non temporis momento lumine Jovis Mundus illuſtratur; nam Jupiter, & Sol idem numen eſſe cenſebatur; ideo annum Jovis eſſe [m] Plutarchus aſſeverat, cui concinit [n] Homerus, qui ſic ait:

..... *Διὸς μεγάλου ἐνιαυτοί.*

Tam autem Kalendas Junoni ſacras eſſe, quàm Idus Jovi [o] Ovidius teſtatur his verbis:

Vindicat Auſonias Junonis cura Kalendas,
Idibus alba Jovi grandior agna cadit;

quæ agna Idulis [p] ovis a Feſto nuncupatur. Nonæ [q] verò quamvis eſſent celebres, nullius Dei tutelæ dicabantur; ideo Naſo [r] dixit:

Nonarum tutela Deo caret.....,

Sed licet Nonæ Deo carerent, non carebant causâ lætitiæ, & celebritatis; nam quum Servium Regem Romanorum, qui maximè plebem fovit, maximeque auxit opes tenujorum, Nonis natum eſſe conſtaret, nec tamen ſciri poſſet, quibus Nonis, omnes Nonæ ſtudio plebis feſtæ agebantur, ne Natalis dilecti Regis inhonoratus haberetur. Tam [ſ] autem Kalendis, quàm Nonis, & Idibus proximus dies ater 12
putabatur, quem ἀποφράδα Græci vocant; cujus rei Plutarchus [t] eſt teſtis, & Ovidius, qui ſic [u] ait:

...... *omnibus iſtis,*
Ne fallare, cave, proximus ater erit.

Quid autem dies ater eſſet, eleganter explicat Lucianus de Apophrade, ubi ſic ait: *ἰδοὺ καὶ μεμάθηκας ἤδη ὁδοῦ πάρεργον, τί βούλονται αὐτοῖς καὶ ἀποφράδες ἡμέραι; ὅταν μήτε αἱ ἀρχαὶ χρηματίζωσι, μήτε εἰσαγώγιμοι αἱ δίκαι ὦσι, μήτε τὰ ἱερὰ ἱερουργῆται, μήτε ὅλως τι τῶν αἰσίων τελῆται, αὕτη ἡ ἀποφρὰς ἡμέρα*: quæ verba ſic convertuntur: *ecce jam didiciſti, quaſi in tranſcurſu viæ, quid ſit ater dies; quum neque magiſtratus agunt rempublicam, neque lites intendi jure poſſunt, neque ſacra peraguntur, neque omnino quidquam agitur eorum, quæ ſolent auſpicatò geri, is dies ater nuncupatur.* Atque hac de causâ, quòd Kalendas, Nonas, Idus dies ater [x] ſequeretur,

No-

[a] Jo: Roſin. Antiq. Roman. libr. 4 cap. 4. [b] Macrob. libr. 1. Saturnal. cap. 15. Plutarch. in Vitâ Numæ, & Varr. libr. 4. de Ling. Lat. [c] Plutarch. in Quæſt Roman. [d] Macrob. libr. 1. Saturn. cap. 15. [e] Plutarch. Quæſt. Roman. & Ovid. Faſtor. libr. 1. [f] Idem Plutarch. ib. [g] Ter. Andriâ Act. 3 ſc. 1. [h] Tibull. libr. 3. El. 4. [i] Horat. carm. ſæcular. [l] Plutarch. in Quæſt. Roman. & Ovid. Faſtor. libr. 1. [m] Plutarch ibid. [n] Hom. Iliad. β v 134. [o] Ovid. Faſtor. libr. 1. v. 55. [p] Feſt. Pompejus in V. Idulis Ovis. [q] Macrob. libr. 1. Saturnal. cap. 15. [r] Ovid. Faſtor. libr. 1. v. 57. [ſ] Macrob. libr. 1. Saturnal. cap. 16. [t] Plutarch. in Quæſt. Roman. [u] Ovid. Faſtor. libr. 1. verſ. 57. [x] Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 15.

13 Nonis, Kalendis, & Idibus nuptiæ non celebrabantur, neque virgo ad maritum deducebatur; quòd enim poſtridie ejus diei, quo nova nupta veniſſet in mariti domum, ea rem divinam facere deberet, neque atro die [a] fieri res divina poſſet, jure nubentes vitandas eſſe Nonas cenſuerunt, quas dies ater conſequeretur; ne ſacrificare atro die cogerentur. Vitaverunt & Kalendas, & Idus, ſed etiam aliâ de causâ; quia Kalendæ, & Idus feriæ eſſent; feriis autem cuiquam inferri [b] vim nefas haberetur, quod eſſe neceſſe in virginum nuptiis fieri videbatur; itaque viduæ, quum illus his diebus nuberent, non prohibebantur; quia non coactæ, ſed ſponte cum viro congredi putabantur. Cauſa, cur dies poſtridie Kalen-
14 das, & Nonas, & Idus ater haberetur, fuit, quòd [c] quum die, quæ Idus proximè ſequebatur, ad Cremeram, & Alliam Romani malè pugnaviſſent, multaſque clades accepiſſent, ſenatusconſultum factum eſt, ut non dies modò poſt Idus, verùm etiam poſt Kalendas, & Nonas, tanquam mali ominis Rempublicam geſturis vitarentur; quam opinionem ſequitur [d] Ovidius Faſtorum libro primo, qui de diebus atris agens, rationemque reddens, cur atri vocarentur, ſic ait:

Omen ab eventu eſt; illis nam Roma diebus
Damna ſub adverſo triſtia Marte tulit.

Sed & [e] Livius, & [f] Macrobius ſunt in hac ſententiâ; ſed [g] Plutarchus putat, ſicut menſis, qui ſequitur Januarium menſem Cœleſtibus conſecratum, Manibus, & Inferis eſt dedicatus; ita eas dies, quæ Kalendas, & Nonas, & Idus conſequuntur Superis ſacras, eſſe Inferis attributas; & atras ob eam cauſam haberi, & nominari; eodem [h] modo & Græci quum primam diem menſis, quam Νουμηνίαν dicunt, ſacram Superis eſſe voluiſſent, ſecundam Inferis tribuerunt. Veruntamen in hanc ſententiam ſi placeat ire, in Nonis hæreamus neceſſe eſt, quæ nulli ſunt numini dedicatæ; nec his Plutarchi ratio poteſt accommodari; quapropter Ovidii [i] opinionem puto ad veritatem propiùs accedere, dictoſque dies atros non quia ſint Inferis dedicati, ſed quia infelices fuerint, & inauſpicati. Sic & dies, qui nobis aliquid proſperitatis attulerunt, candidos appellamus; ita Elegia- 15
eus [l] Poeta dixit:

O niveam, quæ te poterit mihi reddere, lucem,
O mihi felicem terque, quaterque diem!

& [m] Perſius:

Nunc, Macrine, diem numera meliore lapillo,
Qui tibi labentes apponit candidus annos.

& [n] Propertius:

O me felicem, nox o mihi candida, &, o tu
Lectule, deliciis facte beate meis!

& [o] Catullus:

Fulſere quondam candidi tibi ſoles

Eadem de causâ Macrobius [p] tradit quoſdam ante diem quartum Kalendas, Nonas, Idus tanquam inauſpicatum, infelicemque eſſe deteſtatos; quia ante diem quartum Nonas ſextiles Romani Cannenſem cladem acceperunt. Sed quoniam de Kalendis, & No- 16
nis, & Idibus facta mentio nos eò deduxit, ut de diebus atris diceremus, res ipſa poſtulare videtur, ut de reliquis diebus verba faciamus. Quæ oratio a Livii loco, de quo agimus, non abhorrebit; nam Livius, ubi commemoravit annum a Numâ in duodecim menſes deſcriptum [q] eleganter ita loquitur: *idem nefaſtos dies, faſtoſque fecit; quia aliquando nihil cum populo agi utile futurum erat.* Qui locus deſiderat, ut de dierum jure diſſeramus; omnes [r] igitur dies aut faſtos, aut nefaſtos eſſe, aut interciſos Numæ lege ſancitum eſt; faſti ſunt [ſ] dies, quibus Prætor jus populo dicit, audit cauſas, lites dijudicat; qui faſti a fando ſunt appellati, quòd his Prætori liceret fari illa tria juris verba [t] ſolennia: *do, dico, addico*; ſine quibus jurisdictio non poterat expediri; nefaſti verò, quibus lege agi non poterat; & legitima jurisdictionis verba ſilebantur; interciſi [u] autem, qui non toti nefaſti, nec toti faſti habebantur; ſed quibusdam horis non licebat tria verba pronunciare, quibusdam licebat; quæ tria dierum genera complectitur his verſibus pereleganter Ovidius libro Faſtorum [x] primo:

Ille nefaſtus erit, per quem tria verba ſilentur,
Faſtus erit, per quem lege licebit agi.
Neu toto perſtare die ſua jura putaris;
Qui jam faſtus erit, mane nefaſtus erat.

Nam

[a] Aul. Gell. libr. 5. cap. 17. Noct. Attic. [b] Macr. Saturnal. libr. 1. cap. 15. ex Verrii Flacci, & ex Varronis Sententiâ. [c] Cicer. ad Atticum libr. 9. Epiſt. 4. Ovid. libr 1. de Arte Amandi, Verrius Flaccus libr. 4. de Verborum ſignificatione apud Aul. Gell. libr. 5. cap. 17. Plin. de Viris Illuſtrib. cap. 23. Cornel. Tacit. libr. 17 & libr. 2. Hiſtor. Dionyſ. Halicarnaſs. libr. 9. Plutarch. cap. 24. Quæſt Roman. Virgil. libr. 7. Æneid. & Lucan. lib o iisdem 7 [d] Ovid. Faſtorum libr. 1. v. 59. [e] Tit. Livius libr. 6. [f] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 16 [g] Plutarch. Quæſt. Rom. c. 24. [h] Plutarch ibid. [i] Ovid. Faſt. libr. 1. v. 59 [l] Tibull. libr. 3. El. 3. [m] Perſius Sat. 2. v. 1. [n] Propert. libr. 2. Eleg. 15. [o] Catullus epigr. 8. ad ſe ipſum. [p] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 16. & Aul. Gell. libr. 5. cap. 17. [q] Tit. Livius libr. 1. [r] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 16. [ſ] Ovid. libr 1. Faſtor. circa init. [t] Varro libr. 5. de Ling. Lat. [u] Macr. libr. 1. Saturnal. cap. 16. [x] Ovid. Faſtor. libr. 1. verſ. 47.

Nam ſimul exta Deo data ſunt, licet omnia fari.
Verbaque honoratus libera Prætor habet.

Neſaſti [a] dicuntur etiam feſti, ſed Neſaſti
17 nomen latiùs patet, quàm Feſti; nam atri dies nefaſtorum nomine continentur; neque tamen ſunt feſti, quum neque Deorum honoribus, neque uſibus hominum addicti ſint, & dedicati. His contrarii ſunt profeſti, ut intelligi poteſt ex [b] Plauti verſu in Aulularià:

..... feſto die ſiquid prodegeris,
Profeſto egere liceat, niſi peperceris.

Profeſtus quippe eodem modo dicitur, quo profanus; nam ſicut profanum illud eſt, quod nihil habet commune cum fano, ſic profeſtum, quod nihil habet commune cum feſto. Profeſtis enim [c] diebus homines vacabant ſibi; feſtis, honori Deorum; feſtis edebantur ludi, res divina fiebat, epulis ſacris Deorum numen colebatur, feriæ obſervabantur, quibus opus facere omnes vetabantur; ideo [d] Tibullus feſtam diem deſcribit eleganter his verbis:

Luce ſacrâ requieſcat humus, requieſcat arator,
Et grave ſuſpenſo vomere ceſſet opus;
Solvite vincla jugis; nunc ad præſepia debent
Plena coronato ſtare boves capite.
Omnia ſint operata Deo; non audeat ulla,
Lanificam penſis impoſuiſſe manum.

Siquis [e] autem feriis operi manum admo-
18 viſſet imprudens, porco ſactum expiabat; ſin prudens, nullâ victimâ expiabatur; neque tamen omni opere hominibus interdicebatur; ſiquidem, quæ ad cultum Deorum pertinebant, nemo feriis expedire prohibebatur; nec ulla religio impediebat, quominus quis ea faceret, quæ prætermiſſa damnum afferre potuiſſent; quin etiam quædam opera levia obire leges concedebant; idcirco [f] Virgilius dixit:

Quippe etiam feſtis quædam exercere diebus
Fas, & jura ſinunt; rivos deducere nulla
Relligio vetuit, ſegeti prætendere ſepem,
Inſidias avibus moliri, incendere vepres,
Balantumque greges fluvio merſare ſalubri.

Feriarum verò [g] quatuor genera numeran-
19 tur; nam feriæ aliæ erant ſtativæ, quæ certis, & conſtitutis diebus, quotannis recurrebant, aliæ [h] conceptivæ, quæ non erant in faſtis adnotatæ, ſed in certos dies, vel etiam incertos a magiſtratibus, aut ſacerdotibus concipiebantur, aliæ imperativæ, quas Conſules, Prætoreſve arbitratu ſuo indicebant, aliæ denique nundinæ, quibus in Urbem Ruſtici commeabant, & quæ futura [i] erant uſui coëmebant, vendebantque, quæ redundarent; omninoque negotiis cum publicis, tum privatis operam dabant. Eæ nono quoque die redibant; ita ut octo dies interjicerentur inter binas nundinas ab urbanis negotiis vacui, quibus agricolæ omnis expertes curæ in opere ruſtico verſarentur; quibus cognitis alioquin obſcurum Ovidii carmen exponitur, qui libro quarto Faſtorum agens de diebus faſtis, & nefaſtis, & aliis ait:

Eſt quoque, qui nono ſemper ab orbe redit;

ubi dies, qui redit ab orbe nono, nihil aliud eſt, quàm nundinæ, quæ nono quoque die revertebantur. Quòd autem die 20
nundinarum ruſtici omnes, atque Pagani in Urbem convenirent; ideo [l] candidati, qui conventos, atque prenſatos volebant non urbanos modò, ſed etiam ruſticos, Nundinis maximè dabant operam petitioni; neque enim alio tempore poterant homines, qui rure morabantur, convenire, appellare blandè, adire, alloqui, eblandiri ſuffragiis. Quapropter trinundini tempus ad petendum dabatur candidatis, ternisque nundinis, & eo, quod inter nundinas intercedebat, intervallo conficiebatur totum petitionis negotium; hinc Vopiſcus Nundina, vel Nundinia conſularia in Taciti vità dixit, ubi ſic ait: *Idcirco quòd jam ſenatus omnia nundina ſuffectorum Conſulum clauſerat.* Quem locum ſic explicat [m] Salmaſius, ut dicat, quum ſolerent vetuſto more Nundinis præcipuè candidati ambire populum, & petere conſulatum, poſtea eversâ Republicâ licet a campo tranſlata fuiſſent ad Patres comitia, tamen ſervandi moris antiqui causâ conſueviſſe candidatos in comitium venire, & Nundinis oſtendere ſe populo; hinc nundina Conſulum eſſe appellata. Nam quum poſt Claudium Principem in annum non duo Conſules, ſed duodecim deſignarentur, ita ut, qui primi deſignati fuerant, bini Conſules nomen darent anno, & a Kalendis Januariis ad Martias gererent conſulatum; qui ſecundo loco, a Kalendis Martiis ad Majas; qui tertio, a Maiis ad Julias, & ſic reliqui deinceps; ſic ſex deſignationes Conſulum extitiſſe, quas a Nundinis nundina conſularia dictas arbitratur, nec aliud eſſe: *omnia nundina ſuffectorum Conſulum clauſerat*; quàm omnes Conſules in annum deſignarat. Sed

ut

[a] Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 16. [b] Plaut. Aulul. Act. 2. ſc. 8. v. 10. [c] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 16. [d] Tibull. libr. 2. Eleg. 1. [e] Macrobius ibid. [f] Virgil. Georg. libr. 1. [g] Varro libr. 2. vel ſecundùm aliorum computationem 5. de L. Lat. & Macrob. libr. 1. Saturn. cap. 16. [h] Feſt. Pompejus libr. 3. [i] Rutilius apud Macr. ibid. & Feſt. Pomp. libr. 12. & Plin. libr. 18. cap. 3. [l] Macrob. ibid. [m] Claudius Salmaſius ad Flavium Vopiſc. in Vità Taciti.

quibus vadimonium licebat dicere; ſtati, 25 qui [a] judicii causâ cum peregrino ſtatuebantur. Stati diei meminit Plautus in Curculione [b]:

... Status condictus cum hoſte interceſſit dies.

Erant [c] præterea prœliares dies, quibus habere delectum licebat, ſuſcipere bellum, ad rem adversùs hoſtes gerendam proficiſci; neque enim ſemper id lege permiſſum; nam [d] Saturni feſto, quod decimo quarto Kalendas Januarias celebrabatur, & patente Mundo bellum inchoare nefas arbitrabantur. Patere [e] verò ter in anno Mundum putabant; nimirum poſtridie Vulcanalia, hoc eſt nono Kal. Sept. & tert. Non. Octobres; & ſexto Idus Novembres. Accedebant his Latinarum [f] dies, ubi quippe Conſules iniſſent [g] magiſtratum, in Albano monte ſacrificabant; idque ſacrum commune Romanis cum Latinis populis habebatur, omneſque Gentes Latinæ partem de victimâ, quæ Latiali Jovi immolabatur, petebant; dies autem, quibus Populus Romanus cum Latinis populis rem divinam in Albano monte faciebant, Feriæ latinæ vocabantur; ſub Regibus autem [h] unus dies Latinarum fuit, exactis Regibus duo; quum plebs in Sacrum montem ſeceſſiſſet, & in gratiam cum Patribus rediſſet, additi duo; ac demum decem dies haberi Latinarum cœperunt; his nec adigere ſacramento milites, nec bellum inceptare fas putabatur. Juſti [i] quoque dies dicebantur 26 continui triginta dies, quibus vexillum ruſi coloris in arce politum decretum eſſe bellum teſtabatur; quò Virgilius ſuis carminibus conſtat reſpexiſſe, quum ſic [l] ait:

Ut belli ſignum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, & rauco ſtrepuerunt cornua cantu;
Utque acres concuſſit equos......

Atque hæc de diebus faſtis, nefaſtiſque non erant omittenda, quum de anno ageremus a Numâ ordinato; quia eadem operâ, qua Numa annum ordinavit, & faſtos, nefaſtoſque dies inſtituit; nunc de menſibus diſſeremus; ac primùm, cur Februario [m] ſoli menſium numerum parem dierum tribuerit, dicemus; nam aliis cur imparem do- 27 naverit, diximus. Ac ſciendum eſt Februarium expiationibus addictum eſſe, atque dedicatum, a quibus [n] Februarius nomen accepit; nam piamina ſebrua appellabant, cujus rei teſtis eſt Ovidius, qui ſic [o] ait:

Februa Romani dixere piamina patres;

& apud Nonium [p] Marcellum Varro, qui ſebruare dictum a Veteribus tradit pro eo, quod eſt purum facere; quare quo menſe ſebruis, id eſt piaminibus, Romani utebantur, hunc Februarium placuit nominare. Lupercalia quippe, quæ Februario menſe agebantur, nihil aliud erant, quàm Urbis expiatio, ut [q] Plutarchus in quæſtionibus Romanis ſcriptum reliquit; & Ovidius [r] teſtatur his verbis:

Menſis ab his dictus, ſectâ quòd pelle Luperci
Omne ſolum luſtrant; idque piamen habent.

Expiationes [ſ] autem ad Deos inferos vi- 28 dentur pertinere; idcirco [t] Plutarchus notat in ſacris, quæ expiandi causâ ſuſcipiebantur, ſolitum canem immolari; nam canis Hecates victima inferorum Deæ; qua de causâ Lycophron Hecaten κυνοσφαγῆ θεᾶ vocat, quaſi dicas canum Deam [u] perniciem:

Ζήρυνθον, inquit, *ἄντρον τῆς κυνοσφαγοῦς θεᾶς.*

quem verſum explicans Interpres docet Hecate canes immolari; licet & mænides, & mulli etiam eidem Deæ ſacrificarentur. Eadem de causâ de Hecate [x] Theocritus dixit:

Τᾷ χθονίᾳ τ' Ἑκάτᾳ, τὰν καὶ σκύλακες τρομέοντι

& [y] Plutarchus affirmat Hecates canes eſſe victimam. Quare [z] quum Urbi expiandæ Februarius dicaretur, & expiationes ad Inferorum Numen ſpectare viderentur, ſacer Inferis eſt habitus Februarius; ob eamque cauſam par ipſi dierum numerus eſt attributus, quia par Inferis dedicatus. Accedit 29 eodem, quod menſe Februario Manibus inferiæ mittebantur, & mortuis parentabatur, feraleſque dies agebantur; quocirca Naſo [a] de Februario menſe dixit:

Aut quia placatis ſunt tempora pura ſepulcris;
Tunc quum ferales præteriere dies.

ut dubitari non poſſit, quin ſit Februarius Inferis conſecratus, & jure parem numerum ſibi vindicarit; qua de causâ antiquitus ultimum fuiſſe anni menſem Februarium

[a] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 16. [b] Plautus in Curculione Act. 1. ſc. 1. v. 5. [c] Macrob. eodem loco ex Varrone, & Feſt. Pomp. libr. 11. [d] Martial. libr. 7. epigr. 27. Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 10. & Senec. Epiſt. 18. [e] Feſt. Pompejus libr. 11. [f] Macr. libr. 1. Saturn. cap. 16. [g] Dionyſ Halicarnaſs. libr. 4. T. Livius libr. 32. & 34. [h] Dion. Halic. l. 6 & T. Liv. l. 6. in fine, Alex. ab Alexand. Dier. Gen. cap 7. libr. 5. [i] Macrob libr. 1. Saturnal. cap. 16. & lex 12. Tabul. apud A. Gell. libr. 20. cap. 1. [l] Virgil. Æneid libr. 8. in princip. [m] Plutarch. in Vitâ Numæ, & Macr. Saturn. libr. 1. cap. 13. [n] Cenſorin. de Die Nat. cap. 22. Varro libr. 5. de L. L. & Feſt. Pomp. in V. Februarius. [o] Ovid. Faſtor. libr. 2. [p] Varro libr. 5. de L. Lat. [q] Plutarch. in Romuli Vitâ. & Quæſt. Roman. cap 68. [r] Ovid. Faſtor libr. 2. [ſ] Macrob Saturn. libr. 1. cap 13. [t] Plutarch. in Vitâ Romuli, & in Quæſt. Rom. cap. 68. [u] Lycophron in Alexandrâ [x] Theocritus in Pharmaceutriâ [y] Plutarch. in Quæſt. Rom. ibid. [z] Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 13. & Iſid. libr. 5. cap. 33. & Solin. cap. 3. [a] Ovid. Faſt. libr. 2. v. 34.

rium teſtatur [a] Ovidius his verbis:

Sed tamen, antiqui ne neſcius ordinis erres;
Primus ut eſt Jani menſis, & ante fuit;
Qui ſequitur Janum, veteris fuit ultimus anni:
Tu quoque ſacrorum, Termine, finis eras.
Primus erat Jani menſis, quia Janua prima eſt;
Qui ſacer eſt imis Manibus, imus erat.
Poſtmodo creduntur ſpatio diſtantia longo
Tempora bis quini continuaſſe viri.

30 Quod ſi conſentaneum eſt veritati, multas ætates poſt Numæ regnum is ordo menſium, qui nunc obtinet, ceptus eſt uſurpari; ſiquidem Decemviri ſacris faciendis poſt Januarium menſem Februarium collocarunt; nam Decemviri tercentiſimo altero [b] ab Urbe conditâ anno ſunt conſtituti, quos Ovidius affirmat Februarium continuaſſe Januario. Illud etiam ambigitur, Numane, an Romulus princeps duodecim menſes anno tribuerit; neque enim deſunt, qui negent annum Romuli decem dumtaxat menſes habuiſſe; qui fortaſſe non aberrant a veritate; & erroris cauſam præbuit, quod uſque ad Decembrem tantùm menſes numero notatos apparebat; itaque quum ſcirent homines annum Romuli a Martio menſe duxiſſe principium, putarunt uſque ad Decembrem tantùm proceſſiſſe, & ita decem dumtaxat menſes extitiſſe. Nam illud inter omnes con-
31 ſtat in anno Romuli primum locum [c] obtinuiſſe Martium; cujus rei multa argumenta aſſeruntur; nam [d] ſicut poſt Punicum bellum Januario menſe a novis magiſtratibus novi honores inibantur, ſic ante Punicum bellum initio [e] menſis Martii novi magiſtratus ſuſcipiebantur. Præterea ignis novus [f] in Æde Veſtæ menſe Martio accendebatur; multaque fiebant, quæ tunc annum antiquitus incepiſſe declarabant; quæ omnia ab [g] Ovidio his verſibus recenſentur;

Laurea Flaminibus, quæ toto perſtitit anno,
Tollitur, & frondes ſunt in honore novæ:
Janua tunc Regis poſitâ viret arbore Phœbi
Ante tuas itidem, curia priſca, fores:
Veſta quoque ut niteat folio velata recenti,
Cedit ab Iliacis laurea cana focis.
Adde quod arcanâ fieri novus ignis in Æde
Dicitur, & vires flamma refecta capit.
Nec mihi parva fides annos hinc iſſe priores
Anna quòd hoc cepta eſt menſe Perenna coli.
Hinc etiam veteres initi memorantur honores
Ad ſpatium belli, perfide Pœne, tui;
Denique quinctus ab hoc fueras Quinctilis, & inde
Incipit, a numero nomina quiſquis habet,

Anni verò principium a [h] Martio menſe 32
ducei Romulus voluit, ut ſuum, & Romanæ gentis auctorem maximè honoraret. Omnes quidem ferè Latii gentes, & Latio finitimæ habebant menſem, quem Martis nomine appellarent; quare [i] Martius apud Albanos tertius menſis habebatur, quinctus apud Faliſcos, & Laurentes, apud Cures, & Pelignos, & Sabinos quartus; Hernici verò ſextum, Æquicoli decimum Martium menſem habuerunt; ſed Romulus, ut omnes vinceret, non ſolùm menſem Marti dedicavit, ſed etiam eum anni primum eſſe conſtituit. Nec verò imperitè, ſi Martius eadem tempeſtate, qua nunc eſt, tunc habebatur, a Martio menſe annum voluit inchoari; nam quo tempore meliùs annus incipiat, quàm vere, cujus vis primùm ſe ſe Martio menſe profert? aut quis in conſtituendo anni principio, ſicut in aliis omnibus, non prudentiſſimè Deum ſequatur auctorem? Eſt a [l] doctiſſimis viris proditum omnium annorum, ipſiuſque 33
Mundi principium a vere ductum, & vere Deum omnia procreaſſe. Idcireo Joannes Damaſcenus [m] τέσσαρες, inquit, τροπαὶ Ἡλίου συνίστανται, ϗ πρώτη μὲν ἡ ἐαρινή, ἐν αὐτῇ γὰρ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὰ σύμπαντα, ϗ δηλοῖ τὸ μέχρι τοῦ νῦν ἐν αὐτῇ τῶν ἀνθῶν τὴν βλάστησιν γίνεσθαι, ideſt: *quatuor anni ſol efficit converſiones, & primam quidem vernam, in eâ quippe Deus omnia eſt fabricatus; quòd ex eo percipi poteſt quod hoc etiam tempore vere germinant flores*, & auctor Panegyricæ orationis ad Maximianum: *Divinus ille veſtræ majeſtatis ortus ipſo, quo illuxit, auſpicio veris illuſtrior, auguſtiore fulgent luminis claritate, quàm quum originem Mundi naſcentis animavit*: deinde ſubjicit: *o felix, beatumque ver novo partu! o tempus, quo meritò omnia nata eſſe creduntur! o Kalendæ martiæ ſicuti olim annorum volventium, ita nunc æternorum auſpices Imperatorum!* & Virgilius his verbis reſpexit ad hanc ſententiam [n]:

Non alios primâ creſcentis origine Mundi
Illu-

[a] Ovid. Faſtor. libr. 2 v. 48. [b] Tit. Livius libr. 3. [c] Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 12. Cenſorin. de Die Natali cap. 22. & Plutarch. in Vitâ Romuli. [d] Sueton. in Vitâ Cæſar. cap. 76. & Caligul. cap. 17. Cic. Epiſt. 30. libr. 7. ad Famil. Plin. libr. 11. cap. 37. & Herodian. libr. 1. [e] T. Liv. libr. 22. & 26. & 31. & 32. [f] Solin. Polyhiſtor. cap. 3. & Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 12. [g] Ovid. Faſtor. libr. 3. [h] Macrob. ibid. Cenſorin. de Die Natali cap. 22. Plutarch. Quæſt. Rom. & in Vitâ Romul. & Solin. cap. 3. [i] Ovid. 3. Faſt. paulo poſt princ. [l] Cyrillus Catecheſ. 14. Nazianz. in Novam Domin. Theod. quæſt. 27 in Exod. Ambroſ. 1. Hexhameron. & Iſid. Etymol. libr. 5. [m] Jo: Dam. de fide Orthod. libr. 2. cap. 7. [n] Virg. Georgic. libr. 2. v. 336.

Illuxiſſe dies, aliumve habuiſſe tenorem
Crediderim; ver illud erat, ver magnus agebat
Orbis, & hibernis parcebant flatibus Euri.

34 Quum igitur annorum, Mundique princi-
pium Deus a vernâ tempeſtate deduxerit;
qui tempus vernum anni ſtatuit initium,
ab imitatione divinæ ſapientiæ non aber-
ravit, & eâ duce falli non potuit. Et ſa-
nè, qui ætatibus hominis anni tempora
compararant, ver pueritiæ, hiemem ſe-
nectutis imaginem dixerunt præſeferre;
quemadmodum faceret abſurdiſſimè, qui
vitam hominis a ſenectute, non a pueritiâ
cenſeret inchoari; ſic non caret omnino
reprehenſione, qui annum a brumâ, tan-
quam ſenectute, non a vere, velut pueritiâ,
incipiendum eſſe arbitratur. Vidit hoc
ſæpe a me laudatus Auctor [a] Ovidius; ita-
que libro primo Faſtorum ſic loquitur:

Dic age frigoribus quare novus incipit annus,
Qui melius per ver incipiendus erat?
Omnia tunc florent: tunc eſt nova temporis ætas,
Et nova de gravido palmite gemma tumet,
Et modò formatis operitur frondibus arbos,
Prodit & in ſummum ſeminis herba ſolum,
Et tepidum volucres concentibus aëra mulcent,
Ludit & in pratis, luxuriatque pecus:
Tunc blandi Soles, ignotaque prodit hirundo,
Et luteum celsâ ſub trabe fingit opus:
Tunc patitur cultus ager, & renovatur aratro;
Hæc anni novitas jure vocanda fuit.

Quæ poëtæ rationes facilè vincunt non
35 erraſſe Romulum, quum annum a vere
voluit exordiri; quibus [b] accedit auctori-
tas eorum, qui ſe Cœli, ſiderumque ſpe-
ctatores profitentur; qui Arietem, in quo
ſigno Sol collocatus vernam temperiem in-
vehit terris, primum duodecim ſignorum
ſemper nominant; tanquam ab eo Solis
annuum curriculum ducat exordium; hinc
Manilius [c] cecinit:

Aurato princeps aries in vellere fulgens
Reſpicit admirans averſum ſurgere Taurum

Nec aliâ ratione Arieti [d] caput fortaſſe
dedicarunt, niſi quis ſignorum caput eſt
Aries, licet aliter nonnulli ſentiant. Et quo-
niam de Aſtrologorum placitis incidit men-
tio, illud etiam adnotandum aptiſſimè
Martium menſem Marti dedicatum; nam
eo menſe Arietem Sol ingreditur, in quo
ſigno [e] Chaldæi Martis domicilium colloca-
runt. Idem ſtatuendum de [f] Aprili, qui 36
menſis Veneri eſt a Romulo attributus;
quum eo Sol Taurum peragret, quod ſignum
Veneris [g] domicilium eſſe voluerunt: i-
dem, ſi liberet argutari, de Majo dicere-
mus, quem a Mercurii [h] matre Majâ Ro-
mulus nominavit; quum eo Sol Geminos
luſtret, quos Aſtrologi [i] Mercurio dedica-
runt: nec de Junio ſileremus a [l] Junone,
quæ eſt eadem, ac Luna, dictum; quod eo
Sol Cancrum attingat, quem Lunæ domum
eſſe genethliaci [m] tradiderunt. Eodemque
modo liceret dicere [n] Decembrem Satur-
no conſecratum, quo Saturnalia ageban-
tur, quòd Saturno [o] ſit Capricornus attri-
butus. Sed ut ad Martium revertamur; Ka- 37
lendis martiis feminis dona mittebantur,
quod Tibullus [p] declarat his verſibus:

Martis Romani feſtæ venere Calendæ;
Exoriens noſtris hic fuit annus avis;
Et vaga nunc certâ diſcurrunt undique pompâ,
Perque vias Urbis munera, perque domos.
Dicite, Pierides, quonam donetur honore
Seu mea, ſeu fallor, cara Neæra tamen;

& [q] Juvenalis ideo Calendas martias femi-
neas dicit Satyrâ nonâ:

Munera femineis tractas ſecreta Calendis;

& [r] Martialis has Calendas vocat Saturna-
lia feminarum; ſic enim ait:

Sanè ſic abeat meus December;
Scis certè, puto, veſtra jam venire
Saturnalia martias Calendas;
Tunc reddam tibi, Galla, quod dediſti.

Sic autem appellat Calendas martias, non
ſolùm quòd munera feminis mitterentur,
quemadmodum Saturnalibus mittebantur
viris; ſed etiam quia [s] matronæ cenam ſer-
vis apponebant; ut eo ſcilicet obſequio ſi-
bi famulos initio anni devincirent, & ad
obſequium erga dominas incitarent; quum
dominas viderent ſibi obſequium præſtare
non dedignari. Et hæc Calendis; tertiâ ve- 38
rò [t] poſt Idus die Liberi Patris feſtum a-
gebatur, quod Liberalia eſt apellatum; quia
pueris, qui jam exceſſerant ex ephebis,
toga libera dabatur; quæ quia non erat

[a] Ovidius libr. 1. Faſtor. v. 150. [b] Macrob. libr. 1. cap. 21. in Somn. Scipion. & Jul. Firmic. libr. 3. cap. 2. [c] Manilius libr. 1. Aſtron. cap. 4 [d] Idem Manilius libr. 2. cap. 13. & Jul. Firmicus libr. 2. cap. 27. [e] Ptolem. Quadripart. libr. 1. cap. 18. & Jul. Firmic. libr. 2. cap. 2. [f] Macrob. Saturn. libr. 1. c. 21. & Plutarch. in Vitâ Romul. [g] Ptolem. Quadripart. libr. 1. cap. 18. & Jul. Firmic. libr. 2. cap. 2. [h] Macrob. ibid. & Plutarchus in Vitâ Numæ. [i] Ptolem. in. Quadripart. ibidem, & Julius Firmic. ibid. [l] Cincius apud Macrobium ibid. & Varro apud Cenſorin. de die Nat. cap. 22. [m] Ptolem. & Jul. Firmic ibid. [n] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 7. [o] Ptolem. & Jul. Firmic. eodem loco. [p] Tibull. libr. 3. Eleg. 1. & Sueton. in Vitâ Veſpaſiani. [q] Juvenal. Satyr. 9. verſ. 53. [r] Martial. libr. 5. epigr. ultim. [s] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 12. & Solinus cap. 3. [t] Ovidius Faſtor. libr. 3.

prætexta purpurâ, ut toga puerorum, pu-
ra eſt appellata; unde Poëta [a] elegiacus
dixit:

Tempore, quo primùm veſtis mihi tradita
pura eſt;

& [b] Perſius ideo candidam vocavit his ver-
bis:

...... totaque impunè ſuburrâ
Permiſit ſparſiſſe oculos jam candidus umbo

Liberalibus ferè annectabantur [c] Quin-
quatrus, quæ ſunt quinque dies Minervæ
ſacri; eorum primo non dabantur gladia-
tores, quia eo nata Minerva credebatur,
reliquis gladiatorum ſpectaculum edeba-
tur; Ovidius [d]:

Sanguine prima vacat, nec fas concurrere
ferro;
Cauſa quod eſt illâ nata Minerva die;
Altera, treſque ſuper ſtratâ celebrantur a-
renâ;
Enſibus exertis bellica læta Dea eſt.

His diebus pueri Minervam orabant, ut
ſibi ingenii ſolertiam, memoriæ tenacita-
tem, & progreſſum in ſtudiis daret; ideo
Juvenalis [e] dixit:

Eloquium, ac famam Demoſthenis, aut Ci-
ceronis
Incipit optare, & totis Quinquatribus o-
ptat,
Quiſquis adhuc uno partam colit aſſe Mi-
nervam;

& Ovidius de [f] Quinquatribus cecinit:

Pallada nunc pueri, teneræque orate puellæ;
Qui bene placarit Pallada, doctus erit.

39 His diebus diſcipuli magiſtratis mercedes
exolvebant, ut Macrobius [g] teſtatur; al-
ludit & [h] Tertullianus, qui ſic ait: *quis lu-*
di magiſter, ſi non tabularia idolorum, quin-
quatria tamen frequentabis? ipſam primam no-
vi diſcipuli ſtipem Minervæ, & honori, & no-
mini conſecrat. Quinquatrus verò [i] Varro,
& Feſtus [l] negant appellatas a quinque die-
bus, quibus celebrabantur; ſed affirmant
dici quinquatrus, quia poſt diem quinctum
Idus agerentur; a Tertulliano verò Miner-
valia nuncupantur, Græcis παναθηναῖα; ſic
enim Quinquatria in Albano monte a Do-
mitiano [m] inſtituta Dio nominavit. Atque
hæc omnia, quæ recenſuimus feſta indi-
cant Martium menſem fuiſſe primum; i-
deo quippe matronæ ſervis convivium ap-
parabant, ut eâ humanitate deliniti famu-
li ineunte anno, non moleſtè ferrent an-
nuum ſpatium ſervituti tam mitium domi-
narum impendendum; adoleſcentes quo-
que decurſis pueritiæ ſpatiis liberam to-
gam Martio menſe ſumebant, ut initio an-
ni ineuntis adoleſcentiæ gaudiis frueren-
tur; diſcipuli denique præceptoribus eo
tempore pecuniam dabant, quia incipien-
te anno præteriti anni merces debebatur.
Quæ omnia fieri Martio menſe non deſie-
runt etiam, quum Martius princeps anni
menſis eſſe deſiiſſet; quia nihil erat de re-
ceptis moribus, & religione derogandum.
Secundum menſem Romulus [n] Veneri de- 40
dicavit; voluit quippe hanc eſſe proximam
Marti, & ſecundo loco a Romanis coli;
quia, quemadmodum Martem ſuum [o] ge-
nitorem ferebat, ſic & Venerem ſuæ gen-
ti originem præbuiſſe gloriabatur; nam ge-
nus ad Æneam Phrygem, qui Veneris fi-
lius eſt habitus, referebat. Nec ſanè po-
tuit alium menſem aptiùs Veneri tribu-
tum velle, quàm Aprilem, quo omnia Ve-
neris afflatu quodam acriore concitantur;
quo omnia vires amoris perſentiſcunt, &
novâ voluptate permulcentur; ſiquidem, ut
Epicureus Poëta cecinit eleganter, ſimu-
latque verna tempeſtas affulſit, omnes ani-
mantes Veneris ſtimulis [p] commoventur:

Nam ſimul, ac ſpecies patefacta eſt verna
diei,
Et reſerata viget genitabilis aura Favonî;
Aëriæ primùm volucres te, Diva, tuumque
Significant initium perculſæ corda tuâ vi.
Inde feræ pecudes perſultant pabula læta,
Et rapidos tranant amnes; ita capta lepore,
Illecebriſque tuis omnis natura animantum
Te ſequitur cupidè, quo quamque inducere
pergis.

Accedit eodem, quod pulcherrimum tem-
pus anni, & jucunditatis pleniſſimum, & 41
leporum, Veneri potiſſimùm deberi vide-
batur; quæ pulchritudinis omnia parens,
& venuſtatis, & gratiarum, & hominum,
Divumque voluptas [q] habebatur:

Nec Veneri tempus, quàm ver, erat aptius ul-
lum;
Vere nitent terræ, vere remiſſus ager.
Nunc herbæ ruptâ tellure cacumina tollunt:
Nunc tumido gemmas cortice palmes agit:
Et formoſa Venus formoſo tempore digna eſt,
Utque ſolet, Marti continuata ſuo eſt.

Itaque memorant hunc menſem initio a-
phrilem [r] appellatum a ſpumâ, quæ Græ-
cis ἀφρὸς dicitur, ex qua Venus nata narra-
tur; quam nominis originem Ovidius li-
bro

a Catullus Eleg. 69. ad Mallium. b Perſ. Satyr. 5. verſ. 32. c Horat. Epiſt. 2. libr. 2. & Porphyr. ad eam Epiſtolam. d Ovidius libr. 3. Faſtor. e Juvenal. Sat. 10. v. 114. f Ovid. libr. 3. Faſtorum circa finem. g Macrob Saturn. libr. 1. cap. 12. h Tertull. de Idololatriâ cap. 10. i Varr. libr. 5. de Ling. Lat. l Feſtus libr. 15. m Sueton. in Vitâ Domitiani cap. 4. & Statius Silvar. libr. 4. Silv. 2. in fin. Jo: Xiphilin. in Domitiano ex Dione Nicæno. n Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 12. Cenſorin. de Die Natali cap. 22. o Ovid. libr. 4. Faſtor. in princip. p Lucret. libr. 1. in princ. q Ovid. libr. 4. Faſtor. r Plutarch. in Vitâ Numæ, Macrob. libr. 1. Saturn. cap. 12. & Varro libr. 5. de Ling. Lat.

bro quarto Faſtorum agnoſcit [a] his verbis:

Sed Veneris menſem Grajo ſermone notatam
Auguror, a ſpumis eſt Dea dicta maris;

alludit & Horatius, qui ſic [b] ait:

. . . . . . Idus tibi ſunt agendæ,
Qui dies menſem Veneris marinæ
Findit Aprilem.

Quo in loco non ſine causâ Venerem ma-
rinam appellavit, quaſi diceret e ſpumâ na-
tam; quæ causa fuit, ut menſis Aphrilis di-
ceretur; poſtea verò abjectâ aſpiratione A-
42 prilis eſt nuncupatus. Quæ nominis origo
a [c] Cincio, & Varrone [d] repudiatur; ne-
gant quippe Romulum potuiſſe menſam
Aprilem Veneri dedicare, & ab ejus no-
mine appellare; quum Veneris nomen eſ-
ſet ignotum Romanis, neque in ſaliari
Carmine reperiatur; nec eo menſe ullum
inſigne ſacrificium Veneri confici a priſcis
illis hominibus conſueviſſe, ut menſis dici
poſſet Veneri conſecratus. Quapropter
non a Venere putant nominatum, ſed ab
aperiendo; quum enim eo tempore Cœli
tepore diffluant nives, gelu reſolvatur;
quum terra, quæ clauſa frigore fuerat, a-
periatur, floreſque gignat, & plantas; quum
ex arboribus frondes erumpant; quum Cœ-
lum, quod diu nubes obduxerant, vernâ
luce reſeretur; quum mare, quod venti
clauſerant, & tempeſtates, aſpirantibus au-
ris lenioribus pateſiat navigantibus; Apri-
lem quaſi aperilem dictum arbitrantur;
quam nominis originem agnoſcit [e] Ovi-
dius his verbis:

Nam quia ver aperit tunc omnia, denſaque cedit
Frigoris aſperitas, fetaque terra patet,
Aprilem memorant ab aperto tempore dictum.

Joſephus Scaliger apud Voſſium in Etymo-
logico [f] contra Aprilem ab apro contendit
appellatum, quemadmodum apud Græcos
December, vel ut Gaza vertit, Februarius
a cæde cervorum Elaphebolion nominatur.
Sed Ἐλαφηβολιὼν [g] vocabatur, quia eo men-
ſe cervi Dianæ immolabantur; quare do-
ceat, oportet, Scaliger Aprili menſe Ro-
mæ rem divinam Veneri apro fieri con-
ſueviſſe, aut aliâ de causâ ſolitos Aprili
menſe mactari; quod ſi Scaliger doceret,
hæc nominis notatio mirificè arrideret;
ſed nunquam legimus Romæ apros Vene-
ri ſacrificatos. Scio ſues [h] nonnullis in lo-
cis Veneris ſuiſſe victimas; ſed apro ſeciſ-
ſe Romanos Veneri nondum comperimus.
Pauſanias [i] Patris Dianæ apros tradit im-
molatos; in Corinthiacis [l] verò Veneri
omnes animantes, præter ſues, licuiſſe ſa-
crificare memoriæ prodidit. Quocirca
quum invenire non poſſim rationem, cur
ab apro Scaliger Aprilem, & qui eum ſe-
quutus eſt [m] Voſſius, putent nominatum,
rem in medio cenſeo relinquendam. Nec 43
minùs ambigi video, qua de causâ Majus
nuncupetur, nam alii dictum rentur a Jo-
ve, qui [n] propter altiſſimam, latiſſimeque
diffuſam majeſtatem apud Tuſculanos Ma-
jus Deus vocabatur; alii a Majâ [o] Mercu-
rii parente, alii a [p] Majâ, vel Majeſtâ Vul-
cani uxore; alii a Majâ [q], quæ eadem, ac
Terra credebatur; alii denique [r] a majo-
ribus natu Majum eſſe dictum aſſeverant;
hinc [ſ] Ovidius dixit:

Hinc ſua majores tribuiſſe vocabula Majo
Tangor, & ætati conſuluiſſe ſuæ.

Qua de causâ [t] menſe Majo viris uxorem
ducere, feminis autem nubere non ſatis au-
ſpicatum putabatur; quum enim menſis hic
eſſet ſenioribus dedicatus, & ad opus Ve-
neris, quod matrimonium deſiderat, ſint
minùs apti ſenes, menſe ſenum nuptias au-
ſpicari, quæ vires juvenum requirunt, omi-
noſum ducebatur. Eſt etiam [u] alia ratio,
cur Majo nubere abſurdum videretur; quum
enim hic menſis inter Aprilem, & Junium
eſſet interjectus, quorum alter eſt Veneri,
alter Junoni conſecratus, quæ duo numi-
na præeſſe nuptiis putabantur, ſtultum,
malique moris exiſtimabatur non anticipa-
re, vel differre nuptias, & tam opportunis
menſibus minùs idoneum anteferre; & alio-
quin menſis Majus minùs aptus erat lætitiæ
nuptiali, quo Lemuria [x] placandis Mani-
bus, umbriſque defunctorum ſunt inſtituta;
quorum origo fertur hujuſmodi. Quum [y]
Remus Romuli frater eſſet interfectus, e- 44
jus umbra Fauſtulo, & Accæ, qui Romu-
lum, & Remum educarant, ſe per noctem
oſtendiſſe dicitur, & poſtulaſſe, ut Romu-
lum hortarentur, ut diem conſtitueret, quo
ferale ſacrum ſuis umbris piandis fieret;
quod quum illi Romulo retuliſſent, motus
eorum dictis Romulus inſtituit piacula, quæ
Remuria a Remo nominavit; quæ deinde
mutatâ litterâ aſperâ [z] in lenem Lemuria

[a] Ovid. libr. 4. Faſt. v. 61. [b] Hor. libr. 4. Od. 11. ad Phyllidem. [c] Cincius apud Macr. Sat. l. 1. c. 12. [d] Varr. libr. 5. de Ling. Lat. [e] Ovid. libr. 4. Faſtor. v. 87. [f] Gerar. Jo: Voſſius in Etymolog. in V. Aprilis. [g] V. Plutarch. de Virtutib. Mulierum in Phocid. [h] Strabo libr. 9. [i] Pauſan. in Achaic. ſive libr. 7. [l] Pauſan. in Corinthiac. ſive libr. 2. [m] Voſſius in Etym. in V. Aprilis. [n] Macrob. libr. 1. Saturnal. cap. 12. [o] Cenſor. de Die Natali cap. 22 & Plutarch. Quæſt. Rom. [p] Cincius apud Macrob. Saturnalium libr. 1. cap. 12. [q] Cornel. Labeo apud Macrob. ibid. [r] Fulvius Nobilior in Faſtis apud Macrob. ibid. Varro libr. 5. de Ling. Latin. [ſ] Ovid. Faſtor. libr. 5. v. 73. [t] Plutarch. Quæſt. Roman. cap. 86. [u] Plutarch. ibid. [x] Porphyr. ad libr. 2. Epiſt. Horat. [y] Porphyr. ibid. & Ovid. Faſt. libr. 5. [z] Ov. Faſt. ib. & Quintil. Inſtit. Orat. libr. 1. cap. 19.

ſunt nuncupata; a quibus Lemures nomen acceperunt, quo vocabulo ſignificantur [a] animæ, umbræque mortuorum. Atque eo tempore [b], quo Lemuria celebrabantur, fana omnia claudi mos erat; quam eſſe cauſam Ovidius tradit, cur eſſet religio M jo menſe nuptias celebrare; ſic enim [c] loquitur:

Fana tamen Veteres illis clauſere diebus,
Ut nunc ferali tempore aperta vides;
Nec viduæ tædis eadem, nec virginis apta
Tempora; quæ nupſit non diuturnâ fuit;
Hac quoque de cauſâ, ſi te proverbia tangunt,
Menſe malum Majo nubere vulgus ait.

Auſpicatior, qui ſequitur, menſis nubentibus habebatur, qui [d] a Junone, quæ
45 conjugiis præerat, dictus, ejuſque Numini dicatus eſſe putabatur; non initio tamen, ſed poſt Idus, quum Veſtæ feſtum fuerat celebratum, quod Ovidius teſtatur his verſibus [e]:

Eſt mihi, ſitque, precor, noſtris diuturnior annis
Filia, qua felix ſoſpite ſemper ero;
Hanc ego quum vellem genero dare, tempora tædis
Apta requirebam, quæque cavenda forent;
Tunc mihi poſt ſacras monſtratur Junius Idus
Utilis & nuptis, utilis eſſe viris;
Primaque pars hujus thalamis aliena reperta eſt;
Nam mihi ſic coniux ſancta Dialis ait:
Donec ab Iliacâ placidus purgamina Veſtâ
Detulerit placidis in Mare Tibris aquis

& paulo poſt [f] ait:

Tu quoque ne propera; melius tua filia nubet,
Ignea quum purâ veſte nitebit humus.

Quod autem diximus Junium menſem a
46 Junone nominatum, non omnes conſentiunt; nam plerique [g] prodiderunt, quum Romulus civitatem in ſeniores, & juvenes diviſiſſet, & ſeniores conſilio adminiſtrare Rempublicam voluiſſet, juvenes manu bellum gerere, neutram partem inhonoratam relinquere æquum cenſuiſſe; itaque & Majum a majoribus natu, & Junium a junioribus nuncupaſſe; nec deſunt, qui [h] a Junio Bruto vindice Romanæ libertatis Junium menſem dictum putent; quòd hujus Kalendis exactis Regibus [i] Carneæ Deæ votum perſolverit; cui Deæ pulte fabariâ, & larido ſacrificabatur Kalendis Juniis; hinc Ovidius [l] cecinit:

Pinguia cur illis guſtentur larda Calendis,
Mixtaque cum calido ſit faba farre rogas.

Et [m] fabariæ Calendæ vulgò dicebantur, quia tunc id genus leguminis incipiebat eſſe tempeſtivum rei divinæ faciendæ. Nec o-
mittendum hoc menſe in honorem Deæ 47
Veſtæ ſolitos Aſinos coronari, appendique eorum collo ex panibus confectum monile; quapropter Ovidius libro ſexto Faſtorum ſic ait:

Ecce coronatis panis dependet aſellis,
Et velant ſcabras florida ſerta molas.

Quæ ſatis obſcurum Propertii carmen illuſtrant ex elegiâ primâ libri quarti, ubi Poëta ſic loquitur:

Veſta coronatis pauper gaudebat aſellis.

Nec prætereundum hujus menſis [n] Idus quinquatrus minores eſſe dictas; quia quum magnis quinquatribus omnes artifices, quorum artes Minerva dicitur inveniſſe, Minervæ feſta celebrarent, his tibicines duntaxat Deæ ſolemnem diem agebant; quia tibiæ [o] quoque uſum, artemque Minerva monſtravit; licet quum [p] animadvertiſſet inflari non poſſe tibiam, quin inflarentur genæ, offenſa oris deformitate tibias abjecerit. Atque horum quatuor menſium no-
mina habent aliquid obſcuritatis; reliqui 48
verò menſes uſque ad Januarium cur ita ſint appellati, liquet; Quinctilis, quia [q] ſit quinctus a Martio, Sextilis, quia ſextus, & ceteri eodem modo; quare de nominum origine non eſt diſſerendum. Sed quia de quibusdam diebus, quæ reliquis menſibus celebres habebantur, diximus, non erit ab inſtituto meo alienum de nonnullis dicere, quæ in hos menſes incidebant. Menſe Quinctili [r] Nonæ caprotinæ ſunt a ſcriptoribus celebratæ, quibus ancillæ, liberæque ſub arbore caprifico Junoni Caprotinæ ſacrum faciebant; cujus ritus ea origo memoratur. Galli [ſ], qui urbem Romam ceperant, & Capitolium obſederant, licet pulſi, fugatique Româ abſceſſiſſent, non abſceſſerant agro Romano, nec omnino deleri, vincique potuerant; quumque

[a] Apulejus de Deo Socratis. [b] Alexand. ab Alex. libr. 3. cap. 12. & Gyrald. de Deis Geot. Syntagm. 17. [c] Ovid. Faſt. libr. 5. circa fin. [d] Cenſorin. de Die Natali cap. 22. Sext. Pomp. Feſt. in V. Junius, & Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 12. & Serv. ad libr. 1. Georg. Virgil. in eum locum: *Vere novo gelidus canis &c.* [e] Ovid. libr. 6. Faſtor. v. 221. [f] Ovid. ibid. v. 235. [g] Cenſor. de Die Natali cap. 22. Plutarch. Quæſt. Roman. cap. 86. & Ovid. libr. 6 Faſtor. [h] Macrob. libr. 1. Saturnal. cap. 12. [i] Macrob. ibid. [l] Ovid. libr. 6. Faſtor. v. 196. [m] Macrob. ibid. [n] Ovid Faſt. libr. 6. Pomp. Feſt. l. 11. & 15. [o] Fulgent. Myth. libr. 3. de Apolline, & Marſya. [p] Ariſt. Politic. libr. 8. c. 6. Euſtath. Il. σ. Hyg. fab. 165. & Fulg. ibid. [q] Plutarch. in Vitâ Romuli, Cenſor. de Die Nat cap. 22. & Macrob. libr. 1. Saturn. cap. 12. [r] Varro libr. 5. de L. L. Plutarch. in Vit. Numæ, & Camilli, & Macrob. libr. 1. Sat. cap. 11. [ſ] Macrob. ibid. & Plutarch. in Vitâ Camilli.

que eorum morâ penitus attererentur opes Romanorum, quæ Urbe captâ acciſæ fuerant, & labefactatæ, Galli nun aliâ conditione ſe ceſſuros agro Romano ſenatui denunciarunt, quàm ſi Romani ſibi virgines, matronaſque miſiſſent, quibuſcum concumberent. Romani Patres indigna quidem, & plena dedecoris. atque infamiæ Barbarorum poſtulata cenſebant; ſed tamen, quia videbant, quanto cum Reipublicæ periculo hærerent in ſuâ regione Barbari; nec ſinerent a cladibus Urbem reſpirare, & emergere ex his fluctibus, quibus demerla fuerat, & pæne obruta, in ancipiti curâ deliberandi verſabantur; nec fortiter aſpernari conditionem Gallorum, nec turpiter accipere in animum inducebant; quum ancilla quædam, quæ Philotis, vel Tutela vocabatur, attulit in medium conſilium, quod Reipublicæ fuit ſalutare; perſuaſit Patribus, ut in ſe reciperent hoſtibus morem eſſe geſturos, & ancillas, quæcumque erant facie liberali, veſtis habitu, cultuque virginum, & matronarum ornatas Gallis mitterent. Quum Patres ancillæ conſilium comprobaſſent, & ancillas matronarum, & nobilium virginum ornatu in caſtra Gallorum ire juſſiſſent; eæ ſimularunt, quum in caſtra veniſſent ſibi feſtum eſſe patrium, hortatæque ſunt hoſtes, ut id multo vino, ſacriſque epulis celebrarent; quum autem viri vino conſopiti jacerent, ancillæ e caprifico, quæ proxima caſtris erat, ſignum dedere Romanis, qui intenti, paratique ſignum expectabant. Signo dato irruunt Romani, hoſtes vino oppreſſos, atque ſomno invadunt, cadunt non reſiſtentes, nec ſui compotes; ita Gallorum exercitus occidione deletus eſt; ſenatus autem, ut ancillis pro tanto beneficio gratiam referret, eas libertate donavit, & dotem de publico juſſit accipere; & ne memoria facti exoleſceret, inſtituit feſtum ancillarum, & Nonas caprotinas a caprifico, ex qua ſignum Romanis datum fuerat, appellavit. Eo feſto quotannis ancillæ ſumebant ornatum matronarum, doniſque colebantur ab iis, qui eas demereri volebant; quapropter [a] Ovidius, quum amantibus præcipit, ut muneribus amicas concilient, jubet etiam ancillæ dare dona Nonis Caprotinis; ita quippe loquitur:

Porrige & ancillæ, qua pœnas luce pependit

Luſa maritali Gallica veſte manus.

Menſe verò, qui ſequitur, Vulcanalia ce-
lebrabantur decimo Kal. Septembr. quorum 49
meminit Plinius in epiſtolis, ubi ſic ait:
lucubrare incipiebat [b] *a Vulcanalibus non auſpi-
candi causâ, ſed ſtudendi æſtate ſtatim a nocte
multâ*: Celebrabatur & menſe Majo feſtum
Vulcani Decimo Kal. Junias, de quo O-
vidius [c] dixit:

Proxima Vulcani lux eſt, Tubiluſtria dicunt,
Luſtrantur puræ, quas facit ille, tubæ;

qui dies vocabatur Tubiluſtria [d] teſte Feſto. Sed omnium claritatem vicerunt Saturnalia, quæ decimoquarto [e] Kal. Januarias agebantur; ſed anno per Cæſarem emendato, & Decembri menſi duobus additis diebus, agi decimoſexto cœperunt. Et antiquitus quidem Opis feſtum in eundem, in quem Saturnalia, diem incidebat; ſed quum [f] Decembri Cæſar duos dies addidiſſet, die tertio poſt Saturnalia feſtum
Rheæ, ſive Matris Deûm celebrabatur. Sa-
turnalia autem antiquitus unus dies fuit; 50
quapropter Catullus elegantiſſimus poëta-
rum dixit [g]:

Saturnalibus optimo dierum.

Quod [h] Macrobius multis argumentis probat; ſed ætate Cæſaris tres haberi dies Saturnalium cœperunt; Caligulâ verò [i] imperante quinque; quapropter [l] Martialis Saturnalia Saturni quinque dies appellat his verbis:

Et jam Saturni quinque fuere dies;

& alio in [m] locu:

Omnia miſiſti mihi Saturnalibus, Umber,
Munera, contulerant quæ tibi quinque dies;

ſed [n] quia ſigillariorum duo dies continuabantur, qui eadem lætitiâ ſolebant agitari, factum eſt, ut ſeptem dies dedicari Saturno viderentur; ideo [o] Martialis dixit:

Saturni ſeptem venerat ante dies.

His diebus [p] Saturni ſimulacrum, cujus
pedes laneo vinculo toto anno obligaban- 51
tur, exolvebatur; quò reſpexiſſe [q] cenſeo
Statium, qui ſic ait:

Saturnus mihi compede exolutâ.

Gladiatorum [r] ludi edebantur, quia Saturnum triſte Numen, ac ſeverum delectari cædibus exiſtimabant; immo [ſ] antequam Hercules in Italiam adventaret, Saturno humanâ hoſtiâ faciebant. Servi au-

tem

[a] Ovid. de Arte Amandi libr. 2. [b] Plin. Epiſtol. 5. libr. 3. [c] Ovid. Faſtor. libr. 5. ad fin. [d] Feſtus libr. 18. & Varro libr. 5. [e] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 10. & in V. κρόνια. [f] Macr. ibid. & Varro libr. 5. de Ling. Lat. & Feſtus in V. Quinquatrus. [g] Catull. epigr. 14. ad Licinum Calv. [h] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 10. [i] Suetonius in Vit. Caligulæ cap. 17. & Dio libr. 59. & 60. [l] Martialis epigr. 89. libr 4. [m] Idem libr. 7. ep. 52. [n] Macrob. libr. 1. Saturnal. cap. 12 in fin. [o] Martialis libr. 14. epigr 72. [p] Apollodor. apud Macrob. Saturnal cap. 8 libr. 1. [q] Lucian. in Saturn. & Arnob. libr. 4. adverſ. Gent. Stat. Sylv. l. 1. Cal. Decembr. Saturn. [r] Auſon. Eidyl. 25. de Feriis Rom. [ſ] Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 7.

tem [a] Saturnalibus dominis æquabantur; immo domini ſervis epulas exhibebant, & famulorum miniſterio fungebantur, dabaturque famulis libertas, & loquendi, quæ vellent, & agendi; hinc [b] Horatius in ſermonibus ita loquitur:

...... age libertate decembri
(Quando ita Majores voluerunt) utere, narra

Quæ Saturnalibus omnia ſunt uſurpata, ut memoria excitaretur illius aurei ſæculi, quo, Saturno Rege, Mortales communi libertate fruebantur, nec ſervitus erat nota, nec cognita jura dominorum; quum non modò homines non ſervirent, ſed etiam ipſi agri nullius eſſent dominio ſubjecti; quippe eo [c] tempore:

Nec ſignare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat; in medium quærebant, ipſaque tellus
Omnia liberiùs nullo poſcente ferebat.

Quapropter, ut tam lætum tempus publicâ lætitiâ referretur, omnes genio indulgebant, omnes lautiùs epulabantur, & largiore potu ſe exhilarabant, & aleâ, ludiſque curas remittebant. Præterea muneribus
52 miſſitandis dies Saturnaliorum celebrabant; ideo Statius [d] multo gravidum mero Decembrem vocat hoc verſu:

Et multo gravidus mero December;

& Martialis [e] aleæ luſu ſtrepere Decembrem dicit:

Dum blandâ vagus aleâ December
Incertis ſonat hinc, & hinc fritillis;

& Saturnalibus quendam Sabellum muneribus [f] factum eſſe divitem aſſeverat:

Saturnalia divitem Sabellum
Fecerunt; meritò tumet Sabellus.

Exprimunt etiam Saturnaliorum lætitiam, feſtaſque cum ſervis epulas Accii [g] poëtæ vetuſtiſſimi verſus, qui citantur a Macrobio, & ſunt hujuſmodi:

Maxima pars Grajùm Saturno, & maxime Athenæ
Conficiunt ſacra, quæ urbium eſſe iterantur ab illis.
Quumque diem celebrant per agros, urbeſque fere omnes
Exercent epulis læti, famulaſque procurant
Quiſque ſuos, noſtrique itidem, & mos traditus illinc
Iſte, ut cum dominis famuli tum epulentur ibidem

Sed quid ego Romanorum feriis comme- 53
morandis diotiùs immoror? res juſtum volumen deſideraret, ſi omnia, quæ huc pertinent, velim recenſere; quot enim feſti dies in anno Romanorum numerantur præter eos, de quibus jam diximus? huc enim ſpectant [h] Agonalia, quæ quinctо Idus Januarias agebantur; [i] Carmentalia, quæ tertio; Compitalia, quæ [l] quarto Nonas ejusdem menſis celebrabantur; Lupercalia, quæ [m] quinctodecimo Kalend. Mart. Terminalia, quæ [n] nono, de quibus Horatius [o]:

Vel agna feſtis cæſa Terminalibus.

Regifugium [p], quod ſexto Kal. Mart. quo ſacrorum Rex in comitio rem divinam faciebat, ac deinde ſe conjiciebat in fugam; Equiria [q] Marti ſacer dies, qui tertio Kal. Martias agebatur; altera Equiria [r] pridie Idus Mart. Megaleſia [ſ] Magnæ Deûm Matri inſtitutæ feriæ, quæ pridie Non. Apriles agebantur; Cerealia [t], quæ quincto Idus April. Fordicidia, quæ [u] decimoſeptimo Kal. Majas, quibus fordam bovem, ideſt gravidam mactabant; Palilia [x], quæ duodecimo Kal Majas; [y] Vinalia quæ decimo; Floralia, quæ [z] quarto Kal. Majas, Regifugium [a] alterum, quod nono Calendas Junias celebrabatur; Veſtalia, quæ [b] quincto Id. Junias; Matralia, quæ [c] tertio; Conſualia, quæ [d] celebrabantur decimo quincto Kal. Septembres; Angeronalia [e], quæ duo-

[a] Tibull. libr. 1. Eleg. 3. & Solin. Polyb. cap. 3. Accius apud Macrob. libr. 1. Saturnal. cap. 7. & Priſcian. libr. 5. [b] Horat. libr. 2. Satyr. 7. [c] Virgil. Georgic libr. 1. [d] Statius libr. 1. Silvar. Silv. ult. [e] Martial. libr. 4. epigr. 14. [f] Idem libr. 4. epigr. 46. [g] Accius apud Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 7. in fin. & apud Priſcian. libr. 5. [h] Ovid. Faſtor. libr. 1. & Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 4. [i] Varro de Ling. Lat. libr. 5. Dionyſ. Halicarn. libr. 1. Plutarch in Vitâ Romuli, & Quæſt. Rom. cap 56. & Ovid. Faſtor. libr. 1. circa fin. [l] Dionyſ. Halicarn. libr. 4. Suet. in Vitâ Auguſti cap. 31 & Macr. Saturn. libr 1. cap 7. [m] Plutarch. in Vitâ Romuli, & Quæſt. Rom. c. 68. Ovid. libr. 2. Faſtor. T. Liv. libr. 1. & Valer. Maxim. libr. 2. cap. 1. de Ordine Equeſtri. [n] Ovid. libr. 2. Faſt. & Auguſtin de Civ. Dei libr. 7. cap. 7. Bæda verò libr. de Nat. Rerum VIII. Kal. Mar. Terminal. celebrari aſſeverat. [o] Horatius Epod. Od. 2. & Cicero Philipp. 12. Varro libr. 5. de Ling. Lat. & T. Liv. libr. 43. & 45. [p] Ovid. Faſtor. libr. 2. & Auſon. Eidyll. 25. de Feſtis Rom. [q] Ovid. ibid. & Varro libr. 5. de Ling. Lat. [r] Ovid. Faſt. libr. 3. [ſ] T. Liv. libr. 24. Varro libr. 4. de Ling. Lat. & Cic. de Haruſp. Reſp. [t] Ovid. Faſtor. libr. 4. [u] Ovid. ibid. Varro de Ling. Latin. libr 4 & de Re Ruſt. libr. 2. cap. 5. & Feſtus Pomp. in V. Fordicidias. [x] Serv. ad Georg. Virg. libr. 3. in princ. Plutarch. in Vitâ Romuli, & Ovid. ibid. [y] Varr. libr. 5. de Ling. Lat. Ovid. libr. 4. Faſtor. & Plin. libr. 18. cap 29. [z] Plin. ibid Varro de Re Ruſt. libr. 1. cap. 1. Lactantius Firmian de falsâ Relig. libr. 1. cap. 20. Macrob Saturn. libr. 1. cap. 4. & Div. Auguſt. de Civit. Dei libr. 4. cap. 8 & libr. 6. cap. 7. [a] Ovid. libr. 5. Faſtor. [b] Ovid libr 6. Faſt. [c] Ovid. ibid. & Feſt. Pomp. libr 2. [d] Plutarch. in Vitâ Romuli, Tit. Liv. libr. 1. Dionyſ. Halicarn. libr. 2. & Varro libr. 5. de Ling. Latin. [e] Varro ibid. Feſt. Pomp. in V. Angeronæ, & Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 10.

duodecimo Kal. Januarias; de quibus, aliiſque, quæ minimè nominavi, nihil dico; quia vereor, ne vobis injucunda accidat oratio mea, nec unquam exitum reperiat.
54 Nunc venio ad menſes additos a Numâ; Januarium, & Februarium nonnulli [a] volunt Numam addidiſſe; annumque Romuli decem dumtaxat menſes habuiſſe, & tercentum quatuor dies fuiſſe complexum; menſeſque vagos nullam anni certam tempeſtatem obtinuiſſe; alii, quos arbitror propiùs ad veritatem accedere, putant annum a Romulo inſtitutum duodecim habuiſſe menſes, tercentumque, & ſexaginta dies; quin etiam ſunt, qui Romulo non ignotam fuiſſe intercalandi rationem aſſeverent, annumque ſuum ad ſpatium ſolaris curriculi redigendi. Quorum ſi vera ſententia eſt, nihil eſt, quod Romuli ſapientiam in deſcribendo anno tantopere contemnamus; non enim multo melius Numa annum ordinavit; quare non pro certo affirmarim additos a Numâ duos menſes. Illud certum eſt Numam principem inſtituiſſe, ut initium anni a Januario menſe duceretur; eoque id conſilio factum, ut eo quoque documento Romani diſcerent non omnia virtuti bellicæ tribuenda, mitioreſque virtutes belli ſtudiis anteponendas. Cuncta Numæ conſilia collineabant eò, ut Romanam civitatem Martis ardore flagrantem mitigaret, & ad pacis artes converteret, ferocitatemque nimiam juſtitiâ coërceret, & aliis virtutibus temperaret; ut ex omnium virtutum collectione conflata felicitas Romanis contingeret. Itaque quum animadverteret annum a menſe Martis inchoari, quod erat a Romulo inſtitutum; ut Romani Martem inprimis colerent, & omnibus numinibus anteponerent, cujus menſem principem locum videbant obtinere; ipſe Januarium menſem anni primum eſſe voluit, quem Jano [b] pacifico Deo dedicavit; ut intelligerent Romani pacem bello præferendam. Fuit [c] enim Janus Rex pacis artibus inclytus, qui tantâ ſanctimoniâ dicitur præſtitiſſe,
55 ut eo imperante Italiæ populi inſitâ feritate depoſitâ ad ſtudium rerum divinarum converterentur; is [d] & templa Diis primus condidit, & ritus monſtravit ſacrorum; præterea [e] quum agri colendi rationem a Saturno accepiſſet, ſuis popularibus oſtendit agriculturam, princepſque [f] cudit nummos; in quorum alterâ parte [g] navis, in alterâ Jani effigies viſebatur; quæ [h] navis adventum in Italiam Saturni exprimebat, quia Saturnus navi vectus venerat. Tantâ verò [i] prudentiâ fuit, ut eo quod & præterita ſciret, & futura prævideret, bifrons fuiſſe dicatur; ut minimè mirum ſit, ſi Numa ipſi principium anni dedicavit; honori favit ejus, quem ſimillimum ſibi arbitrabatur; & quemadmodum Romulus, teſte Livio, ſola [l] ex peregrinis Herculis ſacra ſuſcepit; quia immortalitatem virtute partam, quam omni ſtudio appetebat, in alio ſibi colendam exiſtimabat; ita Numa præcipuum honorem Jano impartivit, quia his virtutibus excelluiſſe intelligebat, quarum ſe eximiam, & ſingularem gloriam videbat conſequutum? nec deerant cauſæ, quibus Janum ceteris Numinibus anteponeret. Arnobius non contemnendus Auctor libro tertio contra gentes tradit fuiſſe quoſdam, 56
qui Janum eſſe Mundum affirmarent; quoſdam [m] verò Solem eſſe prodidiſſe; nec deſuiſſe, qui annum videri vellent; Ovidius [n] quartam affert opinionem, & Janum eſſe habitum Chaos aſſeverat; ſic enim loquitur:

Me Chaos Antiqui, nam ſum res priſca, vocabant.

Sed ſive Sol eſt Janus, ſive Mundus, ſive annus, ſive denique Chaos, ab eo fuit annus inchoandus; nam cui potiùs debetur anni principium, quàm Soli, qui eſt anni parens? Quid ſi Janus Mundus, aut annus eſſe ſtatuatur? nonne ab eo incipi decebat annum? quum ex his alter non annum modò ſolarem, ſed omnium ſiderum ſuâ converſione conficiat; alter non ſolùm anni principium, ſed etiam medium, & finem ſibi jure vindicet. Nec deterior eſt cauſa Jani, ſi Chaos eſſe ponatur; tunc enim non ſolùm annorum principium, ſed omnium rerum videatur, neceſſe eſt. Sed
apud Priſcos ferè obtinuit opinio affirman- 57
tium, Janum a Sole non eſſe diverſum; quippe Solem [o] Janum eodem modo ab Antiquis nuncupatum, quo Lunam Janam conſtat appellatam; cujus rei teſtis eſt Varro, qui Lunam, quum primùm a coitu Solis redit, Janam novellam vocat, & Janam Lunam dicit his [p] verbis: *Nunquam rure audi-*

[a] Plutarch. in Vitâ Numæ, Tit. Liv. libr. 1. Solinus cap. 2. Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 12. & 13. & Cenſorin. de Die Natali cap. 22. [b] Idem ibid. [c] Div. Auguſtin. de Civitate Dei libr. 7. cap. 4. & 8. Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 9. & Lactant. Firmian. de Falsâ Rel. libr. 1. cap. 13. [d] Xenon apud Macrob. Saturnal. ibid. [e] Plutarch. Quæſt. Roman. [f] Dracon Corcyræus libr. de Lapidibus apud Athen. libr. 15. cap. 13. in fin. [g] Plin. libr. 33. cap. 3. [h] Plutarch. Quæſt. Roman. cap 41. [i] Cedrenus Compend. Hiſtor. pag. 138. Edit. Baſil. & Plutarch. in Vitâ Numæ. [l] Tit. Liv. libr. 1. [m] Macrob. libr. 1. Saturn. cap. 9. [n] Ovid. Faſt. libr. 1. & Paul. in Epit. Feſti Pompeii in V. Chaos. [o] Nigidius apud Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 9. [p] Varro de Re Ruſt. libr. 1. cap. 37.

audiſti, inquit, octavo Janam Lunam, & creſcentem, & contra ſeneſcentem, & quæ creſcente Lunâ fieri oporteret; & tamen quædam melius fieri poſt octavam Janam Lunam, quam ante; quæ verba Varronis dubii nihil relinquunt, quin Luna antiquitus Jana fuerit appellata. Atque hinc Dianæ nomen duxit originem, dictaque eſt Diana Luna, quaſi [a] diva Jana, abjectâ poſteriore ſyllabâ prioris vocis, & primâ litterâ poſterioris, & utraque voce conjunctâ, in unumque nomen conflatâ. Ex quibus intelligi poteſt, cur Dianæ nomen primâ ſyllabâ productâ interdum efferatur, ut in his [b] Horatii verſibus:

Infernis neque enim tenebris Diana pudicum
Liberat Hippolytum;

& in hoc Maronis [c] carmine,

Exercet Diana choros, quam mille ſecutæ

Quum enim in *divâ* prior ſylllaba producatur, etiam in compoſito nomine *Diana* prima ſyllaba producitur, quæ ex eâ nata eſt; quamvis propter vocalem conſequentem interdum contrahatur, ut ab Ovidio [d] contrahitur hoc verſu:

Talia pinguntur ſuccinctæ crura Dianæ..

58 Quum igitur Jana Luna nuncupetur, quis neget Janum Apollinem, ſive Solem nuncupari? quod eſſe conſentaneum veritati multis argumentis declaratur; nam [e] ideo duodecim aræ Jano dicatæ Romæ ſpectabantur; quia Janus a Sole diverſus non habebatur, nam aræ duodecim nihil aliud ſunt, quàm duodecim menſes, quos efficit Sol duodecim Zodiaci ſigna peragrando; qui menſes omnes quodammodo ſacri ſunt Soli, ſicut erant aræ Jano conſecratæ: ideo etiam Janus bifrons [f] fingebatur, quia duplex oris ſpecies ortum, occaſumque Solis exprimebat; quin [g] etiam Faleriis erat quadriceps Jani ſimulacrum, quod in Urbem Romani invexerunt; quatuor autem capita nihil aliud referebant, quàm Solis vim ad quatuor Mundi cardines pertinentem, & Ortum, Occaſumque, Meridiem, & Septentrionem clariſſimâ luce collustrantem: ideo denique Janus geminus a Numâ dedicatus, ut Plinius [h] refert, digitis ita figuratis fuit, ut numerum dierum, quos annus continet, repræſentaret; quo nullum certius argumentum afferri poteſt eamdem Solis, & Jani habitam fuiſſe naturam. Idem declarabant, & Jani co-
59 gnomina; nam ut [i] Macrobius libro primo capite nono Saturnalium tradit, in ſacris Janus geminus, Janus pater, Janus Junonius, Conſivius, Quirinus, Patulejus, Clauſius, vel Cluſius; quæ omnia cognomina pertinent ad Solem; cur enim Sol geminus poſſit nuncupari, jam expoſuimus; Patrem verò quis neget Solem jure dici? quum Solis virtus ad omnium plantarum, metallorum, animantium, rerum denique omnium procreationem plurimum conferat; quum Sol non ſolùm Mortalium procreator habeatur, ſed etiam genitor eorum, quæ interitus eſſe videntur expertia; quippe quædam ſtellæ, niſi lumine Solis illuſtrentur, appellatione ſtellæ careant, nec habere ſtellarum vim, & naturam videantur, neceſſe eſt, ut earum ſaltem pater Sol dici poſſit. Quis autem Junonium nuncupari meritò non fateatur? Juno [l] eadem, ac Luna; menſes ad Lunam ſpectant, ſed ſpectant etiam ad Solem; ideo Sol Junonius non ſine causâ nominatur. Quid Conſivius, quid Quirinus, quid Patulejus, & Clauſius? nonne ſapiēter appellatur Conſivius a conſerendo, quia Solis beneficio, quidquid conſeritur, provenit, & Sole adjuvante conſeritur? Quirinus, quia Solis, & [m] Martis idem numen eſſe cenſebatur? Patulejus, & Clauſius, quia Sol oriens, quaſi Mundum videtur aperire; occidens verò claudere? Ideo Janus clavem tenens fingebatur; quò reſpexit [n] Ovidius, quum 60
dixit:

Ille tenens baculum dextrâ, clavemque ſiniſtrâ;

& quum clavigerum Deum Janum appellavit his [o] verſibus:

...... placidis ita rurſus, ut ante,
Clavigerum verbis alloquor ipſe Deum.

Qua de causâ januis præſidere Janus [p] putabatur; qua in re ab Apolline diverſus eſſe haudquaquam videtur; nam & Apollo Θυραῖος, quo nomine ſignificatur januæ cuſtos, a Græcis vocabatur. Idcirco autem, quod Janus januas haberet in poteſtate, Jano ante [q] omnes Deos rem divinam faciebant; quaſi prius eſſet exorandus, qui januæ cœleſtis aulæ præſideret, quàm Dei precibus adirentur, incaſſum caſuris votis, nec ad aures Deorum perventuris, niſi Janitore placato, & ad quos mittebantur Deos, ea tranſmittente; quod [r] Ovidius teſtatur his verſibus:

Mox ego; cur quamvis aliorum Numina placem,
Jane,

[a] Voſſius in Etymolog. in V. Januæ. [b] Horat. libr. 4. Od. 7. ad Torquatum. [c] Virgil. Æneid. libr. 1. [d] Ovid. Amor. libr. 3. Eleg. 2. [e] Varro libr. 5. Rerum Humanar. apud Macrob. libr. 1. Saturnal. cap. 9. [f] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 9. V. Plutarch. in Vitâ Numæ, & in Quæſt. Roman. ubi alias affert cauſſas. [g] Macrob. ibid. [h] Plin. libr. 34. cap. 7. [i] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 9. & Cedren. pag. 138. Compend. Hiſt. Edit. Baſil. [l] Macrob. libr. 1. cap. 15. Saturn. [m] Macr. ibid. cap. 17. & 19. [n] Ovid. Faſtor. libr. 1. paulo poſt init. [o] Ovid. ibid. [p] Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 9. [q] Cicer. de Nat. Deor. libr. 2. Arnob. adverſ. Gentes libr. 3. & Martial. libr. 8. epigr. 8. [r] Ovid. Faſtor. libr. 1.

Jane, tibi primùm tura, merumque fero?
Ut poſſis aditum per me, qui limina ſervo,
Ad quoſcumque voles, inquit, habere Deos.

Atque hæc ipſa poteſtas, Numenque Jani, 61 quo januis præeſſe putabatur, cum his, quas attulimus, conjuncta rationibus fecerunt, ut a Januario Numa probabilius auſpicari videretur; ab eo quippe incipere debebat annus, & is quaſi fores anni ineuntis aperire, qui omnium rerum aditus, omnes cardines, & feres obtinebat; ipſum verò initium anni in brumæ dies contulit, quia tunc novus annus videbatur, quum Sol iterum ad nos incipit remeare, novamque init viam, quæ reſtituit borealibus partibus ſidus, quod in auſtrales partes penitus receſſerat; quam rationem Ovidius libro primo faſtorum his duobus verſibus [a] complectitur:

Bruma novi prima eſt, veteriſque noviſſima Solis;
Principium capiunt Phœbus, & annus idem.

Atque [b] ideo quòd Kalendis Januariis annus inchoabatur, eo die magiſtratus omnes 62 novum honorem auſpicabantur; populus in candidâ veſte cernebatur; in Capitolium ingens multitudo confluebat, victimæ cædebantur, adolebantur tura; unuſquiſque lætis vocibus utebatur, ne initio anni in omen triſte verba minùs fauſta verterentur; qua de causâ & palmæ fructus, & caricæ, & mella libabantur; quòd hæc tria, quum dulcedine præſtent, omen facere anni, qui nihil amari haberet admixtum, viderentur; ut Ovidius [c] teſtatur his verſibus:

Quid vult palma ſibi, rugoſaque carica, dixit,
Et data ſub niveo condita mella cado?
Omen, ait, cauſſa eſt, ut res ſapor ille ſequatur,
Et peragat ceptum dulcis ut annus iter.

Idem poëta [d] eodem putat pertinere ſtipem, 63 quæ Kalendis Januariis colligebatur; nec ad omen minùs pertinebat, quod quamvis eo die ab omni opere ceſſaretur, nec forum cauſidicorum jurgiis, nec officinæ ſtreperent artificum induſtriâ laborioſâ, nec gymnaſia doctorum vocibus perſonarent; tamen omnia opera aliquatenus adminiſtrabantur, ne primus anni dies prorſus otioſus, prorſuſque carens omni lite, atque omni labore eſſet auſpicium anni deſidioſiſſimi, ac penitus otioſi; quocirca Ovidius [e] dixit:

Poſt ea mirabar, cur non ſine litibus eſſet

Prima dies; cauſam percipe Janus ait:
Tempora commiſi naſcentia rebus agendis,
Totus ab auſpicio ne foret annus iners;
Quiſque ſuas artes ob idem delibat agendo,
Nec plus quàm ſolitum teſtificatur opus;

ſic & feſtam diem ceſſatione operum celebrabant, & documentum dabant non eſſe nimis otio indulgendum. Atque hi menſes fuerunt in anno a Romulo, & a Numâ 64 deſcripto, & his religionibus conſecrati, & hoc numero dierum conſtantes; ſed Cæſar, quum [f] animadverteret in emendatione anni a Numâ inſtitutâ id eſſe vitium, quod vix vigeſimo quarto quoque anno Solis curriculo congrueret annus; præterea tot deeſſe dies anno Numæ, ut ſiquando, quod interdum accidebat vel gratiâ ſacerdotum, vel aliquâ ſuperſtitione objectâ, non eſſet intercalatum, magnopere perturbaretur omnis ordo, menſeſque alienum locum occuparent; ſtatuit hanc temporum inconſtantiam eſſe tollendam; & quum videret [g] Ægyptios omnium Mortalium & eſſe, & haberi rerum cœleſtium conſultiſſimos, eos in anno deſcribendo potiſſimum eſſe cenſuit imitandos; & quum aliæ nationes ferè omnes annum ſuum ad Lunæ curſum accommodarint, ipſe annum voluit cum Solis curriculo convenire. Quapropter Julianus Imperator oratione de Solis laudibus tradit ſolos Ægyptios, atque Romanos in anni deſcriptione Solis, non Lunæ curſum ſpectaviſſe. Jam diximus in anno Numæ fuiſſe trecentos quinquaginta quinque dies; quare [h] Cæſar, ut tempus expleret, quo Sol circumvolvitur orbem ſuum, addidit anno decem dies; ſed quia quadrans diei erat anno præter decem dies adjiciendus, quarto quoque anno intercalarem diem juſſit interponi; quo factum eſt ut ſinguli anni trecenos ſexagenos quinos dies, & quadrantem obtinerent; diem autem intercalarem ante quinque extremos Februarii dies collocavit; ex quo bis dicebatur ſexto Kalendas Martias, unde biſſexti nomen emanavit. Dies verò decem, quos adjecit anno, ita diſtribuit; Januario, Sextili, & 65
Decembri binos tribuit; quocirca quum hi menſes undetricenos dies habuiſſent, tricenos ſingulos habuerunt; Aprili verò, Junio, Septembri, Novembri, qui pariter undetricenis diebus finiebantur, ſingulos addidit, ut tricenos dies unuſquiſque eorum contineret. Sed quia intercalandi ratione perturbatâ, vel omnino neglectâ, in

[a] Ovid. Faſtor. libr. 1. v. 161. [b] Herodian libr. 1. Cic. libr. 7. Epiſt. Fam. Epiſt. 30. Sueton. in Vitâ Cæſar. cap. 76. & in Vitâ Caligul. cap. 17. & Plin. libr. 11. cap. 37. [c] Ovid. Faſtor. libr. 1. v. 183. [d] Ovid. ibidem. [e] Ovid. Faſtor. libr. 1. v. 163.

[f] Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 14. Plin. libr. 18. cap. 25. Sueton. in Vit. Cæſaris cap. 40. & Solin. in Polyhiſt. cap. 3. [g] Herodot. l. 2. & Macr. ibid. & Clem. Alex. libr. 1. Strom. [h] Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 14. Plutarch. in Vitâ Cæſar.

aliena tempora menſes invaſerant, coactus
eſt, ut omnes menſes in priſtinum locum
raſtitueret, annum, quo hæc diſponebat,
ex quadringentis quadraginta quatuor die-
bus conſtituere, ut Macrobius [a] tradit, vel,
ut Solinus [b] teſtatur, ex trecentis quadra-
ginta quatuor; qoo exacto reliqui anni tre-
centos ſexaginta quinque dies, & quadran-
tem (qui quum quatuor anni eſſent revo-
luti diem unum efficiebat ad qoartum an-
num addendum) complexi non deſideraſ-
ſent aliam emendationem; ſed inſcitia ſa-
cerdotum fecit, ut annus rurſus tranſiret
lineam, & extra limitem vagaretur. Nam
quum [c] exacto quarto quoque anno inter-
calari oporteret, ipſi initio quarti cujuſque
anni intercalarem diem interjecerunt; ita
triginta ſex annorum ſpatio tres dies inter-
calati amplius, quàm oporteret; quem er-
rorem ut Auguſtus tolleret, ter intercala-
tionem juſſit omitti, & ſextodecimo de-
mum anno completo intercalarem diem
66 adjecit. Menſes autem uſque ad Cæſaris
principatum priſtinum nomen obtinebant;
ſed Cæſare imperante placuit [d] ſenatui in
honorem Julii Cæſaris Quinctilem men-
ſem Julium appellare; quia quarto Idus
Quinctiles Julius Cæſar eſt procreatus; quo
exemplo & qui antea [e] Sextilis vocabatur,
Auguſtum ab Auguſto ſenatus nominavit;
quod eo [f] menſe Cæſar Auguſtus primum
conſulatum iniviſſet, & tres in Urbem
triumphos intuliſſet, & Ægyptum in po-
puli Romani poteſtatem redegiſſet. In quo
Romani populi Athenienſis adulationem
ſunt imitati; qui menſem [g] Martium, quem
Munychionem appellabant, a [h] Demetrio
Antigoni Regis filio Demetrionem, & ul-
timam diem menſium demetriadem nuncu-
parunt. Sed Athenienſes eum honorem
Demetrio decreverunt, qui ejecto Mony-
chiâ præſidio Athenas in libertatem vindi-
carat, & populo ſuas leges reſtituerat, &
magnificentiſſimis donis affecerat civita-
tem; ſed Romani Julium, & Octavianum
tanto honore cumularùnt; qui Romanam
civitatem gentibus univerſis imperantem
in ſervitutem redegerant; & qoum ſole-
rent populi ſuos liberatores Deorum im-
mortalium honoribus honeſtare, ipſi eos,
qui ſibi libertatem extorſerant, hoc hono-
re, quo hactenus Deos affecerant, auctos
voluerunt. Nam alii menſes, qui numero
non notabantur, Deorum nominibus, aut 67
a Deo deductis appellationibus fuerant in-
ſigniti; ut [i] Januarius, Martius, Aprilis, &
ceteri, qui eadem ratione ſunt appellati;
Julius, & Auguſtus menſium ſoli ab homi-
nibus nomen acceperunt; niſi audire veli-
mus eos, qui a Junio [l] Bruto Junium men-
ſem eſſe dictum prodiderunt; quod ſi verum
credatur, præpoſterè nimis Julius Junium
ſequitur; quum alter tyranni, alter Patriæ
liberatoris nomen ferat, ut libertatis vin-
dex cum oppreſſore conjungatur. Verum-
tamen virtutes Julii Cæſaris, & Auguſti,
reſque geſtæ, & opinio, qua poſt mortem
in numerum Deorum relati [m] credebantur,
fecerunt, ut is honos utrique proprius,
perpetuuſque permaneret; quod aliis mi-
nimè contigit, licet rerum potirentur. Nam
Domitianus [n] a Germanici appellatione,
quam ſibi vindicabat, Septembrem Germa-
nicum nuncupavit, Octobrem, quo [o] na-
tus erat, Domitianum; ideo Martialis li-
bro [p] nono ſic ait:

Dum Janus hiemes, Domitianus autumnos,
Auguſtus annis commodabit æſtates,
Dum grande famuli nomen aſſeret Rheni
Germanicarum magna lux Calendarum, &c.
Manebit altum Flaviæ decus gentis
Cum Sole, & aſtris.....

ſed eruditus aſſentator a veritate longiſſimè
aberravit; nam Domitiano interfecto O- 68
ctober ſtatim Domitianus deſiit nominari;
September autem, licet diutiùs Germani-
ci nomen conſervarit, quum ætate Macro-
bii id adhuc retineret; tamen procedente
tempore recentius nomen amiſit, vetuſtum
recuperavit. Statius [q] quoque ob eandem
cauſam Domitiano adulatur his verbis:

...... nondum omnis honorem
Annus habet, cupiuntque decem tua nomina
menſes.

Quo in loco Poëta vult, quum duo men-
ſes, September nimirum, & October in ho-
norem Domitiani impoſitis nominibus no-
tarentur, & reliquos optare, ut ab eodem
nomina ſibi imponerentur, ejoſque hono-
ſibus dicarentur; ſed Domitianus, licet id
fortaſſe cogitarit, non eſt auſus priſtinis
nominibus deletis omnes menſes a ſe indi-
tis nominibus appellare; ſed quod non eſt
auſus Domitianus, Commodus [r] eſt au-
ſus;

[a] Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 14. Plutarch. in Vitâ Cæſaris. [b] Solinus in Polybiſt. cap. 3. [c] Macr libr. 1. cap. 14 & Plin. l. 18 cap. 25. [d] Idem Macrob. ibid. cap. 12. Sueton. in Vitâ Cæſar. cap. 76. & ante hos Ovid. libr. 4. Faſtor. [e] Suetonius in Vitâ Auguſti cap. 31. Macrob. ibid. & D. Hieronym. in Epiſt. ad Euſtochium. [f] Ex Verbis S. C. apud Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 12. [g] Plutarch in Vitâ Phocion. [h] Idem in Vitâ Demetr. [i] V. ſupra in hac ipſâ Diſſert. num. 35. 36. 40. 43. 45. [l] Macr. Saturn. libr. 1. cap. 12. [m] Sueton. in Vitâ Cæſaris, & Auguſti in fine. [n] Idem in Vitâ Domitiani cap. 13. & Macrob. Saturn. cap. 12. libr. 1. [o] Idem Sueton. & Macrob. ibid. Plutarch. in Vitâ Numæ, & Dion in Vitâ Domitiani. [p] Martial. libr. 9. Epigr. 2. [q] Stat. Sylvar. libr. 4. Sylv. 1. [r] Æl. Lamprid. in Vitâ Commodi, & Dio in Vitâ ejuſdem, Herodian. libr. 1. & Eutropius libr. 8. cap. 7. ſed variè.

Digitized by Google

ſus, qui Januarium ab amore concubinæ Marciæ, quam Amazonis imagine pictam diligebat, Amazonium nominavit; Invictum Februarium, quod cognomen ſibi Commodus ſuperbiſſimè, ut Dio [a] tradit, arrogabat; Martium Felicem eadem de cauſâ, Aprilem Pium, Majum Lucium, Junium Ælium, Julium Aurelium a ſuis cognominibus; Auguſtum Commodum a ſuo nomine, Septembrem Auguſtum a dignitate; Octobrem Herculeum, vel, ut ait [b] Lampridius, Herculem ab inſanâ cupiditate, qua flagrabat, Herculem imitandi; Novembrem Romanum ab urbe Româ, Decembrem Exuperatorium ab innumeris palmis, quas in ludo gladiatorio Mirmillo Regina foerat conſequutus, appellavit; nam [c] ſeptingenties tricies quinquies depugnavit.
Nec id ſatis perverſæ hominis ambitioni
69 fuit; etiam Romæ nomen mutavit, &
Commodianam dici [d] voluit; quaſi eſſet alter Urbis conditor, quam rapinis, cædibus, omni ſcelere, & crudelitate ſubverterat; de cujus etiam incendio cogitavit, quaſi urbs Orbis terrarum victrix meliùs ab homine molliſſimo, notæque impudicitiæ nomen acciperet, quàm a robore, a quo fertur appellata. Qui profectò parum vidit his eſſe memoriam ſui propagandam, qui eximiam laudem meruerunt; ſimul enim cum memoriâ & gloria, & laudes propagantur; his autem, qui ſic vixerunt, ut eorum facta ſempiternis tenebris obruenda videantur, nihil magis eſſe fugiendum, quàm famæ perpetuitatem; nam propagatio memoriæ, nominiſque fœdis, impiis, & conſceleratis hominibus, quid aliud affert, quàm dedecoris, infamiæ, turpitudinis notam ſempiternam? Ex his verò Cæſaribus, qui bonis artibus inclaruerunt, unus poſt Julium Cæſarem, & Auguſtum Tacitus Imperator fuit, qui appeteret hanc gloriam menſis a ſuo nomine appellandi; nam [e] Septembrem Tacitum juſſit nominari; quòd eo menſe & natus eſſet, & Imperium conſequutus; ſed hæc appellatio, quemadmodum Imperium Taciti, non fuit diuturna. Quapropter ſolus Cæſar, atque Auguſtus vel propter eximiam, excellentemque virtutem, vel propter benevolentiam ſucceſſorum, quòd omnes, qui in Imperio ſuccedebant, illis tanquam ſuæ magnitudinis auctoribus ſe plurimum debere fatebantur, ſunt conſequuti; ut nomen ſuum menſibus inditum tam eſſet æternum, quàm eſt æterna volventium annorum nullo temporis momento hærens, inſiſtenſque converſio. Atque hæc
de menſibus Romanis dicenda videbantur, 70
quum de anno ageremus a Romulo primùm, ac deinde a Numâ ad Lunæ curſum deſcripto, ac poſtremò a Cæſare emendato, & Solis converſione circumſcripto; nunc ad annum revertamur; nam, quoniam de anno, quo Romani utebantur, verba fecimus, non abſurdum fuerit de aliis annis pauca quædam delibare. Annum nonnulli [f] putant dictum ab *an*, quæ vox Antiquis *circum* ſignificabat; ex quo *ambire* eſt *circumire*, & ambarvalis hoſtia teſte Feſto [g] ea eſt, quæ rei divinæ cauſâ circum arva ducitur ab iis, qui pro frugibus faciunt. Quapropter tempus, quo unumquodque ſidus ad eamdem metam, a qua profectum fuerat, revertitur, ejus ſideris annus [h] appellatur; qua de cauſâ Saturni annus triginta [i] ſolares annos complectitur; annus Jovis duodecim annos; duos circiter Martis annus; Solis autem curriculum trecentis ſexaginta quinque diebus, & quadrante conficitur; Veneris autem annus novem ferè menſibus, Mercurii verò tribus. Lunæ [l] autem duplex eſt annus, vel
enim tempus ſpectatur, quo Lunâ in eum- 71
dem Cœli locum, unde profecta fuerat, revertitur, & tunc viginti ſeptem diebus, horiſque ſeptem, ſcrupuliſque quadraginta converti reperitur; vel illud temporis intervallum, quo Luna in eundem locum, unde diſceſſit, reſtituitur, inſuperque Solem, qui partes aliquot proceſſit, aſſequitur; quod fit viginti novem dierum ſpatio, & horarum duodecim, & quadraginta quatuor ſcrupulorum. Atque hujus comparatione anni [m] Macrobius putat Solis annum magnum a Poëtâ ſummo his verbis [n] nominari:

Interea magnum Sol circumvolvitur annum.

Quum autem tot annorum genera ſit natura
ipſa molita, minimè mirandum eſt ſi apud 72
diverſas gentes diverſi fuiſſe anni memorantur; & Ægyptii quidem, qui [o] ſolertiùs arcana ſtellarum indagarunt, ſex annos habuiſſe dicuntur; nam annum lunarem duplicem habuerunt, minorem alterum, alterum majorem; alter menſtruo [p] ſpatio

[a] Dio in Vit. Commodi. [b] Æl. Lamprid. in Vitâ Commodi. [c] Æl. Lamprid. ibid. [d] Jo: Xiphilin. in Commodo. [e] Flavius Vopiſcus in Vit. Taciti. [f] Attejus Capito apud Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 14. [g] Pompejus Feſt. apud Macrob. Saturnal. libr. 3. cap. 5. & Servius ad Ecl. 3. Virgil. v. *Quum faciam vitulâ pro frugibus, &c.* [h] Macrob. in Somn. Scip. libr. 2. cap. 11. [i] Idem ibid. Cenſorin. in Fragmento cap. 3. Plutarch. de Placitis Philoſophor. libr. 2. cap. ult. & Plin. libr. 2. cap. 8. [l] Macr. libr. 1. cap. 6. in Somn. Scip. [m] Idem in Somn. Scip. libr. 2. cap. 11. [n] Virgil. Æneid. libr. 3. [o] Herod. in Euterpe, ſive libr. 2. In princip. [p] Diodorus Siculus libr. 1. pag. 15. & Plin. libr. 7. cap. 48.

finiebatur, alter quatuor [a] menſes continebat; de altero loquuntur Auctores, quum quoſdam Ægyptii Reges [b] mille ducentos annos vixiſſe memoriæ prodiderunt; de altero autem, quum quoſdam trecentos, aut quadringentos annos vitæ eſſe permenſos affirmarunt. Habebant præterea annum ſolarem, qui [c] ex trecentis ſexaginta quinque diebus, & quadrante conſtabat: habebant annum [d] canicularem parvum, qui quatuor annos complectebatur; qui propterea canicularis eſt appellatus, quòd ex quarto Caniculæ ortu eſt obſervatum deeſſe quadrantem Diei anno, qui antiquitus dumtaxat trecentos ſexaginta quinque dies comprehendebat: habebant annum canicularem magnum, qui tot annos complectebatur, quot ſunt in anno ſolari dies: habebant maximum, qui quatuor magnos annos caniculares continebat, annos [e] videlicet mille quadringentos, & unum ſupra ſexaginta. Aliæ verò nationes magnâ anno-
73 rum diverſitate ſunt uſæ; Arcades [f] anno trimeſtri utebantur, qui profectò non ſideris alicujus curſum ſpectaverunt, ſed quatuor anni tempeſtates; quum enim, ut Sulmonenſis [g] Poëta loquitur, annus

Perque hiemes, æſtuſque, & inæquales autumnos
Et breve ver......

quatuor ſpatiis exigatur, unum ſpatium ex his annum appellarunt, ut ver, aut æſtatem. Acharnanes [h] autem duo; nam apud Acharnanes annus ſex menſes obtinebat. Plutarchus autem in Vitâ Numæ tradit Arcades annum quatuor menſium habuiſſe, quemadmodum [i] Ægyptios; qui profectò annum in tria tempora, non quemadmodum nos in quatuor, diviſerunt, in hiemem ſcilicet, ver, & æſtatem; quam anni diviſionem Ægyptiorum fuiſſe tradit Siculus [l] Diodorus; & idem tradit fuiſſe Barbaros, apud quos tribus menſibus annus conſtaret. Sed hi non prorſus abſurdè an-
74 ni tempeſtates, quas ὥρας Græci vocant, pro anno [m] ſumpſerunt; abſurdiſſimè Lanuvini, qui annum [n] ex tredecim menſibus conſtare voluerunt, ac tredecim menſes trecentos ſeptuaginta quatuor dies comprehendebant; qui profectò non ſideris alicujus converſionem, non anni tempeſtates, ſed ſuum errorem ſequuti ſunt non ſolum in anno, ſed etiam in menſibus coſtituendis; nam apparet & menſes nec ad ſpatium, quo Sol unum Zodiaci ſignum perluſtrat, nec ad Lunæ curriculum potuiſſe accommodari. Atque hi anni ferè fuerunt nationum, de quibus aliqua fama ad nos pervenerit; nam Hebræi [o] eodem anno ſunt uſi, quo Græci, qui duodecim Lunæ periodus continebat, & trecentis quinquaginta quatuor diebus terminabatur. Addi poteſt his annis, 75
quos diverſæ nationes habuere diverſos, annus, qui magnus a philoſophis appellatur; de cujus magnitudine multæ feruntur ſcriptorum, diſcrepanteſque ſententiæ. Ælianus [p] in variâ Hiſtoriâ tradit, OEnopidem Chium Olympiæ æream tabulam dedicaſſe, in qua ſiderum motum quinquaginta novem annorum deſcripſerat; quod ſpatium temporis annum magnum nuncupavit. Ex eodem [q] Auctore cognoſcimus Metonem inſignem ſiderum ſpectatorem columnas æreas ſtatuiſſe, in quibus, & ſolſtitia, & brumæ dies adnotarat, & magnum annum, quem ex annis novendecim conſtare dicebat; Diodorus [r] Siculus: ϗ διὰ τοῦτο τὴν ἐννέα, καὶ δεκαετῆ χρόνον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μέγαν ἐνιαυτὸν ὀνομάζεσθαι. Sed Metonis annus nihil aliud erat, quàm illud temporis intervallum, quod quum effluxerit, redit eadem Lunæ ratio; quod ſpatium eſt a Callippo [ſ] quater multiplicatum, & ſeptuaginta ſex anni effecti. Alii Phœnicis vitâ alitis
unicæ magnum annum circumſcripſerunt; 76
quapropter Plinius libro X. capite II ſic ait: *cum hujus alitis vitâ magni converſionem anni fieri prodidit idem Manilius; iterumque ſignificationes tempeſtatum, & ſiderum eaſdem reverti*; quod etiam [t] Solinus teſtatum reliquit. Id ſi verum ſtatuatur, incertum eſt, quanta ſit hujus anni magnitudo; nam præterquam quod hæc avis fabuloſa meritò judicatur, Auctores inter ſe diſcrepant, nec quot annos ea vivat ſatis certum prodiderunt. Nam Æthiopiæ Rex in epiſtolâ

ad

[a] Diodor. Sicul. libr. 1. pag. 15. Auctor Æquivoc. quod opus Xenophonti adſcribitur, Plutarch. in Vit. Numæ, Solin. Polyh. cap. 3. & D. Auguſtin. de Civ. Dei libr. 12. cap. 10. [b] Diod. Sicul. libr. 1. pag. 15. & Plin. libr. 7. cap. 48. [c] Cenſor. de Die Nat. cap. 18. [d] Idem Cenſorin. ibid. & cap. 19. [e] Cenſor. de Die Nat. cap. 18. [f] Solin. Polyhiſt. cap. 3. Plin. libr. 7. cap. 48. & Macrob. in Saturnal. libr. 1. cap. 12. & Div. Auguſt. de Civit. Dei libr. 15. cap. 12. [g] Ovid. Metamorph. libr. 1. v. 117. [h] Plutarch. in Vit. Numæ, Macr. Sat. libr. 1. cap. 12. Solin. Polyhiſt. cap. 3. & Cenſor. de Die Natal. cap. 19. [i] Cenſorin. ibid. & Plutarch. in Vitâ Numæ. [l] Diodor. Sicul. Biblioth. Hiſtor. libr. 1. [m] Diodor. Sicul. libr. 1. Cenſor. de Die Nat. cap. 19. & Plutarch. in Symp. Quæſt. libr. 5. quæſt. 4. [n] Solin. Polyhiſt. cap 3. & Div. Auguſt. de Civit. Dei libr. 15. cap. 12. [o] D. Auguſt. de Civit. Dei libr. 15. cap. 14. & Suid. in V. Ἐνιαυτὸς. [p] Ælian. in Var. Hiſtor. libr. 10. cap. 7. & Cenſorin. de Die Nat. cap. 18. qui hanc anni magni rationem Philolaum Pythagoricum inveniſſe tradit. V. Joſeph. Scalig. de emendat. temp. pag. 166. [q] Ælian. & Cenſor. ibid. & Suid. in V. Ἐνιαυτὸς Μέτωνος. [r] Diodor. Sicul. libr. 2 pag. 92. [ſ] Cenſorin. de Die Natal. cap. 18. [t] Solin. Polyhiſt. cap. 36.

ad Romanum Pontificem Phœnicis vitam non ultra trecentos annos produci confirmat; Ovidius ad quingentos annos pervenire his verſibus [a] tradit:

Hic ubi quinque ſuæ complevit ſecula vitæ,
Ilicis in ramis, tremulæque cacumine palmæ
Unguibus, & duro nidum ſibi conſtruit ore;
Quo ſimul ac caſias, & nardi lenis ariſtas,
Quaſſaque cum fulvâ ſubſtravit cinnama myrrhâ,
Se ſuper imponit, finitque in odoribus ævum.

Tacitus [b] quoque, aliique, quos referre non eſt neceſſe, quingentos annos vitæ Phœnici largiuntur; Plinius [c] ſexcentos, atque ſexaginta; Lactantius mille, ſic enim in poëmatio de Phœnice [d] loquitur:

Quæ poſtquam vitæ jam mille peregerit annos,
Ac ſe reddiderint ſecula longa gravem,

Addit deinde nidum ſtruere, ſeſeque comburere, roguroque ſibi, ac cunas condere, quam opinionem antea ſequutus fuerat Martialis, qui ſic [e] ait:

Qualiter Aſſyrios renovant incendia nidos,
Una decem quoties ſecula vixit avis.

Cuius opinionis auctores videntur Heſiodi auctoritate moti hoc ævi ſpatium Phœnici tribuiſſe; nam Heſiodi de animalium vitâ carmen eſt [f] hujuſmodi:

Terna vireſcentum ter vivere garrula cornix
Sæcla virûm juſto vivendi limite, fertur;
At quater egreditur cornicis ſecula cervus;
Alipedem cervum ter vincit corvus; at illum
Multiplicat novies Phœnix Jovis alma propago;
Quem veſtro decies, nymphæ, prævertitis ævo.

Si autem in hoc Heſiodi carmine ſæcu-
77 lum accipias pro anno, quomodo nonnulli acceperunt, Phœnix nongentos ſeptuaginta quatuor annos vitæ explere reperiatur. Atque horum ſententiâ magnus annus mille ſolares annos complectitur; quam Virgilius Æneidos libro ſexto aſpexit his verbis:

Has omnes, ubi mille rotam volvere per annos,
Lethæum ad fluvium Deus evocat agmine magno,
Scilicet immemores ſupera ut convexa reviſant
Rurſus, & incipiant in corpora velle reverti.

Quo in loco Poëta ſummus agit de animis, quæ in corpora revertuntur, quod nonniſi anno magno revoluto contingit; quom non eædem animæ ſolùm redeunt in corpora, ſed res omnes inſtaurantur, eædemque tempeſtates, eædem fortunæ viciſſitudines, iidem homines, eadem imperia, eadem redit rerum facies. Verumtamen ut
ad Phœnicem revertamur, Cornelius [g] Ta- 78
citus quorumdam opininionem refert, qui Phœnicis ævum annis mille quadringentis ſexaginta uno definiunt; quod ſpatium temporis, quemadmodum nuper dicebamus, ab Ægyptiis anno caniculari maximo tribuitur. Sed omnium [h] longiſſimè Phœnicis vitam produxit Ægyptius Chæremon; qui hanc avem ad ſepties mille ſex annos ævi tradit pervenire. Verumtamen abſurdum profectò, abſurdum eſt arbitrari ex unius avis fato eſſe aptam, & pendere tantam rerum mutationem; licet [i] Ægyptii quum ſignare vellent magnam rerum inſtaurationem, Phœnicis avis figurâ uterentur; quòd, quum naſcitur Phœnix, omnia in-
ſtaurentur. Nunquam doctiſſimi viri, qoum 79
annum magnum excogitarunt, de Phœnicis ortu, aut interitu cogitarunt; ſed annum magnum omnium ſiderum tam errantium, quàm inerrantium converſionem eſſe voluerunt; & initium tunc hujus anni futurum, quum in eundem locum omnia ſidera, & ſtellæ ſe ſe retulerint, unde principio hujus ævi diſceſſerunt. Hinc Cicero de ſomnio Scipionis ita loquitur: *Re autem ipsâ quum ad idem, undè ſemel profecta ſunt, cuncta aſtra redierint, eandemque totius Cœli deſcriptionem longis intervallis retulerint, tum ille verè vertens annus appellari poteſt*. Quod & [l] Macrobius teſtatur, qui annum magnum fieri omnium luminum converſione arbitratur; licet libro ſecundo de Naturâ Deorum Cicero de ſtellis errantibus dumtaxat loquutus eſſe videatur; Be- 80
roſus [m] autem, quum omnia ſidera in Cancro convenerint, Mundum conflagraturum; quum verò in Capricorno, diluvio terrarum Orbem demerſum iri; & ſic magni anni veteris finem futurum, & initium novi arbitratur; id autem quanto contingit ambitu ſæculorum, non conſtat inter Auctores; Macrobius [n] putat quindecim annorum millia magnum annum continere, Julius Firmicus trecentis annorum millibus terminari, Orpheus [o] centum viginti millibus, Caſſander [p] auctore Cenſorino tricies ſexies centenis millibus. Sed quid hæc ego colligo? quum conſtet infixas Cœ-

[a] Ovid. Metamorphoſ. libr. 15. v. 395. [b] Cornel. Tacit. libr. 6. Annal. num. 28. [c] Plin. libr. 10. cap. 2. [d] Lactantius Firmian. de Phœnice v. 59. [e] Martial. libr. 5. Epigr. 7. ad Volcanum. [f] Heſiod. apud Plutarch. de Oraculorum defectu, & Auſon. Eidyll. 18. [g] Cornel. Tacit. Annaſ. libr. 6. n. 28. [h] Ulyſſ. Aldovrandus libr. 12. cap. 28. de Avibus. [i] Jo: Pierius Valerian. de Hieroglyphic. libr. 39. in princ. [l] Macrob. in Somn. Scip. libr. 2. cap. 11. & Feſt. Pompejus in V. Magnum annum. [m] Beroſus apud Senec. Natural. Quæſt. libr. 3. cap. 29. [n] Macrob. libr. 2. in Somn. Scipion. cap. 11. [o] Orpheus apud Cenſ. de Die Nat. cap. 18. [p] Caſſander apud eundem ibid.

Digitized by Google

Cœlo ſtellas triginta ſex annorum millibus ab occaſu in ortum ſuum curſum confecturas; ſi earum in eundem locum reditu annum magnum metiamur, triginta ſex annorum millibus finietur; ſin autem ſimul & Errantes in eundem regredi locum debent; quis hujus anni magnitudinem definiet? ideo Numenius innumeros continere aſtrorum circuitus affirmavit.

DISSERTATIO XXXI.

Ubi de Virginibus Veſtalibus agitur.

Virgines quamplurimis in locis Deorum ſacerdotes erant. Dionyſius Halicarnaſſeus ſatis probat, Numam inſtituiſſe Virgines Veſtales, ut etiam Livius tradit; non autem Romulum, ut quidam falsò opinantur; ideo Tarpeja, quæ Capitolium Sabinis prodidit, non fuit Veſtalis, licet Propertius id affirmarit. Veſtales, quum eliguntur, maximè omnium propriè capi dicuntur, non tamen ſolæ, quidquid aliqui ſint arbitrati; nam Gellius tradit, quod Flamines quoque, Augures, & Salii capi dicebantur. Ignem Veſtales concavo vaſe ad Solis radios expoſito accendiſſe videtur indicare Plutarchus; Lipſius tamen Feſti auctoritate ductus affirmat, attritu duorum lignorum excitari ſolere. Carpentum, & pilentum idem eſſe vehiculum ſuſpicatur Lipſius; ſed verius eſt ea fuiſſe diverſa, ut colligitur ex Livio, & Feſto. Senarius numerus, quum ex ſuis partibus conſtet, perfectus eſt, & a Pythagora nuptiæ appellabatur. Utrum Veſta ſit Terra juxta Platonis, Plotini, ac Dionyſii Halicarnaſſei ſententiam, an juxta Ovidii, & Albrici opinionem Ignis, qui omnibus rebus, etiam aquis ineſt. Veſta, quum homines in ſpeluncis habitarent, princeps dicitur domos conſtruxiſſe. Aſpiratio Græcorum frequenter in V. conſonum vertitur a Latinis, ut ex multis vocibus conſtat.

Caſta Superis [a] placere Poetæ non tam gravis, quàm elegantis graviſſima ſententia eſt, quam omnium populorum conſenſus comprobavit; idcirco Delphis [b] antiquitus reſponſa reddebat virgo; & ad eundem [c] colendum Deum in inſulam Delum cum primitiis frugum mittebant virgines Hyperborei; & Theſpiis Bœotiæ [d] urbe non ignobili templum Herculis fuiſſe accepimus, cujus fungebatur ſacerdotio virgo, quæ non ad tempus, ut aliis in locis, ſed totâ vitâ a viro abſtinebat; & in Calabiriâ inſulâ [e] juxta Trœzenem ſitâ Neptuni ſacra virgo adminiſtrabat; quæ quum nubendi tempus veniſſet, ſacerdotio ſe abdicare cogebatur; & Ægiræ [f] templum Dianæ fuit, ubi ſacerdos puella ſacris operabatur, donec viro jungeretur; apud Indos quoque Deorum cultrices feminæ illibatam virginitatem ſervabant; quæ venerandæ ſunt appellatæ, creditæque ſcientiam tenere futurorum; quin etiam viris eadem caſtitas iis, qui [g] Gymnoſophiſtæ vocabantur, & venerabiles; qui rerum contemplationi divinoque Numini colendo dediti, quo puriùs id facerent, a venereis voluptatibus prorſus abſtinebant. Nimirum Barbaros quoque non fugit, non poſſe mentem ſe ſe altiùs attollere, & liberam vacare divinis, quæ voluptatis illecebris, quaſi clavis quibuſdam corpori affigitur. Ideo Germanos etiam [h] accepimus Velledam Virginem tamquam divinam coluiſſe, & futurorum præſciam credidiſſe. Sed & apud [i] Græcos Delphis, & [l] Athenis ignem inextinctum ſervabant non prorſus quidem expertes nuptiarum feminæ, ſed quæ viris defunctis caſtitatem colebant. Jam ſacra [m] Cereris, Iſidiſque puellæ [n] purum corpus Dearum templo inferebant; quod etiam in Bonæ [o] Deæ ſacris animadvertimus obſervatum. Atque hujus rei longè plura poſſent exempla proferri, quæ conſultiſſimus divini juris Numa [p] contemplatus virgines Veſtæ legit ſacerdotes; quod noſter Auctor teſtatur his verbis: *Virgineſque [q] Veſtæ legit Albâ oriundum ſacerdotium, & gentis conditori haud alienum; his, ut aſſiduè templi antiſtites eſſent, ſtipendium de publico ſtatuit, virginitate, aliiſque cæremoniis venerabiles, ac ſanctas fecit*; de quibus verbis hodierno die, aliiſque deinceps eſt nobis diſſerendum; quibus illuſtrandis de virginibus Veſtæ conſecratis nonnulla dicemus. Atque illud inprimis non eſt prætereundum fuiſſe quoſdam, qui quod Livius hic affirmat, negent, a Numâ conditum templum Veſtæ, & Virgines

[a] Tibull. libr. 2. El. 1. [b] Diod. Sicul. libr 16 Biblioth. Hiſtor. pag. 524 [c] Herod. libr. 4. c. 33. Callimach. in hymn. in Delum v. 290 & Pauſan. in Atticis, Solinus cap. 21. & Pomponius Mela de Situ Orbis libr. 3. cap. 5. Plinius libr 4. cap. 12. [d] Pauſan. in Bœoticis, ſive libr. 9. [e] Idem in Corinthiac. ſive libr. 2. [f] Idem in Achaicis, ſive libr. 7 [g] Clem. Alexandr. libr. 1. Strom. [h] Cornel. Tac. libr. 4. Hiſtor. n. 61. [i] Plutarch in Vitâ Numæ. [l] Plutarch. ibid. & in Probl. cap. 75. [m] Pauſan. in Atticis, ſive libr. 1. & Achaic. ſive libr. 7. Valer. Maxim. libr. 1. cap. 1. Lactant. Firmian de origine erroris libr. 2. cap. 4. & Catullus in Nupt. Pelei, & Thet. [n] Apulejus Metamorph. libr. 11. [o] Plutarch. Probl. cap. 19. & in Vit. Cæſar. & Cicero de Haruſp. reſp. [p] Tit. Liv. libr. 1. Plutarch. in Vitâ Numæ, & A. Gell. libr. 1. c. 12. [q] Tit. Liv. libr. 1.

gines Veſtæ ſacerdotes conſtitutas; qui Ro-
mulum [a] putant hujus religionis fuiſſe con-
ditorem, & Virgines Veſtæ conſecraſſe.
Verumtamen hos in magno errore verſari
non eſt dubitandum; quum [b] Dionyſius
Halicarnaſſeus argumentis non ſanè con-
temnendis probet hanc opinionem eſſe val-
de futilem; nec Romulum ullum commu-
ne templum Veſtæ, nec ſacerdotes virgi-
nes dedicaſſe; ſed in [c] ſingulis curiis aram,
ubi curiones Veſtæ ſacra facerent, conſe-
craſſe. Illud etiam adnotandum verbum *le-*
3 *gere* de Veſtalibus dici, quum capiuntur;
ſic idem Livius libro primo: *Fratris filiæ
Rheæ Sylviæ per ſpeciem honoris quum Veſta-
lem eam legiſſet, perpetuâ virginitate ſpem par-
tus adimit*; ſed uſitatius in hac re eſt ver-
bum *capere*, quia Pontifex Maximus futu-
ram Veſtalem manu apprehendebat, ut Gel-
lius libro primo capite duodecimo teſtatur;
quo in loco tradit eſſe quosdam, qui ſolas
Virgines Veſtales capi dici arbitrentur;
quod tamen tanquam alienum a veritate
confutat; nam & Flamines capi, & Augu-
res, & Salii dicebantur; ſed maximè om-
nium propriè Veſtales, quia cum his, quæ
ab hoſtibus capiuntor, comparabantur;
nam [d] etiam nolentes, & ab invitis paren-
tibus abduci ſolitas eſſe conſtat. Sed [e] ut
4 capi poſſent, & Veſtæ ſacerdotes idoneæ
haberentur, ea requirebantur, ut matrimæ
eſſent, & patrimæ, hoc eſt, ut earum parens
uterque viveret; neu minores eſſent, quàm
ſexennes, aut majores decennibus; neve
parentes earum ſordidam artem exercerent
[ſordidas autem artes appellabant opifi-
cum] aut ſervitutem ſerviſſent, aut in Ita-
liâ domicilium non haberent. Illa [f] quo-
que Veſtæ ſacerdotio fungi vetebatur, cu-
jus pater fuiſſet emancipatus, quæve ali-
quâ labe corporis inſigniretur, cujuſve pa-
ter divortium cum matre feciſſet. Quæ ſi
virginibus [g] adeſſent, aut ab ipſis abeſſent;
accederet autem earum indoles, ad ſacer-
dotium ſuſcipiendum compellebantur, dum-
modo earum ſoror Veſtalis, aut pater Salius,
aut Quindecemvir ſacris faciendis, aut Se-
premvir epulonum, aut Tibicen ſacrorum,
Pontifexve, aut Flamen, aut Augur non eſ-
ſet; illa quoque, cujus pater plures tribus li-
beris non haberet, invita non capiebatur.
Captæ verò decem [h] continuos annos ea
condiſcebant, quæ ad ſacra pertinerent, 5
decem annos præeſſe cuſtodiæ ignis inex-
tincti, ſacriſque faciendis jubebantur; de-
cem deinde annos alias docere ſacrorum
diſciplinam. Quibus exactis, quominus nu-
berent, nulla lex prohibebat; ſed id pau-
cas feciſſe, quòd earum, quæ nupſiſſent,
improſperæ nuptiæ, & infelices [i] fuiſſent
Plutarchus, & [l] Dionyſius Halicarnaſſeus
memoriæ prodiderunt. Tantum quippe rei
venereæ odium animo imbiberant, tam-
diu omnem libidinem, ac Veneris volu-
ptatem averſabantur, ut etiam poſtquam
abiiſſent ſacerdotio, ſiquando concubitu,
licet honeſto, & conceſſo uterentur, ob-
ſtringi ſcelere, & piaculum committere
ſibi viderentur, ob eamque cauſam tri-
ſtitiâ, & mærore contabeſcerant. Tan-
tum opinio poterat, & conſuetudo, cui a
teneris unguiculis aſſueverant Venerem
deteſtandi. Itaque lectis Veſtalibus ſpes
omnis propemodum Veneris adimebatur; 6
nam ſi qua [m] corpus polluiſſe deprehen-
deretur, extra portam Collinam viva de-
fodiebatur; erat autem ſubterranea quæ-
dam cellula perexigua, & in eâ ſtratus le-
ctus, & accenſa lucerna, paulumque olei,
& lactis ponebatur. In hanc cellulam com-
perta flagitii Veſtalis quum eſſet conjecta, ſu-
per ingeſtâ humo tegebatur; corruptor au-
tem [n] nudus ad palum deligatus, donec
animam exhalaret, flagris cædebatur; habe-
baturque [o] dies ille maximè triſtis, & infau-
ſtus, & execrabilis populo Romano; quo
ſacerdos vetuſtiſſimis, atque ſanctiſſimis
initiata ſacris, cujus diligentia ſempiterni
pignus Imperii cuſtodiverat, & conſerva-
rat, miſerabili ſupplicio afficiebatur; ita-
que Urbem, quo die in Veſtæ ſacerdotem
ſtupro pollutam animadvertebatur, inſoli-
tus quidam mæror, & triſtitia, & horror oc-
cupabat. Leviora [p] verò flagitia Veſtalium 7
Pontifex Maximus flagris puniebat, inte-
rjecto velo, ne Virginem nudam intuere-
tur; omninoque oportebat eas, quæ Ve-
ſtæ ſacris operabantur, non ſolum crimi-
ne; ſed etiam ſuſpicione criminis vacare;
quum [q] Tucciam Veſtalem mundior cul-
tus

[a] Apud Plutarch. in Vitâ Romuli. [b] Dionyſ. Hali-
carnaſſ. libr. 2. Antiq. Roman cap. 8. [c] Dionyſ.
Halicarnaſſ. ibid. [d] Dio Caſſius libr. 55. Hiſtor.
[e] A. Gell. libr. 1. cap. 12. [f] A. Gell. ibid. [g] La-
beo Antiſtius, & Capito Attejus apud eundem A.
Gell. libr. 1. cap. 12. [h] Plutarch. in libro. An ſe-
ni gerenda ſit Reſpubl. & in Vit. Numæ, Dionyſ.
Halicarn. libr. 1. Antiq. Roman cap. 10. & libr.
2. cap. 8. & Senec. de Vitâ Beatâ. [i] Plutarch. ib.
& libro. Num ſeni gerenda Reſpubl. & Prudent.
libr. 2. in Symmachum [l] Dionyſ. Halicarn. libr.
2. cap 8. [m] Plin. Epiſt. 11. libr. 4. Plutarch. in
Vit. Numæ, & Problem. cap. 96. Dionyſ. Halic.
libr. 8. & 9. Tit. Liv. libr. 8. Ovid. Faſtor. libr. 6.
Jovenal. Sat. 4. v. 10. & Vet. ejus Schol. ibid. &
Sil. Ital. libr. 13. [n] Dionyſ. Halicarn. libr. 8. cir-
ca finem, & libr. 9. Tit. Liv. libr. 22 & Sueton. in
Vit. Domitian. cap. 8. & Feſt. in v. Probrum Vir-
ginis Veſtalis libr. 14. [o] Plutarch. in Vit. Numæ,
& Tit. Liv. libr. 22. [p] T. Liv. libr. 28. Val Ma-
xim. libr. 1. cap. 1. Plutarch. in Vit. Numæ, Feſt.
Pomp. libr. 9. in V. Ignis Veſtæ, & Dionyſ. Hali-
carn. libr. 2. cap 8. [q] Dionyſ. Halicarn. ibid. L.
Flor. in Epitom. libr. 20. Tit Livii. Valer. Max.
libr. 8. cap. 1. De Veſtal. V. Panvin.

cus in capitis diſcrimen adduxerit; & eam, quæ [a] dixerat:

Felices nuptæ; moriar niſi nubere dulce eſt, capitis arceſſitam legamus; ideo autem, quia Veſtales ab omni non rerum modò, ſed etiam verborum turpitudine abſtinebant, Petronius [b] Arbiter per irriſionem Veſtæ contubernium vocat. Jam verò quantâ diligentiâ, quantaque vigilantiâ eas curare oportebat, ne æternus ille ignis extingueretur? Id [c] ſi accidiſſet, ea cujus incuriâ factum fuiſſet, gravi pœnâ plectebatur; ſiquidem flagris, quod ſervile ſupplicium eſt habitum, cædebatur; ut ſupplicii ejus indignitate Veſtales conterritæ ſempiterni ignis cuſtodiæ diligentiùs excubarent. Nam extinctus ignis veſtalis rerum [d] perturbationem, everſionemque Reipublicæ, & Imperii finem portendere videbatur; quod ante civile Cæſaris, & Pompeii bellum memorant accidiſſe; quemadmodum Lucanus tradit his [e] verbis:

...... veſtali raptus ab arâ
Ignis......

8 Ea verò puniebatur, ad quam cuſtodia ignis eo tempore, quo fuiſſet extinctus, pertinebat; nam ignis aſſervandi munus per vices in orbem ibat; teſtatur id [f] Livius, qui ſic ait: *ignis in Æde Veſtæ eſt extinctus, cæſaque flagro Veſtalis, cuja cuſtodia noctis ejus fuerat*. Eum porrò extinctum non alio igne, ſed cœleſti, concavo [g] vaſe ad Solis radios expoſito, & in idem punctum compellente lucem, accendebant. Æmylia [h] tamen Virgo Veſtalis, quum ignis forte defeciſſet, divinitus accendiſſe dicitur; nam quum ob eam rem vehementer accuſaretur, perturbatâ civitate, & extrema metuente, precata Deam, ut ſi ſe caſtam, impollutamque, & innoxiam ſciret, id præſentiâ ſui Numinis declararet, velum, quod geſtabat, impoſuit foco, inquo nedum ignis, ſed nec ulla quidem favilla, aut calor ſupererat; mirumque dictu, ſtatim velum ferunt arſiſſe, ignemque ſacrum emicuiſſe, divinumque Numen præſentiâ ſuâ Virginis innocentiam defendiſſe. Sed Æmylia divinitus extinctum ignem viſa eſt ac-
9 cendiſſe; aliæ eo, quo diximus, modo ſacrum ignem renovabant, ut Plutarchus in vitâ Numæ videtur indicare; Lipſius [i] tamen Plutarchum eo loco eſſe loquutum arbitratur de ratione, qua Græci Delphis ignem ſacratum excitabant, non qua Veſtalea; & affirmat, teſte [l] Feſto, quotieſcunque ignis veſtalis defeciſſet, aut initio anni novus eſſet faciendus, uſas attritu duorum lignorum, quorum alterum in alterum terebræ modo immitteretur, ac tamdiu commoveretur, donec ignis exiſteret. Sed ut ad Veſtales revertamur, quamvis multis laboribus, multiſque moleſtiis, & periculis eſſet obnoxia vita Veſtalium; tamen ea honoribus, quæ tribuebantur ipſis, compenſabantur. Nam Veſtalibus Conſules,
Prætoreſque [m] viâ decedebant, ſubmitte- 10
bantque faſces; ut Seneca libro ſexto declamatione octavâ declarat his verbis: *tibi magiſtratus ſuos faſces ſubmittunt: tibi Conſules, Prætoreſque viâ cedunt*; & lictor [n] ipſis apparebat, & carpento vehebantur; quò pertinet [o] Prudentii locus, qui ſic ait:

Fertur per medias ut publica pompa plateas
Pilento reſidens in mollis......

Pilentum accepit pro carpento, vel ea vehicula non fuere diverſa, quod [p] Lipſius eſt ſuſpicatus; ideo Virgilius, a quo carmen eſt mutuatus Prudentius, [q] dixit:

...... caſtæ ducebant ſacra per urbem
Pilentis matres in mollibus......

Qui Virgilii locus videtur declarare pilentum idem, & carpentum fuiſſe; quippe matronas pilentis inducit utentes, quum ſciamus uſas eſſe carpentis, Ovidio teſte, qui [r] dixit:

Nam priùs Auſonias matres carpenta vehebant,
Hæc quoque ab Evandri dicta parente reor;

ſed poſtea reperto lecticarum uſu carpenta ſacerdotum propria eſſe ceperunt. Quapropter Meſſalinæ, Agrippinæque honori datum a ſenatu, ut Carpento veherentur, Cornelius [s] Tacitus, & Dio [t] memoriæ prodiderunt, quod etiam Veſtalibus attributum eſt; Livius tamen libro quincto pilentum a carpento diſtinguit: *Grata*, inquit, *ea res, ut quæ maximè ſenatui unquam, fuit, honoremque ob eam munificentiam ferunt matronis habitum, ut pilento ad ſacra, ludoſque, carpentis feſto, profeſtoque uterentur*. Quod ego pace Lipſii verius exiſtimaverim; nam & Feſtus [u] pilentum ſejungit a carpento; ſic enim loquitur: *Pilentis, & carpentis per Urbem vehi matronis conceſſum eſt; quod quum*

aurum

[a] Senec. libr. 7. Controv. 8. [b] Petron. Arbiter in Satyric. [c] Tit. Liv. libr. 28. Valer. Maxim. libr. 1. cap. 1. Feſt. Pomp. in V. Ignis Veſtæ. Plutarch. in Vitâ Numæ, & Jul. Obſequens Prodigior. cap. 62. [d] Tit. Livius libr. 28. & Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 2. cap. 8. [e] Lucanus libr. 1. [f] T. Liv. libr. 28. [g] Plutarch. in Vitâ Numæ. [h] Valer. Max. libr. 1. cap. 1. [i] Juſt. Lipſius Syntagm. de Veſtâ, & Veſtalib. cap. 8. [l] Feſt. Pomp. in V. Ignis Veſtæ. [m] D. Hieron. in Jovinianum libr. 1. [n] Plutarch. in Vitâ Numæ, Dio Caſſ. libr. 47. & 56. & Cornel Tacit. libr. 12. Annal. [o] Prudent. contra Symmachum libr. 2. [p] Juſtus Lipſius Syntagm. de Veſtâ, & Veſtalibus cap. 11. [q] Virgil. libr. 8. circa finem. [r] Ovid. libr. 1. Faſtor. T. Liv. libr. 1. Plin. de Vir. Illuſtr. cap. 7. Cornel. Tacit. libr. 12. Annal. Sueton. in Vitâ Claudii cap. 11. & in Vitâ Caligulæ cap. 15. [s] Corn. Tac. libr. 12. Annal. n 42. [t] Dio Caſſius libr. 60. [u] Feſt. Pomp. libr. 14. in V. Pilentis. De Veſtal. V. Paovin.

aurum non reperiretur, ex voto, quod Camil-
lus voverat Apollini Delphico contulerunt; quæ
verba ſic accipienda, ut intelligantur ma-
tronæ pilentis uſæ, quum ad ſacra vehe-
rentur; carpentis autem aliis diebus. Præ-
11 terea Veſtalibus in theatro [a] conceſſus locus
eſt contra Prætoris tribunal, in Circo, &
Amphitheatro ſedes in podio, unde ſpe-
ctabant proceres civitatis, Satyrico Poetâ
teſte, qui [b] dixit:

Et Capitolinis generoſior, & Marcellis,
Et Catulis, Pauliſque Minoribus, & Fabiis, &
Omnibus ad podium ſpectantibus......

Jam ſimul atque capta Veſtalis fuerat, e-
xibat e patriâ poteſtate, faciendique [c] teſta-
menti jus adipiſcebatur; in qua re illud eſt
obſervatum, ut Veſtæ ſacerdos nullius he-
res eſſet inteſtati, nemo autem heres exi-
ſteret inteſtatæ; ſed ejus bona publica fie-
rent. Jam verò ſiquando Virgo [d] Veſtalis in
cum forté incidiſſet, qui ultimo ſupplicio
damnatus ad mortem duceretur, ejus oc-
curſus miſero ſalutem afferebat; qui tam-
quam factus fuiſſet obviam alicui Numini
benefico, & ſalutari, pœnâ liberabatur;
ſed Veſtalem jurare oportebat ſe caſu non
deditâ operâ occurriſſe. Jam ſumma in Ve-
ſtalibus ad deprecandam reorum, ſontium-
que pœnam vis, atque auctoritas habebatur.
Quapropter [e] Meſſalina Claudii uxor, quum
12 in adulterio deprehenſa extremam ſibi per-
niciem cerneret imminere, Vibidiam Ve-
ſtalium vetuſtiſſimam miſit ad Virum; quò
ſanctimonia Virginis graviorem adulterii
pœnam deprecaretur; & ad Antonium Veſ-
paſiani [f] ducem a Vitellio miſſæ Veſtales, ut
victo parceret, & victoriæ temperaret, neu
pacis conditiones aſpernaretur. Idcirco Ci-
cero in oratione pro Fontejo Fontejam Vir-
ginem Veſtalem, innocentem pro eo, qui
in ſuſpicionem criminis venerat, ſororem
pro fratre judices inducit precantem; ma-
gnam ſcilicet venerationem virginibus con-
ciliabat morum ſanctitas, integritas vitæ,
caſtitaſque corporis, animuſque ſemper vi-
gilans, ſemper intentus publico bono, co-
lendiſque numinibus; nec earum preces
repudiari poſſe videbantur, quas nec ipſi
Dii immortales aſpernarentur; neque e-
nim Veſtæ ſoli, ſed etiam Diis omnibus
pro incolumitate Imperii, & pro felici-
tate populi Romani vota ſuſcipiebant. Au-
13 gebant earum venerationem vittæ inſigne
pudoris, & ſacerdotii, a quibus vittatæ di-
cebantur; ideo Poëta ſatyricus [g] ait:

...... cum quo nuper vittata jacebat
Sanguine adhuc vivo terram ſubitura ſacerdos;

& ſuffibula, quæ gerebant, quum ſacrifi-
cabant, quibus uſas eſſe Veſtales Pompejus
Feſtus [h] teſtatur his verbis: *ſuffibulum eſt*
veſtimentum album, prætextum, quadrangulum,
oblongum, quod in capite Virgines Veſtales,
quum ſacrificant, ſemper habere ſolent. His
honoribus adducti multi florente Republi-
câ filias Pontifici Maximo offerebant ultro,
ut Veſtales caperentur; ſed corruptâ diſci-
plinâ, & ademptâ Romanis libertate, quum
minor eſſet publici boni cura, minor ho-
neſti cupiditas, pauci [i] reperiebantur, qui
vellent filias carere conjugio, carere Ve-
neris voluptate, carere liberiùs vivendi
poteſtate, & totâ vitâ expertes eſſe Libero-
rum. Quapropter Auguſto [l] imperante lex 14
eſt conſtituta, ut Veſtales capi poſſent e-
tiam puellæ e libertino genero procreatæ;
quam legem Patres ſanciverunt propter
eorum paucitatem, qui filias offerrent, aut
a Pontifice legi paterentur in earum nu-
merum; ex quo ſorte ducti Veſtales capie-
bantur; nam quotieſcunque deerat virgo,
quæ ſponte ſuſciperet id ſacerdotium, ſeſe-
que offerret ultro, quum eſſet defuncta Ve-
ſtalis, viginti [m] virgines a Pontifice Maximo
legebantur, & ſortitione factâ cujus ex eo
numero ſors exiiſſet, ea Veſtalis volens,
nolenſque capiebatur. Numerus autem Ve-
ſtalium definitus, & certus; & a [n] Numâ 15
quidem initio captæ ſunt quatuor, Gega-
nia nimirum, Berenia, Canuleja, & Tar-
peja; cujus cognomen occaſionem [o] Pro-
pertio dedit, ut in Elegiâ de fabulâ Tar-
pejæ proderet Tarpejam illam, quæ Capi-
tolium Sabinis prodidit, fuiſſe Veſtalem,
quod conſentaneum non eſt veritati; re-
gnante quippe Romulo nullæ fuere Veſta-
les. Veruntamen quum ſacrorum nume-
rus augeretur in dies, & quatuor Virgines
obire vix poſſent munera ſacerdotii, quæ
multo plura, quàm antea evaſerant, Ser-
vius [p] ultimus Regum Romanorum, qui
juſtè imperarunt, numero Veſtalium a Nu-
mâ conſtituto duas addidit; ſex igitur Vir-
gines ſemper conſequutis temporibus æ-
ternum ignem cuſtodiverunt; nec unquam
is numerus tot ſæculis eſt immutatus. Cre-
do, quia ſenarius numerus perfectus [q] vi- 16
debatur; quum ſolus ex numeris, qui intra
decem conſiſtunt, ex ſuis partibus conſtet;
nam [r] habet partes unum, duo, tria, quæ
ſi inter ſe jungas, ſex efficiuntur; alio-

[a] Sueton. in Vitâ Auguſti cap. 44. [b] Juven. Sat. 2. v. 145. [c] Plutarch. in Vit. Numæ, Sozomen. l. 1. Eccl. Hiſtor. cap. 9. [d] Plutarch. in Vitâ Numæ. [e] Corn. Tac. l. 11. Annal. circa fin. [f] Idem Tac. l. 3. Hiſt. n. 81. [g] Juven. Sat. 4. v. 9. [h] Pomp. Feſt. in V. Suffibulum. [i] Sueton. in Vit. Auguſti c. 31. [l] Dio Caſſ. libr. 55. [m] A. Gell. l. 1. c. 12. [n] Plutarch. in Vit. Numæ. [o] Propert. l. 4. El. 4. [p] Plutarch. in Vit. Num. & Dion. Hal. l. 3. c. 13. Tarq. Priſc. hoc tribuit. [q] D. Hier. in Ezech. & Macr. Sat. l. 7. c. 13. [r] Cenſor. de Die Nat. cap. 11. & D. Aug. de Civit. Dei libr. 11. cap. 30.

quin is numerus perpetuæ virginitati Veſtalium minùs conveniret, quum a [a] Pythagora *γάμος*, ideſt *nuptiæ* ſit appellatus. Virginum verò Veſtalium, quæ ceteris ætate præſtabat, maxima dicebatur; de qua Lucanus [b] his verbis loquitur:

Veſtalemque chorum ducit vittata ſacerdos,
Trojanam ſoli cui fas vidiſſe Minervam.

Ex quibus Lucani verbis colligi poteſt ſoli Veſtalium maximæ, non aliis Palladis demiſſum Cælo ſimulacrum, quod in templo Veſtæ aſſervabatur, ſpectare licuiſſe. Omnes verò Veſtales, quum capiebantur, Amatas [c] dictas eſſe conſtat; quia quæ princeps capta eſt hoc nomine vocabatur, apud Albanos credo; nam quæ apud Romanos prima capta eſt, negatur id nomen habuiſſe, ut Lipſius [d] animadvertit. At-
17 que hæc de Veſtalibus ſatis fuerit delibaſſe; nunc de origine ſacerdotii pauca dicemus, quæ ad illuſtrandum Livium pertinebunt. Nam [e] Livius affirmat Albâ oriundum Veſtæ ſacerdotium; & tamen conſtat Veſtam etiam ab Ilienſibus cultam, ignemque inextinctum cuſtoditum, quum nondum Roma, nondum Alba ſtaret. Idcirco Virgilius [f] inducit Hectorem Æneæ tradentem & Veſtam, & ignem æternum his verſibus:

Hæc ait, & manibus vittas, Veſtamque potentem,
Æternumque adytis effert penetralibus ignem;

& Veſtalis ignis Trojanus appellatur, Statius [g]:

Donec Troicus ignis, & renatæ
Tarpejus pater intonabit Aulæ;

& [h] Propertius:

Nam Veſtæ Iliacæ felix tutela favillæ.

18 Sed Trojanis cultam ſanè Veſtam dicendum, non autem ſacerdotes Virgines conſtitutas; aliis quoque nationibus eadem Veſtæ religio, non tamen virgines ſacris ipſius operatæ; ſicut [i] Scythis, qui Veſtam coluerunt omnium maximè, non tamen Virgines habuere Veſtales. Veſtales igitur Virgines principes [l] Albani legerunt, ut ex hiſtoriâ [m] Sylviæ Veſtalis intelligi poteſt, & Dionyſius [n] Halicanaſſeus teſtatur. Quin etiam ſeverior lex Albanorum de Veſtalibus fuit, quàm Romanorum; nam apud Romanos poſtquam ſacris triginta annos præfuiſſent, nubere non vetabantur; apud Albanos [o] quinquaginta annos poſtquam eſſent lectæ ſacerdotes, virgines eſſe cogebantur; quò fiebat, ut captis Veſtalibus nulla ſpes thalami libera ſupereſſet; quum enim abibant ſacerdotio, capulo, quàm thalamo erant aptiores; ideo Livius [p] de Sylviâ ab Amulio captâ dixit: *quum Veſtalem eam legiſſet, perpetuâ virginitate ſpem partus adimit.* Albanos autem Numa imitatus id ſacerdotium Romam tranſtulit; manſit tamen Albæ religio; quocirca [q] Satyricus Poëta dixit argutè:

Utque lacus ſuperant, ubi quamquam diruta ſervat
Ignem Trojanum, & Veſtam colit Alba minorem.

Qua de causâ [r] Livius Veſtæ ſacerdotium Albâ oriundum ſacerdotium appellavit; non quia Trojanis nullæ eſſent Veſtæ ſacerdotes, ignisque cuſtodes inextincti, ſed quia non Virgines, noo eadem cæremoniâ colendo Veſtæ Numini conſecratæ. Quoniam autem de hoc ſacerdotio ea, quæ opportuna videbantur, expoſuimus, non 19
abs re fuerit de Veſtâ nonnulla ſubtexere. Veſtam eſſe Terram plerique [s] prodiderunt; nam [t] Plotinus animam terreni globi Veſtam appellari confirmavit; & Plato, cujus æmulatus eſt doctrinam Plotinus, videtur his verbis hoc idem [u] aſſeverare: ὁ μὲν δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ Ζεὺς πτηνὸν ἅρμα ἐλαύνων φρῶτος πορεύεται διακοσμῶν πάντα, καὶ ἐπιμελούμενος: τῷ δ᾽ ἕπεται στρατιὰ θεῶν τε, καὶ δαιμόνων κατὰ δώδεκα μέρη διακεκοσμημένη: μένει δ᾽ Ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη: quæ verba ſic verti poſſunt: *Magnus igitur in Cælo Juppiter dux volucrem currum agitans primus incedit diſponens, curanſque univerſa; hunc autem Deorum exercitus, Geniorumque ſectatur in duodecim partes diſtributus; manet autem Veſta in Deorum domo ſola.* Quæ declarare videntur Veſtæ Numen a Terrâ non eſſe diverſum; ſiquidem ſola Terra, volventibus circa ſideribus, Cæloque, immota ſtat. Quamquam non 20
me præterit, hæc ad ignem, videlicet Solem referri poſſe; qui, ut [x] Pythagoræ, ejuſque ſectatoribus longè doctiſſimis viſum eſt, in meditullio Mundi conſtitutus Terram cum ceteris errantibus ſtellis in orbem

[a] Cæl. Rhodig. libr. 22. cap. 11. [b] Lucan. libr. 1. [c] A. Gell. libr. 1. cap. 12. [d] Juſt. Lipſ. Synt. de Veſtâ, & Veſtal. cap. 6. in fin. [e] Tit. Liv. libr. 1. [f] Virg. Æn. libr. 2 [g] Stat. Sylvar. libr. 4. in Viâ Domitian. [h] Propert. l. 4. El. 4. [i] Herodot. l. 4. c. 59. [l] T. Liv. libr. 1. Vetus Scholiaſt. Juv. ad Satyr. 4. v. 61. Plutarch. in Num. & Symmachus lib. 9. Epiſt. 120. [m] T. Liv. libr 1. & Strab. libr. 5. de Italiâ. [n] Dion. Halic. l. 1. c. 10. [o] Idem Dion. l. 1. c. 10. & Lipſius Syntagm. de Veſtâ, & Veſtalib. cap. 7. [p] Tit. Liv. libr. 1. [q] Juvenal. Satyr. 4. v. 60. [r] Tit. Livius libr. 1. [s] Arnobius Advers. Gent. libr. 3. Servius ad libr. 1. Virgil. Æneid. Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 2. Plutarch. in Sympoſ. libr. 7. cap. 4. & de primo Frigido circa finem, & Div. Auguſtin. libr. 3. cap. 10. [t] Plotinus libr. 2. de Dubiis Animæ. [u] Plato in Phædro prope medium. [x] Plutarch. de Placit. Philoſophor. libr. 3. c. 11. & in Vit. Numæ, Auctor libri de Cœlo, & Mundo, & Chalcidius in Timæum Platonis.

bem ſe ſe moventem ſuâ luce colluſtrat; quam ſententiam [a] fuiſſe Platonis ferunt ſenioris, ſeque ipſo doctioris; ſed quum Plato Phædrum [b] ſcripſerit admodum adoleſcens, locus a nobis e Phædro citatus locum non præbet huic interpretationi. Quum enim Plato Phædrum ſcribebat, nundum Solem in medio ſitum eſſe, nondum Terram circa Solem ſe circumagere arbitrabatur; quare quæ in Phædro Platonis Veſta immobilis in domicilio Deorum manet, non eſt Sol, igniſque cæleſtis, ſed Terra. Dionyſius [c] Halicarnaſſeus quoque Veſtæ Numen ad Terram refert; & Iſidorus [d] octavo libro Originum, qui Veſtam Terram, Magnamque Matrem putat appellatam; quin etiam nomen Veſtæ ex eo deductum arbitratur, quòd tellus varii veſtita

21 ſit [e] coloribus. Contra verò alii ignem Veſtæ nomine intelligunt; quibus [f] Ovidius adſtipulatur, qui ſic ait:

Nec tu aliud Veſtam, quàm vivam intellige flammam,
Nataque de flammâ corpora nulla vides;
Jure igitur Virgo, quæ ſemina nulla remittit,
Nec capit, & comites virginitatis amat.

Quam opinionem ſequitur etiam Albricus libro de Naturâ Deorum, qui, *Veſta*, inquit, *Dea eſt ignis ſcilicet divini*. Nam duas fuiſſe Veſtas prodiderunt; alteram Saturni matrem, alteram filiam; priorem dici, haberique Terram, de qua [g] Ovidius:

Stat vi terra ſuâ, vi ſtando, terra vocatur;

& Euripides:

Ὦ γαῖα μῆτερ, ἑςίαν δέ σ' οἱ σοφοὶ
Βροτῶν καλοῦσιν ἡμένην ἐν Αἰθέρι:

poſteriorem verò ignem eſſe, & ejus cultum a Numâ inſtitutum; ideo ipſi ignem

22 inextinctum aſſervari; nam, ut [h] Lucius Florus ait: *Numa inprimis focum Veſtæ virginibus colendum dedit, ut ad ſimilitudinem cæleſtium ſiderum cuſtos imperii flamma vigilaret*. Ob eam cauſam ei ſacerdotio virgines attributas, quòd puræ, & incorruptæ ignis naturæ, quo omnia polluta purgantur, & impiata expiantur, pura, & incorrupta virginum corpora dedicari oporteret; quin & ipſum Veſtæ nomen non aliud eſſe Veſtam, niſi ignem, declarare; nam ſi originem hujus inquiramus, a Græco ſermone deductum animadvertemus; nam Veſta [i] Latinorum eadem, ac Ἑςία Græcorum mutatione ſpiritus aſperi in V conſonum; quod Terentianus [l] Maurus in multis nominibus accidiſſe teſtatur his verſibus:

Nominum multa inchoata litteris vocalibus
Uſus æolicus reformat, & digammon præficit,
Æolum dialectos ferme mixta eſt Italiæ;
Heſperum quem dico Græcè, Veſperam cognominat
Ἑςία *ſic Veſta facta eſt; veſtis* Ἐσθὴς *dicitur,*
Ἶν *quam Græcè vocamus, vim jubet me dicere*

Enumerat deinde plura exempla, quibus i- 23
dem probet, ſolere ſpiritum aſperum in Æolicum digamma mutari; ut ἐκ τῆς Ἑςίας Græco ſermone ſit Latinum Veſta; Ἑςία verò [m] Græcis eſt focus; quare Veſtæ nomen ad ignem eſſe referendum. Idcirco Veſtibula a Veſtâ appellata, quòd in Veſtibulis ignis accenderetur, Ovidius [n], & Servius [o] confirmavit. Quòd autem Mortalibus nihil tam eſſet neceſſarium, quàm ignis, in ſingulis Curiis Romulus Veſtam conſecravit; ſicut in Græciâ Athenienſes in ſingulis [p] Prytaneis Veſtam venerabantur, & ignem aſſervabant. Quibus verò placet, 24
Veſtam eſſe Terram, ignem Veſtæ putant attributum, quia e Terrâ exeant halitus illi concipiendis ignibus idonei, qui in ſublimi accenduntur, variaſque flammarum ſpecies præbent; quorum tantam vim, tantamque copiam ſemper efferri putat Ariſtoteles, ut [q] circulum illum lacteum, qui Cœlum ambit, & cingit univerſum, non ex aliâ materie conſtare, quàm ex his halitibus arbitretur, qui motu vicinorum ſiderum inflammentur; ſtellaſque crinitas, quas cometas vocant, interdum non paucos menſes ardere non alio igne ſuccenſas, quàm eo, quem halitus hi conceperunt, ſit opinatus; vel quia in Terræ viſceribus
ignes ardeant inextincti; quod Ætna, 25
Veſuviuſque [r], & inſulæ Vulcaniæ, & in Phaſelide [ſ] Chimera, & in Lyciâ [t] Hephæſtii montes, & in Æthiopiâ [u] jugum, quod theon ocheuma nuncupatur, aliique montes, tractuſque terrarum declarant. Qui ſi non eſſent argumento magnam vim ignium in Terrâ contineri, idem ſatis nobis indicarent tot fruges, tot metalla, tot fetus plantarum, & fruticum, arborumque; qui non a terrâ procrearentur, educarentur, niſi terra vitalem ignem contineret; quæ cauſa & quaſdam animantes ſub ter-

[a] Plutarch. in Vitâ Numæ. [b] Diogen. Laërt. libr. 3. ſegm. 38. in Vit. Platonis. [c] Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 2. [d] Iſidor. libr. 8. Origin. cap. ultim. [e] Varr. apud D. Aug. de Civit. Dei libr. 7. c. 24. Servius ad Æneid. Virgil. libr. 1. [f] Ovid. libr. 6. Faſtor [g] Idem Ovid. ibid. [h] Luc. Flor. libr. 1. cap. 2. [i] Cicero de Natur. Deor. libr. 2. & libr. 3. de Legibus. [l] Terentian. Maurus cap. de Syllab. & Serv. in libr. 1. Æneid. Virgil. [m] Cic. de Nat. Deor. libr. 2. & de Legib. libr. itidem 2. [n] Ovid. libr. 5. Faſtor. [o] Serv. ad libr. 6. Æneid. Virgil. v. *Veſtibulum ante ipſum, primiſque in faucibus Orci*. [p] Jul. Pollux Onomaſt. [q] Ariſtotel. libr. 1. Meteor. cap. 8. & apud Stobæum cap. 25. de Galax. [r] Serv. ad Virgil. Æneid. libr. 1. [ſ] Plin. libr. 2. cap. 106. [t] Idem ibid. [u] Plin. ibid.

râ gignit, & ſulfuris venas, aliorumque,
quorum igneam vim, naturamque eſſe con-
ſtat. Nec a veritate prorſus aberrarit, qui
dixerit, ideo Veſtæ, videlicet Terræ ignem
dedicatum, quia Solis, & ſiderum ignis eſt
ſimulacrum; nam quum ſiderum lumine
terra illuſtrata, & calore tepefacta tantam
pulchritudinem præſeferat, tantâ rerum
varietate exornetur, meritò gaudere ima-
gine aſtrorum, quæ in igne cernitur, pu-
tabatur. Ideo [a] Lucius Florus loco ſupe-
26 riùs a nobis allato tradit; idcirco Veſtæ i-
gnem conſecratum, quòd ſiderum ſpeciem
ignis repræſentaret; Virgines verò ſacer-
dotes Veſtæ putant [b] conſecrari, non quia
Veſta ſit ignis; ſed quia caſtitas, uti dice-
bamus, Diis habeatur acceptiſſima. Itaque
non ſolùm Veſtæ, ſed etiam Apollini ſa-
cerdotes virgines aliquando eſſe lectas; &
quod magis eſt mirum alicubi Veneri Vir-
gines ſacerdotes dedicatas, quæ Dea ge-
nerandi facultati præeſſe putabatur, ut ni-
hil a virginitate magis videri poſſit alie-
num. Neque tamen ubique, ſed Albæ,
Romæque dumtaxat Virgines Veſtæ Anti-
ſtites fuiſſe fatentur; nomen Veſtæ [c] græ-
cum *focum* ſignificare; ſed idem vocabu-
lum non minus frequenter accipi pro do-
mo; ita *συνεςίους*, & *ὁμεςίους*, & *ἐφεςίους*, &
ἀνεςίους Græcis appellari, qui ſimul habi-
tant, qui in alienâ domo manent, qui la-
rem non habent; Veſtæ verò vim ad ædes,
non ad focos tantùm pertinere vel ex eo
intelligi poſſe, quod Veſta dicatur princeps
domos conſtruxiſſe; quum Mortales in ſpe-
luncis habitarent, ut [d] Diodorus Siculus
memoriæ prodidit. Quum igitur Ἑςία *Do-*
27 *mum* quoque ſignificet, & ſub ejus numi-
ne domus eſſe intelligantur, quid aliud
ea, quam Terra cenſenda eſt? quæ om-
nium quoddam domicilium eſt. Idcirco
Veſtam Matrem Veteres appellabant, quod
nomen convenit Terræ, quam omniparen-
tem Virgilius [e] dicit hoc verſu:

Nec non & Tityon Terræ omniparentis a-
lumnum
Cernere erat......

Idem autem Poëta matris nomen & Veſtæ
tribuit [f] his verbis:

Dii patrii indigetes, & Romule, Veſtaque
Mater;

& Cicero [g] pro Fontejo: *nolite pati, Judi-*
ces, aras Deorum immortalium, Veſtæque Ma-
tris quotidianis virginis lamentationibus de ve-
ſtro judicio commoveri; & oratione pro do-
mo ſuâ: *teque, Veſta Mater, cujus caſtiſſimas*
ſacerdotes ab hominum amentiâ, furore, ſcelere
defendi. Nec ſolùm matris nomen Veſtæ 28
commune cum Terrâ, ſed alia multa; nam
Veſtam vetuſtiſſimam Deorum, quemadmo-
dum Terram, arbitrabantur; Terram enim
antiquiſſimam Deorum eſſe teſtatur in Ti-
mæo Plato, & apud Stobæum [h] Stoici Deum
Mundi fabricam a terrâ inchoaſſe, tanquam
a centro, docuerunt; principium quippe
ſphæræ eſſe centrum; ſed & [i] Heſiodus
Terram, atque Amorem principes a prin-
cipe rerum, & architecto conditos eſſe,
& procreatos aſſirmavit; & Veſtam vetu-
ſtiſſimam Deorum eſſe Veteres innuebant,
quum ipſi ante Deos omnes rem divinam
faciebant; cujus ritus [l] Homerus eſt locu-
pletiſſimus teſtis, qui ſic ait:

..... πρώτῃ, πυμάτῃ τε
Ἑςίῃ ἀρχόμενος σπένδει μελιηδέα οἶνον

Quam antiquitatem Veſtæ Virgilius aſpe-
xit, quum Veſtam canam nuncupavit [m] his
verbis:

Aſſaracique larem, & canæ penetralia Veſtæ.

Quid quod in mediis urbibus Ædes Veſtæ
condebantur? nonne [n] id videtur Terræ de- 29
clarare naturam, quæ in Univerſi medio ſi-
ta eſt? nam licet Pythagorei [o] Solem in me-
dio collocarint, tamen hæc Pythagoræ ſen-
tentia longè recentior eſt, quàm Veſtæ re-
ligio; quò fit, ut ad eam, qui templa Veſtæ
in mediis urbibus primi ſtatuerunt, reſpi-
cere non potuerint. Quid, quod [p] tem-
plum Veſtæ rotundum globoſam Terræ fi-
guram exprimebat; vel certè Cœli formam
in orbis abſoluti ſpeciem rotundatam, quod
quaſi quoddam Terræ eſſe templum vide-
tur? Eodem pertinent arcana Veſtæ ſacra,
quæ ab omnium oculis prorſus remove-
bantur, nec ea aſpectare ulli permiſſum,
ac datum eſt; quò reſpiciens [q] Ovidius Æ-
dem Veſtæ arcanam appellavit his verbis:

Adde quod arcanâ fieri novus ignis in Æde
Dicitur, & vires flamma refecta capit.

Nec aliò reſpiciunt Virgilii verſus ex li-
bro ſecundo Æneidos, ubi templum Veſtæ
ſecretam ſedem vocat:

...... *quum limina Veſtæ*
Servantem, & tacitam ſecretâ in ſede laten-
tem
Tyndarida aſpicio; dant clara incendia lucem.

Ubi ſic Poëta loquitur, non tam quia locus
eſſet occultus, in quo Helena delitеſcebat,
quum

---

[a] L. Flor. libr. 1. cap. 2. [b] Ovid. Faſtor. libr. 6. & Lactant. Firmian. libr. 1. de Falsâ Relig. cap. 12. [c] Suid. in V. Ἑςία, & Cæl. Rhodig. libr. 15. c. 18. [d] Diodor. Sicul. libr. 5. pag. 232. Bibliothec. Hiſtor. [e] Virgil. Æneid. libr. 6. [f] Idem Georg. libr. 1. in fin. [g] Cicero pro Fontejo in fin. [h] Jo: Stobæus in Eclog. Phyſicis. [i] Heſiod. in Theogoniâ. [l] Homer. hymn. 28. in Veſtam, & Mercurium v. 5. [m] Virgil. Æneid. libr. 9. [n] Dionyſ. Halicarn. libr. 2. cap. 8. [o] Auctor libri de Cœlo, & Mundo libr. 2. cap. 13. & Stobæus in Ecl. Phyſicis. [p] Plutarch. in Vitâ Numæ, Ovid. Faſtor. libr. 5. Feſt. in V. Rotundam. [q] Ovid. l. 3. Faſt.

quum alioquin ab Ænea, qui non id agebat, cerneretur, quàm quia Veſtæ adyta ob ſacrorum ſecretum ſic appellabantur; cui mirificè concinit [a] Poëta, qui ſic ait:

Aſſaracique larem, & Veſtæ ſecreta feramus.

Nec verò dici poteſt templum Veſtæ ſecre-
30 tum nuncupatum, quòd mares id ingredi vetarentur; nam noctu [b] quidem Veſtæ templum viris non licebat intrare, diu verò licebat. Quocirca non ob id templum Veſtæ arcanum dicitur, ſed quòd erant in eo arcana quædam ſacra, quæ vulgari nefas habebatur. Teſtatur id Dionyſius Halicarnaſſeus [c] his verbis: ἐγὼ δὲ τὸ μὲν εἶναί τινα τοῖς πολλοῖς ἄδηλα ἱερὰ ἐκ πολλῶν πάνυ καταλαμβάνω, τίνα δὲ ταῦτά ἐςι ὐκ ἀξιῶ πολυπραγμονεῖν, ὔτ' ἐμὲ αὐτὸν, ὔτ' ἄλλον ὐδένα τῶν βυλομένων τὰ πρὸς τὺς θεὺς ὅσια τηρεῖν; quæ verba ſic latinè convertuntur: *Ego eſſe quædam ſacra occulta vulgo ex multis planè deprehendo; quæ verò ſint, nolo curioſè indagare, neque alium velim ſervare cupientem pietatem erga Deos*; & [d] Plutarchus, qui ſic ait de Veſtæ ſacris loquens: *de quibus quæcunque ſciri, aut in vulgus efferri jus, faſque erat, in Camilli vitâ conſcripſimus*. Ex quibus conſtat arcanis ſacris Terram delectatam; arcana verò ſacra Terræ convenire, non igni præſertim cœleſti videntur; nam Terræ natura jure ſacris hujuſmodi colitur; quæ occultat univerſa, quæ noctis eſt parens, & tenebrarum, quæ tot habet latebras, quæ ſola elementorum nec admittit lucem, nec habet, quæ tantam rerum multitudinem viſceribus, & ſinu condit arcano. Et ſanè quocunque ſub no-
31 mine Terra coleretur, ſacris in vulgus non efferrendis colebatur; nam & Bona [e] Dea Tellus habebatur, & [f] Ceres, & [g] Proſerpina, & [h] Magna Mater; eæ verò omnes hoc ſacrorum genere delectari putabantur; hiſque omnibus myſticæ cæremoniæ, & occulta ſacra ſunt inſtituta. Contra verò ignis ille cœleſtis, quo omnia illuſtrantur, illuminantur, aperiuntur, abhorret ab occultis, & reconditis, & arcanis. Idcirco Perſæ, qui [i] Solem, & ſtellas adorabant, rem divinam facturi in altiſſimos montes aſcendebant; non aliâ de causâ, opinor, quàm, ut in aperto magis numinibus maximè conſpicuam, & omnibus illuſtrem ſpeciem habentibus honorem haberent, & cultum exhiberent. Nec me præterit etiam Vul- 32
cano, qui Deus ignis credebatur, in operto ſacra fieri conſueviſſe in Inſulâ Lemno ejus Numini conſecratâ; ſed id minimè elevat a me dictorum fidem; nam [l] Vulcanus habebatur non ignis ille cœleſtis, cujus luce omnia illuminantur, ſed hic noſter, qui cum aliis corporibus plerumque commixtus ubique latet, & occultatur; nam licet claram, omnibuſque ſeſe prodentem, manifeſtamque naturam habere videatur, nihil eo tectius, nihil occultius, nihil reconditum magis; is enim ſolus ex elementis, quum ferè nuſquam appareat, ubique eſt. Terræ molem videmus, huic ſuperfuſam, hujuſque complexu cinctam aquâ intuemur; his utriſque circumfuſum aërem ſentimus; ignem in unum locum collectum non cernimus, niſi cœleſtem; & ubi ſit ille calor, qui omnibus infuſus omnia fovet, animat, ciet, ignoramus; & tamen nuſquam non eſſe reperimus; quum ignis ex aquis ipſis, quæ maximè contrariam vim habere videntur, exiſtat; nam ut ignium ex aquis naſcentium miracula ſileantur, frequentiſſimè ignes e frigidiſſimis nubibus videmus erumpere; in aquis verò ignem latere declarat natura [m] maris, quod phyſici volunt multum ignis continere.

Finis Diſſertationum in Livium.

BENE-

[a] Silius Italicus libr. 3. Punicor. [b] Dionyſ. Halic. libr. 2. [c] Idem ibid. [d] Plutarch. In Vitâ Numæ. [e] Macr. Sat. l. 1. c. 12. [f] Plat. in Crat. [g] Varr. apud Div. Auguſtin. libr. 7. de Civitat. Dei cap. 24. [h] Varro libr. 4. de Ling. Lat. apud D. Aug. ibid. [i] Herodot. libr. 1. Strab. libr. 15. Aſconius in 3. in Verrem, & Xenoph. in Cyropæd. libr. 1. [l] Phurnutus de Nat. Deor. Euſeb. de Præparat. Evangel. & D. Auguſtin. libr. 7. cap. 16. [m] Ariſtotel. libr. 2. Meteor. cap. 3. & Plutarch. de Placitis Philoſoph. libr. 3. cap. 16.

Digitized by Google

BENEDICTI AVERANII IN VIRGILIUM

DISSERTATIONES QUADRAGINTA QUINQUE.

DISSERTATIO I.

An tollendi ſint primi quatuor Æneidos verſus.

Homerus in tot millibus verſuum nunquam ſui mentionem, Patriæque fecit; ceteri autem poëtæ ferè omnes de ſe aliquid, nec ſine quadam jactantiâ locuti ſunt.

ANtiquiſſimi cujusvis generis Auctores initio operis nomen ſuum ponere conſueverunt; hinc Hecatæus Mileſius hiſtoriam ſuam ita exorditur: Ἑκαταῖος Μιλήσιος ὧδε μυθεῖται, *Hecatæus Mileſius ita fabulatur*: hinc Herodotus Novem Muſas ad hunc modum [a] inchoavit: Ἡροδότου Ἁλικαρνασσῆος Ἱστορίης ἀπόδεξις ἥδε: *Herodoti Ha-*
1 *licarnaſſei Hiſtoriæ expoſitio hæc*; Thucydides
autem ſequutus hanc conſuetudinem hiſtoriæ hujuſmodi fecit [b] initium: Θουκυδίδης Ἀθηναῖος ξυνέγραψε τὸν πόλεμον τῶν Πελοποννησίων, καὶ Ἀθηναίων, hoc eſt: *Thucydides Athenienſis bellum conſcripſit, quod inter ſe Peloponeſii, Athenienſeſque geſſerunt*. Idem conſilium fuit Antiochi ſcriptoris vetuſtiſſimi, qui ſic de Italiâ incepit hiſtoriam: Ἀντίοχος Ξενοφανέος τάδε συνέγραψε περὶ Ἰταλίας: *Antiochus Xenophanis filius hæc de Italiâ litteris mandavit*. Id omnes Arabes, Chaldæique ſcriptores,
Prophetæque [c] veteres uſurparunt; hos Vir- 2
gilius imitatus hoc pulcherrimi operis uſus exordio eſt:

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avenâ
Carmen, & egreſſus ſilvis vicina coëgi,
Ut quamvis avido parerent arva colono;
Gratum opus agricolis; at nunc horrentia Martis
Arma, Virumque cano, Trojæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus, Lavinaque venit
Litora, multum ille & terris jactatus, & alto
Vi Superûm ſævæ memorem Junonis ob iram &c.

In quibus verſibus licet Virgilii nomen non ſit poſitum, tamen quum ſe eum eſſe dicit, qui ſit paſtorum cantus imitatus, qui agriculturæ præcepta conſcripſerit, non poteſt ignorari; in fine quippe Georgicorum leguntur hi verſus:

Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope ſtudiis florentem ignobilis oti,

Car-

[a] Herodot. libr. 1. in princ. [b] Thucyd. libr. 1. in princ. [c] Proverb. cap. 1. Eccleſiaſt. cap. 1. Iſaias cap. 1. Jerem. cap. 1. Baruch. cap. 1. Amos cap. 1. Abdias cap. 1. &c.

Carmina qui luſi paſtorum, audaxque juventâ,
Tityre, te patulæ cecini ſub tegmine fagi.

Qui finis Georgicorum ſi cum initio divinæ Æneidos componatur, intelligi poteſt Virgilium ſcriptorem eſſe trium in totâ linguâ latinâ eminentiſſimorum operum.
Atque hoc ſolemne fuit omnibus ferè poë-
3 tis excepto Homero, cujus modeſtiam laudant, quòd in tot millibus verſuum nunquam ſui mentionem, Patriæque fecerit; reliqoorum plerique in ſuis poëmatis de ſe aliquid, nec ſine quadam jactantiâ loquuti ſunt; ſic [a] Theognis ait:

...... Θεόγνιδός ἐστιν ἔπος
Τοῦ Μεγαρέως, πάντας δὲ κατ' ἀνθρώπους ὀνομαστοῦ:

quæ verba ſic explicantur:

Theognidis hoc eſt Megarenſis opus,
Cujus apud cunctos Mortales nobile nomen.

Pari jactantiâ Lyricorum Latinorum princeps [b] Horatius dixit:

Exegi monumentum ære perennius,
Regalique ſitu Pyramidum altius;
Quod non imber edax, non aquilo impotens
Poſſit diruere, aut innumerabilis
Annorum ſeries, & fuga temporum.

Nec longè abit [c] Ovidius, qui ſic cecinit:

Jamque opus exegi, quod nec Jovis ira, nec ignes,
Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetuſtas.
Quum volet illa dies, quæ nil niſi corporis hujus
Jus habet, incerti ſpatium mihi finiat ævi;
Parte tamen meliore mei ſuper alta perennis
Aſtra ferar, nomenque erit indelebile noſtrum.

Eandem carminum æternitatem ſibi Lucanus [d] pollicetur:

Nam ſiquid Latiis fas eſt promittere Muſis,
Quantum Smyrnæi durabunt vatis honores,
Venturi me, teque legent; Pharſalia noſtra
Vivet, & a nullo tenebris damnabimur ævo.

In quibus notes Poëtam Hiſpano faſtu ſeſe cum Homero componere, quo Virgilio ſe comparare, vel etiam anteferre non dubitavit; quùm quibusdam ejus poëma laudantibus dixit: *& quantum ætatis mihi deeſt ad culicem Maronianum?* Modeſtiùs ipſius ætati ſuppar virtute carminum Lucano non impar Statius [e] de ſuis carminibus loquitur:

O mihi biſſenos multum vigilata per annos
Thebai, jam certè præſens tibi fama benignum
Stravit iter, cœpitque novam monſtrare futuris;
Jam te magnanimus dignatur noſcere Cæſar.

Sed modeſtiſſime Virgilius noſter, qui ta-
men a ceteris diſcrepat, quod illi in fine, 4
ipſe initio operis de ſe verba fecit quatuor
illis carminibus, de quibus jam dudum
loquimur; quæ tamen [f] Tucca, Variuſque,
quibus Æneidos emendandæ curam Auguſtus demandaverat, ſuſtulerunt; habuere nimirum doctiſſimi viri ante oculos Pindari [g] præceptum:

...... Ἀρχομένου δ' ἔργου πρόσωπον
Χρὴ θέμεν τηλαυγές......

hoc eſt: *incepti operis oportet faciem ſplendidam ponere*; itaque ſplendidiſſimo operi non putarunt convenire tenuitatem primi carminis, totiuſque tetraſtichi; eoque ſublato initium divinæ Æneidos duci voluerunt ab illo carmine:

Arma, Virumque cano, Trojæ qui primus ab oris, &c.

Quod initium & ſplendidum eſt, & reliqui operis conſonum majeſtati; & non nimis elatum, & quod fumum ex fulgore cogitet dare; ſicut illud, quod [h] Horatius jure carpit:

Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum.

Et ſanè principium, quod illi reliquerunt, 5
& vulgi judicium comprobavit, & Auctores agnoſcunt: quapropter & [i] Martialis ait:

Protinus Italiam concepit, & arma, Virumque;

& [l] Perſius:

Arma, Virum, nonne hoc ſpumoſum, & cortice pingui? &c.

& [m] Auſonius:

Arma, Virumque docens, atque arma, virumque peritus.

Pierius Valerianus tamen Tuccæ, Varique judicium reprehendit; cui Julius Cæſar Scaliger aſſentitur in libris de poëticâ. Utrum autem rectiùs cenſuerint, qui ab Æneidos corpore recidendos hos quatuor verſus, an illi, qui non ſeparandos exiſtimarunt, non facilè dixerim; nam quod ait Poëta [n] ille:

...... *magno ſe judice quiſque tuetur.*

Quippe judicium Virgilii omnibus anteponendum apponendos oſtendit, & conſenſus omnium ætatum ſegregandos, cui plurimum certè tribuendum; præſertim quum Vari [o] auctoritate nitatur, quem ajunt, quum Auguſti juſſu Æneida emendaſſet, ea tamen lege, ut adderet nihil, hos quatuor verſus ſuſtuliſſe, quem virum inter

[a] Theogn. in Sentent. v. 22. [b] Horat. l. 3. Od. ult. [c] Ov. Metam. l. 15. in fin. [d] Lucan. l. 9. [e] Stat. l. 12. Theb. in fin. [f] Serv. ad 1. libr. Æn. Virg. in princ. [g] Pind. Ol. Od. 6. in princ. [h] Hor. in Art. Poët. [i] Martial. libr. 8. epigr. 56. [l] Perſius Sat. 1. v. 95. [m] Auſon. epigr. 116. de infauſt. Matrimon. Grammatici. [n] Lucan. libr. 1. [o] Serv. ad libr. 1. Æneid. in princip.

inter principes latinorum poëtarum Antiqui collocant. Siquidem Virgilius de ejus
6 carminibus [a] cecinit:

Sola ſophocleo tua carmina digna cothurno:

& [b] Horatius:

Scriberis Vario fortis, & hoſtium
Victor Mæonis carminis alite;

& Quintilianus [c] Varî Thyeſtem cuilibet Græcorum tragœdiæ putat conferendum. Utcumque ea ſe res habet, certè Virgilii verſus ſunt elegantiſſimi; nam quum tria dicendi genera a doctiſſimis viris numerentur, tenue, quo Virgilii Eclogæ ſunt ſcriptæ, medium, quo Georgica, ſublime, uber, & copioſum, quo divina conſurgit Æneis; his verſibus hæc tria dicendi genera, quaſi auro gemmæ, admirabili artificio includuntur. Quàm enim tenue primum
7 carmen, quo ſe paſtorum cantus expreſſiſſe teſtatur! ubi verò agriculturæ præcepta tradidiſſe confirmat, quàm aptè intra illam mediocritatem, qua ſcripſit Georgica, ſtylum coërcet! ſed ubi ad bella venit, quo ſpiritu exurgit, & quaſi claſſicum canit!

...... at nunc horrentia Martis
Arma, Virumque cano......

DISSERTATIO II.

De propoſitione totius operis.

Mira brevitas eſt Virgilii. Bella quidem narrantur etiam in prioribus Æneidos libris; Vir autem perfectus in poſterioribus deſcribitur; in prioribus verò proficiens. Quatuor juxta Plotinum ſunt virtutes; purgantes ſcilicet, animi jam purgati, civiles, & exemplares.

VElocitatem, ſive brevitatem dicendi, quam in Salluſtio Rerum Romanarum inclyto conditore tantopere ſuſpicit Quintilianus, virtutem [d] eſſe arbitror orationis omnibus commendandam. Contempſit [e] oratorem Laco ille, qui ſe
1 de re quantumvis exiguâ poſſe diu verba facere gloriabatur; quum diceret, neque ſe probare ſutorem, qui exiguis pedibus conficeret calceos magnos, neque rhetorem, qui rebus parvis magnam orationem accommodaret; ſed nemo contemnet oratorem, vel poëtam, qui poſſit paucis multa complecti; hanc in Virgilio eſſe præcipuam dotem Macrobius [f] aſſeverat; exemplum affert ſummæ in Virgilio brevitatis hemiſtichium, quod in tertio Æneidos libro legitur:

Et campos, ubi Troja fuit;......

quo paucis verbis urbem tantam hauſiſſe, ac ne ruinas quidem reliquiſſe miratur; ego in multis locis hanc Virgilii virtutem reor elucere, ſed in principio Æneidos maximè. Admirantur Antiqui ejus artificium, & manum, qui Iliadem [g] Homeri ſcripſit in membranâ, quæ nuce includebatur; non minor eſt laus eloquentiæ Virgilianæ, quæ duorum Homeri operum maximorum materiem tribus his [h] verbis comprehendit:

Arma, Virumque cano......

Quibus verbis operis univerſi argumentum
expoſuit; nam quum Homerus, quem ſibi 2
Virgilius propoſuit imitandum, in Iliade quidem rationes belli gerendi, ſummumque bellatorem exprimendum, & ſuis quaſi coloribus adumbrandum; in Odyſſeâ verò virum civili virtute præſtantem, & omnibus numeris abſolutum deſcribendum ſuſcepiſſet; Virgilius utrumque genus complexus eodem poëmate, & omnes bellorum artes expoſuit, & egregium ducem deſcripſit, eumdemque & pacis artibus, & omni virtute excellentiſſimum, ac, ſi nullâ aliâ re, Homerum certè vincit varietate; ex qua oritur delectatio, quam cum utilitate conjunctam quaſi finem, extremumque ſpectare debent poëtæ; & in prioribus quidem ſex Æneidos libris virum nobis ob oculos ponit, in poſterioribus bella. Quamquam ſi rem verè, & rectâ viâ, & ratione perpendere, & reputare velimus; & in prioribus bella, & in poſterioribus virum egregium, & omnibus juſtitiæ, prudentiæ, moderationis, pietatis, fortitudinis laudibus cumulatum deſcribit. Quid
enim aliud ſecundus liber, quàm res ab 3
Ænea parum quidem feliciter, fortiter tamen ad Trojam geſtas continet? reliquis autem prioribus non magis Æneæ virtutes, quàm poſterioribus comprehenduntur. An verò [i] magis admiramur prudentiam Æneæ, quum Troiâ captâ collectam exilio pubem, miſerabile vulgus congregat, & pavidam, & tanto fortunæ turbine tremefactam, & ſuis rebus diffidentem, nulloſque ſibi futuros Deos propitios unquam ſperantem ad quoſlibet labores, ad quælibet maris, terræque pericula adeunda confirmat, quàm quum in [l] externâ terrâ deſtitutus auxilio, tumentibus rebus, & populis ad bellum undique concitatis, ut ſibi ferat opem, impetrat ab Evandro Re-

[a] Virgil. Bucol. Eclog. 8. [b] Horat. libr. 1. Od. 6. [c] Quintilian. libr. 10. cap. 1. [d] Idem Quintilian. ibid. [e] Plutarch. in Laconic. Inſtitutis. [f] Macrob. Saturn. libr. 5. cap. 1. [g] Cicer. apud Plin. libr. 7. cap. 21. [h] Virgil. Æneid. libr. 1. in princ. [i] Virg. Æn. libr. 2. [l] Idem l. 7. & 8. Æn.

Rege, Trojanis a Græcos. Etruſcisque perſuadet, ut ſe exulem vindicem libertatis, & ducem ſequantur adverſus Mezentium Regem, & Latinorum florentes opes, & arma Rutulorum? magis [a] laudamus for-
4 titudinem, quum maris, quàm quum belli tempeſtatem conſtantiſſimè perfert; quum quærit fatis datam regionem, quàm quum inventam ſibi vindicat, & ſuperat hoſtes undique ingruentes [b]? pietatem, & religionem, quum Trojæ ruinis ardentibus eripit victos Deos; quàm [c] quum in Latio ſubacto collocat ſuo beneficio quaſi triumphantes? quum [d] vates adit, ſciſcitur oracula, ſortes conſulit, quàm quum Deos ipſos videt, & ab ipſis, unde ſint auxilia accerſenda, admonetur; quum [e] Veneris beneficio nebulâ circumdatur, ne quis veſtigium moretur, & obſiſtat adeunti Pœnorum Reginam, quàm [f] quum ab eadem Vulcaniis armis donatur, ne quis hoſtium cœleſti numinine tectum poſſit omnino vulnerare? continentiam quum [g] Didonis hoſpitium, cui tamen intemperanter indulſerat, quàm quum Circes [h] illecebras fugit; quas Ulyſſem [i] ferunt non penitus vitaviſſe? Immo ego in poſterioribus libris
5 perfectam Æneæ virtutem, in prioribus inchoatam, & adhuc proficientem celebrari puto; in illis enim nihil peccat, & omnia nihil delinquenti ſuccedunt proſperè; in his autem non nihil aberrat a rectâ ratione, & indiget Deorum monitu increpantium, & ad veram virtutis viam revocantium; cui enim illa non [k] ſunt nota?

Tu nunc Carthaginis altæ
Fundamenta locas, pulchramque uxorius urbem
Extruis, heu Regni, rerumque oblite tuarum.

Enimvero priùs exiſtimem a Virgilio cani bella, quàm virum; virum, inquam, perfectum, conſummatæ virtutis exemplar, compotem felicitatis, Deo ſimillimum; nam eo-
6 rum accedo ſententiæ, qui cum [m] Plotino doctiſſimo Platonis interprete, & philoſopho cum primis nobili, ac pæne divino, quatuor virtutes eſſe docent: purgantes, animi jam purgati, civiles, & ex omni parte perfectas, & omnibus numeris abſolutas, quas vocant, ſi hoc vocabulo uti licet, exemplares, & eas omnes in Æneâ exprimi; ſed imperfectas in prioribus, perfectiſſimas in poſterioribus. Nam Æneas,
7 qui monitu Veneris (quam Cœleſtem interpretor, non vulgarem; ſiquidem offuſam ejus oculis caliginem dimovet, & diſcutit; ſic enim [n] loquitur:

Aſpice, namque omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat viſus tibi, & humida circum
Caligat, nubem eripiam) ......

relinquit Trojam, Aſiamque regionem deliciis, & voluptatibus affluentem; nobis ob oculos ponit virum, qui amore virtutis, & veritatis illecebras voluptatum fugit, animumque per virtutes purgantes corrigit, & emendat; huic ad illum perfectæ virtutis tranquilliſſimum portum curſum dirigenti cupiditatum vehementiſſimi turbines reſiſtant, & perturbationum tempeſtates turbulentiſſimè reluctantur; ſicut [o] Æneæ in Italiam naviganti coorta tempeſtas reluctatur.

DISSERTATIO III.

De eadem re.

Æneas, quum Trojam, idest vitam voluptatibus refertam relinquit, purgantes virtutes exercet; deinde ad virtutes animi jam purgati gradum facit, quod ſignificat deſcenſus ad Inferos; qui nihil eſt aliud, quàm decantata illa a Platone meditatio mortis; mox perfectas, & exemplares virtutes adipiſcitur. Donatus confutatur, dum arma interpretatur ſcutum *a Vulcano Æneæ fabricatum. Arma pro bello paſſim accipiuntur. Athenæus dicit: niſi Medici extitiſſent, nemo ſtultior Grammaticis fuiſſet.*

FAlsò eſſe proditum a nonnullis diximus, Auditores, duas eſſe Æneidos partes, quarum prior Virum, poſterior bella deſcribat; nam & priore Æneidos parte bella contineri, & poſteriore laudari Virum; nunc ſtultam eſſe [p] Grammaticorum quæſtionem, qui quærunt, qua de cauſâ, quum Virgilius prius Virum, quàm arma verſibus perſequatur, priùs de armis, quàm de Viro ſeſe dicturum eſſe proponat, affirmabimus. Quod ut oſtendamus, inchoatus a nobis heſterno die ſermo eſt repetendus; quo [q] quatuor eſſe virtutes animadvertimus, purgantes, & animi jam purgati, eaſque, quæ in Republicâ adminiſtrandâ cernuntur, quas civiles nuncupant, hiſque

[a] Virgilius Æneid. libr. 1. [b] Idem Æneid. libr. 2. [c] Idem libr. 12. Æn. [d] Idem libr. 3. & 6. Æneid. [e] Idem libr. 1. Æneid. [f] Idem Virgil. libr. 8. ib. [g] Idem libr. 4. Æn. [h] Idem libr. 7. Æn. [i] Homerus Odyſs. 10. [k] Virg. Æn. libr. 4. [m] Plotin. Ennead. 1. libr. 2. [n] Virgil. Æn. libr. 2. [o] Idem libr. 1. Æneid. [p] Serv. ad libr. 1. Æneid. Virgil. in princip. [q] Plotin. Enn. 1. libr. 2.

hiſque diviniores alias, quas vocant exemplares. Quum igitur Æneas relinquit Tro-
1 jam urbem luxu diffluentem, relinquit delicias Aſiæ, ſeſeque pelago committit, novamque ſedem quærit, & innumerabiles labores exhaurit, & longis agitur erroribus, animum per virtutes purgantes putatur exercere; quarum beneficio vitam voluptatibus abundantem relinquimus, & vitia deteſtamur, & deſidioſum otium abjicimus, & toto animi impetu declinamus. Huic generi vitæ multa adverſa accidunt, quæ hominem ab inſtituto curſu remorentur; quod in Æneâ poteſt animadverti, qui antequam in Italiam veniret, cum tot ærumnis conflictatur; admixtæ ſunt civiles virtutes non illæ perfectæ, animique purgati; interdum, quod neceſſe eſt proficientibus evenire, peccat[a] Æneas, fatiſque datas non reſpicit urbes, & Didonis hoſpitio, & illecebris attinetur; quibus Deûm benignitate liberatus voluptatum contemptor, cupiditatum victor, triumphatorque vitioſorum gradum facit ad præſtantiores virtutes animi jam purgati; quæ in abſtrahando animo e corpore, corporeiſque voluptatibus, & perturbationibus, contemplandaque rerum naturâ, & naturæ Conditore verſantur. Hoc Æneæ[b] deſcenſus
2 ad Inferos indicat; quid enim aliud deſcenſus ad Inferos, quàm illa a[c] Platone decantata meditatio mortis, & mors quædam philoſophorum? Deinde ſpectaculo rerum ſapientiam conſequutus Æneas a vitâ contemplatrice ad actuoſam deſcendit; in qua non, ut antea, ejus virtutes adumbratæ, ſed expreſſæ, non inchoatæ, ſed perfectæ, non aliquâ vitii labe contaminatæ, ſed puræ, ſimplices, integræque cernuntur; non, ut priùs, multa conantem fruſtratur eventus, & aberrat, fallitur, & parum promovet, felicitatemque, quam quærit, non invenit, aut inventam non apprehendit; neque Italiam ſequitur fugientem, ſed captâ potitur, urbem condit, ſibi conciliat amicitias, debellat hoſtes, victis parcit, eoſque beneficio ſibi devincit; quibus rebus geſtis, divinis illis virtutibus, quæ ad exemplar proximè accedunt, conſecratur. Quam Æneæ conſecrationem, licet in nul-
3 lâ operis parte Virgilius perſequatur, tamen intelligimus ejus immortalia opera eſſe conſequutam; quum Virgilius haudquaquam tacuerit Æneam hominis exceſſiſſe faſti-

gium, ubi[d] dixit:

....:.. ſublimemque feres ad ſidera Cæli
Magnanimum Æneam.....

& fabulæ[e] ferant ipſum ad Numicium flumen mortalitatem exuiſſe. Quocirca arma, ideſt res ab Ænea bello geſtas ordine priora eſſe cenſemus, quàm Virum; Virum ſcilicet illum ſupra hominem, & vivum quoddam Dei ſimulacrum. Ideo nihil eſt, cur laborent interpretes in defendendo poëtâ, quòd quum priùs Virum, deinde bella celebraverit, Arma priùs, quàm Virum proponat; nam hæc ita inter ſe mixta ſunt, atque conjuncta, ut neutrum dici prius, aut poſterius poſſit; vel certè bella præcedunt, Viri conſummata illa perfectio ſequitur. Et ſanè, ut Platonicorum placita interim omittamus, nemo concipiat animo
Viri notionem, quin bella concipiat; nam 4
a[f] virtute vir, & non qualibet virtute, ſed bellicâ dicitur; bella igitur antecedant, oportet priùs, quàm Vir magnus cogitetur; nec[g] Alexandri Macedonis vera ſpecies occurrit animo, quin priùs everſum Perſarum Imperium, & ſubactus Oriens occurrat, & India victoriis peragrata: nec ſuperioris[h] illius Africani poſſumus animo informare veram notionem, niſi quatuor Punici exercitus in Hiſpaniâ deleti reputentur, Hiſpani rebellantes contuſi, bis in Africâ victus, captiſque Syphax, fuſæ Pœnorum copiæ, ſuperatus Hannibal, devicta Carthago: nec alter Africanus qualis fuerit, cogitari poteſt, niſi[i] Carthaginem, Numantiamque[l] deletam priùs cogitemus.
Quod ſi quis mordicus pergat defendere 5
in priore Æneidos parte virtutes Æneæ in poſteriore bella memorari; quaſi Æneæ virtus non fuerit fortitudo, & ea non in ſtrenuè gerendis rebus eluceat; contendatque rerum ordinem poſtulare, ut priùs Vir, quàm bella nominentur; numquam Virgilius hanc notam pertimeſcet. Eſt enim poëtis aliquando conceſſum non ſervare ordinem dicendorum, & quid poëtas loquor? ipſi rhetores interdum ſuas leges non ſervant, & ὕστερον πρότερον ponunt, quæ
figura a dicendi magiſtris agnoſcitur. Sed 6
quoniam hoc in loco verſamur, notare placet ridiculam[m] Donati interpretationem, qui putat hanc vocem *arma* ſignificare *ſcutum*, quod Æneæ Vulcanus fabricavit; perinde quaſi Virgilius non res geſtas Æneæ, ſed ſcutum Vulcani ſuſceperit exornan-

[a] Virgil. Æneid. libr. 4. [b] Idem Virgil. Æneid. libr. 6. [c] Plato in Phædone. [d] Virg. Æneid. libr. 1. [e] Ovid. Metamorph. libr. 14. Dionyſ. Halic. libr. 1. & T. Liv. libr. 1. [f] Cicer. in Tuſc. Quæſt. & Ger. Jo: Voſſius in Etymol. in V. Vir. [g] Arrianus de Expedit. Alexandri, & Plutarch. in ejus Vitâ. [h] Tit. Livius libr. 21. &c. Plutarchus in Vitâ Scipionis, & Plin. de Viris Illuſtrib. cap. 49.

[i] Tit. Livius libr. 49. & Plin. libr. 14. cap. 4. & libr. 18. cap. 15. [l] Plin. de Vir. Illuſtr. cap. 58. Paulus Oroſius libr. 5. cap. 6. Lucius Florus libr. 2. cap. 17. Valer. Maxim. libr. 7. cap. 6. & Eutrop. cap. 7. lib. 4. [m] Donatus in Æneid. libr. 1. ad hoc ipſum verbum. *Arma*.

dum; nec Homerum imitatur, qui Achillis facta celébravit, ſed Heſiodum, qui ſcutum Herculis luſit; neque animadvertit Donatus non arma Vulcani, ſed Martis a Virgilio intelligi, qui [a] ſic ait:

...... at nunc horrentia Martis
Arma, Virumque cano......

quum quotieſcunque a Vulcano conditam armaturam nominat, arma Vulcani ſoleat appellare, ut quum [b] dixit:

Si bellum ingrueret, Vulcaniaque arma per auras
Laturam auxilio......

& quum [c] ait:

..... Poſtquam arma Dei ad vulcania ventum eſt;

& ubi [d] cecinit:

Non armis mihi Vulcani, non mille carinis
Eſt opus in Teucros.....

Neque intelligit hanc eſſe figuram poëtis
7 familiarem, ut quod eſt alicujus inſigne
rei, pro eo ſumatur, cujus eſt inſigne; ita ſumitur toga pro pace, arma pro bello, laurea pro triumpho; ſic [e] Lucanus ait:

Et victis cedat Piratica laurea Gallis

ſic [f] Propertius:

Arma Deus Cæſar dites meditatur ad Indos;

& in illo pervulgato verſu [g] Tullius:

Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ.

Quid autem ineptius, quàm putare Virgilium, quum res ab Ænea geſtas, originem Urbis Romæ, bella adverſus Latinos, adverſus Rutulos, adverſus Turnum, adverſus Mezentium Regem exponenda ſuſcepiſſet, ſe de ſcuto ſolùm Æneæ dicturum polliceri? ſed profectò ſapit [h] Athenæus, qui genus Grammaticorum ineptiſſimum arbitratur: εἰ μὴ, inquit, οἱ ἰατροὶ ἦσαν, οὐδὲν ἂν τῶν γραμματικῶν μωρότερον: hoc eſt: *niſi Medici extitiſſent, nemo ſtultior Grammaticis fuiſſet.*

DISSERTATIO IV.

Cur Virgilius dicat Æneam in Italiam veniſſe primum.

Tyrrhenos aliqui indigenas eſſe putant; dictoſque a turribus, quas principes excogitarunt. Italiæ pars, quæ Gallia Ciſalpina vocabatur, longè poſt Æneæ in Italiam adventum hoc nomen accepit; ſiquidem Tarquinio Priſco imperante Galli eam Italiæ partem tenuerunt depulſis Etruſcis, qui eam occupaverant, ut probabilius eſt, poſt excidium Trojæ; verùm quidquid ſit, certum eſt illam partem nunquam Italiæ nomen amiſiſſe; quare Servius audiendus non eſt, quum dicit Antenorem in Italiam non veniſſe, quia in Galliâ Ciſalpinâ conſederit. Virgilius Mantuanos, & Ligures inter Etruſcos recenſet.

QUæri ſolet, Auditores, cur Æneam Virgilius in Italiam dicat veniſſe [i] primum:

...... Trojæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus, Lavinaque venit;

neque enim id conſentanoum veritati vi- 1
detur. Servius [l] non ignobilis interpres vatis Mantuani Virgilio Virgilium opponit; qui quum Æneam aſſirmet profectum Trojâ Italiam attigiſſe primum, deinde quaſi parum a ſe dictorum memor ante Æneæ adventum Antenorem tradit Italiæ littoribus [m] appuliſſe:

Antenor, inquit, *potuit mediis elapſus Achivis*
Illyrios penetrare ſinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem ſuperare Timavi.

Hunc nodum ſolvit, quum dicat Antenorem non in Italiam veniſſe, ſed in angulum Galliæ Ciſalpinæ; nam Italiam antiquam Rubicone flumine terminari, ex quo Lucanus [n] de Rubicone fluvio cecinit:

...... Et Gallica certus
Limes ab Auſoniis diſterminat arva colonis.

Sed opinioni Servii haudquaquam aſſentior; 2
nam ſanè Italiæ pars inter Apenninum, & Alpes interjecta Gallia Ciſalpina vocabatur, ſed non Trojanis temporibus; ex Livio [o] quippe conſtat Gallos in Italiam veniſſe Tarquinio Priſco imperante, ſexcentis circiter annis poſt captam Trojam; ante ea tempora Galliam Ciſalpinam Tyrrheni tenuerant; ideo Livius [p] affirmat tan-

[a] Virgil. Æneid. libr. 1. in princip. [b] Idem libr. 8. [c] Idem libr. 12. [d] Idem libr. 9. [e] Lucanus libr. 1. [f] Propert. libr. 3. El. 3. [g] Cicero de Off. l. 1. [h] Athen. l. 15. in princ. [i] Virg. Æn. l. 1. in princ.

[l] Serv ad hunc Virgil. loc. [m] Virgil. l. 1. Æn. [n] Lucanus libr. 1. [o] Tit. Livius libr. 1. & Dion. Halicarnaſſ. libr. 1. cap. 9. [p] Tit. Livius ibid. & Serv. ad libr. 2. Georg. Virgil. in fine.

tantam opibus fuiſſe Etruriam, ut ab Al-
pibus ad mare toram Italiæ longirudinem
famâ ſui nominis impleverit. Quin ariam,
ſi [a] Herodoto fidem habeamus, qui tradit
Tyrrhenum Atyos Regis filium cum mul-
titudine Lydorum e Lydiâ profectum E-
truriam tenuiſſe, & in eâ [b] duodecim urbes
condidiſſe; qua tempeſtare Æneas in Ita-
liam venit nondum Tyrrheni inter Alpes,
Apenninumque ſitam Italiæ partem occu-
parsnt; ſiqnidem Atys Tyrrheni pater fuit
unus ex Herculis, & Omphalea Poſteris;
ut Strabo [c] memoriæ prodidit; Hereules
autem [d] ſexaginta annis ante eaptam, & ex-
eiſam a Græcis Trojam dicitur floruiſſe;
ut ejus Poſteri Trojanis temporibus habe-
3 ri debeanr multo juniores. Quamquam non
me præterit Dionyſium [e] Hslicarnaſſeum
alirer tradidiſſe; qui Tyrrhenum ex Aty,
Atyn ex Cotye, Cotyn ex Mane, Manen
ex Jove tradit procreatum; ſed antiquio-
res faeiunt Tyrrhenos, qui [f] ipſos indi-
genss eſſe volunt, dictoſque Tyrrhenos
ἀπὸ τῶν τυρσέων a turribus, quas principes
excogitarunr. Utcunque ea ſe res habet, ſive
Tyrrheni snriquiorea rebus ad Trojam ge-
ſtis, ſive recentiores; certè conſtat ante
Galloa inter Alpes, Apenninumque ſitas
regiones oecupaſſe, & ipſum [g] Antenorem
non Gallos, ſed Euganeos, qui inter mare,
Alpeſque incolebant, expuliſſe. Quare non
rectè Servius autumat Æneam primum in
Italism e Trojâ eſſe delatum, quod An-
tenor non in Italiam, ſed in Galliam Ci-
ſalpinam venerit; eâ quippe tempeſtate I-
taliæ regionem inter Alpes, Apenninum-
quæ non Gslli, ſed aliæ nationes obtine-
bant. Virgilius Tyrrhenos tenuiſſe arbi-
4 tratur, qui Mantuanos inter Etruſcos re-
ceuſet his [h] verbis:

Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris
Fatidicæ Mantûs, & Tuſci filius amnis,
Qui muros, matriſque dedit tibi, Mantua, nomen,
Mantua dives avis, ſed non genus omnibus unum.
Gens illi triplex, populi ſub gente quaterni,
Ipſa caput populis, tuſco de ſanguine vires.

& Ligurum ductorem eodem Tuſcorum
catalogo inducit his [i] verſibus:

Non ego te, Ligurum ductor fortiſſime bello,
Tranſierim Cycne, & paucis comitate Cupavo,
Cujus olorinæ ſurgunt de vertice pennæ,
Crimen amor veſtrum, formæque inſigne paternæ.

Nec verò dici poteſt Virgilium reſpicien-
5 tem ſua, non excidii Trojani tempora, ne-
gaſſe Antenorem in Italiam veniſſe; licet
quippe trans Apenninum uſque ad Alpes
regio Gallia Ciſalpina eâ ætate plerùmque
vocaretur, nunquam tamen Italiæ nomen
amiſit. Teſtatur id Polybius, qui libro ſe-
cundo Italiam trisnguli formâ eſſe dicit,
cujus unum latus obtinenr Alpes; ex qui-
bus eonſtar & Galliam Ciſalpinam Italiæ
nomine eo tempore ſolitsm appellasi: te-
ſtatur Livius libro vigeſimo primo, qui ſi-
mul atque tradidir Hannibalem ex Alpibus
deſcendiſſe, & Ciſalpinam Galliam attigiſſe
his utitur verbis: *hoc maximè modo perven-
tum eſt in Italiam quinctô menſe a Carthagi-
ne novâ [ut quidam auctores ſunt] quinctô de-
cimo die Alpibus ſuperatis*: teſtatur Strabo,
qui libro ſexto regionem circa Psdum in-
ter Italicas ponit: teſtatur Plinius, qui li-
bro rertio capite quincto: *ab Alpium*, inquit,
pene lunatis jugis in maria excurrit Italia:
teſtatur denique [l] Pomponius Mela, qui
Patavium, Bononism, Mutinam, regionem-
que omnem, qusm Padus alluit, totamque
Galliam Ciſalpinam in Italiâ eollocat. Ex
quibus intelligi poreſt, inter Apenninum, 6
Alpeſque segionem, etſi Gallia Ciſalpina
a Gallis, qui eâ potiti fuerant, vocaretur,
tamen Italiæ fuiſſe partem; ac perinde fa-
cere Servium, qui negat Antenorem, quia
venit in Galliam Ciſalpinam, in Italiam
veniſſe, ac ſi quis inficias iret Æneam, quia
Latio claſſem appulit, Italiæ appuliſſe; tam
enim Larium Italiæ portio, quam Gallia
Ciſalpina habebatur. Neo perturbare nos
debet nomen Galliæ, tamquam ſit abſur- 7
dum eam regionem, quæ Gallia diceba-
tur, eſſe Italiæ portionem, haberiquo
Italiam, quum tanta ſit inter Italiam, Gal-
liamque diverſitas; nam & Græcia ab Ita-
liâ diverſa eſt toto Adriatico mari, & tan-
to terrarum diſcreta ſpatio; & tamen Ma-
gna [m] Græcia Italiâ continetur, & Italia
meritò appellatur. Quare nihil eſt, eur ar-
gutetur Servius, affirmetque in Italiam non
veniſſe Antenorem; quòd ea regio, quam
tenuit Antenor, Gallia Ciſalpina fuerir ap-
pellata. Quomodo autem ſit inrell gendus
Virgilii locus, ne ſimus hodierno die lon-
giores, ſequenti diſſertatione eſt a nobis
explicandum.

DIS-

---

a Herodot. libr. 1. cap. 94. *b* Strabo libr. 5. de Italiâ. *c* Strabo ibid. *d* Diodorus Siculus libr. 1. *e* Dionyſius Halicarnaſſ. libr. 1. cap. 3. *f* Idem Dion. Halic. ibid. *g* Tit. Liv. libr. 1. in princip. *h* Virgil. libr. 10. v. 198. *i* Idem Virgilius ibid. *l* Pompon. Mela libr. 2. cap. 4. *m* Plinius libr. 3. cap. 5. & 10.

DISSERTATIO V.

In eundem Virgilii locum.

Quamplures in Italiam ante Æneam venerunt; quare appoſitè Aurelius Victor primum accipit pro principe, *ut ſæpe accipitur apud Virgilium, & alios Auctores; ſicut viciſſim* princeps *pro* primo. *Eroſtratus nominis aſſequendi cupiditate Dianæ Epheſinæ templum incendit; idcirco, ne quis eum nominaret, Epheſii decreverunt. Decipitur Conradus, dum Homerum Ulyſſis nomen tacuiſſe putat, quia ſceleſtus fuerit; & Virgilium Æneæ nomen omiſiſſe, quia Patriæ proditor eſſet; hoc enim falſum eſt; nulla namque eſt auctoritas Dictys Cretenſis, aut Phrygii Daretis. Quæ ſubdolè in hoſtes geruntur, vitio verti non debent.*

ÆNeam Italiæ litoribus primum
appuliſſe tradit [a] Servius,
quòd Aotenor, quem ad eam
regionem, quæ inter mare
Adriaticum, Alpeſque eſt in-
terjecta, veniſſe conſtat, non in Italiam,
ſed in Galliam Ciſalpinam venerit. Id eâ
ratione confutavimus, quòd Italiæ pars,
1 quæ Alpibus, Apenninoque continetur,
ſexcentis annis poſt captam a Græcis, &
dirutam Trojam Galliæ Ciſalpinæ nomen
acceperit; quum Galli Tarquinio Priſco
imperante pulſis Etruſcis ea loca occupa-
rint; quare Galliæ Ciſalpinæ appellationem
ad Antenoris tempora pertinere non po-
tuiſſe. Quin etiam oſtendimus & poſt oc-
cupatam a Gallis Italiæ partem nunquam
Galliam Ciſalpinam Italiæ nomen amiſiſſe,
hodierno die his, quæ attulimus, non con-
tenti Servium confutare pergemus; tum
Virgilii locum explicabimus; deinde in
eundem quædam, quæ ad rem pertinere
videbuntur, addemus. Mihi enim Servius
2 a veritate videtur aberrare, etiamſi vera eſ-
ſe ponantur ea, quæ de Antenore affirma-
vit; nam ut Servio demus angulum illum
Venetorum, quem Antenor occupavit, non
Italiæ, ſed Galliæ fuiſſe partem; non ideo
conſequitur Æneam in Italiam primum
deveniſſe. Nam ut omittamus Pelaſgos,
qui oraculo moniti, ut Italiam [b] peterent,
Padi fluminis oſtio claſſem appulerunt,
urbemque condidere, quæ Spina eſt nun-
cupata, ab eaque oſtium ſpineticum; OE-
notrus [c] Lycaonis filius, & Peucetius, &
Evander [d] Arcades nonne ante Æneam in
Italiam ſunt claſſe delati? ſed hi, licet in
Italiam venerint, non tamen Trojâ vene-
runt; quid [e] Diomedes, qui & Trojâ ve-
nit, licet non Trojanus, & in Italiam ve-
nit? quid illi, qui in [f] Italiâ

..... Naricii poſuerunt mœnia Locri?

quid [g] ille, qui

...... Sallentinos obſedit milite campos
Lyctius Idomeneus......

quid ille, a quo condita [h] eſt

Parva Philoctetæ ſubnixa Petilia muro?

Nonne omnes ante Æneam, quum e Troa-
de ſolviſſent, in Italiam ſunt claſſe devecti?
ut de [i] Aceſte nihil dicam, qui Ægeſtam
in Siciliâ condidit, qui & ipſe in Italiam
venit, nam Sicilia ad Italiam pertinet. Qua-
re tutius arbitror Aurelium Victorem ſe- 3
qui libro de origine Urbis Romæ; qui Æ-
neam dici putat veniſſe primum, non quia
tempore ceteros præceſſerit, ſed quia di-
gnitate, rebus geſtis, & fortunâ urbis, cui
præbuit originem, omnibus anteceſſerit.
Oſtendit autem eam locutionem eſſe Vir-
gilio familiarem; nam & Saturnum pri-
mum veniſſe dicit, quum ante eum Janum
veniſſe [l] conſtet:

Primus ab Æthereo venit Saturnus Olympo;

& [m] quum ex equo Trojano deſcendentes
induxiſſet Therſandrum, Sthenelum, Ulyſ-
ſem, Athamantem, Thoantem, Neopto-
lemum, addit: primuſque Machaon; in
quo loco non poteſt dubitari, quin pro
principe primus accipiatur; quemadmodum
alibi, quum [n] ait:

...... Et primis unâ tot nocte peremptis.

Sed [o] & Terentius in Eunucho ita loquitur: 4

Eſt genus hominum, qui eſſe primos ſe om-
nium rerum volunt.

Atque omnino ea vox frequentiſſimè prin-
cipem ſignificat, ſicut princeps [p] primum;
Horatius:

Princeps Æolium carmen ad Italos
Deduxiſſe modos......

Quod ſi quis omnino velit ſumi primum
pro eo, qui tempore antecedit, dicendum
eſt Virgilium voluiſſe intelligi Æneam fuiſ-
ſe primum non qui in Italiam venerit, ſed
qui in Italiam ſimul, & ad Lavinum litus
venerit; ſed de hoc loco ſatis; nunc ad
alia tranſeamus. Putat [q] Conradus Virgi-
lium conſultò nomen Æneæ initio operis 5
tacuiſſe, & inſinuatione uti voluiſſe, quòd
Æneas adverſâ famâ laboraret, quaſi Pa-
triam Græcis prodidiſſet; idem Homero
fuiſ-

---

a Serv. ad Æneid. Virgil. libr. 1. in princip. *b* Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 2. Plin. libr. 3. cap. 19. & Strabo libr. 5. *c* Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 1. cap. 1. *d* Idem libr. 1. cap. 3. *e* Strabo libr. 5. de Italiâ, Virgil. Æneid. libr. 8. in princip. & 11. propè medium. *f* Virgil. Æneid. libr. 3. *g* Virg. ibid. *h* Idem ibid. *i* Virgilius Æneid. libr. 5. *l* Idem libr. 8. *m* Idem Virgilius libr. 2. *n* Idem libr. 9. *o* Terentius Eunuch. Act. 2. Sc. 2. *p* Horat. libr. 3. Od. ult. *q* Sebaſt. Conrad. ad Virgil. Æn. l. 1.

fuiſſe conſilium, quum [a] dixit:

Dic mihi, Muſa, virum, capta poſt tempora Trojæ;

ne, inquit, celebrare Ulyſſem videretur, quem conſtat ſcelerum inventorem fuiſſe, nomen ejus diſſimulavit. Ita duo ſummi viri poëtarum carminibus clariſſimi, tanquam Eroſtrato [b] ſceleſtiſſimo pares, quem, quum nominis aſſequendi cupiditate Dianæ Epheſinæ templum incendiſſet, ne quis nominaret, Epheſii decreverunt; a Conrado indigni memoriâ apud Poſteros judicantur. Cujus opinio, quod ad Ulyſſem ſpectat, nititur Virgilii verſu, quo Ulyſſem ſcelerum inventorem [c] appellavit:

Tydides ſed enim, ſcelerumque inventor Ulyſſes.

Sed Virgilius ea verba tribuit Sinoni, qui
6 ſe inimicum Ulyſſis videri, quò Priamum deciperet, affectabat. Ceterùm Ulyſſes nunquam tam adverſâ famâ fuit, ut ejus nomen odioſum videretur; nam ſi Ulyſſis facta contemplemur, multa ſapienter feciſſe Ulyſſem, multa temperanter, multa etiam fortiter, & magno animo comperiemus. Unum [d] Ulyſſis facinus culpari jure poſſit, quo Palamedem ſapientem virum iniquo judicio circumvenit; quod tamen haud ſcio an a tragicis poëtis fictum ſit, ut alia multa finxerunt. Quæ ſubdolè geſſit in Trojanos, quæ damna ipſis intulit, ſummo viro vitio verti non debent, ſed affici debitâ laude; quum, ut præclarè Xenophon docet, quæ adversùs cives injuſta creduntur, adversùs hoſtes juſta cenſeantur; dolus, inſidiæ, cædes, rapinæ, denique quanto quiſque hoſtibus pernicioſior, civibus utilior, honeſtior habeatur. Quare nihil erat, cur Homerus Ulyſſem nominare vereretur, præſertim quum Græcis, non Barbaris carmen illud conderet, Græcis autem Ulyſſes plurimum profuiſſet. Quid
7 autem de Æneâ dicam, quem ob pietatem a Græcis incolumem ſervatum Quinctus Calaber, & Ælianus [e] memoriæ prodiderunt? Hic tam pius in Deos, in parentem, in uxorem, impius in Patriam arguitur fuiſſe; at quibus auctoribus? Darete [f] Phrygio, & Dictye Cretenſi, ut opinor; nam alios, quos nominet, præter [g] Servium, non habet Conradus; qui Dares Phrygius, Dictyſque Cretenſis, ſi eſſent illi, qui æquales Trojano bello perhibentur, ſanè quàm commoveret. Sed quum hi duo Auctores recentiores eſſe reperiantur, & ex eorum numero, qui ſub magnis nominibus fucum facere lectoribus, & ſuas nugas ineptiaſque pro veris obtrudere, ac venditare conantur; neſcio quid in mentem Conrado venerit, cur Homero non crederet, quem antiquiſſimum habemus Auctorem; crederet ſuppoſitis illis, nec vetuſtis admodum ſcriptoribus, qui quum nomen etiam mentiantur, in reliquis fide digni; & quum in hac re tam ſint leves, in ceteris graves eſſe non poſſunt.

DISSERTATIO VI.

In eundem Virgilii locum.

Multòs poëtæ infamiâ notarunt immerentes; ut ex Minoë, Didone, & Medeâ conſtat. Ex Penelopes adulterio natum Pana ferunt. Ex Antiquis ſolus Menecrates Xanthius tradit proditam ab Ænea Trojam.

NOn fuiſſe vel Ulyſſis, vel Æneæ nomen odioſum adeo, ut Homerus, vel Virgilius initio operis id nominare vererentur, ſuperiore ſermone eſt a nobis affirmatum; ob eamque cauſam Conradum confutavimus, qui putat vatem Mantuanum Æneæ facere noluiſſe mentionem, quòd Æneas Patriam prodidiſſet; ac fecit ille perinde, atque illi ſolent, qui vel rem, vel 1
hominem turpem defendendum, laudandumve ſuſceperunt; non ſtatim proponunt ſe de illâ re, vel homine loquuturos; ne initio ſermonis auditores improbitatem orationis averſentur, inſenſique dicentem audiant, vel certè parum benevoli; ut qui Phalaridem laudant, inſinuatione utuntur; nec initio ſe Phalaridem laudare profitentur. Cujus exemplum rei eſt apud Ciceronem [h] de oratore; quo loco proponit Antonii præclaram actionem, qua ſummus orator ſeditioſum civem defenſurus avertit animos auditorum ab eo, quem tuendum ſuſceperat. Id facere non habuiſſe neceſſe Virgilium diximus, quia crimen proditionis, cujus inſimulatur Æneas, vel falſum eſt, vel non ſatis idoneis Auctoribus affirmatur, Darete Phrygio, & Dictye Cretenſi, qui teſtes graves eſſe non poſſunt, quum in ipſo nomine profitendo mendaces eſſe reperiantur. Et ſanè miror, cur Conradus hos

[a] Homer. Odyſſ. libr. 1 & Horat. in Arte Poëtic. [b] Solin. in Polyhiſt. cap. 43. [c] Virgil. Æn. libr. 2. [d] Cicer. de Offic. libr. 3. cap. de Fortit. Serv. ad libr. 2. Æneid. Virgil. v. *Belidæ nomen Palamedis, & inclyta fama*, Philoſtratus in Vitâ Apoll. libr. 4. & Vit. homin. Illuſtr. in Proteſilao, & in Euphorbo. [e] Ælianus Var. Hiſtor. libr. 3. cap. 22. [f] Darès Phryg. de Excidio Trojan. & Dict. Cretenſ. libr. 4. & 5. de Bell. Trojano. [g] Servius ad Virgil. Æneid. libr. 1. v. *Munera præterea Iliacis erepta ruinis*. [h] Cicero de Oratore libr. 2.

hos potiùs habeat auctores, quàm [a] Home-
2 rum, qui divinis laudibus Æneam in Cœ-
lum vehit; ſic enim ait:

Ε'κτωρ Αἰνέασθ', οἳ τρώων ἐσὸν ἄριστοι,

qui verſus ita exponitur:

Hector, & Æneas, virtus quorum anteit omnes
Troas......

& alio [b] loco:

Αἰνέαν θ', ὃς τρωσὶ θεὸς ὣς τίετο δήμῳ . .

hoc eſt:

Æneas, quem Dardanidæ ceu Numen honorant;

& verſus Achilli Æneam [c] componit:

...... δύο ἀνέρες ἔξοχ' ἄριστοι
Ε'ς μέσον ἀμφοτέρων συνίτην μεμαῶτε μάχεσθαι
Αἰνείας τ' Α'γχισιάδης, καὶ δῖος Α'χιλλεύς,

quæ verba ſic explicantur:

Eximiâ virtute viri duo proceſſere
In medium cupidi ſævum committere Martem,
Anchiſa ſatus Æneas, & magnus Achilles

Quid autem opus eſt totam Homeri Ilia-
3 dem evolvere? qua quum multis in locis
eximiè laudetur Æneas, & in ore omnium
Homeri carmen eſſet; &, ut ait Ponticus
Heraclides, pueri tantùm non ab ipſis in-
cunabulis ejus Poëtæ verſibus canendis
aſſueſcerent, Æneæ famam talem extitiſ-
ſe crediderim, ut ejus nomen tacere, &
tanquam de re turpi dicturus eſſet, inſinua-
tione uti, Virgilio non eſſet neceſſe. Nam
licet ſolus ex omnibus, quibus haberi fi-
des poſſit, Menecrates [d] Xanthius apud
Halicarnaſſeum Dionyſium referat ab Æ-
nea proditam Græcia Trojam; tamen ejus
unius Hiſtoriei, & fortaſſe pauciſſimis noti
auctoritatem non arbitror tantam fuiſſe, ut
obſcurare poſſet laudes, quibus ab Ho-
mero ſemper ornatur Æneas; præſertim
quum alii rerum [e] Auctores Æneam om-
ni crimine proditionis abſolvant, & egregiæ
pietatis, & fortitudinis, prudentiæ laudibus
præſtitiſſe confirment. Sed, ut alii ſcri-
4 ptores de virtutibus Æneæ tacerent, ſuf-
ficerent ad ejus nomen illuſtrandum, com-
mendandumque omnibus laudes, quæ a poë-
tia ipſis tribuuntur; quemadmodum male-
dicta poëtarum ſuffecerunt ad clariſſimos
viros probris onerandos. Minos ille Cre-
tenſis [f] juſtitiâ fuit, & prudentiâ, & man-
ſuetudine ſingulari; tamen [g], quia offen-
dit Athenienſes, apud quos illuſtres poë-
tæ provenere quamplurimi, ea eſt poëta-
rum carminibus aſperſa labes nomini Re-
gia clariſſimi, & innocentis, tantumque
crimen conflatum eſt, ut Minos immaniſ-
ſimus, atque injuſtiſſimus haberetur; con-
tra eveniſſet Æneæ, ſi aliquâ ſuſpicione
criminis laboraſſet, a præſtantiſſimo vate
laudatus omnem turpitudinis notam vita-
viſſet. Enimvero mirifica vis eſt poëticæ 5
facultatis ad quidlibet Mortalibus perſua-
dendum; Didonem [h] tanquam hoſpitam
intemperantem improbamus, quum ſcia-
mus pudicitiam vel morte ſervaviſſe; con-
tra verò Penelopen [i] exemplum caſtitatis
fuiſſe credimus, quum ex adulterio Pene-
lopes natum [l] Pana acceperimus; quia Di-
donem impudicam Virgilio [m] placuit indu-
cere; Homero [n] Penelopen caſtam fuiſſe
libuit affirmare. Medeæ filios interfece-
re Corinthii, ut auctor [o] eſt Ælianus, quum
autem id facinus atrox iis ipſis, qui fece-
rant, videretur, mercede poëtas perpule-
runt, ut crimen ejus cædis in Medeam
verterent; creditumque eſt matrem potiùs,
quàm Inimicos pueris necem attuliſſe: Ly-
cambæ [p] filias inſontes Archilochi carmi-
na tantâ infamiâ affecerunt, ut miſeras puel-
las ad ſuſpendium adegerint. Quum igi- 6
tur in utramque partem tantum valuerint
ingenia poëtarum, non dubito, quin, ſi
quæ fuiſſet opinio de perfidiâ Æneæ erga
Patriam, eam ex hominum mentibus pe-
nitus Homeri evelliſſet auctoritas; quem
Antiqui tanti fecerunt, ut ſingulos ejus
verſus ſingula teſtimonia arbitrarentur;
præſertim quum Æneam Patriæ prodito-
rem unus dumtaxat ex antiquis fuiſſe me-
moriæ prodidiſſet; cujus auctoritas non eſt
in hac quidem re ſatis magni ponderis,
cujus ætas a Trojani belli temporibus fuit
remotiſſima; & opinio de Ænea ab aliorum
ſententiâ, & præcipuè Homeri maximè di-
ſcrepabat; quem rerum ad Trojam geſta-
rum clariſſimum, vetuſtiſſimum, graviſſi-
mum Priſcis haberi ſemper auctorem, eun-
demque quàm locupletiſſimum citari te-
ſtem animadvertimus. Accedebat eodem,
quod illa perobſcura fama de proditione 7
Trojæ manifeſto, unde profluxiſſet, appare-
bat; quum enim [q] Æneas Helenæ redden-
dæ ſemper auctor Trojanis fuiſſet, & pacis
cum Græcis componendæ, quod erat Pa-
triæ ſalutare; eaque oratio non probaretur
Priamo, Priamique filiis, qui rerum potie-
bantur; hi Æneam tanquam ſibi infenſum,
adverſumque ſuis rationibus ſuſpectabant,
& Græ-

[a] Homer. Iliad. ρ. v. 513. [b] Idem Iliad. λ. v. 58. [c] Idem Iliad υ. v. 159. [d] Menecrates Xanthius apud Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 1. cap. 6. [e] Quintus Smirnæus libr. 13. Paralipom. Triphiodor. de Excidio Trojæ, T. Livius libr. 1. & Philoſtratus Vit. Homin. Illuſtr. in Ænea. [f] Plato in Minoë, vel de Lege. [g] Hyginus fab. 41. [h] V. Diſſ. 15. n. 10. in Liv. [i] Lycophron in Caſſandr. v. 772. & ejus Schol. & Duris Samius. [l] Lil. Greg. Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 15. pag. 435. verſ. 21. & pag. 436. v. 42. in Edit. Baſil. ann. 1560. [m] Virgil. Æneid. libr. 4. [n] Homer. Odyſſ. [o] Ælianus Var. Hiſtor. libr. 5. cap. 21. & Pauſan. in Corinth. cap. 3. [p] Horat. Epod. Od. 7. [q] Tit. Liv. libr. 1. in princip.

Digitized by Google

& Græcis amiciorem, quàm ſibi arbitrabantur. Eſt enim id vitium commune hominibus, ut non eum, qui utilia, ſed qui grata ſuadet, amicum judicent. Quum igitur Æneas apud Regem, Regiſque filios opinione perfidiæ laboraret, non mirum, ſi ea fama ſuſpectæ viri fidei manavit in vulgus, quod a judicio Principum plerumque pendet; quæ fortaſſe aucta eſt, & ad Poſteros propagata, quamvis incerta, & obſcurior, quum prope ſolus Æneas ex illâ flammâ, atque incendio belli Trojani incolumis evaſiſſet. Nam qui cauſam neſciebant, cur Æneas cum tantâ Trojanorum multitudine Græcorum manus effugiſſet, veriſimilem ſuſpicionem proditionis putaverunt; quam tamen ex his, quæ conſequuta ſunt, fictam, & indigniſſimè in præſtantiſſimum virum collatam eſſe conſtat. Nam ſi Æneas Græcis Trojam
8 prodidiſſet, non captâ Trojâ bellum cum Græcis geſſiſſet, ut graviſſimi Auctores tradiderunt; qui Æneam captâ urbe arcem diu defendiſſe, & quum arx defendi diutiùs non poſſet, in Idæ montis munita loca ſe ſe recepiſſe, fortiterque Græcos oppugnantes [a] repuliſſe memoriæ prodiderunt; donec utraque pars diuturno feſſa bello in has pacis conditiones conveniret, ut Æneas cum multitudine Trojanorum, rebuſque ſuis, opibuſque Trojanis incolumis dimitteretur, Græci Troade potirentur.

DISSERTATIO VII.

In eundem Virgilii locum.

Æneæ nomen a laude originem ducit. Granditatem addit orationi Periphraſis; ideo poëtæ ferè omnes eâ in principio utuntur. Exilium apud Antiquos probroſum erat; propterea ἀνέστιος, hoc eſt lare carens *pro* injuſto *accipitur.*

Quod argutè Terentius in Andriæ prologo dixit in poëtas, qui ſuas comœdias reprehendebant: *faciunt næ intelligendo, ut nihil intelligant*; id mihi videtur in interpretes nobilium Auctorum interdum convenire. Dum enim argutantur, dum obvia prætereunt, dum abditos, reconditoſque ſenſus venantur, aberrant
1 a veritate, Auctoriſque ſui ſententiam non aſſequuntur; & in abſurda incidunt, dum pervulgata contemnunt; & dum ingenioſi videri volunt, inepti reperiuntur; ita intelligendo quid aliud, quàm ut nihil intelligant, aſſequuntur? Id nobili inprimis, & erudito Maronis interpreti Conrado in hac quidem re crediderim accidiſſe; nam putat Virgilium, quòd Æneæ nomen infame haberetur, quia Patriam hoſtibus odio Paridis adductus prodidiſſet, in Æneidos proœmio minimè nominaſſe, & inſinuatione uti voluiſſe; quo quid ineptius? Nam primùm, quid proderat Virgilio tacere nomen Æneæ principio hujus poëmatis, quum ipſa inſcriptio, tituluſque carminis planiſſimè loqueretur de Ænea carmen eſſe conſcriptum? quid enim aliud Æneis, quàm de rebus Æneæ geſtis conditum poëma? deinde non video, quid interſit utrum Virgilius Æneam nominet, an eâ circuitione verborum utatur, qua non minùs Æneæ perſona, quàm ipſo nomine exprimatur. Tunc enim periphraſis 2
eſt utilis, quum vitanda eſt nominis turpitudo; quod Salluſtius [b] fecit, quum dixit quendam abiiſſe ad requiſita naturæ; & Virgilius, qui ſic loquutus [c] eſt:

Hoc faciunt, nimio ne luxu obtuſior uſus
Sit genitali arvo, & ſulcos oblimet inertes;

ſed in Æneæ nomine nulla turpitudo, quod a laude deducitur; *Ænos* [d] quippe ſignificat *laudem*; eſſet autem in rebus, ſi Patriæ proditor Æneas extitiſſet; res autem recurrunt animo, licèt nomen ſileatur, & circuitione quadam verborum deſignetur; quippe, qui Virgilium [e] legit pollicentem ſe de eo verba facturum, qui Trojâ princeps venit, qui in Italiam, & Latium venit, qui Deos Penates invexit Latio, qui originem Albæ Longæ, Latiniſque populis, Romæque præbuit, ſtatim intelligit a Virgilio Æneam collaudari; quod ſi turpe eſt, non vitat offenſionem lectorum Virgilius, etiam ſi nomen Æneæ non exprimatur. Quid quod Conradus turpiſſimè errat, quum inſinuatione Virgilium tradit uti; quum utatur Periphraſi? ſi autem turpem hominem eſſet laudaturus, inſinuatione, non periphraſi uteretur. Quàm autem ab-
ſurdum eſt putare tam malè audiiſſe apud 3
Antiquos Æneam, tantâ infamiâ laboraſſe, ut ejus laudes æquis auribus accipi non poſſent, quem tot urbes conditorem ſuum agnoſcebant; cujus honori tot populi monumenta præclariſſima excitarant, ut ejus colerent ſepulcrum, cujus virtutem fuerant admirati; qui præbuerat originem genti cunctis gentibus imperaturæ; e cujus ſangui-

a Dionyſius Halicarnaſſ. libr. 1. cap. 6. b Salluſtius in Fragm. apud Quintilian. libr. 8. Inſtit. Orator. c Virgil. libr. 3. Georgic. d Jul. Cæſar Scaliger in Poët. libr. 3. cap. 21. e Virgilius Æneid. libr. 1. in principio.

guine Cæſares ipſi fuerant procreati; quem denique Latini populi tanquam Deum colebant, & [a] Jovem indigetem appellabant? Quare vero propiùs eſt Virgilium eâ, quæ
4 uſus, circuitione verborum Æneam deſignaſſe, quia id magnificentius videretur. Et ſanè quanto grandius eſt Virgilii [b] carmen, quum ita ſe habeat:

Arma, virumque cano, Trojæ qui primus ab oris,

quam ſi ita ſe ſe haberet:

Ænean, atque arma cano......

Fierine quidquam putidius poſſet ſublatâ periphraſi, quâ granditas orationis, & majeſtas mirum in modum hîc quidem excitatur, ut Euſtathius in Homerum docet, & exempla confirmant omnium ferè poëtarum? Sic Homerus initio Odyſſeæ Ulyſſis nomen intelligi voluit, quum haudquaquam expreſſiſſet; in Iliade verò Achillis numen poſuit, ſed obliquè; nam ſe eſſirmat non de Achille ſcripturum, ſed de Achillis irâ perniciosâ, quæ Græcis innumeras clades importavit. Eadem arte Rho-
5 dius [c] Apollonius dixit:

Ἀρχόμενος σεο, Φοῖβε, παλαιγενέων κλέα φωτῶν
Μνήσομαι, οἱ πόντοιο κατὰ στόμα, καὶ διὰ πέτρας
Κυανέας βασιλῆος ἐφημοσύνῃ Πελίαο
Χρύσειον μετὰ κῶας ἐΰζυγον ἤλασαν Ἀργώ

Quem imitatus Valerius Flaccus ita carmen de Argonautis [d] inchoavit:

Prima Deûm magnis canimus freta pervia nautis,
Fatidicamque ratem, Scythici quæ Phaſidis oras
Auſa ſequi, medioſque inter juga concita curſus
Rumpere, flammifero tandem conſedit Olympo;

& Silius Italicus eandem legem ſervavit; nam de Pu:ico bello dicturus, in exordio non id expreſſit, & circuitu verborum quodam [e] deſcripſit:

Ordior arma, quibus Cœlo ſe gloria tollit
Æneadum, patiturque ferox OEnotria jura Carthago ....

Poterat breviùs ſe ſe expedire, ſi dixiſſet ſe bellum Punicum ſecundum conditurum. Cæſaris autem, atque Pompeji civile bel-
6 lum [f] Lucanus aggreſſus quibus coloribus utitur, quo ambitu verborum? quum ſe dicat,

Bella per Æmathios pluſquam civilia campos
canere
..... juſque datum ſceleri, populumque potentem
In ſua victrici converſum viſcera dextrâ,

Plurima deinde ſubdit ad eundem modum, in quibus fortaſſe nimis redundat, atque effunditur; in quo Statius auditor iterum qui ait [g]:

Fraternas acies, alternaque regna profanis
Decertata odiis, ſonteſque evolvere Thebas
Pierius mentis calor incidit.

Sed in Achilleidos initio huic legi quodammodo non paruit; nam Achillem Æacidem ab auctore generis nominavit, uſus tamen eſt circuitu verborum; nam [h] dixit:

Magnanimum Æaciden, formidatamque Tonanti
Progeniem, & patrio vetitam ſuccedere Cœlo.

Ex quibus intelligi poteſt Virgilium ſic incepiſſe, non quia Æneæ nomen odio- 7
ſum, aut pudendum fuerit, ſed quia ſic incipere decentius arbitrabatur. Sed in his quidem ab interpretibus diſſentimus; in eo, quod [i] ſequitur, eſſentimur, Virgilium quum dixit:

Italiam fato profugus, Laviniaque venit
Litora......

non dixiſſe tantummodo Æneam profugum, ſed profugum fato, quòd id ad excuſationem Æneæ pertineret; nam Veteres probrum ingens arbitrabantur eſſe expertem urbis, & laris, ideſt profugum; idcirco Horatius hominem ſine gente, & lare execratur, & inter Tragicorum imprecationes exilium habebatut. Quocirca ſe 8
Diogenes impieviſſe Tragicorum diras dictitabat, quum expers laris, expers urbis, & inops erraret; & Heſiodus *ἀνέστιον* hoc eſt *carentem lare* pro injuſto accipit, & Homerus libro nono [l] Iliados ait:

Ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιός ἐστιν ἐκεῖνος

hoc eſt:

Ille tribu, laribuſque carens, injuſtus & idem eſt.

Non ergo mirum, ſi Polynices interrogatus quantum eſſet exilium malum, reſpondit apud [m] Euripidem:

Μέγιστον, ἔργῳ δ᾽ ἐστὶ μεῖζον, ἢ λόγῳ

Quam exilii ignominiam ut Virgilius ab Ænea ſuo elienam eſſe defendat, ipſum fato profugiſſe confirmat.

DIS-

[a] Tit. Livius libr. 1. [b] Virgil libr. 1. Æneid. v. 1. [c] Apollon. Rhod. Argon. in princip. [d] Valerius Flacc. Argon. in princip. [e] Sil. Ital. de Bell. Punico in princip. [f] Lucan. Pharſal. libr. 1. in princ. [g] Statius Thebaid. libr. 1. in princip. [h] Idem libr. 1. Achill. in princ. [i] Virgilius Æneid. libr. 1. [l] Hom. Iliad. ι. v. 63. [m] Eurip. Phœniſſ. v. 398.

DISSERTATIO VIII.

In illud Virgilii: *Italiam fato profugus, &c.*

Minus culpæ eſt, quum aliquid vi cogente peccatur. Catena, qua Juppiter apud Homerum terram, & Deos ipſos attracturum minatur, eſt Fatum, cui omnes Dii parent. Fatum eſt ipſe Deus. Deo ſervire libertas eſt; & ei omnes indignitates perferre gloria eſt.

QUo potentior eſt illa vis, quæ nos cogit quippiam perpetrare, quod indecorum eſſe videatur, eo minor perpetrantis culpa cenſetur; defendit Tullius Rabirium [a] Poſtumum, quòd Romanam togam Græco veſtitu mutaſſet, quum in Ægyptum veniſſet; Regis enim voluntati aſſirmat obtemperaſſe, cujus potentiæ nequiverit in ejus Regno reluctari. Sic etiam poë-
1 tæ quum quippism improbè admiſſum amatoriâ levitate volunt excuſare, potentiam amoris exsggerant, & ajunt amorem eſſe Deum, & Diis ipſis [b] imperare:

Juſſit amor, contra quis ferat arma Deos?

& [c]

Regnat, & in domitos jus habet ille Deos.

Ipſi etiam philoſophi fatentur, quum magna vis aliqua impellit, vel quum tyrannus imperat, quidquid peccatur, non eſſe omnino ſponte ſuſceptum, ut docet Ariſtoteles; & eſſe mixtam cum voluntate quandam neceſſitatem, quam πεδιανάγκην Græci vocant; ex quo laudatur illud Euripideum:

ὃ δ' ὐ θέλων τε, κ̀ θέλων:

ob eamque cauſam minus habere culpæ delinquentem, qui non tam ducitur ad peccandum voluntste, quàm imbecillitate nsturæ. Quod ſi vis illa, qus impellimur, ſuperat longè humanss opes, & obſiſtendi adimit facultatem, extra culpam, crimenque, quod geritur, eſſe omnes conſentiunt. Hsc ratione Virgilius Æneam
2 ſuum defendit; nam Patriâ extorrem profugiſſe confirmat, ſed exilium vitare, alloquin indecorum tanto viro, quum fato cogeretur, non potuiſſe; gravis omnino defenſio; ſiquidem omnis fato fieri vetuſtiſſima eſt opinio, & omnium pæne conſenſu quondam confirmats; nec quidquam frequentius apud poëtss reperias, quàm fatum eſſe, quod nos agat. Hinc ille apud Senecam chorus [d] exclamat:

Fatis agimur, cedite fatis;

& Homerus neminem fatum vitare potuiſſe confirmat [e] his verbis:

Μοῖραν δ' ὔ τινά φημι πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν,

hoc eſt:

Ajo autem fatum nullum effugiſſe virorum.

Ideo apud Claudianum [f] Lacheſis Pluto- 3
nem ita monet:

Ne pete firmatas pacis diſſolvere leges,
Quas dedimus, nevitque colus......

quod eſt perinde, ac ſi dicat, quæ fati neceſſitate confirmantur; neque enim Deos ipſos fatorum leges diſſolvere poſſe arbitrabantur. Atque hoc ſenſu dixit Lucanus de illo rerum [g] Conditore:

Finxit in æternum cauſas, qua cuncta coërcet,
Se quoque lege tenens......

& Virgilius affirmat Junonem foviſſe Pœnorum opes, & eam urbem, ſi aliquo modo fata permitterent, voluiſſe gentibus Reginam [h] imponere:

...... hoc regnum Dea gentibus eſſe,
Si qua fata ſinant, jam tum tenditque, fovetque;

quaſi non fuerit adnixura Juno, niſi fata
ſinerent, quibus nemo poteſt reluctari. Et 4
quidni fatum ſit ineluctabile, quum ſit ipſe Deus, Deus, inquam, ille ſummus, ille omnium Deorum, atque hominum, & rerum conditor? ideo Seneca [i] dixit: *vis illum fatum vocare? non errabis; hic eſt, ex quo ſuſpenſa ſunt omnia, cauſa cauſarum.* In quibus verbis notes ex fato pendere univerſa; ideo ego fatum eam catenam eſſe autumo, quâm ſe [l] Homericus Juppiter e Cœlo demiſſurum, & terram, & elementa, & Deos ipſos, quamvis collatis in unum viribus renitantur, attracturum minatur; fati ſcilicet neceſſitstem, quæ omnia comprehendit, agit, attrahit, cogit. Quocirca poëtæ quidquid geritur, fatis eunt attributum:

Ergo erat in fatis Scythiam quoque viſere noſtris;

&

Eſſe quoque in fatis reminiſcitur affore tempus;

&

Italiam petiit fatis auctoribus......

Moriturus eſt Turnus; antequam [m] mo-
riatur, 5

Juppiter ipſe duas æquato examine lances
Suſtinet, ac fata imponit diverſa duobus:

ſingulari certamine cum Achille congreſſus Hector mortem eſt oppeciturus; antequam id ac-

[a] Cicer pro Rabirio. [b] Tibull. l. 1. El. 6. [c] Ovid. in Epiſtol Phædræ Hippol. [d] Senec. in Oedip. Act. 5. v. 980. [e] Hom. Iliad. ζ v. 488. [f] Claudian. de Raptu Proſ. l. 1. v. 63. [g] Lucan. libr. 2. in princip. [h] Virg. Æn. libr. 1. [i] Senec. libr. 2. cap. 45. Quæſt. Nat. [l] Hom. Iliad. Θ. in princ. & Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 14. [m] Virg. libr. 12. Æneid.

id accidat, apud ſummum Poëtam [a] Juppiter:

..... Χρύσεια πατὴρ ἐτίταινε τάλαντα,
Ε'ν δ' ἐτίθει δύο κῆρε τανηλεγέος θανάτοιο,
Τὴν μὲν Α'χιλλῆος, τὴν δ' Ε'κτορος ἱπποδάμοιο,
Ε'λκε δὲ μέσσα λαβὼν, ῥέπε δ' Ε'κτορος αἴσιμον ἦμαρ

Hunc ipſum errorem Æneæ quoties incul-
6 cat Virgilius [b] fato accidiſſe?

Errabant acti fatis maria omnia circum;

& in ipſo Æneidos principio Æneam quidquid pertulit, quidquid erravit, fatis cogentibus erraſſe, atque pertuliſſe confirmat:

Multùm ille & terris jactatus, & alto
Vi Superûm ſævæ memorem Junonis ob iram

Quæ enim eſt Superûm vis alia, quàm Fatum? quidquid enim Superis impellentibus evenit, Fato putatur evenire, quod prorſus Deo paret; & Æneas primo libro ſe ingreſſus eſſe teſtatur mare,

Matre Deâ monſtrante viam, data fata ſequutus;

& in quarto Italiam fatalem appellat Æneas, quòd erat ſancitum fatis, ut Æneas in Italiam deveniret, & eâ potiretur:

Me puer Aſcanius, capitiſque injuria cari,
Quem Regno Heſperiæ fraudo, & fatalibus arvis;

& eodem libro confirmat Æneas Trojâ ſe
7 diſceſſiſſe, quoniam fata in patriâ terrâ
compoſitis curis quietum, atque ſecurum ætatem exigere non paterentur:

Me ſi fata meis paterentur ducere vitam
Auſpiciis, & ſponte meâ componere curas,
Urbem Trojanam primùm, dulceſque meorum
Relliquias colerem, & Priami tecta alta manerent,
Et recidiva manu poſuiſſem Pergama victis;

& Latini Populi magnâ victi pugnâ fatalem Æneam agnoſcunt, hoc eſt fatum eſſe intelligunt, ut Latio Æneas [c] potiretur:

Fatalem Ænean manifeſto Numine ferri
Admonet ira Deûm, tumulique ante ora recentes.

8 Quæ loca, aliaque multa, quæ prætermiſimus, quò liquidius intelligantur, de Fato ſermonem deinceps inſtituemus; interim autem, quod ad præſentem locum pertinet, adnotandum eſt, ſi Fatum vitari non poſſe certum eſt Antiquorum pleriſque placuiſſe, a Virgilio Æneam juſtiùs non potuiſſe defendi, quòd Patriâ profugit, quòd exul, & extorris erravit, quàm quum dixit Fato profugiſſe; nam ſi profugit fato, profugit neceſſitate; neceſſitas autem omni culpâ vacat; neque enim fatis expreſſit vim neceſſitatis [d] Laberius, qui dixit:

Neceſſitas, cujus curſus tranſverſi impetum
Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt;

non enim pauci, ſed nemo effugit neceſſitatem; immo ſi Fatum, ut diximus, Deus habebatur, potuit ne honeſtiùs Æneas errare, potuit glorioſiùs ærumnas perpeti, qui quum errabat, quum labores perferebat, Fato, ideſt Deo obſequebatur, cui ſervire libertas eſt, cui omnes indignitates perferre ſumma gloriæ eſt?

DISSERTATIO IX.

In eundem Virgilii locum, ubi agitur de Fato.

Præmiis Boni, Mali pœnis afficiendi eſſent, etiamſi Bellis cogentibus agerent. Fatum quid ſit ex ſententiâ Chaldæorum, aſtrologorum, Stoicorum, & aliorum Sapientum. Perperam Plinius Stoicorum ſententiam de Fato cum Chaldæorum confundit.

ÆNeam Fato profugiſſe, erraſſe multùm, multa pertuliſſe quum Virgilius affirmavit, voluiſſe Æneam ſuum defendere ſimul, & collaudare & interpretes conſentiunt, & nos heſterno ſermone confirmavimus; neque enim tanto viro exilium fuit indecorum, quod Fato, ideſt æternâ, & ineluctabili neceſſitate ſuſceptum eſt; quum autem Fatum e Dei voluntate pendeat, qui Fato erravit, qui multa pertulit, Dei paruit voluntati, cui ſervire glorioſum eſt; etiam Æneæ decorum, propter ipſum Fatum eſſe tanta molitum. Quia vero ſuperiore diſſertatione multos de Fato poetarum locos, & præcipuè Auctoris noſtri, multaſque ſententias attulimus, intellexìmus multum lucis Auctori noſtro nos allaturos, ſi de Fato verba faceremus; idcirco de eo nos polliciti ſumus eſſe dicturos; quapropter hodierno die, & aliis deinceps, ut fidem liberemus, de Fato diſſeremus. Qui Chaldæorum [e] vanitatem
comprobant, & amplectuntur, ex Aſtrorum 2
poſitu fatum cujuſque concinnant; ex quorum ſententiâ Manilius [f] cecinit:

Sideribus videre vagis pendentia fata;

& Plotinus libro XII. referens Genethliacorum opiniones ait, aſtrologos arbitrari non ſolùm divitias, & inopiam e ſtellis

[a] Homer. Iliad. χ v. 209. [b] Virg. Æneid. libr. 1. [c] Idem Æneid. libr. 12. [d] Laberius in Prologo apud Macrob. Saturnal. libr. 2. cap. 7. [e] Sextus Empiricus adversùs Mathem. libr. 5. init. & Aul. Gell. libr. 14. cap. 1. [f] Manil. libr. 1.

lis errantibus provenire, ſed etiam vitia, virtuteſque; nec, ut Homerus [a] voluit, unicuique talem eſſe mentem, qualem ipſe Juppiter tribuerit, ſed qualem aſtrorum motus, poſituſque nobis indiderunt; ut nec rectè factis decus, aut præmium, nec peccatis dedecus, aut ſupplicium debeatur; licet Manilius id ex aſtrologorum opinione effici neget, qui [b] dixit:

Nec tamen hæc ratio facinus defendere pergit,
Virtutemque ſuis fraudare in præmia donis;
Nam neque mortiferas quiſquam minùs oderit herbas,
Quòd non arbitrio veniunt, ſed ſemine certo;
Gratia nec levior tribuetur dulcibus eſcis,
Quòd natura dedit fruges, non ulla voluntas;
Sic hominum menti tanto ſit gloria major,
Quòd Cælo gaudente venit, rurſuſque nocentes
Oderimus magis in culpam, pœnaſque creatos.

Quamvis putet ſiderum vi malos ad facinus impelli, bonos ad virtutem, tamen cenſet in facinoroſos homines animadvertendum; quemadmodum venenatæ plantæ ſunt evellendæ, licèt non ſponte noceant; bonos autem præmiis afficiendos, quemadmodum ſalubribus herbis cultura eſt adhibenda, licèt ſuapte naturâ proſint, non voluntate; explodenda planè ſententia, quæ nos e Deo libertate donatos aſſerit in ſervitutem. Prudentiùs omnino Julius Firmi-
3 cus, qui dat animis vindicies ſecundùm libertatem, & corpora quidem arbitratur aſtrorum motibus prorſus regi, & gubernari; mentes autem eſſe liberas, nec ſtellarum legibus obnoxias, quarum invictis viribus docet ſiderum violentiæ reſiſtendum; ſic enim libro primo capite tertio loquitur: *ut confirmati animi noſtri divinitate, ex aliquâ parte ſtellarum violentis decretorum poteſtatibus reſiſtamus*; & paulo poſt ait: *hinc intelligi datur ſtellarum quidem eſſe, quod patimur, & quod nos incentivis quibusdam ſtimulat ignibus, divinitatis verò eſſe animi, quod*
4 *repugnamus*. Atque hæc ſententia Fatum ſtatuentium pendere ex aſtris nimiùm multos habuit ſectatores; ideo Cornelius Tacitus Stoicos laudans affirmat eos non in ſtellis vagis Fatum collocare; verba [c] Taciti ſunt hæc: *contra alii Fatum quidem congruere rebus putant, ſed non e vagis ſtellis, verùm apud principia, & nexus naturalium cauſarum; at tamen electionem vitæ nobis relinquunt, quam ubi elegeris, certum imminentium ordinem.* Germana ſententie Stoicorum, quam tamen confundit Plinius cum ſententiâ Chaldæorum libro ſecundo, ubi ſic [d] ait: *pars alia & hanc pellit, aſtroque ſuo eventus aſſignat, & naſcendi legibus; ſemelque in omnes futuros unquam Deo decretum, in reliquum verò otium datum. Sedere cepit ſententia hæc, pariterque & eruditum vulgus, & rude in eam curſu vadit*; non in eam Chaldæorum, quæ ſtellas in hominum mentes dominari putat;
ſed in eam, quæ ſemel in omnes futuros 5
Deo decretum docet. Quis enim doctus, atque eruditus ineptias, offuciaſque Chaldæorum probet? ſed Fato cuncta evenire etiam ſapientes cenſuare; nec poſſe cujuſquam ſapientiâ Fatum vitari; hinc illæ voces poëtarum, quas adduximus, & vulgi opiniones Fati neceſſitatem affirmantis; e cujus opinione [e] Herodotus aſſeveravit *τὴν πεπρωμένην μοῖραν ἀδύνατα ἐςὶ ἀποφυγέειν ϗ θεῷ*, quæ verba ita vertuntur: *deſtinatam ſortem effugere nec Deo conceſſum*. Quod effatum Plato in Gorgiâ mulierum eſſe dicit, quæ proverbii loco ſolebant hanc uſurpare ſententiam nemini datum eſſe Fa-
tum devitare; ideo Philemon comicus 6
poëta cum primis nobilis Fatum neceſſitatem appellavit his verbis: *δοῦλοι βασιλέων εἰσὶν, ὁ βασιλεὺς θεῶν, ὁ θεὸς ἀνάγκης*, qui verſus ita explicantur: *ſunt Regibus ſervi, Rex ſervus eſt Deûm, Deus neceſſitatis*; & apud Virgilium Juno ſe Fatis eſſe minorem, eaque ſuis conatibus eſſe impedimento fatetur [f] his verbis:

..:... Mene incepto deſiſtere victam,
Nec poſſe Italiâ Teucrorum avertere Regem?
Quippe vetor fatis ......

Qua verò de cauſâ ea opinio tam altè hominum animis inſederit, & adeo fuerit pervagata, conſequenti diſſertatione dicemus.

DIS-

[a] Homer. Odyſs. σ. v. 135. [b] Manilius libr. 4. c. 1. [c] Cornel. Tac. libr. 6. Annal. n. 22. [d] Plin. libr. 2. cap. 7. [e] Herodot. libr. 1. [f] Virgil. Æneid. libr. 1.

DISSERTATIO X.

In eundem Virgilii locum: cur vulgò ſit creditum Fatum non poſſe vitari, explicatur.

Extant quamplura exempla eorum, qui eo ipſo, quod Fata vitare quæſiverunt, in ipſa inciderunt; hinc dictum profluxit: fugiendo Fata in ipſa Fata ruitur. *Cambyſes Fatum eſſe credidit, ut Smerdis Perſarum Imperium occuparet; ideo fratrem, qui eo nomine vocabatur, interfici juſſit; eâ occaſione ſumptâ Smerdis alius extincto ſimillimus formâ quum Smerdim vivere divulgaſſet, aliquandiu imperavit. Quum Meſſenam capi Fatum eſſet, Ariſtodemus filiam virginem obtulit immolandam, amator autem puellæ, ne ſacrificaretur, eam ex ſeſe gravidam affirmavit; quamobrem pater filiam jugulavit, ut diſſecto ventre oſtenderet non eſſe prægnantem; ita puellam non immolavit, ſed occidit; quare Fatum non impedivit.*

DE Fato dicere aggreſſus, quæ diſputatio plurimis Auctoris noſtri, aliorumque poëtarum locis lucem eſt allatura, attuli duas opiniones, alteram Chaldæorum, quæ ſtellas in res humanas dominari confirmat, & Cœlo nos alligari, & quidquid decretis aſtrorum ſancitur, eſſe Fatum; alteram Fati neceſſitatem ſuſpenſam eſſe, & pendere ſtatuentium ex principiis, & nexibus naturalium cauſarum; in eamque ſententiam pedibus iſſe vulgus confirmavi; cur autem perſuaſum eſſet multitudini vitari non poſſe Fatum, ſicuti polliciti ſumus, hodierno die dicemus. Ut autem vulgus indoctum crederet omnes Fatorum
1 legibus obſtringi, & alligari, & quidquid agerent, agere Fati neceſſitate compellente, non reconditis quibuſdam argumentis adducebatur; nam exquiſitæ rationes vulgus non movent, ſed quia multa quotidie exempla accidere videbantur, quæ Fatum ſaltem humanis opibus declinari non poſſe homines admonerent. Oraculi monitu Crœſo [a] patefactum eſt Fatum eſſe, ut ejus fi-
2 lius Atys, quem unicè diligebat [nam alter orbatus audiendi, orbatus loquendi facultate calamitas patris, non gaudium habebatur] ferro interiret; ejus rei metuens Crœſus arcebat adoleſcentem a bello, arcebat a ferro; non tela tractare, non armorum exercitationibus intereſſe, non jaculis, aut haſtis manus admovere quamvis cupientem, ſeſeque abſtrahi a ſtudiis adoleſcentiæ decoris conquerentem ſinebat. Fortè tradunt accidiſſe, ut aper inuſitatæ magnitudinis Myſorum culta devaſtaret, qui miſſis ad Crœſum legatis poſtularunt, ut ſibi filium cum delectâ juvenum manu mitteret, ut feram, quæ damnis ingentibus afficiebat regionem, tollerent. Negavit Crœſus in animo ſibi eſſe filium mittere, ſe quippe Fatorum minas pertimeſcere; filius inſtare, ne ſe eo decore ſpoliatum iret, a quo nullus metus; nam ſi, inquiebat, fatum eſſet, ut dente, vel aliâ quapiam ratione interirem, non ſanè tenderem, ſineremque te in meâ ſalute tuendâ potiùs nimis timidum, quàm parum cautum haberi; nunc autem, quum adversùs feram vocer, quod mihi periculum a ferro? Perſuaſit Crœſo, ſed infelici adoleſcenti nocuit perſuaſiſſe; nam dum venatores miſſi, dum Crœſi filius, dum canum turba excitam e cubilibus feram perſequuntur, & jam aſſequuti fugientem ſævienti circumfunduntur, Adraſtus Crœſi hoſpes, dum aprum ferro petit, a ferâ quidem aberravit, Atyn autem, dum inter primos verſatur, & affectat decus interemptæ feræ cuſpide incautum tranſverberavit. Sed hic ab hoſpite peremptus eſt invito; Seleucus a 3
Ptolemæo, Ceraunus qui vocabatur, volente; nam quum oraculi ſortem accepiſſet, caveret Argos; nam ſi Argos adventaſſet, fore ut occideretur, ſummo ſtudio & Argos Peloponeſium, & Argos Amphilochium, & Argos Oreſteum, & Argos a Diomede conditũ vitaverat, fruſtra; nam [b] Lyſimachiæ ab hoſpite Ptolemæo trucidatus ad aram, quæ ex eo, quod ab Argonautis fuiſſet conſtituta, argos dicebatur, implevit oraculi ſortem. Haud diſſimili ambage oraculum Jovis Dodonei conſulenti Alexandro Regi Epirotarum data dictio erat, vitaret Acheruſiam aquam, Pandoſiamque urbem; idcirco Alexander maturiùs in Italiam trajecerat, ratus id oraculum ad Acherontem fluvium, urbemque Pandoſiam in Epiro ſitam pertinere; ſed dum fatum fugit, in fatum incidit; nam [c] Acherontem flumen, & Pandoſiam urbem, & exitium in Italiâ, ubi minimè crediſſet, invenit. Caligula [d] ve-
rò Antiatinis ſortibus monitus exitium ſi- 4
bi a Caſſio imminere, Caſſium Longinum Aſiæ Proconſulem occidendum mandaverat, oblitus Chæream Caſſium vocari, a quo eſt interemptus. Quid autem de Aſtyage Rege Medorum loquar? nonne [e] his ipſis remediis, quæ contra Fatum paraverat, deſtinatam Fato ſortem provocavit? nam quum

[a] Herodot. libr. 1. [b] Pauſan. in Phocic ſive libro 10. & Juſtinus libr. 17. [c] Plinius libr. 3. cap. 11.

[d] Suet. in Vit. Caligul. cap. 57. [e] Herodot. libr. 1. cap. 108. & Juſtin. libr. 1.

quum Regnum ſibi erepturum ex Mandane filiâ natum puerum vates cecinissent; ex ipsâ Cyrum procreatum in montibus, qui ferarum multitudine refertiſſimi videbantur, juſſit exponi; Cyrus autem præter omnium ſpem incolumis conſervatus quum adoleviſſet, & apud Perſas multum auctoritate poſſet, hac ipsâ injuriâ irritatus, adnitente maximè Arbace, Aſtyagem Regno ſpolisvit, Imperiumque Medorum ad Perſas tranſtulit. Eadem [a] Amulio fortuna accidit; dum vitare Fatum vult, & fratris filiam Veſtæ legit ſacerdotem, ne procreare Liberos poſſet, dumque jam editos pueros aſportari in vaſtas ſolitudines jubet; ultores habuit ſceleris nepotes, quos crudeliſſimè necandos mandaverat. Jam verò his
5 exemplis plenæ ſunt poëtarom ſabulæ; non enim OEnomaus [b] Fatum vitavit prohibendo filiæ nuptias; non [c] Acriſius, quum Danaën in arctiſſimam cuſtodiam tradidiſſet; non [d] OEdipus, quum hujus ipſius rei cauſâ Patriam, patremque, quem putabat, reliquiſſet; immo his ipſis, quæ declinandi Fati gratiâ feeerant, in Fata inciderunt. Sed nos ad fabulas delabimur, quæ tamen imperitæ multitudini non minùs, quàm hiſtoriæ, & veritas ipſa perſuadent; quapropter quum nobis propoſitum ſit oſtendere, cur tam eſſet vulgo perſuaſum vitari non poſſe Fatum, non minùs ad rem pertinent, quàm hiſtoriæ; nihilo tamen ſecius ad hiſtorias revertamur. Som-
6 nio monitus [e] Cambyſes Fatum eſſe eredidit, ut Smerdis Perſarum Imperium occuparet; eo metu perculſus fratrem, qui eo nomine vocabatur, inſontem interfici juſſit, nec parricidium Cambyſæ profuit; immo quod erat comparatum ad Fatum avertendum, ut Fatum impleretur, effecit; nam eâ occaſione ſumptâ Smerdis alius extincto ſimillimus formâ, quum Smerdim vivere divulgaſſet, & impias fratris manus effugiſſe, faventibus Perſis aliquandiu imperavit; Cambyſes verò dictum confirmavit: *fugiendo fata, in ipſa fata ruitur;* ſic enim ea ſuis laqueis irretitos tenent, ut neque fortuna, neque conſilium ullum poſſit expedire. Quum [f] Meſſenam capi fatum eſſe
7 vates ceciniſſent, niſi virgo ex Æpytiâ gente immolaretur, Ariſtodemus Meſſenius filiam virginem obtulit immolandam; ſed eo conſilio Meſſenam imminente Fato non potuit expedire; nam amator puellæ, ne ea ſacrificaretur, multa commentus ubi ſeſe nihil proficere animadvertit, puellam ex ſeſe gravidam eſſe mendacio affirmavit; ob eamque cauſam non eſſe maſtandam, quum virgo, non mulier Fatis poſceretur. Jurgio inter amatorem, & patrem puellæ orto, quum ob tam impudens amatoris mendacium Ariſtodemus excanduiſſet, filiam jugulavit, ut diſſecto ventre oſtenderet non eſſe prægnantem; ita puellam non immolavit, ſed occidit; nec ſuis conſiliis Fatum impedivit, quod averti poſſe immolatâ virgine videbatur. His, aliiſque compluribus exemplis adducti homines vulgò humanis opibus non poſſe vinci Fatum crediderunt; ſed inprimis vulgo perſuaſerant obſiſti non poſſe Fato doctorum hominum, ſapientumque ſententiæ, de quibus, Auditores, alio die diſſeremus.

DISSERTATIO XI.

De Fato in eundem Virgilii locum.

Munera ſingularum Parcarum, & unde earum nomina deducantur. Chalcidii etymologia de Lacheſi improbatur. Quomodo Stoici Fati neceſſitatem cum libertate voluntatis noſtræ conjunxerint; quod explicant ſimilitudine cylindri per declive devoluti, & fluminis cuncta ſecum auferentis; a quorum ſententiâ non diſcrepat Plato. Servus Zenonis, quum plecteretur, quòd herum ſciebat, cuncta Fato fieri exiſtimare, dixit: Fatum fuit, ut peccarem; Zeno autem reſpondit, Fatum etiam fuiſſe, ut plecteretur.

TRes eſſe [g] Parcas Erebo, & Nocte genitas poëtæ tradiderunt, quas Atropon, Clotho, Lacheſin appellarunt. Chalcidius in Timæum Platonis putat Atropon cœleſti illi, altiſſimoque orbi præſidere, quem ἀπλανῆ Græci [h] vocant, latinè dicere poſſis inerrantem, licèt ea appellatio ad ſtellas, quæ Cœlo ſunt infixæ, pertinere videatur; Ἄτροπον autem 1
dictam arbitratur, quòd ille ſupremus æthereus orbis non deflectat a recto curſu, nec obliquus meet; Clotho verò præeſſe ſtellarum errantium orbibus, & Clotho appellatam propter variè perplexam, tortuoſamque vertiginem; Lacheſin denique eſſe omnium infimam, & lunari globo ſubjectam partem Univerſi gubernare; & Lache-

[a] Tit. Livius libr. 1 Plutarch. in Vitâ Romoli, & Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 1 Antiq. Rom. [b] Diodor. Sicul. libr. 4. Bibliothec. Hiſtor. [c] Hyginus fab. 63. Pauſan. in Corinth. [d] Idem Hygin. fab. 67. [e] Herodot. libr. 3. cap. 30. [f] Pauſanias in Meſſenicis, ſive libr. 4. [g] Heſiodus in Theogon. [h] Macrob. libr. 1. cap. 4. in Somn. Scip.

cheſis nomen secepiſſe, quòd ſortita fuerit munus opera ſuperiorum, effectuſque ſuſcipiendi: quod etymon, ut commune poſſis improbare; omnes quippe Parcæ ſortitæ ſunt aliquod munus, & ἀπὸ τῦ λάχχειν, a forte ſcilicet, quòd hunc orbem, quem Lacheſis regit, ſors, & fortuna gubernare videatur; quom ratio, atque conſtantia ſumma eluceat in Cœleſtibus; Plutarchus autem non [a] Atropon, ſed Clotho tradit ſtellis inerrantibus præſidere. Hæ Parcæ quid-
2 quid neverunt, Fatum eſſe dixerunt, nec ulli Deo tantam conceſſam poteſtatem, ut Parcarum decretis obviam ire poſſit, earumque leges irritas facere; ideo [b] Tibullus cecinit:

Hunc cecinere diem Parcæ fatalia nentes
Stamina non ulli diſſoluenda Deo;

& Lucianus in Jove confutato negat, vitari poſſe, quodcunque Parcæ ſtatuerunt, & omnia, quemadmodum viſum eſt Parcis, evenire. Atque hæc de Fato ſententia eſt poëtarum; neque enim Fatum aliud eſt, quàm Parcæ; nam licèt, & [c] Fatum Erebo, & Nocte procreatum ferant, tamen a Parcis Fatum non arbitrari diverſum intelliguntur. Sed & ſapientiæ ſtudium
3 profeſſi Fatum eſſe inevitabile affirmarunt; ſiquidem apud [d] Plutarchum Heraclitus: πάντα καθ' εἱμαρμένην, τὴν δὲ αὐτὴν ὑπάρχειν καὶ ἀνάγκην aſſeverat, quæ verba ſic explicantur: *omnia Fato evenire, idem eſſe etiam neceſſitatem*. Sed & Stoici apud Agellium [e] Heraclito quodammodo aſſentiuntur; ſiquidem eo auctore Chryſippus arbitratur Fato omnia moveri, & regi, nec declinari poſſe, tranſcendique agmina Fati, & volumina; ideo [f] Zenonis famulum ferunt, quum quippiam deliquiſſet, & flagris plecteretur, quòd herum ſciebat in eâ opinione verſari, ut omnia Fato fieri exiſtimaret, exclamaſſe: fatum fuit, ut peccarem, quid me ponis? qui tamen nequitiam ſervi refutavit, quom diceret: fa-
4 tum fuit, ut te plecterem. Re enim verâ Stoici noſtræ voluntatis libertatem Fati neceſſitate non illigabant; nam ſemel a Deo decretum volebant, ut ſiquis hoc faceret, talis eventus facientem ſequeretur; ſed hoc facere, vel non facere arbitrio noſtro relinquebant; extatque apud Ciceronem Chryſippi ſimilitudo, qua mentem noſtram aliquâ Fati lege implicatam cylindro comparat per declive devoluto, Fatum autem devolventi [g] facultati: *ut igitur*, inquit, *qui protruſit cylindrum, dedit ei principium motionis, volubilitatem autem non dedit; ſic viſum objectum imprimet illud quidem, & quaſi ſignabit in animo ſuam ſpeciem; aſſenſio noſtra erit in poteſtate, eaque, quemadmodum in cylindro dictum eſt, extrinſecùs pulſa, quod reliquum eſt, ſuapte vi, & naturâ movebitur*. In quibus verbis, quamquam Cicero Fatum haud nominat, ſed viſum objectum; tamen hanc ſimilitudinem allatam eſſe a Chryſippo ad exprimendam vim Fati [h] conſtat ex Agellio. Atque hoc eſt, quod Cor-
nelius [i] Tacitus, quem citavimus, ait illos, 5
qui Fatum ex principiis, nexibuſque naturalium cauſatum connectunt, electionem vitæ nobis relinquere; *quam ubi elegeris certum imminentium ordinem*. In quibus verbis adnotanda vox *nexus*, quæ Fati vim, naturamque comprehendit, & continet; ſiquidem Fatum eſt a Græcis [l] appellatum εἱμαρμένη, εἱμαρμένη autem ἀπὸ τῦ εἱρμῦ *a ſerie, nexuque* ſcilicet, ut Euſtathius in Homerum docet; quod & Suidas comprobat, qui εἱμαρμένην eſſe confirmat εἱρμόν τινα, καὶ ἐπισύνδεσμον ἀπαράβατον δι' αἰτίαν ἀνεμπόδιστον, hoc eſt: *ſeriem quandam, vinculumque, & inevitabilem nexum ob cauſam, quæ nequit impediri*. Nec diſſimili ratione dictam putat εἱμαρμένην quaſi *εἱρμὸν τινα continentem, atque connexam* in libro de Fato gravis auctor inprimis Plutarchus; & Stoicis placet, ut Chryſippus apud Agellium [m] docet, Fatum eſſe indeclinabilem rerum ſeriem, & catenam, quæ volvat ſe ſe, & implicet per æternos conſequentiæ ordines, ex quibus apta,
connexaque ſit. Eſt igitur, ut Stoicis vi- 6
detur, Fatum nexus, volumenque cauſarum; ſed nexus, qui volentes illigat, illigatos tenet nullis humanis conſiliis exolvendos; & quemadmodum in rapidum, & cuncta vi ſuâ auferentem fluvium qui ſe ſponte demiſit, poterat non demittere, ſed ubi in illis vorticibus ſtetit, auferatur, neceſſe eſt; ita contingit in Fato Stoicis auctoribus; eſt quidem extra Fatum impetus voluntatis; ſed ubi voluntas in illud agmen ex æternitate fluentium cauſarum ſe ſe immerſit, in illis quaſi vorticibus Fati tenere curſum non poteſt, quem ſibi propoſuerat, ſed rapitur in abruptum, & quò nolebat, aut non putabat, alliditur. Cui ſententiæ Stoicorum ſimilis eſt Platonis in Timæo ſententia; qui Deum inducit hominum animis recens pro-
creatis oſtendentem, quid quodque genus 7
vitæ conſequatur, ut in vitam ingreſſæ eligant meliora, deterioribus repudiatis, ipſe verò

[a] Plutarch. de Fato in principio. [b] Tibull. libr. 1. Eleg. 8. [c] Heſiodus in Theogon. v. 216. [d] Plutarch. de Plac. Philoſ. libr. 1. cap. 27. [e] A. Gell. Noct. Attic. libr. 6. cap. 2. [f] Diogen. Laërt. libr. 7. ſegm. 23. in Vitâ Zenonis. [g] Cicero de Fato.

[h] A. Gell. libr. 6. cap. 2. [i] Corn. Tacit. Ann. l. 6. n. 22. [l] A. Gell. libr. 6. cap. 2. & Plutarchus de Fato. [m] A. Gell. libr. 6. cap. 2.

verò extra culpam ſit accidentium neceſſariò animis imprudentibus malorum; ideo Plutarchus in libris de Placitis Philoſophorum [a] ait ſimilia de Fato Platonem Stoicis opinari.

DISSERTATIO XII.

De Fato, in eundem Virgilii locum.

Fatum eſt Dei lex, & a fando dicitur, quum ſit id, quod Deus fatur; ideo, quum omnibus mors a Deo decreta ſit, ea Fatum appellatur; verùm violenta præter Fatum dicitur; quamobrem reprobatur Julius Scaliger, qui in hoc Virgilium reprehendit. Anacreon obiit acino uvæ paſſæ ſuffocatus; Æſchylus ob aquilâ, dejectâ in ejus caput teſtudine; gaudio Sophocles, Philippides, Chilon, & Dionyſius.

LAjus, quum de Liberis procreandis conſuluiſſet Apollinem, hoc reſponſum dicitur accepiſſe [b]:

Cave, ne vetitos Liberûm ſulcos ſeras;
1 *Generatus ille te mactabit impiè,*
Omniſque reſpergetur Aula ſanguine.

Lajus intemperantiâ libidinis victus filium procreavit; ſed quum pertimeſceret editam oraculo ſortem, puerum natum regii armenti cuſtodi tradidit occidendum; is tam crudele miniſterium detractavit; ut autem Regis voluntati ſatisfaceret, infantem pedibus gladio perforatis vimine ſuſpendit ex arbore, ratus inediâ periturum; ſed res aliter multo evenit; quippe caſu ſervatus infans, qui OEdipus a tumore pedum eſt appellatus, quum adoleviſſet, ex injuriâ Laii ortâ rixâ, patrem ignarus interfecit. Hoc exemplo nonnulli utuntur ad explicandum, quomodo quod fato ſancitum eſt omnino ſit eventurum; & tamen aliquid ſit poſitum in noſtrâ poteſtate. Nam Lajus operam Liberis dare nullâ Fati lege cogebatur, poteratque arbitratu ſuo a venereis voluptatibus abſtinere; ſed quoniam cupiditati ſuæ obtemperavit, neceſſarium fuit, ut incurreret in ſortem Fato deſtinatam; nec ullâ arte poterat vitare mortem a filio imminentem. Eodem modo [c] Thetis Achil-
2 li prædixerat, ſi Trojano bello ſe implica-

ret, fore, ut cum ingenti gloriâ admodum adoleſcens moreretur; ſin autem bello abſtinuiſſet, diutiſſimè in Patriâ inglorium eſſe victurum; nulla Fati neceſſitas Achillem ad bellandum impellebat; & manus cum hoſtibus conſerere, vel non conſerere ejus erat arbitrii; ſed quia cupiditate gloriæ adductus otio bellum præoptavit, nullo modo ſe ſe potuit Fati laqueis expedire; & Achillis factum decreta fato mors neceſſariò conſequuta eſt. Sunt igitur in manu noſtrâ actiones, electioque vitæ, non ea, quæ actiones, electionemque vitæ conſequuntur; ideo Stoici [d] quædam Fato tribuunt, quædam voluntati. Plato autem alia putat providentiâ, alia Fato evenire, alia vi noſtræ libertatis, alia caſu, alia fortunâ; ſed Fatum, de quo loquimur, a Deo pendet, a Dei providentiâ manat. Nam
Stoicis [e] placet, & [f] Platoni, Deum, quum 3
conderet Univerſum, ſciviſſe legem, qua omnes tenerentur, eam legem Fatum appellari; ex eo ſuſpenſa omnia, & ſerie quadam inter ſe connexa. Ideo Chryſippus apud Plutarchum [g] Fatum definit legem rerum in Mundo; & apud [h] Apulejum Plato legem, per quam inevitabiles Dei cogitationes, atque incepta complentur. Quin & hujus nominis originem ab hoc plerique deducunt; nam [i] Priſcianus Fatum a fando dictum putat; quod enim Juppiter ſit fatus, id eſſe Fatum; & [l] Varro, quod Parcæ ſint fatæ, vult eſſe fatum; Minutius autem Felix in Octavio *quid*, inquit, *aliud eſt Fatum, quàm quod de unoquoque noſtrûm Deus fatus eſt?* Quod autem æterna lex eſt, &
communis omnibus, decretumque Dei, & 4
effatum, ut omnia orta occidant, & colligata diſſolvantur; ideo ſub fati nomine mors venit, quam duplicem volunt eſſe. Nam aut expectatâ maturitate moriendi, aut vi quapiam extrinſecus allatâ animantis natura diſſolvitur; prius illud mortis genus Fato evenire, Fato ſcilicet illo communi, quod omnes Mortales complectitur, poſterius præter Fatum dixere. Nam lex eſt a Deo conſtituta, ut omnia orta occidant, & aucta ſeneſcant; ſed non antequam augeantur, non antequam vires vel ſenio confectæ, vel internis cauſis conſumptæ extinguantur. Cornelius [m] Tacitus inducit
Germanicum jam moribundum ſic loquen- 5
tem: *Si fato concederem, juſtus mihi dolor etiam adversùs Deos eſſet;* & [n] Cicero Philippicâ primâ: *hunc*, inquit, *ut ſequerer, properavi; quem præſentes non ſequuti ſunt,*

S *non*

---

[a] Plutarch. de Placitis Philoſophor. libr. 1. cap. 27. [b] Sophocl. in Oedipo, Diodor. Sicul. libr. 1. Bibliothec. Hiſtor. Hygin. fab. 66. & 67. & Chalcidius in Timæum Platonis pag. 244. Edit. Meurſii. [c] Hygin. fab. 96. & Chalcid. ibid. [d] Plutarchus de Placit. Philoſophor. libr. 1. cap. 27. [e] Seneca de Provident. cap. 5. [f] Stobæus Eclog. Phyſic. libr. 1. cap. 9. & Plato de Legib. libr. 10. [g] Plutarch. de Placit. Philoſoph. libr. 1 cap. 28. [h] Apulejus de Dogm. Platonis. [i] Priſcian. libr. 12. [l] Varro de Ling. Lat. libr. 5. [m] Cornel. Tacitus libr. 2. Ann. c. 71. [n] Cic. Philipp. 1, in Narrat.

non ut proficerem aliquid (neque enim ſperabam id, neque perficere poteram) ſed ut, ſiquid mihi humanitus accidiſſet (multa autem impendere videbantur præter naturam etiam, præterque fatum) hujus diei vocem teſtem Reipublicæ relinquerem meæ perpetuæ erga ſe voluntatis; & Demoſthenes in oratione illâ nobili de coronâ ſic ait: ὁ μὲν τοῖς γονεῦσι νομίζων μόνον γεγενῆσθαι τὸν τῆς εἱμαρμένης, ϗ τὸν αὐτόματον θάνατον περιμένει; quæ verba ſic interpretamur: *qui ſe putat ſolùm parentibus genitum, fatalem mortem, & ſponte venientem expectat*. Quare nihil erat, quod [a] Julius
6 Scaliger Virgilium apud Voſſium reprehenderet, quòd quarto libro dixerit:

Nam, quia nec Fato, meritâ nec morte peribat;

quem unum errorem in Virgilio ſibi repertum ajebat; ſed, me auctore, Scaliger extra culpam Virgilium ponat, & quaſi quemdam Deum poëtarum, vel ἀναμάρτητον pronunciet, licet. Præclarè quippe ſe res habet; omnibus vitæ finis eſt conſtitutus; ſtat ſua cuique dies omnium ſeriùs, ocyùs verſatur urna; ſed in manu noſtrâ eſt hanc moriendi neceſſitatem præverti; multa præterea accidunt, quibus in medio vitæ curriculo noſter hic curſus intercipiatur; quod quum evenit, præter naturam putatur evenire [b].

Dant alios Furiæ torvo ſpectacula Marti;
Exitio eſt avidis mare nautis.

Anacreon obiit [c] acino uvæ paſſæ ſuffocatus;
7 Æſchylus [d] ab aquilâ, dejectâ in ejus caput teſtudine; gaudio [e] Sophocles, & Philippides comœdiarum ſcriptor, & Chilon, & Dionyſius tyrannus; veneno [f] Demoſthenes, & [g] Alexander, & [h] Hannibal. Quis omnia genera violentæ mortis perſequatur, quum etiam pudor Dialecticum Diodorum [i] extinxerit? Hæc autem mors, quæ poteſt declinari, quæ non omnibus imminet, præter naturam accidere, præterque Fatum dicebatur. Quid eſt in Virgilio reprehendendum? Dido in ipſo ætatis flore ſibi necem conſciverat, non expectaverat extremam ſenectutem, vel morbum, qui ſe naturæ ſponte diſſolveret; non ſuo Fato mori videbatur, quia poterat longiùs vitam producere; non quia hic Didonis interitus effugeret oculos, & ſcientiam cuncta cernentis, & cognoſcentis Dei, quæ & ipſa Fatum vocatur, quod impiè Poëta aſſeveraſſet; ſapienter enim Heſiodus [l] dixit:

Πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμὸς, ϗ πάντα νοήσας.

DISSERTATIO XIII.

De Fato, & Fortunâ; in eundem Virgilii locum.

Voluntas Dei eſt Providentia, Fatum, & Fortuna; minorum etiam Deorum voluntas appellabatur Fatum; ſed huic reſiſti poterat; Fati autem legibus, quod eſt ſummi Dei voluntas, Deum ipſum teneri Stoici voluerunt. Ineptè Macrobius Virgilium reprehendit, quòd Fortunam omnipotentem appellet. Homines medium Fortunæ numen invenerunt, ne quum eam conviciis proſcindunt, Providentiam Dei accuſare videantur. Cur Homerus Fortunam nunquam nominet.

PRovidentiam Dei eſſe rerum in mente divinâ ſtabilem, ſimplicem, æternamque rationem; Fatum verò rerum, quæ gerere ſtatuit Deus, explicationem philoſophi nobiles inprimis tradiderunt. Chalcidius in Timæum Platonis *Providentiam Dei eſſe voluntatem; voluntatem porro ejus ſeriem eſſe cauſarum; quà verò voluntas eſt, providentiam dici; quà autem ſeries cauſarum, appellari Fatum* aſſeverat. Ex quibus conſtat Antiquis placuiſſe Fatum eſſe divini Numinis voluntatem, vel quippiam adeo cum voluntate conjunctum, adeo ab eaque pendens, ut ſecerni vix queat, & ſeparari. Quum ergo voluntas Dei fatum nuncupetur, non mirum, ſi etiam minorum Deorum voluntates fata placuit Priſcis appellari; hujus rei Virgilius eſt teſtis, & quidem locupletiſſimus, apud quem ſic [m] loquitur Juno: 1

Heu ſtirpem inviſam, & fatis contraria noſtris
Fata Phrygum......

Quod eſt perinde, ac ſi dicat fata Phrygum contraria noſtræ voluntati; quod enim volebat Juno, videlicet ut Carthago Orbis terrarum imperium conſequeretur, Phrygum fata non permittebant; & alio in loco idem poëta [n] cecinit:

Filius huic fato Divûm, proleſque virilis
Nulla fuit......

Sed minorum Deorum voluntatem poſſe putabant impediri; illud inevitabile Mortalibus Fatum, quod ſummus ille Deorum ſtatuiſſet; & quid dico Mortalibus? Deum ipſum [o] Fati legibus teneri Stoici crediderunt; abſurdum videtur id, & reſpuendum, 2

a Jul. Cæſ. Scaliger. apud Voſſium in Etymol. in V. Fatum. *b* Horat. libr. 1. Od. 28. *c* Plin. l. 7. c. 7. *d* Idem libr. 10. cap. 3. *e* Idem libr. 7. cap. 53. *f* Plutarch. in Vitâ Demoſth. *g* Idem in Vit. Alexandri. *h* Tit. Liv. libr. 39. Plutarch. in Vitâ Hannib. & Q. Flaminii, & Plin. de Viris Illuſtrib. cap. 42. *i* Plin. libr. 7. cap. 53. *l* Heſiod. in Oper. & Dieb. v. 265. *m* Virgilius Æneid. libr. 7. *n* Idem libr. 7. v. 50. *o* Seneca de Provid. c. 5.

dum, ſed explicatum efficitur tolerabilius. Deum quippe optimum optima conſentaneum eſt voluiſſe; non mutat ergo voluntatem, quia non poteſt velle meliora; nam, ut ait [a] Seneca, imminutio ſit majeſtatis mutanda feciſſe; & quemadmodum quo quiſque firmior eſt, & melior, eo etiam habetur conſtantior; & imbecillium eſt, & ſtultorum voluntatis crebra mutatio; ſic immenſa Dei fortitudo, immenſa bonitas, immenſa ſapientia immutabilis; quum paret ergo Fatis, paret ſibi, &, ut ait [b] Seneca, ipſe eſt neceſſitas ſua. Quare deſinat irridere Lucianus decreta ſapientum; deſinat cavillari nil poſſe Deum, quia Fatum poſſit omnia; nam Deus ipſe Fatum eſt: *vis*, inquit [c] Seneca, *illum Fatum vocare? non errabis; hic eſt, ex quo ſuſpenſa ſunt omnia, cauſa cauſarum*. Atque hanc Dei voluntatem
3 etiam Fortunam Sapientes vocaverunt; hinc apud Ciceronem Varro ſic inducitur [d] loquens: *quem Deum appellant, omniumque rerum, quæ ſunt ei ſubjectæ quaſi prudentiam quandam procurantem Cæleſtia maximè, deinde in Terris, quæ pertinent ad homines; quam interdum neceſſitatem appellant, quia nihil aliter poſſit, atque ab eâ conſtitutum ſit, intervenire, quaſi fatalem, & immutabilem continuationem ordinis ſempiterni; nonnumquam quidem eandem fortunam, quòd efficiat multa improviſa, nec opinata nobis propter obſcuritatem, ignorationemque cauſarum*. Ex quibus apparet, auctore Cicerone, eandem eſſe providentiam Dei, Fatum, atque Fortunam; nec aliud Virgilio videtur, qui Fortunam cum Fato conjungit, & appellat [e] omnipotentem:

Fortuna, inquit, *omnipotens, & inevitabile Fatum*.

Quem locum ineptè [f] Macrobius reprehendit, quòd nimium Fortunæ tribuat,
4 quam Homerus ne nominet quidem, ſed omnia divino decreto fieri aſſeveret. Non enim Virgilius eam Fortunam appellat omnipotentem, quam [g] Plinio teſte medium invenit mortalitas ipſa Numen, quam Galenus in oratione, qua juvenes exhortatur ad artes, volubili rotæ inſidentem, & ſtultorum turbâ circumfuſam deſcribit; quam Juvenalis [h] ab hominibus fieri Deam, Cœloque locari affirmavit; quam [i] Seneca invidam fortibus viris, non æqua bonis præmia impertiri dixit; quam [l] inconſtantem, volubilem, cæcam, indignorumque fautricem eſſe volunt. Mortalium iſta convicia, qui, ne providentiam Dei accuſare videantur, fortunæ nomine abutuntur; hujuſmodi fortunam agnoſcat Ariſtoteles, ſi ve- 5
rum eſt, quod [m] Plutarchus in libris de Placitis philoſophorum, aliique Veteres tradiderunt; Ariſtotelem putare non eſſe locum providentiæ ſub orbe Lunæ, ſed cuncta temere, caſuque ferri, & fortunâ regi, & gubernari; nobis verior ſedeat ſententia, omnia Dei providentis nutu adminiſtrari; & Saluſtii [n] veteris illius philoſophi dictum non improbemus, qui ſobolem, partemque providentiæ eſſe Fortunam arbitratur. Nec aliud [o] Virgilio fortuna, quàm Fatum, aut Deus; nec id novum; nam præter [p] Ciceronem alii quoque multi Fortunam Deum eſſe, & a Deo pendere putaverunt; immo etiam vulgò Fortunam Δαίμονα ap-
pellarunt, quod nomen etiam illi ſummo 6
rerum Conditori convenire declarat [q] Plato; hinc Ariſtophanes ait:

Τῦ σώματος γὰρ ὐκ δῶ τὸν κύριον
Κρατεῖν ὁ Δαίμων, ἀλλὰ τὸν ἐωνημένον.

Ideo fortunatos *ἐυδαίμονας*, miſeros, & infortunatos *κακοδαίμονας* quaſi bonum, vel malum dæmonem ſortitos dixerunt. Ovidius [r] quoque manifeſtò Fortunam Deum vocat; ſic enim ait:

At tu, ſeu ratio te noſtris appulit oris,
Sive Deus, regni commoda carpe mei;

& Poëta Græcus, quæ nos dicimus eſſe dona Fortunæ, Deorum dona dicit his verſibus:

Οὕτοι τὰ χρήματ' ἴδια κέκτηνται βρότοι,
Τὰ τῶν Θεῶν ἔχοντες ἐπιμελόμεθα.

Quin eam cauſam eſſe duco, cur Homerus abſtinuerit Fortunæ nomine, quòd eam ſemper Dæmonem appellarit, ut [ſ] hoc verſu.

Α'λλ' ἐμὲ τὸν δύστηνον ἐφέστιον ἤγαγε Δαίμων

Sed ut ad Virgilii locum, unde digreſſi
ſumus, revertamur [quæ tamen digreſſio 7
ad alios Virgilii locos pertinet explicandos] non omittendum eſt in hoc hemiſtichio imitationem homericæ ſententiæ latere; nam Homerus, quum dixiſſet Achillis iram Græcis fuiſſe cauſam multorum funerum, ſubdidit [t]:

..... *Διὸς δ' ἐτελέετο βυλὴ,*

hoc eſt:

Sunt expleta autem magni conſulta Tonantis

[a] Senec. Quæſt. Nat. libr. 1. in princip. [b] Idem de Provid. cap. 5. & Auctor libri de Mundo. [c] Idem Seneca Natural. Quæſt. libr. 2. cap. 45. [d] Cicer. Academ. Quæſt. ſecundæ Edit. libr. 1. [e] Virgil. Æneid. libr. 8. [f] Macrob. Saturnal. libr. 5. cap. 16. [g] Plin. libr. 2. cap. 7. [h] Juvenal. Sat. 10. v. ultim. [i] Senec. in Hercul. Furent. Act. 2. v. 523. [l] Horat. libr. 1. Od. 35. Cicer. libr. 3. de Natur. Deor. & Pacuvius apud Auctorem ad Herenn. libr. 2. [m] Plutarch. libr. 1. de Placit. Philoſoph. Ariſtot. Phyſ. libr. 2. cap. 2. [n] Salluſtius de Diis, & Mundo. [o] Virgilius Æneid. libr. 8. [p] Cicer. de Nat. Deor. libr. 3. Lactant. Firmianus libr. 3. cap. 2. & 29. de falsâ Sapientiâ, & Plinius libr. 1. cap. 8. [q] Plato in Apolog. Socr. [r] Ovid. Faſtor. libr. 3. [ſ] Hom. Odyſſ. η. v. 248. [t] Idem Iliad. α. v. 5.

Noſter autem affirmat Æneam exulaſſe, erraſſe multum, multaque mari, & terris, & bello eſſe perpeſſum; ea autem omnia pertuliſſe Fato; quod nihil aliud ſignificat, quàm completam eſſe Dei voluntatem, & conſilium ad exitum perveniſſe.

DISSERTATIO XIV.

In ea verba, quæ conſequuntur: *Lavinaque venit &c.*

Multi Hercules ante Herculem Amphitryonis filium floruerant; & proinde juramentum per Herculem apud Plautum in Amphitryone, non uſurpatur per figuram prolepſin, ut Vir quidam doctus exiſtimavit. Servium, dum putat Lavinium, Lavinum, & Laurentum eandem eſſe urbem, errare evincitur ex Dionyſio Halicarnaſſeo, & Strabone. Eliſio literæ M. exprimit difficultatem; & repetitio copulæ Et *auget orationis granditatem.*

Multa nimiùm diximus, Auditores, de principio divinæ Æneidos; ac vereor, ne vobis videar diutiùs, quàm oporteret, inprimis præclariſſimi operis verſibus enarrandis immoratus; ſed veniam dabitis, Auditores, juſtæ moræ; nam quemadmodum qui templum magnificum opere, ſplendidum opulentiâ, artificio egregium ſunt contemplaturi, antequam ingrediantur, in ipsâ ædificii facie
ſpectandâ diutiùs immorantur; nec ſtatim
ad interiora progrediuntur, ſed externâ
1 ſpecie conſpiciendâ non brevi ſpatio temporis oblectantur; ita nos aggreſſi ad opus in totâ linguâ latinâ longè luculentiſſimum explicandum, ejuſque virtutes contemplandas, diutiùs in ipſo initio, & quaſi operis fronte ſpectandâ verſati ſumus, antequam ulteriùs procederemus. Acceſſit eodem ſuſcepti operis magnitudo, quæ nobis incuſſit timorem, & attulit cunctationem, quæ neceſſariò ſequitur magna conantes; ac videmur eos imitati, qui profundum ingreſſuri diutiùs morantur in litore, quum magnitudine numquam antea e ſe tentati pelagi terreantur; ita nos tantum opus aggreſſuri, & cum Virgiliano Ænea in altum vela daturi, & ejus errorem prope immenſum perſequuturi, cunctati ſumus diutiùs, quàm conſtitueramus; quare in reliquis exequendis erimus fortaſſe breviores. Pergit autem Poëta perſequi, quas res geſſerit Æneas, & quò pervenit, & quæ pertulerit, & [a] ait: *Lavinaque venit littora.* Quo in loco quidam ſublatâ *que* [b] particulâ malunt Lavinia legere; 2
nec id abſurdum putant, nam licèt, quum
Æneas in Italiam venit, nondum Lavinium litus a Laviniâ Latini filiâ diceretur; tamen poetis uti conceditur figurâ, quæ Græcis prolepſis appellatur, quæ anticipatio latinè dicitur; ac uſurpatur quotieſcunque, quod poſteriùs eſt geſtum, vel nominatum, ante geſtum, vel nominatum ponitur. Hujus exemplum figuræ [c] vir doctus exiſtimat in Plauti Amphitryone reperiri; ubi per Herculem juratur, quum eo tempore, quo jurantes inducuntur, nondum Hercules natus eſſet; ſed fallitur, nam ante Herculem Amphitryonis filium multi Hercules floruerant, per quos concipi poterat jusjurandum. Sed vulgatam lectio-
nem malim retinere; quippe gravius car- 3
men videtur, ſi legatur *Lavinaque venit*; præterea non eſt uti figurâ, quia Lavinum litus, antequam Æneas in Italiam adveniret, e Lavino Latini fratre vocabatur, ut Servius [d] cenſuit; qui tamen reprehenditur, quòd Lavinium, Lavinum, Laurentum eandem urbem eſſe crediderit; quum Dionyſius [e] Halicarnaſſeus, & [f] Strabo Lavinienſes, & Lavinietas, & Laurentes tres eſſe populos doceant; ſed de his hactenus. Quoniam autem Virgilii locus Lavini nos admonet, non prætereunda eſt hiſtoria, qua cur Lavinium eo loco, ubi conſtitutum
eſt, conditum fuerit, explicatur. Quum
Æneas [g] vel ab Erythræâ Sibyllâ, vel ab o- 4
raculo Jovis Dodonæi monitus eſſet, ut ad occaſum Solis navigaret; & quum ad eum locum deveniſſet, ubi menſas comediſſet, quadrupedem ducem nactus urbem conderet; fortè fortunâ accidit, ut quum Æneas Italiæ litoribus claſſem appuliſſet, Æneæ comites ſuppoſitum epulis apium, vel e pane quadras comederent; itaque viſum eſt condendæ urbis tempus adveniſſe. Sacrum igitur apparabat Æneas, & jam aræ ſuem prægnantem immolaturus admoverat; ſed ea e manibus elapſa ſacerdotum fugit; Æneas fugientem ſequutus eſt cum paucis, ratus eam oraculo ſignari ducem novæ coloniæ deducendæ; quum autem ſus in collem quendam veniſſet viginti quatuor ſtadiis diſtantem a mari, in eo feſſa conquievit. Ibi Æneas obſervato colle, & locis circumjectis, quum & humus non
ſatis

[a] Virgil. Æneid. libr. 1. in princip. [b] A. Gell. libr. 10. cap. 16. Jul. Cæſar Scalig. in Poëtic. libro 3. cap. 49. & Donatus in hunc Virg. locum. [c] Rubert. Titus loc. controverſ. libr. 8. cap. 9. [d] Servius ad hunc Virgil. locum. [e] Dionyſius Halic. Antiq. Roman. libr. 1. cap. 6. [f] Strabo libr. 5. de Italiâ. [g] Dionyſ. Halicarn. libr. 1. cap. 6.

ſatis fecunda, & locus remotus a mari, & mare importuoſum videretur, cœpic in ancipiti curâ verſari; nec ſatis conſtituere poterat, oraculo ne pareret, an regionem quæreret, locumque meliorem. Dubitantem vel audita repente vox, vel viſi in ſomnis Dei monuerunt, ne a Diis paratam ſibi felicitatem repudiaret; in loco, quem Numina oſtendebant, urbem conderet; ex eo, licèt admodum ſterili, & exiguo profectum multâ, & præſtanti regione potiturum; & quum tot anni, quot ſus fetus peperiſſet, effluxiſsent, ejus filium urbem magnam, fortunatamque conditurum, & Poſteros maximum in Terris imperium conſequuturos; quibus cognitis Æneas in eo ipſo colle ubi ſus conſederat, Lavinium condidit. Sed nos ad alia progrediamur,
5 ſequuntur [a] illa:

...... multum ille, & terris jactatus, & alto
Vi Superûm ſævæ memorem Junonis ob iram.

Et in primis quidem verbis nihil aliud adnotandum, quàm hiatus illi: *multum ille & terris*, quibus efficitur grandior oratio, carmenque ſonantius; illo etiam concurſu *M* litteræ, & *Jotæ*, quo *M* eliditur, exprimitur difficultas, quam paſſus eſt Æneas in illo errore; ſicuti ſermo legentis moratur, & hæret in colliſione duarum litterarum vocalis, & conſonantis; ad hæc repetita copula auget orationis granditatem, ut notat Demetrius Phalereus. In ſecun-
6 do carmine Superûm vis accipienda pro fato; quaſi fatum, & voluntas fuerit omnium Deorum, ut Æneas non ſolùm Trojam, & Patriæ litus relinqueret, ſed etiam ut multum jactaretur; vel ad Deorum vim reſpiciendum, quibus volentibus exciſum Ilium eſt, quos Virgilius his verſibus enumerat libro ſecundo:

Hic ubi disjectas moles, avulſaque ſaxis
Saxa vides, mixtoque undantem pulvere fumum,
Neptunus muros, magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit, totamque a ſedibus urbem
Eruit; hic Juno ſcæas ſæviſſima portas
Prima tenet, ſociumque furens a navibus agmen
Ferro accincta vocat.
Jam ſummas arces Tritonia, reſpice, Pallas
Inſedit nimbo effulgens, & Gorgone ſævâ;
Ipſe pater Danais animos, vireſque ſecundas
Sufficit, ipſe Deos in Dardana ſuſcitat arma.

Sed & in tertio libro Ilium everſum fuiſſe confirmat non ſolùm Junonis, verùm etiam omnium Superûm [b] voluntate:

Poſtquam res Aſiæ, Priamique evertere gentem
Immeritam viſum Superis, ceciditque ſuperbum
Ilium......

DISSERTATIO XV.

Ubi de illo Virgilii loco agitur. *Multa quoque &c.*

Quamplures fuerunt in Pace fortes, qui in bello nullam virtutem præſetulerunt. Demoſthenes in prælio clypeum dicitur abjeciſſe, fugæque ſe mandaviſſe. Fortitudo vera non tam in ſtrenuè rebus gerendis cernitur, quàm in cauſis, propter quas res geruntur. Litterâ P. nondum repertâ Penas *dicebatur* Denas. *Palladium, & Penates Dardanus accepit in dotem a Chryſe; & quum Arcades ex Peloponeſo propter imbrium magnitudinem deceſſiſſent, tranſlata ſunt in Samothraciam, deinde Ilium, & eo capto Romam; nam verum Palladium Diomedes, & Ulyſſes minimè abſtulerunt, ſed effictum ad illius ſimilitudinem; ſicut Mamurius juſſu Numæ fabricavit multa ancilia ſimilia illi, quod Cœlo ceciderat, & vates cecinerant, imperium Terrarum futurum, ubi illud ſervaretur.*

MUlti pacis artibus floruerunt, multi bellicis virtutibus immortalem ſibi gloriam cumpararunt; ſed pauci utroque laudis genere præſtiterunt, & bello victores magnifici, & pace ſuorum civium principes extiterunt. Nec mirum, ſi pauciſſimis omnium virtutum complexus, concentuſque contingit; quando una, eademque virtus in eodem homine rarò tota reperitur. Nam quidam perferunt vulnera, non perferunt moleſtiam morbi; Spartani [c] plagas magno animo tolerabant, ignominiam, contemptumque tolerare non poterant. Et, ne longiùs abeamus, fortitudo, & in pace, & in bello cernitur; ſed non omnes, qui in pace fortes reperti ſunt, eandem in bello fortitudinam præſtiterunt; exemplum ſit Aratus [d] ille Sicyonius; quis illo fortior, vel quum adversùs tyrannos fuit conſpirandum, vel quum pernicioſorum civium impetus ſuſtinendi, vel quum adverſæ res fortiter perferendæ? ſed ubi in aciem erat prodeundum, non modò fortitudo, ſed etiam aliæ virtutes virum alioquin egregium

[a] Virgil. libr. 1. Æn. [b] Virg. Æn. libr. 3. in princ. [c] Cicer. Tuſcul. Quæſt. libr. 5. [d] Plutarchus in Vitâ Arati.

gium relinquebant; itaque hoſtes Græciam impleverunt trophæis de Aratu conſtitutis. Idem accidit [a] Demoſtheni? magno animo Demoſthenes Philippi potentiam laceſſivit, magno animo fregit adverſarios; ſed ubi manu cum hoſte fuit confligendum, deſtituit virum animi magnitudo; quapropter clypeum illum aureum, quo armatus in prœlium inceſſerat, dicitur abjeciſſe, fugæque ſe mandaviſſe. Ille igitur omnes numeros implet perfectæ fortitudinis, qui tam in pace, quàm in acie terribilia non reformidat. Atque hunc eſſe Æneam ſuum
2 Virgilius probat; &, ut oſtendat omnes fortitudinis partes eſſe conſequutum, poſtquam aſſirmavit, antequam bello implicaretur, multa mari, terraque conſtanter, & fortiter pertuliſſe, ne quis ei in bello fortitudinem potet deſuiſſe, moltis etiam perfunctum eſſe præclarè bellicis laboribus aſſeverat his verſibus, quos hodierno die ſuſcepimus [b] explicandos:

Multa quoque & bello paſſus, dum conderet urbem,
Inferretque Deos Latio, genus unde Latinum,
Albanique Patres, atque altæ mœnia Romæ.

In quibus verſibus adnotandum eſt bene, ac ſapienter feciſſe Virgilium, qui non tam laudavit Æneam, quòd bello ſit multa perpeſſus, quàm ob cauſas quibus perpeſſus eſt; nimirum ut urbem conderet, & ut Deos patrios in certâ, & ſtabili ſede collocaret; quorum alterum erga homines beneficentiæ, alterum pietatis erga Deos. Neque enim tam in ſtrenuè rebus geren-
3 dis, quàm in cauſis, quibus res geruntur, vera, vereque laudanda cernitur fortitudo; nam, ut ait [c] Cicero libro primo de officiis; *temerè in acie verſari, & manu cum hoſte confligere immane quiddam, & belluarum ſimile eſt; ſed quum tempus eſt, neceſſitaſque poſtulat, decertandum manu eſt, & mors ſervituti, turpitudinique anteponenda.* Quàm ergo laudandus Æneas, qui & dum pacem agitat, & dum bellum gerit, fortis eſt; & quod fortiter agit, egit pietatis in Deos er-
4 go, & in homines benignitatis? Nec prætereundum, quos Deos Æneas Latio dicatur intuliſſe; atque omnes intelligunt Veſtam, & Penates Deos ab Æneâ fugæ comites eſſe in Italiam tranſportatos; quum apud [d] Virgilium ſecundo libro legant:

Sacra, ſuoſque tibi commendat Troja Penates;
Hos cape fatorum comites, his mœnia quære;

& apud [e] Propertium:

Huc meliùs profugos miſiſti Troja Penates.

Hi verò Dii colebantur in templo, quod erat [f] non procul a foro conſtitutum; eorum imagines ſedentes, manibuſque tenentes haſtas antiquæ artis opera cernebantur. In multis aliis templis vetoſtis a ſe viſa eorum ſimulacra Dionyſius Halicarnaſſeus [g] aſſeverat omnia habitu militari, ſubſcriptum verò ſub baſi *Denas* fuiſſe; quod nomen penates exprimebat antiquitus; quippe *P* litterâ nondum repertâ *Penas Denas* dicebatur; eos autem Deos a Samothraciâ uſque pervectos ferunt. Chry-
ſen [h] namque Pallantis filiam, quum Darda- 5
no nuberet, dotem dediſſe non regna, non aurum, non gemmas, ſed quod multo pretioſius cenſebatur, Palladium, & ſacra Deorum, qui Magni vocabantur. Poſteaquam verò Arcades relictâ Peloponeſo propter imbrium magnitudinem in inſulâ Thraciâ ſedem poſuerunt, Dardanum in eo loco templum his numinibus condidiſſe, arcana vulgo nomina ipſis imponentem, ſacraque facientem recondita, & ab oculis remota profanorum. Quæ, quamdiu manſit Veterum ſuperſtitio, in Samothraciâ [i] ſunt uſurpata; ubi verò majorem populi partem Dardanus in Aſiam trajecit, templa quidem, & myſteria manentibus in inſulâ populis reliquiſſe, Deorum verò ſimulacra ſecum aſportaſſe, quæ in urbe ſibi cognomine a ſe conditâ collocavit; unde Ilium ab ejus cognatis tranſlata dicuntur. Ilio capto Æ-
neam ferunt in arcem tranſportaſſe unà 6
cum Palladio; neque [l] enim Ulyſſem, & Diomedem verum Palladiom abſtuliſſe, ſed quoddam ſimulacrum ita ad ſimilitudinem Palladii artificioſè factum, ut a vero nemo fictum dignoſceret; quippe Trojanos eâ arte uſos, qua [m] poſtea Numa lapſum Cœlo ancile occultavit; quum enim id ancile Cœlo cecidiſſet, vateſque ceciniſſent, ibi Imperium terrarom futurum, ubi id ancile ſervaretur, Numa, quò nemo ancile poſſet auferre, & ad alium populum Imperium transferre, quod tranſlato ancili eccidiſſet, Mamurio peritiſſimo fabro Imperavit, ut multa ancilia fabricaret, quæ cœleſtem illom clypeum perfectâ ſimilitudine repræſentarent; unde in ſaliari carmine Mamorii nomen canebatur; eodem modo Trojanos juſsiſſe alterum fieri Palladium omnino ſimile Palladio vero, & id in propatulo collocaſſe; quum alterum

Dar-

[a] Plutarch in Vit. X. Orator. cap. 8. [b] Virgil. Æneid. libr. 1. in princip. [c] Cicero de Offic. libr. 1. cap. *ſed quum plerique*. [d] Virgilius Æneid. libr. 2. [e] Propert. Eleg. 1. libr. 4. [f] Dionyſ. Halicarn. libr. 1. cap. 7. [g] Dionyſ. ibid. [h] Idem Dionyſ. ibidem. [i] Varro libr. 2. Rer. Human. apud Macrob. libr. 3. Saturnal. cap. 4. Dionyſ. Halicarn. libr. 1. c. 7. & Plutarch. in Vit. Camilli. [l] Dion. Halicarn. ibid. [m] Tit. Livius libr. 1. & Plutarch. in Vitâ Numæ.

Dardano datum a Jove in penetrali ſede poſuiſſent, veniſſe Diumedem, atque Ulyſſem, & falſum Palladium pro vero abſtoliſſe.

DISSERTATIO XVI.

De Palladio, & de Diis Penatibus.

Palladium ex oſſibus Pelopis nonnulli factum prodiderunt; pleri que tamen e Cœlo delapſum tradunt; & Ilo Regi datum Apollodorus refert. Penates eſſe Neptunum, & Apollinem quidam putaverunt; alii Jovem, quem interpretantur medium Æthera; Junonem, quam imum Aëra cum Terrâ; & Minervam, quam ſummum Ætheris cacumen; alii Fortunam, Cererem, Geniumque Jovialem, ac Palem, non illam, quæ paſtorale numen habetur, ſed Jovis miniſtrum, Penates eſſe exiſtimant; alii denique Cœlum, & Tellurem. Dicuntur autem Penates a penu, & Samothraces ab Hebraico verbo, quod eſt occultare; Etruſci autem illos appellabant Conſentes. Latium ex eo eſt appellatum, quod Saturnus ibi latuerit.

DEos, quos Æneas intulit Latio, Penates fuiſſe diximus, & Palladium; & ab Ulyſſe, & Diomede non verum Palladium eſſe raptum, ſed ejus imitamentum; nunc reliqua de Palladio, & Penatibus exequemor. Verum [a] igitur Palladium in Italiam edvectum eb Ænee, & Lavinii, mox Albæ, deinde Romæ cuſtoditom tantâ religiona, ut a nollo [b] præterquam a Veſtalium maxima aſpici fas eſſet; quapro-
1 pter Lucanus [c] cecinit:

Veſtalemque chorum ducit vittata ſacerdos,
Trojanam ſoli cui fas vidiſſe Minervam;

& alio [d] in loco:

...... nullique aſpecta virorum
Pallas in abſtruſo pignus memorabile templo.

Cauſa tantâ religione cuſtodiendi Palladii fuit, quòd æternum pignus Imperii crederetur, quo ſalvo ſalva Roma, ſalvum Imperium, ſalvæ Romanæ res viderentur; ad hanc opinionem Tullius aſpexit, quum de Bruto [e] dixit: *ita conſervandus eſt, ut ſignum, quod de Cœlo delapſum Veſtæ cuſtodiis continetur, quo ſalvo ſalvi ſumus futari*; ſed & Livius, qui ſignum hoc Imperii pignus appellat; nam ſic loquitur libro quincto: *quid de æternis Veſtæ ignibus, ſignoque, quod Imperii pignus cuſtodiâ ejus templi tenetur, loquar?* Id ſignum fuit tribus cubitis altum,
quod [f] haſtam dextrâ ſublatam prætere- 2
bat, ſiniſtrâ fuſum, & colum habitu quaſi ingredientis; ex oſſibus [g] Pelopis factum nonnulli tradiderunt; contra plerique e Cœlo delapſum memoriæ prodidere, & Ilo Regi datum, ſi credimus Apollodoro; ex quo fertur ceteris Palladiis præſtitiſſe. Non enim hoc ſolum; ſed Euſtathio teſte omnia ſimulacra Palladis Palladia nuncupantur; quæ eo libentiùs de Palladio diximus, quòd in libro ſecundo Virgilii Palladii ab Ulyſſe rapti mentio eſt; ubi Palladium fatale appellat, quod fatum fuiſſe diceretur, ut, niſi ablato Palladio, capi Troja non poſſet; ſed jam ad Penates revertamur. Pe-
nates Trojanorum fuiſſe Neptunum, atque 3
Apollinem Labeonis, & Nigidii ſententia eſt apud [h] Macrobium; ideo Virgilium dixiſſe:

Sic fatus meritos aris mactabat honores,
Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo.

Sed idem [i] Macrobius non diſſimulat quibusdam videri Penates eſſe, per quos penitus ſpiramus, per quos habemus corpus, per quos animi rationem poſſidemus; eos eſſe Jovem, quem interpretantur medium Æthera, Junonem, quam imum Aëra cum Terrâ, Minervam, quàm ſummum Ætheris cacumen; quorum ſententiâ Palladium debet inter Deorum Penatium ſimulacra numerari; hos verò Deos [l] dici
Θεοὺς μεγάλους, Θεοὺς χρηστοὺς, Θεοὺς δυνατοὺς hoc eſt: 4
Magnos Deos, Bonos Deos, Potentes Deos; & eas omnes appellationes expreſſiſſe Virgilium; nam Æneidos libro tertio dixiſſe:

Cum ſociis, Natoque, Penatibus, & Magnis Diis;

item Junonem, quæ inter Deos panates recenſetur, appellaſſe Magnam, quum [m] cecinit:

Junonis Magnæ primùm prece Numen adora;

appellaſſe bonam [n] eo verſu:

Adſit lætitiæ Bacchus dator, & Bona Juno:

appellaſſe potentem eo [o] carmine:

Junoni cane vota libens, dominamque Potentem;

quam appellationem Veſtæ [p] etiam tribuiſſe his verbis:

Sic ait, & manibus vittas, Veſtamque Potentem;

quia Veſta vel inter Penates Deos recenſere-

[a] Plutarch. in Vitâ Camilli, & Valer. Maxim. libr. 1. cap. 8. [b] Ælius Lamprid. in Heliogab. [c] Lucanus Pharſal. libr. 1. [d] Idem libr. 9. verſ. 995. [e] Cicero in Philippic. 2. [f] Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 1. [g] Arnob. adverſus Gent. libr. 4. [h] Macr. libr. 3. Saturnal. cap. 4. [i] Idem Macrobius ibid. [l] Idem ibid. [m] Virgil. Æneid. libr. 3. [n] Idem libr. 1. Æneid. in fine. [o] Idem Æneid. libr. 3. [p] Idem Virg. libr. 2. Æneid.

feretur, vel eſſet eorum comes; quod Conſules, & Prætores declaraſſe, qui rem divinam Lavinii Penatibus, & Veſtæ pariter faciebant; aliam appellationem [a] Deorum Penatium fuiſſe Deos Patrios θεὺς πατρώυς eam Virgilium poſuiſſe, quum [b] dixit:

Dii Patrii ſervate domum, ſervate nepotem.

His autem non aſſentiuntur illi, qui, ut
5 Arnobius [c] tradit, Fortunam, Cererem, Geniumque, quem Jovialem vocat, ac Palem, non illam, quæ paſtorale Numen habetur, ſed Jovis miniſtrum, Deos Penates exiſtimant. Dionyſius [d] Halicarnaſſeus autem Penatium Deorum appellationem a Græcis exprimi multis modis ait; nam, & πατρώυς θεὺς appellari, & γενεθλίυς, & κτησίυς, & μυχίυς, aut ἑρκέυς. Nec defuerunt, qui Penatium Deorum nomina ignorari arbitrentur, dictoſque [e] Penates a Penu, qui eſt in ædibus locus intimus, & reconditus; nec [f] aliâ ratione Deos Samothraces ab Hebraico verbo deductum vocabulum, quod ſignificat occultare; inde putant factum, ut a Samothraciâ advecti eſſe credantur; hos ab Etruſcis appella-
6 ri [g] Conſentes, & in penetralibus coli; quocirca Feſtus [h] Pompejus ait penetralia eſſe Deorum Penatium ſacraria; ideo Seneca Penates penetrales Deos appellavit; & Catullus eò videtur aſpexiſſe quum dixit [i]:

Ad quam tum properans fertur ſimul undique pubes
Græca penetrales deſeruiſſe Deos;

quæ lectio a nonnullis probatur, licèt alii legant *focos*. Sed ſive Penates Dii habentur, Juno, Juppiter, Minerva, Veſta, ſive Fortuna, Ceres, Geniuſque, quem [l] Arnobius memorat, ac Pales Jovis miniſter, ſive Conſentes Dii, ſive denique, ut quidam tradiderunt, Cœlum, & Tellus; hos Deos ab Ænea in Latium illatos eſſe confirmat hoc loco, quem illuſtravimus, quum dixit:

Inferretque Deos Latio......

Quem locum reſpexit Silius Italicus his verſibus:

Intulerit Latio ſpretâ me Trojus, inquit,
Exul Dardaniam, & bis Numina capta Penates.

7 Sequuntur verba:

...... genus unde Latinum,
Albanique Patres, atque altæ mœnia Romæ

Quæri autem ſolet, cur ab Ænea genus Latinum originem Virgilius affirmet habuiſſe, quum ante Æneam multis ætatibus Latium vocaretur, quod multis in locis Virgilius ipſe teſtatur; nam a Saturno dictum Latium his verſibus adeverat, ubi de Saturno [m] loquens ait:

Is genus indocile, ac diſperſum montibus altis
Compoſuit, legeſque dedit, Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuiſſet tutus in oris;

& libro ſeptimo Latinus Rex ſuos populares Latinos vocat his verbis:

Ne fugite hoſpitium, neve ignorate Latinos
Saturni gentem, haud vinclo, nec legibus æquam
Sponte ſuâ, veteriſque Dei ſe more tenentem;

& eodem libro, quum Æneas a Latino Rege pacem petiturus, urbemque conditurus ad eundem Regem miſiſſet legatos, ita loquitur Poëta:

Jamque iter emenſi turres, ac tecta Latinorum
Ardua cernebant juvenes, muroque ſubibant;

& undecimo libro ſic Æneas legatos Latini Regis alloquitur:

Quænam vos tanto fortuna indigna, Latini,
Implicuit bello?......

Ex quibus locis, aliiſque compluribus conſtat Latinum genus ab Ænea non defluxiſſe; quum & antequam Æneas naſceretur, & quum urbem nondum condidiſſet, & Italos deviciſſet, auctore Virgilio, Latium, & ejus incolæ Latini populi vocarentur. 8
Quod etiam aliis teſtibus demonſtratur; quippe Ovidius a Saturno nomen Latio datum [n] aſſevarat:

Dicta quoque eſt Latium terra latente Deo;

& Arnobius libro quarto idem de Saturno loquens affirmavit: *numquid*, inquit, *pulſum a Saturno ſenem Italorum latuiſſe in finibus, & quòd tutus fuiſſet a filio, nomen Latio impoſuiſſe pro munere?* Quomodo autem rectè a Virgilio dictum ſit Æneam Latini nominis fuiſſe conditorem, aliâ diſſertatione dicemus.

DIS-

[a] Hygin. in libro de Diis Penat. apud Macrob. libr. 3. cap. 4. [b] Virg. Æn. libr. 2. [c] Arnob. adverſ. Gent. libr. 3. [d] Dion. Halic. libr. 1. cap. 7. [e] Cicero l. 2. de Nat. Deor. & Arnob. libr. 3. adverſ. Gent. [f] Fr. Junius ad Tertullianum de Spectac. cap. 8. & Voſſ. in Etymol. in V. *Penus*. [g] Arnobius adverſ. Gent. libr. 3. [h] Feſtus Pomp. in V. *Penetrale*. [i] Catullus ad Mallium ep. 69. [l] Arnob. libr. 3. adverſ. Gent. [m] Virgil. Æn. libr. 8. [n] Ovid. Faſt. libr. 1.

Digitized by Google

DISSERTATIO XVII.

In illud Virgilii locum: *genus unde Latinum &c.*

Franci deletis Gallis regionem a ſe denominarunt. Æneas Lavinium condidit, Lavinienſes autem Albam; ex qua triginta coloniæ Latinæ deductæ fuerunt; ideo Æneas Latini generis auctor dicitur a Virgilio; non verò quia Latinos debellaverit, ut docto Interpreti placet. Parti magnæ imperans univerſæ regioni imperare dicitur. Ædificia Romanorum immenſæ altitudinis erant; adeo ut legibus ſtatuenda fuerit eorum altitudo; quamobrem non ſine cauſâ alta a Virgilio Roma vocatur.

ANtequam Æneas in Italiam adveniret, proximam Tiberino flumini regionem Latium appellatam, & ejus incolas Latinos nuncupatos oſtendimus, Auditores ornatiſſimi, non ergo videtur ab Ænea Latinum genus eſſe deductum; idcirco quæri ſolet, cur Virgilius [a] dixerit:

..... Genus unde Latinum,
Albanique Patres, atque altæ mœnia Romæ.

1 Non enim conſentaneum veritati videtur,
& ante Æneam Latinum nomen extitiſſe,
& ab Ænea duxiſſe originem; hunc nodum hodierno die ſolvam, tum cur Albani Patres appellentur, deinde cur alta Roma nuncupetur, explicabo. Vir inprimis doctus, & eruditus Maronis [b] interpres ideo putat Æneam dici Latini nominis conditorem, quia quum Latium ſubegiſſet, poſſetque jure victoriæ mutare nomen Latinis populis, eoſque vel Trojanos, vel aliâ quapiam ratione appellare, maluit priſcam appellationem retinere; immo etiam Trojanos in gentis a ſe devictæ migrare nomen coëgit; dedit ergo, inquit, Latinis, quod non ademit; & viſus eſt condere, quod inſtauravit. Et ſanè dubitari non poteſt, quin innumeræ nationes perdomitis a ſe regionibus nomen dederint; ſic ab Henetis [c] in poteſtatem redacta Euganea regio Veneta eſt appellata: ſic magna Italiæ pars ab Etruſcis devicta Etruriæ nomen accepit: ſic poſtquam Galli Alpes trajecerunt, & Etruſcos debellarunt, quidquid interjacet inter Alpes, & [d] Apenninum, Gallia Ciſalpina cœpit nominari: Sicilia [e] verò a Siculis victoribus dicta eſt: Jonia Aſiæ regio ab [f] Athenienſibus; Italiæ autem ora a Græcis Magna Græcia nuncupata eſt.
Multa præterea poſſent exempla proferri 2
gentium, quibus inducto vetere vocabulo victores nomen indiderunt. Ex quibus vir doctus effici putat, quum jure belli victori liceat gentis a ſe devictæ mutare nomen, & Æneas victor Latinorum fuerit, eum Latinis adimere nomen potuiſſe; quod quum minimè fecerit, dici poſſe putat dediſſe, quod non abſtulit. Quam viri docti conjecturam non auſim improbare; nec tamen diſſimulandum eas ferè regiones a victoribus nomen accepiſſe, quæ veteres incolas vel internecione deletos, vel e ſedibus pulſos prorſus amiſerunt; ita Franci quum Galliam occupaſſent, ſubactæ a ſe regioni nomen dederunt, quia Gallos vel extorres actos, vel trucidatos prorſus deleverant; at Parſæ, Macedones, Romani, licèt magnam terrarum partem ſubegerint, nulli regioni vetus nomen ademerunt, quia victis parcebant, & victoriâ clementer utebantur, & neminem, niſi in acie, occidebant.
Quapropter quum Æneas nec delerit La- 3
tinos, nec delere poſſet, niſi vellet ipſe a ferocibus accolis propter ſuorum paucitatem pelli, non poterat Latii nomen abolere, quum Latinis parcere cogeretur. Accedit eodem, quod non ſatis eleganter dicimus Æneam Latini generis auctorem, quia Latii nomen, quum poſſet, non immutavit; nam quis dicat a Romanis duxiſſe originem Afros, Ægyptios, Hiſpanos, ceteraſque nationes, quia Romani Afris, Ægyptiis, Hiſpanis, ceteriſque nationibus nomen non abſtulerunt? Quare propiùs
eſt vero ab Ænea dici Latinum genus eſſe 4
deductum, quia Æneas [g] Lavinium condidit, Lavinienſes Albam, Albani triginta Latinas colonias deduxerunt; triginta igitur Latii civitates Æneam generis auctorem ferebant; maxima pars Latinorum ad Æneam gentis originem referebat; non mirum ſi Æneas dicitur Latinorum pater, ſi dicitur ab Ænea Latinum genus defluxiſſe; ab eo quippe, quod maximas partes continet, latiſſimeque funditur, tota res appellatur; nec id novum. Alexander, & Romani dicuntur Orbem terrarum ſubegiſſe, quia magnam terrarum partem ſubegerunt. Lucanus Cæſaris milites Mundi domitores vocat, etiam antequam Pompeji copias funderent; ſic enim Cæſarem ſuos milites inducit [h] alloquentem:

O domitor Mundi, rerum fortuna mearum,
Miles, adeſt toties optatæ copia pugnæ;

[a] Virgil. Æneid. libr. 1. [b] Serv. ad libr. 1. Æneid. Virg. v. *Genus unde Latinum &c.* [c] Tit. Liv. libr. 1. [d] Strabo libr. 5. de Italiâ. [e] Diodor. Siculus Bibliothec. Hiſtoric. libr. 5. [f] Strabo libr. 8. de Achajâ. [g] Tit. Liv. libr. 1. [h] Lucanus Pharſal. libr. 7.

& tamen quotam partem Mundi Cæſaris milites domuerant? Athenienſes Græciæ
5 imperare poſt pulſos Græciâ Perſas dicebantur, quum neque Spartanis, neque Spartanorum ſocus imperstent: Siciliæ [a] Tyrannus Dionyſius, Hiero [b] Siciliæ Rex vocabatur, & tamen Siciliæ partem, non totam Siciliam utrquo imperio obtinebat; denique quod quiſque magnæ parti eſt, univerſæ rei cenſetur eſſe. Magnæ Latinorum partis Æneas pater habebatur; jure Latii pater poterat nuncupati, jute Latinis originem præbuiſſe putabatur. Albani [c] verò Patres appellantur, quòd Albani Romam Romulo duce condiderunt; nam populus ille, qui colonism deduxerat, ab eâ parentis loco colebatur, & veteris Patriæ cives patres vocsbantur; ſic apud Herodotum Athenienſes dicuntur Jonum patres, quia Athenienſes Joniam deductis coloniis frequentarsnt; in eo loco Themiſtocles hæc verba jubet in lapidibus incidi, ut Jonas ab amicitiâ Perſarum [d] disjungat: ἄνδρες Ἴωνες ὐ ποιεῖτε τὰ δίκαια ἐπὶ τὺς πατέρας στρατευόμενοι, ϰ τὴν Ἑλλάδα καταδυλόμενοι: hoc eſt, *Jones viri, facitis injuſtè, quum adverſus patres ducatis exercitum, & Græciam in ſervitutem redigatis*. Sic apud Dionyſium Halicarnaſſeum Metius æquum cenſet metropolim a coloniâ iisdem affici honoribus, quibus parentes a filiis afficiuntur; ſic [e] enim loquitur: ὅσης γὰρ ἀξιῶσι τιμῆς τυγχάνειν οἱ πατέρες παρὰ τῶν ἐκγόνων, τοσαύτην οἱ κτίσαντες τὰς πόλεις παρὰ τῶν ἀποίκων. Quom igitur coloniæ civitatem, a qua deductæ fuerant, parentis loco venetarentur; non mitum, ſi Albani Patres nuncupantur, patres ſcilicet Romanorom, quorum urbis fuerant conditores. Reſtat ut
6 videsmus, cur a Virgilio Roma alta appelletur; neque enim ea ſola causa, quæ cuivis occurrat, affertur, altam dici Romam ob colles, in quibus condita eſt, ſed magis [f] ob altitudinem ædificiorum, quibus urbs conſurgebat, quam ingentem [g] fuiſſe Plinius bis verbis teſtatur: *quo ſiquis altitudinem tectorum addas, dignam profectò æſtimationem concipias, fateaturque nullius urbis magnitudinem in toto Orbe potuiſſe ei comparari*; & [h] Claudianus his verſibus:

Quanihil in terris complectitur altius æther,
Cujus nec ſpatium viſus, nec corda decorem,
Nec laudem vox ulla capis......

& [i] Ariſtides, qui ſic ait: *nec verò ſuperficiem tantùm ſoli occupat, ſed longè ſupra omne exemplum in aëra altiſſimè aſcendit*. Atque ea ædificiorum altitudo, quum quotidie ædes altiùs tollerentur, & vetera fundamenta non ſufficerent auctæ moli ſuſtinendæ, ſubitarum ruinarum cauſa exiſtebat; de quibus queritur [l] Juvenalis his verbis:

...... horrere incendia, lapſus
Tectorum aſſiduos, ac mille pericula ſævæ
Urbis......

Cui malo ut obviam iret Auguſtus, legem
tulit, ne quis altiùs ſeptuaginta pedibus æ- 7
dificium privatum tolleret; Trajanus autem modum altitudinis poſuit ſexaginta pedes; quæ leges, quum altitudinem privatatum ædium haud modicam eſſe voluiſſent, vulgò neglectæ declarsront, quàm altè ædium faſtigia conſurgerent; quæ ſi fuiſſent ſervatæ ingentem fuiſſe Romæ altitudinem inficias ire non poſſumus; neque enim vetera ædificia ſuſtulerunt, & de publicis nihil ſanxerunt, quorum mirifica excelſitas; quapropter non ſine causâ videtur dixiſſe Rutilius [m] Gallicanus:

Non procul a Cælo per tua templa ſumus.

Ex quibus conſtat, cur propriè Virgilius Romam dicat altam; in quo ab Homeri imitatione non diſceſſit, qui [n] Trojam appellat αἰπεινὴν, appellat ἠνεμόεσσαν, nam libro nono ſic [o] ait:

...... ἐπὶ ὐκέτι δήετε τέκμωρ
Ἰλίυ αἰπεινῆς......

& [p] libro tertio:

Ἤτοι ἐγὼν εἶμι προτὶ Ἴλιον ἠνεμόεσσαν,

DIS-

[a] Diodor. Sicul. Biblinthec. Hiſt. libr. 16. & Plutarch. in Vit. Dionis. [b] Diodor. Sicul. Biblinth. Hiſtor. libr. 11. [c] Tit. Liv. libr. 1. Dionyſ. Halicarn. Antiq. Roman. libr. 1. & Plutarch. in Vitâ Romuli. [d] Herodot. libr. 8. cap. 22. [e] Dionyſ. Halicarn. libr. 1. [f] Servius in Æneid. Virgilii libr. 1. v. *Albanique Patres, atque alta mœnia Romæ*. [g] Plin. libr. 3. cap. 5. [h] Claudian. Conſ. Stilic. carm. 24. v. 131. [i] In Encomio Urbis Rom. [l] Juvenal. Satyr. 3. v. 7. [m] Rutilius in Itinerario v. 50. [n] Homerus Iliad. libr. 15. verſ. 558. [o] Idem Iliad. libr. 9. v. 418. [p] Idem Homerus Iliad. γ. v. 305.

DISSERTATIO XVIII.

In illum Virgilii locum: *Muſa, mihi cauſas memora.*

Veteres initio rerum agendarum, vel dicendarum Diis preces adhibebant; adeout etiam orationum exordia a precibus in Deos auſpicarentur; poëtæ verò ut plurimum Muſas invocabant; ſed Lucanus ſolum Neronem invocavit, & Apollinis auxilium ſprevit; hinc quibusdam ejus carmina Nerone, quàm Apolline digniora videntur. Democritus negat quemquam ſine furore divino ad excellentem Poëticæ gloriam poſſe pervenire; quod & Plato comprobat. Apelles dicebat ſe venuſtate omnes ſuperaſſe. Cur Virgilii propriam Muſam eſſe Erato Marſilius Ficinus autumet.

PErpetuum, ac ſolemne fuiſſe Veteribus nihil aggredi, niſi priùs divinum Numen precibus propitiaſſent, notiùs eſt, quàm ut cujuſquam, qui rerum antiquarum ſtudium primoribus, ut dicitur, labris de-
1 libarit, effugere ſcientiam poſſit; hinc [a] & urbium conditores, antequam novæ urbis jacerent fundamenta, ſacris rite perfectis divini Numinis opem implorabant; & imperatores antequam ad bellum proficiſcerentur, in Capitolio vota nuncupabant; & antequam in aciem copias educerent, ſacris, precibuſque Deos placabant; & quum e portu ſolverent, a precibus, & votis navigationem auſpicabantur; & renunciaturi magiſtratus Deos precabantur, & ſuſcepturi Diis ſupplicabant; & pacem facturi priùs pacem Deum exorabant; & qui nuptias erant celebraturi, nuptiarum ſolemne a precibus inchoabant; nihil denique publicæ, aut privatæ rei gerebatur, quin priùs Deorum Numen invocaretur. Nec ſolùm initia rerum agendarum, ſed etiam dicendarum a precationibus capiebant; ſiquidem [b] vetuſtus mos oratoribus Romanis fuit, ut a precibus orationum exordia ducerentur; quem etiam [c] Livius quodammodo uſurpat in hiſtoriâ; & Ariſtides Quintilianus, qui de Arte Muſicâ præclarum opus condidit, initio non aliquem Deum, Deamve, ſed ipſum Deorum, atque hominum patrem vocat, & Univerſi conditorem; & [d] Julius Firmicus de ſtellarum poteſtatibus libros inchoaturus convenienter diſciplinæ, quam ſuſcepit explicandam, ſtellarum, quæ vocantur
errantes, opem imploravit. Quod ſi in a- 2
liis operibus frequens, & uſitatum eſt; in quo magis celebrandum eſt, quàm in alicujus præclari poematis exordio? &, ſi aliis ſcriptoribus uſurpandum, quanto magis poëtis, qui non ſe ingenio, ſed inſtinctu, afflatuque divino verſus fundere gloriantur. Nec verò de ſe ipſi ſolùm id prædicant, ſed magnus ille [e] Democritus, ille ſacer naturæ myſtes aſſeverat; qui negat poſſe quemquam ad excellentem Poëticæ gloriam pervenire, niſi furore divino fuerit concitatus; quod & [f] Plato multis in locis comprobavit. Profectò convenit, ut eorum invocent Numen, quorum ope in tantâ carminum gloriâ, & ingenii laude verſantur; & illud opus ab invocatione Numinis inchoëtur, quod non ſine Numinis favore perficitur. Idcirco a ſummis
poëtis videmus uſurpatam Superûm, & 3
præcipuè Muſarum invocationem; ſic Muſam in utroque opere [g] Homerus vocat; nam licèt in Iliade non Muſam, ſed Deam nominet, tamen [h] Euſtathio teſte Muſam, & eam præſtantiſſimam Calliopen intelligitur implorare; Muſas [i] Heſiodus, & Antimachus, qui dixit:

Ἐννέπετε χρονίδαο Διὸς μεγάλοιο θύγατρες:

Calliopen proprio nomine Steſichorus appellavit, Apollonius Phœbum, & eum ſequutus [l] Valerius Flaccus; convenientiſſime [m] Lucretius de rerum naturâ ex Epicuri doctrinâ dicturus Venerem precatur, quaſi omnis voluptatis effectricem; quæ ſola videtur Epicureis expetenda; nec minùs aptè [n] Virgilius de Re Ruſticâ præcepta daturus Solem, & Lunam, a quibus omnis terræ fructus proficiſcitur, quos appoſitè Liberum, & Cererem nuncupat, qui frugum & vini habentur inventores; quæ duo præcipuè ab agricolis appetuntur; Ovidius [o] in opere maximo omnes Deos invocavit; Aratus [p] Jovem, a quo putat inchoandum, & in quem deſinendum.
A qua conſuetudine poëtarum pauliſper 4
illi deflexerunt, qui principes implorare maluerunt; quorum quidam poſt Muſarum, aut Deorum invocationem ad Principes ſe ſe converterunt, ut [q] Statius, & Valerius Flaccus [r], & Virgilius in Georgicis ubi Auguſto tanquam Deo futuro adulatur; qui-

[a] Plato in Critia, vel libr. 4. de Leg. Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 1. cap. 1. Lyl Girald. de Deis Gent. Syntagm. 17. Servius ad libr. 3. Æneid. Virgilii v. *Connubiis, arviſque novis operata juventus.* [b] Valer. Maxim. libr. 1. in Prologo. [c] Tit. Liv. libr. 1. [d] Jul. Firmic. libr. 1. cap. 4 in fine. [e] Democrit. apud Clem. Alexandrin. libr. 6. Stromatum.

[f] Plato in Jone, vel de furore poëtico, & Clem. Alexandrin. ibid. [g] Homer. in principio Iliad. atque Odyſſ. [h] Euſtath. ad librum 1. Il. Homer. [i] Heſiod. in Oper. & Dieb. & in Theogon. [l] Val. Flacc. in Argon. [m] Lucret. l. 1. [n] Virg. Georg. libr. 1. [o] Ovid. Metam. libr. 1. [p] Arat. in Phæn. in princ. [q] Stat. l. 1. Theb. [r] Val. Fl. in Argon.

quidam verò ſolùm Principes invocarunt, ut [a] Lucanus, & [b] Manilius; & Lucanus quidem Neronem, quem infra belluas ponere debebat, quaſi jam Numen alloquitur; immo etiam ſpernit auxilium Apollinis, ut non mirum ſit, ſi [c] ejus carmina quibusdam Nerone digniora, quàm Apolline videantur. Sed quid non audeat adulatio? Sapientiùs in Æneide Virgilius hunc morem Principibus aſſentandi repudiavit, quum in Georgicis haud eſſet aſpernatus; hanc autem [d] aſſentationem in Æneide repudiavit, vel ſe ipſo doctior factus, vel quia in opere leviore non dedecere videbatur hujuſmodi blanditiis captare maximi poſt homines natos Principis benevolentiam; in graviſſimo autem minimè convenire, quum nihil magis abhorreat a gravitate, quàm adulatio. Itaqua non Auguſtum, cujus hor-
5 tatu Æneidem conſcribendam ſuſcepit, licèt id non prorſus ineptè facere poſſet, quum Auguſtus jam vulgò [e] Deus haberetur; ſed Muſam invocat, & ut adeſſe ſibi velit, comprecatur, exemplo Principis Græcorum poëtarum; ſic enim [f] ait:

Muſa mihi cauſas memora, quo Numine læſo,
Quidve dolens Regina Deûm tot volvere caſus
Inſignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit; tantæ ne animis cæleſtibus iræ?

quem Silius Italicus [g] imitatus cecinit:

...... *Da Muſa decus memorare laborum*
Antiquæ Heſperiæ......

Quæri autem poteſt, quæ ſit ea Muſa, cu-
6 jus numen ſibi Virgilius aſpirare deſiderat; Marſilius [h] Ficinus propriam Virgilii Muſam Erato eſſe contendit; quod, ut opinor, Erato Muſa eſt, quæ Veneris orbem moderatur, ob eamque cauſam omnes gratiæ, omnes lepores, omnes venuſtates ab eâ, tanquam fonte, promanant; ac meritò videtur Virgilio affuiſſe propter Virgiliani carminis incredibilem venuſtatem, gratiſſimamque gratiam, quæ ubique elucet, & luculentiſſimum poëma commendat. Quod enim ſummus pingendi magiſter [i] Apelles de ſe dicere ſolebat, ſibi neminem eſſe parem propter venuſtatem, quæ in ſuis operibus emineret, id de Virgilio dici poteſt; ſunt quidem in ejus poëmate omnes virtutes, ſed inter eas venuſtas, qua vincit omnes, videtur principem locum obtinere; ut quum ab hoc diſceſſeris, nihil propemodum venuſtum eſſe videatur; atque hoc eſt, quod Horatius [l] ait carminis genus:

...... *molle, atque facetum*
Virgilio annuerunt gaudentes rure camenæ

Quare ſi Marſilium Ficinum audire volumus, veriſimile eſt Virgilium Erato invocaſſe, quæ poëtæ fuerit maximè propria, & familiaris; ſed de hac re alio die diſſeremus.

DISSERTATIO XIX.

In eundem Virgilii locum, & verſus, qui conſequuntur.

Calliope a pulchritudine vocis eſt appellata. Platonici quum ſingulis orbibus cæleſtibus ſuam Muſam tribuant, quæ eos animet, Calliopen Univerſo tribuunt. Muſæ antiquitus fuere tres tantùm; alii tamen duas fuiſſe tradunt; alii quinque; Mnaſeas tamen quatuor eſſe voluit, ſeptem Myrſilus, & Crates octo; ceterùm quiſque eum Muſarum numerum eſſe ſtatuebat, in quem diſciplinas dividebat. Socrates ajebat ea petenda eſſe a Deo, quæ per nos conſequi non poſſumus. Cauſæ rerum latent, non ipſæ res. Pietas eſt omnium virtutum fundamentum. Ira eſt animi imbecillis, nec in Deum cadit ex Stoicorum ſententiâ, licèt id improbet Lactantius; nam quum ſcelera Deus ulciſcitur, non utitur irâ, ſed juſtitiâ. Deorum iras dici numero dumtaxat multitudinis, nonnulli viri eruditi voluerunt; verùm poëtas id non obſervaſſe multa exempla docent.

EXponendi nobis hodierno die verſus, quibus Poëta ſummus invocat Muſam; ac primùm [m] quum Muſæ novem eſſe dicantur, quam ex his Virgilius imploret, nobis eſt indagandum; tum de Muſis nonnulla dicenda; deinde quædam, quæ ad horum carminum lucem pertinere videbuntur afferenda; ſed ante [n] Virgilii verſus proponam:

Muſa mihi cauſas memora, quo Numine læſo,
Quidve dolens Regina Deûm tot volvere caſus
Inſignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit; tantæne animis cæleſtibus iræ?

Et ſuperiore [a] quidem ſermone confirmavimus Marſilio Ficino videri propriam Ma- 1
ronis Muſam fuiſſe Erato, ob eamque cauſam poſſe quempiam ſuſpicari a Virgilio Erato, quæ poëtæ propria fuit invocari;

ſed

[a] Lucan. in Pharſal. libr. 1. [b] Manil. in Aſtron. libr. 1. [c] Jol. Cæſ. Scalig. libr. 3. Poët. cap. 28. & libr. 5. cap. 17. [d] Jul Scalig. Poët. libr. 5. c. 17. [e] Cornel. Tacit. l. 1. Annal. Servius ad illud Ecl. 1. *Namque erit ille mihi ſemper Deus &c.* & Suet. in Vitâ Auguſti cap. 52. [f] Virgil. libr. 1. Æneid.

[g] Silius Italic. de Bello Punico libr. 1. [h] Marſil. Ficin in argomento Dialogi Platonis, qui inſcribitur Io, vel de furore poëtico. [i] Plin. libr. 35. cap. 10. [l] Horat. Sat. 10. libr. 1. [m] Heſiod. in Theogon. [n] Virg. Æneid. libr. 1. [a] Diſſert. 18. num. 6.

Digitized by Google

ſed ea ratio per quam levis, & haudquaquam
conſentanea veritati judicanda eſt; nam
quum Calliope ſit ea, quæ [a]

... .. *libris heroica carmina mandat*,

& heroicum ſit poëma Virgilii, exiſtimandum videtur Calliopen invocari; præſertim, quum propter excellentiam, qua reliquis præſtat, quotieſcunque muſa generatim nominatur, non adjecto propriu nomine, Calliope debeat intelligi; quæ & a pulchritudine vocis nomen invenit, & antiquiſſima eſt Muſarum, teſte Ariſtarcho, & earundem princeps, ut tradit [b] Apollodorus. Platonici [c] verò, quum ſingulis
2 orbibus cœleſtibus tribuant ſuam Muſam,
quæ eus cantu temperet, & moderetur, immo etiam animet [nihil enim aliud eſſe Muſas philoſophi putavurunt, quàm Cœleſtium orbium animas, atque mentes] Calliopen Univerſo tribuunt, quæ molem hanc Mundi regat, & infuſo ſpiritu moveat, quaſi Calliope ſit omnium aliarum complexa virtutes; ideo Euſtathius in Iliadis librum primum tradit Calliopen habere nomen compoſitum ex omnium vi, & efficacitate Muſarum; Joannes autem Grammaticus, aliique ſolam Calliopen poëticæ ſtudiis, reliquas Muſas aliis præſidere diſciplinis aſſeverant. Quare quum Virgilius invocet Muſam, eam intelligi debet invocare, quæ poëtis favet; quod & ipſe Virgilius oſtendit, qui ubi ſuam Muſam proprio nomine appellavit Calliopen [d] dixit his verbis:

Vos, o Calliope, precor, aſpirate canenti.

Licèt id non ſit magni momenti; nam idem alio in loco Erato [e] invocavit:

Nunc age, qui Reges, Erato, quæ tempora rerum.

Sed alii non Calliopen, aut Erato a Vir-
3 glio implorari (hoc enim ab [f] Heſiodo
nomen inventum eſt) putarunt, ſed aliam Muſam vetuſtiorem, quæ tamen eadem poteſtate, quam Calliope poſtea attribuerunt, prædita crederetur. Nam [g] Antiquis tres, Muſæ fuiſſe dicuntur, quarum una præeſſet cantibus, alia flatibus, tertia pulſibus; ſed quum Sicyonii Muſarum ſimulacra tribus artificibus facienda locaviſſent (artifices fuere [h] Cephiſidorus, Strongylion, & Olympioſthenes) eorum unuſquiſque ternas Muſas, qui tum Muſarum numerus habebatur, expreſſit; quum autem difficulter judicari poſſet, quis nam eorum ceteros artificio ſuperaſſet, omneſque Muſæ, quas fecerant, mirificè placuiſſent, & affabrè factæ viderentur, non tres, ut antea ſtatuerant, ſed novem dedicarunt. Ex quo factum eſt, ut Muſæ novem putarentur; quibus [i] Heſiodus nomen impoſuit, qui numerus poſtea obtinuit; adeo ut Granius & Ælius novemſiles Deos, quos Romani colebant, Muſas putent. Alii verò [l] tra-
dunt Pierum Macedonem, a quo mons in 4
Macedoniâ nomen accepit, inſtituiſſe, ut novem Muſæ colerentur, & nomina, quæ vulgo nota ſunt, ipſis indidiſſe; idcirco Muſas Pieridas appellatas, & Pierum habitum Muſarum patrem; quum aliuquin vetuſtiorum Muſarum [m] pater fuiſſet Cœlum, mater Terra; quæ fortaſſe eadem eſt, ac Mæa, quam [n] Euſtathius affirmat eſſe Muſarum matrem; juniorum autem pater Jupiter, mater [o] Mnemoſyne, nutrix [p] Euphemu, ut uſt a Pauſania traditum. Alii
verò fabulam hujuſmodi litteris mandave- 5
runt; Macarem [q] fuiſſe Regem Lesbiorum; habuiſſe filiam Megaclo, & quum eſſet mirâ aſperitate naturæ, & iracundiæ impotens, uxorem ſuam aſperrimè, inhumaniſſimeque tractare ſolitum; Megaclo, quum miſeram matris conditionem miſeraretur, emiſſu novem famulas, ac diligenter curaſſe, ut muſicam artem optimè condiſcerent; quum autem eæ ſummam ejus diſciplinæ ſcientiam eſſent conſequutæ, earum cantibus Macarum delinitum multum ex priſtinâ iracundiâ remiſiſſe, & ad manſuetudinem, lenitatemque eſſe deductum; Megiaco, ut ob acceptum beneficium puellis gratiam referret, æreas columnas ipſis dedicaſſe, ipſaſque divinis honoribus aſfici in omnibus templis imperaſſe; ideo Muſas eſſe novem, quia is numerus fuit famularum, quas Megaclo ad patrem cantu, fidibuſque dumulcandum adhibuit. Quam hi-
ſtoriam veram, aut fictam eſſe non facilè 6
eſt affirmare; ſed hinc Muſarum ſuperſtitionem non profluxiſſe contenderim; nam ſi novem initio Muſæ fuiſſent conſecratæ, non eſſet memoriæ proditum tres fuiſſe vetuſtiſſimas Muſas, nec tam incertus Muſarum numerus [r] haberetur; Mnaſeas quippe quatuor eſſe voluit, ſeptem Myrſilus, octo Crates exiſtimavit. Sed trium antiquarum Muſarum nomina fuere, Melete, Mneme, & Aœde; quæ, ut [ſ] Pauſanias affirmat, Aloči filii dedere Muſis; ex qui-

bus

[a] Virgil. Epigr. de Muſarum inventis, vel Auſonii ſecundùm Scaliger. & alios. [b] Apollodor. in Biblioth. [c] Macrob. in Somn. Scipion. libr. 2. cap. 3. & Phurnutus cap. de Muſis. [d] Virgil Æneid. libr. 9. [e] Idem Æn. libr. 7. [f] Heſiod. in Theogon. [g] Arnob. adverſùs Gentes libr. 3. [h] Pauſan. in Bœoticis, ſive libr. 9. [i] Plutarch. in Sympoſ. libr. 4. quæſt. 14. [l] Cœlius Rhodig. libr. 22. cap. 8. [m] Alcmæon apud Cæl. Rhodig. libr. 20. c. 10. [n] Euſtath. ad libr. 1. Iliad. Hom. [o] Plato in Theæteto, vel de Scientiâ, Plutarch. de Liberis educandis, & Athen. libr. 15. cap. 16. [p] Pauſan. in Bœotic. ſive libr. 9. [q] Clem. Alexandr. in Protrept. [r] Arnob. adverſ. Gent. l. 3. [ſ] Pauſan. in Bœoticis, ſive libr. 9.

bus conſtat unam dumtaxat cantibus præ-
fuiſſe. Atque id confirmat etiam [a] Plutar-
chus in Sympoſiacis, qui tres Antiquis Mu-
ſas fuiſſe tradit, quia tres antiquitus habe-
rentur diſciplinæ, rhetorum, philoſopho-
rum, mathematicorum; eas verò diſcipli-
nas in ternas rurſus eſſe partes diſtributas;
rhetoricen quidem in judicialem, delibera-
tivam, & demonſtrativam; philoſophiam in
eam, quæ ad mores, ad rationem, natu-
ramque pertinet; matheſin in muſicen, in
arithmeticen, & geometriam; ita novem
factas eſſe Muſas; quæ prout viſum eſt ſa-
pientibus dividere diſciplinas, alium, at-
que alium numerum ſuſceperunt; nam
præter illos Muſarum numeros, de quibus
diximus, & duas, & quinque, & ſeptem
Muſas fecere ſapientes. Sed quicunque
7 earum numerus habeatur, apparet unam
dumtaxat præeſſe ſtudiis poëtarum, & ideo
quum poëtæ invocant Muſam, poëticam
credendi ſunt invocare. Quapropter ani-
madvertimus omnes ferè poëtas heroicos
non Calliopen, aut Melpomenen, aut Eu-
terpen, aut aliam, ſed Muſam imploraſſe;
quemadmodum & [b] Virgilius, quum dixit;

Muſa, mihi cauſas memora .....

In quibus verbis adnotandum eſt bene,
prudenterque Virgilium a Muſâ non tam
poſtulare, ut ſibi narret errores Æneæ, ut
bella, quæ in Italiâ geſſit, exponat, quàm
ut cauſas memoret, quibus commota Ju-
no contra Æneam, Trojanoſque adeo ve-
hementer exarſit; nam, ut [c] præclarè So-
crates ajebat, ea petenda ſunt a Diis im-
mortalibus, quæ poſita non ſunt in noſtrâ
poteſtate, quæ per nos conſequi non poſ-
ſumus, quæ nequeunt ullâ niſi divinâ ope
nobis contingere; quæ verò pertulerit Æ-
neas, quæ maria tranſiverit, quas terras
peragrarit, quæ bella confecerit, utcun-
que Poëta poterat; quum & eloquentiâ
valeret, & omnes mente complexus eſſet
8 hiſtorias, expedire. Sed ſcire cauſas, quæ
animum Deæ exulcerarunt, quæ in virum
pietate præſtantem incitarunt; quis niſi
inſtinctu, afflatuque divino commotus, &
Superis docentibus poſſit? cui mentium
divinarum arcana, præterquam Deo, pa-
teant, & aperiantur? In ipſis animis ho-
minum tantæ ſunt latebræ, tam obſcuri,
abſtruſique receſſus, ut quibus cauſis in i-
ram exarſerint, quibus rebus offendantur,
quibus ad amorem, vel odium incitentur,
ne ſuſpicari quidem poſſimus; quid dicen-
dum de Superûm mentibus? quis earum co-
gitationes deprehendet, quis cauſas, quibus
motæ fuerint, Mortalis inveſtigabit? Jure
igitur a Deâ petit, ut ſibi cauſas aperiat i-
rarum, quibus inflammata eſt Dea; quod
mortali ingenio ſe conſequi poſſe diffidit;
ut quum, quod difficillimum eſt, impetra-
rit, etiam faciliora conſequatur. Conve- 9
nienter etiam invocat Muſam, ubi ſunt
cauſæ retegendæ; nam Muſæ ἀπὸ τῦ μῶσθαι,
ab inquirendo ſcilicet, ut [d] Platoni, & Eu-
ſtathio placet, ſunt appellatæ; ex quo per-
ſpici poteſt Muſarum eſſe munus inquire-
re, quid autem plerumque inquiritur? cer-
tè nihil aliud, quàm cauſæ; nam res in
aperto ſunt, cauſæ latent, & indagantur;
quod rerum naturam contemplantibus li-
quet; eorum quippe, quæ quotidie ſubje-
cta ſunt oculis, cauſæ ignorantur. Videmus
quotidie Mundum converti; quæ cauſa
tantam molem in orbem contorqueat, a-
dhuc inveſtigamus: videmus nimium fre-
quenter concuti terram; quæ cauſa con-
cutiat, vix excellenti ingenio viri tot ſæ-
culis deprehenderunt: videmus acceſſus,
& receſſus maris; quæ cauſa maritimos
fluctus reciprocet, indagatur: videmus rue-
re fulmina, furere ventos, ſævire tempeſta-
tes, ardere montes ignibus ſempiternis;
cauſæ, quæ tantos motus cient, ac tanta
moliuntur, niſi diu, multumque perquiren-
do non cognoſcuntur: denique nihil eſt
in rerum naturâ tam apertum, tamque per-
ſpicuum, cujus erui cauſæ niſi longâ in-
quiſitione poſſint. Quum igitur cauſæ fe-
rè ſolæ ſint inquirendæ, & Muſarum ſit
munus inquirere, meritò ad cauſas patefa-
ciendas Muſa invocatur. Pertinet etiam ad
Muſam verbum *memorare*; nam *memorare* a 10
memoriâ dicitur; Muſa verò [e] Mnemoſy-
nes ideſt, *memoriæ* filia eſt, vel eſt ipſa me-
moria; quid enim aliud μνήμη, quo nomi-
ne una ex Muſis antiquitus vocabatur,
niſi *memoriam* ſignificat? Quæ verò conſe-
quuntur, pertinent ad augendum miracu-
lum rei, reddendamque rationem, cur Mu-
ſæ ſit auxilium implorandum; eſt quippe
dignus Deo vindice nodus; nec explica-
ri facilè poteſt, cur inſignem pietate virum
Juno ſit inſectata; nam quum pietas om-
nium virtutum ſit fundamentum, conſen-
taneum eſt pios Diis eſſe gratiſſimos, Deoſ-
que ſemper his eſſe placatos, & benevo-
los; cur ergo Dea Juno Æneam non ſo-
lùm pium, ſed etiam pietate virum ſingu-
lari acerbiſſimo odio perſequuta eſt, agita-
vit, vexavit, oppreſſit? Nec vacat, quod
Reginam Deûm appellavit, quo nihil majus
dici poteſt; nam quo major eſt Juno, eo
mirabilius eſt eam tantâ iracundiâ, tantâ
ulciſcendi cupiditate exarſiſſe; nam ira im-
becillium eſt animorum; itaque [f] Seneca
notat iracundiæ vitio pueros, & mulierculas

[a] Plutarch. libr. 4. quæſt. 14. Sympoſ. [b] Virgil. Æneid. libr. 1. [c] Socrates apud Platonem in Alcibiade 2. & in Philebo. [d] Plato in Cratylo

[e] Pauſanias in Bœotic. ſive libr. 9. [f] Seneca de Irâ libr. 1. cap. 16.

las maximè laborare; & Poëta [a] Græcus affirmat ſenes affectâ jam ætate fieri in iram proniores, & Juvenalis [b] ait:

...... quippe minuti
Semper, & infirmi eſt animi, exguique voluptas
Ultio......

Jure igitur Poëta miratur Reginam Deûm
11 iraſci tantopere potuiſſe; & potuiſſe iraſci viro pietate præſtanti, cui propter hanc virtutem placata eſſe debebat; aptiſſimeque hac voce ſermonem [c] concludit:

...... tantæne animis cœleſtibus iræ?

Eſt enim planè mirandum eſſe iram animis cœleſtibus; nam a veritate Lucretius non prorſus aberravit, quum primo [d] libro dixit:

Omnis enim per ſe Divûm natura neceſſe eſt,
Immortali ævo ſummâ cum pace fruatur.

Et Stoici negant cadere iram in Deum, quod veriſſimè dictum eſt, licèt [e] Lactantius Firmianus confutare conetur; neque enim utitur irâ Deus, quum in ſontes animadvertit, quum ſcelera ulciſcitur; ſed utitur juſtitiâ, & humano generi conſulit; vel enim ceteros deterret a ſcelere, vel eos, qui corrigi poſſunt, emendat. Nec
12 omittendum hoc loco a viris eruditis obſervari [f] Virgilium dixiſſe;

...... tantæne animis cœleſtibus iræ?

quia quum de Diis loquimur, ira non dicatur propriè, ſed [g] iræ numero multitudinis; mihi ambigua videtur hæc conjectatio; quum ſciam frequentiſſimè poëtas, & alios Auctores, quum de Diis verba fecerent, uti iræ vocabulo numero ſingulari, non multitudinis; exempla paſſim occurrunt; Virgilius libro primo dixit:

...... memorem Junonis ob iram;

& [h] octavo:

Junoni fer rite preces, iramque, minaſque
Supplicibus ſupera votis......

& libro [i] primo:

Navibus, infandum, amiſſis unius ob iram;

& alio [l] in loco:

Junonis gravis ira, & inexaturabile pectus;

& contra, quum de homine [m] loqueretur dixit:

...... ſevæ jamque altiùs iræ
Dardanio aſſurgunt ductori......

& Horatius [n] de Thyeſte loquens ait;

Iræ Thyeſten exitio gravi
Stravere......

& auctor obſceni carminis de irâ Deorum ſic ait:

Quid hoc novi eſt, quid ira nunciat Deûm?

& Ovidius:

Tantum odiis, iræque dabat Saturnia Juno;

Statius [o] de Oedipode dixit:

Talia conqueſtus paulatim ſumpſerat iras;

& [p] idem:

Occidimus, functaſque manu ſtimulavimus iras.

Quæ exempla quum ſint frequentiſſima, haud temerè affirmarim in hac re ullum diſcrimen obſervandum.

DISSERTATIO XX.

In Virgilii carmina, quibus explicat cauſas odii Junonis in Trojanos.

Cornelius Fronto docet antiquum eſſe, quod patrum memoriam excedit. Quo tempore Carthago condita fuerit, & cur antiqua dicatur a Virgilio, magna eſt inter Auctores diſſenſio. Cambyſes bellum inferre Carthaginienſibus non potuit renuentibus Tyriis militare contra ſuos colonos, quos Liberorum loco habere debebant; quam juſtam cauſam detrectandæ militiæ Cambyſes reputavit.

EXplicat Poëta cauſas, cur Juno conjux illa ſummi Deorum, hominumque Regis tam acerbo odio virum pietate præſtantem, & juſtitiâ ſingulari, aucturum olim Cœleſtium religiones inſectaretur; quæ explicatio cauſarum non ſolùm pertinet ad totius operis perſpicuitatem, cujus conſectandæ causâ omnes Hiſtorici, omneſque ferè poëtæ, antequam narrare inſtituant, utuntur expoſitione cauſarum, ſed etiam ad Æneam purgandum. Poſſet enim ali-
quis ſuſpicari non talem fuiſſe Æneam, 1
qualis fingitur, quum in odium Deæ, ejuſdemque maximæ incurrerit; nam quomodo pius ille, qui eſſet invisus Diis? Huic ſuſpicioni occurrit Poëta, quum dicat non ob ſacra neglecta, violatam religionem, profanata delubra Deorum, offenſum perjurio Numen, Junonis iram exarſiſſe; ſed ob veteres offenſiones, quarum culpa ad Æneam non pertinebat, metumque, quo Regina Deûm Romam, quam erant Trojani condituri, Carthaginis arces exciſuram expaveſcebat, conceptum

[a] Heſiod. in Hemiambis apud Jo: Stob. ſerm. 115. [b] Juvenal. Sat. 13. v. 186. [c] Virgil. Æneid. libr. 1. [d] Lucret. libr. 1. v. 57. [e] Lactant. Firmianus de Irâ Dei cap. 1. [f] Virgil. libr. 1. Æn. [g] Germ. Valens, & Jo: Lud. Cerda in hunc l. 1. Æn. Virg. v. 15. [h] Virg. Æn. libr. 8. v. 60. [i] Idem libro 1. Æneid. v. 255. [l] Idem Æneid. libr. 5. v. 781. [m] Idem libr. 10. Æneid. [n] Horat. libr. 3. Od. 16. [o] Stat. Thebaid. libr. 11. [p] Idem Thebaid. libr. 12.

ptum in gentem odium in Æneam innocentem affirmat convertiſſe. Cermina divini Poëtæ, quibus exponit hanc ſententiam, ſunt [a] hujusmodi:

Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni,
Carthago Italiam contra, Tiberinaque longè
Oſtia, dives opum, ſtudiiſque aſperrima belli,
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
Poſthabitâ coluiſſe Samo; hic illius arma,
Hic currus fuit; hoc regnum Dea gentibus eſſe,
Si quâ fata ſinant, jam tum tenditque, fovetque.
Progeniem ſed enim Trojano a ſanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces,
Hinc populum latè Regem, belloque ſuperbum
Venturum excidio Libyæ, ſic volvere Parcas,
Id metuens, veteriſque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Trojam pro caris geſſerat Argis,
Nec dum etiam cauſæ irarum, ſævique dolores
Exciderant animo; manet altâ mente repoſtum
Judicium Paridis, ſpretæque injuria formæ,
Et genus inviſum, & rapti Ganymedis honores.

Atque hoc loco quæri ſolet, cur Poëta
2 confirmet antiquam fuiſſe Carthaginem Æneæ ætate, qua condebatur; quis enim recens conditam urbem, immo necdum conditam, ſed imperfectam antiquam vocet? Enimvero quum, ut Cornelius Fronto [b] docet, antiquum ſit, quod excedit patrum memoriam, nullo modo ſtatim poſt captam Trojam antiqua Carthago fuit; tres enim opiniones eſſe celebriores accepimus de tempore, quo Carthago condita eſt; una eſt ea, quæ auctoritate Virgilii nititur, & licèt a veritate abhorrere videatur, tamen propter Poëtæ famam maximè vulgò celebrata eſt; quæ paucis annis antequam in Italiam Æneas perveniret, a Didone Carthaginis jacta fundamenta eſſe confirmat; quem unus ex [c] Hiſtoricis Cedrenus eſt ſequutus; alia quæ ducentis annis circiter poſt adventum Æneæ a Didone Carthaginem conſtitutam [d] aſſeverat; tertia, quæ [e] a Pſoro, & Carchedone Carthaginem conditam memoriæ prodidit annis ante Ilium captum quinquaginta. Si quamlibet harum opinionum ſequi libeat, neutiquam dici poteſt antiqua Carthago, qua tempeſtate Æneas in Africam venit; nam aut nondum condita erat, aut recens condita, adeo ut ejus origo non excederet patrum memoriam. Ac nonnullis vi-
detur antiqua Carthago dici quaſi nobilis, 3
ſed exempla vix occurrunt; *antiquior* ſanè pro *meliore*, & *potiore* dicitur, ſed antiquus vetuſtatem notat, ut Nonius Marcellus docet. Eſt & alia interpretatio Carthaginem Africæ principem civitatem antiquam appellari, quia [f] in Hiſpaniâ fuit alia Carthago, quæ nova nuncupata eſt, quam munitiſſimam urbem uno die [g] Scipio ſuperior expugnavit. Sed & illa interpretatio videtur a veritate non abhorrere, comparatione Romæ antiquam haberi Carthaginem; nam quum Roma tot urbes e fundamentis excitarit, tot infrequentes populo miſſis colonis frequentarit, urbium parens meritò appellatur, & antiquitatis titulo gloriatur; ſed Carthago quingentis ferè annis, priuſquam Roma, condita eſt, ſi credimus [h] Appiano; multo igitur magis antiquitatis gloriam ſibi vindicat; quamquam alii Carthaginis ortum faciunt recentiorem trecentis annis, quum affirment annis ducentis quadraginta poſt Æneæ fugam a Didone conſtitutam; Juſtinus [i] autem adhuc recentiorem, & Urbe Româ ſeptuaginta duobus annis vetuſtiorem. Ve-
rumtamen de tempore, quo condita eſt 4
Carthago, & de conditoribus eſt inter Auctores magna diſſenſio; illud haud ambigitur [l] Tyrum inclytam Phœniciæ urbem parentem eſſe Carthaginis. Quocirca Herodotus [m] tradit, quum Cambyſes Ægyptum ſubegiſſet, & regionem Cyrenaicam Imperio adjeciſſet, ſtatuiſſetque inferre bellum Carthaginienſibus, quominus id, quod propoſuerat, efficeret, eſſe impeditum Tyriorum conſtantiâ, quorum claſſe Cambyſes utebatur; qui ſuos colonos, quos Liberorum loco debebant habere, in ſervitutem redigentibus Perſis auxilio eſſe recuſarunt; itaque quum Tyrios Cambyſes habere juſtas cauſas ejus militiæ detrectandæ judicaſſet, belli faciendi Carthaginienſibus conſilium repudiavit; quum neque Tyrios ad oppugnandam ſuam coloniam vellet compellere, neque ſine Tyriorum navalibus copiis ſatis inſtructus ad id bellum ſibi videretur. Juſtinus [n] quoque a Tyriis
conditam Carthaginem tradit, & [o] Appia- 5
nus, & [p] Quinctus Curtius, qui quotannis a Carthaginienſibus miſſos Tyrum legatos ad celebrandum ſacrum anniverſarium,

[a] Virgil. Æneid. libr. 1. [b] Cornel. Fronto in diff. Vocab. [c] Georg. Cedren, in Compend. Hiſtor. pag. 115. Edit. Baſil. & Strabo libr. 17. [d] Appian. Alexandrin. in Libyc. [e] Idem Appian. Punicor. libr. in princ. [f] Strab. libr. 3. Plin. libr. 3. cap. 3. & Pompon. Mela libr. 2. cap. 6. [g] Idem de Bello Hiſpan. T. Liv. libr. 6. decad. 3. Plinius libr. 26. cap. 4. Paul. Oroſ. libr. 4. cap. 18. & Silius Italic. libr. 15. [h] Appian. in Punic. [i] Juſtin. libr. 18. in fine. [l] Cicer. de Natur. Deor. libr. 3. Pompon. Mela libr. 1. cap. 7. [m] Herodot. libr. 3. cap. 19. [n] Juſtin. libr. 18. [o] Appian. de Bell. Punic. in princip. [p] Quinct. Curt. libr. 4.

rium, Tyrioſque a Pœnis parentum loco eſſe cultos memoriæ prodidit. Atque hoc eſt, quòd Virgilius [a] ait;

..... *Tyrii tenuere coloni*;

qua verò cauſâ Tyrii ſint e Phœniciâ profecti, & quo duce uſi magnam Carthaginem condiderint, alio die exponemus.

DISSERTATIO XXI.

Ubi agitur de Carthaginis ortu, & nomine, & de quibuſdam Virgilii locis.

Carthago, quum ipſam Romani excindendam decreverunt, trecentis urbibus imperabat; & in eâ ſeptingenta hominum millia cenſebantur; ejus autem ambitus vigintitria millia paſſuum colligebat; quum verò incenſa fuit, dies omnino ſeptemdecim conflagravit. Byrſa dicta eſt arx Carthaginis a corio; alii tamen Byſram dictam putant, quæ vox Phœnicum linguâ ſignificat locum munitum. Dido, quum frater Pygmalion Sichæum ejus virum, & avunculum interfeciſſet, in Africam venit, & Carthaginem condidit; alii tamen tradunt Pſorum, & Carthedonem Carthaginem coloniam deduxiſſe; ideo a Græcis dicitur Carchedon a conditore; Carthago autem dicitur, quaſi nova urbs; dicta eſt etiam Caccabe, quia, quum fundamenta jacerentur, inventum fuerit caput equi. Multæ extant ubique urbes Neapolis nomine appellatæ. Virtus virorum ſine pecuniâ non ſufficit ad comparandam magnam potentiam bello, ut exemplo Lacedæmoniorum docemur; contra verò nec opes proſunt ſine virtute, quod Arabum imbecillitas demonſtravit; quorum decem millia cecidit Ælius Gallus duobus dumtaxat militibus amiſſis; & niſi perfidia Sylæi impedimento fuiſſet, univerſam Arabiam paucis menſibus ſubegiſſet; quin etiam quam urbes obſediſſet, ac expugnaſſet, & manus cum hoſtibus contuliſſet, in eo bello univerſo ſeptem Romani tantummodo ferro cæſi fuerunt. Quinctius Flaminius dicebat Philopœmenem egregium ducem carere ventre, quum pecuniâ deſtitueretur. Byzacii ager centuplicem frugem reddebat. Licèt Polybius, & Livius prodiderint, quod Pœni ex plebe exercitus non conſcriberent; tamen initio plebem quoque bellicoſam fuiſſe certum eſt; nec admittenda eſt docti viri interpretatio, qui putat Virgilium dixiſſe Carthaginem belli ſtudiis aſperrimam, quia eſſet belli cupida, non quia ſcientiâ rei militaris præſtaret. Hoſtis victi virtus gloria eſt victoris; ideo Alexander Pori Regis, & Indorum virtute gaviſus eſſe fertur. Regna Junonis dona ſunt; ideo Juno Regina, & regia vocatur; quin & pro regno interdum accipitur; dicitur autem Saturnia, quum ejus ſævitia eſt exprimenda; quemadmodum Trojanos quum impios, & perjuros ſignificare vult Virgilius, laomedonteos nuncupat.

DE Carthaginis [b] origine hodie mihi differendum, cujus urbis magnitudinem interitus ipſe, ipſæ ruinæ oſtenderunt; ſiquidem quum Romani ultimum bellum Punicum decreviſſent, quum jam ipſi exitium immineret, trecentis urbibus imparabat; in eaque jam diutino feſsâ bello ſeptingenta hominum millia cenſebantur; & ejus ambitus viginti tria millia paſſuum colligebat; quæ jam capta multos dies 1
victoribus reſtitit, incertamque fecit victoriam, & incenſa dies omnino ſeptemdecim [c] conflagravit. Quapropter eſt operæpretium tantæ urbis initia quàm breviſſimè exponere, quum præſertim id pertineat ad Auctorem noſtrum explicandum, quod quum fuero exequutus, de Carthaginis nomine pauca delibabo, tum de nonnullis Virgilii locis differam. Igitur memoriæ [d] proditum eſt Pygmalionem Tyriorum fuiſſe tyrannum; cujus Dido ſoror Sichæo avunculo nupſerat, Herculis Tyrii Sacerdoti, quæ ſecundùm Regem dignitas maxima habebatur; hunc, ut ejus theſauris potiretur, Pygmalion interficit. Id graviter Dido tulit; ſed ut erat femina animo virili, & prudentiâ ſingulari, conceptum in fratrem odium tegit, fingit ſe ad eum migrare velle, ne luctus imagine in mariti ædibus turbaretur; lætus eam rem Pygmalion accipit ratus Didonem ad ſe cum Sichæi opibus migraturam; itaque mittit eum navibus delectos homines, qui Didonem deducerent. Illa conſcensâ navi, impoſito auro, miſſis a Pygmalione viris 2
minator ſeſe eos apud fratrem accuſaturam tanquam aurum, quod in mare dejici juſſerat, dolo clepſiſſent, niſi ſe ducem fugæ ſequerentur; illi minis territi, ſævitiamque tyranni metuentes Didoni ſunt obſequuti. Acceſſerunt etiam multi ſummo loco nati, qui tyrannum vel oderant, vel formidabant; ac primùm ad inſulam Cyprum appulerunt, ubi comitem fugæ ſacerdotem Jovis aſſumpſerunt, & octoginta virgines, quas, ut [e] mos erat genti, ad quærendam corpore dotem, in litore proſtitutas invenerant; deinde cum his in Africam traje-

[a] Virgil. Æneid. libr. 1. [b] Strabo libr. 17. de Carthagin. & Carthaginienſib. [c] Lucius Flor. libr. 2. cap. 15. [d] Juſtin. libr. 18. [e] Idem ibidem.

jecerunt; ac mercati ſolum, quantum tau-
ri corio poſſent occupare, mirantibus A-
fris, & quid pararent, ignaris, corium te-
nuiſſimum in lorum ſecuerunt, quo mul-
tum complexi intervallum in eo arcem,
quæ Byrſa eſt appellata, quia byrſa Græcis
corium dicitur, condiderunt; quò prin-
ceps [a] poëtarum libro primo reſpexit his
verbis:

Mercatique ſolum, facti de nomine Byrſam,
Taurino quantum poſſent circumdare tergo

& Silius [b] Italicus, qui ſic ait:

Tum pretio mercata ſolum nova mœnia condit,
Cingere qua ſecto permiſſum litora tauro.

Quam tamen fabulam de corio in tenuiſ-
3 ſimum lorum ſecto a Græcis eſſe fictam
ignoratione Phœniciæ linguæ doctiſſimi
viri crediderunt; quum enim Carthaginis
arx Byſra [c] vocaretur, Græci ſimilitudine
vocis decepti Byrſam putarunt appellari;
& [d] quia Byrſa corium ſignificat, commen-
ti ſunt fabulam de corio, quo Phœnices
locum cinxerunt, qui ſatis eſſet urbi con-
dendæ; qua ratio reddi poſſet cur arx Byr-
ſa vocaretur, quum re verâ Byſra nomen
eſſet arcis, quod ſignificat locum muni-
tum. Sed qui Pſorum, & Carchedonem
Carthaginis conditores eſſe voluerunt, a-
liam afferant cauſam, migrationis Phœni-
cum neceſſe eſt; eam nimirum, quæ ce-
teris fuit a natali ſolo migrandi, coloniaſ-
que deducendi, quam Dionyſios [e] Hali-
carnaſſeus refert. Nam quotieſcunque no-
vâ quotidie ſuboleſcente pube hominum
multitudine orbes abundarent, vel incle-
mentiâ Cœli, vel æſtu, vel aliâ qualibet
aëris intemperie ſolitos fructus malignè
terra produceret, ot alendæ tantæ multi-
tudini haudquaquam annona ſufficeret;
partem juventutis alicui Deo conſecratam
e patriâ terrâ, armis datis dimittebant, an-
tea multum precati ſuos cives, ne ſuccen-
ſerent expellentibus neceſſitate, ſi colonos
triſtioribus cauſis, & irâ Deorum adducti
mitterent; ſin autem lætioribus, bonis omi-
nibus, ſacriſque rite perfectis proficiſcen-
tes proſequuti. Is autem Deus, cui multi-
tudo proficiſcentium fuerat conſectata, fa-
4 vere putabatur exulibus, & eorum cona-
tus ad proſperos exitus perducere; hi au-
tem, qui proficiſcebantur coloni, & co-
lonia urbs, quam condiderant; Metropo-
lis [f] ea, a qua miſſi fuerant, dicebatur;
cujus cives urbis a ſe conditæ cives tan-
quam [g] Liberos diligebant, & ab ipſis pa-
rentum loco obſervabantur, & opem fe-
rebant ipſis, quum indigerent, & ab ipſis
defendebantur. Atque his de cauſis, &
hoc modo Pſorus, atque Carchedon Car-
thaginem condiderunt, & fecere coloniam
Tyriorum, ſi verum eſt Pſorum, atque
Carchedonem fuiſſe Carthaginis condito-
res; quam hiſtoriam ſequutos eſſe Græcos
animadvertimus; nam Carthaginem Car-
chedonem a conditore Carchedone viden-
tur appellaſſe, quum Carthago appellata,
quaſi nova urbs, ut quidam ſunt auctores,
eſſe dicatur, quò fortaſſe reſpexit [h] Virgi-
lius libro primo, quum dixit:

Ut terræ, utque novæ pateant Carthaginis arces
Hoſpitio Teucris......

Quo in loco novam Carthaginem dixit, ut
exprimeret Carthaginis nomen, quod nihil 5
aliud, quàm novam urbem Phœnicum lin-
guâ ſonat; Græci dicunt Neapolim; di-
ctaque nova eſt comparatione Tyri, quo
nomine coloni urbes, quas condiderant,
frequenter appellabant; nam & in Italiâ
colonia Cumanorum Neapolis [i] eſt appel-
lata, & in [l] Syriâ Neapolis fuit, & [m] in
Cariâ, Thraciaque [n], & in [o] Africâ, &
in [p] Galatiâ, & in [q] Sardiniâ populi Nea-
politani fuerunt; quæ omnes urbes novæ
ſunt dictæ eâ ratione, qua filios, ut a pa-
tribus diſtinguamus, juniores vocare con-
ſuevimus; ut ſiquis exempli gratiâ Cice-
ronis filium Ciceronem juniorem vocet.
Atque hanc rationem, qua Carthago nova
urbs dicebatur, libro quarto Virgilius
tangit his verbis:

Non aliter, quàm ſi immiſſis ruat hoſtibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyros......

Ideo quippe Carthago dicitur nova, quia
Tyrus habetur antiqua; vetuſtas igitur di-
ſtinguit Tyrum a Carthagine, quum alio-
quin hæ duæ civitates una, eademque civitas
propter cognationem eſſe videantur. Eſt
& aliud Carthaginis [r] nomen, quod ei fe-
cit eventus; Caccabe quippe nominata 6
eſt, quod ſignificat equi caput; quum [ſ] e-
nim, ut Carthaginis fundamenta jaceren-
tur, humus foderetur, inventum eſt equi
caput, quod urbem eam fore bellicoſam in-
dicavit; quam hiſtoriam Virgilius non præ-
termiſit, ſic enim libro primo loquitur:

Lucus in urbe fuit mediâ lætiſſimus umbrâ,
Quo primùm jactati undis, & turbine Pœni
Effodere loco ſignum, quod Regia Juno

Mon-

---

[a] Virgilius Æneid. libr. 1. [b] Silius Italicus libr. 1. [c] Strabo libr. 17. & Appianus Punic. in princip. [d] Suid. in V. *Bυρσαλέος*. [e] Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 1. Antiq. Roman. [f] Idem Dionyſ. Halicarn. libr. 3. cap. 2. Antiq. Roman. [g] Idem Dionyſius Halicarn. ibid. [h] Virgil. Æneid. libr. 1. [i] Strabo libr. 5. [l] Plin. libr. 5. cap. 13. [m] Idem libr. 5. cap. 29. [n] Idem libr 4. cap. 11. [o] Idem Plinius libr. 5. cap. 4. [p] Idem Plin. libr. 5. cap. 32. [q] Idem libr 3. c. 7. [r] Cæl. Rhod. l. 18. cap. 38. [ſ] Juſtin. l. 18. Hiſt. & Serv. in hunc Virg. loc.

Monſtrarat, caput acris equi; ſic nam fore bello
Egregiam, & facilem victu per ſæcula gentem.[a]

Atque hæc de Carthaginis origine, & con-
ditoribus, & nomine attuliſſe contenti
7 progrediamur, Auditores, ad nonnullos
Virgilii locos illuſtrandos, qui in propoſi-
tis verſibus reperiuntur. Ac primus oc-
currit ille, ubi Poëta duabus rebus præſta-
re Carthaginem dixit, ſtudio rei bellicæ,
& opum magnitudine.

....*dives*, inquit, *opum*, *ſtudiiſque aſper-*
rima belli.

Eſt autem animadvertendum hoc loco duo
Poëtam attigiſſe, quibus urbes ad ſummum
potentiæ faſtigium ſolent pervenire, opum
ſcilicet affluentiam, & ſtudium rei milita-
ris, quæ in bello plurimum poſſe nemo
non fateatur; pecuniam [b] quippe nervos
eſſe belli vetuſtiſſimum dictum eſt, & om-
nium ſæculorum conſenſu comprobatum.
Ideo Polybius libro ſexto confirmat Spar-
tanorum leges eſſe idoneas ad tuendam li-
bertatem; ſed eſſe inutiles ad magnam po-
tentiam bello comparandam, quia pauperem
Spartam facerent, & ut [c] ait Pindarus, latè
8 potentes opes invehi prohiberent. Quapro-
pter admodum facetè Quinctus [d] Flaminius
Romanus imperator irridere ſolebat Philo-
pœmenem egregium Achæorum ducem ſa-
tis inſtructum peditum, equitumque copiis,
inopem verò pecuniæ, quum diceret eum
quidem habere manus, & pedes, ſed ca-
rere ventre; quod Flaminii dictum nos ad-
monet fruſtra magnos exercitus compara-
ri, niſi pecuniæ vis, quæ magnitudinem
copiarum alere poſſit, comparetur. Nam
quemadmodum animanti parum proſint a-
lia membra, ſi venter deſit, a quo alimen-
tum in corpus omne tribuatur; ita impe-
ratorem parum ad res gerendas juvant ar-
ma, equi, viri, niſi pecuniæ copia ſuppe-
tat, qua aluntur, & ſuſtentantur exercitus;
contra verò ingentes opes virorum virtu-
te deſtitutæ rei bellicæ nihil afferunt adju-
menti. Arabes illi, qui Felices appellan-
9 tur, dicuntur opibus ceteros Mortales præ-
ſtitiſſe; id [e] Plinius, & [f] Strabo teſtantur,
qui a toto Orbe terrarum tradunt in Ara-
biam pecuniam importari, ex Arabiâ verò
nihil umquam pecuniæ prorſus exportari;
ideo [g] Horatius Arabum opulentiam mira-
tur his verbis:

Intactis opulentior
....*Theſauris Arabum, & divitiis Indiæ*;
& quum [h] ait:
Icci beatis nunc Arabum invides
Gazis....

Et tamen Arabes, quis quàm divitiis abun-
dabant, tam carebant virorum robore, ni-
hil antiquitus præclari geſſerant; immo
præda fuiſſent omnium nationum, niſi lo-
corum naturâ defenderentur. Id oſtendit 10
exercitus Ælii Galli Romani ducis, qui
quum [i] ad Arabiam Felicem perdomandam
ductus eſſet, ingentes Arabum copias fudit,
fugavitque, & eorum decem millia cecidit,
quum duos in eo prœlio duntaxat milites
amiſiſſet; ac niſi perfidia Sylæi legati Regis
Nabatæorum magnis incommodis Roma-
nos affeciſſet, univerſam Arabiam pauco-
rum menſium intervallo ſubegiſſet. Quo in
bello apparuit, quàm ſit tutum bellare cum
imbellibus viris; nam quum Romani ur-
bes expugnaſſent, & obſediſſent, manus
cum hoſtibus contuliſſent, in eo [l] bello
univerſo ſeptem tantummodo ferro cæſos
deſiderarunt; quum non paucos fames, æ-
ſtus, morbi, difficultates locorum abſum-
pſiſſent. Non ergo proſunt divitiæ, ubi de-
ſunt virorum robora; nihil enim Arabi-
bus, licèt eſſent Mortalium ditiſſimi, pro-
fuerunt; ſed ubi cum magnis, exaggeratiſ-
que opibus virtus, & ſtudium rei militaris
conjungitur, efficitur illa præclara poten-
tia, cui omnia ſuccumbant, neceſſe eſt;
quam Virgilius affirmat Carthagini conti-
giſſe; nam ſic [m] ait:

....*dives opum, ſtudiiſque aſperrima belli*.

Quæ laudatio omnibus numeris abſoluta 11
eſt; nec abhorret a veritate; ſiquidem Ap-
pianus [n] Alexandrinus affirmat Carthagi-
nienſes ſecundùm Perſas plurimum opi-
bus valuiſſe, virtute verò, & armis Græ-
ciæ non conceſſiſſe. Quantæ verò opes
Carthaginis fuerint rebus Pœnorum pro- 12
ſperis, declaravit adverſa fortuna; vix re-
ſpirarat a cladibus feſſa Carthago, quum
ſecundo bello victa Romæ ſuccubuiſſet,
quum [o] legatos Romanos ad dirimendas
lites miſſos, quæ inter Maſiniſſam Regem,
Pœnoſque de finibus quotidie oriebantur,
felicitas Urbis terruit; quæ tantum brevi
ſuſceperat incrementum, ut rurſus eſſet Ro-
manis pertimeſcenda. Quæ Carthago pau-
cis annis poſt exitiabile bellum, quod
ipſam pene funditus everterat, tantùm o-
pibus valuit; quantum credimus integram
valuiſſe? quantâ opulentiâ conſentaneum
eſt præſtitiſſe, quum tot ſæculis proſperâ
fortunâ uteretur, quæ vectigalis facta Ro-
manis, & recentibus ſuarum cladium ve-
ſtigiis ipſos victores opibus territabat? Cau-

[a] Virgil. Æneid. libr 1. [b] Plutarch. in Agide, & Cleomen. [c] Pind. Pyth. Od. 5. v. 1. [d] Plutarch. in Apophthegm. de Flamin. [e] Plin. l. 6. cap. 28. [f] Strabo l. 16. [g] Horat. Carm. libr. 3. Od. 24. [h] Idem libr. 1. Od. 29. [i] Strabo l. 16. de Arab. [l] Idem eodem loc. [m] Virgil. Æneid. libro prim. [n] Appian. in Bell. Punic. in princip. [o] T. Livius Decad. 4. libr. 4.

ſa tantæ opulentiæ ab [a] Appiano duæ ve-
riſſimæ aſſeruntur: *ὅτι ἐκεῖ καὶ πεδίων εὐκαρπία, καὶ
θαλάσσης εὐκαιρία, & fertilitas terræ, & oppor-
tunitas maris*. Fertilitas Carthaginienſis agri
tanta fuit, ut Plinio [b] teſte regio, quæ Byza-
cium vocabatur, cum centeſimâ fruge fœ-
nus agricolis redderet; maris autem ſumma
opportunitas, quum in Iſthmo eſſet Cartha-
go [c] ſita, haberet tutiſſimum portum, &
quamlibet magnarum claſſium capacem.
Accedebat eodem ſcientia rei nauticæ,
quam quum a Tyriis accepiſſent ſuis ma-
joribus, Pœni ſemper auxerant, ſemper
excoluerant; adeo [d] ut nulla natio cum
Pœnis maritimarum rerum peritiâ poſſet
comparari. Nec verò quod plerunque ac-
12 cidit, affluentes opes Carthaginienſium
animos molliverant, & a ſtudiis belli ad
luxum, ignaviamque converterant; quod
enim de Lacedæmoniis Cicero [e] ſcribit,
Lacedæmoniorum morem inflammatum
eſſe cupiditate vincendi, id de Carthagi-
nienſibus dici poteſt. Teſtes res in Siciliâ
a Pœnis geſtæ; trecenta millia militum [f] a
Gelone Tyranno cæſorum, quum in Si-
ciliam ejus inſulæ ſubigendæ causâ traje-
ciſſent, Pœni amiſerunt. Quæ gens un-
quam tantâ clade conterrita conſilium in-
vadendæ Siciliæ non abjeciſſet? Athenien-
ſes [g] certè, quum aliquot clades accepiſ-
ſent, dum Salamina bello petunt, legem
ſanxerunt in perpetuum, ut ſi quis id bel-
lum ſuaſiſſet, capite plecteretur; at Pœni
nec hac tantâ, nec aliis, cladibus perculſi
incepto deſtiterunt. Nonne igitur, quod
de Trojanis Homerus ait, pugnando ſatiari
non poſſe Trojanos, id in Pœnos conve-
nit? nonne verè a Poëtâ dicta Cartha-
go eſt belli ſtudiis aſperrima? Nec ve-
13 rò quis opponat mihi [h] Livii, & [i] Polybii
auctoritatem, qui tradunt Carthaginienſes
uti plerumque mercenario milite, quaſi
fuerit imbellis urbana plebs Carthaginien-
ſium, & ideo verè dici non poſſit bellico-
ſa Carthago; nam & ſi ex urbanâ plebe Pœ-
ni exercitus non conſcribebant, quia, ut
Livius [l] ait, plebs in urbe eſſet imbellis,
imbellis in agris, tamen & nobilitas belli
ſtudia colebat, & omnis populus ardebat
ingenti cupiditate armis quærendæ poten-
tiæ, & finium proferendorum. Declarat id
Africa imperio ſubjecta Carthaginienſium;
declarat Hiſpania, Sicilia, Sardinia in eo-
rum ditionem ac poteſtatem redacta: de-
clarat denique Italia victoriis peragrata Pœ-
norum, & armis, caput rerum Roma tre-
mefacta. Quin antiquitus & Carthaginien-
ſium plebem fuiſſe arbitror bellicoſam; Ap- 14
pianus [m] certè ſcribit initio Pœnos, quum
Carthaginem condidiſſent, regionibus cir-
cumjectis potitos, & fines imperii propa-
gaſſe, quia Afris bellicâ virtute præſtabant.
Et ſanè Carthaginis conditores nunquam
inter infeſtas, & barbaras nationes ad tan-
tas opes emerſiſſent, ſi imbellem plebem
habuiſſent; nam quo pacto, quum tantum
ſoli modò obtinerent, quantum urbs occu-
pabat, aut tueri urbem, aut ferocium acco-
larum injurias propulſare, aut agrum, qui
ſatis eſſet alendæ civitati, bello parare po-
tuiſſent, niſi ſuis copiis, ſuo milite ute-
rentur? neque enim conducendi militis
inter infeſta omnia facultas erat. Paula-
tim deinde maris opportunitas, ut opinor,
plebem avertit a ſtudio rei militaris, & ad
lucrum invitavit; quemadmodum Athe-
nienſes dicuntur, ubi, auctore Themiſto-
cle [n], rerum maritimarum ſtudio ſeſe ve-
hementiùs dediderunt, priſtinam virtutis
indolem paulatim amiſiſſe, & corruptâ Re-
publicâ uti cœpiſſe; tunc verò coacti ſunt
Carthaginienſes militem mercede condu-
cere, quum plebs cupida mercaturis quæ-
rendæ rei militiam detrectaret. Ceterùm
quantum armis per ſe poſſet ipſa [o] Cartha- 15
go oſtendit Libyco bello, quod adversùs
milites mercenarios geſſit; quum enim om-
nes Africæ civitates defeciſſent, & cum
mercenariis conjuraſſent, & bellum Car-
thaginienſibus intuliſſent, ſola Carthago
externis auxiliis deſtituta a ſuo milite op-
pugnata tantam belli tempeſtatem pertu-
lit; & totius Africæ viribus contuſis ur-
bes, quæ defecerant, rurſus in poteſtatem
ſuam redegit; & exercitus, qui contra ſe
conjurarant, occidione delevit. Verè igi-
tur Virgilius Carthaginem laudat, verèque
affirmat bellicis artibus præſtitiſſe; neque
enim [p] docti viri ſententiam probo, qui
putat Virgilium dixiſſe Carthaginem belli
ſtudiis aſperrimam, ideſt cupidam belli,
non præſtantem ſcientiâ rei militaris; ne
Romanos offenderet inimicâ urbe laudan-
dâ; immo ego arbitror non potuiſſe magni-
ficentiùs, & ſplendidiùs ornari Romanos,
quàm ſi Carthaginienſium virtutes bellicæ
laudibus tollerentur; a laude quippe victæ
Carthaginis Romanorum, qui vicerant, glo-
ria redundabat; nec Romani offendeban-
tur hoſtium, quos domuerant, laudibus,
ſed lætitiâ potiùs afficiebantur; & [q] ſicut
Alexander ille Magnus Regis Pori, & In- 16
dorum

[a] Appian. Alexandr. in Bell. Punic. [b] Plin. libr. 5. cap. 4. [c] Appian. Alex. de Bell. Pun. [d] Polyb. libr. 6. [e] Cicer. Officior. libr. 1. [f] Diodor. Sic. libr. 11. Ælian. libr. 6. cap. 11. Herodot. libr. 7. c. 166. [g] Plutarch. in Vit. Solonis. [h] Tit. Liv. libr. 28. [i] Polyb. Hiſt. libr. 1. [l] Livius libro 9. Decad. 3. [m] Appian. de Bellis Pun. in principio. [n] Plutarch. in Vitâ Themiſtocl. [o] Polyb. Hiſt. libr. 1. & T. Liv. Decad. 3. libr. 4. [p] Servius in Virg. Æn. libr. 1. v. 14. [q] Plutarch. in Vitâ Alexandri, & Arrian. de Exped. Alex. libr. 5.

derum virtute gaviſus eſſe fertur, quia ſibi hoſtem, quem viciſſe glorioſum eſſet, inveniſſe videbatur; ita Romani habebant, cur lætarentur laudibus Carthaginienſium bellicis, quum eos debellaſſent; nam eo victoria eſt præclarior, quo de hoſte fortiore parta eſt. Non ſolum igitur, quum Virgilius Carthaginem dixit belli ſtudiis aſpertimam, intelligi voluit cupidam bellandi, ſed etiam ob artes bellicas, quibus excellebat, difficilem ad perdomandum; nec aliud ſignificavit quum [a] dixit:

...... Gens dura, atque aſpero cultu
Debellanda tibi Latio......

Quibus verbis quid aliud ſignificat, quàm gentem, quæ difficulter vinci poſſet, eſſe debellandam? atque hæc interpretatio magis congruit cum his, quæ conſequuntur; conſequitur enim [b] illud:

Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
Poſthabitâ coluiſſe Samo......

& [c] illud:

...... hoc regnum Dea gentibus eſſe,
Si quà fata ſinant, jam tum tenditque, fovetque

Hac enim ratio apparet, cur diligeret, at-
17 que foveret Carthaginem Juno; cur vellet eſſe gentibus regnum, quia nimirum virtute præſtabat, quia non indigna regno putabatur. Cujus loci quoniam mentionem fecimus, adnotandum eſt non ſine causâ voluiſſe Junonem Carthaginem Orbis terrarum eſſe reginam; nam regna ad Junonem pertinere, & regna donum eſſe Junonis credebantur; ideo Ovidius [d] dixit:

Regna Jovis conjux, virtutem filia jactat;
Ipſe, potens, dubito, fortis an eſſe velim;

& Euſtathius non ſolùm Junonis eſſe regnum dare, ſed etiam Junonem interdum accipi pro regno affirmavit. Quòd autem regna in Junonis eſſent poteſtate, Juno Regina dicebatur; quo nomine Junonem Vejis [e] eſſe cultam Livius tradit, quam Vejis captis ipsâ non invitâ Camillus Romam tranſtulit; & Virgilio regia dicitur Juno libro decimo Æneidos:

...... Tum Regia Juno
Acta furore gravi......

18 Nec prætereundum judico, quoniam de Junone dicimus, in propoſitis [f] carminibus Junonem appellari Saturniam his verbis:

...... veteriſque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Trojam pro caris geſſerat Argis.

Quo cognomine uti Poëtam [g] Servius cenſet ad ſævitiam Junonis exprimendam; & ſanè quum Poëta quippiam a Junone malignè, ac crudeliter fictum memorat, Saturniam ſemper appellat. Sic libro tertio, ubi [h] Juno prohibet Helenum Æneæ aperire arcana fatorum, dixit:

...... prohibent nam cetera parcæ
Scire Helenum, farique vetat Saturnia Juno;

& libro quarto, ubi ſtruit dolos, Veneremque, quò fallat, alloquitur, ait [i]:

Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis;

& ſeptimo, quo in loco Juno ad bellum Rutulos inflammat, ita loquitur:

Nec minùs interea extremam Saturnia bello
Imponit Regina manum......

& ubi belli fores [l] refringit, ait:

Belli ferratos rupit Saturnia poſtes.

Sed & Ovidius, ubi Herculem inducit Junoni ſævitiam exprobrantem, his [m] verbis utitur:

Cladibus, exclamat, Saturnia, paſcere noſtris.

Eſt autem id a Virgilio ſemper obſervatum,
vel quia Saturnum fabulæ ferunt admodum 19
fuiſſe crudelem, quum [n] dicatur ſuos filios, ne quis eriperet ſibi regnum, devoraſſe; & [o] Diodorus Siculus teſtatur Saturnum impietate, & avaritiâ præſtitiſſe; vel quia Saturni ſidus malignioris eſſe naturæ aſtrologi [p] tradiderunt. Quum igitur Juno doloſum aliquid, aliquid ſævum fingitur deſignare, meritò Saturnia appellatur; hæc enim appellatio veriſimiles facit fraudes Junonis, & crudelitatem; ſiquidem [q] conſentaneum eſt ſimilem patris eſſe filiam. Atque id non in Junone ſolùm Virgilius obſervavit, ſed in aliis; quia [r] Laomedon impius, & perjurus fuiſſe fertur, quotieſcunque aliquos impietatem, & perjurium inducit Trojanis exprobrantes, Laomedonteam gentem a Rege Trojæ Laomedonte appellavit; ſic enim loquitur [s]:

Laomedonteæ ſentis perjuria gentis;

& alio in [t] loco:

Bellum etiam pro cæde boum, ſtratiſque juvencis,
Laomedontiadæ, bellum ne inferre paratis?

DIS-

[a] Virgil. Æneid. libr. 5. [b] Idem Virg. Æn. libr. 1. [c] Virgil. ibid. [d] Ovid. in Epiſt. Parid. ad Helen. [e] T. Liv. libr. 5. [f] Virg. Æneid. libr. 1. [g] Servius in hunc Virgil. loc. & Jul. Scalig. Poët. libr. 3. cap. 25. [h] Virgil. Æn. libr. 3. v. 379. [i] Virg. Æneid. libr. 4. v. 93. [l] Virgil. in eodem libr. 7. Æneid. [m] Ovid. Metam. libr. 9. fab. 3. [n] Diod. Sicul. libr. 5. pag. 233. Cæl. Rhodigin. libr. 13. cap. 21. Fulgent. Mytholog. libr. 1. [o] Diodor. Sic. libr. 5. pag. 236. [p] Jul. Firm. libr. 5. cap. 3. Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 19. Propert. libr. 4. Eleg. 1. & libr. 1. Eleg. 6. Perſius Sat. 5. Juvenal. Sat. 6. Lucan. libr. 1. Apul. 2. Florid. & Serv. in 1. Georg. Virg. [q] Iſocrat. ad Demonic. [r] Horat. libr. 3. Od. 3. & Hygin. fab 89. [s] Virgil. Æn. libr. 4. [t] Idem Æn. libr. 3.

DISSERTATIO XXII.

De quibuſdam aliis Virgilii locis.

Carthagine devictâ Romani Imperium per totum Orbem terrarum extenderunt, & de Regum controverſiis cognoſcebant; quin & innumeris gentibus Reges dederunt; Legatus autem populi Romani potentiſſimum Aſiæ Regem virgâ auſus eſt circumſcribere additâ voce: hic ſtans delibera. Venire *interdum ſignificat* fieri, evadere. *Parthi defuncto Rege ſucceſſorem Româ petebant; eorumque Reges filios obſides Romam mittebant. Indorum Rex, qui ſexcentis Regibus imperabat, Auguſti amicitiam per legatos petiit.*

DUæ fuerunt civitates, altera in Europâ, altera in Africâ ſita; Roma nimirum, & Carthago, quæ Orbis terrarum Imperio dignæ viderentur; eas ut æmulas, & inimicas fortuna fecit; ita adverſas, & inter ſe oppoſitas collocavit; nam Romæ ſitus contra reſpondet, & e regione eſt loco, in quo Carthago conſurgebat; quod Virgilius indicavit his [a] verbis:

Carthago Italiam contra, tiberinaque longè Oſtia ....

Et antequam eæ inter ſe bello contenderent, videtur ambigua voti hæſitaſſe fortuna, at
1 ſtu, multumque dubitaſſe utram magis foveret, & quò ſe inclinaret; & quaſi vereretur, ne, ſi alterutram magis auxiſſet, careret voluptate ſpectandi duas opulentiſſimas in terris urbes paribus viribus concurrentes, dediſſe operam, ut æquaret utriuſque potentiam. Itaque [b] quum Africæ vires Italiæ pares eſſe non poſſent, Imperio Carthaginienſium adjecit Siciliam, atque Sardiniam; quum vero primo bello Punico apparuiſſet Carthaginienſium opes opibus, & virtute Romanorum præponderari, & inſuper Sicilia, & [c] Sardinia Romanis acceſſiſſet; ut iterum Carthago Romæ par eſſe [d] poſſet, Hiſpaniam, quam nulla terra multitudine incolarum, & ferocitate [e] vincebat, provinciam voluit eſſe Pœnorum. Sed ubi ſecundo, ac deinde tertio Punico bello ſuccubuit Romæ Car-
2 thago, & funditus everſa eſt, velut ſublatâ jam cunctandi causâ, ſtatim omnes opes in Romanos fortuna congeſſit, ut ſimul cum Carthagine victus Orbis terrarum videretur; tunc auſi Romani [f] Græciam bello laceſſere & Græciam, & inclytam perdomito Orbe terrarum Macedonum gentem ſubegerunt: tunc Antiochum [g] illum Magnum devicerunt, & Aſiam Romæ vectigalem fecerunt; nec ulla natio fuit aut tam remota, aut tam præſtanti virtute, aut tantâ feritate prædita, aut tam opibus affluens, aut multitudine præpotens, aut freta locorum difficultatibus, quæ reſiſteret opibus & virtuti Romanorum. Devictâ Carthagine certatim omnes Reges, omneſque civitates legatos Romam miſerunt; Romani de Regum controverſiis cognoſcebant, Orbemque terrarum nutu temperabant: devictâ Carthagine legatus [h] populi Romani auſus eſt potentiſſimum Aſiæ Regem virgâ circumſcribere, & addere illam vocem meritò celebratam: *hic ſtans delibera*: devictâ Carthagine Oriens, Occidenſque horruit faſces Romanorum, & intellectum eſt nullam nationem parem eſſe, aut fuiſſe Romanis. Quum igitur excidio Carthagi-
nis longiſſimè fines Romani protulerint, 3
& Imperium Oceano terminarint, meritò Poëta noſter ita [i] loquitur:

Progeniem ſedenim Trojano a ſanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces; 1
Hinc populum latè Regem, belloque ſuperbum
Venturum excidio Libyæ ....

Quorum carminum hujuſmodi ſententia eſt: angebatur Juno, quòd audiverat Trojanorum Poſteros diſtæ Carthagini exitium allaturos; multo autem magis angebatur, quòd audiverat genus Trojanorum, quod oderat, quòd everſum volebat, quod omni vi oppugnabat, quum Carthaginem excidiſſet, latè regnaturum, & ſummam belli gloriam aſſecuturum. Nihil enim aliud ſignificat venturum excidio Libyæ, quàm ob excidium Libyæ auctis viribus evaſurum latè Regem; *venire* quippe interdum ſignat *fieri*, & *evadere*; quo ſignificatu verbum *venire* Virgilius protulit libro primo Georgicorum [l]:

An Deus immenſi venias maris ....

& [m] Propertius, qui libro primo ſic ait:

Tu tamen in noſtro lenta timore venis.

Latè verò Regem dixit, ſicut Horatius quodam in loco [n] tyrannum:

Latè tyrannus, cras foliis nemus.

Quam explicationem hujus loci libuit afferre, ne quis Virgilium ſuſpicaretur idem ineptè repetere; poteſt enim videri idem eſſe vertere arces Tyrias, & venire excidio Libyæ, hoc eſt venire ad excindendam Libyam;

quo

a Virgil. Æneid. libr. 1. *b* Appian. in Bell. Punic. & Jul. Flor. libr. 2. cap. 2. *c* Polyb. Hiſt. libr. 1. in fine, & Appian. ibid. *d* Polybius eodem libr. 1. L. Flor. libr. 2. cap. 6. & Appian. in Hiſpan. ſive Iberic. *e* Tit. Liv. libr. 34. & Appian. Hiſt. Roman. Iberic. *f* L. Flor. libr. 2. cap. 7. & 8. *g* Polybius libr. 15. Hiſtor. Appian. in Syriac. *h* Tit. Livius libr. 45. Appian. de Bell. Syriac. *i* Virg. Æneid. libr. 1. *l* Virgil. Georg. libr. 1. verſ. 29. *m* Propert. libr. 1. Eleg. 15. *n* Horat. carm. libr. 3. Od. 17.

quo ſenſu ſi Virgilius hæc verba protuliſſet, non ſolùm idem repetiſſet, & in id vitium, quod Græcis ταυτολογία appellatur, incidiſſet; ſed etiam, quum creſcere debeat oratio, & leviora præmitti, graviora ſubſequi, quod multo levius eſt, ſubieciſſet; ſiquidem levius venire ad excindendam Carthaginem, quàm vertere arces Carthaginis. Sed abeſt a Poëtâ ſummo hujuſmodi nævus; nam mirè creſcit oratio; minus eſt enim Carthaginem ſuperare, quàm Carthagine ſuperatâ tam latè imperare, quàm Romani imperarunt; quod eſt & ad gloriam Romanorum præclarius, & ad Jonnonis dolorem gravius; quum ea prævideret nihil in terris futurum uſquam, quod inimicæ ſibi gentis imperiis non obtemperet. Propriè verò popolum Romanum la-
4 tè Regem eſſe dicit; nam ot nihil loquar de animi regiâ magnificentiâ, qua Romani præſtitere; ideo Julius [a] Firmicus affirmavit Italos eſſe regali ſplendore præfulgidos; ut prætermittam Imperii Romani magnitudinem, quod Appianus [b] Alexandrinus ab ortu ſolis, & occaſo tradit Oceano terminari; nonne videntur Romani nullis finibus Imperium circumſcripſiſſe? quom & eæ nationes, quas Romani perdomare neglexerant, ipſis faſces ſponte ſubmitterent; ſiquidem Appianus [c] Alexandrinus memoriæ prodidit multas fuiſſe gentes, quæ neque bello coactæ, neque belli minis perterritæ oltro mitterent Romam dedendi ſui causâ legatos; quibus quia non erat operæ pretium ipſis imperare, vel non recipiebant in fidem, & liberas eſſe jubebant, vel Reges ipſis imponebant, quos innumeros conſtituiſſe proditum eſt. Et ceteræ qoidem
5 nationes poſſunt prætermitti; Parthorum verò gentem quis prætereundam potet? quæ quum ſecundùm Romanas opes plurimum poſſet, latiſſimeque regnaret, ut ait Strabo [d], parum abfuit, quin ſuos dominos Romanos ſateretur, & ſuum faſtigium ad parendi obſequium ſponte ſubmitteret; ſiquidem Parthorum Reges filios obſides Romam mittebant, & Parthorum proceres Rege defuncto ſepenumero Regem Româ petebant; quod quantulum aberat a ſervitute? Quid de Indorum Rege dicam? qui, quum ſexcentis Regibos imperaret, miſit ad Auguſtum [e] legatos cum epiſtolis, quibus affirmabat amicitiæ cum Auguſto jungendæ ſe eſſe cupidum, & omne obſequii genus, quod non eſſet indecorum, eſſe præſtaturum pollicebatur; quàm verè igitur latè Rex populus Romanus, qui & ubi non regnabat, regnare videbatur?

DISSERTATIO XXIII.

In illud Virgilii: *quam Juno &c.*

Deos quaſi cuſtodes urbibus, regniſque, & ſingulis hominibus, & quibuſcumque aliis rebus tribuebant Antiqui, quos genios appellabant. Juno priuſquam Jovi nuberet, cum ipſo clam concubuiſſe fertur, vel cum Eurymedonte; ideo Samiorum virgines, antequam legitimis nuptiis viro jungerentur, clandeſtino coitu cum Sponſo, vel cum alio copulabantur. Truncus pro ſimulacro Junonis Theſpiis colebatur, & in inſulâ Samo ſabula ſine ullâ imagine. Dii, quos quæque natio veneraretur.

Quum ſingulorum hominum tutelæ [f] quoſdam Deos excubare ab omnium parente Deo, quaſi cuſtodes, nobis attributos, qui mala averterent, bona conciliarent, Antiquis placuiſſet, quos geniorum nomine appellarunt, multo magis urbibus & regionibus, & regnis Deos eſſe tribuendos cenſuerunt, qui urbes, regiones, ac regna tuerentur. Non enim ambigebant res hominum per ſe ipſas adeo inſtabiles, 1
fragileſqoe, & opis indigas, ut ſine Deorum immortalium auxilio, tutelâ ſtare non poſſint. Quocirca quemadmodum univerſa Mundi moles ab illo rerum Auctore ſummo regitur, & adminiſtratur; ita partes ejus a quibuſdam Numinibus gubernari, quæ tamen maximi rectoris nutu, & voluntate regerentur, putarunt; non ſolùm, inquam, magnas partes, ut Mare, quod Neptuno; Terram, quam Veſtæ; Ignem, quem Vulcano; Aërem [g], quem Junoni; Ætherem, quem Jovi, & Minervæ conſecrarunt; ſed partium partes, ut ſtagna, fluvios, orbes, loca, regiones, inſulas alicujus Numinis tutelæ dicatas eſſe voluerunt. Hujus exemplum rei in [h] Virgilii verſibus nobis proponitur, qui ſunt hujuſmodi:

Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
Poſthabitâ coluiſſe Samo; hic illius arma,
Hic currus fuit, hoc regnum Dea gentibus eſſe,
Si quà fata ſinant, jam tum tenditque, foveque.

In quibus verſibus Carthaginem Jononi ſa- 2
cram fuiſſe teſtatur, magiſque Carthaginem cordi fuiſſe Deæ, quàm Samum; quod non

[a] Jul. Firm. libr. 1. c. 1. [b] Appian. Alex. in Præf. [c] Idem ibid. [d] Strab. libr. 11. de Parth. [e] Suet. in Vit. Auguſti cap. 21. & Dio Caſſius Hiſt. l. 54. [f] Senec. Epiſt. 110. Plin. l. 2. Nat. Hiſt. c. 7. Plutarch de Tranquill. Anim. Cenſ. de Die Nat. cap. 3. & Menand. apud Ammian Marcellin. libr. 21. [g] Cicer. de Natur. Deor. libr. 2. [h] Virgil. Æn. libr. 1.

non eſt temere, ſed ſummâ ratione poſitum, & ad augendam rem magnopere pertinet; quandoquidem mirum eſt Junoni cariorem fuiſſe Carthaginem, quàm Samum; nam quum nihil ſit dulcius [a] Patriâ, nihil natali ſolo jucundius, ſiquidem, ut [b] Ovidius ait:

Neſcio qua natale ſolum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non ſinit eſſe ſui;

eſt profectò conſentaneum nullam terram a Junone Samo anteponi, in qua Juno dicitur nata; quod Apollonii Rhodii vetus Interpres aſſeverat, qui refert in lucem editam apud Imbraſum flumen Sami; &, ſi ea loca ſolent nobis eſſe gratiſſima, quæ nobis aliquod inſigne bonum attulerunt, quis gratior Junoni locus, quàm Samus, ubi Dea [c] ſummo Deorum nupſiſſe fertur? Cu-
3 jus rei memoriam Samii colentes virgines,
antequam legitimis nuptiis viro jungerentur, ſolebant clandeſtino coitu cum ſponſo, vel cum alio copulare; quia Juno priùs, quàm Jovi nuberet, cum ipſo clam concubuiſſe dicebatur; ideo ſummus Græcorum [d] Poëta dixit:

Εἰς εὐνὴν φοιτῶντε, φίλους λήθοντε τοκῆας

vel cum Eurymedonte uno ex Titanibus, quem poſtea Juppiter propter hanc cauſam dejecit in Tartarum; Prometheum verò ex eo coitu procreatum affixit Caucaſo, ignem e Cœlo ſubripuiſſe criminatus. Sed & illud argumentum eſt Samum fuiſſe procreatricem, & altricem Junonis, quod Parthenia [e] antiquitus vocabatur; propterea quod Junonem virginem aluerit, & educarit; ideo in eâ fuit vetuſtiſſimum templum Junonis a [f] Lelegibus, & Nymphis conditum, quod Heræum eſt appellatum, cui vis aſyli Amphictyonum decreto conceſſum refert Cornelius [g] Tacitus, & Portus Heraites, quem [h] Athenæus dictum a Junone teſtatur. Magnum ergo ſtudium Junonis erga Carthaginienſes expreſſit Poë-
4 ta, quum dixit illam Carthaginis curam
antiquiorem habuiſſe, quàm Sami; in qua genita, in qua educata, in qua nupta Deorum maximo fuerat, & a cujus incolis tam eximiè colebatur; non dixit Argis antepoſuiſſe Carthaginem, non Spartæ, non Mycenis, quas urbes gratas fuiſſe Junoni teſtatur [i] Homerus hoc verſu:

Ἄργος τε Σπάρτη τε, καὶ εὐρυάγυια Μυκήνη:

non aliis denique locis, ubi eximiis honoribus, & cultu afficiebatur. Nam & Vejis inſigne templum Junonis, & in eo Deæ ſimulacrum fuiſſe perhibent, quod [l] Romani Vejis captis in Aventinum ipſo annuente tranſtulerunt; & [m] inter Inſulas Fortunatas una dicitur extitiſſe, quæ a Junonis cultu Junonia vocabatur; & in Hiſ-
paniâ [n] Junonis fuit promontorium, & Tar- 5
teſſos inſula [o] Junonis ab incolis eſt appellata, & Theſpiis Juno Cithæronia [p] colebatur, cujus pro ſimulacro truncus exciſus erat dedicatus; quemadmodum & in inſulâ [q] Samo quondam tabula ſine ullâ imagine pro Junone adorabatur. Sed & Agrigentini [r] Junonis Laciniæ templum venerabantur, quod illuſtre fuit Zeuxidis tabulâ, quam quum pictor faceret, Agrigentinorum virgines nudas dicitur inſpexiſſe; ut, quod in quaque laudatiſſimum eſſet, picturâ redderet; & [ſ] Ardeæ Junonis templum colebatur, quod Ludius Elotas egregiis picturis exornavit; & Ægienſes [t] Junonem tantâ ſuperſtitione venerabantur, ut Deæ ſimulacrum ab alio, quàm a ſacerdote, aſpici nefas haberetur. Sed
ut eò, unde initium hujus diſſertationis du- 6
ximus, revertatur oratio; hæ quidem urbes, regioneſque Junonis numen præcipuo cultu, & honore mactabant; aliæ omnes alicujus Dei præſidio niti putabantur; Athenæ [u] Minervam, a qua conditæ fuerant, & a qua nomen acceperant, gentis præſidem arbitrabantur, Cereremque, & Iacchum, & Proſerpinam ſibi bellum adversùs Medos gerentibus affuiſſe gloriabantur. Cyprus [x], & Cythera [y] inſulæ Venerem, Creta [z] Jovem, Vulcanum [a] Lemnus, Herculem [b] ſuum Thebæ, Herculem Tyrium [c] Tyrus præcipuo cultu, & honore proſequebantur. Herculi [d] Gades, Enna [e] Cereri, Locri [f] Proſerpinæ, Latium Saturno [g], Thracea [h] Marti, Galli [i] Mercurio, Ditique Patri, Germani [l] Soli, & Vul-

[a] Pindar. Iſthm. Od. 1. v. 4. [b] Ovidius de Ponto libr. 1. Eleg. 4. [c] D. Auguſtin libr 6. de Civit. Dei cap. 7 Lactant Firmian. de Fals. Relig. libr. 1. cap. 17. Plutarch. in Vitâ Pompeji, Pauſan. in Achaicis, & Tertull. in Apolog. cap. 24. [d] Homer. Iliad ξ v. 296 [e] Varro apud Lactantiũ de fals. Relig. libr. 1. cap. 17. [f] Athen. libr 15. cap. 4. [g] Cornel. Tacit. Annal. libr. 4. cap. 14. [h] Athen. libr. 15. cap. 4. [i] Homerus Iliad δ. v. 52. [l] T. Livius libr. 5. & libr. 22. & Plutarch. in Vitâ Camill. [m] Ptolemæus, & Solin. c. 60. & Plin. libr. 6. cap. 32. [n] Plin. libr. 3. cap. 1. [o] Idem libr. 4. cap. 22. [p] Clemens Alexandrin. Admon. ad Gent. [q] Idem eodem loco. [r] Plin. libr. 35. cap. 9. [ſ] Idem libr. 35. cap. 10. [t] Pauſan. libr. 7. [u] Lucianus in libr. de Sacrific. Plutarchus in Themiſtocl. Lactant libr. 1. cap. 15. [x] Cornel. Tacit. libr. 18. [y] Virgil. Æneid. libr. 10 & Heſiod. in Theogon. [z] Virg. Æneid libr. 3. v. 104. & Diodor. Sicul. libr. 5. [a] Solin cap. 17 & Lactant. de fals. Relig. libr. 1. cap. 15. [b] Pauſanias libr. 9. Plinius libr. 4. cap. 7. [c] Arrian. de Expedit. Alexandr. libr. 2. [d] Silius Ital. libr. 3. Punic. [e] Cicer. in Verrem Act. 6 & 7. & Lactant. de Orig. Error. libr. 2. cap. 4. [f] Lactant. ibid cap. 8. [g] Dionyſ. Halicarnaſſ. Antiq. Roman. libr. 1. & Lactant. de falsâ Relig. libr. 1. cap. 19. [h] Virgil. Æneid. libr. 3. & Minutius in Octav. [i] Lactant. Firmian. de fals. Relig. libr. 1. cap. 21. & Julius Cæſ. libr. 6. de Bell. Gall. [l] Idem Jul. Cæſ. ibid.

Vulcano, & Lunæ, Ægyptii [a] Iſidi, & Oſiridi plurimum venerationis detulerunt. Aſtarten [b], & Atergaten [c] Syri, Babylonii [d] Belum, Arabes [e], & [f] Perſæ Solem, eundem Rhodii, Apollinem [g] Delphi, Arcades [h] Pana, Æthiopes duos [i] Deos, qui minimè nominantur, alterum mortalem, alterum immortalem, Apollinem [k] Hyperborei, Veſtam [m] Scythæ, Meroës [n] inſulæ incolæ Herculem, & Pana, & Iſin; & quendam barbarum Deum inprimis coluerunt; ſed quis omnium gentium Deos dicendo perſequatur?

DISSERTATIO XXIV.

De propriis locorum Diis, quos Indigenas appellabant.

Zamolxin Getæ tanquam Deum coluerunt, qui Pythagoræ ſervus, & ab eo libertate donatus fuerat. Euthymus pugil, quia ſemper Olympia viciſſet, nunquam, niſi ſemel, eſſet victus, oraculi juſſu vivus tanquam Deus habitus eſt. Conditores ſuos, & legumlatores, alioſque urbes quæque tanquam Deos colebant, itemque ſingulorum locorum genios, qui dracone exprimebantur; hos autem omnes Deos indigenas vocabant; qui quum urbs aliqua obſideretur, evocabantur; ideo Romæ tutelare Numen, nomenque ejus, & Urbis occultabatur; tamen quidam Lunam Romæ tutelam gerere dixerunt; alii Jovem, alii Angeronam ſilentii Deam, alii Opem Conſiviam. Valerius Soranus, qui nomen Urbis enunciavit, ſupplicium non effugit. Heroibus dicati erant angues; hinc Perſii locus explicatur.

CUr Virgilius, quum tot urbes, tot regiones Junonis numen præcipuè adorarent, Samum potiſſimùm elegerit, quam tanquam Junoni gratiſſimam nominaret heſterno die diximus, Auditores, qua occaſione ſumptâ multas urbes, ac multas regiones, in quibus religio Junonis eximiè coleretur, recenſuimus; nec id fuiſſe Junonis proprium, ut haberet quaſdam terras, & oppida, a quibus egregiis honoribus afficeretur; ſed omnes Deos alicujus loci patrocinium ſuſcepiſſe, & ab aliquâ gente præcipuo cultu affectos eſſe confirmavimus. Nunc de iis, qui, quum ab aliis Dii non putarentur, tamen apud quaſdam gentes Dii habebantur, verba faciemus; ita quod initio diximus, apparebit, nullum in terris locum extitiſſe, qui Numinis alicujus tutelâ defendi non crederetur; præcipuè verò ſuos conditores urbes Deorum immortalium honoribus conſecrabant. Nam quemadmodum [o] Romani Romulum in 1
Cœlo [p] cum Diis agere ævuum crediderunt; ita & nonnullæ civitates eos, a quibus conditæ fuerant, in Deorum numerum retulerunt; ſiquidem [q] Alabandenſes Alabandum, quem ſuæ gentis auctorem acceperant, non minore ſuperſtitione, quàm majorum gentium Deos, venerabantur; & [r] Tenedii Tenem, qui Tenedum condiderat, reliquis gentibus ignotum tanquam Numen adorabant; ſed & Athenienſes, ut in Atticis tradit Pauſanias, Theſeo templum condiderunt; modeſtiùs [s] fecere Corinthii, qui Corinthum ſuum conditorem, a quo Corinthus nomen accepit, contenti a Jove natum tradidiſſe, templo non honorarunt; quod & Samii fecerunt, qui Alcæum Sami conditorem a Jove genitum crediderunt, ut Jamblicus in [t] Vitâ Pythagoræ memoriæ prodidit. Nec ſolùm conditoribus urbium, verùm etiam legumlatoribus & aliis divinos 2
honores tribuerunt; nam [u] Lacedæmonii Lycurgo templum dedicarunt; & Getæ Zamolxin [x] ſacrificiis, omnique Deorum cultu extulerunt; qui tantum abfuit, ut ab aliis Deus crederetur, ut ne liber quidem [y] fuiſſe tradatur, & Pythagoræ [z] auctori ſummo intelligendi ſerviſſe ſervitutem, & ab eo libertate donatum memoriæ proditum ſit; ſed aliis de cauſis quidam ſunt apud quaſdam gentes conſecrati. Euthy-

[a] Lactant. Firmian. de falſ. Relig. libr. 1. cap. 21. & Plutarch. de Iſide, & Oſir. Herodot. libr. 2. cap. 59. & 144. Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 20. & 21. & Luctatius ad libr. 1. Thebaid. Statii in fine. [b] Herodot. libr. 1. Arnob. adverſ. Gent. libr. 8. & Tertullian. in Apologet. cap. 23. [c] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 23. [d] Lactant. Firmian. de falſ. Relig. cap. 23. libr. 1. [e] Herodotus libr. 1. [f] Herodot. libr. 1. cap. 131. [g] Ovid. Metamorphoſ. libr. 1. [h] Pauſan. libr. 8. ſive in Arcadic. & Plin. libr. 8. c. 22. [i] Strabo libr. 17. de Æthiop. [k] Solinus cap. 21. Herodotus libr. 4. cap. 33. & Pauſan. in Atticis. [m] Herodot. libr. 4. cap. 59. [n] Strabo libr. 17. [o] Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 2. cap. 8. Tit. Liv. libr. 1. & Luc. Flor. libr. 1. c. 1.

[p] Ennius libr. 1. Annal. apud Cic. Tuſcol. l. 1. & apud Servium ad libr. 6. Æneid. [q] Cic. de Natur. Deor. l. 3. Stephanus de Urbib. [r] Diodor. Sic. libr. 5. pag. 40. Cicer. 3. in Verrem, & in libr. 3. de Nat. Deor. Plutarch. probl. cap. 141. & Strabo libr. 13. [s] Pauſan. in Corinth. ſive libr. 2. in fin. [t] Jamblich. in Vitâ Pythag. cap. 51. [u] Herodot. libr. 1. c. 66. & Plutarch. in Vit. Lycurgi. [x] Herod. libr. 4. cap. 95. Strabo libr. 7. ex Menandro, Origenes adverſ. Celſum libr. 3. & Diogen. Laërt. libr. 8. in Vit. Pythagor. [y] Herodot. ibidem. [z] Auctor Etymologici, Suidas in Voce Ζάμολξις, Porphyr. in Vit. Pythag. Clem. Alex. Stromat. libr. 4.

thymus [a] pugil, quia ſemper olympia viciſſet, nunquam, niſi ſemel, victus eſſet, oraculi juſſu & vivus, videnſque tanquam Deus cultus, & in Deos relatus eſt, quum fato conceſſiſſet. Achillem [b] verò Leuce Inſula, quæ Danubii oſtiis adjacet, propter viri bellicam gloriam tanquam Deum venerata eſt; & Pelopi Elei [c] arietem atri coloris dicuntur ſacrificare, quia Hercules eidem rem divinam feciſſe ferebatur; & Telepho [d] Pergameni rem divinam faciebant; & Athenienſes [e] Pandroſum Cecropia filiam templo ipſius nomini conſtituto conſecrarunt. Sed quid ego recenſeo, quæ
3 urbes, & quæ loca Deos peculiares habuerunt, quum poſſim dicere nullam fuiſſe regionem, nullam urbem, quæ non habuerit, quum omnibus locis præſidere ſuus genius putaretur? Quò Virgilius libro ſeprimo reſpexit his [f] verbis:

...... frondenti tempora ramo
Implicat, & geniumque loci, primamque Deorum
Tellurem, Nymphaſque, & adhuc ignota precatur
Flumina ......

& Prudentius [g] contra Symmachum, qui ſic ait:

At tam hic urbis genius dicas volo; quando
Cepit adhuc parvæ primùm ſe infundere Romæ.

Immo non urbibus tantùm, ſed ſingulis earum partibus proprios genios idem tradit præfuiſſe [h]:

Quamquam cur genium Romæ mihi fingitis unum?
Quum portis, domibus, thermis, ſtabulis ſoleatis
Aſſignare ſuos genios, perque omnia membra
Urbis, perque locos geniorum millia multa
Fingere ......

Qui [i] Genius locorum ſpecie draconis ex-
4 primi ſolebat, & apparere putabatur; idcirco Virgilius, quum induxiſſet Æneam Anchiſæ parentantem, anguemque ſe ſe Æneæ oſtendentem, ait illum dubitaſſe, eſſet ne parentis famulus, an genius loci; ſic enim [l] loquitur:

Incertus genium ne loci, famulum ne parentis
Eſſe putet ......

Nam [m] & heroibus, qualis erat Anchiſes, anguis dicabatur, Plutarcho [n] teſte, qui dixit: οἱ παλαιοὶ μάλιστα τῶν ζώων τὸν δράκοντα τοῖς ἥρωσι συνῳκείωσαν. & locorum genii draconis effigie exprimebantur, quò pertinere Perſii locum quidam arbitrantur, ubi Poëta ſic [o] ait:

Pinge duos angues; pueri, ſacer eſt locus, extra
Mejite ......

Atque hi Dei, quos ſibi quæque urbs, aut
locus aſciverat, itemque genius urbis, at- 5
que loci, indigenæ Dei vocabantur, ſic apud Thucydidem [p] Plateenſium Legati teſtes appellant Plateenſium: μάρτυρας δὲ θεοὺς τούστε ὁρκίους τότε γενομένους ποιούμενοι, καὶ τοὺς ὑμετέρους πατρῴους, καὶ ἡμετέρους ἐγχωρίους. Hos ne ſibi ſuccenſerent, quotieſcunque regionem aliquam bello petebant, precabantur. Exemplum eſt apud [q] Thucydidem, apud quem Archidamus, quum bellum Plateenſibus intuliſſet, Deos, & heroes indigenas ad hunc modum precatur. *Dei, quicumque Plateenſium terram incolitis, nobis eſtote teſtes, nos neque initio his injuſtè juſjurandum violantibus adverſùs hanc regionem veniſſe, in qua patres votis rite nuncupatis Medos devicerunt, quam præbuiſtis proſperam bellantibus Græcis, neque nunc, ſi quid incommodi afferemus, injuriâ allaturos; quum enim multa, & æqua poſtulaverimus, non impetravimus, ideo concedatis puniri eos, qui injuriam priores intulerunt, exigere verò pœnas, qui repetunt*
jure. Ex hac religione profluxit mos Deos, 6
qui urbem tuebantur, evocandi, quotieſcumque ipſam obſidione cingerent, quem Macrobius [r] libro tertio Saturnalium refert, carmenque recitat, quo Dii ſolebant evocari; eoque Virgilium putat reſpexiſſe libro ſecundo, quum dixit:

Exceſſere omnes adytis, ariſque relictis
Dii, quibus Imperium hoc ſteterat ......

Ob hanc autem cauſam [ſ] Romanos ferunt occuluiſſe nomen Dei, cujus tutelâ urbs defendebatur; & tamen quamvis id in vulgus efferre nefas haberetur, multi ſunt auſi inveſtigare, & mandare litteris; nam alii [t] Lunam eſſe prodiderunt, alii Jovem, alii Angeronam ſilentii Deam, alii Opem Conſiviam, Numen, cui Romani Urbis cuſtodiam mandaverant. Nec verò ſolùm Dei, qui Romam tuebatur, nomen ſilebatur, verùm etiam nomen Urbis, verùm tam arcanum habebatur, ut doctiſſimorum hominum ſcientiam fugeret; narratque Plinius Valerium [u] Soranum, qui id enunciarat, ſupplicium non effugiſſe; hoc autem eâ ratione obſervatum, ne Urbs ab hoſtibus devoveri, neve Deus, cujus tutelâ ſtabat Imperium, poſſet evocari.

DIS-

[a] Pauſan. libr. 6. & Plin. libr. 7. cap. 47. [b] Pindar. Nem. Od. 4. v. 79. & ibi Eraſm. Schmid. [c] Pauſ. l. 5. Eliac. 1. [d] Idem Pauſan. ibid. [e] Pauſanias in Attic. ſive libr. 1. [f] Virgil. libr. 7. verſ. 135. [g] Prudentius libr. 2. contra Symmach. [h] Idem Prudent. ibid. [i] Iſidor. libr. 12. Origin. cap. 4. Lil. Gyr. de Deis Gent. Synt. 15. pag. 419. v. 31. [l] Virgil. Æneid. libr. 5. [m] Artemidor. libr. 2. cap. 13. [n] Plutarch. in Vit. Agid. & Cleomen. in fin. [o] Perſius Sat. 1. [p] Thucyd. libr. 2. [q] Idem ibid. [r] Macrob. libr. 3. Saturnal. cap. 9. [ſ] Idem eodem loco. [t] Idem ibidem. [u] Plinius Hiſtor. libr. 3. cap. 5.

DISSERTATIO XXV.

De armis, quæ Junoni tribuebantur.

Deos habere maris, & feminæ naturam quidam tradiderunt; quia Dii Gentium nihil aliud ſint, quàm Mundi partes, & elementa, quæ vim maſculinam, & femineam habent; hinc Orpheus Jovem Sponſam nuncupavit; & Veteres Lunam, & Lunum Deum agnoverunt; Cyprii etiam ſimulacrum Veneris barbatum cum veſte muliebri adorarunt; ideo Calvus poëta, & Virgilius Venerem Deum vocant. Junoni, & omnibus aliis Diis haſta, & arma tribuebantur, quum antiquitus haſta pro Deo coleretur; hinc Reges, quum ſemper divinitatem quandam affectaverint, haſtas ſumpſerunt, quæ ſceptra vocantur.

IN Deorum naturâ utramque vim maris,
& feminæ eſſe conjunctam doctiſſimi
viri tradiderunt; hinc Orpheus Jovem
Sponſam nuncupavit; & quum
Luna Dea eſſe videatur, Lunum etiam
[a] Deum Veteres agnoverunt; Venerem
[b] quoque maris, & feminæ ſpecie eſſe
cultam Macrobius aſſeverat; ideo Cyprios
[c] ſimulacrum Veneris barbatum cum
1 veſte muliebri adoraſſe, doctiſſimeque Calvum
poëtam Venerem eſſe marem pronunciaſſe,
quum dixit:

Pollentemque Deum Venerem;

& [d] Virgilium libro ſecundo Venerem
Deum, non Deam his verbis appellaſſe:

Deſcendo, ac ducente Deo.....

& Ariſtides Quintilianus in opere præclaro,
quod de Arte Muſicâ faventibus Muſis condidit
Lunæ, Mercurio, & Marti utramque
naturam putat eſſe tribuendam. Orpheus
verò [e] non ſolùm Lunæ, Mercurio, & Marti,
ſed etiam ſtellis reliquis, & univerſo Mundo
vim maris, & feminæ eſſe affirmavit;
nam ſingulis orbibus Cœli Bacchum ſuum,
ſuamque Muſam, præſidere dixit; nec aliud,
ut opinor, per Bacchum, quàm vim
maſculam, aut per Muſam, quàm vim femineam,
quæ in ſingulis Mundi partibus
cernitur, indicavit. Atque id poëtæ etiam
de Junone ſenſerunt, quum eam ſine operâ
viri Martem, & Vulcanum genuiſſe prodiderunt.
Cur autem utramque vim maris,
2 & feminæ habere Dii cenſeantur, ea potiſ-

ſimùm cauſa poſſit afferri, quòd Dii ſunt
mentes; mentes autem alterius conjunctione
non indigent ad ſuos fetus procreandos.
Sed & illa cauſa non abſurda judicetur,
cur Antiquis Deos maris, & feminæ
munere fungi placuerit, quòd Dii gentium
nihil aliud, quàm elementa, & Mundi partes
haberentur; in [f] omnibus verò elementis,
& Mundi partibus utraque vis gignendi vigere
videatur, & maris, & feminæ virtutes,
& proprietates ubique cernantur.
Quid enim feminæ ſimilius, quàm Terra,
quæ omnium mater meritò appellatur, quæ
omnium rerum ſemina ſuſcipit, ſuſcepta
fovet, & educat, & nutrit? eſt tamen in
eâ ſiccitas, & duritias, quæ mari, non feminæ
convenire cenſentur. Quid Igni,
quàm maſcula eſt virtus? & tamen ea interdum
ita temperatur, ut omnia, quæ generantur,
ab ipsâ foveri tanquam a matre
videantur. In mari eſt mollis, cedenſque
natura feminæ ſimilis, eſt & ſalis vis ingens, 3
quæ ad maris acrimoniam, efficacitatemque
accedit: in Aëre venti maſculæ
naturæ ſimilitudinem reddunt; reddit femineæ
mollities illa ſumma, quæ tam facilè
ſuſcipit alienam figuram, tam facilè cedit
impulſa illa naturæ facilitas, qua ſuſcipit
externas affectiones; & vel humore
perfuſus madet, vel ſiccitate ſqualet, vel
horreſcit frigore, vel calore fervet, adeo
ut, quæ ſint ejus proprietates, a doctiſſimis
viris ignoretur. Quum igitur Dii mares,
& feminæ ſimul eſſe fingerentur, non mirum
ſi Deæ virilibus officiis fungi ferebantur;
quid enim tam virile, quàm armis
uti? & tamen hæc Junoni Poëta noſter
[g] attribuit:

...... *hic*, inquit, *illius arma*,
Hic currus fuit .....

Ne quis autem ineptè Junoni,

...... *thoris quæ præſidet alma maritis*,

ut ait [h] Ovidius, & ad opus Veneris, non
Martis videtur homines concitare, arma 4
tribui, & bellicum currum arbitretur; poteſtque
Junoni poſſe dici, quod Homericus
Juppiter [i] dixit Veneri:

Οὔτοι, τέκνον ἐμὸν, δέδοται πολεμήϊα ἔργα,
Α'λλὰ σύγ' ἱμερόεντα μετέρχεο ἔργα γάμοιο:
Non conceſſa tibi ſævi fera munera Martis,
Tu ſed opus thalami jucundum, filia, tractes,

oſtendam non ſolum Junonem, ſed etiam
alios Deos, Deaſque armis inſigniri conſueviſſe.
Haſtam igitur fuiſſe Junoni ſacram
[l] Plutarchus memoriæ prodidit; idcirco
ſimulacra Junonis haſtæ innixa fin-

[a] Cæl. Rhodigin. libr. 20. cap. 9. [b] Macrob. Saturnal. libr. 3. cap. 8. [c] Calvus poët. apud Macrob. eodem loco. [d] Virgil. Æn. libr. 2. [e] Orpheus in hymn. Lunæ 8. [f] Cæl. Rhodiginus libr. 18. cap. 6. [g] Virgilius Æneid. libr. 1. [h] Ovid. Epiſtol. 2. Phyll. Demophoonti. [i] Hom. Iliad. ε. v. 428. [l] Plutarch. in Quæſt. Roman.

gebantur; & Juno Curitis [a] vocabatur, quia Curis [b] linguâ Sabinâ haſtam ſignificat; Ovidius [c]:

Sive quod haſta curis priſcis eſt dicta Sabinis.

Idem Ovidius arma Junonis eſſe propria affirmavit his [d] verbis:

Pæniteat, quod non Jovi Carthaginis arces
Quum mea ſint illic currus, & arma loco;

& Hyginus [e] tradit Phoroneum primum
5 Junoni arma ſacrificaſſe, & ab eâ præmium
regiam poteſtatem accepiſſe; ideo Junonem armatam Antiqui conſecrabant; & quid dico Junonem? Venerem [f] etiam pacis, & amoris conciliatricem armatam Lacedæmonii poſuerunt; de qua elegantiſſimum in [g] Anthologiâ extat epigramma, quod Auſonius Latinis verſibus eleganter expreſſit. Atque arma fuerunt inſigne omnium pæne Deorum; de Palladis ſimulacro Virgilius [h] cecinit:

..... ſævæque petunt Tritonidis arcem,
Sub pedibuſque Deæ, clypeique ſub orbe teguntur;

& alio [i] loco:

Emicuit, parmamque ferens, haſtamque trementem.

Nec minus Gradivi ſimulacrum haſtâ inſi-
6 gne conſpiciebatur, immo [l] Varronis au-
ctoritate conſtat apud Romanos antiquitus haſtam fuiſſe pro ſimulacro Martis; & Ægii in urbe Siciliæ vetuſtiſſimâ Deæ Materæ colebantur, quarum ſimulacris Ulyſſes, & Meriones haſtas affixiſſe dicuntur. Et quid ſingulos Deos enumero? quum omnes haſtis armati dedicarentur; quod colligi videtur ex Livio, qui libro quadrageſimo refert pontificibus haſtas motas eſſe nunciatum, quibus nimirum ſimulacra Deorum armabantur; & Juſtinus id libro quadrageſimo tertio apertè confirmat his verbis: *ab origine rerum pro Diis immortalibus Veteres haſtas coluere, ob cujus religionis memoriam Deorum ſimulacris haſtæ adduntur*; ubi notes morem haſtas adorandi, ut non mirum videatur, ſi [m] Virgilianus ille Mezentius ait:

Dextra mihi, Deus & telum, quod miſſile libro.

Eadem impietas, ab antiquo tamen deducta more, Cæneo [n] fuit, qui hoſpites haſtam pro Deo colere fertur coëgiſſe. Ve-
7 runtamen, quum Reges, ut id hominum
genus eſt glorioſum, & appetens immodicorum honorum, divinitatem quandam ſibi vindicarent, haſtas divinitatis inſigne pro diademate aſſumpſerunt; haſtæ verò ſceptra vocabantur, quæ quia Deorum propriæ, & pro Diis cultæ fuerant, mos invaluit per ſceptrum jurandi ſic [o] Homericus Achilles ait:

Ναὶ μὰ τόδε σκῆπτρον .....
Non hoc per ſceptrum.

Quum autem haſta Regum geſtamen haberetur, ideo Juoni haſta propriè dicabatur; nam [p] Juno Deorum Regina; quade causâ Livius Junonem Reginam vocat libro quincto: *quibus*, inquit *deportanda Romam Regina Juno aſſignata erat, venerabundi templum iniere*; & Fulgentius [q] Planciades Regnis præeſſe Junonem aſſeverat. Quapropter & cum ſceptro fingebatur, & in throno ſedens, ut Albricus de Deorum imaginibus, & Fulgentius teſtatur; inſignem quoque diademate poſuerunt. Fingebatur etiam Juno eum ſcuto, quemadmodum ſoſpitam Lanuvii Junonem coli ſolitam libro tertio de Naturâ Deorum Cicero aſſeverat, & [r] Pauſanias Polycleti Junonem, quæ Argis colebatur, cum ſceptro fuiſſe memoriæ prodidit.

DISSERTATIO XXVI.

De curru Junonis, & aliorum Deorum, & cur Diis currus tribueretur.

Juno, quia Veneris mater eſt, nuptiis præeſt, & armis, quia Martem genuit; tum etiam quia Aër eſt, & aëre ſereno nihil jucundius; nihil verò terribilius eo perturbato. Horatius Platonem ſequutus volucrem currum Jovis appellavit. Panyaſis Solem poculo vehi prodidit. Quiſque Deorum quibuſdam peculiaribus animalibus vehebatur. Platonici tribuunt animis, ac Diis corpus quoddam æthereum, quo corpus cum animo conjungatur, & vehiculum appellant; hinc poëtæ curru vehi Deos finxerunt.

Nuptiis [ſ] præeſſe Junonem quidam voluerunt, quia Juno Veneris mater eſſet; ut minimè ſit mirum, ſi, quia Martem [t] genuit, arma quoque ad ipſam pertinere videantur; certè [u] Juno Tropæa eſt appel-

[a] Sext. Feſt. in V. Cælibari, & in V. Curis. [b] Idem Feſt. ibid [c] Ovidius Faſtor. libr. 2. [d] Ovid. libr. 6: Faſt. [e] Hyg. fab. 143. [f] Lactant. de falſ. Rel. l. 1. c. 20. & Cæl. Rhod. l. 29. c. 18. [g] Anthol. libr. 1. epigr. εἰς Θεὸν, epigr. 7. [h] Virgil. Æn. l. 2. [i] Virg. in eod. libr. [l] Varro apud Clement. Alex. in admon. ad Gent. & Cæl. Rhodig. l. 21. cap. 6. & Arnob. l. 5. Gyrald. de Deis Gent. Synt. de De. Mater. [m] Virgil. Æn. l. 10. [n] Euſthat. ad l. 1. Iliad. Cæl Rhod. l. 21. c. 6. [o] Homer. Il. α. v. 234 [p] Virgil. Æn. l. 1. [q] Fulgent. Planciad. Mythol. l. 2. de Jun. [r] Pauſan. libr. 2. [ſ] Virg. l. 4. Æn. Feſt. Pomp. l. 9. & Ovid. in Ep. Phyllid. ad Demoph. [t] Olen poët. apud Pauſan. in Corinth. ſive l. 2. & Hygin. in proœm. [u] Lycophron apud Cæl. Rhod. libr. 12. cap. 19.

appellata, quòd Junoni trophæa dicaren-
1 tur; & eadem *Gorgas*, id eſt *terribilis*, & *tor-
va* dicitur a Caſſandrâ Lycophronis:

Τὴν ἡ παλίμφρων γοργὰς ἐν κλήροις θεῶν
Καθιερώσει τημάτων ἀρχηγέτις:

& ὁπλοσμία [a] ab *armis* nuncupatur, & [b] equeſtris Juno colebatur, quæ omnia ad vim Deæ bellicam ſpectant. Et meritò Junoni arma tribuuntur, & placidum conciliandi nuptias monus, quæ duo inter ſe prorſus diverſa cenſeri neceſſe eſt; quid enim aliud [c] Juno, quàm aër? nihil autem placidius, nihil jucundius, nihil amabilius, pulchriuſque aëre ſereno, tranqoillo, & pacato; ſed ubi hujus elementi tranquillitas perturbatur, nihil terribilius, violentius, tetrius; denſiſſimis nubibus omnia obſidentur, tenebris repente obortis Solis lumen extinguitur, terrificant animos fulgora, & tonitrua, ruunt fulmina, ſæviunt venti, & procellæ, & typhones, & turbines; qui non modò ſtirpes, & arbores, verùm etiam domos, turreſque convellont. Jam ingentes nimbi, quibus omnia obruuntur, jam inuſitatæ magnitudinis grandines, quibus cuncta percelluntur, omnium rerom edunt ingentem ſtragem; denique nihil eſt in rerum naturâ, quod aëre perturbato non pertubetur; fluctibus mare intumeſcit, Cœlum, ut ita dicam, triſtatur, terra mæret, & omni amœnitate ſpoliatur, ignis fulminibus terret Mortales, quos lucis jucunditate delectabat. Quum igitur aëre nihil ſit blandius, nihil placidius, nihilque rurſus terribilius, non ſine causâ Junonem & nuptiis conciliandis blandam, & armis tractandis terribilem eſſe voluerunt. Quapropter arma ipſi valde propriè tribuerunt; quod & Virgilius fecit, qui ſic [d] ait:

...... *hîc illius arma.*
Hic currus fuit ......

Sed de armis nimiùm multa ſuperiore ſer-
2 mone diximus; nunc de curru dicemus; & ad hæc Virgilii verba illuſtranda Junoni tribui ſolere currum; nec Junoni ſolùm, ſed omnibus Diis oſtendemus, & cur tribueretur, indagabimus. Currum igitor ad Junonem maximè pertinere Pauſanias declarat Bœoticis, qui tradit in Antrum Trophonii deſcenſuros Junoni Heniochæ (quæ vox *aurigam* ſonat) ſacrficaſſe: declarat Homerus, qui Iliadis libro nono Junonem currus moderatricem facit, qoem ſe fracturum Juppiter, equoſque debilitaturum minatur his verbis:

Debilitabo equites altis ſub curribus ipſas,
Proſternamque ſolo, atque infringam turbidus axem;

& quintodecimo libro Juppiter miratur, quòd Juno reliquerit currum, & ſic ait:

Quò cupidè, Juno, quò Cælo tendis ab alto?
Nec tibi currus adeſt, nec vim moderaris equorum;

& apud [e] Ovidium:

...... *habili Saturnia curru*
Ingreditur liquidum pavonibus aëra pictis.

Prætermitto multa, qoæ ſpectant eodem, 3
ne vos obtundam referendo poëtarom locos, ubi Juno moderans currom inducitur; ſed & alios Deos poëtæ curribus utentes faciont; ideo de Jove cecinit [f] Horatius:

Plerumque per purum tonantes
Egit equos, volucremque currum.

Quem locum a Platone ſumpſit Horatius, qui Jovem inducit πτηνὸν ἅρμα *volucrem currum* agitantem ſequente Geniorum, Deorumque exercitu, & [g] Homerus ait:

Ζεὺς δὲ πατὴρ Ἴδηθεν ἐΰτροχον ἅρμα, καὶ ἵππους
Οὔλυμπόνδ᾽ ἐδίωκε, θεῶν δ᾽ ἐξίκετο θώκους:

qui verſus ita vertuntur;

Juppiter ex Idâ alipedes, currumque volantem
Ad Cœlum pervenit agens, ſedeſque Deorum;

& alibi multis in locis Juppiter agitat cur-
rum; ſicut & Mars in illis [h] verſibus: 4

Ὣς φάτο, καί ῥ᾽ ἵππους κέλετο Δεῖμόν τε, Φόβον τε
Ζευγνύμεν, αὐτὸς δ᾽ ἔντε᾽ ἐδύσετο παμφανόωντα:

id eſt:

Hæc ubi dicta dedit Mars, Terroremque, Metumque
Jungere juſſit equos, fulgentiaque induit arma;

& apud [i] Virgilium Cyclopes Marti fabricant currum:

Parte aliâ Marti currumque, rotaſque volucres
Inſtabant, quibus ille viros, quibus excitat urbes;

& Statius de [l] Marte cecinit:

...... *hircano in ſanguine pulcher*
Ipſe ſubit currum, diraque aſpergine latos
Mutat agros, ſpolia a tergo, flenteſque catervæ.
Dant Silvæ, nixque alta locum, regit atra jugales
Sanguineâ Bellona manu ......

& Neptunus eodem [m] Homero teſte cur-
ru vehi dicitur libro decimo tertio: 5

...... ἐῦ δ᾽ ἐπεβήσετο δίφρου:
Βῆ δ᾽ ἐλάαν ἐπὶ κύματα......

hoc eſt:

Aſcenditque ſuum currum, fluctuſque per altos
Egit equos ......

&

---

[a] Cæl. Rhodig. libr. 13. cap. 24. & Lil. Greg. Gyr. de Deis Gent. Synt. 3. de Junone. [b] Pauſ. Eliac. 1. ſive libr. 5. [c] Macrob. libr. 1. c. 17. in Somn. Scip. & libr. 3. Saturnal. cap. 4. [d] Virg. Æneid. libr. 1. [e] Ovid. Metam. libr. 2. fab. 7. [f] Horat. Carm. l. 1. Od. 34. [g] Hom. Il. Θ v. 438 [h] Idem Hom. Iliad. ο. v. 119. [i] Virg. Æn. l. 8. [l] Stat. libr. 7. Theb. v. 69. [m] Hom. Iliad. ν. v. 26.

& paulo [a] poſt:

Ἔνθ' ἵππους ἔστησε Ποσειδάων ἐνοσίχθων
Λύσας ἐξ ὀχέων ……

quæ verba ſic reddimus:

Hic ſtatuit Neptunus equos temone ſolutos,
Qui quatit ingenti terræ ſola vaſta tridente.

Ipſum [b] Plutonem nonne curru vectum
6 tradunt rapuiſſe Proſerpinam? & quid ſingulos recenſeam? quum omnes propemodum Deos poſſim nominare; hinc tigres Bacchum [c] vehere credebantur, leones Cybelen [d], Junonem [e] pavones, juvencæ Lunam [f], belluæ marinæ Tritonem, Venerem cycni, ex quo illud [g] Horatii,

Junctis viſit oloribus;

& Statius [h] ita loquitur:

…… Thalamique egreſſa ſuperbum
Limen amyclæos ad frena citavit olores;

Solem [i] equi, quamquam Solem non curru vehi, ſed poculo Steſichorus [l] poëta Græcus affirmavit, Cererem Dracones; & ut rem paucis comprehendam currus, ut arma, ferè Diis omnibus eſt attributus. Ideo non mirum ſi Virgilius ad exprimendum amorem Junonis adversùs Carthaginienſes ait Carthagine fuiſſe arma, currumque Junonis; quod eſt perinde ac ſi dicat Junonem in eâ urbe domicilium collocaſſe; nam ubi ſedes fiximus, eò res ad uſum quotidianum neceſſarias conferre conſuevimus. Quæri autem poteſt [ut quod ultimo loco
7 propoſuimus tandem exequamur] cur poëtæ Deos ferè univerſos curru inducant invehentes; & mihi rem diligentiùs perpendenti videtur affirmandum id commentum ex philoſophiæ fontibus profluxiſſe. Exiſtimant Platonici animos hominum cœleſtes, & immortales, & expertes materiæ cum hoc terreno, mortali, concretoque corpore non poſſe, niſi aliquo vinculo colligante, conjungi; nam quo pacto mortale cum immortali copuletur? Itaque animos volunt e Cœlo deferre corpus æthereum, quod & cum animo, & cum hoc terreno corpore congruat; cum animo, quòd ſit immortale; cum corpore, quòd non ſit penitus corporeæ concretionis expers; id animorum vehiculum, & quaſi currum vocant; idcirco Plato in Phædro uniuſcujuſque mentem aurigæ munere fungi affirmavit. Id autem corpus æthereum, tenue, pellucidum non ſolùm animis Mortalium, ſed etiam mentibus immortalium Deorum tribuerunt; eas Cœli particulam ſecum circumferre, in eaque quaſi in curru conſiſtere tradiderunt; quod a philoſophis vetuſtiſſimis poëtæ ſumentes (nihil enim prohibet hanc ſententiam eſſe Platone, & Pythagora vetuſtiorem) & corpus, quod animi vehiculum, & mentium divinarum a philoſophis dicitur, currum appellantes Deos curru vehi tradiderunt.

DISSERTATIO XXVII.

De Cauſis odii Junonis in Trojanos.

Paridis fabula, qui rapuit Helenam, nec tranquillè eam poſſedit, ſignificat omnes homines, & præcipuè Principes, qui ſe voluptati dediderunt, nec potentiam tueri, nec virtutem, ſed libidine peſſumdari regna; puramque voluptatem nonniſi ejus contemptoribus contingere. Ganymedes ab aquilâ raptus dicitur, quia ſignum ejus legionis, quæ illum rapuit, eſſet aquila; ejus nomen gaudium mentis ſonat; quare in Cælum tranſlatus fingitur, quia is, cui gaudio mentis frui contigit, inter homines non verſatur; nec abſurda erit interpretatio, ſi quis dicat eum miſcere Superis ambroſiam, quòd omnis Deorum felicitas gaudio mentis terminetur.

Reginam Deorum Junonem ſuccenſuiſſe Trojanis, eoſque perditos, & funditus everſos voluiſſe affirmet Virgilius; & quia hoſtes erant Græcorum, atque adeo Argivorum, quos ipſa diligebat (nam Argis [m] Juno eximiè colebatur, qua de cauſâ [n] Argiva eſt appellata, Poëtâ teſte, qui dixit [o]:

Junoni Argivæ juſſos adolemus honores)

& quia ſciebat Trojanos Romam condituros, quam Carthagini, quam fovebat, & 1
ubi domicilium collocarat, & quam decreverat Orbi terrarum Reginam imponere, videbat exitium allaturam; & quia excidio Carthaginis auctam Romanam potentiam latiſſimè regnaturam, & omnia ſubjecta inimicæ ſibi genti fore intelligebat. Accedebant aliæ cauſæ, quæ Junonem odio

---

[a] Hom. Iliad. ν. v. 34. [b] Hygin. fab. 146. & Claudian. libr. 1 de Rapt. Proſerp. [c] Virgil. Æneid. libr 6. v. 805. Sil. Ital. libr. 17. Martial. libr. 8. epigr. 28 Ovid. libr. 1. de Art. Amandi, & Sidonius in Burg. [d] D. Aug. de Civ. Dei l. 7. cap. 24. ex Varr. & Fulg. Planciad. l. 3. Mythol. de Berecynthiâ. [e] Athen. l. 14. c. 20. & Ovid. de Medicam. faciei. [f] Auſonius, & Fulgent. in proœm. l. 1. [g] Horat l. 3. Od. 28. [h] Statius libr. 1. Sil. in Epithal. Stellæ. [i] Ovid Metam. libr. 2. & libr. 2 Eleg. 1. Amor. & Propert. libr. 2 Eleg. 15, [l] Steſich. apud Athen Deipnoſoph libr. 11. c. 5. [m] Hom. libr 4 Iliad. Plutarch. in Vit Pompeji. Lucian. in libro de Sacrificiis, & Tertullianus in Coronâ militis. [n] Pauſan. in Lacon. ſive libr. 3. [o] Virgil. Æneid. libr. 2.

dio in Trojanos accendebant; nam Æneas
dux Trojanorum originem ducebat a Dar-
dano, qui [a] natus erat ex concubitu Jovis,
& Electræ, quam tanquam pellicem ode-
rat Juno. Dardanus quippe Erichtho-
nium, Erichthonius [b] Troem, Tros Aſſa-
racum, Aſſaracus Capyn, Capys Anchi-
ſeo, Anchiſes Æneam procreavit; qua de
cauſâ & omne genus Trojanorum inimi-
cum ſibi, inviſumque ducebat; Ilus [c] e-
nim pronepos Dardani Ilium condidit.
Præterea Trojanus [d] Paris Venerem Ju-
2 none pulchriorem judicarat; & Trojanus
Ganymedes [e] ita formæ præſtantiâ incen-
derat Jovem, ut raptum, & in Cœlo col-
locatum ſibi ad pocula juſſerit miniſtrare.
Hæ ſex cauſæ fuerunt odii Junonis in
Trojanos; hæ Deam maximè dicuntur in-
citaſſe ad Trojanos, eorumque ducem Æ-
neam inſectandum, quas Virgilius his ver-
ſibus recenſet; quos, licèt alio die reci-
taverimus, operæ pretium eſt & hodier-
no die proponere, ut quæ diximus, poſ-
ſint recognoſci:

Progeniem ſed enim Trojano a ſanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces;
Hinc populum latè regem, belloque ſuperbum
Venturum excidio Libyæ; ſic volvere Parcas.
Id metuens, veteriſque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Trojam pro caris geſſerat
1 *Argis.*
Nec dum etiam cauſæ irarum, ſævique dolores
Exciderant animo, manet altâ mente repo-
ſtum
Judicium Paridis, ſpretæque injuria formæ,
Et genus inviſum, & rapti Ganymedis ho-
nores.

3 Et ceteras quidem cauſas odii Junonis ad-
versùs Trojanos a Virgilio prudenter eſſe
poſitas omnes ferè conſentiunt, ſed Juno-
nem ſummi Deorum conjugem, & ſoro-
rem exarſiſſe odio in virum pietate præ-
ſtantem, & juſtitiâ ſingulari ob judicium
Paridis, raptum a Jove Ganymedem libidi-
nis causâ, id verò dedecere majeſtatem
Deorum [f] Macrobius putat, in eoque Vir-
gilium reprehendit; Homerum laudat,
quòd neutram fabulam agnoverit. Ego au-
tem contendam, ſi quid a Virgilio pecca-
tum eſt, id ei commune cum Homero eſ-
ſe peccatum; ſed neque Virgilium, neque
Homerum peccaviſſe confirmabo; quia ve-
rò hodierno die non facilè hæc poſſunt
explicari, in aliud tempus ea rejiciam; &
ea, quæ de Paride, Paridiſque judicio fa-
bulis prodita ſunt, breviter enarrabo; &
duas afferam hiſtorias, unde Paridis fabu-
la, Ganymediſque profluxit. Hecuba Ciſ- 4
ſei [g] filia, vel, ut alii volunt, Dryantis, vel
Sangarii fluminis, & Meropes, uxor verò
Priami, quum Paridem eſſet paritura, ſibi
viſa eſt in ſomnia ardentem facem, quæ
univerſum Ilium incendio involveret, u-
tero edidiſſe; conſultus Æſacus Priami fi-
lius peritiſſimus conjector ſomniorum reſ-
pondit puerum exitium Trojanis allatu-
rum; id metuens Priamus infantem, quum
jam natus eſſet, Agelao, vel Archelao fa-
mulo in Idâ monte tradidit exponendum,
ut vel a feris conſumptus, vel fame interi-
ret; ſed urſa puero præbuit mammam, eum-
que quinque dies aluit, a feriſque defen-
dit. Id conſpicatus Agelaus infantem ſu-
ſtulit, & pro ſuo nutrivit, & educavit,
quum Paridem appellaſſet; qui quum a-
doleviſſet, & formâ excelleret, & robore
corporis, & multa fortiter faceret, prædo-
numque vim arceret, ex re Alexandri co-
gnomen invenit. Interim quum nuptiæ
Thetidis, & Pelei celebrarentur, ſola ex 5
Numinibus Diſcordia ad convivium non
invitata, ut inter Deos litem ſereret, & in-
juriam, quam acceperat, ulſciſceretur, pro-
jecit aureum pomum; in quo erat inſcri-
ptio, quæ declararet ei eſſe dandum, quæ
formâ ceteris antecelleret. Eâ de causâ
quum tres Deæ Juno, Minerva, & Venus
inter ſe de formæ præſtantiâ contenderent,
& æquum cenſerent ſibi pomum adjudica-
ri, ejus rei judicium Paridi Juppiter dele-
gavit; qui, quum Juno regnum, Miner-
va virtutem, Venus Helenæ nuptias pro-
mitteret, Venerem pulcherrimam pronun-
ciavit, Helenamque regno, virtutique præ-
poſuit; & quum inter hæc agnitus eſſet
Priami filius, conſtructis, armatiſque navi-
bus ad Helenam rapiendam navigavit. Hu-
jus fabulæ hanc originem nonnulli tra- 6
dunt extitiſſe; hi Paridem [h] fuiſſe ferunt
adoleſcentem eloquentiæ ſtudioſum, &
Græcarum litterarum inprimis peritum;
compoſuiſſe autem orationem haudqua-
quam inelegantem, qua voluptatem, po-
tentiæ, virtutique, & ſapientiæ antepone-
bat. Id ingeniis poëtarum putant fingen-
di cauſam præbuiſſe Paridem inter Deas
pul-

[a] Hygin. libr. 2. de Signis Cœleſt. de Tauro & fab. 155. & Dionyſ. Halicarn. libr. 1. Antiq. Roman. [b] Dionyſ. Halicarn. libr. 1. ibid. Hom. Iliad 20. v. 215. [c] Strabo libr. 13. de Troad. Hom. ibid. v. 231. [d] Eurip. in Iphigen. Ovid. in Epiſt. Paridis ad Helenam, & libr. 1. de Arte A. Hygin. fab. 92. & Fulgentius libr. 2. Mythol. [e] Strabo libr. 13. Athen. l. 13. Hygin. libr. 2. de Signis Cœleſt. de Aquilâ, Fulgentius Mytholog. libr. 1. Horat. libr. 4. Od. 4. Apollod. libr. 2. & 3. Hom. Il. 5. v. 266. & 20. v. 232. Plato l. 1. Leg. Ovid. libr. 10. Metamorph. & Virg. Æneid. libr. 5. [f] Macrob. Saturnal. libr. 5. cap. 16. [g] Hyginus fabul. 91. & 92. [h] Cœl. Rhodigin. libr. 19. cap. 19. at Fulgentius Mytholog. libr. 2. aliam affert hujus fabulæ originem.

pulchritudinis judicem conſtitutum, quum Venerem Junoni, & Minervæ prætuliſſet, Venerem quidem propitiam, iratam Junonem, & Minervam habuiſſe; quibus infeſtis, exitiumque ipſi, generique, & Patriæ molientibus, miſerrimè concidiſſe; nec illam ipſam, quam petierat, voluptatem hilarem, & tranquillam conſequutum. Quod commentum quid ſignificare dicamus, niſi omnes homines, & præcipuè Principes, qui ſe voluptati dediderunt, nec potentiam tueri, nec virtutem facilè poſſe; ſed libidine peſſumdari regna, puramque, & ſine triſtitiâ voluptatem non niſi ejus contemptoribus contingere; quando Epicurus ipſe, qui felicitatem voluptate metitur, veram voluptatem multis contemnendis voluptatibus comparari judicavit. Ganyme-
7 dem [a] autem puerum fuiſſe formoſiſſimum tradunt, quem quum Tantalus ejus amore incenſus rapere conaretur, cum Ilo Ganymedis fratre certamen contraxit; in qua pugnâ, tumultuque quum puer infelix occidiſſet, inveniſſe poëtas tam acerbi caſus inane ſolatium; & Ganymedem a principe Deorum in Cœlum ſublatum, Jovi ad cyathos miniſtrare, quod erat munus formoſorum, & ætate florentium. Nec deſunt, qui dici putent ab aquilâ raptum, quia [b] ſignum ejus legionis, quæ rapuit Ganymedem, eſſet aquila. Sed impiâ in ſpeciem fabulâ documentum includitur non vulgare, nec alienum a veritate; quid enim aliud Ganymedes, niſi gaudium mentis? [id enim Ganymedis nomen ſonat] cui verò mentis gaudio frui contigit, is inter homines non verſari, ſed epulis Deorum creditur intereſſe. Nec abſurdè quis fabulam interpretetur, ſi dicat Ganymedem miſcere Superis ambroſiam fingi, quòd omnis Deorum felicitas gaudio mentis terminetur.

DISSERTATIO XXVIII.

Qua Macrobii judicium reprehenditur.

Homerus frequentiores, & magis indecoras Diis narrat fabulas, quàm Virgilius, ut recenſendis illis patet; nec tamen Homerus reprehendendus; Macrobius verò audiendus non eſt, qui Virgilium reprehendit.

HEſterno die de tribus nobis eſſe dicendum propoſuimus, Auditores; & quod erat ex his primum, abſolvimus, fabulam ſcilicet de Paride, Paridiſque judicio, & raptu Ganymedis; nunc, quod erat mihi ſecundo loco propoſitum, Virgilius a calumniâ [c] Macrobii vindicandus; qui Poëtam putat in referendis cauſis odii Junonis in Trojanos ab Homeri exemplo plurimum receſſiſſe, ob eamque cauſam in vitium, quum ſine duce erraret, incidiſſe; quapropter hodie oſtendam non poſſe Virgilium accuſari, quin Homerus unà reprehendatur; quod quum fuero conſequutus, utrumque Poëtam, vel potius omnes poëtas alio die conabor defendere; ſed jam ad inceptum veniamus. Accuſat [d] Ma- 1
crobius Virgilium, quòd parum decoram cauſam iræ, qua Juno in Æneam, Trojanoſque ferebatur, confinxerit: accuſat, quòd Homerum auctorem ſuum non ſit imitatus, qui de hujuſmodi causâ ne mentionem quidem fecerit. In quo miror Macrobium laudare Græcum Poëtam; nam etſi Homerus meo judicio omni laude cumulandus, quum utrumque ejus opus quaſi [e] Polycleti ſignum, ſit canon omnium poëtarum, nunquam tamen ſibi duxit ab hujuſmodi fabulis abſtinendum; quas in Virgilio tanquam a majeſtate divinæ naturæ abhorrentes Macrobius reprehendit. An verò ignoramus utrumque Homeri poëma his eſſe plenum, & refertum? Accuſatur Virgilius, quòd Paridis judicio Junonem induxerit offenſam, & irritatam, quòd raptum a Jove dixerit Ganymedem; quid?
non accuſandus [f] Homerus, qui toties Junonem cum Jove jurgantem faciat, quod ne dicam Deæ ſed feminis honeſtis eſt indecorum, quas a viri conſiliis non decet diſſentire? non [g] accuſandus, quòd Jovem tradiderit Agamemnoni ſomnium, quo vir ille deciperetur, immiſiſſe; quum, quaſi Jo- 2

[a] Herodian. in Vitâ Commodi. [b] Fulgent. libr. 1. Mythol de Ganymed. [c] Macrob. Saturnal. libr. 5. cap. 16. [d] Idem Macrob. ibid. [e] Plinius libr. 34. cap. 8. [f] Homer. Iliad. libr. 1. v. 540. & libr. 4. v. 25. & libr. 15. v. 4. [g] Homer. Iliad. β. verſ. 8.

Jove imperante, & certam promittente victoriam, deceptus res Græcorum extremâ pæne calamitate afflixit? non accuſandus, quòd [a] Palladem induxerit ictum a Græcis cum Trojanis fœdus confundentem, quum Pandarum eſt cohortata, ut Græcos abſtinentes injuriâ ſagittis laceſſeret? in quo bis Pallas peccavit, & quòd cauſâ fuit fœderis violandi, & quòd Pandarum decepit; quum Vulcanum [b] tradit Cœlo dejectum a Jove in inſulam Lemnum decidiſſe, eoque caſu crus infregiſſe; quum [c] Martis, & Veneris adulterium deſcribit, utrumque autem Vulcani artificio in lecto, quem contaminabat, deprehenſum, fœdum Superis omnibus, & mali exempli ſpectaculum præbuiſſe? Hæc ſcilicet decora Diis, illa Virgilii inhoneſta? nemo profectò id audeat affirmare. Quid quod in Homero, quàm in Virgilio, hujuſmodi fabulæ ſunt frequentiores? apud Homerum [d] Venus, & Mars au-
3 xilio Palladis vulnerantur a Diomede; ab Oto, & [e] Ephialte Mars tanquam mancipium bello captum vinculis adſtringitur; Juno, & [f] Pluto ſagittis ab Hercule configuntur; Juppiter adoleſcentulus Junoni ſorori virgini clam ſuis parentibus fucum facit; pugnant [g] inter ſe Divi, adversùs Apollinem Neptunus, adversùs Martem Minerva, adversùs Junonem Diana, adversùs Latonam Mercurius, adversùs Vulcanum Scamander fluvius conſurgunt! Nec in eâ pugnâ Dei ſe fortiter gerunt; Mars a Pallade [h] ſaxo percuſſus proſternitur; huic auxilium ferens Venus [i] manu in pectus incuſsâ a Minervâ concidit, & concidenti animus deficit; Dianæ [l] Juno eripit arcum, fugientemque arcu percutit. Omninoque
4 nihil inter Deos eſt boni moris; nam quoties Neptunus Jove prohibente Græcos juvat? quoties Juno, & Minerva Jovis voluntati reluctantur, cui morem gerere altera tanquam conjugi, altera tanquam parenti; utraque verò tanquam Regi Deorum debebat. Ipſe Juppiter nonne Junonis illecebris delinitus, & amore, incenſus cupidine explendæ voluptatis omittit curas graviores; ab uxore decipitur, & ſublitum ſibi os ſerò tandem intelligit? Mars [m] autem contemptâ Jovis voluntate ſævit, ac furit, ac niſi a Junone, & Pallade retineretur, in exitium rueret? Pluto [n] verò euntium ad pugnam, & ſe invicem adhortantium vocem, & ſtrepitum quaſi puer pertimeſcit, & e ſolio exilit conterritus. Quid quod in libro primo Jovem a Diis aliis in vincula pæne conjectum eſſe teſtatur, niſi [o] Briareus ille centimanus ſuppetias ipſi Thetidis hortatu tuliſſet? in [p] decimonono autem libro narratur ſummus Deorum a Junone deceptus non potuiſſe Herculem Regem conſtituere. Hanc ipſam fabulam Gany- 5
medis nonne narrat his [q] verbis:

...... ϗ ἀντίθεος Γανυμήδης,
Ὅς δὴ κάλλιςος γένετο θνητῶν ἀνθρώπων,
Τὸν ϗ ἀνηρείψαντο θεοὶ Διὶ οἰνοχοεύειν
Κάλλεος εἵνεκα οἷο, ἵν' ἀθανάτοισι μετείη:

quos verſus ad hunc modum utcunque reddidimus:

Et ſimilis Divûm Ganymedes regia proles,
Omnes purpureo qui vicit lumine formæ;
Quem rapuere Dei, quò pocula grata Tonanti
Porrigeret, capti ſpecioſæ flore juventæ,
Ut Divos inter ſpecies divina niteret.

quod [r] quantulum abeſt ab illo Virgilii:

...... *& rapti Ganymedis honores?*

Fatetur Ganymedem raptum a Divis, & raptum ob formam, ut Jovi miniſtraret; non dicit offenſam Junonem, neque enim ferebat id locus; verumtamen homericam Junonem non minùs, quàm virgilianam zelotypiâ laboraſſe conjicias ex eo, quod Homerus Herculi tam infeſtam fuiſſe fatetur. Quanquam virgiliana Juno non tam
zelotypiâ, quàm injuriâ filiæ commovetur; 6
non enim ob raptum Ganymedis Trojanis iraſcitur, ſed ob honores, quos Ganymedes expulsâ Junonis filiâ eſt conſequutus; nam quum antea Hebe [s] Junonis filia Jovi a cyathis eſſet, poſtquam in Cœlum ſublatus eſt Ganymedes, munus in eum collatum eſt, quo Hebe fungebatur; minùs eſt igitur levis virgiliana Juno, quæ offenditur injuriâ filiæ, quàm homerica, quæ zelotypiâ incenditur. Quid igitur, dixerit quiſpiam, tu Homerum reprehendis? ego verò Homerum extra omnem ingenii aleam poſitum judico, & leviſſimos duco, & omnium irriſione explodendos, qui de eo minus honorificè loquuti ſunt, quàm oportebat; ſed moleſtè fero a Macrobio Virgilium accuſari, eique Homeri auctoritatem opponi; quem in rebus, quæ ad Superos pertinent, conſtat longè audaciùs, quàm Virgilium eſſe verſatum. Sed poëtas in hac re non eſſe reprehendendos aliis diſſertationibus, ut polliciti ſumus, probare conabimur.

[a] Homer. Iliad. libr. 4. v. 73. [b] Idem Iliad. libr. 1. v. 590. [c] Idem Odyſſ. ϑ. v. 267. [d] Idem Hom. Iliad. ε. v. 335. 855. & φ v. 396. [e] Idem Hom. Iliad. ε. v. 385. [f] Idem ibid. v. 392. [g] Homer. Il. υ. v. 65. & Iliad. φ. v. 385. [h] Idem Iliad. φ. v. 400. [i] Idem ibid. v. 422. [l] Idem ibidem v. 480. [m] Idem libr. 5. v. 30. [n] Homer. Iliad. υ. v. 60. [o] Homer. Iliad. α. v. 403. [p] Idem libro 19. Iliad. v. 96. [q] Hom. Il. υ. v. 232. [r] Virgil. Æneid. l. 1. [s] Cic. de Nat. Deor. l. 1. & Serv.

DISSERTATIO XXIX.

De Poëtarum Allegoriis.

Plerique omnes philoſophi licèt Ariſtarchus, Lucianus, & Scaliger diſſentiant, exiſtimant poëtas fabulis, & allegoriis res philoſophicas explicare; qui mos fuit etiam divinorum prophetarum.

HEraclides [a] Ponticos vetuſtus, & non contemnendus Auctor in libro, quem de Homeri allegoriis conſcripſit, Homerum putat phyſicas rationes in ſuas fabulas incluſiſſe, nec eſſe dubitandum, quin allegoria quædam principis Poëtæ carminibus inſit; niſi velimus credere eum Salmonei furorem, & impietatem in Deos æquaſſe, vel Tantali, qui, ut [b] Euripidis verbis utar,

Ἀκόλαστον ἔσχε γλῶσσαν αἰσχίστην νόσον.

Itaque quæ de Diis impiè dicta cenſentur,
1 ſic accipit, ut non in iis impium quid apparere, ſed arcana naturæ latere videantur, quibus Dei majeſtas declaratur. Quæ ſententia fuit & Plotini philoſophi ſummi, qui multas poëtarum fabulas ad ſapientum documenta ſpectare confirmat; & Porphyrii, & Procli hominum acutiſſimorum, qui de hac re etiam commentarios libros ediderunt; & Longini, qui in libro de ſublimi genere dicendi cuidam [c] Homeri loco, ubi præ timore e ſolio exilientem Poëta Plutonem inducit, medendum allegoriâ cenſet, ne impiè loquutus eſſe videatur. Sed & Dionyſius Halicarnaſſeus libro ſecundo in fabulis Græcorum multa & ad mores utilia, & ad cognoſcendam rerum naturam allegoriâ putat occultari; & Macrobius [d] hanc rationem fabulas explicandi probat, ac multas hoc pacto ipſe explicat; & Euſtathius in Homerum, qui omnibus Homeri fabulis ferme allegoriam ineſſe arbitratur; & Stoici omnes, quos Cicero de Naturâ Deorum poëtarum fabulas interpretari teſtatur, & philoſophicas rationes ipſis occultari contendere. Multi
2 præterea doctiſſimi viri hanc ſententiam videntur comprobaſſe; quam licèt improbet Ariſtarchus, Lucianus irrideat, Scaliger [e] contemnat, alii non indocti viri putent explodendam; tamen quum a graviſſimis philoſophis videam eſſe confirmatam, repudiare non poſſum. Quapropter oſtendam hodierno die veroſimile eſſe poëtas, & præcipuè vetuſtiſſimos quoſque allegoriâ frequenter uſos, & hac figurâ veritatem abdidiſſe, ne vulgi oculis conſpecta vileſceret; ob eamque cauſam quaſdam fabulas, quæ impiæ videantur, non dedecere majeſtatem Deorum, quia his non eorum vitia, ſed opera naturæ exprimantur. Et ſanè dubitari non poteſt, quin poëtarum ſit aliud dicere, aliud intelligi velle; citat Ponticus [f] Heraclides Alcæi locos nonnullos, aliorumque Græcorum poëtarum, ex quibus conſtat poëtas aliud dixiſſe, aliud in mente habuiſſe; nec apud Latinos non id figuræ genus frequens, & uſitatum; exempla quivis poteſt annotare; ideo nos contenti erimus pauca attuliſſe. Horatius [g] in pulcherrimâ Ode, cujus initium: 3

O navis referent in mare te novi
Fluctus......

Romanam Rempublicam civili bello perfunctam, & in idem rurſus relabentem, vel potiùs Brutum victis jam partibus iterum civile bellum inſtaurantem navi comparat, & tanquam navim alloquitur; quæ ſæviſſimâ tempeſtate jactata, & fluctibus pæne obruta, & conquaſſata, æſtus violentiâ refertur in mare, & in eadem pericula rurſus revolvitur; ubi:

Nudum remigio latus,

&

Malus celeri ſaucius Africo,

& *lintea non integra*, ſunt opes partium fractæ, exercitus fuſi; fluctus autem nihil aliud ſunt, quàm adverſa bellorum, portus verò pax, quam ut bello anteponat, Brutum cohortatur. Idem Poëta puellam nuptiis immaturam indomitæ juvencæ [h] expreſſit imagine:

Nondum, inquit, *ſubactâ ferre jugum valet*
Cervice, nondum munia comparis
Æquare, nec tauri ruentis
In Venerem tolerare pondus.
Circa virentes eſt animus tuæ
Campos juvencæ, nunc fluviis gravem
Solantis æſtum, nunc in udo
Ludere cum vitulis ſalicto
Prægeſtientis......

Virgilius autem in eclogis utitur hac figu-
râ plurimùm, quum res paſtorales ad Ro- 4
manas accommodat; & quæ [i] ſibi, & ſuis acciderunt, paſtoribus tradit accidiſſe, & per ambages amicos, & Romanos proceres, & Auguſtum laudat. Quum autem allegoria illa vulgatior, qua etiam oratores utuntur, ſit poëtis adeo familiaris, ut exempla, quæ attulimus declarant, & quivis poteſt animadvertere; illa magis recondita, quæ præcepta vitæ utilia continet, vel arcana natu-

a Heraclid. Pontic. de Homer. Allegor. in princip. b Euripid. in Prolog. Oreſtis. c Hom. Iliad. υ. v. 60. d Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 17. e Jul. Cæſ. Scal. Poët. libr. 3. c. 83. f Heracl. Pont de Alleg. Hom. paulo poſt princ. g Horat. l. 1. Od. 14. h Hor. Carm. l. 2. Od. 5. i Virg. Ecl. 1. &c.

naturæ, divinæque philoſophiæ velo fabularum tegit, & occultat, a poëtis aliena credi non debet; quæ ſi a poëtarum carminibue excludatur, locum, in quo conſiſtat, vix habet. Poëtis enim præcipuè convenit; nam [a] poëtæ ſeſe inſtinctu, afflatuque divino commoveri glorientur; id autem genus proprium eſt eorum, qui præſentiâ Numinis concitentur; quod Veterum declarant oracula: declarent carmine Sibyllarom: & quod majus eſt, declarant vaticinia divinorum prophetarum, quæ ſacris paginis continentur; quæ allegoriâ plerunque obſcurantur. Accedit eodem,
5 quod id genus admirationis plurimum habet, ex qua oritur delectatio, quam poëtæ inprimis conſectantur; quàm ènim lectorem delectat ſagaciter invenire, quod poëta fabularum involucris occultavit? Nonne hic eſt ingeniorum venetus multo jucundiſſimus, abdita perſcruteri, deprehendere letentie, in lucem obſcura proferre? nonne ſapientum ingenia ſibi gratulentur, neceſſe eſt, quum quod vulgi intelligentiam eſſugiebat, perſpicere potuerunt? quum ſub abſurdis commentis deliteſcentem veritatem deprehenderunt? Quo fit, ut hujuſmodi fabulis, & imperiti gaudeant, & ſapientes; nam imperitos fabuloſa narratio, ſapientes fabulis incluſa veritas afficit voluptate; quæ, neſcio quo pacto, videtur euguſtior, quum latet ex aliquâ parte, quàm quum ſe profert un verſam; nam quemadmodum quaſdam pulcherrimas fœminas velatas ex parte pulchriores eſſe viſas accepimus; ita veritas velo tecta fabularum majorem pulchritudinem præſefert; & ſicut myſtica ſacre, quia ſunt ab oculis remota profanorum, & ignota vulgo majeſtate præcellunt, & habentur ſanctiora; ita ſapientum ſententiæ ſermonis ambagibus occultatæ videntur eſſe graviores, & habere quandam ſublimitatem; quia ad earum intelligentiam non poteſt vulgus aſpirare. Nec aliâ ratio-
6 ne meliùs poëta conſequitur, ut de ſe poſſit [b] illud prædicare:

Odi profanum vulgus, & arceo.

Nam ſi obſcuritate ſermonis uteretur ejus oratio a vulgo abhorreret, ſed nihil delectationis afferret; nunc autem, quum fabulis utatur allegoriâ celantibus verum, non eſt injucunda; nihil enim ab hiſtoriâ differt, nec eſt humilis, aut vulgaris, quum promittat aliquid arcanum, & a vulgi ſenſu remotum, & oſtendat notas occultæ veritatis.

DISSERTATIO XXX.

De iisdem Allegoriis.

Heraclitus ob operum obſcuritatem dictus eſt σκοτεινὸς; *ideſt* tenebroſus. *Sapientum vetuſtiſſimum genus fuerunt apud Græcos poëtæ, vetuſtiſſimi autem ſapientes allegoriis utebantur, ut ex ſacris litteris conſtat; conſentaneum eſt igitur etiam poëtas uſos; præſertim quum etiam philoſophi recentiores, & qui a ſtudiis litterarum abhorrent, iiſdem uſi fuerint.*

OMnium ſapientum vetuſtiſſimum apud Græcos poëterum genus eſſe compertum eſt; vetuſtiſſimos verò ſapientes libenter uſos allegoriâ, & ſermonis ambagibus vel ſacræ litteræ declarant, quæ videntur hoc orationis genere abundare; conſentaneum eſt igitur poëtas id genus eſſe complexos, quod vetuſtiſſimis temporibus fuit proprium ſepientum, nec eorum fabulas eſſe inanes, & enilium nugarum ſimiles, quæ ad aures puerorum demulcendas tantummodo ſunt accommodatæ, ſed continere præcepta ſapientiæ, continere phyſicas rationes, & arcana quædam 1
naturæ, quæ ſapientes illi in volgus efferri noluerunt; quod heſterno die conati ſumus oſtendere, & hodierno maximè conabimur. Et ſanè vetuſtiſſimis philoſophorum videmus occultande ſtudium veritatis placuiſſe; cujus rei teſtes locupletiſſimi citantor [c] Ægyptii, qui ſapientiam ſuam arcanis quibusdam notis dum abdunt, prodiderunt; teſtis appellatur [d] Heraclitus ille, qui ob operum obſcuritatem σκοτεινὸς ideſt *tenebroſus* dictus eſt: teſtis [e] Orpheus, ſive is Auctor habendus eſt ille vates matre Muſâ natus, ſive pythagoreus quidam, ut pleriſque [f] video placuiſſe: teſtis Parmenides, cujus utinam extarent ingenii monumenta; multa hujus rei, & præclara exempla haberemus; & tamen ex initio libri, quod citat, & explicat Sextus [g] Empiricus, id, quod affirmavimus, liquet; nec poteſt dubitari, quin vir ille hac dicendi ratione ſit uſus, niſi eum inanes ſonos fudere, & furere arbitremur. Quid Pythago-
rei? nonne præcipuè genus id comprubarunt, & ſequuti ſunt? nec aliud ſibi volunt 2

Y 2 ille

[a] Ovid. Faſt. libr. 6 in princ. [b] Horat. libr. 3. Od. 1. [c] Clem. Alex. Strom. libr. 1. [d] Heracl. apud Clem. Alex. in libr. 5. Stromat. Diog. Laërt. libr. 9. Tatian. in Orat. adverſ. Græc. [e] Diog. Laërt. in proœm. Orig. adverſ. Celſ. libr. 1. & Clem Alexandrinus. [f] Clem. Alexandrin. Stromat. libr. 1. [g] Sext. Empiric. adverſ. Mathem. pag. 157.

illa Pythagoræ dicta: ignem [a] gladio ne ſcindas: ſuper chœnicem [b] ne inſideas: ollæ [c] veſtigium in cinere confundas: a fabis [d] abſtineto: contra [e] Solem mejere non oportet: hirundinem tecto [f] recipere non convenit: ab eo, quod habet nigram caudam, cavendum; aliaque hujuſmodi, quæ in ore doctorum ſunt. Nec illa magis recondita, quibus uſos Pythagoreos teſtatur Clemens [g] Alexandrinus, Saturni lacrymam appellaſſe mare, Proſerpinæ canes ſtellas errantes; cujuſmodi [h] multa referuntur Orphei, qui ſemen μίτον, ideſt *filum*, Jovis lacrymas imbres, ἀνθινον, ideſt *floridum*, ver, Venerem tempus arandi, & ſerendi, ἀγγίδα noctem nuncupavit; nec [i] aliud epheſias litteras, quàm ænigmata ferunt continuiſſe. Jam Empedo-
3 clis multa recitantur, quæ ad id genus referuntur: multa habet ſummus auctor intelligendi Plato, quorum ſenſus allegoriâ involvitur, & occultatur; cujuſmodi eſt antrum illud nobile, quod ab egregio Philoſopho deſcribitur; currus alatus animorum, equique gemini, quorum alter melior, alter deterior, alter pareat aurigæ, reluctetur alter, in Phædro; ortus amoris ex inopiâ, Deoque copiæ, & conſilii, in Convivio; & in eodem fabula, quam narrantem inducit Ariſtophanem; qua tradit homines olim fuiſſe rotundos, & quatuor manus, & pedes habuiſſe, ſed hi, quum ſe inſolentiùs gererent, Jovem homines in binas partes ſecuiſſe, ita factum eſſe bipes hominum genus; eodem nonnulli putant pertinere animarum in alia corpora migrationem, quæ refertur in Timæo. Nec
4 verò ſolum philoſophi ſunt hoc genere delectati, ſed & alii, qui a litteris prorſus abhorrebant; ita [k] Perſæ quum ab aliquo populo poſtulabant, ut in ſuam veniret poteſtatem, legatos, qui terram, aquamque Perſia peterent, miſiſſe dicuntur: ſic Idanthyrſus [l] Scytharum Rex Dario, quum Iſtrum trajeciſſet miſit murem, avem, ranam, ſagittam, & aratrum; quo ſignificabat ille barbarus Scytharum ſagittis Perſas oppetituros, quamvis, ut mures, ſub terram ſe abderent, vel, ut ranæ, ſe in aquam demergerent, vel, ut aves, Cœlum peterent; neque enim Scythas colere agros, & in certâ ſede permanere. Sic [m] Lacedæmonii minati ſunt Philippo, quum nihil aliud ipſi ſcripſiſſent, quàm, *Dionyſius Corinthi*: ſic [o] Thraſybulus Periandro per
ambages præcepit, quum nuncio miſſo 5
conſuleretur, quomodo regnum contra jus occupatum ſtabiliret, ut primores civitatis necaret; nam ingreſſus in campum ſegete jam adultâ eminentes ariſtas baculo decuſſit; quo facto oſtendit his, qui contra leges in civitate nacti ſunt principatum, eminentiſſimum quemque eſſe tollendum: ſic [p] Tarquinius a filio eadem de re conſultus Gabiis occupatis idem ſanguinarium conſilium tyrannis dedit, celſiora capita papaverum decerpendo. Quod ſi philoſophi, quos nuda, nulliſque coloribus fucata veritas magis decet, tamen ab hoc genere non abhorrent; ſi reliqui, quos animi ſententiam ſimpliciùs, planiuſque proferre oportet, id genus aperiendi ſua conſilia, mentemque non repudiant; quanto magis poëtis convenit, qui philoſophari niſi occultè, & aliud agentes non poſſunt? qui a pedeſtri, & pervulgato genere dicendi quammaximè diſſident; qui omnes rhetorum arculas, omnia myrothecia excutiunt, omnes orationis illecebras, omnes veneres conſectantur, quibus nullum figuræ genus non eſt familiare. Id
autem ſi poëtis conceditur, quod æquum 6
eſt concedi, apparet, cur Numinibus tribuant affectiones ab illâ divinâ, immortalique naturâ abhorrentes; cur facta fingant Deorum, quæ turpe ſit hominibus non omnino perditis deſignare. Non enim hæc Numinum peccata, ſed naturæ affectiones, non adulteria, contentiones, iræ, libidines, ſed elementorum pugnæ, rerum mixturæ, deſideria naturæ debant intelligi. Quo probè conſtituto, liquet non eſſe Homerum, alioſque poëtas reprehendendos, ſi pulcherrima documenta, phyſicaſque rationes impiis in ſpeciem fabulis incluſerunt; quod ipſos feciſſe, niſi longum videretur, allatis exemplis planum facerem; neque tamen magnopere neceſſe eſt, quum nihil aliud mythologorum ſcripta declarent.

DIS-

[a] Diogen. Laërt. libr. 8. in Vit. Pythag. ſegm. 18. Plutarch. de liber. educand. [b] Diogen. Laërtius ibid. [c] Clem. Alexandrin. libr. 5. Strom. & Diogen. Laërt. ibid. [d] Diogen. Laërt. ibid. Cic. de Divinat. libr. 1. Plinius libr. 18. cap. 12. & Aul. Gell. libr. 4. cap. 11. [e] Diog. Laërt. in Vit. Pythag. ſegm. 18. Porphyr. in Vit. Pythag. & Jamblichus in Protrept. cap. 21. [f] Diog. Laërt. ibid. D. Hieronym. in Apologiâ adverſ. Rufinum, & Malchus in Vit. Pythagor. [g] Clem. Alexandrin. libr. 5. Strom. [h] Clem. Alex. ibid. [i] Idem ibid. paull. ſuper. [l] Herodot. l. 4. cap. 127. [m] Clem. Alexandr. Stromat. libr. 5. [n] Plutarch. in libro περὶ τῆς ἀδολεσχίας. [o] Herodot. libr. 5. c. 92. Diog. Laërt. libr. 1. ſegm. 100. in Vit. Periandr. ſed aliter Ariſtot. Polit. libr. 3. cap. 13. [p] T. Livius libr. 1.

DISSERTATIO XXXI.

Quàm piè de Deo ſenſerint philoſophi; quàm impiè de Diis vulgus.

Galli ſimulacra e viminibus contexta hominibus implebant, eaque in honorem Deorum ſuccendebant. Herculi Lindio conviciis ſacrificabatur. Mulieres in Capitolio comptæ ſedere ſolebant, quia ſe a Jove amari in animum induxiſſent.

QUæ de allegoriâ poëtarum diximus, & recondito ſenſu ſabularum, ſatis eſſe poſſent, Auditores ornatiſſimi, ad poëtas defendendos, qui de Diis multa dixerunt, quæ a majeſtate Deorum videntur abhorrere; niſi quidam nimis præfractè negarent, quod tot doctiſſimi viri tanquam certiſſimum tradiderunt; ſed quia non deſunt, neque defuerunt a doctrinæ ſtudiis homines non alieni, quibus tam falſum, quàm ſunt ipſæ fabulæ, videretur, ineſſe fabulis aliud, quàm fabulam, & inane otioſarum aurium oblectamentum; a-
1 lia mihi via eſt ineunda, aliâ ratione defendenda eſt cauſa poëtarum; non quòd ea, qua ſum hactenus uſus, improbanda videatur, ſed ut pluribus firmamentis innixa veritas labeſactari non poſſit. Sed antequam oſtendam Homerum, alioſque poëtas non eſſe reprehendendos, quòd humanis vitiis Deos obnoxios induxerunt, opus eſt, ut quid de Diis Antiqui ſenſerint, explicem; quod hodierno die faciam, Auditores. Triplex igitur, ut Varro doctiſſimus Romanorum tradidit, apud Veteres fuit theologia, & ratio de divinâ naturâ diſſerendi; una populi, alia philoſophorum, tertia poëtarum; & philoſophorum quidem ratio pia, & plena ſanctitatis, digna de Deo cogitavit. Illum eſſe incorpo-
reum, immenſum, ineffabilem, omnium 2
auctorem, & conditorem, ſed ſupra omnia; non vitam, ſed ſupra vitam; non ſapientiam, ſed ſupra ſapientiam; non mentem, ſed ſupra mentem; fontem boni non comprehenſum, ſed omnia comprehendentem, & irrigantem; in quo quidquid eſt, verè ſit, & vivat, Plato [a] ille divinus confirmavit. Rectorem [b] Univerſi Ariſtoteles, immotum, cunctiſque motum impertientem; Stoici [c] vim, & rationem univerſa permeantem; Anaxagoras mentem omnia [d] diſponentem; Thales Mileſius [e] mentem ex aquâ cuncta effingentem. Nec minùs piè ſcriptor orphicorum [f] carminum cecinit:

Εἷς ἔςʼ αὐτογενής: ἑνὸς ἔκγονα πάντα τέτυκται
Ἐν δʼ αὐτοῖς αὐτὸς περινίσσεται, οὐδέ τις αὐτὸν
Εἰσοράᾳ θνητῶν, αὐτὸς δέ γε πάντας ὁρᾶται.

Sed populares opiniones de divinâ naturâ 3
quàm longè a philoſophorum ſapientiâ, & pietate receſſerunt? primùm omnium ipſam in partes diſcerpſerunt, eaſque tam multas, ut, Plinio [g] teſte, major Deorum numerus, quàm hominum haberetur; ita factum eſt, ut quod ſolum ex omnibus unum, ſimplexque verè eſt, omnium maximè multiplex eſſe videretur. Non enim ſolùm hominibus, ſed rebus omnibus proprium Numen tribuerunt; & ſicut in eo vehementer errarunt, quod ipſum unum in multitudinem infinitam diſtraxerunt; ſic in eo, quod ipſum bonum malis, & fugiendis rebus addixerunt. Hinc pro Diis culta vitia, cultæ [h] febres, cultæ [i] exterrimæ animi perturbationes; deinde quàm impio cultu hæc ipſa Numina affecerunt! Cartha-
ginienſes [l] Saturno nobiliſſimos pueros im- 4
molabant: Galli Mercurio [m] humanâ hoſtiâ faciebant; qui [n] immani magnitudine ſimulacra e viminibus contexta quum hominibus implevíſſent, in honorem Deorum ſuccendebant: Cyprios [o], & [p] Scythas, alioſque populos permultos, & inter eos veteres Latinos [q] humano ſanguine.

Deos

[a] Plato in Sophiſtâ. De Deo Platonis Vid. Maximum Tyrium Diſſert. 1. & Alcin. de Doctr. Platonis cap. 10. [b] Ariſtotel. Metaphyſic. libr. 12. cap. 7. & in Epiſtol. ad Alexandr. apud Jo: Stob. Ecl. phyſic. cap. 6 libr. 1. [c] Plutarch. de Placit. Philoſuphur. libr. 1. cap. 7. [d] Clem. Alexandr. in Protrepr. & Jo: Stob. Ecl. phyſic. cap. 1. libr. 1. [e] Jo: Stob. ibid. [f] Orpheus apud Clem. Alexandrin. in Protrept. [g] Plinius libr. 2. cap. 7. [h] Cic. libr. 3. de Natur. Deor. Plinius libr. 2. cap. 7. Minutius Felix in Octavio, & Cyprian. libr. de Idolorum vanitate. [i] Clem. Alexandr. in Protrept. D. Auguſtin. libr. 20. contra Fauſtum cap. 9. & de Civit. Dei libr. 4. cap. 23. Epiſtol. 44. vel 17. Ed. Antuerp. ad Maxim. Madaur. & in Enarratione Pſ. 104. [l] Plato in Dialog. cui titulus *Minos*, Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 1. Diodor. Sicul. libr. 20. Sil. Italic. libr. 4. in fine, Tertullian. in Apologetic. cap. 9. Lactant. Firmian. libr. 1. de falsâ Relig. cap. 21. Juſtin. libr. 19. Euſeb. de Præparat. Evangelic. libr. 4. & Paul. Oroſ. libr. 4. cap. 6. [m] Cicer. in Orat. pro M. Fontejo, Cæſar de Bell. Gallic. libr. 6. Strab. libr. 4. & 14. Diodorus Siculus libr. 5. & 6. Dionyſ. Halicarn. libr. 1. Plinius libr. 30. cap. 1. Pompon. Mel. libr. 3. cap. 2. Solin. cap. 24. Lactant. Firmian. ibid. libr. 1. cap. 21. & Martianus Capell. libr. 6. [n] Jul. Cæſar de Bello Gallic. libr. 6. & Strabo libr. 4. [o] Lactant. Firmian. libr. 1. de fals. Relig. cap. 21. [p] Lucianus de Sacrificio circa finem. Philoſtratus in Vit. Apollon. libr. 6. cap. 10. Lucanus libr. 1. Pharſal. & Herodot. libr. 4. [q] Lactant. Firmian. de falsâ Relig. libr. 1. cap. 21.

Deos piscaviſſe memoriæ proditũ eſt. Herculi Lindio [a] conviciis ſacrificabant; in honorem [b] Bacchi phallos, ideſt pudenda vitilia circumferebant; qui [c] Matri Magnæ ſerviebant, virilitatem ſibi abſcindebant; lacertos cultris [d] cædebant Bellonæ ſacerdotes. Jam ſcenicos ludos Romani [e] ad pla-
5 candam Deorum iram celebrabant; in quibus virgines prætextatæ verba audiebant: in Veneris [f] templo Babylonii advenis omnes mulieres proſtituebant: jam [g] beſtiarii, jam gladiatores [h] nonne Deorum numini placando mactabantur? jam [i] Majuma, jam Floralia [l] nonne obſcenorum ludorum ſunt nomina ad Deos propitiandos repertorum? Quid ea, quæ fiebant in Capitolio, quàm planè ſtultitiam arguunt civilis theologiæ! ſiquidem apud Beatum Auguſtinum [m] Seneca teſtatur alios horas Jovi nunciaſſe, alios, tanquam ungerent Jovem, vano brachiorum motu imitatos ungentem; alios Diis libellos obtuliſſe, eoſque ſuam cauſam docuiſſe; fuiſſe mulieres, quæ crines Minervæ, Junonique diſponerent, quæ ſpeculum tenerent; fuiſſe artifices, qui, quaſi Deus iisdem, quibus homines, rebus caperetur, artificio ſuo Jovem oblectare conarentur. Nec mirum eſt his
6 obſequiis, quibus homines capi ſolent, & devinciri, eo tempore homines benevolentiam Deorum eſſe aucupatos; iisdem quippe Deos, quibus homines, perturbationibus exiſtimabant [n] commoveri, eadem appetere, & declinare, nec eſſe expertes affectuum humanorum. Sed ignoſcendum fortaſſe illis, ſi mediocres, aut honeſtas cupiditates in Deorum naturam cadere voluiſſent; illud ferri non poteſt tantam libidinem innatam putaſſe immortalibus illis, diviniſque mentibus, ut aſotorum omnium cupiditates, ac libidinem ſuperarent; quod licèt ex his, quæ diximus, & ex genere ludorum, quibus Dii delectari putabantur, intelligi poſſit, clariùs tamen adhuc oſtendemus. Principio quum inter omnes cupiditates maximè vehemens eſſe vi-
7 deatur, maximeque perturbare hominum mentes libido venereæ voluptatis, hac Deos duci vulgò creditum eſt. Affirmat [o] Seneca mulierculas in Capitolio ſedere ſolitas comptas, & ornatas; quia ſe a Jove amari in animum induxiſſent; & fortaſſe erant, qui deceptis fucum facerent, & ſimulati Numinis induti perſonam explerent voluptatem ſuam. Minùs autem mirum mulierculis imperitis, quæ formæ ſuæ gloriâ ducuntur, & ad quidlibet credendum adducuntur, id eſſe perſuaſum, quum populus univerſus, & graves interdum viri a tam puerili opinione non abhorrerent. In Euthyphrone Plato indicat Socratem eſſe ab adverſariis in cauſam, crimenque vocatum, quòd & hanc cupiditatem, & alias in Deum cadere conſtantiſſimè pernegaret. Sed finem dicendi non facerem, ſi omnia, quæ huc pertinent, velim exponere; quapropter ea in præſens tempus omittemus, & alio die perſequemur.

DISSERTATIO XXXII.

Quæ fuerint populi opiniones de Naturâ Deorum.

Multi etiam poſt heroica tempora Deorum filii exiſtimati ſunt; licèt Clemens Alexandrinus aliter ſentiat; ex quo conſtat vulgus crediſiſſe Deos libidine incitari, & nullam turpitudinem ab ipſis abhorrere: ſicut fabulæ turpiſſimæ, quæ de Diis narrantur, oſtendunt.

ALexander ille Magnus, quum perdomito Orbe [p] terrarum Herculis, Liberique Patris victorias æmulatus Deus quibusdam videretur, & ab [q] oraculo Jovis Hammonis filius Jovis eſſet ſalutatus, duabus [r] rebus ajebat ſe admoneri ſuæ mortalitatis, ſomno ſcilicet, & venereâ voluptate; tam ille alienam a naturâ Deorum venerem arbitrabatur, ut quum ſibi conſcius eſſet aliorum quoque vitiorum, in 8
quæ pronior fuiſſe fertur, quòd concubitu modicè, & temperanter uteretur, fiduciam ſuæ divinitatis abjecerit. Itaque non tam ſibi viſus eſt indignus immortalitatis opinione, quòd iræ impotens Cli-

[a] Lactant. Firmian. de fals. Relig. libr 1. cap. 21. [b] Clem. Alexandrin. in Protrept. [c] Plin. libr. 11. c. 49. & libr. 35. cap. 12. [d] Lucanus libr. 1. Lactant. Firmian de fals. Religion. cap. 21. & Ælius Lamprid. in Vitâ Commodi. [e] Tit. Liv. libr. 7. in princip. & D. Auguſtin. de Civit. Dei libr. 1. cap. 32. [f] Herodotus Hiſtor. libr. 1. cap. 199. [g] Tertullian. in Apologet. [h] Auſonius Eclog. de Feriis Romanor. & Julius Capitolin. in Vitâ Maximini, & Balbini. [i] Suid. in Voce Μαϊουμᾶς, D. Jo. Chryſoſtom. Hom. 6. & 7. in Matthæum, [l] Vetus Juvenal. Scholiaſt. Sat. 6. v. 249. Ovid. Faſtor. libr. 5. & Plin. libr. 28. cap. 29. [m] Seneca de Superſtitione apud D. Auguſtin. de Civit. Dei libr. 6. cap. 10. [n] Clem. Alexandrin. in Protrept. [o] Seneca de Superſtitione apud D. Auguſtin. de Civit. Dei libr. 6. cap. 10. [p] Arrianus de Exped. Alexandr. libr. 3. circa init. Plutarch. in Apophth. & de Fortun. vel Virtut. Alexandr. Orat. 1. [q] Plutarch. in Vitâ Alexandri, & ibidem. [r] Idem de Adulat. & Amici diſcrimine.

Clitum [a], a quo ſervatus fuerat, inter po-
cula interfecerat; quòd [b] Calliſthenem
odio adductus occidendum mandaverat;
quòd Parmenionem, & Philotam viros
virtute, & rerum geſtarum gloriâ prin-
cipes e medio ſuſtulerat; quòd [c] nobiliſ-
ſimam Perſarum Regiam mulierculæ hor-
tatu ebrius inflammarat, quàm quòd a
ſe venereâ non prorſus abhorreret; eam
libidinem fœdiorem, quàm ut in Deum ca-
dere poſſet, arbitrabatur. Sed non vulgus
hominum ſententiam maximi Regis com-
probavit; nam & aliis vitiis Deos obno-
xius, & inprimis intemperantiæ libidinis
credidit. Nec erat, cur [d] Clemens Alexan-
drinus quæreret, qua de causâ, quum heroi-
cis temporibus toties cum mortalibus fœ-
minis concubuiſſe dicerentur; deinde tot
ſæculis, quaſi mutatâ voluntate, hujuſmodi
congreſſibus abſtinuerint; neque enim, ut
ait [e] Satyricus, adeo

...... *ſenuerunt Juppiter, & Mars,*

& alii Dii, ut & poſt heroica tempora lon-
go intervallo non fama obtineret eos ſe ſe
cum feminis miſcuiſſe, & excellenti virtu-
te homines procreaſſe. Siquidem [f] & Ro-
2 mulum Martis editum ſatu, & Ariſtome-
nem [g] Meſſenium cujusdam Dei, qui cum
Nicoteliâ matre ſpecie draconis concu-
buerit, & [h] Platonem Apollinis ſuiſſe fi-
lium, & Alexandrum [i] Macedonem Jovis,
& Aratum [l] Æſculapii, & [m] ſuperiorem
Scipionem Jovis, & Auguſtum [n] Apollinis
memoriæ prodiderunt. Quæ opinio nun-
quam invaluiſſet, niſi Deos libidine incita-
ri, & cum feminis rem habere mortalibus
vulgus credidiſſet. Nec ea turpitudo ab o-
pinione vulgi, quæ de naturâ Deorum fuit,
abhorrebat; non hic ego commemorabo
traditum eſſe a Veteribus [o] Jovem cum
ſorore Junone inceſtis nuptiis copulatum;
jura [p] lecti maritalis Venerem violaſſe, &
Vulcano feciſſe injuriam, quæ Marti copiam
ſui corporis fecerit: prætermitto [q] alia
ſexcenta, quæ ſunt a poëtis prodita; quæ
tamen non tanquam fabulæ poëtarum, ſed
tanquam res verè geſtæ a populo proba-
bantur, & publicis cæremoniis, & ſacris
confirmatæ ſunt. Quis neſcit iras, & con-
tentiones inter Deos, & bella extitiſſe,
omnis antiquitatis teſtimonio creditum 3
vulgò? Nec ſanctiùs de Diis illi ſentiebant,
qui ſe eorũ voluntatis eſſe conſcios, & men-
tis interpretes, & naturæ peritiſſimos, &
ſacrorum antiſtites gloriabantur. Euthy-
phron ille apud [r] Platonem, qui ſe vatem
ſummum, & Deorum adminiſtrum profi-
tetur, patrem capitis arceſſit, quòd ejus
incuriâ mercenarius obierit; id autem ju-
ſtum putat exemplo Jovis adductus, qui in
vincula Saturnum dicitur conjeciſſe. Nec
aliâ de [ſ] causâ Syrorum ſacerdotes piſces
venerabantur, niſi quia Venus, quum Ty-
phonem fugeret, piſce delituiſſe, iramque
Typhonis vitaviſſe putabatur. Nam quod
de Baccho narrat [t] Arnobius, id eſt hu-
juſmodi, ut omnem turpitudinem, quæ
excogitari unquam poſſit, ſuperare videa-
tur. Refert hic ſcriptor in Bacchi ſacris
oſtendi phallos, & hanc eſſe ejus ritus o- 4
riginem; quum [u] Bacchus ad Inferos vel-
let deſcendere, ut ea, quæ de Inferis di-
cuntur, cognoſceret, & viam, quæ illuc
duceret, ignoraret, Proſumnum conſuluit,
quem ſciebat ejus itineris non eſſe impe-
ritum. Proſumnus, quum amore Bacchi
flagraret (erat enim Bacchus adoleſcens for-
mâ pulcherrimus) ſe viam negavit oſten-
ſurum, niſi faceret ſibi copiam, & frui æ-
tatis flore concederet, quum ab Inferis re-
vertiſſet. Haud difficulter annuit Bacchus,
& jurejurando affirmavit ſe, ſi per Proſum-
num compos voti fieret, ejus voluntati
morem eſſe geſturum; oſtendit viam Pro-
ſumnus, Bacchus ad Inferos penetravit;
inviſit regionem Tartari, ſed dum Bacchus
apud Inferos commoratur, Proſumnus eſſe
deſiit; reverſus ab Inferis Bacchus, & au-
ditâ Proſumni morte, quò jurisjurandi re-
ligione ſolveretur, phallum ſtudioſè fin-
xit, eique ſic inſedit, ut quam vivo tur-
pitudinem ſe debere cenſebat, mortuo re-
præſentaret; ad ejus rei memoriam inſtau-
randam tradunt inſtitutum, ut in Bacchi
ſacris phalli circumferrentur. Atque hujus
generis innumerabilia poſſent exempla pro- 5
ferri, quæ ſciens prætermitto, alterum ex
eodem [x] Auctore attuliſſe contentus, qui

a Ti-

---

[a] Plutarch. in Vitâ Alexandri. [b] Idem de Adulat. & Amici diſcrimine, & in Vit. Alex. [c] Q. Curt. libr. 5. cap. 7. & Plutarch. in Vit. Alex. [d] Clem. Alexandr. in Protrept. [e] Juvenal. Sat. 6. v. 59. [f] T. Liv. libr. 1. [g] Pauſan. in Meſſenic. ſive l. 4. [h] Speuſippus de Cenâ Platonis, & Clearchos in in Laudatione Platonis, & Anaxilides de Philoſophis libr. 2. omnes apud Diogen. Laërtium libr. 3. ſegm. 2. Apulejus de Doctr. Platon. Origen. contra Celsum libr. 1. & 6. D. Hieronym. contra Jovinianum libr. 1. & Plutarch. in Sympoſ. libro 8. quæſt. 1. [i] Plutarch. in Alexandro, & Pauſan. in Meſſenic. ſive libr. 4. [l] Pauſan. ibid. & in Corinthiac. ſive libr. 2. [m] Tit. Liv. libr. 26. Val. Maximus libr. 1. cap. 3. Aul. Gell. libr. 7. cap. 1. & Plin. de Vir. Illuſtrib. cap. 49. [n] Sueton. in Vitâ Auguſti cap. 94. [o] Virgil. Æneid. libr. 1. v. 50. Homer. Iliad. libr. 16. Senec. in Hercul. Furent. in princip. & in Agamemn. Apulejus libr. 6. Metam. & Cic. de Nat. Deor. libr. 2. [p] Ovid. Met. libr. 4. fab. 5. & l. 2. de Art. Am. & libr. 1. Amor. Eleg 9. Hygin. fab. 148. & Stat. libr. 7. Thebaidos. [q] Clem. Alexandr in Protrept. [r] Plato in Euthyphr. ſive de Sanctitat. [ſ] Xenoph. de Expedit. Cyr. libr. 1. Cic. de Nat. Deor. l. 3. [t] Arnob. adverſ. Gent. [u] Clem. Alexandrin. in Protrept. [x] Arnob. adverſ. Gent.

a Timotheo proditum memoriæ teſtatur; in Phrygiâ eſſe inauditæ magnitudinis petram, quam Aedum incolæ vocant; in eâ quum Mater Deûm conſopita jaceret, ejus amore inceſto Jovem deflagraſſe, & explere conatum voluptatem ſuam; ſed eâ reluctante, filiique complexus repellente, in Petram libidinem effudiſſe; ex eâ natum Acdeſtin immani robore corporis, immani animi ferocitate Superûm contemptorem, hominum vaſtatorem; cujus audaciam ut contunderet, Bacchum Acdeſtin vino conſopitum exectis genitalibus mitem reddidiſſe; initio ingentem fluxiſſe e vulnere ſanguinis vim, ex eo natum cum pomis punicam malum; ejus pomum quum Sangarii fluminis filia ſinu teneret, utero puerum concepiſſe; ex eâ natum Atyn hunc, quum adoleviſſet, & præſtantiâ formæ omnes vinceret, & Acdeſtin, & Matrem Deûm dilexiſſe; huic Midam Regem filiam in matrimonium collocaſſe, & ne quis nuptias impediret, quum eæ celebrarentur, claudi portas urbis imperaſſe; id Matrem Deûm reſciſſe, & quò nuptias eas disturbaret, quas dilecto puero ſciebat exitium allaturas, ingreſſam urbem clauſam, mœnibus ejus capite ſublatis [ideo turritam Berecynthiam fingi ferunt] ſuperveniſſe Acdeſtin, & omnia tumultu miſcuiſſe; Atyn aufugiſſe, & raptâ teſtulâ ſibi genitalia abſcidiſſe; ex eo vulnere Atyn mortuum; natam e ſanguine pueri violam. Hæc autem, quum a doctiſſimis viris proderentur, & Deorum cæremoniis probari viderentur, quis credat ullam fuiſſe turpitudinem, a qua Dii Gentium abhorrere putarentur?

DISSERTATIO XXXIII.

Non a fabulis poëtarum natas vulgi de Diis opiniones, ſed contra.

Eleaſinia ſacra ſive a Melampo, ut Clemens Alexandrinus tradit, ſive, ut Diodorus Siculus cenſet, ab Athenienſibus inſtituta ſint, longè antiquiora ſunt omnibus poëtis. Homerus enim vetuſtiſſimus fuit poëtarum juxta Herodotum, & Vellejum Paterculum, qui quadringentis annis poſt Herculem floruit; & ſi qui ante Homerum poëtæ vixerunt juxta alios, non tamen Hercule fuerunt antiquiores; quemadmodum ſunt vetuſtiora Hercule Eleaſinia ſacra; idemque dicendum de aliis myſteriis; quum autem in his turpiſſimæ Deorum actiones repræſentarentur, evincitur opinionem populi de Diis fuiſſe poëtarum fabulis vetuſtiorem.

Multa collegimus Auditores, quibus, quàm turpes, & quàm abſurdas de Deorum naturâ populus, & quod majus eſt, ſacrorum antiſtites haberent opiniones, appareret; nunc quia poſſet aliquis ſuſpicari opiniones hujuſmodi eſſe natas e fabulis poëtarum, qui miſcendo humana divinis religionem, atque adeo omnem vitam perturbarint, poëtas vacare culpâ oſtendemus, & ſponte ſuâ populum in tantâ turpitudine verſari Deos crediddiſſe. Non enim fabulæ poëtarum hujuſmodi nugis originem præbuerunt, ſed contra reputando, ab his opinionibus vulgi poëtarum commenta profluxiſſe comperiemus; quum opiniones vulgi antiquiores poëtarum fabulis reperiantur. Quid enim [a] ſacris Cereris Eleuſiniæ vetuſtius? quid autem aliud in ſacris Cereris Eleuſiniæ, quàm Proſerpinæ raptus exprimebatur, [b] erroreſque Cereris, & labores in quærendâ filiâ ſuſcepti? qui Proſerpinæ raptus, & Cereris errores quantæ ſunt in Plutone, qui rapuit, cupiditatis, & in Cerere, quæ raptam quæſivit, infirmitatis argumentum? ille fratris filiam virginem ad inceſtas nuptias violenter avexit; quod facinus non dico ſobrii, & moderati homines, verùm etiam diſſoluti horreant perpetraſſe; & ejus virginitati vitium obtulit, quam illibatam ſervare, & ſummâ vi tueri debebat; hæc autem quum eſſet Dea, raptorem ignoravit, terrarum Orbem errabunda peragravit, ærumnas pertulit, luctu, & mærore contabuit. Et tamen hæ cæremoniæ te-

ſtea·

a Lactant. Firmian. libr. 2. de Orig. Error. cap. 4.
b Feſtus Pompejus libr. 7. Lactantius Firmian. de falsâ Religion. libr. 1. cap. 21.

ſtes Deorum libidinis, & imbecillitatis eo
2 tempore ſunt conſtitutæ, quo nondum poë-
tarum genus ſabulis auctoritatem dederat;
ſiquidem Cereris Eleuſiniæ ſacra ante Her-
culem Thebanum multis ætatibus inventa
perhibentur, qui primus exterorum his ſer-
tur initiatus. Melampus enim Amytbao-
nis filius ea dicitur oſtendiſſe, ut tradit
Clemens [a] Alexandrinus; vel, ut refert Dio-
dorus [b] Siculus, Athenienſes ipſi, qui a
Cerere ingentia beneficia acceperunt, his
cæremoniis, & myſteriis Deam ſunt remu-
nerati; ſed poëtarum vetuſtiſſimum Ho-
merum [c] Herodorus, Vellejuſque Pater-
culus, aliique ſcriptores agnoſcunt, qui
quadringentis annis poſt Herculem The-
banum floruit. Quod ſi illos audire lubet,
3 qui ante Homerum poëtas fuiſſe conten-
dunt, non tamen vetuſtiores myſteriis e-
leuſiniis poëtæ reperientur; neque enim
aut Orœbantius Trœzenius, aut Phry-
gius Dares, aut Meliſander Mileſius,
quos memorat [d] Ælianus, neque Helena
poëtria, cujus apud Photium [e] mentio eſt,
quæ ſcripſit verſibus bellum trojanum, a
qua multa Homerum perhibent mutuatum,
Trojanis temporibus vetuſtiores, nedum
Cereris myſteriis; neque Muſæus, aut Or-
pheus Herculis ætatem anteceſſerunt; ſi
tamen hos unquam fuiſſe concedimus,
quod clariſſimos viros [f] negaſſe animadver-
timus; Linus [g] ipſe, quem Herculis do-
ctorem ferunt iniquam ab eo mercedem
tuliſſe mortem, non fuit his myſteriis an-
tiquior. Licet idem de reliquis myſte-
4 riis dicere; Dardanus [h], qui Dardaniam,
Trojâ vetuſtiorem urbem condidit, arca-
na Matris Magnæ ſacra conſtituit; Ee-
tion [i] orgia Samothracum princeps cele-
bravit; Cinyras [l] Veneris initia prodidit,
in quibus initiatis phallus oſtendebatur;
quæ omnia, antequam poëtæ ſabulas car-
minibus illuſtraſſent, ſunt inſtituta; & ta-
men in his omnibus Deorum turpitudo ob
oculos ponebatur. In Bacchi [m] myſteriis,
quæ ſabazia nuncupantur, concubitus Jo-
vis cum Proſerpinâ filiâ referebatur; di-
ſcerptus a Titanibus Bacchus, collectis ab
Apolline membra defuncti, humoque man-
data myſteriis exprimebantur. Quid dicam,
quàm abſurdas opiniones de Diis habue-
rint multæ barbaræ nationes, quæ has cer-
tè a poëtis non acceperunt, quum poëticam
facultatem nunquam coluerint? quid Æ-
gyptiorum ſacra commemorem, quæ Deo-
rum imbecillitatem, perverſoſque mores
declarabant? quæ non poëtarum fabulis,
ſed Ægyptiorum hiſtoriis continebantur;
Ægyptiorum [n] quippe monumenta trade- 5
bant Solem, quum conſpexiſſet Saturnum
clam concumbentem cum Rheâ, impre-
catum Deæ, ut neque menſe, neque
anno pareret; Mercurium autem, quum
Deam deperiret, ejus amore potitum hu-
juſmodi fraudem eſſe commentum; ad
calculorum luſum Lunam provocaſſe, in-
terque ludendum ſeptuageſimam partem
lucis Lunæ abſtuliſſe, & quinque dies
confeciſſe, qui neque anno, neque ul-
lo menſium continerentur, quibus Rhæa
quinque Deos pepererit; primo die Oſi-
rin, ſecundo Arverem, tertio Typhonem,
quarto Iſin, quincto Nephtem; Iſin autem,
& Oſirin, antequam naſcerentur, amore
mutuo captos in utero matris concubuiſſe;
ex eo coitu Horum nonnulli ferunt pro-
creatum. Jam Oſirin a Typhone deceptum,
quum in arcam ſe conjeciſſet, in profun- 6
dum eſſe demerſum; Oſiridis morte con-
ſternatos Panas, atque Satyros, factumque
ex eo, ut ſubiti terrores populi, vel exer-
citus, conſternationeſque ſine causâ coor-
tæ panici terrores vocarentur; Iſidis lu-
ctum lugentis mortem fratris, & viri (ex
quo Ægypti regionem ἀπὸ τῦ κόπτεσθαι, quod
plangere ſignificat, Copto volunt appella-
tam) ejusdem errores cadaver inſupultum
quærentis, & diſſipatus artus componentis
ærumnas; tum famulatam Iſidem Malcan-
dro Regi, Aſtartæque Reginæ, eorum
filium nutriendi curâ ſuſceptâ infanti non
mammam, ſed digitum exugendum præ-
buiſſe; quem quum immortalitate donare
cuperet, & in ignem conjeciſſet, a Reginâ
prohibitam incepto deſtitiſſe, non poëta-
rum fabulæ, ſed ipſis antiquiores Ægyptio-
rum, qui poëtis carebant, prodiderunt. Ex
quibus intelligi poteſt homines, antequam
poëtæ ſuas fabulas proferrent, prolatas ver-
ſibus illuſtrarent, iiſdem erroribus impli-
citos non expertes putaſſe perturbatio-
num, humanorumque vitiorum Deos im-
mortales.

[a] Clem. Alex. admon. ad Gent. [b] Diod. Sicul. libr. 1. [c] Herodot. In Vit. Homer. [d] Ælian. libr. 11. cap. 2. [e] Phot. Biblioth. libr. 190. [f] Ariſtotel. apud Cicer. de Natur. Deor. libr. 1. & Suidas in Voc. Ὀρφεύς. [g] Clem. Alex. Strom. l. 1. & Cel. Rhodig. libr. 19. cap. 23. [h] Clem. Alexandr. admonit. ad Gent. [i] Idem eod. loc. [l] Idem eodem loco. [m] Clem. Alex. in Protreptic. [n] Totum id apud Plutarch. de Iſide, & Oſir.

DISSERTATIO XXXIV.

Qua artis leges non egredi poëtas oſtenditur, quum Deos faciunt vitiis, & perturbationibus humanis obnoxios.

Homerum Plato ab eâ, quam inſtituit, Republicâ multo verborum honore compellatum, coronatumque, & unguentis delibutum dimittit; præcipuè quia multa de Diis finxerit, quæ ipſos dedeceant; quamobrem Beatus Auguſtinus Platonem, quatenus piè poteſt, inter Deos Gentium putat eſſe referendum. Poëtæ vetuſtiſſimi ſuis fabulis peſſimè Reipublicæ, & moribus conſuluerunt; verùm ipſi opinionem vulgi potiùs, quàm veritatem ſequuntur; ſic Medeam filiorum cæde maculatam traducunt; quum tamen Corinthii id facinus perpetrarint; ſic impudicam Helenam, imbellem Paridem, Minoëm immaniſſimum fingunt, quum verius ſit contrarium.

HOmerum [a] Plato in eâ, quam inſtituit, ac fingit, præſtantiſſimâ civitate multo verborum honore compellatum, coronatumque, & unguentis delibutum dimitti jubet cum ob alias cauſas, tum quòd de Diis multa finxerit, quæ divinam naturam dedecere videantur. Quod Platonis
1 effatum adeo [b] Beatus Auguſtinus admiratur, ut Platonem, quatenus piè poteſt, inter Deos Gentium putet eſſe referendum. Dionyſius quoque [c] Halicarnaſſeus Romulum, & Romanos jure laudat, quòd Græcorum fabulas non comprobarint, & e ſacris, cæremoniiſque ſuis prorſus abdicarint. Et ſanè dubitari non poteſt, quin vetuſtiſſimi poëtæ, qui fabulis hujusmodi ſua ſcripta referſerunt, peſſimè Reipublicæ, & moribus conſuluerint; nam etſi, ut eſt a nobis demonſtratum, antequam poëtæ inſanire cœperunt, multa vulgò credebantur, quæ ab illâ divinâ, immortalique naturâ abhorrebant, nec poëtæ fuerunt auctores earum opinionum, quum & Ægyptii, & aliæ nationes iis non caruerint, quæ poëtis caruerunt; tamen inficiari non poſſumus has de Diis nugas carminum dulcedine vulgo commendatas, & conditas omni ſuavitate verborum altiùs mentibus inſediſſe; & fortaſſe multis ad peccandum fuiſſe incitamento, quum ſe Diis auctoribus peccare ſibi perſuaderent; nam quomodo poteſt, qui vitia a divinâ naturâ non putat aliena, ab humanâ aliena arbitrari? Quapropter haudquaquam negaverim eos poë- 2
tas, qui principes id genus fabularum in lucem ediderunt, tanquam vitæ Mortalium damnoſos eſſe reprehendendos; illud tamen conſtantiſſimè contenderim ab artis præceptis non aberraſſe, nec tranſiſſe leges decori poëtici, nec prætersiſſe lineas, quæ ſunt a doctiſſimis poſitæ ingeniis poëtarum. Præclarè quippe ſe res habet; jam ſatis oſtendimus vulgò creditum Deos immortales humanis vitiis laborare, & iracundiâ interdum ardere, & libidine inflammari, & voluptatis illecebris irretiri, exiſtere inter Deos diſcidia, exiſtere contentiones, & bella, nec eorum conjugia adulteriis caruiſſe, & jurgiis. Hoc probè conſtituto quis non videt nihil a poëtis contra artis præcepta peccatum, ſi communem omnium opinionem ſequuti tales Deos deſcripſerunt, quales vulgò credebantur? nam poëtæ non tam rerum veritatem ſpectant, quàm anticipatam de unaquaque re hominum notionem, &, ut Horatii verbis utar, famam ſequuntur; idcirco poëtis hæc præcepta [d] dantur:

Scriptor, honoratum ſi forte reponis Achillem,
Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Jura neget ſibi nata, nihil non arroget armis.

Non enim hiſtorias excutiunt, nec quærunt, an talis Achilles fuerit, qualis fingitur, an eas res geſſerit, quas geſſiſſe dicitur; ſed hominum opinione ducuntur; nec illorum intereſt, utrum Achilles fortior, an Hector fuerit; Græci Trojanos, an Trojani Græcos devicerint; ſed famâ contenti ſunt. Eodem modo Helenam fin- 3
gunt impudicam, quæ fortaſſe non fuit; neque enim ſponte Paridem ſequuta eſt, ſed vi rapta, & impoſita in [e] navem, & in Ægyptum tempeſtate delata; & a Proteo, qui tum Ægyptiis imperabat, a Paridis defenſa libidine, & Menelao reſtituta jura conjugii non violavit; licèt [f] Helena inſula, quæ Atticæ litoribus adjacet, ex eo dicta memoretur, quòd in eâ primùm Helenam Paris compreſſerit; vel etiam, ut quidam [g] tradiderunt, parentis conceſſu Paridi legitimo matrimonio copulata, quòd Helenæ procos & dignitate formæ, & opum affluentiâ, & potentiâ patris, & imperii magnitudine, & rebus geſtis, & virtute ſuperaret. Quam Helenæ pudicitiam Steſichorus [h] præclaro carmine teſtatus dicitur; ſed ille poëtico more finxit incredibi-

[a] Plato Dialog. 8 de Republ. [b] D. Auguſt. libr. 2. de Civ. Dei cap. 14. [c] Dionyſ. Halic. libr. 2. c. 3. [d] Horat. in Art. Poët. [e] Herodot. Hiſt. l. 2. cap. 112 [f] Hom. Iliad. γ. v. 444. & Strab. l. 9. [g] Dio Chryſoſt. in Trojan. [h] Plato in Phædr. & Iſocrat. in Encom. Helenæ.

dibilia; & non Helenam veram, ſed He-
lenæ [a] ſimulacrum ab Alexandro eſſe ra-
ptum affirmavit; & ſicut [b] Ixion non cum
Junone congreſſus eſt, ſed cum nebulâ,
quæ Junonis ſimilitudinem præſeferebat;
ita Paridem non cum Helenâ concubuiſ-
ſe, ſed cum Helenæ ſimulacro. In ipsâ Pa-
4 ridis perſonâ nonne poëtæ negligunt ve-
ritatem, ſequuntur famam? qui Paridem in-
ducunt mollem, & delicatum, & Veneris,
quàm Martis prœliis aptiorem; cui ſum-
mam exprobrant mollitiem, quum de eo
ita [c] loquantur:

Bella gerant fortes, tu, Pari, ſemper ama;

Nequidquam [d] Veneris præſidio ferox
Pectes Cæſariem, grataque feminis
Imbelli citharâ carmina divides.

Quum tamen rem ipſam intueri, & non
verba poëtarum, Paris [e] fortiſſimus fuiſſe
videatur; qui & Achillem ſummum bella-
torem occiderit, omneſque Trojanos ca-
ſtu ſuperarit. Medeam [f] ferocem, cru-
5 delemque fingunt, utpote quæ filiorum
parvulorum cæde maternas manus con-
taminarit, quum acceperimus id facinus
feciſſe Corinthios, & Medeam fuiſſe con-
ſtet innocentem: Minoëm [g] Cretenſium
Regem tanquam immanem poëtæ tradu-
cunt, qui quotannis ſeptem adoleſcen-
tes Athenienſes nobilitate præſtanti mon-
ſtro traderet devorandos[h]; qui tantâ virtu-
te fuit, ut cœleſti ſatu editus crederetur,
& leges Cretenſibus tulerit maximè cele-
bratas, quas præſtantiſſimi legumlatores ſe-
runtur imitati; nec tamen poëtæ reprehen-
dendi, qui famam ſpectant, non verita-
tem. Quemadmodum ergo non erraret
6 poëta, qui pareret Horatii [i] præcepto:

Sit Medea ferox, invictaque, flebilis Ino;

ſed rectam inſiſteret viam; nec ille culpa-
retur, qui Minoëm aliquâ crudelitatis no-
tâ inſigniret; quia, quamquam res longè
aliter ſe habet, tamen fama obtinuit eos
illa perpetraſſe, quæ ipſorum animum im-
mitem, efferatumque declararent; ita non
fuerunt accuſandi poëtæ, qui tales Deos
finxerunt, quia tales vulgò credebantur;
quod enim omnium opinione confirmatur,
etſi non verum eſt, ſpeciem habet verita-
tis; quod autem eſt hujuſmodi, veriſimile
eſt, non ſuapte naturâ, ſed inductione qua-
dam animorum; veriſimile autem relictâ

veritate poëtæ conſectantur. Non ergo
peccant, ſi quod omnium conſenſus ve-
riſimile fecit, amplectuntur, alioquin ſi
veritatem dumtaxat ſpectare cogemus poë-
tas, artem pervertemus; cujus laus eſt il-
la peculiaris, quam Muſis tribuit Heſio-
dus [l]:

Ἴδμεν ψεύδεα πολλὰ λέγειν ἐτύμοισιν ὁμοῖα,

hoc eſt:

Scimus multa loqui mendacia proxima veris.

Quod eſt [m] Horatii dicto ſimile, atque ger-
manum:

...... ſic veris falſa remiſcet

DISSERTATIO XXXV.

Qua poëtas etiam auctoritate philo-ſophorum defendi contendimus.

Philoſophi adduci non potuerunt, ut crederent immenſum illud intervallum inter Cælum, Terramque vacare animantibus; ita pariter ſibi perſuadere non potuerunt inter Deos, hominesque nullam eſſe naturam, quæ cum utriſque conveniret; ideo arbitrati ſunt quoddam genus, quod immortalitate cum Diis conveniat, cum hominibus, quod non ſit expers affectuum; id genus Græci Dæmonas appellant, Cicero Lares, nec abſurdè Genios dixeris; horum aliqui ſunt pravæ naturæ, quos Divinæ juſtitiæ, & ultionis adminiſtros Plato exiſtimat; nec defuerunt, qui bonorum animos, quum e corpore evolaverunt, bonos Genios evadere; malorum verò malos.

HActenus, Auditores, ad poëtas de-
fendendos abuſi ſumus opinione
populari; ſed mihi viderer inju-
riam facere Muſis, ſi earum cul-
toribus in hac cauſâ, qua ne-
glecti decori poëtici a nonnullis damnan-
tur, ad populum dumtaxat provocandum
putarem; quapropter ad ſapientum aucto-
ritatem confugiendum, eorumque judicio
poëtæ ſunt nobis defendendi. Et ſanè con-
ſentaneum eſt, quum vetuſtiſſimis illis tem- 1
poribus, quibus artes bonæ coli cœperunt,
iidem & poëtæ, & ſapientes haberentur;
quidquid eſt ab antiquiſſimis poëtis inſti-
tutum, quidquid uſurpatum, non ab opi-
nionibus vulgi, ſed a ſapientiæ fonte ma-
naſſe. Ajo igitur poëtas, quum humana vi-
tia, affectuſque Numinibus tribuerunt,

a Euripid. in Helenâ, & Plato de Republ. libr. 9. b Hygin. ſabul. 62. c Ovid. Epiſt. 16. Heroid. d Horat libr. 1. Od. 15. e Virg. Æneid. libr. 6. v. 57. & Pauſan. in Attic. ſive libr. 1. f Horat. in Arte Poëtic. & Hyg. fab. 25. g Hygin. fab. 41.

h Plato in Min. vel de Lege, & Plutarch de iis, qui ſerò a Numine puniuntur. i Horat. in Arte Poëtic. l Heſiod. in Theogon. v. 27. m Horat. in Arte Poëtic.

non opinionem modò popularem ſequutos eſſe, verùm etiam placita ſapientum; qui quoſdam ex eorum numero, quos Antiqui Deos appellabant, non omnino vacare affectibus tradiderunt, ob eamque cauſam poëtas non eſſe reprendendos, qui quod omnium judicio & indoctorum, & ſapientum a naturâ Deorum non alienum videbatur, in Deos cadere prodiderunt. Nam licèt philoſophi ſummum
2 illum Mundi architectum, & omnium patrem, & procreatorem Deum, cujus nutu reguntur omnia, & ſapientiſſimè adminiſtrantur; præterea Deos, qui ſupra Cœlum poſiti, ipſius beatiſſimâ luce perfruuntur, Deos, qui propterea quod in Cœlo tanquam in ſuâ ſede manent, cœleſtes vocabantur, vacare vitiis humanis, vacare perturbationibus, vacare affectibus, non irâ, non odio, non cupidine commoveri putarint; tamen inter hos, & humanam naturam, animantesque terrenas eſſe interjectum quoddam genus animantium ſagax, providum, immortale, ſicut cœleſtibus non comparandum, ita hominum genere longè præſtantius, quod incoleret interjectas inter Cœlum, terramque regiones. Neque enim, quum Cœlum animis immortalibus plenum cenſerent, terram autem ubique animantibus refertam viderent, adduci poterant, ut crederent tam immenſum intervallum vacare, quod non propriis, & ſui generis animantibus celebraretur; & quum tantum eſſe diſcrimen inter Deos cœleſtes, & homines intelligerent, ſibi perſuadere non poterant nullam eſſe inter utroſque naturam, quæ cum utriſque conveniret; quum nunquam ad
3 extrema, quæ longo diſtant intervallo, niſi per medium, natura procedat; ut a plantis ad animantes procreandos per ea, quæ Zoophyta Græci vocant, & habent quiddam cum utriſque commune, tranſit; & a mutis animantibus ad animantes rationis compotes per animantia, quæ ſunt ſolertiora, & in quibus cernitur quoddam veſtigium inchoatæ, imperfectæque rationis. Eſſe [a] igitur ſunt arbitrati inter Deos immortales, & homines mortales quoddam genus, quod cum Diis conveniat, quòd ſit immortale, cum hominibus, quòd non ſit expers affectuum; id genus Dæmonas Græci [b] appellarunt, Cicero [c] lares vocat; nec abſurdè genios dixeris. Hos [d] per omnem aeream, æthereamque regionem eſſe diffuſos, atque ſparſos, hos eſſe miniſtros Cœleſtium, hos hominibus ſingulis attribui, quaſi curatores, hos preces noſtras ad Deos ferre, his eſſe commiſſam urbium, Regnorumque tutelam; ideo [e] Menander dixit unicuique noſtrûm adſiſtere genium, & Cenſorinus [f] de Die natali tradit, ſimulatque natus eſt homo, genium ipſius tutelæ excubare; hos non eſſe omnino expertes cupiditatum, quibus homines commoventur; quin etiam eorum quoſdam pravæ eſſe naturæ. Ideo Chalcidius in Timæum Platonis ita loquitur: *reliqui dæmo-*
nes neque ita probabiles, neque ita commodi, 4
nec inviſibiles ſemper, ſed interdum contemplabiles, quum in diverſas convertuntur figuras, exanguium quoque ſimulacrorum umbraticas formas induuntur, obeſi corporis illuviem trahentes, ſæpe etiam ſcelerum, & impietatis ultores juxta juſtitiæ divinæ ſanctionem; ultro etiam plerumque lædunt; tanguntur enim ex viciniâ terræ terrenâ libidine, habentque nimiam cum ſilvâ communionem, quam malignam animam Veteres vocabant; & Xenocrates ajebat dies, quas ἀποφράδας Græci vocant, Latini verò nefaſtas, & corporis lacerationes, quales Galli uſurpabant, & jejunia, & maledicta, & obſcena verba, quibus quædam feſta abundabant, pravis eſſe geniis dedicata, ut in illis occupati minùs hominibus noceant; ſic Ægyptii Typhonem, ſic [g] Bellonam ejus ſacerdotes abſurdo ritu placaverunt. Hos autem malos
genios perpetuo ſupplicio puniri Empe- 5
docles [h] aſſeverat his verbis:

Αἰθέριον γὰρ σφὲ μένος, ποντόνδε διώκει,
Πόντος δ' ἐς χθονὸς οὖδας ἀπέπτυσε, γαῖα δ' ἐς αὐγὰς
Ἠελίου ἀκάμαντος, ὁ δ' Αἰθέρος ἔμβαλε δίναις,
Ἄλλος δ' ἐξ ἄλλου δέχεται· στυγέουσι δὲ πάντες.

Qui verſus ita mihi videntur non incommodè poſſe explicari:

Projicit in pontum vis illos Ætheris alti;
At mare fluctiſonum in terram expuit, ipſaque tellus
Solis in immenſos jacit aſpernata meatus,
Ætheris & rapidis injecit vorticibus Sol;
Ex alioque alii accipiunt, odere ſed omnes.

Hos eſſe Divinæ juſtitiæ, & ultionis admi-
niſtros [i] Plato exiſtimavit; quapropter in 6
Republicâ [l] ab his animam tyranni excruciari facit; hujus generis Empuſa [m] putabatur,

[a] Plato de Legib. libr. 4. Plutarch. de Oraculorum defectu, & D. Auguſtinus de Civitat. Dei libr. 8. cap. 14. [b] Lactantius Firmianus de Origine Err. cap. 15. libr. 2. Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 24. Apulejus de Deo Socratis, & Plato in Convivio, & alibi &c. [c] Cicer. de Univerſitat. [d] Apulejus de Dogmat. Platon. [e] Menander apud Ammian. Marcellin. libr. 21. & apud Plutarch. de Animi tranquillit. [f] Cenſorinus de Die Natali cap. 3. [g] Lactantius Firmian. libr. 1. c. 21. de fals. Rel. Lucanus libr. 1. & Æl. Lampridius in Vit. Commodi, & Lil. Gregor. Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 17. [h] Empedocles apud Plutarch. de Iſide, & Oſirid. [i] Apulejus de Dogmat. Platonis. [l] Plato de Republ. libr. 10. [m] Ariſtoph. in Ranis, & Heſychius in V. *Empuſa*, Philoſtrat. in Vitâ Apollonii, & Lucianus de Saltation.

batur, & alii genii, qoi terricula nobis objiciunt. Nec defuerunt, qui [a] bonorum animos, qoum e corpore evolaverunt, bonos genios evadere, malorum autem malos; quod Empedocles eſt arbitratus; quod & Pythagoras videtur exiſtimaſſe, qui ſic ait:

Corpore depoſito quum libèr ad Æthera perges,
Evades hominem, factus Deus Ætheris alti.

Quum autem quorumdam geniorum naturam vel pravam eiſe, vel depravari poſſe ceuſerent, quid mirum, ſi non modò his animi affectionibus commoveri, quæ non ſunt vituperandæ, ſed turpioribus interdum cupiditatibus incendi putaverunt?

DISSERTATIO XXXVI.

Qua de Naturâ Geniorum diſſeritur.

Nymphas, & Genios vivere circiter annorum decem millia Heſiodus tradit. Hamadryades appellatæ ſunt, quia exigant vitam æqualem ævo, quo quercus durant. Quidquid homine potentius, & præſtantius eſt, Veteres Deum vocabant. Genios cum mulieribus coire nonnulli etiam Chriſtiani Patres crediderunt.

ET philoſophis placuiſſe diximus, Auditores, eſſe quosdam Deos, quos genios nuncupabant, inter humanam, divinamque naturam interjectos, interpretes utriuſque, qui humanis cupiditatibus incendantur; horum alios eſſe pravos, alios bonos; bonos [b] Heſiodus cuſtodes hominum appellavit; nec hominum modò cuſtodes vulgus credidit, ſed etiam civitatum, & populorum; ſiquidem [c] Cythnii Edemum ge-
1 nium, Tenii Calliſtagoram, Ælienſes A-
nium, Lacones Aſtrabacum quaſi patronum aſciverunt; malos autem eſſe oſores hominum, eſſe perniciem, & peſtem, quam ſemper Mortalibus moliuntur. Hodierno die de iisdem geniis adhuc nonnulla dicemus; quæ omnia eò pertinebunt, ut oſtendamus, non perperam poëtas Numinibus iras contentiones, diſſidia, cupiditates, æmulationes tribuiſſe; neque enim omnis imbecillitatis expers geniorum, qui Dii dicebantur, natura habebatur; immo & quosdam Deos morti obnoxios eſſe creditum eſt. Quapropter Plutarchus libro de Oraculorom defectu tradit Æmylianum, quum in Italiam navigaret, audiſſe vocem cum magno gemitu nunciantem Pana magnum Deum exceſſiſſe; & [d] Heſiodus Nymphas, & genios vivere circiter annorum decem millia, ut Plutarchus interpretatur, affirmavit; & [e] Pindarus ætatem exigare Nymphas aſſeverat æqualem ævo, quo quercus arborum firmiſſimæ durant, ob camque cauſam Hamadryades appellari. Quin
& Adamantion definitioni, qua homo ani- 2
mal finitur particeps rationis mortale, philoſophos teſtatur addidiſſe diſciplinæ capax, atque doctrinæ, ut diſtingueretur a quibusdam geniis, quos eſſe mortales volunt, ſed diſciplinæ non indigere, quum omnium, quæ ſciunt, naturâ ſcientiam ſint aſſequoti. Quo probè conſtituto, ſi mortis expertes non eſſe quosdam genios voluerunt, certè non eliis melis, quibus humanum genus conflictatur, carere exiſtimarunt; ex quo Julianus Imperator, quosdam genios vecordes, & malos audet appellare. Atque ut magis hæc hominum, atque geniorum ſimilitudo cognoſcatur, ſciendum eſt, ſicut homines eo ſunt corporis temperamento, ut alii ad terræ naturam magis accedant, alii ut humore plorimum abundent, in aliis autem aër, vel ignis excellet; ſic & genios alios eſſe terrenos, alios ad aquam pertinere, alios aëreâ, vel igneâ mobilitate vigere; & in eo elemento plerumque verſari, unde corpus acceperunt, & pro cujuſque naturâ affectus cuique eſſe ingeneratos, ut in hominibus videmus. Quare quum audimus
poëtas Diis humanas perturbationes tri- 3
buentes, non Dei cœleſtes intelligendi ſunt, aut his etiam ſuperiores, quos ὑπερουρανίους vocant, ſed genii, qui ultimum obtinent locum; quod & Euſtathius intellexit, qui tradit poëtas non omnes Deos obnoxios humenis affectibus arbitrari, qoom ipſos ῥεῖα ζώοντας *facilè viventes* vocent; qui animo facilè vivit, trenquillè vivit, & caret perturbationibus, quæ Græcis animè morbi nuncupantur; Genios autem certum eſt a poëtis [f] Deos nominari; ſic enim [g] Homerus Calypſo Nympham appellavit:

..... Καλυψὼ, inquit, δῖα θεάων:

ſic

[a] Apulejus de Deo Socratis, & de Dogmat. Platonis, D. Auguſtin. de Civitat. Dei libr. 9. cap. 11. Martian. Capell. in Nuptiis Mercur. & Philolog. & Plotarch. de Oraculor. defect. [b] Heſiod. apod Lactant. Firm. de Orig. Error. libr. 2. cap. 15. & apud Clem. Alexandrin. in Protrept. & apud Plutarch de Oraculor. defectu. V. etiam Platonem libr. 10. de Republ. Clem. Alexandrin. Stromat. libr. 5. Cenſorin. de Die Nat. cap 3. & Lil Gyrald. de Deis Gent. Synt. 15. [c] Clem. Alexandr. admonit. ad Gent. [d] Heſiod. apud Plotarch. de Oraculor. defectu. [e] Pindar. apud Plutarch. ib. [f] Lactant. Firmian. de fals. Relig. libr. 1. cap. 15. & Plotarch. de defectu Oraculorum. [g] Homer. Odyſſ. α. v. 14.

ſic Virgilius [a] Juturnam Nympham, quum dixit:

Extemplo Turni ſic eſt affata ſororem,
Diva Deam, ſtagnis quæ, fluminibuſque ſonoris
Præſidet ......

ſic Æſchylus [b] poëta Prometheum Deum nominat: ſic [c] Plinius Genios apertè Deos eſſe pronunciat libro ſecundo, ubi ſic loquitur: *quum ſinguli quaque ex ſemetipſis totidem Deos faciant Junones, genioſque adoptando ſibi:* omninoque quidquid eſt homine po-
4 tentius, & præſtantius Dei nomine vocabatur. Ex quo factum eſt, ut vox κρείττονες, quæ ſignificat *meliores*, & *potentiores*, pro Diis accipiatur; hinc [d] Suidas ait: κρείττονος, τοῦ Θεοῦ. προνοίᾳ δὲ δή τινι τοῦ κρείττονος στοχαζόμενος τοῦ συνόντος τὰ τοιάδε ἐπετέλει ὁ Καῖσαρ: quod multis Auctorum locis probare poſſem, ſed parco veſtris auribus. Ex quibus intelligi poteſt, quot Deorum genera inter hominis, & illam divinam, immortalemque, & omnis imbecillitatis expertem naturam Antiqui collocarent; & fuiſſe Deos, qui non multo præſtantiores homine putarentur, quum etiam uniuſcujuſque poſt obitum manes [e] Dii vocarentur. De hoc autem Deorum genere, quod eſt
5 infra cœleſtia, longeque abeſt a ſummâ præſtantiâ, loquutos eſſe poëtas vel illud eſt argumento, quod philoſophi ſummum illum Deorum, Deoſque, ut ita dicam majorum gentium, gerere quidem curam rerum humanarum cenſuerunt, ſed humanis non miſceri; uti autem ad ea, quæ pertinent ad homines, procuranda Diis hiſce minoribus adminiſtris; Dii verò poëtarum & miſcentur humanis, & ſingulorum tutelam gerunt; nec aliud apud Homerum [f] Minerva, quæ Diomedis, & Ulyſſis virtutem juvat; aut Juno, quæ Achillem, & Agamemnonem tuetur; aut Apollo [g], qui Hectorem, aut [h] Venus, quæ Æneam periculis liberat, quàm genii, quibus eos cuſtodiendi munus injunctum fuerat; nec aliud [i] Neptunus, qui rebus Græcorum favet, nec [l] Mars, qui pro Trojanis prœliatur, aut alii, qui alterutras partes defendunt, niſi quidam Dei ex hoc infimo genere, quibus Trojanos, Græcoſque propugnandi a præſtantioribus fuerat de-
6 mandata provincia. Juppiter ipſe Homericus non eſt ille Divûm pater, atque hominum [m] Rex, licèt hoc titulo afficiatur, ſed aliquis, qui Jovi famulatur. Nam placuit eſſe quoſdam genios, qui Jovi ſubſervirent, alios, qui Saturno, & ob id Saturnii vocarentur, alios, qui Mercuriales, & Martii dicerentur, quòd eorum Numinum imperiis obſequerentur. Hos eorum nomine, quorum in famulatu ſunt, poëticâ licentiâ appellari haudquaquam mirum eſt; qui ſi quid peccantes inducuntur, ſi irâ, ſi cupidine concitati, non eſt id reprahendendum magis, quàm quum homines iiſdem affici memorantur; quum philoſophi [n] doceant his affectibus, quemadmodum homines, commoveri; quod & Chriſtiani Patres nonnulli minimè reſpuerunt, & libidine inflammari, & coire cum feminis a veritate non abhorrere crediderunt.

DISSERTATIO XXXVII.

Aliter narrare Poëtas, aliter Hiſtoricos.

Poëmata non ſunt ab initio rerum geſtarum inchoanda, ut unitas fabulæ conſtet, & ut ab hiſtoriis, & orationibus differant; plerique tamen poëtæ id non obſervarunt.

Horatius in arte poëticâ laudat Homerum his verſibus:

Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri,
Nec gemino bellum trojanum orditur ab ovo.

Quibus præcipit poëtas aliter initium facere narrandi debere, aliter Hiſtoricos; nam Hiſtorici ab initiis rerum, quas exponendas ſuſceperunt, vel ab iis, quæ initia antecedunt, exordiuntur; poëtas cenſet oportere initiis prætermiſſis a medio narrationem inchoa-
re. Obſervavit id Homerus, itaque bellum 1
Trojanum aggreſſus res, quæ decem annorum ſpatio geſtæ fuerant, prætermiſit, & ab Achillis [o] irâ, quæ decimo demum anno belli Trojani, Agamemnonis injuriâ laceſſita exarſit, luculentiſſimum poëma eſt auſpicatus; in Odyſſeâ verò non Ulyſſis errores incipit ab exciſo Ilio, quemadmodum feciſſet Hiſtoricus, qui rerum ordinem ſcripturâ conſequitur, ſed prioribus præ-

[a] Virgil. Æneid. libr. 12. v. 138. [b] Æſchylus in Prometheo. [c] Plinius libr. 2. cap. 6. [d] Suid. in V. Κρείττονος. [e] Apulejus de Deo Socratis, & antiq. Inſcription apud Gruter. [f] Homer. Iliad. ε. v. 120. & ζ. v. 800. & κ. v. 365. [g] Idem Homer. Iliad. ρ. v. 580. & υ. v. 444. [h] Idem Iliad. ε. v. 310. [i] Idem Homer. Iliad. ν. in princ. [l] Idem Il ν. v. 38. [m] Virg. Æn. libr. 1. & Valer. Suran. apud D. Aug. de Civ. Dei libr. 7. cap 9. [n] Plato in Tim. Apulejus de Deo Socratis, & D. Aug. de Civitat. Dei libr. 8. cap. 14. & 16. [o] Homerus Iliad. libr. 1.

prætermiſſis, a digreſſu Ulyſſis a Calypſo-
ne [a] Nymphâ carminum ducit exordium,
quod erat Ulyſſis errorum extremum; de-
inde revocat ſeſe, & Ulyſſem apud Phæacas
inducit exponentem, quæcumque fuerat
in illo errore perpeſſus. Id eâ ratione fa-
2 ctum, quòd ut docet Ariſtoteles in poëti-
câ, fabulam [b] oportet unam eſſe inſtar ani-
mantis, cui [c] ſi unum aliquod membrum
adimatur, totum animal relinquitur im-
becillum, & imperfectum; ſi itaque Ho-
merus Iliadem ab initio belli Trojani, vel
Odyſſeam ab eo tempore incepiſſet, quo
Ulyſſes ex Aſiâ Ilio capto, & everſo pro-
fectus eſt, multas res geſtas non unam com-
plexus eſſet; nec haberet principium, me-
dium, & finem, ſed plura principia, me-
dia, & fines; nec univerſa facilè ſub aſpe-
ctum caderet, & latiùs, quàm deceret, fun-
deretur; nec ita tota fabula conſtaret, ut
uno quopiam ſublato tota moveretur, quo-
modo fabulam conſtare Philoſophus con-
tendit oportere. Quocirca reprehendit il-
3 los, qui [d] Theſeida, vel Heracleam con-
ſcripſerunt; reprehendit [e] Cypriorum car-
minum, & Iliadis parvæ conditurem; Ho-
merum verò ſuſpicit, quòd ex Iliadis,
& Odyſſeæ argumento una dumtaxat tra-
gœdia confici poſſit, adeo ſimplex, & unum
eſt; quum ex Cypriaco poëmate multæ,
ex Iliade parvâ octo tragœdiæ confician-
tur. Eſt & alia ratio, cur id ſic fieri de-
ceat, quia ſic poëta effugit Hiſtorici, &
oratoris ſimilitudinem, a quibus poëtam
oportet eſſe diverſum; & ſicut non pro-
baretur orator, qui Hiſtorico eſſet omnino
ſimilis in narrando, ita non probandus
planè poëta, qui non utriuſque ſimilitu-
dinem vitet. Quapropter inter hæc ſcri-
4 ptorum genera diſcrimen illud ſtatuitur; in
narrando Hiſtoricos rem geſtam, ut geſta
eſt, exponit, & ſimplicem, nudamque veri-
tatem conſectatur, admixtis tamen & regio-
num deſcriptionibus, & expoſitionibus con-
ſiliorum, & ejus, quod Auctor probet, aut
improbet, explicationibus; orator auget
dicendo rem, aut minuit, liberiùs inter
narrandum utitur ſententiis, & orationis
argumentis, & excurrit licentiùs, & opus
jucundâ varietate diſtinguit, & illuminat
coloribus; poëta cum hæc omnia adhi-
bet, pauloque licentiùs utitur ornamen-
tis, & luminibus orationis, & præcipuè
frequentiſſimè perſonas inducit loquen-
tes, ipſe, quàm minimè poteſt, loquitur;
eum ab ortare diſcrepat, quod non ſer-
vat ordinem quodammodo, ſed a medio
incipit, & pleraque differt, & [f] præſens
in tempus omittit; quo ſublato vix ha-
bet poëta, quo ab oratore toto genere di-
ſcrepet; nam alioquin licèt ſit orator ad-
ſtrictior, poëta ſolutior, tamen uterque fal-
ſis utitur, eaque veris commiſcet, & iiſdem
luminibus ornat, & illuſtrat orationem.
Atque utinam ceteris Græcis, Latiniſque
poëtis Homerum placuiſſet imitari, magis 5
artificioſè facta eorum carmina videren-
tur; nunc verò quis in hac re ad Home-
ri artificium aſpiravit? Apollonius, quum
Jaſonis [g] in Colchos expeditionem con-
deret, ab adventu Jaſonis in concionem
Theſſalorum, & timore Peliæ, quo ſibi re-
gnum erepturum Jaſonem [ita fata mina-
bantur] metuebat: idem initium operis
Valerio [h] Flacco: Lucanus [i] etiam bellum
civile ab initio exorditur, & cauſas expo-
nit, ut Hiſtoricus: nec Silius [l] Italicus u-
nam dumtaxat actionem, ut voluit [m] Ari-
ſtoteles, nec unius tantùm ducis res geſtas,
ſed multorum exprimit, ut, ſi reprehendendi
ſunt, qui Theſeidia conſcripſerunt, multo
magis reprehendendus videatur, qui non
unius viri facta, ut qui Theſeum lauda-
runt, ſed multorum comprehenderit. En-
nius [n] quoque, ut hunc etiam vetuſtiſſi-
mum epicorum poëtarum nominemus, in
eandem reprehenſionem incurrit, immo ce-
teris latiùs eſt evagatus; ſiquidem annales
conſcripſit, & res disjunctiſſimas conjunxit
eodem poëmate. Minùs, quàm alii, ab Ho- 6
meri lege deflexit [o] Papinius, nam expe-
ditionem Argivorum ſuſceptam adversùs
Thebanos dumtaxat expoſuit, quod ſim-
plicius eſt Silii, & Ennii argumento; ne-
que tamen in narrando homericum exem-
plar ſequutus eſt; nam hiſtorico more nar-
ravit id bellum, & ab ejus initio ad finem
carmen deduxit. Unus omnium Virgilius
ceteris virtutibus longè clariſſimus hanc
legem ſervandam exiſtimavit; non errores
Æneæ, laboreſque, quos in condendâ ur-
be ſuſcepit, aggreſſus explicare, Æneam
non a Trojæ, ſed a Siciliæ litoribus de-
ducit, quod Æneæ errorum extremum fuit;
ſic enim narrationem eſt [p] auſpicatus:

Vix conſpectu ſiculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & ſpumas ſalis ære ruebant.

DIS-

[a] Homer. Odyſſ. libr. 5. [b] Ariſtoteles in Poëticâ cap. 8. [c] Idem Ariſtot ibid. cap. 7. [d] Idem in Poët cap. 8. [e] Idem ibid. cap. 23. [f] Horat. in Arte Poët. [g] Apollon. Argon. libr. 1. [h] Valer. Flacc. in Argon. [i] Lucan. Pharſal. libr. 1. [l] Sil. Italic. de Bell. Punic. [m] Ariſtot. in Poët. cap. 8. [n] Ennius in Annalib. [o] Stat. in Theb. [p] Virgil. Æneid. libr. 1.

DISSERTATIO XXXVIII.

In illud Virgilii: [a] *Vix e conſpectu &c.*

Unitas fabulæ, quam Ariſtoteles in Odyſſeâ tantopere commendat, in Æneide maximè elucet; quum hæc duo poëmata in hoc ſint ſimillima. Quod Plato docet ſingulas litteras in ſuo ſono varias res exprimere, id Virgilius in ſuis carminibus mirificè conſequitur. Monoſyllaba in fine verſus aliquando parvitatem rerum, aliquando magnitudinem exprimunt.

Virgilium diximus, Auditores, diverſâ uſum ratione narrandi ab eâ, qua utuntur Hiſtorici, & Homerum ſolum auctorem habuiſſe; alios autem poëtas ad ſimilitudinem hiſtoricæ narrationis acceſſiſſe; Virgilium ſolum, quum in Italiam eſſet Æneam deducturos, ab ultimâ parte errorum Æneæ poëma inchoaſſe, & e Siciliâ ſolventem induxiſſe; ſic enim narrare primùm [a] inſtituiſſe:

Vix e conſpectu ſiculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & ſpumas ſalis ære ruebant.

Hodierno die de artificio horum carminum dixeremus, ſed oſtendemus ante, hoc
1 initio narrandi ſumpto, Virgilium conſequutum, ut quod inprimis requirit Ariſtoteles [b], unum, & ſimplex maximè eſſet divini poëmatis argumentum; nec in plures fabulas diſtrahi poſſet, ut diſtraheretur, ſi Æneam ab Aſiæ litoribus deduxiſſet. Solvit igitur Æneas e [c] Siciliâ, ut apud Homerum ſolvit [d] Ulyſſes ex inſulâ Calypſonis: in [e] Africam Æneas tempeſtate defertur; in Corcyram naufragus [f] Ulyſſes ejicitur; excipitur [g] Æneas Didonis hoſpitio; Ulyſſes [h] Regia Alcinoi: Æneas [i] Didoni, Pœniſque excidium Trojæ, & ſuos narrat errores; Alcinoo [l], & Phæacibus ſuos caſus Ulyſſes: ex [m] Africâ profectus Æneas in Italiam venit; pervenit [n] in Ithacam e Corcyrâ profectus Ulyſſes: Æneas [o] urbem in Latio condit, Turnumque devincit, qui ſibi pactam Laviniam conjugem eripere conabatur; [p] Ulyſſes Penelopæ procos ulciſcitur, regnumque ſuum a procis injuriâ occupatum recuperat. Quum igitur Odyſſeam tanquam ſimplicem, unamque maximè [q] Ariſtoteles
probet; quis neget Æneidem, quæ eodem 2
prorſus filo contexta eſt, eſſe comprobandam? Et ſanè quid ſimplicius dici poteſt? Æneas e Siciliâ proximâ regione profectus in Italiam venit, & urbe conditâ, hoſtibuſque ſuperatis, regnum in Latio conſtituit Trojanorum; poteſt ne magis eſſe connexum cum principio medium, & finis? poteſt ne faciliùs fabula cadere ſub aſpectum, quod inprimis deſiderat [r] Ariſtoteles? non eſt enim diſſecta, non divulſa, non in multas actiones dividitur. Atque hæc de Æneidos fabulâ; in verſibus autem, quos propoſui, adnotandum Virgilium ex Platone non ſolum hauſiſſe præcepta ſapientiæ, ſed etiam eloquentiæ leges. Nam Pla-
to in Cratylo docet verba imaginem quan- 3
dam præſeferre rerum, quæ verbis exprimuntur; & in compoſitis quidem id exemplis pluribus planum facit; in ſimplicibus id docere conatur ex naturâ litterarum, quæ vario ſono præditæ ſunt, ad exprimendam vim rerum accommodato; exempli cauſa *R* litteram pronunciari maximo linguæ motu; idcirco verbis, atque nominibus convenire, quæ ſignificant vehementem motum; in *lambda* litterâ efferendâ lapſare per palatum linguam, ideo eam litteram lapſum quemdam repræſentare; *ſigma*, & *Zeta* magno ſpiritu proferri, idcirco quadrare verbis, quæ vehementiam, ſpiritum, concuſſionemque ſignificant; ſic litteris ſingulis ineſſe ſuas proprietates. Id
Virgilius arripuit, & nunquam temere u- 4
ſus eſt concuſſu litterarum; ita in verſibus, quos propoſuimus, ubi ob oculos ponenda fuit vis vehemens, motuſque roſtrorum undas ſcindentium, ruentiumque, committit duas litteras, quæ violentiam exprimunt, & motum; *S* ſcilicet, & *R* in illo hemiſtichio:

...... ſpumas ſalis ære ruebant.

Nec minus illud eſt inſigne [ſ] carmen:

Convulſum remis, roſtriſque ſtridentibus æquor.

Omninoque, ubi motus eſt exprimendus, frequens in Virgilio uſus *R* litteræ, ut in illis [t] carminibus:

Proxima Circeæ raduntur litora terræ;

& [u]:

Volvitur in caput; aſt illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circum, & rapidus vorat æquore vortex;

&

[a] Virgil. Æneid. libr. 1. [b] Ariſtotel in Poët. c. 8. [c] Virg. Æneid. libr. 1. [d] Hom. Odyſſ. ε. [e] Virgil. Æn. libr. 1. [f] Homer. ibid. [g] Virgil. eodem loco. [h] Hom. Odyſſ. ζ. [i] Virgil. Æneid. libr. 2. [l] Homer. Odyſſ. ι. in princ. [m] Virg. l. 4. Æneid. [n] Hom. Odyſſ. ν. v. 116. [o] Virgil. Æn. libr. 12. [p] Homer. Odyſs. χ. [q] Ariſtot. in Poetic. cap. 8. & 23. [r] Ariſtot. ibid. cap. 7. [ſ] Virgil. Æn. l. 4. [t] Idem Æn. libr. 7. [u] Idem ibid. libr. 1.

&[a]:

Franguntur remi; tum prora avertit, & undis
Dat latus .....

Quam verò celeritatem, quem motum, quem ſonum exprimit [b] his verſibus?

...... *tremere omnia viſa repente*
Liminaque, laurusque Dei, totuſque moveri
Mons circum, & mugire adytis cortina recluſis;

aut [c] his:

...... *olli certamine ſummo*
Procumbunt; vaſtis tremit ictibus ærea puppis,
Subtrahiturque ſolum, tum creber anhelitus artus,
Aridaque ora quatit, ſudor fluit undique rivis.

Putidum eſſet omnes Virgilii locos colligere, ubi Poëta ſummus hujus litteræ frequentiâ nobis ob oculos poſuit celeritatem, motum, vehementiam, ſonum, quæ hac litterâ ſignari Plato confirmavit. Nec mi-
5 nùs uſus eſt *S* litterâ ad exprimendum ſpiritum, agitationem, aliaque hujuſmodi, ut quum [d] ait:

...... *venientis ſibilus Auſtri;*

nonne magis verſus, quàm Auſter ipſe, ſibilat? quid quum exprimit ſonum, & ſpiritum ex Ætnæ crateribus prodeuntem, nonne verbis rem pingit, quæ pingi coloribus non [e] poteſt?

Portus ab acceſſu ventorum immotus, & ingens
Ipſe, ſed horrificis juxta tonat Ætna ruinis.

Quid quum ebullientis aquæ fervorem, exundationemque deſcribit, quàm feliciter utitur hujus litteræ *ſ* frequentatione!

...... *magno veluti quum flamma ſonore*
Virgea ſuggeritur coſtis undantis aheni,
Exultantque æſtu latices, furit intus aquæ vis,
Fumidus atque altæ ſpumis exuberat amnis.

Ubi ad exprimendam magis aquæ ebullientis vim, & ſonum, & ſpiritum bis litterâ *X* utitur, quæ etiam majore ſpiritu, quàm ſigma pronunciatur; *L* autem ad lapſum ſignandum adhibet ſæpe, ut in eo carmine, quo volumina, lapſumque ſerpentis [g] repræſentat:

Lubrica convolvit ſublato pectore terga;

& eo, quo Priamum in ſanguine filii lapſantem [h] deſcribit:

Traxit, & in multo lapſantem ſanguine Nati,
Implicuitque comam levâ ......

Ex vocalibus tres *A*, *E*, & *O* ſunt pleniores, & majore hiatu oris pronunciantur; his 6
præclarè utitur ad rerum magnitudinem, latitudinemque deſignandam; ſic in Entello corporis vaſtitatem his verbis [i] notat:

Et magnos membrorum artus, magna oſſa, lacertoſque
Exuit ......

ubi ſyllaba etiam quodammodo redundat, ut inuſitata corporis moles oſtendatur. Alio verò loco quàm concinnè ponit ob oculos nobis immenſam maris [l] magnitudinem!

Apparent rari nantes in gurgite vaſto;

& libro ſecundo ſic [m] ait:

...... *jamque exciſâ trabe firma cavavit*
Robora, & ingentem lato dedit ore feneſtram;

in quibus vocales pleniores in conſpicuo loco mirificè rerum magnitudini quadrant.
Jam verò monoſyllaba in ultimo poſita 7
interdum rerum congruunt parvitati, ut notat [n] Demetrius, qui exemplum hujus rei profert e Xenophonte, qui Telebuæ fluminis exiguitatem his verbis denotavit; ἐπὶ Τηλεβόαν ποταμὸν Ἕλληνες ἀφίκοντο; ἔτος δὲ ἦν μέγας μὲν ὄ, καλὸς δέ: interdum verò conveniunt magnitudini, ut in hoc [o] Homeri loco:

...... Διὸς ποτὶ χαλκοβατὲς δῶ:

utriuſque rei in Virgilio exempla affatim reperiuntur; eſt Virgilii verſus pulcherrimus in [p] Georgicis:

Tum variæ illudunt peſtes, ſæpe exiguus mus;

illo autem [q] carmine:

Sternitur, exanimiſque tremens procumbit humi bos,

magnitudo, & ruina procumbentis bovis non potuit aptiùs reddi, quum verſus ipſe planè procumbat; quid quum [r] ait?

Dat latus; inſequitur cumulo præruptus aquæ mons.

Jam verò celeritas rerum brevitate ſylla- 8
barum quàm concinnè [ſ] deſcribitur!

Quadrupedante putrem ſonitu quatit ungula campum;

& [t]

Inde ubi clara dedit ſonitum tuba, finibus omnes,
Haud mora, proſiluere ſuis; ferit æthera clamor;

& [u]

Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus.

Denique rerum naturæ, quas exprimit, verborum ſonum ſemper accommodat; i-

[a] Virgilius Æneid. libr. 1. [b] Idem Æneid. libr. 3. [c] Idem libr. 5. Æn. [d] Virg. Ecl. 9. [e] Idem Virgil. Æn. libr. 3. [f] Idem Æneid. libr. 7. [g] Idem Æneid. l. 2. [h] Idem ibid. [i] Virgil. Æn. libr. 5. [l] Idem Æneid. libr. 1. [m] Idem Virgil. Æn. libr. 2. [n] Demetrius Phalereus. [o] Homer. Iliad α. v. 426. [p] Virgil. Georg. libr. 1. [q] Idem Æneid. libr. 5. [r] Idem Æn. libr. 1. [ſ] Idem libr. 8. Æn. [t] Idem Æn. libr. 5. [u] Idem Georg. libr. 3.

deo nulla pictura cum Virgiliania verſibus
certaverit; nec ipſum [a] Apellem, quamvis
ea, quæ pingi non poſſunt, pinxiſſe dica-
tur, crediderim in rerum imaginibus ex-
primendis poſſe cum Virgilio comparari;
nec tam illum coloribus, quàm hunc ver-
bis omnium ſimilitudinem reddidiſſe.

DISSERTATIO XXXIX.

De Junonis oratione.

*Orationum exordia concitata, & vehementibus
referta figuris eſſe non debent. Quum Ajax
Caſſandram a templo Minervæ abſtraxiſſet,
& conſtupraſſet, vel ut alii tradunt, in tem-
plo vitiaſſet, Minerva Græcis irata tempeſta-
tem immiſit; hinc Nauplius, ut filii Pala-
medis mortem ulciſceretur, ignem e Capha-
reis ſcopulis ſuſpendit, quibus elliſi Græci
omnes perierunt.*

EX orâ [b] Siciliæ ſolventes Troja-
nos Italiæ propinquitate lætos
quum Juno videret, magis, ac
magis metuens, ne optatâ terrâ
potirentur, ac victa reſurgeret
Troja, & capta regnaret, & diruta ſtaret
ſuperbior; ſtatuit obviam ire Trojanorum
fortunæ jam renaſcenti, claſſemque obrue-
re fluctibus, aut in deſertiſſimas oras abje-
ctam diſſipare; quod ut impleat conſilium,
ventorum auxilium implorat, & tempeſta-
tum; ſed antequam Æolum ventis, turbi-
2 nibuſque imperantem adeat, & inſtiget, ad
Æneam, & Trojanos tempeſtate vexandos,
& opprimendos, ſe ipſam inſtigat, majo-
remque in animo ſuo æſtum concitat hac
oratione [c]:

...... mene incepto deſiſtere victam,
Nec poſſe Italiâ Teucrorum avertere Regem?
Quippe vetor fatis; Pallas ne exurere claſ-
ſem
Argivûm, atque ipſos potuit ſubmergere ponto
Unius ob noxam, & furias Ajacis Oilei?
Ipſa Jovis rapidum jaculata e nubibus i-
gnem
Disjecitque rates, evertitque æquora ventis;
Illum expirantem tranſfixo pectore flammas
Turbine corripuit, ſcopuloque infixit acuto;
Aſt ego, quæ Divûm incedo Regina, Joviſque
Et ſoror, & conjux unâ cum gente tot annos
Bella gero? & quiſquam numen Junonis a-
doret
Præterea, aut ſupplex aris imponat honorem?

Quæ oratio Junonis animo perturbato, &
fluctus, & tempeſtates molienti convenit; 2
eſt enim principium abruptum, & tota
amarulentior, & qualem ira ſuggerit, flu-
ctuans, & incitata; hujuſmodi orationes
frequenter Virgilius Junoni tribuit indi-
gnanti; ſic libro ſeptimo legitur illa con-
ſcripta divinitus [d]:

Heu ſtirpem inviſam, & fatis contraria no-
ſtris
Fata Phrygum! num Sigeis occumbere campis?
Num capti potuere capi? &c. .....

Quam [e] Macrobius jure laudat, & artifi-
cioſiſſimè compoſitam eſſe contendit; ſic
libro decimo Juno reſpondet Veneris [f] o-
rationi:

...... quid me alta ſilentia cogis
Rumpere, & obductum verbis vulgare dolo-
rem?

In qua oratione omnia principio reſpon-
dent; eſt enim oratio tota plena doloris,
plena acerbitatis, plena amarulentæ cujus-
dam irriſionis; ſententiæ abruptæ, & bre-
ves, & acribus contortæ figuris, qualis eſt
iratorum oratio, quæ, ſicut eorum animus,
quodam æſtu rapitur, varioſque motus ac-
cipit. Atque hujuſmodi principiis, & ge-
nere dicendi etiam oratores utuntur, cu- 3
juſmodi eſt illud Ciceronis [g] in Catili-
nam: *quouſque tandem abutêre, Catilina, pa-
tientiâ noſtrâ*; quod principium totum eſt
incitatum, & fervens, ob eamque cauſam
maximè pathos movet, & indignitati rei
congruit. Alioquin principia orationum
ſedata eſſe convenit, ut eſt animus audito-
rum, & oratoris, qui nondum concaluit;
idcirco illi irridendi, qui, ut exordium
minimè vulgare eſſe videatur, ſtatim figuris
utuntur vehementibus, & initio interrogant,
admirantur, exclamant, indignantur, exul-
tant, commiſerantur. Has enim permotiones
animis oportet admovere jam præparatis, &
quum jam ſequi oratorem cœperunt; ne,
dum intempeſtivè movere auditorem vo-
lumus, ipſi furere videamur; eſt enim planè
furioſorum ſine causâ vehementer commo-
veri. Sed, ut ad verba Junonis revertar, in-
dignatur Juno, ſe incepto victam deſiſtere; 4
ubi notes, quantum res verbis augeantur;
ſi, quod erat, dixiſſet Juno, nihil indignum
pati videretur; ſi, quum Jove repugnante
Æneam immerito oppugnaret, inceptum
omittere cogeretur; nunc autem ſe cum
Ænea certaviſſe, victamque eſſe queritur,
quod indigniſſimum eſt. Idignum eſt e-
nim hominem cum Deâ contendere; in-
digniſſimum ab homine Deam ſuperari;
ita Æneas ille pius, ille Superis gratiſſi-
mus

[a] Plinius libr. 35. cap. 10. [b] Virgil. Æneid. libr. 1. [c] Idem Virgil. Æneid. libr. 1. [d] Idem Virgil. Æneid. libr. 7. [e] Macrob. Saturnal. libr. 4. c. 2. [f] Virgil. Æneid. libr. 10. [g] Cicer. Oration. 1. in Catilinam.

mus impius efficitur oratione Junonis; nam
Æneas Gigantum more cum Dei certaſſe
dicitur, quum illi, qui non omnino ſunt im-
pii, & cum Salmoneo comparandi, omne
cum Superis certamen deſugiant, & illam vo-
cem libenter [a] uſurpent:

Οὐκ ἂν ἔγωγε θεοῖσιν ἐπουρανίοισι μαχοίμην.

At quid eo certamine petebat Juno? quod
5 æquiſſimum erat ipſam obtinere; nam ſi,
inquir Juno, contenderem, ut expelle-
rem Trojâ Teucrorum Regem, haberer
aliquid iniquitatis conatus; Regem ſuo Re-
gno ſpoliari, extorrem agi e patriâ terrâ,
in ignotas regiones detrudi. Nunc non id
volo, ſed ut Italiâ tantummodo arceatur;
non annitor, ut ſemper erret, ut ſemper
exuler, ut Regno careat, ut miſerrimâ mor-
te extinguatur; vivat, & regnet in quali-
bet aliâ regione, ſit ſelix, ſit potens, dum
in Italiâ pedem non ponat, dum Italiâ
non potiatur; quid Teucrorum Regi cum
Italiâ? quid Trojanis cum Latio? & ta-
men, quum tam æqua cupiam, conſequi
non poſſum. Rem auget exemplo: Mi-
nerva, inquit, offenſa Ajacis Oilei ſa-
crilegio, ob unius facinus totam claſſem
Græcorum delevit, tempeſtatem concita-
vit, fulmen immiſit, Ajacem transfixum cœ-
leſti telo exanimavit; Græcos partim in-
cendio claſſis correptos, partim mari ſub-
merſos, partim ſcopulis illiſos interemit.
At ego certè Minervâ præſtantior, quum
ſim Reginâ Deûm, & ſoror, & conjux
Jovis, non unjus injuriis, ſed totius gen-
tis laceſſita non potui, quum tot annos
bellum geſſerim, non dico totam gen-
tem excindere, ſed ne ipſius quidem Re-
gem Italiâ avertere. His coloribus Juno
cauſam probare nititur; ſed ut hujus ora-
tionis vis plenius intelligatur, nonnulla
ſunt exponenda. Ajax [b] Oilei filius, quum
6 Troja a Græcis capta diriperetur, Caſſan-
dram ſimulacrum Palladis amplexantem ab-
ſtraxit a templo, & conſtupravit; hinc
Propertius [c] cecinit:

Victor Oilide, rape nunc, & dilige vatem,
Quam vetat avelli veſte Minerva ſuâ;

& Virgilius abductam a templo Minervæ
Caſſandram teſtatur his [d] verbis:

Ecce trahebatur paſſis priameia virgo
Crinibus a templo Caſſandra, adytiſque Mi-
nervæ,
Ad Cœlum tendens ardentia lumina fruſtra,
Lumina; nam teneras arcebant vincula pal-
mas.

Sunt autem, qui putent in ipſo Palladis tem-
7 plo Caſſandram ab Ajace fuiſſe vitiatam;
ſiquidem [e] Strabo libro ſexto refert, quum
Caſſandra violaretur, Minervæ ſimulacrum
a tantæ fœditatis conſpectu ſe ſe avertiſſe;
hoc ſcelere Pallas irritata iram, quam ha-
ctenus in Trojanos exercuerat, convertit
in Græcos; quò reſpexit Horatius, quum
dixit [f]:

Quum Pallas uſto vertit iram ab Ilio
In impiam Ajacis ratem.

Nam quum [g] Græcorum claſſis victrix in
Græciam reverteretur, & jam ad Eubœam
inſulam perveniſſet, horribilem Minerva
tempeſtatem concitavit, qua graja claſſis par-
tim naufragium faceret, partim miſerrimè
jactaretur, ipſumque Ajacem fulmine ictum
interemit, navemque, qua vehebatur, in-
cendit. Quum autem nox eſſet, & reliquæ 8
naves fluctibus jactatæ non longè ab exi-
tio abſuiſſent, tempore arrepto Nauplius
Palamedis pater, ut Græcos ulciſceretur,
qui ſuum filium iniquo judicio circum-
ventum capitali ſupplicio affecerant, ex eo
loco ſuſpendit ignem, ubi ſcopuli naufra-
giis infames erant; Græci quum viderent
ignem, ſuæque ſalutis cauſâ prolatum pu-
tarent, eò curſum direxerunt, ubi lucebat
ignis, & in ſcopulos naves impegerunt, &
naufragio miſerrimè perierunt; ideo Pro-
pertius [h]:

Nauplius ultores ſub noctem porrigit ignes,
Et natat exuviis Græcia preſſa ſuis.

Hi verò ſcopuli, quibus alliſæ Græcorum
naves naufragium fecerunt, Capharei vo- 9
cabantur [i] a Caphareo Eubœæ promon-
torio; qua de cauſâ Caphareum Virgilius
appellat ultorem, quia Palamedis mortem
vindicavit [l]:

...... Scit triſte Minervæ
Sidus, & Euboicæ cautes, ultorque Capha-
reus.

Hanc cladem Græcis illatam plerique tra-
diderunt, quia captâ Trojâ Deorum tem-
plis non pepercisſent; ſed Virgiliana Ju-
no, quò plus Palladi licuiſſe videatur, ob
unius Ajacis facinus totam Græciam de-
diſſe pœnas aſſeverat; cui Lycophron in
Caſſandrâ aſſentitur his verbis:

Ἑνὸς δὲ λώβης ἀντὶ μυρίων τέκνων
Ἑλλὰς στενάξει πᾶσα τοὺς κενοὺς τάφους.

[a] Homer. Iliad ζ. v. 129. [b] Hyginus fabul. 116. [c] Propertius libr. 4. Eleg. 1. [d] Virgilius Æneid. libr 2. [e] Strabo l. 6. de Italiâ circa fin. [f] Horat. in Epodo Od. 10. in Mævium. [g] Hyginus fabul. 116. & Philoſtrat. Imagin. Deor. libr. 2. [h] Propert. libr. 4 Eleg. 1. [i] Strabo libr. 6. & Pauſan. in Corinth. ſive libr. 2. [l] Virgil. Æn. libr. 11.

DISSERTATIO XL.

In eundem Virgilii locum.

Junonis nutrices Aſterionis fluminis filiæ extiterunt, licèt alii ab Horis nutritam ferant. Argivi annos Junonis ſacerdotum nominibus notabant, & omnes, quæ huic ſacerdotio præfuerant, ſtatuis honorabant; adeout etiam ipſam Chryſidem, cujus incuriâ templum conflagraverat, eodem honore proſequuti ſint, licèt ea, ne ſupplicio afficeretur, aufugiſſet. Fulmen eſſe proprium Jovis Virgilius indicare videtur; ſed multis quoque aliis Diis tribuitur. Elicius dicitur Juppiter, quod ab eo fulmen eliciatur. Summanus nocturna, & maximè dira fulmina jaculatur. Ægidem Juppiter, & Pallas habet: ſed Minervæ Ægidem alii pectoris tegmen; alii clypeum faciunt.

MUlta ſunt in oratione Junonis, quam heſterno die recitavimus, quibus iniquè ſecum agi Juno probat; & plus Palladi in Ajace puniendo licuiſſe, quàm ſibi Deorum Reginæ in inſectandis Trojanis, & eorum Rege declarat; de quibus hodierno die, ut hujus orationis eluceat artificium, diſſeremus; licèt id argumentum heſternâ diſſertatione delibaverimus; quia multa diximus, quæ eodem pertinebant; deinde nonnulla addemus, quæ ad hunc Virgilii locum illuſtrandum ſpectare videbuntur. Nam Pallas [a], inquit Juno, potuit
1 victricem Argivorum claſſem exurere, ipſoſque mari merſos delere prope univerſos; ego victos Trojanos Italiâ prohibere non poſſum; quanto eſt igitur majus victores vincere, quàm non poſſe victis reſiſtere, tanto mihi Pallas antecellit; quod quàm iniquum eſt, quum, utpote Regina Deorum, omnibus debeam anteponi? Præterea ego, quamvis Argivi mihi eſſent gratiſſimi, tamen non obſtiti alterius Numinis voluntati Argivos perdere cupienti; mihi Trojanis incommodare nonnihil volenti impedimento ſit Numinum voluntas? hoc enim forſitan [b] ſignificat:

Quippe vetor fatis .....

nam fatum, ut [c] oſtendimus, eſt voluntas Deorum [d]. Auget etiam, gravioremque Junonis querelam facit Poëta, quum dicit Argivorum claſſem periiſſe non Grajorum; quum revera omnibus Græcis illud communa naufragium fuerit; nam Argivos, non Grajos, aut Danaos, aut Achæos, aut aliam gentem nominat, ut gravius Juno queri videatur. Argivi quippe Junoni gratiſſimi; Nutrices [e] enim Junonis Argivæ A- 2
ſterionis fluminis filiæ extitere, quæ Acræa, Proſymna, & Eubœa ſunt [f] appellatæ, licèt alii ab Horis nutritam ferant; ideo Juno Argiva nuncupatur, quod Virgilius [g] teſtatur his verbis:

Junoni Argivæ juſſos adolemus honores.

Et Argis tanto in honore Junonis fuere ſacerdotes, ut quemadmodum Romæ Conſules [h] nomina faſtis dabant, Athenis Archontes [i], totâ verò Græciâ Olympiæ victores; ita Argis Junonis ſacerdotum nominibus anni notarentur; ſic apud Thucydidem [l] legimus ἐπὶ Χρυσίδος ἐν Ἄργει ἱερωμένης: hoc eſt: *Argis ſacerdotium gerente Chryſide*. Sed & ille ſacerdotibus honos non mediocris habebatur, quòd omnes, qui ei ſacerdotio præfuerant, ſtatuis publicè conſtitutis honorabantur; adeo [m] ut Pauſanias notet ipſam Chryſidem, qua antiſtite Junonis templum conflagravit, licèt propter incuriam ſupplicium meruiſſet, cujus vitandi causâ profugit Argis, honore ſtatuæ non caruiſſe; tanta fuit ejus reverentia ſacerdotii, ut cujus culpâ deletum fuerat templum Junonis, ſacerdotis honores non delerentur. Quum igitur Argivi tantâ religione Junonem colerent, eſt cur 3
Juno conqueratur a Pallade fluctibus obrutos, fulmine concrematos. Exaggerat etiam Palladis audaciam, quod auſa ſit e nubibus, hoc eſt e regno Junonis (nam nubes in aëre, qui eſt regnum Junonis, congregantur) Argivos punire Junoni gratiſſimos, quòd uſa ſit armis Jovis, non ſuis; quòd abuſa ſit omnibus elementis ad pœnam Argivorum; nam aërem nubibus obſitum turbinibus conturbavit, ignem coëgit in fulmen, mare ventis evertit, Cœleſti flammâ ambuſtum, & correptum turbine ſcopulo [n] infixit Ajacem:

Ipſa Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem
Disjecitque rates, evertitque æquora ventis;
Ipſum expirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit, ſcopuloque infixit acuto.

In quibus verbis cauſæ ſerviens Poëta proprium Jovis vult eſſe fulmen, & Palla- 4
dem alienis armis dolorem ſuum vindicaſſe, quia communis opinio Jovi ſoli fulmen tribuebat; ideo dixit [o] Ovidius libro ſecundo:

...... vaſti quoque rector Olympi,
Qui fera terribili jaculatur fulmina dextrâ.

Et

[a] Apud Virg. Æn. libr. 1. [b] Virgil. ibid. [c] Diſſert. in Anthol. 10. n. 21. Diſſ. 55. n. 7. in Eurip. Diſſ. 38. n. 8. & in Virg. Diſſ. 13. n. 1. [d] D. Auguſtin. de Civ. Dei libr. 5. c. 8. [e] Pauſ. libr. 2. [f] Olen poët. apud Pauſ. l. 2. [g] Virgil. Æn. l. 3. [h] Urin T. Liv. Hiſtor. & Dionis. [i] Diod. Sicul. in Bibl. Hiſt. [l] Thuc. l. 2. in princ. [m] Pauſ. l. 2. [n] Virgil. Æn. l. 1. [o] Ovid. Metam. libr. 2. v. 60.

Et Juppiter, non alius Deus, [a] fulgure Aſtrapæus, ut tradit Euſtathius, eſt appellatus, & Tonans, & Elicius, quod ab eo fulmen eliceretur, & [a] κεραύνιος, cujus ara Elide colebatur; immo præcipua cauſa, cur Juppiter eſſe crederetur, fuit fulmen, quod ab alio vibrari non poſſe videbatur. Quapropter Horatius [b] affirmat ideirco nobis eſſe perſuaſum in Cœlo regnum Jovem obtinere, quia audimus tonitrua:

Cœlo tonantem credidimus Jovem
Regnare......

& [c] Manilius ait eos, qui rerum naturam indagarunt, Jovem exarmaſſe, & ſuperſtitione animos exolviſſe:

Eripuitque Jovis fulmen, vireſque Tonantis,
Et ſonitum ventis, conceſſit nubibus ignem.

Ceterùm neutiquam diſſimulandum & alios
5 quoque Deos, & ipſam Palladem eſſe memoriæ proditum fulmen habuiſſe; nam Plinio [d] teſte Etruſcorum litteræ tradiderunt novem eſſe Deos, quibus fulmina tribuantur; nec eos omnes nominat, ſed tantummodo Jovem, cui tria fulminum genera tradit eſſe attributa, & Saturnum, & Martem, & Summanum, qui nocturna fulmina, & maximè dira emittere credebatur; neque promptum eſt indagare, quinam reliqui fuerint; tamen & Vulcanum torquere fulmen, & Minervam ſcriptum in Tuſcorum libris inveniri Servius teſtatur. Valerius Flaccus quoque Minervam inducit fulminantem; ſic enim [e] loquitur:

Prima coruſcanti ſignum dedit Ægide Virgo
Fulmineam jaculata facem......

Quin etiam ſolam ex Numinibus Palladem jus habuiſſe Jovis fulmen jaculandi ex Æſchylo [f] conſtat, qui ſic ait:

Καὶ κλῇδας οἶδα δωμάτων μόνη Θεῶν,
Ε'ν ᾧ κέραυνός ἐςι......

hoc eſt:

Claveſque novi ſola Divorum Domus...:
Ubi ignis aſſervatur altiſoni Jovis;

& ex [g] Ariſtide, qui de eadem Pallade ſic loquitur: μόνη δὲ τοῖς τῦ πατρὸς ὅπλοις κοσμεῖται; hoc eſt, *ſola verò patris armis decoratur*: quod ideirco volui admonere, ut appareat ex eruditione reconditâ a [h] Virgilio dictum:

Ipſa Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem.

Nec mirum Minervam ſolam Jovis fulmen vibrare potuiſſe, quum & Ægide ſola ex
6 Numinibus Minerva, & Apollo uteretur; quod ex Martiale diſcas, qui Minervam alloquens ait:

Pro ducibus noſtris Ægida ſemper habe;

& ex Virgilio, qui libro octavo ſic loquitur:

Ægidaque horrificam turbatæ Palladis arma
Certatim ſquamis ſerpentum, auroque polibant;

& ex [i] Ovidio, qui dixit:

Hanc pelagi rector templo vitiaſſe Minervæ
Dicitur; averſa eſt, & caſtos Ægide vultus
Nata Jovis texit......

Nec dubitari poteſt, quin Ægis fuerit etiam Jovis, quum [l] Homerus Jovem Ægiochum, 7
id eſt *Ægidem ferentem* adeo frequenter appellet, & Virgilius [m] dicat:

...... Arcades ipſum
Credunt ſe vidiſſe Jovem, quum ſæpe nigrantem
Ægida concuteret dextrâ, nimboſque cieret;

& [n] Claudianus inducat ita loquentem Jovem:

Sentiet iratam procul Ægida, ſentiet ictum
Fulminis......

Sed Ægidem Minervæ alii faciunt pectoris tegmen, alii clypeum; clypeum [o] Homerus, qui dixit:

Α'μφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετ' Αἰγίδα θυσσανόεσσαν:

pectoris tegmen [p] Martialis, qui ſic ait:

Pectore quum ſacro ſederit, Ægis erit.

Præterea Junonem [q] Accius fulmine ar- 8
mat his verbis: *præ fervido fulgore ardor injectus Junonis dexterâ ingenti incidit*; ita ſeptem Dii jaculari fulmen reperiuntur; reliquos duos, quibus manubias [r] ideſt fulminum jactus Etruſcorum libri tribuerunt, nondum potui invenire. Nec id ſanè magnopere pertinet ad Virgilium illuſtrandum; illud pertinet, quod de fulmine adnotandum eſt; maximè mortiferum eſſe fulmen, quo pectus feriatur, non ſolùm quia vitales corporis partes offenduntur, ſed etiam quia ſpiritus intercluditur; nam & ipſo ictu, & intercluſo ſpiritu fulmen exanimat; ideo poëtæ, quos Juppiter fulmine icit, in pectus icere tradiderunt; Euripides Alceſtide:

Ζεὺς γὰρ κατακτὰς παῖδα τὸν ἐμὸν αἴτιος,
Α'σκλήπιον, στέρνοισιν ἐμβαλὼν φλόγα.

Quod & Virgilius hoc loco, quem illuſtramus, obſervavit, quum [ſ] dixit:

Illum expirantem transfixo pectore flammas.

:soſsos:

DIS-

[a] Pauſanias libr. 5. [b] Horat. libr. 3. Od. 5. [c] Manilius verſ. 104. libr. 1. Aſtronom. [d] Plin. libr. 2. cap. 52. [e] Valer. Flacc. libr. 4. Argon. v. 670. [f] Æſchyl. in Eumen. [g] Ariſtid. Orat. 2. [h] Virgil. Æneid. 1. [i] Ovid. libr. 4. Metam. in fine. [l] Hom. Iliad. α v. 222. β v. 157. ε. v. 742. &c. [m] Virg. Æneid. libr. 8. [n] Claudian. carm. 36. v. 60. de Raptu Proſerp. libr. 3. [o] Homer. Iliad. ε. v. 738. [p] Martial. libr. 7. ep. 1. [q] Accius apud Servium in Virgil. [r] Acron in Horat. Od. 2. libr. 1. & Senec. Natur. Quæſt. libr. 2. cap 41. & Servius in Virgil. Æn. libr. 1. v. *Ipſa Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem*. [ſ] Virgil. Æneid. libr. 1.

DISSERTATIO XLI.

In illud carmen: *Præterea, aut ſupplex aris imponat honorem.*

Sacrificia ab Auctoribus dicuntur Deorum honores; quomodo ea peragerentur. Exta dicuntur ab execando, *vel, ut Feſto placet, ab* extendo; *quid eorum nomine comprehenderetur. Lances a latitudine nuncupatæ ſunt. Acerra erat arcula, qua tus recondebatur, & etiam ara, quæ ante Mortuos poni ſolebat. Perſii locus explicatur aliter, quàm Caſaubonus interpretetur. Coſtum, ac tus ſola ex odoribus Diis grata. Verbenam Servius putat fuiſſe rorem marinum; Donatus omnem herbam; alii alia. Focus lanâ circumdari conſueviſſe videtur ex Propertio, quod Scaliger negat. Mola ſalsa, quàm οὐλοχύτας Græci dicunt, conficiebatur ex toſto farre, & ſale hornis; apud Græcos autem e ſale, & hordeo neque toſto, neque molito. Κριθὴ, hoc eſt* hordeum *unde dicatur. Romani trecentis annis farre victitarunt. Fibræ quid ſint. Holocauſtum unde dicatur. Perſæ ſolâ victimæ animâ contentum eſſe Deum opinabantur. Dii aliqui nullâ victimâ colebantur.*

IN extremâ parte ſermonis, quem proximis diebus explicavimus, quo Juno ſeſe incitat, & inſtigat ad Æneam, & Trojanos opprimendos, affirmat Dea, quum nequiverit ſuos hoſtes ulciſci, ſui numinis religionem ad nihilum recaſuram, & Junoni qui ſacrificent defuturos [a]:

> ..... *& quiſquam numen Junonis adoret*
> *Præterea, aut ſupplex aris imponat honorem?*

1 Et meritò metuit, ne ſublatâ nocendi poteſtate tollatur & ſui numinis cultus; nam quum a Poëtâ dictum putetur non prorſus [b] inſcienter:

> *Primus in Orbe Deos fecit timor* ......

quum ſibi ademptam terroris incutiendi facultatem Dea conqueratur, ademptum iri ſibi jure vaticinatur & honores Deorum, qui ſacrificiis, & adorantium precibus continentur; id enim [c] ſignificat:

> ..... *& quiſquam numen Junonis adoret*
> *Preterea, aut ſupplex aris imponat honorem?*

Nam ſacrificia Deorum honores appellan-
2 tur; ſic Homerus [d] ait:

> Λοιβῆς τε, κνίσσης τε, τὸ γὰρ λάχομεν γέρας ἡμεῖς:

hoc eſt, *libationis & nidoris, id enim honoris ſumus aſſequuti.* Sed id obvium, & perſpicuum; quis enim neſcit ſacrificia Deorum honores dici? ſic Virgilius ea appellavit [e]:

> *Sæpe in honore Deûm medio ſtans hoſtia ad aras,*
> *Linea dum niveâ circundatur infula vittâ,*
> *Inter cunctantes cecidit moribunda miniſtros;*

ſic Tibullus de genii [f] ſacris loquitur:

> *Ipſe ſuos genius adſit viſurus honores;*

& Euthyphron [g] apud Platonem, quæ Diis ab hominibus offeruntur γέρας ideſt *honorarium* vel *honorem* vocat. Quapropter in hoc diutiùs non immorabor, ſed potiùs quid e ſacrificiis aræ imponeretur, exponam; & de ſacrificiis e multis pauca dicam. Immolatâ igitur victimâ exta [ea fue-
runt, cor, pulmo, jecur, & fel] eximeban- 3
tur; ea dicta ſunt [h] ab *execando*, quaſi execta, vel, ut [i] Feſto placet, ab extendo; proprio verò verbo proſecari dicebantur; id me Livius docet libro quincto, qui ſic ait: *immolante Rege Vejentium, vocem haruſpicis dicentis, qui ejus hoſtiæ exta proſecuiſſet, ei victoriam dari, exauditam in cuniculo moviſſe Romanos milites, ut adaperto cuniculo exta raperent, & ad Dictatorem ferrent;* & Feſtus [l] his verbis: *exta dicta, quòd ea Diis proſecentur.* Exempta verò exta lancibus imponebantur (lances verò nominantur patinæ latiores a latitudine ſic appellatæ) lances verò in hunc uſum ſacris adhiberi Virgilius [m] teſtatur his verbis:

> *Inflavit quum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,*
> *Lancibus & pandis fumantia reddimus exta,*

Nec aliò reſpicit his [n] verſibus:

> *Ergo rite ſuum Baccho dicemus honorem*
> *Carminibus patriis, lanceſque, & liba feremus.*

Lances autem ſic extis cumulatæ impo- 4
nebantur aræ Virgilio teſte, qui libro duodecimo cecinit:

> *In flammam Jugulant pecudes, & viſcera vivis*
> *Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras.*

Imponebantur aræ etiam lances ture cumulatæ, quod in divitum ſacrificiis fiebat, quum apparatu ſplendidiore Dei colebantur; quum alioquin Acerra turis modico ſacrificio ſatis eſſe videretur; utriuſque rei teſtis [o] Ovidius citatur, qui ſic ait:

Nec,

[a] Virg. Æneid. libr. 1. [b] Petron. Arbit. in Fragm. [c] Virgil. libr. 1. Æneid. [d] Hom. Iliad. δ. v. 49. [e] Virg. Georg. libr. 3. [f] Tibull. libr. 2. Eleg. 2. [g] Plato in Euthyphr. vel de Sanctitat. [h] Voſſius in Etymolog. in V. Exta. [i] Pompejus Feſtus in eadem Voce. [l] Idem Feſtus Pompejus ibidem. [m] Virgil. Georgic. libr. 2. [n] Idem Virgil. Georgic. libr. 2. [o] Ovidius de Ponto libr. 4. Eleg. 8. ad Suillium.

Nec, quæ de parvâ pauper Diis libat acerrâ,
Tura minus, grandi quàm data lance valent;

idem [a]:

Turaque mente magis plenâ, quàm lance dediſſem.

Videndumque, an huc ſpectet Perſii locus
5 inſignis ubi poëta ita [b] loquitur:

Quid damus id Superis, de magnâ quod dare lance
Non poſſit magni Maſſalæ lippa propago?

Quod tamen haud pro certo affirmarim, quum doctiſſimus vir [c] Caſaubonus Perſii verſus ad ea putet pertinere, quæ inter epulandum Diis libabantur;] de Acerrâ verò locus eſt Horatii libro tertio ode octavâ:

Martiis cælebs quid agam Kalendis,
Quid velint flores, & acerra turis
Plena, miraris; .....

& Ovidii [d] verſus:

Cumque meri paterâ turis acerra fuit.

Acerram verò arculam fuiſſe accepimus, in qua tus recondebatur; licèt [e] & aram fuiſſe, quæ ante Mortuum poni ſolebat, in qua odores incenderentur, Feſtus affirmet. Imponebatur & coſtum aromatis Indici genus, Propertio teſte, qui [f] dixit:

Coſtum molle date, & blandi mihi turis honores.

Hæc duo præcipuè odorum genera grata
6 Diis, & accepta putabantur; præterea victimarum femora adipe mactati animalis contegebant; id ex Homeri verbis diſcimus, qui ſic [g] ait:

Μηρούς τ' ἐξέταμον, κατά τε κνίσῃ ἐκάλυψαν

hoc eſt:

& femora ſecuerunt, & adipe operuerunt.

Id autem ideo faciebant, ut femora validiore flammâ conſumerentur, quum adeps igni præberet alimentum, ejuſque vim, & ardorem intenderet; ſi enim lentè comburerentur, litare ſibi non videbantur, ut Euſtathius docet; quapropter tragici poëtæ, tanquam terribile oſtentum, narrant adipem femoribus ſponte defluxiſſe. Ita verò contecta femora aræ imponi conſueviſſe declarat Lucianus his verbis: *καὶ τοσαῦτά σοι μηρία ταύρων τε, καὶ αἰγῶν ἔκαυσα ἐπὶ τῶν βωμῶν*: hoc eſt, *& tot femora taurorum, & caprarum ſibi ſuper aras incendi.* Atque hæc, quæ numeravimus, ſunt dona, quibus aræ ſtrui a Virgilio dicuntur his [h] verbis:

Annua vota tamen, ſolenneſque ordine pompas
Exequerer, ſtrueremque ſuis altaria donis.

Jam Servius [i] refert in more poſitum apud
Romanos fuiſſe, ut ceſpitem aræ ſuperim- 7
ponerent, & liba ſacrificarent, quem morem Virgilius [l] his carminibus indicavit:

In medioque focos, & Diis communibus aras
Gramineas, alii fontemque, ignemque ferebant,
Velati lino, & verbenâ tempora vincti;

& Horatius libro primo, ubi [m] ſic ait:

Hic vivum mihi ceſpitem, hic
Verbenas, pueri, ponite, turaque;

nec aliò reſpexit, quum [n] dixit:

...... poſituſque carbo in
Ceſpite vivo

Jam verbenis ſolitas aras coronari conſtat
ex Donato [o] ad Andriam Terentii, qui ſic 8
ait: *Verbenæ quaſi herbenæ redimicula ſunt ararum*; & ex Acrone, qui in Horatii librum quartum ode undecimâ verbenis aras teſtatur coronari; ideo Græcis dicta verbena *hiera botane*, ut ex [p] Dioſcoride, Plinioque [q] diſcimus, quaſi *herba ſacra*. Hunc morem aſpicit [r] Horatius, qui ſic cecinit:

...... ara caſtis
Vincta Verbenis avet immolato
Spargier agno;

& Terentius [f] his verbis:

Ex arâ hinc ſume verbenas tibi,
Atque eas ſubſterne......

Verbenam vero Servius [t] putat eſſe rorem marinum, Donatus [u] *Καταχρηστικῶς* omnes herbas, & frondes feſtas ad aras coronandas ex puro loco decerptas verbenas tradit appellari; nec [x] deſunt, qui laurum, oleam, myrtum verbenam dici putent. Videtur etiam focus impoſitus aræ lanâ cir- 9
cumdari conſueviſſe, quum [y] Propertius dixerit:

Terque focum circa laneus orbis eat;

ſed negat [z] Scaliger hunc morem ſibi eſſe obſervatum; nec alium ſanè teſtem, quàm Propertium citare poſſumus; quapropter ad notiora tranſeamus. In arâ vinum libabatur, quod Virgilius teſtatur his verbis libro [a] duodecimo:

...... pateriſque altaria libant;

alludit, & libro [b] primo, ubi leguntur hæc verba:

Dixit, & in menſâ laticum libavit honorem.

Spargebatur & vino culter, quo victima immolabatur, ut doctiſſimus Interpres Virgilii

gilii

[a] Ovid. de Ponto libr. 4 Eleg. 9. [b] Perſius Sat. 2. [c] Caſaubon. ad Sat. 2. Perſii loco ſuperiùs allato. [d] Ovid. Faſtor. libr. 4. in fine. [e] Feſtus Pompejus, ſive Paull. in V. Acerra. [f] Propert. libr. 4. Eleg-6. [g] Hom. Iliad. α. v. 460. [h] Virg. Æn. libr. 5. [i] Servius in libr. 12. Æneid. Virgil. v. *In medioque focos &c.* [l] Idem Æn. libr. 12. [m] Horatius libr. 1. Od. 19. [n] Idem libr. 3. Od. 8. [o] Donat. ad Andriam Terentii Act. 4. Sc. 4. [p] Dioſc. libr. 4. cap. 56. [q] Plin. libr. 25. c. 9. [r] Horat. libr. 4. Od 11. [f] Terent. in Andriâ Act. 4. Sc 4. [t] Serv. ad Eclog. 8. Virg. & ad l. 12. Æn. *Verbenâ tempora vincti*. [u] Donat. ad Terent. Andr. Act 4. Sc. 4. [x] Serv. ad Eclog. 8. Virgil [y] Propertius libr. 4. El. 6. [z] Joſ. Scalig. ad hunc Propert. loc. [a] Virg. Æneid. libr. 12. v. 173. [b] Idem Æneid. libr. 1. circa finem.

gilli [a] aſſeverat. Præterea ſale, & farre exta victimæ ſpargebantur, & culter, & foci; Valerius [b] Maximus hujus rei teſtis adducitur, qui ſic ait: *ideoque in ſacrificiis mola, quæ vocabatur, ex farre, & ſale conſtat, exta farre ſparguntur*; & Servius in illum Virgilii [c] locum:

Et ſalſæ fruges, & circum tempora vittæ;

qui ſic loquitur: *& far, quod dicitur mola ſalſa, qua & frons victimæ, & foci aſpergebantur, & cultri, fit ex hornâ fruge, & horno ſale*; ubi diſcas far commixtum ſale [d] mo-
10 lam ſalſam in ſacris appellari, & hujuſmodi molam non ex quolibet farre, & ex quolibet ſale, ſed ex horno; unde lucem accipit [e] Horatii locus in Odis:

Si ture placaris, & hornâ
Fruge lares, avidaque porcâ.

Addit [f] Feſtus hujuſmodi far eſſe toſtum debuiſſe, quod his verbis aſſeverat: *mola etiam vocatur far toſtum, & ſale ſparſum, quod eo molito hoſtiæ aſpergantur*; hinc in ſacris crebra mentio farris, & ſalis; Tibullus ait [g];

...... omnia noctis
Farre pio placant, & ſaliente ſale;

& Ovidius [h] libro primo Faſtorum:

Imponit libum, farraque mixta ſale;

& alio [i] in loco:

Ante, Deos homini quod conciliare valeret,
Far erat, & puri lucida mica ſalis;

& [l] Horatius:

Mollibit averſos Penates
Farre pio, & ſaliente micâ.

Hanc molam ὐλοχύτας Græci appellabant,
11 Homero [m] teſte, qui Iliadis libro primo ſic ait:

Α᾽υτὰρ ἐπεί ῥ᾽ ἔυξαντο, κ̀ ὐλοχύτας πρoβάλοντο.

Sed mola Græcorum [n] fiebat ex hordeo, non ex farre, ex hordeo, inquam, non molito, neque toſto, & e ſale; quapropter ab Euſthatio [o] mola definitur κριθαὶ μεθ᾽ ἁλῶν, *hordeum cum ſale*; quo in loco doctiſſimus interpres fundi ſuper aram molam ſolere teſtatur, & id genus πρόθυμα appellari, quia ſacrificio proluderet, & ante omnia Deo ſacraretur, quaſi quædam primitiæ; propterea quod hordeum primum ex frugibus inventum diceretur, quum homines glande veſci deſierunt; qua de causâ putat hordeum κριθὴν dici ἀπὸ τῦ διακρίνειν, nimirum *a ſecernendo*; quòd quum antea homines iiſdem, quibus belluæ, alimentis victitarent, hordeum repertum hominum victum a victu belluarum ſecreverit. Ad ejus rei memoriam inſtaurandam in ſacrificiis primum Deo dicabatur, quia primus fuerat hominibus proprius cibus; qua de causâ & Romani ad hunc uſum farre utebantur, quod id primum frumenti genus fuiſſet, quo Priſci veſcerentur, ut apud [p] Plinium Verrius tradit, qui trecentis annis Romanos non alio frumento, quàm farre victitaſſe memoriæ prodidit. Ex ipsâ etiam 12
victimâ libamina prima petebantur; nam antequam victima cæderetur, letæ in ipſius fronte carpebantur, & injiciebantur foco; quod [q] Virgilius indicavit his verbis:

Et ſummas carpens media inter cornua ſetas
Ignibus imponit ſacris, libamina prima.

Alludit & [r] Statius libro quarto Thebaidos:

...... jamque ardua ferro
Signati capita, & frugum libamine puro,
In vulnus cecidere greges.....

& [ſ] Homerus:

Α᾽λλ᾽ ὅγ᾽ ἀπαρχόμενος κεφαλῆς τρίχας ἐν πυρὶ βάλλεν.

Euſtathius teſtatur particulas etiam ex ſin-
gulis hoſtiæ membris amputari, & imponi 13
femoribus, ut eodem igne concremarentur; nam ubi hæc omnia ſuper altare congeſta fuerant, in ignem ponebantur, adolebanturque tura, & odores, & femora cum adipe, & particulæ animantis, & exta; hinc [t] Virgilius ait:

Inde neque impoſitis ardent altaria fibris.

Fibræ quippe ſunt extremitates extorum, & præcipuè jecoris; & alibi clariùs [u] dixit:

Et ſolida imponit taurorum viſcera flammis,
Pingue ſuperque oleum fundens ardentibus extis;

& Homerus [x] femora victimæ comburi ſolita teſtatur his verbis:

Α᾽υτὰρ ἐπεὶ κατὰ μῆρ᾽ ἐκάη

& alio [y] in loco:

Η᾽ εἰ δή ποτέ σοι κατὰ πίονα μηρί᾽ ἔκηα
Ταύρων, ἠδ᾽ αἰγῶν, τόδε μοι κρήηνον ἐέλδωρ.

Reliquas victimæ partes, qui ſacrificabant,
comedebant, præterquam in eo ſacrifi- 14
cii genere, in quo tota victima flammis abſumebatur; quod ob eam causam Holocauſtum [z] dicitur ἀπὸ τῦ καίειν ὅλον: quod ſacrificii genus, qui uſurpabant, totam victimam aræ imponebant; quod ſacrum contrarium erat Perſarum ſacris, qui ex victimâ nihil, aut omentum dumtaxat adole-

[a] Servius ad libr. 12. Æneid. Virgil. v. *Dant fruges manibus ſaltas, & tempora ferro &c.* [b] Valer. Max. libr. 2. cap. 1. §. ultim. de modo comedendi antiquorum. [c] Virgil. Æneid. libr. 2. [d] Plin. libr. 18. cap. 2. [e] Horat. libr. 3. Od. 23. [f] Feſtus in V. Mola. [g] Tibull. libr. 3. Eleg. 4. [h] Ovid. Faſtor. libr. 1. v. 128. [i] Ovid. Faſt. libr. 1. [l] Horatius libr. 3. Od. 23. [m] Homer. Iliad. α. v. 458. [n] Plutarch. in Problem. cap. 119. [o] Euſtathius in Hom. Iliad. α. [p] Plinius libr. 18. c. 7. [q] Virgil. Æneid. libr. 6. [r] Stat. libr. 4. Theb. v. 461. [ſ] Homer. Odyſſ. ξ. v. 422. [t] Virgil. Georg. libr. 3. [u] Idem Æneid. libr. 6. [x] Hom. Il. α. v. 464. [y] Idem Iliad α. v. 40. [z] Voſſius in Etymolog. in V. Holocauſtum.

adolebant; quò Catullus aſpexit his verbis [a]:

Nam Magus ex matre, & gnato gignatur oportet,
Si vera eſt Perſarum impia relligio;
Gnatus ut accepto veneretur carmine Divos,
Omentum in flammâ pingue liquefaciens.

Quod idcirco faciebant, quòd animam ſolam animantis Deo ſacrandam arbitrabantur; hanc ſolam eſſe dignum Deo donum, nec hoſtiarum nidore, ſed animâ Numen delectari. Interdum [b] & apud alias gentes
15 non victimam aris admovebant, nec ſanguine Deos placabant, ſed tus, vel placentam altaribus imponebant; hinc Lucianus de ſacrificiis ait: προσάγουσι τὰς θυσίας, βοῦν μὲν ἀρότηρα ὁ γεωργὸς, ἄρνα δὲ ὁ ποιμὴν, καὶ αἶγα τις αἰπόλος, ὁ δέ τις λιβανωτὸν, ἢ πόπανον, hoc eſt: *adducunt ad ſacrificandum bovem aratorem agricola, agnum paſtor, & capram caprarius, aliquis verò tus, vel placentam*: & Jovi [c] Hypato ſacrum facientes, ut auctor eſt Pauſanias, neque victimam ullam, neque vinum adhibebant; & [d] Athenis fuit ara Miſericordiæ, quam nullâ cæde victimarum cruentari, ſed perfundi lacrymis miſerorum, & ornari ſertis conſuevíſſe Statius declarat [e] his verſibus:

Urbe fuit mediâ nulli conceſſa potentum
Ara Deûm; mitis poſuit Clementia ſedem,
Et miſeri fecere ſacram, ſine ſupplice nunquam
Illa novo, nullâ damnavit vota repulsâ;
Auditi quicunque rogant, noctesque, dieſque
Ire datum, & ſolis Numen placare querelis.
Parca ſuperſtitia; non turea flamma, nec altus
Accipitur ſanguis, lacrymis altaria ſudant,
Mæſtarumque, ſuper libamina, ſerta comarum
Pendent, & veſtes mutatâ ſorte relictæ.

Et in inſula [f] Delo fuit Apollinis genito-
16 ris ara, quæ nullo victimarum cruore colebatur; & Paphiæ [g] Veneris ara ſerus dumtaxat, & turis acervis onerabatur; quò Virgilius libro primo reſpexit his [h] verbis:

Ipſa Paphum ſublimis abit, ſedeſque reviſit
Læta ſuas, ubi templum illi, centumque Sabæo
Ture calent aræ, ſertiſque recentibus halant.

Sed ne longiùs evagemur, & eò, unde digreſſi ſumus, revertamur; hæc, quæ aris imponi diximus, ſont honores, quibus ne careat, Virgiliana Juno pertimeſcit; & meritò pertimeſcit; nam his, quibus gaudemus, ne ſpoliemur, facilè metuimus; Juno autem, utpote Dea, gaudet honoribus, qui ab hominibus deferuntur; nam, ut ait Euripides,

Ἔνεστι γὰρ δὴ κἀν θεῶν γένει τόδε,
Τιμώμενοι χαίρουσιν ἀνθρώπων ὕπο,

hoc eſt:

Id quippe generi eſt inſitum Cæleſtium;
Honore gaudent affici Mortalium.

DISSERTATIO XLII.

Ubi de Sacrificiis agitur.

Sacrificantes puros eſſe corpore, mente, ac veſte oportebat; ideo vaſa erant in templis ad lavandum, quæ Perirrhanteria nuncupabantur; & a ſacris arcebantur venereâ voluptate impuri; veſtis autem pura dicebatur, quæ nec obſtita, nec fulgurita eſſet. Veſtibus, quibus in funere uſi fuerant, Θ inſcribebant, quæ verò fulmine tactæ fuerant, K; quibus litteris mortem, & fulmen ſignificabant. Color albus Deo gratiſſimus; hinc Romani in ſpectaculis candidâ veſte utebantur. Hoſtiarum aliæ dicebantur animales, injuges aliæ, aliæ bidentes, quibus continentur, ut Nigidius affirmat, beſtiæ omnes bimæ; licèt quidam ſint arbitrati oves tantùm ſignificari; præcipuè tamen hoc vocabulum ovibus convenit; & ita appellatæ ſunt quaſi biennes.

Quum Virgilii locum explicaremus heſterno die, ubi Poeta ſummus inducit Junonem ita loquentem [i]:

...... & quiſquam numen Junonis adoret
Præterea, aut ſupplex aris imponat honorem?

quid in ſacrificiis aræ ſoleret imponi, hoc eſt, quid Diis adoleretur, diximus, Auditores; nunc operæpretium eſt, quid in ſacrificiis fieret, antequam donis aræ cumularentur, exponere; quæ etſi ad præſentem Virgilii locum illuſtrandum minimè pertinebunt, multis aliis ejuſdem Auctoris locis afferent lucem. Qui ſacrificabant
igitur, aquâ purgabantur, ut puri ſacra 1
tractarent; hinc Homerus ſacrificium deſcribens, quod Græci fecerunt Apollini, primùm omnium, qui ſacrum adminiſtrabant, facit lavantes [l] manus:

[a] Catull. epigr. 91. [b] Pauſan. in Arcadic. ſive libr. 8. [c] Pauſan. in Attic. ſive libr. 1. [d] Idem Pauſ. in Attic. ſive libr. 1. Diodor. Sicul. libr. 13 Stat. libr. 12. Thebaid. & Claudian. de Bello Gildonic. [e] Stat. libr. 12. Thebaid. v. 481. [f] Cloatius Verus libr. 2. Ordinatorum apud Macrob. Saturnal. libr. 3. cap. 6. & Cenſorin. de Die Natal. cap. 2. [g] Empedocl. apud Athen. libr. 12. & Corn. Tac. Hiſtor. libr. 2. [h] Virgil. Æneid. libr. 1. v. 419. [i] Virgil. Æn. libr. 1. [l] Homer. Iliad. α. v. 449.

Χερνίψαντο δ' ἔπειτα, inquit, καὶ οὐλοχύτας ἀνέλοντο:

& Ovidius libro quarto ſaſtorum hunc ritum tangit his verbis:

His Dea placanda eſt, hæc tu converſus ad ortus
Dic quater, & vivo perlue rore manus;

& [a] Tibullus, qui ſic ait:

Quidve, piè dum ſacra colit, pureque lavari
Te memini, & puro ſecubuiſſe toro?

& Propertius, qui libro quarto ita loquitur [b]:

Spargite me lymphis, carmenque recentibus aris
Tibia Mygdoniis libet eburna cadis.

Ad [c] hunc uſum habebant in templis va-
2 ſa, quæ περιῤῥαντήρια Græci nuncupant, quorum meminit Herodotus libro primo, ubi duo περιῤῥαντήρια alterum ex auro, alterum ex argento tradit a Crœſo Apollini Delphico dedicata, & Heraclides Ponticus, & Lucianus; unde περιῤῥαντηρίοις χρῆσθαι apud Clementem [d] Alexandrinum eſt aquâ corpus aſpergere; omninoque dabant operam, ut puro corpore Deorum opem implorarent. Hinc Hector apud Homerum negat ſe e pugnâ reverſum, & pulvere, & cruore ſordidum Jovi vinum libaturum, & vota [e] ſuſcepturum.

Χερσὶ δ' ἀνίπτοισι Διὶ λείβειν αἴθοπα οἶνον
Ἅζομαι, οὐδέ πῃ ἔστι κελαινεφέϊ Κρονίωνι
Αἵματι, καὶ λύθρῳ πεπαλαγμένον εὐχετάασθαι:

quos verſus ita interpretamur:

Illotis manibus vinum libare Tonanti
Relligio eſt, precibuſque Jovis depoſcere pacem
Non fas, quum fœdet me mixtus ſanguine pulvis.

3 Nec purum modò corpus aris admovebant, ſed etiam mentem; Tibullus [f] edicit, ne quis ad aras accedat, qui non caſtitatem coluerit:

Vos quoque abeſſe procul jubeo; diſcedite ab aris
Queis tulit heſternâ gaudia nocte Venus;

& in quibuſdam ſacris accepimus longam a venereis voluptatibus abſtinentiam ſolitam imperari. Puro autem corpori, animoque veſtis congruebat, quam puram ſumere ſolebant ſacrificaturi; hinc Tibullus jubet ſacra [g] facturos

...... purâ cum veſte venire,
Et manibus puris ſumere fontis aquam;

& Virgilius ait [h] libro duodecimo:

...... puraque in veſte Sacerdos
Setigeræ fetum ſuis, intonſamque bidentem
Attulit, admovitque pecus flagrantibus aris.

Puram autem veſtem Feſtus [i] interpreta-
tur non obſitam, non fulguritam, non fu- 4
neſtam, non maculam habentem; Servius autem [l], *pura*, inquit, *dicitur veſtis, qua feſtis diebus uti conſueverant ſacra celebraturi, ut neque funeſta ſit, neque fulgurita, neque maculam habeat* Θ, K; ubi notes, veſtibus, quibus uſi fuiſſent in funere, inſcribi Θ litteram ſolere, quæ θάνατον ideſt *mortem* ſignificaret; quæ verò fulmine eſſent afflatæ, Kappa notari, quæ κέραυνον hoc eſt *fulmen* ſignificaret; nec igitur feralibus miniſteriis pollutam, nec tactam fulmine, nec ullâ labe notatam, nec obſoletam eſſe veſtem ſacrificantium oportebat; Donatus etiam [m] vult eſſe candidam, nec purpuræ variatam picturis. Et ſanè [n] albus color Deo gratiſſimus habebatur; hinc Ægyptii Sacerdotes [o] lineâ veſte utebantur; ex eo genere lini, quod xylinon dicitur, cujus candori nullus candor poterat comparari; & apud Athenienſes Solonis lege cautum eſt, ne quis in Panathenæis pompam in coloratâ veſte ſpectaret; quia decebat ſacro ſpectaculo non intereſſe niſi indutum eo veſtimento, quod Deæ gratiſſimum videretur. Nec aliâ ratione Romani amicti
candidâ veſte ſpectabant, niſi quia in lu- 5
dis honos Diis habebatur; de qua re lepidum Martialis extat Epigramma de Horatio quodam hujus moris [p] contemptore:

Spectabat modò ſolus inter omnes
Nigris munus Horatius lacernis,
Quum plebs, & minor ordo, maximuſque
Sancta cum duce candidus ſederet;
Toto nix cecidit repente Cœlo;
Albis ſpectat Horatius lacernis.

Et hæc quidem ad ſacrificantes pertinent,
illa verò ad hoſtias; hoſtiarum duo genera 6
fecere [q] ſcriptores juris pontificii; unum genus placuit eſſe earum, quarum extis inſpectis Numinum voluntas exploratur; alterum, in quo ſola anima Deo conſecratur; & ad id genus reſpexiſſe Virgilium volunt, quum Entellum inducit Eryci bovem immolantem, quem præmium victoriæ de Darete pugilatu fuerat conſequutus, & ad hunc modum [r] loquentem:

Hanc

[a] Tibullus libr. 1. Eleg. 3. [b] Propert. libr. 4. Eleg. 6. [c] Suid. in V. Περιῤῥαντήρια. [d] Clemens Alexandrin. Strom. libr. 2. [e] Hom. Iliad. ζ. v. 266. [f] Tibullus libr. 2. Eleg. 1. [g] Idem Tibullus ibid. [h] Virgilius libr. 12. v. 168. [i] Feſtus, ſive Paullus in V. Pura. [l] Serv. ad libr. 12. Æneid. Virg. v. 168. [m] Donatus ad eundem Virg. loc. [n] Donatus ibidem, & Cicer. libr. 2. de Legib. [o] Plinius libr. 19. cap. 1. Apulejus in Apologiâ prim. & Philoſtratus in Vitâ Apollonii libr. 3. cap. 4. [p] Martialis libr. 4. epigramm. 2. [q] Trebatius libr. 1. de Religionibus apud Macrob. libr. 3. Saturnal. cap. 5. [r] Virgil. Æneid. libr. 5.

Hanc tibi, Eryx, meliorem animam pro
morte Daretis.

Et hujus generis hoſtias animales nuncupabant, quia, ut conſtat ex allato Virgilii loco, nihil aliud, quàm anima, dicabatur. Rurſus [a] hoſtiæ eximiæ dicebantur, quòd propter excellentem ſpeciem eximerentur e grege, quò pertinere putant Virgilii carmen [b]:

Quattuor eximios præſtanti corpore tauros.

Dicebantur & [c] injuges hoſtiæ, quæ non-
7 dum paſſæ fuerant jugum, quod genus hoſtiarum Virgilius ſignificavit his [d] verbis:

...... *& intactâ totidem cervice Juvencas.*

Præterea hoſtiæ [e] bidentes vocabantur, non oves tantùm, ut quidam ſunt arbitrati, ſed omnes bimæ hoſtiæ, ut [f] Nigidius affirmavit, quas appellari bidentes voluerunt, quaſi biennes, & immiſsâ litterâ *D* bidennes, vel [g] bidentes; quòd eâ ætate duos dentes ceteris altiores, vel duos ordines haberent dentium; hoc autem vocabulum præcipuè convenit ovibus, ut ex his Virgilii verſibus [h] conſtat:

Centum lanigeras mactabat rite bidentes;

& [i]:

...... *cædit quinas de more bidentes,*
Totque ſues, totidem nigrantes terga juvencos.

& [l]:

Nunc grege de intacto ſeptem mactare juvencos
Præſtiterit, totidem lectas de more bidentes.

8 Et sanè oves bimæ ſacrificiis aptiores, non boves; boves enim quinquennes rei divinæ legebantur; ideo princeps Græcorum poetarum Agamemnonem facit immolantem Jovi quinquennem [m] bovem:

Αὐτὰρ ὁ βοῦν ἱέρευσεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων
Πίονα, πενταέτηρον ὑπερμενέϊ Κρονίωνι;

qui verſus ita explicantur:

Ipſe bovem mactat magnorum ductor Achivûm
Pinguem, quinquennem tibi, Rex invicte Deorum.

DISSERTATIO XLIII.

Qua de Sacrificiis agitur.

Quæ deſiderarentur in hoſtiis. Clitumnus fluvius Faliſcorum faciebat plerumque candidos boves. Victimæ albæ Diis acceptiores. In quo differat victima ab hoſtiâ. Victima appellata eſt, quòd ob victos hoſtes immolaretur. Maxima victima taurus eſt, ovis autem maxima hoſtia propter manſuetudinem. Quæ eſſent hoſtiæ majores.

QUum de ſacrificiis ageremus, Auditores, de his, qui ſacrificabant, diximus, & quid agerent, antequam ad ſacrum accederent, & qua veſte induerentur; tum de hoſtiis verba facere cœperamus, & extremo loco aliquot hoſtiarum genera recenſuimus; hodierno die ſermonem de iisdem hoſtiis habere pergemus; ac primum videndum, quoniam non quaslibet hoſtias, ſed lectas immolari multis Auctorum locis admonemur, quænam potiſſimùm hoſtiæ legerentur. Servius [n] tradit eas victimas idoneas eſſe ſacris, quæ non haberent caudam aculeatam, nec linguam fiſſam, nec nigram; Julius Pollux victimas, quæ aris admoverentur, eſſe cenſet oportere integras, perfectas inlæſas, atque ſanas, quæ omnibus membris utantur, neque mutilæ ſint, neque diſtortæ, rectis membris, nec extremis partibus amputatis deformes, & ex quibus nihil ablatum, derſum ſit; Plinius [o] autem vitulum non eſſe idoneum ſacrificio aſſeverat, niſi articulum ſuffraginis caudâ contingat; quòd, ut opinor, in vitulis probatur caudæ longitudo; ex quo Maro laudat [p] bovem,

Quæ gradiens imâ verrit veſtigia caudâ.

Omninoque curabant, ut victimæ, quæ Diis immolarentur, tales eſſent, ut culpari non poſſent; hinc Ovidius dixit:

Victima labe carens, & præſtantiſſima formâ,
Siſtitur ante aras ......

& [q] Lucanus:

...... *ſacris tunc admovet aris*
Electâ cervice marem ......

In triumphis etiam candidæ victimæ quærebantur, & quia Clitumnus [r] fluvius Fa- 2
liſco-

[a] Macrobius Saturnal. libr. 3. cap. 5. [b] Virg. Georgic. libr. 4. in fine. [c] Macrob. Saturnal. libr. 3. cap. 5. [d] Virg. Georg. libr. 4. in fin. [e] Aul. Gell. libr. 16. cap. 6. [f] Nigidius de Extis apud Aul. Gell. ibid. [g] Jul. Hyginus libr. 4. de Vergil. apud Aul. Gell. ibid. [h] Virgilius Æneid. libr. 7. [i] Idem Virgil. Æneid. libr. 5. [l] Idem Æneid. libr. 6. [m] Homer. Iliad. β. v. 403. [n] Servius ad libr. 6. Æneid. Virgilii v. *lectas de more bidentes.* [o] Plinius libr. 8. cap. 45. [p] Virgil. Georg. l. 3. [q] Lucan. libr. 1. [r] Virgil. Georg. libr. 2. & Servius ad hunc libr. v. *Hinc albi Clitumne &c.* Plinius libr. 2. cap. 103. Ovid. libr. 3. Amor. El. 13. Propert. libr. 2. Eleg. 19. & Stat. libr. 3. Silv. 4.

liſcorum faciebat plerunque candidos boves, Faliſci boves in ſacris triumphalibus mactabantur. Quapropter [a] Claudianus cecinit:

Quin & Clitumni ſacras victoribus undas,
Candida quæ Latiis præbent armenta triumphis,
Viſere cura fuit......

& [b] Ovidius:

Candidaque adductâ collum percuſſa ſecuri
Victima purpureo ſanguine tingit humum;

& apud Ammianum [c] Marcellinum, quum Marcus Imperator ſummâ ope bellum appararet, vulgò jactatum: λευκοὶ βόες Μάρκῳ τῷ Καίσαρι, ἢν σὺ νικήσῃς, ἡμεῖς ἀπωλόμεθα: hoc eſt: *albi boves Marco Cæſari; ſi tu viceris, nos occidimus*; & niſi candidos boves reperiſſent, cretâ ſolebant dealbare; Juvenalis [d]:

...... duc in capitolia magnum,
Cretatumque bovem......

Nec in triumphis modò, ſed in omnibus
3 ſacris albæ victimæ probabantur; hinc apud Virgilium Dido ſacrificat candentem vaccam [e]:

Ipſa tenens dextrâ pateram pulcherrima Dido
Candentis Vaccæ media inter cornua fundit;

& Juvenalis duodecimâ ſatyrâ Junoni, Minervæque agnam candidam [f] cædit:

..... niveam Reginæ cædimus agnam;
Par vellus dabitur pugnanti Gorgone Maurâ;

& [g] Virgilianus Chloanthus Diis marinis candidum taurum pollicetur:

Dii, quibus imperium pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in litore taurum
Conſtituam ante aras voti r-us.....

& [h] Arnobius teſtatur antiquitus in Albano monte non alios tauros mactare licuiſſe, quàm eos, qui inſigni corporis candore præſtarent; & Ovidius boves albos a Conſolibus, quum Superis gratias agerent, immolari declarat his [i] verbis:

Nunc pro Cæſaribus, Superis decernere grates,
Albaque opimorum colla ferire boum.

Atque hæc in hoſtiarum corpore Veteres
requirebant, probabantque; nec prætere-
4 undum, quoniam de hoſtiis dicimus, diſcrimen, quod inter hoſtiam, & victimam intercedit; neque enim, licèt videantur eſſe, ſunt idem; nam hoſtia a quolibet ſacerdote, victima unius victoris dextrâ immolatur, Ovidio [l] teſte, qui dixit:

Victima, quæ cecidit dextrâ victrice, vocatur.

Hoſtia [m] dicebatur ea, quæ, quum ad bellum proficiſcebantur, ſacrificabatur; victima, quæ hoſtibus perdomitis propter victoriam mactabatur; hinc Feſtus affirmat [n] victimam eſſe dictam, propterea quod ob hoſtes victos immolaretur; & Servius [o] ait: *Hoſtiæ dicuntur ſacrificia, quæ ab his fiunt, qui in hoſtem pergunt; victimæ verò ſacrificia, quæ poſt victoriam fiunt.* Addit aliud diſcrimen [p] Fronto, & hoſtiam minorem eſſe, victimam majorem aſſeverat. Maxima victimarum taurus habeba-
tur, quum Virgilius libro ſecundo Geor- 5
gicorum dicat:

...... & maxima taurus
Victima......

Ovis autem hoſtiarum, ut Feſto [q] Pompejo eredi convenit non mole corporis, ſed præſtantiâ, & quia Diis propter manſuetudinem gratiſſima crederetur. Atque hæc fuit maxima victima, & maxima hoſtia; majores verò hoſtiæ quæ toties a Livio [r] dicantur, videtur ipſe Livius [ſ] explicare, qui libro vigeſimo ſecundo ſic loquitur: *decretum, ut ea prodigia partim majoribus hoſtiis, partim lactentibus procurarentur*; ex quibus colligas majores hoſtias fuiſſe jam adultas, &, ut Horatil verbis utar, lacte depulſas; tam enim ſunt hoſtiæ majores illæ, quas Horatius Julio cenſet immolandas, quum [t] ait:

Te decem tauri, totidemque vaccæ;

quàm vitulus ille, quo ſe rem divinam facturum profitetur his [u] verbis:

Me tener ſolvet vitulus relictâ
Matre, qui largis juveneſcit herbis
In mea vota,
Fronte curvatos imitatus ignes
Tertium Lunæ referentis ortum.

Sed quum ſatis multa dixerimus, Audito-
res, & de generibus hoſtiarum, & quæ ho- 6
ſtiæ maximè probarentur, & qua re hoſtiæ victimis differant; jam ſunt ad aras victimæ, ſive hoſtiæ admovendæ; in quo illud obſervatum, quod Plinius libro [x] octavo naturalis hiſtoriæ tradit, vitulo, qui fuerit ad aras humeris hominis allatus, non ferè litari; nec acceptum Deo ſacrificium videbatur, quotieſcumque ſeſe victima ab arâ retraxiſſet [y], ſed ſponte ſtare victimam opor-

---

[a] Claudian. carm. 28. v. 506. [b] Ovid. libr. 4. Triſtium Eleg. 2. [c] Ammianus Marcell. libr. 16. de Conſt. triumph. [d] Juven. Sat. 10. v. 65. [e] Virg. Æn. l. 4. [f] Juvenalis Sat. 12. v. 3. [g] Virg. Æn. libr. 5. [h] Arnob. adverſ. Gent. libr. 2. [i] Ovidius libr. 4. de Ponto Eleg. 9. ad Græcinum. [l] Ovid. Faſtor. libr. 1. [m] Idem Ovidius ibid. [n] Feſtus in V. *Victima*. [o] Servius ad libr. 1. Æneid. Virgil. [p] Cornel. Fronto in libr. different. in fine, & Iſidorus libr. 6. vel 7. cap. 19. [q] Feſtus Pompejus, ſive Paullus in V. *Maximam Hoſtiam*. [r] Liv. libr. 21. & libr. 26. 27. & 28. & libr. 30. &c. [ſ] Livius libr. 22. in princ. [t] Horat. libr. 4. Od. 2. [u] Horat. eodem loco. [x] Plin. libr. 8. cap. 45. [y] Val. Maxim. libr. 1. cap. 6. Servius ad libr. 2. Æneid. verſ. *& magno mercentur Atridæ*, & Ammian. Marcellin. libr. 24.

portebat; quò quidam putant Virgilium reſpexiſſe, quum [a] dixit:

Et ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aram.

Nec [b] inornata victima ducebatur, ſed ejus cornua auro liniebantur [c] Virgilius:

Et ſtatuam ante aras auratâ fronte juvencum;

& Martialis [d] libro nono:

Caſurum tibi ruſticas ad aras
Ducam cornibus aureis juvencum;

& [e] Juvenalis:

...... *& auratam Junoni cæde juvencam;*

& Plinius libro trigeſimo tertio id teſta-
7 tur his verbis: *Deorum verò honori in ſacris nihil aliud excogitatum eſt, quàm ut auratis cornibus hoſtiæ majores dumtaxat immolarentur*; & Tertullianus de coronâ militis: *hinc tibi, Juppiter, bovem cornibus auro coronatis vovemus eſſe futurum*. Præterea hoſtiæ vittis ornabantur, & ſertis; hinc [g] Virgilius ait:

Victori velatum auro, vittiſque juvencum;

& libro ſecundo Sinonem, qui ſe aræ deſtinatum a Græcis mentitur, sic inducit loquentem:

...... *vos aræ, enſeſque nefandi,*
Quos fugi, vittæque Deûm, quas hoſtia geſſi;

& [h] rurſus:

...... *mihi ſacra parari,*
Et ſalſæ fruges, & circum tempora vittæ;

& apud [i] Ovidium Pythagoras de bove, quæ aræ, ut immoletur, admovetur, ſic loquitur:

.....*vittis præſignis, & auro*
Siſtitur ante aras, auditque ignara precantem,

DISSERTATIO XLIV.

In qua de Sacrificiis diſſeritur.

Coronare *ſignificat* implere. *Quum in ſacrificiis jubebantur favere linguis, ſilentium imperari tradunt Seneca, Donatus, Feſtus, & Euripides; vel jubebantur, ut boni ominis verba dicerent, ſicut Servius, Acron, & Porphyrion putant. quod etiam ex Ovidio colligitur. Ex quibus rebus conficeretur mola ſalſa.*

ARiſtoteles [l] apud Athenæum confirmat coronis plenitudinem quandam ſignificari, quum Homero teſte *coronare* ſit *implere*; non ergo mirum, ſi quum nihil Deo, niſi plenum, perfectumque oporteat dedicare, coronâ inſigniretur, quidquid Deo offerebatur; immo etiam Deorum ſimulacra coronabantur; ideo Propertius [m] dixit:

Ut caput in magnis ubi non eſt tangere ſignis,
Ponitur hîc imos ante corona pedes.

Sed præcipuus uſus coronarum in ſacrifi- 1
ciis; nam & qui ſacrificabant [n] coronâ cingebant caput, & [o] altare, focique coronabantur, & victimæ ſertis inſignes ducebantur; & certè nunquam juſtiore titulo uſurpatæ coronæ, quàm quum Diis honos habebatur, quæ, Plinio [p] teſte, vetuſtiſſimis temporibus, ſolis Diis tribuebantur, ſolos Deos ambiebant; ſed & ſacerdotes, & eorum miniſtros, & aras, focoſque coronatos fuiſſe alio loco diximus, Auditores; in præſentiâ verò de victimis diſſerendum. Victimas igitur coronatas ſolitas aris admoveri teſtatur Plinius [q] libro decimoſexto capite quarto, ubi ſic loquitur: *poſtea Deorum honori ſacrificantes ſumpſere, victimis ſimul coronatis*: teſtatur Tertullianus libro de coronâ militis, ubi verbis his utitur: *ipſæ denique fores, ipſæ hoſtiæ, & aræ, ipſi miniſtri, & ſacerdotes eorum coronantur*; alludit, & [r] Juvenalis ſatyrâ decimatertiâ, qui ſic ait:

Prodigioſa fides, & Thuſcis digna libellis,
Quæque coronatâ luſtrari debeas agnâ.

Nec ambigendum, quin eâ fronde victimæ 2
coronatæ ducerentur, quæ Deo, cui ſacrum

[a] Virgil. Georgic. libr. 2. [b] Plin. libr. 33. cap. 3. in princip. [c] Virgil. libr. 9. Æneid. [d] Martialis libr. 9. epigr. 43. [e] Juvenal. Sat. 6. v. 48. [f] Plinius libr. 33. cap. 3. [g] Virgil. Æn. l. 5. [h] Idem eod. libr. 2. [i] Ov. Met. l. 15. fab. 2. [l] Ariſtot. in Conviv. apud Athen. l. 15. c. 5. [m] Propert. l. 2. Eleg. 10. [n] Virgil. libr. 3. Æneid. v. 82. T. Livius libr. 23 de Q. Fabio Pictore, Plato de Republic. libr. 1. & Dio Chryſoſt. Orat. 30. [o] Cornel. Tac. libr. 4. Hiſtor. & Arnob. adverſ. Gentes libr. 7. [p] Plin. libr. 16. cap. 4. [q] Plinius ibidem. [r] Juvenal. Sat. 13. v. 62.

deo nulla pictura cum Virgilianis verſibus certaverit; nec ipſum [a] Apellem, quamvis ea, quæ pingi non poſſunt, pinxiſſe dicatur, crediderim in rerum imaginibus exprimendis poſſe cum Virgilio comparari; nec tam illum coloribus, quàm hunc verbis omnium ſimilitudinem reddidiſſe.

DISSERTATIO XXXIX.

De Junonis oratione.

Orationum exordia concitata, & vehementibus referta figuris eſſe non debent. Quum Ajax Caſſandram a templo Minervæ abſtraxiſſet, & conſtupraſſet, vel ut alii tradunt, in templo vitiaſſet, Minerva Græcis irata tempeſtatem immiſit; hinc Nauplius, ut filii Palamedis mortem ulciſceretur, ignem e Caphareis ſcopulis ſuſpendit, quibus alliſi Græci omnes perierunt.

EX orâ [b] Siciliæ ſolventes Trojanos Italiæ propinquitate lætos quum Juno videret, magis, ac magis metuens, ne optatâ terrâ potirentur, ac victa reſurgeret Troja, & capta regnaret, & diruta ſtaret ſuperbior; ſtatuit obviam ire Trojanorum fortunæ jam renaſcenti, claſſemque obruere fluctibus, aut in deſertiſſimas oras abjectam diſſipare; quod ut impleat conſilium, ventorum auxilium implorat, & tempeſtatum; ſed antequam Æolum ventis, turbi-
2 nibuſque imperantem adeat, & inſtiget, ad Æneam, & Trojanos tempeſtate vexandos, & opprimendos, ſe ipſam inſtigat, majoremque in animo ſuo æſtum concitat hac oratione [c]:

...... mene incepto deſiſtere victam,
Nec poſſe Italiâ Teucrorum avertere Regem?
Quippe vetor fatis; Pallas ne exurere claſſem
Argivûm, atque ipſos potuit ſubmergere ponto
Unius ob noxam, & furias Ajacis Oilei?
Ipſa Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem
Disjecitque rates, evertitque æquora ventis;
Illum expirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit, ſcopuloque infixit acuto;
Aſt ego, quæ Divûm incedo Regina, Joviſque
Et ſoror, & conjux unâ cum gente tot annos
Bella gero? & quiſquam numen Junonis adoret
Præterea, aut ſupplex aris imponat honorem?

Quæ oratio Junonis animo perturbato, & fluctus, & tempeſtates molienti convenit; 2
eſt enim principium abruptum, & tota amarulentior, & qualem ira ſuggerit, fluctuans, & incitata; hujuſmodi orationes frequenter Virgilius Junoni tribuit indignanti; ſic libro ſeptimo legitur illa conſcripta divinitus [d]:

Heu ſtirpem inviſam, & fatis contraria noſtris
Fata Phrygum! num Sigeis occumbere campis?
Num capti potuere capi? &c. .....

Quam [e] Macrobius jure laudat, & artificioſiſſimè compoſitam eſſe contendit; ſic libro decimo Juno reſpondet Veneris [f] orationi:

...... quid me alta ſilentia cogis
Rumpere, & obductum verbis vulgare dolorem?

In qua oratione omnia principio reſpondent; eſt enim oratio tota plena doloris, plena acerbitatis, plena amarulentæ cujusdam irriſionis; ſententiæ abruptæ, & breves, & acribus contortæ figuris, qualis eſt iratorum oratio, quæ, ſicut eorum animus, quodam æſtu rapitur, varioſque motus accipit. Atque hujuſmodi principiis, & ge-
nere dicendi etiam oratores utuntur, cu- 3
juſmodi eſt illud Ciceronis [g] in Catilinam: *quouſque tandem abutêre, Catilina, patientiâ noſtrâ*; quod principium totum eſt incitatum, & fervens, ob eamque cauſam maximè pathos movet, & indignitati rei congruit. Alioquin principia orationum ſedata eſſe convenit, ut eſt animus auditorum, & oratoris, qui nondum concaluit; idcirco illi irridendi, qui, ut exordium minimè vulgare eſſe videatur, ſtatim figuris utuntur vehementibus, & initio interrogant, admirantur, exclamant, indignantur, exultant, commiſerantur. Has enim permotiones animis oportet admovere jam præparatis, & quum jam ſequi oratorem cœperunt; ne, dum intempeſtivè movere auditorem volumus, ipſi furere videamur; eſt enim planè furioſorum ſine cauſâ vehementer commoveri. Sed, ut ad verba Junonis revertar, in-
dignatur Juno, ſe incepto victam deſiſtere; 4
ubi notes, quantum res verbis augeantur; ſi, quod erat, dixiſſet Juno, nihil indignum pati videretur; ſi, quum Jove repugnante Æneam immerito oppugnaret, inceptum omittere cogeretur; nunc autem ſe cum Ænea certaviſſe, victamque eſſe queritur, quod indigniſſimum eſt. Idignum eſt enim hominem cum Deâ contendere; indigniſſimum ab homine Deam ſuperari; ita Æneas ille pius, ille Superis gratiſſimus

[a] Plinius libr. 35. cap. 10. [b] Virgil. Æneid. libr. 1. [c] Idem Virgil. Æneid. libr. 1. [d] Idem Virgil. Æneid. libr. 7. [e] Macrob. Saturnal. libr. 4. c. 2.

[f] Virgil. Æneid. libr. 10. [g] Cicer. Oration. 1. in Catilinam.

mus impius efficitur oratione Junonis; nam Æneas Gigantum more cum Deâ certaſſe dicitur, quum illi, qui non omnino ſunt impii, & cum Salmoneo comparandi, omnes cum Superis certamen deſugiant, & illam vocem libenter [a] uſurpent:

Οὐκ ἂν ἔγωγε θεοῖσιν ἐπουρανίοισι μαχοίμην.

At quid eo certamine petebat Juno? quod
5 æquiſſimum erat ipſam obtinere; nam ſi, inquit Juno, contenderem, ut expellerem Trojâ Teucrorum Regem, haberet aliquid iniquitatis conatus; Regem ſuo Regno ſpoliari, extorrem agi e patriâ terrâ, in ignotas regiones detrudi. Nunc non id volo, ſed ut Italiâ tantummodo arceatur; non ennitor, ut ſemper erret, ut ſemper exulet, ut Regno careat, ut miſerrimâ morte extinguatur; vivat, & regnet in qualibet aliâ regione, ſit felix, ſit potens, dum in Italiâ pedem non ponat, dum Italiâ non potiatur; quid Teucrorum Regi cum Italiâ? quid Trojanis cum Latio? & tamen, quum tam æqua cupiam, conſequi non poſſum. Rem auget exemplo: Minerva, inquit, offenſa Ajacis Oilei ſacrilegio, ob unius facinus totam claſſem Græcorum delevit, tempeſtatem concitavit, fulmen immiſit, Ajacem transfixum cœleſti telo exanimavit; Græcos partim incendio claſſis correptos, partim mari ſubmerſos, partim ſcopulis illiſos interemit. At ego certè Minervâ præſtantior, quum ſim Reginâ Deûm, & ſoror, & conjux Jovis, non unius injuriis, ſed totius gentis laceſſita non potui, quum tot annos bellum geſſerim, non dico totam gentem excindere, ſed ne ipſius quidem Regem Italiâ avertere. His coloribus Juno cauſam probare nititur; ſed ut hujus orationis vis plenius intelligatur, nonnulla ſunt exponenda. Ajax [b] Oilei filius, quum
6 Troja a Græcis capta diriperetur, Caſſandram ſimulacrum Palladis amplexantem abſtraxit a templo, & conſtupravit; hinc Propertius [c] cecinit:

Victor Oilide, rape nunc, & dilige vatem,
Quam vetat avelli veſte Minerva ſuâ;

& Virgilius abductam a templo Minervæ Caſſandram teſtatur his [d] verbis:

Ecce trahebatur paſſis priameia virgo
Crinibus a templo Caſſandra, adytiſque Minervæ,
Ad Cœlum tendens ardentia lumina fruſtra,
Lumina; nam teneras arcebant vincula palmas.

Sunt autem, qui putent in ipſo Palladis tem-
7 plo Caſſandram ab Ajace fuiſſe vitiatam; ſiquidem [e] Strabo libro ſexto refert, quum Caſſandra violaretur, Minervæ ſimulacrum a tantæ fœditatis conſpectu ſeſe avertiſſe; hoc ſcelere Pallas irritata iram, quam hactenus in Trojanos exercuerat, convertit in Græcos; quò reſpexit Horatius, quum dixit [f]:

Quum Pallas uſto vertit iram ab Ilio
In impiam Ajacis ratem.

Nam quum [g] Græcorum claſſis victrix in Græciam reverteretur, & jam ad Eubœam inſulam perveniſſet, horribilem Minerva tempeſtatem concitavit, qua graja claſſis partim naufragium faceret, partim miſerrimè jactaretur, ipſumque Ajacem fulmine ictum interemit, navemque, qua vehebatur, incendit. Quum autem nox eſſet, & reliquæ 8
naves fluctibus jactatæ non longè ab exitio abfuiſſent, tempore arrepto Nauplius Palamedis pater, ut Græcos ulcisceretur, qui ſuum filium iniquo judicio circumventum capitali ſupplicio affecerant, ex eo loco ſuſpendit ignem, ubi ſcopuli naufragiis infames erant; Græci quum viderent ignem, ſuæque ſalutis causâ prolatum putarent, eò curſum direxerunt, ubi lucebat ignis, & in ſcopulos naves impegerunt, & naufragio miſerrimè perierunt; ideo Propertius [h]:

Nauplius ultores ſub noctem porrigit ignes,
Et natat exuviis Græcia preſſa ſuis.

Hi verò ſcopuli, quibus alliſæ Græcorum
naves naufragium fecerunt, Capharei vo- 9
cabantur [i] a Caphareo Eubœæ promontorio; qua de causâ Caphareum Virgilius appellat ultorem, quia Palamedis mortem vindicavit [l]:

. . . . . . Scit triſte Minervæ
Sidus, & Euboicæ cautes, ultorque Caphareus.

Hanc cladem Græcis illatam pleriqoe tradiderunt, quia captâ Trojâ Deorum templis non pepercerint; ſed Virgiliana Juno, quò plus Palladi licuiſſe videatur, ob unius Ajacis facinus totam Græciam dediſſe pœnas aſſeverat; cui Lycophron in Caſſandrâ aſſentitur his verbis:

Ἑνὸς δὲ λώβης ἀντὶ μυρίων τέκνων
Ἑλλὰς στενάξει πᾶσα τοὺς κενοὺς τάφους.

[a] Homer. Iliad ζ. v. 129. [b] Hyginus fabul. 116. [c] Propertius libr. 4. Eleg. 1. [d] Virgilius Æneid. libr. 2. [e] Strabo l. 6. de Italiâ circa fin. [f] Horat. in Epodo Od. 10. in Mævium. [g] Hyginus fabul. 116. & Philoſtrat. Imagin. Deor. libr. 2. [h] Propert. libr. 4. Eleg. 1. [i] Strabo libr. 6. & Pauſan. in Corinth. ſive libr. 2. [l] Virgil. Æn. libr. 11.

DISSERTATIO XL.

In eundem Virgilii locum.

Junonis nutrices Aſterionis fluminis filiæ extiterunt, licèt alii ab Horis nutritam ferant. Argivi annos Junonis ſacerdotum nominibus notabant, & omnes, quæ huic ſacerdotio præfuerant, ſtatuis honorabant; adeout etiam ipſam Chryſidem, cujus incuriâ templum conflagraverat, eodem honore proſequuti ſint, licèt ea, ne ſupplicio afficeretur, aufugiſſet. Fulmen eſſe proprium Jovis Virgilius indicare videtur; ſed multis quoque aliis Diis tribuitur. Elicius dicitur Juppiter, quòd ab eo fulmen eliciatur. Summanus nocturna, & maximè dira fulmina jaculatur. Ægidem Juppiter, & Pallas habet; ſed Minervæ Ægidem alii pectoris tegmen; alii clypeum faciunt.

MUlta ſunt in oratione Junonis, quam heſterno die recitavimus, quibus ioiquè ſecum agi Juno probat; & plus Palladi in Ajace puniendo licuiſſe, quàm ſibi Deorum Reginæ in inſectandis Trojanis, & eorum Rege declarat; de quibus hodierno die, ut hujus orationis eluceat artificium, diſſeremus; licèt id argumentum heſternâ diſſertatione delibaverimus; quia multa diximus, quæ eodem pertinebant; deinde nonnulla addemus, quæ ad hunc Virgilii locum illuſtrandum ſpectare videbuntur. Nam Pallas [a], inquit Juno, potuit
1 victricem Argivorum claſſem exurere, ipſoſque mari merſos delere prope univerſos; ego victos Trojanos Italiâ prohibere non poſſum; quanto eſt igitur majus victores vincere, quàm non poſſe victis reſiſtere, tanto mihi Pallas antecellit; quod quàm iniquum eſt, quum, utpote Regina Deorum, omnibus debeam anteponi? Præterea ego, quamvis Argivi mihi eſſent gratiſſimi, tamen non obſtiti alterius Numinis voluntati Argivos perdere cupienti; mihi Trojanis incommodare nonnihil volenti impedimento ſit Numinum voluntas? hoc enim forſitan [b] ſignificat:

Quippe vetor fatis.....

nam fatum, ut [c] oſtendimus, eſt voluntas Deorum [d]. Auget etiam, gravioremque Junonis querelam facit Poëta, quum dicit Argivorum claſſem periiſſe non Grajorum; quum revera omnibus Græcis illud commune naufragium fuerit; nam Argivos, non Grajos, aut Danaos, aut Achæos, aut aliam gentem nominat, ut gravius Juno queri videatur. Argivi quippe Junoni gratiſſimi; Nutrices [e] enim Junonis Argivæ A- 2
ſterionis fluminis filiæ extitere, quæ Acræa, Proſymna, & Eubœa ſunt [f] appellatæ, licèt alii ab Horis nutritam ferant; ideo Juno Argiva nuncupatur, quod Virgilius [g] teſtatur his verbis:

Junoni Argivæ juſſos adolemus honores.

Et Argis tanto in honore Junonis fuere ſacerdotes, ut quemadmodum Romæ Conſules [h] nomina faſtis dabant, Athenis Archontes [i], totâ verò Græciâ Olympiæ victores; ita Argis Junonis ſacerdotum nominibus anni notarentur; ſic apud Thucydidem [l] legimus ἐπὶ Χρυσίδος ἐν Ἄργει ἱερωμένης: hoc eſt: *Argis ſacerdotium gerente Chryſide*. Sed & ille ſacerdotibus honos non mediocris habebatur, quòd omnes, qui ei ſacerdotio præfuerant, ſtatuis publicè conſtitutis honorabantur; adeo [m] ut Pauſanias notet ipſam Chryſidem, qua antiſtite Junonis templum conflagravit, licèt propter incuriam ſupplicium meruiſſet, cujus vitandi causâ profugit Argis, honore ſtatuæ non caruiſſe; tanta fuit ejus reverentia ſacerdotii, ut cujus culpâ deletum fuerat templum Junonis, ſacerdotis honores non delerentur. Quum igitur Argivi tantâ religione Junonem colerent, eſt cur 3
Juno conquerstur a Pallade fluctibus obrutos, fulmine concrematos. Exaggerat etiam Palladis audaciam, quod auſa ſit e nubibus, hoc eſt e regno Junonis (nam nubes in aëre, qui eſt regnum Junonis, congregantur) Argivos punire Junoni gratiſſimos, quòd uſa ſit armis Jovis, non ſuis; quòd abuſa ſit omnibus elementis ad pœnam Argivorum; nam aerem nubibus obſitum turbinibus conturbavit, ignem coëgit in fulmen, mare ventis evertit, Cœleſti flammâ ambuſtum, & correptum turbine ſcopulo [n] infixit Ajacem:

Ipſa Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem
Disjecitque rates, evertitque æquora ventis;
Ipſum expirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit, ſcopuloque infixit acuto.

In quibus verſibus cauſæ ſerviens Poëta proprium Jovis vult eſſe fulmen, & Palladem alienis armis dolorem ſuum vindicaſ- 4
ſe, quia communis opinio Jovi ſoli fulmen tribuebat; ideo dixit [o] Ovidius libro ſecundo:

...... vaſti quoque rector Olympi,
Qui fera terribili jaculatur fulmina dextrâ.

Et

[a] Apud Virg. Æn. libr. 1. [b] Virgil. ibid. [c] Diſſert. in Anthol. 10. n. 21. Diſſ. 5. n. 7. in Eurip. Diſſ. 18. n. 8. & in Virg. Diſſ. 13. n. 1. [d] D. Auguſtin. de Civ. Dei libr. 5. c. 8. [e] Pauſ. libr. 2. [f] Olen. poët. apud Pauſ. l. 2. [g] Virgil. Æn. l. 3. [h] Urin T. Liv. Hiſtor. & Dionis. [i] Diod. Sicul. in Bibl. Hiſt. [l] Thuc. l. 2. in princ. [m] Pauſ. l. 2. [n] Virgil. Æn. l. 1. [o] Ovid. Metam. libr. 2. v. 60.

Et Juppiter, non alius Deus, a fulgure Aſtrapæus, ut tradit Euſtathius, eſt appellatus, & Tonans; & Elicius, quod ab eo fulmen eliceretur, & [a] κεραύνιος, cujus ara Elide colebatur; immo præcipua cauſa, cur Juppiter eſſe crederetur, fuit fulmen, quod ab alio vibrari non poſſe videbatur. Quapropter Horatius [b] affirmat idcirco nobis eſſe perſuaſum in Cœlo regnum Jovem obtinere, quia audimus tonitrua:

Cœlo tonantem credidimus Jovem
Regnare......

& [c] Manilius ait eos, qui rerum naturam indagarunt, Jovem exarmaſſe, & ſuperſtitione animos exolviſſe:

Eripuitque Jovis fulmen, viresque Tonantis,
Et ſonitum ventis, conceſſit nubibus ignem.

Ceterùm neutiquam diſſimulandum & alios
5 quoque Deos, & ipſam Palladem eſſe memoriæ proditum fulmen habuiſſe; nam Plinio [d] teſte Etruſcorum litteræ tradiderunt novem eſſe Deos, quibus fulmina tribuantur; nec eos omnes nominat, ſed tantummodo Jovem, cui tria fulminum genera tradit eſſe attributa, & Saturnum, & Martem, & Summanum, qui nocturna fulmina, & maximè dira emittere credebatur; neque promptum eſt indagare, quinam reliqui fuerint; tamen & Vulcanum torquere fulmen, & Minervam ſcriptum in Tuſcorum libris inveniri Servius teſtatur. Valerius Flaccus quoque Minervam inducit fulminantem; ſic enim [e] loquitur:

Prima coruſcanti ſignum dedit Ægide Virgo
Fulmineam jaculata facem......

Quin etiam ſolam ex Numinibus Palladem jus habuiſſe Jovis fulmen jaculandi ex Æſchylo [f] conſtat, qui ſic ait:

Καὶ κλῇδας οἶδα δωμάτων μόνη θεῶν,
Ἐν ᾧ κεραυνός ἐϛι......

hoc eſt:

Claveſque novi ſola Divorum Domus...
Ubi ignis aſſervatur altiſoni Jovis;

& ex [g] Ariſtide, qui de eadem Pallade ſic loquitur: μόνη δὲ τοῖς τῦ πατρὸς ὅπλοις κοσμεῖται; hoc eſt, *ſola verò patris armis decoratur*: quod idcirco volui admonere, ut appareat ex eruditione recondità a [h] Virgilio dictum:

Ipſa Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem.

Nec mirum Minervam ſolam Jovis fulmen
vibrare potuiſſe, quum & Ægide ſola ex
6 Numinibus Minerva, & Apollo uteretur; quod ex Martiale diſcas, qui Minervam alloquens ait:

Pro ducibus noſtris Ægida ſemper habe;

& ex Virgilio, qui libro octavo ſic loquitur:

Ægidaque horrificam turbatæ Palladis arma
Certatim ſquamis ſerpentum, auroque polibant;

& ex [i] Ovidio, qui dixit:

Hanc pelagi rector templo vitiaſſe Minervæ
Dicitur; averſa eſt, & caſtos Ægide vultus
Nata Jovis texit......

Nec dubitari poteſt, quin Ægis fuerit etiam
Jovis, quum [l] Homerus Jovem Ægiochum, 7
id eſt *Ægidem ferentem* adeo frequenter appellet, & Virgilius [m] dicat:

...... Arcades ipſum
Credunt ſe vidiſſe Jovem, quum ſæpe nigrantem
Ægida concuteret dextrâ, nimboſque cieret;

& [n] Claudianus inducat ita loquentem Jovem:

Sentiet iratam procul Ægida, ſentiet ictum
Fulminis......

Sed Ægidem Minervæ alii faciunt pectoris tegmen, alii clypeum; clypeum [o] Homerus, qui dixit:

Ἀμφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετ' αἰγίδα θυσσανόεσσαν:

pectoris tegmen [p] Martialis, qui ſic ait:

Pectore quum ſacro ſederit, Ægis erit.

Præterea Junonem [q] Accius fulmine ar- 8
mat his verbis: *præ fervido fulgore ardor injectus Junonis dexterâ ingenti incidit*; ita ſeptem Dii jaculari fulmen reperiuntur; reliquos duos, quibus manubias [r] ideſt fulminum jactus Etruſcorum libri tribuerunt, nondum potui invenire. Nec id ſanè magnopere pertinet ad Virgilium illuſtrandum; illud pertinet, quod de fulmine adnotandum eſt; maximè mortiferum eſſe fulmen, quo pectus feriatur, non ſolùm quia vitales corporis partes offenduntur, ſed etiam quia ſpiritus intercluditur; nam & ipſo ictu, & intercluſo ſpiritu fulmen exanimat; ideo poëtæ, quos Juppiter fulmine icit, in pectus icere tradiderunt; Euripides Alceſtide:

Ζεὺς γὰρ κατακτὰς παῖδα τὸν ἐμὸν αἴτιος,
Ἀσκληπιὸν, ϛέρνοισιν ἐμβαλὼν φλόγα.

Quod & Virgilius hoc loco, quem illuſtramus, obſervavit, quum [ſ] dixit:

Illum expirantem transfixo pectore flammas.

DIS-

[a] Pauſanias libr. 5. [b] Horat. libr. 3. Od. 5. [c] Manilius verſ. 104. libr. 1. Aſtronom. [d] Plin. libr. 2. cap. 52. [e] Valer. Flacc. libr. 4. Argon. v. 670. [f] Æſchyl. in Eumen. [g] Ariſtid. Orat. 2. [h] Virgil. Æneid. 1. [i] Ovid. libr. 4. Metam. in fine. [l] Hom. Iliad. α v. 222. β v. 157. ε. v. 742. &c. [m] Virg. Æneid. libr. 8. [n] Claudian. carm. 36. v. 60. de Raptu Proſerp. libr. 3. [o] Homer. Iliad. ε. v. 738. [p] Martial. libr. 7. ep. 1. [q] Accius apud Servium in Virgil. [r] Acron in Horat. Od. 2. libr. 3. & Senec. Natur. Quæſt. libr. 2. cap 41. & Servius in Virgil. Æn. libr. 1. v. *Ipſa Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem*. [ſ] Virgil. Æneid. libr. 1.

DISSERTATIO XLI.

In illud carmen: *Præterea, aut ſupplex aris imponat honorem.*

Sacrificia ab Auctoribus dicuntur Deorum honores; quomodo ea peragerentur. Exta dicuntur ab execando, *vel, ut Feſto placet, ab* extando; *quid eorum nomine comprehenderetur. Lances a latitudine nuncupatæ ſunt. Acerra erat arcula, qua tus recondebatur, & etiam ara, quæ ante Mortuos poni ſolebat. Perſii locus explicatur aliter, quàm Caſaubonus interpretetur. Coſtum, ac tus ſola ex odoribus Diis grata. Verbenam Servius putat fuiſſe rorem marinum; Donatus omnem herbam; alii alia. Focus lanâ circumdari conſueviſſe videtur ex Propertio, quod Scaliger negat. Mola ſalsa, quàm οὐλοχύτας Græci dicunt, conficiebatur ex toſto farre, & ſale hornis; apud Græcos autem e ſale, & hordeo neque toſto, neque molito. Κριθη, hoc eſt* hordeum *unde dicatur. Romani trecentis annis farre victitarunt. Fibræ quid ſint. Holocauſtum unde dicatur. Perſæ ſolâ victimæ animâ contentum eſſe Deum opinabantur. Dii aliqui nullâ victimâ colebantur.*

IN extremâ parte ſermonis, quem proximis diebus explicavimus, quo Juno ſeſe incitat, & inſtigat ad Æneam, & Trojanos opprimendos, affirmat Dea, quum nequiverit ſuos hoſtes ulciſci, ſui numinis religionem ad nihilum recaſuram, & Junoni qui ſacrificent defuturos [a]:

> ..... *& quiſquam numen Junonis adoret*
> *Præterea, aut ſupplex aris imponat honorem?*

3 Et meritò metuit, ne ſublatâ nocendi poteſtate tollatur & ſui numinis cultus; nam quum a Poetâ dictum putetur non prorſus [b] inſcienter:

> *Primus in Orbe Deos fecit timor* .....

quum ſibi ademptam terroris incutiendi facultatem Dea conqueratur, ademptum iri ſibi jure vaticinatur & honores Deorum, qui ſacrificiis, & adorantium precibus continentur; id enim [c] ſignificat:

> ..... *& quiſquam numen Junonis adoret*
> *Preterea, aut ſupplex aris imponat honorem?*

2 Nam ſacrificia Deorum honores appellantur; ſic Homerus [d] ait:

> Λοιβῆς τε, κνίσσης τε, τὸ γὰρ λάχομεν γέρας ἡμεῖς:

hoc eſt, *libationis & nidoris, id enim honoris ſumus aſſequuti*. Sed id obvium, & perſpicuum; quis enim neſcit ſacrificia Deorum honores dici? ſic Virgilius ea appellavit [e]:

> *Sæpe in honore Deûm medio ſtans hoſtia ad aras,*
> *Linea dum niveâ circundatur infula vittâ,*
> *Inter cunctantes cecidit moribunda miniſtros;*

ſic Tibullus de genii [f] ſacris loquitur:

> *Ipſe ſuos genius adſit viſurus honores;*

& Euthyphron [g] apud Platonem, quæ Diis ab hominibus offeruntur γέρας idest *honorarium* vel *honorem* vocat. Quapropter in hoc diutiùs non immorabor, ſed potius quid e ſacrificiis aræ imponeretur, expunam; & de ſacrificiis e multis pauca dicam. Immolatâ igitur victimâ exta [ea fuerunt, cor, pulmo, jecur, & fel] eximebantur; ea dicta ſunt [h] ab *execando*, quaſi execta, vel, ut [i] Feſto placet, ab extando; 3 propterea verò verbo proſecari dicebantur; id me Livius docet libro quincto, qui ſic ait: *immolante Rege Vejentium, vocem haruſpicis dicentis, qui ejus hoſtiæ exta proſecuiſſet, ei victoriam dari, exauditam in cunicula moviſſe Romanos milites, ut adaperto cuniculo exta raperent, & ad Dictatorem ferrent*; & Feſtus [l] his verbis: *exta dicta, quòd ea Diis proſecentur*. Exempta verò exta lancibus imponebantur (lances verò nominantur patinæ latiores a latitudine ſic appellatæ) lances verò in hunc uſum ſacris adhiberi Virgilius [m] teſtatur his verbis:

> *Inflavit quum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,*
> *Lancibus & pandis fumantia reddimus exta,*

Nec aliò reſpicit his [n] verſibus:

> *Ergo rite ſuum Baccho dicemus honorem*
> *Carminibus patriis, lanceſque, & liba feremus.*

Lances autem ſic extis cumulatæ imponebantur aræ Virgilio teſte, qui libro duodecimo cecinit: 4

> *In flammam Jugulant pecudes, & viſcera vivis*
> *Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras.*

Imponebantur aræ etiam lances ture cumulatæ, quod in divitum ſacrificiis fiebat, quum apparatu ſplendidiore Dei colebantur; quum alioquin Acerra turis modico ſacrificio ſatis eſſe videretur; utriuſque rei teſtis [o] Ovidius citatur, qui ſic ait:

Nec,

---

[a] Virg. Æneid. libr. 1. [b] Petron. Arbit. in Fragm. [c] Virgil. libr. 1. Æneid. [d] Hom. Iliad. δ. v. 49. [e] Virg. Georg. libr. 3. [f] Tibull. libr. 2. Eleg. 2. [g] Plato in Euthyphr. vel de Sanctitat. [h] Voſſius in Etymolog. in V. Exta. [i] Pompejus Feſtus in eadem Voce. [l] Idem Feſtus Pompejus ibidem. [m] Virgil. Georgic. libr. 2. [n] Idem Virgil. Georgic. libr. 2. [o] Ovidius de Ponto libr. 4. Eleg. 8. ad Suillium.

Nec, quæ de parvâ pauper Diis libat acerrâ,
Tura minus, grandi quàm data lance valent;

idem [a]:

Turaque mente magis plenâ, quàm lance dediſſem.

Videndumque, an huc ſpectet Perſii locus
5 inſignis ubi poëta ita [b] loquitur:

Quid damus id Superis, de magnâ quod dare lance
Non poſſit magni Maſſalæ lippa propago?

Quod tamen haud pro certo affirmarim, quum doctiſſimus vir [c] Caſaubonus Perſii verſus ad ea putet pertinere, quæ inter epulandum Diis libabantur; de Acerrâ verò locus eſt Horatii libro tertio ode octavâ:

Martiis cælebs quid agam Kalendis,
Quid velint flores, & acerra turis
Plena, miraris; .....

& Ovidii [d] verſus:

Cumque meri paterâ turis acerra fuit.

Acerram verò arculam fuiſſe accepimus, in qua tus recondebatur; licèt [e] & aram fuiſſe, quæ ante Mortuum poni ſolebat, in qua odores incenderentur, Feſtus affirmet. Imponebatur & coſtum aromatis Indici genus, Propertio teſte, qui [f] dixit:

Coſtum molle date, & blandi mihi turis honores.

Hæc duo præcipuè odorum genera grata
6 Diis, & accepta putabantur; præterea victimarum femora adipe mactati animalis contegebant; id ex Homeri verbis diſcimus, qui ſic [g] ait:

Μηρούς τ' ἐξέταμον, κατά τε κνίσῃ ἐκάλυψαν

hoc eſt:

& femora ſecuerunt, & adipe operuerunt.

Id autem ideo faciebant, ut femora validiore flammâ conſumerentur, quum adeps igni præberet alimentum, ejuſque vim, & ardorem intenderet; ſi enim lentè comburerentur, litare ſibi non videbantur, ut Euſtathius docet; quapropter tragici poëtæ, tanquam terribile oſtentum, narrant adipem femoribus ſponte defluxiſſe. Ita verò contecta femora aræ imponi conſueviſſe declarat Lucianus his verbis: *καὶ τοσαῦτά σοι μηρία ταύρων τε, καὶ αἰγῶν ἔκαυσα ἐπὶ τῶν βωμῶν*: hoc eſt, *& tot femora taurorum, & caprarum ſibi ſuper aras incendi.* Atque hæc, quæ numeravimus, ſunt dona, quibus aræ ſtrui a Virgilio dicuntur his [h] verbis:

Annua vota tamen, ſolenneſque ordine pompas
Exequerer, ſtrueremque ſuis altaria donis.

Jam Servius [i] refert in more poſitum apud
Romanos fuiſſe, ut ceſpitem aræ ſuperim- 7
ponerent, & liba ſacrificarent, quem morem Virgilius [l] his carminibus indicavit:

In medioque focos, & Diis communibus aras
Gramineas, alii fontemque, ignemque ferebant,
Velati lino, & verbenâ tempora vincti;

& Horatius libro primo, ubi [m] ſic ait:

Hîc vivum mihi ceſpitem, hîc
Verbenas, pueri, ponite, turaque;

nec aliò reſpexit, quum [n] dixit:

...... poſituſque carbo in
Ceſpite vivo

Jam verbenis ſolitas aras coronari conſtat
ex Donato [o] ad Andriam Terentii, qui ſic 8
ait: *Verbenæ quaſi herbenæ redimicula ſunt ararum*; & ex Acrone, qui in Horatii librum quartum ode undecimâ verbenis aras teſtatur coronari; ideo Græcis dicta verbena *hiera botane*, ut ex [p] Dioſcoride, Plinioque [q] diſcimus, quaſi *herba ſacra*. Hunc morem aſpicit [r] Horatius, qui ſic cecinit:

...... ara caſtis
Vincta Verbenis avet immolato
Spargier agno;

& Terentius [ſ] his verbis:

Ex arâ hinc ſume verbenas tibi,
Atque eas ſubſterne ......

Verbenam vero Servius [t] putat eſſe rorem marinum, Donatus [u] Καταχρηστικῶς omnes herbas, & frondes feſtas ad aras coronandas ex puro loco decerptas verbenas tradit appellari; nec [x] deſunt, qui laurum, oleam, myrtum verbenam dici putent. Videtur etiam focus impoſitus aræ lanâ cir- 9
cumdari conſueviſſe, quum [y] Propertius dixerit:

Terque focum circa laneus orbis eat;

ſed negat [z] Scaliger hunc morem ſibi eſſe obſervatum; nec alium ſanè teſtem, quàm Propertium citare poſſumus; quapropter ad notiora tranſeamus. In arâ vinum libabatur, quod Virgilius teſtatur his verbis libro [a] duodecimo:

...... pateriſque altaria libant;

alludit, & libro [b] primo, ubi leguntur hæc verba:

Dixit, & in menſâ laticum libavit honorem.

Spargebatur & vino culter, quo victima immolabatur, ut doctiſſimus Interpres Virgilii

[a] Ovid. de Ponto libr. 4 Eleg. 9. [b] Perſius Sat. 2. [c] Caſaubon. ad Sat. 2. Perſii loco ſuperiùs allato. [d] Ovid. Faſtor. libr. 4. in fine. [e] Feſtus Pompejus, ſive Paull. in V. Acerra. [f] Propert. libr. 4. Eleg. 6. [g] Hom. Iliad. α. v. 460. [h] Virg. Æn. libr. 5. [i] Servius in libr. 12. Æneid. Virgil. v. *In medioque focos &c.* [l] Idem Æn. libr. 12. [m] Horatius libr. 1. Od. 19. [n] Idem libr. 3. Od. 8. [o] Donat. ad Andriam Terentii Act. 4. Sc. 4. [p] Dioſc. libr. 4. cap. 56. [q] Plin. libr. 25. c. 9. [r] Horat. libr. 4. Od. 11. [ſ] Terent. in Andriâ Act. 4. Sc. 4. [t] Serv. ad Eclog. 8. Virg. & ad l. 12. Æn. *Verbenâ tempora vincti.* [u] Donat. ad Terent. Andr. Act. 4. Sc. 4. [x] Serv. ad Eclog. 8. Virgil. [y] Propertius libr. 4. El. 6. [z] Joſ. Scalig. ad hunc Propert. loc. [a] Virg. Æneid. libr. 12. v. 173. [b] Idem Æneid. libr. 1. circa finem.

gilii [a] aſſeverat. Præterea ſale, & farre exta victimæ ſpargebantur, & culter, & foci; Valerius [b] Maximus hujus rei teſtis adducitur, qui ſic ait: *ideoque in ſacrificiis mola, quæ vocabatur, ex farre, & ſale conſtat, exta farre ſparguntur;* & Servius in illum Virgilii [c] locum:

Et ſalſæ fruges, & circum tempora vittæ;

qui ſic loquitur: *& far, quod dicitur mola ſalſa, qua & frons victimæ, & foci aſpergebantur, & cultri, fit ex hornâ fruge, & horno ſale;* ubi diſcas far commixtum ſale [d] mo-10 lam ſalſam in ſacris appellari, & hujuſmodi molam non ex quolibet farre, & ex quolibet ſale, ſed ex horno; unde lucem accipit [e] Horatii locus in Odis:

Si ture placaris, & hornâ
Fruge lares, avidaque porcâ.

Addit [f] Feſtus hujuſmodi far eſſe toſtum debuiſſe, quod his verbis aſſeverat; *mola etiam vocatur far toſtum, & ſale ſparſum, quod eo molito hoſtiæ aſpergantur;* hinc in ſacris crebra mentio farris, & ſalis; Tibullus ait [g];

...... omnia noctis
Farre pio placant, & ſaliente ſale;

& Ovidius [h] libro primo Faſtorum;

Imponit libum, farraque mixta ſale;

& alio [i] in loco:

Ante Deos homini quod conciliare valeret,
Far erat, & puri lucida mica ſalis;

& [l] Horatius:

Mollibit averſos Penates
Farre pio, & ſaliente micâ.

Hanc molam ὀλοχύτας Græci appellabant,
11 Homero [m] teſte, qui Iliadis libro primo ſic ait:

Α'υτὰρ ἐπεί ῥ' ἔυξαντο, καὶ ὀλοχύτας προβάλοντο.

Sed mola Græcorum [n] fiebat ex hordeo, non ex farre, ex hordeo, inquam, non molito, neque toſto, & e ſale; quapropter ab Euſthatio [o] mola definitur κριθαὶ μεθ' ἁλῶν, *hordeum cum ſale;* quo in loco doctiſſimus interpres fundi ſuper aram molam ſolere teſtatur, & id genus πρόθυμα appellari, quia ſacrificio proluderet, & ante omnia Deo ſacraretur, quaſi quædam primitiæ; propterea quod hordeum primum ex frugibus inventum diceretur, quum homines glande veſci deſierunt; qua de cauſâ putat hordeum κριθὴν dici ἀπὸ τῦ διακρίνειν, nimirum *a ſecernendo;* quòd quum antea homines iiſdem, quibus belluæ, alimentis victitarent, hordeum repertum hominum victum a victu belluarum ſecreverit. Ad ejus rei memoriam inſtaurandam in ſacrificiis primum Deo dicabatur, quia primus fuerat hominibus proprius cibus; qua de cauſâ & Romani ad hunc uſum farre utebantur, quod id primum frumenti genus fuiſſet, quo Priſci veſcerentur, ut apud [p] Plinium Verrius tradit, qui trecentis annis Romanos non alio frumento, quàm farre victitaſſe memoriæ prodidit. Ex ipsâ etiam 12
victimâ libamina prima petebantur; nam antequam victima cæderetur, leræ in ipſius fronte carpebantur, & injiciebantur foco; quod [q] Virgilius indicavit his verbis:

Et ſummas carpens media inter cornua ſetas
Ignibus imponit ſacris, libamina prima.

Alludit & [r] Statius libro quarto Thebaidos:

...... jamque ardua ferro
Signati capita, & frugum libamine puro,
In vulnus cecidere greges.....

& [ſ] Homerus:

Α'λλ' ὅγ' ἀπαρχόμενος κεφαλῆς τρίχας ἐν πυρὶ βάλλεν.

Euſtathius teſtatur particulas etiam ex ſingulis hoſtiæ membris amputari, & imponi 13
femoribus, ut eodem igne concremarentur; nam ubi hæc omnia ſuper altare congeſta fuerant, in ignem ponebantur, adolebanturque tura, & odores, & femora cum adipe, & particulæ animantis, & exta; hinc [t] Virgilius ait:

Inde neque impoſitis ardent altaria fibris.

Fibræ quippe ſunt extremitates extorum, & præcipuè jecoris; & alibi clariùs [u] dixit:

Et ſolida imponit taurorum viſcera flammis,
Pingue ſuperque oleum fundens ardentibus extis;

& Homerus [x] femora victimæ comburi ſolita teſtatur his verbis:

Α'υτὰρ ἐπεὶ κατὰ μῆρ' ἐκάη

& alio [y] in loco:

Η' εἴ δή ποτέ τοι κατὰ πίονα μηρί' ἔκηα
Ταύρων, ἠδ' αἰγῶν, τόδε μοι κρήηνον ἐέλδωρ.

Reliquas victimæ partes, qui ſacrificabant, comedebant, præterquam in eo ſacrifi- 14
cii genere, in quo tota victima flammis abſumebatur; quod ob eam cauſam Holocauſtum [z] dicitur ἀπὸ τῦ καίειν ὅλον: quod ſacrificii genus, qui uſurpabant, totam victimam aræ imponebant; quod ſacrum contrarium erat Perſarum ſacris, qui ex victimâ nihil, aut omentum dumtaxat adole-

---

a Servius ad libr. 12. Æneid. Virgil. v. *Dant fruges manibus ſalſas, & tempora ferro &c.* b Valer. Max. libr. 2. cap. 1. §. ultim. de modo comedendi antiquorum. c Virgil. Æneid. libr. 2. d Plin. libr. 18. cap. 2. e Horat. libr. 3. Od. 23. f Feſtus in V. Mola. g Tibull. libr. 3. Eleg. 4. h Ovid. Faſtor. libr. 1. v. 128. i Ovid. Faſt. libr. 1. l Horatius libr. 3. Od 23. m Homer. Iliad. α. v. 458. n Plutarch. in Problem. cap. 119. o Euſtathius in Hom. Iliad. α. p Plinius libr. 18. c 7. q Virgil. Æneid. libr. 6. r Stat. libr. 4. Theb. v. 461. ſ Homer. Odyſſ. ξ. v. 422. t Virgil. Georg. libr. 3. u Idem Æneid. libr. 6. x Hom. Il. α. v. 464. y Idem Iliad α. v. 40. z Voſſius in Etymolog. in V. Holocauſtum.

adolebant; quò Catullus aſpexit his verbis [a]:

Nam Magus ex matre, & gnato gignatur oportet,
Si vera eſt Perſarum impia relligio;
Gnatus ut accepto veneretur carmine Divos,
Omentum in flammâ pingue liquefaciens.

Quod idcirco faciebant, quod animam ſolam animantis Deo ſacrandam arbitrabantur; hanc ſolam eſſe dignum Deo donum, nec hoſtiarum nidore, ſed animâ Numen delectari. Interdum [b] & apud alias gentes
15 non victimam aris admovebant, nec ſanguine Deos placabant, ſed tus, vel placentam altaribus imponebant; hinc Lucianus de ſacrificiis ait: *προσάγουσι τὰς θυσίας, βοῦν μὲν ἀρότηρα ὁ γεωργὸς, ἄρνα δὲ ὁ ποιμὴν, ϗ αἶγα τις αἰπόλος, ὁ δέ τις λιβανωτὸν, ἢ ποπανὸν*, hoc eſt: *adducunt ad ſacrificandum bovem aratorem agricola, agnum paſtor, & caprum caprarius, aliquis verò tus, vel placentam*: & Jovi [c] Hypato ſacrom facientes, ut auctor eſt Pauſanias, neque victimam ullam, neque vinum adhibebant; & [d] Athenis fuit ara Miſericordiæ, quam nullâ cæde victimarum cruentari, ſed perfundi lacrymis miſerorum, & ornari ſertis conſueviſſe Statius declarat [e] his verſibus:

Urbe fuis mediâ nulli conceſſa potentum
Ara Deûm; mitis poſuit Clementia ſedem,
Et miſeri fecere ſacram, ſine ſupplice nunquam
Illa novo, nullâ damnavit vota repulsâ;
Auditi quicunque rogant, noctesque, dieſque
Ire datum, & ſolis Numen placare querelis.
Parca ſuperſtitio; non aurea flamma, nec altus
Accipitur ſanguis, lacrymis altaria ſudant,
Mæſtarumque, ſuper libamina, ſerta comarum
Pendent, & veſtes mutatâ ſorte relictæ.

Et in inſula [f] Delo fuit Apollinis genito-
16 ris ara, quæ nullo victimarum cruore colebatur; & Paphiæ [g] Veneris ara ferus dumtaxat, & turis acervis onerabatur; quò Virgilius libro primo reſpexit his [h] verbis:

Ipſa Paphum ſublimis abit, ſedeſque reviſit
Læta ſuas, ubi templum illi, centumque ſabæo
Ture calent aræ, ſertiſque recensibus halant.

Sed ne longiùs evagemur, & eò, unde digreſſi ſumus, revertamur; hæc, quæ aris imponi diximus, ſont honores, quibos ne careat, Virgiliana Juno pertimeſcit; & meritò pertimeſcit; nam his, quibus gaudemus, ne ſpoliemur, facilè metuimus; Juno autem, utpote Dea, gaudet honoribus,

qui ab hominibus deferuntur; nam, ut ait Euripides,

Ἔνεστι γὰρ δὴ κἀν θεῶν γένει τόδε,
Τιμώμενοι χαίρουσιν ἀνθρώπων ὕπο,

hoc eſt:

Id quippe generi eſt inſitum Cæleſtium;
Honore gaudent affici Mortalium.

DISSERTATIO XLII.

Ubi de Sacrificiis agitur.

Sacrificantes puros eſſe corpore, mente, ac veſte oportebat; ideo vaſa erant in templis ad lavandum, quæ Perirrhanteria nuncupabantur; & a ſacris arcebantur venereâ voluptate impuri; veſtis autem pura dicebatur, quæ nec obſtita, nec fulgurita eſſet. Veſtibus, quibus in funere uſi fuerant, Θ inſcribebant, quæ verò fulmine tactæ fuerant, K; quibus litteris mortem, & fulmen ſignificabant. Color albus Deo gratiſſimus; hinc Romani in ſpectaculis candidâ veſte utebantur. Hoſtiarum aliæ dicebantur animales, injuges aliæ, aliæ bidentes, quibus continentur, ut Nigidius affirmat, beſtiæ omnes bimæ; licèt quidam ſint arbitrati oves tantùm ſignificari; præcipuè tamen hoc vocabulum ovibus convenit; & ita appellatæ ſunt quaſi biennes.

QUum Virgilii locum explicaremus heſterno die, ubi Poëta ſummus inducit Junonem ita loquentem [i]:

...... & quiſquam numen Junonis adoret
Præterea, aut ſupplex aris imponat honorem?

quid in ſacrificiis aræ ſoleret imponi, hoc eſt, quid Diis adoleretur, diximus, Auditores; nunc operæpretium eſt, quid in ſacrificiis fieret, antequam donis aræ cumularentur, exponere; quæ etſi ad præſentem Virgilii locum illuſtrandum minimè pertinebunt, multis aliis ejusdem Auctoris locis afferent lucem. Qui ſacrificabant igitur, aquâ purgabantur, ut puri ſacra tractarent; hinc Homerus ſacrificium de- c
ſcribens, quod Græci fecerunt Apollini, primùm omnium, qui ſacrum adminiſtrabant, facit lavantes [l] manus:

[a] Catull. epigr. 91. [b] Pauſan. in Arcadic. ſive libr. 8. [c] Pauſan. in Attic. ſive libr. 1. [d] Idem Pauſ. in Attic. ſive libr. 1. Diodor. Sicul. libr. 13. Stat. libr. 12. Thebaid. & Claudian. de Bello Gildonic. [e] Stat. libr. 12. Thebaid. v. 481. [f] Cloatius Verus libr. 2. Ordinatorum apud Macrob. Saturnal. libr. 3. cap. 6. & Cenſorin. de Die Natal. cap. 2. [g] Empedocl. apud Athen. libr. 12. & Corn. Tac. Hiſtor. libr. 2. [h] Virgil. Æneid. libr. 1. v. 419. [i] Virgil. Æn. libr. 1. [l] Homer. Iliad. α. v. 449.

Χερνίψαντο δ' ἔπειτα, inquit, *καὶ οὐλοχύτας ἀνέλοντο*:

& Ovidius libro quarto faſtorum hunc titum tangit his verbis:

His Dea placanda eſt, hæc tu converſus ad ortus
Dic quater, & vivo perlue rore manus;

& [a] Tibullus, qui ſic ait:

Quidve, piè dum ſacra colis, pureque lavari
Te memini, & puro ſecubuiſſe toro?

& Propertius, qui libro quarto ita loquitur [b]:

Spargite me lymphis, carmenque recentibus aris
Tibia Mygdoniis libet eburna cadis.

Ad [c] hunc uſum habebant in templis va-
2 ſa, quæ *περιῤῥαντήρια* Græci nuncupant, quorum meminit Herodotus libro primo, ubi duo *περιῤῥαντήρια* alterum ex auro, alterum ex argento tradit a Crœſo Apollini Delphico dedicata, & Heraclides Ponticus, & Lucianus; unde *περιῤῥαντηρίοις χρῆσθαι* apud Clementem [d] Alexandrinum eſt aquâ corpus aſpergere; omninoque dabant operam, ut puro corpore Deorum opem implorarent. Hinc Hector apud Homerum negat ſe e pugnâ reverſum, & pulvere, & eruore ſordidum Jovi vinum libaturum, & vota [e] ſuſcepturum.

Χερσὶ δ' ἀνίπτοισι Διὶ λείβειν αἴθοπα οἶνον
Ἅζομαι, οὐδέ πῃ ἔστι κελαινεφέι Κρονίωνι
Αἵματι, καὶ λύθρῳ πεπαλαγμένον εὐχετάασθαι:

quos verſus ita interpretamur:

Illotis manibus vinum libare Tonanti
Relligio eſt, precibuſque Jovis depoſcere pacem
Non fas, quum fœdet me mixtus ſanguine pulvis.

Nec purum modò corpus aris admove-
3 bant, ſed etiam mentem; Tibullus [f] edicit, ne quis ad aras accedat, qui non caſtitatem coluerit:

Vos quoque abeſſe procul jubeo; diſcedite ab aris
Queis tulit heſternâ gaudia nocte Venus;

& in quibusdam ſacris accepimus longam a venereis voluptatibus abſtinentiam ſolitam imperari. Puro autem corpori, animoque veſtis congruebat, quam puram ſumere ſolebant ſacrificaturi; hinc Tibullus jubet ſacra [g] facturos

...... purâ cum veſte venire,
Et manibus puris ſumere fontis aquam;

& Virgilius ait [h] libro duodecimo:

...... puraque in veſte Sacerdos
Setigeræ fetum ſuis, intonſamque bidentem
Attulit, admovitque pecus flagrantibus aris.

Puram autem veſtem Feſtus [i] interpreta-
tur non obſitam, non fulguritam, non fu- 4
neſtam, non maculam habentem; Servius autem [l], *pura*, inquit, *dicitur veſtis, qua feſtis diebus uti conſueverant ſacra celebraturi, ut neque funeſta ſit, neque fulgurita, neque maculam habeat* Θ, Κ; ubi notes, veſtibus, quibus uſi fuiſſent in funere, inſcribi Θ litteram ſolere, quæ *θάνατον* ideſt *mortem* ſignificaret; quæ verò fulmine eſſent afflatæ, Kappa notari, quæ *κέραυνον* hoc eſt *fulmen* ſignificaret; nec igitur feralibus miniſteriis pollutam, nec tactam fulmine, nec ullâ labe notatam, nec obſoletam eſſe veſtem ſacrificantium oportebat; Donatus etiam [m] vult eſſe candidam, nec purpuræ variatam picturis. Et ſanè [n] albus color Deo gratiſſimus habebatur; hinc Ægyptii Sacerdotes [o] lineâ veſte utebantur; ex eo genere lini, quod xylinon dicitur, cujus candori nullus candor poterat comparari; & apud Athenienſes Solonis lege cautum eſt, ne quis in Panathenæis pompam in coloratâ veſte ſpectatet; quia decebat ſacro ſpectaculo non intereſſe niſi indutum eo veſtimento, quod Deæ gratiſſimum videretur. Nec aliâ ratione Romani amicti
candidâ veſte ſpectabant, niſi quia in lo- 5
dis honos Diis habebatur; de qua re lepidum Martialis extat Epigramma de Horatio quodam hujus moris [p] contemptore:

Spectabat modò ſolus inter omnes
Nigris munus Horatius lacernis,
Quum plebs, & minor ordo, maximuſque
Sancto cum duce candidus ſederet;
Toto nix cecidit repente Cœlo;
Albis ſpectas Horatius lacernis.

Et hæc quidem ad ſacrificantes pertinent,
illa verò ad hoſtias; hoſtiarum duo genera 6
fecere [q] ſcriptores juris pontificii; unum genus placuit eſſe earum, quarum extis inſpectis Numinum voluntas exploratur; alterum, in quo ſola anima Deo conſecratur; & ad id genus reſpexiſſe Virgilium volunt, quum Entellum inducit Eryci bovem immolantem, quem præmium victoriæ de Darete pugilatu fuerat conſequutus, & ad hunc modum [r] loquentem:

Hanc

[a] Tibullus libr. 1. Eleg. 3. [b] Propert. libr. 4. Eleg. 6. [c] Suid. in V. Περιῤῥαντήρια. [d] Clemens Alexandrin. Strom. libr. 1. [e] Hom. Iliad. ζ. v. 266. [f] Tibullus libr. 2. Eleg. 1. [g] Idem Tibullus ibid. [h] Virgilius libr. 12. v. 168. [i] Feſtus, ſive Paullus in V. Pura. [l] Serv. ad libr. 12. Æneid. Virg. v. 168. [m] Donatus ad eundem Virg. loc. [n] Donatus ibidem, & Cicer. libr. 2. de Legib. [o] Plinius libr. 19. cap. 1. Apulejus in Apologiâ prim. & Philoſtratus in Vitâ Apollonii libr. 3. cap. 4. [p] Martialis libr. 4. epigramm. 2. [q] Trebatius libr. 1. de Religionibus apud Macrob. libr. 3. Saturnal. cap. 5. [r] Virgil. Æneid. libr. 5.

Hanc tibi, Eryx, meliorem animam pro morte Daretis.

Et hujus generis hoſtias animales nuncupabant, quia, ut conſtat ex allato Virgilii loco, nihil aliud, quàm anima, dicabatur. Rurſus [a] hoſtiæ eximiæ dicebantur, quòd propter excellentem ſpeciem eximerentur e grege, quò pertinere putant Virgilii carmen [b]:

Quatuor eximios præſtanti corpore tauros.

Dicebantur & [c] injuges hoſtiæ, quæ non-
7 dum paſſæ fuerant jugum, quod genus hoſtiarum Virgilius ſignificavit his [d] verbis:

...... *& intactâ totidem cervice Juvencas.*

Præterea hoſtiæ [e] bidentes vocabantur, non oves tantùm, ut quidam ſunt arbitrati, ſed omnes bimæ hoſtiæ, ut [f] Nigidius affirmavit, quas appellari bidentes voluerunt, quaſi biennes, & immiſſâ litterâ *D* bidennes, vel [g] bidentes; quòd eâ ætate duos dentes ceteris altiores, vel duos ordines haberent dentium; hoc autem vocabulum præcipuè convenit ovibus, ut ex his Virgilii verſibus [h] conſtat:

Centum lanigeras mactabat rite bidentes;

& [i]:

...... *cædit quinas de more bidentes,*
Totque ſues, totidem nigrantes terga juvencos.

& [l]:

Nunc grege de intacto ſeptem mactare juvencos
Præſtiterit, totidem lectas de more bidentes.

Et ſanè oves bimæ ſacrificiis aptiores, non
8 boves; boves enim quinquennes rei divinæ legebantur; ideo princeps Græcorum poetarum Agamemnonem facit immolantem Jovi quinquennem [m] bovem:

Αὐτὰρ ὁ βοῦν ἱέρευσεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων
Πίονα, πενταέτηρον ὑπερμενέϊ Κρονίωνι:

qui verſus ita explicantur:

Ipſe bovem mactat magnorum ductor Achivûm
Pinguem, quinquennem tibi, Rex invicte Deorum.

DISSERTATIO XLIII.

Qua de Sacrificiis agitur.

Quæ deſiderarentur in hoſtiis. Clitumnus fluvius Faliſcorum faciebat plerumque candidos boves. Victimæ albæ Diis acceptiores. In quo differat victima ab hoſtiâ. Victima appellata eſt, quòd ob victos hoſtes immolaretur. Maxima victima taurus eſt, ovis autem maxima hoſtia propter manſuetudinem. Quæ eſſent hoſtiæ majores.

QUum de ſacrificiis ageremus, Auditores, de his, qui ſacrificabant, diximus, & quid agerent, antequam ad ſacrum accederent, & qua veſte induerentur; tum de hoſtiis verba facere cœperamus, & extremo loco aliquot hoſtiarum genera recenſuimus; hodierno die ſermonem de iiſdem hoſtiis habere pergemus; ac primum videndum, quoniam non quaslibet hoſtias, ſed lectas immolari multis Auctorum locis admonemur, quænam potiſſimùm hoſtiæ legerentur.
Servius [n] tradit eas victimas idoneas eſſe 1
ſacris, quæ non haberent caudam aculeatam, nec linguam fiſſam, nec nigram; Julius Pollux victimas, quæ aris admoverentur, eſſe cenſet oportere integras, perfectas inlæſas, atque ſanas, quæ omnibus membris utantur, neque mutilæ ſint, neque diſtortæ, rectis membris, nec extremis partibus amputatis deformes, & ex quibus nihil ablatum, deraſum ſit; Plinius [o] autem vitulum non eſſe idoneum ſacrificio aſſeverat, niſi articulum ſuffraginis caudâ contingat; quòd, ut opinor, in vitulis probatur caudæ longitudo; ex quo Maro laudat [p] bovem,

Quæ gradiens imâ verrit veſtigia caudâ.

Omninoque curabant, ut victimæ, quæ Diis immolarentur, tales eſſent, ut culpari non poſſent; hinc Ovidius dixit:

Victima labe carens, & præſtantiſſima formâ,
Siſtitur ante aras......

& [q] Lucanus:

...... *ſacris tunc admovet aris*
Electâ cervice marem......

In triumphis etiam candidæ victimæ quærebantur, & quia Clitumnus [r] fluvius Fa- 2
liſco-

[a] Macrobius Saturnal. libr. 3. cap. 5. [b] Virg. Georgic. libr. 4. in fine. [c] Macrob. Saturnal. libr. 3. cap. 5. [d] Virg. Georg. libr. 4. in fin. [e] Aul. Gell. libr. 16. cap. 6. [f] Nigidius de Extis apud Aul. Gell. ibid. [g] Jul. Hyginus libr. 4. de Vergil. apud Aul. Gell. ibid. [h] Virgilius Æneid. libr. 7. [i] Idem Virgil. Æneid. libr. 5. [l] Idem Æneid. libr. 6. [m] Homer. Iliad. β. v. 403. [n] Servius ad libr. 6. Æneid. Virgilii v. *lectas de more bidentes*. [o] Plinius libr. 8. cap. 45. [p] Virgil. Georg. l. 3. [q] Lucan. libr. 1. [r] Virgil. Georg. libr. 2. & Servius ad hunc libr. v. *Hinc albi Clitumne &c.* Plinius libr. 2. cap. 103. Ovid. libr. 3. Amor. El. 12. Propert. libr. 2. Eleg. 19. & Stat. libr. 3. Silv. 4.

liſcorum faciebat plerunque candidos boves, Faliſci boves in ſacris triumphalibus mactabantur. Quapropter [a] Claudianus cecinit:

Quin & Clitumni ſacras victoribus undas,
Candida quæ Latiis præbent armenta triumphis,
Viſere cura fuit......

& [b] Ovidius:

Candidaque adductâ collum percuſſa ſecuri
Victima purpureo ſanguine tingit humum;

& apud Ammianum [c] Marcellinum, quum Marcus Imperator ſummâ ope bellum appararet, vulgò jactatum: λευκοὶ βόες Μάρκῳ τῷ Καίσαρι, ἢν σὺ νικήσῃς, ἡμεῖς ἀπωλόμεθα: hoc eſt: *albi boves Marco Cæſari; ſi tu viceris, nos occidimus;* & niſi candidos boves reperiſſent, cretâ ſolebant dealbare; Juvenalis [d]:

...... duc in capitolia magnum,
Cretatumque bovem......

Nec in triumphis modò, ſed in omnibus
3 ſacris albæ victimæ probabantur; hinc apud Virgilium Dido ſacrificat candentem vaccam [e]:

Ipſa tenens dextrâ pateram pulcherrima Dido
Candentis Vaccæ media inter cornua fundit;

& Juvenalis duodecimâ ſatyrâ Junoni, Minervæque agnam candidam [f] cædit:

..... niveam Reginæ cædimus agnam;
Par vellus dabitur pugnanti Gorgone Maurâ;

& [g] Virgilianus Chloanthus Diis marinis candidum taurum pollicetur:

Dii, quibus imperium pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in litore taurum
Conſtituam ante aras voti reus.....

& [h] Arnobius teſtatur antiquitus in Albano monte non alios tauros mactare licuiſſe, quàm eos, qui inſigni corporis candore præſtarent; & Ovidius boves albos a Conſulibus, quum Superis gratias agerent, immolari declarat his [i] verbis:

Nunc pro Cæſaribus, Superis decernere grates,
Albaque opimorum colla ferire boum.

Atque hæc in hoſtiarum corpore Veteres requirebant, probabantque; nec prætere-
4 undum, quoniam de hoſtiis dicimus, diſcrimen, quod inter hoſtiam, & victimam intercedit; neque enim, licèt videantur eſſe, ſunt idem; nam hoſtia a quolibet ſacerdote, victima unius victoris dextrâ immolatur, Ovidio [l] teſte, qui dixit:

Victima, quæ cecidit dextrâ victrice, vocatur.

Hoſtia [m] dicebatur ea, quæ, quum ad bellum proficiſcebantur, ſacrificabatur; victima, quæ hoſtibus perdomitis propter victoriam mactabatur; hinc Feſtus affirmat [n] victimam eſſe dictam, propterea quod ob hoſtes victos immolaretur; & Servius [o] ait: *Hoſtiæ dicuntur ſacrificia, quæ ab his fiunt, qui in hoſtem pergunt; victimæ verò ſacrificia, quæ poſt victoriam fiunt.* Addit aliud diſcrimen [p] Fronto, & hoſtiam minorem eſſe, victimam majorem aſſeverat. Maxima victimarum taurus habebatur, quum Virgilius libro ſecundo Geor- 5
gicorum dicat:

...... & maxima taurus
Victima......

Ovis autem hoſtiarum, ut Feſto [q] Pompejo credi convenit non mole corporis, ſed præſtantiâ, & quia Diis propter manſuetudinem gratiſſima crederetur. Atque hæc fuit maxima victima, & maxima hoſtia; majores verò hoſtiæ quæ toties a Livio [r] dicantur, videtur ipſe Livius [ſ] explicare, qui libro vigeſimo ſecundo ſic loquitur: *decretum, ut ea prodigia partim majoribus hoſtiis, partim lactentibus procurarentur;* ex quibus colligas majores hoſtias fuiſſe jam adultas, &, ut Horatii verbis utar, lacte depulſas; tam enim ſunt hoſtiæ majores illæ, quas Horatius Julio cenſet immolandas, quum [t] ait:

Te decem tauri, totidemque vaccæ;

quàm vitulus ille, quo ſe rem divinam facturum profitetur his [u] verbis:

Me tener ſolvet vitulus relictâ
Matre, qui largis juveneſcit herbis
In mea vota,
Fronte curvatos imitatus ignes
Tertium Lunæ referentis ortum.

Sed quum ſatis multa dixerimus, Audito- 6
res, & de generibus hoſtiarum, & quæ hoſtiæ maximè probarentur, & qua re hoſtiæ victimis differant; jam ſunt ad aras victimæ, ſive hoſtiæ admovendæ; in quo illud obſervatum, quod Plinius libro [x] octavo naturalis hiſtoriæ tradit, vitulo, qui fuerit ad aras humeris hominis allatus, non ferè litari; nec acceptum Deo ſacrificium videbatur, quotieſcumque ſeſe victima ab arâ retraxiſſet [y], ſed ſponte ſtare victimam opor-

[a] Claudian. carm. 28. v. 506. [b] Ovid. libr. 4. Triſtium Eleg. 2. [c] Ammianos Marcell. libr. 16. de Conſt. triumph. [d] Juven. Sat. 10. v. 65. [e] Virg. Æn. l. 4. [f] Jovenalis Sat. 12. v. 3. [g] Virg. Æn. libr. 5. [h] Arnob. adverſ. Gent. libr. 2. [i] Ovidius libr. 4. de Ponto Eleg. 9. ad Græcinum. [l] Ovid. Faſtor. libr. 1. [m] Idem Ovidius ibid. [n] Feſtus in V. *Victima*. [o] Servius ad libr. 1. Æneid. Virgil. [p] Cornel. Fronto in libr. different. in fine, & Iſidorus libr. 6. vel 7. cap. 19. [q] Feſtos Pompejus, ſive Paullos in V. *Maximam Hoſtiam*. [r] Liv libr. 21. & libr. 26. 27. & 28. & libr. 30. &c. [ſ] Livius libr. 22. in princ. [t] Horat. libr 4. Od. 2. [u] Horat. eodem loco. [x] Plin. libr. 8. cap. 45. [y] Val. Maxim. libr. 1. cap. 6. Servius ad libr. 2. Æneid. verſ. *& magno mercentur Atridæ*, & Ammian. Marcellin. libr. 24.

portebat; quò quidam putant Virgilium reſpexiſſe, quum [a] dixit:

Et ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aram.

Nec [b] inornata victima ducebatur, ſed ejus cornua auro liniebantur [c] Virgilius:

Et ſtatuam ante aras auratâ fronte juvencum;

& Martialis [d] libro nono:

Caſurum tibi ruſticas ad aras
Ducam cornibus aureis juvencum;

& [e] Juvenalis:

...... & auratam Junoni cæde juvencam;

& Plinius libro trigeſimo tertio id teſta-
7 tur his verbis: *Deorum verò honori in ſacris nihil aliud excogitatum eſt, quàm ut auratis cornibus hoſtiæ majores dumtaxat immolarentur*; & Tertullianus de coronâ militis: *hinc tibi, Juppiter, bovem cornibus auro coronatis vovemus eſſe futurum*. Præterea hoſtiæ vittis ornabantur, & ſertis; hinc [g] Virgilius ait:

Victori velatum auro, vittiſque juvencum;

& libro ſecundo Sinonem, qui ſe aræ deſtinatum a Græcis mentitur, ſic inducit loquentem:

...... vos aræ, enſeſque nefandi,
Quos fugi, vittæque Deûm, quas hoſtia geſſi;

& [h] rurſus:

...... mihi ſacra parari,
Et ſalſæ fruges, & circum tempora vittæ;

& apud [i] Ovidium Pythagoras de bove, quæ aræ, ut immoletur, admovetur, ſic loquitur:

.....vittis præſignis, & auro
Siſtitur ante aras, auditque ignara precantem,

DISSERTATIO XLIV.

In qua de Sacrificiis diſſeritur.

Coronare *ſignificat* implere. *Quum in ſacrificiis jubebantur favere linguis, ſilentium imperari tradunt Seneca, Donatus, Feſtus, & Euripides; vel jubebantur, ut boni ominis verba dicerent, ſicut Servius, Acron, & Porphyrion putant. quod etiam ex Ovidio colligitur. Ex quibus rebus conficeretur mola ſalſa.*

ARiſtoteles [l] apud Athenæum confirmat coronis plenitudinem quandam ſignificari, quum Homero teſte *coronare* ſit *implere*; non ergo mirum, ſi quum nihil Deo, niſi plenum, perfectumque oporteat dedicare, coronâ inſigniretur, quidquid Deo offerebatur; immo etiam Deorum ſimulacra coronabantur; ideo Propertius [m] dixit:

Ut caput in magnis ubi non eſt tangere ſignis,
Ponitur hîc imos ante corona pedes.

Sed præcipuus uſus coronarum in ſacrifi- 1
ciis; nam & qui ſacrificabant [n] coronâ cingebant caput, & [o] altare, focique coronabantur, & victimæ ſertis inſignes ducebantur; & certè nunquam juſtiore titulo uſurpatæ coronæ, quàm quum Diis honos habebatur, quæ, Plinio [p] teſte, vetuſtiſſimis temporibus, ſolis Diis tribuebantur, ſolos Deos ambiebant; ſed & ſacerdotes, & eorum miniſtros, & aras, focoſque coronatos fuiſſe alio loco diximus, Auditores; in præſentiâ verò de victimis differendum. Victimas igitur coronatas ſolitas aris admoveri teſtatur Plinius [q] libro decimoſexto capite quarto, ubi ſic loquitur: *priſca Deorum honori ſacrificantes ſumpſere, victimis ſimul coronatis*: teſtatur Tertullianus libro de coronâ militis, ubi verbis his utitur: *ipſæ denique fores, ipſæ hoſtiæ, & aræ, ipſi miniſtri, & ſacerdotes eorum coronantur*; alludit, & [r] Juvenalis ſatyrâ decimatertiâ, qui ſic ait:

Prodigioſa fides, & Thuſcis digna libellis,
Quæque coronatâ luſtrari debeat agnâ.

Nec ambigendum, quin eâ fronde victimæ 2
coronatæ ducerentur, quæ Deo, cui ſacrum

---

[a] Virgil. Georgic. libr. 2. [b] Plin. libr. 33. cap. 3. in princip. [c] Virgil. libr. 9. Æneid. [d] Martialis libr. 9. epigr. 43. [e] Juvenal. Sat. 6. v. 48. [f] Plinius libr. 33. cap. 3. [g] Virgil. Æn. l. 5. [h] Idem eod. libr. 2. [i] Ov. Met. l. 15. fab. 2. [l] Ariſtot. in Conviv. apud Athen. l. 15. c. 5. [m] Propert. l. 2. Eleg. 10. [n] Virgil. libr. 3. Æneid. v. 82. T. Livius libr. 23 de Q. Fabio Pictore, Plato de Republic. libr. 1. & Dio Chryſoſt. Orat. 30. [o] Cornel. Tac. libr. 4. Hiſtor. & Arnob. adverſ. Gentes libr. 7. [p] Plin. libr. 16. cap. 4. [q] Plinius ibidem. [r] Juvenal. Sat. 13. v. 62.

crum fiebat, haberetur accepta; itaque Jovis [a] hoſtiæ æſculo, Veneris [b] myrto, Apollinis [c] lauro, Bacchi [d] hederâ, Herculis populo [e], Sylvani cupreſſu, Minervæ olivâ redimitæ immolabantur. Ubi verò ſic ornata victima ad aram fuerat, antequam ſacrificium inchoaretur, qui aderant, omnes ſavere linguis jubebantur; hinc Martialis [f] dixit:

Linguis omnibus, & favete votis;

& [g] Virgilius:

Ore favete omnes, & cingite tempora ramis;

& [h] Tibullus:

Quiſquis ades, linguâ vir, mulierque fave;

& Ovidius [i] libro decimo quinto:

...... Cognovit Numina caſtus
Evinctus vittâ crines albente ſacerdos;
En Deus eſt, Deus eſt; animis, linguiſque favete;

alludit & Horatius [l] his verbis:

Odi profanum vulgus, & arceo,
Favete linguis......

3 Qua voce Seneca putat ſilentium imperari, cujus ea verba leguntur in libro de beatâ [m] vitâ: *& quoties mentio ſacra litterarum intervenerit, favete linguis; hoc verbum non, ut plerique exiſtimant, a favore trahitur, ſed imperatur ſilentium, ut rite peragi poſſit ſacrum, nullâ voce malâ obſtrepente;* cui Donatus aſſentitur, qui, *in ſacris*, inquit, *ore favere eſt ſilentium accommodare.* Quod Feſtus [n] extulit aliis verbis, qui ſic ait: *Paſcito linguam in ſacrificiis dicebatur, ideſt coërceto, contineto, taceto;* quibus Euripides in Hecubâ concinit, qui ſilentium in ſacris imperari confirmat; nam ſacrificium, quo Polyxena eſt immolata, deſcripturus his verbis per præconem ſilentium factum eſſe tradit:

Σιγᾶτ', Ἀχαιοὶ, σίγα πᾶς ἔστω λεώς

4 Mihi tamen & ſilentium his verbis imperari videtur, &, ut bonis verbis utatur populus, admoneri; nec aliud ſignificare favete linguis, quàm aut tacete, aut bona verba dicite, quod Servius aſſeverat hoc modo: *nam in ſacris taciturnitas neceſſaria eſt, quod etiam præco magiſtratu ſacrificante dicebat: favete linguis, favete vocibus, hoc eſt bona omina habete, aut tacete:* quod ex Ovidio colligi poteſt, qui libro primo faſtorum dixit:

Proſpera lux oritur, linguiſque, animiſque favete;
Nunc dicenda bonâ ſunt bona verba die.

Nam ſi favere linguis eſſet dumtaxat ſilentium ſacris adhibere, fruſtra bonis verbis utendum Poëta præciperet; ſed hac voce nimirum, qui ſacro intererant, admonebantur, ut male ominatis verbis abſtinerent; quod Horatius [o] in ſacris pro Cæſaris victoriâ ſuſceptis faciendum eſſe præcipit his verbis:

...... vos, o pueri, & puellæ
Jam virum expertæ, male ominatis
Parcite verbis.

Ad quem locum Acron, atque Porphyrion ait: *in ſacris præcepto ſilentio edici, ut qui aderant, mali ominis verbis parcerent;* ſed 5
jam ad victimam revertamur. Invergebatur vinum victimæ fronti; quem ritum Virgilius [p] tangit his verbis:

Quattuor hîc primùm nigrantes terga juvencos
Conſtituit, frontique invergit vina ſacerdos;

& [q] Lucanus:

......jam fundere Bacchum
Cœperat, obliquoque molas inducere cultro;

& [r] Ovidius:

Rode, caper, vitem, tamen hinc, quum ſtabis ad aras,
In tua quod ſpargi cornua poſſit, erit.

Sed ſi capra immolaretur, non vino, ſed aquâ frons victimæ aſpergebatur; atque hoc modo [ſ] victima probabatur, nam ſi aſſuſo vino, vel aquâ immobilis perſtitiſſet, neque reluctaretur, inepta ſacrificio putabatur; neque enim rerum naturam pati credebant animal vino, vel aquâ largè perfuſum non commoveri, ſed immotum obſtupeſcere; itaque hujuſmodi hoſtiam tanquam morbidam, nec gratam Diis ab aris amovebant, & aliam adducebant. Far [t] quoque cum ſale mixtum, quod molam ſalſam diximus appellari, fundebatur 6
in victimæ frontem; quo reſpexit Ovidius, qui de bove, qui ſacro deſtinatus, & admotus eſt aræ, ſic loquitur:

Imponique ſuæ videt inter cornua fronti,
Quas coluit fruges......

Atque id ἀλφιτεύειν Græco vocabulo dicebatur;

[a] Virgil. Georg. libr. 2. & Plinius libr. 12. cap. 1. & libr. 16. cap. 4. [b] Virgil. Eclog. 7. Diodor. Sic. libr. 1. Acron ad libr. 3. Od. 4. Horatii, & Ovid. Faſtor. libr. 4. [c] Oppianus libr. 1. Cyn. & Virgil. Diod. Sicul. & Acron ibid. [d] Plin. libr. 16. cap. 34. & 35. Tibull. libr. 3. El. 6. Ovid. libr. 3. Faſt. libr. 1. Triſt. Eleg. 6. [e] Macrob. libr. 5. cap. 12. Saturnal. Pauſanias libr. 5. [f] Martialis libro 10. Epigr. 87. [g] Virgil. Æneid. libr. 5. [h] Tibullus libr. 2. Eleg. 2. [i] Ovid. Metamorph. libr. 15. fabul. 50. de Æſculapio. [l] Horat. libr. 3. Od. 1. [m] Senec. de Beatâ Vitâ c. 26. [n] Feſt. ſive Paull. in V. Paſcito linguam. [o] Horat. libr. 3. Od. 14. [p] Virgil. Æneid. libr. 6. [q] Lucan. libr. 1. Pharſal. [r] Ovid. libr. 1. Faſtor. [ſ] Servius ad Æn. libr. 4. Virgil. v. *Ipſa tenens dextrâ pateram pulcherrima Dido*, & ad libr. 6. v. *Quattuor hîc primùm nigrantes terga juvencos.* [t] Cæl. Rhodigin. libr. 12. cap. 1. & Lil. Gyrald. de Dei Gent. Syntagm. 17.

tur; Suidas [a]: ὀλοθυτεῖν κριθὰς ἐπιχέειν τοῖς θύμασιν: hoc eſt: ὀλοθυτεῖν eſt *aſpergere victimis hordeum*; & paulo poſt idem [b] ſcriptor: καὶ τὰς μὲν κριθὰς μεχρὶ νῦν ὅλας χέουσιν οἱ ἐπιθύοντες ταῖς σπονδαῖς ἐπὶ σύμβολον τῆς παλαιᾶς τροφῆς; ubi notes diſcrimen inter molam ſalſam Romanorum, & οὐλοχύτας Græcorum; nam Græcorum ὀλοχύται hordeum non molitum, Romanorum mola far toſtum, molitumque, ut jam indicavimus. Præterea [c] ſi Diis Cœleſtibus fieret ſacrum, ita victimæ collum refringebatur, ut ad Cœlum victimæ facies converteretur; quod ἂυ ἐρύειν ideſt *retro trahere* Græci dicebant, quòd victimæ collum quodammodo retro traheretur; ſin autem victima Numinibus inferis eſſet immolanda, terram, ut natura fert, ipſam ſpectare ſinebant. Quem ſacrorum morem Homerus expreſſit hoc [d] verſu:

Αὖ ἔρυσαν μὲν πρῶτα, καὶ ἔσφαξαν, καὶ ἔδειραν:

ad quem Homeri locum Euſtathios ὧν πρῶτον, inquit, ὡς ἔθος Ἑλληνικὸν, οἱ μὲν τοῖς ἄνω ἔθυον, ἀνακλῶν τὸν τοῦ ἱερείου τράχηλον, ὥστε ἀφορᾶν ὡς εἰς οὐρανὸν, καὶ ἐλέγετο τοῦτ᾽ αὖ ἐρύειν. Deinde: ἐὰν μέντοι ἥρωσιν, ἢ ὅλως τοῖς καταχθονίοις ἔθυον, κάτω τὸ ἱερεῖον ἀποβλέπον ἔσφαζετο: quæ verba non reddam latinè, quia nihil aliud, quàm ea, quæ diximus, continent. Quid autem αὖ ἐρύειν verbum ſignificaret, Sophocles indicavit, qui quum idem, quod Homerus, exprimere vellet, dixit:

. . . . Ἄνω τρέπων ἔσφαζεν.

DISSERTATIO XLV.

Quæ de Sacrificiis eſt quincta.

Popæ, ſacrificuli, victimarii, & cultrarii iidem erant; alii tamen victimarios diſtinguunt a cultrariis. Cultrum, quo victimæ jugulum fodiebatur, nonnulli ſeceſpitam dictum tradiderunt; Paulus tamen tradit uſos ad ſecandum libum, quod ſecium vocabatur; ſed ait alios arbitrari ſeceſpitam eſſe ſecurim, alios cultellum, alios dolabram. Ex multis Auctoribus jugulari conſueviſſe victimas conſtat; & etiam ſecuri, vel malleo percuti; quare probabile videtur, hoſtias majores priùs percuti, deinde jugulari ſolere.

JAm ſacrificii reliquis partibus explicatis ad immolandam victimam veniamus, Auditores. Victimas plerumque cædebant [e] popæ, qui & victimarii [f] vocabantur; hinc Philoxeni gloſſæ popam ajunt dici θυτὴν, quaſi *ſacrificulum*; hi ſuccincti ſacerdotibus miniſtrabant; quapropter Propertius [g] dixit:

Illa dies hornis cædem denunciat agnis,
Succinctique calent ad nova lucra popæ;

& [h] Lucanus:

Cornua ſuccincti premerent quum torva miniſtri.

Quòd autem popæ helluones haberentur, Perſius [i] popam ventrem appellavit:

...... *aſt*, inquit, *illi tremat omento popa venter*

Hi videntur victimæ jugulum cultro perfodiſſe; nam Virgilius libro quarto Æneidos ita victimam Trojanos deſcribit immolantes:

Subjiciunt alii cultros, tepidumque cruorem
Suſcipiunt pateris, ipſe atri velleris agnam
Æneas matri Eumenidum, magnæque ſorori
Enſe ferit, ſterilemque tibi, Proſerpina, vaccam;

& libro quarto Georgicorum Cyrenen ſic inducit monſtrantem, quo ſacrificii genere placet Orphei [l] manes:

Quattuor his aras alta ad delubra Dearum
Conſtitue, & ſacrum jugulis demitte cruorem,
Corporaque ipſa boum frondoſo deſere luco.

Apulejus [m] quoque libro primo victimas jugu-

[a] Suidas in Voce Οὐλοθυτεῖν. [b] Suidas in eadem Voce. [c] Interpres Apollon. ad libr. 1. Argon. [d] Homer. Iliad α. verſ. 459. [e] Propertius libr. 4. Eleg. 3. Perſius Satyr. 6. verſ. 74. Suetonius in Vitâ Caligulæ cap. 32. [f] Tit. Livius decad. 5. libr. 1. Valer. Maxim. libr. 1. cap. 1. num. 12. de Publ. Cornel. Lampridius in Vitâ Commodi, & l. ult. ff. de jure immunit. [g] Propertius libro 4. Eleg. 3. [h] Lucanus libro 1. [i] Perſius Satyr. 6. verſ. 74. [l] Virgilius Georgic. libro 4. in fine. [m] Apulejus libr. 1. Metamorph.

jugulari ſolitas videtur oſtendere, quippe ita loquitur: *per jugulum ſiniſtrum capulo tenus gladium totum ei demergit, & ſanguinis eruptionem uterculo admoto excipit diligenter, ut nulla ſtilla compareret uſquam. Hæc ego meis oculis aſpexi; nam etiam, ne quid demutaret, credo, a victimæ religione immiſſa dextera per vulnus illud ad viſcera penitus cor miſeri contubernalis mei Moroë bona ſcrutata protulit*; ubi & jugulatum hominem inſtar victimæ, & exceptum e jugulo profluentem cruorem, & extractum cor indicavit. A cultro autem, quo victimas popæ jugu-
3 labant, cultrarios animadvertimus appellatos; id intelligi poteſt ex Suetonio, qui in [a] Caligulæ vitâ ſic ait: *admotâ altaribus victimâ ſuccinctus poparum habitu elato altè malleo cultrarium mactavit*. Hunc autem cultrum, quo victimæ jugulum ſodiebatur, nonnulli [b] ſeceſpitam dictum tradiderunt; ſanè ſeceſpita culter fuit, quo Veteres in ſacris utebantur; ea ſic a Feſto [c] deſcribitur: *culter ferreus, oblongus, manubrio eburneo, rotundo, ſolido, vincto ad capulum auro, argentoque, fixo clavis æneis, ære cyprio, quo Flamines, Flaminicæ Virgines, pontificeſque ad ſacrificia utebantur*; ſed neutiquam affirmat uſos ad victimas jugulandas. Paulus tradit [d] uſos ad ſecandum libum, quod ſecium vocabatur; idem [e] Paulus ait alios arbitrari ſeceſpitam ſecurim eſſe, alios cultellum, alios dolabram. Contra verò ex multis Auctoribus colligas non victimæ jugulum feriri cultro, ſed cervicem ſecuri percuti; nam [f] Virgilius cecinit:

Quales mugitus, fugit quum ſaucius aram
Taurus, & incertam excuſſit cervice ſecurim;

& [g] Horatius:

Nam quæ nivali paſcitur Algido
Devota quercus inter, & ilices,
Aut creſcit Albanis in herbis
Victima, Pontificum ſecures
Cervice tinget . . . . .

& [h] Ovidius:

Colla boves niveos certæ præbere ſecuri,
Quos aluit campis terra faliſca ſuis.

Quæ carmina cum ſuperioribus pugnant;
4 in illis enim victimæ cultro in jugulum demiſſo mactari videbantur, in his autem dejectâ in cervicem ſecuri immolari; ſed inter ſe conciliari poſſunt, ſi dicamus, tauros, & majores hoſtias priùs occidi ſolitas malleo, vel ſecuri percuſſas deinde jugulari; quod ex his [i] Ovidii verſibus diſcas, qui ſunt in ſeptimo libro:

. . . . . . Mugitus victima diros
Edidit, & ſubito collapſa ſine ictibus ullis
Exiguo tinxit ſubjectos ſanguine cultros.

Nam Poëta confirmat victimam non expectaſſe ictum ſecuris, aut mallei, quo victimæ cædi ſolebant, ſed ſponte mortuam concidiſſe; quum autem deinde jugularetur, ex jugulo parum cruoris profluxiſſe; priùs ergo victima cervice percuſsâ mactabatur; deinde cultro in jugulum impreſſo ſanguis educebatur. Quapropter quidam arbitrantur eum, qui victimam ma- 5
ctabat, victimarium, qui jugulabat cultrarium appellari; nec idem eſſe victimarium, & cultrarium; erat autem neceſſe victimam jugulari, quò commodiùs poſſet excipi ſanguis; nam jugulatæ victimæ ſupponebant vas illud, quod Græci σφαγεῖον nuncupabant; teſtatur id Etymologicum magnum in voce σφαγεῖον, ubi leguntur hæc verba σφαγεῖον τὸ ἀγγεῖον, εἰς ὃ τὸ αἷμα τῶν σφαζομένων ἱερείων δέχονται, quæ ſic explicantur: *Sphageum vas eſt, quo cruorem hoſtiarum, quæ mactantur, excipiunt*; quod & Julius Pollux affirmavit; quod vas fortaſſe patera fuit; nam cruor hoſtiarum pateris excipiebatur, Virgilio [l] teſte, qui dixit:

Sanguinis & ſacri pateras, animamque ſepulcro
Condimus . . . . .

& [m] alio in loco:

. . . . . . tepidumque cruorem
Suſcipiunt pateris, ...

Eum verò cruorem quum excepiſſent ſa-
cerdotes, aræ affundebant; Lucianus de 6
ſacrificiis: καὶ τὸ αἷμα πίνοντες τοῖς βωμοῖς προσχεόμενον, *& ſanguinem altaribus affuſum bibentes*; & alio in loco: ὁ δ' ἱερεὺς αὐτὸς, inquit, ἕστηκεν ᾑμαγμένος, καὶ ὥσπερ ὁ Κύκλωψ ἐκεῖνος ἀνατέμνων, καὶ τὰ ἔγκατα ἐξαίρων, καὶ καρδιουλκῶν, καὶ τὸ αἷμα τῷ βωμῷ περιχέων: quæ verba ſic interpretamur: *at ſacerdos ipſe cruentatus conſiſtit, & ſicut Cyclops ille ſecans, & eximens viſcera, revellenſque cor, & aram cruore circumfundens*. Noc altare ſolum cruore ſpargebat ſacerdos, verùm etiam ſe ipſum, & omnia membra perfundebat; ideo Lucianus adſtare dixit cruentatum ſacerdotem; hunc morem Prudentius tangit his [n] verſibus hymno decimo:

Quin os ſupinat, obvias offert genas,
Supponit aures, labra, nares objicit,
Oculos & ipſos perluit liquoribus;

Nec

[a] Sueton. in Vitâ Caligulæ cap. 32. [b] Idem in Vitâ Tiberii cap. 25. [c] Paull. & Feſt. in V. Seceſpita. [d] Paull. in V. Secium. [e] Paull. idem in V. Seceſpitam. [f] Virgil. Æneid libr. 2. [g] Horat. libr. 3. Od. 23. [h] Ovid. de Pont. libr. 4. Eleg. 4. ad Sext. Pomp. [i] Ovid. Metamorph. libr 7. [l] Virgilius Æneid. libr. 3. [m] Idem Virgilius Æneid. libro 6. [n] Prudent. hymn. 10. περὶ στεφάνων de Romano Martyre.

Nec jam palato parcit, & linguam rigat,
Donec cruorem totus atrum combibat.

Sed inprimis mactatâ victimâ, ejuſque diſ-
7 ſecto pectore exta ſpirantis adhuc evel-
lere, & rapere feſtinabant; ex habitu quippe extorum quàm grata fuiſſet Numinibus, & an litaſſent, cognoſcebant; hinc princeps poëtarum [a] dixit:

...... pecudumque recluſis
Pectoribus inhians ſpirantia conſulit exta;
& [b] alio in loco:
In flammam jugulant pecudes, & viſcera vivis
Eripiunt......

Quæ declarant ſolitos haruſpices feſtinare, ut, quoad ejus fieri poſſet, viventis adhuc hoſtiæ exta ſpirantia inſpectarent, ne mortua corrumperentur, aut aliquam mutationem ſuſciperent; præcipuè verò extremas extorum partes obſervabant, quæ fibræ, uti jam diximus, vocabantur. His futurorum ſeriem inprimis declarari, & eventa rerum arbitrabantur; quid ego teſtimonia citem poëtarum, quum tam multa nobis occurrant, ut recenſeri facilè non poſſint; Lucanus ait:

Et fibris ſit nulla fides;
Virgilius [c]:
Triſtibus aut extis fibræ apparere minaces;
Propertius [d]:
Aut ſibi commiſſos fibra loquuta Deos.

Finis Diſſertationum in Virgilium.

[a] Virgil. Æneid. libr. 4. [b] Idem Virgilius Æneid. libr. 12. [c] Virgilius Georgic. libr. 1. [d] Propertius libr. 4. Eleg. 1.

Digitized by Google

BENEDICTI AVERANII IN CICERONEM DISSERTATIONES DUÆ, ET NONAGINTA.

DISSERTATIO I.

Otium omnes deſiderant.

Auguſtus Imperii reſignandi conſilium ſæpe cepit; Diocletianus autem, & Maximianus reſignarunt; Sylla quoque dictaturâ ſeſe abdicavit. Pontes erant menſæ, quibus ſuffragiorum ciſtæ imponebantur; aliis tamen videntur fuiſſe viæ quædam anguſtæ, per quas centuriæ in ſepta, & ovile introducebantur. Ætatis anno ſexageſimo Romani omni publico munere ſolvebantur; hinc depontani ſenes dicebantur; ex quo fabula nata eſt, quòd antiquitus Romani ſexagenarios e ponte in Tiberim dejicerent. Hiperborei ſenes ætate confectos ex altiſſimâ rupe in Mare præcipites dabant. Cato ajebat magnorum virorum non ſolùm negotii, ſed & otii rationem extare oportere.

QUi gerendis negotiis, & Reipublicæ adminiſtrandæ ſe penitus dediderunt, non ita aſtuoſam vitam ſequuntur, ut otii, & quietis obliti eſſe videantur; ſed in illis rerum fluctibus, & moleſtiarum quaſi turbinibus, &
procellis ad tranquillitatis portum plerumque reſpicere, curſumque dirigere conſueverunt; veriſſimumque eſt, quod Venuſinus Poëta [a] dixit omnes otium exo- 1
ptare.

Otium Divos rogat in patenti
Prenſus Ægæo, ſimul atra nubes
Condidit Lunam, neque certa fulgent
Sidera nautis:
Otium bello furioſa Thrace,
Otium Medi pharetrâ decori,
Groſphe, non gemmis, neque purpurâ venale, neque auro.

Nam illi quoque, qui bella ex bellis geſſerunt, qui turbulentiſſimam Reipublicæ tractandæ rationem ſequuti ſunt, & ſeditionum in civitate auctores, & principes extiterunt, quum otium fugere viderentur, otium inprimis concupiſſe deprehenduntur. Sertorius [b] ille, qui Syllam do-
minantem Tribunus Plebis laceſſivit, par- 2
teſque Cinnanas ſequutus, his victis, quum in Hiſpaniam ſe contuliſſet, tantam ibi civilis belli molem concivit, ut præſtantiſſimos Romanorum duces, Romanamque potentiam defatigaret, nihil aliud optaſſe fertur, quàm in Patriâ privatus degere, & otio ſecuro frui; & quum id impetrare nullâ ratione poſſet, cogitaſſe in inſulas Fortunatas trajicere; & vale dicto potentiæ, opibuſque, quibus nixus tot annos

[a] Horat. libr. 2. Od. 16. [b] Plutarch in Vit. Sertor. & Appian. de Bell. Civil.

Digitized by Google

cum Romanis bella geſſerat, in illâ parte
terrarum ab Orbe diviſâ fati neceſſitatem
inglorium quidem, ſed tranquillum expe-
ctare. Nec unus id e ſeditioſis civibus Ser-
torius concupivit; Livius [a] Druſus, qui
Gracchi ſeditionem concitavit, quum illâ
tempeſtate perturbatæ Reipublicæ jactare-
tur, otii cupiditate, quod nondum poſitâ
prætextâ exuerat, ne puero quidem ſibi
ferias contigiſſe querebatur. Quid Impe-
3 ratores? Auguſtus, quo [b] nemo major, ne-
mo felicior imperantium unquam fuit,
quoties conſilium cepit Imperii reſignan-
di, & fortunâ illâ, qua proximè ad Deos
immortales accedebat, ſeſe abdicandi?
quoties amore quietis privatam vitam de-
ſideravit, quod ad ſenatum miſſis litteris
ſæpe teſtatus eſt? Ejus autem [c] ſucceſ-
ſor Tiberius, qua de cauſâ relictâ Româ
in inſulam Capreas ſeceſſit, niſi cupidine
otii? quo licèt intemperanter ſit uſus, ta-
men oſtendit ſeſe vitam quietam, & tran-
quillam imperantium fortunæ longè ante-
ponere. Sed hi ab illâ ſplendidâ ſervitute,
quâ regnantes adſtringuntur, aſſerere ſe non
prorſus potuerunt; Diocletianus [d] autem,
Maximianuſque tranquillitatis, & otii ap-
petentes privatæ vitæ exemplo ſanè mirabili
ſe reddiderunt. Fecerat [e] idem Sylla prin-
cipatu Romæ nondum conſtituto, Repu-
blicâ jam ſeneſcente, qui Marii partibus de-
letis, exciſis inimicis, cauſâ nobilitatis de-
fensâ quum dictaturâ ſe abdicaſſet, ſeipſum
poſt ereptam Patriæ libertatem in liberta-
tem vindicavit. Tanta eſt otii dulcedo, ut
4 Regnis, & Imperiis anteponatur, & meri-
tò ſanè; ſiquidem ut præclarè Cicero o-
ratione pro Sextio confirmavit, optimus
quiſque omnium laborum ſuorum fructum
putat eſſe ampliſſimum otium cum digni-
tate, ſine quo nemo ne liber quidem eſſe
poteſt. Quapropter idem Cicero [f] qua-
dam ad Atticum epiſtolâ, quod aliquantum
otii nactus eſſet, ſe ſemiliberum eſſe dicit;
tanquam ſi pleno otio, & ſecuro frueretur,
liber omnino futurus; & ſecundo de
Oratore: *mihi enim*, inquit, *liber eſſe non
videtur, qui non aliquando nihil agit.* Itaque
hanc unam libertatem [g] Epicurus agno-
vit, & Deorum naturæ tribuit præſtantiſſi-
mæ, & immortali; quos in ſummâ volu-
ptate frui putat otio ſempiterno. Non er-
go mirum, ſi [h] Tullius initio operis, quod
de Oratore conſcripſit, eos beatos fuiſſe 5
prædicet, quibus otio frui cum dignitate
permiſſum fuit; quum publicis curis eſ-
ſent defuncti, ſenatoriiſque muneribus;
& ſibi idem otium injuriâ communium
temporum, propriiſque caſibus queritur
non contigiſſe; in quo loco illuſtrando,
Auditores, verſamur, & deinceps verſa-
bimur, qui ita ſe habet: *cogitanti mihi ſæ-
penumero, & memoriâ vetera repetenti per-
beati fuiſſe, Quincte frater, illi videri ſolent,
qui in optimâ Republicâ, quum & honoribus,
& rerum geſtarum gloriâ florerent, eum vitæ
curſum tenere potuerunt, ut vel in negotio ſi-
ne periculo, vel in otio cum dignitate eſſe poſ-
ſent &c.* Veteres nimirum bene conſti-
tutâ Republicâ, quum eſſent nulla bella
civilia, nulla vis in civitate verſaretur,
poſtquam magiſtratus geſſiſſent, & externa
bella confeciſſent, quod ætatis erat reli-
quum, quodque ſupererat publicis nego-
tiis, ad privatum otium conferebant. Sic
ille Cincinnatus [i] ambitione defunctus 6
ab aratro ad dictaturam eſt acceſſitus: ſic
Serranum [l] ſerentem honores invenerunt:
ſic etiam Cato [m] major quum egregii im-
peratoris, & prudentiſſimi ſenatoris, &
diſertiſſimi oratoris eſſet gloriam conſequu-
tus, otium conſumpſit in diſcendis litteris
Græcis, & Originibus componendis, tra-
dendiſque de agriculturâ præceptis: ſic
Lælius [n], & Scipio ſoluti gravioribus cu-
ris incredibiliter ſolebant repuceraſcere, &
umbilicos, conchaſque legere in Cajetæ
litore; quum ſatias eos Reipublicæ, nego-
tiorumque cepiſſet. Erat etiam legitimum
tempus conſtitutum, quod tempus ætatis
qui complevisset, omni publico munere
ſolvebatur; id autem ſexageſimo anno fi-
niebatur; ex quo ſexagenarii [o] depontani
ſenes vocabantur; quod eſſent expertes
ferendi ſuffragia. Erant enim Pontes, ut 7
quibuſdam placet, menſæ quædam, quibus
imponebantur ciſtæ ſuffragiorum, vel, ut
aliis viſum, viæ quædam anguſtæ, per quas
centuriæ in ſepta, & ovile introducebantur;
quod ovile fuit locus cancellis cir-
cumſeptus a ſimilitudine ovilis ita appel-
latus; cujus mentio eſt apud Lucanum, ubi
ſic [p] ait:

...... *& miſeræ maculavit ovilia Romæ.*

Nu-

[a] Plutarch. in Vit. Gracchor. [b] Suet. in Vit. Auguſti cap. 28. [c] Corn. Tac. Annal libr. 4. [d] Cedren. Compend. Hiſtor. pag. 221. Edit. Baſileæ. [e] Plin. de Vir. illuſtr. cap. 75. & Plutarch. in Vitâ Syllæ, Juven. Sat. 1. verſ. 16. [f] Cicer. ad Atticum libr. 13. Ep. 25. [g] Lucret. libr. 1. in princip. Senec. libr. 4. de Beneſic. Diogen. Laërt. libr. 10. ſegm. 77. in Vit. Epicuri, & Lactant. Firmian. de Irâ Dei cap. 4. [h] Cicer. libr. 1. de Oratore in princip. [i] Plin. de Vir. Illuſtrib. cap. 17. T. Liv. libr. 3. Valer. Maxim. libr. 4. cap. 4. Lucius Flor. libr. 1. cap. 11. D. Auguſt. libr. 5. cap. 18. de Civit. Dei, & Plin. libr. 18. Natur. Hiſtor. cap. 3. [l] Plin. Hiſtor. Nat. libr. 18. cap. 3. Virg. Æneid. libr. 6. v. 844. [m] Valer. Maxim. libr. 8. cap. 7. & Cicer. in Catone majore. [n] Val. Max. libr. 8. cap. 8. [o] Feſt. Pomp. in V. *Depontani*, Macrob. libr. 1. Saturn. c. 5. Cic. pro Sext. Roſcio, & libr. 3. de Leg. & Plutarch. in Probl. [p] Lucan. libr. 2. v. 197.

Numerus autem Pontium fuiſſe fertur par numero tribuum, quæ triginta quinque cenſebantur; ab his Pontibus, qui propter ætatem ſuffragia non ferebant, depontani ſunt [a] dicti, quaſi de ponte dejecti; quæ appellatio præbuit occaſionem fabulæ, qua traditum eſt antiquitus a Romanis ſexagenarios e ponte dejici ſolitos in Tiberim; perinde quaſi Romani [b] Hyperboreos imitarentur, qui ſenes ætate confectos ex altiſſimâ rupe in Mare præcipites dabant;
8 Non ea Romanis immanitas, ſed contra ſumma humanitas, volebant ſuos cives aliquando ſibi vivere, qui meliores annos in adminiſtrandâ Republicâ conſumpſiſſent. De hoc autem otio, quod poſt ſexageſimum annum contingebat, non [c] loquitur Tullius; neque enim quum libros de Oratore conſcripſit, ad eam ætatem pervenerat, quum anno [d] ſexageſimo quarto ſit interemptus; ſed de eo, quod in quietâ, tranquillaque Republicâ poſt geſtos magiſtratus, & inter publicas curas dabatur, quod ſibi ereptum dolet; & quoniam magnorum virorum, atque clarorum non ſolum negotii, ut ait Cato, ſed & otii extare oportet rationem, ſe id in præclaris artibus celebrandis fuiſſe dicit collocaturum.

DISSERTATIO II.

Quot, quantiſque procellis ætate Ciceronis Reſpublica, nec non & ipſe conflictati fuerint.

Mithridatis Imperium quadragies centenis millibus paſſuum patebat. Si quos Marius non reſalutaſſet, ſi quibus manus oſculandas non præbuiſſet, ii tanquam inimici ab ejus ſatellitibus obtruncabantur. Sylla quindecim hoſtium ducibus cum totidem exercitibus fuſis, fugatiſque Româ potitus eſt; Dictaturam perpetuam invaſit, quæ poteſtas centum viginti annis ante Syllam deſita fuerat uſurpari, non quadringentis, ut errore manifeſto tradit Appianus Alexandrinus; judicia ab equitibus ad Senatum tranſtulit, & induxit in civitatem proſcriptionem; & quò militibus ad quodlibet ſcelus perpetrandum promptioribus uteretur, præter æquum ipſis indulſit, & diſciplinam militarem corrupit. Cicero annum vigeſimum tertium agens juxta Cornelium Nepotem, vigeſimum verò ſextum juxta Feneſtellam, vel vigeſimum ſeptimum juxta Agellium Roſcium Amerinum defendit. Catilina filiam virginem conſtupravit; cum conjuratis fœdus humano ſanguine ſancivit. Fulvia quum audiſſet a Quincto Spurio, qui cum eâ conſueverat, conjurationem Catilinæ patefecit; legati autem Allobrogum detexerunt Ciceroni fraudem Catilinæ, qui in Urbe reliquerat Lentulum, & Cethegum, ut Ciceronem, quum ad eum ſpecie ſalutandi veniſſent, interficerent.

INvidiſſe mihi videtur profectò fortuna clariorem, uberioremque populo Romano ſapientiæ, & eloquentiæ laudem, quum fortitudinis, & bellicæ virtutis gloriam longè majorem, quàm aliis gentibus conceſſiſſet. Nam quo tempore ſubacto Orbe terrarum civitas Romanorum ab exteris bellis otium eſt conſequuta, & ad pacis artes converſa ſtudia litterarum vehementiùs concupivit, civilibus bellis eſt atrociter conflictata. Quot illæ diſcordiæ victuris perpetuis litterarum monumentis ingenia ſuſtulerunt? quot autem incredibili ſapientiâ viros a pacis artibus ad belli ſtudia converterunt? Sed aliorum præſtantium doctrinâ, & ingenio virorum horribiles, miſeroſque caſus, ſed 1
alia damna, cladeſque, quibus oppreſſæ bonæ artes funditus conciderunt, non eſt hujus loci commemorare; unum illud rei litte-

[a] Feſtus Pompejus in Voce *Depontani*. [b] Plinius Hiſt. libr. 4. cap. 12. [c] Cic. de Oratore libr. 1. loco ſuperiùs allato. [d] Plutarchus in Vitâ Ciceronis.

litterariæ vulnus inflictum referre eſt opportunum, & nos Ciceronis locus admonet; quo vel maximè civiles diſcordiæ rem litterariam vulneraront. Nam illud immortalitate dignum ingenium Ciceronis, illam vim mentis naturæ capacem, illud eloquentiæ Latinæ clariſſimum lumen diu jactatum, agitatumque ad extremum extinxerunt; cujus interitu, ut Cornelius Severus poëta diſertiſſimus veriſſimè confirmavit,

Conticuit Latiæ triſtis facundia linguæ.

2 Nec verò deplorare jacturam litterarum mihi conſilium eſt, Auditores, neque enim id inſtituti mei, neque hujus loci; ſed cujus cauſâ hæc a me ſuſcepta eſt oratio, id nunc exequar. Sequitur Ciceronis locus, in quo ſummus orator queritur, perturbatione Reipublicæ ſibi ademptum otium ad artium præclararum ſtudia recolenda; is autem locus ita ſe [a] habet: *nam primâ ætate incidimus in ipſam perturbationem diſciplinæ veteris; & conſulatu devenimus in medium rerum omnium certamen, atque diſcrimen; & hoc tempus omne poſt conſulatum objecimus iis fluctibus, qui per nos a communi peſte depulſi in nos metipſos redundarunt.* Quapropter, ut hunc locum explicemus, nobis eſt exponendum, de qua perturbatione veteris diſciplinæ loquatur Tullius, in quam ſe incidiſſe affirmat, antequam gereret conſulatum; & quibus diſcriminibus in conſulatu ſit circumventus; & quibus fluctibus objecerit caput poſt conſulatum, quos in ſe queritur a communi peſte depulſos redundaſſe. Sciendum eſt ergo, antequam

3 Cicero honores peteret, aut omnino reos defenderet, aut ullo publico munere fungeretur, Marii [b], & Syllæ civile bellum exarſiſſe; id autem eâ de cauſâ fertur eſſe conflatum. Mithridates [c] Ponti Rex, qui unus poſt homines natos Scythas domuerat, & tantum terrarum in ſuam ditionem, poteſtatemque redegerat, ut Athenæus [d] teſtetur ejus Imperium circa Pontum Euxinum, Mæoticamque paludem quadragies centenis millibus paſſuum patuiſſe, aſcito in ſocietatem belli [e] Tigrane potentiſſimo Rege, occupatâ Bithyniâ, & Cappadociâ, ſollicitatis ad arma Romanis inferenda Cimbris, & Sarmatis, & Baſtarnis, & Gallogræcis, totoque Oriente concito, bellum Romanis indixerat; immo jam victis Aquilio, & Melchinio ducibus acerrimè gerebat. Huic tanto Regi

4 par imperator quærebatur; excellebant inter duces Romanos duo Marius, & Sylla, qui ambo id bellum ſibi decerni poſtulabant; ſed Marius annis jam gravis, & ægro corpore; Sylla validus juventâ, & cuilibet moli rerum par; quapropter ſenatus, populique Romani voluntas in Syllam propenſior ætate florentem, & rerum geſtarum gloriâ. Id quum Marius animadvertiſſet, ſtatuit, quod a volentibus impetrare nequibat, per vim invitis extorquere; & quominus per ſe poterat, ſubſidio ſibi Sulpicii Tribuni plebis audaciam comparavit. Is vi a foro pulſis Conſulibus, & alterius eorum filio interfecto, Syllaque fugato Marium adversùs Mithridatem imperatorem creat, exercitumque, cui Sylla præfuerat, Mario decernit; Marius magnam cædem facit Syllæ amicorum. Non tulit injuriam Sylla, & cum exercitu Romam venit; pellitur Marius, & Oſtiæ conſcenſo navigio primùm Minturnas, deinde Carthaginem appellitur; qua de re Juvenalis [f] ita cecinit: 5

Exilium, & carcer, Minturnarumque paludes,
Et mendicatus victâ Carthagine panis
Hinc cauſas habuere......

& [g] Lucanus:

Nuda triumphati jacuit per regna Jugurthæ,
Et Pœnos preſſit cineres; ſolatia fati
Carthago, Mariuſque tulit, pariterque jacentes
Ignovere Deis......

Interea Sylla cum Mithridatis ducibus proſperè bellum gerebat; at Romæ duo Conſules [h] Octavius, & Cinna ſeditionem inceptabant; pulſus ab Octavio Cinna Italiam contra collegam concibat. Eam occaſionem ratus opportunam Marius in Patriam revertendi cum haud pluribus mille armatis in Italiam venit; ibi ſervitio ad arma concitato, agricolis, & paſtoribus coactis, auctus viribus Octavium ſatellitibus in urbem miſſis trucidavit, in urbemque reverſus eam immensâ cæde complevit. Si quos enim Marius non reſalutaſſet, ſi quibus manus oſculandas non præbuiſſet, ii tamquam inimici ab ejus ſatellitibus obtruncabantur; cædes præterea ingentes ubique fiebant. Nec ſolùm odium, & ultio, ſed libido, & avaritia ſæviebat; quippe ferro ſemel civili cæde polluto non pro cauſâ victoris tantùm, ſed ad ſuam quiſque libidinem explendam utebatur. His malis ut Sylla mederetur, compoſitis Aſiæ rebus, intraque Pontum compulſo Mithridate, in Italiam revertitur, Mariumque 6

[a] Cicer. de Orat. libr. 1. [b] Plutarch. in Vitâ Marii, & Syllæ, & Plin. de Viris Illuſtribus cap. 68. [c] Plin. de Viris Illuſtr. cap. 76. [d] Athenæus libr. 5. cap. 13. [e] Appian. Alex. de Bello Mithrid. & Plutarch. in Vitâ Marii, & Syllæ. [f] Juvenal. Satyr. 10. v. 276. [g] Lucan. l. 2. v. 90. [h] Lucius Flor. libr. 3. cap. 21.

que hoſtem interficit, rurſuſque in Mithridatem rebellantem proficiſcitur; eoque cladibus ingentibus debellato, & ad petendam ſuppliciter pacem compulſo iterum Italiam petit ardentem bello, & adverſarum partium copiis oppreſſam; ibi quindecim hoſtium duces cum totidem exercitibus fundit, fugatque, Româ potitur; & dum mederi vult afflictæ Reipublicæ, ipſam perdidit, & majori peſte obruit, quàm antea premebatur; itaque, ut ait [a] Lucanus,

Exceſſit medicina modum . . . . . .

Siquidem nullus Romæ, nullus in Italiâ locus non civium ſanguine redundavit; nihil ſceleris [b] prætermiſſum:

Infandum domini per viſcera ferrum
Exegit famulus; Nati maduere paterno
Sanguine, certatum eſt, cui cervix cæſa parentis
Cederet, in fratrum ceciderunt præmia fratres.

Ipſa Reipulicæ forma mutata, Sylla [c] per-
7 petuam dictaturam invaſit; quæ poteſtas centum viginti annis ante Syllam deſita fuerat uſurpari, non quadringentis, ut errore manifeſto tradit Appianus Alexandinus; ſublata pæne tribunitia poteſtas, judicia ab equitibus ad ſenatum tranſlata, duæque res populo Romano pernicioſiſſimæ in civitatem invectæ, tyrannis, & proſcriptio; corrupta diſciplina militaris; quippe Sylla, quò militibus ad quodlibet ſcelus perpetrandum promptioribus uteretur, ipſis præter æquum, præterque morem indulſit; inductumque peſſimum exemplum, ut ob civiles diſſenſiones acie juſtâ, & ſignis collatis inter cives dimicaretur; quod ante Marium, Syllamque fuerat inauditum. Nam [d] Gracchorum, Saturninique [e] ſeditiones, quæ ſæviſſimæ omnium exarſerant in Urbe tribunitiis procellis agitatæ, non juſtis prœliis exercitæ perturbarunt quidem Rempublicam, ſed non multum civium ſan-
8 guinis profuderunt. Hæc eſt perturbatio veteris diſciplinæ, in quam ſe primâ ætate ante conſulatum Cicero [f] teſtatur incidiſſe; nam quo tempore Sylla jam ſatiatus civili cæde, & ultus inimicos cœperat de deponendâ dictaturâ cogitare, Cicero [g] Sextum Roſcium Amerinum parricidii reum defendit, quum annum ageret ſi [h] Cornelio Nepoti credimus, vigeſimum tertium, vel, ut [i] Feneſtella teſtatur, vigeſimum ſextum, vel, ut Agellius [l] tradir, vigeſimum ſeptimum; qua tempeſtate Tullius everſâ Republicâ, judiciis pæne ſublatis, quum æternam eam fore temporum caliginem arbitraretur, ſe philoſophiæ ſtudiis totum dediderat. Quin etiam quum Roſcio Amerino defendendo ne Syllam offendiſſet, vereretur, exceſſit ex Urbe, & [m] Athenas profectus Antiochum philoſophum diligenter audivit; deinde ſe Rhodum contulit, & Apollonio Moloni ſummo dicendi magiſtro operam dedit; deinde in [n] Aſiam navigavit, ut Aſiaticorum rhetorum dicendi rationem cognoſceret; quæ licèt redundaret, & effunderetur, tamen ad copiam, & flumen orationis, quo excellebat, nonnihil conferre poſſe videbatur. Sed quum Sylla dictaturâ ſe abdicaſſet, re-
viviſcere paulatim libertas, cœperuntque 9
judicia exerceri; tunc [o] amicorum litteris Cicero Romam accerſitus regnum fori tenuit: tunc quaſi poſt longam Syllani temporis noctem clarius, populoque Romano gratius ejus effulſit ingenium: tunc ſummus orator eloquentiæ beneficio Prætor primus, Conſul prior centuriis cunctis renunciatus eſt; ſed in conſulatu alia tempeſtas hominem ſedentem ad Reipublicæ gubernacula repente excepit. Lucius Catilina [p] ſummo genere natus, ſed luxuriâ perditus, quum ære alieno obrutus ſalvâ Republicâ ſalvus eſſe non poſſet, eum ſtatum rerum, qui Syllâ dominante fuerat, cœpit deſiderare; ſub quo adeo fuerat debacchatus, ut fratrem occiderit; & ne ejus cædis arceſſeretur, curarit, ut inter proſcriptos a Syllâ referretur. Hic quum perturbare, & permiſcere omnia cuperet [erat
enim audaciâ, & ſcelere ſingulari, utpote 10
qui filiam virginem conſtupratit] conſulatum petit, a quo, Cicerone competitore, dejectus nihilo ſecius incepta exequi ſtatuit; exercitum perditorum hominum clam congregat, multos rerum ſpe novarum in ſocietatem ſceleris adſciſcit; quod fœdus, ut firmius haberetur, humano ſanguine ſancitum ferunt, quem circumlatum pateris conjurati biberunt. Eam conjurationem Quinctus Spurius Fulviæ, cum qua conſueverat, dum ſe regnaturum jactat, patefecit. Fulvia Ciceroni; quibus cognitis Cicero luculentiſſimam habuit orationem, qua Catilina perculſus ex Urbe ceſſit; reliquit tamen Lentulum, & Cethegum, qui Ciceronem, quum ad eum ſpecie ſalutandi veniſſent, interficerent, Urbemque multis locis incenderent; ut ipſe, quum exercitum admoviſſet, multiplici terrore circumventam occuparet; eâ frau-

[a] Lucan. libr. 2. verſ. 142 [b] Idem libr. 2. v. 148. [c] Plutarch. in Vitâ Syllæ, & Appianus de Bellis Civil. libr. 1. [d] Plutarch. in Vit. Gracchorum, & Luc. Flor. libr. 3. c. 14 & 15. [e] Luc. Flor. ibid. cap. 16. [f] Cic. de Orator. l. 1. [g] Idem pro Sexto Roſcio Amerino. [h] Cornelius Nep. libr. 1. in Vitâ Cicer. apud A. Gell. libr. 15. c. 28. [i] Feneſtell. apud Pædian. Aſcon. & A. Gell. l. 15. c. 28. [l] A. Gell. ibid. [m] Cic. in Brut. in fin. Plutarch. in Vitâ Cic. [n] Iidem iiſdem loc. [o] Plutarch. eod. loc. [p] Salluſt. in Bello Catilin. Luc. Flor. libr. 4. cap. 1. & Cicero in Catilin.

fraude per legatos Allobrogum detectâ conjurati comprehenſi ſceleris immaniſſimi pœnas dederunt; Catilina cum exercitu cæſus Urbem perpetuo metu liberavit. Hoc eſt illud rerum omnium certamen, atque diſcrimen, in quod ſe Cicero conſulatu deveniſſe confirmat. Poſt conſulatum autem [a] Clodius inſenſus Ciceroni, quòd, quum Clodius Bonæ Deæ ſacris, quæ [b] a maribus aſpici nefas habebatur, ſtuprum intuliſſet, ob eamque rem accuſaretur, teſtimonium in ipſum Cicero dixerat, tribunatum plebis aſſequutus invehi cœpit in Ciceronis conſulatum, tanquam primores civitatis indictâ causâ damnatos peremiſſet. Nec quiſquam obviam ibat ſurori Clodiano; nam Conſules Clodius pactione provinciarum devinxerat; Craſſus infenſus erat Ciceroni; Cæſar non moleſtè ferebat e medio tolli hominem ſtudioſum libertatis, regno, quod ipſe moliebatur, infeſtum; Pompejus [c] Craſſo, Cæſarique ſe totum dediderat. Itaque Cicero, quum fruſtra ſe ad omnium pedes abjeciſſet, quum fruſtra Pompeji colloquium expetiviſſet, cedere coactus eſt Inimici ſurori, & Patriam, quam ſervarat, relinquere; nec diutiùs, quàm ſexdecim menſibus, exilium pertulit; deſideravit abſentem Patria, quem retinere præſentem haudquaquam potuerat; Pompejus ipſe, quum ſe, illo velut propugnaculo nudatum, objectum videret furoribus clodianis, reditum Ciceroni univerſâ Republicâ poſtulante, confecit. Hi ſunt illi fluctus, quos a communi peſte depulſos in ſe ipſum refert redundaſſe; quòd enim conjurationem extinxiſſet, & conjuratos e medio ſuſtuliſſet, in invidiam, crimenque vocatus exilii causâ ſolum vertit.

DISSERTATIO III.

Qua quæritur, an libri ad Herennium ſint Ciceronis.

Auctores multi multa ab aliis deſumpſerunt, nec eos quidem laudarunt; Plinius ipſe, qui Auctores, ex quibus aliquid hauſit, omnes diligentiſſimè nominat, multa a Dioſcoride mutuatus eſt, nec unquam ejus mentionem fecit. Adulator quidam Antonium objurgabat, quod Cleopatram parum diligeret; & quidam Tiberium objurgabat, quòd amore Reipublicæ nimis curis ſe ipſum maceraret. Extant aliquæ conjecturæ, quòd libri ad Herennium ſint Cornificii; licèt Priſcianus eos tanquam Ciceronis agnoſcat.

EXcidiſſe puero ſibi libros rhetoricos rudes, & inchoatos; neque ſatis eos dignos fuiſſe [d] Cicero confirmat uſu, quem collegerat ex cauſarum multitudine, ac varietate maximarum. Hi verò libri, quos innuit hoc loco Tullius, an illi ſint, qui de arte dicendi ad Herennium ſcripti circumferuntur, inter eruditos magna diſſenſio eſt. Nam quibusdam rhetoricorum libri videntur eſſe Ciceronis; qui hujus opinionis Priſcianum habent auctorem, qui multis locis libros ad Herennium tanquam Ciceronis citat; quin & Herennium fuiſſe Ciceronis familiarem colligunt ex oratione pro Cœlio, & eodem tempore vixiſſe, quo Cicero vixit, ex Agellii libro decimo capite vigeſimo; quo in loco Agellius recitat verba Salluſtii, quibus Hiſtoricus affirmat Herennium legem Syllæ de Pompeji reditu impediviſſe. Præterea libri de inventione, quin Ciceronis ſint, nemo ferè dubitat; & tamen ab eodem Auctore, a quo ad Herennium libri ſcripti ſunt, eſſe conditos declarare videntur eadem pæne legum, & poëtarum exempla, quæ in utroque volumine afferuntur. Nec defuerunt Auctores, qui Ciceronis locum [e] hunc, de quo loquimur: *vis enim, ut mihi ſæpe dixiſti, quoniam, quæ pueris, aut adoleſcentulis nobis ex commentariolis noſtris inchoata, atque rudia exciderunt vix hac ætate digna, & hoc uſu, quem ex cauſis, quas diximus, tot, tantiſque conſequuti ſumus, aliquid iiſdem de rebus politiùs a nobis, perfectiuſque proferri;* hæc, inquam, verba Ciceronis non deſunt, qui ſic interpretentur, ut dicant inchoatos intelligi libros de inventione

[a] Plutarchus in Vitâ Cæſar. & Cicer. [b] Tibullos libr. 1. Eleg. 7. v. *Sacra Bonæ maribus non adeunda Deæ*, & Plutarch. in Problem. cap. 19. [c] Plutarchus in Vitâ Pomp. [d] Cicero de Oratore libr. 1. [e] Cicero de Oratore libr. 1.

tione, rudes libros, ad Herennium. Hæc
2 autem argumenta licèt aliquid habeant
momenti, nec ſint prorſus contemnenda,
non tamen planè vincunt id opus eſſe
Ciceronis. Nam & Priſcianus potuit er-
rore communi duci, & inſcriptione deci-
pi, quæ Ciceronis nomen preſeferebat; &
non idcirco, quòd Herennius uſus eſt Ci-
cerone familiariter, & eadem ætate vixit,
neceſſariò ſequitur a nemine alio rheto-
ricos libros ipſi potuiſſe nuncupari. Nec
verò neceſſe eſt credere hunc Cajum He-
rennium, cui de arte dicendi libri dicati
ſunt, eſſe eum Herennium, qui æqualis fuit,
& amicus Ciceronis, & non alium; nam
quod ad exempla legum, & poetarum at-
tinet, quæ & in libris de inventione, & in
rhetoricis ad Herennium eadem paſſim re-
periuntur; ea non eundem ſcriptorem eſſe
declarant, ſed eum, qui libros ad Heren-
nium conſcripſit, a Cicerone multa eſſe
mutuatum. Neque enim eſt novum aliorum
3 inventis uti pro ſuis, & Auctorem ſilen-
tio diſſimulare, per quem profeceris; ſic
Plinium Solinus nunquam laudavit, quum
pleraque omnia Plinii in ſuum Polyhiſto-
rem tranſcripſerit: multa ſumpſit a Dioſco-
ride [a] Plinius, & quum Auctores, ex qui-
bus aliquid hauſerat, diligentiſſimè nomina-
ret, nunquam mentionem Dioſcoridis fe-
ciſſe reperitur. Quid Macrobius? nonne
pluribus in locis furti manifeſti tenetur?
quàm multa ex Lucano Ocello in libros
phyſicorum tranſtulit Ariſtoteles? Apule-
jus ex Luciani libro ſuum Aſinum aureum
concinnavit; exempla ſolertiæ militaris,
quæ στρατηγήματα Græci vocant, frequenter
occurrunt eadem in Frontino, & in Polyæ-
no. Eòdem igitur modo fieri poteſt, ut qui
4 rhetoricos libros ad Herennium ſcripſit, e-
xempla multa ſumpſerit e Ciceronis libris
de inventione; quia minùs fuerant ab aucto-
re comprobati, ob eamque cauſam obſcurio-
res, & minus vulgi manibus terebantur; i-
deoque ſcriptor hic magis compilarit, quàm
alios illuſtriores, quia furtũ ſuum latere poſ-
ſe ſperabat. Quapropter in eam ſententiam
multos video conceſſiſſe, ut crederent li-
bros ad Herennium a Cicerone non eſſe
conſcriptos; pleriqoe etiam eorum ſcri-
ptorem Cornificium agnoſcunt, quem
Quintilianus [b] teſtatur artis rhetoricæ præ-
cepta tradidiſſe; quæ opinio poteſt hac
conjecturâ confirmari. Eſt figura quædam,
5 qua rhetores frequenter utuntur, quum li-
berè loqui videntur; & tamen ſuâ liberta-
te non offendunt auditorem, ſed potiùs
laudant; ut quum Cicero pro Ligario fa-
tetur liberè ſe arma contra Cæſarem tuliſ-
ſe, qua oratione non potuit magis Orator
laudare clementiam victoris; quæ eum,
qui ſuas fortunas iſſet oppugnatum, etiam
pro alio deprecari pateretur; & quidam
adulator Antonium [c] increpabat, quòd ni-
mis eſſet durus, qui Cleopatram parum
diligeret, aut omnino non curaret, quæ e-
jus amore miſera contabeſceret; & quidam
Tiberium objurgabat, quòd amore Reipu-
blicæ nimis curis ſe ipſum maceraret.
Hanc [d] Quintilianus liberam orationem vo-
cat, & ait a Cornificio appellari licentiam,
quo nomine a ſcriptore [e] librorum ad He-
rennium nuncupatur; ut Cornificius,
non alius, quàm is, qui artem rhetoricam
ad Herennium compoſuit, eſſe videatur.
Et ſanè horum librorum auctoris dicendi 6
ratio immane quantum diſcrepat a ſtylo
Ciceronis! nec minùs diſcrepant opinio-
nes, quas referre longum eſt; unam ta-
men afferre non fuerit ſupervacuum. Ci-
cero ſemper utitur exemplis ex aliquo il-
luſtri poëtâ, vel oratore petitis, nunquam,
aut raro ſuis; Auctor ad Herennium exem-
plis uti non ſuis putat eſſe reprehenden-
dum. Præterea ſunt quædam in libris ad
Herennium, quæ vix mihi perſuadeo a
Cicerone quantumvis adoleſcentulo po-
tuiſſe comprobari, ut ſunt [f] illa: *avium
dulcedo ducit ad avium &c. amari jucundum
eſt, ſi curetur, ne quid inſit amari &c. demus
operam, Quirites, omnino, ne Patres conſcri-
pti circumſcripti putentur*; aliaque, quæ op-
pidò quàm ſunt frigida, & indigna Cice-
ronis ingenio! Huc accedit, quod quum 7
conſtet rhetoricos libros adoleſcentulo,
vel puero potiùs Ciceroni excidiſſe, in li-
bris ad Herennium [g] mentio eſt Tullii fi-
lii, quem Tullius ex Terentiâ, quum an-
num ageret quadrageſimum ſecundum,
procreavit; ex quibus effici videtur libros
ad Herennium non eſſe Ciceronis; quod
tamen nec nimis præfractè negarim, nec
affirmarim.

[a] Plin. in Elencho, ſive libr. 1. [b] Quintilian. libro 3. cap. 1. de Scriptoribus artis rhetoricæ. [c] Plutarch. in Vitâ Antonii. [d] Quintilian. libr. 9. cap. de figuris ſententiarum. [e] Auctor libror. ad Herennium libr 4. [f] Auctor ad Herennium libro 4. de Annominatione. [g] Auctor ad Herennium in libr. 1. in capite de Conſtitutione cauſarum.

DISSERTATIO IV.

De artis oratoriæ difficultate, & oratorum paucitate.

Socrates ajebat omnes in iis, quæ planè ſciunt, ſatis eſſe eloquentes. Philippus dicebat ſe Athenienſium felicitatem admirari, qui ſingulis bellis decem duces præficere poſſent; quum ipſe unum ducem Parmenionem reperiret. Ars imperatoris, & Reipublicæ adminiſtrandæ, necnon philoſophia difficillimæ ſunt propter multitudinem eorum, quæ ſcire oportet. Poſidonium immerito reprehendis Seneca, quòd etiam ignobiles artes a philoſophiâ repertas arbitratur.

QUum orator a Græcis Ῥήτωρ a *di-*
cendo [a] nuncuperur; eum poſſe
de rebus univerſis ornatè, co-
pioſèque dicere, & nullis om-
nino finibus circumſcribere jus
ſuum conſentaneum veritati eſt; cur enim
qui eloquentiam profitetur, in forenſibus
quidem cauſis non indiſertus habeatur; at
quum de Republicâ ordinandâ, de virtute
morum, de condendis legibus, de impe-
ratore eligendo, gerendoque bello, de re-
rum naturâ, de religione, de Deo diſſe-
rendum eſt, infans reperiatur? nonne ab-
ſurdum eſt, qui ſibi eloquentiam arroget,
eum infantem inveniri? Atqui niſi orator
ſcientiam teneat artium maximarum, ne-
1 ceſſe eſt, quum de iis, quæ ad eas perti-
nent, ſunt verba facienda, non ſolùm o-
ratoris non impleat munus, ſed prorſus
obmuteſcat; nam de eo, quod quis igno-
ret, loqui non hominis inepti eſt, ſed
planè furioſi. Vereor, ut verum ſit, quod
Socrates ajebat, omnes in iis, quæ planè
ſciunt, ſatis eſſe eloquentes; ſunt enim
multi, qui quæ optimè tenent, non poſ-
ſint ornare verbis, nec explicare dicendo;
illud veriſſimum non poſſe quemquam,
quamvis & acutum igenio, & linguâ prom-
ptum, & rhetorum ſtudiis exercitatum de
eo, quod planè neſcit, ſine riſo auditorum,
& ſine imprudentiæ notâ ſermonem habe-
re. Non ergo poteſt orator omnibus nu-
meris abſolutus ſine ſcientiâ omnium di-
2 ſciplinarum exiſtere. Atque hanc eſſe cau-
ſam Cicero affirmat oratorum paucitatis;
ideo vult in omnibus artibus longè plures,
quàm in dicendo, admirabiles extitiſſe,
quòd ad alias facultates ejus ipſius faculta-
tis dumtaxat, quam quiſque profitetur,
doctrina requiratur; ad ſummam eloquen-
tiæ laudem non comendæ orationis modò,
ſed etiam aliarum diſciplinarum cognitio
ſit neceſſaria; quod cum illa ſententia Sym-
machi mirificè concinit; qui, *orator eſt*,
inquit, *ex omnibus artibus, & diſciplinis col-*
lecta perfectio. Id autem noſter Auctor e-
xemplis planum facit aliarum facultatum; 3
nam imperatoris ars magna ſanè, ac diffi-
cilis inprimis meritò judicatur; quæ [b] de
re Philippi Regis dictum celebratur: qui
ſe mirari dicebat Athenienſium felicitatem,
qui ſingulis bellis decem duces præficere
poſſent, ſe enim unum ducem Parmenio-
nem reperire. Et ſanè arduum eſt virum
invenire, qui nec rebus adverſis concidat,
nec proſperis extollatur, & inſoleſcat;
qui in ipſo Martis diſcrimine inter tela,
ſtragem inter, & gemitus morientium,
conſilia poſſit expedire, nec ullâ ſpecie
periculi terreatur; fortuita, ut ait [c] Taci-
tus, ad ſapientiam vertat; qui omnes ho-
ſtium conatus eludat, omnia conſilia ex-
ploret; quem nihil eorum fugiat, quæ
apud hoſtes geruntur; qui decipi non poſ-
ſit; qui fallere ſciat; qui occultet arcana;
qui benevolentiam militum aucupetur, nec
exuat ſeveritatem; qui conſulat corporum
ſalubritati, animorum ſecuritati, ſuppedi-
tet in hoſtili terrâ commeatus, erigat af-
flictos, comprimat exultantes; quàm mini-
mùm fortunæ credat, ex præteritis conje-
cturam facillimè ſciat capere futurorum;
& tamen in hac arte tam arduâ, tantaque
certum eſt, quàm in dicendi facultate, plu-
res excellenti laude floruiſſe. Quis enim
recenſeat Græcos, quis Romanos, quis
barbaros imperatores, qui incredibili ſcien-
tiâ rei militaris præſtiterunt? ſic [d] Rem- 4
publicam conſilio regere, fundare legibus
civitates, diſſolutos licentiâ mores compo-
nere magnum opus, ac pæne divinum;
tot diſcordes animos, tantam diſcrepantiam
voluntatum, tantam varietatem ingenio-
rum unius mente gubernari poſſe vix cre-
deremus; niſi tot exempla ſuppeterent
præſtantium virorum gloriâ civitatum re-
gendarum; & tamen oratorum nume-
rus exiguus, magnus eorum, qui in Re-
publicâ adminiſtrandâ fuerint cum laude
verſati. Tranſit deinde ad exempla ar-
tium reconditarum; & primum ponit e-
xemplum philoſophorum, quantâ rerum 5
ſcientiâ abundent, oportet. Philoſophi
veteres illi, qui ſibi nomen hoc meritò
vindicarunt, nihil intentatum reliquerunt;
omnia, quæ Cœlo, terrâ, Mari continen-
tur, explorarunt; herbarum, lapidum, plan-
tarum, fruticum formas, naturas, poteſtates
cognoverunt; medendi vias non igno-
ra-

[a] Voſſius in Etymolog. in V. *Oro*. [b] Plutarchus in Apophthegmat. [c] Cornel. Tacit. Annalium libr. libr. 2. numer. 77. [d] Pindarus Olymp. Ode 8. verſ. 30.

nerunt, diſſerendi rationem tenuerunt; omnem animantium multitudinem, figuras, mores, appetitiones deſcripſerunt; ſiderum motus explicarunt; geometriam, muſicen, numerorum ſcientiam cognitam, & perſpectam habuere; morum diſciplinam nobis perfectiſſimam reliquerunt; Reipublicæ adminiſtrandæ, reique familiaris, legumque condendarum rationem, dicendi præcepta tradiderunt; de Deo, de divinis mentibus, de noſtris animis diſputarunt; & non in ſingulis ſinguli, ſed in omnibus univerſi elaborarunt. Quum philoſophi ſint tanta moliti, tam multa cognoverint, quis credat plures philoſophiâ, quàm dicendi arte præſtitiſſe, niſi ex numero oratorum, & philoſophorum id quivis facillimè poſſet intelligere? quæ enim major eſt ars philoſophiâ? ea verò non ſolùm ars eſt magna, ſed omnium artium [a] procreatrix. Poſidonius [b] quidem
6 etiam artes ignobiles, ut tecta moliendi, ceteraſque a philoſophiâ repertas arbitratur; in quem licèt Seneca invehatur, declamatoriè magis, quàm firmis argumentis Poſidonii ſententiam redarguit; nam veriſimile non eſſe confirmat philoſophiam frugalitatis, & continentiæ magiſtram docuiſſe artes, quibus homines utuntur ad luxum. Sed jam me video in aliud [c] Ciceronis dictum incidiſſe, qui philoſophiam artium procreatricem, & parentem vocat; de quo alio mihi die diſſerendum eſt.

DISSERTATIO V.

Qua oſtenditur philoſophiam eſſe procreatricem, & parentem artium reliquarum, & de oratorum paucitate diſſeritur.

Ferri fabricam invenerunt Dactyli Idæi Celmis, & Damnaneus. Venationem a philoſopho abhorrere cur Seneca dicat, non ſatis percipitur. Belluarum multarum ſolertia. Atlas navem princeps dicitur compegiſſe. Tylen, qua bajuli ad onera ferenda utuntur, Protagoras invenit. Moſes Ægyptiorum litteris, & ſapientiæ præceptis inſtitutus eſt. Pythagoras in vocibus proportionem ſeſquialteram, ſeſquitertiam, & duplam primus oſtendit, quas διὰ πέντε, διὰ τεσσάρων, διὰ πασῶν appellavit.

QUum philoſophiam [d] Cicero vocet omnium artium procreatricem, & parentem, diximus id auctoritate Poſidonii confirmari; qui non ſolùm artes libero homine dignas, verùm etiam alias a philoſophis inventas, in lucemque prolatas exiſtimat. Id [e] Seneca reprehendit, perinde quaſi philoſophiæ omnium facultatum reginæ ignobilem quandam prolem tribuerit, & illiberalem; nos autem Senecæ reprehenſionem haudquaquam probamus, & omnes artes humano generi utiles, aut neceſſariæ non eſſe ſerum indignum philoſophiâ judicamus; & ut in Liberis ſolet contingere, ut alii magis, alii minùs matris preſeferant ſimilitudinem; ſic artium, liberales quæ ſunt, ad ſimilitudinem propiùs accedere philoſophiæ; illiberales ab ejus indole regiâ abeſſe arbitramur; quum tamen utræque ab eadem ſint procreatæ. Illo etiam [f] Seneca utitur argumento, quo Poſidonii dictum refellat; non eſſe veriſimile philoſophiam frugalitatis, & continentiæ magiſtram docuiſſe artes, quibus homines ad luxum abutuntur; id autem, pace Senecæ dixerim, perquam leve eſt; quum enim, exempli gratiâ, homines ingenio ſolertes, & contemplandæ naturæ ſtudioſi, & ut verbo abſolvam, philoſophi, humanæ naturæ imbecillitate perſpectâ, cognitoque quantum ea vel hiemis aſperitate, vel æſtatis ardore læderetur, quantumque a belluarum ferocitate detrimenti, & calamitatis acciperet, docuerunt

[a] Cicero de Oratore libr. 1. in princip. [b] Seneca in Epiſtol. 90. [c] Cicer. de Oratore libr. 1. & libr. 2. de Finib. [d] Cicer. de Orator. libr. 1. [e] Senec. ad Lucillum Epiſt. 90. [f] Senec. ibid.

runt artem ædificia conſtruendi; quibus
tecti homines & inclementiam Cœli, &
ferarum incurſus arcerent; non docuerunt
tecta tectis ſuperſtruere, non ebore, & au-
ro fulgantia lacunaria moliri, nec pretio-
ſis marmorum cruſtis parietes operire, nec
ſternere gemmis pavimenta; ſed utilitati
noſtræ, ſecuritatique proſpexerunt; at ho-
minum perverſa ſagacitas eorum, quæ ſa-
lubriter exeogitata fuerant, uſum ad lu-
xum, ſoperbiamque convertit. Eodem mo-
2 do idem Ferrariam, ferrique fabricam a ſa-
pientibus inventam aſſeverat, quod non
video, cur tantopere Seneca reprehendat,
qoum proditum ſit ab Hiſtoricis [a] ferrum
ab Idæis Dactylis Celmi, & Damnaneo in
inſulâ Cypro repertum: hos autem Idæos
Dactylos [b] fuiſſe conſtet ſapientes, quum
& rythmos, & muſicos modos, & Ephe-
ſias litteras dicantur inveniſſe; &, ut Sallu-
ſtius [c] prodit, ferantur principes divini in-
telligendi fuiſſe. Ne [d] venationem quidem
cur a philoſopho adeo alienam eſſe dicat,
intelligo; quum Veteres ejus inventionem
Diis immortalibus tribuant, & hominum
vitam a belluarum immanitate tueatur;
miraque ſit in eâ ſolertia, qua feræ fal-
luntur, & obſervatio non injucunda, qua
& earum aſtus deprehenduntur, & quan-
tam dederit animantibus tuendi ſui natu-
3 ra ſolertiam cognoſcitur. Quis enim, niſi
venatores animadvertit elephantos [e] alte-
ro ex dentibus uti ſemper ad ea, quibus
veſcuntur, amputanda, comminuenda,
frangenda, alterum intactum ad prœlium
conſervare? leones [f], quum ingrediun-
tur, reductis, contractiſque unguibus in-
gredi, ne atterantur arma, quibus prœlian-
tur; vulpes [g], antequam tranſeant flu-
men glacie concretum, aures admovere,
& quum ſentiunt clarum murmur fluentis
aquæ, non ſe flumini committere; quum
intelligant glaciem eſſe tenuem, & ceſſu-
ram ponderi; aliaque ſexcenta, quæ ve-
natio exhibuit contemplatione digna, ſpe-
ctacula. Rem nauticam etiam videntur ſa-
pientes oſtendiſſe; ſiquidem Atlas [h] Cœli,
ſiderumque ſpectator inſignis, qui ſphæ-
ram primus excogitavit, princeps etiam
navim dicitur compegiſſe. Quid autem de
majoribus loquar? quum etiam [i] quam
Græci σύλην vocant, qua bajuli utuntur ad
onera ferenda, Protagoras ille, qui De-
mocriti fuit auditor, invenerit. Sed ut-
cumque ea ſe res de artibus non liberali- 4
bus habet, certè liberales a ſapientibus in-
ventas, & perfectas eſſe conſtat; nam &
legumlatores [l] Lycurgus, & [m] Solon, &
Zoroaſter [n], & Numa [o] ſapientes fuerunt,
& [p] Zamolxis, quem nonnulli Pythagoræ
faciunt auditorem, & his antiquior Minos,
quem nunquam [q] Homerus Jovis diſcipu-
lum fuiſſe pronuntiaſſet, niſi ſapientiâ præ-
ſtitiſſet; & quod majus eſt, ipſe [r] Moſes,
quem Ægyptiorum litteris inſtitutum, eo-
rum ſapientiæ præcepta ferunt accepiſſe;
& aſtronomiam, & geometriam, & arithma-
ticen ſapientes Ægyptiorum tradunt ex-
cogitaſſe. Muſice quoque non alios habet
auctores, quàm philoſophos; quum [ſ] & 5
Pythagoras eidem plurimum contuliſſe di-
catur; quum in vocibus, fidibuſque pro-
portionem ſeſquialteram, & ſeſquitertiam,
& duplam primus oſtenderit; quas διὰ πέν-
τε, διὰ τεσσάρων, διὰ πασῶν appellavit; &
Marſyas [t] Phrygiam harmoniam, & Mixo-
phrygiam, & Mixolydiam, & [u] Thamyras
Doricam oſtenderint, quos interpretor ſa-
pientes fuiſſe; nam antiquitus iidem & ſa-
pientes, & poëtæ habebantur; ideirco, ut
Diogenes [x] Laërtius probat, poëtæ ſophiſtæ
ſunt appellati. Idemque de medicinâ dicen-
dum, quam [y] Pythagoras, & Empedocles, 6
& Democritus auxiſſe dicuntur, & exco-
luiſſe; atque etiam ferunt [z] Hippocratem
medicinæ parentem, a Democrito multa
doctum ejus conſuetudine plurimum pro-
feciſſe. Nec [a] verò Chiron ille, qui Achil-
lem edocavit, & erudivit, & inter medi-
cinæ repertores numeratur; nec [b] Apol-
lo, quem inventâ medicinâ Deorum im-
mortalium honoribus conſecravit, non ſa-
pientiâ præſtiterunt. Et quid opus eſt ſin-
gulas artes recenſere? quis negare audeat a
philoſophiâ quaſi a fonte omnium faculta-
tum inventa profluxiſſe; quum philoſophi 7
verè

[a] Clemens Alexandr. Strom. libr. 1. Plin. l. 7. c. 16. [b] Idem eod. loc. paulo ſuper. [c] Salloſtius apud Lactant. Firm. libr. 1. cap. 21. de fals. Rel. [d] Cæl. Rhodig. libr. 6. cap. 6. [e] Plinius libr. 8. Hiſtor. Natur. cap. 3. Ælian. de Animal. libr. 6. cap. 56. [f] Idem libr. 8. cap. 15. [g] Plinius libr. 8. cap. 28. Ælian. de Anim. libr. 6. cap. 24. [h] Idem libr. 2. cap. 8. & libr. 7. cap. 56. Clem. Alexandr. Stromat. libr. 1. [i] Clem. Alexandr. ibid. [l] Plutarch. in Vitâ Lycurg. [m] Idem in Vitâ Solonis, & Diogen. Laërt. libr. 1. ſegm. 45. [n] Diog. Laërtius in Procemio. [o] Plutarch. in Vitâ Numæ, T. Livius libr. 1. & Cicer. de Orator. l. 2. [p] Strab. l. 16. de Syriâ. [q] Hom. Odyſs. τ. v. 178. [r] Act. Ap. cap. 7. verſ. 22. & Clemens Alexandrin. Stromat. libr. 1. Phil. Jud. in Vit. Moſis libr. 1 in principio. [ſ] Macrob. libr. 2. c. 1. in Somn. Scipion. [t] Clem. Alexandrin. Strom. libr. 1. [u] Plin. libr. 7. cap. 56. & Clem. Alexandr. Stromat. libr. 1. [x] Diogenes Laërt. in Procem. ſegm. 12. [y] Plinius libr. 30. cap. 1. [z] Ex Epiſt. Democrit. ad Hippocratem inter ejusdem Hippocr. Epiſtolas. [a] Plutarchus Sympoſ. libr. 3. quæſt. 1. & libr. 5. quæſt. 4. & Pindar. Od. 3. Pythior. & Plin. libr. 7. cap. 56. [b] Ovid. Metamorph. libr. 1. & Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 20.

veri, non Juriſconſulti omnium divinarum, humanarumque rerum ſcientiam profiteantur? Quæ ergo facultas humana, & divina omnia contemplatur, & perſpicit, eam vidiſſe conſentaneum eſt, & oſtendiſſe Mortalibus initia, & incrementa artium humano generi ſalutarium. Eapropter Cicero [a] ait non immerito, philoſophiam laudatarum omnium artium procreatricem quandam, & quaſi parentem ab hominibus doctiſſimis judicari; in hac autem arte tam magnâ, quæ omnia, quæ ſunt perveſtigatione digna, invenerit, & perveſtigarit, multo plures, quàm in dicendo, excellentes extitiſſe quum videamus, maximum eſſe humanorum operum dicendi munus concedendum eſt.

DISSERTATIO VI.

Quàm ſit difficilis ars Grammaticæ.

Quæ ſit differentia inter Grammaticam, & Grammatiſticam. Grammatici etiam philologi ſunt appellati. Ariſtarchus grammaticus nothos Homeri verſus a legitimis ſecrevit; & ſupra nongentos libros edidit. Rhemnius Palæmon ſecum natas, & perituras litteras jactitabat; & Virgilium in Bucolicis præſagiſſe judicem ſe futurum omnium poëtarum, & Scriptorum. Alexarchus grammaticus Solem ſe eſſe mentiebatur. Didymus, qui Chalcenterus, hoc eſt ahenis viſceribus pæditus, *propter aſſiduum ſtudium appellabatur, quatuor millia librorum conſcripſit.*

PErgit noſter Auctor exemplo ſaculcatum, quæ quum difficiles inprimis eſſe videantur, & habere ſubjectam infinitam rerum materiem, latiſſimeque patere, tamen multo plures excellenti ſcientiâ viros extulerunt, quàm fuerint oratores, oſtendere, quàm ſit arduum ad non mediocrem eloquentiæ laudem pervenire. Nam ſi in iis artibus, quæ propter obſcuritatem, & varietatem rerum, & copiam, quam complectuntur, in ſummâ difficultate verſantur, multi ſingulari laude floruerunt; in dicendi facultate pauciſſimi, quom plures eloquentiæ ſtuderent, quàm ceteris diſciplinis, neceſſe eſt non aliam eſſe cauſam
oratorum paucitatis, quàm ſummam rei
difficultatem. Et ſupra quidem philoſopho-
rum numerum majorem eſſe dixit, quàm 1
oratorum, quod veriſſimum eſt; nam apud
Græcos duodecim, aut tredecim inſigni
laude rhetores recenſentur, philoſophi ve-
rò pæne innumerabiles. Nunc ad exem-
plum grammaticorum tranſit, & his utitur
verbis [b]: *Quis huic ſtudio litterarum, quod
profitentur ii, qui Grammatici vocantur, peni-
tus ſe dedidit, quin omnem illarum artium pæ-
ne infinitam vim, & materiam ſcientiâ, &
cognitione comprehenderit?* quæ verba, Audi-
tores, hodierno die ſuſcepimus illuſtranda.
Mirum profectò nonnullis videri poteſt hoc
effatum Ciceronis, quo Grammaticæ ſtudio 2
infinitam rerum vim, & materiam affirmat
contineri; nec dubito, quin plerique ela-
tius, quàm verius arbitrentur; ſed animad-
vertendum eſt cum [c] Philone Judæo aliam
eſſe, quam Græci Γραμματιστικὴν dicunt,
quæ Suida [d] teſte, nihil aliud docet; quàm
rectè legendi, ſcribendique rationem; a-
liam verò Grammaticam, quæ, ut ſcriptor
Græcarum Etymologiarum teſtatur, ex eo
appellatur, quod præter ceteras facultates
multis libris, qui γράμματα Græco ſermo-
ne dicuntur, utatur. Hæc [e] diſciplina
Quintiliano teſte *plus habet in receſſu, quàm
in fronte promittit;* ideo ſiquis eam penitus
introſpiciat, diligentiuſque conſiderer,
quanta ſit ei facultati ſubjecta materia,
Ciceronis dictum comprobabit. Non e-
nim ſolùm in verbis explicandis ea facul-
tas verſatur; ſed longiùs progeditur, &
quidquid a poëtis, aliiſque ſcriptoribus di-
citur exponendum ſuſcipit. Ideo [f] Aſcle- 3
piades Grammaticam definit artem eorum,
quæ dicuntur a poëtis, & ſcriptoribus, ex-
ponendorum; & Martianus [g] Capella te-
ſtatur olim officium fuiſſe Grammaticorum
doctè ſcribere, legereque; nunc [h] etiam
illud acceſſiſſe, ut ſit ejus artis eruditè in-
telligere. Quum autem nulla ſit res, quæ
a ſcriptoribus, & poëtis non attingatur,
non debet mirum videri, ſi infinita rerum
vis, & materia dicatur officio Grammatici
comprehendi. Quapropter, ut Caſaubo-
nus obſervat, Grammatici etiam philolo-
gi [i] ſunt appellati; quia quæ philologum
convenit ſcire, ea Grammatici eſt poſſe ex-
plicare. Neque enim ſolos Hiſtoricos, &
poëtas, & oratores Grammaticus [l] enar- 4
rabit; ſed apud Græcos Empedoclem, &
Parmenidem, apud Latinos Lucretium, &
Var-

---

[a] Cicero libr. 2. de Finibus. [b] Cicero de Oratore libr. 1. [c] Philo Judæus de Congreſs. quærend. erudition. grat. pag. 445. D. Edition Lutet. 1640. [d] Suid. in V. Γραμματιστής, & Voſſius libr. 1. cap. 1. Artis Grammaticæ. [e] Quintilian. libr. 1. cap. 4. de Grammaticâ. [f] Aſclepiad. apud Sext. Empiric. adverſ. Mathemat libr. 1. cap. 3. circa medium. [g] Martianus Capell. libr. 3. & Ariſtotel. libr. 6. Topicor. [h] Sueton. de Illuſtr. Grammat. cap. 4. [i] Sueton. ibid. [l] Quintilian. libr. 1. Inſt. Orat. cap. 4.

Varronem, Senecam, Tullium; quos ſi philoſophiæ ignarus acceſſerit, operam profectò luſerit; & tunc verum videbitur, quod Sextus [a] Empiricus opponit Grammaticis, non poſſe eos intelligendo conſequi, quæ Empedocles, Aratus, Timon Sillographus, atque etiam alii poëtæ, qui minori in obſcuritate rerum verſantur, conſcripſerunt; quòd eorum ſcripta ad philoſophum, non ad Grammaticum pertinere videantur. Adde infinitam multitudinem, varietatemque Scriptorum, qui de aliis facultatibus eleganter, politeque ſcripſerant; quos antiquitus, quum illi extabant, exponere ad Grammatici munus pertinebat; quum non minùs linguæ, quàm ſcientiæ rerum utiles eſſe poſſent. Accedit [b] eo-
5 dem de aliorum ſcriptis judicandi ſcientis, quam *κριτικὴν* Græci vocant, quàm tanquam propriam ſibi Grammatici vindicarunt. Nam Grammstici veteres, ut auctor eſt [c] Quintilianus, tam ſeverè hoc judicio ſunt uſi, *ut non verſus modò cenſoriâ quadam virgulâ notare, & libros, qui falsò viderentur inſcripti, tanquam ſubditiios ſubmovere familiâ permiſerint ſibi*; ſed Auctores [d] alios in ordinem redegerint, alios exemerint numero. Hac judicandi ſcien-
6 tiâ Ariſtarchus Grammaticorum princeps, quum in Homeri poëmata multi verſus irrepſiſſent, qui [e] Homeri non erant, nothos a legitimis ſecrevit, & Homerum quàm emendatiſſimum nobis reliquit; fecitque idem, quod [f] Ariſtoteles, qui Homerum emendavit, & Alexandro Regi tradidit, qui Homerus *ἐκ νάρθηκος* dicebatur. Atque id Ariſtarchi judicium adeo eſt omnium ſæculorum judicio comprobatum, ut Homeri verſus non baberetur, qui Ariſtarcho non placuiſſet. Atque hæc rerum varietas, & co-
7 pia nonnullos Grsmmaticos adeo extulit, ut Hyginum [g] Polyhiſtorem alii, alii biſtoriam, ut P·otagorsm [h] ſapientiam, appellarint; & [i] Remnius Palæmon ſecum & natas, & perituras literas jactitaret; nec temere Virgilium in bucolicis nomen ſuum poſuiſſe, ſed quodam inſtinctu, afflatuque divino omnium poëtarum, Scriptorumque judicem futurum præſagiſſe; & [l] Alexarchus eò inſaniæ præceſſerit, ut Solem ſe eſſe mentiretur. Sed hi nimiùm artis fiduciâ ſe ſe extulerunt; ceterùm dubitari non poteſt, quin ea facultas & latè pateat, & immenſo pæne ſtudio comparetur. Didymum [m] quidem grammaticum tam aſſidue, tam accuratè, ſtudioque tam contumaci in eâ arte ferunt elaboraſſe, ut 8
Chalcenterus (quod cognomen æneis viſceribus præditum hominem ſonat) diceretur; & meritò ſane; quippe quatuor millia librorum [n] conſcripſit; Ariſtarchum autem [o] ſupra octingentos libros tradunt edidiſſe. Ex quo intelligi poteſt, quanta ſit ejus artis magnitudo, cujus artifices nullum ſcribendi repererint modum, & aliorum ſcripta illuſtrandi; qua tamen in arte pæne infinitâ infinitum numerum præſtantium doctrinâ virorum floruiſſe hoc loco, quem explicavimus, Tullius aſſeverat; quum oratorum numerus perexiguus declaret, quanto majus ingenium, quantoque plus operæ oraturis ars, quàm Grammatici, deſideret.

DSSERTATIO VII.

Quàm ſint reconditæ, multiplices, & ſubtiles mathematicæ diſciplinæ.

Quot Mathematicorum opera interierint. Diſciplinæ mathematicæ μαθήματα ἀπὸ τοῦ μανθάνειν, hoc eſt a diſcendo appellatæ ſunt; alii autem ex eo dictas putant, quod ſolæ ſine doctore comprehendi non poſſint.

PAuciores dicendi facultate claros extitiſſe, quàm eximios imperatores, aut ſenatores egregios, aut inſignes philoſophos, aut Grsmmaticos peritiſſimos Tullius [p] aſſeverat; & nos ejus dicta confirmantes latiùs oſtendimus; & quum noſter Auctor ex difficultate artis imperatoriæ, & Reipublicæ adminiſtrandæ, & philoſophiæ, Grammaticæque cum haudquaquam vulgari laude celebrandæ quantum ſit munus oratoris, & quàm ſit arduum dicendi facultate ceteris antecellere, conetur oſtendere; nos etiam ejus veſtigiis inſiſtentes earum artium difficultatem vobis ob oculos poſuimus; ut quum eæ difficillimæ apparuiſſent, difficilior ars oratoris videretur; quæ longè pauciores, quàm aliæ, extulit viros eo artificio excellentes; nunc ſequitur locus de mathematicis, de quo ho- s
dier-

---

[a] Sextus Empiric. adverſ. Mathem. libr. 1. cap. 13. [b] Varro apud Diomedem libr. 2. [c] Quintilianus de Grammaticâ libr. 1. c. 4. [d] Hephæſtion cap. περὶ σημείων, Epiphanius περὶ μέτρων, & Iſidorus Origin. libr. 1. cap. 20. [e] Cicer. libr. 3. Epiſtol. ad Familiar. Epiſt. 11. & Senec. Epiſt. 88. [f] Plutarch. in Vit. Alexandri. [g] Sueton. de Illuſtrib. Grammat. n. 20. [h] Phavorin. apud Diog. Laërt. libr. 9. ſegm. 50. [i] Suet. de Illuſtr. Grammat. n. 23. [l] Cæl. Rhodigin. libr. 24. cap. 5. [m] Quintil. libr. 1. cap. 8. Macrob. Saturn. libr. 5. cap. 18. & cap. 22. [n] Senec. Epiſt. 88. aliter autem Suidas in V. Δίδυμος. [o] Suidas in Voc. Ἀρίσταρχος. [p] Cic. de Orat. libr. 1.

dierno die mihi diſſerendum eſt; is autem
ita [a] ſe habet: *quis ignorat, ii, qui Mathe-
matici vocentur, quantâ in obſcuritate rerum,
& quàm reconditâ in arte, & multiplici, ſub-
tilique verſentur? quo tamen in genere ita
multi perfecti homines extiterunt, ut nemo
ferè ſtuduiſſe ei ſcientiæ vehementiùs videatur,
quin, quod voluerit, conſequutus ſit.* Ad quem
locum enarrandum docebo, quàm propriè
Cicero mathematicas diſciplinas recondi-
tas, multiplices, ac ſubtiles appellarit. Sed
antequam id aggredior, quum cogitem Ci-
ceronem teſtatum reliquiſſe, tantam Mathe-
maticorum fuiſſe multitudinem, ut omnes,
qui mathematicas diſciplinas appetiviſſent,
earum ſummam ſcientiam adepti videren-
tur, amore nobiliſſimarum facultatum, in
quibus ſolis duco veritatem, tanquam in
propriâ ſede, verſari, deplorare cogor,
Auditores, jacturam litterarum. Tot exti-
terunt in mathematicis diſciplinis incre-
dibili doctrinâ homines, & omnibus nu-
meris abſoluti; quota nunc eorum pars
miſerrimæ cladi, quâ litteræ Barbarorum
incurſibus conciderunt, ſuperſuit? Ubi
2 nunc ſunt [b] Eudoxi, Cononis [c], Eratoſthe-
nis [d], Ariſtæi [e], Archytæ [f], Dioclis [g],
Menæchmi [h], Spori [i] divina monumen-
ta? nonne funditus injuriâ temporum in-
terciderunt? Sed horum ſaltem nomen
nulla vetuſtatis obſcuravit oblivio; innu-
merabilis verò multitudo nec ipſum no-
men immortalibus editis ingenii monu-
mentis ab interitu vindicavit. Nunc au-
tem ex tanto numero in mathematicis
perfectorum hominum, quos Cicero in
ſtudio ſuo admirabili doctrinâ tradit flo-
ruiſſe, vix tot numero leguntur, quot [l]

Thebarum portæ, vel divitis oſtia Nili;

ut Cicero, qui ſummam oratorum pauci-
tatem, ingentem extitiſſe Mathematicorum
multitudinem ſcriptum reliquit, ignaris
quantum nobis abſtulerit præteritorum
temporum inſcitia, mentitus eſſe videatur;
quum plures veteres oratores, quàm Ma-
thematici, ad nos pervenerint. Sed quid o-
pus eſt querelis? quæ & ſi in hujus partis
3 ſtudiorum deplorandâ jacturâ magis pro-
priè adhibentur, quum in aliâ nullâ tan-
tum injuriæ temporum, hominum inſcitiæ
licuerit; tamen, ſi quantum ſcriptorum
cujuſvis generis interierit, dicendo perſe-
qui, aut quod interiit, deplorare velimus,
nunquam exitum reperire poſſit oratio.
Quapropter ad ea, quæ propoſuimus ex-
plicanda, revertamur; a quibus tamen que-
rela, qua uſi ſumus, quum plures Mathe-
maticorum libros, quàm aliorum, inter-
cidiſſe, & pauciſſimos ex innumeris ex-
tare dolebamus, non abhorret. Exponen-
dum nobis inter cetera, quàm propriè Ci-
cero mathematicas diſciplinas reconditas
appellet, & obſcuras; id autem eſſe con-
ſentaneum veritati vel ex eo perſpici-
tur, quod ferè omnia Mathematicorum
monimenta perierunt; cauſam quippe,
cur perierint, eorum obſcuritatem fuiſ-
ſe, & quod erant ab intellectu vulgi re-
mota quàm longiſſimè, quivis intelligit.
Quum enim in illâ temporum caligine pau- 4
ciſſimis vel tenuiſſimum doctrinæ lumen
affulgeret; qui libri erant de rebus illu-
ſtribus conſcripti, quia non omnino effu-
giebant intelligentiam hominum leviter e-
ruditorum, tranſcribebantur interdum, &
nonnullorum manibus, licèt raò, tereban-
tur; at Mathematicorum libri, quia nihil
habebant, quod a rudibus ingeniis perſpi-
ci poſſet, nihil quod alliceret imperitos,
negligebantur; & in tenebris jacebant, &
carie, tineiſque abſumebantur. Non ab-
ſurdè reliquas facultates poſſis comparare
ſacris, quibus licet omnibus intereſſe; in
quibus, quamquam præcipuum locum ob-
tinent ſacerdotes, tamen ab his nemo, ni-
ſi cui ſacris interdictum eſt, prohibetur;
at mathematicas diſciplinas ſanctiſſimis illis
myſteriis, quæ nemini, niſi iis, qui fuiſſent
initiati, patebant. Poſſis, licèt dialecticæ im- 5
peritus, exempli gratiâ, intelligendo conſe-
qui, quid ſit ſorites, quomodo diſſolvatur,
quid connexum, quibus modis argumen-
tum concludatur, quomodo definitio ſuis
numeris expleatur: poſſis licèt ignarus phi-
loſophiæ ex philoſophi ſermone nonnihil
excerpere, aliquas philoſophi rationes in-
tellectu comprehendere; neque enim om-
nes ex reconditis fontibus hauriuntur. At
ſine ſcientiâ geometriæ geometricum quid
intelligere, aut explicare non poſſis; ideo
mathematicas [m] diſciplinas *μαθήματα ἀπὸ τῦ
μανθάνειν a diſcendo* videlicet crediderim ap-
pellatas, quòd nemini, niſi ei, qui ipſas e-
tiam, atque etiam didicerit, pateant; alii
autem ex eo dictas putant, quod ſolæ co-
gnitione comprehendi ſine doctore non
poſ-

[a] Cicer. de Orator. libr. 1. [b] Lucan. libr. 10. Cic. de Divinat. libr. 2. Suid. in V. Εὔδοξος. [c] Virgil. Eclog. 3. Archimedes in Epiſt. ad Doſitheum, & Petrus Victor. Var. Lect. libr. 17. cap. 8. [d] Suid. in V. Ἐρατοσθένης. [e] Pappus Alexandr. Collect. Mathemat. l. 3. prop. 4. & libr. 7. ad Hermodorum filium in Proœmio. [f] Diogen. Laërt. in Vit. Archytæ libr. 8. ſegm. 79. & Horat. libr. 1. Ode 28. [g] Eutocius Aſcalonit. in Apollonii Conica. [h] Proclus libr. 3. in Eucl. Elem. [i] Eutoc. Aſcalon. in Archimedem, & Leontius Mechan. in Iſagoge. [l] Juv. Sat. 13. v. 27. [m] Vide Voſſium in V. *Mathematici*.

poſſint. Utralibet autem etymi ratio de-
clarat, quàm ſint reconditæ mathematicæ
diſciplinæ, nec minus multiplices eſſe con-
ſtat. Philoſophia, quæ maxima eſt, & om-
6 nium Regina facultatum, in tres dumtaxat
dividitur partes; at quot facultates mathe-
maticorum ſtudio continentur? contine-
tur geometria, quæ in formas, numeroſ-
que tribuitur; continetur aſtrorum cogni-
tio, geographia; continetur Muſica, ſcien-
tia machinalis, ars nautica; continetur
gnomonum ratio, viſus, & radiorum do-
ctrina, quam ὀπτικὴν vocant, doctrina ſpe-
colorum, doctrina motus; & quis omnes
perſequatur? ſine Mathematicorum diſci-
plinis manca quodammodo, ac debilis phi-
loſophia eſt, medicina claudicat, archite-
ctura velut ſolo, & fundamento ſuo ca-
ret. Proteus eſt quidam Methematicorum
7 diſciplina; omnes induit formas, in ſpe-
cies omnes convertitur. Jam ejus quanta
eſt ſubtilitas? quis credat quum Mathema-
tico quædam parva dictu conceſſerit, his
oſtendi poſſe, cui [a] cylindro ſphæra ſit æ-
qualis, cui circulo ſphæræ ſuperficies? quis
putet magnitudinem Solis, altitudinem ſi-
derum, immenſitatem Cœli poſſe demon-
ſtrari? Atque hæc, aliaque innumerabilia
mathematicæ diſciplinæ exquiſitis rationi-
bus, & nihil dubii relinquentibus docent;
& quum aliæ facultates frequentiſſimè pro-
babilibus utantur, & conjecturâ duci ſo-
leant, & craſsâ minervâ, ut ajunt, plera-
que explicare, ſolæ mathematicæ immensâ
ſubtilitate nudam, & ſimplicem veritatem
animis noſtris, ut ea, quæ oculis cernun-
tur, oſtendunt; jure igitur Cicero [b] mathe-
maticas diſciplinas & reconditas, & mul-
tiplices, & ſubtiles appellavit.

DISSERTATIO VIII.

Qua, quum pauciſſimi poëtæ fuerint, pauciores fuiſſe oratores oſtenditur.

Verſus extat, qui Conſules fieri quotannis, non fieri quotannis poëtas affirmat. Multa opera vetuſtiſſimorum poëtarum circumferuntur, quæ dubitatur, an ſint illorum. Apollodorus primus grammaticus fuit; alii Eratoſthenem dicunt; Praxiphanes autem primus Grammatici nomen eſt aſſequutus. Alcmæon primus de Rerum Naturâ librum edidit, juxta alios Anaximander. Virgilius Auguſto ſcripſit ſeſe ad Æneidos opus multo potiora ſtudia, quàm poëtices impertiri. Poëtæ Grammaticis, philoſophis, geometris, atque Hiſtoricis ſunt vetuſtiores.

Ultimum, Auditores, exemplum,
quo oratorum paucitatem, ra-
ritatemque Tullius probat, eſt
poetarum, quos omnium pauciſ-
ſimos inclaruiſſe confirmat; nec
immerito ſanè; pauci ſiquidem poëticam
laurum momorderunt: pauci in eo ſtudio
excellentem ſibi gloriam compararunt.
Quapropter laudatur antiquus ille verſus, 1
qui Conſules fieri quotannis, non fieri
quotannis poëtas affirmat; quæ paucitas
poëtarum eo mirabilior debet videri, quòd
poëtæ omnium ferè vetuſtiſſimi reperiun-
tur. Nam, ut concedamus oracula, quæ
Muſæo [c] tribuuntur, eſſe Onomacriti,
Cratetem [d], qui nomen Orphei præfere-
bat, Zopyri fuiſſe; deſcenſum [e] ad Infe-
ros Prodici Samii; Peplum [f], & Phyſica
Brontini; nec [g] Amphionem quidem in
numerum poëtarum eſſe referendum, nec
Linum [h]; quamvis id omnis antiquitas
teſtetur; nec [i] Thracem Thamyram, nec
eos, quos refert Ælianus ante [l] Homerum
Iliada conſcripſiſſe, nec alium floruiſſe
poëtam Homero vetuſtiorem; tamen poë-
tas comperiemus antiquitate ſcriptoribus
omnibus antiſtare. Nam Grammaticorum 2
primus Apollodorus [m] Cumanus fuiſſe fer-
tur; quam laudem alii tribuunt Eratoſthe-
ni Cyrenæo, qui duos edidit libros, &
grammaticos noncupavit; quorum tamen
uterque Homero longè junior; junior
etiam [n] Praxiphanes, qui primus Gramma-
tici nomen eſt aſſequutus. Ne philoſo-
phia

[a] Archimed. de Sphærâ, & Cylindro. [b] Cicero de Oratore libr. 1. [c] Clem. Alexandrin. Strom. libr. 1. [d] Idem eodem loco. [e] Idem Clem. eod. libr. [f] Clem. Alex. ibid. [g] Horat. libr. 3. Od. 11. & de Art. Poët. Philoſtr. in Imaginib. [h] Hygin. tab. 273. & Suid. in V. Λῖνος. [i] Clem. Alex. Strom. libr. 1. [l] Ælian. Var. Hiſt. l. 11. c. 2. [m] Clem. Alex. Strom. libr. 1. [n] Idem eod. loc.

phia quidem vetuſtiores habet auctores, ni-
ſi philoſophos priſcos poetas velis appel-
lare; qui licet ſapientes haberentur, tamen
ſapientis nomen eâ tempeſtate a poëtæ no-
mine non ſejungebatur; & ideo parum
refert fuiſſe philoſophos, aut ſapientes eos,
qui poëtæ vocabantur; nos enim quæri-
mus de iis, qui non poetæ, ſed ſapientes,
aut philoſophi ſunt dicti, qui certè junio-
res poetis oſtenduntur. Nam [a] Alcmæon
3 Crotonienſis primus de rerum naturâ li-
brum dicitur edidiſſe, vel, ut quibuſdam
video placuiſſe, Anaximander [b] Mileſius,
qui certè multis ætatibus poſt Homerum
floruerunt. Geometriam quoque illud non
antiquiſſimam eſſe declarat, quod Thales
Mileſius [c] circulo quadratum primus in-
ſcripſit; ex quo conſtat elementa geome-
triæ eâ tempeſtate ſatis rudia fuiſſe, atque
inchoata; obiit [d] autem Thales olympia-
de quinquageſimanonâ quum [e] Homerum
ante conditas olympiadas duobus ſæculis,
aut etiam pluribus floruiſſe multi confir-
marint. Illud etiam eſt argumento geome-
triam inventum eſſe non planè vetuſtum,
quod Pythagoras primus oſtendit in trigo-
no [f] angulum rectum continente quadra-
ta laterum angulum rectum comprehen-
dentium æqualia eſſe quadrato lineæ ſub-
tendentis angulum rectum, quàm ὑποτείνου-
σαν Græci vocant; quo non demonſtrato
quid in geometricis demonſtrari poteſt?
Quid autem de hiſtoriâ dicam? Cenſori-
nus non [g] contemnendus Auctor libro de
4 die natali tria fuiſſe tempora ſcriptum re-
liquit: ἄδηλον, quod eſt perinde ſi dicas *in-
cognitum*, & *obſcurum*, μυθῶδη, quod *fabu-
loſum* interpreteris, & hiſtoricum; & ob-
ſcurum tempus eſſe dicit omne, quod O-
gygium diluvium anteceſſit; fabuloſum,
quod inter Ogygium diluvium, & initium
olympiadum interjectum eſt; hiſtoricum
autem vult poſt conditas olympiadas ince-
piſſe. Quapropter Homerus non ſolùm
Hiſtoricis univerſis, verùm etiam tempo-
ribus, de quibus Hiſtorici ſcripſerunt (id
enim ſignificat tempus hiſtoricum) habe-
tur vetuſtior. Quum autem omnes diſci-
plinas Poëtica præſtet vetuſtate, mirum pro-
5 fectò eſt tam paucos Poëticæ gloriâ præſti-
tiſſe; ſed in cauſâ eſt ejus artis præſtantia;
non enim, ut eſt in vetere proverbio, ex
quolibet [h] ligno fit Mercurius; neque
quodvis ingenium poëticis ſtudiis excolen-

dis eſt idoneum. Plato [i] quidem, atque
Democritus [l] poëticas fores incaſſum pul-
ſari ſine inſtinctu, afflatuque divino [m] ſunt
arbitrati; ex quo Horatius [n] cecinit:

Ingenium cui ſit, cui mens divinior, atque os
Magna ſonaturum, des nominis hujus hono-
rem.

Nec verò ſolum in poëtâ ingenium requi-
ritur, ſed rerum cognitio plurimarum; id- 6
circo Virgilius in quadam ad Auguſtum e-
piſtolâ teſtatur ſeſe ad Æneidos opus com-
plendum multo potiora ſtudia, quàm poë-
tices impertiri; & Petronius [o] Arbiter:
ceterùm, inquit, *neque generoſior ſpiritus va-
nitatem amat, neque concipere, aut edere par-
tum mens poteſt, niſi ingenti flumine littera-
rum inundata*; quod eſſe conſentaneum ve-
veritati videtur exiſtimaſſe [p] Plinius, qui
principem apud Græcos poëticæ facultatis
Homerum principem etiam litterarum a-
gnoſcit (quaſi haberi non poſſet princeps
poëtarum, niſi eſſet etiam litterarum; &
Poëticæ ſumma laus cum ſummâ laude lit-
terarum adeo conjuncta ſit, atque connexa,
ut ſeparari nullo modo poſſit) & Plutar-
chus, qui omnium doctrinarum fontem
Homerum eſſe demonſtrat; ab ejuſque car-
minibus non ſolùm hauſiſſe poetas plera-
que; ſed etiam [q] philoſophos nobiliſſimos
ad ſuos hortos irrigandos multum ſapien-
tiæ derivaſſe. In hac autem facultate, in
qua perrarò exoritur aliquis, cui nihil 7
magnopere deſit, multo plures, quàm ora-
tores inclaruiſſe, & affirmat [r] Cicero, &
veritas ipſa clamat. Nam quum triplex
comœdia [ſ] habeatur, vetus, media, &
nova; novæ comœdiæ ſolùm, ut nihil de
ceteris dicam, poëtæ ſexaginta quatuor
numerantur. Adde tragicos, adde lyricos,
adde heroicos poëtas: adde epigrammma-
tum ſcriptores, eoſque, qui præcepta vitæ
utilia, qui philoſophiam, qui aſtrologiam,
qui medicinam, qui agriculturam carmine
tradiderunt; qui ſitum Orbis terrarum de-
ſcripſerunt; qui ſuos amores, deliciaſque
verſibus celebrarunt; qui hymnos in Deos
ediderunt: adde eos, qui res divinas ver-
ſibus exornarunt; jam intelliges veriſſi-
mum Ciceronis eſſe dictum: & quum
ſumma poëtarum, comparatione aliarum
facultatum, fuerit paucitas, & pauciores
oratores reperiantur, hujus rei nullam af-
ferri poſſe cauſam, quàm eloquentiæ com-
parandæ ſummam difficultatem.

[a] Clem. Al. Str. l. 1. [b] Themiſt. Orat. 20. [c] Diog. Laërt. in Vit. Thal. l. 1. ſegm. 25. [d] Idem eod. loc. ſegm. 38. [e] De Hom. Æt. vid. Clem. Al. l. 1. Str. Porphyr. apud Suid. in V. Ὅμηρος, & Herodot. in Vit. Homer. [f] Apollod. apud Diogen. Laërt. in Vit. Pythag. libr. 8. ſegm. 12. [g] Cenſorin. de Die Nat. c. 21. [h] Apul. in Apolog. Paul. Manut. in Adag. *Non e quolibet ligno Mercurius fiat.* [i] Plato in Phædro, & Ione. [l] Cic. l. 2. de Orat. & l. 1. de Divinat. [m] Idem pro Archia. [n] Horat. l. 1. Sat. 4. [o] Petron. Arb. in Sat. [p] Plin. libr. 25. c. 2. [q] Plutarch. de Audiend. Poët. [r] Cicer. de Orat. l. 1. [ſ] Jul. Cæſ. Scal. in Poët. l. 1. c. 7.

DISSERTATIO IX.

Qua quædam adnotantur, quæ propria fuerunt oratoriæ facultatis.

Cæſar ſeditionem ſedavit milites Quirites appellando. Apud Græcos nullus orator extitit ante Periclem; apud Romanos verò ante Catonem, qui octoginta annis ante Ciceronem Conſulem obiit. Heſiodus in poëtico certamine Homerum ſuperaſſe fertur. Verum non videtur, quod quidam tradunt Archilochum, & Simonidem eodem tempore vixiſſe. Poëtæ ante oratores multis ætatibus extiterunt, & ſemper aliqui floruerunt. In unaquaque facultate excellentes viri ubique ferè gentium recenſentur; oratores verò Athenis, & Romæ dumtaxat. Aſiatici rhetores, & Rhodii non ſunt cum Atticis comparandi. Petronius Arbiter queritur parentes præ nimiâ feſtinatione filiorum ſtudia corrumpere. Quibus præmiis antiquitus afficerentur philoſophi. Aurigæ miniſterium Platoni præbuit Dionyſius tyrannus. Empedocli Regnum ultro oblatum fuit. Antigonus Rex frequenter Athenas commeabat, ut Zenonem audiret, nec impetrare potuit, ut ad ſe veniret. Xenocratem Alexander Magnus miſſis legatis, & quinquaginta talentis coluit. Seneca ter millies ſeſtertiûm ex liberalitate Neronis poſſedit.

IN arte dicendi pauciores, quàm in aliis diſciplinis, admirabiles extitiſſe Cicero pluribus confirmavit; & nos ejus dicta illuſtrantes oſtendimus, & præcipuè exemplo poëtarum; quos quum omnium aliorum Scriptorum, arteſque liberales profitentium pauciſſimos fuiſſe viri ſummæ auctoritatis conſentiant, longè plures tamen, quàm oratores eſſe deprehenduntur. Quo in genere illud contemplatione digniſſimum eſt, quod quum ſemper tum in Græciæ Rebuſpublicis, tum in Romanâ opus fuerit hominibus, qui apud populum verba facere, animoſque dicendo tenere, ignaroſque docere, & vel efferatos lenire, vel ab irâ concitatos reflectere, vel languentes, jacenteſque concitare poſſent, tam ſerò florere cæperint oratores; & tamen non tantùm in ſenato-
1 ribus, & magiſtratibus Rempublicam adminiſtrantibus, verùm etiam in ducibus bellum gerentibus eloquentia requiritur; ſæpe militibus metus detrahendus, ſæpe temeritas comprimenda, ſæpe eorum contumacia oratione flectenda, ſæpe in hoſtes animi inflammandi; hæc autem præſtare, quis poteſt, niſi eloquens imperator? Quapropter & in Philippo [a] bellicoſiſſimo Rege, & in utroque [b] Scipione, & in Cæſare [c] omnium ducum præſtantiſſimo facondia jure laudatur; quum ea ad alliciendas bellatorum voluntates, regendoſque impetus utilis inprimis eſſe videatur. Ra-
rò quippe ducibus contingit, quod contigit [d] Cæſari, qui ſeditionem in caſtris 2
concitatam verbo ſedavit milites Quirites appellando; non minùs bellicæ res, quàm tempora pacis vim, ubertatemque orationis plerumque deſiderant. Xenophontem certè ſcimus, ut alia interim exempla prætermittam, milites prædæ ſpe furentes, & ad diripiendum, excindendumque Byzantium jam ruentes dicendi vi, & copiâ compreſſiſſe. Quum igitur & in bello eloquentia ſit non inutilis, & in pace perquam neceſſaria Rebuſpublicis, ſemperque bella fuerint, fuerintque Reſpublicæ, neceſſe eſt ſemper aliquos extitiſſe, qui non infantes haberentur; quod ex [e] Homero colligi poteſt, qui in Neſtore dulce genus orationis, acutum in Menelao, in Ulyſſe copioſum, & torrens agnoſcit. Quin & Achillem fuiſſe non indiſertum ex eo poſſis cognoſcere, quod idem poëta doctum a Phenice [f] confirmat:

Μύθωντε ῥητῆρ' ἔμεναι, πρηκτῆρά τε ἔργων.

Perfectiorem operum, & verborum eſſe oratorem.

Ex quibus conſtat vetuſtiſſimis temporibus
alios aliis eloquentiâ præſtitiſſe, & habi- 3
tum eſſe honorem dicendi facultati; nihilo ſecius decurſu tot ſæculorum nemo nomen meruit oratoris. Nam apud Græcos ante Periclem nullus extabat orator, cujus ſcripta [g] aliquam dicendi laudem præſeferrent; ipſaque ſcripta Periclis ejus eloquentiæ gloriæ, qua regnum tenuiſſe liberi Athenienſis populi prædicatur, Quintiliano teſte, non reſpondebant, ut alterius eſſe idem ſuſpicetur; & tamen [h] Pericles ultimis pæne florentis Græciæ temporibus floruit; nam duobus annis poſtquam Peloponeſiacum bellum exarſerat, quod ipſe olympiade octogeſima ſeptimâ excitarat, extinctus eſt; quo bello [i] attritæ Athenienſium opes funditus conciderunt; nec Athenienſium ſolùm Reſpublica, ſed Græcia univerſa fracta eſt, & debilitata; nec deinde potuit tot cladibus, tot excidiis populorum amiſſas vires reſumere; itaque pau-

[a] Ælian. Var. Hiſt. libr. 4. cap. 14. [b] Cic. in Brut. & Plin. de Vir. Ill. cap. 44. [c] Suet. & Plutarch. in Vit. Cæſar. [d] Cornel. Tacit. in libr. 1. Annal. num. 42. [e] Homer. in Iliad. & Quintil. libr. 12. cap. 10. [f] Homer Iliad. ι v. 443. [g] Cic. libr. 2. de Orator. & de Clar. Orator. & Quintil. Inſtitut. Orat. libr. 3. cap. 1. [h] Thucydid. libr. 2. [i] Plutarch. in Vit. Periclis.

paulo poſt inteſtinis diſcordiis feſſa in Ma-
cedonum jus, poteſtatemque conceſſit.
Quo tempore cum Græciæ libertate elo-
quentiæ quoque gloria obſolevit, licèt
numquam deſierint dicendi ſtudia celebra-
ri; ex quibus perſpici poteſt non diu Græ-
ciam fuiſſe dignam oratoris excellentis cla-
ritate. Idem accidit apud Latinos; nul-
4 lius [a] oratoris Catone vetuſtioris orationes
legebantur, qui octoginta annis ante [b] Ci-
ceronem Conſulem naturæ conceſſit; ex
quo conſtat trecentis annis populum Roma-
num liberum ſine oratoribus fuiſſe; quum
& qui in ſenatu dicerent, & apud popu-
lum verba facerent, nunquam defuiſſent.
Adeo ſerò tam apud Græcos, quàm apud
Latinos ſolutæ numeris orationis facultas
ſeſe extulit; tantæque molis fuit oratorem
non dico perfectum, ſed rudem, & incho-
atum exiſtere; quum vinctæ numeris ora-
tionis Auctores tam antiqui ferantur, ut
ſemper poëtarum genus fuiſſe videatur.
Nam reliquis, qui dicuntur antiquiores,
5 omiſſis, Homerum quidam Trojano bello
parem, ſpectatoremque rerum, quas verſibus
ornabat, nonnulli, quamvis non verè, pro-
diderunt [c]; qui recentiſſimum poëtam [d] fa-
ciunt, ante conditas olympiadas non mul-
tis annis volunt floruiſſe. Hunc [e] Heſio-
dus conſecutus eſt, quem quidam Ho-
meri æqualem fuiſſe memoriæ [f] prodide-
runt, & Homerum [g] in poëtico certamine
ſuperaſſe; nec deſunt, quibus [h] Heſiodus
videtur antiquior. Poſt Heſiodum [i] au-
tem floruit Leſches, floruit & Callinus,
& Eumelus Corinthius, & Arctinus, &
Archilochus his junior circa [l] olympia-
dem vigeſimam; quum Numa ſecundus
Rex Romanorum multos annos regnum
teneret. Huic ſupparem nonnulli faciunt
Simonidem, & Terpandrum; ſed [m] Simo-
nides olympiade quinquageſima ſextâ flo-
ruit, hoc eſt annis poſt Archilochum cen-
tum quadraginta quatuor; quapropter, ni-
ſi alteruter cornicis annos vixiſſe credatur,

Archilochi ætatem non potuit attingere.
Apparet igitur quamplurimos poetas præ-
ſtantiſſimos extitiſſe ducentis, aut etiam 6
trecentis annis, antequam verus orator A-
thenis audiretur. Quum igitur vincire nu-
meris orationem, quàm ſolutam metri ne-
ceſſitate volvere difficilius eſſe videatur;
tamen experientiâ docemur arduum magis
fuiſſe oratorem præſtantem exiſtere, quàm
poëtam poëticis virtutibus excellentem.
Quid enim causæ comminiſci poſſimus,
cur quum oratio, quæ nullâ poëticorum
lege numerorum aſtringitur, ſit vetuſtior,
quàm verſus ulli, ſit culta ſemper, ſemper
utilior Rebuſpublicis, quàm ullæ poëtarum
cantilenæ, judicata, ſeriùs innumeris pæ-
ne ætatibus perfecta ſit, & abſoluta, quàm
ſtudium Poeticæ? nonne artes, quæ brevio-
re tempore perficiuntur, faciliores eſſe cen-
ſentur? quod eſt inprimis in oratore mi-
randum. Illud etiam oratoribus contigit
admiratione digniſſimum, quod poëtæ, a- 7
liique ſcriptores ubique ferè gentium flo-
ruere; quando etiam Thebæ, quæ melio-
res pugiles, quàm ſcriptores, aut philoſo-
phos edere putabantur, Pindarum [n], &
Corinnam [o] lyricos, & his [p] antiquiorem
Linom, & [q] Cebetem philoſophum non
ignobilem, & [r] Cratetem genuerunt; &
Democritum [s] ſummum auctorem naturæ,
verique, & Protagoram [t] clariſſimum, &
dicendi, & intelligendi laude virum Ab-
deris ferunt, ut ait Satyricus [u] non inſa-
cetè,

Vervecum in Patriâ, craſſoque ſub aëre na-
tos;

& Orpheum [x] Thracem, & Scytham [y] A-
nacharſin, cujus & ingenium, & ſapientia
celebratur, fuiſſe conſtat. Oratores verò
pæne omnes Athenienſes fuerunt; quam- 8
quam [z] Lyſiam Timæus quaſi Mutiâ lege re-
petit Syracuſas; nam Leontinus [a] Gorgias,
Thraſymachus [b] Chalcedonius, Protago-
ras [c] Abderites, Prodicus [d] Chius, Hip-
pias [e] Eleus potiùs eloquentiæ doctores,

 &

---

a Cicer. de Clar. Orator. *b* Quo anno obierit Cato Vid. Plin. libr. 14. cap. 4. & libr. 29. c. 1. *c* De Homer. ætat. Vid. Clem. Alexandr. Stromat. l. 1. *d* Herodot. in Vit. Homer. in fine, Suid. in Voce Ὅμηρος, & Solin. cap. 43. *e* Suid. in V. Ἡσίοδος. *f* Aul. Gell. libr. 3. cap. 11. & Plutarch. de Conſol. ad Apollon. *g* Plutarch. in Symp. *h* L. Accius poët. & Ephor. apud Gell. libr. 3. cap. 11. & Suid. in V. Ἡσίοδος. *i* Clem. Alexandr. Strom. libr. 1. *l* Idem Clem. Alex. ibid. *m* Suidas in V. Σιμωνίδης. *n* Suid. in V. Πίνδαρος, & Plin. libr. 7. cap. 29. *o* Suidas in Voce Κόριννα. *p* Idem in V. Λῖνος. *q* Idem in V. Κέβης, & Laërt. in ejus Vitâ libr. 2. ſegm. 125. *r* Suid. in Voc. Κράτης. *s* Diog. Laërt. in Vit. Democr. libr. 9. ſegm. 34. & Suid. in Voce Δημόκριτος. *t* Diogen. Laërt. in Vit. Protagoræ libr. 9. ſegm. 50. & Suid. in Voce Πρωταγόρας. *u* Juv. Sat. 10. v. 50. *x* Suid. in V. Ὀρφεύς, & Diog. Laërt. in Procem. *y* Laërtius in Anacharſ. libr. 1. ſegm. 101. Lact. Firm. de falsâ Sapient. libr. 3. cap. 25. & Suid. in V. Δίγλωσσος. *z* Plutarch. de Decem Oratorib. cap. 3. & Dionyſ. Halicarn. de Veter. Orator. *a* Dionyſ. Halicarn. ibid. de Iſocrat. in princ. Cicer. de Orator. libr. 1. Diog. Laërt. libr. 8. ſegm. 58. & Quintil. Inſt. Orator. libr. 3. cap. 1. *b* Dionyſ. Halic. de Antiq. Rhet. in Iſæo, Quintil. Inſt. Orat. libr. 3. cap. 1. & Plato in Phædro, Gorgia, & alibi, & Ariſtot. libr. ult. Sophiſtic. Reprehens. *c* Quintil. ibid. Cic. libr. 1. de Orator. Aul. Gell. libr. 5. cap. 3. & 10. & Diog. Laërt. libr. 9. *d* Quintil. ibid. Suid. in V. Πρόδικος, Plato in Theage, & Cic. in Brut. ſive de Clar. Orat. *e* Plat. in Phædr. & Prot. & Philoſtr. in Vit. Sophiſt. & Cic. de Orat. l. 2.

& ſophiſtæ clari, quàm oratores fuerunt. Serò tandem in Aſiâ [a] oratores dicendi laude præſtiterunt; qui tamen [b] effuſi nimis, & redundantes illam ſolis conceſſam Atticis ſanitatem, & ſuccum orationis non ſunt aſſequuti; caſtigatiores his [c] Rhodii, neque tamen cum Atticis comparandi, qui ſoli prope omnium conceſſu oratoris nomen meruerunt. Idem uſuvenit in Latio, tot urbes latinæ ingeniis, & ſtudiis, & Romanæ linguæ nitore floruerunt; nemo tamen, niſi Romæ, clarus orator, quum in omni Latio dicendi facultas magno in pretio haberetur, ſtudia verò doctrinæ seriora, & otii plus eſſet in Latio, quàm Romæ. Ex quo intelligi puto, quanta ſit res
9 magnus orator, qui nec omni tempore, nec ubique naſcatur. Ac ne quis exiſtimet oratorum paucitatis cauſam fuiſſe præmiorum tenuitatem, eorumque, qui ſe ei diſciplinæ dederent, paucitatem; hoc loco [d] Tullius aſſeverat fuiſſe maxima eloquentiæ præmia & in Urbe, & Athenis, & in totâ Græciâ conſtituta. Quæ magnitudo præmiorum omnes, qui ingenio præſtabant, ad ſtudium dicendi excitabat; idcirco vota parentum nihil aliud expetebant, quàm ut filii in eloquentiæ ſtudiis eminerent; ad oratoriam artem colendam omnium exhortationes adoleſcentes inflammabant; & alia ſtudia, quæ non eò tenderent, cogebant omittere; quod [e] Ovidius queritur, qui manſuetioribus Muſis delectabatur, his verbis:

Sæpe pater dixit: ſtudium quid inutile tractas?
Mæonides nullas ipſe reliquit opes.
Motus eram dictis, totoque Helicone relicto
Scribere conabar verba ſoluta modis,
Sponte ſua carmen numeros veniebat ad aptos;

& Juvenalis [f] teſtatur his verſibus:

Eloquium, ac famam Demoſthenis, aut Ciceronis
Incipit optare, & totis Quinquatribus optat,
Quiſquis adhuc uno partam colit aſſe Minervam.

Quæ cupiditas parentum faciebat, ut inter-
10 dum adoleſcentes, antequam bonis artibus ingenium ſatis excoluiſſent, ad cauſas orandas impellerentur; ob eamque cauſam eloquentiæ minorem ſibi laudem compararent; teſtatur id Petronius [g] Arbiter, qui *parentes*, inquit, *objurgatione digni ſunt, qui nolunt Liberos ſuos ſeverâ lege proficere &c. quum ad vota properant, cruda adhuc ſtudia in forum propellunt*. Utinam non id hodie quoque vel maximè uſuveniret, omnes Liberos, eoſque, quos caros habent, in quibus eſt ingenium excellentius, & indoles apta doctrinæ, volunt ad jurisprudentiæ, vel medicinæ gloriam pervenire; nec intelligunt, quanto diſciplinarum apparatu eæ facultates comparentur; quanta rerum ſcientiâ oporteat abundare Medicum non vulgarem, vel præſtantem Juriseonſultum. Quapropter nullis artibus inſtitutos, nullâ cognitione rerum inſtructos facultates profiteri, quas neſciunt, cogunt; ideo evadunt clamatores odioſi, aucupes ſyllabarum, non veri juris, germanæque juſtitiæ ſacerdotes: evadunt circumforanei Medici, & qui impunè homines occidant, non qui artem exerceant humano generi ſalutarem. Sed eò, unde ſumus
digreſſi, revertamur; multitudo avidè ap- 11
petentium eloquentiæ ſtudia magnitudine præmiorum invitabatur; nam licèt omnes artes præclaræ & pretiis operum ingentibus, & eximiis honoribus olim afficerentur; quæ hoc ævo nemini ſunt propoſita, niſi rabulis, & leguleiis; neque enim Jurisconſultos poſſumus appellare, qui plerumque in foro dominantur; licèt, inquam, omnes artes præmiis, & debitâ laude non caruerint, ea tamen cum præmiis, quæ tributa ſunt eloquentibus, comparari nullo modo poſſunt. Scio philoſophiam tan-
tis honoribus affici ſolitam, ut Græciæ, quæ 12
Magna eſt appellata, philoſophi Pythagorei Reſpublicas adminiſtrarent; Platonem rogatum, ut [h] Cyrenenſibus, & Arcadibus leges daret, recuſaſſe, quum alteros eſſe nimis voluptatibus deditos, alteros æqualitatem reſpuere comperiſſet; Magneſiis autem [i], & Siculis leges condidiſſe; ac tantum auctoritate valuiſſe, ut [l] Dionem ad evertendam Dionyſii tyrannidem impelleret; ab ipſoque Dionyſio tantis honoribus cumulatum, ut neminem pluris, quàm Platonem feciſſe dicatur; & quum [m] Plato, quaſi quodam triumpho ſapientiæ, per urbem Syracuſas veheretur, ipſum illum tyrannum ſuperbiſſimum, potentiſſimum-
que aurigæ miniſterium ipſi præbuiſſe: ſcio 13
Heraclitum [n] Epheſiis leges conſtituere potuiſſe a Magno Perſarum Rege acceſſitum propoſitis ampliſſimis præmiis, & primis apud Perſas honoribus; Protagoram [o] Thurio-

[a] Cicer. de Claris Orat. [b] Petron. Arbit. in Satyr. [c] Cicer. ibid. & in Oratore ad Brutum. [d] Idem de Orator. libr. 1. [e] Ovid. libr. 4. de Triſt. Eleg. 10. [f] Juven. Sat. 10. verſ. 113. [g] Petron. Arb. in Satyr. circa initium. [h] Ælian. Var. Hiſt. libr. 12. cap. 30. & Plutarch. ad Principem inerudit. in princip. [i] Alexand. ab Alex. libr. 6. cap. 10. [l] Plutar. in Libello: non poſſe ſuaviter vivi ſecundùm Epicur. Ælian. Var. Hiſt. libr. 3. c. 17. Plutarch. in Dion. & Cic libr. 3. de Orat. [m] Plinius. libr. 7. cap. 30. & Solin. cap. 7. Ælian. ibid. libr. 4. cap. 18. [n] Diog. Laërt. in Vit. Heracliti ſegm. 2. & ſegm. 14. & Clem. Alex. Stromat. l. 1. [o] Heraclid. Pont. apud Diog. Laërt. in Vit. Protagoræ ſegm. 50.

Digitized by Google

riorum Rempublicam legibus temperaſſe; Empedocli [a] Regnum oblatum ultro fuiſſe; Zenonem [b] ab Athenienſibus aureâ coronâ donatum magnifico cum elogio; ad hunc audiendum Antigonum Regem frequenter ſolitum Athenas commeare; nec unquam, ut ad ſe veniret, precari deſtitiſſe, nec impetrare potuiſſe; Xenocratem ab [c] Alexandro domitore Orbis terrarum miſſis legatis, & quinquaginta talentis eſſe cultum; ſubmiſſos [d] Pompeji faſces trium Orbis partium victores foribus Poſidonii inclyti ſapientiæ profeſſoris; Senecam termillies ſeſtertiûm ex liberalitate [e] Neronis poſſediſſe. Multa prætereo Philoſophis tributa præmia, honoreſque ampliſſimos, & ſingulares, ut ad alios veniam aliquando, de quibus craſtino die verba faciam.

DISSERTATIO X.

De Præmiis Oratorum.

Plinius artem Medicorum ipſis Imperatoribus imperare dixit. Chœrilus pro ſingulis verſibus ſingulis aureis nummis philippeis ab Alexandro donatus eſt. Pindari ædibus Alexander, quum Thebas everteret, pepercit. Virgilius liberalitate Amicorum centies ſeſtertiûm poſſedit; & ejus carminibus in theatro lectis populus Romanus univerſus aſſurrexit; quæcumque autem ab Auguſto peteret, impetrabat. Iſocratis oratio panegyrica Philippum, & Alexandrum ad evertendum Perſarum Imperium concitavit. Dio Chryſoſtomus, & Trajanus Imperator eodem plerumque curru per Urbem vehebantur.

EST Ciceronis locus initio libri primi de Oratore, ubi ſummus Auctor his utitur verbis: *ac ne illud quidem verè dici poteſt, aut plures ceteris artibus inſervire, aut majore delectatione, aut ſpe uberiore, aut præmiis ad perdiſcendum amplioribus commoveri.* Hæc Ciceronis verba illuſtrantes affirmavimus nulli generi hominum doctrinæ
1 ſtudiis deditorum ampliora, quàm oratoribus, præmia fuiſſe attributa; quod non idcirco protulimus, quòd ſimus obliti, quantis laudibus, quantâ admiratione, quantiſque muneribus Veteres omnes bonas artes, & diſciplinas celebrarint, & affecerint; & ſuperiore quidem diſſertatione diximus de honoribus, & præmiis philoſophorum; nunc de his, quibus ceteræ facultates afficiebantur, verba faciemus; neque ea tamen cum præmiis oratorum conferri poſſe dicemus. Et artem quidem medendi quis neſcit, in quanto ſui ſtudioſus faſtigio collucarit; quæ enim Græca, vel barbara natio non ſuſpexit Hippocratem? Illum [f] Græciæ urbes univerſæ tanquam ſalutare quoddam ſidus aſpiciebant: Perdicca Rex Macedonum tanquam præſentem Deum intuebatur: ejuſdem famâ Rex Regum [g] Artaxerxes excitatus ad ſe acceſſendum, & divitiis cumulandum, quantas poſſet optare, curavit; pollicitus altiſſimum dignitatis gradum, pollicitus amicitiam ſuam, pollicitus honoris amplitudinem tantam, quantam ſummi Perſarum proceres obtinebant; nec quidquam moleſtiùs tuliſſe fertur, quàm ſuas preces eſſe ab Hippocrate repudiatas. Quid Democedes [h] Crotonienſis Medicus? nonne & Ma- 2
gni Regis Perſarum gratiâ floruit, qui eo uſus eſt valde familiariter, & tantis opibus, & honoribus eſt auctus, ut nemini Perſarum jure poſſet invidere? quid [i] Oribaſius? nonne ab Imperatore Romano in exilium pulſus, quum ſe ad Perſas contuliſſet, ab eorum Rege munificè exceptus dignitatem ſummam, ſummumque ſplendorem eſt conſequutus? Quid ego nunc dicam, quum exilia Medicorum tam fuerint fortunata, Eraſiſtratum ſanato ſemel Antiocho [l] Rege centum talenta mercedem curationis accepiſſe? quid Stertinium quingenis [m] annuis a principe Claudio ditatum, ejuſque fratrem tantas opes congeſſiſſe, ut & Neapolim publicis operibus magnificè exornaret, & ſeſtertiûm trecenties heredi relinqueret? Sed ars Medicorum ſemper fuit quæſtuoſa; nec mirum eſt au-
ctam eſſe honoribus artem, quæ, ut [n] ait 3
Plinius, ipſis Imperatoribus imperabat; poetas verò quis credat ad ſummas opes, & ſummam potentiam, & honores perveniſſe? & tamen [o] ſcimus Chœrilum poëtam non admodum præcellentem pro ſingulis ver-

[a] Diog. Laërt. in Vit. Empedocl. libr. 8. ſegm. 63. [b] Idem in Vit. Zenonis libr. 7. ſegm. 6. Ælianus libr. 12. cap. 25. Var. Hiſt. [c] Cicer. libr. 5. Tuſculan. Plutarch. in Vit. Alexandri Magn. [d] Solinus in Polyhiſt. cap. 7. & Plin. libr. 7. cap. 30. [e] Cornel. Tacit. libr. 13. Annal. [f] Suid. in Voc. Ἱπποκράτης. [g] Idem eodem loco. [h] Herodot. libr. 3. cap. 132. [i] Eunapius in libr. Sophiſtar. [l] Plin. Hiſtor. Nat. libr. 29. cap. 1. [m] Plin. ibid. [n] Plinius libr. 24. cap. 1. [o] Heſychius Mileſius in Voce Χοίριλος, & Suidas in eadem Voce de quodam Chœrilo eleganti poëtâ ab Archelao Rege pro ſingulis verſibus aureo ſtatere donato, ſed de Chœrilo poëtâ malo Horatius Epiſtolâ prim. libro 2.

verſibus ſingulis aureis nummis philippeis ab Alexandro Rege donatum; Pindarum, & [a] Simonidem Hieroni Regi fuiſſe intimum; Euripidem [b] Archelai Regis amicitiâ floruiſſe; ædibus Pindari [c] Alexandrum, quum Thebas everteret, peperciſſe; Virgilium [d] centies ſeſtertiûm ex liberalitate amicorum poſſediſſe; ejus [e] carminibus in theatro lectis populum Romanum univerſum aſſurrexiſſe; ab Auguſto, quæcunque peteret, impetraſſe; eidem Principi Horatium [f] fuiſſe cariſſimum; Oppianum dena [g] millia unciarum auri præmium poëmatis ab Antonino Pio accepiſſe. Sed
4 hæc, aliaque ſcriptoribus, & ſapientibus delata munera, & honores cum oratorum præmiis comparari non poſſe quivis facilè poteſt animadvertere; ſiquidem etiam eos, qui Rempublicam rhetores non attingebant, docendâ arte divitias ingentes ferunt cumulaſſe. Gorgiam [h] igitur Leontinum conſtat tantam opum vim inſtituendis adoleſcentibus eſſe conſequutum, ut ſtatuam ex auro ſolido, quum eſſet eâ tempeſtate auri magna penuria, Delphis donum Deo dedicarit; Iſocratem [i] a Nicocle non opulento Rege pro unâ oratione, quam ad ipſum ſcripſit, viginti talenta accepiſſe; & erudiendis adoleſcentibus ditiſſimum evaſiſſe; ferunt [l] etiam ejus panegyricam orationem tantum apud Græcos habuiſſe ponderis, ut & Philippum, & Alexandrum Reges ad evertendum Perſarum Imperium concitarit; Dionem [m], qui Chryſoſtomus eſt appellatus, apud Trajanum Cæſarem plurimum gratiâ, & auctoritate valuiſſe; cum quo tam familiariter vixit, ut eodem plerumque curru Cæſar, & Dio per Urbem veheretur. Sed hi umbratili illâ ratione di-
5 cendi ſatis claritatis, & opum ſunt conſequuti; quid illi, qui e ludo, & umbrâ in campum, & pulverem, lucemque forenſem prodierunt? nonne [n] Periclem tonantem eloquio, & fulminantem Athenæ ſunt tantopere admiratæ, ut quadraginta annos non vi coactæ, ſed ſponte, & illecebris orationis delinitæ ab ipſo regerentur; eoque aculeo, quem in auditorum animis Periclis eloquentiam Comici [o] teſtantur reliquiſſe, incitatæ in ejus viri obſequium ſine reſpectu propemodum libertatis agebantur? nonne [p] Alcibiades in hujus quaſi ſinu educatus tantum dicendo potuit, ut nullum imperium, nullam non potentiam ſit conſequutus; cujus ingenio Athenienſes ita delectabantur, ut eo carere non poſſent; ita vim pertimeſcebant, ut diutius hominem ferre non poſſent. Magni etiam Theramenes [q] eadem ætate, & Critias [r] fue- 6
runt, & eloquentiæ præmia tulerunt ampliſſima, præclaram potentiam, excellentem dignitatem, & Patriæ ſuæ principatum: magnus [ſ] Demetrius Phalereus, qui, quum e Theophraſti ſcholâ prodiiſſet, inſignis orator eloquii ſuavitate ita populum Athenienſem ſibi devinxit, & conciliavit, ut in ejus honorem trecentas, atque ſexaginta ſtatuas erexerit, & conſtituerit; quem regnantem quum popularis invidiæ procella perculiſſet, & civitate ejeciſſet, a fortunâ perculſum, & abjectum eloquentiæ, & doctrinæ admiratio erexit; & tantopere Ptolemæo Regi commendavit, ut ejus caſus, & ruina potentiſſimorum hominum faſtigio altior fuiſſe videatur. Sed quum hodierno die ſatis multa dixerimus, hæc de præmiis oratorum ſuſcepta diſputatio in aliud tempus differenda eſt.

DIS-

[a] Ælian. libr. 9. cap. 1. Var. Hiſtor. [b] Suidas in V. Εὐριπίδης. [c] Arrianus libr. 1. & Ælian. libr. 13. cap. 7. Var. Hiſtor. [d] Auctor Vitæ Virgil. & Budæus de Aſſe libr. 3. [e] Auctor Dialog. de Oratoribus, ſeu de Cauſis corruptæ Eloquent. [f] Suetonius in Vitâ Horatii. [g] Suid. in V. Ὀππιανός. [h] Cicer. de Orator. libr. 3. Plinius libr. 33. cap. 4. & Hermippus apud Athenæum libr. 11. c. 15. [i] Plutarch. in Vitis X. Orator. cap. 4. & Plin. libr. 7. cap. 30. [l] Plinius libr. 7. cap. 30. Plutarchos in Vitâ Iſocratis, & Ælianos Var. Hiſt. libr. 13. cap. 11. [m] Suidas in V. Δίων ὁ Πασικράτους. Philoſtrat. de Vit. Sophiſt. libr. 2. & Photius Biblioth. cod. 209. [n] Ariſtophan. in Nubib. Plin. libr. 1. Epiſt. ad Corn. Tacit. Cicer. in Orator ad Brutum, & Quintil. Inſtit. Orat. libr. 12. cap. 10. [o] Eupol. apud Cicer. in Bruto, ſive de Clar. Oratorib. [p] Plutarch. & Cornel. Nepos in Vit. Alcibiadis. [q] Thucyd. libr. 8. & Xenoph. libr. 2. de Rebus Græcor. & Cicer. libr. 3. de Orator. & in Bruto, ſive de Clar. Orator. [r] Dionyſ. Halicarnaſſ. de Antiquis Rhetor. in Iſæo, & Cic. libr. 2. de Orator. [ſ] Plin. libr. 34. cap. 6.

DISSERTATIO XI.

Eodem ſuper argumento.

Philippus Æſchinem ſibi muneribus conciliavit, ut Demoſtheni opponeret, qui contra ipſum tantam belli molem conciverat, ut Philippus Demoſthenem etiam victor exhorruerit; quare Perſarum Rex ingentem pecuniæ vim Demoſtheni miſit, ut Philippum Aſiæ bellum inferre meditantem in Europâ detineret; & Alexander antequam ad bellum Perſicum proficiſceretur, ſibi Demoſthenem dedi poſtulavit, nec ab Athenienſibus obtinuit.

ILluſtrari foro viros [a] Homerus nos docet, qui forum ſemper appellat eo vocabulo, quo ſignificat in concionibus exſplendeſcere virorum prudentiam, nobilitatemque virtutem; idcirco ἀγορὰν, quo nomine Græcis *forum* nuncupatur, κυδιάνειραν vocat. Eſt igitur etiam
1 heroicis temporibus, Auditores, inſtitutum, ut oratores a concionibus, & foro ſummam gloriam, ſplendorem, potentiam reportarent; id noſter Auctor affirmat, qui majora ſemper oratoribus præmia, quàm ulli generi hominum litteratorum fuiſſe dicit in omni libero populo conſtituta; quibus omnes ad eloquentiæ ſtudium invitarentur. Hunc locum Ciceronis illuſtrantes, quantas opes veteres oratores ſibi parare ſolerent, narravimus; & ultimo loco de Pericle, Alcibiade, Theramene, Critiâ, Demetrio Phalereo [b] diximus; quos, quum eloquentiâ excellerent, rerum potitos affiravimus; nunc de reliquis oratoribus Græcis, ac mox de Latinis verba faciemus; & quantum honoribus, opibus, gloriâ in ſuis civitatibus eloquentiæ beneficio floruerint, oſtendemus; ut appareat veriſſimum [c] Ciceronis eſſe dictum, nullam artem amplioribus præmiis affici ſolitam, quàm eloquentiam. Nam hi, quos hactenus nominavi, etſi magnitudinem ſuam eloquentiæ magnâ ex parte debuerunt, tamen vel gravitate morum, vel generis claritate, vel rebus geſtis, vel opibus inſignes, aliis dotibus meruerant locum, quem dicendi vi, & copiâ tennerunt; Æſchines [d]
2 autem e ludi magiſtro natus, eloquentiâ fretus ad ſummas opes, potentiamque pervenit. Hunc Philippus, maximus eâ tempeſtate, & potentiſſimus Europæ Rex muneribus ampliſſimis ſibi conciliavit, & ad ſuam cauſam traduxit ratus plus opis in ejus eloquentiâ ſuis rebus eſſe, quàm in exercitu, quo circumſtundebatur. Nec ea res fallum habuit Regem prudentiſſimum; nam quomodo Demoſthenis potentiæ reſtitiſſet, niſi illud rhetorum par de Republicâ diſſentientium commiſiſſet? qui quum Æſchinem, alioſque rhetores Demoſthenis eloquentiæ tum maximè dominanti oppoſuiſſet, ejuſque bene conſulta illis adnitentibus pervertiſſet, multaſque urbes, & loca opportuna Athenienſibus ob Æſchinis perfidiam conniventibus occupaſſet, magnamque potentiam ſibi circumdediſſet, vix reſtitit. Nam [e] Demoſthenis divina
quædam dicendi vis quum Græciam uni- 3
verſam commoviſſet ad libertatem tuendam adversùs Macedonum arma, tantam belli molem repente concivit, ut Philippi fortuna in ſummum fuerit adducta diſcrimen; quod bellum quàm ipſi pertimeſcendum fuiſſet, quantumque momenti eloquentia Demoſthenis habuiſſet, ipſe Philippus declaravit; qui Chæronenſi prœlio victor, quum magnitudinem præteriti periculi reputaret, oratoris vim dicitur exhorruiſſe: declaravit & Magnus [f] Perſarum Rex, qui ſtatim miſit Demoſtheni ingentem pecuniæ vim, quò Philippum Aſiæ bellum inferre meditantem in Europâ detineret; ita oratorum afflicta fortuna magnorum Regum opibus ambiebatur: declaravit [g] & Magnus
Alexander, qui antequam in Aſiam ad bel- 4
lum Perſicum proficiſceretur, Demoſthenem ſibi dedi poſtulavit ratus haudquaquam ſe poſſe Perſarum potentiam evertere, niſi Rhetoris vim e medio ſuſtuliſſet. Quantam putamus fuiſſe Oratoris potentiam, quam Alexander ipſe, qui totum Orbem terrarum non timuit, pertimeſcebat? ſervaſſet Alexander [h] Darium, niſi a Beſſo fuiſſet interemptus; certè ſervavit ejus Liberos, ſervavit [i] Porum bellicoſiſſimum Regem, & regnare juſſit; ſolum Demoſthenem tollendum eſſe cenſuit; & qui totius Orientis arma contempſit, Oratoris verba reformidavit. Neque tamen Athenienſibus cuſtodem, defenſoremque libertatis retinentibus id conſequutus eſt; & hoc ſolum voluit, & non potuit Alexander; ex quo intelligi poteſt, quantum Athenienſes putarent in Demoſthene præſidium Reipublicæ conſtitutum, quem [l] Alexandro petenti non conceſſerunt. Eadem, qua [m] Demoſthenes,

[a] Homer. Iliad. α. v. 490. [b] Superiori Diſſertat. [c] Cicer. de Orator. libr. 1. 2. [d] Ælian. Var. Hiſt. libr. 8. cap. 12. & Plutarch. in Vitis X. Rhetor. in Vitâ Æſchin. cap. 6. [e] Plutarch. ibidem in Vitâ Demoſth. cap. 8. [f] Plutarch. ibid. in Vitâ Demoſthen. [g] Arrian. libr. 1. de Exped. Alexandr. [h] Idem libr. 3. [i] Idem libr. 5. & Plutarch. in Vitâ Alexandri. [l] Arrianus libr. 1. de Exped. Alexandr. [m] Idem eodem libro.

5 nes, ætate Polyeuctus, Ephialtes, Lycurgus,
Mœrocles, Demon, Calliſthenes, Dinar-
chus, Hyperides, Demades floruerunt;
qui omnes præclarâ potentiâ Rempublicam
adminiſtrarunt; & ut rem paucis expe-
diam, nemo fuit magnus orator, qui non
in adminiſtrandâ Republicâ magnus habe-
retur; nemo ferè in adminiſtrandâ Repu-
blicâ magnus, quin aliquid dicendo po-
tuerit. Nam & [a] Themiſtocles, & [b] Ariſti-
des, & Demoſthenes ille antiquior orato-
re non ineloquentes fuerunt; omnes, qui
ad Rempublicam accebedant, e rhetorum
ludo, paleſtraque prodibant; idcirco Græ-
ci oratores πολιτικὺς appellabant, quaſi ejuſ-
dem eſſet facultatis & Rempublicam rege-
re, & populum dicendo tenere; qui autem
apud Græcos legum ſcientiam profiteban-
tur, hi pragmatici [c] vocabantur, oratoribus
miniſtrabant, nec magno ſanè in pretio
habebantur. Nec apud Romanos minùs o-
6 ratorum eloquentia dominata eſt, minuſ-
que & opibus, & honoribus floruit; te-
ſtis [d] Graechorum, teſtis Saturnini poten-
tia, teſtis [e] Carbonis in Republicâ tractan-
dâ violentia; qui tantum apud plebem di-
cendo potuerunt, ut nobilitatis opes pæ-
nè labefactarint. Sed in populari, & tur-
bulentâ ratione verſati, quum ſenatum of-
fendiſſent, & Rempublicam evertere, &
res novas moliri viderentur, immaturo e-
xitu conciderunt; quæ res & Sulpicium,
& Cottam afflixit egregiæ ſpei adoleſcen-
tes, & qui ſummam eſſent eloquentiæ glo-
riam, ejuſque fructum ſummas opes con-
ſequuti, ſi turbidis conſiliis tuta prætuliſ-
ſent. Sed meliores partes, & meliora con-
ſilia ſequuti [f] Craſſus, & [g] Antonius nul-
lâ aliâ re, quàm eloquentiâ ſummos ho-
nores adepti ſunt; & populum Romanum
terrarum dominum pro arbitratu ſuo rexe-
runt; eadem arte [h] Hortenſius regnum fori
tenuit, eadem arte omnes, qui eloquentiâ
præſtiterunt tribunitias poteſtates, præturas,
conſulatus, ſacerdotia ſunt aſſequuti.

DISSERTATIO XII.

Eodem ſuper argumento.

Pompeji magnitudinem auxit Cicero, & Auguſtum ad ſummam potentiam evexit. Principibus ſuſpecta eſt eloquentia; idcirco Cæſares auctoritatem oratoribus ademerunt, & Juriſconſultis addidere. Eprius Marcellus, & Vibius Criſpus eloquentiâ termillies ſeſtertiûm, hoc eſt ſeptuagies quinquies centena millia noſtratium aureorum compararunt; Cnæus Lentulus, quum Auguſti amicitiâ quater millies ſeſtertiûm poſſediſſet, querebatur ſe eloquentiæ ſtudio plura conſequi potuiſſe.

APtiſſimè Tullius præcepta dicen-
di traditurus, quantum ſit opus
oratoris, & quàm difficulter ea
facultas comparetur, oſtendit;
facitque idem, quod medicinæ
princeps [i] Hippocrates, qui brevia quæ-
dam effata, quibus medendi ratio conti-
netur, editurus præfatur artem eſſe lon-
gam, aliaſque difficultates proponit, quæ
tendentibus ad ſummam medicinæ præ-
ſtantiam ſolent eſſe impedimento. Quod
non mehercule ſummus Auctor facit, ut 1
adoleſcentes ab eloquentiæ ſtudiis deter-
reat; ſed ut cognitâ rei magnitudine ſub-
ſidio ſibi diligentiam comparent, earum ar-
tium præſidia quærant, ſine quibus non
poſſumus ad aliquam dicendi gloriam per-
venire. In quo illud eſt artificioſum, quod
quum ex oratorum paucitate oratoriæ fa-
cultatis difficultatem oſtenderit, hanc pau-
citatem non ex tenuitate præmiorum, quæ
eloquentibus proponuntur, proveniſſe con-
firmat; & ita demonſtrat ampliora, quàm
reliquis diſciplinis, fuiſſe eloquentiæ ſemper
præmia conſtituta; & ſic eadem operâ oſtendit
artis magnitudinem, & amplitudinem præ-
miorum; ut, ſi quos avertat a ſtudio difficul-
tas, invitet bonorum magnitudo, quæ arte
comparantur. Nos autem, ut Ciceronis ver-
ba enarraremus, multorum exempla protu-
limus, qui ſummas opes eloquentiæ benefi-
cio ſibi paraverunt; quod & hodierno die
faciemus, Auditores; ſed obruimur nu-
mero eorum, qui hac viâ ad magnam po-
tentiam, dignitatem, divitias, gloriam graſ-
ſati ſunt. Quis enim vel mediocris orator 2
in Romanâ Republicâ non hæc omnia eſt
aſſe-

[a] Plutarch. in Vit. Themiſtocl. [b] Idem Plutarch. in Vit. Ariſtidis. [c] Cicer. de Orator. libr. prim. Quintilian. libr. 3. cap. 6. Juvenal. Sat. 7. v. 124. & Budæus ad Pandectas in Annotat. reliquis cap. Moris. [d] Plutarch. in Vit. Tiber. & C. Gracchi. [e] Idem in Vit. Caji Marii. & in Vit. Pomp. [f] Cicer. de Orat. libr. 3. in princ. [g] Cic. in Bruto, ſive de Clar. Oratorib. [h] Idem ibidem in princip. [i] Hippocrat. Aphoriſm. libr. 1. in princ.

aſſequutus? operæpretium eſt evolvere Ci-
ceronis de elaris oratoribus librum; nullum
ferè, qui in aliquo numero fuerit, orato-
rem invenias, qui ſummos magiſtratus non
geſſerit, provincias non rexerit; qui præ-
uuum eloquentiæ ſummam auctoritatem,
potentiamque non tulerit; ipſi duces hac
facultate gratiam apud populum, imperia,
magiſtratuſque quæſiverunt. Ita [a] Catu-
los, ita [b] Pompejus, & [c] Cæſar hominibus
eloquentiâ conciliatrice ſunt commenda-
ti. Sed omnium eloquentiam [d] Cicero &
3 pulchritudine operum, & præmiorum ma-
gnitudine ſuperavit; hoic homini novo
omnes honorum gradus emenſo Populus
Romanus conſulatum demandavit, & no-
bilitatis clauſtra illa refregit, quibus homi-
nes nobiles aditum ad ſummos magiſtratus
plebi obſæptum eſſe voluerant. In hoc au-
tem Tullius ampliſſimo dignitatis gradu
collocatus quantum eloquentiâ potuit,
quam rem non confecit! hoc [e] dicente le-
gem agrariam, hoc eſt alimenta ſua abdica-
verunt tribus: hoc ſuadente, Roſcio le-
gis theatralis auctori ignoverunt: hoc o-
rante proſcriptorum Liberi a petendis ho-
noribus deſtiterunt: hic [f] Catilinam exi-
tium Patriæ molientem ejecit ex Urbe;
Antonium libertatem populo Romano red-
ditam labefactantem proſcripſit: hujus in-
4 genio eſt aucta Pompeji magnitudo; nam
& [g] ſummum imperatorem ad Mithrida-
ticum bellum eom ſummo imperio miſit;
& imminente fame, quom auctor populo
fuiſſet, ut Pompejo rei frumentariæ curam
demandaret, ejus viri mirum in modum au-
xit dignitatem. Nec Octavianus Auguſtus
alio auctore ſummam eſt potentiam conſe-
quutus; nam annitente Cicerone præ-
turam pæne puero decrevit ſenatus: anni-
tente Cicerone veteranum exercitum te-
nuit; quo ille tamen ingratus in Cicero-
nem, quo foerat uſus præceptore, ingra-
tus in Patriam ſibi, non Patriæ imperium
vindicavit; Ciceronem proſcribi paſſus
eſt; in ſervitutem Patriam redegit; tanta
in onius eloquentiâ vis fuit, ut neque li-
bertas defendi, neque labefactari, niſi ejus
ope potuerit. Conſtituto autem Romæ
principatu, quaſi nervi ſucciſi ſunt eloquen-
5 tiæ; non enim regnantibus tutum eſt eſſe
homines, qui animos poſſint dicendo com-
movere; qui libertatis amiſſæ populum ad-
monere, ſuperbiamque, & ſævitiam impe-
rantium vel obliquè carpere, vel etiam pa-
lam, quum fuerit opportunitas, accuſare;
quos multitudo ſuſpiciat, quos ſequatur
auctores, quorum ex arbitrio pendeat, nu-
tumque, & voluntatem obſervet. Idcircò
Principibus ſuſpecta eloquentia; quia pri-
vatis potentiam apud populum parat; &
in liberis civitatibus, non in ſervientibus
ſemper dominata eſt. Itaque Cæſares ora-
toribus multum auctoritatis ademerunt, &
Juriſconſultis addidere; ut populus litibus
contereretur, & fori tabes ægram civita-
tem a Reipublicæ curâ ad privatas lites, &
contentiones, & jurgia converteret. Nec
tamen oratorum deflorescente fortunâ de- 6
fuerunt, qui & opes eloqoentiæ beneficio
immenſas cumularent, & honoribus auge-
rentur; ſiquidem conſtat Eprium Marcel-
lum, Vibiumque [h] Criſpum termillies ſe-
ſtertiûm, hoc eſt ſeptuagies quinquies cen-
tena millia noſtratium aureorum eloquen-
tiæ debuiſſe. Notum eſt [i] Cnæum Lentu-
lum Auguſti amicitiâ locupletatum qoater
millies poſſediſſe; quibus opibus privatas
excedentibus auctus de Auguſto qoerebatur,
ſe ab eloquentiæ ſtudio ejus auctoritate ab-
ductum, quum plura conſequi poſſet, ſi ad
cauſas orandas acceſſiſſet. Ineptè quidem
ille ſe divitias tantas congeſturum fuiſſe
credidit, ſi reos defendiſſet; nam hebetiſ-
ſimo uſus eſt ingenio, & linguâ hæſitante;
adeo; ut [l] Seneca de eo argutè dixerit,
eum, quum eſſet avariſſimus, faciliùs ta-
men nummos, quàm verba protuliſſe; ſed
oſtendit tamen, quantæ opes parari poſſent
eloquentiâ; quum præ illis quater millies
ſeſtertiûm, hoc eſt centies centena millia
noſtratium aureorum contempſerit. Neque
enim in eo reprehenditur, quod oratorem
poſſe tantas opes eloquentiâ quærere, ſed
quod ſe hebetem, & bardum, & balbum,
oratorem fieri poſſe exiſtimarit. Sed quid 7
opus eſt dicendo perſequi, quantum opum
oratores veris cauſis agendis, & periculis
civium propulſandis fuerint conſequuti?
quum illi, qui ingenia juvenum de ſcho-
lis exercebant, artemque dicendi docebant,
tam amplis mercedibus afficerentur; cujus
rei unum exemplum ſatis eſt attuliſſe: Eu-
menio [m] rhetori annua ſexcena mercedem
docendi accepimus conſtituta.

[a] Cic. libr. 3. de Oratore, & in Bruto, ſive de Cla-
ris Orator. Plutarch. in Vit. Cicer. [b] Plutarchus
in Vitâ Pompeji in princ. [c] Cicer. libr. 3. de Ora-
tore, & Suet. in Vit. Cæſar. cap. 55. [d] Plutarch.
in Vit. Cicer. [e] Idem Plut. in Vit. Cicer. & Plin.
libr. 7. cap. 30. [f] Salluſt. in Catilin. [g] Cic. pro
Lege Maniliâ, & pro Murænâ. [h] Vetus Juvenal.
Scholiaſt. ad Satyr. 4. v. 81. *venit & Criſpi jucun-
da ſenectus*. Vid. Juſtum Lipſ. in Excurſu ad libr.
12. Annal. Cornel. Tac. [i] Senec. de Benef. libr.
2. cap. 27. & Suet. in Vit. Tiberii cap. 49. [l] Se-
nec. ibid. [m] Eumen. in Oration. quæ exſtat. Vid.
Lipſ de Magnitudine Roman. libr. 4. cap. 10. &
in Monitis, & exemplis polit. cap. 18.

DISSERTATIO XIII.

Qua idem argumentum continetur; & an verè Athenæ omnium artium inventrices dicantur a Cicerone, dubitatur.

Æſopus hiſtrio in unâ patinâ ſexcenta abſumpſit, & ducenties-ſeſtertiûm moriens filio reliquit. Druydæ philoſophi Gallorum animas immortales affirmarunt. Ægyptii Vulcanum principem Mortalibus philoſophiam oſtendiſſe ferunt; & inter eum, & Alexandrum Macedonem annorum quadragintaocto millia, & octingentos ſexaginta tres numerari fabulantur; quibus defeciſſe trecenties ſeptuagies ter Solem; Lunam autem octingenties tricies bis aſſerunt.

ANtequam Romanorum libertas
concideret, eloquentiæ ſtudia
floruiſſe, interitu libertatis in-
terjiſſe dicendi facultatem affir-
mavimus; nec tamen, ſervien-
te Cæſaribus Orbe terrarum, & eloquen-
tiâ animorum dominatrice in ſervitotem
redactâ, & ad turpes adulationes compulsâ,
non multos ejus beneficio emerſiſſe; qua
1 occaſione ſumptâ de nonnullorum orato-
rum immenſis opibus diximus; nunc de
honoribus, quos diſertiſſimi viri licèt e-
versâ jam Republicâ ſunt adepti, diſſe-
remus; tum, cujus causâ ſuſcepta hæc eſt
oratio, concluſum eſſe a Cicerone veriſ-
ſimè, quum longè plurimi incenderentur ad
ſtudium dicendi magnitudine præmiorum,
& pauciſſimi id, quod voluerunt, ſint con-
ſequuti, hujus paocitatis non aliam eſſe
cauſam, quàm rei difficultatem aſſeverabi-
mus; & unde hæc difficultas oriator, dice-
mus; & ad extremum addemus nonnulla,
de quodam loco, ubi Tullius [a] Athenas
omnium artium inventrices appellat. Non
igitur honoribus augeri diſerti quamvis
perditâ Republicâ deſtiterunt; declarant
2 id Aſinii Pollionis, Meſſalæ, Silii Italici ora-
toris, & poëtæ clariſſimi, Plinii, Taciti,
& Auſonii conſulatus; quantâ verò famâ,
quibus vulgi ſermonibus celebrarentur e-
loquentes viri, demonſtrat ſatis his verbis
Auctor de cauſis corruptæ eloquentiæ: *quæ
fama, & [b] laus cujuſvis artis cum oratorum
gloriâ comparanda eſt, qui non illuſtres in Ur-
be ſolùm apud negotiaſos, & rebus intentos;
ſed etiam apud juvenes, & adoleſcentes, quibus
morum indoles eſt, & bona ſpes ſui? quorum
nomina priùs parentes Liberis ſuis ingerunt?
quos ſæpiùs vulgus imperitum, & tunicatus
hic populus tranſeuntes nomine vocat, & di-
gito demonſtrat? advenæ quoque, & peregri-
ni jam in municipiis ſuis, & coloniis auditos,
quum primùm Urbem attigerunt, requirunt,
ac vultus agnoſcere concupiſcunt?* Idem ima- 3
ginibus honorari, titulis, & ſtatuis tradit
conſueviſſe; quod & Cornelius [c] Tacitus
indicat libro ſecundo, ubi Hiſtoricus nar-
rat ſanatum Germanico aureum clypeum
eximiâ magnitudine inter aoctores eloquen-
tiæ cenſuiſſe; ſed interceſſiſſe Tiberium
ſenatusconſulto, quum diceret eum hono-
rem oratori, non Cæſari decerni; & ideo
Germanicum ab aliis non eſſe diſtinguen-
dum, ſatis honorificum ipſi, ſi inter vete-
res oratores conſpiceretur. His autem præ-
miis, & opibus, & honoribus quum ora-
tores cumularentur, ingens hominum in-
genioſorum multitudo cupiditate compa-
randæ eloquentiæ inflammabatur; quum
autem pauciſſimi dicendi facultate præſtitiſ-
ſent, meritò effici Cicero [d] putat rem eſſe
difficillimam eloquentiam. Nam ſi & in
Græciâ, & Romæ in qoolibet ſtudio plu-
res, quàm in arte dicendi, excellentes ex-
titere; nec id accidit, quia pauci eloqoen-
tiæ ſtudia amplecterentur; immo contra
longè plur a magnitudine præmiorum, &
honoribus invitati in dicendi ſtudio, quàm
in aliis artibus, elaborarunt; certè nihil a-
liud cauſæ relinquitur oratorum paucitatis,
quàm rei difficultas. Ut enim ſi multos a-
liquò tendere, & pauciſſimos ex multis eò
pervenire videremus, difficultatibus obſæ-
ptam eſſe viam ſuſpicaremur; ita quum
innumerabilem multitudinem inflammatam
tam ſtudio ad ſummum eloquentiæ faſti-
gium contendiſſe, & exiguum nomerum
non in ipſo apice conſtitiſſe, ſed aliquantum
proceſſiſſe cognoſcamus; quid aliud, quàm
difficillimam eſſe viam, quæ ducit ad elo-
quentiam debemos opinari? Hanc autem
difficultatem ex eo naſci Tullius [e] cenſet, 4
quod oratori ſit aſſumenda ſcientia rerum
plurimarum; ſine qua futilis, inaniſque
copia, volubilitaſque verborum: & verba
ipſa diſponenda, & ſic aptè collocanda,
ut concinnè cadant, & jucundè ſoneot;
ne aſperè concurrant, ne vaſtiùs hient,
ne quibusdam quaſi ſalebris orationis in-
ſiſtant; & ut ſe ambitus ipſe verborum am-
biat, atque comprehendat; diſcenda præ-
terea vis humanæ naturæ, motus animo-
rom excitandi, & componendi; omnis an-
tiquitas memoriâ complectenda; aſſumen-
dus quidam lepos, facetiæque libero ho-
mine

[a] Cicer. libr. 1. de Orat. [b] Auctor Dialogi de Cauſis Corruptæ Eloquentiæ n. 7. [c] Cornel. Tacitus Annal. libr. 2. n. 83. [d] Cicer. de Orator. libr. 1.

[e] Cicer. ibidem, & Auctor Dialogi de Cauſis corruptæ Eloquentiæ.

Google

mine dignæ; quibus uti rectè eſt arduum
inprimis; nam ſcurram eſſe quantumvis di-
cacem, & riſum quoquo modo movere non
eſt magna laus ingenii; ſed oratoris gravi-
tate ſervatâ eſſe facetum, & urbanum, &
videre, ubi ſit utendum ſale, ubi abſtinen-
dum, quinam ſint argutiis dictorum per-
ſtringendi, quibus parcendum, id & acu-
ti hominis eſt, & prudentis, & maximè
perſpicacis; itaque ex duobus omnis ætatis,
5 & memoriæ excellentiſſimis oratoribus De-
moſthene, & Cicerone, in altero facetiæ
defuerunt, in [a] altero nimis redundarunt.
Multum præterea in actione elaborandum,
quod quantum ſit opus, hiſtrionum ar-
tificio putat declarari. Et ſanè perdiſſici-
lem eſſe artem hiſtrionum populus Roma-
nus judicavit, qui [b] Roſcio mercedem di-
urnam denarios mille conſtituit; Æſopum
autem hiſtrionem tantis opibus cumulavit,
ut quum luxurioſis ſumptibus divitias im-
menſas prodegiſſet, & in [c] unâ patinâ ſex-
centa abſumpſiſſet, ducenties [d] ſeſtertiûm
6 moriens filio reliquerit. Veruntamen hæc
dubitationis habent nihil; illud ambigi jure
poſſit, cur omnium doctrinarum Athenas
inventrices vocet; nam multi Barbaros fa-
ciunt parentes omnium doctrinarum; &
ut a philoſophiâ principe diſciplinarum
ducamus exordium, antequam in Græciâ
philoſophi nomen audiretur, aut res ce-
lebraretur [e], Druydas apud Gallos philo-
ſophatos eſſe tradunt, animaſque hominum
immortales affirmaſſe; & apud Perſas [f] Ma-
gos, apud Aſſyrios Chaldæos [g] rerum con-
templationi deditos fuiſſe, & Ochum phœ-
nicem [h], & Thracem Zamolxin, & Atlan-
tem Africanum ſapientiâ præſtitiſſe; Ægy-
ptii [i] verò Nili filium fuiſſe Vulcanum fe-
runt, qui Mortalibus philoſophiam prin-
ceps oſtenderit; hunc autem antiquiſſimum
fabulantur; nam ab eo ad Alexandrum
Macedonem [l] annorum quadraginta octo
millia, & octingentos ſexaginta tres nu-
merari, quibus defeciſſe trecenties ſeptua-
gies ter Solem; Lunam autem octingenties
tricies bis Ægyptii aſſeverabant.

DISSERTATIO XIV.

Qua quæritur, an omnium diſciplinarum inventrices Athenæ ſint appellandæ.

Moyſes antiquior habetur non ſolùm omnibus philoſophis, ſed etiam Diis Gentium; & Grammaticam docuit Hebræos. Ariſtoteles familiaritate cujuſdam Judæi profecit in philoſophiâ. Perſarum Reges Ægyptios Medicos omnibus anteponebant, poſtea Crotonienſes Ægyptiis prætulerunt.

SIcut Athenas primam in terris ur-
bem extitiſſe Auctores Græci me-
moriæ prodiderunt; ſic & omnes
diſciplinas ferunt inveniſſe princi-
pes. Id [m] Cicero in eo loco, quem
explicamus, repetit, qui Athenas appellat
inventrices omnium doctrinarum, quod
Ciceronis dictum ut illuſtraremus, Audi- 1
tores, diximus dubium eſſe poſſe, an A-
thenæ diſciplinas omnes invenerint; phi-
loſophiam quippe videri inventum Barba-
rorum; quod exemplis earum nationum
oſtendimus, quæ dicuntur ante Græcos
dediſſe operam ſapientiæ ſtudiis; & ultimo
loco exemplum attulimus Ægyptiorum, qui
quadraginta octo millibus annorum, & am-
pliùs antequam Alexander [n] Magnus naſce-
retur, ſe ſe philoſophiam inveniſſe gloria-
bantur; hodierno die & de philoſophiâ,
& de reliquis diſciplinis diſſeremus, qua-
rum ſe Barbari jactabant fuiſſe repertores.
Et ut ab eo potiſſimum exordiamur, de
quo dicere cœperamus, non Ægyptii ſolùm
innumerabilibus ſæculis, antequam Græci
philoſophiæ ſtudia attingerent, ſe ferebant
philoſophiæ diſciplinas cognitas, & perſpe-
ctas habuiſſe, ſed & aliæ nationes. Nam
Zoroaſter [o] Princeps ille Magorum, qui 2
Bactrianis leges condidit, & ſapientiæ glo-
riâ floruit, & ſcientiâ rerum ſingulari; a
quo ad [p] excidium Trojæ annorum quin-
que millia defluxiſſe Platonicus [q] Hermo-

[a] Macrob. Saturnal libr. 2. cap. 3. [b] Idem libr. 3. cap. 14. Saturn. [c] Plin. libr. 10. cap. 51. [d] Macrob. Saturn. libr. 3. cap. 14. [e] Totum id apud Diog. Laërt. in Procœmio in princip. Cyrillus contra Julianum libr. 4. Cæſar de Bello Gallic. Comment. libr. 6. Cicer. de Divinat. libr. 1. & Plinius libr. 30 cap. 1. [f] Lucianus in Longævis, Origenes contra Celſum libr. 1. Porphyr. de Abſtinent. libr 4. Apulejus in Apologiâ primâ, Heſychius in V. Μάγον, Plato in Alcibiad. 1. Cicer. de Divination. libr. 1. [g] Diodor. Sicul. Biblioth. libr. 2. & Heſychius in V. Χαλδαίους, & Cicer. de Divinat. libr. 1. [h] Suid. in V. Ὦχος. [i] Cicer. de Natur. Deor. libr. 3. [l] Diogen. Laërt. in Procœmio; aliter verò Diod. Sic. libr. 1. Biblioth. Vid. etiam D. Auguſt. de Civit. Dei libr. 18. cap. 40. & Plutarch. de Iſide, & Oſirid. & Apollon. Scholiaſt. ad libr. 4. Argonaut. [m] Cicer. de Orator. libr. 1. [n] Diogen. Laërt. in Procœm. in princip. [o] Arnob. adverſ. Gent. libr. 1. [p] Plutarch. de Iſide, & Oſiride, & Plin. l. 30. cap. 1. ex Hermippo. [q] Hermodorus apud Diogen. Laërt. in Procœm. in principio.

dorus tradidit; quæ tanta antiquitas, ut abhorret a vero, ita ambigi non poteſt, quin prius Barbari, quàm Athenienſes, omneſque Græci ſint philoſophati. Nam [a] Moſes vetuſtiſſimus Hebræorum legumlator Ægyptiorum artibus inſtitutus ab ipſis philoſophiam fertur didiciſſe; Moyſes autem antiquior habetur non ſolùm omnibus philoſophis Græcis; verùm etiam Diis gentium, primiſque illis hominibus, qui dicuntur e terrâ procreati; ut argumentis nihil dubii relinquentibus a [b] Clemente Alexandrino demonſtratur; ex quo conſtat Ægyptiorum philoſphiam vetuſtiorem eſſe, quàm Græcorum. Nec dubitari po-
3 teſt, quin qui Græcis in ſapientiæ ſtudio facem prætulerunt, a Barbaris lumen ſint mutuati; nam [c] Thales Mileſius, qui philoſophorum vetuſtiſſimus perhibetur, ab Ægyptiis doctus aquam eſſe rerum principium affirmavit; ſed & ipſe barbarus fuit, quoniam [d] Phœnix, Phœnices autem barbari. Hunc autem qui audivit, Pythagoras [e] & ipſe ab Ægyptiis multa didicit, & a Pherecyde [f] Syrio, & ab Aſſyrio Nazareto eſt inſtitutus; qui ipſe, ſi nonnullis fidem habeamus, barbarus fuit natione, quum quibuſdam [g] Auctoribus Tyrrhenus fuiſſe dicatur; Tyrrheni verò barbari. Democritus [h] autem Abderitanus & Patriâ barbarus, & a Barbaris fertur edoctus; quapropter ipſe de ſe ſcriptum reliquit ſe magnam terrarum partem obiviſſe, plurimas regiones peragraſſe per annos octoginta undique ſapientiæ florem colligentem, viroſque doctrinâ præſtantes audientem. Et ſanè plerique Græcorum ſapientes ad Bar-
4 baros dicuntur eſſe peregrinati, ut ab ipſis multa condiſcerent; teſtis [i] Lycurgus, qui antequam Rempublicam Spartanorum legibus temperaret, in Ægyptum navigavit, ut Ægyptiorum leges, & inſtituta cognoſceret: teſtis Athenienſium [l] legumlator Solon, qui quum in Ægyptum veniſſet, Ægyptiorum ſapientiâ profecit: teſtis Thales [m], qui eoſdem ſibi adeundos eſſe cenſuit: teſtis [n] Pythagoras, teſtis [o] Democritus, qui non ſolùm ad Ægyptios ſacerdotes, verùm etiam ad Perſarum Magos, ad Aſſyriorum Chaldæos, ad Gymnoſophiſtas Indorum ſunt peregrinati: teſtis denique ipſe [p] Plato, qui diſciplinæ causâ ſuſcepit eaſdem peregrinationes; quamvis ad Indos adire cupientem Aſiæ bella attinuerint. Eudoxus [q] autem Gnidius Sophuchidis Ægyptii diſciplinâ eſt eruditus; 5
quin etiam Ariſtotelem [r] ferunt cum quodam Judæo philoſopho eſſe verſatum, ejuſque familiaritate profeciſſe; Barbarorum verò neminem ferè, niſi [ſ] Anacharſin, cupiditate ſapientiæ in Græciam profectum accepimus; ob eamque cauſam Græci a Barbaris, non Barbari a Græcis videntur didiciſſe; & ab illis orta philoſophia, a quibus antiquitus petebatur. Et ſanè [t] Plato 6
barbaros philoſophos agnoſcit, & magnificè prædicat; nec dubitari poteſt, quin apud omnes barbaras nationes vetuſtiſſimum fuerit philoſophorum genus; nam præter eos, quos proximè ſuperiore diſſertatione nominavi, apud Bactrianos philoſophati ſunt [u] Samanæi; apud Indos Brachmanes, & [x] Gymnoſophiſtæ, apud [y] Æthiopes ejuſdem nominis philoſophi, apud Ægyptios, qui [z] vocabantur ἀγριοδιάιται. Sed & apud Getas, & Odryſios fuerunt philoſophi, qui ἀπαθανατίζοντες dicebantur, fuerunt & [a] Semnothei apud Celtas, & Gallos; nec Arabes philoſophis caruerunt, teſte Clemente [b] Alexandrino, nec Palæſtini, atque Hebræi; quorum ſapientes Eſſeni [c], Phariſæi, & Saducæi, ut auctor eſt Joſe-

[a] Clem. Alexandrin. Strom. libr. 1. & Act. Apoſtolorum cap. 7. v. 22. Phil. Jud. in Vit. Moſis in princip. [b] Clem. Alexandr. Stromat. libr. 1. [c] Idem eodem loco. [d] Diogen. Laërt. in Vitâ Thaletis ſegm. 3. libr. 1. [e] Idem in Vit. Pythagor. libr. 8. ſegm. 2. & Cicero Tuſcul. libr. 5. [f] Clem. Alexandrin. Stromat. libr. 1. Euſeb. de præpar. Evangel. libr. 10. Porphyr. & Jamblic. in Vitâ Pythagor. & Diogen. Laërt. libr. 1. ſegm. 119 in Vitâ Pherecyd. & libr. 8. in princip. in Vit. Pythagor. [g] Ariſtoxenus apud Laërt. in Vit. Pythagor. libr. 8. ſegm. 1. [h] Diogen. Laërtius in Vit. Democriti libr. 9. ſegm. 34. & Clem. Alexandr. libr. 1. Stromat. [i] Plutarch. in Vitâ Lycurg. [l] Idem in Vit. Solonis, & Diogen. Laërt. in Vit. Solonis libr. 1. ſegm. 50. [m] Diogen. Laërt. in Vit. Thalet. libr. 1. ſegm. 3. & Clem. Alexandrin. Stromat. libr. 1. [n] Diog. Laërt. in Vit. Pythagor. libr. 8. ſegm. 3. & Clem. Alexandr. Stromat. libr. 1. [o] Diogenes Laërt. in Vit. Democriti libr. 9. ſegm. 34. & Clemens Alexandr. Stromat. libr. 1. [p] Cicer. libr. 5. de Finib. & libr. de Senectut. Diogen. Laërt. in Vit. Platonis libr. 3. ſegm. 6. & Clem. Alexandr. libr. 1. Stromat. [q] Diogen. Laërt. libr. 8. ſegm. 86. in Vit. Eudoxi, Strabo libr. 17. Diodor. Sicul. Bibliothec. libr. 1. in fine, & Clem. Alexandrin. Stromat. libr. 1. [r] Clearchus apud Clementem Alexandr. in 1 libr. Strom. [ſ] Ælian. Variæ Hiſt. libr. 5. cap. 7. & Diog. Laërt. libr. 1. ſegm. 101. in Vit. Anacharſis. [t] Clem. Alexandr. libr. 1. Stromat. [u] Clem. Alex. ibid. [x] Clem. Alex. ibid. & Porphyr. de Abſtinent. libr. 15. [y] Philoſtrat. libr. 1. cap. 1. & libr. 6. cap. 4. [z] Clemens Alexandr. Stromat libr. 1. [a] Diogen Laërtius in Prooem. in princip. [b] Clem. Alexandrin. libr. 1. Stromat. [c] Porphyr. de Abſtinent. & Euſebius de Præparatione Evangelicâ libr. 9. cap. 1. Philo Hebræus in libr. quod omnis probus ſit liber. V. etiam Plin. libr. 5. cap. 17.

Joſephos [a], appellati ſunt. Sed nec aliæ
7 facultates alios auctores, quàm Barbaros
nonnullis videntur habuiſſe; geometriam
ab Ægyptiis inventam perhibent, quum
Ægypto [b] Nilus ſuperfuſus agrorum terminos confunderet; & opus eſſet unicuique reſtituere, quantum agri quiſque,
antequam Nilus inundaret, poſſidebat;
ab iiſdem [c] aſtrologiam ferunt excogitatam, quamquam [d] alii Chaldæus ejus inventores fuiſſe memoriæ prodiderunt.
Medicinam quoque Ægyptii repererunt,
ſiquidem Apis [e] Ægyptius ejus pater prædicatur; idcirco Perſarum Reges Ægyptios [f] Medicos omnibus antepunebant;
& Ægyptiis Medicis ſui corporis curam
dumtaxat committebant; donec experientiâ docti Crotonienſes Ægyptiis prætulerunt. Annales etiam condere princi-
8 pes inſtituerunt Ægyptii, quod ex eo perſpicias, quod vetuſtiſſima Ægyptiorum
perhibetur hiſtoria; ſed & grammatice
non Græcorum inventum, ſed Barbarorum
a nonnullis judicatur; quum [g] Moyſes princeps dicatur Hebræis Grammaticam oſtendiſſe; & Cadmus [h] e Phœniciâ profectus
in Græciam litteras attuliſſe. Quid autem
de ſcientiâ rei nauticæ dicam, quam primos tradunt Phœnices in lucem protuliſſe? unde illud [i] Tibulli:

Prima ratem ventis credere docta Tyros.

Quid de ſuperſtitioſis diſciplinis? volatus
9 a ˈːm [l] primi Phryges obſervarunt; haruſpicinam Etruſci condiderunt; augorium [m] Arabes, & Iſauri docuerunt; interpretationem ſomniorom Telmiſſonſes.
Hæc ab his dici poſſunt, qui Barbaros eſſe volunt inventores omnium diſciplinarum; quibus nos neque valde repugnamus, neque omnino aſſentimur; craſtino
tamen die Athenienſes poſſe dici diſciplinarum repertores oſtendemus.

DSSERTATIO XV.

Qua demonſtratur verè dici omnium doctrinarum inventrices Athenas.

Improbatur Diodorus Siculus, qui philoſophiam Barbarorum laudat, quòd nunquam mutetur; ex hoc enim arguitur eorum philoſophiam eſſe imperfectam. Apud Ægyptios alius oculis, alius pedibus, pectori alius, vel alteri parti medebatur. Græci ab Ægyptiis non geometriam, ſed geometricas figuras acceperunt; nec aſtronomiam, ſed longi temporis obſervationes. Aſinius Pollio, carmen in mortem Ciceronis audire noluit. Eumarus primus feminam, maremque picturâ diſtinxit.

INter Barbaros, & Græcos fuit magna contentio; Barbari doctrinas omnes apud ſe natas gloriabantur; Græci ſe diſciplinas omnes & inveniſſe, & perfeciſſe affirmabant; immo non defuerunt celebres Auctores, qui negarent quaſdam diſciplinas Barbarorum ingenio poſſe comprehendi. Epicurus [a] igitur aſſeverat a philoſophiâ Barbaros prorſus abhorrere; nec poſſe quemquam eorum in ſapientiæ ſtudiis cum laude verſari, & philoſophandi gloriam ad ſolos Græcos pertinere. Nos autem, Auditores, attulimus in medium heſternâ diſputatione, quæ dici pro Barbaris poſſunt; hodierno die Græcos, & præcipuè Athenienſes dici verè fuiſſe inventores omnium doctrinarum defendamus; quæ diſceptatio ſuſcipietur a nobis, ut oſtendamus veriſſimum [b] Ciceronis eſſe dictum, quo Athenas vocat inventrices omnium doctrinarum. Et omnium quidem facultatum inventa a Græcis fontibus profluxiſſe vel illud argumento eſt, quod qui vetuſtiſſimi extant Auctores Barbarorum, a Græcis omnia mutuati reperiuntur, & eorum libros pæne tranſcripſiſſe; cur enim, ſi Barbari, qui, exempli gratiâ, duobus, aut tribus abhinc annorum millibus floruerunt, omnes diſciplinas litterarum monumentis conſignaſſent,
qui

[a] Joſephus Antiquit. Judaic. libr. 13. & libr. 18. [b] Herodotus libr. 2. cap. 109. Strabo libr. 16. de Syriâ, Diodorus Siculus in Bibliothec. libr. 1. & Servius ad Eclog 3. Virgil. [c] Herodotus libro 2. Cicer. libr. 1. de Divinatione, Diogen. Laërtius in Procœmio, & Diodorus Siculus libr. prim. [d] Cicero ibidem, Clemens Alexandrinus Stromat. libr. 1. V. Jul. Firmic. in Præfation. libro 2. & Aul. Gell. libr. 14. cap. 1. [e] Clemens Alexandrinus ibidem, Plin. libr. 7. cap. 56. [f] Herodotus libro 3. capit. 31. & 32. [g] Eupolemus apud Clement. Alexandr. Stromat. libr. 1. [h] Clemens Alexandrin. ibid. Plin. libr. 7. cap. 56. in princ. [i] Tibullus El. 7. libr. 1. & Strabo libr 16. [l] Clemens Alexandr. libr. 1. Strom. [m] Idem ibidem, aliter Plin. libr. 7. cap. 56. [a] Clemens Alexandrinus Stromat. libr. 1. [b] Cicero libro primo de Oratore.

qui recentioribus ſæculis doctrinæ ſtudia
Barbari coluerunt; non ab illis multa ac-
cepiſſent, & Græcis uti ſemper Auctoribus
maluiſſent? nonne diſcipulis præceptores,
alienigenis indigenas prætuliſſent? faten-
dum eſt ergo vel nullam diſciplinam apud
Barbaros extitiſſe, vel adeo rudem, ut di-
ci diſciplina non poſſet. Diodorus Sicu-
2 lus philoſophiam laudat Barbarorum, quòd
nullam ſuſcipiat mutationem; ſed eam fi-
lius à patre accipiat, atque diſcipulus à
præceptore, & qualem accepit Poſteris tra-
dat; quam ille laudem putat, ego argu-
mentum exiſtimo admodum rudis, & im-
perfectæ diſciplinæ; nam quomodo perfi-
ci poſſunt facultates, ſi nihil excogitemus
novi, nihil immutemus, Majorum inven-
tis acquieſcamus? Sicut Ægyptiorum pi-
cturam, quæ ſemper eadem manſit, riſum
moviſſe crediderim, non admirationem;
ita philoſophiam Barbarorum, quæ num-
quam immutata eſt, non multum arbitror
profeciſſe; ex diſſenſionibus doctiſſimorum
hominum veritas emergit, & lucet tan-
quam facis lumen, quod agitatione con-
valeſcit, & ſplendet illuſtrius. Nemo a-
3 pud Ægyptios dubitavit, ex aquâ, an igne,
an alio quopiam cuncta conſtarent; omnes,
qui ſapientes habebantur, aquam eſſe re-
rum [a] principium, tanquam a Deo, non
ab his, qui falli poſsent, eſset prolatum, ſine
ullâ dubitatione pronunciabant: nemo apud
Perſas ambigebat, quin ignis eſset ſupre-
mum naturæ regimen, elementumque di-
vinum; quomodo poterant hi perceptum
aliquid, & comprehenſum habere, qui quod
ſemel Majoribus placuerat, numquam in
dubium vocaverunt? Jam verò medici-
nam quis Ægyptiorum inventum exiſti-
met, quum apud Græcos Hippocratis æ-
tate vetuſtiſſimi Auctoris perfecta fuerit, &
abſoluta? quis non videt multis ante ſæ-
culis, quàm Hippocrates naſceretur, eſſe
neceſse a Græcis excultam hanc faculta-
tem, quum eos aliunde accepiſse neuti-
quam cognoverimus? neque enim ars tan-
ta perfici potuit, niſi multorum decurſu
ſæculorum. Et ſanè ratio, qua medicinam
faciebant Ægyptii, declarat ſatis eos veram
medendi ſcientiam non habuiſse; nam [b] a-
lius oculis, alius pedibus, alius pectori,
vel alteri parti medebatur; quis igitur po-
4 tuit in artem redigere medicinam, quum
nemo unus totam cognoverit? Geome-
triam quoque quis Ægyptiorum eſſe reper-
tum arbitretur, quum ſciamus, quæ Tha-
les [c] Mileſius, quæ Pythagoras [d] invenerit;
invenerunt enim ea, quibus non demon-
ſtratis ea diſciplina eſſe non poteſt. Eude-
mus [e] autem librum condidit doctum ſanè,
& laborioſum, ubi quis Græcorum in A-
ſtrologiâ, & Geometriâ quidque repererit,
oſtendebat; ex quo conſtabat omnia, qui-
bus geometria continetur, Græcorum eſſe
inventa, non Barbarorum; non igitur geo-
metriam ab Ægyptiis Græci, ſed geome-
tricas figuras acceperunt. Eodem modo
Scaliger putat Græcos ab Ægyptiis, &
Chaldæis non aſtrorum ſcientiam, ſed lon-
gi temporis obſervationes didiciſſe; jure
igitur Græcia dicitur inventrix omnium,
quum omnes ab aliis non ſit mutuata, ſed
per ſe ipſa pepererit. Sed Athenis omnes
facultates primum repertas difficile eſt affir- 5
mare; ob eamque cauſam mirari quis poſ-
ſit nihilominus, Auditores, cur Cicero A-
thenas omnium doctrinarum inventrices
vocet. Sed id minùs admirabitur, ſi cogi-
tarit, non eum ſolum inventorem dici, qui
artem aliquam primus excogitat, ſed etiam
qui admodum rudem perficit. [f] Herodo-
tum hiſtoriæ patrem appellamus, quum ta-
men rerum geſtarum conditores non pau-
ci Herodoto vetuſtiores habeantur; nec
injuriam facimus aliis, qui ante Herodo-
tum res antiquas litteris conſignarunt;
nam [g] Herodoti ſuavitas tanta eſt, tam
dulce dicendi genus, tam inſignis per-
ſpicuitas orationis, ars tanta narrandi, ut
iis, qui ante floruerunt, obſcuritatem at-
tuliſſe videatur. Dicitur & Socrates phi-
loſophiæ [h] parens quamvis innumeri ſint
in philoſophiæ ſtudiis cum laude verſa-
ti, antequam Socrates naſceretur; quia
ejus tanta fuit animi magnitudo, tantuſ-
que contemptus rerum humanarum, tan-
ta diſputandi ſubtilitas, ut primus verè phi-
loſophatus eſſe videatur. Eodem modo
queri de nobis non poſſunt illi Catones, 6
illi Gracchi, Carbones illi, Antonii, Craſ-
ſi, Cottæ, Sulpicii, qui ante Ciceronem
dicendi gloriâ præſtiterunt, quòd ipſum
eloquentiæ parentem appellemus; non her-
cle magis, quàm illi, qui poſt Ciceronem
eloquentiæ ſtudia celebrarunt, jure poterant
ſuccenſere, quòd Cicerone defuncto e-
loquentia obmutuiſſe diceretur. Itaque ni-
mis [i] iracundè Aſinius Pollio feciſſe pu-
tatur,

[a] Diodor. Siculus Bibliothec. libr. 1. [b] Herodot. libr. 2. cap. 84. [c] Diogen. Laërt. in Vit. Thaletis libr. 1. ſegm. 25. & Apulejus Florid. libr. 4. [d] Apollodor. apud Diogen. Laërt. in Vit. Pythagoræ libr. 8. ſegm. 12. [e] Clemens Alexandrinus Stromat. libr. 1. & Diogen. Laërt. libr. 1. in Vitâ Thaletis, Proclus ad 4. librum Euclidis. [f] Cicero libr. 1. de Legib. [g] Lucianus in Herodoto, ſive Aëtione, Photius in Biblioth. Cod. 60. Dionyſius Halicarn. in Judicio de Thucydid. Hiſtoriâ, Cicer. in Oratore, & de Orat. libr. 2. & Quintil. Inſtit. Orat. libr. 9 cap. 4. & libr. 10. c. 1. [h] Cicer. Toſc. Quæſt. libr 3. & libr. 5 Themiſt. Orat. 25. & Diogen. Laërt. libr. 2. ſegm. 20. in Vit. Socratis. [i] Senec. Suaſoriâ penultimâ.

tatur, qui, quum a Sextilio poëtâ carmen de Ciceronis obitu recitaretur, cujus initium erat:

Deflendus Cicero eſt, Latiæque ſilentia linguæ,

exſurrexit, abivitque; quum ſe auditurum negaret, cui mutus videretur; iniquior profectò fuit eloquentiæ parenti. Nam Ciceronis ubertas eſt in dicendo tanta, tantaque vis, tantumque lumen orationis, ut cum eo nata eſſe, & interiiſſe facundia dici jure poſſit. Sic eundem [a] Ciceronem tan-
7 quam Romæ conditorem ſuſpexerunt: ſicantea [b] Camillum Romæ parentem Romani appellarunt; quum Romulus verus Urbis conditor habeatur. Omninoque non ſolùm, qui rem aliquam invenit, ſed etiam, qui auxit, conſervavit, perfecit, ejus auctor, pater, conditor nominatur. Quo probè conſtituto quis omnium doctrinarum inventrices Athenas eſſe audeat pernegare, ubi omnes artes, & abſolutæ dicuntur, & conſervatæ? Nam philoſophia & ſi ab aliis inventa credatur (cujus repertores Athenienſes fuiſſe ſi quis velit affirmare, eo uti poſſit argumento, quod [c] Muſæus Athenienſis philoſophus, & poëta trojanis temporibus fuit vetuſtior; qui ex uno cuncta conſtare, & in unum reſolvi omnia pro-
8 nunciavit) etſi, inquam, philoſophia ab aliis inventa credatur, quàm ab Athenienſibus, ab Athenienſe [d] Platone tamen perfecta eſt; hic quidquid a Pythagorâ de rebus divinis, ab Heraclito de phyſicis, a Zenone de dialecticis, a Socrate de moribus, ab Ægyptiis de Cœlo, ſideribusque fuerat diſputatum, unus cognovit, & multa præclarè adinvenit; philoſophiamque olim in multa membra diſſipatam, disjectamque immenſo labore collegit, & in unum corpus coaleſcere coëgit. Nec philoſophia ſolùm Athenis exculta perfectius, verùm etiam aliæ diſciplinæ; ſiquidem Athenis domicilium clariſſimum omnium litterarum, eoque omnes proficiſcebantur, qui cupidine ſapientiæ tenebantur. Sunt etiam nonnullæ artes, & diſciplinæ, quæ Athenis repertæ veriſſimè prædicantur; nam dicendi vim Athenis inventam, & perfectam eſſe non ſine causâ idoneus Auctor affirmat [e] Cicero. Tragœdia [f] etiam, & comœdia auctores a-
9 gnoſcit Athenienſes; quin & [g] leges Athenis primùm conditæ, & inventa matrimonia, & agricultura a Cerere monſtrata Mortalibus; ſculptura quoque, & pictura Athenienſibus plurimum debet. Nam [h] Dædalus, quum antea ſigna omnia quadrata fierent, primus pedes, manuſque formavit; ob eamque cauſam animata, ſeſeque moventia facere [i] dictus eſt; & Phidias [l] Athenienſis artem perfecit; cujus Olympico Jovi nihil erat comparandum; & in [m] picturâ Eumarus Athenienſis primus feminam, maremque diſtinxit, omnes figuras auſus imitari; & Apollodorus ex eadem civitate, [n] Plinio teſte, picturæ fores princeps aperuit. His de cauſis Athenæ artium, & doctrinarum inventrices habentur; & quid multas Athenienſes perfecerint, & nonnullas invenerint, omnes verò aluerint, ipſiſque domicilium in urbe ſuâ collocarint.

DISSERTATIO XVI.

De Perſonis hujus Dialogi.

Craſſus orator domum ſexagies emptam habitabat; cujus in porticu Hymettiæ columnæ erant centum millibus emptæ; is conſtituit, ut eloquentiæ doctores Græco ſermone docerent, facetiis interdum cauſas obtinuit; quum autem invectus eſſet in Philippum Conſulem, ob vehementiam orationis lateris dolore correptus obiit.

QUum oratio nihil aliud ſit, quàm rationis quoddam ſimulacrum, immo ſit ipſa ratio prolata verbis; unde Græci orationem, & rationem non ſeparant, atque diſtinguunt appellatione; ſed utramque 1
λόγον, alteram quidem προφορικὸν, alteram ἐνδιάθετον, ut ex Galeno conſtat, appellant; neceſſe eſt, ut quorum ſplendet oratio, ratio quoque non obſoleſcat; nec poſſit ejus os affluere eloquentiæ copiâ, cujus pectus inopiâ ſqualleat ſapientiæ. Idcirco [o] Cicero negat oratorem eſſe poſſe omnibus numeris abſolutum, niſi qui ſit omnium rerum magnarum, atque artium ſcientiam conſequutus. Verumtamen; quoniam vix humano ingenio poſſunt omnia comprehendi, nec Romanis hominibus foro, & ambitione, & Imperii Orbis terra-

[a] Plutarch. in Vit. Ciceronis. [b] Plutarch. de exilio. [c] Clem. Alex. Stromat. libr. 1. [d] Diogenes Laërt libr. 3. ſegm. 56 in Vit. Platonis, & Apulejus de Dogmate Platonis. [e] Cicer. de Orator. libr. 1. in princ. & in Bruto. [f] Clem. Alex. Stromat. libr. 1. & Ariſtot. in Poët. [g] Pauſanias in Atticis, ſive libr. 1. V. Plutarch. in Vitâ Solonis, & Clem. Alex. Stromat. libr. 1. [h] Themiſtius in Oration. 15. & Diodor. Sicul. libr. 4 pag. 192. [i] Palephatus de incredibilib. cap. 22. & Diodor. Sicul. ibid. [l] Suid. in V. Φειδίας, & Valer. Max. libr. 3. cap. 7. [m] Plin. libr. 35. cap. 8. [n] Idem eodem libro cap. 9. [o] Cicer. Partition. Orator. in fin. & libr. 2. de Oratore.

terrarum curâ occupatis tantum oneris imponendum, ut neſcire nihil ipſis liceat, & de qualibet re propoſitâ poſſint ornatè, copioſeque diſputare, ſeparandam ſibi a ceteris dictionibus forenſem dictionem [a] eſſe confirmat; eamque dumtaxat oratori relinquendam; quantumque ſit huic eloquentiæ generi ab eloquentiſſimis hominibus tributum, eſſe dicendum. Hac occaſione ſer-
2 monem quendam exponere inſtituit, quem inter ſe diſertiſſimi viri, & civitatis principes de ratione dicendi habuerunt; hi ſunt Craſſus, & Antonius, Mucius Scævola, Sulpicius, & Cotta. Craſſus [b] conſularis, & [c] cenſorius fuit; conſulatum quippe geſſit anno ab Urbe conditâ ſexcenteſimo quinquageſimo nono; cenſuram verò anno ſexcenteſimo ſexageſimo ſecundo, condiditque ſexageſimum ſextum luſtrum. Neque tamen, quum eſſet gravitate ſummâ, luxuriæ notam vitavit; nam [d] Cnæus Domitius ejus collega ipſi fertur objeciſſe, quod columnas Hymettias in porticu domus centum millibus emptas haberet; & ſexagies emptâ domo habitavit. Idem murænam [e] in piſcinâ ſuæ domus mortuam, quaſi filiam atratus luxit; quo facto & levitatem præſetulit, & luxum; quippe qui levi re tantopere commoveretur, & murænas aleret aſotorum [f] menſis expetitas adeo vehementer; tum etiam graves viri a Majorum continentiâ, & frugalitate deſciverant. Sed hæc levia, illud a Craſſo ſeverius con-
3 ſtitutum; Latinos [g] eloquentiæ doctores in Urbe vetuit cenſor profiteri, & ſolùm permiſit, ut Græco ſermone præcepta dicendi traderentur; quod Latinos profeſſores videbat nullâ doctrinâ præditos corrumpere juventutem; nec tam artem docere, quam nullam habebant, quàm impudentiam, qua abundabant, alere imperitorum. Utinam qui Rempublicam nunc adminiſtrant, id Craſſi conſilium imitarentur; & præcipuam curam gererent juventutis, operamque darent, ut a doctiſſimis hominibus erudiretur; non eos plerumque præceptores haberemus, in quos illud [h] Petronii dictum convenit paulum immutatum: pace veſtrâ liceat dixiſſe, primi omnes bonas artes perdidiſtis. Certè, ut eſt apud [i] Platonem ille ſolus rectè publicum bonum curat, qui ducit initium ſuæ procurationis a curâ probè inſtituendæ juventutis. Conſul verò Craſſus cum Mucio
Scævolâ legem tulit, ut qui Latinorum ci- 4
vitatem eſſent aſſequuti, in ſuæ civitatis jura redigerentur; quæ [l] Mucia lex a Mucio Scævolâ ejus auctore eſt appellata; qua alienati ſunt animi Italorum; quocirca paulo poſt ſociale bellum graviſſimum, periculoſiſſimumque exarſit. Serviliam [m] legem ſuaſit tribunatum gerente Scævolâ triginta tres natus annos; qua judicia ab equitibus Romanis ad Senatores transferebantur. Sed
ingenium Craſſi, quàm ejus acta, clarius 5
fuit; nam [n] Cicero teſtatur nullius rei fuiſſe eadem Craſſum, quod eſt admodum mirabile; nam qua ætate reliqui ſcholis continentur, ſcientiamque rerum ſibi comparant, Craſſus ad cauſas orandas acceſſit, & inimicitias Reipublicæ causâ ſuſcepit; tantum verò in jure civili, quod oratores plerique contemnebant, præceptore Scævolâ dicitur profeciſſe, ut eloquentium juriſconſultiſſimus haberetur. Jam tantus fuit in [o] homine lepos, urbanitas tanta, ut nonnullas cauſas facetiis magis, quàm argumentis obtinuiſſe dicatur, & riſu adverſarios obruiſſe. Cicero [p] certè quamvis Cæſari ſales propriè tribuat, urbanitatis laude neminem Craſſo anteponit; quod eſt eo mirabilius, quod in ipſo fuiſſe ferunt ſummam gravitatem; eſt autem rara conjunctio gravitatis, & facetiarum, & riſus; ut enim Martialis [q] ait:

Sed qui bellus homo eſt, Cotta, puſillus homo eſt.

Primam cauſam, quàm oravit, egit, quum
noudum [r] annum vigeſimum primum ex- 6
plevisſet, ſtatimque principem inter oratores locum occupavit; quum eâ ætate forum tenerent inſignes oratores, & jam eloquentia Romana ſumpſiſſet vires, & adulta jam videretur. Fuit in eo mirificus pudor, qui magis ornaret ingenium, quàm eloquentiam impediret; ut quum Carbonem adoleſcentulus accuſaret, ſummum beneficium Maximo debuerit, quòd ſimulatque Craſſum debilitatum pudore vidit, concilium ſtatim dimiſerit. Dicendi genus canorum, latinè [ſ] loquendi accurata, & ſine moleſtiâ diligens elegantia, ſumma in dicendo gravitas, ubertaſque ſumma orationis, & lepore condita ſeveritas. Jam luminibus, quibus oratores diſtinguunt, & illuminant orationem, ita frequentibus, & inſi-

[a] Cicer. de Orator. libr. 1. [b] Cicer de Claris Oratorib. Julios Obſequens de Prodigiis cap. 110. [c] Macrob Saturnal. libr. 3. cap. 15. [d] Valerius Maximus libr 9. cap 1. de Cn. Domitio, & L. Craſſo. [e] Macrob. Saturn. libr. 3. cap. 15 & Plutarch. de Solert. Animal. [f] Macrob. Saturn. libr. 3. cap. 15. [g] Aul. Gellius libr. 15. cap. 11. [h] Petronios Arbiter in Satyric. [i] Plato in Lachet. vel de Fortitudine. [l] Cicer. de Offic. libr. 3. & pro Balbo. [m] Cicer de Orat. libr. 2. & in Brut & pro Balbo. Corn. Tacit. Annal. libr. 12. num 60. [n] Idem Cicer. in Bruto, ſeu de Claris Oratorib. [o] Cicer. ibid [p] Idem de Orator. libr. 3. [q] Martial. in Epigr. 10. libr. 1. [r] Cicer. de Oratore libr. 1. & 3. [ſ] Cicero de Oratore libr. 3. & in Bruto.

inſignibus utebatur, ut in eo genere lau-
dem tulerit prope ſingularem. Sed eloquen-
7 tia, qua immortalem gloriam eſt conſe-
quutus, interitum Craſſo attulit acerbum,
& immaturum; quum enim Philippus Con-
ſul [a] ſenatus auctoritatem oppugnaret, &
principes civitatis apud populum acerbè
accuſaret; & Craſſus in ſenatu in Conſu-
lem vehementer eſſet invectus, omnem-
que in eum dicendi vim effudiſſet; ex eâ
contentione lateris dolore correptus pau-
lo poſt ſupremum diem obiit; quem ex-
tinctum & orba curia, & mæſtum forum diu
deſideravit. Hic in Dialogo Ciceronis de
Oratore primas agit partes, primamque per-
ſonam ſuſtinet; quia Craſſus omnes alios,
qui inducuntur a Cicerone, eloquentiâ,
doctrinaque ſuperabat.

DISSERTATIO XVII.

De reliquis perſonis dialogi, & occaſione ejusdem.

Mucius Scævola Juriſconſultis omnibus, præterquam Servio Sulpicio, a Cicerone anteponitur; tantâ juſtitiâ Aſiam rexit, ut Senatus ituris in provincias magiſtratibus exemplum Scævolæ proponeret; Aſiaque dies feſtos in ejus honorem inſtituerit, & ab eo Mucia appellarit; is quum in reum teſtimonium dixiſſet, adjecit, ita ſibi demum credi oportere, ſi & alii idem affirmaſſent. Cajus Fimbria vulneravit Scævolam; & quum convaluiſſet, in judicium eum vocavit, & interrogatus, quid eſſet in Scævolâ accuſaturus, quem nemo laudare ſatis pro dignitate poſſit, reſpondit, quod non totum telum corpore recepiſſet. Marcus Antonius orator jus civile contempſit; & ut haberetur indoctior, doctrinæ ſtudia diſſimulavit; eloquentiâ ſuâ milites ad ſe interficiendum miſſos a cæde deterruit.

SUperiore, quem proximè habuimus, ſermone, quum de perſonis, quas inducit in hoc Dialogo Cicero, dicere inſtituiſſemus, de Craſſo, qui primas agit partes, loquuti ſumus: & nonnulla, quæ ad mores ejus, vitamque,

& dicendi genus pertinere videbantur,
Auditores delibavimus; hodierno die de Scæ-
volâ, & Antonio, & Sulpicio, Cottaque
dicemus, & de occaſione Dialogi verba fa-
ciemus; ita nihil eorum omittemus, quæ
ad lucem pertinent hujus operis de Ora-
tore; ſed jam ad inceptum veniamus.
Craſſi in [b] conſulatu collega fuit Mucius
Scævola, qui ſecundus in hoc libro con- 1
ſularis inducitur a Cicerone; is, quum le-
gum ſcientiâ inter rogatos emineret, & a-
liis dotibus animi, ingeniique, in princi-
pibus civitatis fuit. Hunc Cicero [c] Juriſ-
conſultis omnibus, qui unquam fuerant,
præterquam Servio Sulpicio, anteponit;
nec unius id judicium Ciceronis, ſed conſe-
quentium ſæculorum; idcirco [d] Juvenalis
Mucii nomen accipit pro nomine cujuſvis
Juriſconſulti propter excellentiam Scævo-
læ, ſic enim loquitur:

Quid refert dictis ignoſcat Mucius, an non?

In octodecim libros jus civile digeſſit, quo-
rum unus inſcribebatur [e] περὶ ὅρων hoc eſt *de
definitionibus*. Aſiam rexit [f] tantâ integritate,
continentiâ, juſtitiâ, ut ſenatus ituris in
provincias magiſtratibus exemplum Scævo-
læ proponeret. Ejus [g] edicta aſiatica in
alias provincias tranſlata ſunt; Aſiaque in
honorem [h] Scævolæ dies feſtos inſtituit,
& Mucia appellavit. Cenſuram non geſſit,
quia nemo Scævolarum eum magiſtratum
petiverat. Pontifex [i] maximus creatus eſt
anno Urbis conditæ ſexcenteſimo ſexageſi- 2
mo ſexto; tantaque [l] juſtitiâ, & modeſtiâ
fuit; ut quum teſtimonium dixiſſet in re-
um, diſcedens adjecerit, ita ſibi demum
credi oportere, ſi & alii idem affirmaſſent.
Hi mores, hæc moderatio fuit ſummi vi-
ri; nec ingenium, & eloquentia deſue-
runt; oratio [m] ſubtilis, acuta perſpicua,
magis tamen ad docendos, quàm ad per-
movendos judices accommodata. Quibus
animi, ingeniique dotibus quum floreret, 3
non caruit tamen inimicitiis in malevolen-
tiſſimâ civitate; nam in funere [n] Marii a
Cajo Fimbriâ perditiſſimo, & furioſo ci-
ve eſt vulneratus; & quum ex eo vulne-
re convaluiſſet, ab eodem Fimbriâ in ju-
dicium vocatus eſt; & quum ab accuſato-
re quæreretur, quid eſſet in Scævolâ ac-
cuſaturus, quem nemo laudare ſatis pro
dignitate poſſet, reſpondit, quod non to-
tum telum corpore recepiſſet. Quadrien-

[a] Cicer. de Oratore libr. 3. in princip. [b] Cicero in Bruto, vel de Claris Oratoribus, & Jul. Obſeq. cap. 110. & Valer. Maxim. libr. 8. cap. 16. [c] Cicero ibidem, & libr. 1. de Oratore. [d] Juvenalis Satyr. 1. verſ. 154. [e] L. 64. ff. de acq. rer. dom. l. 8. de aq. quot & æſt. l. 241. de Verb. Sign. & l. 73 de Reg. Jur. ſecundùm Pandect. Florentin. [f] Cicer. de Legibus, libr. 2. & Valer. Maximus libro 8. cap. 16. [g] Valer. Maxim. libr. 8. cap. 16. numer. 5. [h] Aſconius Pædianus in prim. Act. in Verrem. [i] Cicero in Topic. [l] Valer. Maximus libr. 4. cap. 1. num. 12. [m] Cicero de Orator. libro 1. [n] Cicero pro Sexto Roſcio Amerino, & Vellejus Paterculus libr. 2. Appianus Alexandr. de Bell. Civil. libr. 2. & Luc. Florus libr. 3. cap. 21.

nio autem poſt Damaſippi prætoris joſſu
ad Ædem Veſtæ, vel, ut quidam [a] volont,
ad aram a Marii ſatellitibus eſt trucidatus;
ita Pontifex Maximus, quos coluerat, &
ſervarat, ignes Veſtæ ſuo cruore pæne re-
ſperſit, & extinxit; de qua cæde Lucanus
ita libro ſecundo [b] loquitur:

Te quoque neglectum violatæ, Scævola, dextræ
Ante ipſum penetrale Deæ, ſemperque calentes
Mactavere focos; parvum ſed feſſa ſenectus
Sanguinis effudit jugulo, flammiſque peper-
cit.

Hujus interitum viri orba civitas non ulti-
4 mam civilium cladium judicavit; & quam-
vis aliis ſuper alia malis premeretur, nec
miſeræ vacaret flere mediocres calamitates,
diu luxit; ejus [c] enim domus, dum vixit, o-
raculum civitatis vocabatur. Sed levior eo
tanti viri jactura fuit, quòd occiſus eſt ex-
tremâ jam ſenectute, & admodum infirmâ
valetudine, quod Cicero de ipſo teſtatur;
& ideo non toti facit intereſſe diſputationi
de Oratore. In hoc viro inter ceteras virtu-
tes maximè enituit modeſtia; cujus illud eſt
argumentum, quod vir [d] tantus in ſcientiâ
juris, quotieſcumque de jure prætorio con-
ſulebatur, conſultores ad Furium, & Aolum
Ceſellium mittebat, qui in eâ parte joris
operam ſuam, ſtudiumque poſuerant; quo
facto modeſtiæ laudem augebat, non mi-
nuebat auctoritatem ſuam. Marcos autem
5 Antonius, qui tertius e conſularibus in-
ducitur a Cicerone, conſulatum [e] geſſit
cum Albino conditæ Urbis anno ſexcen-
teſimoquinquageſimoquincto; triennio poſt
Cenſor fuit, & loſtrum condidit cum Al-
bino collegâ; doctrinæ ſtudium ſemper diſ-
ſimulavit, jus [f] civile contempſit, ob eam-
que cauſam habitus eſt indoctior, non quia
eſſet verè, ſed quia volebat exiſtimari; pu-
tabat [g] enim orationem ſuam plus fidei, &
auctoritatis habituram, ſi quàm minimum
doctrinæ præſeferre videretur; nihilo ta-
men ſecius, quamvis artificium tegeret, &
occultaret, ætate ſuâ alterum eloquentiæ
lumen [h] judicabatur, cum Craſſoque com-
parabatur. Huic dicendi genus [i] Macro-
bius tribuit ardens, & erectum, & inſen-
ſum: hujus diſpoſitionem laudat [l] Tullius,
& quamquam non admodum diligenter lo-
quotum putat, aliis dicendi laudibus tradit
abundaſſe; verba prudenter & elegiſſe, &
collocaſſe, orationem figuris illuminaſſe,
in ſuſpicione ſedandâ, aut excitandâ, co-
njecturaque movendâ plurimum valuiſſe;
denique actione, quæ ſemper in arte di-
cendi primas tulit, a nemine ſuperatum.
Et ſanè quantum eloquentiâ potuerit ſu- 6
premâ die vitæ declaravit; immiſerat Ma-
rius milites, qui Antonium [m] obtronca-
rent; petiit Antonius a militibus, ut an-
tequam cædem peragerent, dicentem au-
dire ne gravarentur; quom id illi aucto-
ritate viri permoti conceſſiſſent, tantâ vi
uſus eſt orationis, tantom miſericordiæ
concivit, tam acriter invectus eſt in par-
tium crudelitatem; ut illæ civium cædibus
aſſuefactæ manus torperent, animique tot
facinoribus efferati flecterentur, & a nece
tanti viri abhorrerent; & evaſiſſet Anto-
nius mortem, & eloqoentia, quæ multis
fuerat ſalutaris, auctori ſalutem attuliſſet,
niſi tribunus ſuperveniſſet, qui hominem
nec opinantem trucidavit. Hic exitus fuit
clariſſimi viri; reliqui duo, qui a Cicerone 7
inducuntur, ſunt Sulpicius, & Cotta, quo-
rum [n] alter uber, & copioſum dicendi ge-
nus, alter ſeituos, ſubtile, rem explicans
adamavit. Sed neuter ad elequentiæ ma-
turitatem potuit pervenire; nam [o] Cotta
in exiliom pulſus eſt admodum adoleſcens;
Sulpicios [p] dum Marii partes ſovet, Mario
victo, fugatoque crudeliter eſt interemptus.
Quæ de perſonis Dialogi mihi viſa ſunt
delibanda, quòd ad Ciceronis lucem per-
tinere ſum arbitratus; nunc de Dialogi
occaſione dicendum eſt. Nobilitas Roma-
na cum plebe, Gracchi [q], & Apuleji ſe- 8
ditionibus incitata contendebat; Lucius
Marcius Philippus, qui conſulatum geſſit
anno [r] ſexcenteſimo ſexageſimo tertio, cau-
ſaos principum oppugnabat; oppoſuere
principes Conſuli cum primis diſerto Mar-
cum [ſ] Livium Druſum acri virum inge-
nio; qui primò ſenatus auctoritatem tue-
batur, deinde popularis auræ ſtudio pro-
lapſus, dum Italos civitate donare molitur,
colonias novas in Italiam, Siciliamque de-
ducit, nihil autem prætermittit, quod ad
conciliandam ſibi plebem pertineret, tan-
tum conflavit incendium, ut eo civitas
pæne conflagrarit; nec ipſe invidiæ flam-
mam ſuſtinuerit; nam principum civitatis,
& equitum conſenſu, quos offenderat,
dum

---

[a] Luc. Florus libr. 3. cap. 21. & in Epitom. Tit. Livii libr. 86. & Div. Auguſtin. de Civitat. Dei libr. 3. cap. 28. [b] Lucanus libr. 2. v. 126. [c] Cicero de Oratore libr. 1. [d] Cicer. in Orat. pro Balbo, & Valer. Maxim. libr. 8. cap. 13. num. prim. [e] Cicero ad Quirites poſt redit. & Plin. Hiſtor. Natur. libr. 8. cap. 7. [f] Cicer. in Bruto, ſive de Claris Oratoribus. [g] Cicer. de Oratore libr. 2. in princip. [h] Idem in Bruto, ſive de Claris Oratorib. [i] Macrob. Saturnal. libr. 5. cap. 1. [l] Cic. de Claris Oratorib. [m] Plutarch. in Vit. C. Marii, & Appian. Alexandr. de Bell. Civ. libr. 1. & Val. Maxim. libr. 9. cap. 2. n. 2. [n] Cic. in Bruto, ſive de Clar. Orator. [o] Cicer. de Orat. libr. 3. [p] Plutarch. in Vit. Syllæ, & Cic. in Brut. ſive de Claris Orator. [q] L. Flor. libr. 3. Hiſtor. cap. 14. 15. & 17. Appian. Alexandr. de Bell. Civ. libr. 1. & Plinius de Vir. Illuſtr. cap. 73. [r] Eutropius libro 5. [ſ] Luc. Flor. libr. 3. cap. 17.

dùm judicia ad ſenatum ab equitibus tran-
sfert, interemptus eſt. Atque hoc eſt, quod
9 Tullius [a] ait hoc luco: *Druſique tribunatus*
pro ſenatus auctoritate ſuſceptus infringi jam,
ac debilitari videretur. In tanto rerum urba-
narum tumultu Craſſus, qui ad guberna-
cula Reipublicæ excubabat, fluctuſque ſe-
ditionum frangebat, procellaſque declina-
bat, quum ludorum Romanorum dies in-
cidiſſent, ſe in Tuſculanum animi remit-
tendi causâ receperat; venerant eodem
Mucius Scævola, & Sulpicius, & Cotta a-
doleſcentes, & Antonius vir conſularis;
ibi, ut animi paulisper a præſentium malo-
rum, & Reipublicæ curâ averterentur, inje-
ctus eſt a Craſſo peropportunè ſermo de ra-
tione dicendi; qui a nemine eorum, qui
aderant, quum omnes eſſent oratores, a-
bhorrebat.

DISSERTATIO XVIII.

De Ludis Romanis.

Ludi Romani, qui etiam Magni, & Circenſes appellabantur, a Romulo ſunt inſtituti, non, ut quidam putant, a Tarquinio Priſco: nec id ex Livio probant; erant autem, ut ex Cicerone conſtat, conſecrati Jovi, Junoni, & Minervæ; qui Macrobio ſeſte erant Penates, & Magni dicebantur; ideo etiam ludi Magni appellabantur; Feſtus tamen Jovi dedicatos autumat; nec verò iidem erant, ac Plebeji, ut credit Interpres Virgilii, quum Livius disertè eos diſtinguat.

HEſterno die & de perſonis, quas
loquentes inducit Cicero, & de
occaſione Dialogi verba feci-
mus, Auditores; hodierno die
aggrediemur ad explicanda ver-
ba Ciceronis, quibus progreditur noſter
Auctor ad exponendum ſermonem, quem
viri principes Romanæ civitatis de ratione
dicendi habuerunt. Sed neceſſarium eſt an-
te Ciceronis locum recitare, de quo mi-
hi diſſerendum eſt; qui locus hæc verba
complectitur [b]: *quum igitur vehementiùs in-*
1 *veheretur in cauſam principum Conſul Philip-*
pus, Druſique tribunatus pro ſenatus auctorita-
te ſuſceptus infringi jam, ac debilitari videre-
tur; dici memini ludorum Romanorum diebus
Lucium Craſſum, quaſi colligendi ſui causâ, ſe
in Tuſculanum contuliſſe; veniſſe eodem, ſocer
ejus qui fuerat, Quinctus Mucius dicebatur,
& Marcus Antonius homo & conſiliorum in
Republicâ ſocius, & ſummâ cum Craſſo fami-
liaritate conjunctus. Exierant autem cum ipſo
Craſſo adoleſcentes, & Druſi maximè familia-
res, & in quibus magnam tum ſpem majores
natu dignitatis ſuæ collocarant, Cajus Cotta,
qui tum tribunatum plebis petebat, & P. Sul-
picius, qui deinceps eum magiſtratum petitu-
rus putabatur. Et cetera quidem, quæ con-
tinentur his verbis, non debent a nobis
enarrari; ſatis enim explicata ſunt ſupe-
rioribus diſſertationibus; quibus & de per-
ſonis, & de occaſione Dialogi, & de Druſi
tribunatu diximus; quapropter hodierno
die de Ludis Romanis agemus, quorum
Tullius hoc loco mentionem facit. Ludos, 2
qui propriè Romani ſunt appellati, a Tar-
quinio Priſco inſtitutos quidam arbitran-
tur; quod ut credant, adducuntur [c] eo
Livii loco: *prædaque inde majore, quàm*
quanta belli fama fuerat, revectâ, ludos opu-
lentiùs, inſtructiuſque, quàm priores Reges,
fecit; tum primùm Circo, qui nunc maximus
dicitur, deſignatus locus eſt; loca diviſa Patri-
bus, Equitibuſque, ubi ſpectacula ſibi quiſque
facerent, fori appellati; & paulo poſt idem
ſubdit: *ſolemnes deinde annui manſere ludi*
Romani, Magnique variè appellati. Sed hæc
verba Livii non omnino refellunt eorum
opinionem, qui [d] putant Romanos ludos
a Romulo primùm eſſe celebratos, quum
Sabinas raperet; quo tempore Conſo con-
ſiliorum Deo, quem [e] Neptunum equeſtrem
interpretantur, ludos dedit. Nam [f] Livius
ait Tarquinium feciſſe ludos opulentiùs, 3
quàm priores Reges, non feciſſe primum;
& ex eo tempore manſiſſe annuos, & ſo-
lemnes, & non antea nullos fuiſſe, & tunc
primùm inſtitutos; alioquin is Livii locus
cum Virgilii carminibus non ſatis conve-
niret, qui hic [g] ait:

Nec procul hinc Romam, & raptas ſine mo-
re Sabinas
Conſeſſu caveæ, & Magnis Circenſibus actis
Addiderat ......

Quo in loco Romuli Ludos Magnos Cir-
cenſes vocat, quæ duo conveniunt Romanis
ludis; qui & Circenſes [h] fuerunt, & Ma-
gni ſunt appellati; quod autem non ſoli
Romani Circenſes eſſent (nam & [i] Apolli-
nares, & [l] Cereales, & qui [m] Megaleſia
vocabantur, & [n] Plebeji, ut putat vir do-
ctus,

[a] Cic. de Orat. libr. 1. [b] Cicer. ibid. [c] Tit. Livius libr. 1. dec. 1. [d] Dionyſ. Halicarn. libr. 2. Ovid. Faſt. libr. 3. & Plutarch. in Vit. Romuli. [e] Plutarch. in Vit. Romul. [f] T. Livius libr. 1. dec. 1.
4 [g] Virgil. Æneid. libr. 8. verſ. 535. [h] T. Livius libr. 1. dec. 1. Sueton. in Jul. Cæſ. cap. 39. & Plinius libr. 36. cap. 15. Aſcon. Pædian. ad Actiones in Verrem, & Tertull. de Spectac. cap. 5. [i] Liv. libr. 5. dec. 3. Macr. Sat. l. 1. c. 17. & Serv. in 6. Æn. [l] Varr libr. 2. aut 5. Ling. Lat. T. Liv. dec. 3 l. 10. & Tacit. l. 2. Hiſt. n. 55. [m] Liv. libr. 3. dec. 4. & Varr. l. 4. L. L. Cic. de Haruſp. Reſp. & Feſt. Pomp. [n] T Liv. libr. 3. dec. 3. & Cicer. a.
6 in Verr. & ibi Aſcon. Pædian.

ctus [a], Circenſes erant) idcireo addidit Magnos, ut eſſe Romani intelligerentur. Nec ideo ludi a Romulo celebrati diverſi
4 a Romanis debent videri, quòd Romulus eos facit [b] decimoquincto Kalendas Septembres; ludi autem Romani [c] Nonis Septembribus edebantur; nam potuit Tarquinius, qui ſolemnes, & annuos inſtituit, mutare tempus ludorum. Ceterùm nomen ipſum, quo nuncupantur, Romulum prædicare videtur auctorem; nam Romani ſunt dicti ab eo, unda Romanum nomen duxit originem; eur enim, quum omnes ludi, qui Romæ ſolùm fiebant, Romani poſſent appellari, hi ſoli id nomen habuerunt, niſi quòd & omnium primi Romæ ſunt celebrati, & idem auctor Romani nominis, qui ludorum ſuit? Atque idcirco Cicero
5 libro quincto adversùs Verrem hos ludos antiquiſſimos vocat his verbis: *mibi ludos antiquiſſimos, qui primi Romani ſunt nominati, maximâ cum dignitate, ac religione Jovi, Junoni, Minervæque eſſe faciundos*; neque enim antiquiſſimos appellaret, ſi a Tarquinio ſuiſſent inſtituti; nam ante Tarquinium in honorem Martis Romulus [d] Equiria celebravit, & Cônſualia [e] in honorem Neptuni. Sunt igitur Romani ludi vetuſtiſſimi, & Urbis æquales; & quia primi ſunt, & ab ipſo Romæ conditore [f] inſtituti; ideo propter excellentiam, quum Circenſes nominantur, Romani Ludi intelliguntur; quod ex [g] Aſconio Pædiano diſcas, qui Magnos, & Circenſes eosdem eſſe ludos aſſeverat. Romanos verò Ludos idcirco Ma-
6 gnos Antiqui vocavere, vel quia magnis impenſis dati [h] ſunt; impenſa quippe ſunt, quum primùm ederentur, ducenta millia, quæ ſumma pecuniæ exiguis adhuc Urbis opibus, & inopiâ ſæculo laborante immanis habebatur; vel [i] quòd Diis Penatibus, qui Magni dicuntur, erant conſecrati; quod ex Ciceronis [l] loco, quem adduximus, conſtat; qui Magnos Ludos fieri ſolitos Jovi, Junoni, Minervæque teſtatur; qui tres Dii Romanorum Penates teſte [m] Macrobio putabantur; Feſtus autem Pompejus autumat Magnos Ludos Jovi dedicatos. Et ſanè [n] Jovi ſæpenumero Magnos Ludos vo-
7 tos accepimus; nam & Quinctus Servilius Hala [o] Dictator bello Gallico, ſi res proſperè cecidiſſet, vovit ſe Ludos Magnos facturum; & Camillus [p] eodem voto ſe obſtrinxit, ſi Vejos cepiſſet; & Marcus [q] Furius Prætor, & Auguſtus [r] acceptâ Varianâ clade, quemadmodum Suetonius tradit; quod etiam bello Marſico, Cimbricoque ſactum taſtatur. Ex quibus exemplis intelligi po-
teſt Magnos Ludos non ſemper ſtatos fuiſſe, ſed aliquando axtra ordinem eſſe celebratos; interdum enim cum ex aliis cauſis, tum ex liberalitate Ædilium Curulium inſtaurabantur; Livius libro quincto Decadis tertiæ: *ædilitia largitio hæc fuit, Ludi Romani pro temporis illius copiis magnificè facti, & diem unum inſtaurati*. De iis verò Ludis Romanis, qui extra ordinem edebantur, ſemper loquitur [ſ] Livius, quum Ludos Romanos ſactos eſſe commemorat; ut libro primo Decadis quartæ, ubi ſic ait: *& Ludos Romanos magno apparatu fecerunt, diem unum inſtaurarunt; ſigna ænea quinque ex mulctatitio argento in ærario poſuerunt. Plebeji ludi ab Ædilibus Lucio Terentio Maſſaliotâ, & Cajo Bæbio Pamphilo, quem Prætorem deſignaverant, ter toti inſtaurati*; & libro tartio Dacadis tertiæ, ubi, *Ludos*, inquit, *Romanos fecerunt, qui per triduum inſtaurati ſunt; Plebeji ludi a Marco Aurelio Cottâ, & Marco Claudio Marcello ter inſtaurati ſunt*. Ex quibus locis falli doctiſſimum interpretem Virgilii conſtat, qui Plebejos Ludos, & Romanos eosdem eſſe cenſet; nam Livius eos diſertè diſtinguit.

DIS-

[a] Jul. Cæſar. Bulenger. de Circo Roman. eap. 7. [b] Aſcon. Pædian. ad 2. Act. Ciceron. in Verrem. [c] Cicer. 1. Act. in Verr. [d] Ovid. Faſtor. libr. 3. Feſtus in V. Equiria, & in V. Martialis campus, & Tertullian. de Spectacal. eap. 1. [e] Dionyſius Halicarn. libr. 2. T. Liv. libr. 1. Plutarch. in Vit. Romol. & Varr. l. 5. de L. L. [f] Dionyſius Halic. libr. 2. [g] Aſconius Pædianus 2. Act. in Varrem [h] Idem eodem loc. [i] Feſtus Pomp. in V. *Magnos Ludos*. [l] Cicer. Act. 5. in Verrem. [m] Macrobius Saturnal. libr. 3. cap. 4. [n] Feſt. Pomp. in V. *Magnos Ludos*. [o] T. Liv. libr. 7. dec. 1. [p] Idem libr. 5. dec. 1. [q] Idem libr. 7. dec. 1. [r] Suet. in Vitâ Oct. Auguſti cap. 23. [ſ] Tit. Livius libro 31. in fina.

DISSERTATIO XIX.

De iisdem Ludis Romanis.

Bulengerus, dum Ludos Romanos duobus diebus abſolvi cenſet, refellitur Ciceronis auctoritate; ex quo colligi videtur tredecim dies celebrari; alii tamen novem dies Ludis Romanis tribuunt. Tyrrheni maximè voluptatibus dediti erant; & a Lydis originem ducebant, qui ludos invenerant; quare ludos a Lydis dictos nonnulli tradunt.

QUum Ciceronis locus, quem interpretamur, nos Ludorum, qui propriè Romani appellati ſunt, admoneret, de Romanis Ludis verba fecimus, Auditores; & a quo fuerint inſtituti diximus, & cur Magni fuerint nominati, & quibus Diis celebrarentur; & ultimo loco Feſti Pompeji adduximus opinionem, qui Jovi ſacros opinatur; quod eſſe conſentaneum
1 veritati, vel ex eo perſpici poteſt, quod, ut auctor eſt Dio, Ludis [a] Romanis in Capitolio ſenatus epulabatur; quod quum triumviris rerum potientibus non eſſet uſurpatum, id omen viſum eſt futuræ ſervitutis. Addidimus etiam Romanos Ludos non ſemper ſtatos fuiſſe, ſed interdum extra ordinem dari ſolitos; & quibus cauſis darentur, expoſuimus; nunc ad eos, qui ſtato tempore edebantur, revertamur. Romani Ludi, qui quotannis committebantur, circa Septembris menſis initium fiebant; videntur autem hi ludi multos dies occupaſſe; ſiquidem Cicero primâ in Verrem actione ſic ait: *Nonæ ſunt hodie ſextiles; horâ nonâ convenire cœpiſtis; hunc diem jam ne numerant quidem; decem dies ſunt ante ludos votivos, quos Cnæus Pompejus facturus eſt; hi ludi dies quindecim auferent, deinde continuò Romani conſequentur; ita prope quadraginta diebus interpoſitis, tum denique ſe ad ea, quæ a nobis dicta erunt, reſponſuros eſſe arbitrantur.* Nam ſi decem dies ante votivos ludos numerabantur, vo-
2 tivi autem ludi quindecim dies occupabant, his utriſque conjunctis, viginti quinque dies efficiuntur; ex prope quadraginta igitur diebus, quos interpoſitum iri Cicero confirmat prope quindecim relinquuntur; quum autem non magnum inter votivos, & Romanos Ludos interceſſerit intervallum, immo continuò ſequerentur, ut disertè pronunciat Tullius, neceſſe eſt vel magnam partem quindecim dierum, vel prope quindecim dies tenuiſſe. Quocirca
Bulengerus [b] non eſt audiendus, qui Cice- 3
ronis ætate cenſet duobus abſolvi diebus conſueviſſe; nam verba ſummi Oratoris ex primâ in Verrem actione, & alium ex tertio libro de Oratore locum diligentiùs mihi perpendenti videntur Ludi Romani tredecim potiùs dies occupaſſe. Conſtat ex Cicerone votivos Pompeji ludos tertio Kalendas Septembres eſſe abſolutos: conſtat ex eodem Romanos continuò eſſe conſequutos, inceperunt igitur pridie Kalendas Septembres; colligi autem poteſt ex tertio libro de Oratore pridie Idus Septembres ſolitos terminari, concludique; eo quippe loco, quum propter Ludorum Romanorum celebritatem ſenatus non haberetur, agique de Republicâ non poſſet, Idibus demum ſenatus cogitur; ideo credibile eſt pridie Idus Romanos Ludos eſſe concluſos; neque enim credendum eſt dilatum tempus habendi ſenatus, quum de ſummâ Reipublicæ ageretur, & eſſet obſiſtendum Conſuli ſenatum e civitate tollere molienti; tredecim igitur dies Ludi Romani tenuerunt; tantum enim intervallum eſt inter diem, quæ Kalendas, & inter diem, quæ Idus Septembres proximè antecedit. Quod ſiquis reſpuat, me non pigebit eorum [c] ſententiam ſequi, qui novem dies Romanis Ludis tribuerunt; nunquam tamen aſſentiar Bulengero, quum me [d] Cicero doceat, qui Craſſum rediſſe Romam tradit extremo ludorum ſcenicorum die, ſcenicos ludos, qui pars fuerunt Romanorum, plures dies occupaſſe. Hæc
habui dicere de numero dierum, quibus 4
Romani Ludi edebantur; nunc de generibus ludorum, quibus hi celebrabantur, diſſerendum. Initio [e] Tarquinii ludicrum fuit equi, pugileſque ex Etruriâ maximè acciti; utebantur [f] autem Romani Tyrrhenis artificibus ad ludos faciendos, quia Tyrrheni [g] a Lydis originem ducebant; Lydi [h] verò ludos invenerant, unde ludos a Lydis dictos nonnulli tradiderunt; idcirco ab illis artifices petebantur, a quibus artificium inventum dicebatur, ſed propiùs vero eſt ab Etruſcis ludiones, & athletas accerſitos; quia quum Etruſci voluptati maximè indulgerent, ut conſtat ex Athenæo [i], hominibus abundabant, qui artem ludicram, quàm optimè factitarent; ideo

& ti-

[a] Dio Caſſius, & Cedren. in Compend. Hiſtor. pag. 139. Edit Baſileæ. [b] Buleng. libr. de Circo cap. 8. [c] Vid. Bulenger. ibid. [d] Cicero de Oratore libr. 3. in principio. [e] Tit. Livius libr 1. decad. 1. & Tertullian. de Spectaculis. [f] Idem eodem loco. [g] Dionyſius Halicarnaſs. libr. 1. Antiquitat. Roman. [h] Idem ibidem, Herod. libr. 1. cap. 94. [i] Alcimus apud Athen. libr. 12.

& tibicines[a] Etruſcos Romani habuerunt, & ſaltatores; quod & ex Virgilio [b] diſcas, qui ſic ait:

Inflavit quum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras;

& ex [c] Livio, qui his utitur verbis: *ludiones ex Etruriâ acciti ad tibicinis modos ſaltantes*. Conſequutis verò temporibus, quum
5 auctæ Reipublicæ vires, aucta Imperii magnitudo non ſolùm feria, ſed etiam ludos ad magnificentiam ſummam, ſplendoremque perduxerat, & gladiatorca dabantur, & feræ conficiebantur, & ſcenica ſpectacula edebantur; cujus rei teſtis eſt Phormio Terentii, quæ comœdia acta eſt Ludis Romanis; denique nullum ludorum genus, quod aut oculos detinere, aut aures oblectare, aut animos permovere novitate, & admiratione ſpectaculi poſſet, prætermittebatur. Quàm varia autem ſpectaculorum genera Ludis Romanis ſolerent exhiberi, declarat Vopiſcus [d] his verbis, quæ recitare non eſt alienum inſtituto meo: *memorabile maximè Carini, & Numeriani hoc habuit Imperium, quod Ludos Romanos novis ornatos ſpectaculis ediderunt, quos in Palatio circa porticum ſtabuli pictos vidimus. Nam & neurobaten, qui velut in ventis cothurnatus ferretur, exhibuit; & tichobaten, qui per parietem urſo eluſo cucurrit, & urſos mimum agentes, & item centum ſalpiſtas uno crepitu concinentes, & centum camptaulas* (vel ut Salmaſius legit *ceraulas*) *choraulas centum, etiam pithaulas centum, pantomimos, & gymnicos mille; pegma præterea, cujus flammis ſcena conflagravit; quam Diocletianus poſtea magnificentiorem reddidit; mimos præterea undique advocavit; exhibuit & ludum Sarmaticum, quo nihil dulcius eſt*. Hactenus Vopiſ-
6 cus; ex quo intelligi poteſt nullum ſpectaculi genus alienum a Ludis Romanis fuiſſe; ſed maximè proprium eorum fuit quadrigarum certamen; & cujus cupiditate maximè Romanus populus inſaniret. Nam quum [e] Romani Ludi ſint a Romulo primùm Neptuno dedicati, & ad Neptunum res equeſtris pertineret, quia Neptunus [f] equeſtris vocabatur, dicebaturque primus [g] equum e terrâ tridentis ictu protuliſſe; quò Virgilius reſpexit his [h] verbis:

...... *tuque o, cui prima frementem*
Fudit equum magno tellus percuſſa tridente,
Neptune......

meritò Romani Ludi equorum, quadrigarumque certamina tanquam propria ſibi vindicabant; & alioquin id ſpectaculi genus maximum habebatur, Ovidio [i] teſte, qui dixit:

Maxima jam vacuo Prætor ſpectacula circo
Quadrijuges æquo carcere miſit equos;

& ideo Romanis Ludis conveniebat, qui Magni [l] vocabantur.

DISSERTATIO XX.

In qua de Circo nonnulla delibantur.

Tres Romæ Circi fuerunt; Maximus, Apollinaris, & Circus Neronis; alii tamen plures numerant. In Circo Maximo Cæſaris erant ducentorum ſexaginta millium hominum ſedes. Servius, & Caſſiodorus refelluntur, quòd Ludos dictos putant Circenſes, quaſi circum enſes. *Circum Varro dictum putat, quòd circum ſpectaculis ædificatis ſit clauſus, vel quòd circum metas pompa ferretur; Caſſiodorus autem a circuitu, vel quòd ſit quaſi* 2
quidam circulus. Circuli antiquitus a Græco ſermone circi dicebantur. Differentia inter carcerem numero ſingulari, & carceres numero multitudinis a poëtis ſaltem non obſervatur. Obeliſci duo erant in Circo; Philander autem, & Tertullianus unum duntaxat nominant. Alba linea, quæ a Græcis balbis *dicebatur, cur extenderetur. Phalæ erant turres in Circo; Spina autem ſpatium inter metas; Tenſæ vehicula, quibus Deorum ſimulacra portabantur. Mappa cur ſignum eſſet certaminis.*

Explicandum nobis fuit, Auditores, quid eſſent Ludi Romani; quapropter, quæ ſpectacula ſolerent exhiberi, quàm breviſſimè demonſtravimus; quoniam verò hi circenſes erant, & equeſtres in his ludi principem locum obtinebant, de equorum, quadrigarumque certaminibus, & de Circo hodierno die nonnullis delibabimus. Duæ [m] igitur initio fuerunt aurigarum fa- 1
ctiones, ruſa, & alba, quæ eâ ratione ſunt inſtitutæ; quum [n] Soli Circus, in quo certabant equi nobiles, & aurigæ, eſſet dedicatus, & Sol converſione ſuâ [o] hiemem, æſtatemque conficiat, placuit rufo colore æſta-

---

[a] Ovidius de Arte Amand. libr. 1. v. 112. [b] Virgil. libr. 2. Georgic. verſ. 163. [c] Tit. Liv. libr. 7. prim. decad. [d] Flavius Vopiſc. in Vit. Carini: [e] Dionyſ. Halicarn. libr. 2. [f] Tit. Livius libr. 1. dec. 1. & Dionyſ. Halicarn. libr. 2. [g] Servius ad libr. 1. Georg. Virgil. v. 12. Placid. Luctat. ad libr. 12. Thebaid. v. 633. Statii, Feſtus Pomp. in V. *Hippius*, & Pauſanias in Achaicis, ſive libr. 7. & in Arcadic. [h] Virgil. Georg. libr. 1. verſ. 12. [i] Ovid. El. 2. Amor. libr. 3. [l] Virg. libr. Æneid. 8. & Aſcon. Pæd. ad Act. 1. Cic. in Verr. [m] Tertull. de Spect. cap. 9. [n] Corippus in Juſtin. libr. 1. [o] Coripp. ibidem, & Tertullian. libr. de Spectac. cap. 6. de Arte Circi; longè aliter Cedren. pag. 121. Comp. Hiſt. Edit. Baſil.

æſtatem, hiemem albo repreſentare; ru-
ſus quippe color æſtatis ardoribus, albus
hiemis nivibus, & pruinis congruebat.
Sed quum eſſet animadverſum Solis annuo
curſu non ſolum hiemem, & æſtatem, ſed
ver, & autumnum confici, additæ ſunt
duæ; Praſina [a], videlicet viridis, quæ ver-
nam tempeſtatem; Veneta, quæ cæruleo
colore utebatur, quæ autumnum exprime-
bat. Domitianus [b] autem duas aurati, pur-
pureique panni ad quatuor veteres adje-
cit; credo, ut ſpeciem Solis ipſius redde-
ret, qui aureus, & purpureus a poëtis ap-
pellatur. Inter has diviſus populi favor,
2 aliis praſinæ, aliis venetæ, aliis ruſæ, aliis
albæ factioni ſtudentibus, & ex favore di-
ſcordi ſæpe rixæ, cædeſque oriebantur;
nec mirum; vix enim verbis exprimi po-
teſt, quantum hujus ſpectaculi ſtudio po-
pulus incenderetur, & quò Circi progre-
deretur inſania. Operæ pretium eſt audire
Tertullianum [c], qui libro de ſpectaculis
exagitat hunc Romanorum furorem, &
exprimit luculenter his verbis: *quum erga
furor interdicitur nobis, ab omni ſpectaculo au-
ferimur, etiam a Circo, ubi propriè furor præ-
ſidet; aſpice populum ad id ſpectaculum jam cum
furore venientem, jam tumultuoſum, jam cæ-
cum, jam de ſponſionibus concitatum. Tardus
eſt illi Prætor, ſemper oculi in urnâ ejus cum
ſortibus volutantur, dehinc ad ſignum anxii
pendent, unius dementiæ una vox eſt. Cogno-
ſce dementiam de vanitate: miſit, dicunt, &
nunciant invitem, quod ſimul ab omnibus vi-
ſum eſt. Teneo teſtimonium cæcitatis, non vi-
dent, miſſum quid ſit, mappam putant; ſed eſt
Dioboli ab alto præcipitati figura. Ex eo ita-
que itur in furias, & animos, & diſcordias,
& quidquid non licet ſacerdotibus pacis. Inde
maledicta, convicia ſine juſtitiâ, odii etiam ſuf-
fragia ſine merita amoris*. Hactenus Tertul-
lianus, cujus omnia, quæ huc ſpectant,
3 verba, ne ſimus longiores, referre ſuper-
ſedemus; quibus & Cæſares a populo in-
ſaniente conviciis proſcindi ſolitos teſta-
tur, & principes civitatis; quam licentiam
Rex Theodoricus apud Caſſiodorum edi-
cto ſeveriſſimo vetat, & in auſos facere
convicium ſenatoribus animadverti jubet.
Quanto verò ſtudio populus hujus certa-
minis teneretur, declarant ſtatuæ, quæ no-
bilibus aurigis publicè [d] ſtatuebantur: de-
clarant equorum nomina, quæ vulgi ſer-
monibus non minùs, quàm virorum for-
tium, celebrabantur, ut ex Anthologiâ, &
ex Luciani Nigrino diſcas: declarat deni-
que, quod hi ſoli ludi materiam præbe-
bant colloquiis otioſorum; hinc Martialis
ait [e]:

*De Praſino conviva meus, Venetoque loqua-
tur;*
*Nec facient quemquam pocula noſtra re-
um;*

& Lucianus: ϗ τὰς ἐν τῇ πόλει ταραχὰς διε-
ξῄει, ϗ τὸν ὠθισμὸν αὐτῶν, ϗ τὰ θέατρα, ϗ τὸν
ἱππόδρομον, ϗ τὰς τῶν ἡνιόχων εἰκόνας, ϗ τὰ τῶν
ἵππων ὀνόματα, ϗ τοὺς ἐν τοῖς στενώποις περὶ τού-
των διαλόγους, hoc eſt: *& urbis tumultus di-
cendo perſequebatur, & ſe invicem premen-
tium, impellentiumque conflictum, & theatra,
& Circum, & aurigarum ſimulacra, & equo-
rum nomina, & colloquia, quæ de hac re fe-
runtur in angiportis*. Sed quum de aurigis, &
eorum certamine ſatis dixerimus, Audito- 4
res, ad Circum veniamus; tres Romæ Cir-
ci fuiſſe perhibentur; Circus [f] maximus
inter Palatium, & Aventinum, Circus [g] A-
pollinaris, Circus [h] Neronis in Vaticano;
alii [i] plures numerant. Qui verò ludi e-
debantur in Circo, Circenſes ſunt appel-
lati, quaſi [l] circum enſes; quàm nominis
originem Servius [m] affert, & hanc addit ra-
tionem; quum antiquitus nondum ſpectan-
dis ludis ædificia eſſent inventa, in ripis
fluminum Solemni ludicro quadrigæ equo-
rum agitari conſueviſſe; quò nonnulli Vir-
gilium putant reſpexiſſe, quum [n] dixit:

*Centum quadrijugos agitabo ad flumina cur-
rus.*

Qua de causâ Circo circundabatur [o] Euri-
pus, ut imaginem vetuſtatis referret; ex
alterò [p] verò parte enſes defigebantur; ut
utrinque ignaviæ periculum immineret;
quum autem circum enſes currus agitaren-
tur, dictos putat eſſe Circenſes, quaſi cir-
cuenſes; quam opinionem [q] Caſſiodorus
refert, & probat. Sed irridendum profectò
Grammaticorum acumen; quis enim non
videt a Circo circenſes deduci, ut a Tatio
Tatienſes, a Tarſo Tarſenſes? Circum au-
tem eſſe dictum vel, ut [r] Varroni placet, 5
quòd circum ſpectaculis ædificatis ſit clau-
ſus;

[a] Corippus in libr. 1. Juſtin. Vid. Jul. Cæſar. Bolen-
ger. de Circo cap. 48. [b] Suetonius in Vit. Domi-
tiani cap. 7. [c] Tertullian. de Spectacul. cap. 11.
de Monere. [d] Martialis libr. 5. epigr. 26. & libr.
11. Cod. tit. 40. leg. 4. & l. 15. tit. 7. leg. 12. Cod.
Theodoſ. [e] Martial. libr. 10. epigr. 48. [f] Dio-
nyſ. Halicarn. libr. 3. Cornel. Tac. Annal. libr. 2.
& Martial. in epigr. 64. libr. 6. [g] T. Liv. libro 3.
dec. 1. [h] Plin. Hiſtor. Natur. libr. 16. cap. 40.
& libr. 36. cap. 21. Sueton. in Vit. Claudii c. 21.
[i] Vid. Roſin. Antiq. Rom. libr. 5. cap. 4. & Jul.
Cæſ Buleng. de Circo cap. 5. [l] Varro de Gente
populi Romani, Iſidorus libr. 18. Orig. capit. 28.
Tertull. l. de Spect. Serv. ad l. 3. Georg. & Æn.
l. 8. & Caſſiod. l. 3. Epiſt. 51. [m] Serv. ad libr. 3.
Georg Virgil. & libr. 8. Æn. V. *magnis Circenſibus
actis*. [n] Virg. Georg. libr. 3. v. 18. [o] Dionyſius
Halic. libr. 3. Ant. Rom. & Suet. in Vitâ Jul. Cæſ.
cap. 39. [p] Serv. ad libr. 3. Georg. Virgil. v. 18.
[q] Caſſiodor. Epiſtol. var. libr. 3. cap. 51. [r] Var-
ro de Ling. Lat. libr. 4. num. 32.

ſus, vel quòd circum metas pompa ferre-
tur, vel a circuitu, ut Caſſiodoro [a] vide-
tur, vel quòd ſit quaſi quidam circulus,
licèt ex alterâ parte oblongior; nam & cir-
culi antiquitus circi vocabantur, teſte Ci-
cerone in Arateis, qui ſic ait:

Vidiſti magnum candentem ſerpere circum;
Lacteus hic nimio fulgens candore notatur;

& [b] Martiano Capellâ, cujus eſt ille ver-
ſus:

Quin etiam medios, quos nectunt flumina cir-
cos;

Circulus autem primùm circus [c] dictus eſt
a voce Græcâ κρίκος trajecto Ρῶ, vel etiam
a voce κίρκος, qua ſignificatur orbis. Cete-
rùm [d] Servii opinionem a veritate prorſus
abhorrere ſatis oſtendit vir doctiſſimus Voſ-
ſius [e] eo argumento, quod antequam Tar-
quinius Circum ædificaret, Circenſes Lu-
di circenſes non vocabantur; ſed nomen
ſumebant a Deo, in cujus honorem fie-
bant; vel a re, cujus miniſterio fiebant,
ut ab equis [f] equiria, quæ Romulus edi-
dit. Nec illi quidem audiendi, qui a Cir-
ce [g] Solis filiâ, quæ princeps Circum fue-
rit in honorem patris fabricata, putant
appellatum. Et quoniam, quum de Ludis
6 Romanis ageremus, mentionem fecimus
Circi, non omittendum Circum Maximum
a Cæſare [h] Dictatore conſtructum inter ad-
miranda maximè Romanorum operum eſ-
ſe numeratum; ſiquidem [i] fuit ejus longi-
tudo trium ſtadiorum, unius latitudo; æ-
dificis verò quaternûm jugerum ſpatium
occupabant ad ſedem ducentorum ſexagin-
ta millium; ut quamvis elatè, cum aliquâ
tamen ſpecie veritatis a Juvenale [l] dictum
eſſe videatur:

Totam hodie Romam Circus capit, & fra-
gor aurem
Percutit, eventum viridis quo colligo panni.

Multaque alia ſunt, Auditores, breviter de-
libanda; & ut ab eo, quod primum occur-
rit, initium ducamus; carceres [m] fuerunt
in Circo, unde equi, currusque mitteban-
tur; qua de causâ Virgilius [n] cecinit:

Ut quum carceribus ſeſe effudere quadrigæ,
Addunt ſe in ſpatia.....

& [o] Ovidius:

Nec mihi contingat; ſacro de carcere miſſis
Inſiſtam forti mente vehendus equis;

& Virgilius [p] iterum;

Non tam præcipites bijugo certamine cam-
pum
Corripuere, ruuntque effuſi carcere currus.

Hi [q] carceres, Varrone teſte, a Nævio op- 7
pidum ſunt appellati, quòd pinnis, &
turribus eſſent ornati; qui carceres in Cir-
co primùm ſunt ſtatuti anno ab Urbe con-
ditâ [r] quadringenteſimo vigeſimo tertio,
quum conſulatum gereret Lucius Papyrius
Craſſus, & Lucius Plautius Venno. In his
carceribus duodecim oſtia fuerunt, ut Caſ-
ſiodorus libro tertio epiſtolâ quinquageſi-
maprimâ teſtatur; ex quibus duodecim cur-
rus effundebantur uno miſſu. Cur [ſ] autem
duodecim eſſent oſtia, ea ratio affertur,
quòd Circus Soli ſacer, & Circenſes Lu-
di Solis curſum referrent; duodecim igitur
oſtia duodecim ſigna Zodiaci volunt ex-
preſſiſſe; carceres autem Græco ſermone
dicuntur [t] ὕσπληγγες, vel [u] ἀφετηρίαι, vel
ἱππάφεσις [x]. Inter carceres, & carcerem
eam differentiam Grammatici notant;
quòd quum utimur numero ſingulari, ſi-
gnificetur locus, ubi nocentes coërcentur;
quum numero multitudinis, ædificia, qui-
bus equi, antequam ſignum detur, coër-
centur; ſed id diſcrimen poëtæ ſaltem
neutiquam obſervarunt; a [y] coërcendo
autem tam carcer, quo homines, quàm
carceres, quibus equi detinentur, ſunt
appellati. Ante Oſtia [z] carcerum alba li-
nea ducebatur, qua, quum ludorum tem- 8
pus venerat, extensâ, populus, qui ad Pha-
las [a] Mathematicos, & ſomniorum conje-
ctores, & hariolos conſulebat, in cuneos
cogebatur; quapropter [b] Ovidius cecinit:

Quid fruſtra refugis? cogit nos linea jungi,
Hæc ex lege loci commoda Circus habet;

& alio [c] in loco:

Et bene te cogit, ſi nolit linea jungi,
Quæ tibi tangenda eſt lege puella loci.

De hac etiam Caſſiodorus [d] ita loquitur: *alba*
linea

a Caſſiodor. Epiſt. libr. 3. Ep. 51. & Non. Marcell. cap. 1. n. 74. *b* Martian. Capell. libr. 8. *c* Voſſ. in Etymol. in V. *Circus*. *d* Serv. ad libr. 3. Georg. & libr. 8. Æneid. Virgil. *e* Voſſius ibid. *f* Auſonius in Eclog. Ovid. Faſtor. libr. 2. in fine, & Tit. Livius libr. 1. *g* Tertullian. de Spectac. & Iſidorus libr. 18. cap. 25. *h* Sueton. in Vit. Jul. Cæſ. cap. 39. & Plin. libr. 36. cap. 15. *i* Plinius Nat. Hiſt. ibid. *l* Juvenal. Sat. 15. verſ. 195. *m* Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 3. Antiq. Roman. Sueton. in Vitâ Claudii cap. 21. & Sidonius carm. 23. de Civitate Narbonâ. *n* Virgil. libr. 1. Georgic. in fine. *o* Ovid. Amor. libr. 3. Eleg. 2. *p* Virgilius libr. 5. Æneid. verſ. 144. *q* Varro libr. 4. de Ling. Latin. & Feſt. Pomp. in V. *Oppidum*. *r* Tit. Livius libr. 8. *ſ* Cedren. Compend. Hiſtor. pag. 121. Edit Baſil. *t* Dionyſ. Halicarn. libr. 3. Ant. Roman. *u* Suid. in V. Ἀφετηρία, & Damaſcen. 1. de imaginib. *x* Pauſan. in Eliac. poſter. ſive libr. 6. in quodam Diſticho de Cleœta. *y* Varro libr. 4. de L. L. Serv. ad libr. 1. Æn. Virg. & Iſidor. de Orig. libr. 5. cap. 27. & libr. 15. cap. 2. *z* Caſſiodor. libr. 3. Ariſtoph. in Acharn. & Vet. Scholiaſt. in eundem. *a* Juvenal. Sat. 6. v. 590. & Vet. Schol. ad hunc locum, Horat. Satyr. libr. 1. Sat. 6. & Acron ad eum loc. Cicer. de Divinat. libr. 1. *b* Ovid. libr. 3. Amor. Eleg. 2. *c* Idem libr. 1. de Art. Amand. *d* Caſſiodor. libr. 3. Epiſtol. 51.

linea non longè ab oſtiis in utrumque podium, quaſi regula directa perducitur; hæc [a] balbis Græcis dicebatur. Præterea obeliſci duo
9 ſunt in Circo conſtituti, alter exciſus [b] a Semneſerteo Ægypti Rege, quo imperante Pythagoras in Ægyptum venit; cujus centum viginti quinque pedum fuit altitudo præter baſim, quæ ex eodem lapide conſtabat; quem Auguſtus in Circo ſtatuit, qui Soli ſacer habebatur, ut Tertullianus libro de ſpectaculis teſtatur; alter [c] minor Lunæ dedicatus. Philander tamen in Vitruvium unum [d] in Circo ſtatuit obeliſcum in medio metarum collocatum, ad quem a metis paries pertingebat; & [e] Tertullianus libro de ſpectaculis unum nominat obeliſcum; ſic enim loquitur: *obeliſci enormitas, ut Hermateles affirmat, ſoli proſtituta*. Nec omittendum phalas [f] in Circo fuiſſe; quas Nonius Marcellus turres ligneas interpretatur; ad has mathematicos, & hariolos, & ſomniorum interpretes conſulentibus reſponſa dare conſueviſſe proditum eſt; unde illud [g] Juvenalis:

Conſulit ante phalas, delphinorumque columnas.

Qui verſus, ut intelligi poſſit, ſciendum
10 eſt in Circo columnas cum delphinis fuiſſe; quod ex eodem Tertulliano conſtat, qui [h], *delphinos*, inquit, *Neptuno vovent, columnas ſeſſias a ſementationibus, meſſias a meſſibus, tutelinas, a tutelis fructuum ſuſtinent*; loquitur autem de Circi ornamentis; hos autem, & ova ſimul Dio Caſſius libro quadrageſimo nono ab Agrippâ tradit in Circo collocata; delphines autem Circo congruebant, propterea [i] quod Neptuno ſacri habebantur; ad quem propter equorum curſus ludi Circenſes pertinebant. Poteſt & alia ratio afferri; delphin [l] velociſſimus eſt omnium animantium; jure igitur delphines ibi dicabantur, ubi velocitati præmia erant ampliſſima conſtituta; ova [m] verò Caſtori conſecrata, qui natus [n] ex ovo dicitur; quia Caſtor propter equeſtris rei ſcientiam Circenſibus præeſſe putabatur. Ad eandem Circi religionem ſpectabant tres aræ Samothracibus Diis conſtitutæ, 11
Solis [o] Ædes in Circo condita; etiam [p] Euripus, qui circumdabatur, a quo aquam irrigando Circo deducebant, Matris [q] Magnæ numini ſacer habebatur; in eo pugnæ navales committebantur; Spartianus Heliogabalo: *Euripis vino plenis navales circenſes exhibuit*. Jam ſpatium inter metas Spina [r] appellatum: jam antequam Ludi Circenſes exhiberentur, ſpectaculo fuiſſe notum præclariſſimam pompam [s] cum alio apparatu, tum multitudine tenſarum ſpectandam; erant autem [t] tenſæ vehicula, quibus Deorum ſimulacra portabantur; hinc Ovidius [u] dixit:

Circus erit pompâ celeber, numeroque Deorum,
Primaque ventoſis palma petetur equis.

Sed omnium accuratiſſimè, licèt non ſatis 12
latinè, deſcribit hanc pompam [x] Tertullianus, qui ſic ait: *ſed Circenſium paulo pompatior ſuggeſtus, quibus propriè hoc nomen pompa, præcedit, quorum ſit in ſemetipsâ probant; de ſimulacrorum ſerie, de imaginum agmine, de curribus, de tenſis, de harmamaxis, de ſedibus, de coronis, de exuviis; quanta præterea ſacra, quanta ſacrificia præcedant, intercedant, ſuccedant, quot collegia, quot ſacerdotia, quot officia moveantur, ſciunt homines illius urbis, in qua dæmoniorum conventus conſedit*. Antequam [y] verò currus emitterentur, deſultorii equi præcurrebant, qui ſpe- 13
ctaculum adeſſe nunciarent; ad eum modum, quo Solis ortum præcedit, & ſignificat Lucifer; cui deſultorii equi ſacri ſunt, & cujus imaginem præferebant. Mappa ſignum [z] Circenſium dabatur; cujus rei [a] ea origo memoratur; quum Nero Circenſibus Ludis præſideret, & antequam ſignum dediſſet equeſtris certaminis cum amicis diſcumberet; & convivium protraheretur in longum, & populus aviditate ſpectaculi ſignum flagitaret; & e convivio Nero nol-

[a] Suidas in Voc. Βαλβίς. [b] Plin. Hiſt. libr. 36. cap. 9. & Caſſiodor. libr. 3. Epiſt. 51. [c] Caſſiodorus ibidem. [d] Plin. libr. 36. cap. 9. Ammianos Marcell. libr. 17. & Gulielm. Philand. ad libr. 5. Vitruvii. [e] Tertullian. de Spectac. cap. 5. de loco. [f] Ennius Annal. libr. 15. apud Priſcianum libr. 6. [g] Juven. Sat. 6. verſ. 590. [h] Tertullian. de Spectacul. cap. 5. de loco. [i] Hyginus de Signis Cœleſt. libr. 2. in Delphin. & Oppianus libro primo ἀλιευτικῶν. [l] Plinius libr. 9. cap. 8. & Ælianus Hiſtor. Animalium libr. 12. cap. 12. [m] Iſidor. libr. 17 cap. 28. & Tertullian. de Spectacul. cap. 5. de loco. [n] Fulgentius Mythologie. libr. 2. de Cygno, & Lædâ. [o] Iſidorus libr. 18. & Corippos in Juſtin. libr. 1. [p] Dionyſ. Halicarnaſs. Antiq. Roman. libr. 3. & Sueton. in Vitâ Jul. Cæſar. cap. 39. [q] Tertullian. de Spectacul. [r] Cedren Compend. Hiſt. pag. 121. Edit. Baſil. Caſſiodor. libr. 3. Epiſt. 51. Vetus Scholiaſt Juvenal. ad Sat. 6. [s] Ovidius Amor. libr 3. Eleg. 2 & Dionyſ. Halicarnaſſ. Antiq. Rom. libr. 7. Vid. Onophr. Panvin. de Ludis Circenſib. libr. 2. cap. 2. & Jo: Argolum in hunc Panvin. loc. [t] Varro libr. 4. de L. L. & Feſt. Pomp. in V. *Tenſa*. [u] Ovid. Faſtor. libr. 4. [x] Tertullianus de Spectaculis cap. 4. de Apparatibus. [y] T. Liv. libr. 4. dec. 5. [z] Quintilian. Inſtit. Orat. libr. 1. cap. 5. & Cedren. Compend. Hiſtor. Edit. Baſil. cap. 80. pag. 139. Div. Jo: Chryſoſtom. in Orat. de Circo. [a] Caſſiodor. libr. 3. Variar.

let ſurgere, mappam, qua manus tergebat inter epulandum, miſit ex alto, & ea fuit ſignum certaminis; ex eo tempore inſtitutum, ut Circenſibus mappa mitteretur; quò reſpexit his verbis [a] Martialis:

Cretatam Prætor quum vellet mittere mappam.

Hanc mittebat [b] Prætor, qui ludis præſi-
14debat, indutus togâ pictâ, tunicaque palmatâ, & geſtabat manu eburneum ſceptrum cum aquilâ eburneâ; certabant [c] verò bigæ, trigæ, quadrigæ, ſejuges, & decemjuges currus; ex quibus bigæ Lunæ [d] ſacræ, trigæ Inferis, quadrigiæ [e] Soli, ſajuges currus Jovi, qui ſepties metam circuibant, ſicut in Græciâ duodecies; credo, ut ſeptem dies, qui nominibus errantium ſiderum ſunt inſigniti, ſeptenis curſibus referrentur. Sed quid ego de ludis Romanis dicere aggreſſus tot de Circo verba feci, & ut utar a ludis ducto [f] proverbio, *ſcamna tranſilivi, & extra [g] oleas feror*? quare a Circo ad Tuſculanum, in quo Cicero Craſſum, ceteroſque de ratione dicendi refert colloquutos, revertamur.

DISSERTATIO XXI.

De delectatione Ludorum nonnulla, & de loco, ubi habitus eſt de ratione dicendi ſermo.

Auguſtus ludis oblectari fatebatur; Tiberius autem nec ipſe ſpectacula edidit, nec ab aliis editis, niſi rariſſimè, interfuit; in quo reprehendebatur a populo; ſicut etiam Cæſar, quòd inter ſpectandum epiſtolis, & libellis legendis, reſcribendiſque vacaret. Signinum opus ex teſtis contritis, & calce factum eſt. Ambulationes dicebantur etiam Xyſta, in quibus quum exercerentur athletæ, Xyſtici appellabantur; ſicut etiam indocti homines.

ETſi ludis etiam, qui diſſimulant, oblectantur, & ducuntur, ut Cicero veriſſimè in oratione pro Murænâ confirmavit; ea porro ludorum cupiditas Romanis fuit, ut inſaniæ propior videretur; tamen præſtantes viri ſpectaculorum voluptates interdum reſpuebant; & quum populus Ro-
manus in Circum, aut Theatrum confluebat, ipſi rus, & in ſolitudinem ſecedebant; 1
vel ut animum curis oppreſſum levarent, vel ut ſtudiis potioribus oblectarent; ita Seneca epiſtolâ octogeſimâ lætatur ſibi otium, & ſecretum ſpectaculi beneficio contigiſſe; & longè levior Auctor [h] Juvenalis gloriatur, quòd quum totam Romam Circus capiat, ipſe abſtineat hujuſmodi voluptate. Tiberius [i] autem nec ipſe edidit ſpectacula, nec ludis, qui ab aliis edebantur, niſi rariſſimè, interfuit; quam tamen ſeveritatem populus Romanus non probabat; qui Auguſti ingenio populari, & civili aſſueverat; qui [l] & ſe ludis oblectari ingenuè fatebatur, & ſpectacula plurima edidit, & corollaria, & præmia, ut [m] Suetonius tradidit, alienis quoque muneribus, & ludis frequenter obtulit. Cæſar [n] autem eâ de cauſâ fertur eſſe reprehenſus, quòd inter ſpectandum epiſtolis, & libellis legendis, & reſcribendis vacaret. Sed id popu-
li judicium, graviſſimorum autem homi- 2
num, & ſapientum longè alia mens fuit; qui ſemper has voluptates tanquam leviſſimas videntur contempſiſſe; neque enim Auguſtum arbitror tam delectationis cauſâ, quàm quia, ut affirmat Cornelius [o] Tacitus, civile rebatur miſceri populi voluptatibus, frequenter interfuiſſe ludis. Ceterùm ſicut pueri maximè omnium ludicris delectantur, quanto autem quiſque longiùs ætate proceſſit, tanto minùs amplectitur has voluptates; ita ſapientiſſimus quiſque minimi facit hæc levium oblectamenta animorum; quia majores alias ex ſe parit ſibi voluptates. Hujus exemplum rei nobis exhibet Craſſus apud Ciceronem, qui Ludorum Romanorum diebus in Tuſculanum receſſit; & quum eò & Antonius, & Quintus Mucius, & Sulpicius, & Cotta, de quibus jam multa memoravimus, veniſſent, alia ſibi ex doctiſſimis, graviſſimiſque ſermonibus oblectamenta quæſiverunt. Ita- 3
que commemorat [p] Cicero primo illo die, quo venerant, de Republicâ eſſe colloquutos; poſtero autem die in ambulationem eſſe ventum; ibi Scævolam, duobus ſpatiis, tribuſve factis, hortatum eſſe ceteros, ut Socratem imitarentur, & ſub umbrâ, quam latè platanus diffundebat, conſiderent. Reſpicit autem Cicero locum pulcherrimum Platonis in Phædro, ubi Socrates, Phædro ducen-

[a] Martialis libr. 12. epigr. 29. [b] Vetus Scholiaſt. Juvenal. ad Satyr. 10. v. 35. & Tit. Livius libr. 8. decad. 1. [c] Suetonius in Vit. Jul. Cæſar. cap. 39. [d] Tertull. de Spectac. cap. 6. & Iſidorus libr. 18. Orig. cap. 36. [e] Manilius libr. 5. in princ. Aſtronom. [f] Div. Hieronym. Epiſt. ad Pammachium adversùs Jo: Hieroſolymit. [g] Ariſtophan. in Ranis, & Vetus Scholiaſt. ibidem, Paulus Manutius Adag. *Extra oleas*. [h] Juvenalis Satyrâ 11. in fin. [i] Cornelius Tacitus libr. 1 cap. 76. Annalium. [l] Sueton. in Vitâ Auguſti cap. 43. [m] Idem Suetonius in Vitâ Auguſti cap. 45. [n] Idem in Vit. Jul. Cæſar. [o] Cornel. Tacitus libr. 1. Annal. num. 47. [p] Cicero de Oratore libr. 1.

ducente ſub altiſſimam platanum, in ejus umbrâ conquieſcit, & de amore divinitus diſputat; qui Platonis locus hæc verba complectitur: νὴ τὴν Η῞ραν καλήγε ἡ καταγωγὴ, ἥτε γὰρ πλάτανος ἄυτη μάλα ἀμφιλαφής τε, καὶ ὑψηλὴ, τοῦ τε ἄγνου τὸ ὕψος, καὶ τὸ σύσκιον πάγκαλον, καὶ ὡς ἀκμὴν ἔχει τῆς ἄνθης, ὡς ἂν εὐωδέστατον παρέχοι τὸν τόπον. ἥγε ἂν πηγὴ χαριεστάτη ὑπὸ τῆς πλατάνου ῥεῖ μάλα ψυχροῦ ὕδατος, ὥστε γε τῷ ποδὶ τεκμήρασθαι: νυμφῶν τέ τινων, καὶ Α᾽χελώου ἱερὸν ἀπὸ τῶν κορῶν τε, καὶ ἀγαλμάτων ἔοικεν εἶναι: εἰ δ᾽ αὖ βούλει τὸ εὔπνουν τοῦ τόπου ὡς ἀγαπητόν τε, καὶ σφόδρα ἡδὺ, θερινόν τε, καὶ λιγυρὸν ὑπηχεῖ τῷ τῶν τεττίγων χορῷ: πάντων δὲ κομψότατον τὸ τῆς πόας, ὅτι ἐν ἠρέμα προσάντει ἱκανὴ πέφυκε κατακλινέντι τὴν κεφαλὴν παγκάλως ἔχειν: quæ verba ſic interpretamur: *per Junonem pulchrum diverſorium; nam & platanus opaca valde, & alta, & plantæ, quæ agnus appellatur, celſitudo, & opacitas venuſtiſſima, quæ veris tempore veſtita floribus odoratum maximè locum præbet; tum fons pulcherrimus aquæ ſanè quàm frigidæ ſub platano fluit, quod attactu pedum deprehendo; locus autem quibusdam Nymphis, & Acheloo ſacer videtur, ut pupæ & ſimulacra declarant. Si verò placet, conſidera, quàm ſit auris perſtabilis locus, & ut amabilis, & jucundè, & æſtivè, & canorè cicadarum choro ſuccinat; id verò elegantiſſimum, quod herba in humo clementer acclivi accommodata eſt caput reclinanti*. Sed, ut ad verba Ci-
4 ceronis revertamur, adnotandum eſt Veteres in villis ambulationes habuiſſe, hoc eſt locos ita ornatos, ut in his ambulari commodè, & jocundè poſſet; id & ex hoc loco colligitur, ubi noſter Auctor affirmat in ambulationem eſſe ventum, nimirum in locum ambulationi deſtinatum; quod & [a] Gellius teſtatur his verbis: *atque ibi tunc, quum eſſemus apud eum in villâ, cui nomen eſt Cephiſia, & æſtu anni, & ſidere autumni flagrantiſſimo propulſabamus caloris incommoda lucorum umbrâ ingentium, longis ambulacris, & mollibus*; & Plinius [b] in epiſtolis, qui villæ ſuæ partes deſcribens, *ambit*, inquit, *hunc ambulatia preſſis, varieque tonſis viridibus incluſa*; & Ulpianus, qui [c] ſic ait: *ſi fortè voluptarium fuerit prædium, viridaria, vel geſtationes, vel deambulationes arboribus infructuoſis apacas, & amœnas habens, non debebit fructuarius dejicere, ut hortos olitorios faciat*. Eſt autem ambulatio locus hinc, & hinc porticibus incluſus, ornatus opere topiario, ubi amœnæ ſilvæ, platanique virentes ambulantibus umbram faciebant; ubi ut arbores a Solis ardore, ita porticus a pluviâ ambulantes defendebant. Hæc quo-
modo fieri debeant Vitruvius [d] docet his 5
verbis: *faciunda autem xyſta ſic videntur, ut ſint inter duas porticus ſilvæ, aut platanones, & in his perficiantur inter arbores ambulationes, ibique ex opere ſignino ſtationes*; in quibus verbis, ut hoc etiam obiter [e] notem, ſigninum opus eſt opus ex teſtis contritis, & calce factum. Ambulationes [f] autem etiam Xyſta dicebantur eodem auctore Vitruvio, qui ſic ait: *proximè autem Xyſtum, & duplicem porticum deſignentur ὑπαίθρους ambulationes, quas Græci περιδρομίδας, noſtri Xyſta appellant*. A Xyſtis verò nomen acceperunt Xyſtici; quo nomine dicuntur athletæ, qui [g] in Xyſtis exercebantur. Quòd autem [h] athletæ non in animo excolendo, ſed in corporis curâ ſtudium, operamque conſumerent; ideo Xyſtici ſunt appellati homines indocti, expertesque bonarum artium, & in cute curandâ nimiùm occupati, ut Cælius [i] Rhodiginus animadvertit.

[a] Aul. Gellius libr. 1. cap. 2. [b] Plinius Epiſtolarum libr. 5. Epiſt. 5. ad Apollinarem. [c] In Lege 13. ff. de Uſuſr. & quemadmod. &c. [d] Vitruvius libro 5. cap. 11. [e] Plinius libr. 35. cap. 12. & Columella libr. 1. cap. 6. [f] Vitruvius libr. 5. capit. 11. Vid. Alexandr. ab Alexandr. Dier. Gen. libr. 3. cap. 9. & Plin. Epiſtolar. libr. 5. Epiſt. 5. [g] Senec. libr. 3. de Irâ cap. 8. Sueton. in Vit. Auguſti cap. 72. Heſych. in Lexic. Suid. in V. Ξυςὸν, & Vitruvius libr. 6. cap. 10. [h] Sueton. in Vitâ Galbæ cap. 15. & in Vitâ Auguſti cap. 45. [i] Cælius Rhodig. libr. 21. cap. 18. Antiq. Lection.

DISSERTATIO XXII.

Adduntur quædam de Ambulationibus; & de ſtudio, quo Veteres platanos, & amœnas arbores colebant, diſputatur.

Ambulationum aliæ Hypæthræ, aliæ Hypogææ, ſeu Crytoporticus; & unde ſic appellarentur. Geſtationes Ambulationibus ſimiles erant. Xerxes amore platani captus pretioſas veſtes, aureas armillas, & gemmata monilia ex eâ ſuſpendi juſſit; & hominem, qui curaret, & milites, qui defenderent ipſam, reliquit; eodem amore capti ſunt Paulus Paſſienus bis Conſul, & Hortenſius orator. Adoleſcentulus, quum a Senatu ſimulacrum Bonæ Fortunæ, cujus amore captus erat, non impetraſſet, ſeipſum interemit; quidam etiam, quum Gnidiam Praxitelis Venerem deperiret, eam inceſtavit. Animalia multa homines dilexerunt. Platani vino irrigabantur.

AMbulationes quid eſſent heſterno die diximus, Auditores, quum Ciceronis locum explicaremus in libro primo de Oratore; in quo ſummus Auctor commemorat in ambulationem eſſe ventum. Quia
1 verò ad illuſtrandum Ciceronis locum ſatis multa attulimus ad ambulationes pernoſcendas, pauca de iiſdem adhuc hodierno die verba faciemus; & quoniam idem Ciceronis locus mentionem continet platani cujuſdam amœniſſimæ, ſub cujus umbrâ Tulllius refert Antonium, Craſſum, Scævolam conſediſſe, & de universâ ratione dicendi diſputaſſe; & eâ platanus admonuit nos Veterum deliciarum, quæ in platanorum, amœnorumque nemorum cultu cernebantur; etiam quantum Priſci platanis, & opacarum arborom amœnitate delectati fuerint, exponemus. Et, ut ab eo, quod primum propoſui, potiſſimùm exordiar, ambolationum duo genera antiquitus habebanror; nam [a] & Hypæthræ, & Hypogeæ ambulationes extiterunt. Hypæ-
2 thræ [b] dictæ ſunt, quaſi ὑπὸ τὴν αἴθραν, hoc eſt *ſub dio*; de hypæthris loquutus eſt [c] Vitruvius, quum dixit: *nec puto dubium eſſe, quin ampliſſimas, & ornatiſſimas ſub dio, Hypæthriſque collocari oporteat in Civitatibus ambulationes*. Hypogeæ [d] appellatæ quaſi ſub terrâ ὑπὸ γαῖαν, quòd eſſent porticus parietibus incluſæ, quæ & Cryptoporticus nuncupantur; Plinius [e] epiſtolâ decimaſeptimâ libri ſecundi: *ante cryptoporticum Xyſtus violis odoratus; teporem Solis inſuſi cryptoporticus auget*; & Sidonius [f] Apollinaris: *a cryptoporticu in hiemale triclinium venitur*. Non diſſimiles ambulationibus & geſtationes fuiſſe crediderim; certè non diſſimi- 3
lem in villis uſum præbuerunt; quarum in ſuæ villæ deſcriptione meminit [g] Plinius, ubi a bajulis geſtatoriâ ſellâ portabantur valetudinis, & commodi causâ; quando etiam geſtationem inter corporis exercitationes [h] Medici collocant. Ambulationes autem non ſolùm in villis, ſed etiam prope [i] templa fiebant; hinc apud Ciceronem pro domo ſuâ legontur hæc verba: *poſtem teneri in dedicatione oportere videor audiſſe templi; ibi enim poſtis eſt, ubi templi aditus eſt, & valvæ; ambulationis poſtes nemo unquam tenuit in dedicando*; & in gymnaſiis, atque palæſtris, ut declarat Vitruvius libro quincto capite undecimo, & [l] Plinius, qui libro duodecimo in Academiæ, quam conſtat gymnaſium fuiſſe, ambulatione celebratas platanos extitiſſe confirmat. Dicuntur autem ambulationes etiam deambulacra; ſic 4
Sidonius Apollinaris ait libro ſecundo epiſtolâ ſecundâ: *in extimo deambulacri capite*: dicuntur & deambulatoria; ſic in [m] Gordiano juniore Capitolinus, *quod*, inquit, *eſſet deambulatorium; ita ut in capite baſilica eſſet pedum quingentorum*: dicuntur denique & ambolatoriæ porticus; ita eas [n] Ulpianus appellat his verbis: *quæ tectum porticus ambulatoriæ ſuſtinent*. Quæ quum de ambulationibus dixerimus, progrediemur, Audirores, ad alteram diſſertationis partem; qua quanto in pretio Veteres habuerint platanorum amœnam opacitatem, aliarumque arborum, quæ non fructu, ſed ſpecie, & amœnitate delectant, nobis eſt exponendum. Nec abutemur [o] in hoc loco Xerxis inſaniâ, qui platanum fertur adamaſſe; quum 5
enim in Græciam Græcis bellum illaturus cum innumerabilibus copiis proficiſceretur, & in Lydiâ platanum inveniſſet ingen-

[a] Vid. Hieron. Mercurial. in Arte Gymnaſt. libro 5. cap. 11. & 12. [b] Vitruvius libr. 6. cap. 9. & Budæus in Pandect. l. Athletas ff. de his, qui not. infam. [c] Vitruv. libr. 5. cap. 9. [d] Petron. Arbit. in Satyric. Heſychius in Lexic. & Tertull. adverſùs Gentes. [e] Plinius idem libr. quoque 5. Epiſtol. 6. & libr. 9. Epiſt. 36. [f] Sidonius Apollinar. libr. 2. Epiſt. 2. ad Domitium. [g] Plinius libr. 2. Epiſt. 17. [h] Galenus de tuendâ Sanitat. libr. 2. & ad Thraſybulum, Cœlius Aurelian. libr. 1. cap. 2. Cornelius Celsus libr. 2. de Medicin. cap. 15. & Hieronym. Mercurial. de Arte Gymnaſt. libr. 6. cap. 9. 10. & 11. [i] Vitruv. libr. 5. cap. 9. [l] Plinius libr. 12. cap. 1. [m] Jul. Capitol. in Vitâ Gordian. Junior. circa finem. [n] Ulpian. in L. Sicuti 8. §. Competit 1. ff. Si Servit. vendic. [o] Herodotus in Polyhymniâ, ſive libr. 7. cap. 31. & Ælian. libr. 9. cap. 39. Var. Lection. & libr. 2. cap. 14.

Google

genti proceritate conſpicuam, & magnitudine, umbraque, non ſolùm circa ipſam poſitis caſtris diutiùs, quàm belli ratio pateretur, contemplandæ arboris causâ eſt commoratus; ſed & pretioſas veſtes, & aureas armillas, & gemmata monilia ex eâ ſuſpendi juſſit; & hominem, qui curaret, & milites, qui defenderent ipſam, reliquit. Nec abutemur ſurore Pauli [a] Paſſieni bis Conſulis, qui arborem in agro Tuſculano dicitur dilexiſſe; adeo ut amplecteretur, oſculareturque; hi quippe amore illo abſurdo, quo multi feruntur incenſi, quum flagraverint, inſaniâ potiùs, quàm judicio eum arboribus cultum adhibuerunt. Sic
6 etiam adoleſcentulus [b] ille, qui ſimulacrum Bonæ Fortunæ inſanum in modum adamavit; & quum ſenatum ſupplex adiſſet, & infimis precibus contendiſſet, ut emere ſibi liceret, nec id impetraſſet, ſeipſum interemit; & [c] qui Gnidiam Praxitelia Venerem quum deperiret, inceſtavit; eodem errore mentis ducti, quo Xerxes, & Paulus Paſſienus, portentoſo genere cupiditatis exarſerunt. Eſt enim quidam amoris furor, qui prodigio ſimilis habeatur; quo ferunt homines inflammatos aliquando, nec mutas animantes caruiſſe; ſiquidem Glaucen [d] citharistriam a cane tradunt adamatam: Solis autem [e] urbe Ciliciæ pueri Xenophontis amatorem canem extitiſſe, & Spartæ [f] formoſi adoleſcentuli graculum; & [g] Ariſtophanis Grammatici elephantem fuiſſe rivalem; & Idumæam [h] mulierem a dracone dilectam, qui cum eâ noctu ſine noxâ cubuerit; & Ægii in Urbe [i] Achajæ amore pueri anſerem captum. Ad id ge-
7 nus referendus amor erga platanum Xerxis, & Paſſieni; nos autem de hoc non loquimur, ſed de quodam ſtudio, quo Veteres hujuſmodi deliciarum tenebantur; quod verum reputantibus non longiùs multo aberat ab inſaniâ, quàm ſuperiores amores. Neque enim ab inſaniâ remotum fuiſſe crediderim Hortenſii Oratoris colendæ platani ſtudium; qui illam vino fertur irrigaſſe, & in quadam [l] actione, quam habuit cum Cicerone ſuſceptam, precariò a Tullio poſtulaſſe, ut ſecum dicendi locum commutaret; abire eum in villam neceſſariò ſe velle, ut vinum platano, quàm in Tuſculano poſuerat, ipſe ſuffunderet; quòd Plinius [m] refert vulgò factitatum, &
8 vulgò platanos vino ſolitas irrigari; quod & ex [n] Martialis epigrammate conſtat, qui de platano a Cæſare conſitâ ſic ait:

Crevit, & effuſo lætior umbra mero.

Extat etiam de hac re in Anthologiæ libro primo epigramma in platanum; quam quum venti evertiſſent, & erectam vino dominus irrigaſſet, Poëta affirmat lætiùs umbram diffundere; ſic enim [o] loquitur:

Εὐθαλέα πλάτανόν με νότω βαρυλάιλαπες αὖραι
Ρ'ίζης ἐξ αὐτῆς ἐςόρεσαν δαπέδῳ:
Λυσαμένη βρομίῳ δ' ἔςην πάλιν, ὄμβρον ἔχουσα
Χείματι, κὴ θάλπει τῦ Διὸς ἡδύτερον:
Ο'λλυμένη δ' ἔζησα, μόνη δὲ πιοῦσα λυαῖον,
Α'λλων κλινομένων ὀρθοτέρη βλέπομαι:

quod epigramma ſic in latinum ſermonem vertimus:

Frondentem latè platanum a radicibus imis
Eruit inſani me gravis ira Noti;
Lenæo madefacta ſteti; fuit imber hic almi
Solſtitio, & brumâ gratior imbre Jovis.
Mortua jam vixi, Bacchique liquoribus hauſtis
Deſpicio ſtratum rectior ipſa nemus.

DIS-

[a] Plinius libr. 16. Natur. Hiſtor. cap. 44. [b] Ælianus libr. 9. cap. 39. Var. Hiſtor. qui tradit hoc ſimulacrum fuiſſe in Pritaneo. [c] Plinius libr. 36. cap. 5. Hiſtor. Natural. [d] Ælian. de Animalibus libr. 1. cap. 6. & Var. Hiſtor. libr. 9. cap. 39. & Plutarch. de Pythiâ. [e] Ælian. libr. 9. Var. Hiſt. cap. 39. & de Animal. libr. 1. cap. 6. [f] Idem Ælian. Var. Hiſt. & de Animalib. ibidem. [g] Idem de Anim. libr. 1. cap. 38. & Plinius libr. 8. cap. 5. [h] Ælian. de Animal. libr. 6. cap. 17. [i] Idem libro 5. de Animal. cap. 29. [l] Macrob. Saturn. libr. 3. cap. 13. in princ. [m] Plin. libr. 12. cap. 1. [n] Martialis libr. 9. Epigramm. 62. [o] Antholog. libr. 1. εἰς δένδρα epigr. 2.

DISSERTATIO XXIII.

De Studio, quo Veteres tenebantur, arborum amœnarum.

Apicius lacte lactucas irrigabat, hinc gloriabatur ſibi placentas humo naſci. Platanus duodeviginti convivis umbram præbebat; fuerunt & aliæ, quæ quemlibet convivarum numerum reciperent. In Cretâ extabat Platanus, quæ folia nunquam amittebat; unde Græci mentiuntur Jovem ſub eâ ſtuprum Europæ intuliſſe. Pauſanias laudat Menelaidem Platanum ab ipſo Menelao conſitam. Italia voluptariis nemoribus conſita alimenta Incolis ſufficere non poterat. Domus aurea Neronis. Myrtus, & buxus in ferarum formas figurabantur; quod opus topiarium, eſt appellatum. Platanus a latitudine ramorum, foliorumque dicta eſt, unde Græci loca latè patentia πλατανῶνας appellabant.

APicius ille, qui profundiſſimus gurges [a] eſt habitus, inter cetera, quæ invenit, gulæ irritamenta, illud excogitavit palmare, quod lacte lactucas irrigavit; & quum eæ, ut conſentaneum eſt, ſuaviores provenirent, ſibi placentas humo naſci gloriabatur. Non minore de-
1 mentiâ Romani, quo platani lætiores venirent, radicibus [b] vinum affundebant; niſi forte minoris eſt inſaniæ umbræ causâ, quàm voluptatis tantum profundere. De hoc invento Veterum ſermone, qui pro ximè habitus eſt, diximus, Auditores, quum verba faceremus de ſtudio, quo platanos, & alias amœnas arbores Antiqui colebant; de quo etiam hodie mihi diſſerendum eſt; quum ad eum [c] locum venerimus, ubi mentionem facit platani, quæ in Tuſculano Craſſi patulis diffuſa ramis, & denſitate foliorum conſpicua viſebatur. Licèt [d] autem id inventum vino platanos irrigandi fuerit Romanorum, nec aliæ nationes tanto impendio arbores aluerint; tamen gloriari non poſſunt pulchriores platanos habuiſſe, quàm ceteros; nimirum etiam ſponte naturæ humore largiter affuſo radicibus platani ſolent pulcherrimè pro-
2 venire. In Lyciâ igitur [e] platanus fuiſſe memoratur, quæ ſociâ fontis amœnitate viruit, tantâ luxurie ramorum, foliorumque, ut neque Solem admitteret, neque imbres; & imaginem præſeferret opaci ſpecus, & duodeviginti convivis ſub ipsa epulantibus largè thoros præbentibus frondibus umbram miniſtraret; in Cretâ [f] etiam alia dicitur extitiſſe, quæ fonte vicino perfuſa, folia nunquam dimitteret; unde Græcis occaſio mentiendi ſub eâ Jovem Europæ ſtuprum intuliſſe. Celebrantur & [g] a Pauſaniâ platani in ripâ Pieri fluminis, quæ fluentis aquæ vicinitate lætiſſimæ ad tantam magnitudinem adoleverunt, tantam opacitatem umbræ potantibus præbebant, ut quemlibet numerum reciperent convivarum; & non aliter ſub ipſis epulantes, quàm ſub profundis cavernis deliteſcerent.
Idem [h] ſcriptor laudat & platanorum ne- 3
mus, quod inter Pontinum, & Amymonen fluvios pulcherrimum viſebatur; laudat & [i] Menelaidem Platanum ab ipſo Menelao conſitam, & ejusdem nominis fontem inumbrantem. Admirantur etiam Antiqui [l] platanos, quæ in Academiâ celeberrimo Orbis terrarum Gymnaſio ſpectabantur: admiratur & [m] Statius platanum Atedii Melioris; ex quo intelligi poteſt, quanti fecerint Priſci platanos; quum eas immortalitati ſcriptorum ſuorum mandare non dubitaverint. Sed & illud argumentum eſt intemperantis in hac parte luxus, quod Italiam, quæ innumeris quondam populis alimenta largè ſolebat miniſtrare, nec unquam famem, aut frugum inopiam pertimeſcere; ita nemoribus inutilem facturis umbram compleverunt, ut fructiferis arboribus locus non relinqueretur; & illa populorum altrix e longinquis regionibus advecto frumento aleretur, & externam opem expectaret; id queritur [n] Horatius, qui ſic ait:

Jam pauca aratro jugera regiæ
Moles relinquent; undique latiùs
Extenta viſentur Lucrina
Stagna lacu, platanuſque cælebs
Evincet ulmos . . . . . .

Et Tiberius [o] apud Cornelium Tacitum
queritur, quod Italia externæ opis indiga 4
tranſmarinis copiis ſuſtentetur; & ejus mali cauſam eſſe pronunciat infinita villarum ſpatia, & amœna nemora, quæ fertiles agros, & frugiferarum arborum locum occupabant; verba Taciti ſunt hæc: *at hercule nemo refert, quod Italia externæ opis indiget, quod vita populi Romani per incerta maris,*

[a] Plinius Natur. Hiſtor. libr. 30. cap. 48. & Athenæus libr. 7. Dion libr. 57. Cornelius Tacit. Annal. libr. 4. in princip. & Seneca de Conſolatione ad Elbiam. [b] Plinius Natural. Hiſtor. libr. 12. cap. 1. [c] Cicer. libr. 1. de Oratore. [d] Plinius libr. 12. cap. 1. [e] Idem Plinius ibidem. [f] Plinius libr. 12. cap. 1. [g] Pauſanias in Achaicis, ſive libr. 7. [h] Idem eodem loco, & Corinthiacis, ſive libr. 2. [i] Idem in Arcadic. ſive libr. 8. [l] Plinius libr. 12. cap. 1. Natural. Hiſtor. [m] Statius libr. 2. Sylv. 3. de Arbore Atedii. [n] Horat. libr. 2. Ode 15. [o] Cornel. Tacit. Annal. libr. 3. cap. 54.

*ris, & tempeſtatum quotidie volvitur; ac ni-
ſi provinciarum copiæ & dominis, & ſer-
vitiis, & agris ſubvenerint, noſtra nos ſcili-
cet nemora, noſtræque villæ tuebuntur?* Nec
verò ſolùm villas, ſed & domos urbanas
his amœnitatibus ornatas volebant; notum
5 eſt [a] Craſſum habuiſſe domum ſexagies,
hoc eſt centum quinquaginta millibus no-
ſtratium aureorum æſtimatam; in eâ fuiſſe
Lotos ſex ingenti umbrâ, admirabili amœ-
nitate; hanc domum ut Craſſus ornaret,
columnas [b] Hymettias emit centum milli-
bus; objecit id ei Domitius ejus æmulus,
& in cenſurâ collega, & Cenſorem popu-
li Romani in ædibus tanti pretii habitare
exprobravit; quum ſexagies ſeſtertiûm ſe
pro illis daturum confirmaret, addiceret ſe
velle ſimulavit Craſſus, ut æmuli reprehen-
ſionem eluderet, ſed excipere ſe dixit ſex Lo-
tos; tum Domitius nummo ſe empturum, ſi
illæ exciperentur, negavit; tum Craſſus, uter,
inquit, magis reprehendendus, ego, qui
ædes, quæ mihi hereditate obvenerunt,
habitem, an tu, qui ſexagies ſeſtertiûm
ſex arbuſculas æſtimes? ſed & Tibullus te-
6 ſtatur in domibus admirationi fuiſſe lucos,
& nemora, ſic enim [c] loquitur:

Et nemora in domibus ſacros imitantia lucos,
Aurataque trabes, marmoreumque ſolum.

Et Nero, auctore Cornelio [d] Tacito, in au-
reâ domo, quam conſtruxit, non tam gem-
mas, & aurum, quibus ea effulgebat, quàm
antra, ſpeluncaſque, & nemora voluit eſ-
ſe miraculo. Ea verò nemora ſimulacris
ferarum exornabantur; idcirco Martialis li-
bro tertio [e] cecinit:

Proxima centenis oſtenditur urſa columnis,
Exornant fictæ quà platanona feræ.

Arborum autem trunci ramique, ne quid,
7 niſi virens, appareret, hederâ veſtieban-
tur, ut in platanis villæ ſuæ [f] Plinius o-
ſtendit; arbuſculæ, quæ id pati poterant,
ut myrtus, & buxus, aliæque hujuſmodi,
in ferarum [g] formas tonſæ figurabantur,
quod opus [h] topiarium eſt appellatum; ut
ſilvæ feræ ſuæ ineſſe viderentur; hinc Pli-
nius [i] ait: *pronuſque pulvinus, cui beſtiarum
effigies invicem adverſas buxus inſcripſit*; om-
ninoque variè tondebantur, omnis gene-
ris figuras exprimebant; idem [l] Plinius
junior: *ambit hunc ambulatio preſſis, varieque
tonſis viridibus incluſa*. Locus autem plata-
8 nis conſitus platanon vocabatur; ſicut is,
qui lauro, Daphnon a voce græcâ *Daphne*,
quæ ſignificat laurum; utramque vocem re-
perias [m] apud Martialem, qui dixit:

Daphnonas, Platanonas, & aërias Cypariſſos.

Sed & Plinius epiſtolâ ad Caninium locum
platanis conſitum platanonem [n] appellavit:
quid, inquit, *πλαλανῶν opaciſſimus?* Illud e-
tiam non omittendum, quod ad rem vide-
tur pertinere, platanum ἀπὸ πλάτυς a lati-
tudine ramorum, foliorumque eſſe di-
ctam; quam nominis originem Tullius hoc
loco [o] reſpicit, qui de platano ſic ait: *quæ
non minus ad opacandum hunc locum patulis eſt
diffuſa ramis*; unde Græci loca latè paten-
tia πλατανῶνας appellabant.

DISSERTATIO XXIV.

De Calceorum luxu; & de Pulvinis, & Sedibus, quas in Ambulationibus habebant.

*Scipioni Africano vitio datum eſt, quod crepi-
datus gymnaſia Græcorum frequentaret. Fe-
minæ imagines laſcivarum voluptatum ex-
preſſas auro pedibus geſtabant. Diocletianus
inſtituit calceos gemmatos inter cætera eſſe
principatus inſignia. Octophorus erat lectica,
quam octo ſervi portabant.*

LEve eſt, quod in præſentiâ nobis
occurrit primo loco explican-
dum; Quinctus Mutius admoni-
tus aſpectu platani, quæ in am-
bulatione Craſſi villæ Tuſculanæ
patulis diffuſa ramis, umbraque lætiſſima,
pulcherrimaque viſebatur, ejus memi-
nit platani, quæ eſt in Phædro Platonis; 1
meminit & Socratis, qui ſub eâ divinitus
fertur eſſe philoſophatus; utitur [p] autem his
verbis: *ſed quod ille duriſſimis pedibus fecit,
ut ſe abjiceret in herbam, atque ita illa, quæ
philoſophi divinitus ferunt eſſe dicta, loquere-
tur, id meis pedibus certè concedi eſt æquius;*
cui Craſſus reſpondet, *immo verò commo-
diùs etiam, pulvinoſque popoſciſſe, & omnes
in his ſedibus, quæ erant ſub platano, conſe-
diſſe dicebat*. Ad quem locum illuſtrandum,
cur duriſſimis pedibus fuiſſe dicat Socra-
tem, exponemus; deque reliquis, quæ in
verbis Ciceronis occurrunt notatu digna,
dicemus. Socratem igitur conſtat duritiam
vitæ amplexum cum cetero victu pertenui, 2
veſtituque vili, ac parabili uſum, tum ple-
runque pedibus nudis inceſſiſſe; teſtatur
id

[a] Val. Max. l. 9. c. 1. n. 3. Plin. l. 17. c. 1. in princ. [b] Plin. l. 36. c. 3. [c] Tibull libr. 3. El. 3. [d] Tacit. Annal. libr. 15. n. 42. [e] Martial. libr. 3. Ep. 19. [f] Plin. Epiſtol. libr. 2. Epiſt. 17. ad Gallum [g] Jul. Firmic. libr. 8. cap. 10. [h] Africanus in l. Cum quæreretur 58. §. Prædiis ff. de leg. 3. & l. Inſtrumenta 8. in fin. ff. de fund. inſtr. legat. Vitruv. appellat Topia libr. 5. cap. 8. & libr. 7. cap. 5. [i] Plinius libr. 5. Epiſt. 6. [l] Idem Plin. ibid. [m] Martialis libr. 12. epigr. 50. & l. 3. epigr. 19. Vitruv. libr. 5. cap. 11. [n] Plin. libr. 1. Ep. 3. ad Canin. [o] Cic. de Orat. l. 2. [p] Idem ibid.

id ejus inimicus Ariſtophanes, qui de Socrate ſic [a] loquitur:

& Κἂν ὑποδητῶν κακὰ πολλ᾽ ἀνέχῃ, καὶ ἐν ἡμῖν σεμνοπροσωπεῖς:

& apud [b] Athenæum ſic ait:

Τοὺς ὠχριῶντας, τοὺς ἀνυποδήτους λέγεις,
Ὧν ὁ κακοδαίμων Σωκράτης, καὶ Χαιρεφῶν:

& Plato in Convivio, quum induxiſſet Socratem lotum, & calceatum, addit rarò Philoſophum calceos uſurpaſſe; & in Phædro Socratem facit nudis pedibus ambulantem; & Xenophon [c] eundem calceis non uſum eſſe teſtatur; id Tullius reſpiciens duriſſimis pedibus in herbam ſe abjeciſſe confirmat. Fuit autem id eorum, qui duram, ſeveramque virtutem ſequerentur, nudis pedibus incedere; ſic [d] Xenophon
3 in Republicâ Spartanurum teſtatur Lycurgum legem tuliſſe, qua pueri calceis uti vetarentur: ſic Diogenes [e] Laërtius tradit Diogenem Cynicum Xeniadis domini ſui Liberos, quos inſtituebat, aſſuefeciſſe ſine calceis ambulare: ſic Diogenes ipſe dicitur nudis [f] pedibus nivem calcaſſe, arenamque Solis æſtivi ardore ferventem. Contra [g] verò calceis uti mollibus, & delicatis parum virile putabatur; ideo Socrates Sycionios calceos damnavit; nam quum Lyſias orator ipſi reo orationem attuliſſet, qua, ſi vellet, uteretur ad crimina, quibus in judicium vocabatur, diluenda, ſeſe uſurum negavit; quum diceret, ut ſi mihi Sycionios calceos attuliſſes, quamvis apti eſſent ad pedem, quia parum viriles viderentur, non acciperem; ſic hanc orationem, quamvis commodè ſcriptam, quia parum virilem judico, repudiabo; & [h] Cicero Verrem vehe-
4 mentiſſimè reprehendit, quòd ſteterit ſoleatus Prætor populi Romani mulierculâ nixus in litore; & Africanu [i] Scipioni vitio datum eſt, quòd crepidatus gymnaſia Græcorum celebraret; & Clemens Alexandrinus [l] crepidas atticas damnat, & cothurnos perſicos, & etruſcos, & ſandalia; & viris nudos pedes putat convenire, vel blautas, & phæcaſia. Ælianus [m] autem Romanas feminas laudat, quòd calceis virilibus uterentur; & jure laudat, ſiquidem ingentem luxus materiem fugiebant; nam & gemmis ornaſſe calceos [n] nonnullas, & aureis ornamentis, aureiſque clavis inſigniviſſe, & imagines laſcivarum voluptatum expreſſas auro pedibus geſtaſſe memoriæ proditum eſt. Nec intra feminas luxus hic ſtetit; nam [o] Agnun unus ex amicis Alexandri Macedonis aureos clavus calceis infixos gerebat; & Cajus Imperator [p] calceis gemmas inſerebat, quod etiam Heliogabalus [q] factitavit; Diocletianus [r] autem id eſſe inſtituit inter cetera inſignia principatus. Sed quid ego a Socrate digreſſus,
& loco Ciceronis tam multa de calceorum 5
luxu verba feci? quin potiùs ad propoſitum Auctoris noſtri locum revertimur? ne, ut ait apud Athenæum [ſ] Agathon poëta,

Τὸ μὲν πάρεργον ἔργον ὡς ποιούμεθα,
Τὸ δ᾽ ἔργον ὡς πάρεργον ἐκπονούμεθα.

Sequuntur verba, quibus Cicero ſignificat ſub platano ſedes fuiſſe, & in his Craſſum, ceteroſque pulvinis poſitis conſediſſe; eſt autem adnotandum in ambulationibus locis oppurtunis conſueviſſe fieri ſedes e marmore, ubi ſcilicet ſtationes erant, ut ex Vitruvio [t] diximus; teſtatur id Plinius Epiſtolâ ſextâ libro quincto, qui ambulationem ſuæ villæ deſcribens ait: *ſunt locis pluribus diſpoſita ſedilia e marmore, quæ ambulatione feſſos, ut cubiculum ipſum juvant*. Et quid ſe-
des diximus? etiam cubicula, & diætas in- 6
ter amœnas arbores, fonteſque ſalientes condebant; ut non ſolùm conſidere poſſent ambulatione defeſſi, verùm etiam cubare, & inter avium garritus, aquarumque cadentium murmur ſomnum jucundè caperent; idem [u] Plinius: *e regione ſtibadii adverſum cubiculum; tantum ſtibadio reddit ornatus, quantum accipit ab illo*; & paulo poſt: *mox diætula refugit quaſi in cubiculum idem, atque aliud; lectus hic, & undique feneſtræ, & tamen lumen obſcurum umbrâ premente; nam lætiſſima vitis per omne tectum in culmen nititur, & aſcendit; non ſecus ibi, quàm in nemore jaceas, imbrem tantum tanquam in nemore non ſentias*; loquitur autem de loco, ubi erat ambulatio, & ſedilia e marmore. Atque id unum luxus Veterum, & de-
liciarum veſtigium in Ciceronis verbis re- 7
peritur; alterum, quod non ante Craſſus, reliquique conſederunt, quàm Craſſus, ut pulvini afferrentur, imperavit; nec mirum in privatâ villâ, quum dominus omnia conquireret, quæ ad hoſpitum commodum,

&

[a] Ariſtophanes in Nubib. & apud Laërtium in Vitâ Socratis libr. 2. ſegm. 28. [b] Idem Ariſtophan. in Nubib. apud Athen. libr. 4. cap. 3. [c] Xenophon Memorabil. libr. 1. [d] Xenoph. in Lacedæm. Republ. [e] Diog. Laërt. in Vitâ Diogenis libr. 6. ſegm. 31. [f] Idem ibidem ſegm. 34. [g] Idem Diog. Laërt. In Vit. Socratis libr. 2. ſegm. 40. & 41. & Cicer. libr. 1. de Orator. [h] Cicer. in Verr. libr. 5. [i] T. Livius libr. 29. [l] Clem. Alexandr. in Pædagog. de calceament. cap. 11. libr. 2. [m] Ælianus libr. 7. cap. 11. Var. Hiſt. [n] Plinius libr. 9. cap. 25. & Clem. Alexandr. in Pædagog. de calceam. cap. 11. libr. 2. Juſtin. libr. 38. Val. Max. libro 9. cap. 1. Plin. l. 33. c. 3. & Athen. libr. 12. [o] Ælian. Var. Hiſtor. libr. 9. cap. 3. & Plinius libr. 33. cap. 3. [p] Plin. libr. 37. cap. 2. [q] Lampr. in Vitâ Heliogabali, & Alexandri Severi. [r] Eutrop. libr. 9. [ſ] Agathon apud Athen. libr. 5. in princip. [t] Vitruv. libr. 5. [u] Plin. libr. 5. Epiſt. 6.

Google

& delicias pertinerent, eum pulvinos popoſciſſe, quum in amphitheatro ſenatores, & fortaſſis equites pulvinis poſitis conſiderent; quod factitatum [a] eſſe Dio Caſſius declarat his verbis: *τότε προσκεφάλαια τοῖς βουλευταῖς, ὅπως μὴ ἐπὶ γυμνῶν τῶν σανίδων καθίζωνται, πρῶτον τότε ὑπετέθη, καὶ πίλους σφίσι τὸν θετταλικὸν τρόπον ἐς τὰ θέατρα φορεῖν, ἵνα μὴ ἡλιῶσαι ταλαιπωρῶνται, ἐπετράπη*: quæ verba ſic explicamus: *& tunc primùm ſuppoſiti ſunt pulvini ſenatoribus, ne nudis tabulis inſiderent, & permiſſum eſt ipſis, ut pileos theſſalico more factos in theatra ferrent, ne Solis ardore læderentur*; & Juvenalis indicare videtur equitibus etiam in amphitheatro conceſſos eſſe [b] pulvinos: ..... *exeat, inquit,*

Si pudor eſt, & de pulvino ſurgat equeſtri,
Cujus res legi non ſufficit ......

Qui mos longè antiquior apud Græcos,
8 quum Theophraſtus ejus meminerit in Characteribus, ubi his verbis utitur: *καὶ τοῦ παιδὸς ἐν τῷ θεάτρῳ ἀφελόμενος τὰ προσκεφάλαια αὐτὸς ὑπέστρωσε*: hoc eſt: *& quum in theatro pulvinum ademerit, puero ipſe ſubſtravit*; ſed in publico pulvinorum uſus recentior, in privato vetuſtior; quum [c] Plautus in Sticho ejus mentionem fecerit his verbis:

...... Pin. *aſſide hîc, pater,*
Ant. *Non ſedeo, iſtîc vos ſedete, ego ſedero in ſubſellio*
Pin. *Mane pulvinum* Ant. *Bene procuras ſatis ſic fulſum eſt mihi.*

Itaque apud Ciceronem [d] Verres octophoro portatur, in qua erat pulvinus Melitenſis roſâ fartus; & quoniam octophori incidit mentio, quo nomine lectica dicitur, quam octo ſervi ferebant, admonemur etiam in lecticis conſueviſſe pulvinos olim ſubſterni; quod quaſi molle nimis, & delicatum acerrimus vitiorum objurgator Seneca [e] reprehendit his verbis: *equeſtri inſidens ſtatue in ſacrâ viâ celeberrimo loco Clælia exprobrat juvenibus noſtris pulvinum aſcendentibus in eâ illos urbe ſic ingredi, in qua etiam feminas equo donavimus*; id etiam Juvenalis tanquam ſuperbum [f] carpit:

Qui dedit ergo tribus patruis aconita vehatur
Penſilibus plumis, atque illinc deſpiciat nos.

In quo tamen pulvino qui ferebantur, jacebant [g] reſupini, non ſedebant, quemadmodum Lipſius docet; ante uſum verò pulvinorum ſubſtraviſſe pelles videntur; idque heroicis temporibus eſt uſurpatum; hine Virgilius [h] cecinit.

Præcipuumque thoro, & villoſi pelle leonis
Accipit Æneam, ſolioque invitat acerno.

DSSERTATIO XXV.

De Oratione Craſſi.

In quocunque genere cauſæ docilitas, & attentio auditorum concilianda eſt; benevolentia autem non ſemper. Poëtæ invocatione Muſarum attentionem potiùs aucupantur, quàm benevolentiam, licèt Quintilianus repugnet. Reginam Mortalium Euripides eloquentiam dixit. Eloquentiæ laudes.

RHetorum eſt illud pervulgatum, contritumque præceptum initio dicendi dociles, & attentos, & benevolos auditores, prout cauſæ genus, quam ſuſcepimus, poſtulat, eſſe faciendos; & docilitatem quidem auditorum, attentionemque omne genus cauſæ deſiderare [i] Quintiliano videtur. Quid enim prodeſt apud eos verba facere, qui neſciunt, quid dicas, aut non attendunt? nonne id eſt, ut [l] poëtæ loquuntur, ſurdis omnino canere? benevolentiam ſemper aucupari non eſt neceſſe. Neque enim qui laudes Deorum, aut heroum celebrabant, benevolentiam auditorum conciliare ſibi cogebantur; propterea quod omnes, qui non omnino ſunt contemptores Numinis, qui pauci ſunt, divinam illam, immortalemque naturam laudibus ferri concupiſcunt; & in quibus eſt aliquis ſenſus humanitatis, eorum laudes, qui egregiis factis immortalitatem ſunt conſequuti, pronis auribus accipiunt univerſi. Nec qui Athenis orationes in eorum funere [m] habebant, qui pro Patriâ dimicantes mortem oppetierant, quæ in oratione Athenienſes apud Athenienſes laudabant, quod eſſe facillimum Socrates [n] pronunciavit, magnopere laborare debebant, ut libenter audirentur ab iis, de quorum amplitudine verba faciebant; quum, ut Themiſtocles [o] verè dicere ſolebat, unicuique jucundiſſimum ſit acroama vox ejus, a quo ſua virtus prædicatur. Omnes denique, qui exornant aliquem dicendo, vel apud deliberantes ſententiam dicunt, quod genus deliberativum vocant, non habent ferè neceſſe captare benevolentiam auditorum; nam & qui laudat, fungitur munere haudquaquam in vulgus odioſo, & qui deliberanti conſilium dat, eo ipſo quod conſulit, auditorem ſibi demeretur; 1

a Dio Caſſius libr. 59. *b* Juvenal Sat. 3. verſ. 154. *c* Plaut. in Sticho Act. 1. Sc. 2. v. 35. *d* Cicer. in Verr. libr. 5. de Supplic. *e* Seneca de Conſol. ad Marciam c. 16. *f* Juven. Sat. 1. v. 158. *g* Plutarch. Symp. quæſt. libr. 5. quæſt. 6. Vid. Jo: Alſtorphium de Lecticis Veterum. *h* Virg. Æneid. libr. 8. v. 157. *i* Quintil. libr. 4. cap. 1. *l* Virg. Ecl. 10. v. 8. *m* Plato in Menexeo. Ariſtot. l. 1. Rhet. & A. Gell. Noct. Act. l. 10. c. 18. *n* Socr. apud Plat. ibid. in princ. *o* Plut. in Vit. Themiſt.

at dociles, & attentos non ſolùm oratores,
verùm etiam alii ſcriptores faciunt; ſiqui-
dem & poetæ, qua de re ſint ſcripturi,
proponunt, & ſe de rebus eximiis, & il-
luſtribus dicturos eſſe confirmant, & invo-
catione Muſarum attentionem ſibi concì-
liant magis, quàm, ut [a] Quintilianus pu-
tat, benevolentiam; quum quod ſine Deo-
rum immortalium ope confici non poteſt,
magnum eſſe videatur; & Hiſtorici non
minùs ut initio operum ſuorum attentum
reddant, docilemque lectorem, ſolent la-
borare, ut exempla paſſim declarant; & ce-
teri ſcriptores docilitatem, attentionemque
deſiderant. Quod autem alii præſtant aper-
3 tiùs, id occultiùs, & artificioſiùs initio o-
peris de Oratore, quod ſuſcepimus ex-
plicandum, Cicero præſtitit; nam quum
docilem lectorem reddidiſſet, proponendo
ſeſe ea litteris mandaturum, quæ doctiſſimi,
& ejus ætatis longè diſertiſſimi homines
inter ſe de ratione dicendi ſunt colloqu-
ti; induxit deinde Craſſum oratoriæ facul-
tis laudes celebrantem, qua Craſſi oratio-
ne lectorem ſibi attentum concinnavit;
eſt enim naturâ comparatum, ut eos atten-
tè, qui de rebus magnis, atque præclaris,
& laude dignis diſſerunt, audiamus. Eâ ve-
rò oratione, de qua ſumus hodierno die,
& deinceps dicturi, collaudat Sulpicium,
& Cottam, quòd ineunte ætate tantam eſ-
ſent eloquentiæ laudem conſequuti, ut non
æqualibus tantum antecellerent, ſed etiam
majoribus natu compararentur. Hac occa-
4 ſione ſumptâ confirmat nihil ſibi in rebus
humanis eloquentiâ præſtabilius, nihil ma-
jus videri; quòd ea hominum mentes te-
nere, cœtus allicere, devincire, moderari,
quò autem velit, voluntates impellere, un-
de velit, poſſit deducere; ejus præſtantiam
ex eo perſpici poſſe, quòd in omni libero
populo regnum quoddam tenuerit animo-
rum; ex quo conſtat hanc facultatem re-
ginam ſuapte naturâ eſſe Mortalium, quod
Euripides [b] veriſſimè dixit. Nam ubi ho-
mines liberi ſunt, & arbitrii ſui huic ſoli
volunt inſervire, nec ſponte alterius im-
periis, niſi hujus, obſequuntur. Nec id eſſe
mirum aſſeverat; eſt enim admirabile ma-
ximè, quod omnibus natura dedit, id poſ-
ſe vel unum, vel cum paucis egregiè præ-
ſtare; nihil autem ornatâ oratione jucun-
dius, nihil gravius eo ſermone, in quo
ſententiarum pondus certet cum ſplendo-
re verborum, & orationis nervi cum copiâ
dicendi, cum eloquentiæ ſpecie, ac ve-
nuſtate junguntur. Id verò potens, atque
magnificum, quod oratoris eloquentiâ po- 5
puli motus excitantur, ſedanturve, ſena-
tùſque gravitas, ac judicum religiones con-
vertuntur; nec minùs planè regium, libe-
rale, munificum, quod oratoris beneficio
ſupplicibus fertur auxilium, afflicti exci-
tantur, in capitis diſcrimen adductis peri-
cula depelluntur, a ſordibus, a lacrymis
ad meliorem cultum, fortunamque rei tra-
ducuntur. Jam adversùs calumniantium
fraudes, adversùs Inimicorum odia, adver-
sùs perditorum civium furorem, & ſcelus
eloquentiæ arma eſſe tutiſſima; ſiquis quip-
pe ſe innocentiâ ſolâ tectum confidit im-
proborum, malevolorum, invidorumque
machinas, & aſtus eluſurum; Therame-
nis [c], Ariſtidis [d], Socratis [e], Phocionis [f];
Rutilii [g] exemplis redarguitur; qui quum
eſſent exemplar innocentiæ ab Inimicis
circumventi vel exilium, vel iniquiſſimam
mortem pertulerunt. Illa verò oratorum
ornamenta non contemnenda, quòd in 6
omni genere ſermonis orator excellit, fa-
cetiis affluit, omni eſt doctrinâ, & humanitate
perpolitus; quare [h] quum oratione præci-
puè homines mutis animantibus antecel-
lant, in oratione poliendâ, perficiendaque,
& augendâ nobis laborandum inprimis;
ut qua re homines vel maximè beſtiis præ-
ſtant, eâ nos ceteris hominibus præſte-
mus. Hæc [i] enim homines a ferâ, agre-
ſtique vitâ ad hanc plenam manſuetudinis,
plenam humanitatis deduxit; eloquentes
nimirum diſperſos homines, & in ſilvis
ferarum more degentes in urbes congre-
garunt, congregatis leges, judicia, jura
deſcripſerunt. Neque enim illi feri, illi
agreſtes, illi neſcii juris, & æquitatis igna-
ri, & ſocietatis impatientes unquam ſe le-
gum jugo ſubmiſiſſent, niſi aliquis oratione
prudenti oſtendiſſet commoda ſocietatis,
legum bona, utilitatem civitatum, damna,
calamitateſque, quæ a ſolitudine, agreſti-
que vitâ in humanum genus redundarent;
quàm longè jus injuriæ præſtaret, quan-
to tutiùs inter homines, quàm inter bel-
luas vita degeretur. Hæc eſt ferè ſenten-
tia orationis, quam habens [l] Craſſus in-
ducitur; quam nos quàm pauciſſimis com-
plexi ſumus, ut tota ſub aſpectum veſtrum
caderet; de iis autem, quæ eâ continen-
tur, aliis diebus diſſeremus.

DIS-

[a] Quintil. Inſtit. Orat. libr. 4. cap. 1. [b] Euripid. in Hecubâ. [c] Suid. in V. Θηραμένης. [d] Plutarch. in Vit. Themiſtocl. Herodot. in Uraniâ, ſive libr. 8. cap. 79. & Cornel. Nep in Vit. Ariſtid. cap. 3. [e] Diog. Laërt. in Vit. Socrat. libr. 2. [f] Cornelius Nep. in Vit. Phocionis cap. 19. [g] Seneca de Beneficiis libr. 6. cap. 37. de Conſol. ad Marciam cap. 22. & Epiſt. 24. [h] Cicero de Inventione circa princip. [i] Idem libr. 1. de Oratore, & pro P. Sextio. [l] Craſſus apud Ciceronem libr. 1. de Oratore.

DISSERTATIO XXVI.

De Jurejurando Judicum.

Antiquitus Judices erant Reges; ſed Principum ſocordiâ, & legum multitudine, atque diſcrepantiâ factum eſt, ut privati judicent. Anicula à Philippo dormiente ad vigilantem appellavit. Judices, & Arbitri in leges jurabant; ſcilicet ſe a legibus non receſſuros; ſicut ſe rata, & firma Cæſaris acta habituros jusjurandum præſtabant, qui in acta Cæſaris jurabant. Tiberius, quominus in acta ſua juraretur, interceſſit. Divinatio eſt cauſæ genus, quo quæritur, quis accuſator ſit futurus. Lege Juliâ cautum eſt, ne quis viginti annis minor eſſet Judex.

IN oratione Craſſi, quâ Cicero laudat
eloquentiam; quæ præbet occaſionem eloquentiſſimis viris diſſerendi
de oratoriâ facultate, cujus ſententiam complexi ſumus heſterno die,
multa ſunt, quæ debent a nobis illuſtrari;
ſed alia in aliud tempus differemus; longum quippe eſt de omnibus diſputare; hodierno die nobis hæc dumtaxat verba Ciceronis explicanda [a] proponemus: *quid
&c. aut tam potens, tamque magnificum, quàm
populi motus, judicum religiones, ſenatus gravitatem unius oratione converti?* cui loco Ci-
1 ceronis ut lucem afferamus, cauſam, cur
judicibus propriè religionem tribuat, exponemus. Judicandi munus Antiqui maximum, maximique momenti exiſtimabant;
judices enim intelligebant habere in cives
vitæ, neciſque poteſtatem; ex judicum
arbitrio bona cujuſque, fortunaſque pendere; judicem eſſe legem viventem, judicum fide, & religione Reipublicæ ſalutem contineri; quæ juſtitiâ frui, hoc eſt
fundamento, & vinculo civitatis non poteſt,
ſi careat judicum æquitate. Quapropter
& heroicis temporibus, ut [b] ex Homero,
aliiſque poëtis conſtat, judicandi munus
ad Reges pertinebat, quia id regium maximè videbatur, qui mos poſtea diutiſſimè
manſit. Hinc [c] Philippum Regem accepimus, quum inter jus dicendum dormitaret, ab aniculâ increpitum; nam quum
contra ipſam judicaſſet, ea exclamavit, *provoco*: ad quem? reſpondit Philippus commotior; a Philippo, inquit, dormiente ad
vigilantem; quo audito Philippus causâ
diligentiùs cognitâ aniculæ litem adjudicavit. Hinc aſſiduitatem in jure [d] dicundo
Cæſaris, Auguſti [e] diligentiam Hiſtorici 2
laudant; contra levitatem [f] Claudii, & inconſtantiam damnant. Nec Regum ſolùm
fuit, ſed & Cæſarum judicia exercere, donec ſocordiâ Principum, & multitudine,
ac diſcrepantiâ legum factum eſt, ut, quod
maximè regium eſt, privatorum eſſe videretur. Quo fit, ut, quum juſtitiæ fruendæ
causâ conſtituti ſint Reges, juſtitiâ autem
per judices fruamur, non Reges, ſed privati regium munus adminiſtrent, & habeant
Regum vim, & poteſtatem. Quum igitur
ſumma Reipublicæ in judicum fide, æqui- 3
tate, religione ſit poſita, meritò Veteres hanc maximis vinculis aſtringendam,
ne ullâ vi labefactari, aut agi tranſverſa
poſſet, cenſuerunt; maximum [g] autem
religionis, & fidei vinculum jusjurandum;
idcirco judices juratos ſententiam ferre
coëgerunt. Non ergo mirum, ſi Cicero judicibus tribuit religionem, quum judices
jurisjurandi [h] religione, quæ maxima eſt,
tenerentur; ideo Cicero oratione pro Sexto Roſcio Amerino ſic ait: *nonne cum
multa indigna, tum vel hoc indigniſſimum eſt,
vos idoneos habitos, per quorum ſententias,
jusque jurandum id aſſequantur, quod antea
ipſi ſcelere, & ferro aſſequi conſueverunt?* &
in oratione pro Aulo Cluentio: *illi*, inquit, *audiebant, de quo jurati ſententias ferre debebant*; loquitur autem de judicibus;
& ſecundâ in Verrem actione: *hoc factum
eſſe in hac civitate, quum ſenatorius ordo judicaret, ut diſcoloribus ſignis juratorum hominum ſententiæ notarentur*. Jurabant autem
judices in leges, quo jurejurando confir- 4
mabant ſeſe a ſententiâ legum non receſſuros; ſicut qui in acta Cæſaris jurabant,
jusjurandum præſtabant ſeſe rata, & firma
Cæſaris acta habituros. Hujus exemplum
rei eſt apud Dionem libro quadrageſimo
ſeptimo, ubi ſic Hiſtoricus loquitur: *ἐν
τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ αὐτοί τε ὤμοσαν, καὶ τοὺς
ἄλλους ὥρκωσαν βέβαια πάντα τὰ ὑπ' ἐκείνου Καίσαρος Ὀκταυιανοῦ γενόμενα*: quæ verba ſic latinè redduntur: *primo anni die juraverunt,
& alios jurejurando adegerunt omnia Cæſaris
acta rata habituros*. Hoc exemplo eſt inſtitutum, ut magiſtratus in acta Principum
jurarent; ideo [i] Tiberius moderationis egregiam laudem tulit, quòd interceſſit,
quominus in acta ſua juraretur. Sed ut ad
judices revertamur, non ſolùm judices co- 5
gebantur ſecundùm leges judicare, ſed etiam pœnâ a legibus conſtitutâ eſſe conten-

[a] Cicero de Orator. libr. 1. [b] Homerus in Iliade. [c] Plutarch. in Apophthegmat. [d] Sueton. in Vitâ Cæſaris cap. 43. [e] Idem Suetonius in Vit. Auguſti cap. 33. [f] Idem in Vitâ Claudii capit. 15.

[g] A Gell. libr. 7. cap. 18. & Cicer. libr. 3. de Offic. [h] Aſcon. Pæd. Act. 2. in Verr. [i] Corn. Tac. Annal. libr. 1. cap. 72. & Suet. in Vit. Tiber. cap. 26. & Dion Roman. Hiſtor. libr. 57.

ti; itaque majora crimina, quàm ut ordinariâ pœnâ plecti deberent, ſenatus ipſe judicabat, qui nullius præſcripto legis tenebatur. Unum genus cauſæ fuit, ut Aſconius [a] Pædianus teſtatur, in quo judices jurejurando ſoluti ſententiam ferebant; quum de accuſatore conſtituendo quærebatur; quod cauſæ genus divinatio nuncupatur, eo quod judices de eo, quod eſſet futurum, judicarent; cujus exemplum eſt apud Ciceronem in Verrem, ubi Tullius [b] quærit ſibi, an Cæcilio committenda ſit Verris accuſatio; in ceteris cauſis judices jurisjurandi religione tenebantur; & ideo Cicero judicibus, ut diximus, religiones attribuit. Nec id proprium ju-
6 dicum Romanorum, ſed etiam [c] Athenis jurabant judices ſe ſecundùm leges, & ſcita populi, & quingentorum ſenatus conſulta judicaturos. Jurabant & ſe veterum injuriarum memoriam non habituros, & ſe trigeſimum ætatis annum compleviſſe; ideo Julius [d] Pollux ait: *ἐδίκαζον δὲ οἱ ὑπὲρ τριάκοντα ἔτη*: hoc eſt: *de cauſis cognoſcebant, qui triginta annos confecerant*; in quo cautiores Athenienſes, quàm Romani; nam lege Juliâ cautum [e] eſt, ne quis minor annis viginti in judicibus ſederet. Præterea
7 jurejurando affirmabant ſe, & accuſatorem, & reum ſimiliter audituros; ideo Demoſthenes de Coronâ dixit: *ἀλλὰ τοὺς νόμους, καὶ τὸν ὅρκον, ἐν ᾧ πρὸς ἅπασι τοῖς ἄλλοις δικαίοις, καὶ τοῦτο γέγραπται, τὸ ὁμοίως ἀμφοῖν ἀκροάσασθαι: τοῦτο δ' ἐστὶν, οὐ μόνον τὸ μὴ προκατεγνωκέναι μηδὲν, οὐδὲ τὸ τὴν εὔνοιαν ἴσην ἀμφοτέροις ἀποδοῦναι, ἀλλὰ καὶ τὸ τῇ τάξει, καὶ τῇ ἀπολογίᾳ, ὡς βεβούληται, καὶ προῄρηται τῶν ἀγωνιζομένων ἕκαστος, οὕτως ἐᾶσαι χρήσασθαι*: quæ verba ita verti poſſunt: *ſed leges, juſque jurandum, in quo præter cetera jura & hoc conſcriptum eſt, ſimiliter ambos audire: hoc autem eſt non ſolùm nihil præjudicati afferre, neque æqualem ambobus tribuere benevolentiam; ſed & permittere, ut unuſquiſque eorum, qui vocantur in judicium, utatur eo ordine, & defenſione, qua uti voluit, & præoptavit*. Ad hæc jusjuran-
8 dum dabant ſe ob rem judicandam dona non accepturos; qui ſecus feciſſet, pecuniâ mulctabatur; in quo ſeveriores longè Romani, qui [f] judices pecuniâ corruptos capite puniebant; licèt hæc pœna poſtea fuerit mitigata; teſtemque invocabant Apollinem patrium, & Cererem, & Jovem Regem; quos precabantur, ut, ſi pejeraſſent, ſe malos malè perderent, ſuamque domum, ſtirpemque omnem eodem exitio involverent. His religionibus judices obſtringebantur; ſed & arbitri jurejurando fidem ſuam obligabant.

DISSERTATIO XXVII.

De Facetiis oratorum.

Laurea Tullius libertus tres libros de Ciceronis facetiis conſcripſit. Licèt Demoſtheni ſales defuiſſe tradant, illius multa ſalſiſſima celebrantur. Facetus *interdum pro* eleganti, *&* ſcito *accipitur. Athenis fuit locus, in quem ſexaginta ſcurræ conveniebant; quorum facetias ad ſe perſcribendas quotidie curavit Philippus. Lamia, & Gnathæna meretrices facetiis præſtiterunt.*

MAcrobius [g] non contemnendus Auctor duos eloquentiſſimos Romanorum viros Plautum, & Ciceronem animadvertit omnem gentem togatam, cunctumque nomen latinum facetiarum copiâ, & urbanitate ſuperaſſe; adeo ut alterius
comœdiæ ex multitudine ſalsè, argutèque 1
dictorum noſcerentur; alterius tam multi ſales circumferrentur, ut Laurea Tullius ejus Libertus tres libros de Ciceronis facetiis conſcripſerit; Cæſar [h] autem orator non ignobilis hac urbanitatis laude dicitur præſtitiſſe; & Craſſus [i] qui ſuæ ætatis oratores vicit univerſos, jocorum copiâ, & elegantiâ nemini concedebat; Lucilius magis putatur ſale redundaſſe, quàm doctrinâ; Demoſtheni [l] verò ſummo Græcorum rhetori & ſi ferunt ſales defuiſſe, tamen in eâ ſententiâ ſum, ut magis putem facetiis uti noluiſſe, quòd eſſet auſterior naturâ, utpote qui a vino [m] abſtineret, ſemperque gravioribus curis diſtineretur, quàm quòd ei facetè dicendi facultas defuerit. Siquidem [n] etiam Demoſthenis nonnulla ſalſiſſima dicta celebrantur; cujuſmodi eſt illud, quo [o] Pytheam Athenienſium legationes traducentem refutavit. Quum enim Pytheas aſinino lacti Athenienſium legationem comparaſſet; quòd ſicut lac aſininum in quam domum infertur, eam ægram eſſe licet conjectare; ita in quam civitatem Athenienſium legatio veni-

[a] Aſconius Pædian. ad Cicer. Act. 2. in Verrem, Cicero pro Cluentio. [b] Cicero Divinat. in Verrem. [c] Julius Pollux libr. 8. cap. 6. & 7. & Heraclid in Polit. Athenienſ. in fin. [d] Idem Julius Pollux ibidem. [e] L. cum lege 41. ff. de Arbitris ſecundùm Pand. Florentin. [f] Aul. Gell. libr. 20. cap. 1. [g] Macrob. Saturnal. libr. 2. cap. 1. [h] Cicero de Clar. Orator. & libr. 2. de Orator. [i] Cic. libr. 2. de Oratore, & Plin. Nat. Hiſtor. libr. 17. cap. 1. [l] Cicer. libr. 2. de Orator. [m] Plutarch. Sympoſ. quæſt. libr. 9. quæſt. 6. & Athen. libr. 2. cap. 6. [n] Cicer. in Oratore ad Brutum. [o] Plutarchus in Vitâ Demoſthenis.

Google

veniret, eam eſſet neceſſe ægrotare; Demoſthenes id adverſarii dictum in Athenienſium laudem convertit; nam ut, inquit, lac aſininum cauſâ ſalutis infertur; ita Athenienſium legatio ſemper adeſt ad civitatum ſalutem reſtituendam. Illud e-
2 tiam [a] a Demoſthene falsè dictum memoratur, quum Demades dixiſſet: me Demoſthenes, ſus Minervam, reſpondit Demoſthenes: atqui iſta Minerva nuper in adulterio deprehenſa eſt. Nec minùs facetum illud, quod in furem, qui Chalcus vocabatur, nocturnas ipſi vigilias, lucubrationeſque exprobrantem dixiſſe fertur: ſcio, inquit, me tibi moleſtum eſſe, quòd accendo lucernam, & ad populum converſus: ne miremini, inquit, furta fieri quàm plurima, quum parietes lateritios, Chalcos fures habeamus; luſit in ambiguo nominis *Chalcus*, quo fur ille appellabatur, quæ vox æreum græco ſermone ſignificat. Qui joci ſunt argumento, ne illum quidem oratorem, quem propter gravitatem, ſeveritatemque morum haudquaquam aptum ad riſum fuiſſe tradiderunt, ſalibus, facetiiſque caruiſſe; ex quo colligi poteſt quanta ceteri oratores egregii urbanitate redundarint, quum qui ejus expers prorſus fuiſſe dicitur, eâ reperiatur abundaſſe. Jure igi-
3 tur Cicero eloquentium vult eſſe proprium ſermonem facetum, & ſalibus affluentem; is autem locus Ciceronis ad hunc modum ſe [b] habet: *age verò, ne ſemper forum, ſubſellia, roſtra, curiamque mediteris; quid eſſe poteſt in otio aut jucundius, aut magis proprium humanitatis, quàm ſermo facetus, ac nullâ in re rudis?* Qui Ciceronis locus ex his, quæ diximus, non incommodè poſſit explicari; quum oſtenderimus oratores omnes facetiarum, & urbanitatis laudem aſſequutos; conſtat a Cicerone meritò ſermonem facetum in eloquentiæ laudibus poni; ut enim iram, vel invidiam conciliare, vel miſericordiam, ita riſum movere eſt proprium oratoris. Atque hac dote non ſine cauſâ gloriatur orator; nam & in negotio multa confecerunt tempeſtivæ facetiæ; & in otio nihil eſt feſtivius, nihil, quod animos magis levet, relaxet, ad hilaritatem excitet, quàm ſales. Verumta-
4 men non me fugit Ciceronis locum aliter poſſe enarrari; facetum quippe dici conſtat interdum non quod riſum movet; quo genere Plautus, vetuſque Græcorum comœdia redundavit; nec quod acumine ſuo delectat ingenium, & quaſi vellicat; ſed quod eſt elegans, & ſcitum, quod ab ineptiis, atque ſtultitiâ quàm maximè diſſidet; quod rem verbis ob oculos ponit. Hinc [c] Horatius Virgilio tribuit facetum dicendi genus, ſic enim loquitur:

...... *molle, atque facetum*
Virgilio annuerunt gaudentes rure Camœnæ;

quum virgiliana majeſtas nunquam facetiis utatur, & ſalibus; & Catullus [d] appellat ſæculum inficetum his verbis:

O ſæclum inſipiens, & inficetum!

Quo in loco inficetum ſæculum non ſignificat id, quod dictis argutis, & ſalſis caret; ſed rude, & minùs intelligens pulchritudinis elegantiarum, & venuſtatum, quibus Lesbia præfulgebat. Quapropter vetus [e] Gramma-
ticus facetum eſſe docet eum, qui facit ver- 5
bis, quod vult; & Iſidorus in Gloſſis manuſcriptis tanquam idem ſignificantia videtur ponere facetum, & eloquentem, quum ait: *facetus, urbanus, dicax, eloquens*. Quæ exempla declarant ſic accipi locum Ciceronis poſſe; ut facetus dicatur orator, etiam ſi riſu movendo, ſalibuſque minùs valeat; ne Tullii dictum confutare videatur exemplum Demoſthenis iis, qui putant illum virum ingenio fuiſſe ad jocandum minùs idoneo, & accommodato. Et ſanè Cicero videtur ſeipſum exponere; nam paulo poſt, ubi Scævola ad hunc locum reſpondet, nihil loquitur de facetiis, ſed [f] ait: *alterum, quod remoto foro, concione, judiciis, ſenatu, ſtatuiſti, oratorem in omni genere ſermonis, & humanitatis eſſe perfectum*; quæ ſatis oſtendunt Craſſum non tam ſalſum, & dicacem oratorem eſſe voluiſſe, quàm in omni genere ſermonis elegantem, & perpolitum. Præſertim quum arguté, facete-
que dicta non ita propria doctorum habean- 6
tur, ut non etiam imperitis contigerint; nam equitum [g] Romanorum facetiſſimus fuit Granius, etiam ſi non doctiſſimus; & Sarmentus [h] ſcurra jocis, & facetiis affluebat. Nec aliâ arte paraſiti ſibi victum quærebant, & divitum cenas affectabant, quàm ridiculis, & ſalſis dictis; hinc apud comicum [i] Poëtam paraſitus queritur paraſitorum artem non eſſe in pretio, ſed periiſſe funditus; neminem ridere jocoſa dicta; ſe in frequenti hominum conventu prompſiſſe unum de dictis melioribus, quibus antea menſtruum victum ſolebat conſequi; & neminem ſe ad cenam vocaſſe, neminem arriſiſſe; ſed ſe dictum, & cenam perdidiſſe. Athenis [l] autem fuit lo-
cus, in quem ſexaginta ſcurræ convenie- 7
bant, non illi quidem ſatis eruditi, ſed qui riſum movere poſſent; adeo ut, horum fa-

ce-

a Plutarch. in libr. cui titulus: Præcepta gerendæ Reipublicæ. b Cicer. in Orat. libr. 1. paulo poſt princ. c Horat. libr. 1. Sat. 10. d Catull. epigr. 44. e Donatus ad Eunuch. Terent. Act. 3. Sc. 1.

f Cicer de Orat. libr. 1. g Idem de Orat. libr. 2. h Horat. ſerm. libr. 1. Satyr. 5. v. 52. i Plautus Capt. Act 3. Sc. 1. l Athen. libr. 14. cap. 5.

cetiæ ut ad ſe perſcriberentur quotidie,
curaſſe Philippum Regem tradat Athenæus;
ſed[a] idem ſcriptor Lamiam nobile ſcortum,
& Gnathænam facetiis tradit præſtitiſſe;
ac multarum meretricum facetiſſima dicta,
& urbanitatis plena commemorat. Ne i-
gitur oratori Ciceronem tribuiſſe laudem
affirmemus, quæ indoctis, & ſcurris, &
paraſitis, & ſcortis contigit, facetum ſer-
monem eſſe doctum, ſcitum, venuſtum,
perpolitum interpretabimur.

DISSERTATIO XXVIII.

In eundem Ciceronis locum.

Qui alicujus diſciplinæ perfectam ſcientiam vult comparare, univerſas poſſidere eum oportet. Initio rhetores de quacumque re propoſitâ ſe poſſe dicere profitebantur; poſtea hanc tandem philoſophi ſibi vindicarunt; hinc nonnulli apicularum laudationes inſtituerunt, ſalis, mortis, febris, & aliarum hujuſmodi rerum. Carneadem, quum ab Athenienſibus Romam legatus miſſus eſſet, cogere, non perſuadere Romani dictitabant. Hippias Eleus non ſolùm omnium rerum ſcientiam ſe tenere gloriabatur, ſed etiam omnes artes; adeout annulum, veſtem, & calceos, quos gerebat, ſuis manibus confeciſſe dicatur.

A Doctiſſimis viris præclarè dictum
acceptimus, Auditores ornatiſ-
ſimi, omnes artes liberales, &
diſciplinas ita cognatione qua-
dam eſſe conjunctas, inter ſe-
que connexas, ut a ſe invicem divelli, ſe-
pararique non poſſint; ſed qui unius per-
1 fectam ſcientiam ſibi vult comparare, co-
gatur in aliarum quoque ſtudio elaborare,
& ei, qui unam concupivit, appetendæ
ſint univerſæ; nec alias aliis eſſe impedi-
mento, ſed ſe invicem adjuvare non o-
bruentes ingenia multitudine, ſed alentes
cognitione rerum maximarum. Quapropter
aliam volunt eſſe rationem exercitationum,
quæ ad corpus pertinent, & ſtudiorum,
quæ ſpectant ad animum excolendum; in
exercitationibus corporis, qui multis ope-
ram dederunt, in ſingulis deteriores repe-
riuntur; ut[b] pentathli, qui quia ſe in
quinque certaminum generibus exerce-
bant, ab iis, qui in uno dumtaxat elabo-
rarant, vincebantur; in doctiſſimis autem
eum maximè antecellere, qui aliarum quo-
que ſcientiam aſſumpſerit; tales[c] fuiſſe Py-
thagoram, Democritum[d], Platonem, a-
lioſque nonnullos, quos in philoſophiâ per-
fectos putant extitiſſe; qui orbem illum
diſciplinarum ſcientiâ, & cognitione com-
prehenderant; & nullius artis, qua ornan-
tur animi, & aluntur, expertes eſſe vo-
luerant. Quod ſi nobiles diſciplinæ, quæ
tam inter ſe diverſæ videntur, ita cohæ- 2
rent, ita copulantur, ut qui in unâ excel-
lit, in aliis rudis eſſe non poſſit; quanto
magis in eloquentiâ, quæ una eſt, non mul-
tiplex, qui forenſibus cauſis dicendi ſum-
mam gloriam eſt conſequutus, eum neceſ-
ſe eſt in omni genere ſermonis eſſe perfe-
ctum, nec in foro tantum, & in curiâ a-
nimos auditorum detinere; ſed & inter
Amicos in familiari colloquio eſſe jucun-
dum; & quum ſe ad ſtudia contulerit alia-
rum facultatum, de iis ornatiſſimè poſſe,
copioſiſſimeque diſputare? Atque hoc eſt,
quod ait[e] Cicero in loco, quem explica-
mus: *age verò ne ſemper forum, ſubſellia,
roſtra, curiamque mediteris, quid eſſe poteſt
in otio aut jucundius, aut magis proprium hu-
manitatis, quàm ſermo facetus, ac nullâ in re
rudis?* nam facetum ſermonem diximus ap-
pellari non tam eum, qui ſale, facetiiſque
affluit, ſed qui ſcitus eſt, & elegans, &
omnes eloquentiæ numeros complectitur.
Quapropter affirmare videtur oratorem de 3
quacunque re, quam tractare voluerit,
graviter, eleganter, & cum ſummâ uber-
tate dicturum; quod initio rhetores anti-
qui profitebantur, qui nullis terminis cir-
cumſcribebant jus ſuum. Ideirco[f] Gorgias
Leontinus princeps eſt auſus in magno ho-
minum conventu de quacumque re pro-
poſitâ extempore diſceptare; quem vulgò
ſequuti rhetores de omnibus, quæ poſſunt
in diſceptationem venire, dicere non re-
cuſarunt; itaque & de rerum naturâ, &
de mathematicis, & de re militari, & de
ratione medendi, & de moribus, ceteriſ-
que, quum auditores ſe de iis audire velle
dixiſſent, diſſerebant. Cujus oſtentationis
generi ſic indulſerunt, ut nihil tam par-
vum fuerit, quod non verbis extollere; ni-
hil contra tam amplum, tamque ſplendi-
dum, quod non dicendo abjicere, & ob-
ſcurare; nihil tam abſurdum, quod non
perſuadere contenderent. Quocirca Po-
lycrates[g] Buſiridem immaniſſimum tyran- 4
num laudavit, & Socratem mitiſſimum vi-
rum,

a Athen. libr. 13. cap. 9. b Feſt. Pomp. in V. *Pentathlum*. c Diog. Laërt. & Jamblichus in Vit. Pythagor. d Idem Laërt. in Vit. Democrit. & Platonis. e Cicer. de Orator. libr. 1. f Cicer. de Orator. libr. 1. & Dionyſ. Halic. in judicio de Iſocrate, & Quintilian. Inſtit. Orat. libr. 12. cap. 11. g Iſocrat. in laudatione Buſiridis in proœmio, & Demetrius Phalereus de Elocutione, & Quintil. Inſtit. Orat. libr. 2. cap. 17. & libr. 3. cap. 1.

rum, & omni laude cumulatum vituperavit; nec rhetores defuerunt, qui apicularum, & ſalis laudationes conſcriberent; Hegeſias [a] mortis laudes ornatiſſimâ oratione eſt perſequutus; nec febri non laudator contigit, nec mendicorum vitæ; cujus generis apud Lucianum leguntur & muſcæ laudes, & Phalaridis, & paraſiti, & pantomimorum; alii autem non poſſe falſum dici, alii ſermones nullos eſſe contrarios conati ſunt oſtendere; Protagoras autem, quod cuique videtur, id eſſe verum [b] affirmavit. Sed hi, quum in rebus abſurdis,
5 aut apertè falſis, aut nimis exiguis dicendi copiam oſtentarent, miraculo fuerunt imperitis, a ſapientibus contemnebantur; qui nolunt in levibus, & parvis multum operæ, ac ſtudii collocari. Ceterùm conſuetudo de quacumque re propoſitâ diſſerendi & magno in pretio fuit, & quum ab oratoribus eſſet relicta, a philoſophis retenta eſt. Nam Academia [c] hanc laudem de qualibet re acutò diſputandi, copioſeque complexa eſt; Academici ſiquidem jubebant auditores proponere, de qua re vellent audire; deque eâ in utramque partem eloquentiſſimè diſputabant. Hanc eloquentiſſimus ille Carneades illuſtravit; quem Cicero teſtatur [d] nullam rem labefactare dicendo voluiſſe, quam non everterit; nullam affirmare, quam non probarit, nullam oſtendere, quæ non tam clara, quàm ea, quæ oculis cernuntur, videretur. Hic quum
6 ab [e] Athenienſibus Romam legatus miſſus eſſet, Romani dictitabant miſſum ab Athenienſibus oratorem, qui non perſuaderet, ſed cogeret; tanta vis in illo fuit, tamque latè patens eloquentia, ut in omnes partes funderet ſe ſe, & omnia, quæcumque ſibi proponeret, beatiſſimo verborum flumine circumflueret. Hanc igitur copiam, quæ in rhetoribus vetuſtiſſimis, quæ in Academicis, & Carneade, multiſque philoſophis fuit, futuram in oratore Cicero confirmat; quum ejus proprium eſſe [f] aſſeverat ſermonem facetum, & nullâ in re rudem; & ita oratorem Cicero in antiquâ poſſeſſione collocat, qua dejectus fuerat a philoſophis; vel ipſe ceſſerat, dum laborem nimis reformidat, & infinitum putat de omnibus, quæ in diſceptationem cadere poſſunt, diſputare; & jus ſuum foro, & curiæ parietibus circumſcribit. Quas anguſtias ideo rhetores antiqui ſunt aſpernati, ut [g] Hippias Eleus, non ſolùm 7
omnium ſcientiam ſit profeſſus, non ſolùm ſe de omnibus uberrimè poſſe, & ornatiſſimè dicere ſit gloriatus, ſed etiam omnes artes tenere, quamvis minùs liberales; adeo ut & anulum, quem geſtabat, & veſtem, quam induerat, & calceos, quos induxerat, & omnem corporis ornatum, quo pulcherrimo utebatur, ſuis manibus ipſe confecerit; tanta eſt ingenii humani magnitudo, tanta mentis velocitas, ut cuncta comprehendat, cuncta tam brevi ſpatio permeet, & peragret; nec ullâ re aliâ animus magis fidem facit ſuæ divinitatis, quàm quod nullis finibus concluditur.

DISSERTATIO XXIX.

De Roſtris, Foro, Subſelliis, & Curiâ.

Fora ſeptendecim Romæ recenſet Publius Victor; Panvinius autem novemdecim. Area fori Cæſaris millies ducenties, hoc eſt tricies centena millia noſtrorum aureorum. Fori Trajani magnificentia, in cujus medio extabat columna altitudine centumviginti trium pedum. Subſellia unde appellata ſint. Fregiſſe ſubſellia dici poëtas, qui non placuerunt, putant Eruditi; ſed ex Juvenale id neutiquam deduci poteſt; certè Sidonius Apollinaris, & Savaro ejus interpres frangere ſedilia dixerunt eum, qui tantos plauſus excitaret, ut ſedilia frangerentur; nec ineptum eſt dicere Juvenalem idem voluiſſe ſignificare, ac Virgilius, quum dixit arbuſta a cicadis rumpi, & voce columnas idem Juvenalis alibi. Curia pro ſenatu accipitur, unde ſit appellata, Curiones quid eſſent. Curiæ a Sabinis virginibus nomen accepiſſe dicuntur, quamquam id Plutarchus negat. Curia Calabra a calatione nuncupata eſt.

QUod rhetores [h] tradunt omnem vim oratoris in tres partes eſſe diſtributam; earum unam ad demonſtrativum quod appellant genus, quod ἐπιδεικτικὸν Græcis dicitur, pertinere; cujus generis orationes apud

[a] Valer. Maximus libr. 8. cap. 9. & Quintilian. Inſtit. Orator. libr. 3. cap. 7. [b] Cicer. quæſt. Academic. libr. 2. Diogen. Laërt. libr. 9. ſegm. 51. in Vitâ Protagor. Plato in Theæteto, Ariſt. Metaphyſ. libr. 3. cap. 5 & Sextus Empiric. adversùs Mathemat. [c] D. Auguſtin. contra Academicos. [d] Cicero de Orator. libr. 2. [e] Ælian. libr. 3. cap. 17. Var. Hiſtor. Aul. Gell. libr. 17. cap. 21. Cic. de Oratore libr. 2. & in Epiſt. ad Atticum libr. 12. & Plin. Naturel. Hiſtor. libr. 7 cap. 30. Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 5. in fin. [f] Cicer. libr. 1. de Orator. [g] Apulejus Floridor. libr. 2. & Quintil. Inſtitut. Orator. libr. 12. cap. 11. [h] Ariſtotel. Rhetoric. libr. 1. cap. 3. Cicero libr. 2. de Oratore, Quintilian. Inſtit. Orator. libr. 3. cap. 4.

Digitized by Google

pud populum viget; aliam ad deliberatio-
nem, quæ in ſenatu celebratur; tertiam
ad judicia, quæ in reis defendendis, vel ac-
cuſandis explicat vim ſuam; id [a] Cicero
1 tangit his verbis, quæ hodierno die nobis
proponimus explicanda: *age verò, ne ſem-
per forum, ſubſellia, roſtra, curiamque me-
diteris.* Nominat Cicero loca, in quibus
omnis oratorum eloquentia explendeſce-
bat; nam omnis oratio aut ad populum,
aut ad judices, aut apud ſenatum habebatur.
Roſtra, & Forum indicant conciones, qui-
bus populi vis, aut excitabatur, aut inci-
tata comprimebatur; de bello inferendo,
de pace faciendâ, de creandis magiſtrati-
bus agebatur, ſuadebantur leges, vel abro-
gabantur; Subſellia nobis exprimunt ora-
tiones judiciales; Curia verò eas, quæ in
ſenatu dicebantur. Nam [b] Roſtra fuerunt in
Romano Foro; quo nomine ſuggeſtus ap-
pellabatur e roſtris extructus navium, quàs
bello adversùs Antiates Romani ceperunt;
ea [c] Varro ante Curiam Hoſtiliam fixa pro-
didit; ex his oratores ad populum verba
faciebant. Idcirco Mamertinus in gene-
2 thliaco: *Romani*, inquit, *Roſtra campi novis
ornentur exuviis, & oblitos jam Quirites in
memoriam reducatis, cur ille ſolemnis concio-
nibus locus Roſtra vocitetur;* & [d] Cornelius
Severus, quum eloquentium virorum in
ſuggeſtu fixa ora tradat, ait:

Oraque magnanimûm ſpirantia pene virorum
In Roſtris jacuere ſuis. . . . . .

In ſuis Roſtris dicit ora diſertorum eſſe col-
locata; *ſuis* nimirum, quia viventes ea te-
nuerant, & in his fuerant dominati, popu-
lumque pro arbitratu ſuo rexerant; & Sue-
tonius in Cæſaris [e] vitâ: *Quæſtor*, inquit,
*Juliam amitam, uxoremque Corneliam defunctas
laudavit e more pro roſtris;* & [f] in Claudio: *in
Liviæ Auguſtæ proaviæ ſuæ contubernio manſit,
quam defunctam prætextatus etiam tum pro
Roſtris laudavit;* quæ declarant pro Roſtris
non ſolùm haberi ſolitas de Republicâ con-
ciones, verùm etiam orationes, quibus in-
ſignes viri feminæque, quum exceſſerant,
ornabantur. Ad eaſdem conciones, & ad
3 judicia etiam pertinet Forum; Fora autem
Romæ quàm plurima, quum Publius Vi-
ctor de Urbis Regionibus ſeptemdecim re-
cenſeat, Onufrius Panvinius [g] novendecim;
ſed quinque maximè celebrantur; Forum
Romanum [h], quod vetuſtiſſimum fuit, Fo-
rum [i] Cæſaris, cujus area millies ducenties
fertur [l] conſtitiſſe; forum [m] Auguſti, quod
adjectum eſt propter judiciorum, homi-
numque multitudinem, cui duo Fora non
ſufficiebant; id Martis Ultoris templo, &
Auguſti coloſſo ornabatur; in eoque pu-
blica judicia, ſortitioneſque judicum fie-
bant; quæ tria Fora Martialis intelligit his
verbis [n]: 2

Cauſas, inquis, agam Cicerone diſertiùs ipſo
Atque eris in triplici par mihi nemo foro;

Sed quartum Forum [o] Domitianus inchoa-
vit, abſolvit Nerva, & tranſitorium appel-
lavit; quinctum [p] Trajanus extruxit tan-
tâ magnificentiâ, ut non hominum, ſed 4
gigantum opus videretur; nam immanes
columnas, quibus ampliſſimæ porticus, a-
liæ ſuper alias, ſuſtinebantur, vix ab ho-
minibus excindi, vix convehi potuiſſe
quiſquam credidiſſet; totum verò ædifi-
cium in tantam altitudinem exurgebat, ut
ſpectantium oculos defatigaret, & mon-
tium montibus ingeſtorum ſpeciem præ-
ſeferret; in medio conſtitit columna alti-
tudine centum viginti trium pedum pul-
cherrimè inſculptis geſtis a ſe rebus inſi-
gnis; ſed hæc fuerunt poſtea; Ciceronis
ætate judicia in Romano Foro exerceban-
tur. Fuerunt autem Fora loca latè quoquo 2
verſus patentia, quæ porticibus cingeban-
tur, relictis viarum intervallis, quibus Fo-
rum adibatur; porticibus autem aliæ por-
ticus ſuperextructæ incumbebant; nec ſim-
plices erant porticus, ſed duplices, aut
triplices, aut etiam pluribus ordinibus co-
lumnarum. Jam ornamenta [q] ſtatuarum,
coloſſorum, ædium [r] ſacrarum, baſilica-
rumque, & columnarum non alibi plura,
quàm in Foris, viſebantur. Sed jam ad Ci- 5
ceronis locum revertamur; ad judicia per-
tinent Subſellia; hinc illud [ſ] Martialis car-
men:

Ruſe, vides illum ſubſellia prima tenentem.

Vir

[a] Cicer. de Oratore libr. 1. [b] Tit. Livius libr. 1. & 8. decad. 1. & Plin. libr. 16. cap. 4. [c] Varr. libr. 4. de L. Lat. Iſidor. libr. 15. cap. 11. Aſcon. Pædian. ad Cicer. Oration. pro Milone, & Val. Maxim. libr. 9. cap. 5. [d] Cornel. Sever. in Fragm. in princip. [e] Sueton. in Vit. Cæſar. cap. 6. [f] Idem in Vit. Claudii cap. 10. [g] Onuphrius Panvin. de Urbis Region. [h] Virgil. Æn. libr. 8. Propert. libr. 4. El. 2. Martial. libr. 1. Epigr. 77. Sueton. in Vit. Auguſti cap. 72. & Plin. Nat. Hiſt. libr. 19. cap. 1. & Corn. Tac. libr. 12. Ann. n. 24. [i] Ovid. libr. 3. de Triſt. El. 1. & Statius libr. 1. Silvar. & Martial. libr. 1. epigr. 118. [l] Suet. in Vit. Cæſar. cap. 26. & Plin. Nat. Hiſt. libr. 36. cap. 15. Vid. Henric. Glarean. in hunc loc. [m] Plin. ibid. & libr. 35. cap. 4. Suetonius in Vit. Auguſt. cap. 29. Plutarch. in Vit. Coriolani, & Ovid. de Ponto libro 4. El. 5. [n] Martial. libr. 3. epigr. 38. [o] Sueton. in Vit. Domitian. cap. 5. Æl. Lampr. in Vitâ Alexandri, & Euſeb. in Chronic. [p] Spartian. in Vit. Hadriani, Jul. Capitol. in Vit. Antonin. Philoſophi, Lamprid. in Alexandr. Sever. Aul. Gell. libr. 13. cap. 23. & P. Victor. Region. oct. Urbis. [q] Plin. Natur. Hiſt. libr. 34. cap. 6. & Vitruvius libr. 5. cap. 1. [r] Plin. libr. 15. cap. 18. Nat. Hiſt. Dionyſ. Halic. Ant. Rom. libr. 6. Strab. libr. 5. & Appian. Alex. libr. 2. Bell. Civil. [ſ] Martial. libr. 2. epigr. 29.

Vir [a] doctiſſimus ad Subſellia judicum putat referendum; & [b] Agellius dixit: *quia eloquentia in foro, & apud ſubſellia, ſilentium verò non in convivio, ſed in cubiculo eſſe debet*; & Cicero libro ſecundo de Oratore: *ergo iſta, inquit Antonius, tum a Craſſo diſcenus, quum ſe de turbâ, & a ſubſelliis in otium, ut cogitat, ſolitudinemque contulerit.* Aſconius Pedianus in divinationem Ciceronis teſtatur Subſellia fuiſſe Tribunorum, Triumvirûm, Quæſtorum, & minora judicia exercentium; & alio in loco ſubſellia eſſe affirmat eorum, qui judiciis diſceptandis operam dabant. Ædiles quoque plebeji, & alii judices, & centumviri in Subſelliis conſidebant; ſed centumvirales cauſæ non in foro, ſed in baſilicis agebantur. In Subſelliis igitur ſedebant judices; circa
6 Subſellia verò ſtabat circumfuſa populi multitudo, quæ ad audiendum oratorem convenerat; quæ, quia circumdabatur Subſelliis, & tribunali, corona dicebatur. Huc reſpicit Ovidius [c] in armorum judicio, ubi poëta ſic loquitur:

Conſedere duces, & vulgi ſtante coronâ
Surgit ad hos clypei dominus ſeptemplicis Ajax;

& Cicero [d] pro Milone, qui ſic ait: *non enim coronâ conſeſſus veſter cinctus eſt, ut ſolebat, non uſitatâ frequentiâ ſtipati ſumus*; & in [e] Verrem, quo loco ſic ait: *tamen ne putamus patronum tuum in hoc crimine cerviculam jactaturum, ac populo ſe, ac coronæ daturum?* ubi, *coronæ ſe dare* eſt ad populum orationem convertere, populi animos commovere, populum ad ſavendum cauſæ traducere. Sed Quæſitor in tribunali ſedebat;
7 teſtatur id Cicero [f] in Vatinium: *quæro ex te, Vatini, num quis in hac civitate poſt Urbem conditam tribunos plebis appellarit, ne cauſam diceret? num quis reus in tribunal ſui Quæſitoris aſcenderit, eumque vi deturbarit, ſubſellia diſſiparit, urnas deleverit?* itemque in tribunali [g] ſententiam ferebant Ædiles Curules, Prætores, Præfecti Urbis, & quicumque curuli ſellâ utebantur; præſides in provinciis, & imperatores in caſtris, quod ceſpite extruebatur; in tribunali verò ſella locabatur, a qua, [h] auctore Varrone, Subſellium eſt nuncupatum, quaſi inferior ſellâ; nam Prætor in judiciis ſellâ, Subſellio judex utebatur. Nec verò Subſellia ſolùm judiciorum fuerunt, ſed & theatrorum, & amphitheatri, & circi; ut Critici [i] notant, & vel ex hoc Suetonii loco [l] perſpici poteſt, qui ſic ait: *facto igitur decreto Patrum, ut quoties quid ſpectandum uſquam publicè ederetur, primus ſubſelliorum ordo vacaret ſenatoribus*; & ex [m] Vitruvio, qui ſic ait: *gradus, ubi ſubſellia componantur, ne minus alti ſint palma. pede.* Eadem 8
verò ratione dici Subſellia poſſunt in theatro, amphitheatro, & circo, quæ dicta ſunt in foro; nam ſicut ibi Subſellia nuncupabantur, quia tribunal erat Prætoris, & in eo ſella curulis locabatur; ita hic Prætor, vel qui ludos edebat, ex tribunali ſellâ curuli ſedens ſpectabat ludos; & qui in eodem plano ſedebant, ſub ſellâ ſedere videbantur. Idcirco [n] Suetonius teſtatur Veſtalibus locum contra Prætoris tribunal attributum. A Subſelliis autem theatrorum ductum loquendi genus obſervant eruditi; quo poëtæ, qui ſua carmina recitantes non ſteterant, non placuerant, Subſellia fregiſſe dicebantur; quod volunt ſignificaſſe Juvenalem, quum de Statio dixit [o]:

Curritur ad vocem jucundam, & carmen amicæ
Thebaidos, lætam fecit quum Statius Urbem,
Promiſitque diem; tantâ dulcedine captos
Afficit ille animos, tantaque libidine vulgi
Auditur; ſed quum fregit ſubſellia verſu,
Eſurit, intactam Paridi niſi vendat Agaven.

Fregit, inquiunt, Subſellia, hoc eſt non ſtetit, excidit, non placuit in certamine poëtarum; cujus rei Statium teſtem citant, qui in Silvis queritur ſemel ſibi adverſam fuiſſe fortunam, quum ludis capitolini Jovis certavit. Sed mihi ambigua videtur hæc
conjectatio; nam primum Statius non af- 9
firmat ſe non placuiſſe, ſed non eſſe coronatum, ſed alium fuiſſe potiorem; verba Statii ſunt hæc in [p] Silvâ ad uxorem:

...... Ter me vidiſti Albana ferentem
Dona comis, ſanctoque indutum Cæſaris auro
Viſceribus complexa tuis, ſertiſque dediſti
Oſcula anhela meis, tu quum Capitolia noſtræ
Infitiata lyræ, ſævum, ingratumque dolebas
Mecum victa Jovem ......

& in [q] Epicedio in patrem:

Nam quod me mixtâ quercus non preſſit olivâ,
Et fugit ſperatus honos, quum dulce parentis
Invida Tarpeji caneres te noſtra magiſtro
Thebais ......

Quid hic ſatyrâ dignum? quater certavit Statius, ter coronatus eſt, ſemel victus; cur

[a] Domitius Calderin. ad hunc Martial. loc. [b] Aul. Gell. libr. 13. cap. 11. [c] Ovidius Metamorphoſ. libr. 13. v. 1. [d] Cicer. pro Milone in Exordio. [e] Idem Cic. in Verrem libr. 3. ſive Oration. frumentar. [f] Cic. in Vatin. circa fin. [g] Vid. Aldum Man. l. 3. de Quæſit. per Epiſtol. Ep. 4. [h] Varro l. 4. de L. Lat. [i] Buleng de Circo c. 32. Juſt. Lipſius de Amphitheatro cap. 13. & 14. Thomas Dempſterus ad Roſinum libr. 5. cap. 10. & Valer. Chimentell. de Honore Biſelli cap. 22. [l] Suetonius in Vit. Auguſti cap. 44. [m] Vitruvius libr. 5. cap. 6. [n] Suetonius in Vitâ Auguſti cap. 44. [o] Juvenalis Sat. 7. v. 82. [p] Statius libr. 3. in Silvâ ad Claudiam Uxorem. [q] Idem Stat. Silvar. libr. 5.

cur hoc nomine Statium Juvenalis irrida-
ret? Euripides [a] nonaginta duas tragœdias
10 fecit decies quinquies [b] dumtaxat vicit:
Sophocles ex [c] centum viginti tribus tra-
gœdiis viginti quatuor victorias domtaxat
eſt aſſequutus: Æſchylus [d], quum nonagies
9 in certamen deſcenderit, vicies octies eſt
coronatus. Prætereo poëtas ceteros, quo-
rum nemo ſemper victor fuit; Homerus
ipſe [e] poëtico certamine dicitur eſſe ſupe-
ratus; quid ergo Statium Juvenalis ſatyri-
co ſale defricaret, quòd ter coronam ſit a-
deptus, ſemel e poëtico certamine victus
exceſſerit; quum principes poëtarum lon-
gè pluribus vicibus victi fuerint, quàm vi-
cerint. Deinde Juvenalis eo loco ſuſce-
pit oſtendendum poëticam non eſſe in pre-
tio, poëtas præmiis non affici; quid mi-
nùs convenit, quàm afferre exempla poë-
tarum, qui, quum non placuiſſent, præ-
miis caruerunt? ſi Statius eſt exploſus, non
mirum eſt ipſum eſurire; nunquam in ho-
nore fuerunt poëtæ, nunquam magnas o-
pes ſibi paraverunt, quorum carmina ſunt
11 improbata; etiam Auguſti ætate, qua poë-
ticæ ſtudium vel maximè colebatur, & di-
vitiis affluebat, Bavius [f], & [g] Mævius ne-
gligebantur. Illud argumento eſt frigere
Muſas, quum poëtæ, qui omnium judicio
comprobantur, qui cum ſummo plauſu,
& omnium delectatione audiuntur, in ſum-
mâ paupertate verſantur; & ideo Juvena-
lis exaggerat tantopere concurſus homi-
num, qui fiebant ad Statium: exaggerat
voluptatem vulgi, qua Statius audiebatur;
ut oſtendat non eſſe, cur quiſquam poë-
tarum ſe meliora conditione ſperet uſo-
rum; quum ille, qui ſummam omnibus
dulcedine carminum attolit voluptatem,
fame laborarit. Quare haud ſcio, an fran-
gere ſubſellia ſit alio ſenſu prolatum a Ju-
venale; alio certè accepit, & protulit Si-
donius Apollinaris, qui ſic ait libro quin-
cto epiſtolâ decimâ: *hunc olim perorantem,
& rhetorica ſedilia plauſibili oratione frangen-
tem ſocer eloquens ultro in familiam patritiam
adſcivit*; ubi Sidonius dixit frangere ſedi-
lia eum, qui tantos plauſus excitaret, ut
ſedilia frangerentur, ut Savaro interpreta-
tur. Mihi tamen in Juvenalis dicto videtur
eadem eſſe hyperbole, quæ in illo [h] Vir-
gilii verſu:

Et cantu querulæ rumpent arbuſta cicadæ;

& in illo [i] Juvenalis:

Semper, & aſſiduo ruptæ lectore columnæ.

Sed de Subſelliis ſatis; extremus verò lo-
cus, quem Cicero nominat, eſt Curia; 12
quam ad eas orationes, quæ in ſenatu ha-
bebantur, quum ſententiam ſenatores ro-
gabantur, diximus pertinere. Nam Curia
ſenatûs habendi locus; hinc [l] Propertius
dixit:

Curia, prætexto quæ nunc nitet alta ſenatu;

& [m] Virgilius:

. . . . . : hoc illis curia templum,
Hæ ſacris ſedes epulis, hîc ariete cæſo
Perpetuis ſoliti Patres conſidere menſis.

Quapropter interdum Curia ſumitur pro
ſenatu; Ovidius ita loquutus [n] eſt:

Sancte pater Patriæ, tibi plebs, tibi curia
nomen
Hoc dedit, hoc dedimus nos tibi nomen e-
ques;

& [o] Lucanus in carmine de Piſonis laudi-
bus:

Nec te, Piſo, tamen populo ſub judice ſola
Mirantur fora, ſed numeroſa laude ſenatus
Excipit, & meritas reddit tibi curia voces.

Curia eſt [p] autem appellata a curâ, vel cu-
rando, quod ibi res humanæ curarentur; 13
nec verò ſolùm Curia ſenatorum, ſed &
ſacerdotum [q]; in Curiis quippe res di-
vinæ curabantur, a qua curatione dictæ
ſunt Curiæ; qua de causâ ſic ait [r] Varro:
*illa etiam curia dicitur, ubi cura ſacrorum pu-
blica*. Nam Curiæ fuerunt ædes illæ ſacræ,
in quibus unaquæque pars civitatis con-
gregabatur; & ubi negotia, quæ ad eam par-
tem populi pertinebant, tractabantur; &
ubi Diis ejus Curiæ propriis res divina fie-
bat. Romulus [ſ] quippe, quum Urbem con-
deret, populum univerſum in tres partes
tribuit, quas tribus nuncupavit; earum
partium ſingulas in denas partes diviſit, &
Curias nominavit; ita factæ ſunt Curiæ tri-
ginta. His attribuit [t] ædes, attribuit Deos,
quibus ſacrificarent, quæ ædes etiam Cu-
riæ vocabantur; ab iis [u] dicti curiones,
qui fuerunt ſacerdotes, qui cujuſque Cu-
riæ rem divinam adminiſtrabant; qui ve-
rò his præſidebat curio [x] maximus diceba-
tur. Curiæ [y] verò a virginibus Sabinis, quas 14
rapuerunt Romani, dicuntur nomen ac-
cepiſſe; Plutarchus [z] negat; eorum nomi-
num

---

a Thom Magiſter in Vit. Euripidis, Suidas in Voc. Εὐριπίδης, licèt Aul. Gell. libr. 17. cap. 4 tradat 75. b Thom. Magiſt. ibid. licèt A. Gell. & Suid. ibid. tradant quinquies viciſſe. c Suidas in Voc. Σοφοκλῆς. d Idem in V. Αἰσχύλος. e Plutarch. in Sympoſ. ſept. Sapient. f Virgil. Ecl. 3. v. 90. & Serv. ad hunc loc. g Horat. Epod. Od. 10. & Porphyr. ad hunc loc. h Virgil. Georgic. libr. 3. i Juvenal. Sat. 1. v. 13. l Propert. libr. 4. El. 1. m Virgil. Æneid. libr. 7. n Ovid. Faſtor. libr. 2.

o Lucan. ad Calpurn. Piſon. v. 65. p Varr. de Vit. Pop. Rom. apud Nonnium, & Feſt. Pomp. in V. *Curia*. q Feſt. in V. *Nova Curia*. r Varr. l. 4. de L. Lat. ſ Dionyſ. Halic. libr. 2. Ant. Rom. Varr. ibid. T. Liv. libr. 1. Plutarch. in Vit. Romuli, & Pompon. l. 2. §. 1. ff. de origine juris. t Sextus Pomp. in V. *Calabra*. u Varro libr. 4. de L. L. & Plutarch. in Vit. Romul. x Feſt. Pomp. in V. Maximus, & T. Liv. plurib. loc. y T. Liv. libr. 1 & Feſt. Pomp. in V. *Calabra*. z Plut. in Vit. Romul.

minum octo dumtaxat extant, nam & [a] Forienſis, & Raptæ, & Vellenſis, & Velitiæ, & [b] Tiphatæ, & [c] Titiæ, & [d] Fauciæ, & Calabræ [e] nomina a ſcriptoribus memorantur, ex quibus Calabra ſacris tantum faciendis erat dedicata; quam ſine calatione fuiſſe fas negant aperiri; unde nominis origo promanavit. Sed Curiæ etiam, ubi ſenatus habebatur, multæ; nam & Pompeji [f] Curia, & [g] Hoſtilia, & [h] Julia, & [i] Pompiliana, & [l] Geruſia, & [m] Octaviæ Curia, & Auguſti fuerunt; quum autem Curia non adjecto nomine dicitur, placet Alexandro [n] Hoſtiliam Curiam intelligi; ea verò [o] fuiſſe apud Roſtra perhibetur.

DISSERTATIO XXX.

Homines dicendi vi ab agreſti, feraque vitâ revocatos.

Veteres exiſtimarunt homines vel caſu ex humo editos, vel decidentibus ex Æthere ſeminibus. Mulieres antiquitus in exeſis arboribus partum edebant; idcirco proditum priſcos homines ex arboribus eſſe natos Thucydides notat antiquitus non fuiſſe dedecus latrocinari. In conviviis cædes frequentiſſimè fiebant apud Veteres. Cecrops primus matrimonia inſtituit. Saturnus Italis terræ colendæ rationem oſtendit; Siculis verò, & Athenienſibus Ceres. Ichthyophagi piſcibus, locuſtis Acridophagi victitarunt. Apud quoſdam ſiquis uxori Regis fucum feciſſet, paucorum pecorum mulctâ plectebatur. Hominum antiquorum feritatem ſuſtuliſſe agriculturam Libanius, & Xenophon tradunt; Vitruvius verò architecturam.

TUllius [p] eo loco, quem ſumus explicaturi deinceps, omnes publicas utilitates dicendi peritis hominibus acceptas referri putat oportere; nam & ini-
r clo diſperſum humanum genus in ſilvis, & omnis ignarum juris, nec ſanè multum a beſtiarum feritate disjunctum diſertorum oratione commotum in unum locum convenisse, & urbes condidiſſe, & leges accepiſſe, & artes paulatim excogitaſſe confirmat; & urbibus conſtitutis oratoris perfecti ſapientiâ ſalutem contineri; verba, quibus hanc ſententiam [q] Cicero explicat, ſunt hæc: *quæ vis alia potuit aut diſperſos homines unum in locum congregare, aut a ferâ, agreſtique vitâ ad hunc humanum cultum,* 1
civilemque deducere; aut jam conſtitutis civitatibus leges, judicia, jura deſcribere? at ne plura, quæ ſunt pene innumerabilia, conſecter, comprehendam brevi; ſic enim ſtatuo perfecti oratoris moderatione, & ſapientiâ non ſolùm ipſius dignitatem, ſed, & privatorum plurimorum, & univerſæ Reipublicæ ſalutem maximè contineri. Quæ verba quò magis poſſint intelligi, ſciendum eſt Veteres e- 2
xiſtimaſſo homines vel caſu ex humo editos, ut alias animantes, vel decidentibus ex Æthere cœleſtibus in terram ſeminibus divinâ providentiâ procurante procreatos; ſed [s] inermes, nudos, rudes artium, neſcios juris, humanæ societatis expertes initio fuiſſe; in ſpeluncis, aut cavis arborum habitaſſe, ſilveſtribus pomis, & glandibus, & herbis victitaſſe; qui plus poterant, imbecillioribus vim intuliſſe, concubitus habuiſſe promiſcuos, diſperſos erraſſe per ſilvas, vel agros; feminas in exeſis arboribus, vel concavis petris partum ediſſe; idcirco proditum priſcos homines ex arboribus eſſe natos, quam vitam Virgilius Octavo Æneidos libro deſcribit his verbis:

Genſque virûm truncis, & duro Robore nata,
Queis neque mos, neque cultus erat, nec jungere tauros,
Aut componere opes norant, aut parcere parto;
Sed rami, atque aſper victu venatus alebat;

& Lucretius libro quincto, cujus illi ſunt verſus:

Nec dum res igni ſcibant tractare, nec uti
Pellibus, & ſpoliis corpus veſtire ferarum;
Sed nemora, atque cavos montes, ſilvaſque colebant,
Et frutices inter condebant ſquallida membra,
Verbera ventorum vitare, imbreſque coacti;
Nec commune bonum poterant ſpectare, nec ullis
Moribus inter ſe ſcibant, nec legibus uti;

---

a Sext. Feſt. Pomp. in V. *Novæ Curiæ*. b Idem in V. *Tiphata*. c Idem in V. *Titienſis*. d T. Livius libr. 9. Decad. 1. e Sext. Feſtus Pomp. in V. *Calabra*, Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 15. & Serv. ad libr. 8. Æneid. Virgil. v. *Romuleoque recens horrebat Regia culmo*. f Sueton. in Vit. Cæſar. cap. 80. g T. Livius libr. 1. & Valer. Max. libr. 9. cap. 5. §. 2. h Aul. Gell. libr. 14. cap. 7. i Flavius Vopiſcus in Vit. Aurelian. l Varro libr. 4. de Ling. Lat. & Feſt. Pomp. in V. *Geruſia*. m Plin. Hiſtor. Natur. libr. 36. cap. 5. n Alexand. ab Alexandr. Dier. Genial. libr 1. cap. 16. o Val. Max. libr. 9. cap. 5. § 2. T. Livius libr. 1. & Aſcon. Pædian. ad Orat. Cicer. pro Milone. p Cicer. de Orator libr. 1. q Cicer. ibidem. r Lucretius libr. 5. Plato in Menex. Porphyr. de Abſtin. Animal. Avicenna in libro de Diluviis, Cenſorin. de Die Natali cap. 4. Nonius Marcell. in V. *Blitum*. Lactant. Firm. libr. 7. de Divino Præmio cap. 7. & Ovid. libr. 1. Metamorphoſ.

Quod cuique obtulerat prædæ fortuna, ferebat,
Sponte ſuâ ſibi quiſque valere, & vivere doctus,
Et Venus in ſilvis jungebat corpora amantum:

3 Quæ non prorſus abhorrent a veritate; nam licèt, qui finxit hominem, Deum, conſentaneum ſit ipſi artes ad vitam colendam neceſſarias tradidiſſe, tantumque lumen intelligentiæ, tantoſque virtutis igniculos in animo accendiſſe; ut, quam alii diſciplinâ percipiunt, ſcientiam rerum ſponte naturæ ſit aſſequutos, & ad honeſtatem naturali quodam impulſo, non magiſtri præceptis moveretur; & ab eo aliquod lumen veritatis, aliquas doctrinæ ſcintillas, aliquod recti, pravique diſcrimen in Poſteros derivatum; tamen quum humanum genus per Orbem terrarum ſpargeretur, & alias, atque alias appeteret regiones, vix retinuit ullum ſemen virtutis, oblitum eſt omnem ſcientiam veritatis, & ad belluarum feritatem pæne delapſum eſt. Idque adeo vel ex eo intelligi poteſt, quod vetuſtiſſimis temporibus conſtat barbaros fuiſſe mores omnium populorum; Homerus tradit Cyclopes antiquiſſimos incolas Siciliæ nullam habuiſſe Rempublicam; ſed diſperſos in montibus egiſſe vitam, & unumquemque ab aliis ſeparatum jus dixiſſe familiæ [a] ſuæ;

...... θεμιστεύει δὲ ἕκαστος
Παίδων, ἠδ' ἀλόχων, οὐδ' ἀλλήλων ἀλέγουσι.

Thucydides [b] notat antiquitus non fuiſſe
4 dedecus prædas ex alienis agris agere, exigere ſedibus veteres incolas, latrocinari, piraticam facere; Athenæus [c] in conviviis cædes freqoentiſſimè fieri conſueviſſe; quum cibum quiſque ad ſe raperet, & ex eo rixæ orirentur; inde inſtitutum, ut ſingulis partes tribuerentur. Cecropem [d] ferunt primum legitimam maris, & feminæ conjunctionem inveniſſe, ante incertam fuiſſe venerem; Saturnum [e] Italis oſtendiſſe terræ colendæ rationem; Siculis, & Athenienſibus [f] Cererem; antea glandes cibum fuiſſe Mortalibus. Sed quid ego tam vetuſta conſector? quid obruta tenebris antiquitatis, & temporom hiſtoriæ luce carentium obſcuritate ſepulta conquiro?
5 nonne hiſtoria teſtis eſt etiam recentioribus ſæculis fuiſſe genus Barbarorum, quod adeo carebat omni humano cultu, omni artis induſtriâ, ut piſcibus veſci cogeretur, quos maris fluctus ejeciſſet, & in ſiccu deſtituiſſet; qood feminis communibus uteretur, nullam haberet Rempublicam, nullas leges, nulla inſtituta; quod genus ex ratione victus [g] Ichthyophagos appellarunt? fuiſſe gentem, quæ cujuſdam herbæ radicibus victitaret? aliam, quæ tenerioribus arborum ramis aleretur, nullâ veſte corpos velaret, connubiis ferarum more promiſcuis uteretur? Troglodytas verò [h] ſpecus pro domibus habuiſſe? erraſſe cum pecorum gregibus, ut [i] Scythas; eorum genti [l] univeſæ neminem imperaſſe; in cœtus plurimos fuiſſe diviſos, ſingulos cœtus Regem elegiſſe; cujus uxori ſiquis fucum feciſſet, paucorum pecorum mulctâ plecteretur, reliquas feminas omnium libidini patuiſſe? Acridophagos [m] uſu locuſta-
rum, quarum infinitam multitodinem re- 6
gio ferebat, ſe miſerrimè ſuſtentaſſe, nec alium cibum excogitare potoiſſe? Quid novi Orbis incolæ? in quantâ barbarie ſunt, & in quantâ rerum ignoratione verſati? Quæ exempla, qoæ ſunt pæne innomerabilia, qualis fuerit recenti Mundo vita, declarant; nec aliud ſunt, quàm veſtigia quædam vivendi rationis, qua priſco ævo homines utebantur. Nam ſi tot nationes, ut Lyrici Poëtæ verbis [n] utar,

...... *innumerabilis*
Annorum ſeries, & fuga temporum

non condocefecit; ſi tam rudes manſerunt, quum ipſas longa ætas poſſet erudire, vel exempla aliarum gentium commovere; quàm rudes neceſſe eſt fuiſſe Mortales, quom neque temporis diuturnitas, neque exempla alienæ ſolertiæ ingeniis lucem attuliſſent? quum eſſet Orbis terrarum nuvus, ac novis ejus incolis omnia nova, & inopinata evenirent; ideoque indocti homines, incultique agerent? veriſſimè qoippe Manilius [o] dixit;

Sed quum longa dies acuit mortalia corda,
Et labor ingenium miſeris dedit, & ſua quemque
Advigilare ſibi juſſit fortuna premendo.

Fuit igitur tempos [p] illud, quo

Nec dum etiam doctas ſolertia fecerat artes,
Terraque ſub rudibus ceſſabat vaſta colonis.

Hanc autem vitæ feritatem, atque inſcitiam
quænam ſuſtulerit, certant inter ſe artes 7
non-

a Homer. Odyſs. ι. v. 114. b Thucyd. Hiſtor. libr. 1. c Athen. libr. 1. cap. 10. d Idem Athen. libr. 13. cap. 1. e Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 7. & 10. & Diodor. Sicul. libr. 5. Biblioth. Hiſt. f Plin. libr. 7. Nat. Hiſtor. cap. 56. Hygin. fab. 274 & Diodor. Sicul. Biblioth. Hiſtoric. libr. 5. g Herodot. libr. 3. cap. 19. & 20. Strab. libr. 15. Plin. Hiſt. Nat. libr. 6. cap. 23. & libr. 15. cap. 7. Solin. cap. 57. D. Hieron. ad Jovinian. Diodor. Sicul. Biblioth. Hiſtor. libr. 3. & Arrianus in libr. rerum Indic. h Senec. Nat. Queſt. libr. 4. cap. 2. Strab. libr. 17. de Maurit. & Pompon. Mel. libr. 1. de Situ Orbis c. 8. i Idem Strab. libr. 11. circa princ. & Herodot. libr. 4. cap. 46. l Diodor. Sicul. Biblioth. Hiſt. libr. 3. pag. 115. m Diod. Sicul. ibid. pag. 113. n Horat. libr. 3. Od. 30. o Manilios libr. 1. in priocip. p Idem Manilius ibid. v. 73.

nonnullæ; agricultura quippe ſe hominum mores principem manſueſeciſſe gloriatur; & adhibet ſuæ cauſæ patronum [a] Libanium diſertiſſimum virum, qui tradit, *γεωργίαν συναγάγοντι ἀνθρώπους, ἄστη κτίσαι, καὶ ὁμόνοιαν ἐμφυτεῦσαι*: & [b] Xenophontem, qui hanc artem aliarum matrem, & nutricem nuncupavit; contra architectura hanc laudem ſuam arbitratur; & [c] Vitruvio utitur teſte, qui tradit; quum ventorum violentiâ ignis attritu arborum in ſilvis extitiſſet, & aliquis hunc idoneâ materiâ ſuſcepiſſet, aluiſſet, conſervaſſet, conveniſſe multos partim novitate ſpectaculi delectatos, partim illectos; ignis utilitate perſpectâ ſibi primùm cœpiſſe inter ſe nutu animi ſenſa declarare; deinde uſu ac familiaritate procedente conſtituiſſe, quo quamque rem nomine appellarent; tum colloquia miſcere, ac de communibus rebus deliberare cœpiſſe; & quum aliud alii in mentem veniret, excogitaſſe rationem, qua ſe ab imbrium, & ventorum injuriis defenderent; ita caſas virgultis, & ſtramentis, & arborum ramis, & frondibus extruxiſſe, & tecta tectis conjunxiſſe; ita paulatim, quum in dies ædificia meliora, & firmiora conderentur, urbes eſſe conſtitutas, & urbibus conſtitutis omnem humanitatem, cultumque civilem eſſe natum; ſic architecturam vitæ manſuetioris, & cultioris fuiſſe matrem. Et ſanè quæ gentes domibus caruerunt, inconditis moribus, & abſonis, & abſurdis fuiſſe dicuntur; ut Scythæ [d], & magna pars [e] Arabum, qui per campos vagabantur, & [f] Troglodytæ, qui ſpecus incolebant; ſed veriùs [g] Tullius hanc gloriam eloquentiæ vindicat, ut alio die oſtendemus.

DISSERTATIO XXXI.

De eadem re.

M. Antonius orator prodit diſertos multos, neminem autem vidiſſe eloquentem. Antipho, qui Socratis ætate floruit, princeps orationes ſuas edidit, & dicendi præcepta conſcripſit; quam tamen laudem alii Tiſiæ, & Coraci tribuunt.

QUum res nulla ſit tam parva dictu, quæ communi conſilio confici, nihil prorſus contrahi cum hominibus ſine colloquio poſſit, omninoque ſermone humana ſocietas conſtet; quis res maximas eſſe confectas, depoſitam agreſtem, & barbaram vitæ feritatem, ſocietatem inter homines initio conſtitutam, leges deſcriptas, urbes conditas ſine eloquentiæ beneficio arbitretur? Idcirco jure [h] Tullius, Auditores, loco, quem explicamus, affirmat, 1
eloquentes fuiſſe, qui homines diſperſos, & in ſilvis ferarum more degentes ad vitæ ſocietatem congregarunt; qui perſuaſerunt, ut ſilvis, & ſolitudine relictâ, urbes ædificarent, frequentarentque, leges imponi ſibi paterentur, judiciis, & jure vellent, non vi, & armis diſceptare; ab injuriis abſtinerent, magiſtratibus obtemperarent, rem publicam non minùs, quàm privatam tuerentur; eloquentiam denique fuiſſe matrem omnis manſuetudinis, æquitatis, humani cultus, morumque laudatorum; quæ a veritate non abhorrere dum conor oſtendere, ſtatim quid mihi objici poſſit, occurrit, Auditores. Dicet quiſpiam: quis tibi dabit eloquentes eſſe potuiſſe eos, qui urbium condendarum, & omnis humani, divinique juris auctores extiterunt? Marcus [i] Antonius erudititiſſimo illo ſæculo, quod Ciceronis ætatem 2
anteceſſit, quodam libello ſcriptum reliquit ſe multos diſertos, eloquentem vidiſſe neminem; ſi qua tempeſtate eloquentiæ ſtudia magnopere colebantur, tot extabant Græcorum rhetorum monumenta pulcherrima, & omni dicendi laude refertiſſima; ingeniis florentiſſimis cum Græcia, & Aſia, tum Roma, & Latium, & tota Italia abundabant, florebant litteræ, florebant artes, quæ ad ſummum gloriæ faſtigium pervenerant, nemo fuit eloquens; putaſne

rudi

[a] Libanius Sophiſta. [b] Xenoph. libr. 5. Memorabil. ſive de Adminiſtr. Domeſtic. [c] Vitruv. libr. 2. cap. 1. [d] Pomponius Mela de Situ Orbis libr. 2. cap. 1. & Herodotus libr. 4. cap. 46. [e] Strabo libr. 16. [f] Idem Strabo libr. 17. [g] Cicer. de Orator. libr. 1. [h] Cicer. ibid. & Rhetoric. libr. 1. in princip. & Oration. pro Sextio. [i] Marc. Anton. apud Cicer. de Orator. libr. 1. & apud Quintilian. Inſt. Orat. libr. 8. in Proœm.

rudi illo ſæculo, quo homines glande veſcebantur, & antra pro domibus habuerunt, quemquam eloquentem eſſe potuiſſe? an neſcis rem eſſe non admodum vetuſtam eloquentiam? Antiphontem [a] ferunt, qui Socratis ætate floruit inſignis orator, primum orationes ſuas edidiſſe; ante nemo extiterat, cujus ſcripta vetuſtatem ferre poſſent; eumdem putant dicendi præcepta principem conſcripſiſſe; quàm laudem [b] alii Coracis, & Tiſiæ eſſe voluerunt. Itaque conſtat, qua ætate ceteræ fa-
3 cultates pæne perfectæ habebantur, artem dicendi nondum fuiſſe inchoatam; ſed ut concedamus rhetores eſſe longè vetuſtiores, ne injuriam faciamus [c] Homero, qui Menelaum, & Neſtorem, & Ulyſſem trojanis temporibus tradit eloquentiâ præſtitiſſe; quis concedet, antequam agreſtis, & fera vivendi ratio abdicaretur, inter illos homines, ut ait Æſchylus,

Fruſtra videbant qui videntes omnia,
Nec audientes audiebant, his pares,
Similesque, quæ cernuntur in ſomnis, erant,

fuiſſe nonnullos, qui animos movere dicendo poſſent, qui comptâ oratione uterentur, qui ſcirent, quibus rebus mentes flecterentur? non ergo eloquentium oratione commoti homines in urbes immigrarunt, ac priſtinam vitæ conſuetudinem immanem ſanè, ac barbaram reliquerunt. Hæc dici poſſe contra Ciceronem non ſum
4 neſcius, qui putat eloquentiæ beneficio Mortales ab immanitate morum ad manſuetudinem, humanitatemque eſſe deductos; ſed animadvertendum eſt id, quod ait Quintilianus [d], in dicendo multum valere naturam; in aliis artibus, qui neſcit artem, nihil conari poteſt, nec multum ingenio adjuvatur; in hac facultate eloquentiæ præſtant opera etiam, qui eloquentiæ ſtudia non attigerunt. Quod oſtenditur exemplo earum gentium, quæ quum tam barbaræ eſſent, ut nullas urbes haberent, ſed incertis ſedibus vagarentur; tamen [e] Quintilianus teſtatur miſiſſe legatos, qui appoſitè dicerent ad perſuadendum. Hujus generis oratores fuere priſci illi Romani, qui plerumque doctrinâ deſtituti multum dicendo potuerunt; ut [f] Menenius Agrippa, qui plebem ſeceſſione factâ in Aventinum, vel in Sacrum montem a Patribus diſſidentem unâ oratione Patribus reconciliavit; & [g] Appius Cæcus, qui Romanos a pace cum Pyrrho Rege faciendâ dicendo deterruit; & Cethegus, quem nunquam ſuadæ medullam, & florem illibatum Ennius appellaſſet [h], niſi eloquentiâ præſtitiſſet. Quo probè conſtituto, quis neget tanto
5 intervallo temporis exiſtere potuiſſe aliquot homines ingenio pæne divino; qui licèt expertes doctrinæ, naturâ tamen eſſent eloquentes, poſſentque animos delinire, poſſent flectere, poſſent ad honeſti cupiditatem excitare? hos Tullius aſſeverat auctores fuiſſe feritatis exuendæ, urbium ſtatuendarum, & civilis, humanæque vitæ conſectandæ; qui, ſi oratores tantummodo illi ſunt appellandi, qui politiſſimam eruditionem, eximiamque rerum ſcientiam, & doctrinæ copiam cum omni dicendi lepore, & ſuavitate, & vi, & orationis ubertate conjunxerunt; quales apud Græcos Demoſthenes, & Hyperides, apud Latinos Cicero, & pauciſſimi alii extitere, certè non fuerunt oratores; ſin autem oratores nuncupemus eos, qui excellentiùs, quàm ceteri, quod in rem eſt omnium excogitare prudenter, & eloqui copioſè cogitata poſſunt, enimvero illi oratores habendi; neque enim ſine magnâ dicendi vi feræ, & agreſti multitudini perſuadere potuiſſent, ut ſe ab effuſâ, effrenataque licentiâ revocarent; nec docere vulgus imperitum, quàm longè juſtitia injuſtitiæ, immanitati manſuetudo, humanitas feritati, jus injuriæ, ſolitudini ſocietas antecellat. Hæc ut perſuaderentur hominibus, non opus fuit qualibet oratione; 6
ſed eâ, quæ influeret in animos, quæ molliret eorum duritiem, demulceret aſperitatem, flecteret contumaciam, inſcitiam condocefaceret, ſtuporem, ignaviamque in ſolertiam converteret. Neque enim cum manſuetis, & mitibus, ſed cum efferatis; non cum doctis, ſed cum his, in quibus vix ullum veſtigium rationis extabat, agebatur; nec de levi re agebatur, ſed de totâ vitâ commutandâ, imponendus erat exlegi multitudini legum metus, licentia vulgi coërcenda, diſcordes animi ad ſocietatem vitæ contrahendi; fidentes viribus, & omnibus imperare aſſueti eò manſuetudinis deducendi, ut imbecillioribus obtemperarent. Hæc autem ſiquis confici putat 7
ſine magnâ eloquentiæ vi potuiſſe, vehementer errat; ſi omnes, quotquot extant, evolvamus hiſtorias, nullam legem latam in ullo libero populo reperiemus, quin eam ſuaſerit aliquis magnæ apud multitudinem aucto-

[a] Plat. in Menexen. & Quintilian. Inſtit. Orat. libr. 3. cap. 1. [b] Quintilian. ibid. & Cicer. de Claris Oratorib. [c] Homer. in Iliad. [d] Quintilian. Inſt. Orat. libr. 2 cap. 19. ex Cicerne. libr. 1. de Oratore & Orat. pro Archia, & ex Platone in Phædr. [e] Idem Quintilian. Inſtitut. Orat. libr. 3. cap. 2. [f] Tit. Liv. libr. 2. decad. 1. [g] Plutarch. in Vitâ Pyrrhi, Valer. Max. libr. 8. cap. 14. § 6. L. Florus libr. 1. cap. 18. Cicer. in Caton. majore, Plin. de Vir. Illuſtrib. cap. 35. & Ovid. Faſtor. libr. 6. [h] Ennius libr. 9. Annal. apud Cicer. in Bruto, & apud Quintilian. Inſtit. Orat. libr. 11. cap. 3. & A. Gell. libr. 12. cap. 2.

Digitized by Google

auctoritatis, & non indiſertus; nonne ſtultum eſt credere omnes leges, quæ ad vitæ ſocietatem pertinent, ferri ſine eloquentis alicujus oratione potuiſſe? Nullum negotium, ut initio diximus, geritur, quin priùs multi ultro, citroque ſermones habeantur; & qui ſunt ad eloquendum aptiores, magis idonei ad conficienda negotia exiſtimantur; quis maximum omnium, quæ geſta ſunt unquam, negotium a tacentibus, aut indiſertis confectum, & totius vitæ converſionem eſſe factam ſine cujuſquam eloquio arbitretur?

DISSERTATIO XXXII.

Ejusdem argumenti.

Refellitur Quintilianus, dum reprehendit Ciceronem, qui eloquentes fuiſſe urbium conditores affirmat. Plerique legumlatores ſe Dei alicujus conſilio leges ferre ſimularunt. Orpheus feras leniſſe, extruxiſſe Amphion lyræ cantu Thebarum muros dicuntur, quia eloquentiâ homines agreſtes ad manſuetudinem revocarunt, perſuaſeruntque urbes condere.

AB eloquentibus viris delinitum humanum genus, quod in ſilvis antea diſperſum ferarum more vivebat, ſe ſe certis legibus adſtrinxiſſe, conſtituiſſe civitates, artes inveniſſe, feramque, & inhumanam, & agreſtem vitæ rationem eſſe deteſtatum [a] Tullius in loco, quem illuſtrabamus, affirmat; & nos ejus veſtigiis inſiſtentes oſtendimus a veritate non abhorrere; hodie liber, Auditores, paulifper adhuc in eodem argumento verſari; ſed
1 ante, nequid, quod ad hunc locum pertineat, omittamus, mihi Cicero a Quintiliani calumniâ eſt vindicandus, qui libro tertio capite ſecundo Ciceronem reprehendit his verbis: *Cicero quidem initium orandi conditoribus urbium, ac legumlatoribus dedit, in quibus fuiſſe vim dicendi neceſſe eſt; cur tamen hanc primam originem putet, non video, quum ſint adhuc quædam vagæ, & ſine urbibus, ac legibus gentes; & tamen, qui ſunt in his nati, & legationibus funguntur, & accuſent aliqua, ac defendant, & denique alium alio meliùs loqui credant.* Sed vir alioquin doctiſſimus, & diſertiſſimus, ut [b] Terentii
verbis utar, facit intelligendo, ut nihil 2
intelligat; non enim Cicero vult ſtudium, quo ſapientes viri urbium, & legum condendarum tenebantur, fuiſſe cauſam eloquentiæ, & ingenia ad bene dicendum acuiſſe; ſed contra, cauſam legum ferendarum, & conſtituendarum civitatum fuiſſe nonnullorum eloquentiam; quæ homines diſperſos congregavit, diſſidentes conjunxit, efferatos mitigavit. Non enim illi, quicumque fuerunt auctores tanti boni, ut urbes conderent, & leges ferrent eloquentiam ſibi compararunt; ſed quum haberent inſitam a naturâ dicendi facultatem, eâ ſunt uſi ad hominum mores componendos; & hoc eſt, quod Tullius aſſeverat. Nec exempla nationum pertimeſcit, quæ quum legibus carerent, & urbibus, oratores habuerunt; ultro quippe fatetur, ubique gentium fuiſſe homines, qui naturâ eſſent aliis magis idonei ad eloquendum. Quamquam ſi Tullius originem eloquentiæ fuiſſe ductam a conditoribus urbium, & legumlatoribus affirmaret, exemplis, quibus utitur Quintilianus, non refelleretur; nam potuit apud alias gentes alia eſſe origo dicendi facultatis; ſed de Quintiliano ſatis; nunc ad inceptum revertamur. Profectò
non poſſumus, Auditores, hiſtoriâ teſte co- 3
gnoſcere, qua arte vetuſtiſſimi illi ſapientes homines ab omni humanitate abhorrentes, ſolutos omni lege manſueſecerint, & legum vinculis adſtrinxerint; ea quippe tempora ſepulta ſunt tenebris vetuſtatis, quia hiſtoriæ luce caruerunt; ſed ſi ex his quæ fando accepimus, conjecturam capere licet obſcurorum, non aliâ, quàm dicendi, facultate rem tantam eos conſequutos intelligemus. Minos, qui [c] Cretenſibus leges tulit, ſe Jovis [d] conſilio uti, cum Jove in antro Dyctæo congredi, & colloquia ferere ſimulavit; quæro quantâ arte dicendi opus fuerit, ut populis id perſuaderet; quo non perſuaſo ſuarum legum vilis auctoritas haberetur? Eodem modo
Numa Pompilius, qui populum Romanum 4
a belli ſtudiis ad divini Numinis cultum, religionemque convertit, ſibi cum Ægeriâ Deâ [e] congreſſus eſſe multitudini perſuaſit; quæro num rem tantam tacitus, & ſine ſummo artificio dicendi probare potuerit? Licet idem dicere de ceteris legumlatoribus; omnes enim ad aliquem Deum ſuarum legum inventa retulerunt; omnes creditum eſt Deorum ſermonibus intereſſe.

[a] Cicero de Oratore libr. 1. [b] Terentius in Andriâ in Prologo. [c] Ariſtotel. Politic libr. 7. cap. 10. Strabo libr. 16. at Diodor. Siculus libr. 4. pagin. 583. Rhadamanthū leges Cretenſibus tuliſſe tradit. [d] Plato in Minoë, Strabo libr. 16. de Syriâ, Clemens Alexandrinus Stromat. libro primo, & Valerius Maximus libr. 1. cap. 3. [e] Vide Diſſertat. IX. in Liv. num. 7.

ſe. Lycurgus [a], qui ſeveriſſimas leges Spartanis condidit, quum populi detrectantis accipere leges ſeditionibus jactaretur, quoties opus habuit eloquentiâ, qua placaret multitudinem concitatam, & ad obſequium legum compelleret? Cujus una concio inſignis maximè memoratur, qua magna in Spartanis animorum effecta mutatio eſt; oſtendit enim omnium cladium, quas a Meſſeniis, quibuscum bellum gerebant, acceperint, cauſam eſſe morum pravitatem, & corruptam diſciplinam; fortes viros non naſci, ſed fieri educatione, & ſeveritate legum; quæ tantopere Lacedæmonios commovit oratio, ut eas leges ferri paterentur, quibus duriſſima vitæ conditio ſibi præſcribebatur. Mitto ceteros legumlatores, quos
5 probare poſſum omnes multum dicendo profeciſſe; quod ſi hi de quibus aliquid audivimus, hac arte ſunt uſi, eadem uſos eſſe credendum eſt eos, qui primi homines congregarunt, primi urbes condiderunt, primi legum fuerunt, & vitæ civilis repertores; atque eo magis, quòd his erant animi ferociores, magiſque indomiti, legibus inſueti, non experti juris, & ſocietatis humanæ, leniendi, flectendi, moderandi, coërcendi. Jure igitur Tullius [b] hanc eloquentiæ laudem tribuit, quòd prima homines in urbes congregarit, prima leges dederit congregatis; jure omnem ſocietatem humanam eloquentibus acceptam referri putat oportere. Id autem eſſe veritati con-
6 ſentaneum non ſolùm affirmante Cicerone cognoſcitur, ſed etiam aliis Auctoribus; nam [c] Iſocrates ait: *ἐγγενομένου δ' ἡμῖν τοῦ πείθειν ἀλλήλους, ϗ δηλοῦν πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς περὶ ὧν ἂν βουληθῶμεν, οὐ μόνον τοῦ θηριωδῶς ζῆν ἀπηλλάγημεν, ἀλλὰ ϗ πόλεις ᾠκίσαμεν, ϗ νόμους ἐθέμεθα, ϗ τέχνας εὕρομεν, ϗ σχεδὸν ἅπαντα τὰ δι' ἡμῶν μεμηχανημένα λόγος ἐστὶν ἡμῖν ὁ συγκατασκευάσας*: quæ verba ſic vertimus: *inſitâ verò nobis vi perſuadendi, declarandique inter nos, quæ volumus, non modò ferâ, immanique vitâ liberati ſumus; verùm & urbes condidimus, & leges poſuimus, & artes invenimus, & omnia ferè, quæ moliti ſumus, oratio nobis machinata eſt*. Eadem ferè ſententia eſt
7 apud [d] Quintilianum, qui ſic ait: *equidem nec urbium conditores reor aliter effecturos fuiſſe, ut vaga illa multitudo coiret in populos, niſi doctâ voce commota; nec legum repertores ſine ſummâ vi orandi conſequutos, ut ſe ipſi homines ad ſervitutem juris adſtringerent*; & Horatius huc ea, quæ de Orpheo traduntur, putat [e] pertinere:

Silveſtres, inquit, *homines ſacer, interpreſque Deorum*
Cædibus, & victu fœdo deterruit Orpheus;
Dictus ob hoc lenire tigres, rabidoſque leones.

Nec [f] aliò trahunt ea, quæ de Amphione memorantur; quem lyræ cantu [g] ferunt muros Thebarum extruxiſſe; de quo egregiè [h] Apollonius fabulatur, qui tradit Amphionem, Zethumque fratres aggreſſos Thebas condere; ſed Zethum ferendo humeris ſaxa improbo labore parum promoviſſe; Amphionem contra pulſis fidibus ſponte venientes lapides in muri membra coire nullo labore majore cum effectu coëgiſſe. Quibus admonemur in condendis urbibus plus eloquentiam, quàm cujuſquam operam, aut laborem profeciſſe; neque enim lyrâ moveri ſaxa poſſunt, ſed homines eloquio flecti, leniri, mitigari.

DISSERTATIO XXXIII.

Qua oſtenditur urbibus conſtitutis oratorum eloquentiam ſaluti fuiſſe Rebuſpublicis.

Oratorem perfectum bonum virum eſſe oportet; & ſi multi oratores Reipublicæ nocuerunt, perfecti oratoris munus non ſunt exequuti. Xenocratem, quum teſtimonium dixiſſet, populus jurare noluit. Lacedæmonii, quum improbus quidam utile Reipublicæ conſilium attuliſſet, eandem illam ſententiam virum bonum dicere coëgerunt.

Quod de imperio [i] Salluſtius dixit; imperium iiſdem artibus retineri, quibus initio partum eſt; id ad alias quoque res videtur eſſe transferendum; omnes quippe res iisdem aluntur, & conſervantur, quibus a principio ſunt procreatæ. Exempla paſſim occurrunt, Auditores; ſtudio rerum ſcientiâ comparatur, eodem ſtu- 1
dio rerum ſcientia retinetur; ſimilitudo morum optimorum amicitias jungit, eadem ſimilitudine amicitia continetur; virtute magnum gloriæ decus paritur, virtute magnum decus conſervatur. Mutua utilitas plerumque contrahit homines ad ſocietatem; tolle mutuam utilitatem, pleræque homi-

[a] Plutarch. in Vitâ Lycurg. Clemens Alexandrinus Stromat. libr. 1. Valerius Maximus libr. 1. cap. 3. [b] Cicer. de Orat. libr. 1. [c] Iſocrat. in Panathen. [d] Quintil. Inſt. Orat. libr. 2. cap. 16. [e] Hor. in Arte Poëtic. [f] Horat. ibid. [g] Horat. libr. 3. Od. 11. Homer. Odyſſ. μ. Propert. libr. 3. El. 2. Stat. Thebaid. libr. 1. 2. 7. & 8. & libr. 3. Silv. in Hercule Surrent. Ovid. libr. 3. de Art. Am. Eurip. in Phœniſs. Apollod. libr. 3. Biblioth. Philoſtrat. in Imaginib. & Nonnus Dionyſ. libr. 5. v. 65. [h] Apollon. Rhod. Argonaut. libr. 1. v. 735. [i] Salluſt. de Bello Catilin. in princip.

hominum ſocietates dirimentur: boni ſpecie cupiditas in animo excitatur; tolle boni ſpeciem, tolletur ex animo cupiditas omnis: ex elementis principia conſtant, quibus gignimur; ex elementis alimenta, quibus nutrimur, & ſuſtentamur: ex humoris, caloriſque temperie naſcuntur omnia; ſublatâ temperie omnia occidant, & intereant, neceſſe eſt: nihil denique vel in vitâ reperias, vel in rerum naturâ, quod non iiſdem conſervetur, quibus initio conflatum, partum, procreatumque eſt. Quum igitur ab eloquentiâ profectum ſit principium urbium condendarum, & jungendæ ſocietatis humanæ, quemadmodum Tullius [a] aſſeverat, & nos ejus veſtigiis inſiſtentes oſtendimus, ab eloquentiâ ducendæ ſunt cauſæ, & urbium conſervandarum, & Reipublicæ rectè adminiſtrandæ; ideo Tullius [b] ait; *ſic enim ſtatuo perfecti oratoris moderatione, & ſapientiâ non ſolùm ipſius dignitatem, ſed & privatorum plurimorum, & univerſæ Reipublicæ ſalutem maximè contineri*; de quibus Ciceronis verbis hodierno die mihi diſſerendum eſt. Nec mirum
2 videri debet, Auditores, ſi noſter Auctor & ſalutem publicam, & felicitatem ab oratoris perfecti ſapientiâ proficiſci confirmavit; neque enim id quemlibet oratorem præſtare dixit, ſed perfectum, & omnibus numeris abſolutum. Perfectus autem orator, niſi bonus vir eſſe non poteſt; teſtatur id ille [c] Cato, cujus dicta oraculi pondus habere judicantur; qui definit oratorem virum bonum dicendi peritum; & Quinctilianus [d] argumentis haudquaquam levibus, & contemnendis probat oratorem omni laude cumulatum eſſe non poſſe, niſi cunctis virtutibus præſtet; & Stoici ſapientem [e] dumtaxat eloquentem futurum affirmarunt. Et profectò ſi talis eſſe debet orator, ut ſit aptus ad fidem faciendam, quis neget virum bonum eſſe oportere? nam morum gravitas, vitæ conſtantia, integritas, candor, fides magnum pondus addunt orationi; nec ejus dictis creditur, cujus facta improbantur. Xenocrates quum
3 teſtimonium [f] dixiſſet, & ad aram de more juraturus accederet, populus Athenienſis univerſus reclamavit; quum videri nollet graviſſimi hominis dicto ſine jurejurando non credidiſſe. Quum Metelli [g] tabulæ in judicio proferrentur, in quo Metellus repetundarum arceſſebatur, judices omnes ora averterunt, ne de Metelli fide dubitare viderentur. Quæro, ſi Xenocrates, aut Metellus ad cauſas orandas acceſſiſſent, eſſent ne magis idonei ad perſuadendum, quàm quivis alius, qui pari eloquentiâ præditus, non parem auctoritatem ad dicendum attuliſſet; quum alteri plus injurato, quàm aliis juratis fidei haberetur; alterum, ne reum quidem ſuâ causâ poſſe mentiri graviſſimi viri judicarint? Eſt igitur vitæ gravitas oratori magno adjumento ad perſuadendum, & ideo perfecto oratori neceſſaria; nam malis non libenter habemus fidem; Lacedæmonii [h] certè, quum quidam 4
vir improbus utile Reipublicæ conſilium attuliſſet; ne malo viro credere viderentur, eandem illam ſententiam virum bonum dicere coëgerunt. Quid ergo eloquentia ſine moribus prodeſt; quum malis etiam vera dicentibus fides non habeatur? dignitas oris, concinnus corporis motus, canora vox in oratore requiritur; honeſtas vitæ, pulchritudo virtutis, animi motus temperati, concentuſque virtutum non requirentur? quomodo poterit orator eſſe gravis auctor publici conſilii, cujus levitas improbatur? Cicero, omneſque rhetores præcipiunt ita orationem componendam, ita verbis, & ſententiis utendum, ut mores eluceant oratoris mites, manſueti, moderati, ab injuriâ abhorrentes, ab iracundiâ, a fraudibus alieni; ut vita probetur oratoris, ut innocentia, & fides in omni ſermonis parte ſe prodat; id quomodo vir non bonus conſequetur, quum facta a dictis diſcrepent, & vitæ turpitudine honeſta oratio redarguatur? non igitur, niſi vir bonus fuerit, orator eſt aptus ad exequendum ſuum munus. Quo probè conſtituto, 5
conſentaneum eſt nullius artificis ingenium tantum Reipublicæ, quantum oratoris, profuturum; nam ſi vir bonus, & prudens orator, profectò ſuis civibus, Patriæque ſuæ utilis eſſe volet, & ſalutaris; poterit autem, quum eloquentiæ armis, atque prudentiæ ſit ſemper inſtructus; quæ duæ res & felicem conſervare Rempublicam poſſunt, & miſeram, atque afflictam ſublevare; nam prudentia, quod eſt optimum factu, videt, eloquentia multitudini perſuadet. Quare ſine causâ [i] Scævola paulo poſt orationem Craſſi refellit; quum dicat multo plures calamitates, quàm commoda, per eloquentiſſimos viros invectas Rebuſpublicis; neque enim aut [l] Cleon ille, qui plurimum Athenienſium Reipublicæ

[a] Cicer. de Orat. l. 1. & Rhetoric. ſive Invent. libr. itid. 1. & Oratione pro Sextio. [b] Cicer. libr. 1. de Orator. [c] Quintilian. Inſtit. Orator. libr. 12. cap. 1. [d] Quintilian. ibid. [e] Cicer. de Orat. libr. 3. [f] Cicer. ad Atticum Epiſt. 13. libr. 1. & pro Balbo, Diog. Laërt. libr. 4. ſegm. 7. in Vit. Xenocratis, Val. Max. libr. 2. cap. 5. §. ultim. [g] Cic. ibid. libr. 1. Epiſtol. 13. [h] Plutarch. in libro de Præceptis gerendæ Reipubl. circa princ. [i] Apud Cicer. de Oratore libr. 1. [l] Ariſtophan. in Equitib. & ejus Scholiaſt. ibid. Plutarch. in Vit. Niciæ, Thucyd. libr. 4. & 5. Hiſtor. & D. Auguſtinus de Civitate Dei libr. 1. cap. 9.

bliçæ nocuit; aut [a] Alcibiades quum mul-
6 titudini perſuaſit, ut bellum Siculis in-
ferret eâ tempeſtate, qua propinquo, pe-
riculoſoque bello civitas implicita vix o-
pes Lacedæmoniorum ſuſtinebat; aut Æſ-
chines [b] quum Rempublicam Philippo pe-
cuniâ corruptus prodebat, & populo te-
nebras offundebat, quò Macedonum ar-
ma Thraciæ oppidis potiri ſineret; aut [c]
quum Antiphon quadringentos tyran-
nos impoſuit Patriæ; aut Demades quum
non ſatis habebat Atticas opes, ut ait Plu-
tarchus [d], in ventrem congerere; ſed etiam
Macedonum aurum cum clade Reipublicæ
appetebat; aut Dinarchus [e] quum Muni-
chiam Macedonibus, & Caſſandro tradidit;
aut [f] Demoſthenes ipſe, ſi Perſarum aurum
utilitati Patriæ antepoſuit (quod de tanto
viro credendum non [g] videtur) perfecti
oratoris munus exequuti ſunt; quum vi-
ri boni non fuerint; perfectus autem orator
vir bonus intelligatur.

DISSERTATIO XXXIV.

De eodem dicto Ciceronis.

Omnia, quæ ad ſalutem inventa ſunt, vitio hominum in perniciem convertuntur; ſic medicinâ, religione, cæteriſque bonis abutuntur homines: Plato dicendi facultatem arti culinariæ comparavit, quæ non quod ſaluberrimum, ſed, quod jucundiſſimum, parat.

OMnia, quæcunque Mortales ad
ſalutem humani generis inva-
nerunt, interdum ad perniciem
convertuntur; qui primi fer-
rum, & arma repererunt, homi-
nes, non adversùs hominem, ſed adversùs
incurſus ferarum armare voluerunt; at a-
1 varitia, & libido, & furor, & immanitas
abuſa eſt armis ad tutamen noſtri corporis
excogitatis tam crudeliter, ut inventum
ſalutare, dedecus repertori, non gloriam
attuliſſe videatur. Hinc elegiacus [h] Poeta
dixit:

Quis fuit horrendos, primus qui protulit enſes?
Quàm ferus, & verè ferreus ille fuit!
Tunc cædes hominum generi, tunc prœlia nata,
Tunc brevior diræ mortis aperta via eſt.
At nihil ille miſer meruit; nos ad mala noſtra
Vertimus, in ſævas quod dedit ille feras.

Medicinam quis neget ad tuendam, reſtitu-
endamque ſalutem eſſe prolatam? ideo ejus
inventionem ad Deos immortales [i] Anti-
qui retulerunt, quia nihil ſalubrius eſſe
videbatur; at quot in rationem Libitinæ
venerunt vel propter inſcitiam, vel pro-
pter ambitionem, vel avaritiam, vel ſcelus
Medicorum? Hinc [l] illa infelicis monu-
menti inſcriptio, ſe turbâ Medicorum occi-
diſſe: hinc venena, & ut cum [m] Plinio
loquar, inſidiæ teſtamentorum, morteſque
Regum; quos nemo impuniùs, quàm Me-
dici, poteſt enecare: hinc pernicies mo-
rum promanavit aliquando tam certa, ut
Plinius [n] non aliunde majorem proveniſſe
pronunciarit; & [o] Cato vaticinatur Græ-
ciam omnia, quum ſuos Medicos miſerit,
corrupturam. Et quid in ſingulis diutiùs
immoror, Auditores? nihil eſt tam ſan- 2
ctum, nihil tam utile Reipublicæ, quod
non obeſſe moribus, quod perniciosum
eſſe non poſſit. Religionis obtentu ho-
mines quàm multa peccant? ſtudium co-
gnationis interdum inſtruit ad fraudem, a-
ſtutiam, non armat ad juvandos Mortales
ſapientiâ: in tyrannidem regia poteſtas con-
vertitur, in paucorum ſævum dominatum
optimatum clemens, & juſta moderatio;
neque tamen, quæ ſunt inventa ſalutariter,
deſinunt haberi ſalutaria; nec mentitur il-
le, qui armorum ſcientiam, aut medici-
nam, aut religionem, aut ſtudium ſapien-
tiæ, aut quamlibet regendarum civitatum
rationem affirmat eſſe cauſam utilitatum
in Republicâ maximarum; quia licèt his
improbi ad perniciem abutantur, a bonis,
cujus cauſâ ſunt excogitata, ad ſalutem di-
riguntur. Non igitur [p] Tullius aberrat a 3
veritate, quum aſſeverat perfecti oratoris
moderatione, & ſapientiâ cum privatorum
plurimorum, tum univerſæ Reipublicæ ſa-
lutem maximè contineri. Nam quamquam
multi oratores multas civitatibus clades at-
tulerunt; tamen quum inventa ſit eloquen-
tia ad Rempublicam [q] conſervandam, non
evertendam, & quotieſcumque bonis con-
tigit, & ſalus, & felicitas ab eâ proficiſca-
tur,

[a] Plutarch. in Vit. Alcibiad. & Corn. Nep. in Vitâ ejuſd & Thucydid Hiſtor. libr. 5. [b] Photius in Bibliothec. cod. 264. Demoſthen. de Fals. Legat. prope med. & de Coron. in princip. ferè, Lucian. in Dialog. de Paraſit. circa med. [c] Plutarchus in Vit. X. Rhetor. cap. 1. Thucyd. libr. 8. Hiſt. & Photius in Biblioth. cod. 259. [d] Idem Plutarch. de Cupidit. Divitiar. in Vit. Phocionis, & Demoſthenis in fine. [e] Phot. in Bibliothec. cod. 267.

[f] Plutarch. in Vitâ Demoſthen. & Ciceronis, & Photius in Biblioth. cod. 265. [g] Quintilian. libr. 12. cap. 1. [h] Tibull. in Eleg. 11. & ultim. libr. 1. [i] Clem. Alexandr. libr. 1. Strom. & Plinius libro 29. cap. 1. [l] Plinius libro, & cap. eod. [m] Idem ibid. [n] Idem Plin. eod. loc. [o] Cato apud eundem Plin. ibid. [p] Cic. de Oratore libr. 1. [q] Plutarch. de Præcept. gerend. Reipubl.

tur, bonorum mater, non malorum haben-
da eſt eloquentia. Ideo [a] Cicero non quem-
libet oratorem, ſed perfectum affirmat eſ-
ſe Reipublicæ ſalutarem; quia perfectus
orator, niſi ſit omni virtute cumulatus,
nemo eſſe poteſt; ut nos oſtendimus he-
ſterno die, & veritas ipſa clamat. Quod,
ut verum fatear, magnopere defuit non-
nullis oratoribus Græcis, idcirco rheto-
rum nomen odioſum bonis; teſtatur id
Ariſtophanes, qui rhetores cum ſacrilegis,
& ſycophantis [b] recenſet:

Ε῞τεροι δ', inquit, ἐπλέτων ἱερόσυλοι ῥήτορες,
Καὶ συκοφάνται, καὶ πονηροί.....

Sed hic poëta comicus, & oſor etiam præ-
4 ſtantium virorum; Demoſthenes autem &
ipſe orator multis locis queritur oratorum
ingeniis Rempublicam peſſumdari; qui
non, quod civitati expediret, dicerent, ſed
quod illis, a quibus pecuniam acceperant.
Idem ſæpe teſtatur oratores ad voluntatem
loqui multitudinis, nec utiliſſima quæque,
& honeſtiſſima, ſed populo maximè acce-
pta, quamvis turpia, & indecora, ſuadere;
& [c] Euripides eoſdem oratores exagitat in
Hecubâ, & ingratos appellat his verbis:

Α'χάριςον ὑμῶν σπέρμ', ὅσοι δημηγόρους
Ζηλοῦτε τιμάς, μηδὲ γινώσκοισθέ μοι,
Οἳ τοὺς φίλους βλάπτοντες οὐ φροντίζετε,
Ἢν τοῖσι πολλοῖς πρὸς χάριν λέγητέ τι.

De hoc genere rhetorum loquitur in Gor-
5 gia Plato, quum dicendi facultatem culina-
riæ arti comparat; quod quemadmodum
hæc non quod corpori ſaluberrimum, ſed
quod jucundiſſimum, parat, quum in
corporis curâ verſetur; ſic illa non quod
utiliſſimum Reipublicæ, ſed quod vulgo
gratiſſimum, ſpectet, quum Reipublicæ cu-
ram profiteatur. Degeneraverat nimirum
eâ tempeſtate rhetorum genus ab incor-
ruptâ Priſcorum eloquentiâ; & dum pe-
cuniæ congerendæ ſtuderet, nihil ſancti,
nihil penſi habebat; idcirco quum multo-
rum flagitiorum ſibi eſſet conſcium, po-
pulo, quem vindicem metuebat, adulaba-
tur, & tanquam dominum pertimeſcebat.
6 Quapropter [d] facetè Diogenes Cynicus,
ut alia multa, luſit, quum Demoſthenem
ſic eſt cavillatus; verſabatur in cauponâ
Diogenes; fortè illac Demoſthenes præ-
teribat; prætereuntem Diogenes ad ſe vo-
cavit, & ut in cauponam veniret, invita-
vit; quum autem Orator venire recuſa-
ret, quòd puderet virum gravem, & ſuæ
civitatis principem in cauponâ conſpici;
atqui, inquit Philoſophus, nihil eſt, quod
te pudeat; quum dominum tuum haud-
quaquam pudeat in cauponâ commorari.

Quo dicto populum ſignificavit; cui tan-
quam domino rhetores adulabantur; &
idcirco non poterant aliquando non o-
beſſe Reipublicæ; nam quemadmodum Me-
dicus ſi ægroto aduletur, nec ea, quæ ad
valetudinem reſtituendam, ſed ad volupta-
tem pertinent, tradat, non levabit labo-
rantem; ſed morbo vires augebit, exi-
tiique cauſam præbebit alioquin ad ſani-
tatem perventuro; ita qui ad Reipubli-
cæ gubernacula ſedet, ſi multitudini aſſen-
tari, non mederi vitiis ægræ civitatis in
animum ſibi induxerit, non ejus morbos
levabit; ſed cauſam dabit ingraveſcendi,
exitiique maturandi. Jure igitur [e] Plato,
quum hunc morem eſſe rhetorum cerne- 7
ret, oratoriam facultatem ab arte regenda-
rum civitatum tantum voluit diſcrepare,
quantum ab Amico adulatorem, a Medico
coquum, coſmetam a palæſtrico. Sed non
loquebatur vir ille ſapientiſſimus de orato-
re perfecto, quem virum bonum eſſe opor-
tere demonſtravimus; nam eâ tempeſtate,
qua Plato illa ſcribebat, Athenienſes cor-
ruptiſſimâ diſciplinâ utebantur; cujus rei
teſtis eſt ipſe Plato, qui ad Rempublicam
nunquam voluit accedere; quia ſe diffide-
bat ſanare poſſe vitia ægræ civitatis; ob
eamque cauſam mirum non eſt & oratores
a Majorum virtute degeneraſſe; nam que-
madmodum corruptâ corporis univerſi
temperie partes omnes neceſſe eſt ægrota-
re; ita depravatâ totius Reipublicæ diſci-
plinâ conſequens eſt, & oratores, & ma-
giſtratus, & ſenatum, & plebem in magnâ
animi pravitate verſari.

[a] Cicer. libr. 3. de Oratore. [b] Ariſtophan. in Pluto verſ. 30. [c] Euripides in Hecubâ verſ. 255.

[d] Ælianus Var. Hiſtor. libr. 9. cap. 19. [e] Plato in Gorgia.

DSSERTATIO XXXV.

Qua Ciceronis idem dictum defenditur.

Orator eſt in civitate, ſicut in animo mens, & ratio. Quamquam Gracchi nimis fortaſſe pervicaces fuerunt in Optimatum cauſâ oppugnandâ; eorum tamen inceptum a boni civis officio non abhorrebat. Conſilium Neſtoris tanti fecit Agamemnon, ut ſi alios decem ei ſimiles haberet, ſe facilè Trojam conſideret everſurum. Ulyſſem ſolum urbium populatorem Homerus appellat, quia magis ejus ſapientiâ, quam aliorum armis urbes caperentur. Periclès quum Athenas ditiſſimas effeciſſet, ne nummo quidem auxit rem familiarem; & quum totum diem convitiatorem patientiſſimè pertuliſſet, noctu famulum miſit, qui cum lumine domum eum reduceret. Phocionem orationum ſuarum ſecurim Demoſthenes dicebat.

QUum Ciceronis locum [a] explicaremus, in quo ſummus ille vir
confirmat & felicitatem, & ſalutem publicam perfecti oratoris moderatione, & ſapientiâ
maximè contineri; diximus oratorem perfectum eſſe non poſſe, niſi eum, qui cunctis virtutibus antecellat; idcirco ſi quidam oratores Patriæ obfuerunt, non eſſe
Ciceronis dictum repudiandum; illos quippe non fuiſſe perfectos oratores, quum morum probitate caruerint. Hac occaſione
ſumptâ rhetores ab illâ, quæ requiritur in
oratore perfecto, vitæ integritate longiſſimè abfuiſſe confirmavimus; ob eamque
cauſam multitudini, quam criminum ſuorum, & ſcelerum, & vindicem reformidabant, turpiter eſſe adulatos; & populum
tanquam dominum, & judicem ſuſpexiſſe,
quod perverſiſſimum eſt. Nam orator eſſe
1 debet auctor publici conſilii; debet eſſe rector multitudinis, & moderator, & eundem obtinet in civitate locum, quem in
animo mens, & ratio; ſicut ergo ratio
quum non imperat, ſed famulatur cupiditatibus, neceſſe eſt, magna animi perverſitas
conſequatur; ita quum orator, quem rectorem eſſe oportebat civitatis, quem inconſultos, cæcoſque populi motus moderari, & impetus coërcere, vulgo famularetur, vulgi libidini inſerviret, & non regeret, ſed regeretur; neceſſariò & ipſe
peſſumdabatur, & Reipublicæ magnas clades afferebat. Sed non hominum vitia ſunt
in res ipſas transferenda, neque artificium
accuſandum, ſiquid artifex peccat; quare
Scævola [b], qui Craſſi reſpondet orationi,
non rectè Craſſi dictum redarguit; quum
dicat maximas Rebuſpublicis calamitates
per eloquentiſſimos viros importatas. Non
enim ſi tribunitiis procellis Romana plebs 2
concitata a Patrum auctoritate aliquando
deſcivit; non [c] ſi Tiberius, Cajuſque Gracchus, & qui eorum turbulentam Reipublicæ adminiſtrandæ rationem ſequutus [d] eſt
Apulejus, Liviuſque [e] Droſus eloquentiâ
freti publicæ quieti pernicioſas leges tulerunt; non ſi Carbo [f] viſus eſt in ſummâ
levitate verſari; aut Sulpicius, & Cotta
meliores partes reliquerunt; aut Quinctus
Cœpio [g] ſenatum oppugnavit; idcirco perfectus orator publicæ tranquillitatis everſor, hoſtis bonorum, Reipublicæ calamitas, ambitioſus, turbulentus, inquies debet judicari. Si enim illi Rempublicam
oppugnarunt, a bonis deſciverunt, legum
pernicioſarum auctores fuerunt, in levi
ſunt, & populari ratione verſati; præcipua laus illis oratoris defuit, quæ in morum ſanctitate cernitur. Quamquam [h] Tiberius Gracchus nimis fortaſſe pervicax 3
fuerit in Optimatum cauſâ oppugnandâ;
ſed ejus inceptum a boni civis officio non
abhorrebat; nam quum videret agros, quos
Populus Romanus devictis hoſtibus multo
ſanguine, ac ſudore quæſiverat, a paucis
poſſideri, ingenuam plebem inopem, populumque Orbis terrarum victorem quotidie propter inopiam decreſcere, Italiam
ſervitiis compleri, paucorum opes fieri
formidoloſas Reipublicæ, legem tulit, qua
plebs in agri publici a privatis occupati
poſſeſſionem mittebatur; eâ lege quia convelli multorum fortunæ, mutari ſtatus Reipublicæ videbatur, Tiberio Graccho, ejuſque fratri vehementiſſimè Optimates reſtiterunt, clariſſimoſque cives & ingenii, doctrinæque laude florentiſſimos trucidarunt.
Ceterùm Gracchorum [i] leges rem putanti
rectiùs, non modò juſtæ, ſed Reipublicæ 4
ſalutares debebant videri; his enim Italia
frequentabatur, extorquebantur injuſtis dominis poſſeſſiones, paucorum opes infringeba-

[a] Cicero de Oratore libr. 1. [b] Scævola apud Ciceron. de Oratore libr. 1. [c] Plutarch. in Vit. Gracchorum, Plinius de Viris Illuſtrib. cap. 64. & 65. & Luc. Florus libr. 3. cap. 13. & 14. [d] Idem Plinius de Vir Illuſtr. cap. 73. Appianus Bellor. Civil. libr. 1. Luc. Flor. libr. 3. cap. 16. & Plutarch. in Vit. Marii. [e] Plinius de Vir. Illuſtrib. cap 66. & Luc. Flor. libr. 3. cap. 17. [f] Cicer. de Orator. libr. 1. [g] Luc. Flor. libr. 3. cap. 17. [h] Plutarch. in Vitâ Gracchorum. [i] Plutarch. ibid. Appianus Alexandr. libr. 1. Bell. Civil. Lucius Flor. libr. 3. cap. 4. Hiſtor. Cicer. in Bruto, Div. Auguſtin. de Civitate Dei libr. 3. cap. 24. & Paulus Oroſius libro 5. cap. 8. & 9.

gebantur, ingenua plebs augebatur. Quapropter non omnino verè Scævola ſic [a] ait: *at verò ejus filii diſerti, & omnibus vel naturæ, vel doctrinæ præſidiis ad dicendum parati, quum civitatem vel paterno conſilio, vel avitis armis florentiſſimam accepiſſent, iſtâ præclarâ gubernatrice, ut ais, civitatum eloquentiâ Rempublicam diſſipaverunt*. Non enim florentiſſima ea civitas poterat appellari, in qua plebs nimiùm potentiorum opibus premebatur, ingenuorum multitudo minuebatur, ſervitiorum augeſcebat. Sed utcumque ea ſe res habet, ſententiam, quam defendimus, Gracchorum exempla non la-
5 befactant; non enim talem quærimus oratorem, quales Gracchi fuerunt; ſed virum, qui non magis ingenio, & linguâ, quàm moribus præſtet, quem [b] Homerus ait:

Μύθωντε ῥητῆρ' ἔμεναι, πρηκτῆρά τε ἔργων:

quem alter Homerus deſcribit his [c] verbis Virgilius:

Tum pietate gravem, ac meritis ſi fortè virum quem
Conſpexere, ſilent, arrectiſque auribus adſtant;
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.

Non ſolùm tribuit eloquentiam oratori, ſed tribuit pietatem, tribuit morum gravitatem, tribuit magnorum in Rempublicam meritorum pondus; non inducit populi quendam adulatorem, ſed rectorem graviſſimum, qui obviam ire audeat furori multitudinis concitatæ. Hujuſmodi fuit [d] o-
6 rator ille Phœnix Achillis præceptor, ille Neſtor, cujus conſilium tanti fecit [e] Agamemnon, ut ſi alios decem haberet Neſtori ſimiles, facilè ſe Trojam conſideret everſurum: hujuſmodi fuit Ulyſſes, quem ſolum urbium populatorem Homerus [f] appellat; quia magis ejus conſilio, & ſapientiâ, quàm aliorum armis urbes caperentur. Et ut ab heroicis temporibus abeamus, talis orator fortaſſe fuit Pericles; quem nunquam [g] Plutarchus Fabio Maximo comparaſſet, ſi eorum rhetorum ſimilis fuiſſet, quos veriùs adulatores, quàm rectores multitudinis poſſumus appellare; Pericles autem [h] tantum abfuit, ut populo aſſentaretur, ut nullos multitudinis impetus pertimeſceret; & non [i] quod concio vellet, Pericles diceret, ſed quod Pericles voluiſſet concio ſibi faciendum judicaret; & verbo populus, re verâ Pericles rerum poti-retur. Nec mirum; nam præterquamquod dicendi facultate ſic excelluit, ut propter 7
eam ſit [l] olympius nominatus, quaſi [m] tonaret, & fulminaret; eâ fuit abſtinentiâ, ut quum [n] annos quadraginta Rempublicam adminiſtraſſet, & Athenas ditiſſimas urbium effeciſſet, ne nummo quidem auxerit rem familiarem; eâ verò manſuetudine, ut quemdam [o] ex improbis viris convicia ſibi ingerentem totum diem pertulerit ſuas res agens, & nihil perturbatus; & quum noctu domum revertentem conviciator maledictis eſſet inſectatus, conviciatorem ſuum, qui eum lumine comitaretur, & reduceret domum, famulum miſerit. Talis etiam orator fuit Phocion, qui [p] quoties ad dicendum ſurrexerat, Demoſthenes ajebat orationum ſuarum ſecurim ſurgere; tanta eſt in gravitate morum auctoritas, tantaque vis ad quidlibet perſuadendum, ut eam ſummus orator ſuſtinere nullo modo poſſet.

DISSERTATIO XXXVI.

De utilitate, quam Rebuſpublicis oratores attulerunt.

Solon inſaniam ſimulavit, & elegiacum carmen recitavit, quo Athenienſes impulit ad abrogandam legem, qua ſanciebatur, ut ſi quis bellum pro Salamine recuperandâ ſuaderet, capite plecteretur; eâ verò abrogatâ Salaminem recuperavit. Themiſtocles ligneum murum, quo ſe includi Athenienſibus præceperat oraculum, naves interpretatus eſt. Romulum, utpote qui inter paſtores adoleverit, omnium diſciplinarum expertem quidam tradiderunt; ſed Plutarchus refert eum Gabiis avi Numitoris curâ bonis artibus inſtitutum.

Quum Scævola, quem [q] Cicero inducit refellentem Craſſi dictum affirmantis Rerumpublicarum ſalutem ab oratoris perfecti ſapientiâ proficiſci, plures clades, quàm commoda civitatibus per diſertiſſimos viros importatas aſſeveret; Scævolæ ſententiam diximus non evertere Craſſi orationem; Craſſum quippe loqui de

[a] Cicero de Oratore libr. 1. [b] Homerus Iliad. ι. v. 443. [c] Virgilius Æneid. libr. 1. [d] Hom. Iliad. ε. verſ. 603. & ρ. verſ. 561. [e] Idem Homer. Iliad. β verſ. 370. [f] Idem Iliad. β. verſ. 278. & κ. v. 363. & Odyſſ. ϑ in princip. & ξ. v. 447. [g] Plutarch. in Vitâ Fabii Maximi in fine. [h] Plutarch. in Vit. Periclis. [i] Thucydid. libr. 2. Hiſtor. pag. 141. Edit. Francofurti. [l] Plutarch. in Vitâ Periclis, Valer. Maxim. libr. 5. cap. ultim. [m] Ariſtophen. in Nubib. Cicer. in Oratore ad Brutum Quintilian. libr. 12. Inſtit. Orator. cap. 10. Plin. libr. 1. Epiſtol. 20. & Plutarch. in Vitâ Periclis. [n] Plutarch. in Vit. Periclis. [o] Plutarch. ibidem. [p] Idem in Vitâ Demoſthenis & Ciceron. [q] Cic. de Oratore libr. 1.

de oratore perfecto, quem virum bonum
1 eſſe oportet; qui verò detrimenta civitatibus attulerunt, eos morum probitate caruiſſe, ob eamque cauſam non fuiſſe perfectos oratores; ſed ne videatur orator utilis, & ſalutaris Reipublicæ magis fingi, quàm uſquam inveniri, & [a] eſſe

Rara avis in terris, nigroque ſimillima cygno;

vel ſapienti Stoicorum ſimilis, quem [b] Stoici ipſi fatentur, numquam extitiſſe; hodierno die oſtendemus, Auditores, multos oratores dicendi facultate multum utilitatis, & interdum etiam ſalutem Patriæ ſuæ peperiſſe. Utemur autem exemplis potiſſimum Athenienſium, & Romanorum; quia tam Athenæ, quàm Roma, & eloquentiæ laude præſtiterunt, & exemplis præclariſſimis abundarunt. Et Athenienſes quidem
2 dum Regum, vel tyrannorum imperio regebantur, non multum eloquentibus viris debuerunt; quia Reges non perſuadendo cives in ſententiam ſuam adducunt; ſed nutu, & vi regiâ compellunt ad imperata facienda. Suſpicor tamen [c] Theſeum, quum Athenienſes pagatim habitantes in unam urbem contraxit, quæ res magnitudini Athenarum, & potentiæ originem præbuit, non uſum poteſtate regiâ, ſed potiùs oratione blandâ cives ad veteres ſedes relinquendas compuliſſe. Quod ut credam, facit ingenium Theſei mite, & manſuetum, & abhorrens ab imperiis violentis; neque enim, quæ viri fuit humanitas, credibile eſt illum vim afferre populo, quàm perſuadere maluiſſe, ut deſereret natale ſolum, cujus mirâ dulcedine tenebatur; deſereret locorum Deos, quibus aſſueverat, & in urbem immigraret; alia ædificia ſibi faceret, alias ſedes moliretur; quæ ſi pro imperio coëgiſſet, dura, & intoleranda, ſin autem utilitate rei demonſtratâ animos in ſuam ſententiam adduxiſſet, & factu pulcherrima, & jucunda viderentur. Initium igitur ſuæ magnitudinis
3 civitas Athenienſium acceptum retulit eloquentiæ, etiam quum Regum imperio regeretur; ſed regio dominatu liberata longè plura beneficia dicendi peritis hominibus debuit; nam recens adepta libertatem, quum bellum [d] gereret cum Megarenſibus pro inſulâ Salamine, quam Megarenſes occuparant, & magnas clades accepiſſet, abſiſtere irrito incepto coacta eſt; legemque inſuper conſtituit, ut ſiquis imposterum id bellum ſuaderet, capite plecteretur; Solon quum videret Athenienſes ejus inſulæ poſſeſſione dejectos non poſſe ad magnas opes pervenire, inſaniam ſimulavit; cujus rei famâ diſſipatâ, quum Solonem non eſſe compotem mentis percrebuiſſet, compoſuit elegiacum carmen, quo Athenienſes ad bellum inſtaurandum hortabatur; quod quum abſolviſſet, in publicum prodiit, & in editum locum quaſi verba facturus aſcendit, factoque ingenti hominum concurſu ad Solonem, quem dementem putabant, audiendum, carmen recitavit; quo adeo mota eſt multitudo, ut legem abrogaret, bellumque decerneret; ita & pœnam inſaniæ ſimulatione vitavit, & utilitati Patriæ proſpexit; & quod ſuaſerat, bellum tantâ felicitate adminiſtravit, ut Athenienſes brevi Salamine potirentur. Quid [e] Themiſtocles? quum Xer- 4
xes coactis innumerabilibus copiis Græciam invaſiſſet, num Reipublicæ mediocriter profuit dicendo? qui perſuaſit Athenienſibus, ut urbe relictâ naves conſcenderent, & oſtendit eò pertinere oraculum, quod præcipiebat Athenienſibus, ut ligneo muro ſe includerent; quod niſi Themiſtocles perſuaſiſſet, nunquam Athenæ tantam belli tempeſtatem ferre potuiſſent; ſed & ipſæ, & Græciæ libertas funditus concidiſſet. Nec minùs univerſæ Græciæ profuit [f] Ariſtides, quum ſuperato Mardonio, & trecentis Perſarum millibus deletis, lis inter Lacedæmonios, & Athenienſes incidiſſet, utriſque contendentibus ſibi primas eſſe deferendas; quæ res erat Græciæ vires, quæ concordiâ coaluerant, diſcordiâ diſſipatura, & Barbaros ad certiſſimam ſpem victoriæ excitatura, niſi Ariſtides intempeſtivum certamen ſuſtuliſſet; qui Lacedæmoniis, & Athenienſibus perſuaſit, ut rem communi Græcorum judicio permitterent; qua contentione ſedatâ Græciæ ſalus conſtituta eſt. Jam longum fuerit dicendo perſequi, quantum Periclis [g] eloquentia Rei- 5
publicæ Athenienſium utilitatis attulerit; rem brevi comprehendam; nunquam felicior, nunquam potentior ea civitas fuit, quàm quum ejus oratoris moderatione, & ſapientiâ regebatur; ac [h] ſi Pericle defuncto ejus conſiliis parere voluiſſet, nec multas res eſſet aggreſſa, quas ne aggrederetur, vir ille ſuaſerat, nunquam Græciæ principatum amiſiſſet; ſed Spartanis devictis in immenſum Imperii fines protuliſſet. Alcibiades [i] ipſe, etſi Peloponeſium bellum Niciæ virtute ſedatum rurſus excitavit, quod fune-

[a] Juvenal. Satyr. 6. v. 164. [b] Seneca Epiſtol. 42. & de Conſtantiâ Sap. cap. 7. Cicer. in Lælio, & libro 4. Academic. Quæſt. Plutarch. de Repugn. Stoicor. & Quintil. libr. 12. cap. 1. [c] Plutarchus in Vitâ Theſei. [d] Idem Plutarch. in Vit. Solon. [e] Idem in Vitâ Themiſt. [f] Plutarch. & Cornel. Nep. in Vit. Ariſtid. [g] Plutarch. in Vit. Periclis, & Thuc. libr. 1. Hiſt. & l. 2. [h] Thuc. ibid. pag. 141. Edit. Francof. [i] Plutarch. in Vit. Niciæ. & Alcibiad. & Corn. Nep. in Vit. Alcibiad. & Thucydid. libr. 6. Hiſtor.

naſtum Græciæ, Athenienſibus pernicioſum
fuit; tamen ſi fuit bellandum, utilem
vel maximè ſe præbuit civitati; nam eo
orante, Argivi, Mantinenſes, Tegeatæ, &
omnis ferè Peloponeſus contra Lacedæmo-
nios conſpiravit, eorumque Rempublicam
6 in ſummum diſcrimen adduxit; quo in
bello Athenienſes fuerunt ſpectatores otio-
ſi hoſtium calamitatis, & hoſtes ipſorum
ſociis oppugnandos præbuerunt. Ac ne
bellum Siculum quidem, quod Alcibiade
ſuadente decretum eſt, tam triſtes exitus
habuiſſet; immo, ſubactâ Siciliâ, ad majo-
rem potentiam gradum feciſſent Athenien-
ſes; ſed quum Alcibiadem imperatorem,
qui ſolus vincere poterat, ab exercitu re-
moviſſent, & in exilium miſiſſent, eorum
copiæ ſunt occidione deletæ. Non igi-
tur peccavit orator, qui bellum ſuaſit; ſed
populus, qui non vidit, quantum ejus vi-
ri virtute indigeret. Sed Alcibiades fortaſſe
fuerit in multis reprehendendus; Lycurgus
7 autem [a] orator niſi multa perſuaſiſſet, quæ
e Republicâ viderentur, nunquam populus
eum toties coronaſſet; nunquam ejus au-
ctoritati tantum tribuiſſet, ut Lycurgum
aliquid dixiſſe, quod ad levandum crimen
pertineret, multum reos adjuvaret; nun-
quam denique ejus Poſteris alimenta in
Prytaneo decreviſſet, & ſtatuam aheneam
in foro collocaſſet; quem, quum fato
conceſſiſſet, nunquam donis fuiſſe cor-
ruptum, nunquam in ullâ re meritò re-
prehenſum publico decreto judicarunt:
Demoſthenis [b] autem conatibus fortuna
ſemper adverſata eſt; ceterùm quis neget
ejus viri eloquentiam in libertatem fuiſſe
Græcos vindicaturam? quum nunquam
deſtiterit Philippi res geſtas criminari de-
tegere dolos, ambitionem Regis illius com-
moni libertati inſidiantem ob oculos po-
nere, cupiditatem omnibus imperandi re-
darguere, Athenienſes, ceteroſque Græ-
cos ad priſtinam virtutem, & Majorum de-
cus recuperandum cohortari; quibus vo-
cibus adeo commota eſt Græcia, ut adver-
sùs Macedonum vires univerſa conſurre-
8 xerit. Alterum autem eloquentiæ lumen
Hyperides, quem nonnulli [c] Demoſthe-
ni anteponunt; homo & [d] conſiliorum
in Republicâ ſocius, & ſummâ cum De-
moſthene familiaritate conjunctus, eandem
Reipublicæ adminiſtrandæ rationem ſequu-
tus propemodum pari tuendæ libertatis
gloriâ floruit. Quid autem de Cimone ſum-
mo [e] imperatore dicam? qui laudem ſin-
gularem, quam eodem die deletis ingenti-
bus Perſarum terreſtribus, maritimiſque co-
piis ſibi compararat; Lacedæmoniis enim
Athenienſibus eloquentiæ, & prudentiæ
ſuæ beneficio reconciliatis, & inter duas
potentiſſimas urbes pace factâ adæquavit.
Quid commemorem [f] Iſocratis oratio-
nem, qua Græcos ad bellum Barbaris in- 9
ferendum cohortatur, ad [g] Philippum, A-
lexandrumque Regem delatam tantam vim
habuiſſe, ut utrumque ad evertendam
Perſarum potentiam concitarit, ut gra-
viſſimi Auctores memoriæ prodiderunt;
quod a Philippo cogitatum [h] Alexander
perfecit; ita unius hominis umbratilis elo-
quentia id conſequuta, quod tot fortiſſi-
mi imperatores non potuerunt; & Græcia,
amiſsâ libertate, Iſocratis beneficio no-
men, imperiumque extendit in ultimas o-
ras Orientis. Jam [i] Epaminondas illud
clariſſimum lumen Thebanæ civitatis, quum
ſociis audientibus tyrannidem Spartano-
rum in Spartanâ curiâ accuſaſſet, Lacedæ-
monis opes non minùs, quàm Leoctricâ
pugnâ, eâ oratione conquaſſit; nam ſocii,
qui jam pridem ſuperbiam Spartanorum
nimiam putabant, audito Epaminonda,
ſunt prorſus abalienati, & pro Spartanis
tanquam tyrannis dimicare noluerunt; ita-
que Thebani ſociis nudatos Lacedæmo-
nios ingenti prælio auſpiciis, & ductu E-
paminondæ bis devicerunt; neque ſolùm
Græciæ Imperio exuerunt, ſed propemo-
dum captâ Spartâ in ſuam poteſtatem rede-
gerunt. Jam Philippus [l] Rex Macedoniæ, 10
qui eodem, quo [m] Epaminondas, fuerat uſus
præceptore Lyſide Pytagoreo, & ſimul fuerat
educatus, quum paternum Regnum acce-
piſſet maximis circumventum periculis,
maximis cladibus concuſſum, & labefacta-
tum, cum aliis artibus, tum eloquentiâ
præcipuè nutantem Macedonum Regiam
ſtabilivit; qua milites jam rebus diffiden-
tes, quum frequentiſſimas haberet concio-
nes, confirmavit, & audaciores fecit ad pe-
ricula ſubeunda. Poſſem multo plura Græ-
corum exempla proferre, quibus oſtende-
rem auctas, conſervatas, ornatas eloquen-
tium beneficio Reſpublicas; ſed mihi ad
Romanos veniendum eſt, ut tandem tota
diſputatio concludatur. Equidem [n] nec ip- 11
ſum Romulum, quem furtim genitum, in-
ter paſtores educatum, omnium diſcipli-
narum expertem fuiſſe quidam tradiderunt,
elo-

[a] Plutarchus in Vit. Lycurg. [b] Idem in Vitis com-
parat. in Vit. Demoſthen. & Ciceron. & in Vit. X.
Rhetor. cap. 8. [c] Photius in Biblioth. cod. 266.
[d] Plutarch. in Vitis X. Rhetor. cap. 9. & Photius
ibid. [e] Cornel. Nepos, & Plutarchus in Vit. Ci-
monis. [f] Iſocrat. in Panegyric. [g] Iſocrat. in E-
piſtol. ad Philippum. [h] Plutarch. in Vit. Ale-
xandri. [i] Cornel. Nep. in Vit. Epaminond. Plu-
tarch. in Vit. Pelopid. & in Vit. Ageſilai, Juſtin.
libr. 6. Hiſtor. & Diodor. Sicul. Biblioth. Hiſtor.
libr. 15. [l] Diodor. Siculus Bibliothec. Hiſt. libr.
16. [m] Cornel. Nep. in Vit. Epaminond. & Dio-
dorus Sicul. ibid. [n] Tit. Livius libr. 1. Plutarch.
in Vit. Romuli.

eloquentiâ caruiſſe crediderim; nec eâ non uſum ad populum in urbem, quam condebat, congregandum; nam quomodo multitudinem mixtam ex pluribus gentibus, & magnâ ex parte barbaram, & ferocem, ſolutamque legibus ad obſequium, niſi perſuadendo, compuliſſet? Dionyſius Halicarnaſſeus [a] certè Romulum inducit apud multitudinem, quæ urbem erat conditura, præclarè verba facientem; & Plutarchus tradit [b] Romulum Gabiis avi Numitoris curâ bonis artibus inſtitutum; quem qui inter paſtores volunt adoleviſſe, nec litterarum ſtudia attigiſſe, vel eo refelluntur argumento, quod, ut inter omnes conſtare video, Romulus [c] augur fuit præſtantiſſimus; non igitur litteras ignorabat, quum auguratus diſciplinam teneret, quæ multis libris continebatur. Quapropter a veritate abhorrere non eſt exiſtimandus, ſiquis putet ipſum dicendo multum valere potuiſſe, quum & ſolerti ingenio, & erudito uteretur. Nec verò Numam tam in-

12 fantem fuiſſe, quàm Scævola [d] videri vult, putaverim, qui tantâ rerum ſcientiâ dicitur præſtitiſſe, ut [e], quamvis repugnante ratione temporum, Pythagoræ præcellentiſſimi philoſophi diſciplinâ inſtitutus videretur. Nam ſi tam rudis, & indiſertus Numa, quomodo quatuordecim libros compoſuit; quos utraque [f] linguâ de jure pontificio, & de ſapientiæ diſciplinâ conſcriptos anno ab Urbe conditâ quingenteſimo ſeptuageſimo tertio Romani invenerunt? Quæ ſi deſint argumenta, nunquam tamen adducar, ut credam, Numam ſine quadam vi dicendi perſuaſiſſe hominibus bellorum diuturnâ aſſuetudine efferatis, ut Deos colerent, ne jus in armis collocarent, manſuetudinem, juſtitiam, clementiam, probitatem ferociæ, crudelitati, libidini, injuriæ anteponerent. Quid illa? potuit ne ſine ſummâ ingenii ſolertiâ, & eloquendi præſtantiſſimâ facultate, tanquam veriſimilia multitudini venditare, ſibi [g] eſſe cum Ægeriâ Deâ nocturnos congreſſus, elicere ſe de Cœlo fulmen, cum Jove per otium fabulari, Muſas in conſilio habere, Ancile ſibi Cœlo demiſſum pignus Imperii, & publicæ felicitatis; quibus fabulis id, quod Reipublicæ deerat, religio conſtituta eſt? Initia i-

13 gitur Romanæ civitatis eloquentiæ magnâ ex parte debentur, quum duo Reges, quorum alter Urbem condidit, alter fundavit legibus, eâ tanquam inſtrumento uſi reperiantur. Licèt omnia detrimenta, quæ Reipublicæ ſeditioſi tribuni, pernicioſi cives turbulentis concionibus attulerunt, congerantur, hoc eloquentiæ merito præponderabuntur; quia plus profuit Romulus Romanis, qui Urbem condidit, & Numa, qui legibus latis, & divino jure conſtituto fundamenta jecit publicæ felicitatis, quàm omnes improbi cives, qui pernicioſis concionibus mediocriter Rempublicam labefactarunt, obſuerunt. Nec verò ſolùm Romani initia ſuæ civitatis, jurisque publici, & diſciplinæ, ſed etiam libertatis, eloquentiæ debuerunt. Nam quum [h] Lucretiæ ſtuprum Tarquinius intuliſſet, ea- 14

que ſibi necem conſciviſſet, Brutus auctor libertatis capeſſendæ ſtillantem adhuc caſto cruore gladium manu tenens in publicum prodiit, & concione convocatâ ſcelera Regis accuſavit, per immaniſſimum facinus occiſo clementiſſimo Rege Regnum occupatum, actum per cruentum patris cadaver carpentum filiæ, plebem ludibrio habitam, & cloacis exhauriendis in terram demerſam, contaminatam cognatâ cæde Regiam, ereptam per vim pudicitiam caſtiſſimæ feminæ, ac mortem miſerabilem deploravit: Quibus vocibus incitata multitudo ad exigendos ex Urbe Tarquinios cum primoribus civitatis conſpiravit; nec minùs in caſtris Brutus habitâ concione milites adversùs Regem inflammavit; ad quos, quum urbanam multitudinem ad conjurandum incendiſſet, convolarat; quibus rebus effectum eſt, ut Roma dominatu regio liberaretur, libertatemque adepta Orbis terrarum Imperio potiretur. Non quæro, an orator fuerit Brutus, quum vi- 15

deam oratoris opera effeciſſe; quod eſt opus oratoris? perſuadere; perſuaſit Brutus multitudini, & quidem rem arduam, ac difficilem, & plenam periculi, ut Regi clauderet portas, ut Regem bello perſequeretur; perſuaſit militibus, ut eum populo conſentirent, partamque libertatem, communemque cauſam tuerentur. Ut igitur ſi Phidiam ſculptorem fuiſſe ignorarem, viſâ Jovis [i] Olympici admirabili pulchritudine, cognitoque ejus artificem fuiſſe Phidiam, non dubitarem non modò artificem Phidiam, ſed ſummum artificem, præſtantiſſi-

[a] Dionyſius Halicarnaſſ. libr. 2. Antiquit. Roman. in princip. [b] Plutarch. in Vitâ Romul. [c] T. Livius libr. 1. & Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 2. Antiq. Roman. [d] Scævola apud Ciceronem de Oratore libr. 1. [e] Plutarch. in Vit. Numæ, T. Liv. libr. 1. decad. 1. [f] Plinius Natural Hiſtor. libr. 13. cap. 13. & Plin. Junior. de Vir. Illuſtrib. cap. 3. & Lactantius Firmianus libr. 1. cap. 22. [g] Valer. Maximus libr. 1. cap. 3. Plutarch. & Lactantius Firmian. ibidem. [h] Tit. Livius libr. 1. & Plinius de Viris Illuſtrib. cap. 10. Luc. Florus libr. 1. cap. 9. Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 4. Antiquit. Roman. & Div. Auguſtinus de Civitat. Dei libr. 3. cap. 16. [i] Plinius Natural. Hiſtoriæ libr. 7. cap. 38. & libro 34. cap. 8.

tiſſimumque ſculptorem, qui tantum opus
confecerit, appellare; ita quum ſciam lin-
guâ Bruti commotam plebem Romanam,
commotos milites ad Regem Tarquinium
exigendum; quum opus oratoris, & qui-
dem præclariſſimum videam, Brutum fuiſ-
ſe oratorem cogor confiteri. Quare mi-
ror, cur [a] Scævola aſſeveret exactionem
Regum mente, non linguâ Lucii Bruti eſ-
ſe perfectam; quid enim geri poteſt, quod
multitudinis conſenſum deſideret, quod
ſolâ mente confici poſſit. Jam verò liber-
16 tate per Lucium Brutum partâ, ajo maximas
Reipublicæ partes per diſertiſſimos viros
eſſe conſtitutas; etenim legibus Rempu-
blicam maximè contineri nemo non fa-
teatur; leges autem Romæ ſolo nutu, &
auctoritate magiſtratuum non ferebantur;
ſed qui volebat ferre legem, concionem
convocabat, & accuratâ oratione legis uti-
litatem, æquitatemque oſtendebat; & quam
populus legem ſciviſſet, ea rata habebatur;
leges igitur Romanæ alicujus oratione ſan-
citæ ſunt univerſæ; quo quod majus be-
neficium eloquentiæ poſſumus commora-
re? Jam verò quoties Conſules tribunitiis
procellis reſtiterunt, non aliâ, quàm di-
cendi facultate? quoties Tribuni plebis a-
cres, & non infacundi nimias Patrum o-
pes infregerunt, & obviam ſuperbiæ no-
bilitatis iverunt? ita factum eſt, ut neque
plebs inſoleſceret, neque primores civita-
tis ſuis viribus ad opprimendam plebem
abuterentur. Hinc Appiorum clariſſimum
17 nomen; quos nunquam tanta eſſet gloria
conſequuta, niſi Reipublicæ magnas utili-
tates dicendo attuliſſent. Nam [b] Appii
non ferè bellicis laudibus floruerunt; ſed
quia eloquentiâ multitudinis impetus re-
preſſerunt, quia tribunitios furores refre-
narunt, aliorum triumphos, & militarem
gloriam viſi ſunt adæquaſſe. Neque enim
Romani præclarius, magnificentiuſque du-
xerunt, manu cum hoſtibus confligere, vi-
ctaſque gentes perdomare, quàm animos
dicendo permovere, & orationis vi ma-
gnum aliquod afferre commodum civitati.
Cujus rei illud argumentum eſt, quod u-
ni poſt Urbem conditam Pompejo ob res
bello præclariſſimè geſtas, & ſuperatam om-
nium ducum ſuperiorum gloriam milita-
rem [c] Magni cognomen addiderunt; at
Valerium [d], qui oratione plebem, quæ ad
Anienem [e] ſeceſſerat, cum Patribus in gra-
tiam reduxit, Maximum nuncuparunt; &
ejusdem cognominis honore affecerunt,
quo Jovem, qui maximus appellatur; quæ
appellatio teſtis eſt, quantum eloquentia Va-
lerii profuerit Reipublicæ. Quod ſi quis
hos oratores fuiſſe negare perſeveret, huic 18
ego facilè conceſſerim caruiſſe illo tran-
ſmarino lepore, & ſuavitate ſermonis, ca-
ruiſſe politiſſimâ doctrinâ, ſummaque vi
orationis, quam Græci poſtea Romam in-
vexerunt; ſed infantes fuiſſe, ſed exper-
tes omnis eloquentiæ homines in dicen-
do exercitatos, qui frequentiſſimè vel ad
populum, vel in ſenatu de maximis rebus
accuratè verba faciebant, conſtanter auſim
pernegare. Si autem eloquentiâ, quantu-
lamcumque parare poterant illis tempori-
bus, tantum Reipublicæ profuerunt, mul-
to magis profututos fuiſſe contenderim, ſi
dicendi ſummam facultatem fuiſſent con-
ſequuti. Sed veniamus ad eos oratores,
quos vel iniqui oratores fuiſſe fateantur;
putamus ne Catonem illum [f] Cenſorium, 19
vel inſectando vitia, quibus bellum indi-
xerat ſempiternum, vel ſuadendo leges
optimas, & Reipublicæ ſalutares, vel ſen-
tentiâ dicendâ, quam ſenatus frequens ſe-
queretur, non ſe utilem civitati præbuiſſe?
aut alium, cujus facundiam conjunctam
pari ſapientiâ, & integritate vitæ Antiqui
ſuſpexerunt, non multa ſuis civibus per-
ſuaſiſſe, quæ Reipublicæ maximè expedi-
rent? aut [g] Catulum præſtantiſſimum vi-
rum, qua pollebat, facultate dicendi non
improbis reſtitiſſe, non fuiſſe adjumento
bonis, non pernicioſorum civium fraudes,
& ſcelera detexiſſe? Quid autem de Ca-
tone altero dicam, qui ſi eâ tempeſtate,
qua ſanari vitia ægræ civitatis, qua defen-
di libertas poterat, extitiſſet; profectò de-
pravatam Urbis diſciplinam emendaſſet, &
a cervicibus Romanorum ſervitutis jugum
dejeciſſet? Sed quid ego multos colligo?
nonne Ciceronis ingenium omnes priùs 20
genitos & eloquentiæ magnitudine, &
Reipublicæ utilitate ſuperavit? cui [h] ſena-
tus non, ut multis, bene geſtæ Reipublicæ
teſtimonium, ſed conſervatæ dedit; cujus
ob res in togâ geſtas ſenatus Deorum im-
mortalium templa novo honoris genere
patefecit; & merito, tres enim Romæ pa-
rentes, conditoreſque ſunt appellati, Ro-
mulus [i], & Camillus, & Cicero; ſed Ro-
mulus parvam condidit, Camillus [l] fini-

[a] Scævola apud Ciceron. de Orator. libr. 1. [b] Plutarch. in Vit. Pyrrhi, Plin. libr. de Viris Illuſtrib. cap. 34. & 37. [c] Plutarch. in Vit. Pompeji, Plin. libr. 7. cap. 26. Appian. de Bell. Mithr. in princ. & Tit. Liv. Hiſtor. libr. 10. dec. 3. [d] Idem Plutarch. in Vit. Fabii Maxim. & Pompeji. [e] Valer. Maxim. libr. 8. cap. 9. [f] Plutarch. in Vit. Catonis, Tit. Liv. libr. 3. & 4. dec. 4. & Valer. Max. libr. 8. cap. 7. [g] Cicer. de Oratore libr. 3. & in Bruto. [h] Plutarch. in Vit. Ciceronis. [i] Idem in Vit. Romoli, T. Liv. libr. 1. [l] Tit. Liv. libr. 5. Plin. de Viris illuſtribus cap. 23. Plutarch. in Vit. Camilli, & Luc. Flor. libr. 1. cap. 13.

timis dumtaxat imperantem reſtituit; Ciceroʼ [a] Orbis terrarum Imperio potitam conſervavit. Mitto partam inter equeſtrem ordinem, & ſenatum ſuadente Cicerone concordiam: mitto agrariæ legis auctores eodem orante ſuperatos: mitto compreſſos Clodii ſurores, indictum malis civibos bellum ſempiternum, ejectum ex [b] Urbe Antonium, & ejus tyrannide Rempublicam liberatam; qood Ciceronis beneficium & ſi non fuit diuturnum, qoia libertas Ciceronis ingenio, & virtute conſtituta Octaviani armis, & perfidiâ non ſolùm labefactata, ſed funditus everſa eſt; tamen vel maximè Romanis profuit, quum Antonius dejectus fuerit poſſeſſione Reipublicæ, quam ſolus invaſerat. Nam ſi fuit ſerviendum, Octaviano, quàm Antonio ſervire præſtabat; nec regnaſſet Octavianus, niſi Antonium Cicero expuliſſet; quæ omnia declarant ei plurimum Rempublicam debuiſſe, qui plurimum habuit eloquentiæ.

DISSERTATIO XXXVII.

Cur Cicero dicat homines orationc maximè præſtare ceteris animantibus.

Philippides biduo mille centum ſexaginta ſtadia conſiciebat; & centumquinquaginta millia paſſuum uno die Philonides. Milo Crotonienſis humeris taurum ferebat. Athanatus quidam thorace plumbeo quingenario indutus, cothurniſque pondo quingentorum calciatus per ſcenam incedebat; verùm velocitate, & viribus, ſicut etiam ceteris omnibus homines ab animalibus longè ſuperantur.

MAximè ceteris animantibus præſtare homines, quòd proferre verbis animi ſenſa poſſint, interſeque commercio ſermonis conjungantor, hoc loco, quem hodierno die ſuſcepimus illuſtrandum, Tullius [c] aſſeverat. Quo dicto declaratur non ſolùm magis oratione, quàm reliquis rebus, verùm etiam magis, quàm ratione, homines beſtiis antecellere. Id autem eſſe conſentaneum veritati nobis oſtendendum; & ceteris quidem corporis dotibus minùs homines, quàm oratione mutis animantibus antiſtare omnes conſentiant; ratione verò pari diſcrimine diſtare plerique contendant; immoceteris vinci homines nemo non fateatur. Da enim
mihi vel Ladam, quem [d] Pauſanias teſta- 1
tur omnes velocitate ſuperaſſe, niſi mendaciſſimis ſabulis habere fidem velis, quæ tradunt ipſum in arenoſo ſolo tam levi greſſu cucurriſſe, ut veſtigia pedum arenæ impreſſa non relinqueret; nonnullorum tamen animalium celeritate victus eſſe reperietur: da rurſus [e] Philippidem curſorem, quem biduo mille centum quadraginta ſtadia ferunt confeciſſe; aut [f] Aniſtim, & [g] Philonidem, quem centum quinquaginta millia paſſuum uno die cucorriſſe memoriæ prodideront; quid erunt hi
cum tigri [h] comparati, qoæ tam immenſæ 2
velocitatis eſſe perhibetur, ut quum multos catulos pariat, & omnes auferant venatores, in ſpeluncam reverſa toties homines velociſſimis equis inſidentes aſſequatur, relictoſque ab ipſis catulos in ſpeluncam referat; & antequam ad proximum mare perveniant, omnes interdom cogat relinquere. Quid autem de delphine dicam, quem Plinius [i] omnium animalium celerrimum eſſe confirmat, & volucribus, & telo ocyorem? idcirco [l] Pindarus, quom ob oculos ponere vellet Dei cuncta aſſequentis, cuncta comprehendentis celeritatem, affirmat aquilam alatam apprehendere, & Delphinem marinum præterire:

Θεὸς, inquit, ὃ καὶ πτερόεντ' αἰ-
ετὸν κίχε, καὶ θαλασσαῖ-
ον παραμείβεται
Δελφῖνα......

quàm com hoc animali comparatus vel Papirius [m] ille Curſor, vel Magnus [n] Alexander, quem celeritate pedum feront præſtitiſſe, vel Achilles, quem ſemper Homerus [o] pedibus celerem fuiſſe confirmat, tardus videatur! Nec robur quidem cor-
poris in ullo homine tantum, quantum in 3
nonnullis animantibus; Milonem [p] Crotonienſem Græcorum litteræ celebrant, qui [q] ferre humeris taurum ſolitus dicitur; Athanatum quemdam [r] Plinius tradit thorace plumbeo qoingenario indutum, cothurniſque pondo quingentorum

cal-

[a] Plutarch. in Vit. Ciceronis. [b] Idem in Vitâ Antonii. [c] Cicer. de Oratore libr. 1. [d] Pauſan. in Corinthiac. & in Arcadic. & Solin. Polyhiſt. cap. 6. [e] Solin. ibid. Plinius libr. 7. cap. 20. & Herodot. libr. 6. cap. 106. hunc eſſe Phidippidem contendit Salmaſius ad Solinum. [f] Plinius eodem libr. 7. cap. 20. & Solin. ibid. cap. 6. [g] Plin. ibid. & libr. 2. cap. 71. & Solin. ibid. [h] Plinius libr. 8. cap. 18. Pompon. Mela libr. 3. cap. 5. de Situ Orbis, & Solinus cap. 21. [i] Plinius Natural. Hiſtor. libr. 9. cap. 8. Ælian. de Anim. libr. 12 cap. 12. Paul. Manutius in Adag. *Delphinum natare doces*. [l] Pindar. Pyth. Od. 2. verſ. 91. [m] Tit. Liv. libr. 9. dec. 1. & Plin. de Vir. Illuſtr. cap. 31. [n] Plutarch. in Vit. Alexandr. in princ. [o] Hom. Il. α. v. 58. 84. 121. 215. & alibi. [p] Ælian. Var. Hiſt. l. 2. c. 25. & l. 12. c. 22. Solin. c. 4. Polyhiſt. Athen. l. 10. c. 2. [q] Athen. ibid. [r] Plin. l. 7. c. 20.

calciatum per ſcenam inceſſiſſe; verumtamen hæ vires, quas in homine admiramur, quàm longè vincuntur elephantorum viribus, quos turres [a] ligneas cum multis armatis militibus, & rectore in prœlium, aciemque ferre ſolitos accepimus, & impetu ſuo globos bellatorum diſſipare? quæ ſi faciebant elephantes africani, quàntum robur [b] Indorum eſſe credendum eſt, qui habentur longè [c] fortiores? & tamen huic belluæ Indicam tigrim Arrianus [d] tradit viribus antecellere. Rhinocerotes certè ele-
4 phantorum robori non cedunt; nam ſi elephantos, [e] Curtius teſtatur manu, quam proboſcidem vocant, arma, viroſque corripuiſſe, & rectoribus, qui inſidebant, tradidiſſe; Rhinocerotes Martialis taurum cornu ſuſtuliſſe, & in ſublime jactaſſe tradit [f] his verbis:

Præſtitit exhibitus totâ tibi, Cæſar, arenâ,
Quæ non promiſit, prœlia Rhinoceros.
O quàm terribiles exarſit pronus in iras?
Quantus erat cornu, cui pila taurus erat!

& alio in loco teſtatur urſum a Rhinocerote ſublatum cornu, & tanquam leve pondus in altum eſſe conjectum; verſus Poëtæ, quibus id refertur, hi [g] ſunt:

Namque gravem gemino cornu ſic extulit urſum,
Jactat ut impoſitas taurus ad aſtra pilas.

Sed harum belluarum moles immania; quid minores feræ, tigres, leones, urſi, apri, nonne hominum validiſſimorum robur multis partibus præſtant? quid [h] tauri carnivori, quos habent Troglodytæ, qui leonibus fortiores, velociores equis, tauris robuſtiores eſſe dicuntur? quid inter manſuetas beſtias, equi, taurique? quàm firmo corpore, quàm compacto, laborumque patiente ſunt præditi. Quid acies oculorum?
5 quanto acutior in aquilâ, quàm in homine! quanto ſagacior in canibus odoratus! ex intervallo multorum millium ſentiunt odorem cadaverum, & advolant ad paſtum vultures; laudatur auditus aprorum, vel anſerum, guſtus Indici animalis, quod protogeuſtam vocant. Quæ ſenſuum ſagacitas fecit, ut etiam præſciæ futurorum mutæ animantes viderentur; ita mures imminentem domus ruinam putantur præſentire; quos antequam ædes, in quibus habent ſua latibula, collabantur, in alias migrare tradit [i] Ælianus: ita [l]:

...... cornix plenâ pluviam vocat improba voce;

& [m] delphines futuram præſagiunt tempeſtatem, de quibus Lucanus [n] cecinit:

Nec placet, incertus qui provocat æquora delphin.

Ita magis imbres, & ſerena magis animantes, quàm homines præſentiunt, quæ ubi imminent [o],

...... celeres medio revolant ex æquore mergi,
Clamoremque ferunt ad litora ......

In ſicco ludunt fulicæ, notaſque paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem,

[p] *Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo,*
Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.

[q] *...... & e paſtu decedens agmine magno*
Corvorum increpuit denſis exercitus alis.

Impendente verò [r] ſerenitate:

Non tepidum ad ſolem pennas in litore pandunt
Dilectæ Thetidi halcyones, non ore ſolutos
Immundi meminere ſues jactare maniplos;

[s] *Solis & occaſum ſervans de culmine ſummo*
Nequicquam ſeros exercet noctua cantus;

[t] *Tum liquidas corvi preſſo ter gutture voces,*
Aut quater ingeminant ....

Quæ omnia rationis expertes animantes 6
præſentiunt, atque præmonſtrant, quia acriorem accipiunt ſenſum aëris mutationum, & tempeſtatum; neque enim credo [rectiſſimè Virgilius [u] philoſophatur]

 .... *quia*

[a] Machabæorum libr. 1. cap. 6. & Tit. Livius libr. 7. decad. 4. [b] Ælianus Hiſtor. Animal. libr. 13. cap. 8. [c] Tit. Livius libr. 7. decad. 4. [d] Arrian. libr. Rerum Indicar. pag. 178. Edit. Henrici Stephan. [e] Q. Curtius libr. 8. circa fin. [f] Martialis Spectacul. epigr. 9. [g] Idem eodem libro epigr. 22. [h] Plinius libr. 8. cap. 21. Hiſtor. Natur. Solinus cap. 55. & Ælianus Hiſtor. Animalium libr. 17. cap. 45. [i] Ælianus Hiſtor. Animalium libro 6. cap. 41. in fine. [l] Virgilius Georgic. libr. 1. verſ. 388. [m] Plinius Natural. Hiſt. libr. 18. cap. ultimo in fine. [n] Lucan. libr. 5. Pharſal. [o] Virgilius ibid. verſ. 361. Plin. ibid. [p] Virgilius ibid. v. 377: & Plin. libr. 18. cap. ultimo in fin. [q] Virgil. ibid. v. 381. [r] Virgil. ibid. v. 398. [s] Virgil. ibid. v. 402. & Ælian. Hiſtor. Anim. libr. 7. cap. 7. [t] Virgil. ibid. v. 410. [u] Virgil. ibid.

. . . quia ſit divinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia major;
Verùm ubi tempeſtas, & Cœli mobilis humor
Mutavere vias, & Juppiter humidus Auſtris
Denſat, erant quæ rara modò, & quæ denſa relaxat;
Vertuntur ſpecies animorum. . . . . .

Solùm verò guſtu, tactuque homines beſtiis univerſis antecellere Adamantion putat; ſed non his præcipuè quum in aliis etiam animalibus hi ſenſus acuti ſatis, acreſque cernantur; & in nonnullis avibus potiſſimùm tactus excellere memoratur. Jam
7 verò vox admodum ſuavis in homine, & canora, & muſicis apta modulatibus, ſed luſciniæ cantum non vincit; quàm enim liquida vox luſciniis, quàm varia, quàm infatigabilis, quæ modò inflexa, modò in longum eodem tenore producta, modò gravis, modò acuta, modò inciſa, clara, inſuſcata mirificè delectat etiam diverſi generis animantes. Pulchritudo verò & ſi inter corporis dotes vel maximè propria hominis eſſe videatur; tamen [a] & pavonum picturatis pennis delectamur, & pulchritudine, ac varietate colorum, quæ inauratis cernuntur; & ſpecies equi, vel leonis nos mirificè tenet. Nec, ſi in aliis animantibus non eſſet pulchritudo, unquam [b] Paſiphaën tauri formâ captam poëtæ temerè prodidiſſent; non igitur dubitari poteſt, quin magis oratione, quàm ceteris corporis dotibus homines mutis animantibus antecellant.

DISSERTATIO XXXVIII.

Animalia deſtitui omnino ratione volunt aliqui philoſophi, alii negant; nulli autem ſermonem illis tribuunt.

Melampodem intellexiſſe avium linguam dum fabulæ ferunt, ſummum augurem fuiſſe ſignificant. Teſtudines marinæ in terrâ ova occultant, & quum diſceſſerint, completis quadraginta diebus, quibus pulli excluduntur, reverſæ ſecum pullos adducunt. Multorum animalium mira ſagacitas.

Ratio magis, an oratio diſtinguat homines a ceteris animantibus hodierno die nobis inquirendum eſt; nam [c] Tullius loco, quem explicamus, orationem eſſe, non rationem, qua homines belluis præſtent, aſſeverat; plerique omnes ratione ab homine vinci mutas animantes exiſtimant. Ideo [d] poëtæ veteres tradiderunt ab Epimetheo factum hominem ceteris imbecilliorem, atque infeliciorem extitiſſe; ſed 1
Prometheum [e], quum ignem e Cœlo ſubduxiſſet, & hominibus tradidiſſet, effeciſſe, ut homo ceteris omnibus antecelleret, ceteris omnibus imperaret; ignis quippe a Cœlo ſublatus nihil aliud eſt, quàm ratio verè cœleſtis ignis, cœleſte lumen, & divinum; cujus compotes homines facti non ſolùm beſtiis præſtiterunt, ſed ad Deorum naturam proximè acceſſerunt. Eſt igitur nobis exponendum, cur [f] Tullius a communi opinione diſſentiat; & hominis præſtantiam, qua ſuperat alias animantes, in 2
oratione, non ratione conſtitutam putet; cauſa autem in promptu eſt. Nam omnino ratione deſtitui mutas animantes multi, iidemque non contemnendi ſapientiæ auctores haudquaquam concedunt; Stoici quippe, & Peripatetici dabunt carere animalia, quæ muta dicimus, ratione; non dabit Pythagoras, aut [g] Plato, non Diogenes, aut Anaxagoras, aut qui eorum ſtudis ſunt æmulati; ſed catere eloquio, & vocibus, quæ articulatè proferuntur, omnes fortaſſe dabunt. Idcirco Galenus eloquentiſſimus Medicorum oratione, qua juvenes

a Plin. l. 10. cap. 20. b Virg. Ecl. 6. & l. 6. Æneid. Ovidius de Art. Amandi libr. 1. & in Epiſt. Ariadnæ, Propert. libr. 2. Eleg. 23. & libr. 3. Eleg. 17. Plutarch. in Vit. Theſei, Palephatus de Incredibil. cap. 2. Pauſanias in Bœotic. Apollodor. libro 3. Servius ad libr. 6. Æneid. Virg. in princ. Diodorus libr. 4. Biblioth. Hyginus fab. 40. & Plato in Minoë. c Cicer. de Orator. libr. 1. d Plato libro 17. ſive in Protagor. vel Sophiſtâ, & Heſiod. Oper. & Die. e Horat. Od. 3. libr. 1. Æſchylus in Prometheo, & Hygin. fab. 144. f Cicer. libr. 1. de Oratore. g Plutarchus libr. 5. de Placitis Philoſophor. cap. 20.

vetres ad artes cohortatur; dubitat, an ra-
tio inſit aliis animalibus; neget autem i-
neſſe ſermonem, quo animi ſenſa poſſint ex-
plicare; & Anaxagoras apud [a] Plutarchum
libro quinto de placitis philoſophorum
uti beſtias ratione, non uti oratione aſſe-
verat. Idcirco poëtæ Græci homines me-
ropas [b] appellarunt, quòd ſoli animalium
in partes tributam, articuliſque diſtinctam
obtineant vocem, hoc eſt quod loquuntur.
Nec immerito; nam ſi vocem attendamus
3 aliorum animalium non eſſe tam diſtinctam;
nec tot habere partes, ut tanta rerum va-
rietas, & multitudo, quæ oratione expri-
muntur, exprimi poſſit, obſervamus aliam
vocem eſſe mærentium, aliam gauden-
tium, aliam venereâ cupiditate incenſo-
rum dumtaxat animadvertimus. Hæc Tul-
lius [c] reſpiciens non tam ratione, quàm
oratione, homines præſtare dixit ceteris a-
nimantibus; nam orationem beſtiis nemo
tribuit, niſi fabulæ, quæ [d] Melampodem
vatem ferunt avium linguam intellexiſſe;
quæ tamen fabulæ non aves loqui, ſed
Melampodem ſummum fuiſſe augurem ſi-
gnificare voluerunt; rationem verò mul-
ti; & ſanè in belluis videntur aliqua ra-
tionis extare veſtigia. Ælianus [e] in variâ
hiſtoriâ notat teſtudines marinas in terrâ
4 ova edere, & occultare, deinde in ſuas re-
verti ſedes; nec ante redire ad locum, ubi o-
va terrâ obruerunt, quàm completis qua-
draginta diebus, quibus elapſis excluſiſque
pullis (neque enim priùs excluduntur)
venire teſtudines, ſobolemque jam natam ſe-
cum adducere; ut numerandi ſcientiam ha-
bere videantur, quum ſciant, quando qua-
draginta dies effluxerint. Idem [f] tradit Ægy-
ptias ranas, ne ab hydro devorentur, arun-
dinis fruſtum tenere mordicus, & ferre
tranſverſum; quo illæ aſtu conſequuntur,
ut, quum os hydri non tantum pateat, ut
arundinis fruſtum poſſit deglutire, tutæ, &
incolumes Nilo devehantur. Nec [g] mi-
nor aſtus eſſe fertur polypodum; qui quum
ad petram adhæſerint, ejuſque colorem in-
duerint (eſt enim polypodum proprium a
rebus, quibus ſeſe applicant, colorem, &
ſimilitudinem ducere) piſciculos, tanquam
petræ, polypodi adnatantes implicant cir-
ris, implicitiſque veſcuntur. Nec diſſi-
milem artem eſſe pantherarum [h] Antigo- 5
nus Caryſtius memoriæ prodidit; eas quip-
pe, quum ſciant odorem ſuum alias ani-
mantes appetere, ſed aſpectu deterreri,
corpus occultare, quod illæ fugiunt, ut
odore, quem cupiunt, illectas, captaſque
venentur; eſſe [i] genus ranæ, cujus ex o-
culis propendeat quippiam teres, oblon-
gum; in ejus extremo ſit caruncula quæ-
dam rotunda inſtar eſcæ, quam quum pro-
tenderint, & reliquum corpus occultave-
rint, piſciculos adnantes, & eſcæ ſpecie
deceptos expiant; ex quo ranam piſcatri-
cem vocant; inire ſocietatem [l] cum piſca-
toribus lupos apud paludem mæoticam,
prædamque captam aſſervare, & mercedis
loco alimentum accipere; & ſi non acce-
perint, lacerare retia, & piſces corrum-
pere. Sed hi ſagaces ad prædæ venatum;
ſed [m] cervi, ne aliorum præda fiant, non 6
minore ſolertiâ cavent; qui ubi pinguedi-
ne nimiâ ſeſe graves evaſiſſe, & minùs
idoneos ad fugam, curſumque ſenſerunt,
in latebras ſeſe abdere, & conſulere ſaluti
dicuntur; eorum [n] verò feminæ alio mo-
do provident, ne a feris catuli devoren-
tur; quum prope vias, quæ hominum fre-
quentiâ celebrantur, edunt fœtus; quo il-
læ propter timorem non accedunt. Qua-
rum [o] ſolertiæ lepores non cedunt, qui ne
omnes catuli ſimul capiantur, quum plu-
res pariant, non in eodem loco ponunt
univerſos, ſed a ſe invicem plethri inter-
vallo ſegregatos. Perdices [p] autem pullos,
antequam volare poſſint, aſſuefaciunt ſeſe
proſternere ſupinos, & interjectâ glebâ ſe
occultare; ipſæ verò aucupibus inſectanti-
bus ſponte ſe objiciunt, & inter manus e-
lapſæ jam jam comprehendentes eludunt;
donec avertant ab eo loco, ubi pulli deli- 7
teſcunt. Sepiæ [q], quum vident appropin-
quare manus piſcatoris, effuſo, quod con-
tinent, atramento ſe celant, falluntque
comprehenſurum. Sed harum imbellia a-
ſtus; Ichneumon [r] autem cum crocodilo
dimicaturus tantum ſibi limi circumdat, ut
eo, velut thorace, munitus inimici vim non
pertimeſcat. Elephantes [ſ] autem alterum
ex dentibus, nam duos habent longiores,
inte-

[a] Plutarch. libr. 5. de Placit. Philoſophor. cap. 20. [b] Suid. in V. Μέροψ. [c] Cicer. libr. 1. de Orator. [d] Suid. in V. Μελάμπους, Schol. Apollon. Rhod. ad libr. 1. v. 118. Nicephorus ad Syneſium de Inſomniis, Herodot. libr. 2. cap. 49. & Diodor. Sicul. Biblioth. libr. 4. Plinius libr. 7. cap. 33. & libr. 25. cap. 5. & Pauſanias in Atticis. [e] Ælianus Var. Hiſtor. libr. 1. cap. 6. [f] Idem Var. Hiſtor. libr. 1. cap. 3. [g] Idem libr. 1. cap. 1. Paul. Man. in Adag. *Polypi mentem obtine*. [h] Antigon. Admirabilibus, & Solin. cap. 21. & Plinius libr. 8. cap. 17. & Ælian. de Animal. libr. 5. cap. 40. [i] Idem Ælianus de Animalibus libr. 9. cap. 24. [l] Idem Ælian. de Animalib. libr. 6. cap. 65. ſive ultimo. [m] Plutarch. de Sol. An. [n] Plut. ibid & Ælian. l. 6. cap. 21. Hiſt. Anim. [o] Ælian. de Animal. libr. 13. c. 11. [p] Plutarch. de Amor. prolis, & de Sol. Anim. & Ælian. de Anim. l. 3. c. 16. Paulus Man. in Adag. *Ἐπιτεχνικῶς* pag. 1259. in Edit. Venet. Ann. 1578. [q] Ælian. de Animal. libr. 1. c. 34. & Plutarch. de Solert. Anim. & Plin. l. 9. c. 29. Natur. Hiſt. [r] Plut. ibid. & Strab. l. 17. de Ægypto aliter Plin. l. 8. c. 23. [ſ] Ælian. libr. 6. c. 56. de Animal. & Plut. de Solert. Anim.

integrum, intactumque prœlio ſervant; ſi
quid eſt conterendum, ſi quid comminuen-
dum, frangendumve, quo veſcantur, al-
tero utuntur. Jam [a] grues cuneo facto
3 volare ventis reſiſtantibus quis neſcit;
quaſi eam figuram ad diducendum, ſcin-
dendumque, quidquid obſtat, aptiſſimam
eſſe intelligant; eaſdem, antequam [b] ſuſci-
piant iter, in ſublime efferre ſe pennis;
ut poſſint longè, lateque circumſpectare;
& ſi viderint nubes, aut ex aliquâ parte
imminentem tempeſtatem, conquieſcere.
Quid memorem [c] hirundinum ſolertiam in
nidis conſtruendis, quæ feſtucas, & quæ-
cumque ſunt ſolida, tanquam fundamenta,
ſupponunt; molliora autem ſuperinjiciunt;
ne pulli lædantur; & ad opus conglutinan-
dum eo utuntur artificio; ſuper lacum,
aut paludem, aut flumen volant, ita ut a-
lis leviter attingant aquam, & pennas hu-
mectent, nec degravent; deinde ſe pro-
volvunt in pulvere, & luto, quod con-
fecerunt, nidos linunt, ut inter ſe cohæ-
reant, nec facilè diſſolvantur.

DISSERTATIO XXXIX.

De mutarum animantium ſolertiâ.

Apes ſexangulas cellas efficiunt, propterea quod hæc maxima figurarum, quæ totum circum locum complent, ut oſtendit Pappus Alexandrinus. Canis, quum inſequens feram ad trivium veniſſet, duaſque vias exploraſſet, tertiam ſtatim odore non captato ingreſſus eſt. Mulus, quum ſale onuſtus in flumen fortè decidiſſet, ſponte aliàs ſe dejiciebat; quare ſpongiis, & lanâ oneratus deſtitit. Omnium maximè elephanti ſolertiâ præſtant.

Democritus [d] inſignis, & præclarus
auctor intelligendi putat multas
artes homines a mutis animan-
tibus accepiſſe; ut per quas ho-
mines rationis compotes pro-
fecerunt, uti ratione beſtias conſentaneum
veritati eſſe videatur. Non igitur mirum, ſi
Cicero [e] non tam ratione, quàm oratio- 1
ne præſtare homines aliis animalibus affir-
mavit; nam rationis in ipſis multa veſtigia
deprehenduntur, nullum orationis; ad
quem locum Ciceronis illuſtrandum he-
ſterno die multa, Auditores, attulimus,
quæ non deeſſe beſtiis intelligendi ſoler-
tiam indicarent; & hodierno nonnulla,
quæ eodem pertinent, afferemus. Atque
illud inprimis argumentum ſagacitatis in
mutis animantibus, quòd, quæ corpori pro-
ſint, auxilia cognoverunt; quum hominum
pauciſſimi peſtifera a ſalutaribus diſcer-
nant. Nam [f] origano ſibi teſtudines,
muſtelæ [g] rutâ medentur; canes herbâ 21
quadam laborantes bile ſe purgant; dra-
cones [h] aciem oculorum hebetatam ma-
rathro reſtituunt, & acuunt; leones [i] au-
tem, lupique [l] diſtanti cibo, quum morbo
ſibi videntur obnoxii, abſtinentiâ valetu-
dini conſulunt; palumbes [m] autem vul-
neratæ indere dicuntur origanum vulne-
ri, quo auxilio convaleſcunt; & in Cretâ
feræ [n] capræ, quum fauciis hæſerunt ſagit-
tæ, dictamnum quærere, quod ajiciendi
tela vim habere videatur; cervos [o] au-
tem ferunt quum phalangii morſu pericli-
tentur, quum cancros comederunt, peri-
culum depellere. Jam illa admiranda ma-
ximè, quòd [p] apes efficiunt ſexangulas cel- 3
las, proptereaquod hæc maxima figura-
rum, quæ totum circum locum complent,
nec ullum ſpatium vacuum relinquunt; ut
oſtendit Pappus [q] Alexandrinus; quòd for-
micæ [r] quum frumentum recondunt, ne
humore madefactum lacte impleatur, &
turgeat, & amittat uſum frumenti, princi-
pium illud genitale corrodunt, unde ger-
men erumpit; quòd Elephanti [ſ] flumen
tranſituri præmittunt minores elephantos,
ut, an vadu tranſiri poſſit, explorent. Mit-
to [t] aprorum induſtriam ad pugnam a-
cuentium dentes, taurorum [u] ad prœ-
lium ſe comparantium exercitationes; hi-
rundinum [x], & multarum avium acumen,
quæ nidos rotundos conſtruunt; quia hæc
figura firmiſſima eſt omnium, minimeque
præbet noxiis beſtiis apprehendendi facul-
ta-

[a] Plutarch. de Solert. Animal. pag. 967. & 979. Edit. Francofurt. 1620. [b] Idem ibid. & Plin Natural. Hiſtor. libr. 10. cap. 23. [c] Ælian. de Animal. libr. 3. cap. 24. Plinius libr. 10. cap. 33. & Plutarchus de Solert. Animalium. [d] Plutarchus de Solertiâ Animalium pag. 974. Edit. Francof. 1620. [e] Cicero de Oratore libr. 1. [f] Plutarch. de Solertiâ Animal pag. 974. Edit. Francofurt. & Ælian Hiſtor. Animal libr 3. cap. 5. & libr. 6. c. 12. [g] Ælian. Hiſt. Anim. l. 4. c. 14. aliter Plin. l. 20. cap 13. [h] Ælian. Hiſt. Anim. l. 9. cap. 16. Plin. libr. 8. cap. 27. [i] Idem Ælian. Hiſt. Anim. libr. 4. cap. 34. & Plin. libr. 8. cap. 16. [l] Plutarchus de Solert. Animal. [m] Ælian. Hiſtor. Anim. libr. 5. cap. 46. [n] Virgil. Æneid. libr. 12. verſ. 411. Plinius libr. 8. cap. 27. Plutarch. de Solert. Animal. [o] Plinius libr. 8. cap. 27. Hiſtor. Natur. & Ælianus Var. Hiſtor. libr. 13. cap. 35. [p] Idem Ælianus Hiſtor. Animal. libr. 5. cap. 13 [q] Pappus Alexandrin. Collect. Mathematic. [r] Plinius libr. 11. cap. 30. & Ælian. de Animal. libr. 2. cap. 25. [ſ] Plutarch. de Solert. Anim. aliter verò Plinius libr. 8. cap. 5. & Ælian. ibid. libr. 7. cap. 15. [t] Homer. Iliad. v. v 475. Ælian. Hiſtor. Anim. libr. 6. cap. 1. & Æſopus in fab. Virg. Georg. libr. 3. v. 255. [u] Ælian. de Anim. libr. 6. cap. 1. Virgil. Georg. libr. 3. v. 229. [x] Plutarch. de Solert. Anim. pag. 966.

tatem; quum nihil incluſum angulis habeat, nihil eminens, nihil lacunoſum; ſed hæ ſolertiæ ſunt univerſi generis mutarum animantium; illæ verò ſingularum, quæ Veterum monumentis celebrantur. Chryſippus [a] refert canem, quum feram 4 inſequereretur, & ad trivium perveniſſet, duas quidem vias nare ſagaci exploraſſe, tertiam ingreſſum ſtatim odore non captato; ex quo colligunt, ſic argumentatum trium viarum unâ feram fugientem cucurriſſe, non cucurriſſe duabus, tertiâ igitur cucurriſſe. Quod [b] autem de mulo feruot nec auditu jucundum minus, nec ad beſtiarum declarandam ſolertiam minus accommodatum; nam quum ſal eſſet in urbem comportandum, & neceſſariò flumen vado trajicendum, & fortè fortunâ mulus onuſtus ſale concidiſſet, animadvertit levari ſe ſe onere liquefacto ſale, & defluente; idcirco quoties fluvius trajiciendus, jumentum illud haudquaquam ſuum in aquam ſponte prolabebatur. Id reſcivit Mileſius Thales, & mulum ſpongiis, & lanâ juſſit onerari; quum autem is in aquam ſe ſe abjeciſſet, & lana, ſpongiæque ingentem vim aquæ combibiſſent, miſerumque jumentum iniquo onere preſſiſſent, & degravaſſent, malo domitum non amplius in flumen ſe abjiciebat; ſed onus integrum in urbem deferebat; ita ſapientiſſimi viri ingenio mutæ animantis victa ſolertia eſt. Jam quæ [c] Plinius tradit de elephante quo-5 dam, omnem excedunt fidem, quem refert Græcarum litterarum du..us didiciſſe; idem ſcriptor [d] memoriæ prodidit quoſdam elephantos per funes inceſſiſſe, quoſdam inter ſe gladiatorios congreſſus ediſſe, & Pyrrichen ſaltitaſſe; in [e] Pompeji theatro, quum ſe conficiendos eſſe cernerent, miſerabili comploratione adeo populum commoviſſe, ut Pompejo diras imprecaretur; nec minùs eſt mirum, quod de elephante quodam ſcriptum reliquit [f] Plutarchus. Habebat quidam elephantem, cujus curam demandaverat ſervo; ſervus dimidiam partem hordei, quod ad alendam belluam accipiebat, quotidie furabatur, dimidiam elephanto apponebat; quum præſente domino ſervus feræ cibum præbere juberetur, coactus eſt totam hordei menſuram tradere; ſed eo animadverſo elephas proboſcide hordei cumulum in duas partes æquales diviſit, dimidiumque abſumpſit, dimidium reliquit; quod quum dominus conſpexiſſet, ſervi fraudem intellexit, eumque punivit, & in poſterum cavit, ut elephanti nihil cibi ſubduceretur. Nec minùs eſt lepidum, quod idem philoſophus 6 tradit [g], quum famulus, qui elephantem alebat, ſubtraheret aliquid de cibo quotidiano, & ut menſuram impleret, arenam, & calculos immiſceret; elephas quò injuriam ulciſceretur, proboſcide cinerem in ollam conjecit, & ipſius cenam corrupit. Quid autem de leone dicam, qui, ſicut Gellius [h] auctor eſt, Androdum ſervum, a quo fuerat, e pede evulſâ ſpinâ, ſervatus, in circo feris objectum, agnitumque longo poſt tempore defendit, & ſervavit ſervatorem ſuum? quid de pantherâ, quæ Philini [i] patrem ſapientiæ ſectatoris eò uſque proſequuta eſt, dum ad loca incolis frequentia perveniret, gratiam referens, quod ejus catulos extraxerat e foveâ, perituroſque ſervaverat? quid de alio leone, qui quum ab [l] Elpi ſervatus fuiſſet, extracto oſſe, quod ejus ori inhæſerat, remune- 7 ratus eſt ſervatorem ſuum, venatus aggerendo, quamdiu eſt in eo litore commoratus? quid de Bucephalo Magni Alexandri, qui [m] quum ornatus erat monilibus, & alio cultu, quo equi Regis ſolent ornari, neminem, præter Alexandrum, ſeſſorem recipiebat. His quidam argumentis adducti beſtiis ineſſe rationem ſunt arbitrati; ſed ipſas communione ſermonis inter ſe, ut homines, jungi nemo poteſt affirmare; quum quædam nullam vocem emittant, ut piſces, qui quia ſunt muti, Græcis ἐλλοὶ nuncupantur; quamobrem Sophocles dixit [n]:

Ε'φῆκεν ἐλλοῖς ἰχθύσιν διαφθοράν.

His de cauſis [o] Tullius loco, quem illuſtramus, eloquendi vim aſſeverat maximum eſſe inter hominem, belluaſque diſcrimen; o igitur colendam dicendi facultatem, qua a ceterarum animantium vulgo ſegregamur; qua commercio ſermonis cum hominibus copulamur; unde ſocietas vitæ promanavit; cujus beneficio tot inventa præclara, tot artes protalatæ, vita hominum a ferarum incurſibus, ab injuriis tempeſtatum, ab inclementiâ Cœli vindicata.

D I S-

---

[a] Plutarch. de Solert. Animal. & Ælian. Hiſt. Animal. libr. 6. cap. 59. [b] Ælianus libr. 7. cap. 42. Hiſt. Anim. [c] Plin. libr. 8. cap. 3. [d] Idem libro 8. cap. 2. [e] Idem eodem libr. cap. 7. [f] Plutarch. de Solert. Anim. pag. 968. [g] Idem eodem loco. [h] Aul. Gell. libr. 5. cap. 14. & Ælian. Hiſt. Animal libr. 7. cap. 48. [i] Demetr. Phyſic. apud Plinium libr. 8. cap. 17. Paul. Man. in Adag. *Scarabeus aquilam quærit*. [l] Plin. l. 8. c. 16. [m] Arrian. libr. 5. & Plin. l. 8. capit. 42. [n] Sophocl. in Ajace. [o] Cicer. de Orator. libr. 1.

DISSERTATIO XL.

In orationem Scævolæ.

Juriſconſulti ſecundum poſt oratores dignitatis gradum obtinebant. Regna dicebantur Villæ, & ea omnia, in quibus quiſque dominabatur. Iis, qui publicè preces Deo fundebant, verba de ſcripto recitabat aliquis, qui præire verba dicebatur; idem & in jurejurando, & in litibus obſervabatur. Præeſſe privatis judices dicuntur, quum jus dicunt. Manum conſerere litigantes quid ſignificet. Sacramentum dicebatur pecunia, quam ad Pontem deponebant litigantes.

UNa eſt virtus vel maxima orationis unicuique perſonæ dicendi genus tribuere, quod ſit ei perſonæ maximè accommodatum; hanc ſequutus eſt, & in primis aſſequutus Cicero cum alibi, tum in hoc loco, quem ſuſcepimus hodierno die illuſtrandum. Inducit [a] enim Mucium Scævolam ea, quæ dixerat Craſſus, confutantem, & oratoriæ facultatis laudes elevantem, & abjicientem; quæ oratio eſt ap-
1 ta perſonæ Scævolæ, qui, utpote juriſconſultus, oratorum gloriæ eâ tempeſtate florenti maximè invidebat. Nam quum Juriſconſulti ſecundum poſt oratores dignitatis gradum obtinerent, credibile eſt invidiâ, quæ eminentioribus quidem, ſed proximis adhæreſcit, oratorum ſplendorem proſequutos, quo proximo poſt oratores loco poſiti perſtringebantur. Deinde loquutio, qua Scævola utitur, e jure civili petitis formulis plena eſt; ſic fit, ut utraque, ſententia nimirum, & eloquutio perſonæ conveniant Juriſconſulti. Sed nobis non tam propoſitum eſt artificium orationis obſervare, quàm lucem obſcuris afferre; quare nos obſcura potiùs explicare conemur; ac primo loco nobis occurrunt [b] illa verba: *niſi hic in tuo regno eſſemus, non tuliſſem, multiſque præiſſem* (vel, ut alii legunt *præeſſem*) *qui aut interdicto tecum contenderent, aut te ex jure manu conſertum vocarent, quod in alienas poſſeſſiones tam temere irruiſſes*. In qui-
2 bus verbis illud fortaſſe quivis intelligat,
Regnum Craſſi dici villam ejus, & fundum; ſic [c] Virgilius ait:

> *Poſt aliquot mea regna videns mirabor ariſtas;*

& Auſonius [d] de ſuo prædio:

> *Salve, Herediolum, Majorum regna meorum.*

Omninoque in qua quiſque re dominatur, ejus regnum dicitur; ſic Tibullus animum amatoris appellat regnum dilecti [e] pueri:

> *Tunc*, inquit, *flebis, quum me vinctum puer alter habebit,*
> *Et geret in regno regna ſuperba tuo:*

Sic Torquatus in oratione pro Syllâ regnum fori, curiæque objicit Ciceroni, ut illa Ciceronis verba [f] teſtantur: *hic ait ſe ille, Judices, regnum meum ferre non poſſe:* ſic regnum fori tenere dictus eſt Hortenſius: ſic epiſtolâ primâ libri primi ad Atticum Cicero regnum judiciale dixit. Il-
lud animadvertendum eſt magis verbum, 3
quo utitur Scævola, ſcilicet *præiſſem*; eſt autem proprium publicarum precum, & obſecrationum, in quibus, ne qui Deos obſecrabatur, aliquid præteriret, aut perperam diceret, aderat aliquis, qui verba de ſcripto recitaret, quod præire verba dicitur; quo loquendi genere uſus eſt Livius libro quarto, ubi ſic ait: *obſecratio a populo duumviris præeuntibus eſt facta*; & Suetonius [g] Claudio; *obſervavitque ſedulò, ut quoties terra in Urbe moviſſet, ferias advocatâ concione Prætor indiceret, utque dira navi in Urbe, aut in Capitolio viſa obſecratio haberetur, eamque ipſe jure maximus Pontifex commoniſo pro Roſtris populo præiret*. Quod etiam in jurejurando obſervabatur, quod conceptis verbis dicitur, quum aliquis præibat verba juris jurandi; quod haud ſcio, an *ὅρκον ἐπακτὸν* appellet Iſocrates oratione ad Demonicum; & in votis. Idcirco Livius libro quadrageſimo ſecundo ſic ait: *in Capitolio vovit Conſul ludos fieri, donariaque dari, quanta ex pecuniâ decreviſſet ſenatus, quum centum, & quinquaginta non minùs adeſſent, præeunte verba Lepido Pontifice Maximo id votum ſuſceptum eſt*. Sed & Juriſconſulti præi-
bant verba, quibus litigatores uterentur, ut 4
Cicero pro Murænâ teſtatur his verbis: *quid huic tam loquaciter litigioſo reſponderet ille, unde petebatur, non habebat; tranſit idem juriſconſultus tibicinis latini modo; unde tu me, inquit, ex jure manu conſertum vocaſti, inde ibi ego te revoco*. Atque hoc eſt quod Scævola ait: *multiſque præiſſem*; ego, inquit Juriſcōſultus, præiſſem multis verba, quibus interdicto tecum contenderent, interdicto ſcilicet *unde vi*, quo reſtitui [h] jubebatur actor, unde vi dejectus erat. Nam Craſſus poſſeſſione philoſophos dejeciſſe Scævolæ videbatur; quum, quod eſſe cenſebat eorum proprium, de quacumque re ſermonem poſſe copioſè, & eleganter explicare, oratori tribuiſſet. Nec me fugit aliam etiam hujus loci le-
ctionem a nonnullis probari, quam doctiſſi- 5
mus

[a] Cicer. de Oratore libr. 1. [b] Idem Cicer. de Orat. libr. 1. [c] Virgilius in Bucolic. eclog. 1. [d] Auſonius Idyll. 1. [e] Tibull. libr. 1. Eleg. 9. [f] Cicero pro P. Syllâ. [g] Sueton. in Vit. Tib. Claudii cap. 22. [h] Jo: Rosin. Antiquit. Rom. libr. 9. cap. 10.

mus Briſſonius agnoſcit, qui legendum putat: *multiſque præeſſem*; nam & præeſſe juriſdictioni, & præeſſe juri dicundo, & præeſſe quæſtioni latinè dicimus; & præeſſe privatis Lege ſecundâ Dig. de origine juris, qui jus dicit privatis, dicitur; ſic enim Juriſconſultus loquitur: *ex pontificibus præficiebatur, qui quoquo anno præeſſet privatis*; quæ lectio ſi recipiatur, ita locus hic eſt capiendus: *ego*, inquit, *me conſtituerem judicem multis, qui tecum interdicto contenderent*. Sed id non multum refert; il-
6 lud adnotandum duabus uti loquutionibus Ciceronem, quarum altera ex jure prætorio, altera ex jure duodecim tabularum promanavit; nam interdicto contendebant jure prætorio; ex jure manu conſertum vocabant jure duodecim tabularum; cujus eloquutionis vis eſt nobis enarranda. Antiquitus [a] litigantes quum apprehendiſſent adverſarium, manu ſolebant in agrum, ſive quid aliud fuiſſet, de quo diſceptabatur, ducere; idque coram Prætore verbis vindicare; quo genere vindiciarum, qui contendebant, manum conſerere dicebantur. Veruntamen quum finibus prolatis pigeret Prætorem in rem præſentem venire, inſtitutum, ut litigantes non manum conſererent, ſed adverſarium ex jure manu conſertum vocarent; id eſt ut alter alterum ex jure ad conſerendam manum in rem, de qua ageretur, vocaret; quum autem in agrum veniſſent, glebam ex eo in Urbem ad Prætorem deferebant, & in eâ glebâ, tanqoam in toto agro vindicabant; ad hanc litigantium manus conſertionem reſpexit [b] Ennius, quum dixit:

Non ex jure manu conſertum, ſed mage ferro
Rem repetunt, regnumque petunt, vadunt ſolidâ vi.

Eſt etiam hujuſmodi loquutio apud Varronem libro ſecundo de linguâ latinâ, & apud Ciceronem pro Murenâ; quam quum
7 ſatis illuſtraverimus, ad aliam illuſtrandam tranſeamus, quæ paulo poſt occurrit in his Ciceronis [c] verbis: *quibuscum tibi juſto ſacramento contendere non liceret*. Sciendum eſt autem ſacramentum fuiſſe pecuniam, quam & qui petebat, & qui inficiabatur, ad pontem deponebat; hanc qui judicio viceerat, ſecum auferebat, qui victus diſceſſerat, in ſacro relinquebat. Hanc pecuniam aſſium quingentorum plerunque modum impleviſſe Varro [d] teſtatur; in quibuſdam verò quinquaginta non excedebat, ut Feſtus [e] Pompejus docet; qui ſacramentum definit æs, quod pœnæ nomine penditur, ſive eo quis interrogatur, ſive contenditur. Quum autem hæc pecunia ſacramentum diceretor; ſacramento juſto contendere nihil aliud eſt, niſi rem aliquam ſibi vindicatione aſſerere, & depoſitâ eâ pecuniâ litigare. Negat autem Scævola Craſſum, ſi cum philoſophis conten- 8
dat, & ſibi vindicet hanc de qualibet re copioſè diſſerendi facultatem, ſuperiorem diſceſſurum; quòd hujus tam latè patentis facultatis poſſeſſio philoſophis, non oratoribus jure debeatur. Utitur autem etiam hac loquutione Valerius Maximus libro 7. cap. 7. ubi ſic ait: *nam Lucius quidem Sextilius, & Publius Popilius, quos Marcus Ancus ſanguine ſibi conjunctos eadem ex parte heredes fecerat, ſacramento cum adoleſcentulo contendere auſi non ſunt; tametſi præcipuis eo tempore Magni viribus ad defendendas tabulas teſtamenti invitari poterant*; & rurſus capite octavo ſic ait, *Afronia tamen cum ſorore ſacramento contendere noluit*. Verba verò eorum, qui ſacramento contendebant, hujuſmodi fuiſſe dicuntur: *quando negas, te ſacramento quingenario provoco*; vel hæc: *quando negas, ſacramento quærito*; quæ fuiſſe Prætoris nonnulli exiſtimant.

[a] Aul. Gell. libr. 20. cap. 9. Paulus Manut. in Adag. *Ex jure manu conſertum*. [b] Ennius Annalium libro 8. apud Aul. Gell. ibidem, & ex Cicerone libr. 7. Epiſtol. 13. [c] Cicero de Oratore libro 1. [d] Varro libr. 4. de Ling. Latin. [e] Sextus Feſtus Pompejus in Voc. *Sacramentum*.

DISSERTATIO XLI.

De Eloquentiâ Philoſophorum.

Platonis ore Jovem, ſi loqui vellet, loquuturum Veteres affirmarunt. Platonis copiam æquare ſe poſſe Cicero diffidebat. Ariſtoteles æmulatione Iſocratis ad rhetoricam docendam ſe contulit. Theophraſtus, quum antea Tyrtamus appellaretur, ab eloquii divinitate nomen invenit; eum ſucceſſorem deſignavit Ariſtoteles poſtpoſito Menedemo, quum vinum leſbium rhodio prætuliſſet. Xenophontis ore Muſas loquutas quidam affirmarunt. Epimenides expeditionem Jaſonis verſuum ſex millibus quingentis eſt exequutus; & de Minoë, & Rhadamantho quatuor millia carminum ſcripſit.

SI non modò [a] ſcribendi rectè, ſed etiam dicendi ſapere eſt principium, & fons, & rem Socraticæ poſſunt oſtendere chartæ, ut ab Horatio præclariſſimè dictum eſt, Auditores; nun mirum, ſi Scævola [b] apud Ciceronem philoſophorum vult eſſe proprium in omni genere ſermonis eleganter copioſeque verſari; nam quum Philoſophia eloquentiæ fons habeatur, qui in illum fontem ſe ſe altiùs ingurgitarunt, veriſimile eſt eâ copiâ affluere, & redundare, ut nihil aridè, nihilque jejunè loqui poſſe videantur. Et ſanè philoſophi veteres tales
1 fuerunt, quales a Scævolâ deſcribuntur, ornati in dicendo, & graves; neque enim, quod plerique nunc faciunt, eloquentiam contemnebant; qui philoſophi putant eſſe quàm inquinatiſſimè loqui, & non modò reſpuunt omnem orationis ornatum, ſed omnem loquutionem, quæ humana videatur; neque, cui cor ſaperet, ejus linguam inſipientem, & inficetam eſſe neceſſarium arbitrabantur; quin immo præſtantiſſimi ſapientum dicendi laude floruerunt. Siquidem Plato ille [c] divinus non minor
2 auctor habetur eloquendi, quàm ſentiendi; cujus ore [d] Jovem, ſi græcè loqui vellet, loquuturum Veteres affirmarunt; cui Cicero ipſe princeps oratorum, & Conſul non unius anni, ſubmittit eloquentiæ faſces; & ſe æquare poſſe Platonis in dicendo copiam, ubertatemque diffidit. Ariſtoteles autem ejus auditor non inſuper habuiſſe fertur eloquentiæ curam, quam haud minùs, quàm philoſophiam, diſcipulis [e] dicitur tradidiſſe; cui [f] Cicero flumen aureum tribuit orationis; qui non minùs rerum ſcientiam, quàm dicendi, ſibi vindicavit. Nam quum videret Iſocratem ſummum eloquendi magiſtrum florere copiâ nobilium auditorum, ipſe etiam ad docendam artem rhetoricam ſtudium ſuum contulit; quum verſum tragici poetæ [g] retuliſſet paululum immutatum.

Αἰσχρὸν σιωπᾶν, Ἰσοκράτη δ' ἐᾶν λέγειν:

tantam habuit vir ille eloquentiæ ſuæ fiduciam, ut Iſocratem divinum in dicendo virum præ ſe contemneret. Hunc autem
qui ſequutus eſt, Theophraſtus ab eloquii 3
divinitate [h] nomen invenit, quum antea Tyrtamus appellaretur; cujus in dicendo ſuavitatem eum ſingulari doctrinâ conjunctam omnium auditorum ſapientiæ prætulit Ariſtoteles. Nam [i] quum affectâ jam ætate, ægro & corpore fatigaretur, Philoſophum ſupplices adierunt juvenes, qui ſtudia ipſius æmulabantur, precantes, ut ſibi deligeret ſucceſſorem; Ariſtoteles verò ſe ſe id libenter facturum affirmavit, ubi temporis opportunitas adveniſſet; & quum auditores duos haberet ceteris doctrinâ præcellentes, & dicendi copiâ, Menedemum Rhodium, & Leſbium Theophraſtum, Theophraſti ſuavitatem ceteris Menedemi virtutibus anteponere ſeſe ad hunc modum indicavit. His præſentibus, qui ſcholæ ſucceſſorem ut ſibi deſtinaret, petiverant, poſcit vinum Rhodium; aut Leſbium; aſperum eſſe, & injucundum, & minùs commodum valetudini, quod regio ferret, affirmat. Quum leſbium, rhodiumque vinum eſſet allatum, & utrumque guſtaſſet, utrunque collaudavit; & rhodium quidem firmum, jucundumque eſſe confirmavit, ſed leſbium ſibi videri ſuavius; quo dicto lepidè, verecundeque ſignificavit ſe ſe Theophraſtum ſucceſſorem ſcholæ relinquere, ejuſque ſuavitatem in dicendo anteponere Menedemi firmitati. Ex quo conſtat, quanti fecerit eloquii dulcedinem, qua Theophraſtus antecellebat, quum Philoſophus eum ſcholæ ſucceſſorem relinquendum judicarit, qui non tam ſapientiâ, quàm dicendi ſuavitate præſtaret. Hanc autem Theophraſtus quaſi per
manus tradidit Demetrio Phalereo, de quo 4
Cice-

[a] Horatius in Arte Poëtic. [b] Cicer. de Orator. libro 1. [c] Cicer. in Oratore ad Brut. & de optim. gener. Orator. & Quintilian. Inſtit. Orat. libr. 10. cap. 1. [d] Idem Cic. in Bruto, ſive de Clar. Orat. [e] Cicer. in Oratore ad Brutum. [f] Idem libro 2. Academic. Quæſtion. [g] Quintilian. Inſtit. Orat. libr. 3. cap. 1. & Cicer. de Orator. libr. 3. & Tuſculan. Quæſt. libr. 1. aliter Diogen. Laërt. libro 5. ſegm. 3. in Vit. Ariſtotel. [h] Diogen. Laërtius libr. 5. ſegm. 38. in Vit. Theophraſti, Strab. libr. 13. Cicer. in Oratore ad Brut. Quintilian. Inſtit. Orator. libr. 10. cap. 1. Plin. in Præfation. Senec. Quæſt. Natural. libr. 6. cap. 13. & Suidas in Voc. Θεόφραστος. [i] A. Gell. libr. 13. cap. 5.

Cicero [a] ſic loquitur: *niſi forte Demetrius Phalereus in hoc numero haberi poteſt, diſputator ſubtilis, orator parum vehemens, dulcis tamen, ut Theophraſti diſcipulum poſſis agnoſcere*. Quid autem de Xenophonte dicam, cujus inaffectatam jucunditatem [b] Quintilianus admiratur, quem Diogenes Laertius [c] ob eloquentiæ dulcedinem tradit Atticam Muſam nominatum, Suidas [d] autem apem atticam; nec mirum, nam, quod de Neſtore [e] Homerus affirmavit, ex ejus ore dulcior melle manabat oratio; nec defuerunt, qui [f] Xenophontis ore Muſas loquutas eſſe pronunciarent. Qui [g] Socratis auditor, ceterique Socratici oſtenderunt, quanta ſuavitas eloquentiæ fuerit in illo philoſophiæ fonte Socrate; nec ſine cauſâ Euripidem, [h] in Palamede Socratem his verbis Muſam appellaſſe:

Ἐκάνετ', ἐκάνετε τὰν πάνσοφον,
Τὰν οὐδὲν ἀλγύνουσαν ἀηδόνα Μουσᾶν·

& Ælianum ſirenis Atticæ nomine eundem
5 cohoneſtaſſe. Nec Socrate vetuſtiores philoſophi non eloquentiæ ſtudiis floruerunt; Solonem conſcripti ab eo elegantiſſimi verſus declarant eloquentiâ præſtitiſſe. Empedocles digniſſimum rebus iis, de quibus loquitur, ut [i] Ciceroni videtur, ſonum fundit: Epimenides [l] Cretenſis ad rerum divinarum ſcientiam, quam profitebatur, adjunxit ſtudium poëticæ facultatis, & expeditionem Jaſonis in Colchos verſuum ſex millibus quingentis eſt exequutus; & de Minoë, & Rhadamantho quatuor millia carminum ſcripſit. In Anaximene [m] laudatur uſus Jonicæ linguæ, qua ſimpliciter, & ſine fuco compoſuit libros laudatiſſimos; in Anaxagorâ & jucunditas orationis, & magnificentia; qui niſi dicendi laude præſtitiſſet, nunquam [n] Pericles tam inſignis orator ex ejus ſcholâ prodiiſſet. Demo-
6 critum [o] Timon haudquaquam appellaſſet ſermonum quaſi paſtorem, niſi eloquentiæ laudem ſummam eſſet conſequutus; verſus autem Timonis ita ſe ſe habent:

Οἷον Δημόκριτόν τε περίφρονα ποιμένα μύθων,
Ἀμφίνοον λέσχην, ἐν πρώτοισιν ἀνέγνων.

Nec Hippocratem facundiâ, & arte dixiſſet inſignem Cornelius [p] Celſus, niſi ſummam rei medicæ, naturæque ſcientiam cum ſummâ dicendi arte conjunxiſſet; Pythagoramque [q], & Pythagoreos nunquam arbitror tantam in Græciâ, quæ Magna eſt appellata, fuiſſe potentiam conſequuturos, niſi, qua unâ arte Reſpublicæ olim regebantur, eloquentiâ valuiſſent.

DISSERTATIO XLII.

Eodem ſuper Argumento.

Quamplures philoſophi de rhetoricâ ſcripſerunt; & poëmata, atque tragœdias compoſuerunt. Calliſthenes quum Macedonum res geſtas laudibus extuliſſet, omnes admiratione macedonicæ virtutis implevit; quum autem easdem elevare dicendo contendiſſet, Macedonas ad id ſermonis genus compuliſſe Philoſophum penituit. Diogenem, Critolaum, & Carneadem legatos Romam miſerunt Athenienſes, ut mulcta ſibi remitteretur.

QUum lingua ſit interpres cordis, nunquam doctiſſimi viri diſſidium cordis, & linguæ comprobarunt; ſed putarunt oportere, qui in excolendo corde multum ſtudii conſumpſerat, eum in excolendâ quoque linguâ elaborare; philoſophumque imprimis eſſe decere eloquentem. Et ſanè cui non abſurdum videatur hominem de maximis, pulcherrimiſque rebus, de juſtitiâ, de magnitudine animi, de 1
liberalitate, de temperantiâ, clementiâ, manſuetudine, ceteriſque virtutibus verba facientem; de Deo, diviniſque mentibus, de rerum naturâ, de Mundo, ejuſque admirabili ordine, pulchritudine, ornatu diſputantem balbutire, & verba de trivio ſumpta, nullo adhibito ornatu, incompoſitè, inconditè, barbarè effutire? nonne id eſt minuere rerum majeſtatem, philoſophiæ, quæ quaſi Regina eſt nobiliſſimarum facultatum, ſordidam, attritam, laceram veſtem circumponere, & luto gemmas inquinare, &, ut ait Poëta [r] Lyricus,

...... *Stellis nebulam ſpargere candidis?*

Idcircò philoſophi veteres eloquentiam ſibi aſ-

[a] Cicero Offic. libr. 1. in princ. [b] Quintilian. Inſtit. Orator. libr 10. cap. 1. [c] Diogen. Laërt. libr. 2. ſegm. 57. in Vitâ Xenophont. Paul. Manut. in Adag. *Attica Muſa*, & in Ad *Agreſtis Apis*. [d] Suid. in Voc. Ξενοφῶν, Paul. Manutius ibid. [e] Homer. Iliad α. v. 249. [f] Cicer. in Orator. ad Brutum, [g] Diogen. Laërt. libr. 2. ſegm. 48. in Vitâ Socratis [h] Euripides in Palamede apud Diog. Laërt. ſegm. 44. libr. 2. in Vit. Socratis, & apud Scholiaſt. Lycophron. pag 69 & auctorem argumenti Orationis Iſocratis de Buſiride. [i] Cicer. Academicar. Quæſtion. libr. 2. [l] Diogen. Laërt. libro 1. ſegm. 111. in Vit. Epimen. [m] Idem l. 2. ſegm. 3. in Vit. Anaximen. [n] Val. Max. l. 8. c. 11. Cic. in Brut. & l. 3. de Orat. Quintil. Inſt. Orat. l. 12. cap. 2 Demoſthen. in Orat. Amator. Suid. in V. Περικλῆς, Euſeb. de Præpar. Evang. l. 10. & Diogen. Laërt. libr 2. ſegm. 12. in Vit. Anaxagoræ. [o] Timon apud Diog. Laërt. libr. 9. ſegm. 40. in Vit. Democr. [p] Corn. Celſ. l. 1. in princ. [q] Origen. contra Celſ. libr. 1. & Cicer libr. 3. de Orat. [r] Horatius libr. 3. Od. 15. in Chlorim.

bi aſſumendam ſunt arbitrati; quia par eſt
rebus orationem convenire, nec in ullâ
re rudem ſapientis eſſe ſermonem; quod
a veritate non abhorrere multis exemplis
oſtendimus heſterno die, & hodierno cum
maximè oſtendemus. Atque illud inprimis
2 argumento eſt philoſophos eleganter, co-
pioſeque dicendi curam non inſuper ha-
buiſſe, quòd eorum nonnulli artis rheto-
ricæ præcepta tradiderunt; nam & Ariſto-
teles [a] de hac facultate accuratiſſimè ſcri-
pſit, & ejus auditor [b] Theodectes; & qui
omnes [c] Ariſtotelis diſcipulos & ſuavitate
orationis,& doctrinæ copiâ ſuperavit Theo-
phraſtus; & [d] Demetrius Phalereus, qui
elegantiſſimum de eloquutione libellum
ſcriptum reliquit; & Chryſippus ille, qui
fulcire putatur [e] porticum Stoicorum, de
ratione dicendi, licèt non ſatis eloquen-
ter, tamen [f] diligentiſſimè perſcripſit; ut
interim [g] Protagoram, & [h] Empedoclem,
& [i] Longinum prætermittam, qui de hac
arte aliquid præceperunt, quum philoſo-
phiam inprimis illuſtraſſent. Sed magis o-
ſtendunt eloquentiam philoſophorum, qui
elegantiâ orationis, & ubertate præſtite-
runt, quàm qui de arte libros philoſophi
ediderunt, quare ad eorum exempla re-
vertamur. Calliſthenes quantâ fuerit elo-
3 quentiâ declaravit hiſtoria, quam oratorio
pæne more compoſuit, ut Cicero [l] ſanè
quàm luculentus Auctor affirmat; idemque
quum [m] in convivio Macedonum res geſtas
laudibus extuliſſet, omnes admiratione Ma-
cedonicæ virtutis implevit; quum autem
eaſdem elevare dicendo contendiſſet, tantâ
dicendi copiâ fertur id præſtitiſſe, ut Ma-
cedonas ad id ſermonis genus compuliſſe
philoſophum pœniteret. Crates [n] autem,
& ipſe philoſophus non ignobilis tan-
tum operæ impendit in eloquentiæ ſtu-
dium, ut in eo non minùs, quàm in phi-
loſophiâ elaboraret; & orationes habitas
ad populum, & in obeundo legati munere
ſcriptas relinqueret. Crantor [o] verò etiam
poëmata dicitur conſcripſiſſe; quod & He-
raclides [p] Ponticus fecit, qui compoſuit
tragœdias. Oneſicritus autem, qui ſequu-
tus [q] eſt Magnum Alaxandrum, tantâ præ- 4
ſtitit dicendi ſuavitate, ut [r] cum Xeno-
phonte quodammodo compararetur. De
Academicis verò nihil attinet dicere; ne-
que enim, niſi eloquentiæ gloriâ floruiſ-
ſent, Timon ille ſillographus ipſis oratio-
nis latitudinem tribuiſſet. Quantopere
autem in omni genere eloquentiæ philoſo-
phi elaborarint, declaravit Athenienſium
legatio; nam quum Athenienſes [ſ] tres lega-
tos Romam miſiſſent rogatum Romanos, ut
mulctam ſibi quingentûm talentûm, quam
ob Oropi vaſtationem irrogarant, remitte-
rant; qui legati fuerunt Carneades, Crito-
laus, Diogenes; in his tria illa dicendi
genera, quibus eloquentia conſtat, Roma-
ni ſunt admirati; in Diogene ſtoico vide-
licet gracilem, & ſcitam orationem, qualem
in Menelao proponit [t] Homerus; in Cri-
tolao peripatetico mediocrem, & omni aſ-
perſam ſuavitate, qualem idem vates [u] in
Neſtore fuiſſe tradit; in Carneade uberem,
& copioſam, qualem in Ulyſſe floruiſſe
memoriæ proditum eſt, quam Poëta [x] ſum-
mus nivibus hibernis comparat. Adeo non
disjuncta ab eloquentiâ fuit eâ tempeſtate 5
ſumma ſapientia, ut nullum non eloquen-
tiæ genus, qui tum ſapientes habebantur,
ad ſe putarent pertinere; nec Athenis,
quum tot oratores dicendi laude florerent,
quiſquam aptior ad ſenatum Romanum o-
ratione permovendum, quàm tres illi phi-
loſophi, judicaretur. At nunc tantum lin-
guæ diſſidium, & cordis extitit, ut qui
ſibi videntur ſapientes, philoſophi aucto-
ritatem, gravitatemque tueri ſeſe non poſ-
ſe exiſtiment, niſi inquinatiſſimè loquan-
tur; &, quum ruſticos homines, ſi quid
barbarè, perverſeque dicunt, rideamus,
philoſophos plenum ruris, & [y] inficetia-
rum ſermonem effundentes admiramur.
Quod vitium nobis invexit ſuperiorum
temporum calamitas, quum ſuperfunden-
te ſe ſe noſtris regionibus quaſi quadam
colluvie Barbarorum bonæ litteræ obrutæ,
demerſæ, ſepultæque jacuerunt; tunc in-
fectæ

---

[a] Qointilian. libr. 2. Inſtit. Orator. cap. 17. & libro 3. cap. 1. & Diogen. Laërt. libr. 5. in Vit. Ariſtotel. & Ariſtot. ipſe libr. Rhetor. [b] Idem Quintil. libr. 2. cap. 15. & libr. 3. cap. 1. & Cicer. in Orator. ad Brotum, Vid. Valer. Maxim. libr. 8. cap. 15. §. de Ariſtotele philoſopho. [c] Cicer. in Orator. ad Brutum, & libr. 2. de Divination. Quintil. libr. 3. cap. 1. Diogen. Laërt. libr. 5. ſegm. 48. & Hermogen. Scholiaſt. in Prolegomenis. [d] Diog. Laërt. libr. 5. ſegm. 79. in Vit. Demetrii, & ipſe Demetr. liber de Elocotione. [e] Cicer. Academic. Quæſt. libr. 2. [f] Diog. Laërt. libr. 7. ſegm. 201. in Vit. Chryſippi in fin. [g] Cicer. de Orator. libr. 3. & in Bruto, A. Gell. libr. 5. cap. 11. Quiotilian. Inſtitut. Orator. libr. 3. cap. 1. & Apulejus Florid. libr. 2. [h] Quintilian. ibid. Sextus Empir. libr. 7. adverſus Mathemat. & Diog. Laërt. libro 8. ſegm. 57. [i] Longin. de Soblimit. [l] Cicer. de Orat. l. 2. [m] Plotarch. in Vit. Alexandr. [n] Diog. Laërtius libr. 4. ſegm. 23. in Vit. Cratetis Athenienſis. [o] Idem libr 4. ſegm. 25. in Vit. Crantoris. [p] Idem Diog. libr. 5. ſegm. 92. in Vit. Heraclidis. [q] Plutarch. in Vit. Alexandri, Strabo libr. 15. Locian. de Longævis, Aul. Gell. libro 9. cap. 4. Arrianus de Exp. Alexandri l. 6. [r] Suid. in V. Ὀνησίκριτος, & Diogen. Laërt. libr. 6. ſegm. 84. in Vit. Oneſicriti. [ſ] Aol. Gell. libr. 17. cap. ultim. Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 5. in fine. [t] Hom. Iliad. γ. v. 213. [u] Idem Hom. Iliad. α. v. 247. [x] Hom. Iliad. γ. verſ. 222. [y] Catullus epigr. 37.

ſectæ barbarie nobiliſſimæ diſciplinæ eloquentiæ ſplendorem priſtinum amiſerunt. Contra verò illi, qui eloquentiam profi-
6 tentur, ſapientiæ expertes, rerum inanes, verbis tumidi, pleni futilium ſententiarum, ineptiis affluentes longiſſimè a gravitate veterum defluxerunt; qui nec ſine dicendi nitore ſatis ornatam philoſophiam, nec ſine multarum ſcientiâ rerum ſatis inſtructam eloquentiam putabant. Idcirco [a] Scævola præclarè confirmat philoſophi munus eſſe de qualibet re copioſè, & ornatiſſimè diſputare; ſed paulum tribuit oratori, quum hanc eandem facultatem ipſi detractam vult; nam revera orator non minùs, quàm philoſophus, rerum ſibi cognitionem vindicat; magis autem propriè orationis aſſumit ornatum; ille veritatem, hic veri ſimilitudinem conſectatur: ille eloquentiam deſiderat, ut rerum magnitudini congruat oratio; hic, ut ſuum munus exequatur: in altero dicendi facultas eſt ornamentum; in altero inſtrumentum neceſſarium.

DSSERTATIO XLIII.

De ſcientiæ copiâ, qua veteres philoſophi redundarunt.

Pythagoras ſtellam Veneris Solem conſequi occidentem, orientemque prægredi primus invenit. Pythagorici Terram moveri, ſtare Solem cenſuerunt. Democritus centum talenta, quæ ipſi ex hereditate patris obvenerant, in peregrinationes conſumpſit. Quas gentes, & quos præceptores diſcendi causâ adiverint Pythagoras, & Democritus.

Quantus in philoſophis priſcis & eloquentiæ nitor, & verborum flumen, & lumen fuerit orationis oſtendimus; nunc quantâ rerum copiâ iidem abundarint, quàm eorum latè patuerit, quàm univerſas naturæ partes complexa fuerit ſapientia, nobis eſt demonſtrandum; ſic enim Scævolæ [b] dictum, Auditores, nemo ve- 1
ſtrûm mirabitur, qui nullam rem eſſe cenſet, quam philoſophus non ornare verbis, non ſummâ copiâ, & ſcientiâ poſſit exponere; ut non doceat modò, ſed & delectet auditores; quod quum fuero exequutus, quædam, quæ [c] Tullius attingit, propria cujuſque ſectæ philoſophorum uberiùs explicabo. Omnium autem artium præclararum ſcientiam philoſophos illos veteres mente eſſe complexos nemo non fateatur, qui, quàm acre fuerit eorum ſtudium, quantæ peregrinationes cognitionis rarum causâ ſuſceptæ, quàm pars nulla rerum ab ipſis neglecta, reputarit. Nam
poſt illos ſeptem, qui ſapientes appellati 2
ſunt, quos (Thaletem Mileſium excipio) Plutarchus in Solone teſtatur in indagandâ rerum naturâ facili quadam uſos, & pervulgatâ viâ, nec ſanè multum profeciſſe; quantum Pythagoras in omni doctrinæ genere elaboravit? ille [d] Ægyptum, ille Græciam univerſam, ille Syriam, Aſiamque totam doctrinæ causâ peragravit: ille in [e] Cretam, Samumque [f] navigavit, & [g] Perſas, Magos, & Chaldæos, Judæoſque [h] doctores audivit; nec ullius excellentis doctrinâ viri non familiaritate, diſciplinaque profecit. [i] Nam & Thaletis Mileſii, & [k] Syrii Pherecydis, & Samii [l] Hermodamantis auditor fuit, & cum Epimenide [m] Cretenſi familiariter fertur eſſe verſatus; cum quo in antrum Idæum deſcendit; & [n] Aſſyrii Nazareti diſciplinâ eſt inſtitutus, & [o] Abaridis, & Zaretis; quibus doctoribus nullum ſcientiæ genus, aut facultatis non hauſit, & pertractavit. Geometriam [p] a Mœ-
ride inventam, & inchoatam [q] dicitur per- 3
feciſſe; aſtrologiam ſic excoluiſſe, ut eandem ſtellam Veneris [r] Solem conſequi occidentem, orientem prægredi primus invenerit; quam in occaſu quidem veſperum, in ortu luciferum appellavit. Ab eodem credibile eſt ſententiam profluxiſſe,

qua

[a] Scævola apud Ciceron. de Orat. libr. 1. [b] Idem Scævol. apud Cicer. ibid. [c] Cicer. de Orat. libr. 2. [d] Jamblichus in Vit. Pythagor. Cicer. libr. 5. de Finibus, Plin. libr. 25. cap. 2. & libr. 36. cap. 9. Lucian. in Dialog. qui inſcribitur βίων πρᾶσις, D. Hieronym. Epiſt. ad Paulinum Presbyterum, Iſocrat. in Encomio Buſiridis, Diodor. Sicul. Biblioth. Hiſtor. libr. 1. in fine, Clem. Alexandrin. Stromat. libr. 1. Theodoritus in Sermone contra Græcos, & Juſtinus libr. 20. [e] Diogen. Laërtius libr. 8. ſegm. 3. in Vitâ Pythagor. & Porphyrius in Vit. ejuſdem. [f] Diogen. Laërt. ibid. & Clem. Alexandrin. Stromat. libr. 1. [g] Valerius Maxim. libr. 8. cap. 7. [h] Hermippus apud Joſephum Judæum libr. 2. contra Apionem, Euſebius de Præparatione Evangelic. libr. 8. capit. 6. [i] Clemens Alexandrinus Stromat. libr. 1. Cicer. Tuſculan. Quæſt. libr. 1. Malchus in Vit. Pythagoræ, Diogen. Laërtius in Proœmio, & in Vitâ ejuſdem Pythagor. ſegm. 2. libr. 8. & Lactantius Firmianus de Divino Præmio libr. 7. cap. 8. [l] Diog. Laërt. & Malchus in Vit. Pythagor. ibid. Suidas in Voc. Πυθαγόρας, & Apulejus libr. 2. Floridorum. ſed Leodamantem eum vocat. [m] Malchus Porphyr. & Diog. Laërt. ibid. [n] Clem. Alex. Strom. libr. 1. [o] Suid. in V. Πυθαγόρας. [p] Diogen. Laërt. ibid. libr. 8. ſegm. 11. in Vit. Pythagor. [q] Jamblich. in Vit. Pythagor. [r] Plinius libr. 2. cap. 8. & Diogen. Laërt. libr. 8. ſegm. 14. in Vit. Pythagoræ.

quam Pythagorici [a] in lucem extulerunt, quæ Terram moveri, ſtare Solem, & reliquos ignes, docet; quam ſine ſcientiâ ſum-
3 mâ rerum cœleſtium, & naturæ nec invenire, nec tueri potuiſſet, Medicinam [b] autem omnes fatentur a Pythagora excultam adeo, ut inter eos, qui auxerunt eam diſciplinam, jure numeretur. Nam de [c] arith-
4 metica nihil attinet dicere, quum ſciamus eam facultatem Pythagoræ inventis vel maximè floruiſſe; nihil de muſice, quàm Pythagoras [d] auxit, ornavit, in Cœlum [e] evexit; quâ freti Pythagorei & ſedaſſe quorumdam iram exardeſcentem, & compoſuiſſe curas, & effrenatam hominum licentiam in modeſtiam, & triſtitiam in lætitiam, hilaritatemque convertiſſe feruntur. Jam rationem civitatum regendarum, jam morum doctrinam, jam Phyſica, jam rerum divinarum ſcientiam quis excellentiùs Pythagora cognovit? quis diviniùs eſt contemplatus? quis autem ſublimiùs penetravit? qui Magnæ Græciæ civitates pulcherrimis [f] legibus, & inſtitutis temperavit; & ita ut eo regente, ejuſque [g] diſcipulis, felices forent, beatæque Reſpublicæ; qui propter excellentiam [h] virtutis Deus quidem inter homines eſt habitus, qui tantum abhorruit a vulgi opinionibus divinam naturam in multos Deos dividentis, & abſurda de divinitate affirmantis, ut [i] Deum ipſum unum, ipſum bonum, ſolumque [l] ſapientem appellarit; creditturque Judæorum ſacris [m] initiatus, quia vera de Deo ſenſit, & loquutus eſt. Qui
5 verò Pythagoreorum doctrinam eſt æmulatus Democritus ille phyſicus, centum [n] talenta conſumpſit, quæ ipſi ex hereditate patris obvenerant, in peregrinationes, quas ad ſcientiam rerum ſibi undique comparandam ſuſceperat. Nam [o] & Æthiopas adivit, & Indorum Gymnoſophiſtas, Chaldæoſque Perſarum ſapientes, & Ægyptiorum ſacerdotes, & in Græciâ quoſcunque comperit rerum cognitione eminere, putavit [p] adeundos. Quibus ille doctoribus tantam, tamque latè patentem, & in omnes partes diffuſam ſapientiam eſt conſequutus, ut auctore [q] Platone in philoſophiâ quaſi quidam Pentathlos fuiſſe dicatur; quòd quemadmodum Pentathli [r] omne genus ludorum exercebant, ſic ipſe nullius doctrinæ, aut artis expers haberetur; quod etiam Diogenes Laertius [ſ] teſtatur, qui tradit ipſum, & Phyſica, & Mathematica, & artes liberales tenuiſſe, & morum diſciplinam, & omnium facultatum notitiam adeptum. Nam de Platone, quod de Carthagine Salluſtius [t] dixit, tacere ſa- 6
tius puto, quàm parum loqui; quantus [u] ille vir in Mathematicis fuit, quantus in Muſicis, quantus in doctrinâ morum, quantus in dialecticâ, & medicinâ, quantus in contemplatione rerum divinarum! in quibus nemo unquam naturali vi, & facultate ad veritatem propiùs acceſſit; adeo ut non mortali ore loqui, ſed inſtinctu, afflatuque divino incitatus oracula fundere, & in ſermonibus, quos habet de mentibus immortalibus, & de Deo, Deus quidem eſſe videatur; quantus denique in poeticâ! eloquentiâ præterea, & dicendi gravitate, & cothurno nemo unquam Platonem adæquavit. Ariſtoteles autem quantâ varietate doctrinæ; quantaque copiâ, & ſcientiâ fue- 7
rit, declarant ingenii monumenta, quæ edidit, omnem complexa naturam, omnemque vitam illuſtrantia. Atque utinam omnia, quæ Ariſtoteles conſcripſit, extarent, nec multa, quæ Ariſtotelis nomen præferunt, volumina, falsò inſcriberentur! fortaſſe nihil in tanto Auctore fruſtra requireremus; nec ejus libri tantam reprehendendi ſui facultatem his, qui naturam ſeriò contemplari volunt, præbuiſſent; ſed quota pars operum, quæ ab Ariſtotele ſcripta Diogenes [x] Laertius teſtatur non injuriâ temporum intercidit?

DIS-

[a] Plutarchus de Placitis Philoſophorum libro 3. cap. 9. Auctor de Cœlo libr. 2. cap. 13. & Stobæus libr. 1. Eclogar. Phyſic. cap. 21. [b] Corn. Celſus in princ. libr. 1. Vid. Ælian. Var. Hiſtor. libro 4. cap. 17. & Jamblich. libr. 1. in Vit. Pythagor. & Diogen. Laërt. libr. 8. ſegm. 11. in Vit. ejuſdem. [c] Diogen. Laërt. ibid. & Ælian. ibid. & Stobæus Eclog. Phyſic. libr. 1. cap. 2. [d] Plutarch. de Virtute morali in princ. [e] Macrob. in Somn. Scipionis libr. 2. cap. 1. [f] Porphyr. & Jamblich. in Vitâ Pythagoræ, Cic. libr. 3. de Oratore, & Diog. Laërt. libr. 8. ſegm. 3. in Vit. Pythagor. [g] Senec. Epiſt. 90. [h] Diog. Laërt. libr. 8. ſegm. 11. ibid. Porphyr. Malchus, & Jamblich. in Vit. Pythagoræ libr. 1. cap. 28. & Ælian. Var. Hiſtor. libr. 2. cap. 26. [i] Clemens Alexandrin. in Protreptico. & Plutarchus de Placit. Philoſophor. libr. 1. cap. 7. [l] Idem Clem. libr. 4. Stromat. [m] Vid. eund. Clem. Alexandrin. Stromat. libr. 5. [n] Demetrius apud Diogen. Laërt. libr. 9. ſegm. 36. in Vit. Democriti, Ælian. Var. Hiſtor. libr. 4. cap. 20. Vid. Dion. Chryſoſt. Orat. 54. Valer. Maxim. libr. 8. cap. 7. Athen. libr. 4. cap. 19. [o] Diogen. Laërt. libr. eod. cap. 35. Suid. in V. Δημόκριτος, Diodor. Siculus libr. 1. Biblioth. Hiſtor. & Strabo lib. 15. [p] Cicer. de Finib. libr. 5. Tuſcul. Quæſt. libr. 4. [q] Plato apud Diog. Laërt. ſegm. 37. in Vit. Democriti libr. 9. & Suidas in V. Πένταθλος. [r] Sextus Pompejus in V. *Pentathlum*, & Cæl. Rhodigin. libr. 13. cap. 30. Antiq. Lection. [ſ] Diog. Laërt. libr. 9. in Vit. Democriti. [t] Salluſt. in Bell. Jugurthin. [u] Diog. Laërt. libr. 3. & Olympiodorus in Vit. Platonis. [x] Idem Diogenes Laërt. libr. 5. ſegm. 22. in Vit. Ariſtot.

DISSERTATIO XLIV.

Eodem ſuper Argumento.

Varroni, qui doctiſſimus Romanorum eſt appellatus, omnium ſoli imago in bibliothecâ publicâ viventi poſita eſt. Xenocrates adoleſcentem cupientem philoſophiæ operam dare rejecit dicens non habere anſas philoſophiæ, quum liberalibus diſciplinis eſſet destitutus. Plato vetabat quemquam geometriæ expertem Academiam adire. Ariſtophanes Socratem irridet, quòd pulicum ſaltus metiretur, & quæreret, unde vocem culices emitterent. Anniceris reprehendit Plato, quòd mirabili artificio currum agitaſſet; quaſi non poſſet in magnis eminere, qui in exiguis tantum ſtudii poſuerit. In quo differant ab oratoribus philoſophi.

CAllicles apud Platonem in Dia-
logo, qui Gorgias inſcribitur,
philoſophiam mediocriter attin-
gendam, non penitus cognoſcen-
dam, nec diutiùs pertractandam
exiſtimat; quam ſententiam ſequitur En-
nii [a] Neoptolemus, qui philoſophandum
paucis putat; nimiumque philoſophiæ ſtu-
dium cenſet improbandum. Quæ futilis
1 prorſus opinio eſt habenda; quum enim
philoſophia ſapientiæ ſtudium profiteatur,
quid eſſe nimium poteſt in eo, quod eſt
pulcherrimum? Certè nulla virtus ita re-
prehenditur; neque enim quemquam tan-
quam nimis temperantem, aut nimis ju-
ſtum, aut nimis liberalem, aut nimis for-
tem, aut nimis conſtantem, aut magna-
nimum accuſari videmus; cur ea virtus,
quæ in perſpicientiâ veri, ſolertiaque ver-
ſatur, nimia unquam exiſtimetur? & quum
ceteræ, quo ſunt majores, eo majore lau-
de dignæ videantur, hujus unius excellen-
tia vitioſa judicetur? Non eſt igitur ullis
terminis ſapientiæ ſtudium circumſcriben-
dum, quod tam latè patere debet, quàm
rerum natura patet, quam philoſophus in-
veſtigandam ſuſcepit; & ſicut nihil eſt,
quod rerum naturâ non comprehendatur,
ita nihil eſt, quod philoſophi ſcientiâ non
debeat comprehendi; nec ulla res cogni-
tione digna poteſt inveniri, quam ſapien-
ti pulchrum ſit ignorare. Idcirco philoſo-
phi veteres Univerſum mente complexi
nullius rei ſcientiam ad ſe non putarunt
pertinere, ſicut heſterno die multis exem-
plis oſtendimus; qua de re etiam hodierno
die diſſeremus. Ac mihi ad demonſtran-
dum, quantâ Veteres varietate doctrinæ, 2
quantaque copiâ in ſtudiis fuerint, ſuffe-
cerit vel unus [b] Theophraſtus; quid eſt in
Phyſicis, quid in morum doctrinâ, in ad-
miniſtrandæ Reipublicæ ſcientiâ, in Dia-
lecticis, in dicendi facultate, in rebus di-
vinis, quod ille non diligentiſſimè expli-
carit? qui non contentus de rerum natu-
râ generatim, & universè loqui omnia
ſingillatim eſt perſequutus; & ſingulorum
animalium [c], lapidum [d], plantarumque
naturas, formas, proprietates enarravit;
& de [e] metallis compoſuit libellum, & [f] de
alumine, & ſalibus, & de [g] ventis, & [h] de
coloribus, & de ſaporibus, & de carnibus,
& de [i] animalibus, quæ aliquo tempore
deliteſcunt, & de [l] venenatis, & de iis,
quæ [m] colorem mutant, & de iis, quæ
ſponte naſcuntur, & de [n] melle, & de [o] vi-
no, & oleo, & de [p] odoribus, & de ſuc-
cis, & de flatibus. Quæ non idcirco refe-
ro, quòd mihi propoſitum ſit opera, quæ 3
conſcripſit Philoſophus, recenſere; quod
longum eſſet, & moleſtum, & haudqua-
quam neceſſarium; ſed ut intelligatis, Au-
ditores, & ad quàm minuta ejus induſtria
deſcenderit, qui magna eſt diligentiſſimè
perſequutus. Nec ſolum, quam ſequebatur,
Peripateticorum ſententiam explicavit, ſed
aliorum quoque ſapientum placita videtur
illuſtraſſe; nam & de [q] Anaxagoræ philo-
ſophiâ librum condidit; & de Anaxime-
nis, & de Archelai ſententiis ſcripſit, & de
Democrito, & de Empedocle; in compen-
dium, quoque redegit Platonis Rempubli-
cam, & Ariſtotelis, & Xenocratis doctrinam;
& de Democriti aſtrologiâ librum ſcriptum
reliquit; nec alias artes, facultateſque ne-
glexit. Muſicam [r] ſcriptis laudatiſſimis il-
luſtra-

[a] Ennius apud Ciceronem libr. 2. Diſputat. Tuſcul. in princip. & Apulejum in Apolog. [b] Diogenes Laërtius libr. 5. ſegm. 36. in Vit. Theophraſti. [c] Idem Diogenes ibid. ſegm. 44. Athen. libr. 9. cap. 9. [d] Diog. Laërt. ibid. & Athen. libr. 3. cap. 23. [e] Diog. Laërt. ibid Olympiod. l. 3. in Met. Jul. Poll. libr. 7. c. 23. & Suid. in V. Θεόφραστος. [f] Diog. Laërt. libr. 5. ſegm. 42. in Vit. Theophr. [g] Idem ibid. & Alexander Aphrodiſ. in Metaph. l. 2. [h] Diog. Laërt. ib. ſegm. 43. [i] Diog. Laërt. libr. eod. ſegm. 44. Athen. libr. 2. cap. 22. & libr. 3. cap. 22. & libr. 7. cap. 18. & Photios in Bibliothec. cod. 278. [l] Diogen. Laërt. ibid. Athenæus libr. 7. cap. 18. & Apulejus in Apolog. [m] Athen. libr. 7. cap. 19. & Photius in Biblioth. cod. 278. [n] Photios, & Diogenes Laërt. ibid. [o] Diogenes Laërtius ibidem. [p] Idem Diogenes Laërtius ibidem, Suidas in Voc. Θεόφραστος, Vid. Meurſium de libris Theophraſti, qui injuriâ temporis interciderunt. [q] Diogenes Laërt. ibid. ſegm. 42. & Simplicius ad Phyſic. Comment. 1. [r] Plutarchus in Sympoſio libr. 1. cap. 5. Cenſorin. de Die Natali cap. 12.

Digitized by Google

luſtravit, de metris [a] volumen edidit, de arte [b] dicendi, de [c] Poëticâ plures libros evolgavit; rerum cœleſtiom hiſtoriam condidit, & rerum geometricarum. Nec qui
4 conſequutis longo intervallo tempotibus philoſophi floruerunt, non eadam copiâ doctrinæ, & artium plurimarum ſcientiâ redundatant; cujus enim facultatis ignarus fuit vel Proclus, vel Porphyrius, vel Sextus Empiticus; qui dom omnes artes, & diſciplinas conatur [d] evertere, ſe oſtendit nollam ignotare. Plutatchi ſcripta declarant, quantâ fuerit varietate doctrinæ, quantâ cognitione rerum abundarit; quod enim doctrinæ genus in elegantiſſimis illis opuſculis deſideratur? Atque ea omnia ſunt aſperſa poëtarum floſculis, & hiſtoriæ luce illuſtrata, & referta notitiâ vetuſtatis, ut auctori oihil ad ſummam rerum ſcientiam deſuiſſe videatur. Quid? Varronem
5 ne putamus Romanorum doctiſſimum appellatum [e], & omnium ſoli [f] imaginem in bibliothecâ publicâ viventi poſitam, quod Phyſica dumtaxat ſcierit, & nonnullas de animâ in ſcholis decantatas quæſtiones? ille [g] verò omnium diſciplinarum ſcientiam, omnem antiquitatis memoriam mente complexus eſt, & com univerſæ philoſophiæ cognitione conjonxit; nec unius tantùm philoſophi placita, ſed omnium ſibi cognoſcenda eſt arbitratus, omnemque ſapientiæ florem delibavit. Nec eorum, quos modò nominavi, fuit id proprium arbitrari ad ſe omniom artium maximarum ſcientiam pertinere; neminem aptum philoſophiæ Antiqui putabant, qui non pulcherrima quæqoe aliarom facoltatum didiciſſet. Xenocrates [h] igitur adole-
6 ſcentem expertem, ignarumque liberalium doctrinarum philoſophiæ ſacris initiari cupientem dimiſit, quum diceret: abi, philoſophiæ quippe anſas non habes; philoſophiæ [i] anſas appellavit nobiliſſimas diſciplinas, tanquam ſine his in cognoſcendâ rerum naturâ fruſtra ſuſciperetur labor. At nunc illotis, ut ajunt, manibus rem omnium ſacerrimam philoſophiam aggrediuntur; nec illud ſaltem Platonis meminerunt, qui [l] vetabat, quemquam geometriæ expertem in Academiæ illa ſpatia philoſophiæ ſacra penetrare; immo ne totam quidem philoſophiam cognoverunt; nam partem, quæ pertinet ad mores, ſine qua philoſophi gravitatem tueri nemo poteſt, plerique non attingunt; alias verò ſectas conſectantium philoſophorum placita prorſus ignorant; quo fit, ut quum eorom opiniones conantur evertere, ſuam inſcitiam prodant, non alienam radarguant. In Vete-
ribus autem ſtudium rerum cognoſcenda- 7
rum potiùs exceſſit modum, quàm intra mediocritatem ſtetit; nec [m] Ariſtophanes ille faceriſſimus Comicorum Socratem irriſiſſet, quòd pulicum ſalius metiretur, & quæreret, unde culices vocem emitterent, niſi aliquis ad exigua nimis, & minuta deſcenderet; cujus rei crimen, quod erat nonnullorum, in Socratem Poëta maledicentiſſimus tranſtulit, qui ab eo vel maximè abhorrebat. In quam reprehenſionem illi verè incurrerunt, qui ſophiſtæ ſunt appellati; qui interdom in levibus, nulliuſque momenti rebus otium conſumpſerunt, quæ magna ſpectantibos ſunt negligendæ. Quocirca [n] præclarè Plato Annicerin reprehendit, quòd eo præſente currum mirabili artificio agitaſſet; negavit enim poſſe in magnis, curaque dignis eminere, qui tantum ſtudii in exiguis, contemnendiſque poſuiſſet. Ceterùm qui non o-
ſtentationis ergo, ſed rerum cognoſcen- 8
darum amore ducti ſapientiæ ſtudia celebrarunt, inanes quidem, & ſordidas artes negligebant; earum verò, quæ jure laudantur, nullam non expetebant. Idcirco Scævola [o] in hoc loco, quem illoſtramus, philoſophi vult eſſe proprium, quamcunque rem ad dicendum ſibi propoſuerit, eam poſſe copioſè, ſcienterque, & ornatè verbis explicare. Quum enim & eloquentiâ philoſophos præſtitiſſe, & omnium ſcientiâ rerum abundaſſe, jam oſtenderimus; profectò nihil eſt, quod dubitemus eos potuiſſe quamlibet rem dicendo perſequi luculenter. Illud autem a Scævolâ aſſumitur falsò non hoc idem præſtare poſſe oratorem; nam orator a philoſopho non doctrinæ copiâ, non eloquentiâ, ſed inſtituto differt; quum philoſophus in umbrâ ſe ſe exerceat; orator, quæ didicit in ombrâ, in ſolem, pulverem, campumque proferat; & alter contemplationi, alter actioni maximè vacet; alteri vel onus, vel ſolitudo ipſa theatrum ſit, alter niſi ad circumfuſam multitudinem dicat, & probetur a coronâ, ſuum munus exequi, & ſe jactare non poſſit.

D I S-

[a] Diog. Laërt. libr. 5. in Vit. Theophr. ſegm. 47. & Victorin. de Arte Gramm. l. 4. [b] Diog. Laërt. ib. ſegm. 48. Dionyſ. Halicarn. libro περὶ ἑρμηνείας, Cicer. in Orator. & de Divinatione libr. 2. Quintilian. Inſtit. Orator. libr. 3. cap. 1. & Scholiaſtes Hermogenis in Prolegomenis. [c] Idem Diogen. ibid. & Diomedes libr. 2. de Tragœdiâ. [d] Sext. Empiricos contra Mathemat. [e] Lactantius Firm. de Fals. Relig libr. 1. cap. 6. & D. Auguſtinus de Civit. Dei libr. 3. cap. 4. & libr. 6. cap. 2. ex Ciceron. in Quæſt. Academic. [f] Plinius Nat. Hiſt. libr. 7. cap. 30. [g] Cicer. libr. 1. Academ. Quæſt. [h] Diogen. Laërt. libr. 4. ſegm. 10. in Vit. Xenocrat. [i] Suid. in V. Λαβαὶς. [l] Marſilius Ficin. in Vit. Plat. [m] Ariſtoph. in Neb. [n] Æl. Var. Hiſt. l. 2. c. 27. [o] Scæv. apud Cic. de Orat. l. 1.

DISSERTATIO XLV.

Cur Cicero Pythagoreos, & Democriticos phyſicos appellet.

Suidas tradit Pythagoram ſcripſiſſe de Inſtitutione, & de Adminiſtrandâ Republicâ. Dictum illud, omnia communia Amicorum *a Pythagora emanavit. Socrates quum dixit:* quæ ſupra nos, nihil ad nos, *non ſignificavit negligendum divini Numinis cultum, ut Lactantius criminatur. Dialectice a Zenone Eleate inventa eſt. In quo felicitatem, ſeu ſummum bonum ſtatuerint diverſi philoſophi.*

MAgnitudinem ſcientiæ cum dicendi copiâ, & ſplendore verborum veteres philoſophos conjunxiſſe oſtendimus; ob eamque cauſam diximus non falsò Scævolam in loco [a] Ciceronis, quem illuſtramus, opinari philoſophos poſſe res omnes, quæcumque propoſitæ fuerint, non ſolùm ſcienter, & doctè, ſed etiam ornatiſſimè, ſplendidiſſimeque, & cum ſummâ ubertate ſermonis explicare; nunc de quibusdam, quæ Cicero vult eſſe propria quorumdam philoſophorum, mihi diſſerendum.
1 Pythagoreos igitur [b] Cicero, & Democriticos appellat phyſicos; cur autem hæc appellatio magis Pythagoræ, & Democrito, quàm aliis philoſophis conveniat, quæri poteſt; neque enim eâ de cauſâ Pythagoram, & Democritum dicemus phyſicos nominatos; quia alias philoſophiæ partes non attigerunt, ſed in indagandâ dumtaxat rerum naturâ elaborarunt; nam & Pythagoras, & Democritus non Phyſica ſolùm, ſed etiam Ethica, quæ vocant, doctiſſimè, & luculentiſſimè explicarunt. Pythagoras quippe, auctore [c] Suidâ, librum de inſtitutione, quem παιδευτικὸν appellavit, & alium de adminiſtrandâ Republicâ, quem πολιτικὸν inſcripſit, ſcriptum reliquit; & primus docuit amicitiam illam perfectam omnium communione contineri; unde illa ſententia emanavit, quæ ſemper omnium ſermonibus celebrata [d] eſt, πάντα κοινὰ τῶν φίλων, *omnia communia amicorum*. Quum autem ſcientiæ, quæ pertinet ad mores,
caput ſit inveſtigatiò ſummi boni, quo invento nihil ferè in ea doctrinâ deſideraretur, Pythagoras in indagando ſummo bono elaboravit; idque eſſe tradidit virtutem ſcientiam [e] perfectionis. Democritus autem de doctrinâ morum ſcripſit libros, quos Babylonicos [f] nuncupavit; & ſummum bonum animi tranquillitate definivit, quam, teſte Clemente [g] Alexandrino, Εὐεστὼ nuncupavit. Cur ergo phyſicos Democrincos, 2
3 & Pythagoreos Cicero vocat? certè quis ante Socratem hæc pars philoſophiæ, quæ ſpectat ad mores, & ſi non omnino negligebatur, tamen [h] Socrates princeps ad eam ſe totum contulit, & illam uſurpavit vulgò celebratam [i] ſententiam: *quæ ſupra nos, nihil ad nos*. Quo dicto ſignificavit non contemnendam eſſe religionem, aut divini Numinis cultum omittendum, ut [l] Lactantius Firmianus criminatur; ſed nihil ad nos exquiſitam rerum cœleſtium ſcientiam, abditarumque cauſarum pertinere; quis quamvis ea cognita, & perſpecta penitus habeamus, miſeri tamen ſimus; niſi nos ipſos cognoverimus, niſi virtutem conſectemur. Quapropter ad illa potiùs animum intendendum, quibus moribus vivamus, qua ratione voluptati virtutis omnes nervos elidenti reſiſtamus; iram comprimamus, domitas habeamus ceteras cupiditates, inanemque lætitiam, mœroremque, & curas omnes ſordidas exuamus; felicitatemque, quam omnes deſiderant, nemò prorſus invenit, quo ad ejus fieri poteſt, aſſequamur. Hæc mens fuit ſummi viri, id
4 inſtitutum, qui nihil aliud totâ vitâ, quàm virtutem appetivit, rerum autem cœleſtium, naturæque ſcientiam aſſumendam non putavit, niſi quatenus ad componendos mores conduceret. Idcirco philoſophiam e Cœlo in [m] terras, in medioſque hominum cœtus dicitur devocaſſe; ideo Cicero libro primo Academicarum quæſtionum: *Socrates*, inquit, *mihi videtur id, quod conſtat inter omnes, primus a rebus occultis, & ab ipsâ naturâ involutis, in quibus omnes ante eum philoſophi occupati fuerant, avocaviſſe philoſophiam, & ad vitam communem adduxiſſe*; & Seneca Epiſtolâ ſeptuageſimaprimâ ſic ait: *Socrates, qui totam philoſophiam revocavit ad mores; & hanc ſummam dixit eſſe ſapientiam, bo-*

[a] Cicero de Oratore libro primo. [b] Idem Cicero ibid. [c] Suidas in V. Πυθαγόρας. [d] Suidas in V. Πυθαγόρα τὰ σύμβολα, Malchus, & Diogenes Laërtius in Vit. Pythagoræ libr. 8. ſegm. 10. Paulus Manutius in Adag. *Amicorum communia omnia*. [e] Heraclides Ponticus apud Clement. Alexandrinum libr. 2. Stromat. [f] Clemens Alexandr. libr. 1. Stromat. [g] Idem Clem. Alex. libr. 2. Stromat. [h] Diogen. Laërt. libr. 2. ſegm. 21. in Vit. Socratis, Cicer. Academic. Quæſt. libr. 1. & Tuſculan. libr. 5. Aul. Gell. libr. 14 cap. 3. ex Xenophonte. Senec. Epiſt. 71. & Lactant. Firmian. libr. 3. cap. 13 de falsâ Sapient. [i] Vid. Xenoph. Memorab. libr. 1. & Lactant. Firmian. libr. 3. de fals. Sapientiâ cap. 20. Paulus Manut. in Adag. *Quæ ſupra nos, nihil ad nos*. [l] Lactant. Firm. ibid. [m] Cicer. Tuſculan. Quæſt. libr. 5.

bona, maloque diſtinguere; & Sidonius Apollinaris de Socrate [a] cecinit:

...... *Quam de naturæ pondere migrans*
Ad mores hominum limandos transtulit uſum.

Itaque quum Stoicis, & pleriſque philoſo-
5 phorum placeat philoſophiam [b] in tres divi-
di partes; in dialecticen, phyſicen, & doctri-
nam morum [licèt his adjungant Peripate-
tici rerum divinarum ſcientiam, & mathe-
maticas diſciplinas] & dialecticæ quidem a
Zenone Eleate, Ariſtotele [c] teſte, prodatur
inventa, quod eſt argumentum a Pythago-
ra non admodum cultam; nec Democri-
tum quidem conſtet in eâ multum elabo-
raſſe, quum inter opera Democriti nullum
dialecticum a Diogene [d] Laërtio recenſea-
tur; quumque Socrates conditor diſcipli-
næ, quæ pertinet ad mores, habeatur; me-
ritò Pythagoras, & Democritus, & alii So-
crate vetuſtiores philoſophi phyſici nomi-
nantur; non quòd morum diſciplinam i-
gnorarint, aut neglexerint, ſed quòd non
tanti fecerint, quanti Socrates, & qui So-
cratem philoſophi ſunt conſequuti. Ille e-
6 nim primus omnem ſapientiam, quæ non
conduceret moribus, inanem judicavit: ille
primus omnem diſciplinam ad mores cen-
ſuit eſſe referendam; itaque poſt Socratem
demum philoſophi, qui de ſummo bono
diſſentiebant, cœperunt videri de universâ
philoſophiâ diſſentire. Quid enim fuit, cur
Stoici a Peripateticis tam diverſi judicaren-
tur, niſi quòd alteri ſummum bonum in
ſolâ [e] virtute collocabant, alteri & bona
corporis, & bona fortunæ virtuti adjunge-
bant? Hæc ſola diſſenſio fecit, ut duæ ſe-
ctæ bellum inter ſe gererent ſempiternum;
quum in Phyſicis non multum Stoici a Pe-
ripateticis diſſiderent? Herillus auditor
7 Zenonis in ceteris a præceptore ſuo non
dicitur diſcrepaſſe; ſed quia [f] ſummum bo-
num cognitione rerum, & ſcientiâ termina-
vit, nemo unquam Herillum inter Stoicos
recenſuit. Tam Ariſtippus, quàm Epicu-
rus felicitatem voluptate finivit; ſed quia
Ariſtippus [g] corporis voluptatem eſt com-
plexus; Epicurus [h] autem a corpore profe-
ctam, & in animum redundantem volu-
ptatem, cyrenaici [i] philoſophi ab Epicu-
reis viſi ſunt diſſidere; duæque ſectæ ſunt
conditæ inter ſe diſcrepantes. Nec [l] Hie-
ronymus quidem Rhodius, qui ſummum
bonum ſtatuebat vacuitatem doloris, ab E-
picuro multum diſſenſit, qui finem bono-
rum eſſe voluit in voluptate, ſed eam ſum-
mam eſſe in vacuitate doloris voluit; &
tamen Hieronymi ſectatores nunquam cum
Epicureis convenerunt. Nec [m] Callipho,
qui adjunxit ad virtutem voluptatem, nec 8
Diodorus [n], qui vacuitatem doloris, ma-
gnopere a ſententiâ Peripateticorum, &
Stoicorum receſſerunt; quorum alteri &
virtutem, & voluptatem, & omnia, quæ
bona vulgo videntur, complectebantur;
alteri virtutem ſolam cenſebant eſſe bea-
tiſſimæ vitæ effectricem; & tamen tam Cal-
lipho, quàm Diodorus a Stoicis, & Peri-
pateticis diverſi credebantur; omninoque
qui non eaſdem opiniones in hac phi-
loſophiæ parte defendebant, inter ſe toto
Cœlo diſſidere videbantur. Ex quo perſpi-
ci poteſt, quanti fecerint morum diſcipli-
nam, quum in eâ vel parva diſſenſio tan-
tas contentiones pro ſuâ ſententiâ, tan-
quam pro aris, & focis, pugnantium phi-
loſophorum excitarit. Atque id ſtudium a
rerum naturalium ſtudio homines avoca-
vit, & philoſophi omnes ad diſſerendum
de moribus ſe ſe contulerunt; quare non
ſine causâ Cicero [o] veteres Phyſicos ap-
pellavit; quod Ciceronis dictum Sexti Em-
pirici loco illuſtratur, qui ſic ait: ὥς καὶ μέχρι νῦν τοὺς πρώτους φιλοσοφήσαντας φυσικοὺς καλεῖσθαι: *ut adhuc etiam, qui primi philoſophati ſunt, Phyſici appellentur.*

DIS-

[a] Sidonius Apollinar. in Epithal. Polemii, & Araneolæ. [b] Cicer. Academic. Quæſt. libr. 1. & de Oratore libr. 1. & de Finibus libr. 1. Alcinous de Doctr. Platonis cap. 3. Div. Auguſtin. de Civitat. Dei, Diog. Laërt. libr. 3. ſegm. 56. in Vit. Platonis, & ſegm. 84. & libr. 7. ſegm. 40. in Vit. Zenonis, Plutarch. de Placitis Philoſophor. libr. 1. & Senec. Epiſt. 89. [c] Ariſtotel. apud Diog. Laërt. libr. 9. ſegm. 25. in Vit. Zenonis, & Sext. Empir. libr. 7. contra Mathem. [d] Diog. Laërtius l. 9. in Vit. Democrit. [e] Cicero Academic. Quæſt. libr. 2. & libr. 5. de Finibus, & Sext. Empiric. adverſ. Mathemat. libr. 10. [f] Idem Cicer. Acad. Quæſt. libr. 2. & de Finibus libr. 2. & libr. 5. Clem. Alexandrin. Stromat. libr. 2. [g] Cicer. ibid. & Quintilianus Inſtit. Orat. libr. 12. cap. 2. [h] Cicero de Finibus libr. 1. & 2. Plotinus Enn. 2. libr. 9. cap. 15. Epicurus ipſe in Epiſtol. ad Menœceum apud Diogen. Laërt. libr. 10. in Vitâ Epicuri, Seneca Epiſt. 66. & Lactant. Firmianus de fals. Sapientiâ libr. 3. cap. 7. [i] Cicer. Academic. Quæſt. libr. 2. [l] Cicer. ibid. libr. 5. de Finibus, & Lactant. ibid. [m] Idem Cic. & libr. 2. de Finib. & libr. 2. Academic. Quæſt. [n] Cic. de Finibus libr. 2. & 5. & Lactantius Firmian. de falsâ Sapientiâ libr. 3. cap. 7. [o] Cicer. de Oratore libr. 1.

DISSERTATIO XLVI.

De Ciceronis libris de Oratore.

Longinum animatam bibliothecam appellabant. Nullorum ſcripta cum Ciceronis libris de Oratore conferenda ſunt. Multi feruntur ejus artis, quam tradiderunt, imperiti; ſed vix id eſt admittendum. Dioſcorides Plinio in ſimplicium medicamentorum naturis exponendis anteponendus.

APelles[a] ille, qoi Veterum jodicio
provexit ad ſummam gloriam
penicillum, & in picturâ termi-
nos perfectionis invenir, non
ſolùm operibus, in qoibus, qoid
ipſe livor carperer, non reperiebar, ſed
etiam ſcriptis luculentiſſimis pingendi ar-
tem illuſtravir; nam libros[b] edidir, qui-
bus ejus artis, quam perfecerat, præcepta
trsdebat, omneſque coloribus imitandæ na-
turæ viss eleganti ſtylo oſtendebat. Sed
1 fatum fuit, ut non modò ejus artificis pi-
cturæ, quæ in tantis rerum ruinis, tantâ
longinquirate temporis, tot excidiis urbium,
tantâ barbsrie ſæcolorum, tam frsgili ma-
teriâ vix ad nos poterant pervenire, ſed
etiam volomina, quæ ſempiterna eſſe poſ-
ſe videbantur, fundirus interirent; quam
jacturam picturæ ſtudioſis nemo non maxi-
mam accidiſſe fateatur. Quàm enim fuit
optandum ejus generis artificibus, quid
ſummus artifex, cojus nemo unquam cla-
ritatem æquavir, in pingendo ſeqoutus ſit,
ipſo prodente cognoſcere? nonne ſic &
qui longo intervallo ſæculorum naſcebsn-
tur, per eum, cujus nec opera viderant,
nec vocem audiverant, profeciſſent? Quæ
ſtudioſorum eſt rara felicitas, ut ejus fieri
poſſint diſciplinâ doctiores, qui ſit in ſuâ
facultate princeps non ſuæ tantùm ætatis,
verum etiam omnium ſæculorum. Sed
2 quod pictoribus non contigir, eloquentiæ
ſtudioſis contigit, ut ejus, qoi omnes priùs
genitos, futuroſque poſtea artificii præſtan-
tiâ ſupersvit, præceptis uterentur. Habe-
mus enim Ciceronis libros de Oratore,
quibus omnes rhetorum artes explicantur;
is autem non minore gloriâ dixir, quàm A-
pelles pinxir; nec minus haberor Cicero ip-
ſius nomen eloquentiæ, quàm Apelles pi-
cturæ. Quis igitur hos libros accuratè le-
gendos, volutandos, ac pene ediſcendos
eſſe non arbitretur? quum contineant ar-
tem omniom pulcherrimam eloquendi ab
artifice non vulgari, ſed omnium maximo
traditam; qoi in eloquentiæ præceptis dan-
dis adhiber hanc ipſam, quam docet, elo-
quentiam, eamque non medioerem, ſed
præſtantiſſimam; ut hæc volumina non ſo-
lùm præceptis proſint, ſed eriam exemplo;
ſunt enim referta omnibus ornamentis,
omnibus conſperſa floribus, omnibus illu-
ſtrata luminibus eloquentiæ, nihil illis pul-
chrios, nihil comptius; nihil ſuavius, ni-
hil jucundius. Jam in his ita omnes ora- 3
torum artes aperiuntur, ita omnia rheto-
rum præcepta dilucidè explicantur, & ob
oculos ponuntur hujos facultatis arcana,
nihil ut judicem fieri poſſe perfectius.
Quapropter ipſe Cicero in epiſtolis non
recuſat, quominus nullus habeatur orator,
niſi in libris de Oratore tradiderit omni-
bus numeris abſolutam dicendi diſcipli-
nam, ſeque[c] teſtatur in hos, quidquid ſci-
ret, contuliſſe. Quanta eſt igitur in his
artis, quanta ſcientiæ magnitudo, quæ
menſura eſt eloquentiæ, & doctrinæ, qua
propemodom infinitâ Cicero abundavit?
qoàm longè Cicero ceteris oratoribus præ-
ſtat, tam longè hi ceteris rhetoricis libris
antecellunt; quia nemo attulir ad ſcriben-
dum de arte tantam ſcientiam orandi, tan-
tam experientiam, quantam attulit Cicero;
nec alius fuir ſummus orator, qui præce-
pta dicendi conſcriberet. Nam Demoſthe-
nes, quem Græcia opponit Ciceroni, con-
tentus in foro, & judiciis inter ceteros e-
minere neglexit hanc curam artis præce-
pta litteris conſignandi. Antipho[d], qoi
rhetoricen libris pulcherrimis illuſtravir, 4
excelluit quidem laude dicendi, ſed ab-
fuit tamen ab illâ omnibus numeris abſo-
lutâ eloquentiæ præſtantiâ; idem[e] de I-
ſæo, Lyſiaqoe[f] dicendum, qui artes reli-
querunt; Iſocrates[g] ipſe, qui ut nonnul-
li tradunt, artificium rhetorum compoſitis
libris explicavir, licèt magnam dicendi glo-
riam ſit[h] conſequutus, tamen aptior pom-
pæ, & theatro, quàm judiciis, veriſqoe
cauſis[i] habetur orator; ideo multum illi
deeſt ad ſummam, & omni laude cu-
mulatam eloquentiam. Et ut his præter-
miſſis, quorum libri de arte rhetoricâ non
extant, ad eos, qui omnium manibus te-
runtur, accedamus; Ariſtoteles vel accu-
ratiſſimè, & acutiſſimè ſcriptos rhetorico-
rum libros reliquir; ſed in alienâ potiùs
arte, quàm in ſuâ explicandâ verſatus eſt.

[a] Cicero in Bruto. [b] Plin. libr. 36. cap. 10. [c] Cicer. Epiſtolar ad Familiar. libr. 6. Epiſtol. 18. ad Lepram. [d] Plutarchus in Vitis decem Rhetor. cap. 1. & Quintilian. Inſtit. Orator. libr. 3. cap. 1. [e] Plutarch. ibid. cap. 5. [f] Idem Plutarchus ibid. cap. 3. [g] Photius in Bibliothec. cod. 260. [h] Cicer. in Bruto, & Dionyſius Halicarnaſſ. in Iſocr. [i] Quintilian. Inſtitut. Orator. libr. 10. cap. 1.

Demetrius Phalereus non omnem rheto-
5 rum diſciplinam, ſed ejus partem ſcriptis
illuſtravit; & quamvis fuerit orator non
contemnendus, tamen [a] caruit excellen-
tiſſimâ laude dicendi, magiſque ſuavitate
orationis, quàm vi, & copiâ commenda-
tur. Partem quoque Rhetoricæ Longinus
complexus eſt libro ſanè quàm luculento,
qui de ſublimi genere orationis inſcribi-
tur; & non oratoris nomen, ſed philoſo-
phi, vel potiùs philologi, Plotini [b] judi-
cio, meruit; quem [c] ejus ætatis homines
ἔμψυχον βιβλιοθήκην appellabant. Hermoge-
nis libri univerſam dicendi artem compre-
hendunt; ſed Hermogenes nunquam ad
ſummi oratoris gloriam aſpiravit. Libri ad
Herennium vel non [d] ſunt Ciceronis, vel
Ciceronis nondum oratoris; nec de in-
ventione quidem ſcripſit Cicero quum eſ-
ſet tantam dicendi ſcientiam, tantam ex-
perientiam rerum aſſequutus. Quintilia-
6 nus verò etſi abſolutiſſimum opus compo-
ſuit, oratoremque ſuſceptum a cunis, & nu-
tricibus inſtituit, aluit, & ad omnem ora-
toriam laudem conformavit, & omnibus
diſciplinis auctum deduxit in forum; etſi
inter [e] oratores ejus ætatis principem lo-
cum occupavit, non fuit cum Tullio ullo
modo comparandus. Non puto expecta-
tis, quum Quintilianum dixerim Cicero-
ni haudquaquam conferendum, ut de Vi-
ctorino, Martianoque Capellâ dicam, qui
de facultate dicendi nonnulla conſcripſe-
runt. Solus igitur Tullius & præcepta de-
dit orandi, & omnes oratores, qui fue-
runt, erantque futuri, ſuperavit orando;
nec animum priùs appulit ad ſcribendum
de Oratore, quàm in omni varietate con-
cionum, cauſarumque forenſium, & ſen-
tentiis in ſenatu dicendis ætatem con-
ſumpſiſſet. Quum autem & uſu rerum ma-
ximarum, & multarum artium ſcientiâ, &
eloquentiâ tantâ præſtiterit Cicero, quan-
ta in ullo homine nunquam extitit, con-
ſentaneum eſt hos libros de Oratore tam
accuratè conſcriptos ab Auctore ſummo
eſſe in ſuo genere perfectiſſimos; nam ſi
quis exiſtimat parum referre, utrum, qui
tradit artem, ſit mediocriter doctus, an u-
ſu, & ſcientiâ peritiſſimus, vehementer er-
rat. Scio [f] Aratum dici aſtrologiæ ignarum
7 de cœleſtibus rebus præclarum opus edi-
diſſe: ſcio [g] Nicandrum Colophonium ho-
minem ab agro remotiſſimum agriculturæ
præcepta luculenter tradidiſſe: ſcio fuiſſe
nonnullos, qui [h] Manilium, qui aſtrono-
miam verſibus condidit, aſtronomiæ impe-
ritum fuiſſe affirmarent; nec defuiſſe, qui
eandem notam inurerent Julio Firmico,
qui ſiderum poteſtates præclaro opere eſt
exequutus; nec me fugit quoſdam cen-
ſuiſſe [i] Cornelium Celsum de re medicâ,
quum medicinam nunquam fecerit, con-
ſcripſiſſe. Sed mihi perſuaderi non poteſt
hos ejus artis, quam ſcriptis docuerunt,
fuiſſe imperitos; aliquid, ut homines, i-
gnoraſſe, in aliquo errore eſſe verſatos,
aliquando hallucinatos libenter conceſſe-
rim; expertes artis fuiſſe, quam pertracta-
bant, conſtanter negaverim; & tamen
quantum illis defuit ſcientiæ, tantum eo-
rum libris defuiſſe perfectionis auſim affir-
mare. Nam perfecta diſciplina profeciſci, 8
niſi ab eo non poteſt, qui perfectam ſcien-
tiam ſit conſequutus; nec ſolùm ſcientia,
ſed etiam experientia deſideratur in eo,
qui ſit artem [l] traditurus, & expertus lon-
gè præſtat inexperto. Idcirco Dioſcoridem
Plinio in ſimplicium medicamentorum na-
turis exponendis nemo non anteponit;
quòd alter ea, quæ uſu cognoverat, alter
quæ legerat, plerunque tradidit. Nec om-
nino ſine causâ irriſit Hannibal [m] philo-
ſophum Phormionem, quòd quum nun-
quam aciem vidiſſet, nunquam claſſicum
audiſſet, ſe præſente præcepta daret rei
militaris. Mirificè quippe commendat au-
ctoritatem docentis experientia; qua quum
præſtiterit Cicero, & inſuper ſolus ex
omnibus, qui de arte ſcripſerunt, omnis
memoriæ princeps fuerit oratorum, & de
ratione dicendi luculentiſſimè, diligen-
tiſſimeque perſcripſerit, quis neget om-
nibus anteponendum? quis hos libros de
Oratore nocturnâ, diurnaque manu verſan-
dos eſſe non exiſtimet? ſic enim fiet, ut
nos, quorum ætas ab ætate Ciceronis lon-
giſſimè diſtat, diſcipuli quodammodo Ci-
ceronis eſſe poſſimus; quod quàm eſſet
optandum, expoſuimus.

DIS-

[a] Cicer. de Offic. libr. 1. in princ. & Quintil. Inſtit. Orat. l. 10. c. 1. [b] Apud Porphyr. in Vit. Plotin. [c] Paulus Manutius in Adag. *Bibliotheca animata*. [d] Cicer. libr. 1. de Oratore, D. Hieronym. Præfat. in Abdiam, & Quintilian. libr. 3. cap. 1. Inſtitut. Orator. [e] Caſſiodorus libr. de Diſciplin. de Rhetoric. & Auſonius in Commemoratione Profeſſor de T. Victor. Minerv. [f] Cic. de Orat. libr. 1. & Cæl. Rhod. libr. 7. cap. 1. [g] Iidem ibid. [h] Joſ. Scalig. in Manil. [i] Joann. Rhodius in Vit. Cornel. Celſi. [l] Pindar. Olymp. 8. v. 77. [m] Cicer. libr. 2. de Oratore.

DISSERTATIO XLVII.

De Ciceronis excellentiâ.

Theognis dixit; neminem omnibus placere, nec ipſum Jovem, quum pluviam, aut ſerenitatem Mortalibus largitur. Thucydidem Demoſthenes octies exſcripſit. Concio tota orante Cicerone propter voluptatem furere cœpit. Cæſar invitus ad ignoſcendum Quincto Ligario a Cicerone permotus eſt. Zeuxidis picturâ deceptæ ſunt aves; Zeuxis autem ipſe Parrhaſii picturâ; ſed & Apellis equo picto equi admoti adhinniverunt. Quintilianus dixit, illum multum profeciſſe, cui Cicero valde placeat. Apollonius Molo faſſus eſt Ciceronem tranſlaturum e Græciâ in Latium eloquentiæ gloriam.

THeognis ille Megarenſis, qui
morum diſciplinam elegantiſ-
ſimis verſibus elegiacis com-
prehendit, cum multa verè,
præclarèque dixit, cum illud
veriſſimè; neminem [a] omnibus placere,
1 ipſumque Jovem, neque quum pluviam
Mortalibus mittit, neque quum diſcuſſis
nubibus jucundiſſimum aſpectum ſerenæ
lucis impertitur, non omnium ſatisfacere
voluntati; id & in ceteris cerni, & in Ci-
cerone maximè poteſt. Ille apex eloquen-
tiæ, ille princeps apud Latinos litterarum,
qui longiùs ingenio Romanæ linguæ ter-
minos, quàm alii armis Imperii fines pro-
tulerunt; qui, ut [b] Quinctiliani verbis u-
tar, vim Demoſthenis, copiam Platonis,
jucunditatem Iſocratis effinxit; nec verò
quod in quoque optimum fuit, ſtudio con-
ſequutus eſt tantum, ſed multas, vel po-
tiùs omnes ex ſeipſo virtutes extulit im-
mortalis ingenii beatiſſimâ ubertate; qui-
busdam minùs probatur, quosdam non ha-
bet amatores, quorundam obtrectationibus
carpitur; & ſunt quibus placere non po-
teſt orator, qui omnes omnium virtutes
expreſſit, nec, ut [c] ait Poëta nobilis, dein-
de reliquit

Par decus eloquio cuiquam ſperare nepotum.

Itaque [d] Senecam, vel Plinium malunt;
2 perinde quaſi aut Seneca ſit orator, aut
quidquid eſt in Plinio laudandum, id to-
tum Ciceroni non debeatur. Sunt etiam,
qui Cornelii Taciti brevibus, crebriſque
ſententiis delectentur; tanquam credibile
ſit Tacitum eodem modo cauſas oraſſe,
quo hiſtoriam, annaleſque conſcripſit;
nonnulli quoque ad Apulejos, & Caſſio-
doros deſcenderunt, & inquinatiſſimum
dicendi genus optimo, politiſſimoque præ-
tulerunt; his profectò ſimiles, qui frugi-
bus inventis, glandibus veſci maluerunt.
Hos mihi conſilium eſt aliquot diſſertatio-
nibus confutare, quorum ineptias ferre
non poſſum; quibus illud aurum purum,
putum ſordet eloquentiæ Tullianæ; quo-
rum judicium magis eſt reprehendendum,
explodendumque, quàm eorum, quos ir-
ridet [e] Tullius; qui quum Hyperidem,
Æſchinem, Lyſiam poſſent ſummos ora-
tores, Thucydidem malebant imitari. Nam
illi Auctorem in ſuo genere præſtantiſſi- 3
mum ſequebantur; hi nec optimos æmu-
lantur; & oratores illi habebant auctorem
quodammodo ſuæ ſententiæ Demoſthenem;
qui licèt Thucydidis dicendi genus con-
ciſum, adſtrictum, & confragoſum non
expreſſerit; tamen octies [f] dicitur Thu-
cydidem exſcripſiſſe, multaſque ſententias
Thucydidis, & figuras in ſuas orationes
tranſtuliſſe; hi non poſſunt dicere, cujus
auctoritate ducti non dico Plinium, aut a-
lium idoneum latinæ linguæ auctorem, ſed
corruptiſſimum quemque Ciceroni ante-
ponant. Nam ſe Plinium quidem ſequi
profitentur, ſed ab ejus elegantiâ longiſſi-
mè abſunt, & perverſiſſimam dicendi ra-
tionem conſectantur, frigidi, inanes, ple-
ni nugarum, pleni puerilium ſententia-
rum; qui, quas vel audaciſſimi poëtæ tran-
ſlationes reformident, crebrò auribus no-
ſtris inculcant; nec quidquam elegans,
aut eruditum putant, niſi quod a naturâ,
& veriſimilitudine quàm maximè diſcre-
pat; nec ullum ordinem norunt dictionis,
& nihil habent præter inanem ſonum, &
aurium ludibria. Hi me planè irridebunt,
quòd Ciceronem dixerim ſummum orato- 4
rum; hi nobis igitur confutandi, & Cice-
roni facultatis oratoriæ principatus aſſeren-
dus; quod non mehercule faciam, quia
ſperem poſſe eorum ſtupidam inſcitiam,
& contumaciam condocefieri oratione no-
ſtrâ, vel commoveri, qui omnium ferè
Veterum judicio, omnium ſæculorum con-
ſenſu non commoventur; ſed ne quem-
quam veſtrûm, Auditores, eorum infa-
tuare poſſit opinio; & ut dictis meis veri-
tas, & fides conſtare videatur. Nec ute-
mur hoc loco Ciceronis in cauſis orandis
fortunâ: nec dicemus eum habendum
principem oratorum, qui, quod efficere
dicendo debet orator, maximè effecerit,
ut

[a] Theognis in ſententiis v. 25. Paul. Manut. in Ad. *Ne Juppiter quidem omnibus placet.* [b] Quintil. libr. 10. cap. 1. [c] Sil. Ital. libr. 8. Punic. Bell. v. 413. [d] Quintil. Inſt. Orat. l. 10. c. 1. in fin. [e] Cicer. in Oratore ad Brutum paul. poſt initium. [f] Lucian. *πρὸς ἀπαίδευτον*, ſive adverſ. indoctum librorum long. ſupellectil. tument. paul. poſt princ.

ut auditores in ſuam ſententiam vel invi-
ti, repugnanteſque traherentur; qua re
nemo par fuit Ciceroni: nec quæ [a] Pli-
nius Tullium narrat eloqoentiâ conſequu-
tum, qoibus omnium triumphorum glo-
riam ſuperatam potat, colligemus: non
commemorabimus tantos eo orante popu-
li plauſus excitatos, ut ſæpe tota concio
orationis voluptate commota immemor ſui
repente furere, & debacchari videretur;
quod cum ſæpe aliàs, tum pro [b] Corne-
lio Balbo dicenti Ciceroni contigit: nec
præclaram de Cæſare Oratoris [c] victoriam
5 hoc ioco referemus. Quum eſſet pro Quin-
cto Ligario Cicero apud Cæſarem verba
facturus, obſtinarat animo Cæſar Ligario
non ignoſcere; & eâ mente venerat ad
audiendom, ut omnis Oratoris conatus fu-
turus irritus videretur. Sorrexit ad dicen-
dum Cicero, cœpit influere in animum
Cæſaris flexanimâ vi perſuadendi, & fle-
ctere contumacem; cœpit variare affecti-
bus orationem, & modò diluese crimen,
modò facti neceſſitatem excuſare, modò
miſericordiam commovere, mudò invidiam
in adverſarios concitare, modò multis ex-
pertam victoris clementiam implorare, mi-
ſcere preces, communicare cum adverſa-
riis crimen, exemplis aorum pugnare, qui
quum in eadem cauſâ fuiſſent, non in ea-
dem fortunâ fuerant. Quid multa? non-
dum Cicero perorarat, & jam Cæſar ſigna de-
derat motatæ voluntatis; jam oculis, vul-
tu, notu ſe victum fatebatur. Vicit igitur
Ciceronis oratio Cæſarem victorem om-
nium populorum; & cui tot indomitæ
nationes, tot acies armatæ, tot inexpu-
gnabiles urbes, Orbis denique terrarum u-
niverſus ceſſerat, is ceſſit Oratoris elo-
quentiæ. Quæ ſi velim dicendo perſequi,
eſſicerem profectò, ut Ciceronem non mo-
dò principem oratorum, ſed etiam unicum
oratorem fuiſſe vel iniqui fateantur; nam
ſi ille orator habendus eſt præſtantiſſimus,
qui optimè finem artis aſſequitur, optimè
autem finem artis Cicero eſt aſſequutus,
qui eſt [d] poſitus in perſuadendo, quum
Cæſaris invitum, & invictum animum ex-
pugnaverit; Cicero certè orator omnium
præſtantiſſimus. Non eſt, Audiiores, ad
6 inanem aurium voluptatem dumtaxat au-
cupandam inventa dicendi facultas; illud
optimorum flumen verborum, ille ſenten-
tiarum apparatus, illa varietas, & concin-
nitas orationis, illa tot eloquentiæ lumina,
illæ faces affectuum, quæ animis admoven-
tur, illa copia rationom acotè concluſa-
rum, licèt mentes jucundiſſimâ voluptate
perfundant, nihil aliud ſibi volunt, nihil
aliud quærunt, quàm perſuadere, quàm a-
nimos expugnare, & qui id optimè facit;
optimus oratorum judicetur, neceſſe eſt.
Quemadmodum, quia hoſtes vincere pro-
poſitum eſt imperatori, qui plurimas ur-
bes cepit, plurimas nationes debellavit,
præſtantiſſimus habetur imperator: que-
madmodum, quia Rempublicam admini-
ſtranti propoſita eſt felicitas civitatis, quo
adminiſtrante felicitatem civitas conſequu-
ta eſt, is optimus Reipublicæ creditor mo-
derator; ita, quia propoſitum eſt oratori
perſuadere, qui optimè perſuadet, is ora-
tor omnibus numeris abſolutus judicatur.
Qua quidem in re nemo cum Cicerone 7
poteſt comparari; audiſtis quàm obſtina-
tum animum Cæſaris flexerit, vicerit, Quin-
cto Ligario placarit; non unam hanc pal-
mam adeptus eſt ſummus orator, ſed in-
numerabiles; qui quidquid voluit, ſemper
dicendo eſt aſſequutus; voluit acerbiſſi-
mum odium populi Romani in Vatinium
concitare? ſummum odium populi in Va-
tinium concitatum eſt; adeo ut Vatinius
pæne lapidibus obrueretur, & odium Va-
tinianum proverbio [e] celebratum ſit; un-
de illud [f] Catulli:

Odiſſem te odio vatiniano.

Voloit [g] populum legem agrariam repudia-
re? legem agrariam hoc eſt alimenta ſua
populus repudiavit: voluit præfici bellò
mithridatico Pompejum? præfectus eſt bel-
lo mithridatico Pompejus: voluit ex Ur-
be Catilinam exturbari? exturbatus [h] eſt
ex Urbe Catilina: voloit [i] Antonium ho-
ſtem judicari? judicatus eſt hoſtis Anto-
nius. Longum eſſet ſingulas Ciceronis
palmas recenſere; rem brevi abſolvam: 8
quantum omnes oratores Cicero vicit in-
genio, vicit doctrinâ, vicit dicendi copiâ,
tantum omnes effectibus eloquentiæ ſupe-
ravit. Quis enim alius in perſuadendo po-
tentior? quis populi motus magis pro ar-
bitratu convertit? quis odia, in quos vo-
luit, concitavit? quis voluntatem ſenatus
habuit in poteſtate? quis inveteratas, ac
penitus infixas ex animis judicum evellit
opiniones? quis quos volvit, auxit, orna-
vit, evexit? quis quos eſt inſectatus, ever-
tit, afflixit, proſtravit, niſi Cicero? quis
majore cum gloriâ oratoris artem exercuit,
quam Cicero?

[l] *Ille ſuper Gangem, ſuper exauditus & Indos*
Im-

[a] Plin. Nat. Hiſt. l. 7 cap. 30. [b] Quintil. Inſtitut. Orator. l. 8. cap. 3. [c] Plutarch. in Vit. Ciceron. [d] Cic. de Orat. l. 1. & Quintil. Inſtit. Orat. l. 2. c. 15. [e] Paul. Man. in Adag. *Odium Vatinianum*. [f] Catull. Ep. 14. [g] Plutarch. in Vit. Cic. [h] Idem ibid. Salluſt. in Bell. Catil. & Vell. Paterc. libr. 2. Hiſtor. [i] Plutarch. in Vit. Ciceron. & Antonii. [l] Sil. Italic. libr. 8. v. 410.

Implebit terras voce . . . .

Ut igitur quum Zeoxidis [a] picturâ dece-
9 ptas aves, quum a [b] Parrhaſio Zeuxin pi-
ctorem deluſum, quum [c] audimus Apellis
equo picto admotos equos adhinniviſſe;
ſummos eos fuiſſe pictores judicamus; ita
quum Ciceronem ea effeciſſe dicendo, quæ
nunquam alius, cognoſcimus, Ciceronem
apicem fuiſſe oratorum, & eloqueniæ prin-
cipem cogimur confiteri. Sed, ne quis pu-
tet actionis magis, quàm orationis virtu-
tibus ea Tullium conſequutum [licèt id
ſit abſurdum; qui enim eò pervenit elo-
quentiâ, quò nemo unquam potuit aſpi-
rare, eum neceſſe eſt non unâ, ſed om-
nibus oratoris virtutibus eminere] adhuc
aliis argumentis oſtendemus, non poſſe
quidquam perfectius dicendi genere, quo
Tullius utitur, inveniri; cujus rei teſtem
totam antiquitatem poſſum appellare; om-
nes eos, qui dicendi ſcientiâ præſtiterunt;
ſed ex multis paucos teſtes adhibebimus.
Livius hiſtoricorum facilè princeps, cujus
10 lacteam [d] ſermonis ubertatem facilius quis
admiretur, quàm æmuletur, conſultus [e],
quinam potiſſimùm Auctores eſſent perle-
gendi, & imitandi, reſpondit Ciceronem
inprimis, & eos, qui Ciceroni eſſent quàm
ſimillimi. Quintilianus [f] ille ſummus elo-
quentiæ doctor quot in locis damnat inep-
tias ſui ſæculi, quas Ciceronis oſores ſo-
las oratoris virtutes arbitrantur? quoties
Ciceronem tanquam exemplar abſolutiſſi-
ſimum eloquentiæ intuendum eſſe confir-
mat? ſed ex omnibus afferre illud unum
libet Quintiliani [g] dictum vel præclariſſi-
mum, quo maximè laudatur Cicero; quod
in animis omnium infixum eſſe oporteret:
ille, inquit, *ſe profeciſſe ſciat, cui Cicero val-
de placebit*. Non ſolùm præcepit, quis eſſet
imitandus, quis e manibus nunquam di-
mittendus; ſed etiam attulit rationem,
cur nonnullis [h] hominibus

Plenis ruris, & inficetiarum

Ciceronis eloquentia non probaretur: *non
probant*, inquit, *quia ejus virtutes non intel-
ligunt; quia non ſatis in eloquentiæ ſtudio pro-
fecerunt; eſt enim magni viri non ſolùm Ci-
ceronis virtutes imitari, ſed etiam intellectu
conſequi*; quo quid dici magnificentius po-
11 teſt? Sed & Græci, qui ſua duntaxat mi-
rantur, Ciceronem ſummis laudibus ve-
hunt; nam [i] Plutarchus ipſi Demoſthenem
non audet anteponere; quod ego inſtar
magni præconii duco; nam ſi judicio Græ-
corum non cedit Demoſtheni Cicero, cui
cedet, immo quem non ſuperabit? Non
facilè quemquam ex Latinis Auctoribus
reperias, qui eum excellentibus in eo ge-
nere Græcis a Græcis ipſis comparetur;
at Ciceroni non modò Plutarchus non
præfert Demoſthenem, ſed etiam Longi-
nus, ille, inquam, Longinus [l], qui cri-
ticorum ſui temporis doctiſſimus habeba-
tur, Demoſtheni Ciceronem [m] putat con-
ferendum; & alterius quidem ſublimita-
tem eſſe præruptam, & præfractam, alte-
rius latè patentem, & copioſam; & alte-
rum quidem ſimilem eſſe fulmini, quod
impetu valet, & ſtatim percellit, proſter-
nit, evertit omnia, alterum ingenti, latè-
que diffuſo incendio, quod cunctantius qui-
dem, ſed nihilominus cuncta corripit, de-
paſcitur, populatur; addit autem ſe non
poſſe, utpote Græcum, de Ciceronis vir-
tutibus judicare. Quid ſi potuiſſet? certè
Ciceronem Demoſtheni prætuliſſet, qui
quum intelligeret minùs ejus virtutes, pa-
rem eſt arbitratus. Sed quid ego dico Græ-
cos Ciceronem Demoſtheni comparaſſe? 12
non compararunt ſolum, ſed etiam præ-
tulerunt. Apollonius certè Molo ſummus
apud Græcos eloquendi [n] magiſter, quum
audiſſet [n] Ciceronem Græcè declamantem,
hæſit admiratione defixus; deinde conver-
ſus ad Ciceronem, miſereor, inquit, for-
tunæ Græcorum; nam antea armis victi
eloquentiâ vincebamus; nunc autem, Ci-
cero, te dicente, video eloquentiæ quoque
ſummam gloriam in Latium e Græciâ mi-
graturam. Quid cauſæ poteſt afferri, cur
Græci, qui alios latinæ linguæ principes
ne nominare quidem plerumque dignan-
tur, Ciceronem ſolum eminentiſſimo Græ-
corum oratorum non modò conferant,
ſed etiam propemodum anteponant? niſi
quia vicit invidiam Cicero, & ejus magni-
tudo tanta eſt, ut ii, qui non omnino cæ-
cutiunt, & caligant in luce, ſummum eſ-
ſe oratorem cogantur confiteri.

DIS-

[a] Plinius libr. 35. Natur. Hiſtor. cap. 10. [b] Idem Plin. ibid. [c] Plinius ibid. & Ælian. Var. Hiſt. libr. 2. cap. 3. [d] Quintilian. libr. 10. Inſtit. Orat. cap. 1. [e] Apud Quintil. libr. 2. Inſtit. Orat. cap. 5. & libr. 10. cap. 1. [f] Quintilian. ibid. [g] Idem Quintilian. ibid. libr. 10. cap. 1. [h] Catull. epigr. 37. [i] Plutarch. in Vit. Demoſthen. in principio. [l] Suidas in V. *Λογγῖνος*, Eunapius in Vit. Porphyrii, Porphyr. in Vit. Plotini, & Vopiſcus in Vitâ Aurelian. [m] Longin. Caſſius de Sublim. dicendi. [n] Cicer. in Brut. Quintil. libr. 3. Inſtit. Orat. c. 1. Suet. in Vit. Cæſar. cap. 4. & Plutarch. in Vit. ejusdem Cæſar. in princ. Vid. Valer. Maxim. libro 2. cap. 2. de C. Mario. [o] Idem Plutarch. in Vitâ Ciceron. in princip.

DISSERTATIO XLVIII.

De eadem Ciceronis præſtantiâ.

Poëtice laude floruit Cicero; quare immerito Juvenalis ridenda Ciceronis carmina dicit. Plurimi pictores, & ſculptores in pretio haberi deſierunt, quum alii egregiè pictores, & ſculptores floruerunt.

UT nec Homero defuit obtrectator [a], neque Virgilio præcellentiſſimia poëtarum; ita Ciceronem, qui carperent, nunquam defuerunt; ſed quemadmodum nobes, licèt Solem obſcurare videatur, non diu poteſt permanere; & quamdiu permanet, nihil detrahit de clariſſimo lumine; ſed nobis, qui in humili, & remotâ regione verſamur, quandam inanem ſpeciem præbet obſcuritatis; ita perverſæ
1 opiniones de clariſſimis Auctoribus & non diu durant, & quamvis officere, & obſtruere luminibos eorum vulgo videantur, nihil tamen ipſis afferunt obſcuritatis; ſed præſtantiſſimia ingeniis ſua magnitudo ſemper, & claritas conſtat; ſunt tamen moleſtæ, & a rectâ viâ multos cogunt aberrare, & in magno errore verſari. Idcirco ſunt penitus redarguendæ, & ex animis hominum, quo ad ejus fieri poteſt, funditus evellendæ; quod facere, Auditores, pro virili parte conamur; dum Ciceronem a quorumdam calumniâ vindicamus, & eloquentiæ unicum exemplar eſſe contendimus. Sunt enim quidam, ut ſibi videntur, quantumvis eloquentes, & eruditi, qui ſalebras amant orationis, qui ſententiarum floſcolos, & ineptas argutias conſectantur; qui nihil probant, niſi tranſlatum, & longè accerſitum, nihil venuſtum putant, quod naturali pulchritudine commendatur; orationis fuco, & calamiſtris delectantur, nullam clauſulam ſermonis eſſe volunt ſine ſententiâ; ideo infringunt, concidunt
2 in minutiſſimas partes, carpunt dictionem, & eloquentiæ generoſam indolem prorſus enervant; ut eorum eloquutio, quod de Senecâ ajebat [b] Caligula, arena ſine calce eſſe videatur, nec poſſit cohærere; quid quid autem rectum eſt, tanquam nimis pervulgatum aſpernentur; orationis verò nervos, & lacertos, copiam, ubertatemque dicendi, argumentorum vim, ſententiarom pondus, compoſitam, & factam, & aptam ad perſuadendum, & affectus moventem, & oratoriis luminibus diſtinctam, perſpicuamque, & numeroſè fluentem, & concinnam orationem, tanquam [c] aſini lyram, averſantur; hi Ciceronem in ordinem cogunt, putantque ejus eloquentiam jam obſoleviſſe aliorum oratorum ingenio, & claritate obſcuratam. Quos ego libenter ſic
interrogem, Auditores, cur, ſi illi, qui 3
poſt Ciceronem floruerunt, Ciceronis eloquentiæ obſcuritatem attulerunt, Cicero ſemper habitus eſt a doctiſſimia viris lex, & norma bene, ornateque dicendi? cur illi ipſi, qui diverſam rationem ſequebantur, Ciceronem tantopere ſuſpexerunt? cur prolatis novis formis orationis doctiſſimus quiſque Ciceronem maximè eſt admiratus? nam ſi nova dicendi genera præſtitiſſent, nemo ſanus Ciceronis eloquentiam prætuliſſet, præſertim quum ea vulgi judicio probarentur; & tamen ſemper ita Cicero eſt celebratus, ut ejus nomen [d] ipſius eloquentiæ nomen videretur, & ſcripta ſemper omnium manibus tererentur. Plutarchus [e] graviſſimus,
& doctiſſimus philoſophus, teſtatur Cicero- 4
nem adeo poëticæ laude floruiſſe, ut pauci Romanorum cum eo compararentur, nemo anteponeretur; ſed quum poſtea præſtantiſſimi poëtæ extitiſſent, eorum comparatione Ciceronis poëmata haberi in pretio, & legi [f] deſiiſſe; ex quo Juvenalis [g] ridenda Ciceronis carmina audet appellare, falsò, neque enim, ſi quid meliorum comparatione ſordeſcit, continuò ridiculum eſt judicandum. Sicut ergo poëtica Ciceronis gloria, quæ initio enituerat, obſolevit, quia, qui conſequuti ſunt, poëtæ elegantiâ carminum longè præſtiterunt; ita oratoria laus obſoleviſſet, ſi quiſquam e recentioribus Ciceronem dicendi laude ſuperaſſet; ut enim minus lumen in majoris luce poſitum obſcuratur; ita novorum Auctorum claritate ſuccedente, veterum ſama extinguitur. Quia enim [h] Bularchi,
vel [i] Hygiænontis, vel [l] Diniæ, vel [m] Char- 5
mæ, vel etiam [n] Eumari picturas ſibi putavit imitandas, quum [o] Zeuxis, & [p] Parrha-

[a] Aul. Gellius libr. 17. cap. 1. [b] Suetonius in Vitâ Caligulæ cap. 53. Paulus Manutius in Adag. *Arena ſine calce*. [c] Lucianus in Dialogo de his, qui mercede ſerviunt, Varro apud Aul. Gellium libr. 3. cap. 6. Div. Hieronymus adverſ. Vigilantium, & ad Marcellam Epiſtol. 25. Edit. Jan. & Athen. libr. 8. Paulus Manutius in Adag. *Aſinus ad lyram*. [d] Quintilian. Inſtit. Orat. libr. 10. cap. 1. [e] Plutarchus in Vit. Ciceron. in princip. [f] Seneca in Excerptis Suaſor. libr. 3. [g] Juvenal. Satyr. 10. verſ. 123. [h] Plinius Natural. Hiſtor. libr. 7. cap. 38. & libr. 35. cap. 8. [i] Plinius libr. 35. cap. 8. [l] Idem Plinius ibid. [m] Plinius ibid. [n] Idem ibid. [o] Vid. Diſſ. 47. n. 9. & Diſſ. 51. n. 2. in Ciceron. [p] Vid. Diſs. 47. & 51. in Cic. iisd. loc.

rhaſius, & [a] Protogenes, & [b] Timanthes, & [c] Apelles immortalibus operibus naturam provocaſſent? quis [d] Dædali ſtatuas, quis [e] Dipœni, Bupali [f], atque [g] Anthermi eſt admiratus, quum [h] Phidias perfecto Jove Olympico, quò progredi poſſet ars, oſtendiſſet? quum [i] Alcamenes, Agoracritus [l], Polycletus [m], Praxiteles [n], Lyſippus [o] nullam vincendi ſui ſpem Poſteris reliquiſſent? quis Nævii verſus, quis Ennii [p],

...... *quos olim fauni, vateſque canebant*, magnopere ſuſpexit; quis expreſſit imitando, quum Virgilius ambiguam Græcis poëticæ gloriæ palmam feciſſet, & latinas Muſas in Cœlum extuliſſet? nonne illi tanquam ſacri vetuſtate luci adibantur, in quibus nihil aliud, quàm ipſe horror colitur? Virgilius ſolus legebatur, ſolus in pretio habebatur; denique omnes artifices tamdiu ſemper placuerunt, dum nemo extitit, cujus artificio vincerentur. Et ne ab orato-
6 ribus longiùs abeamus, quam admirationem, quos populi plauſus antiquus ille Cato [q] Cenſorius, Lælius, Galba, uterque Gracchus, Carbo, ac deinceps magni oratores Antonius, Craſſus, Sulpicius, & Cotta, & Philippus, & Hortenſius excitarunt! nec verò ſolùm eorum viva vox cum ingenti coronæ admiratione, & voluptate audiebatur; ſed ſcriptæ orationes poſt mortem tranſcribebantur, & ſtudioſè lectitabantur, ac pæne ad verbum ediſcebantur; ſed, ubi immortale Ciceronis effulſit ingenium, omnibus, qui antea floruerant, oratoribus tenebras attulit, ut perſpici poteſt ex libro de claris oratoribus; jam fœnum, quicumque Deus viſus fuerat, in dicendo videbatur; omnes veterum orationes in tenebris, & ſitu oratoris novi obrutæ luce jacuerunt.
Ipſe Hortenſius, qui regnum fori tenue- 7
rat, eloquentiæ faſces Ciceroni ſubmiſit, nec ſenex tenuit locum, quem adoleſcens occuparat; & ejus eloquentia, quaſi ſolſtitialis herba, ut ait [r] Comicus, *repente exorta eſt, repentinò occidit*, nec vetuſtatem tulit. Ut igitur Cicero ſuperiores omnes oratòres obſcuravit, quia vicit omnes; ita ſi quis ex Poſteris Ciceronem eloquentiâ viciſſet, Ciceronis gloriam obſcuraſſet; quis ergo neget Ciceronem ſummum oratorem fuiſſe, quum ad ejus gloriam neminem acceſſiſſe videamus?

[a] Plinius Natur. Hiſtor. libr. 7. cap. 38. & libr. 35. cap. 10. Suid in V. Πρωτογένης, Varr. de L. Lat. libr. 8. Cicer. in Bruto, ſive de Clar. Oratorib & Verrin. 4. & libr. 2. Epiſt. 21. ad Attic. A. Gell. libr. 15. cap. 31. Plutarch. in Vit. Demetrii, & Ælian. Var. Hiſt. libr. 12. cap. 41. [b] Plin. libr. 35. cap. 9. & cap. 10. Athen. libr. 10. cap. 11. Ælianus Var. Hiſtor. libr. 9. cap. 11. Quintilian. libro 11. cap 13. Inſtit. Orat. Euſtathius ad verſ. 163. Iliad. ω. & Cicer. in Bruto. [c] Vid. Diſſertat. 9. in Thucyd. n. 8. & Diſs. 18. in Virgil. n. 6. & Diſs. 47. n. 9. & Diſſ. 65. n. 4. in Cicer. [d] Diodor. Siculus Biblioth. Hiſtor. libr. 4. Philoſtrat. libr. 1. Iconum in Paſiphaë, Pauſan. libr. 8. Hygin. fab. 274. Themiſtius Orat. 15. Suid. in V. Δαιδάλου ποιήματα, Plato in Menone Ariſtot. de Animâ libro 1. cap. 7. Lucian. in Philopſeude, Dio Chryſoſtom. Orat. 37. Pauſan. libr. 2. & Plato in Hippia majore. [e] Plin. Nat. Hiſtor. libr. 36. cap. 5. Pauſan. libr. 5. ſive Eliac 1. Clemens Alexandr. in Protrept. & Cedren. Comp. Hiſtor. pag. 265. Edit. Baſil. [f] Acron ad Epod. Horat. Od. 6. Pauſanias in Meſſenic. ſive libr. 4. & in Bœoticis, ſive libr. 9. & Cedrenus ibid. [g] Plinius ibid. libr. 36. cap. 5. [h] Plinius libr. 7. cap. 38. & libr. 34. cap. 8. Valer. Maxim. libr. 3. cap. 7. de Phidia, Quintilian. Inſtitut. Orator libr. 12. cap. 10. & Columell. libr. 1. de Re Ruſt. in Præfat. [i] Plin. Nat. Hiſtor. libr. 34. cap. 8. & libr. 36. cap. 5. Quintilianus Inſtit. Orator. libr. 12. cap. 10. Cicer. libr. 1. de Natur. Deor. Valer. Maxim. libr. 8. cap. 11. Pauſanias Eliacor. 1. ſive libr. 5. & Dionyſ. Halicarnaſſ. de Demoſthenis acumine. [l] Plinius libr. 36. cap. 5. Strabo libr. 9. & Pauſanias in Bœoticis, ſive libr. 9. [m] Plin. ibid. libr. 34. cap. 2. & cap. 8. Cicero libr. 3. de Oratore, & in Bruto, Quintilian. Inſtit. Orat. libr. 12. cap. 10. Dionyſ. Halicarnaſſ. de Iſocr. Columella libr. 1. de Re Ruſt. in Præfat. Ælian. Var. Hiſtor. libr. 14. cap. 16. Galenus libr. 1. περὶ κράσεων, & libro περὶ τῶν καθ' Ἱπποκράτην, καὶ Πλάτωνα, & Xenoph. libr. 1. Apomnem. Vitruvius in Proœmio libr. 3. Paul. Manut. in Adag. *Polycleti norma*. [n] Plinius libr. 34. cap. 8. & libr. 36. cap. 5. ibid. Varr. libr. 2. Rer. Romanar. apud A. Gell. libr. 13. cap. 15. Quintil. Inſtit. Orator. libr. 2. cap. 19 & libr. 12. cap. 10. Columell. ibid. Valer. Max. libr. 8. cap. 11. & Auſonius Epigramm. 56. ex Antholog. libr. 4. εἰς ἀγάλματα θεῶν ep. 8. & ſeqq. [o] Plin. ibid. libr. 34. cap. 8. Propertius libr. 3. Eleg. 7. Cicer. in Bruto, & libr. 5. Epiſt. 12. ad Familiar. Valer. Maxim. libr. 8. cap. 11. Horat. libr 2. Epiſtol. 1. Vitruvius in Præfat. libr. 3. Statius libr. 4. Sylvar. in Herculis Vindic. Epitaph. Martial. libr. 9. epigramm. 40. & 41. Vellejus Patercol. libr. 1. cap. 2. Arrianus de Expedit. Alexandri libr. 1. & Plutarch. de Fortunâ, vel Virtute Alexandri parte prima. [p] Ennius libr. 1. Annal. apud Ciceronem in Bruto, & in Orator. & apud Quintilian. libr. 9. cap. 4. [q] Cicero de Claris Oratoribus. [r] Plaut. Pſeud. Act. 2. Sc. 1. v. 37. Paul. Manut. in Adag. *Ut herba ſolſtitialis*.

DISSERTATIO IL.

Quanti fecerit doctiſſimus quiſque Ciceronem.

Aſinius Pollio licèt infeſtus gloriæ Ciceronis æterna ejus opera futura affirmat; Seneca verò Ciceronis ingenium Romano Imperio par appellat. Divus Auguſtinus Hortenſio Ciceronis commotus ad divinæ ſapientiæ ſtudium ſe contulit.

OMnes veteres oratores, qui Romanum forum illuſtrarant, ſimul atque Ciceronis effulſit ingenium, priſtinam gloriam amiſiſſe, & quaſi minora lumina majoris luminis claritate obſcurata latuiſſe; contra neminem ex Poſteris ad Ciceronis gloriam aſpirare potuiſſe confirmavimus. Ex quo effici neceſſariò cenſemus
1 Ciceronem, ut appellatur, eſſe principem oratorum; nam ſicut Cicero ſuperiores omnes, quia vicit omnes, obſcuravit; ita, ſi quis e Poſteris extitiſſet, qui Ciceronem vinceret eloquentiâ, Ciceroni obſcuritatem attuliſſet; quod non fuit, nec erit unquam, dum latinæ litteræ vivent, & non omnis memoria antiquitatis abolebitur. Cujus argumenti quò clariùs vis eluceat, quanti doctiſſimus quiſque eorum, qui poſt Ciceronem floruerunt, ejus eloquentiam fecerit, dicendum eſt. Sed immenſum opus aggredior, ſi omnium præclara judicia de ſummo Oratore velim recenſere; ſi laudes, quæ in tantum virum a doctiſſimis viris congeruntur, exequi pergam. Licet evolvere Veterum monumenta, licet, quæ fuerint præſtantiſſimorum hominum de Cicerone judicia, cognoſcere; ſemper invictam, ſemper intactam, & ſacram Ciceronis gloriam fuiſſe deprehendemus. Plinius [a] naturalis hiſto-
2 riæ ſcriptor, quum florem hominum, ingeniorumque delibare ſibi propoſuiſſet, Ciceronem tanquam eminentiſſimum Latinorum nominavit; hunc eloquentiæ, latiarumque litterarum principem appellare non dubitavit; hunc aſſeveravit plus Romanorum gloriæ, quàm omnium triumphos contuliſſe; ſiquidem majus eſſe dixit ingenii Romani, quàm Imperii fines in tantum promoviſſe. Et hæc Plinius de Cicerone dixit, quem qui Ciceronem oderunt, in deliciis habent; & Ciceroni quamvis auctorem diverſi operis putant anteponendum; quam eorum ſtultiſſimam opinionem Plinius ipſe, ſi viveret, exploderet, & confutaret. Quid reliqui? Cremutius Cordus [b] Hiſtoricus inſignis, & ſtudioſus inprimis veritatis, eloquentiam Ciceronis divinam vocat: Aſinius Pollio infeſtus gloriæ Ciceronis, & nominis inimicus non 3
dubitat tamen ejus monumenta fore ſempiterna [c]: *hujus ergo*, inquit, *viri tot, tantiſque operibus manſuris in omne ævum prædicare de ingenio, atque induſtriâ ſupervacuum eſt*. En ille, qui æmulatione ductus Ciceronis eloquentiam, quantum poterat, obterebat, æternam fore, & immortalem non diffidebat; non igitur ab aliquo obſcuratum iri prævidebat, & cur non prævidebat? quia videbat eſſe ſummam. Ex quo intelligi poteſt Aſinium Pullionem, quum Ciceronis eloquentiam obtrectabat, invidiâ adductum impudenter eſſe mentitum; quia, quum Hiſtoricum agit, hoc eſt, quum veritatem profitetur, præclariſſimè laudat; ſiquidem laudare præclariùs non poſſumus alicujus eloquentiam, quàm ſi æternam fore ſpondeamus. Livius [d] ad Ciceronis laudes perſequendas opus eſſe putat Cicerone laudatore; ſed hic ejus eloquentiam 4
parem virtutibus, Seneca [e], qui ſcripſit controverſias, Imperio Romano ſolam parem judicavit: *potui*, inquit, *illud ingenium, quod ſolum populus Romanus par Imperio ſuo habuit, cognoſcere*; quo quid dici magnificentius poteſt? quantum ceteris Imperiis Romanum anteceſſit, tantum Ciceronis ingenium omnibus præſtitit. Nec paucorum id judicium, ſed omnium, quicumque litterarum ſacra colebant; omnes enim Ciceronis opera præ ceteris mirabantur, & in iis perlegendis ſtudium ſuum collocabant. Operæpretium eſt Laureæ Tullii elegantiſſimum epigramma recitare, quod ſcriptum eſt de fontibus, qui in Ciceronis villâ ſalubres oculis extiterunt; quo Ciceronis opera per totum Orbem terrarum ſine ſine legi elegantiſſimus Poëta teſtatur [f];

Quo tua, inquit, *Romanæ vindex clariſſime linguæ,*
Silva loco meliùs ſurgere juſſa viret,
Atque Academiæ celebratam nomine villam
Nunc reparat cultu ſub potiore Vetus;
Hic etiam apparent lymphæ non ante repertæ,
Languida quæ infuſo lumina rore levant.
Nimirum locus ipſe ſui Ciceronis honori
Hoc dedit, hac fontes quum patefecit ope,
Ut, quoniam totum legitur ſine ſine per Orbem,
Sint plures, oculis quæ medeantur, aquæ.

Sed

[a] Plinius in Prologo, & libr. 7. cap. 30. & libr. 17. cap. 5. [b] Cremutius Cordus apud Senec. Suaſoriar. libro Suaſ. 6. [c] Aſinius Pollio apud Senec. Suaſor. cap. 6. [d] Livius apud Senec. ibid. [e] Senec. Controv. libr. 1. in Procem. [f] Laurea Tull. apud Plin. Hiſtor. Nat. libr. 31. cap. 2.

Sed & conſequtis temporibus manſit ea-
5 dem admiratio eloquentiæ Tullianæ; Lucanus Tullium maximum auctorem eloquii Romani vocat; ſic enim [a] loquitur:

Cunctorum voces Romani maximus auctor
Tullius eloquii, cujus ſub jure, togaque
Pacificas ſævuus tremuit Catilina ſecures,
Pertulit iratus bellis, quum roſtra, forumque
Optaret paſſus tam longa ſilentia miles,
Addidit invalidæ robur facundia cauſæ.

Cornelius Severus [b] extincto Cicerone extinctam putavit eloquentiam:

Abſtulit una dies ævi decus, ictaque luctu
Conticuit Latiæ triſtis facundia linguæ.

Quam ſententiam a [c] Sextilio Hænâ ſumpſit, qui de Ciceronis obitu ita carmen inchoavit:

Deflendus Cicero eſt, Latiæque ſilentia linguæ.

Martialis [d] Ciceronem tanquam unicum,
6 & perfectiſſimum exemplar eloquentiæ Romanæ ſemper nominat; ſic enim loquitur:

Cauſas, inquis, agam Cicerone diſertiùs ipſo,
Atque erit in triplici par mihi nemo foro;

& alio in loco de Tullio ſic ait ab Antonio proſcripto, a Lænate [e] trucidato:

Quid proſunt ſacræ pretioſa ſilentia linguæ?
Incipient omnes pro Cicerone loqui;

& [f] rurſus:

Magnus ab infernis revocetur Tullius umbris,
Et te defendas regulus ipſe, licet;

& alibi Tullium caput vocat Romanæ [g] eloquentiæ:

Hoc ſibi Roma caput, quum loquereris, erat;

& Plinio [h] quom vult adulari, affirmat aliquando fore, ot cum Tullio comparetur:

Hoc, quod ſecula, Poſterique poſſint
Arpinis quoque comparare chartis.

Nec ita ſentit, ſed Amico blanditur, ut mos eſt poëtæ; nec tamen quem in Cœlum conatur extollere, Tullio audet anteponere; ex quo conſtat Poëtam ſenſiſſe Tullio parem oratorem poſſe inveniri, ſu-
7 periorem Tullio non poſſe. Valerius Maximus [i] Ciceronem appellat vim Romanæ eloquentiæ; Petronius [l] Arbiter præcepit eloquentiæ ſtudioſis Ciceronem inprimis legendum, & imitatione exprimendum; cojus illa verba ſunt:

Grandiaque indomiti Ciceronis verba minetur;

Juvenalis [m] Philippicam ſecundam Ciceronia divinam vocat; idemqoe juvenes eloquentiæ cupidos nihil aliud optaſſe teſtatur, quàm ut Ciceronis eloquium aſſequerantur:

Eloquium, ac famam Demoſthenis, aut Ciceronis
Incipit optare, & totis Quinquatribus optat,
Quiſquis adhuc uno partam colit aſſe Minervam.

Opolentiam Tollianam [n] Apulejus, & Si-
donius Apollinaris [o] admirantur; Symma- 8
chus [p] eandem in Cœlum vehit, & Ciceronis eloquentiam modò Tullianum mel appellat, modò aurum Tollianum, & quum eſſet Plinio ſimilior, oſtendit Ciceronis imitandi ſibi potiùs facultatem defuiſſe, quàm voluntatem. Auguſtinus autem clariſſimom lumen ſapientiæ Chriſtianæ quoſdam [q] dicit mirari linguam, non cor Ciceronis; ſed ſe utrumque mirari profitetur, qui Hortenſio Ciceronis lecto ſe commotum tradit ad divinæ ſapientiæ ſtudium contuliſſe; & eâ luce perſuſum cœpiſſe lumen pervidere; quanti verò Ciceronem fecerit Hieronymus ille noſtræ religionis alterum lumen, nihil attinet dicere; notius eſt ſanctiſſimi viri ſtudium, quàm ut a nobis debeat indicari.

DISSERTATIO L.

Ejuſdem Argumenti.

Litteræ latinæ Petrarchâ auctore, & Mediceæ gentis liberalitate renatæ ſunt. Plinius ſe Ciceronis imitatorem eſſe profitetur; hinc ei ſuperbia exprobrata eſt, quòd Ciceronem æmularetur.

QUod de Homero dixit [r] Ponticus Heraclides, pueros ab ipſis pæne iucunabulis aſſueſcere homericorum carminum ſuavitati, & jam adultos, & ſenes in ore ſemper ejus poëtæ verſus habere; nec eſſe ullam ætatem, quæ ſummi vatis ingenio
non delectetur; id de Cicerone priſcis il- 1
lis temporibus, quibus eloquentiæ ſtudia vigebant, dici potuiſſe contenderim. Nam ſi Veterum monumenta diligenter evolvamus,

[a] Lucanus libr. 7. verſ. 64. [b] Cornelius Severus apud Senecam Suaſoriar. 7 [c] Apud eundem Senecam eodem loco. [d] Martialis libr. 3. epigramm. 38. [e] Idem libr. 5. Epigramm. 70. [f] Idem libr. 4. Epigramm. 26. [g] Idem Martial. libro 3. epigramm. 66. [h] Idem libr. 10. epigr. 19. [i] Valerius Maxim. libr. 2. cap. 1. de C. Mario. [l] Petronius Arbiter in Fragmentis. [m] Juven. Satyr. 10. verſ. 115. [n] Apolejos in Apolog. pro ſe ipſo ſecundâ. [o] Vid. Sidonium Apollinar. libr. 4. Ep. 3. ad Claodian. [p] Symmachus libr. 1. Epiſt. 26. [q] Div. Augnſtinus Coofeſſioonm libr. 3. cap. 4. [r] Heraclid. Pontic. in Allegor. Homer. in principio.

mus, tam frequenter occurrunt doctiſſimo-
rum hominum de Ciceronis ingenio, &
ſummâ gloriæ claritate teſtimonia, tot ex
locis conjicias ubique Ciceronis opera le-
gi ſolita, per Orbem terrarum celebrari,
ut dubitare non poſſimus, quin omnes æ-
tates ejus Auctoris incredibili ſtudio tene-
rentur; ac multo minùs ambigi poſſit, quin
tanta ſummi viri celebritas ex ejus elo-
quentiæ eximiâ, & ſingulari præſtantiâ o-
riretur. Sed de laudibus, quibus diſertiſſi-
mi viri Ciceronem extulerunt, heſterno
die diximus; nec tamen earum ullam par-
tem comprehendimus Auditores; ſed num-
quid Priſcis tantùm admirationi fuit elo-
quentia Ciceronis, recentioribus ſæculis
contempta, deſpecta eſt? immo verò non
dico magis celebrata eſt, quod fieri non
poteſt, ſed non minorem claritatem con-
ſequuta eſt. Nam quum latinæ litteræ,
2 quæ longo intervallo Italiæ ruinis oppreſ-
ſæ jacuerant, Petrarchâ [a], ut omnes con-
ſentiunt, vindice, & aliis ſubinde, atque
aliis doctiſſimis viris, ac præcipuè Medi-
cûm regiâ liberalitate excitatæ cœpiſſent
in lucem revocari, nulla fuit ætas, quæ
Ciceronis nomen non veneraretur, quæ
non ſtudio flagrarit ejus imitandi, quæ non
eloquentiæ caput, & fontem, & principem,
& litterarum lumen fateretur. Præcipuè
verò ſuperiore ſæculo, quod vel maximè
omnium poſt inſtaurata ſtudia litterarum,
& dicendi gloriâ floruit, & doctiſſimorum
hominum copiâ abundavit, Cicero in pre-
tio fuit, Ciceronis gloria celebrata eſt;
quos viros poſſim nominare excellenti in-
genio, & facundiâ, doctrinaque mirabili,
qui in eo illuſtrando ætatem pœne con-
ſumpſerunt; qui ejus imitatione ad altiſſi-
mum gloriæ faſtigium pervenerunt! qui
verò deſpectâ Ciceronis eloquentiâ virili,
& robuſtâ, fuco illitam, fractamque deli-
ciis orationem adamarunt, pœnas Cicero-
ni dederunt; nam pueris quidem, & le-
viſſimo cuique placuerunt, ſed doctiſſimo-
rum hominum judicio ſunt improbati.
Omnium igitur conſenſu ſæculorum Ci-
3 cero habitus eſt princeps oratorum, ſem-
per floruit, ſemper enituit, nunquam ab
ullo oratore obſcurata eſt gloria Ciceronis;
quod accidiſſet, ſi poſt Ciceronem aliquis
præſtantior orator extitiſſet. Nam quemad-
modum Cicero ſuâ claritate ſuperiorum
nomini tenebras attulit; ita quicumque
Cicerone præſtantior floruiſſet, Ciceronis
luminibus offeciſſet. At quid ego dico
non obſcuratam gloriam Ciceronis cujuſ-
quam, qui poſtea, vel eodem tempore vi-
xerit, eloquentiâ? illâ verò omnium Po-
ſterorum famam obſcuravit. Teſtatur Au-
ctor de cauſis corruptæ eloquentiæ poſt
Ciceronis ætatem neminem habitum di-
gnum nomine oratoris; tanta nimirum
claritas fuit Ciceronis, tanta eloquentiæ
magnitudo, ut qui poſtea floruerunt, ora-
tores non viderentur, ſed vel advocati,
vel patroni, vel cauſidici, vel diſerti voca-
rentur. Vellejus [b] Paterculus affirmat elo-
quentiam, vimque dicendi forenſem ita 4
totam ſub principe ſui operis Tullio eru-
piſſe, ut mirari neminem poſſimus, niſi ab
illo viſum, aut qui ipſum viderit; nec Se-
neca diſſentit gravis inprimis Auctor, & cu-
jus de oratoribus judicium oraculi pon-
dus habere videatur, qui ſic [c] ait: *deinde
ut poſſitis æſtimare in quantum quotidie in-
genia decreſcant, & neſcio qua iniquitate na-
turæ eloquentia ſe retro tulerit, quidquid Ro-* 1
*mana facundia habet, quod inſolenti Græciæ
aut opponat, aut præferat, circa Ciceronem ef-
floruit.* Quàm irrideret hic nonnullorum
judicium, qui portentoſum dicendi ge-
nus amplexi Ciceronis eloquentiam aſ-
pernantur; qui quidquid ſanum, rectum,
firmum eſt in oratione, contemnunt, om-
neſque aurei ſæculi ſcriptores tanquam
obſoletos negligunt; & Plinium ſe imita-
ri malle dicunt, a cujus elegantiâ tam lon-
gè abſunt, quàm [d] ſimia turpiſſima beſtia-
rum abeſt ab hominis pulchritudine, &
venuſtate! quàm irriderent illi Veteres, qui
tanti fecerunt eloquentiam Ciceronis, ut
humano ingenio vix exprimi poſſe cen-
ſerent! Plinio certè ſcimus objectam, & 5
exprobratam ſuperbiam, quòd non con-
tentus eloquentiâ ſui ſæculi Ciceronem
æmularetur; quàm irrideret ipſe Plinius,
qui ſe Ciceroni imitatorem eſſe profitetur;
quia ſtultiſſimum ducat ad imitandum ſibi
non optimum quemque proponere! Quem
igitur habent auctorem ſententiæ tam ſtul-
tæ, tam ineptæ Ciceronis contemptores?
quem ſequuntur? omnes viri docti, om-
nes ætates in eo conſenſerunt, ut Cicero-
nem omnibus anteponerent; cur ipſi diſ-
ſentiunt? cur non utuntur aliorum judi-
cio, qui ſuo ſunt deſtituti? Etiam quum
ſtudium novitatis nova dicendi genera in
forum invexerat, Ciceronis eloquentia
maximè probabatur; ideo Plutarchus [e] af-
firmat, quamvis multa in dicendo fuerint
innovata, Ciceronis gloriam ſemper floruiſ-
ſe,

[a] Paulus Jovius in Elog. de Petrarchâ, Hieronym. Squarciaficus in Vit. ejusdem, Flavius Blondus in Italiâ illuſtratâ de Romandiolâ, & Voſſius de Hiſtoric. Latinis libr. 3. cap. 2. [b] Vallejus Paterc. libr. 2. Hiſtoriarum. [c] Senec. Controverſ. libr. 1. in Præfation. [d] Ennius apud Ciceron. libr. 1. de Natur. Deor. Pind. Pyth. Od. 2. v. 131. Paul. Manut. in Adag. *Simiarum pulcherrima deformis eſt,* & in Adag. *Pulchra apud pueros ſimia.* [e] Plutarch. in Vit. Ciceronis.

ſe, ſemper homines eâ dicendi ratione, e-
tiamſi non uterentur, eſſe delectatos; &
6 Plinius [a] in epiſtolis narrat Panegyricam
orationem Trajano dictam, a ſe in con-
ventu doctiſſimorum hominum recitatam,
& in ei ſeveriora magis, quàm lætiora ple-
cuiſſe, eaque ſeveritate judiciorum ſe di-
cit delectatum; quia rectam, & veram e-
loquentiæ ſpeciem probari hominibus ap-
pareret. Non igitur, ſiquid eſt in Plinio
nimis poëticum, ſi quæ inverecundæ tran-
ſlationes, ſi quæ ſententiæ longius accerſi-
tæ, & quæ magis vellicent animum, quàm
permoveant; ſed quidquid integrum, &
ſincerum, & rectum eſt, quidquid naturæ
cognatum, quidquid ab illo eloquentiæ
fonte fluxit, e doctiſſimis viris comproba-
rum eſt; idque eorum judicium Plinius
ipſe, cujus imitatores, qui ſequuntur cor-
ruptiſſimum dicendi genus, ſe profitentur,
rectiſſimum judicavit.

DISSERTATIO LI.

De Ciceronis præſtantiâ.

Omnes artes paulatim perfectæ ſunt, deinde quum ad ſummum perveniſſent, retro referri cœperunt. Quid quiſque in picturâ invenerit.

OMnes [b] artes, & diſciplinæ rudes
initio fuerunt; ſed paulatim
hominum ſolertium ingeniis
excultæ quaſi per gradus ad ſum-
mum faſtigium ſenſim aſcende-
runt; deinde, quum qui conſequuti ſunt,
ſuperiorum inventis non acquieviſſent, &
aliquid perfectis addere voluiſſent, & quæ-
dam, ut erat neceſſarium in arte jam con-
ſummatâ, in deterius mutaſſent, deſcen-
derunt; donec corrupto magis, ac magis
hominum judicio præcipites ire cœperunt, 1
dum ad antiquam inſcitiam revolverentur.
Qui primi picturam invenerunt, umbrâ [c]
hominis lineis circumductâ ſimilitudinem
hominis expreſſerunt; hæc origo fuit gra-
phidis, quæ picturam maximè continet;
hanc excoluiſſe dicuntur Ardices [d] Corin-
thius, & Telephanes Sicyonius; deinde li-
neas uno colore dumtaxat illuſtravit Cleo-
phantus [e] Corinthius, quod genus mono-
chromaton eſt appellatum; mox alii alia
invenerunt. Eumarus [f] Athenienſis pri-
mus feminam, maremque diſtinxit; obli- 2
quas imagines pingere, & veriè formare
vultus, & ſuſpicientes, deſpicienteſque
Cimon [g] Cleonæus, qui articulis membra
diſtinxit, venas protulit, & in veſte ſinus,
& rugas invenit. Multa præterea picturæ
contulit [h] Apollodorus, multa [i] Zeuxis,
multa [l] Parrhaſius, qui ſymmetriam pictu-
ræ [m] dedit, primus [n] argutias vultus, ele-
gantiam capilli, venuſtatem oris eſt aſſe-
quutus; primus extreme corporum vel præ-
ſtantiſſimè fecit, ut ſe extremitas ipſa am-
biret, & quod occultaretur, oſtenderet.
Deerat tamen aliquid picturæ, & Parrha-
ſius ipſe, qui [o] a ſe inventos terminos ar-
tis gloriabatur, victus eſt [p] ab iis, qui e-
jus gloriæ ſuccreverunt; ſemperque pictu-
ra profecit, donec ad [q] Apellem ventum
eſt; qui ut ſuperiorum famam obſcuravit,
ita æmulandi ſui ſpem Poſteris non reli-
quit. Deinde paulatim pictura deſcendit a
ſummo, & tanquam in Apelle vires om-
nes conſumpſiſſet, effeta brevi eſt, nec un-
quam poſtea protulit artificem, qui cum
eo poſſet comparari; ad extremum verò
adeo conſenuit, ut ætate ſuâ Plinius [r] pe-
ne extinctam queratur. Atque hic orbis
non

[a] Plinius libr. 3. Epiſt. 18. ad Severum. [b] Cicero de Claris Orator. & libr. 2. de Orator. Senec. Natural. Quæſtion. libr. 6. cap. 5. & de Benef. libro 3. cap. 29. Arnob. libr. 2. Adverſ. Gent. Lucret. libr. 5. ſub fin. & Ariſtot. libr. 1. Metaphyſ. [c] Plinius libr. 35. cap. 3. Nat. Hiſtor. Vid. etiam Ariſtotel. probl. cap. 10. Athenagor. Legation. pro Chriſtian. & Quintil. libr. 9. cap. 4. [d] Plin. Nat. Hiſtor. libr. 35. cap. 3. [e] Plin. ibid. [f] Idem libr. 35. cap. 8. [g] Idem ibid. [h] Plin. libr. 35. cap. 9. Plutarch. in princ. Libelli Bello ne, an pace clariores fuerint Athenienſes, & Heſychius in Σκία. [i] Plinius ibid. Quintilian. Inſtit. Orator. libr. 12. cap. 10. Iſocrat. in Oratione de Permutation. circa initium, Plato in Gorgia, Dionyſ. Halicarn. in Judicio de Hiſtoriâ Thucydid. Maxim. Tyrius Diſſert. 16. & 39. Himerius apud Photium in Biblioth. cod. 143. ex Orat. Propempti. Dio Chryſoſt. Orat 12. D. Gregor. Nazianzenus Orat. 34. Suid. in V. Γ'ἀκαιβος ιατρὸς, & in V. Ζεῦξις, & Petron. Arbit. in Satyric. [l] De Parrhaſio Vid. Iſocrat. de Permut. in princ. Himerium apud Phot. Div. Greg. Nazianz. ibid. Theophylactum Simocat. Epiſt. 6. Columell. de Re Ruſt. l. 1. in Præf. Diod. Sicul. l. 26. Horat. l. 4. Od. 8. Propert. libro 3. Eleg. 7. Juvenal. Sat. 8. v. 102. Plutarch. in Vit. Theſei, Xenoph. libr. 3. Apomn. Sueton. in Vit. Tiberii cap. 44. Athen. libr. 10. cap. 12. Ælian. Var. Hiſtor. libr. 9. cap. 11. Euſtath. ad verſum 545. Odyſs. Hom. λ. Seneca libr. 5. Controverſ. 34. Quintilianus libr. 12 cap. 10. Inſtitut. Orator. Antholog. libr 4. cap. 8. & Juſtinianus Inſtitut. Juris libr. 2. Tit. de Rerum Divil. §. *Si quis in alienâ &c.* [m] Plinius Natural. Hiſtor. libr. 35. cap. 10. [n] Plinius ibid. [o] Idem Plin. ibidem. [p] Idem Plinius, Ælian. Var. Hiſtor. Athenæus, & Euſtathius ibid. [q] Cicer. in Bruto, ſeu de Claris Orator. Columell. in Præfat. libr. 1. de Re Ruſt. & Plin. libr. 35. cap. 6. [r] Plinius libro eodem cap. 7.

non in pictura ſolùm, ſed & in aliis arti-
3 bus univerſis volvitur, & præcipoè in elo-
quentiâ; nam, ut Græcos omittamus, pri-
mus eloquentiam latinam, quaſi vagientem
in cunis majore ſono [a] donavit, & loqui
docuit Cato ille Cenſorius; quem veteres
illi Romani, quia nihil perfectius fieri poſ-
ſe cenſebant, latinum Demoſthenem ap-
pellabant. Sed Catonis [b] horridior ora-
tio brevi victa eſt cultu, & ſuavitate ſe-
quentium oratorum; ſiquidem huic ſuppa-
res Lælius, & [c] Africanus orationis dulce-
dine, & elegantiâ præſtiterunt; & Fannii
orationem Cicero omnibus, quæ ſcriptæ
fuerant, anteponit. Atque hos [d] omnes Gal-
ba vicit affectibus permovendis, & vi, & co-
piâ, & ubertate dicendi; nec tamen Gal-
ba cum Cajo Gracco comparandus, quo
Cicero [e] neminem pleniorem, neminem
uberiorem in dicendo putat extitiſſe, quem
legendum inprimis juventuti cenſet; quia
non ſolùm acuere, ſed alere ingenium poſ-
ſet. Sed Gracchum ſuperavit [f] Antonius
4 pæne perfectus orator cui [g] Macrobius in
illo acri, & vehementi genere dicendi nemi-
nem anteponendum putat; Antonium vicit
Craſſus [h], Craſſum, qui ejus ætati ſuccrevit,
Hortenſius; qui niſi Cicero extitiſſet, vi-
deri poterat, apicem oratoriæ facultatis at-
tigiſſe. Sed Cicero & excellenti ingenio,
ac pæne divino, & doctrinâ tantâ, quanta
in ullo oratore nunquam fuerat, & ſtudio,
& exercitatione dicendi ſummâ ſimulatque
forum attigit, oſtendit eloquentiæ multa
hactenus defuiſſe, & æquales omnes, &
ſuperiores obruit copiâ, & granditate ver-
borum, & acumine differendi, & affectuum
in mentibus excitandorum facultate, &
ſententiarum pondere, & ornamentis, &
vi, & ſuavitate orationis. Poſt hunc retro
5 agi cœpit eloquentia, quum everſâ Repu-
blicâ non eadem eſſent oratoribus præmia
conſtituta, & ademptâ libertate loquendi,
in anguſtum oratio cogeretur; & ingenia
adulatione, ut ait [i] Tacitus, deterrerentur,
& erepta eſſet oratoribus apud populum,
& in ſenatu verba faciendi facultas; quum
omnia unius nutu gererentur, & e latiſſi-
mo campo ad ſubſellia judicum, diſceptan-
daſque lites, & cauſas forenſes compelle-
retur eloquentia; & in communi ſervitu-
te regiæ indolis, & regni ſui oblivaſci co-
geretur; ex quo factum eſt, ut, quemad-
modum dicebamus, poſt Ciceronem nemo
dignus oratoris nomine putaretur. Idem
accidit hiſtoriæ, quæ per [l] Fabios Picto- 6
res, Catones [m], Fannios [n], Piſones [o], Clau-
dios [p] Quadrigarios, Valerios [q] Antiates,
Siſennas [r] ad Saluſtium, & Livium per-
venit; quibus quum nihil fieri perfectius
poſſet, neceſſariò poſteriores, quem illi
principem locum diverſis virtutibus occu-
parant, tenere non potuerunt; quapropter
ipſi Taciti amatores aliquid ſummo viro
defuiſſe pernegare non audent. Idem ac-
cidit Poëticæ, quæ quum Nævium, En-
nium, Accium, Lucretium, Catullum, alium
alio perfectiorem protuliſſet, in Virgilio,
quò progredi poſſet, oſtendit. Deinde ri-
tu corporum, quæ quum ad pleniſſimam
habitudinem, & firmiſſimum robur perve-
nerunt, non poſſunt conſiſtere, ſed in pe-
jus ruunt, retroque referuntur, non ſtetit
in eodem faſtigio, ſed ad Lucanum, Silium
Italicum, Valerium Flaccum, Statiumque
deſluxit. Ut igitur Hiſtoricorum Saluſtius,
& Livius principes, Virgilius poëtarum ſunt
habendi, ita Cicero longè præſtantiſſimus
oratorum; quum iiſdem gradibus, quibus
hiſtoria ad Salluſtium, & Livium, poëtica
ad Virgilium pervenit, oratoriam faculta-
tem ad Ciceronem aſcendiſſe videamus.
Et ſanè quis uberior in dicendo, quàm
Cicero? quis acutior in differendo? quis
gravior ſententiis? quis verbis ornatior?
quis luminibus, quibus illuminari ſolet o-
ratio, crebrior? quis motibus animorum
permovendis violentior? qua re, ſicut fa-
cetiis, vincit quoque Demoſthenem; quis
ambitu, & comprehenſione verborum ro-
tun-

[a] Cicer. in Bruto, ſive de Claris Oratorib. [b] Cicer. in Orator. ad Brutum. [c] Idem libr. s. de Orator. & in Bruto. [d] Idem in Bruto. [e] Cicer. ibidem. [f] Idem ibidem. [g] Macrob. libr. 5. cap. 1. Saturnal. [h] Cicer. in Bruto, ſive de Claris Oratoribus. [i] Cornelius Tacit. libr. s. Annal. in princ. [l] Tit. Livius libr. 1. 2. & 21. Appian. Alexandr. in Hannibalic. Cicer. in Bruto, Plin. libr. 10. Hiſt. Natur. cap. 24. & libr. 14. cap. 13. Quintilian. libr. 1. c. 10. Eutrop. libr. 2. & Suid. in V. Φάβιος Πίκτωρ. [m] Dionyſ. Halicarnaſſ. Antiq. libr. 1. Cornelius Nep. in Fragm. libr. 2. de Vit. excellent. Imperator. [n] Cicer. in Bruto, & libr. s. de Legibus, & libr. 2. de Oratore, & ad Atticum libr. 12. Epiſt. 3. Salluſtius libr. 1. Hiſtor. apud Marium Victorinum ad prim. libr. Ciceron. de Inventione, & Priſcianus libr. 13. [o] Cicer. in Bruto, & libr. 9. Epiſtol. 22. ad Papirium Pætum, & libro prim. de Legibus, & libr. 2. de Oratore, Plinius libro 2. Hiſtor. Natural cap. 53. & libr. 13. cap. 13. Aul. Gell. libr. 11. cap. 14. Varro de Re Ruſt. libr. 2. cap. 1. Dionyſius Halicarnaſs. libr. s. Antiquitat. Romanar. & libr. 2. & 4. Priſcian. libr. 10. & Plinius libr. 13. cap. 13. Natural. Hiſtor. [p] Vellejus Paterculus libr. 2. & Seneca libr. 3. de Beneficiis cap. 23. [q] Vellejus Paterculus ibid. Priſcianus libr. 9. Aul. Gell. libr. 7. cap. 9. & Plinius Natur. Hiſtor. libr. 13. cap. 53. [r] Vellejus Paterculus ibid. Salluſt. in Jugurth. Cicero in Bruto, & in s. libr. Leg. Aſconius Pædianus ad Cicer. Oration. pro Cornelio.

Digitized by Google

rundior? nihil ejus oratione pictius, nihil nervoſius, nihil ſuavius, nihil jucun-
7 dius. Jam in ſublimi genere dicendi tantus eſt, tam feliciter aſſurgit, ut vel hac unâ ſolâ virtute ſummum locum tenere potuiſſe videatur. Demoſthenem [a] ceteris virtutibus cedentem Hyperidi, quia magnificentiâ orationis, & cothurno præſtat, omnibus Græci anteponunt; non anteponetur Cicero omnibus, non habebitur princeps oratorum, qui non hac unâ virtute ſolùm, ſed omnibus ſui generis Auctoribus antecellit? Quod, ſi quis audeat negare, velim, mihi proferat aliquem, qui copiam vincat Ciceronis; quam ego non, ut [b] Homerus Ulyſſis orationem, hibernis imbribus, & nivibus, ſed torrenti, ſed flumini, ſed Oceano compararim: proferat aliquem, qui ad fidem faciendam majus habeat pondus, majorem afferat auctoritatem, qui ſit aptior ad perſuadendum, cujus ordo ſit lucidior, major verborum ſplendor, major caſtitas, & nitor latini ſermonis, vehementior impetus, viſque dicendi; ſed nemo quemquam nominabit ullâ oratoriâ virtute præſtantiorem; nam quidquid potuit eloquentia Romana, id totum extulit in Cicerone.

DSSERTATIO LII.

De Ciceronis Eloquentiâ.

Virgilii poëma rerum naturæ ob varietatem comparat Macrobius; ſed hac laude præſtat etiam Cicero, licèt aliter ſentiat idem Macrobius.

MAcrobius [c] non contemnendus Auctor Virgilii poëma rerum naturæ, & Mundo comparavit; quàm enim multiplex natura eſt, & quantâ varietate diſtinguitur facies Univerſi, tam multiplex eſt eloquentia Virgilii, & tantâ varietate dele-
1 ctat; & ut Orbis terrarum alibi aſſurgit in
montes, alibi in immenſa camporum ſpatia diffunditur; alibi floribus, & herbarum viriditate pingitur, alibi luxuriat ſegetibus, alibi ſilvis horret, & incultarum ſolitudinum vaſtitate; alibi ſcatet fontibus, fluminibus inundatur, lacubus, & mari diſtinguitur, & ſeparatur; ita Virgiliani carminis majeſtas modò ſublimis aſſurgit, modò in immenſum dilatatur, modò in anguſtum cogitur; modò rhetoricis coloribus mirâ varietate pingitur, & luxuriat ingenii beatiſſimâ ubertate; modò effunditur, & fluminis modo fertur, nec ripis coercetur; modò horridior videtur, & artem arte diſſimulat; denique, quod de Proteo Virgilius [d] ipſe dixit,

Omnia transformat ſeſe in miracula rerum.

Nam in ejus poëmate videas & vultus Deorum, & ferarum, & monſtrorum horribilem aſpectum: videas maris tranquillitatem, rabiem tempeſtatum, impetus ventorum, & procellarum, tumultum bellorum, præliantium furorem: audias clangorem tubarum, anguium ſibilum, fremitum undarum, fragorem ruinarum; omnia denique ſic aſſequitur poëtica imitatio, ut ea vera, non ficta, coramque cerni, aut au-
diri videantur. Quod Macrobii judicium 2
de principe poëtarum ut vehementer comprobo; ita alterum eloquentiæ latinæ lumen eadem laude non carere contenderim, Auditores; neque enim [e] ſententiæ Macrobii aſſentior, qui putat Ciceronis orationem ſemper eodem modo fluere, & ſemper eſſe uberem, & torrentem, & copioſam. Quid enim pictios aliquandò, quid floridius eloquentiâ Ciceronis? nonne pro Archia poëtâ, pro Lege Manilia, pro Marcello, de ſuppliciis parricidarum, de laudibus Martiæ legionis omnes rhetorum arculas, omnia myrothecia excuſſit? Innumeri ſunt præterea loci, ubi Cicero videtur omnes eloquentiæ flores collegiſſe, & mirâ varietate diſtinxiſſe; & præcipuè in libris de Oratore, quibus nihil floridius reperiri poſſe arbitror; pingue eſſe unquam nego, ut Plinii, dicendi genus, quo Cicero utitur; floridum eſſe, ubi res poſtulat, vehementer affirmo. Sublimitas verò orationis cui conceſ-
ſe major, quàm Ciceroni? non eſt ne-
ceſſe, Auditores, laudare ſingulos locos 3
Ciceronis, ubi ea virtus elucet, quum hæc laus propria Ciceronis eſſe videatur. Quid dicendi genus acre, vehemens, inſtans, & inflammatum, quiſquam huic oratori deeſſe audeat affirmare, qui ſecundam philippicam legerit? quàm verò ardet orator, ubi Verrem [f] exagitat injuſtâ cæde ſociorum, & civium Romanorum contaminatum? ubi Clodianos [g] furores execratur, ubi Catilinam nefarium [h] ſcelus molientem, & ex Urbe furentem auda-

[a] Vide Photium in Bibliothec. cod. 265. & Quintilian. libr. 12. cap. 10. [b] Homerus Iliad. γ. verſ. 222. [c] Macrobius Saturnal. libr. 5. capit. primo in fine. [d] Virgilius Georgic. libr. 4. [e] Macrobius Saturnal. libr. 5. cap. 1. [f] Cicero in Verrinâ 7. ſeu libr. 5 Act. 2 in Verrem. [g] Idem Cicero pro Milone Oration. 38. [h] Idem Cicero in Catilinam.

daciâ, ſcelus anhelantem exterminat? ubi Piſonem[a], & [b] Gabinium duo buſta Reipublicæ inſectatur, & [c] Vatinio, & Antonio[d] inurit notas infamiæ ſempiternas?
4 Quid verò dici de jure civili ſubtiliter, & enucleatè poteſt, quod non pro Cæcinâ Cicero dixerit? nec una pro Cæcinâ oratio eſt, quæ oſtendat illum uberem, illum torrentem, & ſplendidum, illum ſublimem, & copioſum oratorem Lyſiæ, vel Calvi ſubtilitati non cedere; ſed omnes orationes in quibus habere locum hæc virtus poteſt, hanc laudem Ciceroni haudquaquam deſuiſſe declarant. Atque utinam omnes, quas Cicero habuit, orationes extarent, id clariùs, & apertiùs nobis appareret; ſed quæ ad nos pervenerunt, ſcriptæ ſunt ferè de rebus illuſtribus, atque magnis, ut raro locus eſſe poſſit tenuitati, ſubtilitatique ſermonis. Jam verò quum oratio vel ambitu verborum circumducta volvatur, ita ut extrema primis continuentur, & connectantur; vel in membra concidatur, vel utrumque genus miſceatur, & in membra cæſa oratio unâ tamen verborum comprehenſione teneatur; in his omnibus magnus eſt Cicero; ſive enim utitur circuitu verborum numeroſè cadentium, implet aures tantâ ſuavitate, ut quantumvis capaces nihil prorſus deſiderent; i-
5 taque Iſocrates ipſe, qui [e] numeros oratorios dicitur inveniſſe, & hac re maximè commendatur, numeroſâ oratione non vincit Ciceronem; ſive membratim, & cæſim dicit, videtur hoc ſolus genere uti ſcire dicendi; quod enim adjunctum eſt huic generi vitium, omnium maximè fugit ariditatem; & habet illa in minutas partes conciſa brevitas numerum quendam, & ſonum pleniorem, & admirabilem dignitatem; ſive utrumque genus miſcet, tum verò ſatiantur aures incredibili voluptate. Quid de ceteris oratoris virtutibus dicam? quis aptiùs vel ad benevolentiam auditorum aucupandam, vel ad docendos judices, vel ad attentionem conciliandam, vel ad invidiam in adverſarios concitandam, vel ad animos commovendos potuit exordiri? quia narrare lucidiùs, & adjunctâ bre-
6 vitate ornatius? quis diſponere ſcientiùs, ut argumenta, quæ ſunt validiſſima, primo, vel ultimo loco collocentur, expendantur, in animis judicum defigantur; quæ ſunt numero, non pondere valitura, conjiciantur in turbam? quis declinare cautiùs, quæ ſunt cauſæ nocitura; ita ut & quum adverſariorum tels fugit, prœliari videatur? quia docere diligentiùs, commovere vehementiùs? Lacrymas mehercule ciet etiam nobis, ad quos nihil ex cauſæ pertinent, quum vult miſericordiam concitare; quantum miſerationis illis commoviſſe cenſemus, qui vivam vocem audiebant, qui præſentes reos, mæſtos, ſordidatos videbant, qui de eorum capite, fortuniſque debebant judicare? Quid dicam, quàm omnia ſint inter ſe apta, coagmentata; nihil hiulcum, nihil leve, nihil affectatum; omnia fluere ſine curâ videantur, quæ nulla unquam cura aſſequatur? Has autem tot, tantaſque virtutes, qui non vident, nonne eos dicemus in tenebris, & ſummâ ignoratione verſari? qui quàm aberrent a vero, vel ex eo perſpicitur, quòd in diverſas abiere ſententias, ſicut illi, qui errore ducti de viâ declinarunt, eodem nunquam contendunt; itaque alii alios Auctores admirantur, & imitandos putant, nec inter ſe conſentiunt, quia ſunt expertes veritatis.

DISSERTATIO LIII.

De Philoſophiâ Ciceronis.

Oratores, & philoſophi iidem erant antiquitus; poſtea verò eorum inertiâ ſegregati ſunt.

QUi facultatem dicendi principes invenerunt, ſapientiæ quoque ſtudia coluerunt; & iidem & ſapientes, & eloquentes habebantur; iidem poterant dicendo populum commovere, & ingenia doctorum exercere diſputando; ſed conſequutis temporibus vel hominum inertiâ, 1
vel ingeniorum imbecillitate oratores ſapientiæ laudem non appetiverunt, & philoſophi contenti ſuis gymnaſiis forum non attigerunt; quamvis & oratores eſſent philoſophiæ non imperiti, & philoſophi dicendi copiâ, & orationis elegantiâ excellerent. Itaque neque veteres illi oratores Alcibiades, Critias, Theramenes, Pericles, neque Antiqui, qui dicendi vim perfecerunt, Antipho [f], Iſocrates, Lyſias, Lycurgus, Æſchines, Iſæus, Hyperides, Demoſthenes profeſſi ſunt rerum naturæ ſcientiam, aut de moribus diſputarunt; contra neque Plato, neque Ariſtoteles, neque Xenocrates, neque Speuſippus, neque Polemo, neque Theophraſtus, neque ullus alius, qui ſapientiam profiteretur, ex umbrâ, & otio in

[a] Cicero in Piſonem Orat. 37. [b] Idem Cicero de Provinciis Conſularibus Orat. 35. [c] Idem in Vatinium Orat. 33. [d] Idem in Philippicis. [e] Naucrates apud Cicer. de Orator. libr. 3. & in Oratore ad Brutum. [f] Plutarch. in Vit. X. Rhetor. & Photius in Bibliothec. 259. & ſeqq.

in pulverem, aciemque forenſem prodeun-
dum ſibi exiſtimavit, præter Demetrium
Phalereum; quem tamen [a] Cicero ſubti-
lem magis diſputatorem, quàm oratorem
vehementem putat. Immo tantum extitit
diſſidium inter philoſophiam, & dicendi
facultatem, ut & philoſophi oratores, ut
in Gorgia Plato, contemnerent, & philo-
ſophos oratores, quod facere ſolitus dici-
tur Apollonius Alabandenſis maximus e-
loquentiæ doctor, irriderent. Has autem
2 facultates naturâ conjunctas hominum ſo-
cordiâ ſeparatas, & inter ſe diſſidentes Ci-
cero ſolus copulavit; & ut aliis virtutibus
antecellit, ita vel hoc nomine vel maxi-
mè ceteris oratoribus præſtat. Nam alii
oratores partem eloquentiæ, non totam e-
loquentiam ſunt conſectati; Cicero nihil
intentatum reliquit; quæcumque illuſtra-
ri dicendo poterant, illuſtravit; alii quip-
pe oratores cauſas forenſes, & ſenatorias
actiones ad ſe putantes pertinere, philoſo-
phicas diſputationes non attigerunt. Qua-
propter humiliorem partem ſunt perſequu-
ti, altiſſimam, & uberrimam neglexerunt;
neque enim eloquentia foro tantùm, &
ſubſelliis judicum, & curiæ parietibus in-
cluditur; ſed has anguſtias aſpernata toto
Cœlo libera evagatur, nec ullam partem
Univerſi relinquit, & iiſdem, quibus na-
tura, terminis circumſcribitur; immo ſe
ſe attollit altiùs, & ad naturæ parentem
fertur, & quæ ſupra Cœlum poſita, inco-
gnita noſtris oculis philoſophiâ duce per-
ſcrutatur. Atque hic uberior eſt campus
3 eloquentiæ, ea materies benignior: hic ſe
reficit, hic exultat, hic triumphat oratio,
& auguſtiorem induit ſpeciem, quàm quum
in reis defendendis, accuſandiſque verſa-
tur; niſi fortè inter ſordes reorum habi-
tantem, quàm inter ſidera ſpatiantem ſplen-
didiorem putamus eloquentiam; magis ube-
rem, quum de apicibus juris, quàm quum
de totâ naturâ diſputat; magis auguſtam,
quum de rebus humanis, quàm quum de
divinis diſſerit; magis illuſtrem, quum te-
nebras judicibus offundit, quàm quum,
erroribus hominum patefactis, animos pul-
cherrimâ veritatis luce perfundit; quum
de unius hominis virtute, quàm quum de
ipsâ virtute verba facit, & in ejus auguſtiſ-
ſimâ ſpecie explicandâ verſatur. Enimve-
ro quanto gravior eſt perſona philoſophi,
quàm cauſidici, tanto eloquentiæ philoſo-
phanti, quàm cauſas agenti, latior campus
aperitur; hoc ivere proceres litterarum,
hoc [b] Plato ille divinus, hoc Theophra-
ſtus quum inceſſiſſent, non hominis ore
loqui, ſed ipſius Dei videbantur. Sed ora-
tores hoc auguſtius, & ſublimius, & ube-
rius eloquentiæ genus reliquerunt, ut de 4
Antiquis indicavimus; nec illi quidem, qui
poſt Ciceronem floruere, Ciceronis exem-
plo commoti hoc decurrere voluerunt;
nihil illi de rerum naturâ, de Mundo, de
ſideribus, de elementis, de rebus, quæ in
ſublimi cernuntur, de cauſis, quibus om-
nia gignuntur, & procreantur; nihil de
immortalitate animorum, de mentibus ſem-
piternis, quæ parentis imperia exequentes
Univerſum regunt, & moderantur, de ip-
ſo auctore, & conditore naturæ Deo, &
providentiâ, & fato, quibus omnia admi-
niſtrantur; nihil denique de juſtitiâ, de
animi magnitudine, de temperantiâ, cete-
riſque virtutibus, de officiis, de ſummo
bono, quo hominis felicitas continetur,
ſcriptum reliquerunt. Solus Cicero inge-
nii magnitudine inauditâ & in illo foren- 5
ſi genere dicendi principem locum occu-
pavit, & philoſophiam doctiſſimis, & elo-
quentiſſimis ſcriptis illuſtravit; quàm ino-
pem apud Latinos, & inornatam verborum
dote locupletavit, & eloquentiæ pulcherri-
mis ornamentis inſignivit; cujus de philo-
ſophiâ libros dumtaxat non laudant ſemido-
cti; qui nihil probant, niſi quod in ſcho-
lis audiverunt; qui ſqualloré ſermonis, &
illuvie, & ſordibus, tanquam ſues luto, de-
lectantur; docti verò ſemper ſunt admira-
ti, ſemper in Cœlum laudibus extulerunt;
& Ciceronem ſolum Platonis æmulum fuiſ-
ſe; & non ſolùm dicendi [c] auctorem præ-
ſtantiſſimum, ſed intelligendi prædicarunt.
Atque eo magis in philoſophiæ ſtudio e-
nituit eloquentia, & doctrina Ciceronis, 6
quòd non unius philoſophi placita, ſed
omnium explicavit; nam & ſententias Pla-
tonis, quem [d] omnibus antepoſuit, dili-
gentiſſimè expoſuit; & ſi quid eſt in Stoi-
cis acutum, contortum, breve expreſſit;
& tamen eorum ſpinas, ſalebraſque ſer-
monis vitavit, & Stoicorum ſcita non ſtoi-
cè, ſed elegantiſſimè, ornatiſſimeque enar-
ravit; nec Epicuri doctrinam prætermiſit,
quam doctiùs, erudititiuſque, quàm ipſi Epi-
curei ſolerent, pertractavit; nec ceſſit Pe-
ripateticorum ubertati, & ſcientiæ magni-
tudini in eorum placitis illuſtrandis; deni-
que omnes complexus omnium philoſo-
phorum diſciplinas, de omnibus Acade-
miæ more in utramque partem diſputavit.
Solus igitur non mancam eloquentiam,
ſed integram, & ab omni parte perfectam
eſt conſequutus, ſolus orator, ſolus elo-
quens appellandus, cui nihil omnino deſit.
Solum ergo, vel inprimis præcepta dicen-
di dantem audiamus; quum ille præſtan-
tiſſi-

[a] Cicer. de Officiis libr. 1. in princip. [b] Cicero in Bruto, ſive de Claris Oratoribus. [c] Cicer. in Oratore ad Brutum in princ. [d] Idem Cicer. in Oratore ad M. Brutum, & Tuſc. Quæſt. libr. 1.

tiſſimè docere poſſit artem, qui præſtantiſſimus artifex habeatur. Quæ cauſa fuit, ut hos libros de Oratore & anno, qui proximè elapſus eſt, explicaverimus, & in præſentiâ explicare pergamus; neque enim citò dimittendos eſſe arbitramur, quum in hos quidquid ſciebat, qui plurimum ſciebat, contuliſſe videamus.

DISSERTATIO LIV.

Cur philoſophiæ caput, & fons appelletur a Cicerone Socrates.

Præcipuæ philoſophorum ſententiæ ab Homero profluxerunt. Pythagoras ſapientis nomen, quo antiquitus inſigniebantur philoſophi, quum Deo ſolùm convenire cenſeret, repudiavit; & ſe philoſophum, hoc eſt ſapientiæ ſtudioſum nominavit. Hellanicus, & Acuſilaus, aliique Hiſtorici Herodoto vetuſtiores fuerunt. Thucydides adoleſcentulus, quum audiſſet Herodotum hiſtoriam ſuam recitantem illacrimatus eſt. Chriſtianæ ſapientiæ proceres Socratem inter inſignes ſanctitate viros recenſendum judicarunt. Socrates, quum in mercatu res venales vidiſſet, dixit, quàm multa non deſidero! Socrates fortis fuit in bello, & civicam meruit Xenophonte ſervato, & alia præmia fortitudinis ſuæ accepit, quæ Alcibiadi conceſſit.

REm vetuſtiſſimam, Auditores, eſſe philoſophiam omnes, qui
Homerum legunt, diligenter intelligunt; nam tot [a] occurrunt
in utroque ſummi Vatis opere
ex intimâ philoſophiâ petitæ ſententiæ, ut
dubitare non poſſimus, quin eâ tempeſtate philoſophiæ ſtudia colerentur; quas
1 Plutarchus [b] collegit libro ſanè quàm erudito, quo probat præcipuas philoſophorum
opiniones ab illo fonte, velut ab Oceano maria, & flumina, profluxiſſe; omneſque, qui philoſophiæ ſtudiis floruerunt,
ejus poëtæ lectione profeciſſe. Sed quum
philoſophia vetuſtate multis artibus antecellat, philoſophi nomen omnibus ferè facultatibus recentius invenitur; quum omnes conſentiant a Pythagora [c] primùm excogitatum; qui, quum antea philoſophi ſapientes vocarentur, ſapientis nomen princeps repudiavit; quia ſolùm divinæ illi, immortalique naturæ cenſuit convenire; homines falli, decipi, errare, nec unquam ad ſummam virtutem pervenire, ob eamque cauſam non poſſe dici ſapientes. Quapropter ſibi præclarum ſatis duxit, & magnificum, ſi veritatis, & ſapientiæ ſtudioſus, hoc eſt philoſophus haberetur; tantumque ſummi viri valuit auctoritas, ut omnes deinde, qui in ſapientiæ ſtudio verſabantur, philoſophi nomen aſſumpſerint; nemo auſus fuerit, ut antea, ſe appellare
ſapientem, niſi Epicurus. Quum autem & 2
philoſophia ſit heroicis temporibus vetuſtior, & philoſophiæ nomen a [d] Pythagora conſtet inventum, qui [e] Socratem multis ætatibus anteceſſit, cur a Cicerone caput, & fons philoſophiæ Socrates appellatur? his verbis, loco, quem ſuſcepimus [f] explicandum? *urgerent præterea philoſophorum greges jam ab illo fonte, & capite Socrate;* an potuit Socrates eſſe caput, & fons ejus diſciplinæ, quæ fortaſſe mille annis antiquior fuit Socrate? & tamen non uno in loco Cicero philoſophiæ parentem agnoſcit Socratem, ſed etiam in [g] ſecundo libro de finibus, ubi leguntur hæc verba: *quando enim Socrates, qui parens philoſophiæ jure dici poteſt, quidquam tale fecit?* Ad quos Ciceronis locos explicandos duas hujus appellationis rationes afferemus, quarum alteram hodierno, alteram craſtino die exponemus.
Equidem arbitror, Auditores, excellen- 3
tiam Socratis fuiſſe cauſam, cur philoſophiæ caput, & fons, & parens nuncuparetur; nam ſæpe uſuveniſſe animadvertimus, ut ii, qui ceteris in aliquâ diſciplinâ præſtiterunt, ejus parentes, inventores dicerentur, quamvis eam non primi in lucem protuliſſent. Herodotum Cicero [h] hiſtoriæ parentem appellavit, & tamen Herodoto vetuſtiores Hiſtorici reperiuntur; nam & [i] Hellanicus, & [l] Acuſilaus, & alii

---

[a] Plinius Natural. Hiſtor. libr. 2. cap. 6. & libr. 25. cap. 2. Macrob. in Somn. Scip. libr. 2. cap. 10. & libr. 1. Saturnal. cap. 12. & Quintilianus libr. 12. cap. 11. [b] Plutarch. in Homero. [c] Cicer. Tuſc. Quæſt. libr. 5. Quintilian. Inſtit. Orator. libr. 12. cap. 1. Clemens Alexandrin. libr. 1. Stromat. Euſebius de Præpar. Evangel. Lactantius libr. 3. de Falsâ Sapientiâ cap. 14. & Diog. Laërt. in Proœmio, & D. Auguſtinus de Civitate Dei libr. 18. cap. 37. [d] De tempore, quo Pythagoras floruit, Vid. Dionyſium Halicarn. Antiq. Roman. libr. 2. de Numâ, Diog. Laërt. libr. 8. ſegm. 45. in Vitâ Pythagoræ, Diodor. Sicul. in Excerptis Valeſianis, Cyrillum contra Julianum libr. 1. Euſebium in Chronico, & Aul. Gell. libr. 17 cap. 21. [e] De tempore, quo floruit Socrates Vid. Diog. Laërtium libr. 2. ſegm. 44. in Vit. Socratis. [f] Cicero de Oratore libr. 1. [g] Cicer. de Finibus libr. 2. in principio. [h] Idem Cicer. libr. 1. de Legib. [i] A. Gell. libr. 15. cap. 23. Clemens Alexandrin. Stromat. libr. 1. Joſeph. Antiq. Judaic. cap. 8. & Athen. libr. 2. & libr. 10. [l] Joſephus contra Apionem libr. 1. Clem. Alexandrin. Stromat. libr. 2. & Suid. in V. Ἀκουσίλαος.

Digitized by Google

lii ante Herodotum rerum geſtarum me-
moriam litteris mandaverunt; ſed quia non
admodum eloquenter, ſed rudi, & impo-
lito genere ſermonis hiſtoriam condide-
runt; Herodotus autem tanto artificio,
tantaque elegantiâ uſus eſt, ut Muſæ ipſæ,
quarum nominibus libros ſuos inſcripſit,
ſi vellent hiſtoriam ſcribere, non aliter ſcri-
pturæ fuiſſe viderentur, meritò parens hi-
ſtoriæ nominatur. Cujus ea ſuavitas eſt, &
4 concinnitas orationis, ut quum Thucydi-
des [a] adoleſcentulus audiſſet novem Mu-
ſas Hiſtoricum [ſic enim ejus libri appel-
lantur] recitantem, illacrymatus eſſe dica-
tur, excitatuſque ad parem laudem appe-
tendam. Eodem modo Ciceronem elo-
quentiæ Romanæ patrem, & caput, & fon-
tem a doctiſſimis viris animadvertimus nun-
cupatum; quum ante Ciceronem tot cla-
riſſimi oratores Romanum forum illuſtra-
rint. Poëta vetus in [b] Anthologiâ Demo-
ſthenem eloquentiæ patrem vocat; & ta-
men ſcimus, antequam Demoſthenes di-
cendi laude floreret, multos pæne perfectos
oratores extitiſſe. Quid Homerus nonne ca-
put, & pater poëticæ facultatis [c] dicitur,

...... a quo ceu fonte perenni
Vatum Pieriis ora rigantur aquis?

Quum Homero [d] multi vates præluxerint,
nec defuerint, qui idem [e] argumentum
pertractarint; quos non eſt neceſſe a me
nominari, quum id alibi [f] fecerim, Audi-
tores. Eadem planè ratione Horatius En-
5 nium patrem dixit his [g] verbis:

Ennius ipſe pater nunquam, niſi potus, ad
arma
Proſiluit dicenda......

Quia licèt Ennio Nævius, & alii vetuſta-
te præſtiterint, Ennius elegantiâ, & gra-
vitate carminum anteceſſit, & habitus eſt
Princeps [h] Latinorum poëtarum, antequam
Virgilii Muſa inclareſceret. Quod ſi pro-
pter excellentiam unuſquiſque dicitur &
caput, & fons ejus facultatis, in qua cete-
ris antecellit, quis philoſophiæ parentem,
& caput, & fontem Socratem audeat per-
negare? Is enim eſt ille, quem [i] Lactan-
tius Regem philoſophorum non dubitat
appellare; nam his utitur verbis: *non enim*
de Socrate,...aut Platone hoc ſaltem dicebat,
qui velut Reges habentur philoſophorum: is eſt,
quem oraculum Delphicum omnium Mor-
talium ſapientiſſimum appellavit his [l] ver-
bis:

Ἀνδρῶν ἁπάντων Σωκράτης σοφώτατος
Vincuntur omnes Socratis ſapientiâ.

Qui eo præſtitit acumine diſſerendi, ut 6
omnes, qui [m] ſapientiâ excellebant, cum
eo comparati pueri viderentur; &, ſi quan-
do congrederentur, victi, ſuperatique di-
ſcederent, quicumque ceteros vincebant
ingenii magnitudine, & diſſerendi ſcien-
tiâ; quæ [n] res magnam Philoſopho con-
flavit invidiam, qua ille poſtremò confla-
gravit; quum ſe publicè confutatos mo-
leſtè ferrent, qui antea ob opinionem ſcien-
tiæ magnam fuerant gloriam conſequuti;
quem iniquo judicio circumventum [o] A-
thenienſium civitas adeo deſideravit, ut ac-
cuſatores omnes vel exilio, vel morte mul-
ctaret, & ſe orbatam optimo parente, &
ob ejus injuſtam necem inexpiabili ſcele-
re obſtrictam putaret; qui [p] de Deo, di-
vinaque Providentiâ tam piè cogitavit, &
ſenſit, ut non defuerint Chriſtianæ ſapien-
tiæ proceres, qui Socratem inter inſignes
ſanctitate viros recenſendum judicarent. Ac
ſi ille ſapientiâ præſtat, qui non ore tenus
philoſophatur, ſed ea, quæ præcipit, mo- 7
ribus exprimit, & cujus vita cum ſermoni-
bus conſonat; quis fuit Socrate ſapientior?
qui tantâ temperantiâ vitam traduxit, ut e-
jus accuſatores, quum omnia, quæ in ipſum
criminosè dici poterant, collegiſſent, nul-
lum libidinoſum factum objecerunt; ut ex
graviſſimis Auctoribus [q] diſcas, & ex ip-
ſis criminibus, quibus eſt accuſatus; quæ
ſi quis detractâ calumniâ perpendat, non
crimina, ſed [r] laudes eximiæ videbuntur;
qui tam paucis contentus fuiſſe fertur, ut
in ſummâ paupertate lætiſſimus [ſ] vixerit.
Itaque quum in [t] celebri mercatu, & om-

 nibus

[a] Marcellinus in Vitâ Thucydidis, Photius Bibliothec. cod. 60. Suid. in V. Θουκυδίδης. [b] Anthol. libr. 5. epigr. 4. εἰς Δημοσθένην. [c] Ovidius Amor. libr. 3. Eleg. 8. de Mort. Tibulli. [d] Ælian. Var. Hiſtor. libr. 11. cap. 2. [e] Photius in Bibliothec. codic. 190. ex excerptis Hephæſtionis libr. 4. [f] Diſſert. 13. in Euripid. n. 2. & Diſs. 33. in Virgil. n. 3. [g] Horat. libr. 1. Epiſt. 19. [h] Lucretius libr. 1. de Rerum Natur. [i] Lactantius Firmianus libr. 3. cap. 17. de Fals. Sapient. [l] Galen. in Protreptico ad Artes, Juſtin. Martyr in Cohortatione ad Græcos, Scholiaſtes Ariſtophanis ad verſũ Ἀ'νηρεῖ ἆρ' ἐς Χαιρεφῶντα Σωκράτης e Nubib. Photius in Biblioth. cod. 246. Plinius libr. 7. cap. 31. & Lucianus de Saltatione. [m] Valer. Maxim. libr. 3. cap. 4. Div. Auguſtin. de Civitate Dei libr. 18. cap. 37. & Tertullian. in Apologet. [n] Plato & Xenoph. in Apologiis Socratis. [o] Themiſtius Orat. 2. Plutarch. de Invidiâ & Odio, Diogenes Laërtius libr. 2 ſegm. 43. in Vit. Socratis, Origen. contra Celſum libr. 1. Tertullianus in Apologet. & ad Nationes libr. 1. & D. Auguſtinus de Civitat. Dei libr. 8. cap. 3. [p] Lactantius Firmianus libr. 2. de Orig. Error. [q] Plato, & Xenoph. in Apolog. Socratis, & libr. 1. Memorab. & Diogen Laërtius libr. 2. in Vit. Socratis. [r] Diogen. Laërtius libr. 2. in Vit. Socrat. ſegm. 27. [ſ] Idem ibidem. [t] Cicer. libr. 5. Toſculan. Quæſtion. & Philo Judæus libr. Ὅτι ἄδετον τὸ θεῖον, & Diogenes Laërtius libr. 2. ſegm. 25. in Vit. Socrat.

nibos affluenti, quæ ad luxum, & com-
modom, & delicias hominum pertinent,
expoſitas res venales videret, quàm multa,
dixit; non deſidero! & oblata munera ma-
gni [a] pretii recuſavit; qui quàm patien-
8 ter ferret [b] ea, quæ duriſſima homines ar-
bitrantur, declarant ejus Inimici, qui dum
vitæ duritiam ipſi exprobrant, tolerantiam
viri magnificentiùs laudare non poſſunt.
Quid aotem de juſtitiâ dicam, cujus tuen-
dæ causâ non ceſſit minis, & potentiæ tri-
ginta tyrannorum; & quum in carcerem
conjectus, & capitali ſupplicio damnatus
poſſet cuſtodes corrumpere, poſſet immi-
nentem mortem evadere, maluit mori,
quàm injuriam facere Patriæ [c] legibus, &
exemplum præbere civibus legum eluden-
darum? quid de amore Patriæ, cujus ca-
ritate adductus, quum ab Archelao Ma-
cedoniæ [d] Rege accerſeretur, & a Scopâ
Caronio [e], & ab Euryeholo [f] Chariſtio;
maluit Athenis eſſe, & ſuos cives erudi-
re, & ad virtutem incitare, quàm apud
Reges ampliſſimum dignitatis gradum obti-
nere? Quid de conſtantiâ, qua ſic excelluit,
9 ut de eo compoſitum Horatii [g] carmen eſ-
ſe videatur:

Juſtum, & tenacem propoſiti virum
Non civium ardor prava jubentium,
Non vultus inſtantis tyranni
Mente quatit ſolidâ, neque Auſter
Dux inquieti turbidus Hadriæ,
Nec fulminantis magna Jovis manus;
Si fractus illabatur Orbis,
Impavidum ferient ruinæ.

Mitto fortitudinem in bello, qua civicam
meruit, Xenophonte [h] ſervato, & ad Poti-
dæam [i] commiſſo prœlio fortiſſimos Athe-
nienſium eſt judicatus, & præmio donatus,
quod ob animi magnitudinem conceſſit
Alcibiadi: nihil dico de modeſtiâ, qua
quum eſſet ſapientiſſimus [l], nihil ſe ſcire
præſeferebat: nihil de religione, qua quum
alia incerta eſſe affirmaret, nunquam dubi-
tavit, quin divinâ providentiâ Mundus re-
geretur: nihil de moderatione, qua res
proſperas, & adverſas tulit, ut ſemper eum-
dem [m] vultum, quem extolerat, domum re-
ferret. His autem virtutibus quum excel-
leret Socrates, & ſcientiæ magnitudini vi-
ta integerrimè acta reſponderet, meritò ha-
bitus eſt Mortalium ſapientiſſimus; ob eam-
que cauſam jore poteſt pater, & caput, &
fons philoſophiæ nuncupari.

DISSERTATIO LV.

De eodem loco Ciceronis.

Socrates in majore eſſe malo cenſebat injuriam inferentes, quàm accipientes; hos enim incommodo corporis, illos verò injuſtitiâ laborare. Diſcrepantes, inter ſeque pugnantes fuerunt plurimorum philoſophorum ſententiæ; tamen omnes a Socrate profluxerunt; & qua de causâ id acciderit.

SOcratem philoſophiæ caput, & fon-
tem, & parentem [n] a Tullio appel-
lari dicebamus heſterno die, non
quia fuerit philoſophorum vetu-
ſtiſſimus, philoſophiamque primus
invenerit, ſed quia ad altiſſimum ſapien-
tiæ faſtigium pervenerit; quippe & inge-
nii magnitudine inauditâ fuiſſe confirma- 1
vimus, & acumine diſſerandi tanto, ut
nemo ejus argumentis reſiſteret, omnes e-
jus diſputationibus victi, confutatique di-
ſcederent. Quod ſi ad mores componen-
dos inventa philoſophia eſt, & ille præ-
ſtantiſſimus philoſophorum eſt, cujus pul-
cherrimis præceptis vita reſpondet, nec
mores a doctrinâ diſcrepant; profectò So-
cratem habendum principem [o] Sapientom,
cujus integritas vitæ cum mentis acie, do-
ctrinaque certavit, & vicit ſanctitas morum
ingenii magnitudinem. Qua occaſione
ſumptâ de Socratis virtutibus verba feci-
mus, Auditores; quibus addas, licet, pa-
tientiam, qua pertulit injurias, nec exar-
ſit iracundiâ, nec de ultione cogitavit;
exiſtimabat quippe injuſtitiam ſummum eſ-
ſe malum, neque cum incommodis cor-
poris comparandum; & ideo in majore
malo eſſe cenſebat, qoi inferunt injuriam,
quàm qui accipiunt; accipientes quippe
incommodo corporis, inferentes injuſtitiâ
laborare; ob eamque cauſam nunquam
inju-

---

[a] Diogen. Laërtius libr. 2. ſegm. 25. in Vit. Socratis, Senec. de Benef. libr 5. cap. 6. & Ælian. Var. Hiſt. libr. 9. cap. 29. [b] Plutarch. de Liberis educandis, & libro de Irâ cohibendâ, & A. Gell. libr. 1. cap. 17. & libr. 2. cap. 1. [c] Cicer. Tuſc. Quæſtion. libr. 1. & Diog. Laërt. libr. 2. ſegm. 24. in Vit. Socrat. [d] Diogen. Laërt. ibid. Senec. de Benefic. libr. 5. cap. 6. Ariſtotel. Rhetoric. libr. 2. cap. 23. Liban. Declamat. 29. prope finem; aliter Marc. Antoninus libr. 11. ſect. 25. Τῶν εἰς ἑαυτὸν, & D. Jo: Chryſoſtom. libr. 2. adverſùs vituperatores Vitæ Monaſticæ. [e] Diog. Laërt. libr. 2. ſegm. 24. in Vit. Socrat. Liban. Declamat. 29. prope fin. [f] Idem Liban. ibid. [g] Horat. libr. 3. Od. 3. [h] Strabo libr. 9. de Delio, Plat. in Conviv. & Diog. Laërt. l. 2. ſegm. 22. in Vit. Socr. [i] Idem ſegm. 23. ibid. Plat. in Conviv. Plutarch. in Vit. Alcibiad. & Ælian. Var. Hiſt. libr. 3. c. 17. Vid. Athen. libr. 5. c. 15. [l] Phot. in Bibl. cod. 246. Cic. Academ. Quæſt. libr. 1. Lucian. in Hermot. Diog. Laertius ibid. ſegm. 32. & Iſidor. Peluſiota Epiſt. 241. [m] Ælian. Var. Hiſtor. libr. 9. cap. 7. Plin. Nat. Hiſt. libr. 7. cap. 19. & Seneca libr. 2. cap. 6. de Irâ. [n] Cicer. de Orat. libr. 1. & de Finib. libr. 2. in princ. [o] Plutarch. adv. Colotem.

injuriam injuriâ refutandam, ne in idem
malum, quo Inimicus afficitur, incidamus.
Quapropter & maledictis [a] laceſſitus non re-
2 ſpondit, & [b] calcibus, & pugnis conci-
ſus non retulit percuſſoribus gratiam; nec
eos dignos putavit, de quorum injuriâ
quereretur; ſed omnium maximum Socra-
ticæ tolerantiæ opus fuit, quod Xanthip-
pen [c] uxorem iracundam, moroſam, dif-
ficilem, contentioſam patienter tulit; quod
ego cum Herculis laboribus arbitror com-
parandum. Ajebat [d] autem Socrates in eo
ſe equeſtris rei ſtudioſos imitari; nam ſi-
cut illi equis refractariis, iracundis, fero-
cibus, acribus utuntur interdum, quò ce-
teris faciliùs poſſint imperare; ita ſe cum
importunâ, & contumaci feminâ vivere,
ut aliorum hominum importunitatem to-
lerare condiſceret; itaque nunquam exar-
ſiſſe irâ, nunquam ſuccenſuiſſe dicitur, quum
quotidianis moleſtiis, & uxoris jorgiis, &
moroſitate, & faſtidio irritaretur. Aliquan-
do [e] verò, quum ea, poſteaquam diu in-
clamaverat, & maledicta ingeſſerat, Socra-
tem aquâ calidâ perfudiſſet, nihil com-
motus, ſciebam, inquit, poſtquam tonuiſ-
ſet, pluviam eſſe venturam. Alcibiadi au-
3 tem [f] miranti, quòd uxoris quotidiana con-
vicia, odioſoſque clamores ferre poſſet, &
intolerandam eſſe mulierem affirmanti reſ-
pondit, quid tu? non fers anſerum cla-
morem? at, inquit Alcibiades, mihi ova,
& pullos pariunt; & mihi, ſubjecit Socra-
tes, Xanthippe filios gignit. Sed de ſcien-
tiâ Socratis, & virtutibus, & ſapientiâ ſin-
gulari ſatis, & abunde dictum eſt; venio
nunc ad alteram rationem, quam me ſum
pollicitus allaturum, quum exponendum
ſuſcepi, cur Socrates philoſophiæ pater,
& fons, & caput appelletur; quæ omnia
nomina in Socratem convenire nemo non
fateatur, qui quanti philoſophorum greges
ab illo prodierunt, animadverterit. Nam
Socratis diſputationes in omnem partem
fuſæ tantum, tamque diverſa ſentientium
philoſophorum proventum protulerunt;
ut ab eo omnes philoſophiæ principes, tan-
quam ab Oceano flumina, profluxiſſe vi-
deantur; & quemadmodum ex Apennino
quum plurimi fluviorum fontes oriantur,
ipſi fluvii non in idem pelagus, ſed in di-
verſa, penituſque inter ſe oppoſita maria,
ſuperum, & inferum deferuntur; ita ab
illo apice philoſophiæ Socrate quum mul-
tæ ſapientum familiæ profluxiſſent, non
in diverſas modò, ſed etiam in contrarias,
interſeque pugnantes abiere ſententias.
Nam quid tam diſcrepans, tamque diver-
ſum, quàm [g] Antiſthenis, & [h] Ariſtippi 4
ſummum bonum; quorum alter in virtu-
te, alter in corporis voluptate felicitatem
collocavit? & tamen uterque, ab eodem
fonte [i] tam diverſa decreta derivavit; un-
de Stoicorum, & Cynicorum, Cyrenaico-
rumque familiæ ſunt natæ. Quid tam diſ-
crepat, quàm a Stoicorum ſententiâ Aca-
demicorum, Pyrrhoneorumque [m] ſententia;
quorum alteri ſapientem putant [n] habere
φαντασίαν, ut loquuntur, *καταληπτικὴν*, id
eſt *comprehendentem*, nec [o] falli, nec opina-
ri; alteri nihil [p] poſſe comprehendi, in om-
nibuſque aſſenſum ſapienti ſuſtinendum;
eæ tamen ſententiæ a Socrate originem
ducere inveniuntur. Nam licèt [q] Stoico-
rum auctor Zeno Citticus auditor Socratis
non fuerit; tamen [r] ia verecundiâ vitæ po-
tiùs, quàm ſententiis a Cynicis diſcrepa-
vit; idcirco ſatyrarum ſcriptor eximius
Juvenalis [ſ] dixit:

Atqui nec Cynicos, nec Stoica dogmata legi
A Cynicis tunicâ diſtantia.....

Nam Cynici, quod eſt turpe naturâ, nuſ-
quam faciendum putabant; quod non eſt 5
turpe, non [t] occultandum; itaque multa,
quæ ſint abſurda, ſi referantur, in propa-
tulo perpetrare non verebantur; Stoici
habebant communis moris, & verecundiæ
rationem; Cynici verò a Diogene, qui So-
craticum [u] Antiſthenem audivit, ſunt or-
ti. Ab eodem autem fonte fluxerunt Aca-
demici, quum [x] Plato, veteris Academiæ
conditor, fuerit Socratis auditor longè cla-
riſſimus. Eadem diverſitas inter Peripate-
ticorum, Stoicorumque ſummum bonum
reperitur; nam Stoicorum [y] bonum ſim-
plex, & in unâ virtute ſitum; Peripate-
tico-

---

[a] Seneca de Coſtantiâ Sapient. cap. 18. [b] Diogen. Laërt. libr. 2. ſegm. 21. in Vitâ Socrat. Plutarch. de Liberis educandis. [c] Diogen. Laërtius ibid. ſegm. 36. Seneca de Conſtantiâ cap. 18. A. Gell. libr. 1. cap. 17. Xenoph. in Convivio, & D. Jo: Chryſoſtom. Hom. 16. in Epiſt. 1. D. Paul. ad Corinthios. [d] Diogen. Laërt. ibid. [e] Diog. Laërt. ibidem, & Seneca cap. 18. de Coſtant. Sapientis. [f] Diogen. Laërt. ibid. [g] Diogen. Laërt. libr. 6. ſegm. 10. in Vitâ Antiſthenis. [h] Cicer. libr. 2. de Finib. & libr. 2. Diſputat. Toſcul. [i] Cicer. Academicar. Quæſt. libr. 2. Diogen. Laërtius libr. 2. ſegm. 65. in Vitâ Ariſtippi, & libr. 6. ſegm. 2. in Vit. Antiſthenis. [l] Cicero de Oratore libr. 3. & Academicar. Quæſt. libr. 2. [m] Diogen. Laërtius l. 9. in Vitâ Pyrrhon. [n] Cicero Academ. Quæſt. libr. 1. ad M. Varronem. [o] Cicero ibid. Lactant. Firmian. de Falsâ Sapient. libr. 3. cap. 4. [p] Diogen. Laërt. libr. 9. in Vit. Pyrrhon. in princip. & Senec. Epiſt. 88. [q] Senec. Conſolat. ad Helviam cap. 12. & Cicer. Acad. Quæſt. libr. 2. [r] Vid. Cicer. de Orator. libr. 3. & Diog. Laërt. in Vit. Menedemi libr. 6. ſegm. 105. [ſ] Juvenal. Sat. 13. v. 117. [t] Cic. de Off. l. 1. [u] Diogen. Laërt. in Vit. Diogen. libr. 6. ſegm. 21. Ælian. Var. Hiſt. libr. 10. cap. 16. & D. Hieron. l. 2. adverſ. Jovinian. [x] Diog. Laërt. in Vit. Platon. libr. 3 ſegm. 6. & libr. 2. ſegm. 47. in Vit. Socr. in fin. & in Proœm. [y] Cic. Tuſc. Quæſt. l. 5. & de Fin l. 4. Clem. Al. Str. l. 2. & Sext. Empir. adverſ. Mathem. l. 10.

ticorum [a] multiplex, & in externis fortunæ, & corporis, & animi bonis collocatum; adeo ut nihil eorum ſit, quæ vulgus admiratur, quod non Peripatetici expetendum eſſe fateantur. Cauſa tantæ ſen-
6 tentiarum varietatis inter Socratis auditores ſuit, quòd quum Socrates nihil affirmaret, ſed eos plerunque refelleret, qui ſapientiæ nomine ſe circumſpiciebant, eveniebat, ut in contrarias partes diſputando ferretur; quum autem unuſquique auditorum, quæ maximè probaret, excerperet; in diſſidentes inter ſe opiniones conceſſerunt; itaque alius in Socratico ſermone auſteritatem adamavit, alius acumen ſuſpexit, alius vim cuncta redarguendi; alium cepere laudes voluptatis, alium ſpecies honeſtatis, alius denique alia comprobavit. Sic omnium ſententiarum, quæ ſunt a doctiſſimis viris celebratæ, quaſi fontes fuerunt Socraticæ diſputationes; jure igitur Socra-
7 tes philoſophiæ caput, & fons, & pater nuncupatur; quum tot ab eo familiæ philoſophorum profluxerint. Nam quemadmodum Dionyſius in Priegetico Romam omnium urbium matrem appellat,

Μητέρα πασάων πολίων,

non quod omnes urbes condiderit, ſed quòd multas colonias deduxerit, multas urbes conſtituerit; ita Socrates philoſophorum pater dici poteſt; non quòd inventor fuerit philoſophiæ, quæ tam antiqua eſt, ut [b] Dei donum, inventumque clariſſimis Auctoribus fuiſſe videatur; ſed quòd [c] innumeræ philoſophorum familiæ ab eo, velut fonte, manarint.

DISSERTATIO LVI.

De eodem loco Ciceronis.

Boëthius, quum philoſophiam veſte lacerâ inducit, ſignificare vult Socratis, & Platonis auditores pugnantibus inter ſe ſententiis philoſophiam dilaceraſſe. Socraticus pro philoſophico uſurpatur; hinc lucem accipiunt multi Auctores.

BOëthius [d] ille Severinus & ſapientiæ auctor non ignobilis, & divinitatis eximius contemplator in aureo libello, qui de conſolatione inſcribitur, inducit philoſophiam ſecum colloquentem, eamque mirificis coloribus exprimit, & ob oculos ponit. Quid ego ſpeciem ejus vobis deſcribam, quid admirabilem oris dignitatem, quum eam vir ille non deſcripſerit, ſed
oculis pæne ſubjecerit? quid ejus maje- 1
ſtatem humanâ auguſtiorem modò caput inter nubes condentis, modò ſideribus inſerentis, modò ad humanæ ſtaturæ modum ſubmittentis? quid vividos oculos, & vultus acrimoniam vobis exponam, & eloquentiæ coloribus pingam auditores? Reliqua non eſt neceſſe admodum recenſere; unum eſt, quod ad id pertinet, de quo heſterno die dicebamus; idem Boëthius tradit philoſophiæ veſtem non fuiſſe integram, & illæſam, ſed laceram, penituſque diſcerptam; ſic autem philoſophiam effeciſſe Socratis, & Platonis auditores, qui quum ſapientiam univerſam, quæ in illis Auctoribus fuit, tenere non potuiſſent, eam in partes diſtraxerunt, & quaſi lacerarunt.
Et ſanè ſectatores Socratis, excepto Plato- 2
ne, qui philoſophiam auxit, ornavit, theſaurum ſapientiæ collectum diſſipaverunt, fontemque uberem, & inexhauſtum in varios, & in oppoſitas partes tendentes rivulos diduxerunt; adeo ut quot capita, tot Socraticorum ſententiæ cenſeantur. Nam præter eos, quos modò nominavi, a Socrate eſt inſtitutus [e] Phædo Elienſis, a quo Eliaci philoſophi ſunt appellati; ab eodem doctus eſt Euclides [f] Megarenſis, qui ſummum bonum, quod Unum eſſet, eſt arbitratus, a quo Megareorum [g] ſecta eſt nuncupata; qui ſunt Eriſtici quoque dicti, & Dialectici, quòd acerrimi eſſent in diſpu-
tan-

[a] Cicer. Tuſculan. Quæſt. libr. 5. & Lactantius Firmianus libr. 3. de Fals. Sapient. cap. 7. [b] Cicero Tuſcul. Quæſt. libr. 1. [c] Vid. Juſt. Lipſium Manuduct. ad Stoicam Philoſoph. libr. 1. capit. 8. [d] Boëthius libr. 1. Proſa 1. de Conſolatione Philoſophiæ. [e] Diogen. Laërt. in Vitâ Phædonis libr. 2. ſegm. 105. Aul. Gellius libr. 2. cap 18 & Origen. libr. 1. contra Celſum. [f] Cicer. Tuſcul. Quæſt. libr. 2. [g] Diogen. Laërt. in Vit. Euclidis libr. 2. ſegm. 106. & Lactantius Firmianus libr. 3. de falsâ Sapient. cap. 12.

tando, & ſanè quàm contentioſi, & in Dialecticâ plurimum operæ, ſtudiique conſumerent. Socratis etiam auditor fuit &
3 Theodorus[a], qui ἄθεος eſt nuncupatus, a quo[b] Theodorea philoſophorum familia originem duxit; quæ multitudo familiam ducentium philoſophorum, qui e Socratis ludo, quaſi heroës ex equo Trojano, prodierunt, effecit, ut Socratis nomen ipſius philoſophiæ nomen haberetur; quare Socraticus interdum a poëtis pro philoſophico uſurpatur; ſic Propertius[c] ait:

Quid tua Socraticis tibi nunc ſapientia libris
Proderit, aut rerum dicere poſſe vias?

Quo in loco Socraticos libros vocat ſcripta philoſophorum, quum Socrates de philoſophiâ[d] nihil omnino conſcripſerit, & nulla ingenii monumenta, præter inſignes omni laude diſcipulos, reliquerit; eodem etiam ſenſu Horatius[e] dixit:

Quum tu coëmptos undique nobiles
Libros Panæti, Socraticam & domum
Mutare loricis Hiberis
Pollicitus meliora tendis.

Nec aliâ ſignificatione[f] Petronius Arbi-
4 ter Socraticum gregem nominavit his verbis:

Mox ex Socratico plenus grege mittat habenas,
Liber & ingentis quatiat Demoſthenis arma.

Ubi præcipit oratori futuro, antequam forum attingat, & in agendis cauſis verſetur, non modò imbuendam, ſed implendam mentem philoſophorum ſermonibus, atque præceptis, quos poëtico more ſocraticum gregem nominat. Eodem modo Juvenalis eos, qui triſtitiâ vultus, & habitu corporis philoſophiam mentirentur, & virum ſibi vellent, & muliebria paterentur, ſignificare quum[g] vellet, dixit:

...... caſtigas turpia, quum ſis
Inter Socraticos notiſſima foſſa cynædos.

Neque enim notare voluit Socraticos, tanquam turpiſſimo vitio laborantes, quod aberat a gravitate, & temperantiâ Socraticorum; ſed Socraticos appellavit homines, qui philoſophi nomen ſibi arrogarent; & Socraticos dixit cynædos eos, qui quum molles eſſent, & effeminati, ſe philoſophos eſſe ſimularent, & obtentu gravitatis populum fallere conarentur; cujus generis homines nunquam defuerunt. Hæc au-
5 tem, quæ de Socrate diximus, ſi quis reputet, non mirabitur a Cicerone tam honorificè Socratem nominari. Illud etiam in hoc loco eſt adnotandum Ciceronem, quum de Socraticis loquitur, maximè propriè tribuere ipſis vim in eas anguſtias diſputando compellendi, ut nihil ſe ſa ſcire faterentur; ſic enim[h] ait: *urgerent præterea philoſophorum greges ab illo fonte, & capite Socrate, nihil te de bonis rebus in vitâ, nihil de malis, nihil de animi permotionibus, nihil de hominum moribus, nihil de ratione vitæ didiciſſe, nihil omnino quæſiſſe, nihil ſcire convincerent.* Fuit[i] quippe ea facultas propria Socratis, eaque vis, & acumen diſſerendi, ut eos, quibuſcum diſputabat, quamvis doctrinâ, aut aliâ dote præſtantes, nihil ſcire convinceret, nullo in numero eſſe demonſtraret. Sic[l] Alcibia- 6
dem ingenio, formâ, divitiis[m], quibus ceteros Athenienſes præſtabat, inflatum, & ſe peritum ſatis adminiſtrandæ Reipublicæ putantem, & eâ fiduciâ elatum ad gubernacula civitatis accedere cogitantem ita confutavit[n], & tumentes ejus ſpiritus compreſſit, & dicendo coërcuit, eumque oſtendit ignarum tractandæ Reipublicæ, ut florentiſſimum adoleſcentem lacrymari cogeret; quum ipſum & fortunæ ſuæ, & indolis, & virtutis, & ſcientiæ pæniteret. Sic[o] Eutyphronem abſolutiſſimam rerum divinarum doctrinam ſe tenere gloriantem ita exagitavit, & quidquid affirmaret, negare compulit, ut Eutyphron[p] Socratem Dædalo compararet; nam quemadmodum ille[q] ſtatuas, quæ nunquam in eodem loco manerent, ſed circumagerentur, faciebat; ita Socrates efficeret, ut ſermones nunquam haberent quidquam firmi, & conſtituti; ſed ſubterſugerent, & ſusdeque verterentur. Sed Eutyphron, quamvis 7
moleſtè ferret ſuas rationes a Socrate labefactatas, & quidquid dixerat, impugnatum, & everſum; tamen Socratis diſputatione multum profecit; nam eâ commotus ab accuſatione patris deſtitit, quem in judicium capitis vocare cogitabat. At[r] Anytus eodem modo confutatus, & in anguſtias compulſus, & ſilere coactus exarſit irâ, & Socratem judicio capitis arceſſivit; ad quam rem multos habuit adjutores, quia Socrates multos offenderat, qui acumine diſſerendi victi a Socrate ægrè ferebant ſapien-

[a] Politian. in Miſcell. cap. 35. in med. [b] Diogen. Laërt. libr. 2. ſegm. 97. in Vit. Ariſtippi, & Suid. in V. Θεοδώρειοι ἐκλήθη. [c] Propert. libr. 2. Eleg. 25. ſive ultim. ex emendar. Scaliger. [d] Plutarchus de Fortun. vel Virtute Alexandr. Orat. 1. [e] Horat. libr. 1. Od. 29. [f] Petronius Arbiter in Satyric. [g] Juvenalis Satyr. 2. verſ. 10. [h] Cicer. de Oratore libr. 1. [i] Plutarch. Quæſt. Platonic. in princip. [l] D. Jo: Chryſoſtom. adverſ. Vituperatores Vitæ Monaſticæ libr. 2. [m] Ælianus Var. Hiſtor. libr. 3. cap. 28. [n] Plutarch in Vit. Alcibiad. [o] Plato in Eutyphrone, Diogen. Laërt libro 2. ſegm. 29. in Vit. Socratis. [p] Plato in Eutyphrone, ſive de Sanctitate in fine. [q] Diod. Sicul. libr. 4. Plato in Menon. Calliſtrat. in Statuis, Lucianus in Philopſeude, Ariſtotel. de Anim. libr. 1. cap. 4. & Dio Chryſoſtom. in Corinth. ſive Orat. 37. [r] Plato in Menone, & Diogen. Laërt. libr. 2. ſegm. 38. in Vit. Socratis.

pientiam ſuam antea celebrem, & præmiis auctam ludibrio haberi. Jure igitur Cicero Socraticum illum gregem philoſophorum id proprium habere teſtatur, ut eos, contra quos diſputaret, nihil ſcire convinceret; eſt enim is mos acceptus a Socrate, quo referti ſunt Platonis, & Socraticorum libri; ideo nonnulli volunt Platonem nihil prorſus affirmaſſe, ſed aliorum tantummodo ſententias evertiſſe.

DISSERTATIO LVII.

De Academicis, & Pyrrhone.

Plato exiſtimabat animos, antequam in corpus deſcenderent, nihil ignoraſſe. Pyrrho neque currus concitatos in viâ declinabat, neque ullo pericula. Perperam Plinius Heraclitum, & Diogenem cynicum inter eos, quos Græci ἀπαθεῖς vocant, collocat; nam Stoici arbitrabantur Sapientem affectus quidem ſentire, ſed non illis aſſentiri; Stoici autem a Cynicis non diſcrepabant.

QUom Plato ſummus Auctor intelligendi divinis illis dialogis diſputantem Socratem ſemper induxerit, neceſſariò ſocraticum diſputandi morem ſemper expreſſit; Socrates autem quum nihil prorſus affirmaret, ſed aliorum dicta refelleret,
1 Platonis quoque dialogi plerunque videntur magis in falſis opinionibus redarguendis, quàm in patefaciendâ veritate verſati. Qui mos alioquin ſententiæ Platonis congruebat, & erat aptiſſimus; namquum Plato cenſeret animos, antequam [a] in corpus deſcenderant, inſitas omnium rerum habuiſſe rationes, nec ullam diſciplinam ignoraſſe, non docendos homines putavit, ſed ad memoriam rerum cognitarum excitandos. Idcirco non aperit, quid ipſe ſentiat [ſic enim doctoris munere fungeretur] ſed in varias partes diſputando fertur, falſaſque ſententias confutat; & interrogationibus utitur, & elicit latentem in animis veritatem, ut unuſquiſque poſſit ea, quæ jam novit, reminiſcendo recognoſcere. Quapropter induxit [b] Socratem prædicantem ſe obſtetricia filium obſtetricis officio fungi; nam ſicut obſtetrix non procreat partum, ſed procreatum educit, & excipit, & adjuvat parientem; ita ſeſe non veras inſerere in animis opiniones; ſed iis, quorum mens feta eſt, & parere concupiſcit, præſtò eſſe, & auxilium ferre laborantibus; ut non imperfectum, ſed integrum, & maturum, & vitalem veritatis, & ſcientiæ proferant fetum. Sed ab eâ ratione diſputandi, qua plerumque utitur 2
Plato, qua nihil affirmat, aut negat, ſed aliorum ſententias expendit, examinat, confutat, redarguit, ortum duxit [c] Academia; novam dico (nam [d] vetus a Platone inſtituta habuit ſua decreta, quæ defenderet) cujus auctores, quum Platonem putarent nihil eſſe certum credidiſſe, ipſi quoque veri, falſique judicium ſuſtulerunt. De hac Cicero [e] loquitur loco, quem explicamus, ubi ſic ait: *inſtares Academia, quæ, quidquid dixiſſes, id te ipſum negare cogeret*; quo loco morem tangit Academiæ contra omnium ſententias diſputandi; nam quum [f] Academici negarent quidquam poſſe comprehendi, omnibuſque veris viſis putarent admixta quædam falſa tantâ ſimilitudine, ut diſcerni nullius ingenio poſſent, neceſſariò eum omnibus, qui aliquam ſententiam tuebantur, aliquid certum judicabant, bellum gerebant ſempiternum; & eo acumine diſſerendi, eâ doctrinæ magnitudine, eâ dicendi copiâ valebant, ut non facilè quis eorum laqueos evitaret, aut verborum flumini reſiſteret; ideo [g] Cicero dixit: *quæ quidquid dixiſſes, id* 3
te ipſum negare cogeret; & tamen, quum Academici clariſſimis rebus eriperent lucem, aliud alio occurrere ſapienti probabilius, quod ſequatur, arbitrabantur. Quare videntur [h] Academici a Pyrrhone diſcrepaſſe; nam Pyrrho [i] nec hanc probabilitatem reliquit, qua ſapientis animus moveretur; ſiquidem ipſum ferunt [l] neque currus incitatos in viâ declinaſſe, neque ulla pericula ſubterfugienda cenſuiſſe, cognatorumque, & Amicorum curâ ſervatum, qui ipſum pone ſequerentur; adeo vir ille nullius viſi probabilitate animum in ullam partem inclinabat. Quæ ut in majus aucta crediderim; ita [m] conſtat Pyrrhonem, quum tempeſtate ſævâ jactaretur, ceteris, qui unà vehebantur perterritis, & vota facientibus, in navi ſuem conſpicatum, qui intrepidè glande veſcebatur, oſtendiſſe ſociis, & talem in omni periculo, & terrore futurum ſapientem affirmaſſe; non ſolum

[a] Plato in Theæteto, vel de Scientiâ, & in Phædone, vel de Animâ. [b] Plato in Theæteto in fine. [c] Diog. Laërt. in Vit. Arceſilai libr. 4. ſegm. 28. Euſebius de Præparat. Evangel. libr. 14. ex Numenio Pythagoric. cap. 2. Cicero de Orat. libr. 3. & Academic. Quæſt. libr. 1. & Suid. in V. Ἐπέχω. [d] Vid. Diſs. 55. in Cic. n. 5. [e] Cicer. de Orator. libr. 1. [f] Idem Cic. de Finib. libr. 2. & Senec. Epiſt. 88. [g] Cic. de Orat. l. 1. [h] A. Gell. libr. 11. cap. 5. [i] Cic. in Lucull. ſive Academic. Quæſt. libr. 2. [l] Antigonus Caryſtius apud Diog. Laërt. libr. 9. ſegm. 62. in Vit. Pyrrhonis. [m] Idem Diogen. Laërt. ibid. ſegm. 68.

lùm timoris ictus animo non admittentem, ſed ne ſentientem quidem. Idcirco [a] Pli-
4 nius Pyrrhonem inter eos, quos ἀπαθεῖς Græci vocant, recenſet: *exit*, inquit, *hic animi tenor aliquando in rigorem quemdam, torvitatemque naturæ duram, & inflexibilem, affectuſque humanos adimit, quales apathes Græci vocant multos ejus generis expertos, quodque mirum ſit auctores maximè ſapientiæ, Diogenem Cynicum, Pyrrhonem, Heraclitum, Timonem*. Quod de [b] Heraclito verum prorſus non puto; quum quoties in publicum prodiret, fleviſſe dicatur miſericordiâ motus calamitatum, quibus homines conflictantur; ex quo [c] Seneca illum miti animo fuiſſe, ſed nimis imbecillo arbitratur. Nec in Diogenem cynicum verè cecidit
5 hæc vacuitas affectuum humanorum; ſiquidem Diogenes a ſententiâ Stoicorum non diſcrepabat; immo [d] Stoici a Cynicis non diſſentiebant; Stoicorum eſt autem affectus quidem ſentire ſapientem, ſed non affectibus aſſentiri; ita volunt in ſummo periculo conſtitutum impalleſcere quidem, & animo commoveri, ſed nihil tribuere timori; non flere, non ejulare, non cedere ſponte terrori, nec quidquam facere indignum ſapientis gravitate, & conſtantiâ; perſtringi denique affectibus, non vulnerari. Quod autem de Timone addit, ve-
6 rum puto, ſi de Timone Sillographo loquatur, quem conſtat ſectatorem [e] Pyrrhonis fuiſſe; quem ejus complexum eſſe diſciplinam declarant Silli, [f] maledicentiſſimum poëma, Pyrrhonem laudibus ferentes, quum ſcateant maledictis in alios philoſophos conjectis; ſed de Timone [g] qui μισάνθρωπος, hoc eſt *oſor hominum*, aſt appellatus, falſum inprimis reor; nam quomodo ἀπαθὴς ille, qui ab odio, quod teterrimus eſt affectus, nomen invenit? Solus igitur Pyrrho auctor fuit omnes animi perturbationes exuendi, nullique viſo cedendi, & momenta rationum inter ſe conferendi, nec uni magis, quàm alteri aſſentiendi; ideirco Lucianus inducit Pyrrhonem cum trutinâ, qua ſe dicit rationes ponderare, & eorum paria examinare pondera. Appellati ſunt autem, qui hanc phi-
7 loſophandi rationem ſequebantur, ab auctore Pyrrhone Pyrrhonei, vel [h] Sceptici ἀπὸ τοῦ σκέπτεσθαι, *a conſiderando*, quod nunquam quidquam ſtatuerent ita eſſe; ſed ſemper conſiderarent, inquirerent, deliberarent; vel ἐφεκτικοὶ, eo quod aſſenſum ſuſtinerent; vel ἀπορητικοὶ a *dubitando*, quòd nihil affirmarent, de omnibus dubitarent; vel Ζητητικοὶ, quòd verum ſemper inquirerent; quo nomine ab Academicis diſcrepabant; nam [i] Academici negabant verum poſſe reperiri; Sceptici poſſe inveniri inquirendo profitebantur. Ex quo tria ſumma genera philoſophorum fuiſſe deprehenduntur; Dogmatici, Academici, Sceptici; Dogmatici veritatem a ſe inventam gloriantur, Academici poſſe inveniri non arbitrantur, Sceptici ſemper quærunt, licèt nunquam invenerint.

DISSERTATIO LVIII.

Ejuſdem Argumenti.

Carneades Romanos ad philoſophiæ ſtudium commovit. Peripatetici ab ambulando *nomen acceperunt. Lyceum quidam a Piſiſtrato, alii a Pericle conditum tradunt. Cynoſarges erat gymnaſium, in quo nothi exercebantur, quia Herculi eſſet conſecratum; qui, quum immortali patre, matre autem mortali eſſet procreatus, nothus quodammodo videbatur; in eo gymnaſio Themiſtocles exercebatur, quòd Thraciâ matre natus nothus habebatur.*

Quum de philoſophorum, quas Cicero tangit hoc loco, proprietatibus ageramus, attigimus morem Socratis adversùs omnes opinioues diſputandi, a quo morem Academicorum diximus profluxiſſe; hac occaſione ſumptâ de Pyrrhone, 8
qui non multum ab Academiæ ſententiâ diſcrepavit, verba fecimus; hodierno die de eodem Pyrrhone, & Academicis diſſeremus. Eſt enim, Auditores, operæ pretium cognoſcere, quid Pyrrhoni propoſitum fuerit, quum ſemper aſſenſum ſuſtinebat, quum omnibus viſis reſiſtabat, quum nihilo magis hoc, quàm illud eſſe ſtatuebat. Habebat in opinabilibus vacuitatem perturbationum conſequi, quam ἀταραξίαν Sextus [l] Empiricus vocat; qui enim nihil eſſe bonum, aut malum, nihil fugiendum, aut appetendum judicat, non deſiderio commo-

[a] Plinius Natural. Hiſtor. libr. 7. cap. 19. [b] Ælian. Var. Hiſtor. l. 8. cap. 13. Senec. de Irâ l. 2. cap. 10. & de Tranquillit. cap. 15. [c] Senec. de Irâ libro 2. cap. 10. [d] Diſſ. 56. in Cicer. num. 5. [e] Diogen. Laërt. libr. 9. ſegm. 109. in Vit. Timonis, & Suid. in V. Τίμων Φλιάσιος. [f] Diogen. Laërtius & Suid. ibid. & Athen. libr. 8. cap. 3. [g] Diogen. Laërt. ibid. ſegm. 112. & Suidas in V. Τίμων μισάνθρωπος, & Lucianus in Dialogo, cui titulus: Τίμων, ἢ μισάνθρωπος. [h] Aul. Gell. libr. 11. cap. 5. Paol. Man. in Adag. *Pyrrhonia heſitatio*. [i] Seneca Epiſt. 88. Lactant. Firmian. de Fals. Sapientiâ libr. 3. cap. 7. [l] Sextus Empiric. in Pyrrhon. Hypotypoſ.

movetur, non angitur timore; in his au-
tem, quæ neceſſariò accidunt, volebat me-
diocriter affici. Nam qui exempli causâ in
corporis cruciatu conſtitutus putat eſſe ma-
lum, putat aſperum, & non ferendum dolo-
rem; non ſolùm accipit ſenſum doloris,
non ſolùm afficitur neceſſariò incommodo;
ſed etiam cruciatur animo, quòd ſe in ma-
lo eſſe, quòd ſe miſerum, aut ſaltem æ-
rumnoſum putat; qui verò nihil tale o-
pinatur, non caret quidem ſenſu dolo-
ris, ſed nihil præterea ſibi aſciſcit mali;
non perturbatur opinione præſentis in-
commodi, non æſtuat, non jactatur, non la-
borat ægritudine, non inquietatur. Hanc
2 animi conſtitutionem Philoſophus appe-
tebat, quam μετριοπαθείαν appellabat; ne-
que enim negabat affici dolore ſapien-
tem, aut eſſe in voluptate, neque appa-
rentia tollebat Pyrrho, ſed ea, quæ de ap-
parentibus dicuntur; exempli gratiâ, con-
cedebat dulce mel videri; eſſe dulce non
concedebat: videri vitandum morbum,
non eſſe vitandum; & cetera eodem mo-
do. Ut autem omnia incerta redderet,
& ſemper cohiberet aſſenſionem, quod
ἐπίχειν Sceptici dicunt, decem modos exco-
gitavit, quibus eædem res diverſæ viden-
tur; quos qui noſſe deſiderat, adeat [a] Sex-
tum Empiricum; nobis quippe in animo
non eſt in his explicandis diutiùs immo-
rari, quibus eſt de Academicis, ut polli-
citi ſumus, diſſerendum. Huic alioquin
3 ſimiles Academici, niſi quòd aliquid pro-
babile, quo moveretur ſapiens, relinque-
bant, in tres quaſi claſſes diſtributi ſunt;
nam & Academia vetus fuit ab illo prin-
cipe & intelligendi, & eloquendi Pla-
tone [b] inſtituta; ſed ea clariſſimis rebus
lucem non auferebat (Plato quippe, ut ait
Diogenes [c] Laërtius, quæ intellectu com-
prehenderat, ea vera eſſe affirmabat, falſa
redarguebat, ab oſcuris aſſenſum cohibe-
bat) hanc media eſt conſequuta, quam in-
venit [d] Arceſilas; qui primus inſtituit, non
quid ipſe ſentiret, exponere, ſed quod a-
lii dixiſſent, confutare. Hic omnia errore
teneri, omnia tenebris circumfundi confir-
mavit; quare ne ſapiens labatur, ne turpi-
ter erret, aſſenſum ab incognitis ſuſtinen-
dum; nec enim quidquam errore turpius,
aut magis alienum ſapientis dignitate, &
præſtantiâ. Huic acerrima fuit cum Stoi- 4
cis dimicatio, quorum ſecta auctore [e] Ze-
none Cittieo tum primùm proferebatur;
cui quum indignum ſapiente videretur,
cuiquam falſo aſſentiri, arripuit id Arce-
ſilas, & quum falſi, verique nullam eſſe
certam notam judicaret, conſentaneum
putavit nihil affirmare ſapientem. Ab hoc
autem parum Carneades diſcrepavit, quem
ab Arceſilâ [f] quartum auctorem novæ A-
cademiæ [g] fuiſſe perhibent. Hic incredi-
bili dicendi [h] copiâ, & acumine dicitur
præſtitiſſe; quibus ille fretus aliorum phi-
loſophorum bene fundatam diſciplinam
concuſſit, & pæne labefactavit; ſaneque
commovit Romanos ad philoſophiæ ſtu-
dium; & illum de omnibus rebus dubi-
tandi Academiæ motem eximiè illuſtravit;
quem ſequutus eſt Cicero, & hoc loco re-
ſpicit. Fuit autem Academiæ mos contra
omnes diſputare, omnium ſententias ever- 5
tere; nam quum quis audire vellet Aca-
demicum adversùs Epicuri de ſummo bo-
no ſententiam diſputantem, ſurgebat, &
ſibi ſummum bonum videri voluptatem af-
firmabat; Academicus contra non eſſe in
bonis, non eſſe expetendam voluptatem
diſputabat: quum quis audire vellet Stoi-
cos confutantem, virtutem ſolam eſſe bea-
tiſſimæ vitæ effectricem ajebat, vel aliam
Stoicorum ſententiam proferebat; hanc
Academicus convellebat, hanc falſam eſſe
oſtendebat; denique quidquid auditor di-
xerat, [i] oppugnabat. Ex quo intelligi po-
teſt, quanta doctrinæ copiâ, quantâ oratio-
nis ubertate opus eſſet Academicis; ne-
que enim ſententias, quas defenderent,
eligebant, ſed ab aliis propoſitas labefa-
ctabant; itaque nihil eorum, quæ ab aliis
philoſophis dicuntur, Academicos igno-
rare, & omnem argumentorum copiam
habere in promptu oportebat. Dicti ſunt 6
autem Academici ab Academiâ, quæ fuit
nobile gymnaſium non procul ab urbe A-
thenarum ab Hecademo, ſive [l] Academo
heroë ſic appellatum; unde illud Poëtæ
non [m] ignobilis:

Atque inter ſilvas Academi quærere verum;

in

[a] Sextus Empir. in Pyrrhon. Hypotypoſ. [b] Diog. Laërtius in Procemio, & libr. 2. ſegm. 47. in Vit. Socrat. & libr. 3. ſegm. 6. in Vit. Platon. [c] Idem Diogen. Laërt. libr. 3. ſegm. 52. in Vit. Platonis. [d] Lactant. Firmian. de Fals. Sapient. libr. 3. cap. 4. & 6. [e] Strabo libr. 14. Senec. de Conſolat. ad Helv. cap. 12. Lactant. Firmian. libr. 3. de Fals. Sapient. cap. 6. & Diog. Laërt. in Procem. [f] Cicer. Academ. libr. 2. ſive in Lucullo. [g] Div. Auguſtin. contra Academicos libr. 3. cap. 18. aliter Diogen. Laërt. in Procemio, & libr. 4. ſegm. 59. in Vit. Lacydis, Vid. Cicer. in Quæſt. Academic. & libr. 3. de Oratore. [h] Lactant. Firmianus de Juſtitiâ libr. 5. cap. 15. Vid. infra Diſſertat. 59. in Ciceron. nom. 1. [i] Suidas in Voc. Ἀκαδημία, Plutarchus in Vit. Syllæ, Auctor Etymologic. in Ἀκαδήμιον, T. Liv. libr. 3. D. Hieronym. libr. 2. contra Jovinianum, & Diog. Laërt. libr. 3. ſegm. 7. in Vit. Platonis. [l] Diogen. Laërt. ibid. Ulpianus in Oration Demoſthen. contra Timocratem Ariſtophan. Scholiaſt. ad Nubes. & Horatius in Epiſt. libr. 2. Epiſt. 2. ad Lollium. [m] Idem Horatius ibid.

in qua, quia Plato, ejuſque ſectatores philoſophati ſunt, Academici ſunt nominati. Tria [a] verò Athenis gymnaſia fuiſſe dicuntur; Academia, quòd erat gymnaſium ſuburbanum; Lyceum [b], ubi [c] Peripatetici inambulantes diſputabant; unde clariſſimæ familiæ nomen; nam *περιπατεῖν* eſt *ambulare*; quod gymnaſium, ut quidam tradunt, e Piſiſtrato [d] conditum eſt; vel, ut aliis videtur, e [e] Pericle; in eo autem juventus, antequam ad bellum proficiſceretur, exercebatur; tertium verò [f] gymnaſium fuit *Κυνόσαργες*, in quo nothi congregabantur ob eam cauſam, quòd eſſet Herculi [g] conſecratum; Hercules autem immortali patre, mortali matre procreatus nothus quodammodo videretur. Hoc autem gymna-
7 ſium nubilitavit [h] Themiſtocles, qui Thraciâ matre natus nothus [i] habebatur; is perſuaſit nonnullis adoleſcentulis ſummo loco natis, ut in eo gymnaſio ſe ſe exercerent; quò demeret infamiam loco, quem neceſſariò celebrabat. Sed hoc gymnaſium philoſophorum ingenia non illuſtrarunt; cetera hac re maximè inclaruerunt; nam in gymnaſiis, ubi corpora exercebantur, etiam acuebantur ingenia ſtudiis litterarum. Idcirco Vitruvius [l] præcipit in palæſtris hexedras eſſe faciendas, ubi philoſophi, ceterique, qui ſtudiis delectantur, diſputent; & in ſecundo de [m] Oratore libro Tullius: *nam*, inquit, *& ſæculis multis ante gymnaſia inventa ſunt, quàm in iis philoſophi garrire cœperunt; & hoc ipſo tempore, quum omnia gymnaſia philoſophi teneant, tamen eorum auditores diſcum audire, quàm philoſophum malunt in media oratione, qui ſimul ut increpuit, de maximis rebus, & graviſſimis diſputantem philoſophum omnes unctionis cauſa relinquunt*; ſed hæc de Academiâ ſatis fuerit delibaſſe.

DSSERTATIO LIX.

De Stoicorum Dialecticâ.

Carneades adversùs Chryſippum, & Stoicos diſputaturus Helleborum ſumpſiſſe fertur, ut mentis aciem acueret. Seneca ſe verbis uſurum neget, ſi aliter animi ſenſa proferre poſſet. Chryſippus ſeptingentos libros, & ex his trecentos undecim dialecticos conſcripſit. Deos, ſi Dialecticâ utuntur, Chryſippeâ uti quidam dixerunt.

CArneades [a] ille, cujus acerrimum ingenium, altiſſimam doctrinam, uberrimam dicendi copiam vix ulli philoſophi quantumvis acuti in diſputando, in dicendo copioſi poterant ſuſtinere; quum omnium ſententias everteret, adversùs alios diſputaturus non ſanè ſolitus dicitur commoveri; ſed Chryſippi, & Stoicorum placita confutaturus curam intendere, & ſtudium majus adhibere; quapropter quo mentis aciem acueret, helleborum ſumpſiſſe [o] fer- 1
tur. Quod ille eâ ratione fecit, quòd Stoicorum diſciplinam non facilè convelli poſſe cenſebat; ſic enim eorum ſententiæ inter ſe aptæ ſunt, ita cohærent, & connectuntur; ut ſi parvum quippiam ipſis dederis, omnia ſint concedenda; nec illa catena [p], serieſque cauſarum, qua Stoici dicunt fatum contineri, magis indiſſolubili nexo jungi videtur, quàm ſententiæ Stoicorum. Sed præcipuè hominem excitabat ad animum vehementiùs intendendum diſſerendi miræ ſubtilitas, contorti, aculeatique ſermones, quibus illi philoſophi utebantur; quorum nodos diſſolvere ingenii eſt inprimis acuti, & in Dialecticis exercitati. Non ergo mirum, ſi [q] Scævola Craſſum irretitum iri confirmat laqueis Stoi-

[a] Diogen. Laërt. in Vit. Platon. libr. 3. ſegm. 7. & Pauſanias in Atticis, ſive libr. 1. & Suid. in Voc. Ἀκαδημία, & Plutarch. in Syllâ, & Cicer. de Finibus libr. 5. [b] Plato in Lyſida, & Livius libr. 1. decad. 4. & Pauſan. l. 1. [c] Plutarch. in l. de Reip. Gerendæ Præcept. Laërtius in Vit. Ariſtotel. libro 5. ſegm. 2. Cicer. Academ. Quæſt. libr. 1. & Clemens Alexandrin. Stromat. libr. 1. [d] Theopompus apud Suidam in V. *Λύκειον*, Paul Manut. in Adag. *Lupinum potum*. [e] Philochor. apud eundem Suidam in eadem Voce, Paul. Manut. ibid. Plutarch. in Vit. X. Orator. cap. 7. refert a Lycurgo conditum fuiſſe Lycæum. [f] T. Liv. libr. 1. dec. 4. & Plutarch. in Themiſtocl. in princ. Laërtius in Vit. Antiſth. [g] Suid. in V. *Κυνόσαργες*, Paul. Manut. in Adag. *Ad Cynoſarges*. [h] Plutarchus in Vit. Themiſtocl. in princ. Paul. Manut. in Adag. *Ad Cynoſarges*. [i] Paulus Manut. ibid. [l] Vitruv. libr. 5. cap. 11. [m] Cicer. de Orator. libr. 2. paulo poſt init. [a] Diogen. Laërt. libr. 4. ſegm. 62. in Vitâ Carneadis, Ælianus Var. Hiſt. libr. 3. cap. 17. Plinius libr. 7. cap. 30. & Lactant. Firmianus de Juſtitiâ libr. 5. cap. 15. & Cicer. de Orat. libr. 2. & 3. [o] Aul. Gellius libr. 17. cap. 15. Valerius Maxim. libr. 8. cap. 7. Fulgentius Mytholog. libr. 1. aliter Plinius libr. 25 cap. 5. Petronius Arbiter in Satyric. Tertullianus de Animâ, Div. Hieronymus Commentario 1. in Epiſtolarum Pauli ad Galatas, & Lucianus libr. 2. Veræ Hiſtoriæ, Paulus Manut. in Adag. *Bibe belleborum*. [p] Cicero de Fato, & Seneca Quæſt. Natural. libr. 2. cap. 35 & 36. [q] Scævola apud Ciceron. de Oratore libro primo.

Stoicorum; quum Philoſophus ille, qui ceterorum philoſophorum greges argumentorum vi & pondere, & orationis ubertate conjecit in fugam, ac diſſipavit, Stoicorum acumen reformidarit. Hæc autem ſunt
2 verba Ciceronis, quæ hodierno die ſuſcepimus [a] illuſtranda: *Stoici verò noſtri diſputationum ſuarum, atque interrogationum laqueis te irretitum tenerent*. Quibus in verbis adnotandum eſt, laqueos appellari ſermones captioſos, & argutias dialecticas, & argumenta, quæ difficulter diſſolvuntur; ita in libro de fato Cicero dixit: *ad Chryſippi laqueos revertamur*; & Gellius libro primo noctium atticarum capite ſecundo ſic ait: *atque interea vocabulis haud facilè cognitis ſyllogiſmorum, captionumque dialecticarum laqueis ſtrepebat*; quos λόγων σκινδαλμὸς Ariſtophanes [b] appellat metaphorâ ſumptâ ab arundinum ramentis, quæ tenuiſſima diſſecantur; & Sidonius [c] Apollinaris retia appellavit hoc verſu:

Argumentoſis dat retia ſyllogiſmis

Eſt autem alluſum ad orationis genus, quo
3 propriè Stoici utebantur; qui dicendi copiâ neglectâ, ornamentiſque verborum, & latitudine illâ platonicâ orationis, ſalebras, ſpinaſque ſermonis, & aridum dicendi genus conſectabantur. Idcirco [d] Cicero alibi ſcripſiſſe Chryſippum confirmat de oratoris facultate libros, ſed tantâ tenuitate ſermonis, tam jejunè, tam aridè ſcripſiſſe, & ſine ullo ornatu, ut ars oratoria Chryſippi magis infantem facere, quàm oratorem poſſe videatur. Nam Senecâ [e] teſte, Chryſippus *rei agendæ causâ loquitur, & verbis non ultra, quàm ad intellectum ſatis eſt, utitur*; & penes eum vult eſſe acumen illud ſubtile in ipſam penetrans veritatem. Sed hic quaſi laudat Seneca Chryſippum, quum ei verborum tribuit parſimoniam, & acumen differendi; alibi [f] tamen damnat ejus nimiam ſubtilitatem, & Chryſippi acumen affirmat tam eſſe tenue, ut ſæpenumero retundatur, & in ſe replicetur; & quòd etiam, quum agere videtur aliquid, pungat, non perforet; quo etiam vitio in ebrietate reprehendendâ Poſidonium, & Zenonem tradit [g] laboraſſe. Itaque etiam
4 Seneca ille, cujus oratio ſiccior eſt, quàm oporteat, & qui adeo brevitatis eſt amator, ut ſe verbis uſurum neget, ſi aliter poſſet animi ſenſa proferre, & tam avidè orationis argutias conſectatur, ut ſi quis eas ipſi detrahat, Senecam totum Senecæ ſit detracturus, majorem in Stoicis latitudinem orationis deſiderat, & nimium ſtudium acuminis reprehendit. Ex quo intelligi poteſt, quàm adſtricta fuerit Stoicorum oratio, quàm omnia ageret interrogatiunculis, & acumine, non vi, & copiâ dicendi. Sed & [h] Cicero queritur Stoicos omnes non vim inferre animis perſuadendi, ſed argutè concluſis rationibus leviter mentes perſtringere, non commovere, ſpinoſumque dicendi genus eorum appellat orationem. Quod genus illi probaverunt, quia quum naturâ eſſent auſteri, & ſeveriſſimæ auctores diſciplinæ, horridam, non comptam, brevem, & conciſam, non uberem, atque fuſam orationem ſeveritati convenire judicabant. Et ſanè quos ad auſteritatem 5
morum natura conformavit, ii tale dicendi genus amplectuntur; ideo [i] Lacones acuti, & breves, Aſiatici [l] pingues in dicendo, & redundantes; quia [m] Lacones ſeveriſſimis moribus utebantur; Aſiatici [n] luxu diffluebant. Sed ſtudium brevitatis, & adſtrictæ orationis, quàm Stoici concupiverunt, ipſos dicendi genus expers ſanguinis, & ſucci, & nimis aculeatum coegit amplecti. Acceſſit eodem nimium Dialecticæ [o] ſtudium, in quo Stoici ætatem contriverunt; quod ſicut acuit ingenium ad differendum, ita attenuat, & deterit dicendi facultatem. Quare idem Tullius Stoicos in Bruto architectos verborum vocat: *quàm hoc idem*, inquit, *in noſtris contingere intelligo, quod in Græcis, ut omnes ferè Stoici prudentiſſimi in differendo ſint, & id arte faciant, ſintque architecti pene verborum; iidem traducti a diſputando ad dicendum inopes reperiantur*; nimium videlicet ſtudium in
Dialecticis poſuerant; ideo ſcitè verbis u- 6
tebantur, acutè concludebant; ſquallore ſermonis, & inopiâ laborabant. Cujus rei illud argumentum eſt, quod [p] Chryſippus quum ſeptingentos quinque libros conſcripſiſſet, quot nemo antea, ex his [q] trecentos undecim dialecticos dicitur edidiſſe; ſed apparuit tantum Dialecticæ ſtudium Chryſippo non profuiſſe. Certè ejus eloquutio a Diogene [r] Laërtio improbatur, cujus judicium [ſ] cum Cicerone conſentit; meruit tamen ſummam acuminis laudem, ſiquidem a doctiſſimis viris dictum accepimus,

[a] Cicer. de Orator. libr. 1. [b] Ariſtophanes in Nubibus. [c] Sidonius Apollinar. in Panegyr. Anthemii Aug. Conſ. v. 205. [d] Cicero de Orator. libr. 1. & de Finibus libr. 4. paulo poſt princip. [e] Seneca de Beneficiis libr. 1. cap. 3. [f] Idem Seneca ibid. cap. 4. [g] Idem Epiſt. 83. [h] Cicer. de Oratore libr. 3. & in Bruto. [i] Plutarch. de Garrulitate. [l] Cicero in Bruto, ſive de Claris Oratorib. [m] Plutarch. Inſtitut. Laconic. [n] Julius Firmicus libr. 1. Matheſ. cap. 1. [o] Cicer. in Bruto, ſive de Claris Oratoribus. [p] Diogen. Laërtius libro 7. ſegm. 181. in Vit. Chryſippi, & Suidas in Voce Χρύσιππος, Vid. Valer. Maxim. libr. 8. cap. 7. [q] Diog. Laërt. ibid. ſegm. 199. [r] Idem Laërtius ibid. ſegm. 181. [ſ] Cicer. libr. 1. de Oratore.

mus, Deos [a], ſi Dialecticâ utuntur, uti
Chryſippeâ. Non igitur mirum, ſi Cicero
Stoicis adeo Dialecticæ ſtudioſis [b] tribuit
laqueos diſputationum, & argutias diale-
cticas.

DISSERTATIO LX.

De Dialecticâ Stoicorum.

Chryſippus, & Stoici varia Syllogiſmorum genera excogitarunt; multa etiam ad fallendum argumenta invenerunt. Veteres Chryſippum Ariſtoteli antepoſuerunt in Dialecticâ; in aliquibus tamen Stoici a Peripateticis vincuntur.

NUllum ſtudiorum genus, Audi-
tores ornatiſſimi, non redun-
dat jucundiſſimâ ſuavitate; nul-
la diſciplina eorum, qui seriò
ſtudent, non implet animos
dulciſſimâ voluptate; quapropter & illæ
facultates, quæ maximè jucunditatis ex-
pertes videntur, ſuos amatores habuerunt,
1 & multis in deliciis fuiſſe dicuntur. Stu-
dium dialectices eſt in verbis occupatum,
ſpinas legit, ſermonum laqueos nectit, &
ſolvit, nihil afferre delectationis creditur;
& tamen multos poſſumus nominare, qui
in eo ætatem libentiſſimè conſumpſerunt,
& ſuas delicias in Dialecticis invenerunt;
teſte Sexto Empirico Pantædes, Eubuli-
des, Alexinus, Briſon, Dionyſodorus, &
Thurius Euthydemus ita capti ſunt ſtudio
dialectices, ita deliniti ejus diſciplinæ dul-
cedine, ut reliquas partes philoſophiæ, quæ
ſunt & ad animi voluptatem jucundiſſimæ,
& ad gloriam, & dignitatem ampliſſimæ,
& ad animum excolendum aptiſſimæ, re-
liquerint; in dialectice excolendâ, exor-
nandâ, augendâ ætatem contriverint; nec
unquam ſatiari delectatione, quam ex eâ
percipiebant, potuerint. Qui perinde fe-
cerunt, ac ſi quis ad ampliſſimas, magnifi-
centiſſimas, ornatiſſimas ædes viſendas in-
vitatus ita veſtibuli pulchritudine capia-
tur, ut in eo contemplando occupatus
reliquas ædium partes ingredi, & ſpectare
2 non curet. Sed hos minus mirum eſt in
ſtudio dialectices conſenuiſſe; fortaſſe vo-
luptatem, fructuſque uberrimos, qui ex
doctrinâ morum, & contemplatione natu-
ræ capiuntur, non guſtaverant; Stoicos
autem, qui omnes philoſophiæ partes men-
te complexi fuerant, & ſeriò pertractave-
rant, mirandum eſt magis dialecticen ce-
teris quodammodo prætuliſſe; certè in eâ
tam pertinaci ſtudio ſe exercuiſſe, ut dia-
lectice propria Stoicorum facultas eſſe vi-
deretur. Idcirco Lucianus libro, quem
inſcripſit βίων πρᾶσιν, quum proprietates
cujuſque familiæ philoſophorum notet,
Chryſippo tribuit ſermonum laqueos, qui-
bus devinciat auditores, & impeditis os 2
occludat, & injecto quaſi freno afferat ſi-
lendi neceſſitatem; multaſque ſyllogiſmo-
rum formas, multos captionum dialectica-
rum nodos inducit pollicentem; & [c] cro-
codilinas ambiguitates, & ſermonem, quem
θερίζοντα Græci vocant, & quem Ἠλέκτραν,
& quem ἐγκεκαλυμμένον, & quem κυριεύοντα.
Multos etiam vitioſè concluſos ſyllogiſ- 3
mos, & ad fallendum aptos Diogenes Laer-
tius [d] Chryſippum tradit inveniſſe, cujuſ-
modi ſunt illi: qui myſteria non initiatis
enunciat, impius eſt; hierophanta autem
myſteria non initiatis enuntiat; impius eſt
igitur hierophanta; &: quod non eſt in
urbe, non eſt in ædibus; atqui puteus non
eſt in urbe; non eſt igitur in ædibus puteus;
& ille: eſt aliquod caput, illud autem non
habes, caput igitur non habes; & ille: ſi
quis eſt Megaris, non eſt Athenis; homo
verò eſt Megaris; homo igitur non eſt A-
thenis; itemque: ſi quid loqueris, id per
os tuum tranſit; plauſtrum autem loque-
ris, plauſtrum ergo per os tuum tranſit.
Quæ Chryſippus, opinor, excogitavit, ut
ingenia juvenum exerceret; nec tamen
abeſt ſuſpicio Stoicos non in utilibus tan-
tùm elaboraſſe, ſed inutilia etiam conſe-
ctatos; quod ideirco fecerunt, quòd dia-
lecticen magnopere ſunt admirati, ab ea-
que robur omne, & firmamentum peten-
dum eſſe cenſebant. Idcirco quum philo- 4
ſophiam horto, qui genus omne fructuum
comprehendat, ſimilem eſſe [e] dicerent;
arborum quidem virenti proceritati par-
tem, quæ de rerum naturâ diſſerit, pomo-
rum verò ſuavitati partem, quæ ſpectat ad
mores, dialecticen verò parietum firmita-
tati comparabant. Nec defuerunt, qui
quum ovum præſeferre philoſophiæ ſimi-
litudinem affirmarent, albo quidem natu-
ræ ſcientiam, vitello philoſophiam de mo-
ribus diſceptantem, putamini verò diale-
cticen compararent. Qui autem cum ani-
mali philoſophiam conferebant, ſanguini,
& carnibus partem, quæ rerum naturam
contemplatur, nervis, & oſſibus dialecti-
cen,

[a] Diogenes Laert. libr. 7. ſegm. 181. in Vit. Chryſippi. [b] Cicer. de Oratore libr. 1. & in Lucullo, ſive Academic. Quæſt. libr. 2. [c] Politian in Miſcell. cap. 55. [d] Diogen. Laërtius libr. 7. ſegm. 186. in Vit Chryſipp. [e] Sext. Empiricus libr. 7. adverſ. Mathem. paul. aliter Diog. Laërt. libr. 7. ſegm. 40. in Vit. Zenonis, & Cicer. de Legib. in fine libr. 1.

cen, doctrinam morum animæ componebant; quæ comparatio fuit Poſidonii Stoici elatiſſimi. Dialecticen igitur quum Stoici nervis, & oſſibus compararent, in eorum oratione plus oſſium, & nervorum erat, quàm carnis, & ſanguinis; in aque lacerti quidem validi ſpectabantur, eminebantque tori; concinnitas apta membrorum deerat, & ſuavitas illa coloris, qua ſpecies commendatur; ſiquidem interro-
5 gationibus, & contortis quibusdam concluſionibus omnia conficiebant, quæ conſectaria Stoicorum appellat [a] apud Ciceronem Cato; tantumque Dialecticæ ſtudio ſunt gloriati, ut idem Cato tanquam ſoli Stoici diſſerendi diſciplinam tenerent, peritiſſimos ejus facultatis Paripateticos multa peccaſſe ignoratione Dialecticæ dicat; in quo Cato Antiquos ulciſcitur, quos Ariſtoteles carpit, & putat in magnis erroribus eſſe verſatos, quòd Dialectica ignorarint. Ex quo intelligi poteſt nos admirari Ariſtotelis Dialectica, quia Chryſippi libros non habemus; nam Veteres, qui Ariſtotelem, & Chryſippum legerant, Chryſippum anteponebant. Non omittendum tamen eſt re Stoicos a Peripateticis victos, quòd Stoici tantùm quomodo veritas dijudicetur, docuerunt; Peripatetici, unde argumenta ad quamlibet rem confirmandam, vel labefactandam eruantur, oſtenderunt, quæ topica Ariſtoteles eppellavit. Jure i-
6 gitur quum tantum operæ, ſtudiique in diſſerendi facultate Stoici conſumerent, & eorum oratio non eſſet æqualiter ſuſa, neque ubertate affluens, & copioſa, ſed aculeatis, quibusdam concluſiunculis ferè conſtaret, Cicero [b] diſputationum, & interrogationum laqueos proprios eſſe vult Stoicorum. Quod autem [c] Ariſtotelem, & ejus auditorem Theophraſtum [d] aſſirmat plura de arte rhetoricâ, & meliora, quàm ollos dicendi magiſtros tradidiſſe, id non eſt obſcurum; ſiquidem Ariſtotelis rhetorici libri, omnium manibus teruntur copiâ rerum referti, ipſumque Ariſtotelem conſtat dicendi artem docuiſſe; Theophraſtus [e] autem de arte multos edidit libros; nam & de eloquutione, & de [f] hiſtoriâ volumen unum conſeripſit; & præcepta [g] rhetoricæ, & artem rhetoricam vulgavit; & de artibus rhetoricis ſeptemdecim [h] libros, & de [i] arte poëticâ duos compoſuit.

DISSERTATIO LXI.

Qua referuntur ea, quæ Scævolæ Craſſus reſpondit.

Etiamſi orator ſit, qui in judiciis, & apud populum, & in ſenatu dumtaxat copioſè loquatur; tamen ei multarum rerum cognitione opus eſt; ſin autem his terminis non circumſcribatur, omnium rerum ſciensia in eo requiritur. Si Alpes humanâ ope tranſcendi non potuiſſent, Hannibal non fortis, ſed temerarius fuiſſet.

HActenos, Auditores, oratorem non eſſe in omni genere ſermonis perfectum, & perpolitum, ſed in judiciis dumtaxat, & apud populum, & in ſenatu ejus eloquentiam cerni, & eminare [l] Scævola diſputavit; quòd & philoſophi ſit proprium, non oratoris de omnibus rebus diſceptarè, philoſophiæque ſola verè omnium divinarum, humanarumque rerum ſcientiam profiteri videatur; & quòd in qua quiſque arte maximè excellit, in eâ ſatis eloquens habeatur; ut in Mathematicis Mathematicus, 1
in Grammaticâ Grammaticus, in Muſicâ Muſicus; quorum artes oratoria facultas affinitate nullâ attingit; ob eamque cauſam, quum harum imperitus orator cenſeatur, non poſſe de iis copioſè, & ornatè dicere, quæ ad eas pertinent facultates; quo conſtituto, non poſſe dici in omni genere ſermonis perfectum, & perpolitum, quemadmodum Craſſus affirmarat. Huic Craſſus reſpondet a philoſophis iſta jactari; & ſe præſente, quum Quæſtor ex Macedoniâ Athenas veniſſet, a doctiſſimis viris, eſſe diſputata; Academicis Carneade, & Clitomacho, & Æſchine, & Metrodoro, & auditore Panætii Mneſarcho; Peripateticis autem Critolao, & Diodoro multiſque præterea, qui philoſophiæ ſtudio præſtantes habebantur; quos omnes ait a Republicâ adminiſtrandâ oratorem arcuiſſe non conceſſiſſe ei ſcientiam rerum; ſed in judicia, & conciunculas tanquam in aliquod piſtinum rhetorem detruſiſſe; quibus philoſo- 2
phorum ſermonibus neque ſe aſſentiri, neque Platonis Gorgiæ, a quo hæ diſputationes, quaſi fonte, promanarunt; ſed controverſiam eſſe in verbo poſitam; nam ſi quis oratorem ſtatuat eſſe eum, qui in judiciis poſ-

[a] Cicer. de Finibus libr. 3. [b] Cicero de Fato, & de Oratore libr. 1. [c] Cicero de Invent. libr. 1. & libro 2. de Divination & de Oratore libr. 1. & 3. & Quintil. Inſtit. Orator. libr. 2. cap 17. [d] Idem in Oratore ad M. Brutum. [e] Diog. Laërt. libr. 5. in Vit. Theophraſt. [f] Idem ibid. ſegm. 47. [g] Idem ibid. ſegm. 48. Scholiaſt. Hermogen. in Prolegomenis, Quintil. libr. 3. cap. 1. & Cicer. libr. 2. de Divinat. & in Orator. ad Brut. [h] Diogen. Laërt. libr. 5. ſegm. 48. in Vit. Theophraſt. [i] Idem ib. [l] Scævol. apud Cicer. de Oratore libr. 1.

Digitized by Google

poſſit, & apud populum, & in ſenatu co-
pioſè loqui; tamen hunc ipſum non re-
rum jejunum, aut expertem ſcientiæ eſſe
oportere; ſed & noſſe omnium Rerumpu-
blicarum formas, & jus civile tenere, &
omnis ætatis memoriam mente eſſe com-
plexum, humanæque naturæ, morumque
ſcientiam habere perſpectam, & pertracta-
tam; quæ tanta eſt, ut philoſophi [a], Socra-
tes, Ariſtippus [b], & Cyrenaici omnes, &
Ariſto [c] Chius in eâ ætatem contriverint;
quum alias philoſophiæ partes aſperna-
rentur; ſin autem orator nihil aliud, quàm
orationem compoſitam, ornatam, uberem,
non concionum, aut judiciorum cancellis,
aut curiæ parietibus circumſcriptam polli-
cetur, omnem ei rerum ſcientiam conce-
damus, neceſſe eſt; nam quomodo res om-
3 nes ornatè poterit orator explicare, niſi res
omnes cognitione, & ſcientiâ ſit conſe-
quutus? nemo enim, non dico diſertè lo-
qui, ſed ne loqui quidem de re planè in-
cognitâ poteſt. Quod ſi ornatus cujuſvis
generis orationis eſt oratoris proprius, De-
mocritum, qui de rebus phyſicis copioſiſ-
ſimè, & ornatiſſimè diſputavit, & Plato-
nem, quem altiſſimè, & cum ſummâ uber-
tate, & ſplendore loquutum eſſe conſtat,
& [d] Theophraſtum, cui divinitas orationis
nomen dedit, & Ariſtotelem, Carneadem-
que [e], quem in dicendo graviſſimum tra-
dunt extitiſſe, oratoris, non philoſophi fa-
cultate ad eam eloquentiæ laudem, quæ
ſumma eſt, perveniſſe. Quod vel ex eo
4 perſpici poteſt, quod Chryſippus [f] ille
princeps prope Stoicorum tenui quodam
ſermone res eaſdem eſt perſequutus; nec
tamen philoſophiæ non ſatisfecit, quum
acutiſſimè fuerit philoſophatus. Qua igi-
tur causâ hujus tenuis, & jejuna elocu-
tio ab amplâ, & ſplendidâ ſuperiorum
copiâ differt? non ſcientiâ rerum, quæ
abunde aderat, ſed artificio comendæ ora-
tionis, quo Chryſippus deſtituebatur. Con-
tra verò aliquem finge, qui teneat om-
nes artes illuminandæ, poliendæ, & ordi-
ne quodam diſponendæ orationis; careat
autem ejus rei, de qua verba facere co-
natur, ſcientiâ, aut nulla erit, aut pror-
ſus irridenda ejus oratio. Quid enim
aut de Muſicis non Muſicus, aut de Ma-
thematicis non Mathematicus, aut de re
medicâ expers medicinæ, aut de Republi-
câ adminiſtrandâ ignarus adminiſtrandæ
Reipublicæ, aut de rerum naturâ loqui po-
teſt philoſophus imperitus, quod non ab
omnibus explodatur? Ergo oratoris facul-
tas cognitione rerum deſtituta extare non 5
poteſt; & orator non ſolùm forenſibus cau-
ſis, ſed omnibus rebus, quæ in diſcepta-
tionem veniunt, ornatum adhibere poteſt
orationis; adeo ut quum ab aliis artibus
materiam acceperit, ſuperet ipſos arti-
fices, qui ea profitentur. Quod ſi quis ab
immenſo pæne campo in anguſtias fori,
curiæque, & judiciorum, in quibus eum
potiſſimùm, frequentiſſimeque verſari Craſ-
ſus [g] fatetur, compellat, non inopem ta-
men eſſe, neque carere ſcientiâ rerum plu-
rimarum concedet. Nam ſunt hominum
mentes ad iram, ad odium oratoribus in-
citandæ, vel ab iis ad manſuetudinem, le-
nitatem reflectendæ; conflanda invidia,
vel reſtinguenda, de magnitudine animi,
de juſtitiâ, ceteriſque virtutibus perſæpe
dicendum; hos autem motus animorum
concitare non poſſe, niſi eum, qui ſciat,
quibus rebus hi concitentur; eſſe igitur
perdiſcendam mentis humanæ vim, atque
naturam, qua ignoratâ ignorari neceſſe eſt,
quibus illa rebus moveatur; nec de virtu-
tibus poſſe dicere ſapienter, niſi eum, qui
ſcientiam morum calleat. Quæ ſcientia
cum in ceteris generibus orationis, tum in 6
eo, quod demonſtrativum vocant, maximè
neceſſaria eſt; nam qui ſine morum doctri-
nâ aliquem laudare, vel vituperare aggre-
diuntur, perinde faciunt, ac ſi quis in tene-
bris in ſcopum collineet; nam ſicut ille non
in ſcopum, ſed in oppoſitas aliquando par-
tes jaculetur, neceſſe eſt; ita qui ſine morum
diſciplinâ laudes alicujus exornare conan-
tur, interdum in contrarias partes dicendo
feruntur, & non virtutibus excellentem,
ſed vitiis affluentem deſcribunt; & quum
volunt oſtendere liberalem, prodigum o-
ſtendunt; & quum parcum, ſordidum; &
quum moderatum, aut manſuetum, nimis
remiſſum; & quum conſtantem, contuma-
cem; & quum magnanimum arrogantem;
& quum fortem, temerarium; denique vi-
tuperant potiùs, quem laudant, dedeco-
rant, quàm cohoneſtant. Exempla multa
poſſint afferri; nos erimus uno contenti, 7
quod Polybius [h] refert; qui Hannibalis res
geſtas extollere voluerunt, ita exaggera-
runt difficultatem Alpes eâ tempeſtate cum
exercitu tranſcendendi, ut id opus confi-
ci humanâ ope non potuiſſe videretur.
Quod ſi Hannibalis laudatoribus detur, Han-

nibal

[a] Diogen. Laërtius libr. 2. ſegm. 45. in Vitâ Socra-
tis. Xenophon libr. 1. Mirabil. & Aul. Gell libr.
14. cap. 3. [b] Diogen. Laërt. libr. 2. in Vit. Ari-
ſtippi ſegm. 86. [c] Idem libr. 7. ſegm. 160. in Vi-
tâ Ariſtonis. [d] Diſſert. 41. in Ciceron. num. 3.
[e] Cicer. Academic. libr. 2. ſive in Lucullo, La-
ctant. Firmianus de Juſtitiâ libr. 5. cap. 15. Aul.
Gell. libr. 7. cap. 14. & Diogen. Laërtius libr. 4.
ſegm. 62. in Vit. Carneadis. [f] Cicero de Finib.
libr. 4. paulo poſt init. & de Orat. libr. 1. [g] Craſ-
ſus apud Ciceron. de Oratore libr. 1. [h] Polybius
libr. 3. Hiſtoriar.

nibal non fortis, & magnanimus, ſed temerarius habebitur; & quidquid geſſit fortunæ, non virtuti tribuetur; nam temeritatis eſt, quæ confici non poſſunt, aggredi, virtutis ardua ſuperare; ardua igitur fuit oſtendenda tranſgreſſio Alpium; ſed non ita, ut qui eas tranſcendit, id inceptum nullâ ratione aggreſſus videretur. Eodem modo, qui vituperare volunt, aliquando laudant; quod Comici veteres fecerunt, qui dum philoſophis exprobrant victum tenuem, exprobrant vitam voluptatibus carentem, & in ſtudiis occupatam; ipſorum continentiam laudant, & oſtendunt vitam ab eorum oratione, præceptiſque non diſcrepaſſe.

DISSERTATIO LXII.

Ejuſdem Argumenti.

Vitruvius omnium artium, & diſciplinarum ſcientiam in Architecto requirit; quare multo magis in oratore neceſſaria erit; etiamſi forum non egrediatur. Geometria, & dialectice, quæ videntur a Rhetoricâ maximè alienæ, maximè tamen ei utiles ſunt.

NUllum poteſt utilius præceptum dari iis, qui ſunt cupidi alicujus diſciplinæ, quàm ſi quibus præſidiis inſtructus, quibus artibus eruditus ejus cognitionem aſſequi quis poſſit, oſtendatur; exem-
1 pli causâ, qui picturæ ſtudioſum doceat, ſtructuram corporis humani cognoſcendam, & quam ἀνατομὴν Græci, Tertullianus proſectionem vocat, penitus perdiſcendam; ut & venarum, & muſculorum, & nervorum ſitum habeat cognitum; & quomodo inter ſe membra jungantur, non ignoret; itemque ſi quis oſtendat ὀπτικὴν, quam vocant, qua ratio viſus continetur, pingendi magiſtris eſſe neceſſariam; ut figurarum, quæ in eodem plano pinguntur, aliæ aliis remotiores eſſe videantur; & diſtantia locorum, quæ non eſt, appareat, & fallat ars oculos, ut quod non adeſt, adeſſe credant; multum proderit picturæ ſtudioſo. Multum etiam proderit cupido medicæ facultatis, ſi quis perſuadeat mathematicas diſciplinas non ignorandas, aſſumendam rerum naturalium ſcientiam, inſpiciendam etiam atque etiam humani corporis fabricam, partium ſitum, uſumque, & naturam dilgentiſſimè cognoſcendam; quibus ignoratis perfecta medicinæ ſcientia extare non poteſt; in omni denique artificio ſcire inprimis expedit, quibus diſciplinis illud artificium conſummetur. Ne nihil igitur actum puteris, Auditores,
haſtanus a Cicerone; nos[a] enim docuit id, 2
quod maximè eloquentiam continet, quibus artibus perpolitum oratorem eſſe oporteat; cujus utilitate præcepti reliqua ſuperantur; nam qui abundat doctrinæ copiâ, niſi ingenio deſtituatur, & dicendi copiâ abundabit. Quapropter operæpretium fuit exponere, quibus argumentis[b] Craſſus apud Ciceronem probet hanc rerum copiam oratori comparandam, & quæ diſcenda præcipiat. Et ſuperiore quidem ſermone diximus cenſere Craſſum oratori omnibus numeris abſoluto omnium artium maximarum ſcientiam eſſe perdiſcendam, quia orator eloquentiam pollicetur; eloquentia autem non fori, & curiæ anguſtia ſanè finibus continetur, ſed nullis terminis jus ſuum circumſcribit; eum verò, qui nomen oratoris aliquo modo tueri poſſit, ſaltem ſcientiæ, quæ pertinet ad mores, peritum eſſe oportere; nunc reliqua, quæ in quolibet oratore deſiderat Craſſus, pergemus exponere. Jubere, inquit, leges, aut
vetare, quid eligendum, fugiendumve ſit 3
in adminiſtratione Reipublicæ, demonſtrare nemo ſine Reipublicæ gubernandæ ſcientiâ poſſit; nec pro imperatore, aut contra ſine cognitione rei militaris, & ſine terreſtrium, maritimarumque notitiâ regionum dicere. Adeo latè patet oratoris doctrina, quamvis anguſtiis judiciorum, & fori, curiæque terminis includatur; cujus fines ſi, quantum par eſt, proferantur, etiam Phyſica, & Mathematica, & alias artes poſſe debet ornare dicendo; & qui eas illuſtrat oratione, non utitur earum diſciplinarum propriâ facultate, ſed oratoria: Quapropter Philo, qui[c] Athenienſium armamentarium fecit, quum rationem ſui operis populo reddidit eloquenter, non architecti, ſed oratoris uſus arte dicendo præſtitit; &[d] Aſclepiades, quum de morbis, eorumque cauſis ornatiſſimè differebat, orationem oratoris officio, non Medici illuſtrabat. Ex quo efficitur ad oratorem omnia, de quibus dici poteſt, ideſt planè omnia pertinere; nec ullius rei ſcientiam non oratoris ſtudio contineri. Quod ſi
quis id eſſe infinitum arbitretur, poſſe cir- 4
cumcidi quædam, atque amputari dum id oratori quaſi proprium relinquatur, ut quum ab alio, quæ ad alias pertinent artes, acceperit; de iis melius dicat, quàm ille ipſe, unde acceperit; & cetera, quidem impune

[a] Cicero de Oratore libr. 1. [b] Craſsus apud Ciceronem de Oratore libro primo. [c] Cicer. de Oratore libr. 1. [d] Idem eodem loco.

nè poſſe ab oratore fortaſſe ignorari; philoſophiam, quæ ſpectat ad mores, non poſſe; reliqua verò ſi non teneat, ab iis, qui ea probè teneant, quum opus fuerit, cognoſcet, neque minùs muneri ſuo ſatiſfaciet. Hic affert Cicero exemplum Arati, qui quum aſtrologiæ imperitus haberetur, de Cœlo, ſtellisque librum edidit ſanè luculentum; & Nicandri Colophonii, qui, quum ab agro, reque ruſticâ abhorreret, elegantiſſimis agriculturam carminibus ornavit; ita putat poſſe aliquo modo oratorem, quamvis rerum ſit ignarus, tamen ea, quæ ignoret, ornare dicendo. Quibus
5 tamen exemplis allectus, eò rurſus delabitur, ut dicat id, quod veriſſimum eſt, oratorem omnium artium, quæ ſunt libero dignæ, peritum eſſe oportere. Nam in dicendo confirmat animadverti ſolere, an oratores eas artes didicerint, an ignorent, quamvis de ipſis artibus verba non faciant; quemadmodum, qui pilâ ludunt, non utuntur in ipsâ luſione artificio proprio palæſtræ; apparet tamen, ſint palæſtræ rudes, nec ne. In fine ſermonis igitur aſſeverat etiam oratori, qui nihil aliud, quàm forum, ſubſellia judicum, & curiam cogitet, omnium artium præclararum ſcientiam eſſe cum eloquentiæ ſtudio conjungendam; quod ego veriſſimum arbitror. Nam ſi [a] Vitruvius in architecto omnium artium, & diſciplinarum ſcientiam jure deſiderat, quanto juſtiùs ea deſiderabitur in oratore? enimvero quanto conjunctior cum ſapientiâ eloquendi, quàm ædificandi ratio, tanto ſcientia rerum magis convenit oratori, quàm architecto. Neque enim qui non ſapiat,
6 loqui ſapienter poteſt; ducitque colorem a ſcientiâ, & effloreſcit oratio; quæ nullius non diſciplinæ cognitione perpolitur. Quid enim tam remotum ab oratoria copiâ, & ubertate quàm ſubtilitas illa geometrarum? quid habet commune ea demonſtrandi ratio, qua geometræ utuntur, in qua nullus probabilitati locus, nihil, niſi evidens aſſumitur, nihil ita concluditur, ut quippiam dubii relinquatur, cum oratorum argumentis, quæ & falſis plerumque nituntur, & omne punctum tuliſſe creduntur, quum ad veriſimilitudinem acceſſerunt; nec inducunt ſcientiam, ſed breviſſimi temporis opinionem? & tamen geometriam utilem oratori, & Quinctilianus [b] docet, & veritas ipſa clamat. Nam qui in illo erudito pulvere deſudarunt, aſſueſcunt, quid in quoque ſit falſum, deprehendere; aſſueſcunt nullius argumenti probabilitate decipi; aſſueſcunt nullum effugii locum adverſario relinquere; quarum rerum facultas oratori neceſſaria eſt. Jam verò geometrarum diſciplinis acuuntur ingenia, mentis acies excitatur, cujus in oratore ſumma ſolertia eſſe debet. Quid tam diverſum, quàm Dialecticorum 7
ſpinæ, ſalebræque ſermonis ab amœnâ, & fusâ, & floridâ rhetorum oratione? & tamen dialectice oſtendit oratori fontes, unde omnia argumenta eruuntur, oſtendit rationem, qua [c]

...... curtum ſermone rotato
Torqueas enthymema......

Immo Dialecticæ cum eloquentiâ tanta cognatio eſt, ut dialecticen rhetoricæ antiſtrophon, hoc eſt æqualis potentiæ, ut Sextus Empiricus explicat, Ariſtoteles [d] appellarit; & Zeno [e] quum digitus compreſſerat, pugnumque fecerat, huic ſimilem dialecticen, quum eandem manum expanderat, hujus præſeferre ſimilitudinem oratoriam facultatem diceret. Quod ſi eæ diſciplinæ, quarum indoles videtur ab orationis ornatu, & ubertate diſcrepare, oratori ſunt adjumento; quanto magis futuras putamus illas, quæ alunt dicendi cupiam, quæ animos attollunt, excitant, augent rerum cognitione maximarum?

DISSERTATIO LXIII.

Qua oratio Craſſi illuſtratur, & de Carneade agitur.

Pœnæ nomine ſervi in piſtrinum detrudebantur, ut ex quamplurimis Auctoribus conſtat: Carneades tanto ſtudio fuiſſe fertur, ut neque ungues amputaret, neque barbam, aut comam tonderet, ne tempus tereret.

ORationem, qua Craſſus Juriſconſulti Scevolæ dicta confutat, expoſuimus, Auditores; ſententiamque ejus proximis diebus complexi ſumus, & a veritate non abhorrere probavimus; nunc quædam, quæ ad eam illuſtrandam pertinent, afferemus; & præcipuè vitas excellentium virorum, quorum [f] Craſſus mentionem fecit, quàm breviſſimè referemus. Quæ vobis oratio non erit, ut opinor, injucunda; 8

[a] Vitruvius libr. 1. cap. 1. [b] Quintilianus Inſtitut. Orator. libro primo cap. 10. [c] Juvenal. Satyr. 6. verſ. 450. [d] Ariſtotel Rhetoricor. libr. 1. cap. 1. in princip. Alexander Aphrodiſæus in Topica Ariſtotel. circa princ. & Suid. in V. Ἀντίστροφος.

[e] Cicero in Oratore ad Brutum. [f] Craſſus apud Ciceronem libro primo de Oratore.

quid enim ſuavius, quàm eorum memoria, quorum mores, & ingenium admiramur? quid utilius, quàm quibus rebus maximi viri profecerint, contemplari? Ac mihi primum locus Ciceronis occurrit, quo continentur hæc [a] verba: *a quibus omnibus unâ pene repelli voce oratorem a gubernaculis civitatum, excludi ab omni doctrinâ, rerumque majorum ſcientiâ; ac tantùm in judicia, & conciunculas, tanquam in aliquod piſtrinum detrudi, & compingi videbam*. Quibus in
2 verbis Ciceronis eſt adnotandum piſtrinum fuiſſe locum, ubi frumentum molebatur, Græci μυλῶνα vocant. Sciendum eſt autem ad piſtrinum damnari ſervos, qui aliquid deliquerant, conſueviſſe; teſtis eſt hujus rei [b] Terentius in Andriâ, ubi Simo ſenex Davum ſervum ita perterret minis:

Si ſenſero hodie quidquam in his te nuptiis
Fallaciæ conari, quò fiant minùs,
Verberibus cæſum te in piſtrinum, Dave, dedam uſque ad necem
Eâ lege, atque omine, ut ſi te inde exemerim, ego pro te molam;

& alio in loco ſervus, qui ſe meruiſſe pœnam fatetur, his utitur [c] verbis:

...... *nullus ſum;*
Quid cauſæ eſt, quin hinc in piſtrinum rectâ proficiſcar viâ?

& [d] alibi ſic ait:

Meditata mihi ſunt omnia mea incommoda, herus ſi redierit,
Molendum eſſe in piſtrino, vapulandum, habendæ compedes;

3 & in Epidico Plauti adoleſcens minatur ſervum in piſtrinum conjecturum, niſi ſibi amanti argenti faciat copiam, quo puellam emat, quam deperit; his enim [e] utitur verbis:

Quem quidem ego hominem irrigatum plagis piſtori dabo,
Niſi hodie prius comparaſſit mihi quadraginta minas,
Quàm argenti fuero loquutus ei poſtremam ſyllabam;

& in Pſeudolo ſervus ita [f] loquitur:

Piſtrinum in Mundo ſcibam, ſi id faxem, mihi.

Ubi piſtrinum ſibi in Mundo eſſe nihil aliud ſignificat, quàm citò, & nullâ interpoſitâ mora ſeſe in piſtrinum conjectum iri. Quum autem piſtrinum eſſet ſupplicio ſervorum locus deſtinatus, & qui in piſtrinum detrudebantur, opus facerent non ſervile ſolùm, ſed etiam ſervis bonæ frugis indecorum, meritò Cicero dixit oratorem, ſi a ſcientiâ rerum maximarum depellatur, ſi omni doctrinæ ſpolietur ornatu, & ad diſceptandas tantummodo lites compellatur, nec eas ipſas poſſit tractare luculenter, & ab adminiſtratione Reipublicæ arceatur, in piſtrinum detrudi, atque compingi. Quid enim præclarum habebit orator, ſi de apicibus juris tantùm diſſerat; ſi quum ſit imperitus tractandæ Reipublicæ, ad populum temerè verba faciat? illa ſunt præclara, habere cognitam, & perſpectam rerum naturam, nullius expertem eſſe diſciplinæ; rationem tenere civitatum regendarum, & eâ poſſe uti, quum eloquentiâ tanquam inſtrumento potentiſſimo flectat animos, & moderetur, & ad felicitatem publicam dirigat; poſſe omnia, quæ novit, hoc eſt planè omnia ornare dicendo; quorum comparatione opus vulgarium, & plebejorum rhetorum, quod in judiciis, & conciunculis cernitur, ſervile, & piſtrino dignum eſſe videatur; ſed jam ad dicendum de excellentibus viris, quorum Craſſus mentionem facit accedamus. Nominat igitur Craſſus [g] inter philoſophos ejus ætatis Carneadem, Metrodorum, Clitomachum, & Æſchinem, & auditorem Panætii Mneſarchum, & Peripateticos Critolaum, & Diodorum; quos quia Carneades vicit omnes, & ingenii magnitudine, & nominis claritate, & dicendi copiâ, de Carneade primùm verba faciemus. Carneades ergo, qui Epicomo patre [h] natus 5
Cyrenis Hegeſilai ſucceſſor, ut Clemens Alexandrinus [i] teſtatur, novam [l] condidit Academiam, in Stoicorum præcipuè ſententiis confutandis ingenium exercuit; ex quo dicere ſolitum ferunt, niſi [m] Chryſippus extitiſſet, ego non extitiſſem. Neo mirum Stoicos a Philoſopho vehementiſſimè omnium oppugnatos; nam quum eſſet Academicus, nihil magis erat adverſum Academicis, quàm ſententia Stoicorum. Nam [n] Academici putabant non eſſe quemquam tam ſapientem, ut quidquam poſſet comprehendere; Stoici contra non errare Sapientem, non decipi, & quod eſt majus, non opinari; quæ duæ ſententiæ prorſus opponuntur. Magis tamen philoſophiâ, quæ ſpectat ad mores, quàm cogni- 6
tione [o] ſcientiæ naturalis dicitur præſtitiſſe, quod eâ tempeſtate fuit commune omnium philoſophorum; tanto verò [p] ſtudio fuiſſe fertur, ut neque ungues amputaret, ne-

[a] Cic. de Orat. l. 1. [b] Terentius in Andriâ Act. 1. Sc. 2. [c] Idem in Andriâ Act. 3. Sc. 4. [d] Idem in Phorm. Act. 2. Sc. 1. [e] Plaut. in Epid. Act. 1. Sc. 2. v. 18. [f] Idem in Pſeudol. Act. 1. Sc. 5. v. 84. [g] Craſſus apud Ciceron. de Orat. libr. 1. [h] Diogen. Laërtius libr. 4. ſegm. 62. in Vit. Carneadis. [i] Clemens Alexandrin. Stromat. libr. 1. [l] Div. Auguſtinus libr. 3. contra Academic. capit. 18. & Suidas in Voc. Καρνεάδης. Vid. Diſſert. 58. in Ciceronum. 4. [m] Diogen. Laërtius libr. 4. ſegm. 62. in Vit. Carneadis. [n] Diſſertat. 57. in Ciceronum, 7. [o] Diogenes Laërtius libr. 4. ſegm. 62. in Vit. Carneadis. [p] Idem ibid.

neque barbam, comamque tonderet; quòd
ipſum pigeret aliquid temporis in corporis
curâ conſumere; ergo animum, quem ex-
colebat, auxit inſigni acumine diſſerendi,
& ſcientiâ rerum ſingulari. Nemo congre-
di poterat impunè cum viro, quin ſenten-
tiam ejus Carneades everteret; eo verò
curſu, & verborum flumine Carneadis
oratio ferebatur, ut adverſarios dicendi
copiâ obrueret, & torrentis inſtar ſecum
raperet. Memoriæ proditum eſt [a] rhetores
ſcholas reliquiſſe, & ſeſe Carneadi in di-
ſciplinam tradidiſſe; tanta fuit in eo di-
cendi facultas, ut qui ceteros docebant
ornatè loqui, præclarum ſibi ducerent, ſi
ejus diſcipuli eſſe poſſent. Magnitudinem
verò eloquentiæ æquabat vocis magnitu-
do; quam [b] ut compeſceret, Gymnaſiar-
chus miſit ad ipſum aliquando hominem,
qui præciperet, ut ſedatius loqueretur.
Hanc Antipater Stoicus quum ferre non
7 poſſet, & ipſo clamore Carneadis obrue-
retur, animum ad ſcribendum appulit, &
ſcriptis ejus vocem aggreſſus eſt retunde-
re; quapropter [c] Antipatrum καλαμοβόαν,
quòd calamo, non voce clamaret, quemad-
modum Carneades, appellarunt. Et ſanè
magnum Carneadi cum Stoicis certamen
eſt inſtitutum; neque enim Stoici adver-
ſarii contemnendi, ſed omnium acerrimi;
quapropter ferunt [d] Carneadem, quum
Stoicorum libris eſſet reſponſurus, helle-
boro ſumpto purgaſſe corpus, quo men-
tis aciem acueret, & ingenium excitaret;
Stoicos autem vincebat eloquentiâ, cui
nemo reſiſtebat. Quare [e] Cato, quum Car-
neades legatus Romam veniſſet, cenſuit
quàm primùm dimittendum; quòd eo di-
cente quid eſſet verum, non facilè poſſet
dijudicari. Nec tamen non & Dialecticis
8 præſtitit, quibus eſt a Diogene eruditus;
ex quo jocari [f] ſolitum ferunt: ſi conclu-
ſi, ſatis habeo; ſi non concluſi, minam
Diogenes reddat; quæ merces erat Diale-
cticorum. Atque hic tantus vir [g] nullum
ſcriptum reliquit præter epiſtolas quaſdam
ad Ariarathem Regem Cappadociæ; in quo
imitatus eſt Pythagoram, & [h] Socratem,
& alios vetuſtiſſimos philoſophos, qui ſa-
pientiæ ſuæ non libros, ſed diſcipulos te-
ſtes reliquerunt. Nam & Carneades quum
Olympiade centeſima [i] ſexageſima ſecun-
dâ ætatis anno octogeſimo quincto fato
conceſſiſſet, quo [l] die Luna dicitur defe-
ciſſe, Clitomachum [m] auditorem ſuum
præſtantiſſimum philoſophum ſucceſſorem
ſcholæ reliquit. Non omittendum hujus
philoſophi dictum inprimis memorandum; 9
Carneades [n] ajebat opulentos homines, &
Reges dumtaxat equitandi ſcientiam rectè
condiſcere; nam alias artes, & diſciplinas
quum docentur, adulatione præceptorum
corrumpuntur, & a magiſtro laudari etiam,
quum errant, prava pro rectis amplectun-
tur; at equus, qui neſcit, pauperemne
hominem, an Regem vehat, niſi ex arte
regatur, non minùs Regem, non minùs
potentem, quàm inopem excutit ſeſſorem,
& præſenti pœnâ caſtigat inſcitiam mode-
ratoris; quod dictum declarat, quantum
diſcentibus obſit adulatio. Quam cavete,
quæſo, Auditores; nam etſi præceptores
vobis non blandiantur, nunquam deerit
adulator; nam unuſquiſque ſibi aſſentatur,
& perſuadet multa ſcire, quæ neſcit; hac
autem opinione inflatus nemo poteſt mul-
tum proficere in ſtudio litterarum; eſt igi-
tur vana animi elatio, & ſtulta ſui fiducia
doctrinæ ſtudioſis devitanda.

[a] Diogenes Laërtius libr. 4. ſegm. 62. in Vitâ Carneadis. [b] Idem Diogenes Laërtius libro 4. ibid. ſegm. 63. & Plutarch. de Garrulitate. [c] Plutarchus ibid. in fine. [d] Valer. Maxim. libr. 8. Aul. Gell. libr. 17. cap. 15. Fulgent. Mythol. libr. 1. & Paul. Manutius in Adag. *Bibe helleborum*. Plin. Natural. Hiſtor. libr. 25. cap. 5. aliter Petronius in Satyrico, Tertullianus de Animâ, Div. Hieronymus Commentar. 1. in Epiſtolam D. Paul. ad Galatas, & Lucian. libr. 2. de Ver. Hiſtor. [e] Plinius libr. 7. cap. 30. Vid. Diſs. 42. in Cicer. pag. 284. litt. 1. [f] Cicer. in Lucullo, ſive Academic. Quæſt. libr. 2. [g] Diogen. Laërt. libr. 4. ſegm. 65. in Vit. Carnead. [h] Plutarch. de Fortun. vel virtut. Alexandri Orat. 1. [i] Apollodor. in Chronicis apud Diogen. Laërtium ibid. [l] Suidas in V. Καρνεάδης, & Diog. Laërt. ibid. [m] Diog. Laërt. ibid. ſegm. 66. & Cicer. in Lucull. & Plutarchus ibidem. [n] Plutarch. de Adulatoris, & Amici diſcrimine.

DISSERTATIO LXIV.

De Clitomacho, Æſchine, & Metrodoro.

Veteres ætatem impedimento eſſe perdiſcendis diſciplinis non putabant. Clitomachus quadraginta natus annos, quum Carthagine philoſophiam profiteretur, Athenas ad audiendum Carneadem profectus eſt, quum fortè Romani Carthaginem obſiderent. Cato Græcas litteras ſenex didicit. Socrates in ſenectute Muſicæ, & ſaltandi magiſtris operam dedit. Seneca jam grandior natu ſe totum philoſophiæ dedidit. Æſchines, quum licentiâ nimiâ in Pompejum uteretur, exulare coactus eſt. Mithridates Metrodoro magiſtratum demandavit, a quo nemo poſſet ad Regem appellare. Apud Reges nunquam tuta fuit philoſophia, ut multis exemplis docemur; quare meliùs ſibi conſuluerunt plurimi philoſophi, qui a Regibus accerſiti ad eos proficiſci noluerunt. Sopater, quum Conſtantinus jura populis reddebat, in eodem ſolio dextram partem occupabat; deinde tamen indictâ causâ juſſu Imperatoris trucidatus eſt.

QUum Ciceronis locum illuſtrarem, ubi nominat excellenti ingenio, & doctrinâ viros, & ſapientiæ ſtudio memorandos, faciendum eſſe duxi, ut, quæ potui invenire de tantis viris prodita a clariſſimis Auctoribus, exponerem, Auditores. Et ſuperiore quidem ſermone de Car-
1 neade conditore novæ Academiæ diximus;
nunc ad ejus auditorem Clitomachum, quem a Carneade ſucceſſorem ſcholæ relictum eſſe memoravimus, ceteroſque, qui a Tullio nominantur, accedimus. Clitomachus [a] igitur ortus eſt Carthagine, & Asdrubal [b] appellabatur, antequam in Græciam proficiſceretur, philoſophiamque patrio ſermone profitebatur; ex quo conſtat Carthaginienſes, quamvis barbari haberentur, a philoſophiæ ſtudiis non alienos fuiſſe. Poſtea Athenas venit, quod eo tempore arbitror accidiſſe, quo Romani Carthaginem obſederunt; nam a Romanis exciſa carthago eſt anno ab Urbe [c] conditâ ſexcenteſimo ſecundo; Clitomachus autem Carneadi ſucceſſit anno circiter ſexcenteſimo vigeſimo tertio. Imminentem igitur Patriæ tempeſtatem fugiens in Græciam ſe contulit, quum quadraginta natus eſſet annos; & quum intelligeret, quantum ſapientia Græcorum vinceret ſapientiam Barbarorum, Græcis doctoribus operam dandam cenſuit; nec erubuit Athenis eſſe diſcipulus, qui Carthagine præceptoris muneri ſatisfecerat; ex quo apparuit ve-
rum Iſocratis eſſe dictum, qui affirmat in 2
oratione panegyricâ Athenienſium diſcipulos magiſtros eſſe aliarum civitatum. Nec eum [d] ætas deterruit, quæ multum proceſſerat, quominus ad philoſophiæ ſtudia tanquam adoleſcentulus incumberet; nimirum Priſci [e] non putabant ætatem impedimento ſibi eſſe oportere ad bonas artes perdiſcendas. Cato [f] major ſenex græcas litteras didicit: Socrates [g] autem ſenectâ jam ætate Muſicis operam dedit, & ſaltandi magiſtris; quòd eas artes ad animum componendum non inutiles eſſe arbitraretur: Seneca [h] grandior natu ſe philoſophiæ totum dedidit, nec ullam ætatem ad bonam mentem non cenſuit idoneam; quod ille veterum philoſophorum exemplo didicerat? nam Criton annis jam gravis vel diligentiſſimè Socratem audivit; & [i] Zenonem principem Stoicorum triginta anni, quos exegerat, a philoſopohiæ ſtudio non deterruerunt. His exemplis & Clitoma-
chus Carthaginienſis Græcis philoſophiæ 3
doctoribus ſe reformandum dedit; inter quos quum Carneadem videret excellere, in ejus diſciplinam ſe ſe tradidit, Carneadem diligenter audivit; ab eoque impenſius eruditus in philoſophiæ ſtudio ſummam eſt claritudinem conſequutus; neque enim aut laboribus, aut vigiliis unquam pepercit, quò damnum ſerò ſuſcepti ſtudii Grajæ philoſophiæ compenſaret. Quapropter [l] multitudine librorum, quos conſcripſit, & evulgavit, eos ipſos, qui in Græcis litteris ætatem contriverant, ſuperavit; quadringentos [m] quippe dicitur edidiſſe; quibus Carneadis, cujus auditor fuerat, doctrinam, & ſententiam illuſtrabat. In eo fuit illud præcipuum, quod [n] trium ſcita ſectarum tenuit, & habitus eſt in philoſo-

[a] Cicer. in Lucullo, & Diogen. Laërt. libr. 4. ſegm. 67. in Vitâ Clitomach. [b] Diogen. Laërt. ibid. & Plutarch. Orat. 1. de Fortun. Alexandr. [c] T. Livius libr. 49. ex Epitom. L. Flor. Plinius Natural. Hiſtur. libr. 14. cap. 4. Vid. Oroſ. libr. 4. cap. 22. & Eutrop. libr. 4. cap. 4. [d] Diog. Laërt. libr. 4. ſegm. 67. in Vit. Clitomachi. [e] Paul. Manut. in Adag. *Senis mutare linguam*. [f] Valer. Max. libro 8. cap. 7. Cicer. in Caton. majore, vel de Senectute, & in Lucullo circa princ. & Plinius de Vir. Illuſtr cap. 47. [g] Valer. Max. ibid. Diog. Laërt. libr. 2. ſegm. 32. in Vit. Socratis, Sext. Empiric. libr. 6. adversùs Mathematic. Plato in Menexen. Quintil. Inſtit. Orat. libr. 1. cap. 10. Cicer. in Catone majore, & Suidas in V. Σωκράτης. [h] Juſtus Lipſ. in Vit. Senec. cap. 3. [i] Diog. Laërt. libr. 7. ſegm. 2. in Vit. Zenon. [l] Cic. in Lucull. ſive Academ. Quæſt. l. 2. [m] Diog. Laërt. libr. 4. ſegm. 67. in Vit. Clitomach. [n] Idem Diog. ibid.

loſophiâ, quaſi quidam [a] Herillus triplex,
aut [b] Geryon; nam & Academicorum pla-
cita, & Stoicorum, Peripateticorumque
cognovit. Huic Philon [c] ſucceſſit, quem
4 Tullius [d] audivit; quem nonnulli volunt
quartæ [e] Academiæ fuiſſe conditorem, qui-
bus quinque placet academias extitiſſe, qui
Antiochum quinctæ fuiſſe auctorem arbi-
trantur. Tertium [f] Cicero nominat Aca-
demiæ novæ propugnatorem Æſchinem;
quem haud equidem ſcio, an appellet o-
ratorem [g] Strabo; qui tradit ipſum, quum
licentiâ nimiâ in Magnum Pompejum ute-
retur, coactum exulare. Et ſanè tempus
congruit, nec repugnat oratoris appella-
tio; nam philoſophi eâ tempeſtate a Ve-
terum ſeveritate deſciverant, & interdum
magis rhetoris, quàm philoſophi munus
fungebantur; ſic & Metrodorus, cujus hoc
loco Cicero mentionem facit, eodem Stra-
bone [h] teſte a philoſophiâ defluxit ad ora-
toriam facultatem. Manſit autem diu mos,
ut philoſophi rhetorum opera a ſe aliena
non arbitrarentur; nam & Dionem Chry-
ſoſtomum neſcias, utrum rhetorem, an
philoſophum dicas; & orationes Themi-
ſtii habent aliquid ab utraque facultate du-
ctum, & opera Syneſii, & [i] Juliani, qui πα-
ραβάτης eſt appellatus. Nihil igitur prohi-
bet, quominus Æſchines a Cicerone phi-
loſophus, orator a Strabone nuncupetur;
niſi hic ſit Æſchines, quem ſtatuam eſſe,
5 non reperio. Metrodorus autem, de quo
Cicero loquitur, non eſt Metrodorus Lam-
pſacenus, qui [l] fuit Epicuri ſodalis, &
auditor; quem [m] divinis laudibus in Cœ-
lum vehit Epicurus, & ſapientem appel-
lat; ſed Metrodorus ſcepſius ab urbe Tro-
jæ Scepſi dictus; qui [n] quamquam tenui re
familiari locupletem duxit uxorem, ac tan-
diu Carthagine commoratus eſt, ubi uxoris
Patria; deinde in Græciam reverſus ami-
citiam Mithridatis [o] appetivit, ad ipſum-
que quum veniſſet, ſummum apud maxi-
mum Regem eſt honorem aſſequutus; nam
ei demandata eſt juriſdicundi provincia;
cujus magiſtratus ea fuit auctoritas, ut ab
eo nemo poſſet ad Regem provocare. Sed
amicitia Regis non proſperè ceſſit; quum
enim malevoli, invidique magnam apud
Mithridatem Philoſopho invidiam, odium-
que conflarint, ad Tigranem Regem
miſſus orator a Mithridate deſcivit; coa-
ctus autem, quamvis reluctaretur, & re-
pugnaret, ad eum redire ſive dolo Re-
gis, ut maximè credibile eſt, ſive mor-
bo abſumptus interiit. Quo exemplo ad-
monemur, apud Reges nunquam tutam 6
fuiſſe philoſophiam, cujus rei multa ſunt
documenta; nam & Calliſthenes Ariſto-
telis [p] auditor, quum Alexandri Magni
benevolentiâ aliquandiu floruiſſet, ad ex-
tremum offendit, & ab eodem Alexandro e
medio ſublatus eſt; & Platoni non expedi-
vit ad Dionyſium tyrannum navigaſſe; nam
quamvis [q] initio Dionyſius neminem ha-
beret Platone cariorem, neminem pluris fa-
ceret; poſtremò nihil eorum, quorum cau-
ſâ in Siciliam venerat, eſt aſſequutus; &
ſi cadit in Sapientem injuria, injurioſè
tractatus diſceſſit. Senecæ verò nihil opes
profuerunt, quas benevolentiâ Neronis
congeſſerat; quippe ejuſdem Neronis,
quem inſtituerat, juſſu eſt interſectus. Eu-
napius [r] Sardianus memoriæ prodidit So-
patrum quendam philoſophum nobilem
inprimis Conſtantini Cæſaris gratiâ tanto-
pere floruiſſe, ut quum Imperator jura po-
pulis redditurus conſideret, Sopater in eo-
dem ſolio dextram partem occuparet; ſed
brevi invidiæ procellam hominem perculiſ-
ſe, & indictâ cauſâ juſſu Imperatoris eſſe
trucidatum; raroque prorſus in aulâ felix
fuit philoſophia; quia philoſophus eſt ami-
cus veritatis, in aulâ mendacium floret,
& regnat. Quapropter laudandi philoſo-
phi, qui a magnis Regibus accerſiti ad eos 7
proficiſci recuſarunt; Socrates, qui ad Ar-
chelaum [s] Macedoniæ Regem, Heraclitus,
qui ad [t] Darium Hyſtaſpis filium, Zeno,
qui [u] ad Antigonum, quamvis ampliſſimis
conditionibus invitati, venire noluerunt.
Sed ut ad Metrodorum referatur oratio,
Carthaginienſis uxor, & amicitia Regis Mi-
thri-

[a] Servius ad libr. 6. Æneid. Virgil. verſ. *Gorgones, harpyiaque, & forma tricorporis umbræ* [b] Palæphat. de Incredibilib. cap. 25. Hyginus fab. 30. & fab. 151. & Serv. ad libr. 6. Æneid. Virgil. v. *Gorgones harpyiaque, & forma tricorporis umbra*, & ad libr. 7. v. *Gyrgone extincto &c.* Æſchyl. in Agamemn. Juſtinus libr. 44. & Diodor. Sicul. libr. 4. Biblioth. Hiſtor. [c] Cicero in Lucullo, & Numenius apud Euſebium libr. 14. de Præparat. Evangel. [d] Cic. in Bruto. [e] Numenius apud Euſebium libr. 14. de Præparat. Evangel. & Sextus Empiric. libr. 1. cap. 33. Pyrrhon. Hypoth. [f] Cicero de Orator. libr. 1. [g] Strabo libr. 14. de Joniâ. [h] Idem Strabo libr. 13. de Troad. [i] Suidas in Voc. Ἰουλιανός. [l] Strabo libr. 13. ibid. & Cicer. libr. 2. de Finibus Diogenes Laërtius libr. 10. ſegm. 24. in Vit. Epicuri, & Cornelius Celſus libr. 3. cap. 21. [m] Diogenes Laërtius ibidem ſegm. 23. [n] Strabo libro 13. de Troad. [o] Idem Strab. ibidem. [p] Plutarch. in Vitâ Alexandri, & Arrianus de Expeditione Alexandri libr. 2. [q] Diogenes Laërtius in Vit. Platonis libr. 3. ſegm. 21. Plin. libr. 7. cap. 30. & Ælian. Var. Hiſtor. libr. 4. cap. 18. [r] Eunapius Sardianus in Vitis Sophiſtar. [s] Senec. de Beneficiis libr. 5. cap. 6. Ariſtotel. Rhetoric. libro 2. cap. 23. & Diogen. Laërtius libr. 2. ſegm. 25. in Vit. Socratis. [t] Diogenes Laërtius libr. 9. ſegm. 12. in Vit. Heracliti, & Clem. Alexandr. Strom. libr. 1. [u] Diogen. Laërt. libr. 7. ſegm. 7. in Vit. Zenonis.

thridatis facit, ut eredam hunc eum eſſe Metrodorum ſcepſium, quem Plinius [a] tradit ab odio Romanorum nomen inveniſſe; qui ſcripſit Volſinios urbem inprimis Etruriæ nobilem ob duo ſignorum mdlia a Romanis everſam.

DISSERTATIO LXV.

De Mneſarcho, Panætio, & Critolao.

Diogenes Laërtius Zenonis Eleatæ peculiare fuiſſe tradit, quòd raró Athenas commigrarit. Ille excellentiam notat, ut multis Auctorum locis oſtenditur. Cicero imitatus eſt Panætii libros de Officiis. Venerem ab Apelle incboatam nemo abſolvere eſt auſus. Panætius cenſuit cometarum non eſſe verum ignem.

Quum Athenæ princeps Græciæ civitas, & altrix omnium diſciplinarum philoſophiam vel invenerint, vel [b] ab aliis inventam excoluerint, fovetint, educarint, nunquam deſtiterunt uberem philoſophorum ferre proventum, vel in aliis urbibus natos ad ſe philoſophos invitare,
1 & invitatos augere ſapientiâ, & gloriâ, & cognitione rerum plurimarum. Quæ res efficit, ut admodum pauci philoſophiæ ſtudiis præſtiterint, qui non Athenas repudiatâ Patriâ Patriam ſibi delegerint; quapropter in Zenonis Eleatæ vitâ [c] Diogenes Laërtius tradit id fuiſſe Philoſopho peculiare, quod Athenas raró commigrarit; nec in eâ urbe domicilium collocarit, ſed Eleæ, ubi natus fuetat, ætatem exegerit. Non enim ſolùm clarorum virorum, atque magnorum monumenta, quæ ibi frequentiſſima viſebantur, non ſolùm inclytæ famâ urbis, non ſolùm celeberrima gymnaſia, quæ doctiſſimorum hominum vocibus perſonabant, ſapientiæ ſtudioſos alliciebant; ſed etiam, ut Lucianus in Nigrino teſtatur, Athenienſium ingenia, quæ faſtum oderant, quæ luxum aſpernabantur, quæ paupertatem nemini probro eſſe docebant oportere; quæ ſi quid perperam factum animadverterent, urbanè, non acerbè reprehenderent, & facetiſſimis dictis caſtigarent; mores præterea civitatis non alieni a philoſophiâ, ſobrii, temperati, & omni fuco carentes; communis omnibus libertas, altiſſimum otium, & quies nullo tumultu interrupta ad ejus urbis amorem litteratos homines, & præcipuè philoſophiæ cupidos excitabant. Quocirca Athenis magni philoſophorum greges verſabantur; quod cum ex multis intelligi poteſt, tum ex loco Ciceronis, quem ſuſcepimus illuſtrandum; quot enim Cicero nominat non mediocres [d], ſed pæne ſummos philoſophos, qui eadem ætate Athenis floruerunt? de quibus dicere cœpimus, Auditores; & de Carneade, Æſchine, Clitomacho, Metrodoro ſermonibus, quos proximè habuimus, verba fecimus; nunc ad reliquos accedemus. Proximum his, de quibus loquuti ſumus, Cicero Mneſarchum nominat, 2
quem auditorem fuiſſe Panætii tradit, cujus philoſophi nomen eſt obſcurius; neque enim de eo quidquam legi, niſi apud Ciceronem, qui quarto libro Academicarum quæſtionum Mneſarchum fuiſſe indicat philoſophum non vulgarem, ſed nobilem, in primiſque memorandum; & certè, ſi diſcipuli doctrina ex magiſtri ſcientiâ debet æſtimari, Mneſarchum fuiſſe philoſophum ſummum poſſumus arbitrari. Nam audivit Panætium, quem Dii boni! quem Cicero [e] prope principem judicat Stoicorum; qui locus Ciceronis huic affert noſtro lucem; apparet enim, cur hic Cicero dicat Panætii illius, illius videlicet eximii, inclyti, principis philoſophi. Nam *ille* excellentiam notat; ſic Virgilius [f] ait:

En hujus, nate, auſpiciis illa inclyta Roma;

& alio in [g] loco:

...... *tu Maximus ille es,*
Unus qui nobis cunctando reſtituis rem;

& [h] alibi;

Tu ne ille Æneas, quem Dardanio Anchiſæ
Alma Venus phrygii genuit Simoëntis ad undã

Et [i] Arnobius: *Plato ille divinus multa ſanctè, pieque doctus*. Sed & apud Græcos eandem vim ἐκεῖνος habet; Lucianus in ſomnio: *ἀπὸ γὰρ τῶν τοιούτων ὁρμώμενος ὁ Φειδίας ἐκεῖνος ἔδειξε τὸν Δία, ϗ Πολύκλειτος τὴν Ἥραν εἰργάσατο:* hoc eſt: *ab his initiis profectus Phidias ille Jovem fecit, & Junonem Polycletus*. Is autem [l] Panætius natus eſt Rhodi
3 in urbe nobili, & doctorum hominum ingeniis [m] celebratâ; habuitque Antipatrum Stoicorum præceptorem, ob eamque cauſam Stoicorum [n] ſententias probavit; ſed eorum in diſſerendo ſpinas, acerbitatemque [o] ſententiarum vitavit; & Platonis, Ariſto-

[a] Plinius Natural. Hiſtor. libr. 34. cap. 7. [b] Diogenes Laërtius in Prooemio. [c] Idem Diogen. libr. 9. ſegm. 28. in Vit. Zenonis Eleatæ. [d] Cicer. libr. 1. de Oratore. [e] Idem Cic. Academ. Quæſt. libr. 2. [f] Virgil. Æneid. libr. 6. [g] Idem Æneid. libr. 6. [h] Idem Virgil. Æn. libr. 1. [i] Arnobius adverſ. Gentes. [l] Strabo libr. 14. de Rhodo, & Suidas in V. Παναίτιος. [m] Strabo libr. 14. ibid. [n] Cicer. in Lucullo, ſive Academic. Quæſt. libr. 2. [o] Idem de Finib. libr. 4. in fine.

riſtotelis, & Theophraſti ornamenta dicendi eſt ſummâ cum laude conſectatus; amicitiâ [a] floruit Scipionis Africani, cui fuiſſe intimus fertur. Quapropter [b] in illâ nobili legatione, qua ad res Regum inſpiciendas miſſus eſt Africanus, unum habuit comitem Panætium philoſophum, cujus ille conſilio plurimum utebatur; Suidas [c] etiam auditorem fuiſſe Panætii tradit Africanum, & ab eo præcepta ſapientiæ accepiſſe; Poſidonius [d] magno vir ingenio, & ſapientiâ ſingulari ejuſdem diſciplinâ eſt inſtitutus. Et hi quidem nobiles auditores, libri
4 verò multi, ſed egregii, quos de officiis conſcripſit; quos [e] Tullius eſt imitatus, qui tamen imperfectos ab eo relictos arbitratur; & Poſidonii [f] dictum refert, qui ajebat, quemadmodum nemo eſſet inventus, qui Venerem ab Apelle inchoatam auderet abſolvere, quum ab auctore extremam manum non accepiſſet; ita neminem repertum, qui a Panætio locum relictum explere tentaret, propter operis excellentiam. Hujus philoſophi Seneca [g] memorabile dictum refert; quum adoleſcentulus ab eo quæreret, an ſapiens eſſet amaturus; de ſapiente reſpondit Panætius, videbimus; mihi, & tibi, qui longè abſumus a ſapiente, non committendum, ut incidamus in rem commotam, alteri emancipatam, vilem ſibi. Idem [h] Seneca Panætium cenſuiſſe teſtatur non eſſe verum ignem eum, qui
5 in cometis cernitur; ſed quandam ſpeciem ignis oculos noſtros falsâ imagine decipientem; ejuſdem Clemens [i] Alexandrinus refert de ſummo bono ſententiam; quod eſſe Panætius voluit vivere ſecundùm appetitiones nobis a naturâ datas; quæ definitio ſummi boni declarat, quid ſit apud Stoicos [l] vivere ſecundùm naturam, quod illi ſtatuunt eſſe finem bonorum. Atque hæc de Panætio ſatis fuerit delibaſſe; ex quibus perſpicere poſſitis, Auditores, & quis Panætius fuerit; & cur a Cicerone cum inſigni prædicatione nominetur; reliqui duo, quorum [m] Cicero mentionem facit, ſunt Critolaus, & Diodorus. Crito-
6 laus [n] fuit is, quem ſupra ab Athenienſibus legatum miſſum memoravimus; ab Ariſtotele quinctus Peripato præfuit. Nam Ariſtoteli [o] Theophraſtus, Theophraſto autem Strato, Stratoni Lycon, Lyconi ſucceſſit Critolaus; qui, ſicut ceteri Peripatetici, in externis fortunæ, & corporis, & internis animi bonis felicitatem ſitam eſſe voluit; ſed [p] tantum ſtatuit eſſe in virtute momentum ad bene, beateque vivendum; ut ſi bona fingamus appendi, & in alterâ libræ lance divitias, & honores, & potentiam, & reliqua fortunæ bona, & pulchritudinem, & agilitatem, & robur corporis, & valetudinem collocari, in alterâ virtutem, eam ita præponderaturam, ut maria, & terram inſuper depreſſura videatur; huic ſententiæ congruenter ſummum bonum vitæ perfectionem ſecundùm naturam fluentis definivit.

DISSERTATIO LXVI.

De Diodoro, & Aſclepiade medico.

Diodorus dialecticus pudore non ſolutæ protinus quæſtionis interiit: quo argumento motum negaret. Aſclepiades ſponſionem cum fortunâ fecit, ſe omnis expertem morbi victurum; omnium Medicorum placita repudiavit; ambulationes, geſtationeſque, & corporis frictiones in morbis approbavit; ſuſpendit lectulos, quorum jactatu ſomnos ægrotis alliceret; damnavit medicatas potiones, & vomitiones, quibus tunc frequenter utebantur.

Etſi vereor, Auditores, ne longiùs, quàm neceſſe eſt, ab argumento videar evagari; tamen, quia & ad audientium voluptatem, & ad Ciceronis laucem putavi pertinere, de claris viris dicere, qui a Tullio [q] nominantur hoc loco, faciendum eſſe duxi, ut quæcumque de his amagnis Auctoribus memorantur, colligerem. Quæ commemoratio licèt non ſit injucunda, tamen 1
perſtringit animum quodam ſenſu doloris; quum cogito vix memoriam extare tot præſtantium virorum, qui ſæculis priſcis, & ſapientiâ ſummâ, & incredibili in ſtudiis gloriâ

[a] Cicero de Finibus libr. 4. & Tuſculanar. Quæſt. libr. 1. [b] Idem in Lucullo, ſive Academ. Quæſt. libr. 2. paulo poſt princip. & Plutarch. in Apophthegmat. Scipionis, & libr. qui inſcribitur Philoſophandum eſſe cum Principibus. [c] Suid. in V. Παναίτιος. [d] Idem Suid. in V. Ποσειδώνιος, & Cicer. de Offic. libr. 3. [e] Cicer. de Offic. libr. 1. & 3. circa princ. & Lactant. Firmian. de vero cultu libr. 6. cap. 5. [f] Cic. de Offic. libr. 3. circa princip. [g] Senec. Epiſtol. 116. [h] Senec. Quæſt. Natural. libr. 7. cap. 30. [i] Clemens Alexandr. Str. libr. 2. [l] Cicer. de Officiis libr. 3. [m] Cicero de Orator. libr. 2. [n] Cicer. de Orator. libr. 2. Aul. Gell. libr. 17. cap. 21. in fine, Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 5. & Diſſert. 40. in Ciceron. num. 4. [o] Plutarch. de Exil. & Clem. Alex. Strom. libr. 1. [p] Cicer. Tuſculan. Quæſt. libr. 5. [q] Cicer. de Oratore libr. 2.

riâ florueront. En cor putemus nomen no-
ſtrum fore ſempiternum; quum videamus
tot doctiſſimos homines, qui ſuâ ætate prin-
cipem in litteris locum occupabant, in iiſ-
dem tenebris vetuſtatis latere, quibus im-
peritos; nec eorum ſcripta ſolùm, ſed e-
tiam nomen pæne intercidiſſe; quis enim
eorum, quos Cicero nominat, tanquam
ſummos viros, non, ut Horatii [a] verbis u-
tar,.

..... illacrimabilis
Urgetur, ignotuſque longâ
Nocte? ......

Quo mihi promptior venia de iis pauca di-
centi; neque enim apud Auctores multa
reperiuntur, & omnia ingenii monumenta,
quæ reliquerunt, injuria temporum delevit;
quod Reipublicæ litterariæ damnum quis
non maximum eſſe fateatur? Et ceterarum
quidem facultatum utcumque ferenda jactu-
ra eſt; philoſophiæ verò, quæ magiſtra vitæ
eſt, lux veritatis, Regina omnium diſcipli-
narum, damno non poſſum, Auditores, non
commoveri. Neque enim ſolum philoſo-
phorum, quorum Cicero mentionem facit,
monumenta deſidero; ſed eorum memoriâ
admonitus animus recordatur, quàm mul-
ta philoſophorum opera perierint, quàm
pauca ad nos pervenerint. Et miramur phi-
loſophiam parum profeciſſe, quum, quid-
quid tot ſæculis inventum, cogitatum eſt
ab eruditiſſimis viris, diuturnitas tempo-
rum, & inſcitia hominum obliterarit? &
philoſophia, quæ jam caneſcere, & matu-
ritatem aſſequi debuiſſet, adhuc infans eſ-
ſe videatur? ſed nos ad inceptum reverta-
2 mur. Alter Peripateticus, qui a Cicerone
recenſetur, eſt [b] Diodorus, non ille diale-
cticus, qui, ut Sextus Empiricus [c] teſtatur,
eſſe in rerum naturâ motum negabat; quòd
quidquid movetur, nec in eo, in quo eſt,
nec in eo, in quo non eſt, moveretur;
quem Callimachus [d] mordaciſſimis verſi-
bus eſt inſectatus, qui [e] Cronus a Ptolemæo
Sotere dictus eſt; quem ferunt [f] interiiſſe
pudore non ſolutæ protinus quæſtionis;
verùm alius, qui ſucceſſit [g] Critolao; is ul-
timum expetendorum ſtatuit eſſe expertem
moleſtiæ cum honeſtate vitam [h] ducere. Hi
a [i] Cicerone philoſophi nominantur, qui
quoniam noti vulgo non ſunt, quis, quæ
ediderunt, ingenii monumenta non ex-
tant, erant a nobis cum curâ dicendi. No-
minat, etiam [l] Cicero Aſclepiadem medi-
cum, & affirmat ceteros eloquentiâ præ- 3
ſtitiſſe; nec id ſanè mirum, nam antequam
medicinam profiteretur, eloquentiæ ludum
dicitur [m] habuiſſe; hunc oratione torrenti,
& rapidâ totum Orbem in ſe circumegiſſe
Plinius [n] tradit. Patria [o] viro Pruſa no-
bile Bithyniæ oppidum, ut [p] Strabo ſcri-
ptum reliquit; artis tantâ fiduciâ, ut ſpon-
ſionem [q] cum fortunâ fecerit, ne Medicus
unquam crederetur, niſi ætatem omnia
expertem morbi exegiſſet; & contigit viro
inoffenſa valetudo, extinctuſque eſt extre-
mâ ſenectute [r] ſcalarum lapſu; ars verò
tanta, ut [s] hominem, qui jam efferebatur,
quum vidiſſet, & vivere certis ſignis com-
periſſet, referri juſſerit, & relatum ſanave-
rit. Qua [t] famâ Mithridates Ponti Rex
potentiſſimus, & medicinæ haudquaquam 4
ignarus, compulſus Aſclepiadem miſſis
legatis accerſivit; ſed imitatus eſt vir ma-
gnus ejus artis principem [u] Hippocratem;
qui quum ab Artaxerxe opulentiſſimo Re-
ge Perſarum, ut ad ſe veniret, invitaretur,
magno animo magni Regis promiſſa repu-
diavit, iramque contempſit repulsâ jam ex-
ardeſcentis, & minitantis extrema viro,
& Græcis univerſis. Sed ut Hippocratis
factum Aſclepiades eſt æmulatus, ita con-
ditâ novâ ſectâ ab auctoritate, & ſententiâ
dicitur deſciviſſe, & omnium Medicorum
placita repudiaſſe, totamque medicinam ad
quinque res præcipuè [x] revocaſſe; abſti-
nentiam cibi, atque vini, & ambulationes,
geſtationeſque [y], & corporis frictiones;
& frigidâ [z] ægrotis dandâ blanditum eſſe
eorum cupiditati, & ſimul morbos allevaſ-
ſe; damnaſſe medicatas potiones, vomi-
tioneſque, quibus [a] eo tempore Medici ad
morbos curandos frequentibus utebantur,
& invalidis cruciamenta detraxiſſe; ut in
anginæ morbo, quem immiſſo in fauces
organo curabant; ſuſpendiſſe [b] lectulos,
quorum jactatu ſomnos alliceret, & mor-
bis mederetur, balneiſque etiam juviſse la- 5
borantes, aut ſaltem oblectaſse. Ideo Cor-
nelius Celſus teſtatur eſse nonnullos, qui
me-

[a] Horatius libr. 4. Od. 9. ad Lollium. [b] Strabo li-
br. 14. de Jaſo, & libr. 17. circa finem, Clemens
Alexandrin. Stromat. libr. 4. Aul. Gell. libro 11.
cap. 12. & Diogen. Laërtius libr. 3. ſegm. 111. in
Vit. Diodori. [c] Sextus Empiricus adverſ. Ma-
thematic. [d] Callimachus apud Diogenem Laërt.
libr. 2. ſegm. 111 in Vit. Diodori. & apud Sext.
Empiric. adverſ. Mathematic. libr. 1. [e] Diogen.
Laërtius ibid. [f] Idem Diogen. ibid. & Plin. libro
7. cap. 53. [g] Clemens Alexandrin. Stromat. l. 1.
[h] Idem Stromat. libr. 2. & Cicer. de Finibus libr.
5. [i] Cicero de Oratore libr. 1. [l] Idem Cicer. de
Orator. ibid. [m] Plinius Natural. Hiſtor. libr. 26.
cap. 3. [n] Idem Plinius ibid. [o] Idem Plinius libr.
7. cap. 37. & Suidas in V. Ἀσκληπιάδης. [p] Stra-
bo libr. 12. de Phryſiâ. [q] Plinius Natural Hiſt.
libr. 7. cap. 37. [r] Idem ibid. [s] Idem Plin. ibid.
& libr. 26. cap. 3. [t] Plinius ibid. [u] Suidas in V.
Ἱπποκράτης. [x] Plinius libr. 26. cap. 3. Natural.
Hiſtor. [y] Cornel. Celſus de Medicin. libr. 2. cap.
13. [z] Idem Corn. Celſ. libr. 4 cap. 19. [a] Plin.
libr. 26. cap. 3. Natural. Hiſtor. [b] Idem Plinius
ibidem.

medendi rationem ab Aſclepiade repertam affirment eſse nimis diſsolutam, & ægrotorum voluptatibus indulgera, quos ille tamen confutat; quum dicat initio quidem morborum Aſclepiadem [a] languentes inediâ, & ſiti exercuiſſe; adeo ut nonnullis plurimorum dierum abſtinentiam a cibo imperaret; procedente autem tempore, quum jam inediâ morbum fregiſſet, fuiſſe remiſsiorem, & ægris aliquantulum indulſiſſe.
6 Idem [b] tradit ipſum de frictione diligentiſſimè omnium perſcripſiſſe; nec aliquid tamen invenire potuiſſe, quod non maximus Auctor Hippocrates paucis verbis abſolverit; qui frictione, ſi ſit vehemens, durari corpus, ſin autem lenis, molliri confirmavit. Hæc autem de viro tradere non alienum eſſe duxi, quia Cicero [c] viciſſe ceteros Medicos eloquentiâ tradit; ex his autem, quæ in medendi ratione mutavit, apparet, quantâ dicendi arte opus fuerit illi, ut aliorum Medicorum bene conſtitutam, & vetuſtate corroboratam diſciplinam labefactaret, & hominibus perſuaderet; ut in re tanti momenti ſe potiùs, quàm tot antiquos Medicos auctoritate jam inveteratâ, & ſcientiâ rerum clariſſimos, ducem ſequerentur.

DISSERTATIO LXVII.

De quibuſdam ætatibus, quæ ingeniorum proventu floruerunt.

Falsum eſt Mundum continuò in deterius ferri; licèt hæc ſit vetus opinio. Eadem ferè ætate innumeri philoſophi, & poëtæ floruerunt. Omnes Hiſtorici celebres in Latio intra octoginta annos extiterunt; ſicut Ciceronis ævo omnes oratores. Poſt Auguſti Imperium tam Romæ, quàm in Græciâ litteræ obſoleverunt. Xenophanem olympiade quadrageſimâ natum uſque ad Darii, & Cyri tempora vitam produxiſſe refert Clemens Alexandrinus; ſed veriùs Diogenes Laërtius, & Euſebius circa olympiadem ſexageſimam volunt floruiſſe.

VEtus opinio eſt, & [e] querela nonnullorum effetam eſſe naturam, & omnia in pejus ruere, retroque ſublapsâ ferri Mundi vitio jam ſeneſcentis:
Idcirco, & [f] Homerus queritur humanæ 1
ſtaturæ modum fieri in dies contractiorem; & plures deteriores, paucos parentibus eſſe meliores; & Columella [g] rei ruſticæ ſcriptor inſignis refert multos in eâ ſententiâ fuiſſe ipſum jam ſolum effetum, jam vetuſtate non poſſe eadem copiâ, qua priſcis temporibus alimenta Mortalibus miniſtrare. Sed præcipuè hominum ingenia quotidie decreſcere quidam arbitrantur; nec eandem in nobis eſſe mentis aciem, idem acumen ingenii, eandem ſagacitatem, quæ in Antiquis fuit. Quam ſententiam falſam inprimis exiſtimo; nam, ſi caſu Mendus regeretur, & ſuis, non divini Conditoris viribus rerum natura niteretur, putarem ſenio poſſe laborare, poſſe paulatim priſtinum robur, & virtutem amittere; ſed quum immenſa vis æterni procreatoris, quæ nunquam deſatigatur, nunquam conſeneſcit, nunquam languet, omnibus Univerſi membris infundatur, omnia penetret, & regat, & adminiſtret, ſuppeditetque naturæ vires procreandi, & alendi procreata; cur credamus nobis eam malignius, quàm Priſcis velle conſultum; nec poſſe Mundum priſtinum ſtatum obtinere, quum ejuſdem Rectoris benignitate foveatur? ſicut idem exemplar eſt, quod fingit, & format omnia; ita omnia tam perfecta, quàm initio fuerunt, procreantur. Quæ quum ita ſe 2
habeant, Auditores, mihi recenſenti vi-

[a] Plinius Natural. Hiſtor. libr. 26. cap. 3. [b] Cornelius Celsus libr. 2. de Medicinâ cap. 13. [c] Cicero de Orat. libr. 1. [d] Senec. Epiſt. 97. [e] Virgil. Georgic. libr. 1. [f] Homer. in Odyſs. libr. 2. verſ. 276. [g] Columell. de Ruſtic. libr. 1. in Præfatione.

rorum multitudinem, qui ætate Craſſi oratoris floruerunt, quorum exiguam partem Cicero [a] nominat hoc loco, quem illuſtramus, mirari ſubit, quid ſit, quod nonnulla ſæcula tot viros doctrinâ ſingulari, & incredibili ingenio extulerunt; alia verò quaſi ingeniorum effeta proventu, vix unum, aut alterum præſtantem ſcriptorem genuerunt. Nonne id anſam præbet ſuſpicandi mutari Mundum, & ſi non conſeneſcat, modò tamen elangueſcere, modò vires reſumere? & tamen experimenta rerum docent non eandem ſemper eſſe ingeniorum præſtantium copiam, ſed alia ſæcula aliis eſſe feliciora. Qua tempeſtate Mileſius
3 Thales philoſophiæ naturalis [b], ut ita dicam, fores aperuerat, in ejus adyta [c] Pythagoras penetravit; huic [d] ætate par Mileſius Anaximander inferior ſcientiâ rerum, & gnominis alacritate ſæculum illud inprimis illuſtravit; illuſtravit & [e] Pherecydes, cujus Pythagoram ferunt auditorem extitiſſe: illuſtrarunt omnes Pythagoræ præceptores, qui multi, nec ignobiles fuiſſe [f] dicuntur; & Xenophanes auctor Eleaticæ [g] philoſophiæ; quem Apollodorus apud Clementem [h] Alexandrinum refert circa olympiadem quadrageſimam natum usque ad Darii Regis, & Cyri tempora vitam produxiſſe; quamquam [i] Diogenes Laërtius, & Euſebius [l] fortaſſe verius circa olympiadem ſexageſimam volunt floruiſſe, & eodem omnino tempore, quo Pythagoras vixit, philoſophiæ ſtudia celebraſſe. Nec Xenophanis auditor [m] Parmenides longè abfuit ab ætate Pythagoræ; nec ille grex Pythagoreorum, qui Italiam præclariſſimis & inſtitutis, & legibus, & eruditione mirâ, & gloriâ decoravit; tantamque ætas illa, quæ naſcentem philoſophiam vidit, & prima philoſophi [n] nomen audivit, multitudinem philoſophorum tulit; ut tria genera philoſophiæ, quæ ſunt omnes ferè complexa philoſophos, ipſi debeantur; nam & Jonica philoſophia eo tempore [o] auctore Thalete Mileſio, & Italica Pythagora, & Eleatica Xenophane repertore prolata eſt:
Jam poëtas [p] Hipponactem mordaciſſimi carminis [q] inventorem, Anacreontem [r] ſuaviſſimi, Æſchylum [s] graviſſimi celebravit; celebravit & [t] Pindarum Lyricorum principem, & [u] Bacchylidem aliquanto juniorem Pindaro. Nec Simonidis [x] muſa non eandem ætatem illuſtravit, nec Theognidis inclyta nobiliſſimis carminibus ſapientia; ſiquidem Theognis olympiade quinquageſima octavâ [y] dicitur floruiſſe. Quid Socratis ætas, quos viros tulit in ſuâ ſacultate principes? tulit [z] Hippocratem quaſi quoddam medicinæ numen: tulit Democritum, quem neceſſe eſt Socratis ætatem attigiſſe, quum Democriti [a] pater Xerxem hoſpitio exceperit: tulit [b] Periclem, & ejus præceptorem [c] Anaxagoram, & Archelaum magiſtrum [d] Socratis, & [e] Euripidem, & Sophoclem [f] principes tragicorum poëtarum, & Ariſtophanem [g] mediæ comœdiæ [h] lumen, & [i] Protagoram,
&

[a] Cicero de Oratore libr. 1. [b] Diogenes Laërtius libr. 1. ſegm. 24. in Vit. Thaletis. Cyrillus contra Julianum libr. 1. Simplic. ad libr. 1. Phyſic. Ariſtotel. text. 6. Cicero de Naturâ Deorum libr. 1. Lactantius Firmian. libr. 3. de Falsâ Sapient. cap. 14. & Origenes in Philoſophumenis. [c] De ætate Pythagoræ Vid. Diogen. Laërtium libr. 8. ſegm. 45. in Vit. Pythagor. Cyrill. ibidem, & Aul. Gell. libr. 17. cap. 21. [d] Idem Diog. Laërt. in Proœmio ſegm. 13. [e] Cicero de Divinat. libr. 1. Plin. libr. 2. cap. 79. Diogen. Laërtius ibid. & libr. 1. ſegm. 118 & 122. in Vit. Pherecydis. Lactantius Firmian. libr. 7. cap. 8. de Divino Præmio, Jamblichus in Vit. Pythagoræ, Div. Auguſtinus Epiſt. 3. ad Voluſianum, Clemens Alexandrin. Strom. libr. 1. [f] Diogenes Laërtius in Vit. Pythag. libr. 8. ſegm. 2. Apulejus in Florid. libr. 2. & Porphyrius in Vit. Pythagor. [g] Clemens Alexandr. Stromat. libr. 1. [h] Apollodor. apud Clementem Alexandrin. ibid. [i] Diogen. Laërt. libr. 9. ſegm. 20. in Vit. Xenophanis. [l] Euſebius in Chronic. Vid. etiam Sextum Empiric. adverſ. Mathem. Athen. libr. 2. & Origen. in Philoſophumen. [m] Diogen. Laërtius libr. 9. ſegm. 23. Vid. Suid. in V. Ζήνων. [n] Cicero Tuſculan. Quæſt. libr. 5. Diog. Laërt. in Proœmio, Clemens Alexandrinus Stromat. libro 1. Quintilianus libr. 12. cap. 1. Inſtit. Orator. & Lactantius Firmianus libr. 3. de Falsâ Sapient. cap. 14. [o] Diogenes Laërtius ibid. & Clem. Alexandrin. ibid. & Div. Auguſtinus de Civitat. Dei libr. 8. cap. 21. [p] Plinius libr. 36. cap. 5. [q] Clemens Alexandrin. Stromat. libr. 1. [r] Suidas in V. Ἀνακρέων, & Euſebius in Chronico. [s] Euſebius ibid. Aul. Gell. libr. 17. cap. 21. aliter Suidas in V. Αἰσχύλος. ſed V. Iſ. Caſaubonum in Libello de Satyric. Poëſi libr. 1. cap. 5. Meurſium de Archont. libr. 2. cap. 2. & Samuel. Petit. Miſcellan. libr. 3. cap. 14. [t] Suid. in V. Πίνδαρος, & Euſebius in Chronico. [u] Idem Euſebius ibid. [x] Suidas in V. Σιμωνίδης. [y] Idem Euſebius in Chronico. [z] Soranus in Vit. Hippocratis. [a] Valerius Maximus libr. 8. cap. 7. & Diogenes Laërtius libro 9. ſegm. 34. in Vit. Democriti. [b] Thucydides Hiſtor. libr. 2. & Plutarchus in Vit. Periclis. [c] Vid. Diſſertat. 41. in Ciceron. num. 5. Diogenes Laërtius libr. 2. ſegm. 12. in Vit. Anaxagoræ, & Lucianus in Timone. [d] Cicero Tuſcul. Quæſtion. libr. 5. [e] Thomas Magiſter in Vit. Euripidis, Suidas in Voc. Εὐριπίδης, Diogenes Laërtius libr. 2. in Vit. Socr. ſegm. 44. & A. Gell. libr. 17. cap. 21. [f] A. Gell. ibid. [g] Euſeb. in Chronico. Vid. etiam Gerard. Jo. Voſſ. de Veterum Poëtarum temporibus libr. 1. cap. 6. aliter Suidas in V. Ἀριστοφάνης. [h] Vetus Ariſtophanis Scholiaſt. in Prolegomenis. [i] Diogenes Laërt. libr. 9. ſegm. 56. in Vit. Protagoræ, & Suid. in V. Πρωταγόρας.

Digitized by Google

& Hippiam, & Gorgiam [a] Leontinum, & Prodicum [b] Chium, & Herodotum [c] hiſtoriæ patrem, & Thucydidem eminentiſſimum rerum geſtarum conditorem, & Metonem [d] Aſtronomum, qui [e] Solſtitium obſervavit. Quæ verò ætas conſequuta eſt, quidquid in oratoriâ facultate, aut in philoſophiæ ſtudio mirandum videtur, extulit. Poſt Platonis, & Ariſtotelis, & Theophraſti capacem rerum naturæ mentem degeneravit Græcia; nec multis ætatibus ullum ferè admiratione dignum ingenium procreavit. Idem accidit Latio; pauciſſimæ fuerunt ætates, quæ magnorum virorum ingeniis illuminarentur. Vellejus [f] Paterculus notat, quidquid in hiſtoriâ latinâ opponere inſolenti Græciæ poſſumus, intra octoginta annos extitiſſe; omnes oratores, quorum eloquentiam admireris, Ciceronis ævo floruiſſe; certè illa tempora, quæ fuerunt extrema Reipublicæ jam ſeneſcenti, & morienti libertati, & intra principatus ornatiſſimis ingeniis referta viguerunt, poſt Imperium Auguſti, qui toto [g] Orbe terrarum pace conſtitutâ etiam pacis artes aluit, auxit, ornavit, litteræ tam Romæ, quàm in Græciâ obſoleverunt; nec Tiberii, Claudiique, & Neronis, & eorum, qui conſequuti ſunt, principum tempora magnopere doctrinæ laude cenſentur; ut illa ingeniorum lumina, quæ Auguſti principatum illuſtrarunt, libertatis extinctæ reliquiæ quædam, & quaſi ſcintillæ fuiſſe videantur.

DISSERTATIO LXVIII.

Qua quæritur, cur aliis ætatibus fuerit ſumma paucitas hominum doctorum, aliis autem ſumma multitudo.

Manilius Senator cunctis diſciplinis nullo doctore nobilis extitit. Hipparchus vernum æquinoctium anno ab Urbe conditâ ſexcenteſimo vigeſimo ſexto obſervavit. Tiberii, Caiique, Claudii, ac Neronis ætate litteræ pene extinctæ ſunt. Trajano verò, & Antoninis imperantibus revixerunt; diverſitatis autem cauſa fuit Principum in litteras amor, vel odium. Caligula de abolendis Homeri carminibus, & Virgilii, & Livii imaginibus tollendis cogitavit. Nero Lucanum, & Senecam extinxit, & Petronium Arbitrum ad necem ſibi conſciſcendam impulit.

QUum Ciceronis [h] locum, Auditores, explicarem, ubi Craſſus
quàm plurimos nominat viros
præſtanti ſcientiâ rerum, & e-
loquentiâ ſingulari, qui ipſius
ætate floruerunt, non intempeſtivum judi-
cavi, digredi pauliſper ab oratione Craſſi,
& animadvertere quaſdam ætates doctiſſi-
morum hominum copiâ abundaſſe; quaſ-
dam autem doctrinæ laude caruiſſe, & aut
paucos, aut nullos ingenii gloriâ prædican-
dos viros protuliſſe. Et ſermone quidem, 1
quem proximè habuimus, quibus ætatibus
Græcia præclariſſimis ingeniis illuſtrata ſit,
diximus; qoibuſque gloriæ ſuæ minimè re-
ſponderit, & more arborum, quæ ubi fru-
ctus nimis largè produxerunt, conſequen-
ti anno pauciſſimos ferunt, & ubertate ſte-
rileſcunt, quaſi effetâ ſuperiorum tempo-
rum fertilitate pauciſſimos viros pepererit
ſapientiæ laude florentes, animadvertimus;
& Latio idem accidiſſe, omneſqoe, quo-
rum ingenia admiramur, vel ſeneſcente
Republicâ, vel Auguſti ævo extitiſſe; Ti-
berii, Cajiqoe, Claudii, ac Neronis tem-
pora propemodum litterarum luce caruiſ-
ſe; hodierno die de quibuſdam adhue æ-
tatibus, quæ doctiſſimis viris abundarunt,
verba faciemus, & hujus rei cauſas expo-
nemus. Trajano [i] igitur imperante, quum
jam ſenio confectum, & invalidum a tan- 2

[a] Suidas in Voc. Πρόδικος, & in V. Γοργίας, & Plat. in Theage. [b] Suidas in V. Πρόδικος. [c] Pamph. libr. 11. apud Aul. Gell. libr. 15. cap. 23. Diodor. Siculus libr. 2. Dionyſ. Halicarnaſs. in Judicio de Thucydide, & Suidas in V. Θουκυδίδης. [d] Diod. Siculus libr. 12. [e] Gerardus Jo: Voſſius de Naturâ Artium libr. 3. cap. 33. & Salmaſius in Exercit. Plinian. ad Solin. cap. 37. [f] Vellejus Patercul. Hiſtor. libr. 2. [g] Suetonius in Vit Auguſti cap. 89. [h] Cicero de Oratore libr. 1. [i] Plinius in Panegyric. n. 47.

to Principe fotum, & recreatum convaleſceret, & lacertos moveret Imperium, etiam litterarum dignitas cum Reipublicæ dignitate reſtituta eſt; Antoninorum quoque [a] principatus ingeniis præcipuè Græcis redundavit; ſed inter ea tempora, quæ nobilitata ſunt philoſophiæ ſtudiis, & litterarum, non injuriâ ſæculum, quod hîc attingitur a [b] Cicerone, recenſendum eſt. Nam præter eos philoſophos, de quibus diximus, & qui in hoc loco nominantur, qui ſatis multi ſunt, nominis immortalitatem ingenii præſtantiâ ſunt conſequuti Apollonius [c] ille Rhodius, quem & eloquentiæ laude ferunt præſtitiſſe, & præcepta dicendi cum ſummâ gloriâ tradidiſſe; & apud Latinos [d] Lucilius, qui primus dicitur [e] ſtyli ſalum condidiſſe, & [f] Craſſus orator, & Antonius, & Sulpicius, & Cotta, & Cæſar, & Scævola Juriſconſultus, idemque orator non contemnendus; & qui eorum ætatem [g] Ennius anteceſſit, & Terentius, & Afranius, quem [h] Quintilianus exiſtimat illum ſolis conceſſum Atticis leporem, venuſtatemque conſequutum. Archias [i] quoque poëta nobilis,
3 quo tempore florebat in Republicâ Marius, Romam venit; Manilius [l] etiam ſenator ille, quem cunctis diſciplinis nullo doctore nobilem extitiſſe memoriæ proditum eſt, Marii, & Syllæ temporibus ſummam eruditionis gloriam eſt adeptus; & hiſtoria latina [m] Valerium Antiatem, Claudium Quadrigarium, & Cælium, & [n] Siſennam, & Rutilium, & Catulum [o] Luctatium, non illos quidem ſatis excultos, & perpolitos, non contemnendos tamen hiſtoricos habuit. Sed omnium famam vicit Hipparchus eximius ille Cœli, ſiderumque ſpectator; qui Plinio [p] teſte hominibus cum ſideribus cognationem intercedere approbavit. Hic tantus interpres Cœli fuit præcipuum lumen ejus ætatis, quæ Ciceronis ævum anteceſſit; ſiquidem Hipparchus vernum [q] æquinoctium obſervavit anno ab Urbe conditâ ſexcenteſimovigeſimoſexto; ex quibus conſtat ſæculum, de quo loquitur Cicero, excellenti doctrinâ viris abundaſſe. Sed multitudo ingenii dotibus, & ſcientiâ hominum præſtantiſſimorum, quæ quaſ-
4 dam ætates illuſtravit; & paucitas, quæ in aliis cernitur, deducit animum ad indagandas cauſas tanti diſcriminis; neque enim dicemus modò matrem, modò novercam eſſe naturam, & ſua dona modò largè, modò malignius Mortalibus impertiri; neque Mundum ſeneſcere, ob eamque cauſam omnia deteriora ſemper evadere; quod non eſſe conſentaneum veritati nuper oſtendimus. Non mutatur naturâ, quia non mutatur auctor, moderatorque naturæ; quære non in iis, quæ ſemper eadem manent; ſed in iis, quæ immutantur, quærenda cauſa eſt hujus diverſitatis. Ac mihi primum occurrit illa pervulgata, quam omnes afferunt; omnes putant florere ſtudia litterarum, ubi qui rerum potiuntur ſtudiis delectantur, ingenia fovent, & augent honoribus, & opibus nobiles diſciplinas. Eſt [r] a Cicerone præclariſſimè dictum, quales ſunt Principes, tales eſſe mores civitatis; quod antea a Platone [s] pronunciatum Claudianus expreſſit his [t] verbis: 2

... componitur Orbis
Regis ad exemplum ...

Quùm igitur Principes civitatis litteras colunt, cives quoque ad colendas litteras eorum exemplo commoventur; quum Dionyſius [u] junior in Siciliam accerſito Platone philoſophiæ ſtudia amplexus eſſe videretur, omnes amore ſapientiæ ſe incenſos eſſe præſeferebant; jam aula diſputantium vocibus perſtrepebat, alii geometricas formas in pulvere deſcribebant, alii ſiderum magnitudines metiebantur, alii Orbem radio deſcribebant, alii philoſophum ſectabantur & diſſerentem audiebant, & de virtute etiam, qui vitiis intercutibus madebant, loquebantur; ſed ubi Dionyſius infenſus Platoni philoſophiæ, quam non bonâ fide dilexerat, nuncium remiſit, omnium mutatæ ſunt voluntates, omnes a ſtudiis ſapientiæ, ab amore virtutis ad voluptatem, libidinem, crapulam, ebrietatemque converſi, philoſophiam, quam ſuſpexerant, contempſerunt. Multum ergo exemplis Principum omnes ad bonas artes amplectendas excitantur; ſed multo magis liberalitate, & honoribus commoventur, quibus vident ornari litteratos; eſt quippe veriſſimum, & velut e cortinâ prolatum [x] Ciceronis illud effatum: *honos alit artes, omneſque incenduntur ad ſtudia gloriâ*; nec honos autem, neque gloria, neque divitiæ deſunt ſtu-

(margin numbers in right column: 5 beside "colunt, cives quoque", 6 beside "runt. Multum ergo")

[a] Jul. Capitolinus in Vit. Antonini Pii, & Antonini Philoſophi. [b] Cicero de Oratore libr. 1. [c] Cic. ibidem, & in Brut. [d] Vellejus Patercul. Hiſtor. libr. 2. Quintilian. Inſtitut. Orator. libr. 10. cap. 1. & Hieronym. in Chronico ex Suetonio. [e] Plinius Hiſtor. Natural. in Præfatione. [f] Cicero in Bruto, & Vellejus Paterculus Hiſtor. l. 2. [g] Cicero in Bruto, & Aulus Gellius libr. 17. cap. 21. [h] Quintilianus libr. 10. Inſtitut. Orator. cap. 1. Paulus Manutius in Adag. *Lepos Atticus*. [i] Cicer. pro Archia. [l] Plin. libr. 10. Nat. Hiſt. cap. 2. V. Voſſium de Hiſtor. Latin. libr. 1. cap. 9. [m] Vell. Paterc. Hiſt. libr. 2. [n] Cic. in Brut. [o] Plutarch. in Vit. C. Marii, & Catonis. Luc. Flor. libr. 3. cap. 21. & ult. [p] Plin. libr. 2. Nat. Hiſt. c. 26. [q] Cl. Ptolemæus Almageſt. libr. 3. c. 2. [r] Cic. de Leg. libr. 3. [s] Plato libr. 4. de Leg. vel de Legumlat. [t] Claudianus carm. 8. v. 298. [u] Olympiodor. in Vitâ Platon. [x] Cic. Tuſc. Quæſt. libr. 1. in princ. Paulus Manut. in Adag. *Honos alit artes*.

ſtudioſis litterarum, ubi qui Rempublicam adminiſtrant eodem amore ſapientiæ incenduntur; non ergo mirum, ſi quam multi doctrinæ præſtantiam conſectantur, multi conſequuntur. Atque huc pertinet illa ſententia [a] Martialis, quæ omnium ore celebratur:

Sint Mæcenates, non deerunt Flacce Marones,
Virgiliumque tibi vel tua rura dabunt.

Contra quum potentiſſimi homines vel negligunt ſtudia, vel adverſantur, neceſſe eſt jacere litteras, & pauciſſimos ad amorem laudis excitari. Quomodo quippe poterant, ut exemplum ab ætate noſtrâ remotiſſimum afferamus, Caligulâ, vel Nerone Principibus doctrinæ ſtudia celebrari? quorum alter non modò viventes odit ſapientes verùm etiam mortuos eſt inſectatus; qui de Homeri [b] carminibus abolendis, & de Livii, & Virgilii imaginibus tollendis cogitavit; alter duo lumina litterarum, quæ prope ſola ſæculum illud illuſtrabant, Lucanum [c], & Senecam [d] extinxit, & Petronium Arbitrum [e] virum, quamvis diſſolutum, doctum tamen ad necem ſibi conſciſcendam impulit? quomodo poterant Domitiano imperante vigere artes liberales, qui philoſophos ejecit ex Urbe; quo Principe [f]

... celebres, notique poëtæ
Balneolum Gabiis, Romæ conducere furnos
Tentarunt; nec fœdum alii, nec turpe putarunt
Præcones fieri, quum deſertis Aganippes
Vallibus eſuriens migraret in atria Clio.

Quum ergo non ſemper amatores doctrinarum, ſed interdum etiam oſores dominentur, fit, ut non ſemper eadem copia virorum doctrinæ ſtudiis præſtantium exiſtat; ſed hæc cauſa multitudinis doctorum hominum, & paucitatis eſt quidem præcipua, ſed non ſola; ſunt enim aliæ multæ, de quibus alio die diſſeremus.

DISSERTATIO LXIX.

Eodem ſuper Argumento.

Luxus, & voluptates litterarum ſtudia perimunt. Mæcenatem, & Petronium Arbitrum inſigni viros ingenio voluptates corruperunt. Hortenſius oratorum amiſit principatum propter deliciarum ſtudium. Servitus etiam afficit ingeniis, quæ contra in libertate floreſcunt; ſatietate quoque interdum doctrinæ ſtudia deſeruntur.

CAuſas exponere ſum aggreſſus, Auditores, cur aliæ ætates magnum ingeniorum proventum tulerint; aliæ quaſi jam effetâ naturâ vix unum, aut alterum, & quandoque nullum præſtanti ſcientiâ virum procrearint; & ſuperiore quidem ſermone cauſam eſſe dixi penes Principes civitatum, prout diligunt, & admirantur, vel oderunt, & contemnunt bonas artes, doctrinæ ſtudia celebrantur, vel negliguntur. Nam ſicut navis eò dirigit curſum, quò convertit eam gubernator; ita civium voluntates eò ſpectant, eoque feruntur, quò qui rerum potiuntur, ſpectare, ferrique voluerunt. Sed quia hanc cauſam ſolam non eſſe arbitror doctorum hominum multitudinis, vel paucitatis, hodierno die alias quoque cauſas afferemus. Non enim ſemper accuſandi Reges ſunt; etiam populi in culpâ ſunt; corrupti mores civitatum, ubi luxus exceſſit modum, ubi pravæ libidines civium mentes invaſerunt, nullum honeſtis artibus relinquunt locum. Nam facilè animi a ſtudio ad voluptatem convertuntur; nec habent guſtum veræ gloriæ, qui in peſſimis factis gloriantur, & vitia pro virtutibus ducunt; nec excitantur ad laudem, qui probroſam, & dedecoris plenam vitam amplectuntur; frangitur indoles luxu, libidine ingenia obtunduntur, Liberorum educatio, quæ certè ad recta ſtudia promovenda plurimum valet, ubi publicus furor per luxum pereundi, perdendique omnia mentes occupavit. Operæpretium eſt audire Quintilianum, qui [g] nobis ob oculos ponit, & oſtendit, quibus ætate ſuâ puerorum animi vitiis imbuerentur; ut mirari deſinamus, non perinde honeſta ſtudia, ac antea, viguiſſe: *utinam*, inquit, *Liberorum noſtro-*

[a] Martialis libro 8. Epigramm. 56. [b] Suetonius in Vit. Caligul. capit. 34. [c] Cornelius Tacitus Annal. l. 15. n. 70. [d] Idem Cornelius Tac. ibid. n. 64. [e] Idem Tacitus libr. 16. Annal. num. 19. & Plinius libr. 37. cap. 2. [f] Juvenalis Satyr. 7. v. 3. [g] Quintilianus Inſtit. Orator. libro 1. cap. 2. Vid. Plaut. Bacch. Act. 3. Sc. 3. & Terent. Heautontim. Act. 3. Sc. 1. v. 74.

noſtrorum mores non ipſi perderemus; infantiam ſtatim deliciis ſolvimus; mollis illa educatio, quam indulgentiam vocamus, nervos omnes & mentis, & corporis frangit; quid non adultus concupiſcet, qui in purpuris repit? nondum prima verba exprimit, & jam coccum intelligit, jam conchylium poſcit; ante palatum eorum, quàm os inſtituimus; in lecticis creſcunt; ſi terram attigerit, e manibus utrinque ſuſtinentium pendent. Gaudemus, ſi quid licentiùs dixerint; verba ne Alexandrinis quidem permittenda deliciis riſu, & oſculis excipimus; nec mirum, nos docuimus, ex nobis audierunt, noſtras amicas, noſtros concubinos vident; omne convivium obſcenis canticis ſtrepit; pudenda dictu ſpectantur; fit ex his conſuetudo, deinde natura. Hactenus Quincti-
3 lianus, cujus dicta utinam in noſtrum ſæculum non convenirent! his autem moribus aſſueti pueri quomodo poſſunt laborem, qui ſuſcipiendus eſt in litteratum ſtudio, non reformidare, poſſunt libris innpallescere, poſſunt de nominis immortalitate cogitare? præſertim quum vitia, quæ pueri didicerunt, nunquam dedoceri, nunquam depravatam indolem poſſint emendare. Nam in luxu perditâ civitate nuſquam voces audiuntur, quibus mores corriguntur; nuſquam exempla cernuntur, quibus amor ſapientiæ accendatur; ubi coqui philoſophis anteponuntur, turpium cantilenarum ſcriptores graviſſimis poetis, hiſtriones oratoribus; qui novam aliquam voluptatem invenerunt, iis, qui aliquo invento vitæ ſalutari juvere Mortales; cantores liberalium doctrinarum profeſſoribus præferuntur; nihil integri moris eſt, nihil ſancti, nihil penſi habetur. An verò non hæc in urbibus accidunt, quæ luxu dif-
4 fluunt? quis neſcit illam Romam ſeveriſſimæ diſciplinæ parentem, ubi quondam faciliùs fuerat ſummas virtutes, quàm mediocris vitia invenire; ubi luxus civium mentes invaſit, omne ſtudium rerum honeſtarum abjeciſſe? Teſtatur Ammianus Marcellinus ætate ſuâ proceres Romanos omnes honeſtas artes contempſiſſe; nihil aliud, quàm de ſuis cupiditatibus explendis cogitaſſe; & Lucianus in Nigrino nihil aliud Romæ fuiſſe tradit in pretio, quàm ſumptuoſas cenas, magnificam, & ſplendidam ſupellectilem, & turpes voluptates; ſuperbiamque, & faſtum potentiorum civium eò proceſſiſſe, ut ſe non ſalutari vellent, non coli, ſed adorari; & non amicis honeſta ſuadentibus, ſed adulatoribus tantùm procerum aures patuiſſe; quid ergo mirum in tam corruptis moribus nullum locum fuiſſe nobiliſſimis diſciplinis? Enimvero tantum abeſt, ut in deditâ de-
liciis, & depravatâ luxu civitate poſſint flo- 5
rere ſtudia litterarum; ut ſingulos etiam homines licèt ſummis ingeniis præditos, & amore doctrinæ flagrantes luxus corrumperit; & eâ ſapientiæ laude ſpoliarit, quam eſſent alioquin conſequuti. In Mæcenate fuit ingenium magnum, vel Senecâ [a] teſte, qui ipſi, quantum poteſt, obtrectat; fuit amor litterarum tantus, ut hujus beneficio nominis immortalitatem quæſiverit; cur ergo alienis, non ſuis ſcriptis celebratur? ejus libri vetuſtatem non tulerunt? quia fregit indolem luxus, & affluentes voluptates, & nimias ejus delicias Muſæ, quas colebat, ſunt aſpernatæ. Petronius Arbiter [b] tantâ fuit ingenii magnitudine, ut inter Latinos Auctores principem locum tenere potuiſſe videatur; ſed ejus vita plena deliciarum, plena luxus, plena voluptatum corrupit ingenium, & multum de eloquentiæ, & doctrinæ laude detraxit. Nec aliam cauſam fuiſſe arbitror, cur Hortenſius oratorum amiſerit principatum, niſi deliciarum ſtudium, quod in eo vehementer [c] accuſatus. Si igitur luxus tam
perniciosus eſt ſtudiis litterarum, non mi- 6
rum eſt non ſemper eadem ingenia vigere; non manent iidem mores, non manet eadem diſciplina; corruptâ vero publicâ diſciplinâ ingeniorum quoque indoles corrumpatur, neceſſe eſt. Eſt & alia hujus rei cauſa, quæ poſita eſt in ratione Reipublicæ gubernandæ; clariſſima quæque ingenia ſimul cum libertate floruerunt; ubi unius dominatu reguntur omnia, minùs vigent nobiles diſciplinæ; nam libertas excitat animos, auget, attollit, ſervitus deprimit, & humiliores facit. Vix Athenienſium civitas Piſiſtratidarum excuſſerat jugum, quum ſcriptoribus eminentiſſimis cœpit abundare, & tamdiu abundavit, quamdiu potita eſt libertate; ubi Macedonum fracta armis eorum imperiis paruit, deſiit copiâ florere præſtantium doctrinâ virorum, & Athenæ doctiſſimis hominibus hoſpitium, non originem præbuerunt. Quod etiam accidit Græciæ univerſæ; quidquid ferè in Græcia miramur, effulſit quum Græcia libertate potiretur; neque qui ſerviente Græciâ Macedonibus, aut Romanis Auctores floruerunt, ſunt cum his, qui vixerunt eâ liberâ, comparandi. Romæ quoque quidquid ingeniorum fuit,
quod cum Græcis compararetur, aut ef- 7
fulſit, aut natum eſt liberâ civitate; nam illi etiam, qui præclariſſimi Scriptores Augusti

[a] Seneca Epiſtol 19 & Epiſtol. 92. in fine, & Epiſtol. 114. [b] Cornelius Tacit. libr 16 Annalium. [c] Varro de Re Ruſtic. libr. 3. capit. ſexto, Aul. Gellius libr. 1. cap. 5. Macrobius libr 3. cap. 13. & Plin. Natural. Hiſtor. libr. 9. cap. 55.

guſti ætatem exarſerunt, nati ſunt monente, non extinctâ jam libertate. His adnectere poſſumus aliam cauſam, quæ ſita eſt in hominum faſtidio, & inconſtantiâ; veriſſimè a Homerus omnium eſſe rerum ſatietatem dixit; ubi litteræ diu viguerunt, ubi doctiſſimorum hominum copiâ diu civitates abundarunt, quædam, ut ita dicam, ſatias homines capit litterarum, & ſapientiæ myſteria evulgata vileſcunt; deſinunt igitur coli doctrinæ ſtudia, quia deſinunt eſſe voluptati, deſinunt eſſe miraculo; ob eamque cauſam eruditiſſimis ſæculis indoctiores ætates plerumque ſuccedunt non ingeniorum penuriâ, ſed culpâ Mortalium, & fato rerum humanarum, quæ nunquam poſſunt conſiſtere.

DISSERTATIO LXX.

Qua quæritur, an Aratus aſtrologiæ fuerit imperitus.

Falſum eſt Harmodium, & Ariſtogitonem Hippiam tyrannum interfeciſſe; nam Hipparchum ejus fratrem trucidarunt; nec minùs falſum quotannis ab Hyperboreis miſſas virgines, quæ ad Apollinem Delium primitias frugum ferrent; quum Hyperboreos, quos ſupra Mæotin paludem collocabant, in eâ regione conſtet non fuiſſe; ita pariter Thaleſtrin Amazonem ad Alexandrum veniſſe, ut ex eo Liberos ſuſciperet, fabuloſum eſt, quum Amazones eâ tempeſtate nullæ fuerint. Macedones Paropamiſum montem appellarunt Caucaſum, ut Alexander ad Caucaſum perveniſſe videretur, ſed id a veritate maximè abhorret; ſicut etiam quod Democritus ſibi oculos eruerit. Aratus non fuit aſtrologiæ imperitus, licèt docti viri id crediderint. Defenditur Lucanus multis in locis contra Scaligerum, & alios.

Multa vulgò creduntur, & a graviſſimis ſcriptoribus memorantur, quæ prorſus abhorrent a veritate; ſic Athenienſes crediderunt, & doctiſſimi viri falsò memoriæ b prodiderunt Harmodium, & Ariſtogitonem Athenas occiſo 1
tyranno in libertatem vindicaſſe; quum Harmodius, & Ariſtogiton non Hippiam Tyrannum, ſed c Hippiæ fratrem trucidarint. Sic Virgines quotannis ab Hyperboreis miſſas ad Apollinem Delium colendum, & primitias frugum conſecrandas & Græci d vulgò credidere, & clariſſimi Auctores uno e ore prædicarunt; quum Hyperboreos, quos f illi ſupra Mæotin paludem collocabant in eâ regione conſtet non fuiſſe. Sic nonnulli eorum, qui res ab Alexandro geſtas g condiderunt, Amazonem Thaleſtrin ad eum veniſſe, ut Liberos ex tanto Rege procrearet, affirmarunt; quum Amazones eâ tempeſtate nullæ fuerint. Sic h eundem multi putaverunt ad Caucaſum perveniſſe decepti Macedonum mendacio; qui quò Alexander eò quoque veniſſe crederetur, Paropamiſum i montem, Caucaſum appellarunt. Sic & vulgò creditum, & a nonnullis prodi- 2
tum l Democritum ſeſe ſponte luminibus orbaſſe; quò mentis aciem ad veritatem alacriùs pervidendam excitaret; quod falſum eſſe m intelliget, quicunque reputaverit id, quod eſt ab n Ariſtotele animadverſum, oculorum ſenſum magis, quàm alios, diligi, quia ad ſcientiam rerum plurimum confert. Sed inter ea, quæ falsò produntur a ſcriptoribus, illud non ultimo loco poſuerim, quod o Cicero hîc attingit; quod inter doctiſſimos homines conſtare dicit, Aratum de Cœlo, ſideribuſque luculentiſſimum poëma conſcripſiſſe, quum eſſet aſtrorum ſcientiæ imperitus; de quo Ciceronis loco verba faciemus hodierno die; ſed locus Ciceronis priùs eſt proponendus: *etenim*, inquit p Cicero, *ſi conſtat inter doctos hominem ignarum aſtrologiæ ornatiſſimis, atque optimis verſibus Aratum de Cœlo, Stelliſque dixiſſe.* Quod Ciceronis di- 3
ctum alienum eſſe a vero auſim affirmare; nam mihi ſemper viſum permirum Aratum hominem, quod negare non poſſumus, doctum de rebus cœleſtibus aggreſſum dicere, quum ſiderum ſcientiam prorſus ignoraret. Nec aſſentior omnino doctis illis viris, inter quos Cicero conſtare dicit, Aratum fuiſſe Aſtrologiæ imperitum;

nec

a Iſocrates ad Demonic. b Alexand. ab Alexandr. Dier. Genial. libr. 3. cap. 20. c Herodot. libr. 5. cap. 55. Thucyd. libr. 6. Athen. libr. 15. cap. 15. Valer. Max. libr. 2. cap. 5. Plato in Hipparch. & Pauſan. in Attic. ſive libr. 1. d Herodot. libr. 4. cap. 33. Pauſ. in Attic. ſive libr. 1. Callimach. in hymn. in Delum v. 290. e Plin. Natur. Hiſt. l. 4. cap. 12. Solin. Polyhiſt. c. 21. Pomp. Mel. de Sit. Orbis libr. 3. cap. 5. f Strab. l. 7. g Clitarchus, Polycritus, Oneſicritus, Antigenes, & Hiſter apud Plutarch. in Vit. Alexandri, Diodor. Sicul. libr. 17. Bibl. Hiſtor. & Strab. libr. 11. h Arrian. de Expedition. Alexandri libr. 3. Strab. libr. 11. i Vid. Plinium Natural. Hiſtor. libr. 6. cap. 17. & 20. l Tertullian. in Apologet. & Himerius apud Photium in Biblioth. cod. 243. Paulus Manut. in Adag. *Ex aſpectu naſcitur amor.* m Plutarchus de Curioſitate, Vid. etiam Ciceron. libr. 5. de Finibus. n Ariſtotel. Metaphyſic. libr. 1. cap. prim. o Cicero de Oratore libro primo. p Idem Cicer. de Oratore ibidem.

nec enim ᵃ Hipparchus, qui ſcientiâ ſide-
rum ante ſe genitos vicit univerſos, in ejus
Phænomena ᵇ commentarios libros edidiſ-
ſet, ſi rationem ſiderum neſciſſe credidiſ-
ſet. Quæ enim cauſa hominem doctiſſi-
mum impuliſſet, ut Auctorem eâ tempe-
ſtate non admodum vetuſtum vellet illu-
ſtretum, ſi nihil ſani prodidiſſet? neque il-
lud opos Arati tentie laodibus ᶜ Veteres
extuliſſent, ſi falſa contineret; neque, ſi
vera de Cœlo, ſtelliſque ſcripſit Aratus,
rerum cœleſtium fuit imperitus. Quid er-
4 go eſt? Aratum arbitror in nimiùm ſeve-
ros canſores incidiſſe, qui qoum in Arati
ſcriptis aliqua adnotaſſent, quæ ſpeciem
erroris præleferrent, bonum poëtam, nec
malum Aſtronomum, ignarum rerum, de
quibus luculenter ſcripſit, pronunciarent;
nam quum poëtas multa impioprìè loqui
metri neceſſitas cogat, ſæpenuioero cre-
duntur ignoraſſe, quæ verbis minùs pro-
priis explicarunt. Sic Lucanum reprehen-
dunt, qood ᵈ dixerit:

...... atque umbras nunquam flectente
Syene

quaſi Lucanus putarit ſub Cancri ſigno de-
gentibus nullas unquam umbras aſpici;
quod cujus eſſet non dico inſcitiæ, ſed fa-
tuitatis? nam ut fingamus Lucaoum aſtro-
logiæ fuiſſe tam expertem, ut non videret,
quum Sol modò ad Cancrum, modò ad
Capricornum eccedat, nec eosdem ſem-
per eirenlos deſcribat, ſed quotidie mutet
umbras, non poſſe ullis gentibus perpe-
tuò ſopra verticem ferri; illud eertè non
fugit hominem haudquaqoam hebetem, So-
lem, & ſi medio Cœli conſtitutus non ja-
ciat umbras, neceſſariò tamen jacere o-
rientem, vel occidentem. Quo conſtitu-
to, quod aniculæ etiam, puerique nove-
runt, illud falſum eſſe conſtet io eo Mun-
di ſitu, poſituque Syenen collocatam, ut
umbræ ſemper ad peres engulos, & ad
perpendiculum cadant; qoid ergo rem,
quæ omnibus in promptu eſt, ingenioſus
poëta neſcivit? minimè gentium, ſed id
ſignificavit Lucanus illis diebus, qui ſol-
ſtitium proximè antecedunt, vel ſubſequun-
tur, qoum meridiem Sol ettingit, nunquem
in eâ Mundi plagâ umbres effici. Sic eun-
5 dem poëtam ᵉ nonnulli redarguunt, quòd
hæc ſcripſerit ᶠ de Arabibus:

Ignotum vobis, Arabes, veniſtis in orbem
Umbras mirati nemorum non ire ſiniſtras.

Nam Arabes, qui inter ſolſtitialem, & æ-
quinoctialem plagam ſiti ſunt, mirari non
debebant ſiniſtras umbras non jeci; quum
illis modò ſiniſtræ, modò dextræ jacientur;
quod genus Græci vocant ἀμφίσκιοι; ſed
fugit eos ratio; id enim Lucanus affirma-
vit, Arabes, quibus interdum Sol, quum
eſt eltiſſimus, in meridiem umbras jacula-
tur, quum in noſtrum Orbem veniſſent,
ſemper in ſeptentrionam cadere eſſe mire-
tos; nec eliter eccipi Lucani verſus de-
bet, quàm ſi dixiſſet:

Umbras mirati nemorum nunquam ire ſini-
ſtras.

Quid ſi dieamus eo tempore, quo Arabes
in noſtrum Orbem veniſſe dicuntur, ſol-
ſtitium fuiſſe, quo tota pæne Arabie caden-
tes in meridiem meridianas umbras videt;
ob eamque caoſam jure eſſe miratos um-
bras tune in meridiem non jaci? nonne
Lucanus defendetur ſatis; nec tam impe-
ritus fuiſſe credetur, ut putaverit Arabiæ
Solem ad Septemtrionem ſemper attolli?
Eodem modo carpuntur a magno viro
ejusdem poetæ illi verſus ᵍ:

Quare agite Eoum comites properemus in 6
Orbem
Dividit Euphrates ingenti gurgite Mundum,
Caſpiaque immenſos ſeducunt clauſtra receſſus,
Et polus Aſſyrias alter noctesque, diesque
Vertit......

Quis eſt, inquit Scaliger, ille poles, qui
Aſſyriæ attollitur diverſus a noſtro, quum
duo ſint tantùm poli Arcticus, & qui vo-
catur Antarcticus? ſi polus Aſſyriorum eſt
elter, hic, vel ille erit Antarcticus; quo
quid dici poteſt abſurdius? Ego verò pace
dixerim tanti viri Poëtam non puto in tan-
to errore verſatum; ſed hic eccipi polum
non pro vertiee, & axis extremitate, ſed
pro Cœlo, quo ſignificatu ſæpiſſimè polus
a poëtis uſurpatur; & ſieut regiooes trans
Euphratem poſites alium Orbem appella-
vit, quia Romenus ʰ Orbis Euphrate finie-
batur; ſie & aliud Cœlum, quod illis re-
gionibus cireumjectum eſt, appellaſſe. Quæ
non idcirco dixi, quie Lucanum nunquam
erraſſe, nunquam allucinatum putem; ſcio
neminem in hac re juſtiùs eſſe reprehen-
ſom; ſed ut oſtenderem multa poëtis vi-
tio verti, quia in ſeveros nimiùm cenſo-
res inciderunt. Sed dies me deficiet, ſi
poëtarum locos velim recenſere, in qui-
bus, quia minus propriè conceſsâ poëtis
licentiâ loquuti ſunt, nonnullis videntur
res maximè pervulgatas ignoraſſe. Hanc
erbitror caoſam fuiſſe, cur Aratus ignarus
cœleſtium rerum, de quibus luculentiſſimè
ſcripſit, videretur.

DIS-

ᵃ Serv. ad Virgil. Georg. libr. 1. v. *Navita tum ſtellis numeros, & nomina fecit*, & Plin. l. 2. c. 26. ᵇ Suidas in V Ἵππαρχος ᶜ Idē in V Ἄρατος Σολεὺς. ᵈ Lucanus Pharſ. libr. 2. ᵉ Jul. Cæſ. Scal. Poët. libr. 6. cap. 6. & Jo: Gerard. Voſſius Inſtit. Poët. libr. 1. cap. 3. ᶠ Lucan. libr. 3. Pharſal. v. 247. ᵍ Lucan. Pharſ. l. 8. ʰ Appian. Alex. in Præfat.

DISSERTATIO LXXI.

Cujus idem, ac ſuperioris, eſt argumentum.

Docti omnes viri aliquando errarunt; qua occaſione ſumptâ Critici illos ignaros ejus, quod tractabant, dixerunt; ſic Manilium, & Julium Firmicum aſtrologiæ prorſus imperitos cenſuit Scaliger. Ciceronem græcas litteras apprime calluiſſe ex Auctoribus, quos in latinum vertit ſermonem, conſtat; licèt Critici illum redarguant, quòd quum Ariſtoteles animam ἐντελεχείαν *appellarit, quòd ſit perfectio corporis, ipſe* ἐνδελεχείαν, *hoc eſt* continuatam motionem *legerit; item quòd dixerit apud Græcos non eſſe vocem, quæ* inepto *reſpondeat. Livius claſſes interdum a Scriptoribus priſcis appellari terreſtres copias ignoravit. Plato exiſtimavit per aſperam arteriam in pulmonem rectâ ferri potionem. Nervorum principium non ex capite oriri, ſed ex corde affirmavit Ariſtoteles. Ariſtoxenus Muſicorum princeps hemitonium dimidium eſſe toni prodidit. Collocavit Nicomachus Mercurium ſupra Venerem; alii denique in alios errores inciderunt. Interdum Critici, ſi quid in Auctoribus non intelligant, ipſos reprehendunt; ſic Scaliger Homerum redarguit, quòd induxerit Jovem, quum ningeret, tonantem; Horatium, quòd Africum præcipitem dixerit; & quendam poëtam, quòd vacuum admiſerit. Nec minore inſcitiâ aliqui Virgilium de Ætnâ loquentem improbant; & Ariſtotelem, quòd in Pirenæis jugis Danubii fontes collocarit; quum conſtet Alpium partem, ex qua Danubius oritur, Pirenen appellatam.*

CUr Aratus imperitus aſtrologiæ, quam luculentiſſimis verſibus illuſtravit, a nonnullis diceretur, ſuſcepimus exponendum; & ſuperiore quidem ſermone diximus eâ de causâ Aratum ignarum eſſe habitum ſcientiæ ſideralis, quòd quum conceſsâ poëtis licentiâ minùs propriè loquutus interdum ſic, eum Critici ignoraſſe crediderunt, quæ minùs dilucidè explicavit; nunc alias hujus rei cauſas afferemus. Eſt

enim & alia cauſa, cujus imbecillitas humana
ſons eſt, atque [a] principium; 1

non omnia poſſumus omnes;

& etiam doctiſſimos nonnulla fugerunt;
& quamvis in ſummâ doctrinæ luce verſarentur, tamen in medio die caligarunt;
ſunt igitur aliquando lapſi, ubi labi non oportebat; in errores aliquos inciderunt, quos quum Critici obſervaſſent, ſatis eſſe cauſæ exiſtimarunt, cur doctiſſimos homines inſcitiæ redarguerent, & ignaros artis, quam profitebantur, prædicarent. Manilium Scaliger [b] aſtrologiæ prorſus imperitum fuiſſe exiſtimat, quia nonnulla non ſatis ex arte ab eo tradita animadvertit; quam etiam notam inurit [c] Julio Firmico, quem rerum cœleſtium planè ignarum audet pronunciare; quia quum in Siciliâ, vel Calabriâ ſcripſerit, ſequutus Auctores Ægyptios eo tempore Cepheum oriri tradiderit, quo in Ægypto oritur. Nec [d] defuerunt, qui Ci-
ceronem ipſum expertem Græcæ litteratu- 2
ræ, expertem philoſophiæ pronunciare non dubitarent; quòd ἐντελεχείαν, qua voce ab Ariſtotele [e] anima appellatur, quòd ſit perfectio corporis, & ut loquuntur in ſcholis, actus, ἐνδελεχείαν [f] legerit, & eſſe voluerit perennem, & continuatam motionem; quòd carere dixerit Græcam linguam vocabulo, quo ineptiarum vitium exprimitur; nec eſſe vocem apud Græcos, quæ *inepto* [g] reſpondeat; quum ἀπειρόκαλος idem ſignet apud Græcos, quod apud Latinos *ineptus*. Sic ille Cicero, qui quum de rebus a ſe geſtis Græco ſermone ſcripſiſſet, doctiſſimos Græcorum a ſcribendo deterruit; qui quum apud Apollonium [h] Molonem græcè declamaret, tantâ hominem oratoriæ facultatis peritiſſimum admiratione complevit, ut eloquentiæ laudem a Græciâ in Latium Cicerone duce migraturam affirmaret; tanquam ignarus Græci ſermonis a quibuſdam ineptiſſimis hominibus fuerit accuſatus; qui quum Ciceronis inſcitiam redarguerent, ſuam prodiderunt;
ſe enim ignorare oſtenderunt Ciceronem, 3
quum in arte dicendi ſe exerceret, plerunque græcè declamaſſe; multa de Græcis Auctoribus [i] in Latinum vertiſſe ſermonem; OEconomicum [l] Xenophontis, Arati [m] verſus de rebus cœleſtibus, qui

[a] Virg. in Buc. Ecl. 8. [b] Joſ. Scal. ad Manil. libr. 5. ſive in Apoteleſm. Sphær. Barb. in princ. [c] Idem Joſeph. Scaliger ad Manilium ibid. [d] Angel. Politianus Miſcell. cap. 1. [e] Ariſtoteles de Animâ libr. 2. capit. 1. Themiſtius, Philoponus, & Simplicius in hunc Ariſtotel. libr. Diogenes Laërtius libr. 5. ſegm. 32. in Vit. Ariſtotelis, & Macrob. in Somn. Scipionis libr. 1. cap. 14. [f] Cicer. Tuſculan. Diſputation. libro primo. [g] Cælius Rhodiginus libro 7. cap. 8. Antiq. Lection. [h] Cicero in Bruto, ſive de Claris Oratoribus, Plutarchus in Vitâ Ciceronis, & Angelus Politianus capit. 2. Miſcellan. [i] Cicero de Oratore libr. 1. [l] Columell. de Re Ruſtic. libr. 11. capit. primo. [m] Cicero libro 2. de Natur. Deorum, & libr. 2. de Legibus, Priſcianus libro 6. & 7. & Lactant. Firmianus libr. 5. de Juſtitiâ cap. 5.

Φαινόμενα inſcribuntur, Demoſthenis adverſus Æſchinem, & Æſchinis adverſus Demoſthenem orationes, Platonis [a] Timæum (quid enim aliud liber de Univerſitate Ciceronis, quàm Timæi verſio?) tot [b] Homeri verſus, tot [c] Sophoclis, tot Euripidis tranſtuliſſe. Quæ ſi cogitaſſent ineptiſſimi homines nunquam tam temere Ciceronis gloriæ obtrectaſſent. Ineptè quidem illi, ſed impoſuit hominibus alioquin acutis aliquis error, quem incuria magnorum virorum parum cavit; & quem in aliquâ re leviter allucinatum eſſe deprehenderant, artis univerſæ, atque diſciplinæ rudem judicarunt. Eſt enim id vitium inſitum naturâ omnibus, ut ſint ad reprehendendum, quàm ad laudandum, paratiores; præcipuè Critici, quibus interdum hinc decus, & nomen comparatur; qui tamen conſultiùs facerent, & meliùs nomini ſuo conſulerent, ſi de magnis viris verecundiùs loquerentur; nihil enim vitioſius eſt, quàm uno, vel paucis erratis clariſſimos viros imperitos judicare. Nam ſi hæc ratio pro-
4 betur, ipſa lumina litterarum inſcitiæ redarguentur; habebitur ignarus latini ſermonis [d] Livius hiſtoriæ Romanæ princeps; quia claſſes interdum e ſcriptoribus priſcis appellari terreſtres copias ignoravit; neſciſſe putabitur ſtructuram humani corporis Plato [e]; quia ſequutus multorum conſenſu antiquitus comprobatam ſententiam per aſperam, quam vocant arteriam in pulmonem rectà ferri potionem exiſtimarit: neſciſſe credetur [f] Ariſtoteles, quia principium nervorum non ex capite oriri, ſed ex corde conſtantiſſimè affirmavit: neſciſſe muſicen credemus [g] Ariſtoxenum principem Muſicorum, quia hemitonium dimidium eſſe toni prodidit; quod alii Auctores muſicæ facultatis negaverunt; neſciſſe geogra-
5 phiam [h] Eratoſthenem, quia terreſtris orbis ambitum multo majorem eſſe, quàm revera ſit, aſſeveravit; quem ſupra trecenties quindecies centena millia paſſuum dixit comprehendere; quum ratio vera cogat fateri [i] vicies bis centena millia non excedere; ignarum fuiſſe geographiæ [l] Plinium, quia Caſpium mare ex Oceano putavit infundi; ignarum rerum cœleſtium, quia ſtellas [m] Solis ictas radiis conſiſtere, eaque vi effici ſiderum, quæ dicuntur ſtationes, putavit; quæ opinio fuit vetuſtiſſimorum hominum, qui de ratione ſiderum diſputarunt. Omnes denique Auctores in ordinem cogentur, omnes ejus diſciplinæ, cujus peritiſſimi extiterunt, ignari judicabuntur, ſi parvis maculis offendamur; ſi ex paucis, quæ ſunt falsò opinati, eorum ſcientiam pendamus. Verumtamen non ita ferenda ſententia eſt de præſtantiſſimis Auctoribus; nam, ſi quid peccarunt, non inſcitiâ peccarunt, ſed vel incuriâ, vel quia magnorum virorum auctoritati crediderunt, vel quia ſunt aliquâ probabili ratione decepti, vel etiam memoriâ lapſi; cujus exemplum rei libet afferre non pervulgatum. Nico- 6
machus fuit magni nominis philoſophus, qui Pythagoream ſequutus eſt diſciplinam; is cum multa ſcripſit, tum libellum, qui extat, quem inſcripſit Ἁρμονικὸν Ἐγχειρίδιον; in eo citimam terris eſſe Lunam, ſupra Lunam Venerem ferri, ſupraque Venerem Mercurium affirmavit. Quis credat hominem inprimis eruditum, & Pythagoreorum ſermonibus inſtitutum ignoraſſe, quod vel pueris erat compertum, Venerem ſupra Mercurium collocari? non ignoravit profectò, ſed hominis memoria fuit non bonæ fidei, qua deceptus e veritate aberravit; neque enim defendi Nicomachus poteſt, quaſi Pythagoreorum ſententiam de motu terræ ſequutus; neque enim Solem in Univerſi medio collocavit, ſed a Lunâ, Saturnoque quartum eſſe dixit. Sed, ut eò,
unde aberravit, referatur oratio; hanc e- 7
go cauſam fuiſſe duco, cur Aratus expers ejus diſciplinæ, quam verſibus luculenter explicavit, putaretur; aliquid in eo acuti homines obſervarunt, quod non ſatis ex [æth]ere dictum videretur; ex eo conjecturam de Arati inſcitiâ fecerunt; & neſciſſe diſciplinam, quam alios docere eſſet eggreſſus, pronunciarunt. Nec me fugit Hipparchum multa eb Arato inſcienter dicta obſervaſſe; ſed errores Arati magis temporum ſunt, quàm hominis, quum eadem ferè errata in Eudoxo reperiantur, quem [n] ſequutus eſt; non igitur imperitus Aratus aſtrologiæ, qui habuit auctorem rerum cœle-

[a] Nonnius in V. *Cuniculum*. [b] Div. Auguſtin. libro 5. de Civitat. Dei cap. 8. & Cicero libr. 5. de Finibus, & Tuſculan. Diſputat. libro 5. [c] Cicero Tuſcul. Diſput. ibid. [d] Tit. Liv. libr. 4. dec. 1. [e] Plat. in Tim. [f] Ariſtot. Hiſt. Anim. l. 3. cap. 5. [g] V. Ptolem. Harmon. l. 1 cap. 9. & l. 2. c. 9. & Cenſ. de Die Nat. c. 9. [h] Cleom. libr. 1. Cyclic. Theoriæ cap. 10 Martianus Capell. libr. 6. capit. 4. Cenſorinus de Die Natal. cap. 13. Plinius libr. 2. cap. 108. Hiſtoriæ Natural. Strabo libr. 2. Vitruvius libr. 1. cap. 6 & Guilielmus Philander ad hunc locum. [i] Vid. Ptolemæum Geograph. libr. 1. cap. 7. & 11. Philippum Cluverium Introduct. ad Geographiam cap. 7. libr. 1. Keplerum in Epitom. Aſtronom. Copernic. libr. 1. Longomontanum Aſtronom. Dan. libr. 1. Sphæric. cap. 11. Jo. Anton. Maginum in Ptolem. Geographiam part. 2. in princ. & Petrum Herigonium Tom. 4 Curſus Mathemat. in Geograph. [l] Plin. libr. 6. Hiſt. Natural. cap. 9. & capit. 13. [m] Idem libr. 2. cap. 15. & ſequent. [n] Joſeph. Scaliger ad Manilium libr. 1. v. 379. *Montis ab excelſo ſpeculantur vertice Tauri*.

leſtium ſcientiſſimum. Alia etiam cauſa po-
teſt afferri, quæ non eſt omittenda; inter-
dum Critici, quæ non intelligunt, repre-
hendunt, & inſcitiæ ſuæ culpam in Aucto-
res transferunt; exemplis utar pauciſſimis.
Homerum [a] Scaliger putat reprehenden-
8 dum, quòd induxerit [b] Jovem, quum nin-
geret, tonantem, & fulgurantem; & affir-
mat nunquam tonitrua, quum ningit, exau-
diri; quod eſſe falſiſſimum quivis intelli-
get; certè ego ipſe animadverti ſæpe con-
tingere; non igitur Homerus, ſed ejus ca-
ſtigator Scaliger caſtigandus. Idem Hora-
tium carpit, quòd Africum præcipitem di-
xerit his [c] verbis:

Primus, nec timuit præcipitem Africum.

Non enim Africum dici poſſe præcipitem
exiſtimat, quum ex humiliore Mundi pla-
gâ feratur; ignarus id vocabulum non ſi-
gnificare ſemper, quod ex loco ſuperiore
volvitur, ſed quod cum impetu fertur, quod
eſt vehemens, rapidum, violentum; ita Vir-
gilius de tauro ad pugnam redeunte [d] di-
xit:

.... *præcepſque oblitum fertur in hoſtem;*

& præcipitem Notum appellavit [e] hoc lo-
co:

...... *quam dicitur urbem*
Acriſioneis Danaë fundaſſe colonis
Præcipiti delata Noto......

Idem poëtam principem lyrici [f] carminis
9 redarguit, quòd ingentem nivium vim que-
ratur decidiſſe, quo loco damna [g] deplo-
rat, quæ Tiberis exundans intulerat; non
enim, inquit, dolendum fuit nivem ceci-
diſſe, quæ tam utilis eſt ubertati campo-
rum; quaſi verò neſciamus maximas flu-
minum inundationes exiſtere ſolere nivi-
bus liquefactis. Nec minore inſcitiâ idem
Poëtam celebrem reprehendit, quòd ali-
quid in naturâ inane eſſe pronunciat; &
ait eſſe philoſophiæ imperitum, nihil enim
eſſe vacuum, omnia corporibus plena, &
conſtipata teneri; quaſi verò philoſophia
non utramque ſententiam tueatur. In pa-
ri errore verſantur & qui Virgilii [h] carmen
de Ætnâ improbant:

Flammarumque globos, liquefactaque volve-
re ſaxa;

quum materia illa, quæ ex Ætnæ crateri-
bus eructatur, calore ignis deſtituta quo-
dammodo lapideſcat; & qui [i] Ariſtotelem
inſcitum putaverunt, quòd in Pirenæis ju-
gis Danubii fontes collocarit; quum con-
ſtet Alpium partem, ex qua Danubius ori-
tur, Pirenen appellatam.

DISSERTATIO LXXII.

De Arato Poëtâ.

Operis Aratæi principium admirandum præ-
dicat Suidas, & ad Homeri gloriam acceſſiſ-
ſe exiſtimat. Divus Paulus Arati hemiſti-
chium citat; cujus honoris etiam participes
fuerunt Epimenides, & Menander. Zeno-
nem Rex Antigonus inviſebat, & ut ad ſe
veniret, invitavit.

HOratius in Arte poëticâ cum mul-
ta ſapienter præcipit, Audito-
res, tum illud inprimis præci-
pit poëtis eligendam materiam,
cui ſuas vires intelligant ſuſte-
cturas; in eo ad bene ſcribendum maxi-
mum putat eſſe momentum, nec facundiam,
nec aptè diſponendi rationem ſcripturi
defuturam, qui prudenter argumentum e- 1
legerit [l]:

Sumite materiam veſtris, qui ſcribitis, æquam
Viribus; & verſate diu, quid ferre recu-
ſent,
Quid valeant humeri; cui lecta potenter e-
rit res,
Nec facundia deſeret hunc, nec lucidus ordo.

Huic poëticæ legi, quæ rata ſemper fuit,
etiam priùs, quàm ab Horatio ſanciretur,
Aratus non paruiſſet, ſi, quemadmodum
Tullius [m] tradit, de Cœlo, ſtellisque ſcri-
pſiſſet, quum ſiderum doctrinam penitus
ignoraret. Nam quomodo cujuſquam vi-
res pares eſſe poſſunt materiæ, quam quis
non habet cognitam, & pertractatam? quo-
modo quis poteſt rem eloquenter explica-
re, & dilucidè verbis exponere, quam ſcien-
tiâ nuη comprehenderit? nonne hæſitet,
neceſſe eſt, obſcurè loquatur, qui de re in-
cognitâ ſcribat? niſi fortè arbitramur, 2
quod a Platone [n] dictum eſt poëtas multa,
quæ neſciunt, præclarè pronunciare, quia
inſtinctu, afflatuque divino concitantur;
idque ex eo intelligi poſſe, quòd ſedato fu-
rore ea, quæ divinitus profuderunt, non
magis, quàm quivis e vulgo, intellectu con-
ſequantur. Sed in Arato nullum veſtigium
furoris deprehenditur; & apparet ſedato
animo ſcripſiſſe, quæ ſcripſit; quare mi-
hi permirum ſemper eſt viſum, quod hic
a Tuſlio [o] affirmatur, aggreſſum de ſideri-
bus dicere, quum rerum cœleſtium eſſet
ignarus; quemadmodum dicebamus he-

 ſter-,

[a] Jul. Cæſ. Scal libr. 5. cap. 2. Poëtic. [b] Homerus Iliad. κ. ſive libr. 10. [c] Hor. l. 1. Od. 3. [d] Virgil. Georg. libr. 3. [e] Idem Æn. libr. 7. [f] Julius Cæſ Scal. in Poët. libr. 6. ſive in Hypercr. cap. 7. [g] Horat. libr. 1. Od. 2. [h] Virgil. Georg. libr. 1. [i] Ariſtotel. Meteor. cap. 13. libr. 1. [l] Horatius in Arte Poëticâ verſ. 38. [m] Cicer. de Orat. libr. 1. [n] Plato in Jone, ſive de Furore Poëtic. [o] Cicero de Oratore libr. 1.

ſterno die; ſed nihil magis poteſt oſtende-
re Arati ſcientiam, quàm ejus vita, quæ
ſemper in ſtudiis fuit occupata, de qua
hodierno die diſſeremus; ut appareat ma-
gnis præſidiis inſtructum, multis artibus
eruditum argumenta e reconditis petita lit-
teris pertractaſſe. Nam Arato non ſolum
3 ſtudium fuit poëticæ facultatis, in qua ſic
excelluit, ut [a] Suidas operis Aratæi princi-
pium admirandum eſſe prædicet, & ad Ho-
meri gloriam proximè acceſſiſſe; ſed [b] &
Grammaticæ diligentiſſimè navavit ope-
ram, cujus habuit doctorem Epheſium Me-
necratem; & altiores diſciplinas impensè
coluit; nam philoſophos audivit [c] Menede-
mum, atque Timonem; ex quo Arato ſtu-
dium extitit non ea, quæ ſunt pervolgata,
& poëtarum ingeniis celebrata, ſed quæ ad
rerum naturalium ſcientiam pertinent, ver-
ſibus perſequendi. Quapropter & de com-
poſitione [d] remediorum adversùs beſtias ve-
nenatas, & de hominis geniturâ ſcripſit, &
de anatome; quem librum Pauſaniæ Mace-
doni dedicavit; compoſuit & librum,
quem Phænemena inſcripſit, quem [e] Ci-
cero, & Germanicus in latinum ſermonem
elegantiſſimè converterunt; aſtrologiam
quoque, & ſiderum poſitum præclaris car-
minibus enarravit. Ex quibus [f] conſtat
4 & ſcientiâ rerum abundaſſe, & ſtudiis re-
conditis, & præcipuè rerum cœleſtium,
delectatum; ut nemini perſuaderi poſſit
ea, quorum ſtudio tenebatur, ignoraſſe.
Et quoniam tanti Poëtæ incidit mentio,
non prætermittenda ſunt cetera, quæ per-
multa conſcripſit; nam & de Moribus e-
didit librum, & epiſtolas carmine, & pro-
ſâ oratione compoſitas, & hymnos in Pa-
na, & de ſacrificiis libellum, quem *ἐνθυ-
τικὸν* appellavit, & Epigrammata, & ludi-
cra, quæ *παίγνια* nuncupavit; hujus ver-
ſus carere motu, carere varietate, carere
affectibus [g] Quinctilianus putat; ſufficere
tamen poëtam operi, cui ſe parem eſt ar-
bitratus. Contigit autem Arato gloria quæ-
dam eximia, & ſingularis; nam Paulus il-
le Chriſtianæ religionis alterum lumen ip-
ſius hemiſtichium [h] citat, quod eſt hujuſmo-
di: *τοῦ γὰρ ϗ γένος ἐσμέν*: hoc eſt: *hujus enim
ſoboles ſumus*; quæ gloria illi cum Epime-
nide Cretenſi, & Menandro [i] dumtaxat eſt
communis; cujus Epimenidis idem vir di-
vinus [l] carmen recitare non dubitavit:

Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί

Eandem verò Patriam Ciliciam [m] Aratus,
quam vir ſanctiſſimus [n] Paulus, nactus eſt; 5
nam Solis in urbe Ciliciæ clariſſimâ natus
eſt; quæ ab Achivis, & Rhodiis, qui Lin-
do venerant, condita Pompejopolis [o] po-
ſtea eſt appellata; quia Pompejus exhau-
ſtam civibus frequentavit; quum iis, quos
piratico bello in fidem receperat, habitan-
dam dediſſet. Agebatur, quum natus eſt
Aratus, olympias [p] centeſima vigeſima quar-
ta; pater poëtæ fuit Athenodorus, fratres
Myris, Caliondas, Athenodorus. Eadem
autem civitas, quæ Aratum tulit, tulit &
Chryſippum philoſophum [q] cum primis no-
bilem, qui eodem ferè tempore floruit; & [r]
Philemonem poëtam comicum, qui novam
comœdiam illuſtravit, & comœdiarum glo-
riâ nemini ceſſit, niſi Menandro; cum quo
de principatu ſæpe [s] contendit, & non
elegantiâ carminum (quis enim in eo ge-
nere par Menandro fuit?) ſed iniquis judi-
cum ſententiis æmulum ſuperavit; ſed ſu-
peratus eſt judicio Poſterorum, qui ſine ſtu-
dio, & integrè judicarunt. Nec Arato de- 6
fuit magnæ potentiæ, magnique nominis
admirator; nam [t] Antigonus, qui Gona-
tas eſt appellatus, & in Macedoniæ Regno
Demetrio Poliorcetæ ſucceſſit, Aratum, &
Antagoram Rhodium poëtam præſtantem
inprimis obſervavit, & coluit, & præcipuè
cum Arato familiariſſimè vixit; qui apud
eum quoque Regem ſummis cumulatus
honoribus explevit ſupremum diem. Is eſt
Antigonus, qui Zenonem [u] principem Stoi-
corum tantopere ſuſpexit; ut quotieſcun-
que Athenas veniret, depoſito regio faſtu
philoſophum viſeret, & cupidiſſimè au-
diret diſſerentem; nec unquam deſtiterit,
ut ad ſe veniret, invitare; eoque defuncto
queſtus fuerit ſe magnum theatrum amiſiſ-
ſe. Eâ nimirum tempeſtate Reges virorum
ſapientum conſuetudine delectabantur,
ſapientiamque, & bonas artes colebant.
Quapropter [x] Pauſanias animadvertit om-
nes

---

[a] Suid. in Voc. Ἄρατος. [b] Idem eod. loc. [c] Idem Suid. eodem loco. [d] Idem ibid. & Anonymus in Vit. Arati, & Græce conſcripta editâ Florentiæ apud Juntas 1567. unà cum Hipparcho Bithyno, & Achille Statio in Arati Phænomena. [e] Hieronymus in Commentar. in Epiſtolam D. Pauli ad Titum cap. 1. [f] Vid. Gerard. Jo: Voſſium de Natur. Artium libr. 3. cap. 33 num. 19. [g] Quintil. Inſtit. Orator. libr. 10. cap. 1. [h] Actor. Apoſtolor. cap. 17. v. 28. Vid. D. Hieronym. in Epiſtol. D. Pauli ad Titum cap. 1. [i] D. Paulus Epiſtol. 1. ad Corinthios cap. 15. v. 33. [l] D. Paulus Epiſt. ad Titum cap. 1. [m] Suid. in V. Ἄρατος. [n] Actor. Apoſtolor. c. 22. [o] Stephan. de Urbibus. Solin. cap. 41. Polyhiſtor. Plinius Natural. Hiſtor. libr. 5. cap. 37. & Strabo libr. 14. de Ciliciâ. [p] Anonym. in Vit. Arati, & Suid. in V. Ἄρατος. [q] Solinus cap. 41. Galen. in Protreptico cap. 7. & Origenes contra Celſ. libr. 4. Strab. libr. 14. & Diog. Laërt. l. 7. ſegm. 179. in Vit. Chryſipp. [r] Strab. libr. 14. de Ciliciâ. [s] Aul. Gell. libr. 17. cap. 4. & Quintilianus libr. 10. Inſtit. Orator. cap. prim. [t] Pauſan. in Atticis, ſive libr. 1. [u] Diog. Laërt. libr. 7. ſegm. 7. in Vit. Zenonis, & Suidas in Voc. Ζήνων. [x] Pauſ. in Attic. ſive libr. 1.

nes ferè poëtas Regis alicujus familiaritate,
& amicitiâ floruiſſe; Anacreontem Samii
Polycratis, Æſchylum, & Simonidem Hie-
ronis Regis Syracuſarum, Philoxenum
Dionyſii Siculorum tyranni, Euripidem
Archelai Macedoniæ Regis; nimirum pru-
dentiſſimi Principes veriſſimum eſſe exiſti-
mabant id[a], quod Sophocles diſertiſſimè
dixit:

Σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνουσίᾳ.

DISSERTATIO LXXIII.

De Nicandro Colophonio.

Poëtæ multi, & philoſophi belli, & pacis artes præclariſſimè tradiderunt, licèt a bello, & adminiſtrandâ Republicâ abſtinuerint. Plato ad Rempublicam adminiſtrandam non acceſſit, quia ad extrema remedia veniendum videbat; putabat autem in Patriam, ſicut in matrem animadverti non oportere. Cicero nullius rhetoricos libros libris Ariſtotelis de oratoriâ facultate anteponit.

DE loco Ciceronis[b] hodierno die
mihi diſſerendum eſt, Audito-
res, ubi Nicandrum Colopho-
nium poëtam clariſſimum ſigni-
ficat de Agro colendo, neque
ruſticâ ſcripſiſſe luculenter, quum agri co-
lendi rationem ignoraret; propterea quod
ab agro, & rebus ruſticis maximè eſſet alie-
nus; quod ego cauſæ ſervientem arbitror
1 dixiſſe Ciceronem. Nam, ut de Arato nu-
per affirmavi, mihi perſuaderi non poteſt
Nicandrum artem, quam neſciebat, aggreſ-
ſum verſibus explicare; quod eo magis fal-
ſum de Nicandro, quàm de Arato puto;
quòd Aratum expertem fuiſſe doctrinæ,
quæ cœleſtia contemplatur, auctoritate do-
ctiſſimorum hominum probat; Nicandrum
oſtendit neſciſſe agriculturam, eo quod eſ-
ſet ab agro remotiſſimus. Quapropter uti-
tur argumento magis veriſimili, & orato-
rio, quàm vero; nam ſi concedamus non
poſſe tenere agriculturæ ſcientiam, niſi
qui in opere ruſtico faciendo diu, mul-
tumque fuerit occupatus; etiam Varro,
2 quem doctiſſimum Romanorum ferunt ex-
titiſſe, quòd ejus politiſſimum, & liberaliſ-
ſimis diſciplinis excultum ingenium nihil
haberet cum rure commune, ſemperque
in ſtudiis litterarum verſaretur, præcepta
rei ruſticæ ignoraſſet; eodemque modo
Columellam, cujus elegantiſſimum opus
declarat ſtylo magis, quàm ligone manus
attriviſſe, negare poſſemus agri colendi ra-
tionem, quam docet, tenuiſſe. Cornelius
Celſus & de philoſophiâ ſcripſit[c] Scepti-
cus imitatus, & medendi artem doctiſſi-
mis libris illuſtravit, & præcepta[d] dicen-
di tradidit, & [e]agriculturæ perfectam di-
ſciplinam elegantiſſimo opere complexus
eſt; quis eum credat tam diverſa per-
tractaſſe, & uſu cognoviſſe, & ægros cu-
raviſſe, & reos defendiſſe, & agrum co-
luiſſe? Multa probatorum lectione ſcripto-
rum, percunctando a peritis, meditando, re-
rumque naturam contemplando, tot artium
cognitionem extudiſſe crediderim; neque
enim neceſſe eſt omnia uſu, & experien-
tiâ pertractare; nonnulli ingenio dumtaxat,
& ſtudio tantum aſſequuntur, ut poſſint
artes, quantumlibet magnas luculenter
explicare. Homerus nunquam militavit, 3
nunquam exercitus duxit; & tamen quàm
multa in Homeri verſibus reperiuntur,
quæ ad rem pertinent militarem? Philip-
pus certe Magni Alexandri pater ab Ho-
mero duxit exemplum Macedonicæ Pha-
langis, ut [f] Diodorus Siculus memoriæ
prodidit; ejus autem filius Alexander nun-
quam tam ſtudioſè Poëtam pervolutaſſet,
niſi multa, quæ ad rem bellicam ſpecta-
rent, ab eo didiciſſet. Hoc certè ſcimus
admonitum a Poëtâ exemplo Abantum,
quos [g] Homerus tradit, ne ab hoſtibus poſ-
ſent apprehendi, ſyncipput totondiſſe, oc-
cipitis comam dumtaxat aluiſſe, Macedoni-
bus[h], ut barbam raderent, imperaſſe; at-
que id conſilium inter aſtus bellicos Ale-
xandri, quos *στρατηγήματα* vocant, Polyæ-
nus[i] recenſet. Quod ſi quis leve arbitre-
tur, illud mihi concedat, neceſſe eſt, Ale-
xandrum præcepta magni ponderis, quæ
ſummus Poëta tradit, ſtudioſè admodum
exequutum, qui leviſſima quæque haudqua-
quam neglexerit. Ergo Homerus multa
docuit ſummos bellatores, qui nunquam
claſſicum audivit, nunquam attigit rem mi-
litarem; idcirco Laco ille dicebat Home-
rum [l] poëtam eſſe Lacedæmoniorum, He-
ſiodum Hilotarum; quia bellicas artes Ho-
merus docet, quas Lacedæmonii ſolas ad-
diſcebant; Heſiodus agri colendi rationem,
quæ ad Hilotas pertinebat, quibus agricolis
Lacedæmonii utebantur. Quid de admi-
niſtratione Reipublicæ dicam? quàm mul- 4
ta do-

[a] Sophocles in Ajace Locrenſi, Vid. omnino Aul. Gell. libr. 13. cap. 17. [b] Cicero de Oratore libr. 1. [c] Quintilian. Inſtitut. Orator. libr. 10. cap. 1. [d] Quintilian. Inſtitut. Orator. libr. 12. cap. 2. & Jo: Rhodius in Vit. Cornelii Celſi. [e] Columella de Re Ruſt. [f] Diodor. Sicul. Bibl. Hiſt. libr. 16. [g] Homer. Iliad. β. v. 542. [h] Plutarchus in Vit. Theſei circa princ. [i] Polyæn. Strategem. libr. 4. de Alexandr. Strateg. 1. [l] Plutarch. in Apophth. Laconicis.

ta docere poteſt Homerus civitatum rectores? & tamen Homerus nunquam Rempublicam adminiſtravit. In agro Mantuano Virgilius natus mihi præclariſſimè videtur & conſilia pacis, & belli artes exponere, & ut a poëtis abeamus, de Republicâ philoſophi præclariſſimè conſcripſerunt, qui ad Rempublicam nunquam dicuntur acceſſiſſe; quorum, ut aliquos nominem, Cleanthes [a] de Regno nobiles libros edidit; & ex eadem familiâ [b] Sphærus de Regno, & [c] Chryſippus, & [d] Zeno de Republicâ egregia volumina reliquerunt; nec eorum quiſquam Rempublicam attigit. Plato ipſe, ipſe Ariſtoteles multa præclara ſuper eodem argumento litteris mandaverunt; neque tamen aut Plato, aut Ariſtoteles Rempublicam adminiſtravit. Nam Ariſtoteli facultas deſuit, Platoni voluntas; quum [e] videret Athenienſium mores corruptos non facilè pati poſſe medicinam; nec unquam ſanatum iri, niſi quis ad extrema remedia deſcenderet; quod ſibi faciendum vir ille divinus non arbitrabatur; quia putabat in Patriam, ſicut in matrem, animadverti non oportere. Ex
5 quibus exemplis apparet ſatis præclara ingenia non deſiderare indocilem uſus diſciplinam, & de artibus, quas non tractaverant, multos ſcripſiſſe luculenter; quo in numero Nicandrum Colophonium fuiſſe arbitror; quem concedo non fodiſſe, non araſſe, non ſeviſſe arbores, non vites poſuiſſe, non aliud denique opus ruſticum feciſſe; non tamen concedam imperitum fuiſſe agriculturæ. Nam potuit peritos ejus artis percontari, potuit Auctores, qui de rebus ruſticis præclarè ſcripſerant, diligenter evolvere; & quum eâ ratione magnam agri colendi ſcientiam ſibi comparaſſet, ad ſcribendum de culturâ agrorum non imperitus accedere; quod eo facilius eſt conſequutus, quòd ea ars non multa, nec ſanè reconditis litteris continetur. Nam ſimile monſtri putarem, ſi Nicander ejus rei præcepta præclarè tradidiſſet, quam prorſus ignoraret; quis enim docere, quod neſcivit, unquam potuit? deſuit illi quidem fortaſſe uſus, ſed in eo non ſunt omnia; ſi quidem nonnullos videmus meliùs de artibus præcepiſſe, quas meditando tantùm fuerant aſſequuti, quàm illos ipſos, qui eas uſu, & experientiâ cognoverant. Ariſtoteles nunquam forum attigit, nunquam veras cauſas oravit; & tamen ejus de oratoriâ facultate libris cujuſquam eorum, qui in cauſis agendis ætatem contriverant, rhetoricos libros Cicero ipſe non anteponit.

DISSERTATIO LXXIV.

De eodem Nicandro.

Phormionem philoſophum irriſit Hannibal, quia ſe præſente militiæ præcepta traderet. Xenophon librorum lectione dux egregius evaſit; qui Cyro defuncto decem millia Græcorum, quum immenſis difficultatibus urgeretur, in Græciam reduxerit; quod factum admiratus eſſe fertur Antonius, quum in iiſdem regionibus cum exercitu verſaretur.

PHormio [f] philoſophus eâ tempeſtate non ignobilis quum Hannibale audiente de re militari, & de imperatoris officio copioſiſſimè diſputaſſet, ab Hannibale irriſus, & 1
contumeliâ affectus eſſe fertur. Nam interrogatus Hannibal, quid de ejus philoſophi ingenio, doctrinaque ſentiret, clarè, & ut omnes audirent, reſpondit ſe multos deliros vidiſſe ſenes, ſed qui magis, quàm Phormio, deliraret, vidiſſe neminem; qui ſe præſente, qui tot, tantiſque cladibus Romanam potentiam concuſſerat, ac pœne proſtraverat, auſus eſſet de arte militari diſceptare; quum inſtructam aciem ipſe nunquam vidiſſet, nunquam claſſico fuiſſet ad prœlium excitatus. Quod Hannibalis judicium in eo non eſt reprehendendum, quod ineptum duxit quenquam ſe coram imperatore maximo, & rerum bellicarum ſcientiſſimo de ſcientiâ militari verba facere conari; nam ſicut Romani [g] ſtultum 2
exiſtimabant coram Roſcio actore ſummo comœdiarum agere geſtum; ita coram Hannibale ſolertiſſimo duce, & bellatore fortiſſimo de artibus bellicis loqui ſtultitiâ carere non videbatur. Sed in eo, quod credidit non poſſe quemquam, niſi de re, quam uſu, & experientiâ cognoverit, præcepta prudenter dare, non admodum eſſe arbitror comprobandum; nam ſatis bellè poſſumus docere artem, quam lectione multâ, & peritorum præceptis, & diuturnâ meditatione, non uſu didicerimus. Quod eſſe conſentaneum veritati multis exemplis oſtendimus heſterno die, quum

de

---

[a] Diogenes Laërt. libr. 7. ſegm. 175. in Vit. Cleanthis. [b] Idem Laërt. in Vit. Sphæri libr. 7. ſegm. 178. [c] Idem l. 7 in Vit. Zen. & Chryſipp. Plutarch. de Repugn. Stoicor. & Sext. Emp. Hypotypoſ. libr. 3. [d] Idem Laërt. libr. 7. in Vitâ Zenonis ſegm. 4. Plutarchus de Alexandri Fortunâ, Athen. libr. 13. cap. 1. & Theodorit. ſermon. 3. ad Græcos. [e] Diogen Laërt. libr. 3. ſegm. 23. in Vit. Platonis. [f] Cicero de Oratore libr. 2. [g] Cicero ibid.

de Nicandro Colophonio doctiſſimo poëta diceremus; quem ab agro remotiſſimum, ob eamque cauſam colendi imperitum Cicero [a] putat, rei ruſticæ præcepta præclarè crediſſe. Quod argumentum Ciceronis magis eſſe oratorium, quàm verum affirmavimus; neque enim ex eo, quod Nicander eſſet ab agro remotiſſimus, effici diximus agri colendi rationem ignoraſſe; quia multi diſciplinas, quas uſu nunquam cognoverant, & docuere luculenter, & ſcriptis præclariſſimis illuſtrarunt; immo
3 nonnulli tanto ingenio extiterunt, ut res maximas geſſerint, non experientiâ docti, ſed libris perlegendis eruditi; nec deſiderarint indocilem uſus diſciplinam. Cujus appello rei teſtem Lucullum nulli Romanorum ducum ſecundum, qui [b] auctore Cicerone, quum artis militaris imperitus haberetur, tantum profecit ex hiſtoriæ lectione, tantam hauſit ſcientiam bellicæ diſciplinæ ex clarorum ſcriptorum monumentis, & ex militarium virorum ſermonibus, ut ad bellum adversùs [c] Mithridatem Ponti Regem opulentiſſimum gerendum miſſus e ſenatu ejus ingentes opes attriverit; & in omni genere belli tantus fuerit imperator, ut Mithridates ipſe, qui ſecundùm Alexandrum maximus Regum habebatur, hunc a ſe cognitum præſtantiſſimum ducem affirmarit; Tigranem [d] potentiſſimum Regem, & bellicoſiſſimum cum innumerabili exercitu devicerit, & Tigranocerta expugnarit. Quid autem de Xe-
4 nophonte dicam? is quum Cyrum juniorem in expeditione adversùs Artaxerxem fratrem ſequutus eſt, nullum ſpecimen ediderat magni ducis, nihil præclarè miles geſſerat, in medio Græciæ otio, in [e] Socratis philoſophi ſummi educatus, altusque ſinu, ſapientiæ præceptis imbutus, non bellicis artibus inſtitutus videbatur; & tamen quum interfecto Cyro decem millia Græcorum, quæ Cyro tulerant auxilium, urgente immenſo hoſtium exercitu interclusa tenerentur, amiſſis hoſtium fraude imperatoribus, ducem [f] ſe eorum profeſſus tantum ſpecimen dedit artis militaris, quam non uſu, & experientiâ, ſed legendo, meditandoque collegerat; ut in mediâ hoſtium regione, innumerabilibus Perſarum copiis undique circumfuſis deprehenſus, equitatu deſtitutus, nemine ſine pugnâ præbente commeatum; quum tot difficultates locorum circumſtarent, tot amnes ingentes trajiciendi eſſent, tot altiſſimi, præcipitesque montes ſuperandi, tot anguſtiæ vallium penetrandæ, tam vaſtum terrarum ſpatium inter infeſtas gentes, ferociſſimoſque populos tranſeundum, tot deſertæ regiones, & omnibus copiis deſtitutæ peragrandæ, Græcos hoſtium, & locorum, & inopiæ, & tempeſtatum victores incolumes in Græciam reduxerit. Quod Xenophontis factum [g] Appiano Ale- 5
xandrino teſte, Antonius dicitur admiratus; quum in iiſdem regionibus hoſtium equitatu, & difficultatibus locorum, & omnium rerum inopiâ circumventus in ſummo periculo verſaretur, & difficulter admodum ſeſe imminenti exitio poſſet expedire; & ſæpenumero exclamaſſe, ò decem millia! quo dicto ſignificavit ſeſe virtutem Græcorum, qui Xenophonte duce multo pauciores, quàm tum eſſent Romani, eadem illa pericula ſoſpites evaſerant, admirandam putare. Quod ſi nonnulli lectione dumtaxat, & auditu eruditi res magnas gerere præclarè, quamvis antea ad res gerendas nunquam acceſſiſſent, potuerunt; quanto magis præclarè ſcribere de iis, quæ nunquam experiundo tractaſſent, ſed legendo Auctores idoneos cognoviſſent, multos potuiſſe concedendum eſt. Quo conſtituto liquet, non ideo im- 6
peritum rei ruſticæ pronunciandum Nicandrum Colophonium, quia eſſet ab agro remotiſſimus; potuit enim agriculturæ ſcientiam ex Auctorum lectione conſequi, & nihilo ſecius muneri ſuo ſatisfacere. Eodem modo orator non habet neceſſe uſu cuncta cognoſcere; nec quia ſæpe ei de imperatore, belliſque dicendum eſt, de claſſe comparandâ, ornandaque & artibus, quæ remotiores a foro, cauſiſque videntur, nonnunquam diſſerendum; idcirco 7
neceſſe habet vel militare, vel exercitus ducere, vel alias artes uſu didiciſſe; omnia illi bonos Auctores lectitando comperienda, & rerum plurimarum non agendo, ſed meditando ſcientia aſſumenda eſt. Sed hæc, quæ noſſe debet orator, non eo tempore ſunt ipſi cognoſcenda, quum cauſa delata eſt, quæ eorum ſcientiam deſideret; nam ſi quis tum demum, quum dicendum eſt, rei, de que dicendum eſt, notitiam compararet, in multis erret, neceſſe eſt, nec ſatis omnia, quæ ad rem, cauſamque pertinent, teneat. Quare non accedo Craſſi [h] ſententiæ, qui putat oratorem ſuo poſſe muneri ſatisfacere, ſi quum opus fuerit, quæ noſſe debet, e peritis

que-

[a] Cicero de Orator. libr. 1. [b] Cic. in Lucullo, ſive Quæſtion. Academ. libr. 2. [c] Cicer. ibid. & pro Muræn. & pro Lege Man. [d] Eutrop. libr. 6. cap. 2. Paul. Oroſ. libr. 6. c. 3. & Plin. de Vir. Illuſtr. c. 74. [e] Diog. Laërt. libr. 2. in Vit. Xenophont. & Xenophon libr. 3. de Exped. Cyri l. 3. [f] Diod. Sicul. libr. 14. Bibl. Hiſt. & Xenoph. ibid. [g] Appian. Alexandrin. libr. de Bell. Parth. [h] Craſſus apud Ciceronem de Orator. libr. 1.

quærat. Sed meminiſſe debemus Craſſum loqui de oratore non perfecto, & omnibus numeris abſoluto; ſed de eo, qui quoquo modo nomen oratoris tueatur, cui multa licet ignorare; nam perfectum volt eſſe omnibus diſciplinis perpolitum.

DISSERTATIO LXXV.

Ubi de Nicandro, & Hyperide nonnulla diſſeruntur.

Patria Nicandri fuit Colophon, tamen Dionyſius Phaſelites, & alii in Ætoliâ natum tradunt. Septem urbes civem Homerum ſibi vindicant. Auctor quidam putat opus, quod Ætolica inſcriptum erat, fuiſſe hujus Nicandri; at Macrobius diverſum fuiſſe innuere videtur. Attalus populum Romanum heredem reliquit. Hyperides omnes omnium oratorum virtutes complexus eſt.

QUoniam Cicero mentionem Nicandri [a] facit, Auditores, quoniamque defendimus ipſum rationem colendæ terræ non ignoraſſe, quum aggreſſus eſt agricultoram verſibus illuſtrare; quemadmodum & Aratum affirmavimus non ignarum cœleſtiom rerum de Cœlo, ſtelliſque tam multa ſcripſiſſe lucolenter; hodierno die de ipſo Nicandro verba faciemus; ne plus Arato, cujus vitam breviter perſtrinximus, quàm Nicandro tribuiſſe videamor; deinde cur Hyperidem Cicero per-
1 fectum in dicendo hominem, & perpolitom vocet, rationem afferemus. Nicander igitur a Xenophane procreatus eſt auctore [b] Suida; ſed Nicander Damnæo [c] patre ſe genitum aſſeverat hoc verſu:

Αἰνέσεις υἷα πολυμνήστοιο Δαμναίου:

hoc eſt:

Damnæi ſoboles meritâ tibi laude feretur.

Fuit autem viro Patria Colophon una ex urbibus, quæ Homerum civem ſibi vindicant; quæ ſeptem fuerunt, & comprehenduntur [d] hoc carmine:

Smyrna, Rhodos, Colophon, Salamis, Chios, Argos, Athenæ;

alii autem aſſeruerunt [e] hoc Ætoliæ decus, quia in Ætoliâ moltom temporis vixit, inter quos eſt Dionyſius Phaſelites. Floruit [f]
autem Attali junioris temporibus, qui po- 2
pulum Romanum [g] heredem reliquit; quo uſus amico videtur, quum ipſum in carminibus alloquatur; ex quo conſtat, qua ætate vixerit. Nam Attalus ultimus Pergami Regum deceſſit anno ab Urbe conditâ ſexcenteſimo vigeſimo primo, quum primus annus olympiadis centeſimæ ſexageſimæ ſecundæ ageretur; Apollinis Clarii ſacerdotium geſſit, quod a Majoribus acceperat. Trium artium non [h] mediocrium, ſed prope maximatum ſcientiâ præſtitit; quippe & medicinam, & grammaticen, & poëticam tenuit inprimis. De remediis adversùs beſtias venenatas condidit librum, quem Θηριακὰ inſcripſit, & de auxiliis, quibus alia venena depelluntur, quem Alexipharmaca appellavit; quæ duo ſolum Nicandri opera extant, quum alia vetuſtas deleverit. Curationum collectiones conſcripſit; prognoſtica, quæ vocant, carmine eſt exequutus, quæ ex Hippocratis prognoſticis dicitur [i] deſumpſiſſe. De O-
raculis omnibus tres libros publicavit; 3
conſcripſit & Georgica, quæ maximè laudantur, de quibus hoc loco Ciceto mentionem facit, quæ Virgilius in Georgicis eſt imitatus; quemadmodum [l] Macer Alexipharmaca Nicandri eſt imitatus; in remediis venenorum tradendis. Scripſit & quinque libros [m] περὶ τῶν ἑτεροιουμένων, cujus carminis argumentum laſcivum eſt; in eo carmine teſte Clemente [n] Alexandrino Venerem καλλίγλουτον appellavit, quod eſt perinde, ac ſi dicas *pulchris natibus præditam*; quod idem ſignificat, quod [o] καλλίπυγος, cui rem divinam Syracoſani faciebant. Macrobius Ætolica Nicandri citat, quod opus proſâ oratione compoſitum conſtat, quum citatus a Macrobio [p] locus non carmine, ſed pedeſtri ſermone ſit ſcriptus. Conti-
net autem locus ille rem ſcitu dignam; 4
Veteres nimirum ex hederâ pocula confeciſſe [q], & ideo ciſſibia appellaſſe; nam κισσὸς Græcis *hedera* dicitur. Macrobius tamen non videtur exiſtimaſſe Ætolica eſſe ejus Nicandri, qui ſcripſit Georgica; neque enim, ſi de Nicandro poëtâ clariſſimo loqueretur, dixiſſet: *Nicander quidam Colophonius*; quum Nicander hic, de quo agimus, nobilitate carminum, præſtantiſſi-

[a] Cicero de Oratore libro primo. [b] Suidas in Voc. Νίκανδρος. [c] Anonymus in Vit. Nicandr. [d] Aul. Gell. libr. 3. cap. 11. & Cic. pro Archia. [e] Suid. in V. Νίκανδρος, Vid. Gerard. Jo: Voſſium de Poëtis Græc. cap. 8. & de Hiſtor. Græcis libr. 4. cap. 14. [f] Idem ibid. [g] Horatius libr. 2. Od. 18. Luc. Florus in Epitome libro 58. [h] Suidas in Voce Νίκανδρος. [i] Idem Suidas ibid. [l] Quintilian. Inſtitut. Orator. libr. 10. cap. 1. [m] Vid. Scholiaſt. Apollonii libro 1. Stephanum in Ἀσπαλάθεια, Athenæum libr. 3. cap. 7. & l. 7. cap. 15. [n] Clemens Alexandrin. in Protreptic. [o] Paul. Manut. in Adag. *Callipygos*. [p] Macrob. Saturnal. libr. 5. cap. 21. [q] Macrob. ibid. circa med.

ciſſimaque doctrinâ clarus inprimis habeatur; quod judicium fuit & [a] Suidæ, qui inter opera Nicandri Ætolica non recenſet. Cui ſententiæ & ipſe acquieſcerem; ſed habeo Auctorem, qui Ætolica putat eſſe hujus poëtæ; nam [b] de Nicandro ſic loquitur, de Nicandro, inquam, poëtâ præſtantiſſimo: διέτριβε δὲ ἐν Αἰτωλίᾳ τοὺς πλείστους χρόνους, ὡς φανερὸν ἐκ τῶν περὶ Αἰτωλίας συγγραμμάτων: quæ verba ſic interpretantur: *plurimum verò temporis in Ætoliâ verſatus eſt, ut conſtat ex libris, quos de Ætoliâ ſcriptos reliquit*. De Nicandro præcla-
5 rum extat epigramma, quod eſt hujuſmodi:

Καὶ Κολοφὼν ἀρίδηλος ἐνὶ πτολίεσσι τέτυκται
Δοιοὺς τρεψαμένη παῖδας ἀριστονόους,
Πρωτότοκον μὲν Ὅμηρον, ἀτὰρ Νίκανδρον ἔπειτα,
Ἀμφοτέρους Μούσαις οὐρανίαισι φίλους:

quod ego ſic verti:

Clara urbes inter Colophon, quæ mente ſuperbos
Præſtanti natos educat una duos;
Mæoniden primum, Nicandrum deinde, Camœnis
Æthereis quorum carus uterque fuit.

Hi præſtantes viri in oratione [c] Craſſi a Tullio memorantur; de quibus aliquid diximus, quia minùs hoc quidem tempore noti videbantur, quo eorum ſcripta vel omnia, vel pleraque injuriâ temporum interciderunt. Nam de Demoſthene, cujus
6 hic Cicero mentionem facit, omnia jam pervulgata, & omnium celebrata ſermonibus; illud haudquaquam omittendum; Hyperidem, & Demoſthenem [d] dici perfectos in dicendo homines, & perpolitos. Quod de Demoſthene dictum nemo mirabitur; quis enim neſcit eorum omnium, qui unquam forum attigerunt, Demoſthenem eloquentiſſimum extitiſſe? ſed cur Hyperidem potiùs, quàm Æſchinem, aut Lyſiam, aut Iſæum, aut Lycurgum, aut Dinarchum, aut ipſum Iſocratem, aut alios diſertiſſimos oratores, cum ſummo oratore conjungat, & perfectum eſſe dicat; id quiſpiam fortaſſe miretur; propterea quòd non æquè conſtat Hyperidem ad ſummam Demoſthenis gloriam proximè acceſſiſſe, ac Demoſthenem eloquentiâ viciſſe Græcos univerſos; ac ſciendum tantâ dicendi laude Hyperidem floruiſſe, ut cum [e] Demoſthene compararetur. Longinus igitur in libro,
7 quem de ſublimi dicendi genere compoſuit, Hyperidem putat in quibuſdam ipſi Demoſtheni anteponendum; cujus verba proferrem, niſi vererer, ne longiorem Auctoris Græci locum afferendo vobis moleſtiam creem, Auditores. Sententia autem ſcriptoris cum primis nobilis eſt hujuſmodi Hyperidem multitudine virtutum Demoſthani anteſtare, ipſumque pentathlo componit; quòd quemadmodum pentathli vincuntur a ſingulis athletis in ſingulis ludorum generibus, ſed multitudine certaminum vincunt; ſic Hyperides ſuperetur quidem in quibusdam a ſummo Rhetore, ſed virtutum multitudine antecellat. Nam quidquid laudatur in Demoſthene, in Hyperide cerni, Lyſiæ verò virtutes, venereſque ſubripuiſſe omnes Hyperidem, eſſe in eo ſubtilitatem, ubi oportet; nec eum eodem tenore omnia, ſicut Demoſthenes facit, pronunciare, ſed orationem moratam quadam ſuavitate condire, affluere facetiis, & urbanitate quadam incredibili; jam ſcommata non inerudita, jam Atticos ſales non longè accerſitos, ſed a cauſâ ductos, cauſæque utiles, & adverſarium prementes, ingenioſam elevandi crimina, deridendique rationem, vix imitabilem venuſtatem, miſericordiamque movendi, & concinnè, poëticeque fabulandi facultatem, dexteritatemque mirabilem, in digreſſionibus, & laudationibus pompam, & ornatum orationis ab omnibus jure ſuſpici, omnibus eſſe miraculo.

Tom. II.

DISSERTATIO LXXVI.

De Hyperide ſummo oratore.

Quædam facta præſtantium virorum ſunt clariora; quædam, licèt non minore gloriâ digna, in ſummâ obſcuritate verſantur. Hyperides Demoſtheni a quibusdam anteponitur. Suidas Hyperidem quinquaginta ſex orationes ſcriptas reliquiſſe tradit, Photius autem quinquaginta duas. Hyperides triremem ſuis ſumptibus conducere coactus eſt. Inſida eſt inter eos, qui Rempublicam adminiſtrant, ſocietas. Leges interdum turbidis Reipublicæ temporibus non ſunt obſervandæ; nam aliæ tranquillo Reipublicæ ſtatu, aliæ alio tempore deſiderantur. Salus populi ſuprema lex eſſe debet.

Plinius nunquam ſatis laudatus Auctor in epiſtolis animadvertit, quædam facta præſtantium virorum eſſe clariora; quædam, licèt non minore gloriâ digna, in ſummâ obſcuritate verſari. Id Plinii dictum ad præſtantiſſimos Auctores transferri poteſt; qui- 1
dam parem doctrinæ ſuæ, parem dicendi virtutibus claritatem ſunt aſſequuti; quidam,

Xx

[a] Suidas in V. Νίκανδρος. [b] Vid. Anonymum Scriptorem Vitæ Nicandri. [c] Cicer. de Orator. libr. primo. [d] Idem ibid. [e] Cic. in Bruto.

dam, licèt cum ſummis conſetendi, nomen ſuum vix ab oblivione vindicarunt. Hyperides ſuit orator non dico cum poſtremis, ſed cum ipſo Demoſthene comparandus[a]; & tamen, neſcio quonam ſato, vel inſcitiâ ſæculorum, ejus orationes non tulerunt vetuſtatem. De hoc Oratore dicebamus heſterno die, quum cauſam exponeremus, cur Ciceto ſummus Demoſthenis admirator ipſum cum Demoſthene quodammodo conferat, & perſectom in dicendo hominem vocet, & perpolitum; quem honorem Demoſtheni dumtaxat, & Hyperidi impertitur. Ad quem locum Cicero-
2 nis illuſtrandum uſi ſumus auctoritate Longini; qui quum concedat ſummam dicendi gloriam Demoſtheni, nec eripiat oratori maximo

Hærentem capiti ſummâ cum laude coronam; tamen ſatetur Demoſthenis virtutes in Hyperide eſſe univerſas, & multas alias, quæ in Demoſthene fruſtra requiruntur; & illum quidem iis, quibus excellit, vincere, hunc affirmat numero virtutum eſſe, & varietate ſuperiorem. Hodierno die, quò magis rectum eſſe oſtendamus Ciceronis de Hyperide judicium, aliorum quoque ſcriptorum judicia Hyperidi perhonorifica afferemus; deinde de ipſo Hyperide verba faciemus. Neque enim ſolus Longinus huic oratori ſummam dicendi gloriam tribuit, ac pæne oratorum principatum; ſed & Petronius[b] Arbiter, qui ſic ait: *quis poſtea ad ſummam Thucydidis, quis Hyperidis ad famam proceſſit*? ubi & Hyperidi ſummam eloquentiæ laodem tribuit, & ſolum ex oratoribus nominat, tanquam principem oratorum; & eundem tenere vult locum inter eloquentes, quem Thocydides inter Hiſtoricos occopavit; nam utriuſque ſummam famam, ſummum decus eſſe aſſeverat. Et Plutarchus[c] Auctor longè do-
3 ctiſſimus ipſum refert in concionibus omnes oratores præſtitiſſe, & quorumdam judicio ipſi Demoſtheni anteponit. Cujus accedit ſententiæ Photius[d] eruditiſſimus, graviſſimuſque ſcriptor, & acerrimo vir judicio; qui Hyperidem optimum dicendi artificem putat extitiſſe, & ambiguam Demoſthenis feciſſe eloquentiæ palmam; immo teſtatur fuiſſe multos, qui Hyperidem Demoſtheni anteponerent. Parciùs omnium Quinctilianus[e] Hyperidem laudat; & tamen ipſi dulcedinem, & acumen concedit: *dulcis*, inquit *inprimis*, *& acutus Hyperides*. Quæ & ipſa non mediocris eſt laus oratoris; nam quum, Horatio[f] teſte,

Omne ferat punctum, qui miſcuit utile dulci,

Hyperides acumine quidem orationis cauſæ proderat, quum acutè diſſerendo fidem dictis faciebat; jucuuditate verò ſermonis auditores oblectabat. Dolendum autem
tanti oratoris nulla ingenii extare monu- 4
menta, quum quinquaginta ſex[g] orationes teſte Suida ſcriptas reliquerit; qui numerus eſt earum, quæ quin eſſent Hyperidis, haud ambigebatur; nam[h] Photius alias eſſe vigintiquinque, de quibus ambigebatur, aſſeverat; ſed in numero diſcrepat, & quinquaginta duas Hyperidis eſſe cenſet; omnes verò, quæ ejus nomen præſerunt, ſeptuaginta ſeptem eſſe; quæ quia interciderunt, ideo minùs celebrata, quæ pertinent ad Hyperidem, quàm quæ ad Demoſthenem, & idcirco nobis quàm breviſſimè percurrenda. Hyperides igitur[i] Glaucippum pa-
trem habuit civem Athenienſem e popu- 5
lo Colyttieo, filium Glaucippum nomen avi referentem, qui & ipſe conſcripſit orationes. Platonem, qui[l] præſtantiſſimum quemque ejus ætatis in philoſophiæ ſtudio, dicendique facoltate erudivit, dicitur audiviſſe. Rempublicam[m] adminiſtrabat eo tempore, quo Alexander Græciæ res attigit; & Athenienſibus auctot ſuit, ne duces Alexandro, triremeſque, quas petebat, concederent; copias etiam, quas in Tænaro Athenienſes alebant, non cenſuit dimittendas. Et primò quidem mercede cauſas actitavit, eaque arte magnas opes congeſſit; ob eamque cauſam viſus eſt a Perſis pecuniam accepiſſe; & ejus invidiâ rei coactus eſt a populo triremem ſuo ſumptu conducere, & adornare, quum Byzantium Philippus obſideret; & ad opem ferendam Byzantinis miſſus Reipublicæ ſumptus ſuppeditavit; honores etiam Demoſtheni cenſuit decernendos, & oratorem ſommum, & Lyſiclem, & Lycurgum rhetores amicitiâ complexus eſt. Sed infida eſt inter eos,
qui Rempublicam adminiſtrant, & ad ſum- 6
mas opes viam ſibi muniunt, inſtabiliſque ſocietas; nam extincto Lyſicle, Lycurgoque quum Demoſthanes in judicium vocaretur, quòd pecuniam ab Harpalo accepiſſet, electus accuſator nnus ex omnibus a populo, quia ſolus ex omnibus Harpali dona contempſerat, Demoſthenem accuſavit; habuitque populi benevolentiam Demoſthenis amicitiâ antiquiorem. Nec ipſe

ca-

[a] Cicero in Brutó, ſive de Claris Oratoribus. [b] Petronius Arbiter in Satyric. circa princip. [c] Plutarch. in Vitis X. Oratorum cap. 9. in Vit. Hyperidis. [d] Photius in Biblioth. cod. 266. [e] Quinctilianus Inſtit. Orator. libr. 10. cap. 1. [f] Horat. in Arte Poët. [g] Suid. in V. Ὑπερίδης. [h] Phot. in Bibliothec. cod. 266. [i] Plutarch. in Vitis X. Orator. cap. 9. & Photius ibid. & Suidas in Voc. Ὑπερίδης. [l] Suidas ibid. & Diog. Laërt. libro 3. ſegm. 46. in Vit. Platonis. [m] Plutarchus ibid. in princ. & Phot. in Biblioth. cod. 266.

caruit accuſatoribus, aut inimicis; quocirca quum poſt commiſſum ad Chæroneam prœlium, & fuſas, fugataſque Athenienſium, & Græcorum copias conſuluiſſet inquilinos civitate donandos, & ſervos libertate, feminas, pueroſque in Piræeo collocandos; ejus criminis reus eſt arceſſitus, quòd contra leges id plebiſcitum fieri curarat; ſed evaſit invidorum, malevolorumque calumnias; & quum a nonnullis reprehenderetur, quòd in eâ ſententiâ, quam devictis ad Chæroneam Athenienſibus multas leges neglexiſſet: *ego*, [a] inquit, *veniâ dignus; mihi enim quominus, quid a legibus concederetur, viderem, Macedonum arma caliginem, & tenebras offuderunt*; rurſumque dixit: *non ego hoc pſephiſma conſcripſi, ſed commiſſa ad Chæroneam pugna*. Et ſanè in tur-
7 bidis Reipublicæ temporibus interdum non obſervandæ leges, quæ tranquillâ Republicâ ſunt conſtitutæ, quia alia tempora alias leges poſtulant; & ut aliter ſecundo vento navem regit, & moderatur gubernator, aliter mari ſæviente, & turbinibus agitato; quum ea, quæ in tranquillitate proſunt, in tempeſtate ſævâ perniciem ſint allatura; ita aliam regendi rationem tranquilla Reſpublica, aliam concuſſa deſiderat, omniaque ſunt ad utilitatem populi dirigenda; nec cunctandum eſt aliquando, quum expedit, leges violare; quia ut ſcriptum eſt in duodecim tabulis, ſalus populi ſuprema lex eſſe debet; & leges, quæ publicæ utilitatis gratiâ ſunt conſtitutæ, ejuſdem publicæ utilitatis ergo diſſolvuntur. Sic Romani [b] acceptâ clade Can-
8 nenſi legem non obſervarunt, quæ ſervos militare prohibebat; nam e ſervis legionem conſcripſerunt, & eorum ſorti, fidelique operâ ſunt uſi. Sic contra leges Mario [c] tot conſulatus continuarunt, quum Cimbri, Teutones, & Ambrones Imperio extrema minarentur: ſic [d] Epaminondas vetantibus legibus, quum ita Reipublicæ tempora poſtularent, ſibi ipſi imperium prorogavit, & Patriam egregiâ de Spartanis partâ victoriâ, & Græciæ principatu cohoneſtavit. Non ergo mirum ſi Hyperides a populo eſt abſolutus; nam & ſi legibus non paruit, ſupremæ tamen, antiquiſſimæque legi, quæ populi ſalutem ſpectare jubet, obtemperavit.

DISSERTATIO LXXVII.

De Hyperide, Lycurgo, & Solone, & duodecim tabulis.

Hyperides, ne Patriæ arcana proderet, linguam deglutivit, plura ſcorta habuit. Plutarchus docet eos, qui ad voluntatem multitudinis loquuntur, aſotos eſſe. Phryne meretrix Thebas ab Alexandro dirutas reſtituturam ſe pollicita eſt, ſi id mœnibus inſcriberetur. Hyperides duas triremes ſuis impenſis comparavit. Quomodo conditæ ſint leges duodecim tabularum.

Siniſtro, ut Juvenalis [e] ait, fato rhetores in Græciâ naſcebantur; nam, quum eminentiſſimi quique oratores in ea tempora incidiſſent, quibus Macedonum opes Græcorum
libertati jam imminebant; oratores autem 1
Rempublicam, libertatemque tuerentur, quam Macedonum Reges oppreſſam volebant, neceſſariò eorum odia in ſe incitarunt. Itaque licuit impunè [f] Themiſtocli, licuit Alcibiadi, licuit Pericli, qui florente Republicâ floruerunt, uti libertate dicendi, & populum pro arbitratu regere; non licuit Demoſtheni, non Hyperidi, qui infractâ Macedonum armis civitate vixerunt; ſed amoris in Patriam, & communem libertatem pœnas, & quidem acerbiſſimas dederunt. Sed de Demoſthene non eſt neceſſe dicere; notiora ſunt [g] facta, & exitus viri, quàm ut a nobis debeant indicari, de Hyperide verò, cujus obſcurior fama eſt, quia Cicero ejus [h] mentionem loco, quem ſuſcepimus illuſtrandum, facit, dicebamus heſterno die, quo nonnulla attigimus, quæ ad ejus vitam, & genus, & Reipublicæ adminiſtrandæ rationem pertinerent; nunc ad ejus mortem crudelem, miſerandamque veniendum eſt, quam obivit, acciſis jam opibus Athenienſium, & extinctâ Patriæ libertate. Nam [i]
quamdiu viguit Reſpublica cuſtodem ſuum 2
retinuit, & omni ratione defendit; poſt acceptam autem a Græcis ad Cranona cladem, quum Antipater poſtulaſſet, ut ſibi Hyperides traderetur, & populus ipſum perterritus Macedonum armis in Antipatri poteſtatem daturus videretur, ex urbe coactus eſt excedere, & ſe Æginam conferre. Ibi, quum Demoſthenem offendiſſet, qui

[a] Photius in Biblioth. cod. 266. Plutarch. in Vitis X. Orator. cap. 9. in Vit. Hyperidis. [b] Tit. Livius libr. 2. dec. 3. Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 11. circa med. [c] Plutarchus in Vit. Marii, Plin. de Vir. Illuſtrib. cap. 67. Luc. Flor. libr. 3. cap. 3. & Plinius Nat. Hiſt. libr. 11. cap. 45. [d] Plutarch. in Vit. Pelopid. Cornel. Nep. in Vit. Epaminondæ, & Diodor. Sicul. Bibliothec. Hiſtoric. libr. 15. [e] Juvenal. Satyr. 10. v. 119. [f] Plutarchus in Vit. Themiſtoclis, Alcibiad. & Periclis. [g] Idem in Vit. X. Orat. c. 8. in Vit. Demoſthen. & Phot. in Biblioth. cod. 265. [h] Cicer. de Orat. libr. 1. [i] Plutarchus in Vit. X. Orator. cap. 9. & Photius in Biblioth. cod. 266.

eadem de cauſâ exulabat, & ſe templi religione tuebatur, ſeque ei purgaſſet, quòd ipſius nomen compulſus a populo deruiſſet, ab Archia, qui φυγαδοθήρας eſt appellatus, quòd exules inſequebatur, in templo Neptuni, quò confugerat, comprehenſus eſt, quum Dei ſimulacrum apprehendiſſet; & ad Antipatrum violenter abductus, quum admotis tormentis cruciaretur, ne civitatis arcana proferre doloris magnitudine cogeretur, abſciſſam dentibus linguam deglutivit interfectuſque, & projectos inſepultus; Alphini nepotis, vel Leucippi filii curâ, qui cadaver ipſius impetrarat, ſepultus eſt, non ſolùm vetantibus Macedonum decretis, verùm etiam legibus Athenienſium, qui eum non modò ſolum vertere exilii causâ juſſerant, ſed in Patriâ quoque humari prohibuerant. Hic fuit exitus vi-
3 tæ clariſſimi viri, qui conſtantiâ mortis ſe ſe ab infamiâ vitæ per libidinem, voluptatemque actæ vindicavit; nam fuit in venerem pronior, oſtenditque exemplo ſuo veriſſimum eſſe, quod Plutarchus in libro de educatione Liberorum ſcriptum reliquit, eos, qui ſtudent ad voluntatem multitudinis loqui, aſotos eſſe, & cupidos voluptatis. Siquidem ejecit [a] domo filium, quò Myrrhinen ſumptuoſum maximè ſcortum induceret, in Piræeo verò habuit Ariſtagoram; Eleuſine Phi ten Thebanam ſuis alebat ſumptibus, quam viginti minis argenti redemerat. Phrynen [b] verò nobile ſcortum, & famâ celebratum quum impietatis ream defenderet, nec dilueret dicendo crimen, nudavit puellæ pectus, & oſtendit occultam judicibus venuſtatem; quæ illa tantum poruerat, ac tantas opes congeſſerat, ut [c] Thebas ab Alexandro Magno deletas reſtituturam ſe ſe pollicetetur, ſi Thebani mœnibus inſcribere voluiſſent: *Alexander evertit, Phryne meretrix refecit*. Eo ſpectaculo judices deliniti Phrynen innocentem pronunciarunt; & efficaciùs tacita puellæ pulchritudo, quàm diſertiſſimi oratoris eloquentia perorarvit. Sed hæc animum Rhetoris mollem, & voluptatis appe-
4 tentem redarguunt; illa egregia, ſtudium in Rempublicam, & amorem tuendæ libertatis declarant, nec aſperrimis rerum cedentem conſtantiam; quod Demoſthenem adjuvit [d] in Lamiaco bello decernendo; quod eorum, qui pro Patriâ mortem oppetiverant, laudes mirabiliter celebravit; quod Philippo Rege, ut Eubœam occuparet, claſſem adornante, Athenienſibus ob acceptas clades pericula ſegniter ſubeuntibus, quadraginta triremes coëgit, & ipſe duas ſuis impenſis comparavit; quod ad Rhodios miſſus legatus legationem egregiè pro Patriâ obivit; quod quum ab Antipatro legati veniſſent, & ejus manſuetudinem, probitatemque laudibus ferrent, occurrit ipſis, quum [e] diceret: *nobis quoque compertum eſt Antipatrum bonitate præſtare; ſed nos bonum dominum non deſideramus*. Quantopere autem ſe præbuerit invictum pecuniâ, & incorruptum, ipſe de- 5
claravit, quum juſſit Athenienſes conſiderare, non an eſſet acerbus, ſed an gratis acerbus; & meritò ſe ſe propter hanc virtutem circumſpiciebat; nam, quum alii oratores vel Perſarum, vel Macedonum auro corrupti dicantur, Hyperides nunquam hoc crimine laboravit. Veruntamen dum ſummi oratoris exponimus vitam, fortaſſe modum exceſſimus; quare, ne vobis, Auditores, moleſti ſimus, ad reliqua procedamus; nec de Solone, Lycurgoque, quos hoc loco nominat [f] Cicero, quidquam dicemus; quis enim ignorat alterum Athenienſibus, alterum Lacedæmoniis incly- 6
tas leges tuliſſe? nec de legum Romanarum latoribus, qui, quòd eſſent decem, decemviri ſunt [h] appellati, quidquam dicemus; res eſt æquè nota; quum plebs a Patribus diſſideret, Patreſque leges, quæ a Tribunis plebis ferebantur, accipere recuſarent, Tribuni plebis egerunt cum Patribus, ut quoniam leges ab ipſis latæ diſplicerent, legumlatores, qui quæ tuendæ libertati leges utiles viderentur, conderent, creari paterentur. Miſſi in Græciam legati Spurius Poſtumius Albus, Aulus Manilius, Spurius Sulpicius, qui Solonis leges, & Lycurgi deſcriberent, aliarumque Græciæ civitatum mores, & jura pernoſcerent; ad eas ferendas creati Decemviri ſine provocatione, cautumque, ne quis eo anno magiſtratus eſſet, quò Decemvirûm major eſſet auctoritas. Quum Decemviri, quæ in rem populi Romani leges viderentur, ingenti omnium conſenſu pertuliſſent, decem tabulas confecerunt; his [i] additæ duæ totum Romani juris corpus expleverunt.
Nec de Galbâ, aut Lælio, quos hic eloquentiæ gloriâ præſtitiſſe Craſſus [l] teſtatur, longus eſt ſermo; nec aliunde, quàm ex ipſo Cicerone, quantus orator fuerit Galba, quærendum eſt; qui libro de claris oratoribus tradit Galbam Principem illa oratorum propria, & quaſi legitima ornamen- 7

ta

[a] Athen. libr. 13. cap. 6. [b] Quintilian. Inſtit. Orator. libr. 2. cap. 15. & Athen. ibid. [c] Athen. libr. 13. cap. 6. [d] Plutarchus in Vitis dec. Oratorum cap. 9. [e] Idem Plutarch. ibid. [f] Cicero de Oratore libr. 1. [g] Plutarch. in Vit. Solonis, & in Vit. Lycurg. [h] Tit. Livius libr. 3. dec. 1. Pomponius Jur. Conſ. in l. 2. ff. de Orig. Jur. & Dionyſ. Halicarnaſſ. libr. 10 Antiquit. Roman. [i] A. Gell. libr. 17. cap. 21. [l] Craſſ. apud Ciceron. de Oratore libr. 1.

ta tractaviſſe, ut digrederetur à propoſito
argumento; ut delectaret animos, aut per-
moveret; ut ad miſericordiam judices fle-
cteret; ut dicendo rem dilataret; ut com-
munes locos adhiberet, omninoque Latinam
eloquentiam adhuc pæne infantem, & quo-
quam progredi metuentem, & liberiùs in-
sedere, atque etiam audaciùs excurrere;
& viribus uti, & majore ſono vocis docuiſ-
ſe. Lælium [a] autem teſtatur oratione fu-
iſſe admodum ſcitâ, & ſubtili, & æquabili;
quæ non ſententias judicum per vim ex-
torqueret; ſed eos quaſi manu prehenſos
eò, quò non inviti venirent, adduceret.

DISSERTATIO LXXVIII.

An oratori omnium diſciplinarum ſit neceſſaria cognitio.

Eratoſthenes Beta *eſt appellatus, quod in omnibus artibus proximum a primo locum occuparet. Epiphani divini honores decreti ſunt; quòd quum ſeptemdecim natus annos deceſſerit, Encyclopediam didicerat. Iſocrates pudore impeditus nunquam in publicum ad dicendum prodiit. Philippus Iſocratem athletæ, Demoſthenem bellatori comparavit.*

EXcipit ſermonem Craſſi, quo om-
nium [b] diſciplinarum ſcientiam
oratori eſſe neceſſariam affirma-
vit, Scævolæ, Antoniique ſermo
partim Craſſi dicta comprruban-
tium, partim majus onus ab eo oratoribus
imponi, quàm ut ferre poſſint, diſputan-
tium, ſi nihil ipſis liceat ignorare; partim
etiam verentium, ne ſtudio artium maxi-
1 marum abducatur orator e conſuetudine
dicendi forenſi; & ſimilis ejus evadat ora-
tio eorum ſermoni, qui de rerum naturâ,
& moribus eloquentiſſimè diſputarunt; ſed
nihil habent eorum diſputationes cum o-
ratore commune. Siquidem philoſopho-
rum oratio eſt illa quidem ſplendida, & ad-
mirabili affluens ubertate; ſed caret lacer-
tis, caret nervis, caret viribus oratoris; &
palæſtræ magis eſt apta, quàm pugnæ. Qui-
bus Antonii, & Scævolæ dictis oratio Craſſi
non infirmatur; nam arduum quidem Craſ-
ſus eſſe fatebitur omnium artium maxima-
rum ſcientiam conſequi; ſed non ex iis,
quæ fieri prorſus non poſſunt; quum mul-
tos nominare poſſimus, qui orbem illum
liberalium diſciplinarum ſunt mente com-
plexi. Eratoſthenes [c] a veteribus beta eſt
appellatus; quòd quum omnes artes tenue- 2
rit, & ſcriptis illuſtrarit, in omnibus pro-
ximum a primo locum occuparit; quemad-
modum beta ſecundum locum inter litte-
ras tenet. Quod ſi Eratoſtheni licuit tan-
tum in omni doctrinâ eminere, ut omnes
vinceret, a principe dumtaxat earum facul-
tatum vinceretur; quanto magis licebit o-
ratori omnes artes cognoſcere, qui non
earum ſcientiam petit, ut in his magnus,
& admirabilis eſſe videatur; ſed ex uno-
quoque tantum aſſumit, quantum ſatis eſt
ad ornatiſſimæ orationis augendam facul-
tatem? Aliud eſt enim artem profiteri, a-
liud artem condiſcere; qui profitetur ar-
tem, non ſatis habet aliorum invente noſſe;
vult aliquid ſuo marte invenire, vult inter
ceteros excellere, & ideo in eâ ætatem con-
ſumat, neceſſe eſt; at qui diſcit, & aliorum
inventis acquieſcit, & ſe vinci facilè pa-
titur ab iis, qui ejus diſciplinæ ſtudio ſe
penitus dediderunt. Idcirco, niſi deſit in-
genium, & acre ſtudium, artes quantumli-
bet magnæ brevi condiſcuntur; earum per-
tractatio, perpolitioque temporis diuturni-
tatem deſiderat. Epiphanem quendam Cle-
mens [d] Alexandrinus teſtatur exiguo tem- 3
poris intervallo; & orbem illum diſcipli-
narum, quem [e] ἐγκυκλοπαιδείαν Græci vo-
cant, & Platonis doctrinam didiciſſe; ut
quum ſeptemdecim natus annos deceſſe-
rit, tantam ſcientiæ gloriam ſit conſequu-
tus, ut mortuo divini honores decerne-
rentur; quem perniciosiſſimæ ſectæ ducem
Carpocratis ſectatores habuerunt. Non er-
go deſperandum oratorem poſſe omnium
artium maximarum doctrinam mente com-
plecti; quum vel exiguam tot diſciplinis
condiſcendis ætatem ſuffeciſſe videamus.
Quod ſi concedamus non eſſe cujuſquam
animum tam capacem, ut tantarum ſcien-
tiâ facultatum poſſit impleri; non tamen
efficietur ex eo non opus eſſe oratori per-
fectâ cognitione omnium diſciplinarum,
ſed oratorem perfectum eſſe non poſſe;
nec tamen inutilis oratio Craſſi reperietur
fingentis oratorem omnibus vitiis detra-
ctis, omni laude cumulatum. Nam & Stoi-
ci talem fingunt ſapientem, qualis [f] nun- 4
quam fuit, aut eſſe forſitan poteſt; nec id-
circo Stoicorum diſputationes inanes, &
futiles judicandæ; & Plato proponit Rei-
publicæ exemplar ejuſmodi, ut nunquam
repertum ſit, nec reperiri poſſe videatur;
& Xenophon talem deſcribit Principem,
qua-

[a] Cicer. de Clar. Oratoribus, ſive in Brut. [b] Idem de Oratore libro 1. [c] Suidas in V. Ἐρατοσθένης, Heſychius Mileſius, & Artemidorus Epheſius, vel Martianus Heracleot. in Periplo. [d] Clemens Alexandr. Stromat. libr. 3. circa princ. [e] Quintilian. Inſtitut. Orat. libr. 1. cap. 10. [f] Clemens Alexandr. Strom. libr. 2. & Quintilian. ibid.

qualis nunquam extitit; nec ideo aut Platonis Rempublicam, aut Xenophontis de inſtitutione Cyri libros inutiles arbitrabimur. Nam quemadmodum pictoribus, & ſtatuariis plurimum prodeſt in exemplar quàm abſolutiſſimum intueri; ita Rempublicam regentibus, vel regnum adminiſtrantibus multum expedit eam ſibi Reipublicæ formam, & Regis exemplar proponere, quod ſit omnibus numeris abſolutum. Non igitur Craſſi, vel potius [a] Ciceronis oratio reprehenda fingentis oratorem omnibus diſciplinis perpolitum; nam & ſi conſequi tantam rerum copiam, varietatemque non poſſimus; tamen in eam ſpeciem intuentes, quantam quiſque potarit, doctrinæ copiam nobis comparabimus. Nec illud verendum eſt, quod ſe vereri dicit Antonius, ne ſi orator a teneris, ut ajunt, unguiculis in multitudine artium maximarum, & varietate verſetur, a conſuetudine dicendi forenſi, & communi ſenſu oratio ejus abhorreat. Non enim, ſi
5 Democritus, aut Plato, & quicunque de rerum naturâ eloquentiſſimè diſputarunt, dicendi genus non pugnax, ut oratores, & contentioſum, ſed æquabile, & temperatum ſequuti ſunt; idcirco necaſſe eſt omnes, qui in cognitione rerum plurimum operæ, ſtudiique poſuarunt, alio genere ſermonis uti non poſſe, quàm quo ſunt uſi eloquentiſſimi, præſtantiſſimique philoſophi. Illi ipſi, qui tam ſedatâ oratione, tam nitidâ philoſophiam explicarunt, ſi ad agendas cauſas animum appuliſſent, oratoriis nervis, & lacertis, & viribus non caruiſſent; flaxibilis eſt, & mollis oratio, & ad quamcunque formam voces facilè fingentem ſequitur. Non aſt igitur periculum, na homines doctiſſimis illis, & politiſſimis philoſophorum ſermonibus eruditi, quum ad cauſas agendas acceſſerint, non poſſint ad oratorium dicandi morem, conſuetudinemque forenſem orationam accommodare. Ideo Cicaro [b] exiſtimat & Platonem, ſi forenſe dicendi ganus tractare voluiſſat, graviſſimè, & copioſiſſimè potuiſſe dicara; & Demoſthenem, ſi ea, quæ a Platone acceperat, explicare voluiſſet, Platonis copiâ, & ubertate non
6 fuiſſe cariturum. Iſocrates [c] pudore impeditus nunquam in publicum ad dicandum prodiit; ob eamque cauſam ejus oratio palæſtræ [d] magis, & olei, quàm civilis turbæ, & fori; ideo Philippus interrogatus Iſocrates, an Demoſthenes major eſſet orator, alterum [e] athletæ, alterum fortiſſimo bellatori comparavit. Num putamus Iſocrati oratoria illa fulmina deſuiſſe? unde igitur tantam vim dicendi, niſi ab Iſocrate præceptore, Demoſthenes, & [f] Hyperides, & alii diſertiſſimi oratores hauſerunt? Ac multo minus matuendum aſt, ne philoſophorum ſermonibus inſtitutus orator dicendi genus conſectetur, quod a communi ſenſu abhorreat; nam ſi quis hoc vitio philoſophus laboraſſet, Stoici certè laboraſſent, quorum ſententiæ a vulgi opinionibus quàm maximè diſcrepant; & tamen [g] Cato Stoicus & excalluit forenſi laude dicendi, & ~~nunquam hoc vitio dicitur~~ 7
laboraſſe; & Zeno, Cleanthes, & Chryſippus quamvis ad Rempublicam nunquam acceſſerint, multos, ut ait [h] Seneca, miſerunt, qui nonquam tantâ civitatum regendarum gloriâ præſtitiſſent, niſi ad communem ſenſum orationem accommodaſſent. Non igitur vera ſunt, quæ objicit Antonius Craſſo, & tamen utiliter a Cicerone ponuntur; continent quippe præceptum non contemnandum; nam oſtendunt, quid oratori, qui in philoſophiâ fuerit, & liberaliſſimis artibus, diſciplinisque verſatus, in primis fugiendum eſſe præcipiatur.

DIS-

[a] Cicer. de Orator. libr. 1. [b] Cicer. de Officiis libr. 1. in princ. [c] Photius in Biblioth. cod. 260. Plutarch. in Vit. X. Orator. cap. 4. Dionyſius Halic. de Antiq. Oratorib. Suid. in V. Ἰσοκράτης, & Plinius libr. 6. Epiſtol. 29. ad Quadratum. [d] Quintilianus Inſtitut. Orator. libr. 10. cap. 1. [e] Photius in Biblioth. cod. 265. aliter tradit Plutarchus in Vit. X. Rhetor. cap. 8. [f] Philoſtratus in Vitâ Iſocratis. [g] Cicero de Clar. Orator. ſive in Brut. [h] Senec. de Tranquillit. Anim. cap. 1.

Google

DISSERTATIO LXXIX.

Qua quæritur, an ulla ſit ars oratoris.

Stoici rhetoricen eſſe ſcientiam exiſtimarunt, alii artem, alii nec etiam artem eſſe. Præcepta dicendi aliqui tradiderunt, qui eloquentes non erant. Demades, quum remex eſſet, Æſchines autem hiſtrio ſecundarum partium, ſimulatque forum attigerunt, cum principibus oratorum ſunt comparati. Lacedæmonii adoleſcentem, qui rhetoricen didicerat, condemnarunt; legatum re non impetratâ dimiſerunt, quòd longam orationem habuiſſet; alteri verò frumentum dederunt, quòd inanem arculam oſtendiſſet, ac dixiſſet farinam deeſſe; nihilominus tanquam nimis garrulum reprehenderunt. Barbari, & Lacedæmonii, qui in pretio oratores non habebant, immo eos ejecerunt, leges nunquam mutabant; ſecus Athenienſes.

ANtonii ſermo [a] continet extre-
mo loco quæſtionem a ſcri-
ptoribus artis oratoriæ celebra-
tam, qua quæri ſolebat, an ul-
la eſſet ars oratoris; de qua ho-
dierno die mihi Ciceronis veſtigiis inſiſten-
ti diſſerendum eſt; ac philoſophorum, de
quibus Cicero loquitur hoc loco, referen-
dæ ſententiæ, qui artem eſſe rhetoricen aje-
1 bant, vel negabant. Ea quippe res philo-
ſophorum eſt agitata ſermonibus, qui de
hac, ſicuti de ceteris inter ſe diſſenſerunt;
nam [b] Stoici, quum rhetoricen ſcientiam
rectè dicendi definirent, non ſolùm artem,
ſed etiam ſapientiæ partem putaverunt.
Nam ſcientia ex comprehenſionibus con-
ſtat; comprehendere autem nemo quid-
quam, niſi ſapiens, Stoicis auctoribus, po-
teſt; quare ſi rhetorice eſt ſcientia bene
dicendi, ſapientem eſſe oratorem neceſſe
eſt; quum habeat φαντασίαν, ut ipſi loquun-
tur, καταληπτικὴν, hoc eſt *comprehendentem*.
Idcirco Stoicus Mneſarcus apud Cicero-
nem hoc loco aſſeverat facultatem dicendi
eſſe virtutem, & qui hanc habeat, omnes
habere, & eſſe ſapientem. Nam Stoicis pla-
2 cet omnes virtutes ita aptas, inter ſeque
eſſe [c] connexas, ut in quo una invenitur,
neceſſe ſit inveniri univerſas; quæ ſenten-
tia Stoicorum licèt multum oratoribus tri-
buere videatur, oratores funditus tollit.
Quum enim ſapiens, qualem [d] Stoici ſapien-
tem eſſe voluerunt, nemo unquam extiterit,
conſequens eſt neminem fuiſſe oratorem.
Xenocrates [e] autem licèt eadem finitione,
qua [f] Stoici, uteretur, & rhetoricen diceret
eſſe rectè dicendi ſcientiam; tamen diſ-
crepat a ſententiâ Stoicorum; nam ſcien-
tiam pro arte ſumit, quo ſignificatu Ve-
teres ſcientiæ nomen uſurpabant, & ali-
quid comprehendi poſſe cenſebant etiam
ab iis, qui non eſſent perfectè, pleneque
ſapientes. Plato etiam licèt in Gorgia mu-
nus oratoris obterere, atque abjicere vide- 3
atur, tamen aliquam artem eſſe dicendi non
audet pernegare; nam rhetoricen eſſe fi-
nit opificem perſuadendi in ipſis habentem
ſermonibus vim, & firmitatem perſuaden-
tem, non docentem; & [g] Ariſtoteles artem
dicendi eſſe exiſtimavit, qui rhetoricen ar-
tem ſermonum definivit. Contra Carnea-
des, Clitomachus, Charmides, Critolaus,
& Academici omnes, aliique, quos [h] Cice-
ro nominat, dicendi artem funditus ſuſtule-
runt. His Rhodius [i] Athenodorus, Agnon,
& Epicurus acceſſerunt, qui omnes his ar-
gumentis ducti ab artium choro rhetoricen
excluſerunt: ſi enim, ajebant, rhetor eſſe
poteſt, qui artem rhetorices non didicit, rhe-
toricen non eſſe artem concedendum eſt;
nam quomodo ſine arte artifex eſſe poſſit?
atqui multos putant extitiſſe, qui quum di-
cendi præcepta neſcirent, oratoris munere
perbellè fungerentur; non eſſe igitur ullam
dicendi facultatem. Hic afferunt [l] exem-
pla Demadis, & [m] Æſchinis, quorum alter 4
quum remex eſſet, & eâ ratione vitam ſu-
ſtentaret, ſimulatque acceſſit ad dicendum,
non ultimum inter oratores locum occu-
pavit; alter quum actor eſſet non prima-
rum partium, ubi forum attigit, non me-
diocrem dicendi gloriam eſt aſſequutus;
immo cum principibus oratorum eſt com-
paratus. Ideo quum [n] Demoſthenes pri-
mam orationem habuiſſet ad populum,
& propter agendi imperitiam eſſet explo-
ſus, querebatur nautas, & temulentos ho-
mines, & indoctos a populo libenter au-
diri, & eſſe in pretio; ſe verò, qui in
ſtudio dicendi, & artium maximarum æ-
tatem contriviſſet, excipi ſibilis, & in
magnâ hominum irriſione, contemptuque
verſari. His Carneades illud addebat; om-
nes, qui de arte præcepta tradiderunt, 5
quaſi deditâ operâ infantes fuiſſe; quod
licèt

[a] Apud Cicer. de Orator. libr. 1. [b] Quintilian. Inſtit. Orat. libr. 2. cap. 17. [c] Clem. Alexandr. libro 2. Strom. [d] Vid. Sen. de Conſtant. Sapientis cap. 7. [e] Sext. Empir. libr. 2. adverſ. Mathemat. [f] Diog. Laërt. in Vit. Zenon. libr. 7. ſegm. 42. & Sext. Empir. ibid. [g] Ariſtotel. Rhetoric. libr. 1. [h] Cicer. libr. 1. de Orator. [i] Quintilianus Inſtit. Orator. libr. 2. cap. 17. [l] Idem Quintilian. ibid. & Suidas in V. Δημάδης. [m] Quintilian. Inſtitut. Orator. libr. 2. cap. 17. Plutarch. in Vit. X. Orator. cap. 6. Suidas in V. Αἰσχίνης, & Phot. in Bibliothec. cod. 264. [n] Plutarchus in Vit. Demoſthenis.

licèt de omnibus falſum eſſe videatur, quum eloquentiſſimi viri [a] Empedocles, Antiphon [b], Gorgias Leontinus, Iſocrates, Ariſtoteles, Theophraſtus, & Abderites Protagoras, & Thraſymachus Chalcedonius de arte rhetoricâ ſcripſerint, tamen de [c] Corace, & Tiſia, qui primi genus hoc ſcriptionis attigerunt, de Chryſippo, de Hermagorâ veriſſimum eſt. Quomodo ergo ars rhetorice debet judicari; quam & qui ignorarunt, rhetores inprimis præclari fuerunt, & qui probè ſciebant, eloquentiæ, cujus ſe doctores profitebantur, laude caruerunt? Ex quo, quemadmodum Sextus Empiricus refert, dicendi magiſtri ſe coribus comparabant, quæ quum ſecandi ſint expertes, ferrum ad ſecandum idoneum reddunt; quod expreſſit [d] Horatius his verbis:

...... *fungar vice cotis, acutum*
Reddere quæ ferrum valet exſors ipſa ſecandi.

6 Quod ſi ars eſt ulla dicendi, ea debet habere percepta, & cognita ſua præcepta; ſed præcepta Rhetoricæ percipi non poſſunt, quum ſint falſa, & falſa percipi non poſſint. Quæ enim ſunt præcepta Rhetoricæ? hæc, ut ipſi affirmant, ſic judicibus tenebræ offundendæ, movenda miſericordia, conflanda invidia, ad iram judicum mentes concitandæ; ita ſacrilegi, impii, conſcelerati cives defendendi; quæ quum abhorreant a veritate, non poſſunt comprehendi. Præterea nullam artem a Rebuspublicis ejectam videmus; at rhetoricen Lacedæmonii [e] ejecerunt; adoleſcentem condemnarunt, qui quum foris verſaretur, rhetoricas artes didicerat; cauſamque tam ſeveri judicii adjecerunt: quòd ſermones doloſos ad decipiendam Spartam eſſet meditatus. Et quum [f] Chii legatum miſiſſent Spartam ad petendum frumentum, quum fame premerentur, quòd is longam orationem habuiſſet, re non impetratâ dimiſerunt. Quum autem iidem rurſus alium legaſſent, is rem confecit; quia non eſt uſus circuitione verborum, ſed oſtendit inanem arculam, & farinam deeſſe dixit; & tamen hunc ipſum tanquam nimis garrulum Spartani reprehenderunt; ſatis enim fuiſſe dicebant vacuam arculam præſeferre. Sed & Cretenſium legumlator legem ſancivit, qua oratores inſulâ Cretâ prohibebantur; & Athenis in [g] Areopago rei patronum adhibere vetabantur. Nec mirum rhetoricen a bene moratis civitatibus excluſam; neque enim ars debet judicari, nec habet 7
propoſitum finem utilem Rebuſpublicis; nam ſi eſſet utilis, vel prodeſſet ipſis oratoribus, vel civitatibus; non prodeſt autem oratoribus; nam dum volunt artem exercere, coguntur in foro cum impoſtoribus, cum ſicariis, cum ſycophantis verſari: coguntur ingenia parricidarum, adulterorum, ſurum cognoſcere, quò ſolertiùs ipſos poſſint redarguere, vel etiam, quum res poſtulat, defendere; qua conſuetudine animi rhetorum corrumpuntur, & eorum, quibuſcum verſantur, imbibunt mores: coguntur in odia multorum incurrere: coguntur inter ſordes reorum, inter lacrimas calamitoſorum vitam agere, ſemperque ſolliciti eſſe, & piratarum inſtar ſemper timere, vel timeri. Cujus rei teſtis eſt, ut ceteros taceam, Cato [h] Cenſorius, qui quum multos accuſaſſet, quater, & quadragies cauſam dixit; licèt propter innocentiam ſemper fuerit abſolutus; non igitur prodeſt oratori dicendi facultas. Non prodeſt autem civitatibus; nam quum le- 8
ges vinculum ſint, & mens, & anima civitatum, leges ab oratoribus evertuntur, immutantur, eluduntur; ideirco Byzantinus orator interrogatus, quomodo ſe leges haberent Byzantii, reſpondiſſe fertur: quomodo ipſe volo. Atque hujus rei illud argumentum eſt, quod apud Barbaros, & Lacedæmonios, qui dicendi facultatem in pretio non habuerunt, nunquam, aut rarò leges ſunt immutatæ; apud Athenienſes verò, & alios, qui oratorum ingenia ſunt admirati, ſæpiſſimè mutationem ſuſceperunt. Quum igitur neque oratoribus rhetorice, neque Rebuſpublicis proſit, in artium numero neutiquam eſt habenda; nam artes utiles eſſe debent; debent præterea vel ſemper, ut philoſophia, & Grammatica, ſuum conſequi finem, vel plerumque, ut medicina, & ars gubernatorum; at oratores nec ſemper, nec plerumque finem artis aſſequuntur; ſæpenumero quippe non perſuadent. Ad hæc nullus artifex, quum de arte loquitur, pugnantia dicit, & quæ poſuerat, tollit; oratores autem ſæpe contrarias inter ſe habent orationes, & ex arte loquuntur; ut Craſſi oratio pro Coloniâ Narbonenſi contrariam ſententiam orationi pro lege ſerviliâ continet; & Cicero Vatinium [i] probris oneravit; & innocentem rurſus probavit; & Gabinium

[a] Quintilian. libr. 3. cap. 1. Inſt. Orator. [b] Cicer. de Claris Oratorib. ſive in Bruto, & Plutarchus in Vit. X. Orator. cap. 1. [c] Cicero de Orat. libr. 1. [d] Horat. in Arte Poëtic. [e] Quintil. libr. 2. Inſt. Orator. cap. 16. Plutarchus in Laconic. & Cicero in Bruto. [f] Herodotus libr. 3. cap. 46. [g] Pauſan. libr. 1. Apulejus Metamorph. libr. 10. Quintilian. libr. 2. Inſtit. Orat. cap. 17. & libr. 6. cap. 1. Lucianus in Anacharſi. & Ariſtot. Rhetoric. libr. 1. cap. 1. [h] Plin. de Vir. Illuſtribus cap. 47. Solin. cap. 7. Cæl. Rhod. libr. 11. cap. 14. aliter Plin. libr. 7. Natur. Hiſt. cap. 27. Vid. Val. Max. libr. 3. cap. 7. [i] Plutarch. In Vit. Cicer.

nium accuſavit, & defendit; non eſt igi-
tur artifex orator, nec ars oratoris facul-
tas. His argumentis uſi ſunt, qui rheto-
ricen ex artium numero ſuſtulerunt; quæ
nos craſtino die confutabimus.

DISSERTATIO LXXX.

Qua ſuperiora argumenta refel-luntur.

Artes liberales univerſas Sceptici ſuſtulerunt; inutiles vitæ pronunciarunt Epicurus, Ariſto Chius, Ariſtippus, Cyrenaici, & Diogenes, ejuſque ſectatores; & philoſophiam ſolam, quæ ſpectat ad mores, relinquendam putarunt. Multi in unaquaque arte ſine præceptis excelluerunt. Cleanthes quum irrigandis hortis victum quæreret, & Simo exerceret artem ſutoriam, philoſophiæ operam dabant. Lyſippus ex fabro ferrario inſignis pictor evaſit. Ariſtoteles putat caſu natam Poëticam, quum quidam inconſultò verſus effudiſſent.

IGnobiles artes, & ſordidæ, quas Βα-
ναύσους Græci [a] vocant, meliore for-
tunâ ſunt uſæ, quàm liberales; nemo
enim agriculturam, aut figulinam, aut
fulloniam, aut textrinam, aut alias
ſellularias artes reprehendit, aut inutiles
Reipublicæ affirmavit, aut artes non eſſe
contendit; liberalibus diſciplinis obtrecta-
tores nunquam defuerunt. Cujus rei cau-
1 ſam hanc arbitror extitiſſe, quòd earum ar-
tium, quæ ad animi cultum pertinent, u-
tilitas in obſcuro eſt; earum, quæ ſpectant
ad corpus, apparet, & maniſeſtò cernitur;
quia corpus nobis notiſſimum eſt, animus
ignotus, quo omnia cognoſcuntur. Certè
artes liberales univerſas Sceptici ſuſtule-
runt; inutiles vitæ pronunciavit [b] Epicu-
rus, & [c] Ariſto Chius, & [d] Ariſtippus, &
Cyrenaici, & [e] Diogenes, & ejus Cynici
ſectatores; qui ne philoſophiæ quidem pe-
percerunt, ſed eam circumcidendam, at-
que amputandam putarunt, & partem ſo-
lam, quæ de moribus diſputat, relinquen-
dam. Sed inter præſtantiſſimas diſciplinas
maximè doctorum hominum invidiâ, &

calumniis dicendi facultas laboravit; ut pa-
trocinio maximè indigeat, quæ omnibus
patrocinium pollicetur; non defuerunt e-
nim, qui ex artium numero tollendam eſſe
cenſuerunt, & eloquentiam eloquentiæ ar-
mis oppugnarunt; quorum argumenta,
quibus nullam artem eſſe dicendi conan-
tur oſtendere, retulimus heſterno die, &
hodierno, ne quis decipi poſſit, refelle-
mus. Nec difficilis mihi ratio refellendi
proponitur; neque enim ſunt magni pon- 2
deris; quid enim levius, quàm quod ajunt
multos oratores, qui præcepta dicendi
non didiciſſent, extitiſſe? id ego ſi negare
velim, non facilè poſſim redargui; nam li-
cèt [f] Demades, & [g] Æſchines, quorum
alter fuit remex, alter hiſtrio, nullam do-
ctrinam ad dicendum attuliſſe videantur;
potuerunt etiam quum in tam humili ope-
re verſarentur, artis præcepta condiſcere;
quemadmodum [h] Cleanthes, quum aquâ
hauriendâ, hortis irrigandis victum ſibi
quærebat, philoſophiæ vel diligentiſſimè
operam navabat. Nonne & Simon [i] A-
thenienſis, quum artem ſutoriam exerce-
ret, & Socratem audivit, & philoſophiæ
operam dedit, & triginta nobiliſſimos de
philoſophiâ conſcripſit dialogos? Potue-
runt denique, quum ſordidis artibus reli-
ctis ad dicendi ſtudium animum appulle-
runt; antequam in cauſis agendis verſa-
rentur, ea, quæ ſunt cognoſcenda, cogno-
ſcere; non eſt credendum famæ, quæ ſum-
mos interdum viros imperitos prædicat.
Nam & [l] Antonius clarus inprimis orator
doctrinæ omnis expers habebatur; & ta- 3
men conſtat nullius ignarum fuiſſe diſci-
plinæ, & [m] potiùs diſſimulaſſe doctrinam,
quàm ignoraſſe. Sed ne videar nimis præ-
fractè negare, quod ſibi concedi poſtulant,
non inficias ibo fuiſſe nonnullos, qui
quum dicendi præcepta non didiciſſent,
tamen dicere non abſurdè, haberique ora-
tores potuerunt; ſed non ex eo efficitur
artem nullam eſſe dicendi, quòd aliqui
ſine præceptis, & magiſtro ad nonnullam
eloquentiæ gloriam pervenerunt. Silanion
fuit [n] ſtatuarius egregius, & cum primis e-
jus artis memorandus; & tamen nullum
habuit doctorem, a nemine præcepta ar-
tis accepit, uſu tantùm, & exercitatione
eſt eruditus; num idcirco ſtatuariam eſſe
artem negabimus? minimè gentium; quia

[a] Gerard. Jo: Voſſius de Artium Naturâ libr. 1. cap. 2. [b] Diogen. Laërt. libr. 10. in Vit. Epicuri, Cicero libr. 1. de Finibus, & Div. Hieronymus adversùs Rufinum. [c] Diogenes Laërtius libr. 6. in fine ſegm. 103. poſt Vitam Menedemi. [d] Idem Diogen. Laërt. libr. 2. ſegm. 92. in Vit. Ariſtippi. [e] Idem Laërt. libr. 6. ſegm. 103. poſt Vitam Menedemi, & Lucian. in Vitar. Auction. [f] Quintil. Inſt. Orat. libr. 2. cap. 17. & Suid. in V. Δημάδης.

[g] Quintilianus ibid. Plutarch in Vit. X. Orator. cap. 6. Suid. in V. Αἰσχίνης, & Phot. in Biblioth. cod. 264. [h] Diogen. Laërtius libr. 7. ſegm. 168. in Vit. Cleanthis, Valer. Maxim. libr. 8. cap. 7. Senec. Epiſt. 44. & Suid in V. Φρεάντλης. [i] Diogen. Laërtius libr. 2. ſegm. 122. in Vit. Simonis. [l] Cic. de Orat. libr. 2. in princ. [m] Quintil. Inſt. Orat. l. 2. c. 17. [n] Plin. l. 34. c. 8. Hiſt. Nat.

licuit Silanioni naturam intuenti ea cognoſcere, quæ alii a præceptore didicerunt; qood Eupompus [a] pictor præcepit Lyſippo, qui neminem cenſuit imitandum; naturam ante oculos habendam, eâ magiſtrâ utendum; quod Eupompi præceptum Lyſippum cx fabro ferrario nobiliſſimum, præcellentiſſimumque ſtatuarium fecit. In-
4 numeri philoſophi & doctrinæ copiâ abundaront, & ſcientiâ rerum ſingulari, antequam dialecticе a Zenone Eleate proferretur; qui profectò dialecticen non ignorarunt, quum & concinnè diviſerint, & doctiſſimè definiverint, & argumentum ratione concluſerint, & vera a falſis diſcreverint, & rationes captioſas, & ſermonum laqueos diſſolverint; num ergo quia Dialectici extiterunt, antequam Dialecticæ præcepta traderentur, nullam eſſe artem diſſerendi dicemus? non opinor; quia licèt illi Dialecticorum præcepta a libris, magiſtriſque non didicerint, ea tamen ingenii mirâ ſolertiâ perceperant. Ut igitur quamvis aliquis vel optimus extiterit ſine ullo artis præcepto ſtatuarius; & quamvis multi, antequam Dialecticæ diſciplina proferretur, ſcienter, & dialectico more diſputarint; nec ſtatuariam eſſe artem negamus, nec diſſerendi nullam eſſe diſciplinam aſſirmamus; ita quamvis aliquot oratores non cognitis eloquentiæ præceptis dicendi laude floruerint; tamen eſſe aliqoam eloquentiæ artem concedendum eſt. Nam
5 artium aliæ in inſpectione, & cognitione verſantur, aliæ in acto, e quarum numero eſt doctrina dicendi; quæ in inſpectione ſunt poſitæ, & intellectu contentæ, nihil ultra deſiderant, eæ ferè ſunt reconditæ, nec ſine libris, aut doctoribus prænoſcuntur; quæ verò in actu, faciliores habentur, & uſu aliquo modo percipi poſſunt. Agricolæ ſciunt agri colendi rationem; nec Hannonis Carthaginienſis, aut Catonis, aut Varronis, aut Columellæ, aut Pallsdii, aut Plinii libros evolverunt. Marius [b] præſtitit ſcientiâ rei militaris; nec homo ruſticanus [c] ea, quæ a doctiſſimis viris prodita ſunt de arte militari, niſi uſu, cognoverat. Quàm multi cum laude Rempublicam adminiſtrarunt experientiâ docti, non libris eruditi? nec idcirco nulla eſt ars agri colendi, vel belli gerendi, vel Rei-
6 publicæ adminiſtrandæ. Eodem modo eſt ars oratoria; licèt aliqoot oratores extitiſſe dicantur, qui rhetorum præceptis non fuerint eruditi; nam quod negant [d] artem eſſe dicendi, quia ita naturâ nati ſumus, ut & exordiri, & narrare rem geſtam, & quod propoſuimus, argumentis coofirmare, & adverſariorum dicta refellere, & ad extremum deprecari poſſimus; id nullum argumentum eſt. Nam & naturâ vocem aliquo modo modulari poſſumus; ncc idcirco muſicen artem non eſſe quiſquam auſus eſt affirmare; & ſaltare ad nomerum aliquo modo poſſumus; nec ideo ullam eſſc artem ſaltandi negamos. Pueri fingunt e luto, vel cerâ, & ſimilitudinem hominis, quamvis nullo præceptore docti, repræſentant; & qoum calamum in manum ſumpſerunt, lineamenta bumani oris imitantur; num ob eam cauſam aut fingendi artem, aut pingendi tollimus? quis [e] neſcit multas artes eſſe natas ex obſervatione eorum, quæ ſponte naturæ fiunt? quum aliquis loqueretur, excidit loquenti verſus; obſervatom ideſt ab hominibus ingenioſis, & acutis; & numeros, quos caſus effudit, ſunt imitati; ex eo natam artem poëticam Ariſtoteles [f] arbitratur.

DISSERTATIO LXXXI.

Qua alia argumenta refelluntur.

Nullæ ferè artes ſolis præceptis cognitis percipiuntur. Erigonus ex tritore colorum inſignis extitit pictor. Artes quaſcumque aliquæ gentes contempſerunt; ab ipſâ etiam agriculturâ plures populi abſtinuerunt, & diverſis rebus ſinguli victitarunt. Ateas Rex binnientem equum Iſmeniæ tibicini præcellenti antepoſuit. Romani quingentos triginta quinque annos Medicis caruerunt.

HOdierno die pergemus, Auditores, quemadmodum heſterno cœpimus, argumenta confutare, qoibus nonnulli rhetoricen ex artium numero ſuſtulerunt. Ac mihi primum occurit illud, quo Carneades utebatur [g], qui innumeros, qui de oratoriâ facultate ſcripſerunt, quos infantes fuiſſe conſtat, recenſebat; ex quo intelligi volebat non eſſe ullam artem eloquentiæ; quum 2
qui eloquentiæ præcepta vel optimè tenuerunt, eloquenter loqui haudquaquam potoerint. Quod argumentum magis ad refutandam quorundam ſtultam arrogantiam valet, qui artis fiduciâ ſubnixi ambulant, quòd rhetorum præcepta didicerunt, quàm ad

[a] Plinius libr. 34. cap. 8. Natur. Hiſt. [b] Plutarch. in Vit. Marii, & Plin. de Vir. Illuſtribus cap. 67. [c] Cicer. Quæſt. Tuſcul. libr. 2. [d] Vid. Cicer. de Orator. libr. 1. Quintil. Inſtit. Orat. libr. 2. cap. 17. [e] Theodoret. ſerm. 3. de Provident. [f] Ariſtotel. de Arte Poëtic. cap. 4. [g] Carneades apud Ciceronem de Oratore libr. 1.

ad oſtendendum nullam artem eſſe dicen-
di; non enim omnes artes perceptione ſo-
lâ præceptorum comparantur; pleræque
uſu diſcuntur; omnes verò ingenium ido-
neum deſiderant. Non mirum multos,
qui dicendi præcepta tenuerunt, infantes
fuiſſe; defuit ipſis ingenium, defuit co-
gnitio rerum plurimarum, defuit uſus,
exercitatioque dicendi. Eſt iniquiſſimum,
quia magna eſt ars oratoris, & multa præ-
terea præcepta requirit, ipſam ex artium
choro velle ſublatam. Si concedamus om-
nes facultates, quæ non ſunt ſolis præce-
ptis contentæ, in artium numero haben-
das non eſſe, pleræque omnes artis nomen
haudquaquam obtinebunt. Apelles [a] om-
2 nia præcepta pingendi complexus eſt li-
bris oppidò luculentis; nonnulla ſcripſit
Euphranor [b], quæ ad picturam pertinerent;
quidam ſuperiore ſæculo eiuſdem facul-
tatis præcepta litteris mandaverunt; num ali-
quem putamus his dumtaxat præceptis co-
gnitis ad ſummam picturæ præſtantiam per-
veniſſe? faciliùs mehercule qui colores te-
runt, obſervando artificum opera, quæ
quotidie in officinis vident, obſervando
pingentes artifices, egregii pictores evaſe-
runt, quàm quiſquam præceptis dumta-
xat legendis aliquam in pingendo laudem
aſſequatur. Nam Erigonum [c] accepimus ex
tritore colorum Nealcæ pictoris nobilem
pictorem eſſe factum; qui ſolis pingendi
præceptis legendis multum in eâ arte pro-
fecerit, neminem accepimus; num ergo
picturam, quia ſola præcepta non deſide-
rat, artem eſſe negabimus? Licet idem de
3 architecturâ dicere; quæ tantum abeſt, ut
ſolâ præceptorum cognitione conſummari
poſſit, ut Pythias [d] architectus non poſſe
perfici ſine omnium diſciplinarum perfe-
ctâ ſcientiâ ſit arbitratus: licet idem de ce-
teris artibus dicere; ex quibus pauciſſimæ
reperiuntur, quæ cognitis, perceptiſque
præceptis poſſint cum laude tractari; ſem-
per eæ aliquid extra præcepta poſitum re-
quirunt. Roſcius [e] ajebat caput eſſe artis
decere, quod ipſum tradi nullâ arte poſſet;
non igitur efficitur ex eo nullam artem
eſſe dicendi, quod multi præcepta dicen-

di cognita habuerunt, & luculenter ex-
plicarunt, & tamen oratores non fue-
runt; quia alia multa, quæ, præter artis
præcepta, in oratore requiruntur, ipſis de-
fuerunt. Nam & multi præcepta ſtatuariæ
cognoverunt, & tamen ſtatuarii non exti-
terunt; & multi picturæ, plaſtices, medi-
cinæ, artis militaris, & Poeticæ, nec ha-
biti ſunt pictores, aut fictores, aut Medi-
ci, aut poëtæ, aut boni imperatores. At
enim artes non ejiciunt, ſed accerſunt, 4
amplectuntur civitates; rhetoricen & La-
cedæmonii, & Cretenſes, & Barbari ferè
omnes ex urbibus expulerunt; & Athe-
nienſis legumlator excluſit ex [f] Areopago,
& alibi circumcidendam putavit eloquen-
tiam; nam vetuit oratores miſericordiam
commovere; quod argumentum ſi compro-
betur, nulla erit ars, quæ ſe confidat artis
nomen retenturam. Quæ enim ſe nullius
decreto gentis ejectum iri ſibi poſſit polli-
ceri? Judæi [g] picturam, plaſticen, ſtatua-
riam, ſculpturam e ſuis finibus extermina-
runt; quod Judæorum inſtitutum Turca-
rum natio eſt imitata, quæ ſcelus nefarium
putat hominum imagines vel pictas, vel
ſculptas habere. Agriculturam Æthiopes,
qui Macrobii vocabantur ſunt aſpernati, 5
ſiquidem [h] lacte, & carnibus, non frumen-
to veſcebantur; quapropter [i] quum Rex
Æthiopum a Perſarum legatis audiſſet, Per-
ſas frumento vitam ſuſtentare, frumentum
verò ſubacto ſolo, & ſtercorato provenire,
irriſit hanc rationem victus, dixitque non
eſſe mirum Perſas exiguum tempus vivere
[nam Æthiopes Macrobii ad longiſſima
ſpatia ævum producebant, ex quo nomen
invenerunt] quum ſtercore victitarent;
aſpernati [l] ſunt Ichthyophagi, qui piſci-
bus veſcebantur; Elephantophagi [m], qui
Elephantorum venatu alebantur; Acrido-
phagi [n], qui locuſtis; Rhizophagi [o], qui
radicibus arundinum; Cynamyni [p], qui
bubus Indicis, quos ope canum venatorum
occiderant; Hylophagi [q], qui deciden-
tibus e ſilvis fructibus; aſpernati [r] ſunt
Troglodytæ, aſpernati ſunt [ſ] Arabes No-
mades, & Scytharum magna pars; ex quo
qui terram [t] colebant ἀροτῆρες, hoc eſt *ara-*

tores

[a] Plinius Natur. Hiſtor. libr. 35. cap. 10. [b] Idem libr. 35. cap. 11. [c] Idem ibid. [d] Vitruv. libr. 1. cap. 1. [e] Cic. de Orat. l. 1. Cæl. Rhodig. Antiq. Lection. libr. 14. cap. 17. [f] Lucian in Anacharſi, Pauſan. libr. 1. Apulejus libr. 10. Metamorph. & Quintilian. libr. 2. Inſtit. Orat. cap. 17. & libr. 6. cap. 1. [g] Philo Judæus de Gigant. in fin. [h] Herodot. libr. 3. cap. 22. [i] Herodot. ibid. [l] Strabo libr. 15. de Arianâ, Arrianus rerum Indicarum libro, Photius in Biblioth. cod. 250 ex Agatharchidis Hiſtor. libr. 1. cap. 12. & ſeqq. & Pomponius Mel. de Sit. Orbis libr. 3. cap. 7. Plinius libr. 6. cap. 23. Hiſtor. Natur. Solin. cap. 57. & Div. Hieronym. adverſ. Jovinianum libr. 2. [m] Phot. ibid. cap. 25. [n] Diodor. Sicul. libr. 3. Biblioth. Hiſtor. cap. 215. Agatharchidas apud Photium in Biblioth. codic. 250. cap. 27. Solinus cap. 33. Plinius libr. 6 Hiſtor. Natur. cap. 30. & libro 7. cap. 2. & Strab. libr. 16. de Arabiâ, & D. Hieronym. adverſ. Jovinian. libr. 2. [o] Diod. Sic. Bibl. Hiſtor. libr. 3. pag. 111. [p] Diodor. Sicul. ibid. pag. 115. [q] Idem Diodor. ibid. [r] Idem ibid. & Strabo libr. 16. de Troglodytis. [ſ] Strab. libr. 11. de Tanai, & libr. 16. de Sinu Arabic. [t] Plin libr. 4. cap. 11. Natural. Hiſt.

tores vocabantur; quia non eodem, quo alii Scythæ, victu utebantur; ot quos ratio victus diſtinguebat, & nomen diſtingueret; aſpernati ſunt denique & [a] Thraces, qoi Galactophagi ſunt appellati, quos Homerus [b] fuiſſe tradit Mortalium juſtiſſimos. Quid architecturam? nonne & Tro-
6 glodytæ [c] contemnebant, qui in ſpeluncis habitabant, & Scythæ [d], qui plauſtris pro domibus utebantur? Medicinam licèt nuſquam non eſſe Cornelius Celſus dixerit, quamdiu Romani ignorarunt? quandiu in Urbem non receperunt? Primus Romam medicus e Peloponneſo venit [e] Archagathus anno ab Urbe conditâ quingenteſimo trigeſimoquincto; ex quo conſtat quingentostrigintaquinque annos ſine Medicis fuiſſe Romanos; nec ille ipſe, qui venerat primus, apud populum fuit valde gratioſus; quandoquidem ob ſecandi, urendique ſævitiam carnifex eſt appellatus, & magnum odium Romanorum in artem ſaloberrimam concitsvit; & Plinius multa gentium millia ſine Medicis degere aſſeverat. Quod ſi quis objiciat mihi & Romanos, & alias gentes foiſſe ſine Medicis, non autem ſine medicinâ; ego quoque haudquaquam negabo omnes gentes aliqua adversùs morbos aoxilia cognoviſſe; ſed uſu, non arte cognoviſſe, & artiſicioſâ medendi ratione caruiſſe contendam. Eodem modo, quo illæ etiam gentes, quæ rhetores e ſuis urbibus expulerunt, aliquâ dicendi facultate ſunt uſæ (qoid enim ſine eloquio confici publicè, aut privatim poteſt?) ſed illâ artificioſâ, politaque dicendi ratione carueront. Multas præterea artes poſſu-
7 mus nominare, quas nonnullæ nationes vel expulerunt, vel ſunt aſpernatæ; quis enim credat muſicen a Scythis comprobatam, quum memoriæ ſit proditum Ateam Regem Scytharom [f] audito Iſmenia tibicine, qui tibiæ cantu ceteris omnibus antecellebat, aliis mirantibus hominem, affirmaſſe audire ſeſe libentiùs equum hinnientem? quis alias artes liberales a Barbaris non irriſas, non expulſas exiſtimet, quum propter inſcitiam earum pleræque nationes barbaræ dicerentur? Lacon quidam [g] Athenienſi Spartanos indoctos appellanti reſpondit: ſumus verò indocti Spartani, qui nihil a vobis didicerimus mali. Quid non didicerant ab Athenienſibus Spartani? ea nimirum, quæ qui ſciunt docti & habentur, & noncupantur; non didicerant artes liberales, omneſqoe nobiliſſimas diſciplinas, quarum [h] inventrices, vel ſaltem altrices Athenæ; has illi malas appellabant, quia bellicas dumtaxat artes mirabantur; non ergo ſolam oratoriam facultatem, ſed alias omnes ejecerunt Spartani. Et ſanè quis unquam e Spartanis illis antiquis fuit, qui propter inſignem aſtrorum ſcientiam prædicetur, vel arithmeticæ, vel geomettiæ, vel Grammaticæ, vel aliarum artium laudatarum? Ut igitur aliæ artes ex artium numero non excluduntur, quia ſunt a nonnullis gentibus repudiatæ, ejectæ, contemptæ; ita oratoria facultas non excludenda, quia a Cretenſibus eſt, & Spartanis improbata.

DISSERTATIO LXXXII.

Pergit Adverſariorum argumenta refellere.

Rhetorice oratori minimè nocet. Apud Thurios lex erat, ut qui novam legem ſuadere vellet, laqueo collum inſereret, & ſi lex non placeret, ſtrangularetur; quare poſt annos ducentos quinquaginta primùm quidam, cui oculus, quem unicum habebat, effoſſus fuerat, legem tulit, ut effoſſori uterque oculus erueretur, quum jam lex eſſet, ut effodiens oculum oculo privaretur. Mutationes ad artes perficiendas, augendamque rerum ſcientiam plurimum proſunt; nocent autem Reipublicæ adminiſtrationi. Reſpublicas meliùs gubernare ingenia tardiora, quàm acutiſſima Thucydides cenſuit.

QUæ tributa ſont nobis benignitate naturæ, ea ſolertiâ artis perficiuntur, excoluntur, augentur; nec aliud ſibi volunt artes, quàm facultates nobis a naturâ
datas adjuvare. Tribuit nobis natura cor- 1
poris robur, & agilitatem; inventa eſt palæſtræ, ſaltandique diſciplina, quæ corporis robur, agilitatemque firmaret, augeret, & quadam concinnitate moderaretur. Tribuit nobis natura imitandi ſolertiam; inventæ tot artes imitatrices, inventa pictura, ſtatuaria, plaſtice, Poëtica, & omnes aliæ, quæ in imitatione cernuntur. Tribuit nobis vocis modulandæ facoltatem; inventa muſice eſt, quæ tantam cantus efficeret ſuavitatem, ut animi eorum, qui muſi-

---

[a] Strab. l. 7. de Getis, & Nicol. Damaſc de Morib. Gent. [b] Hom. Iliad. ν. in princ. [c] Strab. l. 17. de Mauritan. Pomponius Mel. de Situ Orbis libr. 1. cap. 8. Senec. Quæſt. Natur. libr. 4. cap. 2. Vid. etiam Diodor. Sic. libr. 3. pag. 115. [d] Herodot. libr. 4. cap. 46. & Strabo libr. 11. circa initium.

[e] Caſſius Hemina apud Plin. libr. 29. cap. 1. Hiſt. Natural. [f] Plutarch. in libro non poſſe ſuaviter vivi ſecundùm Epicur. [g] Plutarch. in Apophth. Laconic. de Pleiſtonacte. [h] Vid. Diſs. 13. 14. & 15. in Ciceronem.

muſice delectantor, jucundiſſimâ vulupta-
te diffluant, & liqueſcant Muſicorum vo-
cibus deliniti. Tribuit natura diſſerendi
ſolertiam; inventa dialectice eſt, quæ eò
ſubtilitatis proceſſit, ut nodos aliquando
nectat, quos non poſſit ipſa diſſolvere.
Tribuit ſtudiom rerum cognoſcendarum,
indagandæque naturæ, abditarumque cau-
ſarum cupidinem intellectu percipienda-
rum; inventa philoſophia eſt, quæ giganteo
planè conatu, ſed non impio, non teme-
rario Cœlum ipſum ſcanderet, Cœlum per-
uaderet, & penetraret, ipſumque paren-
tem naturæ, & auctorem Deum, quate-
nus cognoſci voluit, oſtenderet, & inac-
ceſsâ caligine involutam lucem explicaret.
2 Circa omnes denique facultates nobis a na-
turâ attributas aliqua ars, & diſciplina ver-
ſatur, quæ promoveat inſitam vim, cujus
beneficio tantum doctus præſtet indocto,
quantum indoctus ceteris animantibus præ-
ſtat. Quum igitur inter alias facultates,
inter alia dona, quæ nobis natura dona-
vit, principem locum obtinere videatur
ars ea, qua loquimur, qua animi ſenſa
exponimos, & declaramus; quis aliquam
artem, & diſciplinam repertam neget,
quæ hanc facultatem fingeret, ornaret,
perpoliret? & ſi eſt reperta; quis neget
hanc eſſe rhetoricen, & rhetoricen eſſe
artem non vulgarem, ſed excellentiſſi-
mam; utpote quæ nobiliſſimarum facul-
tatum famulatu utatur ad ſuom munus e-
xequendum? & quum artes eo præſtan-
tiores, & utiliores habeantur, quo præſtan-
tiores, utilioreſque dirigunt facultates;
ut quæ ad animum pertinent, iis, quæ
ſpectant ad corpus, anteponuntur; quis
inficias ibit dicendi artem eſſe præſtantiſ-
ſimam, quæ eloquendi vim regit, & mode-
ratur; quæ tantæ præſtantiæ eſt, ut eâ fe-
rè ſolâ mutis animantibus antecellamus;
tantæ utilitatis, ut nihil neque publicè,
neque privatim ſine eâ poſſit inter homi-
nes agi, eaque ſolâ ſocietas humana con-
ſtet? Non igitur audiendi, qui dicendi fa-
3 cultatem ex artium numero cenſent eſſe tol-
lendam; quia nec oratori conducat, nec
Reipublicæ; nam quanto conducibilius
eſt unicuique loqui poſſe, quàm mutum
eſſe natum, tanto eloquentem, quàm in-
fantem eſſe præſtat. Jam ad publica mu-
nia obeunda quis non eloquentiam aptiſ-
ſimam eſſe fateatur? quis, niſi prorſus inſa-
niat, ſi mittendos ad Regem ſit, vel ad Rem-
publicam de magnis rebus orator, diſer-
tum indiſerto non anteponat? quis ad po-
puli ſeditionem comprimendam malit adhi-
bere hominem, qui dicendi ſit imperitus,
quàm qui abundet copiâ, & ubertate ora-
tionis? quia ad ſententiam in ſenatu di-
cendam, ad perſuadendas, diſſuadendaſ-
que leges, ad populi iram placandam, co-
hortandoſque cives ad virtutem, ad con-
cordiam, ad ſubeunda pro Patriâ pericula,
ad pacem, ad bellum, inſantem, quàm e-
loquentem, judicet eſſe aptiorem? Eſt igi-
tur & publicè, & privatim utilis dicendi fa-
cultas; & qui fingunt oratorem callidum,
verſutum, veteratorem, qui ſemper com
ſicariis, & ſacrilegis, parricidiſque verſe-
tur, ot eorum mores, aſtuſque condiſcat,
qui ſemper agere vitam trepidam, & in-
qoietam, aut aliis terrorem inſerentem,
aut alios reformidantem volunt; maledi-
cta de trivio ſumpta conjiciunt in præſtan-
tiſſimam facultatem. Quid enim magis a-
lienum a veritate? verſabatur ne cum furi- 4
bus, cum ſicariis, cum impoſtoribus, com
ſacrilegis [a] Pericles, Alcibiades, Demoſthe-
nes [b], Hyperides [c], Lycurgus [d], Craſſus,
Antonius, Cicero [e], an cum principibus
civitatis? num autem idcirco minùs redar-
guit [f] Catilinæ conjurationem Cicero; quia
nunquam conjuravit, quia nunquam con-
juratos amicitiâ, & familiaritate comple-
xus eſt? num idcirco minùs artificioſè Ver-
ris [g] furta, ſacrilegia, rapinas, crudelita-
tem, ſtupra, peculatus accuſavit; quia &
provinciæ Siciliæ ſummâ cum integrita-
tis, & innocentiæ, & humanitatis laude
Quæſtor [h] præfuit; & in Aſiam Proconſul
miſſus provinciam innocenter, integre, cle-
menter admioiſtravit? Etiam judices con-
ſceleratorum hominum debent nefaria fa-
cinora deprehendere; num ideo eorum ſi-
miles eſſe coguntur? Nec multis pericu-
lum creant oratores, nec moltos pertime-
ſcunt; Craſſus, Antonios, & omnes ce-
lebres rhetores unum, aut alterum accoſa-
runt, multos defenderunt; Cicero nemi-
nem, niſi Verrem in judicium vocavit; 5
in quo Verrem quidem offendit, ſed rem
gratiſſimam fecit populo Romano, qui ve-
terem jodiciorum ſeveritatem deſiderabat;
rem gratiſſimam fecit Siciliæ univerſæ,
quàm Verres tot annos ſpoliaverat, ex-
pilarat, divexarat, everterat. At multos
tamen offendit Cicero; ſed offendit pro
Patriâ, pro qua vitam profundare non mo-
dò non recuſandum, ſed atiam optandum;
quippe [i]

Dulce, & decorum eſt pro Patriâ mori.

Nec ſordes reorum, lacrimæque vitam mi-
ſe-

[a] Plutarchus in Vitis Periclis, & Alcibiad. [b] Idem in Vitis decem Orator. capit. 8. [c] Idem ibidem cap. 9 & Phot. in Bibliothec. cod. 266. [d] Idem Plutarch. ibid. cap. 7. & Photius in Biblioth. cod. 268. [e] Plutarch. in Vit. Ciceronis. [f] Cicero in Catilinam. [g] Idem in Verrem. [h] Plutarchus in Vitâ Ciceronis. [i] Horat. libr. 3. Od. 2.

ſeram, & calamitoſam efficiunt oratoris;
quemadmodum nec morbi, nec vulnera
Medicis afferunt calemitatem; quum non
tam moleſtum ſit aliorum videre miſerias,
quàm miſeris opem ferre jucundum. Nec
quemquam pertimeſcet orator innocentiâ
ſæptus; nec enim circumveniri poteſt in-
nocentie, nec expugnari, quæ eloquentiæ
armis ſemper inſtructa eſt. At enim eæ ci-
6 vitates, quæ dicendi vim, & copiam ſunt
admiratæ, frequentiſſimè veteres leges an-
tiquarunt, novas condiderunt, nunquam
iisdem ſunt uſæ, quemadmodum Athe-
nienſium civitas; ideo non utilis Rebus-
publicis dicendi facultas. Non oratorum
ea culpa fuit, ſed civitatum, quæ legum
mutationibus lætabantur; quæ qui aucto-
res fuiſſent legum abrogandarum, habe-
bant in pretio, & præmiis ingentibus, &
honoribus afficiebant. Si populi legum
auctoritatem ſanctam habuiſſent, legumque
novarum auctores eſſent averſati, nun-
quam tam erebrò mutationibus laboraſſent.
Civitas Thuriorum [a] fuit in primis Italiæ
7 nobilis; hanc legibus conditis Charondas
fondavit; quas inter ea maximè celebra-
tur, qua ſanciebatur, ut ſi quis populo
ſuadere vellet legem emendandam, vel om-
nino tollendam, hoc pacto verba facere
cogeretur: adſtante carnifice laqueo col-
lum erat inſerendum; ſi perſuaſiſſet legem
mutandam, aut prorſus abrogandam, ſta-
tim dimittebatur; ſin autem minùs, nullâ
interpoſitâ morâ adducto laqueo ſtrangu-
labatur. Quamvis in eâ urbe multi, ut in
aliis urbibus Græciæ, exiſterent, qui di-
cendo valerent, ducentorum quinquagin-
ta annorum ſpatio nemo repertus eſt, qui
eſſet auctor veteris legis corrigendæ; ad
extremum unus inventus eſt, qui adversùs
legem auderet perorare. Lex [b] jubebat erui
oculum homini, qui alteri oculum eruiſ-
ſet; erat quidam Thuriis captus altero
lumine; huic, qui ſuperſtes erat, effodit
oculum, & omnino cæcum reddidit ini-
micus, hic tantâ injuriâ affectus, quum
contentus pœnâ non eſſet, quam adver-
ſario infligi videbat a lege, auſus eſt populo
ſuadere illud addendum legi, ut ſi quis ocu-
lo hominem priveviſſet altero deſtitutum,
utroque orbaretur; nam qui cæcitatem ho-
mini attuliſſet, cæcitate planè puniendum;
ſi unus adverſario oculus adimeretur, ju-
cundiſſimo lucis aſpectu non cariturum,
quo, propter ejus injuriam, ſibi eſſet om-
nino carendum. Perſuaſit populo, & di-
miſſus eſt e laqueo, additumque legi, ut ſi
quis luſco oculum eruiſſet, utrumque lu-
men emitteret; hæc tanto annorum inter-
vallo prima lex Thuriis emendata eſt. U-
bi non præmium, ſed pœna conſtituta his, 8
qui novas ferre leges, veteres abrogare co-
nantur, leges eædem ſemper manent, &
vetuſtate corroborantur. Atque hæc cau-
ſa fuit, cur Spartani, & Barbari iisdem ſe-
rè legibus uterentur; novandi libido de-
erat Lacedæmoniis, & Barbaris. Athenien-
ſes contra novis & inſtitutis, & legibus
delectabantur, quia Athenienſes [c] acuti,
ſagaces aliquid invenire ſe poſſe, quod
Majorum prudentiam effugiſſet, ſibi perſua-
debant; & ideo veteribus nunquam acqui-
eſcebant; quæ res, ut ad perficiendas ar-
tes, augendamque rerum ſcientiam ipſis
magno fuit adjumento; ita ad Rempubli-
cam rectè adminiſtrandam non modico im-
pedimento; nam præclarè Cornelius [d] Ta-
citus affirmavit uſui non eſſe crebras mu-
tationes. Idcirco Thucydides [e] dixit me-
liùs Rempublicam gubernare populos, qui
ſunt ingenio aliquanto tardiore, quàm qui
ſont acutiſſimo præditi; non igitur orato-
rum fuit culpa, ſed ingeniorum, quibus
Athenienſes utebantur.

DIS-

[a] Diodorus Siculus Bibliothec. Hiſtoric. libro 12.
[b] Idem Diodor. Siculus ibid. [c] Philo Judæus in
libro, cui titulus; *Quod omnis probus liber*. [d] Vi-
de Cornelium Tacit. Annal. libr. 3. [e] Thucydid.
libr. 3. in Oratione Cleonis.

DISSERTATIO LXXXIII.

Qua qui artem negant eſſe rhetoricen refelluntur.

Cicero plerumque perſuaſit, quæ voluit. Finis oratoris eſt appoſitè dicere ad perſuadendum, non autem perſuadere. Hannibal, & alii ſummi duces incepto ſæpe fruſtrati ſunt; immo quidam mutato hoſte mutaverunt fortunam. Quum Hannibal ad Urbem obſidendam eſſet profectus, Romani Capuam oppugnabant; & quum portis aſſideret, legiones in ſupplementum Hiſpanienſium exercituum miſerunt; & ager, in quo Hannibal caſtra poſuerat, non diminuto pretio Romæ venditus eſt. Diogenes Babylonius dolore victus a Stoicis ad Epicurum transfugit. Theſſalus omnia veterum Medicorum placita delevit; ideo ſe Jatronicen, hoc eſt Madicorum victorem *appellavit. Ariſtoteles calidum eſſe Solem negavit. Anaxagoras nigram nivem eſſe dixit. Zeno Eleates, & Diodorus motum e rerum naturâ ſuſtulerunt. Epicurus bipedalem Solem affirmavit.*

HOdierno dia reliqua argumenta, quibos adducti quidam negarunt ullam artem eſſa dicendi, refellemus; ajunt inter artes rhatorican non eſſa recenſendam, quia vel ſempet, val plerunque ſuum finem aliæ artes conſequuntut; oratores naque ſempet, neque plerumque perſuadent, qui finis aſt oratoriæ facultatis; non igitut artis noman in otatotiam facultatem convanira. Quod argumantum facilè poſſem diſſolve-
1 ra, ſi negara vellam ſommos oratores non plarumque perſuaſiſſa; nac mihi dacſſet exemplum [a] Cicetonis, qui judicibus, populo, ſenatui quæcumque vuluit, plarumqoa perſuaſit; cujus rei teſtes eſſa poſſunt res geſtæ Ciceronis; tot rei, qui Cicarone defandanra ſunr abſoluri. Non ita tamen raſpondebo, dabo adverſariis, quod ſibi concadi poſtulant; oratores non plerumque perſuadete, quamquam in magnis orarotibus id falſum exiſtimem; ſed qois illud alterum, qood aſſumont, dabit, fi-
2 nem eſſe oratoriæ facultatis perſuadere? Quintilianos [b] certè negat, & conſtanter affirmat bena dicare aſſe finam oratoris; in qua ſentantiâ fuiſſe vidatur ctiam Ariſtotelas [c] maximus Auctor omnium, quicumqua præcepta dicandi tradidarunt; qui munus oratoris aſſevarat eſſe non petſuadare, ſad diecre appoſitè ad petſuadandum. Quo conſtituto nunquam oratot a fina artis aberrabit; arit rhetorice e numero artium, quæ ſampet finam ſuum aſſaquuntur; quia orator, qui ax artis præceptis loquitut, ſamper bena, ſampat appoſitè dicet ad perſuadendum. Sed nc nimis pugnacas, & contantioſi eſſa vidaamur, concadamus hoc atiam adverſariis; ſic arit finis oratotiæ facultatis petſuadate, ut imperatotiæ victoria; quàm multos ducas poſſomos nominare, qui licèt ſciantiſſimi rei militaris, ſæpe magnas clades accaperunt, vel certè victoriam non ſunt conſequuti? Cum Hannibala Pœno pauciſſimi imperatotum, 3
ſcientiâ rerum bellicarum poſſunt comparari; at quoties [d] Hannibalem fortuna fruſtrata aſt! Placantiam [e] urbem in plano poſitam fruſtra oppugnavit; Taranti [f] arcem nunquam potuit expugnare; Campanis obſeſſis [g] opem nequidquam ferte contendit; ad obſidendam Urbem [h] profectus adeo Romanos non patterrefecit, ut interim Capuam ſummâ vi oppognarent; & ager, in quo Hannibal caſtra poſuerat, non diminuto pretio Romæ vanderetur; & quum idem portis aſſiderat, legiones in ſupplamantum Hiſpanianſium axarcituum mitterantur. Nolam [i] fruſtra tentavit, cum Marcallo [l] ſæpe congreſſus ſæpius victus, nonquam vicit; quum Minucii [m] copias debellaturus videretur, a Fabio Maximo ſpoliatus eſt victoriâ; quocirca a ſe victum Minucium, ſe a Fabio faſſus aſt ſuperatum; ad extremum a Sciptona [n] in Africam ratractus fuit, fugatuſque eſt; nec minorem accepit cladem qualibet earum, quas ipſe Romanis intulerat. Jam verò Antiochi [o] Regis claſſi præfectus a Romanis ducibus navali prœlio profligatus fugit; denique quotieſcomque cum [p] Semproniis, cum [q] Flaminiis, cum [r] Varronibus dimicavit, inſignes victorias reportavit; at quorieſcumque cum Fabiis Maximis, cum Marcellis, cum Scipionibus ſigna contulit, aut non vicit, aut victus aſt;

nom

[a] Plutarch. in Vit. Ciceronis. [b] Quintilian. Inſtit. Oratur. libr. 2. cap. 15. & Cicer. de Orator. libr. 1. [c] Ariſtotel. Rhet. libr. 1. cap. 2. [d] Plinius in Vitâ Hannibalis cap. 42. de Viris Illuſtr. [e] Tit. Livius decad. 3. libr. 7. [f] Idem Livius decad. 3. libr. 5. [g] Idem ibid. [h] Idem Livius dec. 3 libr. 6. [i] Idem decad. 3. libr. 3. [l] Idem ibid. & Val. Maxim. libr. 1. cap. 6. [m] Tit. Liv. dec. 3. libr. 2. Luc. Flor. libr. 2. cap. 6. Plutarchus in Vit. Fabii Maximi, & Frontinus libr. 2. cap. 5. [n] Plin. de Vir Illuſtrib. cap. 42. Paulus Oroſius libr. 4. cap. 18. & Eutrop. libr. 3. cap. 2. [o] Plinius de Vir. Illuſtr. cap. 54. [p] Tit. Livius libr. 1. dec. 3. & Syl. Ital. libr. 4. [q] Tit. Liv. dec. 3. libr. 2. Luc. Flor. libr. 2. cap. 6. Cic. libr. 1. de Divinatione, & Val. Maxim. libr. 1. cap. 6. [r] Tit. Livius libr. 2. dec. 3. Polybius libr. 3. Plinius Hiſtor. Natural. cap. 18. libr. 15. Strab. libr. 6. in fine, Syl. Ital. libro 9. Valer. Maxim. libr. 1. cap. 2. & Plin. de Viris Illuſtrib. cap. 42.

Digitized by Google

num igitur nullam artem dicemus eſſe mi-
4 litarem, quia ſummus imperator Hanni-
bal toties victoriam non eſt aſſequutus?
Sed quid ego in unius ducis rebus geſtis
perpendendis immoror? Romani quum in-
numeris gentibus bellum geſſerunt; num
putamus eas nationes, quæ cum Romanis
pro libertate, pro gloriâ, pro Imperio con-
tenderunt, nunquam habuiſſe duces peri-
tos rei militaris? ego verò exiſtimo mul-
tos fuiſſe imperatores, qui adversùs Ro-
manos duxerunt exercitus, quibus nihil
ad ſummam rei bellicæ ſcientiam deeſſet;
& illi duces non plerumque vicerunt,
ſed plerumque victi, fuſi, fugatique; un-
de Romanis tot materia triumphorum,
quos multo plures, quam annos ab Urbe
conditâ recenſebant. Quid, quod multos
duces accepimus, qui plerumque vicerant,
hoſte mutato plerumque ſuperatos? Labie-
5 nus [a] legatus Cæſaris, quum Cæſaris au-
ſpiciis militavit, ſemper uſus eſt proſpero
eventu prœliorum, quum Pompejanas par-
tes eſt ſequutus, nihil unquam proſperè
geſſit, & cum hoſte fortuna mutata eſt.
Tigranes [b], antequam cum Romanis bello
contenderet, innumeras gentes devicerat,
multas in ſuam ditionem, & poteſtatem
redegerat, excepto Mithridate, opulentiſ-
ſimus Regum Orientis habebatur (tam latè
Imperii fines propagarat) eratque terribilis
ipſi Parthorum potentiæ, terribilis finiti-
mis, & longinquis nationibus; at ſuſcepto
adversùs Romanos bello, ille ipſe Regum
victor, ille domitor magnarum nationum,
qui tot Regibus tanquam ſervis argento
emptis ad humillima miniſteria abutebatur,
adeo fractus eſt, ut regium diadema, quod
ad [c] Pompeji pedes abjecerat, Pompeji do-
num acceperit. Idem [d] accidit Antiocho;
qui Magni cognomen Imperii, & rerum
geſtarum magnitudine eſt conſequutus; at
ubi Romanos bello laceſſivit, nunquam
ſignis collatis dimicavit, quin vinceretur.
Num dedidicerant illi hoſte mutato artem
militarem; non dedidicerant planè, ſed
6 non ſatis eſt ad vincendum ſcientia mili-
taris, & poteſt quilibet magnus impera-
tor fortunâ uti ſemper adversâ, & artis ca-
rere ſucceſſu. Ut igitur nemo negat eſſe
aliquam artem belli gerendi, quamvis qui
eâ utuntur, plerumque victoriam non con-
ſequantur; ita minimè negandum eſt eſſe
aliquam orandi diſciplinam, quamvis ora-
tores non plerumque perſuadeant; quia
quarum artium ſucceſſus pendet a fortu-
nâ, & adverſariorum potentiâ poteſt impe-
diri, non ſunt ex ſucceſſibus metiendæ.

Ipſa medicina, quam Sextus Empiricus,
qui ullam artem eſſe dicendi negat, inter
artes collocat, quæ plerumque finem aſſe-
quuntur, ſi ægris dumtaxat adhiberetur,
qui non poſſunt ſine ejus ope convaleſce-
re, haud ſcio, an gloriari potuiſſet ſe mor-
bos plerumque depellere; ſed quum ægro-
ti etiam Medico deſtituti plerumque con-
valeſcant, ideo videtur effectrix plerum-
que ſanitatis eſſe medicina. Ceterùm non
medicinæ beneficio plerique convaleſcunt,
ſed ſponte naturæ, cujus ad invenienda
auxilia, quæ ſibi proſunt, mira ſolertia; &
tamen artem eſſe medicinam, & quidem
maximam nemo pernegabit. Quis ergo e-
jusdem appellationis honorem non tribuat 7
dicendi facultati, quum haud minùs mul-
ti rei eloquentiæ beneficio abſolvantur,
quàm ægri Medicorum ope convaleſcant?
Præſertim quum mirabilior ſit orator in
criminibus diluendis, quàm in morbis
Medicus depellendis; nam orator vulne-
ribus iis medetur, quibus venenum ad-
verſarius infudit, quæ adverſarius exul-
ceravit, & exulcerat; Medico, quominus
ægros perducat ad ſanitatem, nemo eſt
impedimento. Quod ſi quiſpiam adeſſet,
qui veneficia medicamentis opponeret,
qui bene conſulta perverteret, qui pro ſa-
lutaribus peſtifera ſubſtitueret, nec Æſcu-
lapius ipſa morbis mederetur. Eſt igitur
id argumentum leviſſimum; ſed multo le-
vius eſt illud, quo utuntur, quum ajunt
nullam artem ſibi pugnantia dicere, & a ſe-
ipſâ diſſentire; at oratores, quas defende-
runt, cauſas interdum oppugnare; quos
laudarunt, maledictis inceſſere; quos in-
nocentes probarunt, accuſare; quaſi ve-
rò oratores, quum contrarias cauſas defen-
dunt, quum quæ probaverunt, evertunt,
de iis, quæ pertinent ad artem, ab aliis o-
ratoribus, aut a ſe ipſis diſſentiant. Non-
ne & Dialectici, quæ magno argumento- 8
rum apparatu probaverunt, rurſus ever-
tunt, & nodos nectunt, & ſolvunt; & ta-
men ex eo non efficitur nullam eſſe ar-
tem differendi? Qui philoſophiam [e] artem
vitæ nuncupavit, non inanes effudit ſonos,
ſed veriſſimum nomen tribuit præſtantiſſi-
mæ facultati; nihilo tamen ſecius philo-
ſophi non de iis, quæ extra artem ſunt po-
ſita, ſed de ipſis artis decretis inter ſe di-
gladiantur, & pugnant; immo quidam,
quæ ipſi affirmarunt, negant, & e ſeipſis
deſciſcunt. Diogenes Babylonius conſtan-
tiſſimè Stoicorum ſententiam [f] defende-
rat; ſed vi doloris victus in Epicuri caſtra
transfugit; & qui malum dolorem negave-
rat,

[a] Plutarch. in Vit. Cæſar. [b] Appian. Alex. de Bell. Mithridat. & Plutarch. in Vit. Lucull. [c] Idem in Vit. Pompeji, & Dio Caſs. libr. 36. [d] Plinius de Vir. ill. cap. 54. Appian. Alex. in Syriac. & Luc. Flor. l. 2. cap. 8. [e] Cic. de Finib. libr. 3. in princ. [f] Diog. Laert. libr. 6. ſegm. 81. in Vit. Diog.

rat, ſummum malum eſſe affirmavit. Qoid Medici? nonne de ipſis artis præceptis diſſentiunt? hinc eorum libri pleni concertationum, pleni diſcrepantium ſententiarum; & nonnulli extiterunt, qui non unam, aut alteram Medicorum opinionem repudiarent, ſed totam prorſus diſciplinam ſubverterunt. Aſclepiades eunctam [a] me-
9 dendi artem novâ repertâ medendi ratione mutavit: Theſſalus [b] omnia Veterum placita delevit, & *ἰατρονίκην* ſe, hoc eſt *Medicorum victorem* appellavit. Sed oratorum melior eſt cauſa; neque enim de artis præceptis diſſident, ſed de his, quæ nihil ad artem pertinent; quum igitur medicinam artem, & quidem maximam eſſe fateamur, quamvis concertationibus Medicorum ſcateat, qui & de remediis morborum, & de cauſis eorum diſſentiunt; quanto magis oratoriam facultatem artem fatebimur, quæ non de ipsâ arte litigat, ſed de iis, quæ artem non attingunt. Illud verò futile prorſus eſt argumentum, quod ajunt percipi Rhetoricæ præcepta non poſſe, quia ſunt falſa; nam falſum eſſe judicibus tenebras offundendas, legibus non obtemperandum, invidiam concitandam, miſericordiam movendam. Quod ſi concederemus, non efficerent adverſarii, quod volunt; non enim præcipiunt rhetores offundere judicibus tenebras oportere, quod a veritate prorſus abhorreret; ſed ſi cui ſit opus, & expediat judices fallere, hanc, vel illam rationem eſſe accommodatam, quod verum eſt. Veruntamen oratores lucem
10 clariſſimis rebus eripiunt; utinam hoc vitio philoſophi non magis laborarent. Ariſtoteles [c] eſſe calidum Solem, quo omnia concaleſcunt, negavit: Anaxagoras [d] nigram nivem eſſe dixit: Zeno [e] Eleates, & Diodorus e rerum naturâ motum ſuſtulerunt: Epicurus [f] bipedalem Solem affirmavit; quæ ſi defenderent oratores, quomodo ferre poſſemus hos, qui tam impudenter præclariſſimam facultatem redarguunt? Quod ſi quis unquam orator juſtitiam apertè labefactavit, aut leges ſubvertit, illum dicemus non functum eſſe officio oratoris, quem oſtendimus virum bonum eſſe oportere. Nam quod miſericordiam, aut ullos affectus negant commovendos, perinde loquuntur, ac ſi in Platonis Republicâ loquerentur; utinam nunquam expediret affectus in animis judicum excitare! utinam innocentia nunquam his uti præſidiis cogeretur! Rutilius [g] iniquo judicio circumventus in exilium abiit; quod 11
exemplum integritatis, & innocentiæ Romana civitas tulit: Socrates [h] injuſtia judicum ſententiis damnatus cicutam bibit; quòd ſupplicare judicibus, quòd miſericordiam movere noluerunt; & ſæpenumero accidit, ut judices ad innocentem reum abſolvendum non vi rationum, & veritate adducti, ſed miſericordiâ moveantur. Non igitur nefarium facinus facit, qui vias oſtendit vel miſericordiæ, vel aliorum affectuum movendorum; non ut nocentes abſolvantur, ſed ut innocentes non condemnentur.

DISSERTATIO LXXXIV.

De exercitationibus dicendi, quibus Veteres utebantur.

Narrationes oratorum breves quidem eſſe oportet; ſed non ut Hiſtoricorum. Quid ſit apud rhetores cataſceve, *&* apoſceve. *Speculo naves an Archimedes combuſſerit. Artifex vitrum ductile confeciſſe dicitur, quem Tiberius, ut aurum, & gemmæ vileſcerent, e medio ſuſtulit. Loci communes, & theſes quid ſint.*

QUi præcepta tradunt alicujus artis, aut diſciplinæ nihil antiquius habent, Auditores, quàm exponere, quibus exercitationibus ea diſciplina comparetur. Exempli causâ, qui diſciplinam militarem ſunt traditurì, ante omnia docent, quo genere exercitationis conveniat tyrones erudiri: præcipiunt exercendos ad palum, ad curſum, ad gradum militarem; tradendam 1
ipſis natandi peritiam, miſſilia jaculandi, ſagittas mittendi, jactandi lapides, & plumbatas; aſſuefaciendos onera portare, caſtra munire, equos aſcendere, non cæſim, ſed punctim ferire; docendos armaturam, & reliqua, quibus meditatio belli continetur. Id conſilium ſequutus Cicero [i] priuſquam

[a] Cornelius Celſ. de Medicin. libr. 1. in Præfation. [b] Plin. Natur. Hiſt. libr. 29. cap. 1. [c] Jo: Stob. Eclog. Phyſic. libr. 1. cap. 25. de Sol. Natur. &c. & Ariſtotel. Meteorolog. libr. 1. cap. 4. [d] Cic. in Lucullo, ſive Academ. Quæſt. libr. 2. [e] Ariſtotel. libr. 2. cap. 2. Phyſic. & libr. 6. Phyſ. cap. 9. Vid. etiam Sextum Empiricum libr. 3. cap. 7. Pyrrh. Hypotypoſ. & adverſùs Mathemat. & Jo: Stobæum Eclog. Phyſic. libr. 1. cap. 23. de motu. [f] Cicer. de Finib. libr. 1. & in Lucullo, vel Academ. Quæſt. libr. 2. Lucretius libr. 5. de Naturâ rerum, & Diogen. Laërtius libr. 10. ſegm. 91. in Vit. Epicuri. [g] Senec. de Conſolatione ad Marciam cap. 22. & de Anim. tranquillit. cap. 3. & de Providentiâ cap. 3. & Epiſt. 67. Vellajus Paterc. Hiſt. libr. 2. & Cornel. Tacit. Annal. libr. 4. num. 43. [h] Diogenes Laërt. libr. 2. ſegm. 42. in Vitâ Socratis. [i] Cicero de Orator. libr. 1.

qoam tradat præcepta dicendi, qoibus exerceri debeanr oratores, docet; nos autem Ciceronis veſtigiis inſiſtentes hodierno die quibos exercitationibus Veteres uterenror, exponemus. Primam igitur exercirationem Quintilianus [a] proponit adoleſcentibos narrationes; quæ non hiſtorico more ſunr inſtituendæ, ſed quodammodo debenr aſſe pleniores, & orarionis quaſi qoibusdam luminibus illuſtrari; & ſubinde aliquid, quod eauſæ proſir, conrinere. Nam
2 licèt rherores præeipianr narrationem brevem eſſe oportere, ramen in orarore immortalis illa Salluſtii brevitas [b] non admodum probaretur; oratoriæ narrarionis brevitas eſt ſui generis brevitas; exemplum liber apponere hujus rei narrationis initium (neque enim rotam poſſum propter anguſtias temporis recitare) quo utitur Cicero pro Sextio, qui de vi accuſabarur. *Parente*, inquit [c] Cicero, *Publius Sextius natus eſt, Judices, homine, ut pleriſque meminiſtis, & ſapiente, & ſancto, & ſevero; qui quum tribunus plebis primus inter homines nobiliſſimos temporibus optimis factus eſſet, reliquit honoribus non tam uti voluit, quàm dignus videri*. Ubi ſanctitas patris, & ſapientia, & ſeveritas & eoneiliat filio judiees, & oſtendit eum rectè, & laudabilirer educatom; ur haudquaqoam veriſimile videatur quidquam, tam ſapienter, & ſevere inſtitotum contra leges ſacere voloiſſe. Quod autem addit de moderatione, qua non tam honores voloit adipiſci, qàm mereri, & ornat orationem, & indieat filio exemplum paternæ moderatiònis neutiquam deſuiſſe, quo adductus nunquam de vi deberer cogitare. Jam illa mirificè augent Sextii patris laudes, qoòd tribunus plebis factus eſt, quòd primus, quòd optimis temporibos, quòd inter nobiliſſimos homines; quæ omnia Hiſtoricus reliquiſſet eontentus dieere parente Sexrium eſſe procreatum, qui tribunatum plebis geſſir.
3 Deinde ſubjicit: *eo auctore duxit honeſtiſſimi, & ſpectatiſſimi viri C. Albini filiam. Duobus his graviſſimis, ac ſanctiſſimis viris ſic probatus fuit, ut utrique eorum & carus maximè, & jucundus eſſet; ademit Albino ſoceri nomen mors filiæ; ſed caritatem illius neceſſitudinis, & benevolentiam non ademit; hodie ſic hunc diligit, ut vos facillimè poteſtis ex hac vel aſſiduitate ejus, vel ſollicitudine, & moleſtiâ judicare*. Ubi & bene moratum exprimit Sextium, qoi non aliquâ levitate juvenili, ſed auctoritate patris adductus duxit uxorom, & duxit ſpectatiſſimi, atque honeſtiſſimi viri filiam, & ſummâ virrute præditam, & humanitate ſingulari; qui ſanctiſſimis, & graviſſimis viris probaretur, & ſocerum tantâ ſibi caritate devinciret, ut ab eo non minùs extinctâ, quàm vivâ filiâ diligererur; & orationam anticheto illuminar: *ademit Albino ſoceri nomen mors filiæ, ſed caritatem illius neceſſitudinis, & benevolentiam non ademit*. Longum ſoret narrationem totam recirare; ex his aurem, quæ rerulimus, intelligi ſatis poreſt, quanrum oratoria narrario ab hiſtoricâ diſcrepet. Verumramen quum neque jejunam, neque inornaram eſſe deceat ordroriam narrandi rationem, non debet ea laſcivire deſcriptionibos, nec ſupervacuis redundare. Huie ſubjungit aliud genus exereitationis [d] Quinrilianus, 4
quod, *καταςκευήν*, & *ἀνασκευήν* vocat. Proponi ſolebar in ſcholis aliquid ex Hiſtorieorum monumentis petitum; qui id verum eſſe deſendebar, *κατασκευάζειν*, qui falſum srguebat, *ἀνασκευάζειν* dicebatur; exempli gratiâ, quærebatur, an eſſet conſentaneom verirari [e] corvum in Valerii galeâ conſediſſe; Nomam [f] eum Ægeriâ Deâ nocturnos congreſſus habuiſſe; Semiramidem a columbâ [g] nutritam, Telephum [h] a cervâ, Romulum [i] a lupâ, Cyrum [l] a cane. Quod genus ad philoſophos qooque poteſt pertinere; nam quæri poreſt, an ſpeculo Marcelli naves Archimedes combuſſerir, ut Galenus [m], & [n] Tzetzes teſtatum reliquerunt; extirerir aliquando artifex, qui vitri 5
ductilis eonficiendi rationem invenerit; quem, ne aurum, & gemmæ vileſeerent, Tiberius dieitur e medio ſuſtuliſſe, ur Dio Caſſius [o], & Plinius [p], & Sariaberienſis memoriæ prodiderunr. Quò ſpectar ea qoæſtio, quæ proponebatur in ſcholis, ut Quinrilianus [q] refert, & an Scipio ſerpentis concubitu genitus fuerir, diſputabatur; quod etiam

[a] Quintilianus Inſtitut. Orator. libr. 2. cap. 4. [b] Idem Quintilian. libr. 10. cap. 1. Inſtitut. Oratur. [c] Ciceru in Oratiune pro Publ. Sexriu. [d] Quintilianus libr. 2. cap. 4. Inſtitut. Orat. [e] T. Livius decad. 1. libr. 7. A. Gell. libr. 9. cap. 11. & Quintilianus ibidem. [f] Quintilianus ibid. Plutarchus in Vit. Numæ, Val. Maxim. libr. 1. cap. 3. Ovid. libr. 3. Faſtur. Cicer. de Legib. libr. 1. Tit. Livius libr. 1. Div. Auguſtinus de Civitate Dei libr. 7. cap. 1. & cap. 35. Lactant. Firmiaous libr. 1. cap. 22. de Falsâ Religione, & Plinius de Viris Illuſtr. cap. 3. [g] Diodorus Sieul. Bibliuthec. Hiſtoric. libr. 2. pag. 65. [h] Ælianus Var. Hiſtur. libr. 12. cap. 42. & Lucianus de Saerificiis. [i] Tit. Livius libro 1. Plutarchus in Vitâ Rumuli, & de Furtunâ Roman. Plinius libr. 15. cap. 18. Diunyſius Halicarnaſs. Antiquit. Roman. libr. 1. & Strabo libro 5. de Italiâ. [l] Porphyrius de Abſtinentiâ ab eſu Animal. libr. 3. [m] Galenus de Temperam. libr. 3. cap. 2. [n] Tzerzes in Chiliad. [o] Diu Caſſius Hiſt. libr. 57. circa fin. [p] Plinius Nat. Hiſt. libr. 36. cap. 26. [q] Quintilianus Inſtirut. Orator. libr. 2. cap. 4. Plinius de Viris Illuſtribus cap. 49. T. Livius libr. 6. dec. 3. & Aul. Gell. libr. 7. cap. 2.

etiam de Alexandro [a] Magno tradiderunt;
nam philoſophi eſt conſiderare, an immor-
tales illæ naturæ cum feminis mortalibus
poſſint commiſceri, & Liberos procreare.
6 Præterea Quintilianus [b] cenſet laudandis
claris viris, & vituperandis improbis inge-
nia juvenum exercenda, quo genere com-
parationem etiam putat contineri; non e-
nim ſolùm laudantur magni viri, ſed etiam
inter ſe comparantur; & ex duobus quis
major ſit habendus, diſputatur; poſſont au-
tem vel viri viris, vel facta factis conferri.
Nam ſi quis quærat, Scipio Africanus, an
Hannibal major fuerit imperator, Alexan-
der, aut Cæſar, Cimon, an Lucullus, vi-
ros viris conferat; ſi quærat [c] majorem
temperantiæ laudem ſit conſequutus Ale-
xander [d], qui Darii uxorem ætate floren-
tem, & excellentiâ formæ omnibus Aſiæ
feminis præcellentem non modò non vio-
lavit, ſed ne videre quidem captivam ap-
petivit; an Scipio [e] Africanus, qui quum
in Hiſpaniâ cepiſſet puellam admirabili
pulchritudine, & ſingulari, viſam intactam,
inviolatamque ſponſo reſtituit; rectius fe-
cerit Athenienſis [f] legumlator, qui nul-
7 lam parricidio pœnam conſtituit, ne non
tam atrociſſimum facinus prohibere, quàm
admonere homines videretur; an Roma-
nus [g], qui parricidas cum ſimiâ, & vipe-
râ, & gallo gallinaceo in culeum inſutos
in mare cenſuit demergendos, facta cum
factis comparet. Ad hæc locis communi-
bus pertractandis tyrones exercebantur;
loci communes a dicendi magiſtris appel-
lantur, qui nullam habent certam perſo-
nam definitam [h]; ut ſi quis in impudicum,
in ganeonem, in mœchum declamet; ſi
quis contra teſtes, aut pro teſtibus, con-
tra quæſtiones, aut pro quæſtionibus dicat;
non enim certa perſona deſignatur, ſed
de universâ re habetur oratio; hi etiam
theſes appellantur. His addit Quintilia-
nus [i] theſes, quæ parum, immo nihil diſ-
crepant a locis communibus; ſunt enim
quæſtiones nullis perſonis, aut temporibus
definitæ; non enim quæritur, Catoni du-
cenda ſit uxor, ſed an omnino uxorem du-
cere oporteat; non, an Platoni ſit in Sici-
liam ad Dionyſium navigandum; ſed, an
omnino philoſopho ſit Regum familiaritas

appetenda. Has cenſet adoleſcentibus proponendas, & ſtudiosè pertractandas; ex his autem maximè laudat eas, quæ ex rerum comparatione ſumuntur, hoc modo; juſtitia ne, an fortitudo ſit anteponenda; juriſconſultum [l], an oratorem major gloria conſequatur.

DISSERTATIO LXXXV.

De iisdem Exercitationibus.

Demoſthenes partem capitis radebat, ut domi ſe cotineret, & exerceret ad dicendum. Hortenſius non reſpondit expectationi, quia æmulum non habebat. Declamationes, quæ a Græcis dicuntur μελέται, corruperunt eloquentiam; a quo, & quando inventæ ſint. Porcius Latro a ſolœciſmo orationem incepit.

APelles ille, cujus picturæ natu-
ram, quam exprimebant, viciſ-
ſe videbantur, artis excellen-
tiam, qua omnibus præſtitit, ac-
ceptam [m] referebat conſuetudi- 1
ni, qua nunquam tam occupatam diem egiſſet, quin lineam ducendo manum exerceret. Quod ſi exercitatio tantum prodeſt etiam iis, qui ad ſummum artis faſtigium pervenerunt, quanto magis proderit iis, qui artem vix a primo limine ſalutarunt? & ſi minores artes tam aſſiduam exercitationis curam deſiderant, quanto magis deſiderabit dicendi facultas, quæ magnitudine omnibus antecellit? idcirco maximi oratores nunquam dicendi meditationes omiſerunt. Siquidem [n] Demoſthenes tam vehementer in eam curam incubuiſſe fertur, ut nunquam intermiſſo ſtudio totos menſes in eâ conſumeret; qui ne quidquam temporis exercendi ſui ſtudio pertinaci ſubduceret, radebat partem capitis, quò ejus deformitatis pudore impeditus incluſus domi maneret; nec ante domo pedem efferebat, & ſuas exercitationes intermittebat aliquantulum, quàm capillus eraſus adoleviſſet. Cicero [o] verò, ſi quando a foren-

[a] Aul. Gell. libr. 7. cap. 1. & Ptolemæus Hephæſt. libr. 3. apud Phot. Biblioth. cod. 190. [b] Quintilianus libr. 2. cap. 4. Inſtit. Orat. [c] A. Gell. libr. 6. cap. 8. [d] Plutarch. in Vit. Alexandri, Appianus apud A. Gell. ibid. [e] Tit. Liv. libr. 6. dec. 3. in fine, Val. Max. libr. 4. cap. 3. Plin. de Vir. Illuſtr. cap. 49. & Aul. Gell. ibid. [f] Plutarchus in Vit. Solon. Cic. pro Sext. Roſc. Amerino, Diog. Laërt. l. 1. ſegm. 59. in Vit. Solonis, D. Hieron. Ep. 151. Paulus Diac. Hiſt. Miſcell. libr. 5 Paul. Oroſius libr. 5. cap. 16. & Sopater in Hermogen.

[g] L. 1. & l. ult. ff. de pœn. & l. 1. Cod. eod. tit. & §. alia Inſtit. de publ. jud. & Juvenal. Satyr. 8. v. 214. [h] Quintilianus Inſtitut. Orator. lib. 2. cap. 4. [i] Quintilianus Inſt. Orat. & libr. 10. & Seneca in Præfat. libr. 1. Controverſ. & Suetonius de Clar. Rhetor. in princ. [l] Quintil. l. 2. Inſt. Orat. cap. 4. [m] Plin. libr. 35. cap. 10. Paulus Man. in Adag. *Nullam hodie lineam duxi*. [n] Plutarchus in Vit. X. Rhetor. cap. 8 & Photius in Biblioth. codic. 265. [o] Plutarch. in Vitâ Ciceronis.

renſibus cauſis otium daretur, vel philoſo-
2 phorum quæſtionibus explicandis, quæ & ipſa non mediocris eſt dicendi exercitatio, vel aliâ ratione, qua rhetores uti ſolebant, eloquentiam exercebat; & etiam ſenex inter ardorem civilium armorum declamabat. Et Porcius [a] Latro declamator ille nobilis, ut ait Seneca, jungebat noctibus dies, nec animum, antequam nimio labore deficeret, remittebat. Nec aliâ de cauſâ Hortenſii [b] ætas jam firmata non reſpondit expectationi, quam adoleſcentia excitarat, niſi quòd adeptus conſulatum, quum e Conſularibus neminem parem ſibi videret, intermiſit ſtudium, exercitationemque dicendi; & ſe putavit, quum æmulo careret, ſine labore tenere poſſe locum, quem ſummo labore occuparat. Quum igitur exer-
3 citatio tantam vim habeat ad augendam, corroborandam, conſervandamque dicendi facultatem, meritò rhetores de eâ diligentiſſimè præceperunt; & nos exponendum ſuſcepimus, qua ratione Veteres, qui eloquentiæ laude præſtiterunt, antequam ad cauſas orandas accederent, ingenia exercerent. Et ſuperiore quidem ſermone de hac re multa diximus, ſed tamen omnia complecti non potuimus, quæ eò pertinent, Auditores; quapropter hodierno die in eodem argumento verſabimur. Inter exercitationes dicendi, quibus Veteres utebantur, declamationes principem locum obtinebant, quas Græci μελέτας vocant; qua voce ſignificantur commentationes, curæ, exercitationes quod a Græcis declamationi nomen impoſitum propter excellentiam conſtat. Nam quaſi declamatio ſola ſit vera exercitatio, meditatioque forenſium [c] cauſarum, & concionum, & ſenatoriarum actionum; declamationem univerſi generis nomine appellarunt. Eſt autem declamatio cauſa ficta ſimilis earum, quæ in foro, judiciiſque verſantur; argumenta declamationum in Veterum libris multa circumferuntur; nos exempli gratiâ pauca [d] afferemus. *Rapta raptoris aut mor-*
4 *tem, aut indotatas nuptias optet; unâ nocte quidam duas rapuit; altera mortem, optat, altera nuptias*: itemque; *lex peregrinum vetat in murum aſcendere; aſcendit quidam, & hoſtes e muro dejecit; accuſatur*: [e] itemque; *quidam, quum haberet formoſam uxorem, peregre profectus eſt; in viciniam mulieris peregrinus mercator commigravit; ter illam appellavit de ſtupro, adjecit preces; negavit illa. Deceſſit mercator, mulierem teſtamento omnibus bonis heredem reliquit, & adjecit elogium: quia pudicam comperi. Adit hereditatem; redit maritus, accuſat uxorem adulterii ex ſuſpicione.* Sed hæc habent quiddam remotum a foro, quod raro poſſit contingere; illud Aſterii thema ſimilius veris cauſis. *Epicurus negabat divinâ providentiâ Mundum adminiſtrari, impietatis reus arceſſitur.* Atque hujuſmodi argumenta declamationum propo- 5
ni ſolebant; ſed quum declamatio maxima eloquentiæ exercitatio videatur; tamen eo tempore inventa eſt, quo prope deſierant eſſe eloquentes; ideo Petronius [f] Arbiter dixit: *nondum juvenes declamationibus continebantur, quum Sophocles, aut Euripides invenerunt verba, quibus deberent loqui: nondum umbraticus doctor ingenia deleverat, quum Pindarus, novemque Lyrici homericis verſibus canere timuerunt; & ne poëtas quidem ad teſtimonium citem, certè neque Platona, neque Demoſthenem ad hoc genus exercitationis acceſſiſſe video*: & Seneca [g] rhetor libro primo de ratione declamandi loquens ait: *ideo facile eſt mihi ab incunabilis noſſe rem poſt me natam*: & Quintilianus [h] libro ſecundo: *pauca mihi de ipsâ declamandi ratione dicenda ſunt, quæ quidem, ut ex omnibus noviſſimè inventa, ita multo eſt utiliſſima.* Ex quibus hoc exercitationis genus vetuſtum non eſſe conſtat, & eloquentiâ jam perfectâ repertum; certiſſimum tamen eſt & Ciceronem [i] declamaſſe; quod ex multis locis Ciceronis colligas; ex hoc autem loco, quem illuſtramus, adhuc florente Craſſo id genus in uſu fuiſſe intelligas; ſic enim Craſſus apud Ciceronem [l] loquitur: *equidem probo iſta*, Craſſus inquit, *quæ vos facere ſoletis, ut causâ aliquâ poſitâ conſimili cauſarum earum, quæ in forum deferuntur, dicatis, quàm maximè ad veritatem accommodatè.* Non igitur aberret a veritate, ſi quis affirmet declamandi morem cœpiſſe adhuc puero Cicerone; Seneca [m] tamen tradit alio genere declamationis uti ſolitum Cice- 6
ronem, alio eos, qui poſtea ſunt conſequuti; & ante Ciceronem in uſu fuiſſe, quas vocant, theſes. Apud Græcos verò ſtudium declamandi circa Demetrii Phalerei tempora cœpit celebrari; nec defuerunt, qui ejus inventorem Demetrium Phalereum fuiſſe conſtanter affirmarent; ut intelligi poteſt ex [n] Quintiliano, qui libro ſecundo ſic ait: *nam fictas ad imitationem fori, conſiliorumque materias apud Græcos dice-*

ce-

[a] Senec. in Præfation. libr. 1. Controverſiar. [b] Cicero in Bruto, ſive de Claris Oratorib. [c] Quintilianus Inſtitut. Orator. libr. 4 cap. 2. [d] Seneca Controverſiar. libr. 1. controv. 5. & libr. 1. Excerpt. Controverſ. Declamat. 5. [e] Senec. libr. 2. controv. 15. & libr. 2. Excerpt. Controv. Declamat. 7. [f] Petron. Arbiter in Satyrico in princip.

[g] Senec. in Præfation. libr. 1. Controv. [h] Quintilian. Inſtit. Orator. libr. 2. cap. 10. [i] Cicero in Bruto, ſive de Claris Orator. & Suetoн. de Claris Rhetor. cap. 1. [l] Cic. de Orat. libr. 1. [m] Senec. in Præfat. libr. 1. Controverſ. [n] Quintilian. Inſt. Orat. libr. 2. cap. 4. in fine.

cere circa Demetrium Phalerea inſtitutum ſe-
rè conſtat; an ab ipſo id genus exercitationis
ſit inventum (ut alio quoque libro ſum confeſ-
ſus) parum comperi. Sed ne ii quidem, qui hoc
fortiſſimè affirmaus, ullo idoneo auctore nitun-
tur. Sed declamandi ratio quo aptior ad
exercenda ingenia, eloquentiamque paran-
dam videbatur, eo magis corrupit eloquen-
riam; idemque accidit in hac re, quod in
ludis, quos Græci gymnicos appellabant.
Gymnici ludi ſunt a Græcis inſtituti, ur ju-
ventus bellicas artes in pace meditaretur;
ſed nihil magia bellicam virtutem enerva-
vit, quàm nimium ſtudium ludicrorum. Eo-
dem modo inſtitutum eſt, ut in ſcholis vera-
rum cauſarum imagines declamationes di-
cerenrur; ut adoleſcentes eo velut foren-
ſis miliriæ ſimulacro aſſueti in veris prœliis
fierent fortiores; ſed nihil magis fregit e-
loquentiæ vires, quàm sſiduus uſus de-
clamandi. Nam quum multi putarenr eam
exercitationem vel ſolam ſufficere ad vim,
facultatemque dicendi comparandam; alia
ſtudia negligebantur, & in declsmationi-
bus plerique ætstem conſumebant. Por-
7 cium Latronem [a] ſcimus principem decla-
matorum nunquam forum attigiſſe; &
quum aliquando coactus eſſet ad cauſam
orandam accedere, adeo perturbatum, at-
que confuſum, ut a ſolœciſmo orationem
inceperit; qui oſtendit veriſſimum eſſe id,
quod Petronius [b] Arbiter de declamatoribus
dixit, *eos eâ ratione conſequi, ut quum in*
forum venerint, putent ſe iu alium terrarum
orbem delatos. Albutium [c] quoque eo ſtu-
dio celeberrimum conſtat, quum ſemel in
verâ csusâ offendiſſet, ad declamsndum ſe
contuliſſe, & conſenuiſſe in ſcholis decla-
msntem; qui homines [d] novo vocabulo
ſcholaſtici dicebantur; quos meritò Sextus
Empiricus affirmat, quum ab umbrâ in pu-
blicam lucem prodierint, ad loquendum ine-
ptiores. Hi omnem eloquentiam perdide-
8 runt; nam quum declamatores non victo-
riam peterent, ſed tantummodo plauſum,
& aurium delinimenta dumtaxat aucupa-
rentur, infregerunt orstionem, & in nume-
ros conciderunt, qui ſaltari magis, quàm
pronunciari deberent. Alii, quum tran-
slata verba viderent eſſe jucundiſſims, ni-
hil niſi tranſlatum adamarunt, proprieta-
tem reliquerunt; & his, quibus diſtingui,
& illuminari oportebat orationem, referſe-
runt, & obſcurarunt: alii, dum ſenten-
tias probari vident, nullam dicendi virtu-
tem eſſe, præter ſententias, putsverunt;
eaſque non eſſe gemmss, & ornsmenta, ſed
corpus orationis voluerunt: alii intempe-
ſtivis deſcriptionibus laſcivire pulcherri-
mum ſunt srbitrati: nemo veram, & ſoli-
dam, & germanam eloquentiam conſecta-
tus eſt; ſed omnes inanem, & illitam fuco,
calsmiſtris inuſtam, unguentis delibutam
dilexerunt: omnes argumentandi rstio-
nem, quis has delicias non recipit, reſu-
gerunt; quo fiebat, ur eorum oratio non
compoſitus ad fidem faciendam ſermo, ſed
ad demulcendas aures quædam cantilena
videretur. Acceſſit eodem quidam tumor,
quem contraxerant ex materiis tragicis, 9
quæ tractabantur in ſcholis; nam, ur utar
Petronii [e] Arbitri verbis, adoleſcentes *ni-*
hil ex iis, quæ in uſu habemus, aut audiunt,
aut vident; ſed piratas cum catenis in litore
ſtantes, & tyrannos edicta ſcribentes, quibus
imperent filiis, ut patrum ſuorum capita præ-
cidant; ſed reſponſa iu peſtilentiâ data, ut vir-
gines tres, aut plures immolentur. Atque ea
vitia declsmatorum manarunt latiùs, & om-
nes eloquentiæ partes infecerunt; hinc
Lucsnum [f] quidam non poëtam, ſed decla-
matorem appellsrunr: hinc Statii tumor
originem duxit: hinc sliorum ſcriptorum
crebræ ſententiæ: quæ licèt vellicent au-
res, excuſſæ tamen inanes reperiuntur. Ex
quibus intelligi poteſt Ciceronem [g] veluti
præſagum futurorum præcepiſſe, cauſas,
quæ proponuntur in ſcholis, ſimiles foren-
ſibus cauſis eſſe oportere. Atque hæc de
ratione declamandi ſatis fuerit delibaſſe;
ſed addendum his, quæ diximus, duo ge-
nera fuiſſe declamationum, ſuaſorias, &
controverſias; ſuaſoriæ ad deliberstivum
dicendi genus, controverſiæ ad judicisle
pertinenr; exemplum ſuaſoriæ eſt: *delibe-*
rat [h] Alexander, an Chaldæorum prædictis ob-
ſtantibus Babylonem ingrediatur; controver-
ſiæ [i]: *quidam luxuriante filio luxuriari cœpit*,
accuſatur dementiæ.

DIS-

[a] Quintilian. Inſt. Orat. libr. 10. cap. 5. [b] Petron. Arbit. in Satyr. in princ. [c] Sueton. in Vit. Rhet. Illuſtr. cap. 6. [d] Senec. in Præfat. libr. 1. Controverſ. [e] Petronius Arbiter in Satyric. in princ. [f] Voſſius Inſtit. Poët. libr. 3. cap. 4. Vid. Petron. Arbitr. in Satyr. Quintilian. Inſtit. Orat. libr. 10. cap. 1. & Jul. Cæſ. Scalig. Poëtic. libr. 3. cap. 26. & libr. 6. cap. 6. [g] Cicer. de Orat. libr. 1. [h] Senec. Suaſor. 4. [i] Idem libr. 2. controverſ. 14.

DISSERTATIO LXXXVI.

Eodem ſuper Argumenro.

Optimorum Auctorum verſionem Cicero maximè probat. Plinius cum Amico queſtus eſt, quòd propter ejus interpellationem decem verſuum lectionem perdidiſſet. Quid ſint Epichiremata.

DE ratione declamandi diximus, Auditores, & de vitiis, quibus declamatores laborarent; nunc ad alia exercitationum, quæ prætermiſimus, genera veniendum eſt. Veteres, ante quam mos eſſet diutiùs, quàm par erat, in ſcholis deſidere, eodem ferè modo eloquentiam, quo rem militarem adipiſcebantur; nam ſicut, aucto-
1 re Salluſtio[a], Romani in caſtris uſu militiam diſcebant; ita in foro quodammodo uſu eloquentiam ſibi comparabant. Nam poſteaquam exceſſerant ex ephebis; & quæ utiles vel ad formandam mentem, vel ad erudiendam linguam videbantur, diſciplinas perceperant, non in ludo fictis cauſis, ſed in foro veris exercebantur; nam alicujus oratoris, cujus dicendi vis, & facultas celebris haberetur, in diſciplinam traditi, eum quotidie ſectabantur, eum in forum deducebant, ejus intererant actionibus. Si quid ab ipſo vel inter altercandum, vel inter orandum, quod plauſum excitaret, diceretur, excipiebant; quid judices commoveret, quid a coronâ probaretur, animadvertebant; jocos etiam, & acutè interrogata, vel reſponſa memoriæ mandabant. Hac arte tam celeriter proficiebant, ut [b] Craſſus undeviginti natus annos Carbonem in judicium vocaverit, & excellentem inter oratores gloriam ſit conſequutus, Cæſar [c], quum vigeſimum primum ageret annum, Dolabellam; eadem ferè ætate Aſinius [d] Pollio Cajum Catonem, nec multo grandior natu [e] Calvus Vatinium accuſaverit. Sulpicium ſcimus,
2 quum Antonii monitu admodum adoleſcens Craſſum [f] cœpiſſet audire, cœpiſſet ejus lateri ſemper adhærere, non majore, quàm unius anni, intervallo tantum in dicendi ſtudio promoviſſe; ut ſummis oratoribus vel [g] granditate verborum, vel ubertate, & copiâ orationis, vel nervis, & lacertis, & viribus compararetur. Multum, Adoleſcentes, ad dicendi facultatem confert audire quàm frequentiſſimè verba facientes eloquentiſſimos viros; multum, ſi non oſcitanter audiamus, ſi eorum dicta non prætervolent aures, ſed animo penitus inſigantur. Nec omittendum eſt aliud exercitationis genus, licèt a Cicerone [h] improbetur, quo Cajum Carbonem uti ſolitum, & aliquando Craſſum ipſum memorat: propoſitis verſibus maximè gravibus, vel lectâ aliquâ præclarâ oratione ad eum finem, quem memoriâ poſſent comprehendere, eandem illam ſententiam, quæ vel verſibus, vel illâ oratione continebatur, verbis, quàm lectiſſimis poterant, exponebant. Sed in eâ re id vitii eſſe putat, quod præſtantiſſimi Auctores ea verba, quæ propria cujuſque rei, quæque eſſent ornatiſſima occuparunt; itaque ſi iiſdem verbis utamur, nihil prodeſſe; ſin autem aliis, etiam obeſſe, quum deterioribus uti conſueſcamus. Quare nobis auctor eſt [i] Cicero, ut vertendis potiùs Græcis oratoribus, aliiſque 3
ſcriptoribus, qui eloquentiæ tenent principatum, nos exerceamus. Et ſanè id ſtudii genus eſt utiliſſimum non ſolum propter eas cauſas, quas affert Cicero, ſed etiam propter Auctorum Græcorum præſtantiam; non enim ſine cauſâ Horatius [l] dixit:

Graiis ingenium, Graiis dedit ore rotundo
Muſa loqui......

Idemque præcepit nullum tempus eſſe vacuum oportere lectione Græcorum exemplarium [m]:

...... vos exemplaria Græca
Nocturnâ verſate manu, verſate diurnâ.

Nam omnes dicendi virtutes in Auctoribus Græcis reperiuntur; licet admirari Platonis altitudinem, & copiam, & ubertatem, Xenophontis jucunditatem, Iſocratis pompam, ſubtilitatem Lyſiæ, nervos, & vim Demoſthenis, Herodoti ſuavitatem, Ariſtophanis facetias, Pindari ſpiritum, Homeri majeſtatem, Anacreontis leporem, Thucydidis gravitatem. Quæ virtutes nunquam magis obſervantur, & exprimuntur, quàm quum ad transferendos in latinum ſermonem præſtantiſſimos quoſque Græcorum Auctores animum acriter intendimus; oportet autem Græcorum ſcripta vertentem, ſi modò facturus eſt operæpretium, non modò ſollicitum eſſe de verbis, & ſententiis, verùm etiam de formâ orationis, & virtutibus exprimendis. Veruntamen id ſtudium multum laboris deſiderat, & plus 4
habet difficultatis, quàm quiſquam inexpertus arbitretur; lectio verò jucundiſſima, & quæ

[a] Salluſt. de Bello Catilin. paulo poſt principium. [b] Cicero de Oratore libr. 1. & 3. [c] Plutarch. in Vit. Cæſaris, Suetonius in Vit. ipſiuſmet Cæſaris cap. 4. & Auctor Dialogi de Cauſis corruptæ eloquentiæ n. 35. [d] Idem Auctor de Cauſis corrupt. eloquent. ibid. [e] Idem Ibid. [f] Cicer. de Orator. libr. 1. [g] Cicer. in Bruto, ſive de Clar. Oratorib. [h] Cicer. de Orator. libr. 1. [i] Cicero ibid. [l] Horat. in Arte Poëtic. [m] Idem Horat. ibidem.

quæ minimum laboris afferre videatur; cui
Veteres vel diligentiſſimè operam dabant;
quapropter Cato [a] quaſi quidam helluo li-
brorum habebatur, qui in ipsâ curiâ, quum
Senatus cogeretur, ſi quando maturiùs ve-
niſſet, lectione non abſtinebat; & Plinius
naturalis [b] hiſtoriæ conditor tam avidè li-
bros perlegebat, aut legentes audiebat; ut
& quum ambularet, & quum veheretur,
& quum diſtringeretur in balneo, terge-
returque, & quum cenaret, anagnoſten
audiret; aliquando verò quum diſcumbe-
ret cum aliquot amicis, & lector quædam
perperam pronunciaſſet, & quidam ex iis,
qui aderant, revocaſſet, & repeti coëgiſſet,
dixerit: *intellexeras nempe, cur ergo revoca-
bas? decem ampliùs verſus hac tuâ interpella-
tione perdidimus;* tanta illi aviditas lectio-
nis, & temporis parſimonia. Demoſthenes
5 autem non contentus Thucydidis hiſto-
rias ſæpiùs legere, octies [c] dicitur tranſcri-
pſiſſe; quid ergo mirum, ſi Veteres, quem
admirabantur, Auctorem imitando expri-
mebant; quum in eo cognoſcendo tantum
laboris impenderent? Sed ne tantùm o-
ſtendamus multâ Veteres uſos lectione,
quod etiam tacentibus nobis quivis in-
telligit; ſed & de lectione quædam præci-
piamus; legendi ſunt omnes, qui alere
eloquentiam, vel augere ſcientiam poſ-
ſunt; nam etſi paucis libris, ut ait [d] Seneca,
ſit opus ad bonam mentem, non paucis o-
pus eſt ad eloquentiam, & ſcientiam re-
rum comparandam; nam qui paucos le-
get, inopiâ ſermonis, & rerum laborabit.
Quintilianus putat [e] oratori etiam elegia-
cos poëtas evolvendos: Plinius [f] ajebat nul-
6 lum eſſe librum tam malum, ex quo non
aliquid utilitatis poſſit decerpi: Plato So-
phronis [g] mimos tam ſtudioſè lectitavit,
ut ſæpe dormiturus cervicali ſupponeret;
ex Epicharmo [h] poëtâ comico multa ſum-
pſit, & ejus poëmata in deliciis habuit;
adeo nullum eſt Auctorum genus, quod
non eloquentiæ prodeſſe, vel ſcientiæ poſ-
ſit. Sed quum omnes, quicumque laudan-
tur, Auctores ſint diligenter evolvendi,
tamen optimis immorandum; hi nunquam
e manibus deponendi, iis a teneris, ut a-
junt, unguiculis aſſueſcendum. Quintilia-
nus [i] Demoſthenem non ſolùm cenſet ac-
curatè perlegendum, ſed etiam prorſus edi-
ſcendum. Et ſanè veteres oratores viden-
tur hujus rhetoris orationes tam frequen-
ter, & tam accuratè perlegiſſe, ut ſententias 7
ejus omnes, omnes illuſtres locus habe-
rent memoriâ comprehenſos; ſiquidem Ci-
cero libro primo de Oratore de Menedemo
ſic loquitur: *Ea Menedemus exemplis ma-
gis, quàm argumentis conabatur refellere; me-
moriter enim multa ex orationibus Demoſthenis
præclarè ſcripta pronuncians docebat illum in a-
nimis vel judicum, vel populi in omnem partem
dicendo permovendis, non fuiſſe ignarum, quibus
ea rebus conſequeretur; quæ negaret ille ſine
philoſophiâ quenquam ſcire poſſe.* Ubi notes
Menedemum oratorem memoriter potuiſſe
recitare, quæcumque eſſent in Demoſthe-
ne, quæ ad eam rem, de qua diſputabatur,
pertinerent. Neque tamen lectioni tan- 8
tum temporis tribuendum, ut ſcribendi
ſtudium omittamus; nam ſicut pictores
parum proficerent, ſi magnorum artificum
tabulas, & ſigna, & lineamenta corporum
ſpectare diligenter, & etiam, atque etiam
conſiderare contenti, nunquam tabulæ ma-
nus admoverent, nunquam, quæ obſer-
vaſſent, exprimere penicillo, & imitari co-
narentur; ita parum prodeſt ad eloquen-
tiam, eloquentiſſimorum hominum ope-
ra perſpexiſſe, & attentè evolviſſe, ac
memoriæ mandaſſe; niſi quàm pluri-
mum ipſi ſcribamus, & ſtylo frequen-
ter utamur. Nam *ſtylus*, Cicerone [l] teſte,
*optimus eſt, & præſtantiſſimus dicendi effector,
ac magiſter;* alternanda ſunt igitur, ut Se-
necæ [m] verbis, & ſententiâ utar, ſtylus, &
lectio. Sed quibus rebus Antiqui ſtylum
exercerent, jam diximus; quibus adden- 9
dum exercitationis genus, quo [n] Porcius
Latro nobilis inprimis declamator uteba-
tur; qui aliquo die nihil præter ſententias,
aliquo nihil præter enthymemata, aliquo
nihil præter epichiremata; ſunt autem epi-
chiremata argumentationes; qua exerci-
tatione ſunt uſi etiam philoſophi; ſiquidem
Ariſtoteles [o] epichirematum duos libros,
octodecim ſcripſit [p] Theophraſtus.

DIS-

[a] Cicero libr. 3. de Finib. [b] Plin. junior in Epiſtol. ad Marc. libr. 3. Ep. 5. [c] Lucian. πρὸς ἀπαίδευτον, ſive adverſ. indoct. libror. long ſupellectil. cum. paulo poſt princ. [d] Senec. de Tranquillit. Animi cap. 9. & Epiſt. 45. [e] Quintilian. libr. 10. cap. 1. Vid. etiam libr. 1. cap. 8. Inſtit. Orator. [f] Plin. junior Epiſtol. ad Marc. [g] Diogenes Laërt. libr. 3. ſegm. 18. in Vit. Platonis, Quintilian. Inſtitut. Orat. libr. 1. cap. 10. Valer. Maxim. libro 8. cap. 7. Heſychius Mileſius in Vit. Sophronis, Athen. libr. 11. cap. 15. & Olympiodor. in Vit. Platonis. [h] Diogen. Laërt. libr. 3. ſegm. 10. in Vit. Platon. [i] Quintilian. Inſtit. Orat. libr. 10. cap. 1. [l] Cic. de Orat. libr. 1. [m] Senec. Epiſt. 84. [n] Idem in Præfat. libr. 1. Controv. in fine. [o] Diog. Laërt. libr. 5. ſegm. 24. in Vitâ Ariſtot. [p] Idem Laërt. libr. 5. ſegm. 43. in Vit. Theophraſti.

DISSERTATIO LXXXVII.

De Actionis, & memoriæ exercitationibus, quibus Veteres utebantur.

Oratores, & Muſici ad vocem aptè formandam phonaſcis utebantur; comœdis verò ad geſtum componendum; malè autem primam ſyllabam in phonaſco *corripit Sidonius Apollinaris. Demoſthenes, quum in primâ cauſâ actionis vitio fuiſſet ſibilis exploſus, quomodo actionem emendarit, & linguæ vitium, quum litteram R pronunciare non poſſet. Artem memoriæ Simonides inveniſſe dicitur; & quâ ratione ea excoleretur. Seneca duo millia nominum ſemel audita eodem, quo recitata fuerant, ordine reddebat. Cyneas poſtero die, quo Romam venit, Senatum, & plebem univerſam ſuis nominibus perſalutavit. Adoleſcens tria millia nominum ſemel recitata vel eo ordine, quo acceperat, vel inverſo referebat. Mithridates viginti duarum nationum, quibus imperabat, linguam cognovit. Plurimi etiam alii immane quantum excolendâ memoriâ profecerint.*

QUum ſit officium oratoris primùm [a] invenire, quid dicat,
deinde diſponere, mox ornare
verbis, & elocutione quàm aptiſſimâ, tum memoriæ mandare, ad extremum agere cum quadam vocis, & geſtus elegantiâ, & venuſtate; &
in has quinque partes dicendi vis, & facultas univerſa tribuatur; ſermonibus, quos
1 proximè habuimus, quibus Antiqui rebus
inveniendi, diſponendi, eloquendi facultatem exercerent, expoſuimus; hodierno
die, quibus memoriæ vim, & firmitatem,
& actionis dignitatem ſibi compararent, exponemus. Veteres in primis vocis exercendæ magnam curam habuerunt; quia
vocis magnitudo, ſuavitas, & concinnitas
mirificè commendat oratorem; utebantur
igitur vocis moderatoribus, quos phonaſcos [b] Græco vocabulo appellabant, qui
ἀπὸ τοῦ ἀσκεῖν τὴν φωνὴν, ab exercendo vocem dicebantur; quare miror, quid in mentem
venerit Sidonio Apollinari, qui primam
ſyllabam [c] hujus nominis correptam pronunciavit hoc verſu:

Pſalmorum hic modulator, & phonaſcus.

His operam dabant, qui voci ſtudebant;
Suetonius [d] in Auguſti vitâ: *pronunciabat
dulci, & propria quodam oris ſono, dabatque aſſiduè phonaſco operam*; & in Nerone
teſtatur [e] *nihil joco, ſeriove egiſſe*, niſi aſtante phonaſco, qui moneret, a quibus, ne
vocem læderet, eſſet abſtinendum. Sed
Auguſtus utebatur phonaſco, quò vocem 2
ad obeundum munus oratoris conformaret; Nero, quò ad muſicum certamen pararetur. Nam phonaſci dicti ſunt, qui
præcinunt choris, quos præcentores Apulejus [f] vocat, quos Ariſtoteles [g] appellat *κορυφαίους*, Plato [h] *χορῶν ἄρχοντας*. Sed iis
non opus habebant oratores; ſed phonaſcis, qui vocem exercerent, ne infuſcaretur, ne aſpera nimis, ne ſordida, ne imbecillis evaderet, ne tenuaretur, ne frangeretur in cantum. Scio [i] Quintilianum
monere non eaſdem phonaſcis, & oratoribus exercitationes convenire; ſed quum
quoſdam animadvertam operam dediſſe
phonaſco, qui non canendi, ſed orandi
ſtudio tenerentur, puto eoſdem potuiſſe &
oratoriam vocem, & muſicam erudire;
quum idem fateatur multa oratoribus ad 3
phonaſcorum ſimilitudinem eſſe facienda.
Vocis autem exercendæ ratio tam accuratè a Senecâ rhetore in præfatione deſcribitur, ut ejus verba prætermittere piaculum ducam; his igitur utitur [l] verbis: *illam
fortem, agreſtem, & Hiſpanæ conſuetudinis morem non potens dediſcere; utcumque res tulerat, ita vivere, nil vocis cauſâ facere; non illam per gradus paulatim ab imo uſque ad ſummum perducere; non rurſus a ſummâ contentione paribus intervallis deſcendere; non ſudorem unctione diſcutere, non latus ambulatione reparare*. Hactenus Seneca; cujus verba
declarant, quantum ſtudium Veteres tuendæ, augendæ, conformandæ vocis adhiberent; Demoſthenes [m] autem ejuſdem firmandæ, & emendandæ cauſâ conjectis in
os lapillis ingrediens, aſcenſu arduo, integras periodos unâ contentione pronunciabat. Quapropter induſtriâ tantum eſt
conſequutus, ut quum initio [n] primam rhetorices, quam profitebatur, ſyllabam eloqui non poſſet, non ſolùm naturæ vitium
emendarit, ſed etiam quemadmodum ceteris dicendi virtutibus, ita pronunciationis elegantiâ, & firmitate vocis omnibus 4
antecelleret. Quum autem actio duabus
rebus conſtet, voce nimirum, & geſtu; non
mi-

[a] Quintilian. Inſt. Orator. libr. 3. cap. 3. [b] Voſſius Etymol. in V. *Phonaſcus*. [c] Sidon. Apollin. Epiſtol. 11. libr. 4. [d] Sueton. in Vit. Auguſti capit. 84 [e] Idem in Vit. Neronis cap. 25. [f] Apulejus de Mundo. [g] Ariſtoteles, vel Auctor Libelli de Mundo. [h] Plato libr. 6. de Legg. [i] Quintilian. Inſtitut. Orator. libr. 2. cap. 8. & libr. 11. cap. 3.

[l] Senec. in Præfat. libr. 1. Controv. [m] Plutarch. in Vit. Democriti, & in Vitis X. Orator. cap. 8. Phot. in Biblioth. cod. 265. & Cicer. de Orator. libr. 1. [n] Iidem Plutarch. & Phot. ibid. & Cicer. de Orat. libr. 1. in fine.

minùs in componendo geſtu, quàm in for-
mandâ voce ſtudium collocabant; & ut in
voce phonaſcorum, ita in geſtu comœdo-
rum artificio utebaotur. Demoſthenem fe-
runt, quum primam cauſam egiſſet, & a-
ctionis vitio excidiſſet, & ſibilo a popu-
lo eſſet exploſus, in maximam triſtitiam,
& mœrorem, & deſperationem incidiſſe;
hunc quum Satyrus [a] hiſtrio non ignobi-
lis eſſet conſpicatus, interrogaſſe, quid tri-
ſtis eſſet; & quum Demoſthenes triſtitiæ ſuæ
cauſam aperuiſſet, pollicitum eſſe reme-
dium ſeſe malo allaturum; juſſiſſe itaque re-
citare aliquot Euripidis, aut Sophoclis ver-
ſus, quos quum Demoſthenes pronunciaſ-
ſet, aoſdem illos Satyrum eâ ſuavitate, fle-
xuque vocis, eâ venuſtate geſtus extuliſſe,
ut Demoſtheni omnino diverſi viderentur;
eoque oratorem monitum cœpiſſe in ſtudio
pronunciationis, & geſtus elaborare. Qua-
propter [b] interrogatus aliquando, quid pri-
mum in toto genere dicendi putaret? reſ-
pondit actionem; quid ſecundum? dixit a-
ctionem; quid tertium? rurſus actionem
ſibi videri affirmavit; & ipſe actioni pluri-
mum ſtuduit, & ſe Andronico [c] hiſtrio-
ni præcellentiſſimo in diſciplinam tradi-
dit. Quid Cicero? nonne a [d] Roſcio, ad
5 cujus excelleotiam [e] nemo eâ ætate aſpi-
ravit, credibile eſt multa didiciſſe, quæ ad
geſtum pertinerent, quum eo familiariſſimè
uteretur? Habebant autem Antiqui artem,
qua propriè geſtus formabatur, quàm chi-
ronomiam [f] appellabant. Nec memoriam
minùs excolebant, multis & ſuis, & alio-
rum ſcriptis ad verbum ediſcendis; quin
etiam memoriæ artem iovenerunt; de qua
mihi diſſerendum eſt, Auditores, quia de
arte memoriæ Cicero [g] non ſemel mentio-
nem facit; hanc Simonides primus dici-
tur oſtendiſſe. Epulabatur Simonides apud
Scopam [h], vel ut alii tradunt, Glaucum,
vel Leocraten, vel Agatharchum; qui ſa-
cri certaminis victor epulum ob eam victo-
riam quàm ſplendiſſimum multis claris ci-
vibus dabat; fortè fortunâ accidit, ut Si-
monides, neſcio cujus rei gratiâ, exiret e
triclinio; nonnulli a Caſtore, & Polluce
ferunt evocatum; eo temporis momento,
quo Simonides egreſſus convivium reliqu-
rat, conclave illud, ubi convivium cele-
brabatur, ingenti ruinâ corruit, & omnes
oppreſſit; quum fractos artus, contuſa ora,
tota corpora deformata nemo poſſet di-
gnoſcere, Simonides admonitus memoriâ
locorum, ubi quiſque diſcubuerat, uniuſ-
cujuſque cadaver ſuis ad ſepulturam dici-
tur tradidiſſe. Eo caſu condocefactus in- 6
tellexit memoriam plurimum locis adju-
vari; quapropter excogitavit artem memo-
riæ, quæ locis animo concipiendis, & i-
maginibus continetur; qua arte qui [i] ute-
bantur, complectebantur animo loca ſpa-
tioſa, & multâ varietate diſtincta; puta,
magnas ædes, quarum innumeræ partes
poſſunt cogitari. Has partes animo pror-
ſus affigebant; in his res, quas memoriâ
complecti volebant, collocabant; ſed res
ipſas imagioibus inſignibus, acribus, & quæ
animum movere poſſent, notabant [k]; &, ut
ait [m] Cicero, locis pro cerâ, ſimulacris pro
litteris utebantur. Hujus artis uſum, licèt
Quintilianus [n] nec omnino damnet, nec
omnino probet, qui eâ ſibi non utendum
putavit; at probat Cicero [o], qui forſitan
id memoriæ ſubſidium ſibi comparavit:
probat Seneca [p], rhetor, cujus memoria
hujus artis beneficio ad miraculum uſque
proceſſit; adeo ut duo millia nominum ſe-
mel audita eodem, quo recitata fuerant,
ordine, redderet; cujus inſignis de hac ar-
te locus non eſt Auditores, omittendus.
Is libro [q] primo controverſiarum, poſt-
quam de memoriâ Porcii Latronis quædam 7
mira prædicavit, hæc addit: *video vos, Ju-
venes mei, plus juſto ad hanc ejus virtutem
obſtupeſcere; alia vos in illo mirari volo, hoc,
quod tam vobis mirum videtur, non operosâ po-
teſt tradi arte; intra exiguum pauciſſimorum
dierum tempus poterit quilibet facere id, quod
Cyneas fecit; qui miſſus a Pyrrho legatus ad
Romanos poſtero die novus homo & Senatum,
& omnem urbanam circumfuſam Senatui ple-
bem nominibus ſuis perſalutavit; aut quod ille
fecit, qui recitatum a poëtâ carmen novum
ſuum eſſe dixit, & protinus memoriâ recitavit,
quum hoc ille, cujus carmen erat, facere non
poſſet*. Et ne ſemper Antiquos citem, Mu-
retus [r] in variis lectiooibus a ſe viſum te- 8
ſtatur adoleſcentem, qui Romæ ſtudii cau-
sâ verſabatur, qui hac arte poterat trigin-
tamillia nominum ſemel recitata, & cur-
ſim, memoriâ comprehendere, & vel eo or-
dine, quo acceperat, vel inverſo referre;
ſeque tradit, quum id experiri vellet, in-
gentem numerum dictaſſe nominum lati-
norum, græcorum, barbarorumque, adeo
ut deſatigaretur; eumque ſtatim nunquam

[a] Plutarchus in Vitâ Demoſth. [b] Cicero in Bruto, ſive de Claris Oratoribus, & de Oratore libro 3. circa finem. [c] Photius in Bibliothec. cod. 265. [d] Plutarchus in Vitâ Ciceron. [e] Vid. infra Diſſert. 90. n. 1. & ſeqq. in Cicer. [f] Quintil. Inſtit. Orat. libr. 1. c. 11. Vid. Domitium Calderinum ad Juvenal. Satyr. 6. v. 63. [g] Cicero de Oratore libr. 2. [h] Idem Cicer. ibid. circa finem, & Quintilian. libr. 11. cap. 2. [i] Auctor ad Herennium libr. 3. [k] Idem Auctor eodem loco, & apud Quintilian. libr. 11. cap. 2. de Memoriâ. [m] Cicero de Orat. libr. 2. [n] Quintilian. ibid. [o] Cicero ibid. [p] Senec. in Præfat. Controverſ. libr. 1. in princ. [q] Senec. ibid. [r] Muretus Variar. Lection. libro 3. cap. 1.

inſiſtentem, nunquam hæſitantem omnia reddidiſſe. Huic quum ſe in diſciplinam tradidiſſet adoleſcens, qui memoriâ ferè nullâ utebatur, paucis diebus tantum profeciſſe, ut quinquaginta nomina ſemel audita recitaret. Hac arte Hortenſius, quum in [a] auctione totum diem perſediſſet, veſpere omnes res, quæ erant venditæ, & pretia, & emptores, quum nunquam falleretur, argentariis recognoſcentibus recenſuit: hac Theodectes [b] quotlibet verſus ſemel dumtaxat auditos retulit: hac fortaſſe Mithridates [c] viginti duarum nationum, quibus imperabat, linguam cognovit: hac Carneades [d] ad oſtentationem memoriæ provectus eſt.

DISSERTATIO LXXXVIII.

De Ambitione, & blanditiis Candidatorum.

Cognomine aliquem appellare honori ducitur. Nomenclatores, etiam Nomenculatores, licèt reluctetur Verrius Flaccus, appellabantur; & a calando nomen acceperunt; a Græcis ὀνοματοκλήτορες, & ὀνοματόλογοι; Fartores autem a Feſto Pompejo dicuntur. Craſſus, quum populum eſſet prenſaturus, a ſe Scævolam dimittebat dicens velle ſe ineptire. Ambitio dicitur ex eo, quod qui magiſtratus petebant, forum circumirent; quòd Am *priſcâ linguâ ſignificat* circum; *quid ea ab ambitu differat.*

ESt locus Ciceronis, ubi ſummus Auctor attingit morem populo ſupplicandi, quo qui petebant magiſtratus, utebantur. Is autem hæc verba [e] complectitur: *equidem quum peterem magiſtratus, ſolebam in prenſando dimittere a me Scævolam, quum ei ita dicerem, me velle eſſe ineptum; id erat petere blandiùs, quòd niſi ineptè fieret, bene non poſſet fieri;* de quo mihi loco, Audito-
1 res, hodierno die diſſerendum eſt; & quibus artibus Candidati ſuffragia populi eblandirentur, exponendum. Romæ mandandorum, cui vellet, honorum ſumma poteſtas populo fuit; quæ res efficiebat, ne Principes Civitatis inſoleſcerent, ne quemquam, licèt infimo loco natum, injurioſè tractarent, ne nimium ſuis rebus geſtis, ſuis virtutibus confiderent; quum ſcirent ſe poſſe a populo vel in altiſſimo dignitatis gradu collocari, vel honorum luce, & virtutis proferendæ facultate ſpoliari. Quapropter ſemper quidem omni officio plebem ſibi demerebant, ſed præcipuè quum magiſtratus erant petituri, vel petebant. Ac primum illud Homericum diligenter obſervabant, quo jubemur, quum ſupplicandum eſt, non ſolum unumquemque proprio nomine, ſed etiam gentis cognomine appellare [f]:

Πάτρόθεν ἐκ γενεῆς ὀνομάζων ἄνδρα ἕκαστον,
Πάντας κυδαίνων, μηδὲ μεγαλίζεο θυμῷ,

qui verſus ita vertuntur:

Unumquemque vocans cognomine patris, honore
Afficiens omnes, nec tu utere mente ſuperbâ.

Sed quia non erat facilè omnium, quibus erat ſupplicandum, noſſe nomen, & 2
genus, niſi quia eâ eſſet memoriâ, quâ fuiſſe dicitur [g] Cyrus, qui nomina omnium ſuorum militum noverat; ſervos adhibebant, qui ſingulorum nomina in aurem domino inſuſurrarent; hi nomenelatores [h] vocabantur, vel Nomenculatores, ut quibuſdam placuiſſe video, licèt [i] Verrio Flacco non approbante; quâ voce utitur Martialis hoc verſu [l]:

Nomenculator mugilem citat notum.

Sed nomen a calando eſt ductum, ideſt vocando, quod uniuſcujuſque nomen vocare poſſent; Græcis eadem de cauſâ [m] dicuntur ὀνοματοκλήτορες, vel ὀνοματόλογοι. Aliquando tamen lege cautum, ne [n] quis Nomenclatorem Candidatus adhiberet; cui ſolus Cato paruit, qui tribunatum militum quum peteret, non indiguit monitore, ſed per ſe obvios nominatim ſalutavit; quod ego illum arbitror memoriæ præſtantiâ conſequutum. Nam ipſi Nomenclatores, quos, ut muneri ſuo poſſent ſatisfacere, credibile eſt ſtudium omne in eo collocaſſe, ut nomina civium condiſcerent, omneſque notos haberent, nonnullorum nomen ignorabant; ideo Seneca libro primo de [o] beneficiis: *quemadmodum*, inquit, *nomenclatori memoriæ loco audacia eſt.* Hos
fartores Feſtus [p] Pompejus tradit appellatos, quod domini aures tribulium nominibus infareirent; cum his Candidati forum circuibant; hi proximi domino incede- 3

[a] Senec. in Præfation. libr. 1. Controv. [b] Quintilian. libr. 11. cap. 2. de Memoriâ. [c] Idem eod. loco, Plinius de Viris Illuſtribus cap. 76. & Hiſt. Natural. libr. 7. cap. 24. & libr. 25. cap. 2. Valer. Maxim. libr. 8. cap. 7. A. Gell. libr. 17. cap. 17. & Solinus cap. 7. [d] Cicero de Oratore libro 2. [e] Idem Cicero de Orat. libr. 1. [f] Homer. Iliad. κ. v. 69. [g] Xenophon de Inſtit. Cyri libr. 5. Solinus cap. 7. Valer. Maxim. libr. 8. cap. 7. Plin. Natural. Hiſtor. libr. 7. cap. 24. & Quintil. libr. 11. cap. 2. de Memoriâ. [h] Sextus Pomp. Feſtus in V. *Fartores*, & Cicer. pro Muræna. [i] Verrius Flacc. apud Chariſium libr. 1. [l] Martial. libr. 10. Epigr. 30. [m] Plutarch. in Vit. Caton. Uticenſis. [n] Plutarchus ibid. [o] Senec. de Benefic. l. 1. cap. 3. [p] Feſt. Pomp. in V. *Fartores*.

debant, et quum opus erat, nomen cujuſque ſuggerebant; interdum verò ne quemquam Candidatus præteriret, qui apud ſuos tribules plurimum poſſet, latus tacitè fodiebant; ideo Horatius [a] in Epiſtolâ ad Numicium dixit:

Mercemur ſervum, qui dictet nomina, lævum
Qui fodiat latus .....

Ita fiebat, ut omnes Candidati ſalutarent, omnes nomine appellarent, omnes manu apprehenderent; quod prenſare dicebatur. Cicero in Epiſtolis [b] ad Atticum; *prenſat unus P. Galba ſine fuco, ac fallaciis more Majorum? negatur*; & iterum [c] dixit: *nos autem initium prenſandi facere cogitaramus eo ipſo tempore, quo tuum puerum cum his litteris proficiſci Cincius dicebat*. Neque ſolùm, qui magiſtratus petebant, tribus circuibant, & preces adhibebant; ſed etiam amici Candidatorum pro his ſupplicabant; quapropter Soetonius [d] tradit ipſum Auguſtum non indignum majeſtate ſuâ ratum cum ſuis Candidatis tribus circumire, & more Majorum ſupplicare. Adhibebantur autem
4 in ſupplicando eæ blanditiæ, quæ alioquin viros ſummo loco natos, quales plerumque qui magiſtratus petebant, dedecerent; ideo Cicero [e] dixit oratione pro Plancio: *in quo primum illud debes putare Comitiis præſertim Ædilitiis ſtudium eſſe populi, non judicium, eblandita illa, non enucleata eſſe ſuffragia*; & quidam Horatii [f] carmen illud:

Qui fodiat latus, & cogat trans pondera dextrã,

ſic explicarunt, ut dicerent *trans pondera* nihil aliud eſſe, quàm ultra, quàm gravitatis ratio, legeſque patiantur; quòd his blanditiis Candidati uterentur, quibus alio tempore ſi quis uteretur, leviſſimus planè haberetur. Quapropter Quinctus frater Ciceronem [g] monet, ne blanditias adhibere vereatur, quas alioquin gravitas aſpernaretur, *ſed opus eſt*, inquit, *magnopere blanditiâ; quæ etiamſi vitioſa eſt, & turpis in ceterâ vitâ, tamen in petitione eſt neceſſaria tibi; etenim quum deteriorem aliquem aſſentando facit, improba eſt, quum amiciorem, non tam vituperanda, petitori verò neceſſaria eſt*. Atque ego non dubito, quin ea neceſſitas infimo cuique ſopplicandi, & aſſentationem precibus miſcendi graviſſimis viris fuerit moleſtiſſima. Phocion [h] certè, quòd hujus indignitatem
5 rei ferre non poſſet, abſtinuit a petitione magiſtratuum; & tamen ei non petenti populus Athenienſis honores ultro mandavit; & vir maximus non honores ambivit, ſed ambitus eſt ab honoribus; tantus eſt in virtute ſplendor, tanta fuit in Athenienſi populo virtutis admiratio. Sed Athenienſes & Phocionis animi magnitudinem honorarunt, & ſuam honeſti cupiditatem oſtenderunt; Romani autem nec ipſi Catoni non petenti honores conceſſerunt; quandoquidem Cicero [i] pro Murænâ teſtatur & uſum Catonem Nomenclatore, & ſalutaſſe diligenter, ſic enim loquitur; *quid quod habes Nomenclatorem? quid quòd poſteaquam es deſignatus, multo ſalutas negligentiùs?* Qui mos tandiu viguit, quandiu viguit Reſpublica; quum unius nutu omnia regerentur, jus, arbitriumque Conſules creandi penes Principes erat; alia comitia Cæſar, teſte [l] Suetonio, quom populo partitus eſt. Quapropter, qui a Cæ- 6
ſare erant deſignati, commendatique populo, negligentiùs petebant; ex quo eſt illud [m] dictum; *negligenter petis, ut Cæſaris Candidatus*; quod proverbii vim poteſt obtinere in eos, qui aliquid ſine ſtodio, & curâ petunt. Sed Tiberius demum Comitia e campo ad Patres tranſtolit, ut Cornelius [n] Tacitus memoriæ prodidit, & ademit populo jus Pretores creandi, & ad ſenatum voluit id pertinere; eâ tamen lege, ut ex duodecim Prætoribus quatuor Princeps commendaret, or [o] ait Tacitus, *ſine repulsâ, & ambitu deſignandos*; reliquos ampliſſimus ordo conſtitueret; quæ res mirè ſenatui grata; rationem Cornelius Tacitus reddit his verbis [p]: *& ſenatus largitionibus, ac precibus ſordidis exolutus libens tenuit*. Ubi notes *ſordidas preces*, quæ verba pertinent ad hunc Ciceronis locum explicandum; apparet [q] enim, cur Craſſum puderet præſente Scævolâ antiquæ gravitatis viro populo ſupplicare; quia ſcilicet ſordidæ preces adhibendæ, quia blanditiis utendum, quia aſſentationibus populi ſavor colligendus; quæ omnia etiam quum ſunt neceſſaria, non vacant aliquâ ſpecie turpitudinis. Licèt autem ex his, quæ diximus, Ciceronis lo- 7
cus ſatis explicetur, liber tamen addere quædam, quæ ad Candidatos pertinebant, de quibus alio die diſſeremus. Non omittendum [r] tamen ambitionem ex eo dictam, quod qui honores petebant, forum circumibant, ut omnes prenſarent, om-

[a] Horatius libr. 1. Epiſt. 6. ad Numicium. [b] Cic. ad Attic. libr. 1. Epiſt. 1. [c] Cicero ad Attic. ibid. [d] Suetonius in Vit. Auguſti cap. 56. [e] Cicer. in Oration. pro Cn. Plancio circa init. [f] Horat. libro 1. Epiſt. 6. [g] Q. Cicer. de Petitione Conſulatus ad M. Tullium. [h] Plutarchus in Vit. Phocionis. [i] Cic. in Orat. pro Muræn. circa finem. [l] Suetonius in Vit. Cæſaris cap. 41. Vid. Juſtum Lipſium ad libr. 1. Annal. Cornel. Tacit. & Bud. in Pandect. ad Leg. Juliam de Ambitu. [m] Quintilian. Inſt. Orat. libr. 6. cap. 3. & Cæl. Rhodigin. Antiq. Lection. libr. 14. cap. 16. [n] Corn. Tacitus libr. 1. Annal. n. 15. [o] Corn. Tac. ibid. [p] Idem ibid. [q] Cicer. de Orator. libr 1. [r] Sextus Feſtus Pomp. in V. *Ambitus*, Tertullian. de habitu muliebri cap. 4. & A. Gell. libr. 9. cap. 12.

omnes ſalutarent, & alloquerentur; eſt enim ambitio quaſi circum itio; nam *An* priſca [a] linguâ ſignificat circum; differt autem ab ambitu, eo quod ambitio legibus conceſſa, ambitus [b] vetitus; nam ambitus crimine tenebantur, qui emiſſent pecuniâ populi ſuffragia. Nec prætermittendum hunc Ciceronis locum a Valerio Maximo in ſua exempla memorabilia eſſe tranſlatum; ſic enim Valerius [c] loquitur in capite de Verecundiâ: *conſulatum petens L. Craſſus, quum omnium Candidatorum more circum forum ſupplex populo ire cogeretur, nunquam adduci potuit, ut id, præſente Q. Scævolâ graviſſimo, ac ſapientiſſimo viro, ſocero ſuo faceret; itaque rogabat eum, ut a ſe, dum ineptæ rei inſerviret, diſcederet, majorem verecundiam dignitatis ejus, quàm candidæ togæ ſuæ reſpectum agens.*

DISSERTATIO LXXXIX.

De Candidatis.

Romani togis candidis induebantur; cretâ verò illitis Candidati ad ſignificandam vitæ innocentiam; & ſine tunicâ prenſabant; licèt Alexander ab Alexandro ſine togâ fuiſſe ex Plutarcho affirmet; ſed ex eo habetur, tunicam non geſtaſſe. Tubero in petitione Præturæ repulſam tulit; quòd in munere lectulos punicanos hædinis pellibus ſtraviſſet, & expoſuiſſet vaſa Samia. Candidatus Auguſti dicebatur, qui Principis orationes recitabat; is autem Conſtantini tempore Quæſtor ſacri Palatii nuncupabatur.

Quum locum Ciceronis explicaremus, ubi ſummus Auctor de prenſatione, & blanditiis Candidatorum mentionem facit, nos etiam, quæ ad eum locum pertinere videbantur, expoſuimus, Auditores; hodierno die, quaſi corollarii loco quædam addemus, quæ ſpectent ad Candidatos, & eorum artes, quibus benevolentiam populi aucupabantur, & exiſtimationem hominum ſibi conciliabant. Can-
1 didati [d] igitur candidâ togâ utebantur, unde ipſis nomen inventum; idcirco [e] oratio, quam habuit Cicero, cum peteret conſulatum, in candidâ togâ dicitur habita, quod genus togæ magiſtratum petentibus crediderim attributum, ut admonerentur, quid inter cetera ad honores petendos afferre deberent Candidati, ſcilicet innocentiam vitæ, nec ullo fuco mores infectos. Quæri [f] autem ſolet, quum ceteri quoque Romani togis non coloratis, ſed candidis induerentur, quæ res ab aliis diſtingueret Candidatos. Is verò nodus facilè diſſolvitur; magnum quippe diſcrimen apparet fuiſſe inter aliorum togas, eorumque, qui magiſtratus petebant; illi enim contenti erant naturali candore lanæ; hi verò togam candidâ cretâ illiniebant, ut longè candidior horum, quàm illorum toga videretur. Idcirco Perſius [g] ambitionem cretatam his verſibus dixit:

Jus habet ille ſui palpo, quem ducit hiantem
Cretata ambitio;

& Iſidorus [h] libro decimonono: *toga*, inquit, *candida, eademque cretata, in qua Candidati, ideſt magiſtratum petentes ambiebant; additâ cretâ, quò candidior, inſigniorque eſſet.*
Antiquitus autem ſine tunicâ Candidati 2
prenſabant, ut auctor eſt Plutarchus libro Romanarum Quæſtionum; vel ut vulnerum, quæ adverſo pectore pugnantes acceperant, cicatrices oſtenderent; vel ut, quemadmodum ſalutando, ſupplicando, omnibus ſe ſubmittendo, ita & illâ nuditate corporis omnibus animum ſubjectum præferrent; vel ne ſinu poſſent aurum, aut pecuniam occultare ad ſuffragatores pretio ſibi conciliandos. Miror autem, quid in mentem venerit Alexandro [i] ab Alexandro, qui ex Plutarcho [l] tradit ſine togâ ſolere Candidatos populo ſupplicare; quum Plutarchus ἀχίτωνας dixerit eos petiſſe magiſtratus; ἀχίτων verò ſit, non qui togâ, ſed qui tunicâ caret. Sed quum toga
candida magiſtratum petenti nomen Candidati daret, non tamen erat ſatis ad vim 3
Candidati obtinendam; ſed oportebat honores [m] petiturum nomen apud populum profiteri; quod per aliquem magiſtratum fiebat, vel datâ a magiſtratu habendi concionem poteſtate; quum privatis ad [n] populum verba facere ſine magiſtratuum conceſſu non liceret. Quapropter quoſdam ſine togâ candidâ fuiſſe Candidatos accepimus; in quorum numero fuit Quinctus Flaccus, qui ſine togâ candidâ præturam peti-

---

[a] Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 14. [b] Camerarius in Oration. pro Murænâ, & Voſſius in Etymolog. in V. *Ambitus*. [c] Valer. Maximus libr. 4. cap. 5. [d] Plinius Natural. Hiſtor. libr. 7. cap. 34. & Tit. Livius libr. 4. dec. 1. [e] Budæus in Pandectas in esp. Si proluſorio, & Aſconius Pædianus in Orationem Ciceronis habitam in Senatu in togâ candidâ. [f] Juſtus Lipſius libr. 2. Electorum cap. 13. & libr. 4. Antiq. Lection. cap. 15. [g] Perſius Satyr. 5. v. 177. [h] Iſidor. libr. 19. cap. 24. [i] Alexand. ab Alexandr. Dier. Genial. libr. 4. cap. 3. [l] Plutarch. in Vit. Catonis, & in Quæſtion. Roman. & in Vitâ Coriolani. [m] Q. Cicero de Petitione Conſulatus. [n] Plinius libr. 3. Epiſt. 20. ad Maximum.

petivit quum eum, utpóte Ædilem, prætextatum eſſe oporteret; nonnulli verò abſentes profitebantur, quibus certè toga candida fuit ſupervacua. Nec ſatis erat apud populum profiteri Candidatos, niſi rationem eorum ſenatus habendam cenſuiſſet; eâ de cauſâ [a] Catilina non eſt receptus inter Candidatos, quum reus eſſet repetundarum; ob eamque cauſam ſenatus decreviſſet ejus rationem haberi non oportere; & [b] Cæſar, quum profligato bello Gallico peteret conſulatum, & ut abſentis ratio haberetur, a ſenatu poſtulaſſet, non impetravit. Petitionem autem Candidati multo
4 ante adornabant; ut in eâ totum propemodum biennium, quod ſpatium inter duos magiſtratus intercedere oportebat, conſumerent; ſed poſt edicta comitia candidam togam ſumebant. Biennio autem, quo quis erat petiturus, aut petiverat, non licebat gladiatores dare, quemadmodum Ciceronis lege [c] ſancitum: non licebat præterea [d] prandium populo dare, non ſectatores mercede conducere, non homines ad obviam veniendum Candidatis pecuniâ invitare; quæ omnia complectitur [e] his verbis Cicero pro Murena: *Quid enim ſectatores? num obviam prodire crimen putas? non; ſed, mercede, convince: num ſectari multos? non; ſed conductos, doce: num locum ad ſpectandum dare, aut ad prandium invitare? minimè; ſed vulgò, paſſim; quid eſt vulgò? univerſos.* Nam illud admonendum non eſt pecuniâ mereari ſuffragia non licuiſſe; quæ ſi quis feciſſet, lege ambitus [f] tenebatur, quæ ambitum decem annorum exilio puniebat. Illa verò præſidia petitionis Candidati ſibi comparare non vetabantur; habere circa ſe ingentem circumfuſam multitudinem, quæ domo exeuntes in forum deducerent; quæ multitudo conſtaret ex amicis, clientibus, cognatis, & affinibus, & ex his, qui magni Candidati gratiam faciebant; atque is dabatur tenujoribus apud
5 potentiores beneficii collocandi locus; nam multum proderat ea multitudo, quæ Candidatum comitabatur; accendebat enim ſtudia vulgi ad magiſtratum mandandum ei, quem a multis coli, quem amicis, & clientibus abundare conſtaret: multis convivia quàm lautiſſima exhibere, dummodo non vulgò exhiberentur: dare operam, ut amici multos ad cenam invitarent: omnibus auxilium, patrocinium, operam polliceri: uti amicorum apud populum gratiâ, qui ſingulos blandè appellarent, benignè ſalutarent, omnibus officiis devincirent. Multum etiam proderat patere omnibus domum Candidati, ſalutantium turbâ frequentari, habere [g] amicum multitudini gratum, qui numquam a latere Candidati diſcederet, & petitionem totam ſuis humeris, ut ita dicam, ſuſtineret; ut Callidius in petendâ præturâ habuit Metellum Pium Conſulem, & Cajus Fannius in petitione conſulatus Cajum Gracchum, & Marcus Lepidus Cnæum Pompejum, & Publius Scipio Naſica Africanum ſuperiorem, & Lucius Flaminius Titum Flaminium. Multum etiam proderat alio tempore ludos quàm magnificentiſſimos edi- 6
diſſe; quapropter Cicero pro Murenâ teſtatur ſe, quum haberet Antonium conſulatus competitorem, quamvis trinos ludos feciſſet, Antonii ludis plurimum ſolitum commoveri; & Tubero [h] quum præturam peteret, tuliſſe repulſam dicitur; quòd quum epulum Q. Maximus Africani nomine populo daret, ſtraviſſet hædinis pellibus lectulos Punicanos, & expoſuiſſet vaſa Samia; & Cicero pro Murenâ affirmat, Murenæ ad conſulatum adipiſcendum argenteam ſcenam, & magnificentiſſimos ludos profuiſſe. Multum etiam petitionem [i] adjuvabant adoleſcentulorum no- 7
bilium familiaritates; qui gratiâ ſemper plurimum potuerunt, & plurimum ſplendoris eo tempore Candidatis afferebant: multum fortitudo in bellis cognita, & adverſo pectore acceptæ cicatrices, & artes militares: multum ſcientia juris civilis: multum domina rerum, & populi moderatrix dicendi facultas; idcirco oratores facilè ſummos honores aſſequebantur; & ſummus orator Cicero homo novus illa nobilitatis clauſtra, quibus aditum ad ſummos magiſtratus nobiles homines obſæptum plebi eſſe voluerunt, longo intervallo refregit; & [l] Prætor primus, Conſul prior centuriis cunctis renunciatus eſt. Præterea nullum officii genus Candidati prætermittebant; obviam claris viris in Urbem redeuntibus prodibant, neminem inhonoratum eſſe patiebantur; quapropter [m] Cicero exprobrat Piſoni, quod quum e Macedoniâ Provinciâ rediiſſet, nemo ipſi nec de Candidatis quidem obviam venerit. *Quid ego* inquit, *enumero, qui tibi obviam non venerint,*

qui

[a] Salluſtius de Conjuratione Catilinæ. [b] Plutarch. in Vitâ Cæſaris. [c] Cicero ad Q. Fratrem, & in Oratione in Vatinium, & in Oratione pro Murenâ in princip. & pro Sextio. [d] Aſconius Pæd. in Oration. Cicer. in togâ candidâ contra C. Antonium, & Catilinam, & in Oration. pro Cornel. [e] Cicero in Oratione pro Murenâ circa finem. [f] Tit. Livius dec. 1. libr. 7. & Plutarchus in Vitâ Coriolani, Dio Caſſius libr. 37. Cicero in Vatinium pro Murenâ, & pro Sextio, L. 1. ff. ad leg. Jul. de Ambitu, & Guglielm. Budæus in Pand. ad hanc legem ex libr. 47. ff. tit. 14. [g] Senec. Epiſt. 118. [h] Senec. Epiſtol. 95. in fine, & Cicero pro Murenâ. [i] Q. Cicero de Petitione Conſulatus. [l] Plutarchus in Vit. Ciceronis. [m] Cicer. in Oratione in L. Piſonem.

qui dico veniſſe pæne neminem, ne de officioſiſ-
ſimâ quidem natione Candidatorum; quum vul-
gò eſſent & illo ipſo, & multis ante diebus
8 *admoniti, & rogati?* Candidati[a] verò in Cam-
pum populo congregato in colle quodam
conſiſtebant; quò conſpici poſſent, & ſtudia
multitudinis in ſe accenderent; hoc au-
tem ſtudio Candidatorum factum eſt, ut
omnes, qui rem aliquam vehementer ap-
peterent, aut conſequuturi viderentur,
Candidati dicerentur. Hinc Apulejus ne-
quam ſervum jocosè dixit Candidatum cru-
cis; Quinctilianus[b] eloquentiæ Candidatū,
qui ad ſtudium dicendi animum appuliſſet;
Candidatum gloriæ, & immortalitatis Pli-
nius[c], qui ad immortalitatem nominis
comparandam toto animi niſu contende-
ret; Candidatum[d] Fidei Hieronymus, qui
Chriſtianorum ſacris initiaretur; equeſtris
gradus Candidatum Suetonius[e] Icellum
libertum, quem Galba in equeſtrem ordi-
nem erat allecturus; multarum rerum Can-
didatum[f] Seneca; Candidatam ſacerdotii
Quintilianus[g], quæ petit ſacerdotium; ap-
pellabatur etiam Candidatus Auguſti, qui
Principis orationes recitabat; qui tempore
Conſtantini[h] Cæſaris Quæſtor ſacri Palatii
dicebatur.

DISSERTATIO XC.

De quibusdam Ciceronis locis.

Quicumque in aliquâ arte excelleret, Roſcius dicebatur. Roſcius eſt in ſcenâ: *proverbium, quod uſurpatur, quum quid perfectè agitur. Roſcius cum Cicerone certabat, quis eandem ſententiam pluribus modis exprimeret, geſtu, an verbis. Roſcii merces diurna mille denarii. Veteres quidquid homine melius eſſet, Deum nominabant, fænum verò quidquid contemnendum.*

HOdierno die, Auditores, non unum aliquem Ciceronis locum, ſed plures illuſtrabo; quotcumque ſcilicet occurrent, qui in parte primi libri de Oratore, quem hactenus explicavi, comprehendantur. Ac mihi primum de Roſcio celeberrimo hiſtrione dicendum eſt; occurrit enim inſignis de Roſcio locus[i] Ciceronis,
qui non eſt omittendus, qui hæc verba
complectitur: *ſæpe enim ſoleo audire Ro-*
ſcium, quum ita dicat, ſe adhuc reperire diſci- 1
pulum, quem quidem probaret, potuiſſe nemi-
nem; non quò non eſſent quidam probabiles, ſed quia, ſi aliquid modò eſſet vitii, id ferre ipſe non poſſet; nihil eſt enim tam inſigne, nec tam ad diuturnitatem memoriæ ſtabile, quàm id, in quo aliquid offenderis; itaque ut ad hanc ſimilitudinem hujus hiſtrionis oratoriam laudem dirigamus, videtis ne, quàm nihil ab eo, niſi perfectè, nihil niſi cum ſummâ venuſtate fiat, nihil, niſi ita ut deceat, & uti omnes moveat, atque delectet; itaque hoc jamdiu eſt conſequutus, ut in quo quiſque artificio excelleret, is in ſuo genere Roſcius diceretur. Ad quem locum illuſtrandum de excellentiâ Roſcii dicam; nam mihi videtur oſtendiſſe Roſcius poſſe quolibet artificio, licèt humili, licèt tenui, nominis immortalitatem comparari; dummodo id artificium habeat aliquam ingenii ſignificationem; quid enim levius artificio hiſtrionum; de quo Cicero dixit[l]: *hiſtrionum levis ars, & ſcena declarat*; &[m] rurſus: *vide, inquit, in artificio, & operâ perquàm tenui, & levi quanto plus adhibeatur diligentiæ, quàm in hac re, quam conſtat eſſe maximam*; loquitur autem de artifi-
cio ſcenico: quid contemptius? certè hi- 2
ſtrioniam in artibus[n] turpibus numeratam
eſſe conſtat; & tamen Roſcius hiſtrio Ciceronis, & aliorum ſcriptis immortalibus eſt immortalitati commendatus. Cauſa tantæ claritatis fuit artificii præſtantia; cujus ego teſtem appello Feſtum[o] Pompejum, qui præſtantiſſimos quoſque in ſuis artibus, & diſciplinis Roſcios dicit appellatos; quòd Roſcius unus perfectus in arte ſcenicâ ſit judicatus; qui locus Pompeji cum loco Ciceronis conſonat, quem hodierno die explicamus; teſtem eumdem Ciceronem, qui in ſecundo de Oratore ſic ait; *quamquam ſoleo ſæpe mirari eorum impudentiam, qui agunt in ſcenâ geſtum ſpectante Roſcio; quis enim ſeſe commovere poteſt, cujus ille vitia non videat?* & pro Quinctio de Roſcio ſic loquitur: *quum cupidiùs inſtaret, homini pro amicitiâ familiariùs dixi; mihi videri ore duriſſimo eſſe, qui præſente eo geſtum agere co-*
nare-

[a] Macrobius Saturnal. libr. 1. cap. 16. [b] Quintil. Inſtit. Orator. libr. 12. cap. 2. [c] Plinius in Panegyr. Trajani. [d] D. Hieronym. Epiſt. 7. vel 57. ad Lætam. [e] Suetonius in Vitâ Galbæ capit. 14. [f] Seneca Epiſt. 118. [g] Quintilianus in Declam. vel quis alius Declamation. earum Auctor, & Senec. libr. 7. de Beneficiis cap. 28. [h] ff. libr. 1. tit. 13. de Officio Quæſtoris, Ulpianus in hunc loc. & Voſſius in Etymolog. in V. *Candidus*. [i] Cicero de Oratore libro 1. [l] Idem Cicer. ibid. [m] Idem ibid. [n] L. 2. §. ait prætor ff de his, qui notantur infamiâ, Vid. Gulielm. Budæum in Pandectas ad hanc legem, Vid. etiam l. 1. C. de Natural. Liber. libr. 5. tit. 27. & L. Si qua C. de Spectacul. libro 11. tit. 40. Lucianus in Icaromenipp. D. Auguſtin. de Civitate Dei libro 2. cap. 13. & Cornel. Nep. in Præfat. Vitar. excellent. Imperator. ſed aliter tradit Macrob. Saturn. libr. 3. cap. 14. prope finem. [o] Sext. Feſt. Pomp. in V. *Roſcii*.

naretur; qui verò cum ipſo contenderent, eos,
etiam ſi quid antea recti, aut venuſti habere
viſi ſunt, id amittere; & in Bruto: *volo*,
inquit, *hoc oratori contingat, ut quum &c. di-*
cturus ſit, ſignificetur a coronâ ſilentium, de-
inde crebræ aſſenſiones, multæ admirationes;
riſus quum velit, quum velit fletus, ut qui
hæc procul videat, etiamſi, quid agatur, ne-
ſciat, at placere tamen, & in ſcenâ eſſe Ro-
ſcium intelligat. Quæ extrema verba Cice-
3 ronis habent vim proverbii; quo uti poſ-
ſumus, quum ſignificare volumus aliquid
agi cum ſummâ gratiâ, cum ſummâ venu-
ſtate, cum ſummâ elegantiâ, & perfectio-
ne, ut [a] dicamus, *Roſcius eſt in ſcenâ*. Sed
quid ego dicta Ciceronis colligo, quibus
ars, & venuſtas in agendo Roſcii prædica-
tur, quum facta ſint argumento, quanti
Roſcium fecerit Cicero? Eſt memoriæ pro-
ditum, Auditores, Ciceronem [b] cum Ro-
ſcio certamen inſtituiſſe, quo ſolitus eſt
cum eo contendere, utrum eamdem ſen-
tentiam Cicero varietate majore exprime-
ret verbis, an geſtu, & pronunciatione
Roſcius; quo certamine [c] elatus hiſtrio
compoſuiſſe dicitur librum, quo hiſtrio-
niam cum eloquentiâ comparabat; ut mi-
nimè ſit mirum hoc loco, de quo agimus,
ad ſimilitudinem Roſcii oratoriam laudem
dirigi. Nec verò ſolus Cicero hujus Hi-
4 ſtrionis ingenio eſt, & venuſtate delectatus;
ſed etiam Sylla [d] Dictator ipſum anulo au-
reo donavit; quo inſigni ſenatus, & e-
queſter ordo a plebe diſtinguebatur; ſed
etiam populus Romanus, qui Roſcio ſine
gregalibus mercedem diurnam [e] mille de-
narios conſtituit; quam tamen Roſcio da-
ri ſolitam ludorum tantùm diebus [f] Budæ-
us arbitratur; quia Plinius [g] tradit Roſcii
mercedem annuam fuiſſe trecenta quin-
quagena, vel quingenta millia, ideſt au-
reorum, quibus utimur, octomillia, & ſep-
tingentoſquingentos, vel duodecim millia,
& quingentos; ſed Cicero [h] disertè pro-
nunciat Roſcium decem annis ſexagies me-
reri potuiſſe, niſi populo ſervire gratis vo-
luiſſet, & mercedem repudiaſſet; quæ ſum-
ma ſi in decem partes dividatur, ſingulæ
partes ſexcenta ſeſtertia, vel vigintiquin-
que talenta, nimirum quindecim millia au-
reorum; quæ merces annua Roſcio fuerit
a populo Romano conſtituta. Nec mirari
debetis, Auditores, tam immani pretio o-
peram ſuam locaſſe Roſcium, quum me-
moriæ proditum ſit Æſopum [i] tragœdum
ducenties filio morientem reliquiſſe. Tan-
ta autem fuit exiſtimatio Roſcii, ut Ci-
cero [l] populo Romano tamquam flagitium 5
objecerit, quod agente geſtum Roſcio tu-
multuatus fuerit. Hanc verò non modò a-
gendi venuſtate, ſed etiam integritate vitæ
collegerat, quippe innocentiâ fuit ſingu-
lari; teſtis eſt idem [m] Cicero, qui de Roſcio
ſic loquitur: *qui mediusfidius, audacter dico,*
plus fidei, quàm artis, plus veritatis, quàm
diſciplinæ poſſidet in ſe: quem populus Roma-
nus meliorem virum, quàm hiſtrionem eſſe ar-
bitratur; qui ita digniſſimus eſt ſcenâ propter
artificium, ut digniſſimus ſit Curiâ propter ab-
ſtinentiam; & paulo poſt: *eſt ne quiſquam*
omnium Mortalium, qui tibi purior, pruden-
tior, humanior, officioſior videatur? & pro Pu-
blio Quinctio ſic ait: *etenim quum artifex e-*
juſmodi ſit, ut ſolus dignus videatur eſſe, qui
in ſcenâ ſpectetur, tum vir ejuſmodi eſt, ut
ſolus dignus videatur, qui eò non accedat. An
hic ſit Roſcius, quem Catulus poëta dile-
xit, dubitari poteſt, qui perverſis oculis fu-
iſſe dicitur; de quo Q. Catuli elegantiſſi-
mum extat Epigramma:

Conſtiteram exorientem Auroram forte ſa-
lutans,
Quum ſubito a lævâ Roſcius exoritur.
Pace mihi liceat, Cæleſtes, dicere veſtrâ,
Mortalis viſu' eſt pulchrior eſſe Deo.

Hunc Quinctilianus [n] fuiſſe citatiorem tra-
dit, Æſopum graviorem, quia Roſcius au- 6
ctor comœdiarum, Æſopus tragœdiarum;
quapropter Horatius [o] dixit:

..... *ea quum reprehendere coner,*
Quæ gravis Æſopus, quæ doctus Roſcius egit:

Videtur tamen Roſcius, quamvis Antiquis
maximè probaretur, nec quiſquam ad ejus
gloriam acceſſerit, inventâ novâ agendi ra-
tione minus famæ fuiſſe conſequuturus;
nam Auctor [p] de cauſis corruptæ eloquen-
tiæ ſic ait. *Vulgus quoque aſſiſtentium, & af-*
fluens, & vagus auditor aſſuevit jam exigere
lætitiam, & pulchritudinem orationis; nec
magis perfert in judiciis triſtem, & impexam
antiquitatem, quàm ſi quis in ſcenâ Roſcii,
aut Turpionis Ambucii exprimere geſtus velit.
Sed de Roſcio ſatis; nunc occurrit alius 7
Ciceronis locus illuſtrandus, ubi ſic loqui-
tur [q] Cicero: *equidem te cum in dicendo*
ſemper putavi Deum, tum verò tibi numquam
eloquentiæ majorem tribui laudem, quàm hu-
manitatis; ubi adnotandum eſt præſtantiſ-
ſimos oratores vulgò ſuſpici conſueviſſe;
Homerus hujus rei teſtis locupletiſſimus
ſic [r] loquitur:

Ἄλλος μὲν γάρ τ' εἶδος ἀκιδνότερος πέλει ἀνήρ,
Ἀλλὰ

a Paulus Manut. in Adag. *Roſcius*. b Macrob. Sa-
turnal. libr. 3. cap. 14. c Macrob. ibid. d Idem
ibid. e Macrobius ibid. f Bud. de Aſs. libro 2.
g Plinius libr. 7. cap. 39. h Cicero pro Q. Roſc.
Comœdo. i Macrobius Saturn. libr. 3. cap. 14.
l Cicer. apud Macrob. ibid. m Cic. pro Q. Roſc.
Comœd. n Quintil. Inſt. Orat. l. 11. c. 3. o Ho-
rat. Epiſt. libr. 2. Ep. 1. ad Auguſtum. p Auctor
Dial. de cauſis corr. Eloq. n. 20. q Cic. de Orat.
libro 1. r Homer. Odyſs. Θ. v. 169.

Ἀλλὰ θεὸς μορφὴν ἔπεσι στέφει: οἱ δέ τ' ἐς αὐτὸν
Τερπόμενοι λεύσσουσιν: ὁ δ' ἀσφαλέως ἀγορεύει
Αἰδοῖ μειλιχίῃ, μετὰ δὲ πρέπει ἀγρομένοισιν,
Ἐρχόμενον δ' ἀνὰ ἄστυ, θεὸν ὣς, εἰσορόωσιν:

quos ita verſus interpretamur:

Aſt alius minùs ore nitet, vultuque decoro;
Sed Deus egregiis formam ſermonibus ornat;
Vulgus inhiant oculos captus dulcedine linguæ
Convertit; blando perfuſus at ille pudore
Fundit opes fundi, præcellit & omnibus unus,
Omnis turba Deum veluti miratur euntem.

Atque ego haud ſcio an hunc Homeri lo-
8 cum reſpexerit [a] Cicero, quum Craſſum dixit ſibi viſum in dicendo Deum; appellabant autem Antiqui Deum, quidquid excellit, quidquid eminet, quidquid admiratione dignum eſt; ſicut fœnum, quidquid humile, abjectum contemnendum; hinc [b] Cicero dixit omnes oratores præ Craſſo fœnum eſſe oportere; & Tibullus [c] ait:

Fabula nunc ille eſt; ſed cui ſua cura puella eſt,
Fabula ſit mavult, quàm ſine amore Deus.

Nam quidquid eſt homine melius Priſcis Deus habebatur; hinc Chryſippus apud Ciceronem a Deo Mundum effectum eſſe concludit; nam quum Mundus effici hominis ratione, & mente non poſſit, a quo effectus eſt Mundus, id homine melius eſſe fateamur, neceſſe eſt; quid autem homine melius, niſi Deus? Hine Græci Deos [d] τοὺς κρείττονας appellabant, hoc eſt *meliores*; exemplis, quæ multa poſſent afferri, ſuperſedeo, quia temporis anguſtiis cogor ſtudere brevitati; non igitur mirum Craſſum viſum eſſe in dicendo Deum, quum omnes ejus ætatis homines eloquentiâ ſuperaret. Eſt & alia cauſa, ſed quæ
9 nihil ad hunc locum pertinet, cur Antiqui Deos appellarent; qui magnum aliquod commodum attulerat, Deus dicebatur; hinc Cicero [e] Lentulum, qui ſauctor fuerat Ciceronis ab exilio revocandi, ſuæ ſalutis Deum vocat; & Lucretius Epicurum, quia animos hominum religione exolverat [f]:

Nam ſi, ut ipſa petit majeſtas cognita rerum,
Dicendum eſt, Deus ille fuit, Deus, inclyte Memmi;

& apud Terentium [g] paraſitus eum, qui victum ſuppeditat, putat habendum præſentem Deum:

Ea qui præbet, non tu hunc habeas planè præſentem Deum?

DISSERTATIO XCI.

Qua, quæ dicit Cicero locis ſuperiùs explicatis, quàm breviſſimè recenſentur.

Ingenium, an ars plus ad eloquentiam conferat. Cur mediocres oratores; & cauſidici audiantur; non verò poëtæ. Oratores magni initio pudore, ac timore corripiuntur. Cyrus non adeo, quæ dixerat, ſed ad ea, quæ non dixerat, æquales provocabat.

Quum Ciceronis locos, qui videbantur obſcuri, explicare conati ſimus, Auditores; quum quæſtiones, quas noſter Auctor attingit, expoſuerimus; quum de exercitationibus dicendi, quibus Veteres utebantur, dixerimus; ne quid notitiæ veſtræ ſubtrahamus, hodierno die ſententiam complectemur orationis, qua Craſſus hæc omnia explicavit. Affirmat igitur [h] Craſſus, neque prorſus repudiandam, neque 1
tanti faciendam artem, ut eâ contentam eſſe putemus eloquentiam; majora ea eſſe, quibus fretus orator ad dicendum debet accedere; plus quippe quàm artem, prodeſſe naturam; opus eſſe ingenio vel acerrimo, memoriâ firmiſſimâ, opus eſſe quadam formæ dignitate, linguæ ſolutione, non injocundo ſono vocis, concinno corporis motu, laterum firmitate; quibus ſi quis omnino careat, in oratorum numerum venire non poſſit; ad hæc autem inſerenda non ſatis eſſe artem exiſtimat; ex quibus effici videtur, artem ſine naturâ nihil, ſine arte plurimum valere naturam. Hic autem locus Ciceronis præbuit occaſionem Quinctiliano [i] quæſtionem proponendi, quâ quæritur, ars, an natura plus conferat ad eloquentiam; quam vir ille doctiſſimus ita ſolvit, ut dicat, ad mediocrem vim, facultatemque dicendi comparandam majus habere momentum naturam; ad ſummam eloquentiam plus artem prodeſſe, quàm naturam. Quod non de rhetoricis dumtaxat præceptis debet intelligi; quæ ſi quis a præceptore non acceperit, poſſit tamen obſervando rhetorum opera condiſcere; ſed de omnibus his, quibus ars, & doctrina dicendi continetur; de uſu ſcilicet, & exercitatione dicendi, de lectione ſcriptorum optimorum, de cognitione

[a] Cicer. de Orator. libr. 1. [b] Cicer. de Orat. libr. 2. [c] Tibull. Eleg. 3. libr. 2. [d] Cæl. Rhodig. Antiq. Lection. libr. 2. cap. 3. [e] Cicer. in Oratione poſt reditum in Senat. in princip. & in Orat. ad Quirites poſt reditum. [f] Lucret. de Natur. rerum libro 5. v. 7. [g] Terent. in Phormion. Act. 2. ſc. 2. [h] Craſſus apud Ciceron. de Orat. libr. 1. [i] Quintilian. Inſtit. Orat. libr. 2. cap. 19.

tione artium maximarum, in quibus omnibus ſi quis elaborarit, quidquid efficiet in dicendo, id magis arti, quàm naturæ debebitor. Nam ſi fingamus duos pari in-
1 genio præditos homines, eoque non vulgari, ſed excellenti, quorum alter & artis præcepta cognoverit, & oratorum ſummorum, eloquentiſſimorumque monumenta ſcriptorum multâ lectione contriverit, & nullum genus exercitationis prætermiſerit, & in maximis cauſis agendis ætatem conſumpſerit, & abundet ſcientiâ rerum plurimarum, & auxerit memoriam excolendo, nec geſtum, nec pronunciationem neglexerit; alter nullam unquam diſciplinam didicerit, nec ingenium dicendo exercoerit, nec legerit, aut audiverit ullos oratores, nec aliorum libros Auctorum evolverit, nec excoluerit memoriam, nec geſtus, aut pronunciationis artem didicerit; majus intervallom futorum arbitror inter illius doctiſſimi viri orationem, & hujus imperiti ſermonem, quàm inter ſermonem hujus, & cujuslibet e vulgo, qui naturali facultate duntaxat utatur; nam illius oratio nihil, aut certè parum aberit a ſummâ præſtantiâ; hujos multum infra mediocritatem ſermo conſiſtet. Quod ſi [a] Horatius in poëtis putat non minùs artem valere naturâ; ſic enim loquitur:

Naturâ fieret laudabile carmen, an arte,
Quæſitum eſt; ego nec ſtudium ſine divite venâ,
Nec rude quid proſit, video, ingenium; alterius ſic
Altera poſcit opem res, & conjurat amicè;

in oratoribus certè, in quibus ars plus poſſe, quàm in poëtis videtur, ars naturam præſtabit, dummodo non ſint ab ingenio deſtituti; nam qui ingenio prorſus caret, nec artis præſidium ſibi poteſt comparare. Sed ut ad Ciceronis [b] exponendam ſen-
3 tentiam revertamur, multo plures Cicero eos eſſe aſſeverat, qui non poſſint ad eloquentiam, quàm ad aliarum ſcientiam artium pervenire; quia in oratoribus plura, quàm in aliis artificibus, requiruntur; quorum ſi unum quidpiam deſit, omnino, etiam ſi abundet ingenium, nec ſtudium, nec ars dicendi deſideretur, nihil effici poſſet. Sed ne adoleſcentes ab eloquentiâ deterrere videatur, illud habere commodi confirmat oratoriam facultatem, quod oratores & ſi multum infra mediocritatem ſteterint, tamen & audiuntur, & illâ ipsâ facultate, quam conſequuti ſunt, quantulacumque ea fuerit, ſibi amicitias, & clientelas parant, & honores adipiſcuntur. Quare cenſet eos, qui ad ſummam eloquentiam poſſunt pervenire, non ſolùm adhortandos ad eloquentiæ ſtudium, ſed etiam impellendos; eos verò, qui quum omnia fecerint, in mediocres oratores videntur evaſuri, nec adhortandos, nec deterrendos; qui verò ad dicendum ſunt ineptiores, hos monendos, ut ad aliam artem ſe ſe applicent, eloquentiæ ſtudium relinquant. Quod
feciſſe Alabandenſem [c] Apollonium ſe- 4
runt; qui quamvis artem mercede doceret, quos videbat in oratorum numerum venire non poſſe, ad quamcumque facultatem idoneos putabat, ſolebat impellere. Nec enim permittendum, ut hi, qui ſummi oratores poſſunt evadere, careant tam divino bono, nec ut hi, qui proficere non poſſunt, fruſtra laborent; humanitatis autem eſſe non deterrere e ſtudio adoleſcentes, qui poſſunt in aliquâ mediocritate verſari; quum locus in foro ſit etiam mediocribus oratoribus. Cur autem oratores non boni interdum audiantur, actores fabularum non boni explodantur, eam cauſam eſſe aſſeverat, quòd actores voluptatis gratiâ duntaxat audiuntur, oratores non item; ſunt enim lites, ſunt judicia, quæ nos præbere cogunt aures etiam aliis oratoribus. Atque hæc cauſa eſt, cur mediocres etiam poëtas aſpernemur, cauſidicos non aſpernemur; idcirco Horatius [d] dixit:

...... *hoc tibi dictum*
Tolle memor, certis medium, & tolerabile rebus
Rectè concedi; conſultus juris, & actor
Cauſarum mediocris abeſt virtute diſerti
Meſſala, nec ſcit, quantum Caſcellius Aulus,
Sed tamen in pretio eſt; mediocribus eſſe poëtis
Non Dii, non homines, non conceſſere columnæ.

Sed Cicero magnis oratoribus non ſatis eſ- 5
ſe putat ab iis attentè audiri, qui neceſſariò audiunt; ſed elaborandum, ut ab iis libenter audiantur, qui nihil aliud petunt, quàm animi liberam oblectationem; dicentibus magnis oratoribus coronæ plauſus, & admirationes excitari oportere, quum volunt, lacrimas, quum volunt, riſum moveri. Illud etiam exiſtimat eſſe magni oratoris, initio dicendi commoveri, & affici quodam pudore, quod ſibi contingere ſolitum Cicero pro Ligario teſtatur, & Craſſum inducit de ſe prædicantem. Et ſanè Homerus Therſitem, quem loquacem magis, quàm eloquentem volebat intelligi, facit non cunctanter, & verecundè, ſed temere ad dicendum aggredientem; at Ulyſſem, quem Mortalium eloquentiſſimum fuiſſe prædicat, inducit, antequam oratio-

[a] Horat. in Arte Poetic. [b] Cicero de Oratore libr. 1. [c] Idem Cicero de Oratore libro prim. [d] Horatius in Arte Poëticâ.

rationem exordiatur, & cunctabundum, & dejectis in terram oculis, pudoris ſigna præſeferentem; verba clariſſimi poëtarum ſunt [a] hæc:

> Α'λλ' ὅτε δὴ πολύμητις ἀναΐξειεν Ο'δυσσεὺς
> Στάσκεν, ὑπαὶ δὲ ἴδεσκε κατὰ χθονὸς ὄμματα πήξας:
> Σκῆπτρον δ' οὔτ' ὀπίσω, οὔτε προπρηνὲς ἐνώμα
> Α'λλ' ἀστεμφὲς ἔχεσκεν, ἀΐδρεϊ φωτὶ ἐοικώς.

> *Aſt ubi conſilio ſurgebat dives Ulyſſes,*
> *Stabat, & intento figebat lumine terram,*
> *Nec retro ſceptrum regale, nec ante movebat;*
> *Uſque ſed immotum dextrâ retinebat, in ipſo*
> *Ut foret inſciti, quum ſic hæreret, imago.*

6 Quod [b] etiam Ovidius libro decimotertio maximi operis obſervat; qui Ajacem inducit nihil, antequam incipiat, cunctantem, ſed indignatione commotum continuò exclamantem; quod quidam imperiti hodieque faciunt, qui ſibi videntur eloquentes; qui nullum ornatum exordium exiſtimant, quod non ab aliquâ figurâ vehementi, & concitatâ ducatur; ut non orare, ſed inſanire videantur, quum principia ſedata eſſe debeant; at Ulyſſem paulum morantem [c], & terram intuentem, antequam orationis inducat exordium:

> .... *donec Laërtius Heros*
> *Aſtitit, atque oculos paulum tellure moratos*
> *Suſtulit ad proceres, expectatoque reſolvit*
> *Ora ſono; nec abeſt facundis gratia dictis.*

Atque hic pudor, timorque, quo magni oratores initio dicendi ſolent commoveri, ſi non adſit naturâ, ſicut adeſſe plerumque ſolet; tamen eſt ſimulandus, ut orator de auditorum judicio ſollicitus eſſe videatur, eoſque magni æſtimare; quos enim ſuſpicimus, eorum præſentiâ commovemur; præterea pudor comendat orationem, impudentia odioſam facit. Illud e-
7 tiam prudenter a Cicerone [d] præcipitur, ut nos noſtro modulo metiamur, & noſtras vires cognitas habeamus, nec ea conemur, quibus nos impares eſſe cognoſcimus. Cyrus, auctore [e] Xenophonte, quum apud Medos iis artibus erudiretur, quibus ingenia ad magnæ fortunæ cultum excitantur, non ad ea æquales provocabat, quæ optimè didiciſſet, ſed ea, quorum eſſet imperitus; ut quum vinci puderet, & riſum movere ſpectatoribus, acriùs animum intenderet, & paulatim eorum, quæ neſciebat, peritiam aſſequeretur. Atque id diſcentibus utiliſſimum eſt; ſed iis, qui non diſciplinæ cauſâ ſe exercent, ſed ſtudia ſua in lucem proferunt, & in verum certamen deſcendunt, non committendum, ut ea tentando, quæ conſequi non poſſunt, rideantur. Itaque oratores, qui ſunt idonei dulcibus affectibus commovendis, in his debent ſuas vires experiri; nec debent, ſi non ſunt apti, tentare, quomodo moveant vehementes illos, & concitatos: qui carent facetiis, & urbanitate debent jocis abſtinere; ne non tam eorum dicta, quàm ſtultitia rideatur, & ſtomachum magis, quàm riſum moveant: qui oratione ſcitâ, & ſubtili, non viribus, & nervis valent, non conari debent ſententias judicum per vim extorquere; in omnibuſque perpendendum [f],

> .... *quid ferre recuſent,*
> *Quid valeant humeri* ....

& iis, quæ habemus, utendum; quæ nobis natura negavit, iis prudenter abſtinendum eſt.

DISSERTATIO XCII.

Amore opus eſt iis, qui ad eloquentiam, & ceteras diſciplinas niti concupiſcunt.

Archimedes quum deprehendiſſet, quantum materiæ vilioris in aureâ coronâ Hieronis artifex immiſcuiſſet, nudus e balneo exiluit; & formis deſcribendis intentus eſt interemptus. Protogenes ſeptem annos, quibus Jalyſum pinxit, lupinis victitavit. Carneades veritatis ſtudio cibi, & potionis obliviſcebatur; adeo ut familiares cogerentur ingeſto in os alimento viri vitam ſuſtentare. Origenes Adamantii cognomen eſt adeptus ob ſtudiorum aſſiduitatem.

PErgam hodierno die, ſicut heſterno cœperam, explicare ea, quæ Cicero tradit his locis, de quibus hactenus loquuti ſumus. His, qui ad ſummam eloquentiæ gloriam niti concupiſcunt, Cicero [g] quemdam amoris ardorem cenſet aſſumendum; quod præceptum non utile ſolum dicendi ſtudioſis, verùm etiam omnibus, qui ad alicujus artis,

[a] Homer. Iliad. γ. v. 217. [b] Ovid. Metam. libro 13. fab. 1. in princ. [c] Ovid. ibid. v. 123. [d] Cic. de Orator. libr. 1. [e] Xenoph. de Cyri Inſtitution. libr. 1. [f] Horat. in Arte Poëtica. [g] Cicero de Oratore libro primo.

tis, & diſciplinæ præſtantiam affectant vi-
am; quid enim, præclarum, excellens e-
1 ximium ſine amore effici poteſt? omnes
artifices quicumque ſummam artis glo-
riam ſunt conſequuti, amore flagrarunt ar-
tificii, quod profitebantur. Quantum enim
ardorem fuiſſe putamus in Archimede ma-
thematicæ diſciplinæ, qui [a] quum rationem
deprehendendi inveniſſet, quantum mate-
riæ vilioris in aureâ coronâ Hieronis ar-
tifex immiſcuiſſet, nudus exiluit e balneo,
quum clamaret, *inveni, inveni*? qui quum
captis Syracuſis [b] in pulvere geometricas
formas deſcriberet, nec ruinâ Patriæ, nec
imminenti ſuo periculo eſt a ſtudio deter-
ritus; & occiſus eſt a milite ignorante,
quis eſſet, & nomen ejus fruſtra requiren-
te; quum Archimedes nec ſuum diſcrimen
videret, nec occupato animo audiret inter-
rogantem. Quantam diſcendi cupiditatem
2 in Solone [c] credimus exarſiſſe, qui quum
jam animam ageret, & aſſidentes lectulo
amici de re quapiam ſubmiſsâ voce diſpu-
tarent, rogavit, ut clariùs loquerentur, ſe-
que diſcentem mori cupere affirmavit?
quantum bellicæ virtutis [d] in Themiſto-
cle, cui ſomnum Milciadis trophæum ab-
rumpebat? quantum [e] in Thucydide ſtu-
dium Hiſtorici ſummi gloriam conſequen-
di; qui quum puer audiſſet Herodotum no-
vem Muſas recitantem, & illacrimavit de-
ſiderio, & tantum concepit ardorem, ut
numquam conquieverit, antequam parem
ſibi laudem compararit? [f] Protogenes,
quum Jalyſum pingeret, quod opus anno-
rum ſeptem ſpatio elaboravit, lupinis ma-
didis dicitur victitaſſe; quòd corpus ale-
rent, nec mentem onerarent, & obtun-
derent; quantus operis amor artifici fuit,
cujus conſummandi gratiâ ſummus artifex
omni epularum voluptate ſe ſe tamdiu ab-
dicavit? Carneades indagandæ veritatis tan-
3 to ſtudio tenebatur, ut in contemplatione
rerum [g] occupatum cibi, & potionis caperet
oblivio; & ejus amici, & familiares coge-
rentur ingeſto in os alimento viri vitam ſu-
ſtentare. Origines tanto amore ſtudiorum,
quibus a puero deditus fuerat, exarſit, ut
labores, quos pertulit, fide majores eſſe
videantur; quod [h] Adamantii cognomen,
quod adeptus eſt, apertè declarat. Nullus
denique magnus vir in ullâ diſciplinâ excel-
lentem eſt gloriam conſequutus, qui non
animo ardorem quemdam amoris conce-
perit. Ideo Athenienſes [i] primam Amo-
ri aram in Academiâ dedicarunt; ut ibi 4
Amor coleretur, ubi ſtudia diſciplinarum
celebrabantur; quibus amor inprimis eſt
neceſſarius. Nam licèt non me fugiat
Charmum [l] Athenienſem, quum amaret
adoleſcentulum, ſuis deliciis potitum, ut
Amori ſe gratum oſtenderet, hanc aram
ſtatuiſſe; tamen nihil prohibet hanc a
Charmo conſtitutam, ut eſſet & ſuarum vo-
luptatum monimentum, documentumque,
quo, quid ad diſciplinas maximè proſit,
doceremur. Neque enim Athenienſes in
tam celebri loco ſiviſſent collocari, ſi li-
bidinum teſtem eſſe crediḍiſſent, & non
honeſti amoris, & virtutis incitamentum;
neque ibi tam petulantis intemperantiæ
memoriam extare voluiſſent, ubi propter
loci ſanctitatem, ne effusè quidem [m] ridere,
Æliano teſte, concedebant. Sed profectò
conſentaneum judicarunt ibi Amorem co-
li, ubi diſciplinæ colebantur, quæ ſine a-
moris ardore frigent, & obſoleſcunt; ni-
ſi enim ames artem, artificio præſtare non
poſſis. Qui ſe cupiunt ſcientiâ ceteris e-
minere, omnem lapidem movere debent,
nihil intentatum relinquere; quàm igitur
amore eſt ipſis opus, quem *παντὸς ἔργου ἐπι-
χειρητὴν* doctiſſimi viri appellarunt; quòd
omnia aggrediatur, numquam conquieſcat,
priuſquam id, quod concupivit, aſſequa-
tur; nihil aſperum, nihil arduum ducat,
nullo labore, nullo periculo deterreatur?
Quod ſi opus eſt incenſo ſtudio, & cupi-
ditate diſcendi ad alias diſciplinas, quanto
magis erit opus ad dicendi facultatem com- 5
parandam, quæ propter magnitudinem
plus operæ, ſtudiique deſiderat? Nec verò
ſtudium prodeſt diſciplinæ, ſi viam neſcia-
mus, quæ ad eam ducat; quapropter præ-
cepta dicendi haudquaquam negligenda.
Hic ſummatim tradit ea, quæ rhetores de
arte præceperunt, officium eſſe, & munus
oratoris dicere appoſitè [n] ad perſuaden-
dum; omnem orationem haberi, vel de
infinitæ rei quæſtione, quæ nullis certis
perſonis continetur, vel de re, quæ certis
perſonis definitur; illam Theſin [o] Græci
vocant, Cicero propoſitum poſſe nomina-
ri ait; hanc Hypotheſin, Cicero cauſam
appel-

[a] Vitruvius. libr. 9. capit. 3. hoc Hieroni accidiſſe confirmat, Proclus autem libr. 2. cap. 3. Geloni Regi. [b] Valerius Maxim. libr. 8. cap. 7. & Tit. Livius libr. 25. [c] Valerius Maxim. libr. 8. cap. 7. [d] Plutarchus, & Cornelius Nep. in Vitâ Themiſtoclis. [e] Suidas in V. Θουκυδίδης, Marcellin. in Vit. Thucydidis, & Photius in Bibliothec. codic. 60. [f] Plinius libr. 35. cap. 10. Natur. Hiſtor. & Aul. Gellius libr. 15. cap. 31. [g] Valer. Maxim. libr. 8. cap. 7. [h] Suidas in V. Ὠριγένης, Phot. in Biblioth. cod. 118. & 231. Epiph. Hær. 64. cap. 73. & D. Hieronymus ad Paulam Epiſt. 29. Edit. Pariſienſis 1706. [i] Pauſanias in Atticis, ſive libro 1. [l] Idem Pauſan. ibid. [m] Ælianus Var. Hiſtor. libr. 3. cap. 35. [n] Cicero de Oratore libro 1. & Quintilianus Inſtit. Orator. libro 2. cap 15. [o] Vid. Diſſertat. LXXXIV. in Ciceron. num. 7. & Cicer. in Topicis ad Trebat. & in Oratore ad Marcum Brutum.

appellavit. Illius exemplum poteſt eſſe ea
6 quæſtio, quæ quæritur, an liceat civem in-
demnatum aliquando occidere; hujus ea,
quæ diſputatur, an jure Cajum Gracchum
Reipublicæ ſtatum labefactantem Opimius
Conſul occiderit; nam illic nulla perſona
deſignatur, hic Lucius Opimius Conſul.
Cicero[a] tamen alibi hanc rhetorum diviſio-
nem reprehendit, & affirmat omnem Hy-
potheſin ad Theſin revocari, quod eſt ve-
rum; nam quum diſceptatur, an jure Grac-
chum Opimius interfecerit, ſimul id quæri-
tur, an aliquis, qui gerat ſummum magiſtra-
tum, jure poſſit ea molientem civem, quæ
perniciem Reipublicæ ſunt allatura, truci-
dare; quapropter non de Opimio ſolùm,
ſed de univerſo genere diſputatur; ſed
præcepta rhetorum non ſunt ad ſeveriſ-
ſimas philoſophorum leges exigenda. Pu-
tat autem Cicero eas orationes, quæ ab 7
Hypotheſi ad Theſin crebrò revocantur,
hoc eſt, quæ locis communibus abundant,
eſſe ornatiſſimas, eo quod, quum de uni-
verſo genere quæritur, latiùs, & lætius ex-
patietur oratio, quàm quum ad certas per-
ſonas deducitur, & in anguſtum cogitur.
In omni verò quæſtione, ſive infinita, ſive
certis perſonis, & temporibus cirɾumcluſâ
vel quæri, factum ne ſit, an contra; vel
quale ſit id, quod factum fateamur, aut quo
nomine ſit appellandum; exempli gratiâ,
quum Cicero defendit Roſcium Ameri-
num[b] negat a Roſcio parricidiam, cujus
reus arcaſſebatur, eſſe commiſſum.

Finis Tomi Secundi.

A U-

[a] Cicer. in Topicis ad Trebat. & in Orator. ad Marcum Brutum. [b] Idem Cic. in Oratione pro Sexto Roſcio Amerino.

AUCTORES

Poſt Operis editionem reperti, quibus ea, quæ in Diſſertationibus traduntur, confirmantur.

IN ANTHOLOGIAM.

DIſsertatio II. pag. 4. litt. *f.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Inus dolores.*

Litt. *i.* Adde Petr. Fabr. Agoniſt. libr. 1. cap. 16. paulo poſt initium, & libro 2 cap. 23. circa medium, Vid. Diſs. 5. in Anthol. pag. 11. litt. *b.*

Litt. *n.* Adde Petr. Fabr. Agon. ſive de Re Athlet. libr. 2. cap. 16. in princip.

Litt. *o.* Adde Pind. Olymp. Od. 2. verſ. 5. & Od. 10. v. 30.

Num. 4. *qui fuit unus ex Idæis Dactylis* Lil. Greg. Gyr. de Deis Gent. Synt. 1. pag. 24. verſ. 17. & Syntagm. 10. pagin. 319. verſ. 12. Vid. Diſs. 7. in Anthologiam n. 7. & Diſs. 8. in Anth. num. 5.

Num. 4 *Quòd fratres Curetes quinque fuerint* Gyrald de Deis Gent. ſyntagm. 1. pag. 24. verſ. 16. in Edit. Baſil.

Num. 6. *victores oleaſtro coronabantur* Petr. Fab. Agoniſticon, ſive de Re Athleticâ libro 2. cap 23. in princip.

Pag. 5. litt. *f.* Adde Petr. Fabr. Agoniſt. libro 1. cap. 4. paulo poſt principium, & cap. 25. in not. marginal. litt. c. pag. 86. editionis Lugdun. Anni 1592.

Litt. *h.* Adde Petr. Fabr. ibidem.

Num. 8. *hoc Leophron victor* Petr. Fab. ibid.

Num. 8. *hoc Empedocles ipſe philoſophus* Petrus Fab. ibid.

Num. 10. *Neque verò certamina curſus improbentur* Petrus Fab. de Re Athlet. libro 1. cap. 2.

Pag. 6. litt. *b.* Adde Petr. Fab. Agon. libr. 1. cap. 2. & libro 3. c. 1. circa medium, & Diſs. 12. in Anthol. num. 7.

Litt. *i.* Adde Plin. libr. 16. cap. 4. circa medium, Angel. Polit. in Miſcellan. capit. 99. Petr. Fabr. Agoniſtic. libro 2. capit. 10. in princip.

Diſsertatio III. pag. 7. litt. *e.* Adde Cic. de Divinat. libro 2.

Num. 7. *Initio nihil aliud fuiſſe Pythia, niſi certamen poëtarum* Petr. Faber de Re Athlet. libro 1. cap. 24. in princ.

Num. 8. *Stephanites* Petr. Fab. libro 2. cap. 9. in principio, & cap. 16. prope finem de Re Athleticâ.

Diſſertat. IV. n. 2. *in honorem Palæmonis* Paul. Manut. in Adag. *Inus dolores.*

Num. 2. *in Iſthmiis Melicertam* Petr. Fab. Agoniſt. libr. 1. cap. 16. paulo poſt init.

Pag. 10. litt. *g.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Non eſt cujuslibet Corinthum appellere.*

Litt. *i.* Adde Petr. Fabr. de Re Athletic. libro 2. cap. 15. in fine.

Diſſertatio V. num. 2. *Palæmoni Iſthmiorum certamen ſacrum eſſe confirmat* Paul. Manut. in Adag. *Inus dolores.*

Pag. 11. litt. *d.* Adde Petr. Fabr. Agoniſt. libr. 1. cap. 16. paulo poſt initium.

Litt. *g.* Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 2. cap. 23. in fine, & Diſſ. 6. in Anthologiam num. 2.

Litt. *h.* Adde Petr. Fabr. libr. 1. c. 16. paulo poſt initium, & libro 2. cap. 23. circa medium, Vid. Diſſert. 3. in Antholog. pag. 4. litt. *i.*

Pag. 11. litt. *l.* Adde Petr. Fabr. Agoniſt. libro 1. cap. 17. in medio.

Num. 4. *Iſthmios ludos Neptuni Trieteridem vocat* Petr. Faber libro 2. cap. 23. de Re Athleticâ.

Pag. 11. litt. *o.* Adde Petr. Fabr. Agoniſt. libro 2. cap. 23.

Litt. *p.* Adde Petr. Fabr. ibidem.

Pag. 12. litt. *a.* Adde Petr. Fabr. ibid.

Litt. *b.* Adde Gyrald de Deis Gent. ſyntagmat. 19. pag. 513. verſ. 90.

Diſ-

Digitized by Google

Diſſertatio VI. pag. 13. litt. *a.* Adde Petr. Fabr. Agoniſt. libr. 2. cap. 23. in fine.

Num. 1. *hæc ex apio viridi conſtabat* Petr. Fab. libr. 2. cap. 23. de Re Athleticâ.

Num. 2. *Jovi ſacravit* Petr. Fab. ibid. Diſſ. 5. in Antholog. num. 2.

Num. 2. *ſed e Lunâ cecidiſſe* Epimenides Apud Ælian. Hiſt. Anim. l. 12. cap. 7.

Pag. 14. litt. *m.* Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libro 2. cap. 19. in princip. & Diſs. 37. in Thucydidem num. 8.

Num. 9. *Equum Sejanum* Vid. Paul. Man. in Adag. *Equus Sejanus*.

Pag. 14. litt. *u.* Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libro 2. cap. 28. prope finem.

Num. 10. *ſtatuis donatos equos victores accepimus* Petr. Fab. ibidem.

Num. 10. *ætate confectis* Petr. Fab. ibid.

Num. 11. *curſores, hoc eſt Stadiodromi in annis recenſendis memorabantur* Petrus Fab. Agoniſt. libr. 3. cap. 23. prope finem.

Num. 12. *certamina curſus in Olympicis ludis priuſquam alia ſunt inſtituta, & omnium ſunt vetuſtiſſima* Petr. Fab. libr. 2. cap. 23. in princip. de Re Athlet.

Pag. 15. litt. *d.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Herculis ædem mulier non intrat*.

Litt. *f.* Adde Petr. Fabr. de Re Athlet. libro 1. cap. 2. Vid. Diſs. 15. in Thucyd. num. 10.

Litt. *g.* Adde Hieronym. Mercor. de Arte Gymnaſt. libr. 1. cap. 15. in fine.

Litt. *h.* Adde Mercurial. ibidem.

Num. 14. *ſe ſe Argis oriundum eſſe probare coactus fuit* Petr. Fab. Agoniſtic. libro 3. cap. 12. prope finem.

Num. 15. *ſed eorum Patria coronabantur* Plin. libr. 16. cap. 4. prope med. Petr. Fab. Agoniſtic. libr. 1. cap. 2. in princ. & libr. 2. cap. 14. circa medium.

Pag. 15. litt. *r.* Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libro 2. cap. 16. in principio.

Pag. 16. litt. *m.* Adde Petr. Fabr. Agoniſt. libro 1. cap. 9. in not. margin. pag. 32. litt. B. in Edit. Lugdun. ann. 1592. Hieron. Mercur. de Arte Gymnaſt. libr. 3. capit. 5. & libr. 6. capit. 3. in princip. Eraſm. in Adag. Chiliad. 1. Cent. 9. Adag. 94.

Diſſertatio VII. pag. 16. litt. *n.* Adde Paulum Manut. in Adag. *Jovis Germen*, & in Adag. *Neptuni, ſive maris filii*.

Pag. 17. litt. *b.* Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 1. cap. 13. circa medium, & in not. marginal. litt. C. pag. 44. edition. Lugd. Anni 1592. & cap. 16. prope fin.

Pag. 18. litt. *o.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Alter Hercules*.

Num. 7. *Tertius ex Ideis Dactylis* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. pag. 24. verſ. 17. & Syntagm. 10. pagin. 319. verſ. 12. Vide Diſſert. 8. in Anthol. num. 5.

Pag. 18. litt. *q.* Adde Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 24. in princip.

Pag. 19. litt. *l.* Adde Polit. in Miſcell. c. 12.

Litt. *r.* Adde Paulum Manium in Adag. *Mercurii catena* Petr. Fabr. Agoniſt. libro 1. cap. 17. & Lil. Gregor. Gyrald. de Deis Gent. Syntagmat. 10. pagin. 318. verſ. 40.

Diſſertatio VIII. pag. 20. litt. *b.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Alter Hercules*.

Litt. *i.* Adde Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 12. in medio.

Litt. *p.* Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 1. cap. 17. in medio, Gyrald. de Deis Gent. Synt. 10. pag. 316. verſ. 50. & Julianum Imperator. Orat. 6. Vide Diſſertat. 8. in Anthologiam num. 7.

Pag. 21. litt. *b.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Mercurii catena*.

Litt. *i.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. pag 24. verſ. 17. & Syntagmat. 10. pag. 319. verſ. 12. Vide Diſſert. 7. in Antholog. num. 7.

Num. 7. *quum conſtet aliquem Herculem philoſophum, & ſapientem fuiſſe* Gyraldus de Deis Gent. Syntagm. 10. pagin. 316. verſ. 50. Vid. Diſſ. 8. in Anth. n. 2.

Num. 7. *Callimachus dicere ſolebat, magnum librum, magnum malum eſſe* Athen. libr. 3. cap. 1. Callim. In Fragmentis a Richardo Bentl. collectis fragment. 359.

Diſſertatio IX. num. 2. *conſtat Herculem aliquem voluptatum ſtudioſum fuiſſe* Macrob. Saturnal. libr. 5. cap. 2.

Pag. 22. litt. *g.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Herculani lecti*.

Litt. *i.* Adde Paulum Manutium in Adag. *Hercules hoſpitatur*; & in Adag. *Larus*.

Litt. *l.* Adde Paul. Manut. iiſdem locis.

Num. 3. *Herculem convivio excipit* Paulus Manut. in Adag. *Hercules hoſpitatur*.

Pag. 23. litt. *c.* Adde Paul. Man. in Ad. *Non decet Principem ſolidam dormire noctem*.

Num. 7. *Alexicacon appellabant* Gyrald. de Deis Gent. Syntagmat. 10. de Hercul. pag. 322. verſ. 33.

Num. 8. *ac Thuron, antequam Mars vocaretur, appellatum* Paulus Manut. in Adag. *Thurium lema*.

Num. 9. *quo maximè modo Herculi ſacra fiebant* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 17. pag. 521. verſ. 23.

Pag. 24. litt. *g.* Adde Hieron. Mercur. de Art. Gymnaſt. libr. 3. cap. 3. circa med. & Diſſ. 24. in Euripid. pag. 464. litt. *d.*

Litt. *h.* Adde Gyrald. ibid. v. 25.

Litt. *l.* Adde Gyrald. Ibid. verſ. 28.

Litt. *m.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Herculis Ædem mulier non intrat* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 17. pag. 521. v. 42.

Num. 10. *ejiciebantur autem ex Urbe canes, quo tempore Herculi ſacrificia publicè fiebant*

bant Gyrald. de Deis Gent. Syntagmat. 17. pag. 521. verſ. 29.

Pag. 24. litt. *o*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Herculis quæſtus* Gyrald. Syntagmat. 17. pag. 521. verſ. 30. de Deis Gent.

Diſſertatio X. pag. 25. litt. *h*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Orci Galea*.

Litt. *l*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Gorgonem Perſeus aggreditur*, & in Adag. *Tamquam Gorgone conſpectâ*.

Litt. *o*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Sardanapalus*.

Litt. *p*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Ne crepitu quidem digiti dignum*.

Num. 5. *carceres in principio ſtadii, utrique fuiſſe loco tabulatis concluſo* Petr. Fab. libr. 2. c. 7. in med. de Re Athleticâ.

Num. 6. *vel* βαλβὶς dicitur Petr. Fab. Agoniſt. libr. 2. cap. 7. circa med. & cap. 34. prope med. & Diſſ. 20. in Cicer. num. 8.

Pag. 26. litt. *f*. Adde Paul. Manut. in Adag. *A lineâ incipere*.

Pag. 28. litt. *g*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 7. pag. 214. verſ. 34. Vid. Diſſert. 38. in Thucyd. num. 6.

Litt. *h*. Adde Gyrald. ibid. pag. 215. v. 9.

Num. 14. *Siculi Libyſtinum Apollinem ſunt eximiâ religione venerati* Macrob. Saturnal. libro 1. capit. 17. Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 7. de Apolline pag. 216. verſ. 2.

Pag. 28. litt. *l*. Adde Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 17. Gyrald. Syntagm. 7. pag. 214. verſ. 38. de Deis Gent.

Num. 15. *Homerus frequenter eos, qui morbo affecti deceſſerunt, a Dianâ tradit eſſe vulneratos* Homer. Odyſſ. Λ. verſ. 171. & O. v. 409.

Pag. 29. litt. *d*. Adde Gyr. de Deis Gent. Syntagm. 2. de Jove pag. 95. v. 22.

Pag. 30. num. 29. litt. *a*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 2. de Jove pagin. 98. verſ. 47.

Num. 29. *exemplum ſumere oporteret & Reges terrarum* Paul. Manut. in Adag. *Aut Regem, aut fatuum naſci oportere*.

Diſſertatio XI. pag. 32. litt. *a*. Adde Paulum Manut. in Adag. *Abiit & taurus in ſilvam*.

Litt. *e*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 12. de Dianâ pag. 358. verſ. 48.

Litt. *g*. Adde Gyrald. ibid. pagin. 359. verſ. 29. & 31.

Num. 2. *carmen in victoriam compoſitum* Petrus Fab. Agoniſtic. libr. 1. cap. 29. circa med. & libr. 2. c. 21. circa med.

Pag. 33. litt. *p*. Adde Dempſter. ad Roſin. libr. 2. cap. 8. de Sole, & Lunâ in princip. Vid. Diſſert. 2. in Euripid. num. 6. & Diſſ. 3. in Eurip. num. 6.

Litt. *q*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Endymionis ſomnum dormis*.

Pag. 34. litt. *d*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Titanicus aſpectus*.

Litt. *i*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Parturient montes, naſcetur ridiculus mus*.

Diſſertatio XII. pag. 35. litt. *n*. Adde Mercur. de Arte Gymnaſt. libr. 2. cap. 9. in fine.

Litt. *a*. Adde Paulum Man. in Adag. *Dares Entellum provocas*.

Pag. 36. litt. *e*. Adde Mercur. de Art. Gymnaſticâ libr. 1. cap. 15. in princ.

Num. 5. *a Venere abſtinerent* Mercur. ibid. prope finem.

Pag. 36. litt. *i*. Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libro 3. capit. 1. circa med. & cap. 3. in princip. Hieronymum Mercurial. libro 1. cap. 15. circa princip. de Arte Gymnaſticâ.

Litt. *m*. Adde Mercur. ibid. in fin.

Num. 7. *a nobiliſſimis Medicorum improbatur* Petr. Fab. libro 1. cap. 2. & libr. 3. cap. 1. circa med. de Re Athletic. Vide Diſſ. 2. in Antholog. num. 10.

Diſſertatio XIII. pag. 37. litt. *b*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Nihil ad Bacchum*.

Litt. *n*. Adde Paul. Man. in Adag. *Aquam bibens nihil boni paries*.

Pag. 38. litt. *a*. Adde Gulielm. Budæum in Pandect. ad L. Athletas.

Litt. *b*. Adde Plin. Naturalis Hiſtoriæ libr. 7. cap. 29.

Litt. *m*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Muſicam docet amor*.

Diſſertatio XIV. pag. 41. litt. *b*. Adde Paulum Man. in Adag. *Perdidiſti vinum infuſâ aquâ*.

Litt. *c*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Lucernam olet*.

Litt. *d*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 8. pag. 275. verſ. 48. ſed Paul. Manut. in Adag. *Perdidiſti vinum infuſâ aquâ*, tribuit hoc Staphilio.

Diſſertatio XV. num. 1. *quo frequenter ſunt præditæ mulieres* Paul. Manut. in Adag. *Feminâ nihil peſtilentius*, & in Adag. *Qui non litigat, cælebs eſt*.

Num. 2. *præſertim quum inciderit in ingenium malum, pravumque, quo frequenter ſunt præditæ mulieres* Homerus Odyſs. Λ. verſ. 426.

Pag. 42. litt. *h*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Ignis, mare, mulier, tria mala*.

Num. 4. *quòd omnium Deorum donis eſſet ornata, Pandoram appellarunt* Paul. Manut. in Adag. *Malo accepto ſtultus ſapit*.

Pag. 43. litt. *a*. Adde Paul. Manut. ibid.

Litt. *h*. Adde Paul. Manut. ibid.

Litt. *o*. Adde Pindarum Iſthmior. Od. 8. verſu 69. Qui Themidem, non Prometheum vaticinatum eſſe tradit.

Litt. *q*. Adde Lilium Gregorium Gyrald. de Annis, & Menſibus pag. 140. in princip. in Edit. Baſil. anni 1541. Dempſter.

Digitized by Google

ad Roſin. libr. 2. cap. 11. de Cerere Paul. Man. in Adag. *Curſu lampada trado*, Vid. Diſſert. 17. in Thucyd. num. 2.

Num. 8. *Virum quippe cutis exurere* Paulus Man. in Adag. *Qui non litigat, cælebs eſt*.

Num. 9. *inſuperabilem exercitum fore, qui ex amatis, & amantibus conſtaret* Plato in Conviv. ferè in princip. Xenophon in Conviv. Athen. libr. 5. cap. 17.

Pag. 44. litt. *l*. Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 1. cap. 27. in fine.

Pag. 45. litt. *b*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Qui non litigat, cælebs eſt*.

Num. 12. *bonarum quoque eſt moleſta ſocietas* Paul. Manut. ibid.

Num. 12. *garrulitas, & loquacitas* Paul. Manut. in Adag. *Una clamore Neadas ſuperat*.

Pag. 45. litt. *b*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Cribro aquam haurire*.

Pag. 47. litt. *b*. Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 3. cap. 12. in princip.

Num. 24. *ut non ſine ratione poëtæ finxiſſe videantur Martem a Junone ſine viri operâ eſſe procreatum* Gyraldus de Deis Gent. Syntagm. 10. pag. 306. v. 52.

Diſſertatio XVII. pag. 52. litt. *b*. Adde Hieronym. Mercurial. de Arte Gymnaſticâ libr. 2. cap. 6. prope finem.

Num. 2. *Pyrrhicham ſaltationem* Paul. Manut. in Ad. *Camelus Pyrrhicam didicerit*.

Pag. 53. litt. *g*. Adde Macrob. Saturnal. libr. 3. cap. 14.

Num. 6. *hiſtrio librum conſcripſit* Macrob. Saturnal. ibid.

Pag. 53. litt. *i*. Adde Dempſter. ad Roſin. libr. 4. cap. 4. pag. 161. Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 9. licèt de Mundo agat.

Litt. *l*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 1. pag. 39. verſ. 14.

Litt. *m*. Adde Gyrald. ibid. v. 13.

Diſſertatio XVIII. pag. 55. litt. *a*. Adde Roſin. libr. 3. cap. 20. de Saliis Palatinis.

Num. 3. *Saltatores appellabantur cynædi* Paul. Manut. in Adag. *Spongiâ mollior*.

Num 3. *L. Licinius Craſſus ejus Craſſi filius, qui a Parthis eſt interemptus* Macrob. Saturnal. libr. 3. cap. 14. in fin.

Diſſertatio XIX. pag. 57. litt. *c*. Adde Dempſterum ad Roſin. libr. 1. de Templo D. Julii, & Venere Anadyomene pag. 36.

Num. 3. *Ceſtum, quo amabilitas* Paul. Man. in Adag. *Ceſtum habent Veneris*.

Num. 4. *quæ Aſtarte vocatur* Gyraldus de Deis Gent. Syntagm. 1. de Deis Topicis pag. 64. verſ. 9. & Syntagm. 13. pag. 376. verſ. 52.

Diſſertatio XXI. num. 6. *varietas* Paul. Manut. in Adag. *Jucunda viciſſitudo rerum*.

Diſſertatio XXII. pag. 63. litt. *i*. Adde Ælian. de Animal. libr. 8. cap. 3.

Pag. 64. litt. *g*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 7. pag. 237. verſ. 40. Dempſt. ad Roſin. libr. 2. cap. 7. de Apollin. cognomin. & Oraculis pag. 86. Vide Diſſ. 41. in Virgil. num. 16.

Num. 7. *Dipolia appellabant* Gyraldus de Deis Gent. Syntagm. 2. de Jove pagin. 102. verſ. 19. & Syntagm. 17. pag. 477. verſ. 46.

Num. 8. *ea ſacra Buphonia ſunt appellata* Gyraldus de Deis Gent. Syntagm. 17. pag. 477. verſ. 37.

Pag. 64. litt. *f*. Adde Gyrald. ibid. v. 38.

Num. 8 *Jovis Poliei* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 2. de Jove pag. 102. verſ. 19. & Syntagm. 17 pag. 477. verſ. 38. 39. 46.

Diſſertatio XXIII. num. 4. *Oraculum editum Sybaritis* Paul. Manut. in Adag. *Sybaritica calamitas*.

Pag. 67. litt. *f*. Adde Juſt. Lipſium Phyſiologiæ Stoicorum libr. 3. diſſ. 14.

Diſſertatio XXIV. pag. 69. litt. *i*. Adde Dempſterum ad Roſin. libr. 10. capit. 29. de Triumphis pag. 420.

Pag. 70. litt. *c*. Adde Juſtum Lipſium Phyſiologiæ Stoic. libr. 1. diſſ. 19. paulo poſt princip. Paul. Manut. in Adag. *Jovem lapidem jurare*. Eraſm. in Adag. Chiliad. 2. Cent. 6. Adag. 33.

Litt. *i*. Adde Dempſterum ad Roſin. libro 3. cap. 18. de Apotheoſi Imperator. Roman.

Diſſertatio XXV. pag. 72. litt. *b*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Proletarius ſcriptor*.

Diſſertatio XXVI. numer. 3. *poſt Telchinas* Paul. Manut. in Adag. *Novi Simonem, & Simon me*.

Num. 3. *quòd Telchines ipſam habitarent* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. pag. 23. verſ. 40. & pag. 24. verſ. 1.

Pag. 74. litt. *s*. Adde Dempſterum ad Roſin. libr. 10. cap. 29. de Signis militaribus pag. 437.

Litt. *x*. Adde Dempſter. ibid.

Litt. *y*. Adde Dempſterum ibid.

Diſſertatio XXVII. pag. 75. litt. *b*. Adde Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 11.

Litt. *i*. Adde Macrob. in Somn. Scipion. libr. 1. cap. 10. & 11.

Diſſertatio XXIX. pag. 79. litt. *m*. Adde Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 12.

Pag. 80. litt. *f*. Adde Polit. in Miſcell. cap. 5. Paul. Manut. in Adag. *Durei equi ſpeciem præfert*.

Diſſertatio XXX. pag. 82. litt. *e*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Ne crepitu quidem digiti dignum*, & in Adag. *Sardanapalus*.

Diſſertat. XXXI. pag. 83. litt. *b*. Adde Senec. Epiſt. 92. in fin.

Litt. *e*. Adde Roſin. Antiq. Roman. libr. 4. de Dieb. Feſt. non ſtat. aut cert. temp. celebr. cap. 17. de Novendiali Sacro.

Pag. 84. litt. *b*. Adde Paul. Man. in Adag. *A Fabis abſtineto* prope finem.

Diſ-

Digitized by Google

Diſſertatio XXXII. num. 1. *hæc vita, quam vivimus, mors quædam* Macr. in Somn. Scipion. libr. 1. cap. 11.

Pag. 85. litter. *b.* Adde Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 10.

Num. 2. verſus Græcus eſt in Anthologiâ libr. 1. Convivalium jocorum Epigr. 3.

Pag. 85. litt. *f.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Sanguis, & anima.*

Pag. 87. litt. *d.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Donate.*

Diſſertatio XXXIII. num. 2. *Cæcus, & claudus fingitur* Paul. Manut. in Adag. *Paupertas ſapientiam ſortita eſt.*

Diſſertatio XXXIV. num. 2. *Alexander ille Macedo, qui inter ſpolia Darii Regis Perſarum quum ſcrinium cepiſſet unguenti auro, gemmiſque, & margaritis pretioſum, varios ejus uſus amicis demonſtrantibus, quòd tæderet unguenti bellatorem, & militiâ ſordidum, immò, inquit, Homeri librorum cuſtodiæ detur* Plin. Nat. Hiſtor. libr. 7. cap. 29. & libr. 13. cap. 1. in principio.

Pag. 91. litt. *p.* Adde Hieron. Mercur. de Arte Gymnaſticâ libr. 1. capit. 10. in princip.

Diſſert. XXXV. num. 1. *Coronas ab Antiquis ad convivia, voluptatemque tranſlatas* Paul. Manut. in Adag. *Coronam quidem geſtans, cæterùm ſiti perditus.*

Pag. 92. litt. *b.* Adde Mercurial. de Arte Gymnaſtic. libr. 1. cap. 11. circa med.

Diſſ. XXXVI. pag 95. litt. *f.* Adde Paul. Man. in Adag. *Ogygia mala*, Vid. Diſſert. 5. in Thucydidem pag. 238. litt. *c.*

Num. 5. *Cererem non aliam eſſe, quàm Lunam.* Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 12. circa med.

Num. 6. *eundem Solem eſſe, ac Liberum Patrem, Herculem* Lil. Gregor. Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 10. de Hercule pag. 316. verſ. 49.

Pag. 95. litt. *g.* Adde Macrob Saturnal. libr. 1. capit. 18. 19. & capit. 20. prope med.

Num. 6. Δημήτηρ quaſi γημήτηρ Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 14. de Cerere pag. 406. verſ. 31.

Diſſertatio XXXVIII. pag. 98. litt. *d.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. pag. 22. verſ. 17.

Litt. *f.* Adde Gyrald. ibid. verſ. 42.

Litt. *i.* Adde Gyrald. ididem verſ. 36.

Litt. *l.* Adde Gyrald. ibid. verſ. 37. & Syntagm. 9. de Mercurio pag. 298. verſ. 8.

Num. 2 *nam Bonam Deam non aliam, quàm Terram fuiſſe memoriæ proditum eſt* Lil. Greg. Gyrald. de Annis, & Menſibus pag. 78. in princip. Vide Diſſert. 31. in Liv. num. 31.

Pag. 98. litt. *m.* Adde Roſinum Antiquit. Roman. libr. 2. cap. 19. verſ. *Bona*, & libro 3. cap. 26.

Pag. 99. litt. *l.* Adde Macrobium in Somn. Scipion. libr. 1. cap. 2. in fin.

Num. 7. *& Bonæ Deæ, quæ eadem Telluri habebatur* Gyraldus de Annis, & Menſib. pag. 78. in principio, Vide Diſſert. 31. in Liv. num. 31.

Diſſertatio XXXIX. num. 6. *quòd ea libidinis ardorem extinguere exiſtimatur* Paul. Manut. in Adag. *Vitex floret, & Botrus maturuit* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 14. pag. 412. verſ. 1. Plin. libro 24. cap. 9. paulo poſt princip.

Pag. 101. litt. *f.* Adde Roſin. Antiquit. Roman. libro 4. cap. 17. verſ. *Bacchanalia.*

Litt. *g.* Adde Angel. Politian. in Miſcell. cap. 10. in med.

Litt. *i.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 6. de Proſerpinâ pag. 201. v. 12.

Diſſertatio XL. pag. 105. litt. *a.* Adde Juſtum Lipſium Phyſiol. Stoic. libr. 1. Diſſ. 8.

Num. 11. *ut Stoici nihil aliud eſſe putaverint animam, quàm cœleſtis ignis particulam, e Stelliſque noſtros animos hauſtos eſſe* Juſtus Lipſius Phyſiol. Stoic. libro 3. Diſſ. 8. Vide Diſſert. 10. in Euripid. pag. 418. litter. *a.*

Diſſertatio XLI. pag. 107. litt. *z.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Hoſtium munera non munera.*

Diſſertat. XLII. pag. 109. litt. *m.* Adde Dempſterum ad Roſin. libro 10. cap. 29. pag. 430.

Litt. *f.* Adde Dempſt. ibid. pag. 431.

Pagin. 110. litt. *l.* Adde Dempſter. ibidem pag. 431.

Litt. *q.* Adde Juſt. Lipſium de Veſtalibus cap. 12.

Pag. 111. litt. *d.* Adde Dempſter. ad Roſin. libr. 10. cap. 29. pag. 432.

Litt. *e.* Adde Dempſter. ibid.

Diſſertatio XLIII. pag. 112. litt. *b.* Adde Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 21. circa med.

Litt. *b.* Adde Paulum Manutium in Adag. *Circulator Cybelejus.*

Pag. 113. litt. *e.* Adde Juſt. Lipſ. Phyſiolog. Stoic. libr. 2. Diſſ. 18. in princ.

Num. 8. *colligit Juſtus Lipſius varias de hominis ortu ſapientum opiniones* Juſt. Lipſ. Phyſiolog. Stoic. libr. 3. cap. 4.

Num. 9. *unde enim factum eſt, ut ii, quorum parentes ignorarentur, terræ filii dicerentur?* Angel. Politian. in Miſcellan. cap. 18. per totum.

Pag. 114. litt. *a.* Adde Politian. eodem cap. 18. in fine.

Litt. *d.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Maledentior Leotrephide.*

Num. 14. *animum igneâ naturâ conſtantem* Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 14.

Num. 14. *ingenti aliqua ruinæ impetu poſſe puta-*

pulsabant disſipari Juſt. Lipſ. Phyſiologiæ Stoic. libro 3. cap. 11. circa med.

Differtat. XLIV. pag. 115. litt. *d.* Adde Dempſter. ad Roſin. libr. 1. capit. 13. de Æde Honoris, & Virtutis.

Num. 5. *Δαίμονες appellati ſunt, quaſi δαήμονες, ideſt ſcientes* Macrobius Saturnal. libr. 1. cap. 24. circa princip. Juſt. Lipſ. Phyſiolog. Stoic. libr. 1. Diſſertatio 19. in princip. Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 15. pag. 421. verſ. 7.

Pag. 116. litt. *x.* Adde Paul. Man. in Adag. *Sine Cerere, & Baccho friget Venus.*

Num. 7. pag. 116. litt. *a.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 8. de Baccho pag. 262. verſ. 16. Vide Diſſert. 32. in Virgilium num. 4.

Num. 8. *non oportet temere de Diis maledicere* Pindar. Olymp. Od. 1. verſ. 82.

Pag. 117. litt. *m.* Adde Gyrald. Syntagm. 8. de Baccho pag. 272. verſ. 18.

Litt. *n.* Adde Gyrald. ibid. v. 22. & 26.

Diſſertatio XLV. num. 5. *panici nuncupentur* Paul. Manut. in Adag. *Panicus caſus.*

Num. 6. *ſciendum eſt igitur Dionyſos quinque a Cicerone libr. 3. de Naturâ Deorum numerari* Gyrald. de Deis Gent. Synt. 8. de Baccho pag. 260. verſ. 40.

Num. 6. *cui Sabazia ſunt inſtituta* Gyrald. de Deis Gent. Syntagmat. 8. de Baccho pag. 269. verſ. 22. Roſin. Antiquit. Roman. libr. 2. de Libero Patre, ſive Baccho, & Cerere cap. 11. in princ.

Num. 8. *apud Arabas Adonei nomine* Gyraldus de Deis Gent. Syntagm. 8. pag. 282. verſ. 13. 21. & 23.

Diſſertatio XLVI. pag. 121. litt. *e.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 8. de Baccho pag. 275. verſ. 48. ſed Paul. Manut. in Adag. *Perdidiſti vinum infusâ aquâ*: hoc tribuit Staphilio.

Diſſertatio XLVII. pag. 123. litt. *o.* Adde Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 1. Diſſ. 5.

Pag. 123. litt. *q.* Adde Paul. Man. in Adag. *Circulator Cybelejus.*

Pag. 224. litt. *l.* Adde Macrob. Saturn. libr. 2. cap. 18. in princip.

Litt. *o.* Adde Macrob. Saturnal. libro primo cap. 18.

Num. 8. *Bacchus Licnites* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 8. de Baccho pag. 281. verſ. 30.

Num. 8. *Jovis autem Sabazius* Gyrald. ibid. pag. 269. verſ. 10.

Diſſertatio XLVIII. num. 1. *hic Lesbaus ille fluvius* Macrob. in Somn. Scipion. libr. 2. cap. 10.

Pag. 125. litt. *f.* Adde Macrob. ibid.

Pag. 126. litt. *a.* Adde Diſſ. 75. in Anthol. num. 2. & Diſſ. 31. in Virgil. num. 4. & Diſſ. 32. in Virg. num. 4.

Diſſertatio XLIX. num. 2. *quum inter eos æmulatio oriatur maxime, qui ſe vicinitate loci, generis propinquitate, ſtudiorum ſimilitudine attingant* Paulus Manutius in Adag. *Figulus Figulo invidet, Faber Fabro.*

Num. 9. *Lacedæmonii palæſtris non præficiebant magiſtros* Petr. Fab. Agoniſt. libr. 1. cap. 14. prope fin. Diſſ. 16. in Thucydidem num. 6.

Diſſertat. L. pag. 130. litt. *f.* Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 3. cap. 18. in princip. Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 12. de Diana pag. 354. verſ. 24.

Diſſertatio LI. pag. 131. litt. *l.* Adde Paulum Manut. in Adag. *Abjecit haſtam* Eraſm. Chiliad. 2. Cent. 2. Adag. 97.

Pag. 132. litt. *g.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Ad Corvos.*

Num. 8. *Plato philoſophorum Homerus in quinto de Republicâ libro hoc Lacedæmoniorum inſtitutum vehementer comprobat* Mercur. de Arte Gymnaſt. libr. 1. cap. 7. in fin. & libr. 2. cap. 10. in med.

Diſſertatio LIII. pag. 134. litt. *q.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Mercurii catena.*

Litt. *r.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Tela Araneæ.*

Pag. 135. litt. *g.* Adde Paul. Manut. in Ad. *Annus producit, non ager* in fine.

Diſſertatio LIV. num. 3. *Phiditia, vel Philitia ſunt appellata* Paul. Manut. in Adag. *Tamquam in Phiditiis.*

Pag. 136. litt. *g.* Adde Politian. in Miſcell. cap. 15. prope finem. Declarat etiam Paul. Manut. in Adag. *Laconicæ cenæ.*

Num. 9. *cautum erat, ne quis ad faſtigium domus ornandum alio inſtrumento, quàm ſecari, ad fores alio, quàm ſerrâ uteretur* Roſin. Antiquit. Rom. libro 5. cap. 37. de Nuptiis circa med.

Diſſertat. LV. pag. 139. litt. *s.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 3. de Junone pag. 122. verſ. 29. Vide Diſſertat. 25. in Virgil. num. 4.

Diſſertatio LVI. num. 7. *puellæ ab amantibus oculorum nomine cohoneſtantur* Paul. Manut. in Adag. *Medullitus. Oculitus.*

Pag. 142. litt. *x.* Adde Lil. Gyrald. de Deis Gent. Syntagmat. 10. pag. 306. verſ. 29. qui alias Etymologias affert.

Diſſertatio LVII. pag. 143. litt. *d.* Adde Paul. Man. in Adag. *Vulcanium vinculum.* Vide Diſſ. 58. in Anthol. pag. 146. litt. *f.* Diſſ. 28. in Virg. pag. 169. litt. *e.* Diſſ. 32. in Virg. pag. 175. litt. *p.*

Pag. 144. litt. *t.* Adde Dempſt. ad Roſinum libr. 1. cap. 13. de Æde Honoris, & Virtutis, & Diſſertat. 44. in Antholog. num. 1.

Num. 8. *mala* Vide Diſſ. 18. in Thucydidem pag. 272. litt. *f.*

Num. 10. pag. 145. litt. *a.* Adde Gyrald. de

Deis

Deis Gent. Syntagm. 7. de Muſis pagin. 253. verſ. 17. Vide Diſſert. 19. in Virgil. num. 5.

Diſſertatio LVIII. pag. 146. litt. *f.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Velocem tardus aſſequitur*, & in Adag. *Vulcanium vinculum.* Vid. Diſſ. 57. in Anthol. pag. 143. litt. *d.* & Diſſ. 28. in Virg. pag. 169. litt. *c.* & Diſſ. 32. in Virg. pag. 175. litter. *p.*

Pag. 147. litt. *a.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Troja non producit Thracem.*

Diſſertatio LX. num 6. pag. 151. litt. *e.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Carica muſa.*

Pag. 152. litt. *a.* Adde Paulum Manut. ibid.

Litt. *m.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Magadari.*

Num. 8. *ne verba mali ominis exaudirentur* Plin. libr. 28 cap. 2. in princ.

Pag. 152. litt. *f.* Adde Paul. Man. in Adag. *Tibicinis vitam vivis?*

Pag. 154. litt. *b.* Adde Paul. Man. in Adag. *Currentem incitare.*

Litt. *e.* Adde Plin. libr. 34. cap. 5. Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 2. cap. 10. prope fin. Diſſert. 20. in Euripid. num. 7. Diſſert. 29. In Liv. num. 11.

Diſſertatio LXI. pag. 154. litt. *i.* Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libro 1. cap. 4. prope finem, & Paul. Manut. in Adag. *Arabius tibicen.*

Pag. 155. litt. *a.* Adde Paul. Man. in Adag. *Marſyæ mors.*

Diſſertatio LXII. pag. 158. litt. *b.* Adde Paul. Manut. ibidem.

Litt. *f.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Eadem queri.*

Diſſertatio LXIII pag. 158. litt. *l.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Aulœdus ſit, qui citarœdus eſſe non poteſt.*

Pag. 159. litt. *a.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Canere ad myrtum.*

Litt. *b.* Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 1. cap. 4. in not. marginal. litt. B. pag. 11. Edit. Lugdun. Ann. 1592.

Num. 5. *tibicinum mores oſtenderunt* Paul. Manut. in Adag. *Tibicinis vitam vivis*, & in Adag. *Tibicines mentecapti.*

Diſſertat. LXIV. pag. 161. litt. *g.* Adde Dempſter. ad Roſin. libr. 5. cap. 30. pag. 251.

Diſſertat. LXV. num. 8. *Plejades in Cœlo proximam Orioni ſedem tenent* Macrob. in Somn. Scipion. libr. 1. capit. 18. prope medium.

Pagin. 166. litt *n.* Adde Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 3. Diſſ. 11. circa med.

Pag. 167. litt. *b.* Adde Paul. Man. in Adag. *Odi memorem compotorem.*

Litt. *d.* Adde Paul. Man. in Adag. *Odi memorem compotorem*, & in Adag. *Ferulæ manum ſubduximus.*

Pagin. 168. litt. *e.* Adde Paulum Manut. in Adag. *Peregrinari.*

Litt. *o.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Aut bibat, aut abeat.*

Diſſertat. LXVI. pag. 171. litt. *d.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Maleam legens, quæ ſunt domi, obliviſcere.*

Diſſertatio LXVII. pagin. 173. litt. *a.* Adde Angel. Polit. in Miſcell. cap. 35. in fine Paul. Manut. in Adag. *Cretenſis Cretenſem*, & in Adag. *Cretiza cum Cretenſi.*

Diſſertatio LXVIII. num. 5. *Jovem eſſe id, quod calidum, & ignem appellamus, crediderunt* Plutarch. de Plac. Philoſ. libr. 1. cap. 4.

Num. 5. pag. 175. litt. *b.* Adde Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 1. Diſſ. 6.

Pag. 175. litt. *d.* Adde Juſt. Lipſ. ibid. Diſſ. 6. in med.

Pag. 176. litt. *i.* Vide Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 24. circa princip.

Num. 12. *vis naturam vocare? non peccabis* Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 1. Diſſ. 5.

Diſſertatio LXIX. pag. 178. litt. *c.* Adde Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 14. in princip.

Litt. *d.* Adde Ciceronem de Nat. Deorum libr. 1. prope finem, & Diſſ. 77. in Anthol. pag. 200. litt. *f.*

Num. 6. *ſumebat in manus ardentem facem ſupplex* Paulus Manut. in Adag. *Aquam igni miſcere.*

Diſſert. LXX. pag. 180. litt. *a.* Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 5. capit. ultim. pag. 307. Vide litt. *c.* ibid. & Diſſ. 24. in Thucyd. pag. 288. litt. *p.*

Litt. *e.* Adde Dempſt. ibid. & Diſſert. 24. in Thucydidem litt. *p.*

Litt. *f.* Adde Dempſt. ibid.

Diſſertat. LXXI. pag. 183. litt. *n.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Mitrhagyrtes, non daduchus*, & in Ad. *Circulator Cybelejus* in fin.

Diſſertatio LXXII. num. 1. *Θεὸς ἀπὸ τοῦ θέειν* Macrobius Saturnal. libr. 1. capit. 23. in princip.

Diſſertatio LXXV. num. 2. *Phallum appellarunt* Paul. Manut. in Adag. *Phallus Deo*, & Diſſ. 48. in Anthol. num. 8. & Diſſert. 31. in Virgil. num. 4. & Diſſertat. 32. in Virg. num. 4.

Diſſertatio LXXVI. pagin. 194. litt. *d.* Adde Lil. Greg. Gyrald. de Re Nautic. cap. 7. in fine.

Litt. *f.* Adde Gyrald. ibid. prope finem.

Diſſertatio LXXVII. pagin. 200. litt. *f.* Adde Cic. de Nat. Deor. libr. 1. prope finem.

Pag. 201. Litt. *g.* Adde Plin. libr. 4. cap. 12. prope finem.

Num. 14. *Pomponius Mela Hyperboreos eſſe credit in Aſiâ, & accolere Oceanum glacialem; Solinus in Europâ* Pomponius Mela de Situ Orbis libr. 1. capit. 1. & libr. 3. cap. 5. Solinus Polyhiſtor. cap. 21.

Num. 14. *Serum pleroſque ducenteſimum ætatis*

tis annum explere Paul. Manut. in Adag. *Neſtor ea ſenecla*.

Differtat. LXXVIII. num. 1. *quid enim aliud fortunæ, quàm Dei Providentiæ?* Macrob. Saturnal. libr. 5. cap. 16. in med.

Numer. 3. *ut adamante vinciri diceretur* Paul. Maunut. in Adag. *Adamantinus* in med. ex Plutarch. in vitâ Dion. Eraſm. Chil. 1. Cent. 7. Adag. 43. Ælian. Var. Hiſtor. libr. 6. cap. 12. Vide Differt. 86. in Antholog. pag. 226. litt. *p.* & Diſſ. 1. in Liv. pag. 2. litt. *b.*

Num. 3. *detruſit in ludum litterarium* Paul. Manut. in Adag. *Dionyſius Corinthi*, & in Adag. *Artem quævis alit terra*. Vid. etiam Diſſ. 18. in Eurip. pag. 444. litt. *A.*

Diſſertatio LXXIX. pagin. 206. litt. *b.* Adde Paulum Manut. in Adag. *Felicitas multos habet amicos*, & in Adag. *Ad felicem inflectere parietem*.

Pag. 207. litt. *d.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Aurum igne probatum*, & in Adag. *Viri infortunati procul amici*.

Litt. *i.* Adde Ælian. Var. Hiſt. libr. 4. cap. 5. in fine Paul. Manut. in Adag. *Syloſontis chlamys*.

Diſſert. LXXX. num. 7. *Marcellum verò Virtuti, & Honori delubrum ſtatuiſſe* Dempſt. ad Roſin. libr. 1. cap. 13. de Æde Honoris, & Virtutis. Vide Diſſert. 44. in Antholog. num. 1.

Diſſertatio LXXXII. pag. 212. litt. *b.* Adde Juſt. Lipſ. Manud. ad Stoic. philoſoph. libr. 1. Diſſ. 13. in princ.

Diſſertatio LXXXIII. num. 5. *plerunque filiorum cadavera aromatis condita aſſervare domi conſueverant* Plin. libr. 11. cap. 37. circa med. Vide Diſſ. 24. in Thucydid. pag. 288. litt. *e.*

Pag. 217. litt. *a.* Adde Paul. Man. in Adag. *Venereum jusjurandum*.

Num. 14. *Acheron etiam fuit Epiri fluvius* Plin. libr. 4. capit. 1. in principio. Vide Diſſ. 10. in Virg. num. 3.

Diſſertatio LXXXIV. num. 6. *quòd in Cynoſarge Diogenes, ejuſque ſectatores philoſopharentur* Juſt. Lipſ. Manud. ad Stoic. philoſoph. libr. 1. Diſſ. 13. in princip.

Num. 6. *quum Diomus Herculi rem divinam faceret, canis albus hoſtiæ raptis femoribus fugit; ab hujus albore canis, vel a celeritate Cynoſarges nomen accepit locus* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 10. pag. 317. verſ. 49. Eraſm. Chiliad. 3. Cent. 1. Adag. 70. Paulus Manut. in Adag. *Ad Cynoſarges*. Vide etiam Diſſ. 17. in Thucydid. num. 2. & Diſſ. 58. in Cic. num. 6.

Pag. 220. litt. *e.* Adde Juſt. Lipſ. Manud. ad Stoic. philoſoph. libr. 1. capit. 13. in princip.

Numer. 12. *Verecundiâ vitæ diſcrepare* Juſt. Lipſ. ibid.

Num. 11. *Stoici igitur a Cynicis tunicâ diſſidebant* Juſt. Lipſ. ibid.

Num. 11. *quum pallium Græcorum eſſet proprium, ſicut toga Romanorum* Paul. Man. in Adag. *Modò palliatus, modò togatus*, & in Adag. *De togâ ad pallium*.

Num 13. *& ſanè quum Antiſthenes cynicam ſectam condiderit* Juſt. Lipſ. Manud. ad Stoic. philoſoph. capit. 13. in princip. Vide Diſſ. 82. in Anthol. num. 2.

Diſſertatio LXXXVI. pag. 226. litt. *p.* Adde Paul. Man. in Adag. *Adamantinus*, Eraſmus Chiliad. 1. Cent. 7. Adag. 43. Ælian. Var. Hiſt. libr. 6. cap. 12.

IN THUCYDIDEM.

Diſſertatio I. num. 6. *Jam Quinctiliani declamationes quotuſquiſque non intelligit ab ejus Auctoris dicendi genere abhorrere* Philelphus in Epiſtol. ad Joann. Tuſcahell. Joann. Ludov. Viv. de corrupt. diſcipl. libr. 4. Eraſm. in Ciceroniano, & Joann. Ger. Voſſius Inſtitut. Orat. libr. 1. cap. 11.

Diſſertatio II. num. 1. *Hiſtorici quidem ſic res narrare inſtituunt, ut rerum ipſarum ordo poſtulat* Macrob. Saturnal. libr. 5. cap. 2. circa med.

Num. 1. *a principiis rerum non exorditur, ſed illis initio prætermiſſis media narrat, ac deinde ordine inverſo principia exequitur* Macrob. ibid.

Pag. 231. litt. *b.* Adde Paul. Man. in Adag. *Chœnici ne inſideas*.

Num. 9. *Gruum, & Pygmæorum prælia* Paulus Man. in Adag. *Pygmæorum acrothinia coloſſo adaptare*, & in Adag. *Pygmæum imponere coloſſo*.

Diſſertatio III. num. 3. *Danubius ex Abnobæ immanibus Germaniæ jugis ortus* Plin. Natural. Hiſtor. libr. 4. cap. 12. in med.

Num. 7. *unde proverbii loco cœptum uſurpari de iis, qui improviſò advenerant, ut Cœlo delapſi dicerentur* Paul. Manut. in Adag. *Terræ filius*.

Diſſertatio IV. pagin. 234. litt. *g.* Adde Plin. libr. 7. cap. 56.

Litt. *h.* Adde Plin. libr. 35. cap. 9. in princ.

Num. 8. pag. 236. litt. *f.* Adde Politian. in Miſcell. cap. 94. in fine, Lil. Greg. Gyrald. de Annis, & Menſibus pag. 39. in Edit. Baſileæ Ann. 1541.

Diſſertat. V. pag. 238. litt. *c.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Ogygia mala*.

Diſſertat. VI. pag. 240. litt. *b.* Adde Plin. libr. 7. cap. 56.

Litt. *k.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Scara-*

beus

bens Aquilam quærit pag. 1325. in Edit. Venet. Ann. 1578.

Litt. *u*. Adde Gyrald. de Re naut. capit. 5. in princip.

Pag. 241. litt. *i*. Adde Valer. Maxim. libr. 7. cap 3. in Extern. num. 8.

Pagin. 242. litt. *d*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Ἀμνησία*, ſeu *Malorum meminiſſe* pag. 486. in Edit. Venet. Ann. 1578.

Diſſertatio VII. pag. 243. litt. *e*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Ilibanum fodere*.

Diſſertat. IX. pag. 249. litt. *b*. Adde Plini libr. 7. cap. 56.

Litt. *i*. Adde Plin. libr. 7. cap. 56. Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. pag. 24. verſ. 15. & 25.

Num. 4 *interpretationem ſomniorum Telmiſſenſes* Dempſt. ad Roſin. libr. 2. cap. 2. pag. 69: Vide Diſſ. 19. in Eurip. num. 4.

Num 4. *lanas inficere Pœnorum eſt*, at Plin. libr. 7. cap. 56. tradit eſſe Lydorum.

Pag. 249. litt. *y*. Adde Plin. libr. 7. cap. 56.

Num. 6. *& tamen vetuſtiſſimus eorum, qui rerum naturam ſunt contemplati, apud Græcos habetur Mileſius Thales* Lactant. Firm. de falſ. Sapient. libr. 3. cap. 14.

Num. 8. *Apelles Protogenis diligentiam* Plin. libr. 35. cap. 10.

Num. 8. *Amphionis diſpoſitionem* Plin. ibid.

Num. 8. *Menſuras Aſclepiodori* Plin. ibid.

Diſſert. XI. num. 2. *quem in philoſophiâ, quaſi Pentathlum quendam eſſe voluerunt* Petr. Fab. libr. 1. capit. 30. circa med. de Re Athlet. & Diſſ. 43. in Cic. num. 5.

Pag. 254. litt. *x*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Magis, quàm Sol Heraclitì*.

Pag. 255. litt. *l*. Adde Paul. Man. in Adag. *Saturniæ lemæ* in fine.

Litt. *n*. Adde Paul. Man. in Adag. *Rudiùs, ac planiùs*.

Diſſertatio XII. num. 8. *ſic Maſſilia in Galliâ* Paul. Manut. in Adag. *Maſſiliam naviges*, & in Adag. *Maſſilienſes mores*; licèt aliter tradat in Adag. *E Maſſiliâ venisti*. Vide Diſſ. 56. in Thucydidem num. 10.

Diſſertatio XIV. pag 262. litt. *c*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Epimenidis ſomnus*, ſive: *Ultra Epimenidem dormis*.

Litt. *d*. Adde Paul. Manut. ibid.

Pag. 263. litt. *c*. Adde Roſin. Antiq. Rom. libr. 4. de Dieb. Feſt. non ſtat. aut cert. temp. celebr. cap. 17. de Novendiali ſacro.

Diſſertatio XV. pagin. 264. litt. *b*. Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 2. cap. 11.

Num. 2. *quæ ſolita fieri teſtatur Lucianus*. Vide Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 2. cap. 11. per tot. & cap. 16. in principio.

Num. 2. *ἰσοθέους Athletas victores eſſe* Petr. Fab. libr. 2. cap. 16. in principio de Re Athlet.

Pag. 264. litt. *f*. Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 2. cap. 11. in fine, Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. pag. 66. verſ. 1.

Litt. *g*. Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 2. cap. 16. in principio.

Num. 3. *Olympiæ victoriam apud Græcos non minore in honore fuiſſe, quàm apud Romanos antiquum conſulatum* Petr. Fab. Agoniſt. libr. 2. cap. 16. in princip.

Pag. 264. litt. *o*. Adde Petr. Fabr. Agoniſt. libr. 2. cap. 18. in princip.

Num. 5. *eos lege latâ Solon reſtitare* Petr. Fab. libr. 1. cap. 2. in princip. & libr. 2. cap. 18. in princip. de Re Athlet.

Pag. 265. litt. *s*. Adde Petr. Fabr. Agoniſt. libr. 1. cap. 24.

Num. 10. *primi autem Lacedæmonii ſubligacula abjecerunt* Petr. Fab. de Re Athlet. libr. 1. cap. 2. Vide Diſſ. 6. in Anthol. num. 12.

Pag. 266. litt. *c*. Adde Hieron. Mercurial. de Arte Gymnaſt. libr. 1. cap. 15. in fin.

Litt. *e*. Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 1. cap. 9. paulo poſt initium.

Num 12. *Lacedæmonii ſuos cives pancratio, ceſtuque decernere vetuerunt* Petrus Fab. libr. 1. cap. 9. circa med.

Num. 12. *Entelli, & Daretis ceſtu contendentium pugnam* Eraſm. Chiliad: 3. Cent. 1. Adag. 69. Paul. Manut. in Adag: *Dares Entellum provocas*.

Diſſertat. XVI. num. 2. *Tiberim nandò tranſmittebant* Hieron. Mercurial. de Arte Gymn. libr. 3. cap. 14. in princ. & libr. 6. cap. 12. in principio.

Num. 2. *& palum* Mercurial: libr. 3. capit. 4. prope finem, & libr. 6. cap. 2. in princip. Dempſt. ad Roſin. libr. 10. cap. 10. de Var: Armor. Gener. pag. 402.

Pag. 267. litt. *i*. Adde Mercurial. Agoniſt. libr. 1. cap. 8. circa med.

Num. 4. *in palæſtrâ ceromate ungebantur* Petrus Fab. libr. 2. cap. 5. in princip. Paul. Man. in Adag. *Oleum, & operam perdidi*.

Num. 6. *qui ſine certamine viciſſet adverſarium, ἀκονιτὶ, hoc eſt ſine pulvere ſuperaſſe diceretur* Petrus Fab. Agoniſtic. libr. 3. cap. 11. prope med. & cap. 22. Eraſmus Chiliad. 1. Cent. 5. Adag. 79.

Num. 6. *in arenam deſcendere* Mercur. Agoniſt. libr. 1. cap. 5. prope finem, qui tamen ejus originem aliunde derivat.

Num. 6. *nullos luctantibus magiſtros præponebant* Petr. Fab. libr. 1. cap. 14. in fine de Re Athlet. Diſſ. 49. in Anthol. num. 9.

Pag. 268. litt. *l*. Adde Petr. Fabr. Agoniſt. libr. 1. cap 17. in med.

Diſſertat. XVII. pag. 269. litt. *b*. Adde Mercurial. libr. 1. cap. 6. de Re Athletic.

Litt. *c*. Adde Mercurial. ibid.

Litt. *d*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Ad Cynoſarges* Mercurial. Agoniſt. libr. 1. c. 6. in princ. Eraſm. Chiliad. 3. Cent.

1.

1. Adag. 70. Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 10. de Hercule pag. 317. verſ. 51. Vide Diſſ. 58. in Cic. num. 6. & 7.

Litt. *e*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Curſu lampada trado* Lil. Greg. Gyrald. de Annis, & Menſibus pag. 140. in princip in Edit. Baſil. Ann. 1541. Dempſt. ad Roſin. libr. 2. cap. 11. de Cerere, pag. 115. Vid. Diſſ. 15. in Anthol. num. 7.

Litt. *o*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Alter Hercules* in princip.

Num. 8. *quum in iis philoſophi, & rhetores, & alii laudandarum artium magiſtri diſputarent* Mercur libr. 1. cap. 6. ex Vitruv. libr. 5. cap. 8. in princip. & cap. 11.

Diſſertat. XVIII. pag. 271. litt. *d*. Adde Paul. Man. in Adag. *Jovem lapidem jurare* Eraſm. Chiliad. 2. Cent. 6. Adag. 33. Vide Diſſ. 24. in Euripid. pag. 464 litt. *f*.

Pag. 272 litt. *p*. Adde Dempſt. ad Roſ. libr. 1. cap. 13. de Pallore pag. 29.

Litt. *q*. Adde Diſs. 31. in Virgil. pag. 173. litt. *b*.

Litt. *z*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 17. pag. 474. verſ. 26.

Diſſertat. XIX. num. 7. *malorum animos conſcientiâ vexatos graviùs cruciari* Paul. Manut. in Adag. *Nihil eſt miſerius, quàm animus conſcius*.

Diſſertat. XX. pag. 275. litt. *o*. Adde Paulum Manut. in Adag. *Callicyriis plures*.

Num. 4. *Ephoros tradunt, quum inirent magiſtratum* Paul. Manut. in Adag. *Spartæ ſervi maximè ſervi*.

Pag. 276. litt. *i*. Adde Paul. Manut. ibid.

Num. 4. *Phiditia appellabant* Paul. Manut. in Adag. *Tamquam in Phiditiis*.

Diſſert. XXI. pag. 278. litt. *b*. Adde Plin. libr. 7. cap. 56.

Pag. 279. litt. *f*. Adde Paul. Man. in Adag. *Ne Samnione domi relicto*.

Num. 4. *Cato quinque ſervos* Paul. Manut. ibid.

Pag. 279. litt. *n*. Adde Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 11.

Num. 7. *Menippum, cujus Varro ſatyras eſt imitatus* Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 11. circa finem.

Num. 7. *Polum, & Perſeum* Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 11.

Num. 7. *Epicuri ſervum, qui mys vocabatur* Macrob. ibid.

Pag. 279. litt. *o*. Adde Macrob. ibid. circa finem.

Pag. 280. litt. *c*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Canere ad myrtum*, Vide Diſſ. 63. in Anthol pag. 159. litt. *a*.

Diſſertatio XXII. num. 1. *Sed ubi clarorum virorum memoriam colas*, Vide Paul. Manut. in Adag. *Non eſt laudandus ne in cœnâ quidem*.

Pag. 283. litt. *b*. Adde Paulum Manutium ibid. & in Adag. *Præficarum more*.

Litt. *n*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Lacrimæ Simonidis*.

Diſſertat. XXIV. pag. 287. litt. *i*. Adde Paul. Manut. in Adag. *A fabis abſtineto* prope finem.

Pagin. 288. litt. *e*. Adde Plin. libr. 11. cap. 37. circa med.

Litter, *n*. Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 5. cap. ult. pag. 307.

Num. 10. *Ægyptii variis modis condiebant* Dempſt. ibid.

Diſſertatio XXV. numer. 6. *a lare incipere* Eraſmus Chiliad. 1. Cent. 6. Adag. 83. Paul. Manut. in Adag. *Ab ipſo lare*.

Diſſertatio XXVI. num. 7. *Varro notat aras antiquitus anſas appellatas* Macr. Saturn. libr. 3. cap. 2.

Diſſertatio XXVII. num. 3. *libertatis pœnam ſubſtinere* Paul. Manut. in Adag. *Liber non eſt, qui non aliquando nihil agit*.

Pag. 294. litt. *n*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Abjecit haſtam* Eraſm. Chiliad. 2. Cent. 2. Adag. 97.

Diſſertatio XXVIII. pagin. 298. litt. *e*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 3. de Junone pag. 122. verſ. 33. Roſin. Antiquit. Rom. libr. 5. cap. 37. de nuptiis circa med. pag. 303.

Num. 1. *Nupta violenter a matris complexu rapiebatur* Dempſt. ad Roſin. libr. 5. cap. 37. de Nuptiis pag. 296.

Pagin. 298. litt. *f*. Adde Paulum Manut. in Adag. *Os duodecim ſalientum*, & Gyrald: de Deis Gent. Synt. 17. pag. 501. v. 10.

Litt. *h*. Adde Gyrald. ibid. verſ. 14.

Litt. *i*. Adde Gyrald ibid. verſ. 15.

Litt. *u*. Adde Paul. Man. in Adag *Os duodecim ſalientum*, & Gyrald. Syntagm. 17. pag 501. verſ. 10.

Litt. *o*. Adde Gyrald. ibid. verſ. 15.

Litt. *p*. Adde Gyrald. ibid. verſ. 16.

Pag. 299. litt. *m*. Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 5. cap. 37. de Nuptiis pag. 296.

Diſſertatio XXIX. pag. 302. litt. *l*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. de Topicis Deis pag. 64. verſ. 12. & Syntagm. 13. de Venere pag. 367. verſ. 24.

Diſſertatio XXX. num. 5. pagin. 303. litt. *a*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 17. pag. 487. verſ. 32.

Num. 7. *tertius autem Epaulia* Paul. Manutius in Adag. Ἐπαύλια δῶρα pag. 1490. juxta Edit. Venet. Ann. 1578.

Num. 7. *nono die funebrem cœnam darent* Roſin. Antiq. Rom. libr. 4. de Diebus Feſt. non ſtat. aut. cert. temp. cel. c. 17. de Novendiali ſacro, Vide Diſſ. 31. in Antholog. num. 5.

Num. 8. *plura triſtia, quàm læta nobis reputantibus occurrent* Pind. Pyth. Od. 3. verſ. 145.

Num.

Google

Num. 8. *viſus illo præcox, & celerrimus ante quadrageſimum diem non contingat.* Vid. Diſſ. 26. in Euripid. pag. 471. litt. *g*.

Num. 13. *ſpargebantur nuces.* Paul. Manut. in Adag. *Nuces relinquere.*

Pag. 305. litt. *r.* Adde Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 1. Diſſ. 19. prope med.

Differtat. XXXI. pag. 306. litt. *d.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Cornicum oculos configere* in fine.

Pag. 307. litt. *f.* Adde Paul. Man. in Adag. *Ubi tu Cajus, ibi ego Caja.*

Pagin. 308. litt. *a.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 17. pagin. 478. verſ. 17. Dempſt. ad Roſinum libr. 7. capit. 31. pag. 317.

Litt. *d.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 9. de Mercurio pag. 298. verſ. 11. & Syntagm. 17. pag. 501. verſ. 7.

Litt. *e.* Adde Roſin. Antiquit. Rom. libr. 5. de Nuptiis cap. 37.

Diſſertatio XXXII. num. 8. *inventoribus novarum voluptatum quis neſcit a Perſis præmia conſtituta?* Cic. Tuſcul. Quæſt. libr. 5. Paul. Man. in Adag. *Jovis lac.*

Diſſertatio XXXIII. pag. 312. litt. *a.* Adde Paul. Man. in Adag. *Mali corvi, malum ovum.*

Litt. *m.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Menſæ Siculæ, Aſianæ, Perſicæ, & Italicæ.*

Num. 10. *natura mutationibus gaudet.* Paul. Manut. in Adag. *Omnium rerum viciſſitudo.*

Diſſertatio XXXIV. num. 1. *nihil eſſe firmum in rebus humanis* Paul. Manut. ibid.

Num. 5. *nam ſolebant Veteres eos, quorum parentes ignorarentur, e Terrâ, Cœloque natos ementiri.* Angel. Polit. in Miſcell. cap. 18. per totum, Paul. Man. in Adag. *Terræ filius.*

Diſſertatio XXXV. num. 2. *quorum genus in ſuas laudes effuſiſſimum* Plin. libr. 3. capit. 5. Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 24.

Diſſertatio XXXVI. num. 1. *Præterea quum homines ferè ſimiles naſcantur locis, in quibus degunt* Paul. Manut. in Adag. *Mores hominum regioni reſpondent* ex Herodot. in calce ult. libr.

Num. 4. *Oſci ſtupris infames* Paul. Man. in Adag. *Oſcè loqui.*

Num. 4. *unde obſceni nomen Feſtus Pompejus putat derivatum* Paul. Manut. ibid.

Num. 7. *Cameſenam a Cameſe, qui cum Jano regnavit* Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 7. circa med.

Differt. XXXVII. pag. 322. litt. *i.* Adde Petr. Fabr. Agoniſt. libr. 2. cap. 19. in princ.

Pag. 323. litt. *e.* Adde Petr. Fabr. ibid.

Diſſertatio XXXVIII. pag. 324. litt. *f.* Adde Mercurial. de Arte Gymnaſtica libr. 1. cap. 1. in princip.

Litt. *g.* Adde Mercurial. ibid.

Litt. *m.* Adde Dempſter ad Roſin. libr. 2. cap. 17. pag. 127.

Litt. *o.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 7. de Æſculapio pag. 246. verſ. 2. Roſin. Antiq. Rom. libr. 2. cap. 17. de Æſculapio.

Litt. *p.* Adde Dempſter. ibid.

Num. 6. *Quapropter Veteres morbis affectos ἀπολλωνοβλήτους, ideſt ab Apolline percuſſos appellabant* Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 17. Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 7. pag. 14. verſ. 36. de Apolline.

Pagin. 324. litter. *e.* Adde Gyrald. de Deis Gent. ibid. verſ. 44.

Litt. *f.* Adde Gyrald. ibid. verſ. 34.

Num. 6. *alii ἀπὸ τοῦ ἀπελαύνειν τὰς νόσους* Gyrald. Syntagm. 7. pag. 214. verſ. 48.

Num. 6. *apud Pachynum Siciliæ promontorium coli Apollinem cognomento Libyſtinum* Macrob. Saturnal. libr. 1. capit. 17. prope medium, Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 7. pag. 216. verſ. 2.

Pagin. 325. litt. *c.* Adde Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 17. Gyrald. de Deis Gent. Synt. 7. de Apolline pag. 214. verſ. 50.

Num. 9. *nam in hujuſmodi aëris corrupti vitio priùs pecudes ajunt, quàm homines laborare* Macrob. Saturn. libr. 7. cap. 5. prope med.

Diſſertatio XXXIX. pagin. 327. litt. *f.* Adde Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 17. circa med. qui fabulam paulo aliter narrat.

Num. 9. *Apollines fuiſſe plures memoriæ proditum* Roſin. Antiquit. Rom. libr. 2. de Apolline cap. 7.

Num. 9. *quem Arcades Nomionem vocabant* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 7. pag. 222. verſ. 14.

Diſſertatio XL. pag. 328. litt. *d.* Adde Plin. libr. 7. cap. 7.

Litt. *e* Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 7. pag. 237. verſ. 40. Dempſt. ad Roſin. libr. 2. cap. 7. de Apollinis cognom. & oraculis pag. 86. Diſſertatio 41. in Virg. num. 16.

Pag. 329. litt. *m.* Adde Paul. Manut. in Adag. *A fabis abſtineto* prope finem.

Litt. *n.* Adde Juſtum Lipſ. de Veſtalibus cap. 11.

Litt. *p.* Adde Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 10. in fine.

Diſſertatio XLI. num. 1. *ſperant homines, quæ cupiunt* Paul. Manutius in Adag. *Qui amant, ipſi ſibi ſomnia fingunt.*

Pag. 331. litt. *l.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Pſaphonis aves* Gyr. de Deis Gent. Syntagmat. 1. de Topic. Deis pagin. 61. verſ. 29.

Diſſertatio XLII. n. 3. *inter expetenda principem locum tenere principatum* Pindar. Olymp. Od. 1. verſ. 181. & Pythiorum Od. 3. verſ. 151.

Num.

Num. 5. *divinatio* Paul. Manut. in Adag. *Qui amant, ipſi ſibi ſomnia fingunt.*

Pag. 334. litt. e. Adde Gyraldum de Deis Gent. Syntagm. 1. pag. 70. verſ. 19. Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 1. Diſſert. 19. paulo poſt principium, Dempſt. ad Roſin. libr. 3. cap. 8. 9. 11. de Augur. pag. 145.

Num. 5. *Telmiſſenſes inſomnia eſſe interpretatos ferunt* Dempſt. ad Roſin. libr. 2. cap. 2. pag. 69. Vide Diſſ. 19. in Euripidem num. 4.

Num. 6. *Offenſiones pedum pertimeſcebant* Plin. libr. 2. cap. 7. prope finem.

Pag. 334. litt. i. Adde Plin. ibid.

Num. 7. *Theocritus autem Coſcinomantis meminit* Paul. Manut. in Adag. *Cribro divinare.*

Num. 7. *quos Capnomantes vocant* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 17. pag. 508. verſ. 11.

Pag. 335. litt. d. Adde Paul. Manut. in Adag. *Ne per ſomnium quidem* in fine.

Diſſert. XLIII. n. 3. *Principes eadem flagrantiſſimè concupiverunt* Pind. Olymp. Od. 5. v. 56. Paul. Man. in Adag. *Ne quæras Deus eſſe.*

Pag. 337. litt. a. Adde Paul. Manut. in Adag. *Miſerrimum fame mori.*

Diſſertat. XLVI. num. 2. *ſic Nemeſi* Paul. Manut. in Adag. *Adraſtia Nemeſis. Rhamnuſia Nemeſis* circa med. Eraſm. Chiliad. 2. Cent. 6. Adag. 38. Roſin. Antiq. Rom. libr. 2. cap. 10. de Nemeſi.

Pag. 343. litt. i. Adde Plin. libr. 36 cap. 5. in princip.

Num. 9. *inopinatum lucrum* Ἕρμαιον *vocant* Paul. Manut. in Adag. *Mercuriale.*

Diſſertat. XLVII. pag. 344 litt. g. Adde Plin. libr. 18. cap. 3. Roſin. Antiquit. Rom. libr. 8. cap. 20. de Re Nummariâ, & Fœnore.

Num. 5. *Proletarii ſunt appellati* Paul. Manut. in Adag. *Proletarius ſcriptor* Diſſ. 25. in Anthol. pag. 72. litt. b.

Pagin. 346 litt. c. Adde Paul. Manut. in Adag. *Chœnici ne inſideas.*

Diſſertatio XLVIII. num. 5. *eadem ratione, &* Ἐνοσίχθων *Neptunus* Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 17. prope med.

Diſſertatio XLIX. num. 4. *Adignem æternum excitandum terebrâ utebantur non ferro* Juſt. Lipſ. de Veſtâ, & Veſtalibus cap. 8. Vide Diſſ. 31. in Liv. num. 8. & 9.

Diſſertatio LI. pagin. 364. litt. a. Adde Paul. Manut. in Adag. *Cothurno verſatilior.*

Num. 7. *duabus ſedere ſellis cavillabantur* Macrob. Saturnal. libr. 2. cap. 3. Paulus Manut. in Adag. *Cothurno verſatilior.*

Diſſert. LII. num. 1. *exitus rei plerumque nos quaſi manuducit ad cognoſcendum, quid rectè, perperamve ſit factum* Paul. Manut. in Adag. *Piſcator ictus ſapiet*, & in Adag. *Malo accepto ſtultus ſapit*, & in Adag. *Mox ſciemus melius Vate.*

Diſſertatio LIII. num. 3. *cui reſpondit Hannibal* Macrob. Saturn. libr. 2. cap. 2. in princip. Auli Gell. libr. 5. cap. 5.

Num. 9. *quod ſacrificii genus compoſito vocabulo ſuovetaurilia dicebatur* Roſin. Antiquit. Rom. l. 4. de Dieb. Feſt. non ſtat. aut cert. temp. celebr. cap. 17. de Ambarvali ſacrif.

Num. 10. *luſtrum autem eſſe exactum quadriennium* Lil. Greg. Gyrald. de Annis & Menſibus pag. 18. in fine.

Num. 10. *Olympiades, quæ quincto quoque anno celebrabantur, quatuor annos continebant* Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 17. in fine, & pag. 18. in princip.

Pag. 372. litt. a. Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 4. cap. 4. pag. 162. Vid. Diſſert. 30. in Liv. pag 108. litt. q.

Litt. f. Adde Lil. Greg. Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 16. in med. in Edit. Baſileæ Ann. 1541.

Num. 11. *Aretes Dyrrhachinus* Gyrald. ibid.

Pag. 372. litt. g. Adde Gyrald. ibid.

Num. 11. *Orpheus centum viginti millia* Gyrald. ibid.

Numer. 11. *Caſſander tricies ſexies centum millia* Gyrald. ibid.

Pagin. 372. litt. h. Adde Gyrald. ibid. Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 2. Diſſert. 21. & 22.

Pag. 374. litt. b. Adde Roſ. libr. 4. de dieb. feſt. non ſtat. aut cert. temp. celebr. cap. 17. de Ambarvali ſacrificio.

Num. 26. *ſunt autem oſcilla ſunes* Mercurial. de Arte Gymnaſtic. libr. 3. cap. 8. prope med.

Pag. 375. litt. i. Adde Gyraldum de Deis Genc. Syntagm. 17. pag. 470. verſ. 5.

Litt. n. Adde Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 12. circa med.

Litt. p. Adde Lil. Greg. Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 167. in princip.

Litt. r. Adde Gyraldum ibid. prope med. Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 6. prope finem.

Num. 29. *par numerus feminæ, impar mari comparatur* Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 6. in princ. & l. 2. c. 2. prope fin.

Num. 29. *quam domi manere* Paul. Manut. in Adag. *Domus amica, domus optima.*

Num. 29. *nomina ipſis, maribus quidem tria, feminis duo imponebant* Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 167. in med. in Edit. Baſileæ Ann. 1541.

Diſſertatio LIV. pag. 377 litt. p. Adde Paul. Manut. in Adag. *Movere Camarinam.*

Diſſertat. LV. pag. 379. litt. d. Adde Gyrald. de Deis Genr. Syntagm. 14. de Cerere pag. 407. verſ. 42.

Diſ-

Diſſertatio LVI. num. 2. *ſiquid ab amico peccatum ſit, reprehendas* Paul. Man. in Adag. *Amicorum eſt admonere mutuum*.

Pag. 384. litt. *a*. Adde Paul. Man. in Adag. *Maſſiliam naviges*, & in Adag. *Maſſilienſes mores* licèt ſecus tradat in Adag. *E Maſſiliâ veniſti*.

Diſſertatio LVII. num. 3. *quod de Theopompo, & Ephoro Iſocrates uſurpare ſolebat* Paul. Manut. in Adag. *Calcar addere currenti*.

Pagin. 387. litt. *n*. Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 5. cap. 29. in fin. pag. 239.

Pag. 388. litt. *d*. *Pectidem eſſe duorum ebordarum tradit* Paul. Manut. in Adag. *Carica Muſa*.

Num. 15. *Lycurgus, quem Homeri ſtudioſum fuiſſe memoriæ proditum eſt* Ælian. Var. Hiſt. libr. 13. cap. 14.

Diſſertatio LVIII. num. 1. *viciſſitudines laboris; & quietis cum animantibus univerſis, & rebus inanimis, tum humanæ naturæ, & ingeniis maximè proſunt* Pind. Nem. Od. 7. verſ. 76.

Num. 3. *fertiles agri, qui quum ceſſarunt, uberiorem ſegetem producunt* Pindar. Nemeor. Ode 6. verſ. 16. & Od. 11. verſ. 50.

Pag. 390. litt. *a*. Adde Paul. Man. in Adag. *Nullam hodie lineam duxi* Diſſert. 85. in Cic. num. 1.

IN EURIPIDEM.

Diſſertatio I. num. 1. *fabulas conſectatur* Paulus Manut. in Adag. *Sacra hæc non aliter conſtant*.

Num. 1. *ſimile quiddam, conjunctũ, cognatumque philoſophiæ Poëticam eſſe reperiemus* Paul. Manut. in Adag. *Jucundiſſima navigatio juxta terram*.

Pag. 393. litt. *i*. Adde Juſt. Lipſ. Manud. ad Stoic. philoſoph. libr. 3. Diſſertat. 12.

Diſſertat. II. pag. 394. litt. *e*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Stultus ſtulta loquitur*, & in Adag. *Qualis vir, talis oratio*, & in Adag. *Surdior turdo*.

Pag. 395. litt. *e*. Adde Mercurial. de Arte Gymnaſticâ libr. 1. cap. 14. in fine.

Litt. *l*. Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 2. cap. 8. de Sole, & Lunâ in princ. Vide Diſſ. 11. in Anthol. num. 4. & Diſſ. 3. in Euripid. num. 6.

Pag. 396. litt *d*. Adde Paul. Manut. in A- *Lucernam olet*.

Diſſertat. III. pag. 397 litt. *f*. Adde Dempſt. ibid. & Diſſ. 11. in Anthol. num. 4. & Diſſ. 2. in Euripid. num. 6.

Litt. *n*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Pulchrorum etiam autumnus pulcher eſt*.

Diſſertatio IV. pag. 401. litt *a*. Adde Paulum Manut. in Adag. *In antro Trophonii vaticinatus eſt*.

Diſſertatio V. pag. 402. litt. *d*. Adde Paulum Man. in Adag. *Cretâ notare*. *Carbone notare* Eraſm: Chiliad. 1. Cent. 5. Adag. 54. Gyrald. de Ann. & Menſ. pag. 160.

Num. 9. *elatè loqui* Paul. Man. in Ad. *Magna loqui* in fin. & in Adag. *Tragicè loqui*.

Diſſertat. VI. num. 1. *Margitem Homeri* Paul. Manut. in Adag. *Margites*.

Num. 5. *Æſchylus autem & perſonam invenit* Paul. Manut. in Adag. *Maſonica dicteria* tribuit hoc Mæſoni.

Pag. 406. litt. *c*. Adde Paul. Man. in Adag. *Cothurno verſatilior*.

Litt. *f*. Adde Juſt. Lipſ. Phyſiolog. Stoic. libr. 3. Diſſ. 5. Vid. Diſſ. 67. in Cic. n. 1.

Numer. 8. *Theramenes, quòd ad omne genus Reipublicæ accommodatus videretur, cothurnus vocabatur* Paul. Manut. in Adag. *Cothurno verſatilior*.

Pag. 408. litt. g. Adde Diſſ. 3. in Liv. pag. 11. litt. *r*.

Num. 19. *margaritas convivis abſorbendas appoſueris* Plin. libr. 10. cap. 51.

Diſſertatio VII. pag. 410. num. 6. litt. r. Adde Iſocrat. in Archidamo in fine.

Litt. *o*. Adde Macr. Saturnal. libr. 1. cap. 23. in principio.

Diſſertatio VIII. pag. 411. litt. *n*. Adde Macrob. in Somn. Scipion. libr. 1. cap. 10.

Diſſertatio IX. num. 9. *Inferos ſtatuit eſſe infimum, terriſque vicinum aërem* Macrob. in Somn. Scipion. libr. 1. cap. 11.

Pag. 417. litt. *a* Adde Juſt. Lipſ. Manuduct. ad Stoic. philoſoph. libr. 3. Diſſ. 14.

Num. 11. *volunt animos noſtros decerptos eſſe, & delibatos e Cæli, ſiderumque naturâ* Juſt. Lipſ. Phyſiolog. Stoicorum libr. 3. Diſſert. 8. Vide Diſſ. 10. in Eurip. pag. 418. litt. *a*.

Diſſertat. X. num. 1. *a ſapientum animis, qui in vicinâ ſideribus regione verſantur, erudiri* Juſt. Lypſ. Phyſiolog. Stoic. libr. 3. Diſſert. 14. prope med.

Pag. 418. litt. *a*. Adde Juſt. Lipſ. Phyſiolog. Stoicorum libr. 3. Diſſ. 8.

Num. 4. *nonnulli Stoicorum eam putabant eſſe cauſam, quòd Sol, & errantes ſtellæ quum ad duo puncta* Macrob. in Somn. Scipion. libr. 2. cap. 10. circa med.

Pag. 418. litt. *e*. Adde Macrob. in Somn. Scip. libr. 2. cap. 10. circa med.

Pag. 419. litt. *c*. Adde Juſt. Lipſ. Phyſiolog. Stoic. libr. 3. Diſſert. 11.

Litt. *e*. Adde Juſt. Lipſ. ibid. Diſſ. 14.

Diſſertatio XI. pag. 422. litt. *i*. Adde Paulum Manut. in Adag. *Mores hominum regioni reſpondent* ex Herodot. in calce ult. libr.

Pag. 423. litt. *e*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Lex, & Regio*, qui id de Cæſiis, aut Heniochis tradit.

Pag. 424. litt. m. Adde Petr. Fabr. Agoniſt. libr. 3. cap. 18. prope finem.

Litt. s. Adde Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 3. Diſſ. 21.

Diſſertat. XII. pag. 426. litt. i. Adde Angel. Polit. in Miſcell. cap. 20. Paul. Manut. in Adag. *Culleo dignus*.

Litt. o. Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 2. de Jove pag. 94. verſ. 40. Dempſt. ad Roſin. libr. 2. cap. 5. de Jove, & ejus cognominibus pag. 82. Vide Diſſ. 10. in Anthol. num. 17. litt. g.

Litt. q. Adde Dempſt. ibid.

Diſſertat. XIII. num. 2. *poëſis autem, quæ altera pictura* Paul. Manut. in Adag. *Muti magiſtri* in fine.

Diſſertatio XIV. pag. 431. litt. t. Adde Gyrald. de Re Nautic. cap. 7. in princip.

Numer. 5. *nam ipſis Græcis magnum ſonat* Pindar. Pythiorum Od. 9. verſ. 70. & ibi Eraſm. Schmidius.

Diſſertatio XVI. num. 4. *in Luna habitari* Politian. in Miſcell. cap. 17.

Num. 4. *Nemeæum leonem e Lunâ decidiſſe finxerunt* Polit. ibid.

Diſſertatio XVII. num. 5. *in honorem Saturni lumina accendere, quia φῶς vocabulum tam virum ſignificat, quàm lumen* Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 11. in fine.

Diſſertatio XVIII. num. 1. *elatos deprimit, humiles extollit* Pindar. Pyth. Od. 2 verſ. 94.

Pag. 443. litt. b. Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 2. de Pallore pag. 29. & Diſſ. 18. in Thucyd. num. 9.

Litt. f. Adde Plin. libr. 2. cap. 7. in princ. Gyrald. de Deis Gent. Syntag. 1. pag. 53. verſ. 11.

Num. 8. *Ducunt volentem fata, nolentem trahunt* Cleanthes apud Senec. Epiſt. 107.

Pag. 444. litt. c. Adde Paul. Man. in Adag. *Adraſtia Nemeſis. Rhamnuſia Nemeſis* circa med. Eraſm. Chiliad. 2. Cent. 6. Adag. 38. Roſin. Antiquit. Rom. libr. 2. capit. 10. de Nemeſi.

Litt. d. Adde Eraſm. ibid. Roſin. ibid. Paul. Manut. ibid.

Litt. r. Adde Paul. Manut. in Adag. *Dionyſius Corinthi*, & in Adag. *Artem quævis alit terra*.

Pag. 445. litt. a. Vide Paul. Man. in Adag. *Adraſtia Nemeſis. Rhamnuſia Nemeſis* in fin. Eraſm. Chiliad. 2. Cent. 6. Adag. 38.

Diſſertatio XIX. pag. 445. litt b. Adde Paul. Manutium in Adag. *A fabis abſtineto* in princip.

Litt. k. Adde Paul. Manut. ibid. per tot.

Litt. n. Adde Dempſter. ad Roſin. libr. 2. cap. 2. pag. 69.

Pag. 446. litt b. Adde Paul. Man. in Adag. *Nihil de Vitello*.

Litt. q. Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 9. de Somno, & inſomniis pagin. 305. verſ. 12.

Litt. r. Adde Gyrald. ibid.

Pag. 448. litt. e. Adde Paul. Manut. in Adag. *Anima ſicca ſapientiſſima*.

Diſſertatio XX. pag. 450. litt. b. Adde Roſin. Antiquit. Rom. libr. 10. de premiis eorum, qui ſtrenuè rem geſſerant cap. 26. Vide Diſſert. 29. in Liv. num. 1.

Num. 6. *haſta pura* Roſin. ibid.

Pagin. 450. litt. c. Adde Roſin. libr. 10. de Coron. Militaribus cap. 27.

Num. 6. *obſidionales ob exercitum ſervatum* Roſin. ibid.

Num. 6. *murales ob conſcenſos hoſtium muros* Roſin. ibid.

Pag. 450. litt. b. Adde Plin. Natural. Hiſt. libr. 34. cap. 5. Petr. Fabr. Agon. libr. 2. cap. 10 prope finem. Vide Diſſ. 60. in Anthol. num. 15. & Diſſert. 29. in Liv. num. 11.

Num. 7. *Pompejo Magno Mithridate, & Tigrane potentiſſimis Regibus debellatis* Dio libr. 57.

Num. 12. *Panænus Phidiæ frater pinxit* Plin. libr. 35. cap. 8.

Pag. 452. litt. m. Adde Paul. Manut. in Adag. *Xenocratis teſtimonium*.

Litt. n. Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. pag. 17. verſ. 18.

Num. 15. *Noctua* Paulus Manut. in Adag. *Noctua volat*.

Pag. 453. litt. o. Vide Paul. Man. in Adag. *Unicum arbuſtum haud alit duos Erithacos*.

Diſſertatio XXI. pag. 457. litt. a. Adde Paul. Man. in Adag. *Ex aſpectu naſcitur amor*.

Num. 15. *& eſt immortalis* Paul. Manut. in Adag. *Amicitias immortales eſſe oportet*.

Pagin. 458. litt. g. Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. pag. 71. verſ. 21.

Diſſertatio XXII. num. 11. *Apollinis Abæi delubrum* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 7. pag. 236. verſ. 43.

Diſſertat. XXIV. pag. 464. litt. d. Adde Mercur. de Arte Gymn. libr. 3. cap. 3. circa med. Vide Diſſ. 9. in Anthol. num. 9.

Litt. f. Adde Paul. Manut. in Adag. *Jovem lapidem jurare*.

Diſſertat. XXVI. num. 1. *nec tam, ut Homerus affirmat, celeriter nos fletus, quàm riſus capiat ſatias* Homer. Odyſſ. Δ. verſ. 103.

IN LIVIUM.

Diſſertatio I. pag 2. litt. b. Adde Eraſm. Chiliad. 1. Cent. 7. Adag. 43. Ælianus Var. Hiſtor. libr. 6. cap 12. Paul. Manut. in Adag. *Adamantinus* in med. ex Plutarcho in Vita Dionis.

Pag. 3. litt. b. Adde Paul. Manut. in Adag. *Mi-*

Mileſii gemellini fremuit, & in Adag. *Domi Mileſia* pag. 237. Edit. Venet. Anni 1578.

Diſſertatio II. pag. 6. litt. *h*. Adde Plin. libr. 33. cap. 11. & libr. 34. cap. 7.

Diſſertat. III. pag. 10. litt. *e*. Adde Paul. Man. in Adag. *Porcus Trojanus*.

Litt. *q*. Adde Ælianum de Animal. libr. 18. cap. 4.

Num. 8. *Mercenus ſuttas* Macrob. Saturnal. libr. 3. cap. 15.

Pagin. 14. litt. *m*. Adde Macrob. Saturnal. libr. 3. cap. 16. circa med. qui dicit emptum ſeptem millibus.

Diſſertat. VI. pag. 18. litt. *t*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Arena ſine calce*.

Diſſertatio VII. pagin. 20. litt. *e*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Archilochi Patria*.

Litt. *k*. Adde Paulum Manut. in Adag. *Vita ſuilla*, & in Adag. *Bœoticum ingenium*.

Diſſertatio VIII. num. 4. *quibus omnino rectus prudentia omnis, & antiqua continetur* Paul. Man. in Adag. *Seneſco ſemper multa addiſcens*.

Pag. 23. litt. *e*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Alumnia, ſeu Majorum meminiſſe* pag. 686. Edit. Venet. Ann. 1578.

Litt. *f*. Adde Paul. Manut. ibid.

Diſſertatio IX. num. 3. *prudentia maximè continetur* Paul. Man. in Adag. *Seneſco ſemper multa addiſcens*.

Diſſertatio XI. num. 2. *Claudius Quadrigarius* Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 4. circa med. & cap. 5. circa med.

Diſſertat. XII. num. 2. *Et ſanè is eſt vetuſtiſſimus mos, & maximè uſurpatus, ut Dii urbium, & populorum prædicentur auctores* Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 9.

Pagin. 33. litter. *d*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. de Topicis Deis pag. 61. verſ. 25. 27.

Litt. *h*. Adde Gyrald. ibid. verſ. 21. & pag. 65. verſ. 38. Vide Diſſ. 24. in Virg. pag. 161. litt. *r*.

Litt. *i*. Adde Paul. Man. in Adag. *Alabandicum opus* Gyrald. ibid. v. 21. & pag. 65. verſ. 28. Vide Diſſert. 24. in Virg. pag. 164. litt. *q*.

Diſſertatio XVII. pag. 45. litt. *a*. Adde Paul. Man in Adag. *Ex quercubus, ac ſaxis nati*.

Num. 5. *& niſi quum ipſi volunt, haudquaquam aſpectabile* Gyrald. ibid. Synt. 15. de Genio pagin. 421. verſ. 10.

Pag. 45. litt. *n*. Adde Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 1. Diſſ. 20. Vide Diſſert. 36. in Virg. num. 6.

Num. 6. *Philo*. Philo in libro de Gigantib.

Pag. 45. litt. *r*. Adde Juſtum Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 3. Diſſert. 13.

Pag. 46. litt. *u*. Adde Juſt. Lipſ. Phyſiolog. Stoic. libr. 1. Diſſert. 18.

Diſſertatio XVIII. num. 1. *lupos autem Martis eſſe famulos antiquitas autumavit* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 7. pagin. 218. Verſ. 23.

Pag. 47. litt. *d*. Adde Gyrald. ibid. verſ. 22.

Litt. *e*. Adde Gyrald. ibid. pag. 217. v. 41.

Litt. *f*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Lupinum potum*.

Litt. *g*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 7. pag. 217. verſ. 37.

Num. 2. *eundem Deum λυκῶνον* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 7. pagin. 218. verſ. 16.

Pag. 48. litt. *b*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Scarabeus aquilam quærit* Ælian. de Animal. libr. 3. cap. 11. & libr. 8. cap. 25.

Litt. *u*. Adde Roſin. Antiquit. Rom. libr. 2. cap. 19. de Diis Semonibus, ſive minoribus, in quorum tutelâ homo eſſet. verſ. *Runcina*.

Pag. 49. litt. *c*. Adde Roſin. ibid.

Diſſertatio XIX. num. 1. *Principia rerum agendarum a Deo optimo maximo eſſe ducenda* Paul. Manut. in Adag. *Deo præeunte nullus officit obex*.

Pag. 50. litt. *g*. Adde Roſin. Antiq. Rom. libr. 3. cap. 9. circa med.

Num. 5. *in templo Poliadis*. Vide Paul. Manut. in Adag. *Aceſei, & Heliconis opera*.

Num. 6. *Heroibus foci, Manibus, & ſubterraneis numinibus foſſæ, & Megara, id eſt Ædes, ſunt attributa* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 17. pag. 456. verſ. 1.

Pag. 51. litt. *b*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. de Topicis Deis pagin. 61. verſ. 34.

Litt. *d*. Adde Cic. de Naturâ Deorum libr. 1. prope finem, & Diſſ. 77. in Anthol. pag. 200. litt. *f*.

Num. 10. *Oſcines, qui cantu augurium faciebant* Roſin. Antiquit. Rom. libr. 3. cap. 9. circa med.

Pag. 52. litt. *c*. Adde Roſin. libr. 3. de Auguriis cap. 9. circa med.

Diſſertat. XXI. pag. 56. litt. *c*. Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 10. cap. 10. pag. 403.

Pag. 57. litt. *c*. Adde Paulum Manut. in Adag. *Parturiunt montes, naſcetur ridiculus mus*.

Litt. *f*. Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 2. cap. 10. prope finem, & Diſſ. 22. in Liv. num. 24. & 26.

Diſſertatio XXII. pag. 61. litt. *e*. Adde Roſin. Antiq. Rom. libr. 7. cap. 48 de Accenſ.

Pag. 62. litt. *d*. Adde Paul. Man. in Adag. *Strumam dibapho tegere*.

Pag. 65. litt. *b*. Adde Petr. Fabr. de Re Athlet. libr. 2. cap. 10. prope finem, & Diſſert. 21. in Liv. num. 21. & Diſſ. 22. in Liv. num. 26.

Litt. *e*. Adde Petr. Fabr. ibid. & Diſſ. 21. in Livium num. 11. & Diſſert. 22. in Liv. num. 24.

Diſſertatio XXIII. pag. 66. litt. *d.* Adde Roſin. Antiquit. Rom. libr. 1. cap. 1. licèt aliquantum diſcrepet.

Num. 1. *Candaules Lydis imperabat* Plinius libr. 35. cap. 8.

Pag. 66. litt. *d.* Adde Roſin. Antiq. Rom. libr. 1. cap. 1.

Num. 2. *quæ caviaris hoſtia nuncupabatur* Gyrald. de Deis Gent. Synt. 17. pagin. 466. verſ. 50. Roſin. Antiq. Rom. libr. 3. de Vet. Sacrif. cap. 33. verſ. *Caviares*.

Pag. 66. litt. *p.* Adde Roſin. libr. 1. cap. 2. & 4.

Litt. *f.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 17. pag. 487. verſ. 24.

Pag. 67. litt. *b.* Adde Roſin. Antiq. Rom. libr. 1. cap. 3. Gyrald. ibid. verſ. 29.

Litt. *c.* Adde Gyrald. ibid. verſ. 25.

Litt. *d.* Adde Gyrald. ibid. verſ. 26.

Num. 8. *ubi æreum tauri ſimulacrum cernebatur* Plin. libr. 34. cap. 2. in fine.

Pag. 67. litt. *p.* Adde Roſin. Antiq. Rom. libr. 1. cap. 2.

Litt. *q.* Adde Roſin. libr. 1. cap. 3.

Litt. *ſ.* Adde Roſin. ibid.

Pag. 68. litt. *d.* Adde Roſin. ibid. cap. 2. & cap. 7. quibus locis refert Strabonem, & Tacitum aliter tradidiſſe.

Litt. *e.* Adde Roſin. libr. 1. cap. 8. qui aliter refert.

Litt. *f.* Adde Roſin. ibid. cap. 2.

Diſſertatio XXIV. pag. 68. litt. *o.* Adde Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 19. in princ.

Diſſertatio XXVI. num. 2. *Thericleas* Paulus Manut. in Adag. *Thericlei amicus*.

Diſſertat. XXVII. num. 5. *Sympuvia* Roſin. Antiquit. Rom. libr. 3. cap. 32. de Sympuvio.

Diſſertatio XXVIII. pag. 81. litt. *c.* Adde Petrum Fabr. Agoniſticon libr. 2. cap. 10. in princ.

Litt. *m.* Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 10. cap. 29. de Triumphis pag. 420.

Litt. *n.* Adde Petr. Fabrum de Re Athlet. libr. 2. cap. 10. in fine.

Litt. *q.* Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 10. cap. 29. de triumphis pag. 420.

Litt. *ſ.* Adde Dempſt. ibid.

Pag. 82. litt. *o.* Adde Dempſt. ibid.

Litt. *u.* Adde Dempſt. ibid.

Pag. 83. litt. *x.* Adde Paul. Man. in Adag. *Albæ Gallinæ filius* Eraſm. Chiliad. 1. Cent. 1. Adag. 78.

Num. 13. *Amuleta quoque contra invidiam incluſa bullæ* Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 6.

Diſſertatio XXIX. pag. 85. litt. *b.* Adde Roſin. Antiquit. Rom. libr. 10. de Præmiis eorum, qui ſtrenuè rem geſſerant. Vide Diſſertat. 20. in Euripid. num. 6.

Num. 1. *haſtas puras* Roſin. ibid.

Pag. 85. litt. *c.* Adde Roſin. Antiq. Rom. libr. 10. de Coron. Militar. cap. 27.

Num. 1. *Murales* Roſin. ibid.

Num. 1. *Obſidionales* Roſin. ibid.

Pag. 86. litt. *b.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Io Paan*.

Litter. *c.* Adde Eraſm. Chiliad. 2. Cent. 1. Adag. 27.

Litt. *d.* Adde Eraſm. ibid.

Num. 4. *quòd hæc duo eſſent recuperatæ libertatis inſignia* Eraſm. ibidem. Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. pagin. 38. verſ. 15. Roſin. libr. 1. cap. 20. de Libertis, Libertinis, & Ingenuis Dempſter. ad Roſin. libr. 10. cap. 29 pag. 431.

Num. 4. *Brutus, & Caſſius interfecto Cæſare* Angel. Polit. in Miſcell. cap. 70.

Pagin. 86. litt. *b.* Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 10. cap. 29. pag. 431.

Litt. *o.* Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 1. cap. 13. de Portâ Capenâ.

Pag. 87. litt. *l.* Adde Macrob. Saturn. libr. 3. cap. 15. in fine.

Pag. 88. litt. *c.* Adde Plin. Natural. Hiſtor. libr. 34. cap. 5. Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 2. cap. 10. prope finem Diſſert. 60. in Anthol. num. 15. & Diſſ. 20. in Eurip. num. 7.

Diſſertatio XXX. pag. 88. litt. *f.* Adde Roſin. Antiq. Rom. de Ann. Menſib. & Dieb. libr. 4. cap. 1. in princip.

Pag. 89. litt. *a.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 43.

Litt. *o.* Adde Roſin. Antiq. Rom. de Ann. & Menſib. & Dieb. libr. 4. capit. 1. in princip.

Num. 5. *octo annis quater intercalabatur* Gyrald. de Ann. & Menſibus pag. 50.

Pagin. 91. litt. *b.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 123. in princip.

Litt. *d.* Adde Gyrald. ibid. pag. 120. in medio, & pag. 123. in princip.

Litt. *e.* Adde Roſin. Antiq. Roman. libr. 2. Qui Dii ſelecti ſint, & de Jano cap. 3. in princip.

Litt. *f.* Adde Macrobium Saturnal. libr. 1. cap. 15.

Litt. *l.* Adde Macrob. ibid. Gyrald. de Annis, & Menſib. pag. 123. in princip.

Litt. *m.* Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 4. cap. 4. pag. 161.

Num. 11. *Nonæ ſtudio plebis feſtæ agebantur* Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 13.

Pag. 91. litt. *ſ.* Adde Roſin. Antiquit. Roman. libr. 4. cap. 3. prope finem.

Pag. 92. litt. *a.* Adde Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 15.

Num. 14. *dies poſtridie Kalendas, Nonas, Idus ater* Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 16.

Pag. 92. litt. *u.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 149. in med.

Num. 19. *feriæ aliæ erant ſtativæ* Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 152. in princip.

Pag.

Pag. 93. litt. *b.* Adde Macrob. Saturn. libr. 1. capit. 16. Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 152. in princip.

Num. 19. *alia imperativa* Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 152. in med.

Num. 21. *antea feria Jovis Nundinæ habebantur, & Nundinis Flaminis uxor in Regiâ Jovi arietem immolabat* Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 16.

Numer. 22. *comitiales erant* Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 16. Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 156. in med.

Pag. 94. litt. *q.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Herculanus morbus*.

Litt. *f.* Adde Paul. Manut. ibid.

Pag. 95. num. 25. litt. *a.* Adde Gyrald. de Ann. & menſib. pag. 157. in princip.

Pag. 95. litt. *b.* Adde Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 16.

Litt. *c.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 157. in med.

Litt. *d.* Adde Macrobium Saturnal. libr. 1. cap. 16.

Num. 25. *patente Mundo bellum inchoare nefas arbitrabantur* Gyraldus de Ann. & Menſib. pag. 158. in princ. Roſin. Antiquit. Roman. libr. 4. cap. 3. in fine.

Pagin. 95. litt. *e.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 156. in princip.

Litt. *h.* Adde Macrobium Saturnal. libr. 1. cap. 16.

Litt. *i.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 157. in med.

Litt. *n.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 83. in med.

Num. 28. *canis Hecates victima* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 12. pag. 348. verſ. 46. Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 1. Diſſertat. 20.

Num. 29. *mortuis parentabatur* Paul. Man. in Adag. *Superis impari numero, Inferis pari ſacrificandum*.

Num. 30. *quòd uſque ad Decembrem tantùm menſes numero notatos apparebat* Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 43. in med.

Pag. 96. litt. *f.* Adde Gyrald. ibid. pag. 75. in med. Juſt. Lipſ. de Veſtâ, & Veſtal. cap. 8. in fine.

Pag. 97. litt. *e.* Adde Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 12.

Litt. *f.* Adde Macr. ibid. & Roſin. libr. 4. de Menſe Aprili cap. 8. in princip.

Litter. *g.* Adde Macrob. ibid. & in Somn. Scip. libr. 1. cap. 21. prope finem.

Litt. *h.* Adde Macrobium Saturnal. libr. 1. cap. 12.

Litt. *i.* Adde Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 21. prope finem.

Litt. *l.* Adde Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 12. Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 78. in fine. Vide Diſſert. 30. in Liv. num. 45. 46.

Litt. *o.* Adde Macrob. in Somn. Scipion. libr. 1. cap. 21. prope finem.

Litt. *ſ.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 74.

Litt. *t.* Adde Roſin. Antiquitat. Roman. libr. 4. cap. 7. de Martio, & Dieb. in eo Feſt. de Liberalibus.

Pag. 98. litt. *g.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 75. in fine.

Num. 39. *matronæ ſervis convivium apparabant* Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 75. & Diſſert. 30. in Liv. num. 37.

Pagin. 98. litt. *r.* Adde Roſin. Antiq. Rom. libr. 4. de Menſe Aprili cap. 8. in princ.

Pag. 99. litt. *c. d.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 76. in med.

Num. 42. *Aprilem quaſi aperilem dictum arbitrantur* Roſin. Antiq. Rom. libr. 4. de Menſe Aprili cap. 8.

Pag. 99. litt. *o.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 77. in med.

Litt. *p.* Adde Gyrald. ibid.

Litt. *r.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 76. in fine.

Litt. *s.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Menſe Majo nubunt malæ* Gyrald. de Ann. & Menſ. pag. 78. in princip.

Litt. *x.* Adde Gyrald. ibid. pag. 78. prope medium.

Litt. *y.* Add. Paul. Manut. in Adag. *Menſe Majo nubunt malæ*.

Pag. 100. litt. *d.* Adde Gyrald. ibid. pag. 78. in fine.

Litt. *h.* Adde Gyrald. ibid. pag. 79. in fine.

Litt. *i.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 1. de Deis ex human. action. pagin. 43. verſ. 35. & Syntagm 7. pagin. 237. verſ. 30. & de Ann. & Menſib. pag. 90. in fin.

Litt. *m.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 1. de Deis ex human. action. pagin. 43. verſ. 40.

Num. 47. *ſolitos aſinos coronari, appendique eorum collo ex panibus confectum monile* Roſin. Antiquit. Rom. libr. 4. de Menſe Junio cap. 10.

Pag. 100. litt. *r.* Adde Gyraldum de Deis Gent. Syntagm. 3. pag. 122. verſ. 1. & Syntagm. 17. de Celebr. & Feſt. pagin. 473. verſ. 49.

Pag. 102. num. 51. litt. *a.* Adde Gyrald. de Annis, & Menſib. pag. 75.

Litt. *b.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 17. pag. 474. verſ. 20.

Litt. *i.* Adde Gyrald. ibid. verſ. 23.

Litt. *l.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 15. pag. 424. verſ. 19. & pag. 425. verſ. 12. & Synt. 17. de Celebr. & Feſt. pagin. 473. verſ. 34.

Litt. *u.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 17. pag. 474. verſ. 32.

Pag. 102. num. 53. litt. *d.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 5. pag. 158. verſ. 37.

Digitized by Google

37. & pagin. 159. verſ. 5. & ſequent. & Syntagm. 17. de Celebr. & Feſt. pagin. 473. verſ. 32.

Pag. 102. num. 53. litt. *e*. Adde Roſin. Antiq. Rom. libr. 4. cap. 16. verſ. *Divalia*.

Num. 54. *omnumque Romuli decem dumtaxat menſes babuiſſe, & trecentum quatuor dies* Macrob. Sat. libr. 1. cap. 12. Roſin. Antiquit. Rom. de Ann. Menſib. & Dieb. libr. 4. cap. 1. in princip.

Num. 54. *annum a Romulo inſtitutum duodecim babuiſſe menſes, trecentumque, & ſexaginta dies* Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 42. in fine, & pag. 43. in princ. in Edit. Baſileæ ann. 1541.

Num. 54. *ſunt, qui Romulo non ignotam fuiſſe intercalandi rationem aſſeverent* Macr. Saturnal. libr. 1. cap. 13. in fine.

Pag. 103. litt. *e*. Adde Macrobium Saturn. libr. 1. cap. 7.

Litt. *f* Adde Macrob. ibid. Roſin. libr. 2. Qui Dii ſelecti ſint, & de Jano cap. 3. princip.

Litt. *g*. Adde Macrob. ibid. Gyrald. de Re Naut. cap. 8. in med. Roſin. Antiquit. Rom. d. capit. 3. in princip. & libr. 8. cap. 20. de Re Nummariâ, & Fœnore.

Litt. *i*. Adde Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 9. in princ. Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 61. in med. Paul. Manut. in Adag. *Alter Janus* Roſin. Antiquit. Rom. libr. 2. Qui Dii ſelecti ſint, & de Jano cap. 3. in princip. Vide Diſſert. 44. in Antholog. num. 1. & Diſſ. 30. in Liv. num. 55.

Pag. 104. litt. *a*. Vide Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 9. in princip.

Litt. *f*. Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 61. in med. Roſin. Atiquitat. Rom. libr. 2. Qui Dii ſelecti ſint, & de Jano cap. 3. in princip.

Litt. *g*. Adde Gyrald. ibid.

Litt. *h*. Adde Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 9. circa med. Gyrald de Ann. & Menſ. pag. 36. in fine, Roſin. Antiquitat. Roman. libr. 2. Qui Dii ſelecti ſint, & de Jano cap. 3. in princip.

Litt. *i*. Adde Roſin. Antiquit. Rom. libr. 2. Qui Dii ſelecti ſint, & de Jano cap. 3. in princip.

Num. 60. *nam & Apollo* Θυραῖος Gyrald. de de Deis Gent. Syntagm. 7. pagin. 232. verſ. 15. Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 9. in princip.

Pagin. 105. litt. *b*. Adde Roſin. Antiquit. Roman. de Anno, Menſib. & Dieb. libr. 4. cap. 1. in princip.

Num. 65. *dies verò decem, quos adjecit anno, ita diſtribuit* Macr. Saturn. libr. 1. cap. 14.

Pag. 106. litt. *e*. Adde Roſin. Antiquitat. Roman. libr. 4. de Menſe Auguſto cap. 12. in princip.

Litt. *f*. Adde Roſin. ibid.

Litt. *r*. Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 87.

Pag. 107. litt. *e*. Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 88. in med.

Litt. *f*. Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 14. in Edit. Baſileæ Ann. 1541.

Litt. *g*. Adde Roſin. Antiquitat. Roman. libr. 3. cap. 33. de Veterum ſacrificiis verſ. *Ambarvales hoſtiæ* & libr. 4. cap. 17. de Dieb. Feſt. verſ. *Ambarvale ſacrificium*. Vide Diſſert. 53. in Thucydidem num. 21.

Litt. *p*. Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pagin. 37. prope finem, & pagin. 38. in princip.

Pagin. 108. litt. *a*. Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 37. prope finem, & pag. 38. in princip. Dempſter. ad Roſin. libr. 4. cap. 4. pag. 161. Vide Diſſert. 30. in Liv. pag. 108. litt. *i*.

Litt. *f*. Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 37. circ. medium, & pagin. 39. circa medium.

Litt. *h*. Adde Dempſt. ad Roſinum libr. 4. cap. 4. pag. 161.

Litt. *n*. Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 41. in princip.

Litt. *q*. Vide Diſſert. 53. in Thucydidem pag. 374. litt. *a*.

Num. 76. *Phœnicis vitâ altius vivit* Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 16. Paul. Manut. in Adag. *Phœnicis inſtar reviviſcere*.

Pagin. 109. litt. *n*. Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 16.

Diſſertatio XXXI. pag. 110. litt. *i*. Adde Juſt. Lipſ. de Veſtâ, & Veſtal. cap. 5.

Num. 4. *ut matrimæ eſſent, & patrimæ* Juſt. Lipſ. ibid. cap. 6.

Num. 4. *neu minores eſſent, quàm ſexennes, aut majores decennibus* Juſt. Lipſ. ibidem cap. 5.

Num. 4. *neve parentes earum ſordidam artem exercerent* Juſt. Lipſ. ibid. cap. 6.

Num. 4. *aut ſervitutem ſerviſſent* Juſt. Lipſ. ibid. cap. 5.

Num. 4. *queve aliquâ labe corporis inſigniretur* Juſt. Lipſ. ibid. cap. 6.

Num. 4. *aut pater Salius, aut Quindecemvir* Juſt. Lipſ. ibid. cap. 6.

Pag. 111. litt. *b*. Adde Juſt. Lipſ. de Veſtâ, & Veſtalibus cap. 7. in princip.

Litt. *m*. Adde Juſt. Lipſ. ibid. cap. 13.

Litt. *n*. Adde Juſt. Lipſ. ibid.

Litt. *p*. Adde Juſt. Lipſ. ibid. cap. 8.

Pag. 112. litt. *a*. Adde Juſt. Lipſ. ibidem cap. 13.

Litt. *m*. Adde Juſt. Lipſ. ibid. cap. 11.

Litt. *n*. Adde Juſt. Lipſ. ibid.

Pag. 113. litt. *e*. Adde Juſt. Lipſ. ibid.

Num. 11. *ut Veſtæ ſacerdos nullius heres eſſet inteſtati, nemo autem heres exiſteret inteſtatæ* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 4.

de

de Veſtâ pagin. 148. verſ. 27.

Pag. 113. litt. *d.* Adde Juſt. Lipſ. de Veſtâ, & Veſtal. cap. 11.

Num. 11. *Jam ſumma in Veſtalibus ad deprecandam rerum pœnam vis* Juſt. Lipſ. ibid. cap. 12. in fine.

Num. 13. *vittæ inſigne pudoris, & ſacerdotii* Juſt. Lipſ. ibid. cap. 12.

Pag. 113. litt. *b.* Adde Juſt. Lipſ. ibid.

Litt. *m.* Adde Juſt. Lipſ. de Veſtâ, & Veſtalibus cap. 5.

Litt. *o.* Adde Roſin. Antiquit. Rom. libr. 2. cap. 5.

Num. 15. *ſex igitur virgines ſemper conſequutis temporibus æternum ignem cuſtodiverunt* Juſt. Lipſ. de Veſtâ, & Veſtal. cap. 5.

Pag. 143. litt. *r.* Adde Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 6.

Pag. 114. litt. *c.* Adde Gyraldum de Deis Gent. Syntagm. 4. pagin. 148. verſ. 21. Juſt. Lipſ. de Veſtâ, & Veſtal. cap. 6. in fine.

Litt. *d.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 4. pag. 148. verſ. 23.

Litt. *f.* Adde Lipſ. ibid. cap. 1.

Litt. *n.* Adde Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 23. in princip.

Pag. 115. litt. *e.* Adde Juſt. Lipſ. de Veſtâ, & Veſtal. cap. 1.

Num. 21. *contra verò alii ignem Veſtæ nomine intelligunt* Juſt. Lipſ. de Veſtâ, & Veſtal. cap. 1.

Pagin. 116. litt. *b.* Adde Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 2. Diſſertat. 18. in princip.

Litt. *p.* Adde Juſt. Lipſ. de Veſtâ, & Veſtal. cap. 3.

Num. 26. *quod Veſta dicatur princeps domos conſtruxiſſe* Gyrald. de Deis Gent. Synt. 4. de Veſtâ pag. 149. verſ. 24.

Pag. 117. litt. *e.* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 78. in principio.

IN VIRGILIUM.

Diſſertatio I. num. 3. *Virgilio ſe comparare, vel etiam anteferre non dubitavit* Jul. Cæſar Scaliger. in Poët. libr. 5. cap. 17.

Diſſertatio II. pagin. 128. litt. *m.* Adde Macrobium in Somn. Scip. libr. 1. cap. 8.

Diſſertatio III. pag. 128. litt. *q.* Adde Macr. ibidem.

Diſſertat. VII. pag. 130. litt. *a.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. pag. 19. verſ. 31. Roſin. Antiquitat. Roman. libr. 2. cap. 5. de Jove paulo poſt initium.

Diſſertat. VIII. num. 3. *neque enim Deos ipſos fatorum leges diſſolvere poſſe arbitrabantur* Paul. Manut. in Adag. *Neceſſitati ne Dii quidem reſiſtunt.*

Diſſertatio X. pag. 134. litt. *e.* Vide Diſſert. 83. in Anthol. num. 24.

Numer. 7. *non poſſe vinci fatum crediderunt* Pind. Pyth. Od. 12. verſ. 53.

Diſſertat. XI. pag. 136. litt. *f.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Sementem ut feceris, ita & metes.*

Diſſertat. XV. pag. 142. litt. *a.* Addo Lucian. in Dialogo de Paraſit. circa med. Paul. Manut. in Adag. *Abjecit haſtam* Eraſm. Chiliad. 2. Cent. 2. Adag. 97.

Litt. *m.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 17. pag. 460. verſ. 21. Roſin. Antiquit. Rom. libr. 3. cap. 20. de Saliis Palatinis.

Diſſertatio XVI. num. 4. *Veſta vel inter Penates Deos recenſeretur, vel eſſet eorum comes* Macr. Saturn. libr. 3. cap. 4. in fin.

Pag. 144. litt. *g.* Addo Gyraldum de Deis Gent. Synt. 1. pag. 13. verſ. 26. & Synt. 15. de Penatibus pag. 428. verſ. 29. Vid. Roſin. Antiq. Rom. libr. 2. Qui Dii ſelecti ſint, & de Jano cap. 3. in principio.

Diſſertatio XVIII. num. 1. *perpetuum, ac ſolemne fuiſſe Veteribus nihil aggredi, niſi priùs divinum numen precibus propitiaſſent* Paul. Manut. in Adag. *Deo præeunte nullus officit obex.*

Diſſertat. XIX. num. 3. *Noven ſiles Deos, quos Romani colebant, Muſas patent* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. pag. 20. verſ. 29. & Syntagm. 7. de Muſis pag. 253. v. 14.

Pag. 149. litt. *q.* Adde Gyraldum de Deis Gent. Syntagm. 7. de Muſis pagin. 253. verſ. 17. Vide Diſſert. 57. in Antholog. num. 10.

Num. 6. *Muſæas quippe quatuor eſſe voluit, ſeptem Myrſilus, octo Crates exiſtimavit* Gyrald. ibid. verſ. 11.

Diſſertat. XXI. pag. 153. litt. *b.* Adde Appian. Alexandr. in princip. de Bello Punico.

Diſſertatio XXII. pag. 158. litt. *b.* Adde Plin. Natural. Hiſt. libr. 34. cap. 6. in princ.

Diſſertatio XXIII. pag. 159. litt. *f.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 15. de Genio, pag. 421. verſ. 4. 21. Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 1. Diſſert. 19. Paul. Manut. in Adag. *Genius malus.*

Pag. 160. litt. *a.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Patria ſua cuique jucundiſſima.*

Pag. 161. litt. *b.* Adde Gyraldum de Deis Gent. Syntagm. 1. de Topicis Deis pag. 61. verſ. 11. & Syntagm. 13. pagin. 377. verſ. 8. 13.

Litt. *c.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 1. de Topic. Deis pag. 62. verſ. 13.

Diſſertat. XXIV. n. 1. *præcipuè verò ſuos conditores urbes Deorum immortalium honoribus conſecrabant* Macr. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 9.

Pag.

Pag. 161. litt. *q.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Alabandicum opus* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. pag. 65. verſ. 28. Vide Diſſertat. 12. in Liv. num. 2.

Litt. *r.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 1. pag. 61. verſ. 21. & pag. 65. verſ. 38. Vide Diſſ. 12. in Liv. pag. 33. litt. *b.*

Num. 4. *locorumque genii draconis effigie exprimebantur* Dempſt. ad Roſin. libr. 2. cap. 14. de Genio, ejus cultu, ſacrificiis, ſtatuâ pag. 123.

Num. 5. *Indigenæ Dei vocabantur* Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 9. prope fin.

Num. 6. *Angeronam ſilentii Deam* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. pag. 49. verſ. 28. & pag. 57 verſ. 1. Roſin. Antiquitat. Rom. libr. 2. de Diis ſemonibus, ſive minoribus in quorum tutelâ homo eſſet cap. 19. de Angeronâ.

Diſſertatio XXV. pag. 163. litt. *d.* Adde Pindarum Pythior. Od. 12. verſ. 39. qui Minervam eodem modo appellat.

Num. 1. *ſine operâ viri Martem* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 10. pag. 306. verſ. 52. Vide Diſſ. 15. in Anthol. num. 24.

Num. 1. *& Vulcanum genuiſſe* Angel. Polit. in Miſcell. cap. 89. prope med.

Pag. 164. litt. *a.* Adde Gyraldum de Deis Gent. Synt. 3. pag. 122. verſ. 29.

Litt. *b.* Adde Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 9. in fine Gyrald. ibid. verſ. 27.

Num. 6. *Deæ Materæ colebantur* Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 1. pag. 21. v. 8.

Diſſertatio XXVI. num. 3. *Jovem induxit volucrem currum agitantem* Plato in Phædro, Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 24 circa princip.

Pag 166. litt. *d.* Adde Macrob. Saturnal. libr. 1. cap. 21. circa med.

Diſſertatio XXVIII. pagin. 169. litt. *c.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Velocem tardus aſſequitur* & in Adag. *Vulcanium vinculum.* Vide Diſſert. 57. in Anthol. pagin. 143. litt. *d.* Diſſert. 58. in Anthol. pag. 146. litt. *f.* & Diſſert. 32. in Virgil. pag. 175. litt. *p.*

Diſſertatio XXX. pag. 172. litt. *g.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Saturniæ Lemæ* in fine.

Litt. *n.* Adde Manut. in Adag. *Dionyſius Corinthi.*

Diſſertat. XXXI. pag. 173. litt. *b.* Adde Diſſ. 18. in Thucydidem pag. 272. litt. *q.*

Pag. 174. litt. *a.* Adde Gyraldum de Deis Gent. Syntagm. 10. pagin. 320. verſ. 49. & Syntagm. 17. pag. 521. verſ. 44. Paul. Manut. in Adag. *Lindii ſacrum.*

Litt. *b.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Phallus Deo* Diſſ. 48. in Anthol. num. 8. & Diſſertat. 75. in Anthol. num. 2. & Diſſ. 32. in Virg. num. 4.

Diſſertatio XXXII. pagin. 175. litt. *p.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Vulcanium vinculum* Vide Diſſert. 57. in Antholog. pag. 143. litt. *d.* Diſſert. 58. in Anthol. pag. 146. litt. *f.* & Diſſ. 28. in Virg. pag. 169. litt. *c.*

Litt. *u.* Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 8. de Baccho pag. 262. v. 16. Vide Diſſ. 44. in Anthol. num. 7.

Num. 4. *ut in Bacchi ſacris phalli circumferrentur* Paul. Manutius in Adag. *Phallus Deo*, & Diſſ. 48. in Anthol. num. 8. Diſſ. 75. in Anthol. num. 2. & Diſſert. 31. in Virg. num. 4.

Pag. 175. litt. *x.* Adde Gyraldum de Deis Gent. Syntagm. 4. pag. 136. verſ. 26.

Diſſertatio XXXIII. num. 6. *Panici terrores vocarentur* Paul. Manut. in Adag. *Panicus caſus.*

Diſſertat. XXXV. pag. 180. litt. *b.* Adde Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoicor. libr. 1. Diſſert. 19. Paul. Manut. in Adag. *Genius malus.*

Num. 3. *bis eſſe commiſſam urbium, regnorumque tutelam* Paul. Manutius, & Juſt. Lipſ ibid.

Num. 3. *quin etiam eorum quoſdam pravæ eſſe naturæ* Juſt. Lipſius, & Paul. Manut. ibidem.

Num. 4. *quas Ἀποφράδας Græci vocant* Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 154. in fin.

Pag. 180. litt. *m.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Proteo mutabilior.*

Diſſert. XXXVI. pag. 181. litt. *b.* Adde Paul. Manutium in Adag. *Genius malus* Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 1. Diſſ. 19.

Pag. 182. litt. *n.* Adde Juſt. Lipſ. Phyſiolog. Stoic. libr. 1. Diſſ. 20. Vide Diſſ. 17. in Liv. num. 5.

Diſſertatio XXXVII. num. 1. *Hiſtorici ab initiis rerum, quas exponendas ſuſceperunt, exordiuntur, poëtas cenſet oportere initiis prætermiſſis a medio narrationem inchoare* Macrob. Saturnal. libr. 5. cap. 2. circa medium.

Num. 4. *a medio incipit* Macrob. ibid.

Diſſertat. XXXIX. num. 8. *Nauplius Palamedis pater* Paulus Manut. in Adag. *Quaſi Nauplius Caphareo rediens.*

Diſſertatio XXXX. num. 2. *ita Argis Junonis ſacerdotum nominibus anni notarentur* Petrus Faber Agoniſtic. libr. 3. cap. 23. prope finem.

Diſſertatio XXXXI. pagin. 191. litt. *e.* Adde Roſin. Antiquit. Rom. libr. 3. capit. 32. de Acerrâ, & libr. 5. cap. 39. de Funer. & Sepulcr.

Pag. 193. litt. *f.* Adde Gyraldum de Deis Gent. Synt. 7. pag. 237. verſ 40. Dempſter. ad Roſin. libr. 2. cap. 7. de Apollin. cognomin. & Oracul. pag. 86. Vide Diſſ. 22. in Anthol. num. 5. & Diſſ. 40. in Thucydidem num. 3.

Diſſertat. XLII. num. 6. *beſtias animales nuncupabant* Gyrald. de Deis Gent. Synt.

17.

Digitized by Google

17. pag. 491. verſ. 3. Roſin. Antiquitat. Roman. libr. 3. capit. 33. verſ. *Injuges hoſtiæ*.

Pag. 195. litt. *a*. Adde Roſin. Antiq. Rom. de Vet. Sacriſ. libr. 3. cap. 33. de Eximiis hoſtiis.

Litt. *c*. Adde Roſin. ibid. verſ. *Injuges*.

Litt. *e*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 17. pag 467. verſ. 4. Roſin. Antiq. Rom. libr 3. cap 33. de Vet. Sacriſ. verſ. *Bidentes*.

Diſſertatio XLIII. pag. 196 litt. *y*. Adde Macrob. Saturnal. libr. 3. cap. 5. circa fin.

Diſſertat. XLIV. n. 2. *omnes favere linguis jubebantur* Plinius Natural. Hiſt. libr. 28. cap. 2. in princip.

Num 4. *ſilentium bis verbis imperari videtur*, *&*, *ut bonis verbis utatur populus*, *admoneri* Paul. Manut. in Adag. *Oſtium obdite profani*.

Pag. 198. litt. *r* Adde Angel. Polit. in Miſcell. cap 26.

Diſſertatio XLV. pag. 200. litt. *b*. Adde Roſin. Antiquit. Rom. libr. 3. cap. 32. de Seceſpitâ.

IN CICERONEM.

Diſſertatio I. pag. 204. litt. *o*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Sexagenarios de ponte dejicere*.

Pag. 205 litt *a*. Adde Paul. Manut ibid.

Num. 7. *traditum eſt antiquitus a Romanis ſexagenarios e ponte dejici ſolitos in Tiberim* Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 5.

Diſſertat. II. n. 1. *Conticuit latiæ triſtis facundia linguæ* Cornel. Sever. apud Senec. Rhet. ſuaſor. 6.

Diſſertatio V. pag. 212. litt. *a*. Adde Gyrald. de Deis Gentium Syntagm. 1 pag. 24. verſ. 25. Paul. Manut. in Adag. *Celmis in ferro*.

Num. 4. *& aſtronomiam*, *& geometriam*, *& arithmeticen ſapientes Ægyptiorum tradunt excogitaſſe* Herodot. in Euterp. ſive lib. 2. cap. 109. Servius ad Eclogam tertiam Virgil. Strab. libr. 16. de Syriâ, & libr 17 de Ægypto, & Diod. Sicul. Biblioth Hiſt. libr. 1.

Num. 6. *& Empedocles*, *& Democritus auxiſſe dicuntur* Cornelius Celſ. libr. 1. de Medic. in præfat.

Diſſertatio VI. pag. 214. litt. *e*. Adde Paulum Manut. in Adag. *Stellis ſignare*, *obelo notare* pag. 310. in Edition. Venet. Ann. 1578.

Litt. *i*. Adde Paulum Manut. in Adag. *Sus Minervam*.

Litt. *m*. Adde Paul. Manut. in Adag. *Chalcenterus* Eraſm. Chiliad. 1. Cent. 7. Adag 43.

Diſſertatio VIII. pag. 217. litt. *g*. Adde Gyraldum de Ann. & Menſib. pagin. 8. in princip.

Num. 6. *Virgilius in quadam ad Auguſtum epiſtolâ teſtatur* Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 24. circa med.

Diſſertatio IX. pag. 218. litt. *e*. Adde Paulum Manut. in Adag. *Neſtorea eloquentia*.

Litt. *f*. Adde Paul. Manut. in Adag. *In Paguro ſapientia*.

Diſſertatio X. pag. 222. litt. r. Adde Plinium Natural. Hiſt. libr. 7 cap. 29.

Litt. a Adde Valer. Maxim. libr. 8. cap. 9.

Diſſertatio XII. num. 3. *hoc ſuadente Roſcia legis theatralis auctori ignoverunt* Plin. Natural. Hiſt libr 7. cap. 30. in fine.

Num. 3. *Antonium libertatem populo Romano redditam labefactantem proſcripſiſſe* Plin. ibidem.

Diſſertatio XIII. pag. 227. litt. *c*. Adde Diſſ. 3. in Liv pag. 11 litt. *r*.

Litt. *e*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Synt. 1 pag. 72. verſ. 25.

Diſſertat. XIV. num. 9. *interpretationem ſomniorum Telmiſſenſes* Dempſt. ad Roſin. libr 2. cap. 2. pagin. 69. Vide Diſſ. 19. in Euripid. num. 4.

Diſſertatio XV. num. 6. *Deflendus Cicero eſt, latiæque ſilentia linguæ* Sextil. Hena apud Senec. Rhet. ſuaſ. 6.

Diſſertat. XVI. n. 2. *Cenſuram verò anno ſexcenteſimo ſexageſimo ſecundo* Plinius Nat. Hiſt. libr. 17. cap. 1. in princip.

Pag 232. litt. *e*. Adde Ælian. de Animal. libr. 8. cap. 4.

Diſſertatio XVII pag. 234. litt. *m*. Adde Valer. Maxim libr. 8 cap. 9.

Diſſertatio XVIII. pag 235. litt. *e*. Adde Gyrald. de Deis Gent. Syntagm. 5. pagin. 158. verſ. 36. & pag. 159. verſ. 18.

Diſſertatio XIX. pag. 237. litt. *i*. Adde Angel Polit. in Miſcell. cap. 15. in med.

Diſſertatio XX. pagin. 239. litt *a*. Adde Mercurial. de Arte Gymnaſt. libr. 3. cap. 9. prope med.

Pag. 241. num. 8. litt. *a*. Adde Petr. Fabr. de Re Athlet. libr. 2. cap. 7. circa med. & cap. 34. prope med. Diſſ. 10. in Anthol. num. 6.

Num. 11. *Euripis vino plenis navales circenſes exhibuit* Mercur. de Arte Gymnaſt. libr. 3. cap. 13. circa med.

Num. 13. *deſultorii* Petr. Faber de Re Athlet libr. 1. cap. 26. in Not. Marginal. pag. 91. in Edit. Lugd. Ann. 1592.

Pag 241. litt. z. Adde Paul. Manut. in Adag. *Mappam mittere*.

Num. 14. *ſicut in Græciâ duodecies* Pindar. Olymp. Od. 2. verſ. 92. Od. 3. verſ. 59.

59 Od. 6. verſ. 126. & Pythior. Od. 5. verſ. 44.

Num. 14 *ſcamma tranſilivi* Paul. Manut. in Adag *Septa tranſilire* Pag. 614. in Edit. Venet. Ann. 1578. Petr. Faber de Re Athlet. libr. 2. cap. 1. circa med. Mercurial. de Arte Gymnaſtic. libr. 2. cap. 11. in fine.

Diſſertatio XXI. pag. 243. litt. *f.* Adde Mercurial. de Arte Gymnaſt. libr. 1. cap. 9.

Litt. *g.* Adde Mercurial. ibid. cap. 9. in fin. & cap. 15. in med.

Diſſertatio XXII pag. 244. litt. *a* Adde Mercurial. de Arte Gymnaſt. libr. 1. cap. 6. ex Vitruv. libr. 5. cap. 11.

Num. 2. *Cryptoporticus nuncupantur* Mercurial. de Arte Gymnaſtic. libr. 5. cap. 12. prope med.

Pag. 245 litt. *g.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Scarabeus aquilam quærit*.

Litt. *b.* Adde Paul. Manut. ibid. qui mulierem fuiſſe Ætolam tradit.

Diſſertatio XXIV. num 3. *Socrates ſicyonios calceos damnavit* Paul. Manut. in Adag. *Calcei ſicyonii*.

Pag. 248. litt. *f.* Adde Paul. Manut. in Adag *Acceſſorium operis loco*.

Num. 8. *octophori incidit mentio, quo nomine lectica dicitur, quam octo ſervi ferebant* Hieron. Mercurial. de Arte Gymnaſt. libr. 3. cap. 11.

Diſſertatio XXV. pag. 249. litt. *n.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Athenienſem Athenis laudare haud difficile*.

Diſſertatio XXVII. pagin. 253. litt. *a.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Sus Minervam*.

Diſſertatio XXVIII. pagin. 254 litt. *g.* Adde Diogen. Laert. libr. 2. Segment. 38. in Vita Socrat. Themiſt. in Orat. Suid. in Voce Πολυκράτης, & Ælian. Var. Hiſt. libr. 11. cap. 10.

Pag. 255. litt. *g.* Adde Cic. de Orat. libr. 3.

Diſſertatio XXIX num. 11. *videtur eadem eſſe hyperbole* Paulus Manut. in Adag. *Columnas rumpere*.

Pag. 259. litt. *e* Adde Gyrald. de Ann. & Menſib. pag. 121.

Diſſertatio XXX. num. 2. *concavis petris partum edidiſſe* Paul. Manut. in Adag. *Ex quercubus, ac ſaxis nati*.

Diſſertatio XXXI. pag 262 litt. *b.* Adde Paulum Manut. in Adag. *Mali corvi malum ovum*.

Litt. *b.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Mellis medulla*.

Diſſertatio XXXIII. pagin. 265. litt. *f.* Adde Paul. Manut. in Adag *Xenocratis teſtimonium*.

Litt. *g.* Adde Paul Manut. ibid.

Diſſertatio XXXV. pagin. 269. litt. *d.* Adde Paul. Manutium in Adag. *In Pagaro ſapientia*.

Diſſertatio XXXVI. pagin. 271. litt. *g.* Adde Ælian. Var. Hiſt libr. 13. cap. 40.

Pag. 272. litt. *e.* Adde Rolin. Antiquitat. Roman. libr. 3. de Augurib. cap. 8. in princip.

Diſſert. XXXVII. pag. 274. litt. *q.* Adde Cic. in Caton. Major. ſive de Seneꝼt.

Num. 7. *quàm enim liquida vox luſciniis* Plinius Nat. Hiſtor. libr. 10 cap. 29. circa medium.

Diſſertatio XXXVIII. pag. 277 litt. *q.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Ne guſtaris, quibus nigra eſt cauda*.

Diſſertatio XXXIX. pagin. 278. litt. *b.* Adde Paul. Manut in Adag. *Scarabeus aquilam quærit* pagin. 1325. Edit. Venet. Ann. 1578.

Num. 7. *quia ſunt muti* Paul. Manut. in Adag. *Magis mutus, quàm piſces*.

Diſſertatio XL. num. 3. *aliquid præteriret, aut perperam diceret, aderat aliquis, qui verba de ſcripto recitaret* Plin. Natural. Hiſt. libr 28. cap. 2. in princip.

Num. 3. ὅρκον ἔκακτον. *Juramentum* ἔκακτον *aliter explicat* Paul. Manut. in Adag. *Adactum jusjurandum*.

Pag 281 litt. *a.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Ex jure manu conſertum*.

Diſſertatio XLI. pag. 283. litt. *e.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Neſtorea eloquentia*.

Diſſertatio XLIII. pagin. 286. litt. *q.* Adde Petr. Fabr. Agoniſtic. libr. 1. capit. 30. circa med.

Diſſertat. XLIV. pag. 288. litt. *l.* Adde Paul. Manut. in Adag. Ἀγεωμέτρητος οὐδεὶς εἰσίτω pag. 1202. in Edit. Venet. Ann. 1578. Eraſm. Chiliad. 3 Cent. 3. Adag 60.

Diſſertatio LIII. num. 6. *docere poſſit artem* Pindar. Olymp. Od. 8. verſ 67. Paul. Manut. in Adag. *Doceat, qui didicit*.

Diſſertatio LVII. num. 7. *Dogmatici, Academici, Sceptici* Juſtus Lipſius Manud. ad ſtoic. philoſoph. libr. 2. Diſſert. 3.

Diſſertatio LVIII. pag. 315. litt *f.* Adde Gyraldum de Deis Gent. Synt. 10. de Hercule pag. 317. verſ. 51. & pag. 318. verſ. 5. Eraſm. Chiliad 3. Cent. 1. Adag 70.

Litt. *g.* Adde Gyrald. ibid pag. 318. verſ. 6. Eraſm. ibid.

Litt. *b.* Adde Eraſm. ibid.

Litt. *i.* Adde Eraſm. ibid. Vide Diſſert. 17. in Thucyd. num. 2.

Diſsertatio LXIII. num. 2. *piſtrinum fuiſſe locum, ubi frumentum molebatur* Roſinus Antiquitat. Roman. libr. 1. cap. 14. de Piſtrinis.

Num. 2. *ſciendum eſt autem ad piſtrinum damnari ſervos, qui aliquid deliquerant, conſuevisse* Roſin. ibid.

Diſsertatio LXV. pag. 327. litt. *l.* Adde Joſt. Lipſ. Manud. ad ſtoic. philoſoph. libr. 2. Diſs. 14.

Diſ-

Diſsertatio LXVI. pag. 328. num. 4. litt. *a.* Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 5. cap. 30. de Poculis pag. 254.

Pagin. 328. num. 4. litt. *b.* Adde Hieron. Mercurial. de Arte Gymnaſtic. libr. 6. cap. 11.

Pag. 329. litt. *a.* Adde Mercurial. de Arte Gymnaſt. libr. 4. cap. 2. circa med.

Diſsertat. LXVII. pag. 329. litt *d.* Adde Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 3. Diſs. 5. Vide Diſs. 6. in Euripid. num. 10.

Diſsertatio LXXI. pag. 338. litt. *e.* Adde Macrob. Saturn. libr. 7. cap. 15. in princ.

Diſsertatio LXXIII. pagin. 341. litt. *g.* Adde Dempſt. ad Roſin. libr. 10. cap. 29. pag. 432. in fine.

Diſserratio LXXV. pagin. 344. litt. *g.* Adde Valer. Maxim. libr. 5. cap. 2. in Extern. num. 3.

Diſſertatio LXXVIII. pag. 349. litt. *f.* Adde Juſt. Lipſ. Manud. ad ſtoic. philoſoph. libr. 2. Diſſert. 8. in fine.

Pag. 350. litt. *e.* Adde Lucian. in Dialog. de Paraſit. circa med.

Diſſertatio LXXIX. pag. 352. litt. *c.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Mali corvi malum ovum*.

Litt. *i.* Adde Quintilian. Inſtit. Orator. libr. 11. cap. 1. Valerium Maxim. libr. 4. cap. 2.

Diſſertatio LXXX. pagin. 353. litt. *b.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Alter Hercules*.

Diſſertat. LXXXI. pag. 355. litt. *g.* Adde Philon. Jud. in libr. Qui rerum divinarum heres, & in libr. de Decalogo, & in libr. de Legatione ad Cajum, Joſeph. Antiq. Judaic. libr. 17. cap. 8. & de Bello Jud. libr. 1. & 2. Maimonid. de Idololatr. Juſtin. Martyr. in Dialog. cum Triphone, Clement. Alexandr. Stromaton libr. 5. & Tertullian. libr. de Idololatr. cap 4.

Diſſertatio LXXXIII. pag. 361. litt. *d.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Nil intra eſt oleam, nil extra eſt in nuce duri*.

Diſſertatio LXXXIV. num. 5. *an immortales illæ naturæ cum feminis mortalibus poſſint commiſceri, & Liberos procreare* Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. libr. 1. Diſſert. 20. circa med. Vide Diſſert. 17. in Liv. pagin. 45. litt. *n.* & Diſſert. 36. in Virg. pag. 182. litt. *n.*

Pag. 363. litt. *g.* Adde Angel. Polit. in Miſcell. cap. 20. Paul. Man. in Adag. *Culleo dignus*.

Diſſertatio LXXXVII. pag. 368. litt. *b.* Adde Mercurial. de Arte Gymn. libr. 3. cap. 7. pag. 158. in princip.

Num. 5. *quum eo familiariſſimè uteretur* Macrob. Saturnal. libr. 3. cap. 14.

Num. 5. *hanc Simonides primus dicitur oſtendiſſe* Petr. Fab. de Re Athletic. libr. 2. cap. 13. prope finem.

Pag. 369. litt. *b.* Adde Petr. Fabr. ibid. libr. 2. cap. 19. in princip.

Diſſertat. LXXXVIII. pag. 370. Adde Roſin. Antiquit. Roman. libr. 7. cap. 8. de Candidatis.

Diſſertatio LXXXIX. num. 1. *vel ut vulnerum* Roſin. Antiq. Rom. libr. 7. c. 8. de Candidatis.

Pag. 372. litt. *m.* Adde Roſin. Ibid.

Diſſertatio XCII. n. 1. *quid enim præclarum, excellens, eximium ſine amore effici poteſt?* Pind. Pyth. Od. 4. verſ. 327.

Pag. 379. litt. *a.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Problema Archimedeum*.

Litt. *b.* Adde Paul. Manut. in Adag. *Chalcenterus* & in Adag. *Adamantinus* Eraſm. Chiliad. 1. Cent. 7. Adag. 43.

TOMUS TERTIUS.

Pag. 1. litt. B. *Hermodoro Epheſio ob leges duodecim Tabularum latinâ linguâ donatas* Plin. Natural. Hiſtor. libr. 34. cap. 5.

Pag. 11. litt. I. *dixit majus eſſe ingenii, & linguæ Romanæ terminos, quàm Imperii fines protuliſſe* Plin. Natural. Hiſtor. libr. 7. cap 30. in fine.

Pag. 17. litt. K. *Zaleucos* Paul. Manut. in Adag. *Zaleuci lex*.

Pag. 28. litt. H. *ſed tenuiore ſuſpenſa filo eſt, quàm enſis ille Syracuſanus* Paul. Manut. in Adag. *De filo pendet*.

Pag. 41. litt. K. Paul. Manut. in Adag. *Calcar addere currenti*.

Pag. 45. litt. K. *mitto Zaleucum* Paul. Manut. in Adag. *Zaleuci lex*.

Pag. 49. litt. M. *partem ortus veſtri Patria* Paul. Manut. in Adag. *Nemo ſibi naſcitur*.

Pag. 75. litt. C. *ſapientibus autem Orbis terrarum univerſus Patria eſſe videatur* Paul. Manut. in Adag. *Quævis terra Patria*.

Litt. F. *non unius civitatis civem, ſed Mundi ſe eſſe prædicabat* Paul. Manut. ibid.

Pag. 83. litt. C. *ſtatua Ennii Scipionum impoſita monumento* Plin. Natural. Hiſtor. libr. 7. cap. 30. in med.

Pag. 85. litt. D. *quum intellexiſſet Apellem puellam, quam ipſe diligebat, deperire, ſuos amores egregio Pictori dono dedit* Plin. Natural. Hiſt. libr. 35. cap. 10.

Pag. 88. litt. E. *Hyperbolus nequam* Paul. Manut. in Adag. *Ultra Hyperbolum*.

Pag. 94. litt. D. *ortus noſtri partem ſibi vindicet Patria* Paul. Manut. in Adag. *Nemo ſibi naſcitur*.

Pag. 116. litt. K. *videns nihil videt* Paulus Manut. in Adag. *Audiens non audit*.

Pag. 123. litt. I. *ut Ægyptius canis currens e Nilo* Ma-

b Macrob. Saturn. libr. 2. cap. 2. in medio. Paul. Manut. in Adag. *Canis e Nilo*.

Pag. 127. litt. c. *principium cujuſque rei eſſe dimidium* Paul. Manut. in Adag. *Principium dimidium totius*.

Pag. 143. litt. A. *veriſſimeque Salluſtius dixit* Salluſtius in Catilin. in princip. Paul. Manut in Adag. *Antequam incipias conſulta*, & in Adag. *Feſtina lentè*.

Pag. 152. litt. c. *ſiquid teneris ingerimus cibi, manſum damus* Paul. Manut. in Adag. *præmanſum in os inſerere* pag. 1075. in Edit. Venet. Ann. 1578.

Litt. G. *Sybaritas accepimus ita equos inſtituiſſe* Angel. Politian. in Miſcell. cap. 15. in fine Paul. Manut. in Adag *Sybaritica menſa*.

Litt. I. *Jam luſcinias audire magiſtras aves* Plin. Natural. Hiſtor. libr. 10. cap. 29. circa med.

& turdos, & ſturnos Plin. ibid. cap. 42. in fine.

Pag. 154. litt. G. *Apollodorus Athenienſis primus penicillo gloriam contuliſſe diceretur* Plin. Natural. Hiſtor. libr. 35. cap. 9.

Litt. I. *in Byzacio Africæ campo cum centeſimo quinquageſimo* Plin. Natural. Hiſtor. libr. 17. cap. 5. in fin. & libr. 18. cap. 10.

Pag. 155. litt. E. Paul. Manut. in Adag. *Canis e Nilo* Macrob. Saturn. libr. 2. cap. 2. in medio.

Pag. 170. litt. G. *pugilicè, & athleticè valere* Paul. Manut. in Adag. *Valere pancraticè*.

Litt. H. *cane pejus, & angue* Paul. Manut. in Adag. *Odit cane pejus, & angue*.

Pag. 174. litt. F. H. *pugilicè, & athleticè valere* Paul. Manut. in Adag. *Valere pancraticè*.

Pag. 176. litt. H. *Achillis haſta quem vulneraret, inſanabili malo liberavit* Plin. Natur. Hiſtor. libr. 25. cap. 5. paulo poſt princ.

Pag. 179. litt. K. *Stoici, quum plura nobis accidirent contra naturam, quàm ſecundùm naturam, vitam eodem modo profundendam putabant* Juſt. Lipſ. Manuduct. ad ſtoic. philoſoph. libr. 3. Diſſert. 22.

Pag 180. litt. A. *licèt autem Plato divinitus aſſeveraſſet neque militi in acie ſuum locum deſerendum, neque nobis vitæ ſtationem, in quo ſummus Imperator nos collocavit, niſi eo jubente relinquendam* Juſt. Lipſ. ibid. Diſſ. 23.

Pag. 185. litt. D. *cane pejus, & angue* Paul. Manut. in Adag. *Odit cane pejus, & angue*.

Litt. K. *Anaxagora prædicente ſaxum ingens e Cœlo dicitur decidiſſe* Plin. Natural. Hiſt. libr. 2. cap. 58.

Pag. 225. litt. D. *quaſi ſolſtitialis herba* Paulus Manut. in Adag. *Ut herba ſolſtitialis*.

Pag. 228. litt. A. *equus in planitiem* Paul. Manut. in Adag. *Equum in planitiem*.

E R-

ERRATA SIC EMENDATO.

TOMUS PRIMUS.

	PAGIN.	COL.	VERS.	ERR.	CORR.
	7.	1.	16.	vitam	vita
	15.	2.	11.	Philippus	Alexander
	17.	2.	28.	venitur	invenitur
In Alleg. litt. *l.*	32.	1.		Jamblieuis	Jamblichus
	44.	2.	24.	puellam	puella
In Alleg. litt. *b.*	47.	1.		Macrob. Saturn.	Macr. in Somn. Scip.
	49.	1.	ult.	E'ψένωσω	E'ψεύσω
	49.	2.	11.	montes	monte
	105.	2.	8.	gine	igne
	149.	2.	29.	O'γυνμα	O'νυμα
	177.	1.	37.	καὶ ὅτι	χ'ω'τι
In Alleg. litt. *x.*	236.	2.		cap. 3.	cap. 4.
In Alleg. litt. *e.*	236.	2.		cap. 3.	cap. 4.
	269.	1.	35.	*non*	*nunc*
	401.	1.	14.	epigramma	epigrammata
	401.	1.	16.	epigrammata	epigramma
	401.	2.	4.	imitrbantur	imitabatur

TOMUS SECUNDUS.

	PAGIN.	COL.	VERS.	ERR.	CORR.
	34.	1.	17.	vigeſimo	trigeſimo
	98.	1.	35.	magiſtratis	magiſtris
In Alleg litt. *n.*	101.	2.		cap. 12.	cap. 11.
	242.	1.	21.	ſeamna	ſcamma
In Alleg. litt. *b.*	291.	1.		libr. 36.	libr. 35.
In Alleg. litt. *l.*	299.	1.		Fragmentis	Satyrico

TOMUS TERTIUS.

PAGIN.	COL.	VERS.	ERR.	CORR.
39.	1.	27.	Solis	Lunæ
230.	1.	*utrum*	ubi	uti
266.	2.	51.	50. M.	49. M.
272.	1.	63.	193.	93.
290.	1.	*Naſcimur*	50. M.	49. M.
292.	2.	7.	50. M.	49. M.
292.	2.	20.	50. M.	49. M.
296.	1.	40.	146. E.	146. C.

INDEX.

PAGIN.	COL.	VERS.	ERR.	CORR.
35.	2.	64.	Diſſ. 8.	Diſs. 18.
191.	2.	9.	Diſſ. 78.	Diſs. 7.
204.	2.	24.	Diſs. 66.	Diſs. 6.
218.	2.	40.	Liv.	Virgil.
299.	2.	23.	n. 3.	num. 2.
289.	2.	39.	n. 6.	num. 9.
404.	2.	54.	ſeamna	ſeamma
421.	1.	50.	n. 1.	num. 5.
427.	1.	9.	n. 4	num. 3.
441.	2.	7.	Diſſ. 10.	Diſſertat. 11.
441.	2.	11.	n. 2.	num. 1.

005734023

Digitized by Google

Digitized by Google

R E G E S T R U M

TOMUS PRIMUS.

* ** § §§ §§§ §§§§ §§§§§ §§§§§§ §§§§§§§ §§§§§§§§ A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Vv Xx Yy Zz Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm Nnn. *Omnes ſunt duerniones, præter* ** §§§§§§§§ *&* Nnn *qui ſunt terniones.*

TOMUS SECUNDUS.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Vv Xx Yy Zz Aaa Bbb Ccc Ddd Eee. *Omnes ſunt duerniones.*

TOMUS TERTIUS.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq *Omnes ſunt duerniones.*

INDEX.

a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y z aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm nn oo pp qq rr ss tt vv xx yy zz aaa bbb ccc ddd eee fff ggg hhh iii kkk lll mmm nnn ooo ppp qqq. *Omnes ſunt duerniones.*

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google